

3	שמותר להלוות לגוי ולמומר ברבית	קנט
4	גודל איסור הרבית ועד היכן צריך לזוהר ממנו	קס
14	דין אבק רבית ואיזו נקרא רבית דאורייתא	קסא
19	שלא להלוות סאה בסאה	קסב
23	דין הפוסק חיטין לחייבו כשער של עכשיו	קסג
25	הממשכן שדה לא יחכירונו	קסד
27	דין המלוה על המטבע והוסיפו עליו	קסה
28	המלוה לחבירו לא יעשה מלאכה בעבדו ולא ידור בחצרו	קסו
31	באיזה אופן מותר להלוות מעות בתנאי שיתעסק בו לריוח	קסז
34	כמה דיני רבית הנעשות באמצעות העובד כוכבים	קסח - קסט
50	שלא יוכל ישראל להיות ערב לישראל שלוח מן הגוי ברבית	קע
55	דין עובד כוכבים שהלוה ברבית ונתגייר	קעא
56	דין הממשכן בית או שדה על מנת שיאכל פירות	קעב
60	הרבה פרטי דיני רבית	קעג
73	דין המוכר לחבירו על מנת להחזיר	קעד
77	דין הפוסק על הפירות כפי השער	קעה
81	איזהו השכרה מותרת ואיזו אסורה	קעו
85	שלא לקבל צאן ברזל מישראל, וכמה דיני משא ומתן האסורים משום רבית	קעז

- סימן קפג – אשה שרואה טיפת דם צריכה לישב ז' נקיים, ובו סעיף אחד:..... 113
- שו"ע יורה דעה סימן קפד..... 115
- סימן קפה – דין אשה שאמרה טמאה אני ואחר כך אמרה טהורה אני, ובו ד' סעיפים:..... 121
- סימן קפו – דיני בדיקת אשה בין לפני תשמיש בין לאחר תשמיש, ובו ה' סעיפים..... 124
- סימן קפז – דיני אשה הרואה דם מחמת תשמיש, ובו י"ד סעיפים:..... 125
- סימן קפח – דיני מראות הדם, ובו ו' סעיפים:..... 137
- סימן קפט – דיני אשה שיש לה וסת קבוע ושאיין לה וסת קבוע, ובו ל"ד סעיפים:..... 141
- סימן קצ – דיני כתמים ובדיקת האשה, ובו נ"ד סעיפים:..... 157
- סימן קצא – דין אשה שמצאה דם בהשתנה, ובו סעיף אחד:..... 178
- סימן קצב – דיני כלה הנכנסת לחופה, ובו ה' סעיפים:..... 180
- סימן קצג – דין דם בתולים, ובו סעיף אחד:..... 184
- סימן קצד – דיני יולדת ומפלת, ובו י"ד סעיפים:..... 186
- סימן קצה – דברים האסורים בזמן נדותה, ובו י"ז סעיפים:..... 189
- סימן קצו – דיני לבישת הלבון ובדיקתה, ובו י"ג סעיפים:..... 199
- סימן קצז – דין שלא תטבול האשה ביום, ובו ה' סעיפים:..... 211
- סימן קצח – דיני טבילה וחציצתה, ובו מ"ח סעיפים:..... 215

סימן קצט – שצריכה האשה לבדק בית הסתרים ודיני הפיפה בשבת ובחל, ובו י"ג סעיפים 231
סימן ר – אימתי תעשה ברכת הטבילה, ובו סעיף אחד. 235.....

סי' קנ"ט שמותר להלוות לגוי ולמומר ברבית, ובו ג' סעיפים

- א. "דבר תורה מותר להלוות לגוי ברבית¹, יוחכמים אסרוהו, אם לא כדי חייו או לת"ח יאו ברבית דרבנן². וזה אידנא מותר (בכל ענין).
- (⁸) דבר תורה מותר להלוות לגוי ברבית - שנא' (ויקרא כ"ה ל"ו) "וחי אחיך עמך", וגוי אין אתה מצווה להחיותו³ (ט"ז).
- (²) לגוי - אך לעבד כנעני אסור, שהרי הוא בכלל "אחיך", וגם אתה מצווה להחיותו (חור"ד בפת"ש).
- (²) וחכמים אסרוהו - גזירה שמא הישראל ילמד ממעשיו של הגוי⁴ (ש"ך). והיינו כשמלוה לגוי ברבית, אך מותר ללוות מהגוי ברבית⁵ (ברכי יוסף).
- (⁷) או לת"ח - שאין לחשוש שמא ילמד ממעשיו, ולכן מותר אפילו יותר מכדי חייו (ש"ך).
- (⁷) והאידנא מותר בכל ענין - משום שאיננו יכולים להשתכר אם לא נישא וניתן עם הגוים, אם כן לא שייך לחשוש שמא ילמוד ממעשיו דוקא ברבית יותר מבשאר משא ומתן⁶ (ט"ז, ש"ך). ובזמן הגמרא גזרו דוקא על רבית לפי שזה אסור לעשות עם ישראל ויבואו להתעסק עם הגוי וללמוד ממעשיו, משא"כ שאר משא ומתן שאפשר לעשות גם עם ישראל לא אסרו לעשות עם גוי (ט"ז).
- ב. "מומר מותר להלוותו ברבית, ואסור ללוות ממנו ברבית. הגה: ויט' מחמירין אף צמומר להלוותו, וטוב להחמיר אם אפשר להשטט ממנו.
- (¹) מומר - דוקא מומר שיצא מן הכלל וכפר בעיקר מותר, אבל אם לא יצא מן הכלל אלא שאוכל נבילות להכעיס אסור (ש"ך). ולהלוות למוסר יש מחלוקת (רע"א).
- (¹) מותר להלוותו ברבית - דמכיון שאין איסור למלוה להלוות לו ברבית אף ללווה אין איסור לתת רבית (ט"ז).
- (⁷) ויש מחמירין אף במומר להלוותו - ומ"מ אף למחמירים אם הלווה לו ולקח ממנו רבית אי"צ להחזיר. ואם לקח רבית מישראל ואח"כ המיר דתו צ"ע אם צריך להחזיר לו (פת"ש)⁷.
- (²) וטוב להחמיר אם אפשר להשטט ממנו - דהיינו אם יכול שלא להלוות לו כלל, אבל אם אינו יכול להמנע מהלוות לו, ילוה לו ברבית (פת"ש).
- ג. זכותים יש להם דין מומר. "הקראים אין להם דין מומרים ואסור להלוותם ברבית, ואין צריך לומר שאסור ללוות מהם ברבית. הגה: וע"ל סימן קנ"ז וקכ"ד דין אנוסין. יתינוק שנסצה לצין הגוים

¹ י"א שיש מצוה להלוות לגוי ברבית שנאמר (דברים כ"ג כ"א) "לנכרי תשיך", ואם מלוה לו בחינם עובר ב"לא תחנם", אולם אם הוא מכיר את הגוי מותר (שו"ע הרב ס"ה), והיינו אם יש לו תועלת ממה שמלוה לו בחינם (פסקי הגר"ש אלישיב ד'), או אם הגוי עשה טובה לישראל מצוה להלוות לו בחינם (גליון מהרש"א).

² דאין גוזרים גזירה לגזירה (גר"א).

³ ומכל מקום מצוה להלוות ליהודי בחינם מאשר להלוות לגוי ברבית (ב"מ ע"א ע"א). י"א דאף אם יפסיד ריוח רב צריך להלוות לישראל בחינם (מגילת אסתר שורש ו'), אולם י"א דאינו צריך להפסיד ריוח רב ורק ריוח מועט צריך להפסיד (שער משפט סי' צ"ז סק"א), והעיקר כדעה ב' (אהבת חסד ח"א פ"ה ס"ה ואגרות משה י"ד ח"ג סי' צ"ג).

⁴ ומ"מ אם יש סיבה שחייב להלוות לו ילוה לו ברבית (חוט שני פ"ב סק"ג).

⁵ ולענין ללוות מבנק שגם ליהודים יש בו מניות והם שותפים בו, יש מחמירים אם יש ליהודים זכות להשתתף בהחלטות על נכסי החברה [זכות הצבעה] (שו"ת מנח"י ח"ג סי' א'), ויש מקילים שאם יש לאדם אחד את רוב מניות החברה, א"כ שאר בעלי המניות לא נחשבים כבעלים (אגרו"מ אהע"ז ח"א סי' ח', קובץ תשובות להגר"ש אלישיב ח"ג סי' קכ"ד), וכן המנהג פשוט להתיר כשרובם גוים ואין לישראל חלק חשוב כדי שיקרא על שמו (קיצור דיני רבית המצויים פ"א ס"ב), וכן בחברה עם מניות של יהודים יש להקל אם עיקר החברה היא של גוים, אך אם עיקר החברה של יהודים אסור, ובסתמא אי"צ לחוש שהחברה של יהודים (שם ס"ג). לענין בנק של יהודים, יש מתירים להלוות לכל חברה בע"מ [שאין שיעבוד הגוף על שום אדם, אלא רק על נכסי החברה], אבל לא ללוות מהם (אגרו"מ י"ד ח"ב סי' ס"ג), אך יש אוסרים אף להלוות להם (שו"ת מנח"י שם, פסקי הגר"ש אלישיב אות ע"ה, ברית יהודה עיקרי דינים פ"ז סעיף ל"ד).

⁶ ואף בזמנינו בארץ ישראל שרוב המשא ומתן הוא עם יהודים, מ"מ כיון שעוסקים עם מחללי שבת לא השתנה הדין (חוט שני שם סק"א).

⁷ ולמעשה אי"צ להחזיר לו (חור"ד סי' קס"א סק"ה). וי"א שאף אם הלוה לישראל ברבית קצוצה באיסור וקודם זמן הפרעון הלוה המיר את דתו, מותר לגבות ממנו את הרבית, וצ"ע לדינא (שער דעה).

ואינו יודע מתורת ישראל כלל⁸, דינו כקראים ואסור להלוות לו צרצית. ולכן מומרת שיש לה בן מן הנכרי שהבן הרי הוא כמוה ונקרא מומר, אסור להלוות לו צרצית, דהוי כתינוק שנשבה לבין הגוים.
 (א) כותים יש להם דין מומר - משמע שאסור ללוות מהם ברבית, אך י"א דינם כגוים לכל דבריהם אף להקל, וא"כ מותר ללוות מהם ברבית (ש"ך). וי"א דמ"מ הם חייבים במצות, והלווה מהם עובר בלפני עור שמכשיל אותם, ולכן אסור ללוות מהם ברבית (חוו"ד בפת"ש, שע"ד).
 (א*) הקראים אין להם דין מומרים - היינו דוקא הקראים שבזמן הרמב"ם, אך הקראים שבזמננו דינם כגוים לכל דבריהם (ש"ך). ומ"מ אסור ללוות מהם ברבית (חוו"ד בפת"ש).
 (ב) ולכן מומרת וכו' - אבל מומר שיש לו בן מהגויה דינו כגוי (ש"ך). ובספק אם הוא בן מומרת או בן גויה מותר להלוות לו ברבית (פת"ש).
 (ג) אסור להלוות לו ברבית - ויש מתירים, וצ"ע (ש"ך).

סי' ק"ס גודל איסור הרבית ועד היכן צריך ליזהר ממנו, ובו כ"ג סעיפים

א. יצריך ליזהר ברבית, יבכמה לאוין נאמרו בו⁹, ואפילו הלוח הנותנו¹⁰ והערב והעדים עוברים. הגה: וואין חילוק בין אם מלוה לעני או לעשיר. והוא ללוה עובר דוקא צרצית לאורייתא, אבל צרצית לרבנן אינו עובר¹¹ אלא משום לפני עור וגו'¹² (ויקרא י"ט י"ד).
 (א) ואפילו הלוח הנותנו - יש להסתפק אם הלוח עובר משעת הלואה או משעת נתינה (רע"א).
 (ב) והערב והעדים עוברים - וגם הסופר עובר¹³, וכן המתווך והמסייע עוברים בלפני עור¹⁴ (ש"ך).

⁸ ואפילו שאחר כך שמע שהוא יהודי והכיר את היהדות, מ"מ הוא כאנוס כיון שגדל בין הגוים (שו"ע הרב סע"ט), וכן הדין לענין יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות שבזמננו (קיצור דיני ריבית המצויים פ"א ס"ד). אך מי שהתחנך בדרך התורה ופירש, לכאורה דינו כמומר ומותר להלוותו ברבית, ויש לדון על כל אחד ואחד בפני עצמו, ובספק יש להחמיר ואסור להלוות לו ברבית (חוט שני שבת ח"ב פרק מ', ע"פ חז"א י"ד א' סק"ו).

⁹ המלוה עובר בו' לאוין: א', את כסף לא תתן לו בנשך (ויקרא כה לז). ב', ובמרבית (שם). ג', לא תהיה לו כנושה (שמות כב כד). ד', אל תקח מאתו נשך (ויקרא כה לו). ה', ולא תשימון (שמות שם). ו', לפני עור (ויקרא יט יד). והלווה עובר בב' לאוין: א', לפני עור. ב', ולאחיק לא תשיך (דברים כג כא) (רע"א). י"א דעוברים בלא תשימון מיד בשעת ההלואה אף אם בסוף לא גבה את הרבית (שו"ת תורת אמת למהר"א ששון סי' קס"ב, בכנה"ג הגה"ט סק"ו), וי"א דקי"ל דאם לא גבה אינו עובר (שער דעה סי' קנ"ט סק"א).

¹⁰ מי שלווה ברבית בזמן שלא ידע כלל שיש בזה איסור, ואח"כ נודע לו מהאיסור, כגון בעל תשובה, אסור לו לשלם את הרבית שהתחייב, וישנה אפשרות להציל עצמו מאיסור רבית, אם ימצא אדם אחר שמוכן לשלם בשבילו את הרבית (ראה לקמן בשו"ע סי"ג), אם זה לא על מנת שהוא יחזיר לו אח"כ (פסקי הגר"ש אלישיב כ"ו).

מי שנסע עם מונית סמוך לשבת ולא היה לו כסף לשלם, והנהג הסכים להמתין עם התשלום עד אחרי שבת, אך ביקש שיוסיף לו בגלל שהוא דחוק בפרנסה, אסור להוסיף לו יותר ממחיר הנסיעה, ואין לחשוש לחילול ה' שיאמר שיהודי חרדי אינו עומד בדיבורו. אמנם אם אפשר שאדם אחר ישלח לו תוספת (ראה לקמן בשו"ע סי"ג), ראוי לעשות כן (שם כ"ה).

¹¹ וי"א דאף ברבית דרבנן הלוח עובר (חוו"ד סק"ו בדעת הי"א לקמן סי"ג ובדעת השו"ע חו"מ סי' ל"ד ס"י, וכן נראה בש"ך כאן).

אם הלוח נשבע לתת אבק רבית י"א דהשבועה חלה וצריך לתת (שו"ת הרשב"א), וי"א דמ"מ לא מתירים לו לעבור על איסור דרבנן בקום ועשה (שו"ת הר"ן), וי"א דלכ"ע למלוה אסור לקבל את הרבית, ובספק אבק רבית ודאי הלוח חייב לתת מכח השבועה, ומותר למלוה לקבלו דהוי ספק דרבנן (רע"א).

¹² י"א דהיינו לפני עור מדרבנן משום דחייב להפרישו מאיסור, ובמומר מותר (נחלת צבי, מל"מ פ"ד ממלוה ה"ב במנח"ח מצוה רל"ב סק"ד), וי"א דעובר בלפני עור מדאורייתא (שו"ת פנ"י חו"מ סי' ט', מנח"ח שם).

¹³ ולכן אסור לעורך דין לסדר חוזה או שטר של כל עיסקא אם לא נעשתה כדין היתר עיסקא כשר, משום שעובר ב"לא תשימון" אף אם אפשר לעשות זאת ע"י אחרים (פסקי הגר"ש אלישיב ג', קיצור דיני ריבית המצויים מבוא י'). אמנם לענין פקיד בבנק שמציע הלוואות בהיתר עיסקא, וישנם שלוקחים ואינם עושים בזה עסקים, יש מקילים כיון שהפקיד מציע לקחת בהיתר עיסקא והלקוח משנה ואינו עושה בזה עסקים, ואין איסור לפני עור בספק, ואף לענין לא תשימון יש להקל דהרי יש מהאחרונים שסוברים דלא קי"ל לאיסור בסופר (שו"ת שבה"ל ח"ח סי' ק"צ).

¹⁴ אך אם גם בלאו הכי היה מלוה לו אינם עוברים בלפני עור, ומכל מקום אסור מדרבנן (כנה"ג הגה"ט סק"א, חכמ"א כלל ק"ל ס"ב).

(א) והעדים עוברים - יש להסתפק אם דוקא במלוה בשטר העדים עוברים או אף במלוה ע"פ עוברים, ויש שכתב בפשיטות דאף במלוה ע"פ העדים עוברים (פת"ש).
 (ב) אבל ברבית דרבנן אינו עובר אלא וכו' - וכן העדים ברבית דרבנן אינם עוברים אלא משום לפני עור (חוו"ד בפת"ש).

(ג) משום לפני עור וגו' - ובמקום דהמלוה רוצה להלוות מעות אלו לישראל אחר, י"א דאין הלווה עובר בלפני עור, וי"א דכיון שמ"מ יהיה כאן איסור עובר הלווה בלפני עור, ולכו"ע אסור מדרבנן שהרי חייב להפרישו, אך הנ"מ במומר שאינו חייב להפרישו. ואם אחד רוצה ללוות לצורך פיקוח נפש או דבר מצוה¹⁵ שאין בו איסור, לכו"ע אדם אחר הלוה כסף זה לצורך עצמו אינו עובר בלפני עור, אך מ"מ יש לאסור כדי שלא יבטל את צורך פיקוח נפש וצורך מצוה (פת"ש).

ב. ¹⁶יכול הנותן ברבית נכסיו מתמוטטים, ¹⁷יזכאלו כפר ביציאת מצרים ¹⁸יובאלהי ישראל.
 ג. ¹⁹יהתולה מעותיו לומר שהם של גוי ומלוה אותם ברבית, הקדוש ברוך הוא יפרע ממנו.
 ד. ²⁰יאפילו אם הלוה נותן לו יותר מדעתו בשעת הפרעון שלא התנה עמו ואינו אומר שנותנו לו יותר בשביל רבית אסור. (קמיהו חס לא היו המעות זילו לך הלואה רק לך מכר מותר ככה"ג).

(א) שלא התנה עמו וכו' - ואף לדעת הרמ"א לקמן ס"ו דרבית מוקדמת ומאוחרת אסור רק במפרש, כאן אסור אפילו בסתם, דבשעת פרעון חמור יותר (ט"ז, ש"ך).

(ב) רק דרך מכר מותר - בכל גווני שהוא דרך מכר מותר¹⁶ (ש"ך), וי"א דוקא אם הקונה הקדים לשלם, ואח"כ בשעת קבלת החפץ המוכר מוסיף לו יותר מותר¹⁷, אבל אם קנה חפץ בהקפה והקונה מוסיף לשלם אסור (רע"א, בית מאיר).

(ג) מותר בכה"ג - דוקא כשנותן לו סתם, אבל אם מפרש שהוא בשכר מעותיו אסור¹⁸ (ש"ך).
 ה. ¹⁹יאפילו אם אמר ליה בשעת לקיחת הרבית אני נותנו לך במתנה אסור לקבלו ממנו, אבל אם לקח ממנו רבית וצריך להחזירו לו מועלת מחילה לפטרו¹⁹ כמו בכל גזל. (ימתנה על מנת להחזיר כרצונו²⁰ אסור).

(ב) אסור לקבלו ממנו - אפילו ברבית דרבנן (ש"ך). והיינו דלכתחילה אסור לקבל ממנו, אבל אם כבר קיבל ממנו אי"צ להחזיר לו, דהוי כרבית מאוחרת לקמן סי' קס"א ס"ב (חוו"ד בפת"ש, שע"ד).

(ג) אני נותנו לך במתנה - אם נותן לחבירו ק' זהובים במתנה ע"מ שלאחר ל' יום יחזור המקבל ויתן לו ק"כ זהובים במתנה, הוי רבית קצוצה, דהלשון אינו גורם היתר (תשובה מאהבה בפת"ש, שע"ד). אך בנותן מתנה לחבירו ע"מ שמקבל המתנה יפרנס את הנותן כל ימי חייו, ואם ימות הנותן מיד יהיו כל הנכסים למקבל, י"א שמותר, ולרווחא דמילתא קודם יתן את הנכסים במתנה גמורה ורק אח"כ יתנה עמו שיפרנס אותו כל ימי חייו (כנה"ג בפת"ש), ויש שמפקקים בזה דאם בסוף נותן יותר מהקרן הוי רבית או לכל הפחות הערמת רבית (שאלת יעב"ץ בפת"ש).

(ד) ²¹מועלת מחילה לפטרו - אפילו ברבית דאורייתא (ש"ך). ודוקא מחילה בפירוש מועילה, אבל שתיקה לא מועילה²¹ (פת"ש, בית לחם יהודה).

ו. ²²יאסור להקדים הרבית או לאחר אותה²², כיצד נתן עיניו ללוות ממנו והיה משגר לו דורון

¹⁵ ראה לקמן סי"ח דנחלקו האחרונים אם מותר ללוות רבית דרבנן לצורך מצוה, ודעת הפת"ש כאן ושם להתיר.

¹⁶ ואפילו שאר טובות הנאה, כגון למכור לו חפץ בפחות מותר (חוו"ד סי' קס"ג סק"ו).

¹⁷ ויש מחמירים אף בזה אם בתחילה פירש לו כמה פירות יתן ולבסוף נותן יותר, ורק אם לא פירש בתחילה כמה פירות יתן מותר (שו"ת שבה"ל ח"ב סו"ס ס"ה, וסי' ס"ט ד"ה שם ברמ"א).

¹⁸ וכן מתנה מרובה אסור דהוי כמפרש (גידול"ת שמ"ו ח"ג סכ"ז, יד אברהם).

¹⁹ ואפילו לצאת ידי שמים אי"צ להחזירה (שו"ע הרב ס"ה).

²⁰ היינו דהלוה נותן לו את הרבית ע"מ שהמלוה יחזיר לו אח"כ (שער דעה).

²¹ וכן מחילה מחמת אונס, כגון שבשעת ההלוואה המלוה משביע את הלווה שימחל לו לאחר הפרעון, לא מהני כיון שמוחל מחמת אונס השבועה (בית לחם יהודה, גליון מהרש"א). וכן אם הלווה חייב לאחרים לא מועילה מחילתו (בית לחם יהודה).

²² דוקא אם המלוה יודע שהלוה נתן אסור, אך אם המלוה אינו יודע שהלוה הוא הנותן מותר, אע"פ שהלוה עושה כן בגלל שהלווה, ולא חשיב שהמלוה שגג בעבירה, וכיון שאין איסור על המלוה אף ללוה אין איסור בזה (שו"ת מנח"ש ח"ב סי' ע"א אות ה').

(72) ופירש בצביל שילוהו, כ"א סהוא מתנה מרובה²³ למסתמא הוי כאלו פירש לו בשביל שילוהו²⁴, זו היא רבית מוקדמת. לזה ממנו והחזיר לו מעותיו והיה משגר לו דורון בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו, זו היא רבית מאוחרת²⁵. ואם עבר ועשה כן הרי זה אבק רבית.

(26) ופירש בשביל שילוהו - ומ"מ אי"ז רבית קצוצה, אלא אבק רבית ואינה יוצאת בדיינים²⁶ (ש"ך). והיינו דוקא אם נתן לו את הדורון במתנה גמורה ומבקש שבגלל זה ילוה לו, אך אם התנה עמו בשעת נתינת המתנה דנותן רק אם ילוה לו, א"כ הוי רבית קצוצה, שהרי אם לא ילוה לו יצטרך להחזיר את המתנה²⁷ (רע"א, וכע"ז כתבו חו"ד בפת"ש, שע"ד). אם הלוח מתכוין לשם רבית אפילו בסתם אסור (ש"ך), אך י"א דהאומרים כן סוברים כדעת השו"ע דאף באינו מפרש אסור אם מתכוין לכך, אך לדעת הרמ"א דרק אם מפרש אסור, אין לאסור אם הלוח מתכוין לכך (רע"א)²⁸.

(31) או שהוא מתנה מרובה - ואפילו אם רגיל לתת לו מתנות כאלו אסור דהוי דבר שבפרהסיא, וכדלקמן ס"ז. ואם ידוע שלולי ההלוואה לא היה נותן לו, אפילו מתנה מועטת היא כמתנה מרובה ואסור, והכל לפי הענין ולפי מה שניכר בדעת הלוחה (ש"ך).

(71) והחזיר לו מעותיו והיה משגר לו דורון - דוקא סמוך קצת להלוואה, אבל לאחר זמן רב²⁹ מותר אפילו מתנה מרובה אם אינו מפרש³⁰, אבל אם מפרש אפילו מתנה מרובה אסור אפילו לאחר זמן רב (ש"ך).

(10) הרי זה אבק רבית - ואף קל יותר מאבק רבית, דאי"צ להחזיר לצאת ידי שמים, וכדלקמן סי' קס"א ס"ב ברמ"א (רע"א).

ז. כיצריך המלוה ליזהר מליהנות מהלוה שלא מדעתו כל זמן שמעותיו בידו, אפילו בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלווהו. אבל אם נהנה ממנו מדעתו, מותר³¹ בדבר שהיה עושה לו אף אם

²³ אצל הלוחה, אבל אם אצל הלוחה היא מתנה מועטת אע"פ שאצל המלוה היא מתנה מרובה מותר (יד אברהם).

²⁴ ויש להחמיר לעצמו כדעת השו"ע, דאפילו מתנה מועטת בסתם אסור אם מתכוין בשביל ההלוואה (שו"ע הרב ס"ז).

²⁵ מלוה שמחל ללווה על חלק מהחוב והלווה הסכים וקיבל את המחילה, ואח"כ הלווה מתחרט ורוצה לשלם את כל החוב, אסור לו משום שזה רבית מאוחרת, אלא אם יתן לאחר זמן וכמש"כ **הש"ך הובא בד"ה והחזיר לו**, אבל אם בתחילה לא הסכים למחילה מותר לו לשלם הכל (פסקי הגרי"ש אלישיב י').

²⁶ ולקמן סי' קס"א ברמ"א ס"ב מבואר דאף יותר קל מאבק רבית, דאי"צ להחזיר לצאת ידי שמים (חת"ס).

²⁷ ומ"מ אם המלוה הוציא את המעות מרשותו קודם ההלוואה, יתכן דאינה רבית קצוצה ואינה יוצאה בדיינים, וצ"ע לדינא (שע"ד).

גמ"ח שצריך לשלם דמי חבר בכל חודש בשביל לקבל הלוואה אח"כ, מותר לשלם אף שזה רבית מוקדמת, משום שא"ז אסור אלא מדרבנן ומותר לכתחילה לתת רבית דרבנן לצורך צדקה כדלקמן ס"ח, ואף קופת הגמ"ח דינה כצדקה, אך זה דוקא אם אינם מתחייבים להלוות בעד תרומה זו, וכן שלא יתרום בשעת קבלת ההלוואה עצמה, משום שזה הוי רבית דאורייתא שלא הותר בכספי צדקה (רבית הלכה למעשה פ"ב סל"ז).

²⁸ אך י"א שלכל הדעות אסור, משום שכל ההיתר הוא למלוה שאין צריך להחזיק את הלוח ברשע, ולכן מותר לו לקבל דבר מועט בסתם, אך ללוה אסור אם דעתו לתת משום ההלוואה (חכמ"א כלל ק"ל ס"ח). ויש שביארו משום שכל ההיתר ברבית מוקדמת ומאוחרת הוא רק אם אינו נותן את המתנה עבור המתנת המעות, אלא רק כדי לשחדו שיתן הלוואה או מתנה על מה שנתן לו כבר הלוואה, ובזה התיר הרמ"א אם אינו מפרש, אך אם נותן את המתנה עבור המתנת המעות ומה שהיו המעות בטלות אצלו בזה אסור אף אם הוא רק מתכוין (חוט שני פ"ז עמ' נ"ד).

²⁹ בשיעור זמן זה י"א דהוא יום לאחר הפרעון (דרכ"ת סקל"ז בשם מרבה תורה), וי"א דוקא אם היה עסק אחר ביניהם ורק אח"כ שלח לו מתנה, אך בלא זה דוקא מופלג זמן רב מהפרעון (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' ס"ט ד"ה ש"ך סק"י).

³⁰ וה"ה לענין רבית מוקדמת זמן רב לפני ההלוואה, ולכן גמ"ח המלוה כסף לאותם שעוזרים לאסוף כסף לקופת הגמ"ח אין בזה איסור, שהרי אינו עושה את זה ע"מ שילוהו, אלא עושה כך בשביל המצוה של הקמת הגמ"ח (שו"ת שבה"ל ח"ט סי' קע"א).

³¹ אך בשעת הפרעון אסור אפילו אם רגיל לתת לו מתנות קודם ההלוואה, דכל מה שנותן בשעת הפרעון יותר מהחוב נראה כרבית (שו"ע הרב ס"ז).

לא הלווהו³², ובלבד שלא יהא דבר של פרהסיא³³, כגון לדור בחצרו³⁴ ולהשתמש בעבדיו³⁵.
 (ט) שלא מדעתו - דבזה נראה שסומך שלא יקפיד עליו מחמת שעדיין חייב לו³⁶ (ש"ך).
 ה. באפילו לבניו ובני ביתו אסור להלוות ברבית³⁷ אף על פי שאינו מקפיד עליהם ובודאי
 נותנו להם במתנה.

(י) ובודאי נותנו להם במתנה - היינו שלא מחמת ההלואה, מכל מקום אסור (ש"ך).
 ט. כ"לא יעשה מלאכה לחבירו³⁸ על מנת³⁹ שחבירו יעשה עמו אח"כ מלאכה שהיא יותר
 כבדה⁴⁰, ואפילו לעשות עמו אותה מלאכה עצמה, אסור אם הוא בזמן שהיא יותר כבדה, כגון
 שזה מנכש (פי' תולש העשבים הרעים מתוך הטובים) עמו בגריד וזה מנכש עמו ברביעה⁴¹.

³² והיינו דוקא בסתם, אבל אם הלוה אמר "הלוני וקח את סוסי או את כלי" אסור (כנה"ג בדרכ"ת
 סי' קס"ו סק"ד), וכן דוקא אם אינו מכוין בגלל ההלואה (שו"ע הרב סי"א, חכמ"א כלל קל"א סט"ז).
 ואף אם קודם ההלואה לא היו מכירים, ורק אחרי ההלואה נעשו מכירים זה את זה, מותר, שהרי
 אינו נותן לו מחמת ההלואה אלא מחמת שעכשיו הם מכירים (חוט שני פ"ז סק"ה).
 ולכן גמ"ח להשאלת מכשירים רפואיים שדורשים כסף לערבון ובינתיים משתמשים בכסף, נמצא
 שהשוואל מלוה להם כסף זה, ומשום כך נותנים לו להשתמש במכשיר הרפואי, הוי רבית גמורה, וצריך
 להתנות שהכסף ניתן על פי היתר עיסקא, ויכתבו כן בתוך טופס ההשאלה (קיצור דיני רבית המצויים
 פ"א ס"ב, חוט שני פ"י סק"א עמ' ע').

³³ ולכן אסור ללווה לכבד את המלוה בעליה לתורה וכדומה משום שזה דבר של פרהסיא, אלא אם
 ידוע לכולם שאינו עושה כן מחמת ההלואה (ש"ך סי' קס"ו סק"א). והיינו אם הלוה כבר היה רגיל
 לעשות כך למלוה, ולכן אין לאסור אף בדברים של פרהסיא (שו"ע הרב סי"א), והיינו אם עשה לו כן
 יותר מב' פעמים (דרכ"ת סי' קס"ו סק"ד).

ואם כבר קראוהו לתורה ועלה לבימה, אי"צ לירד, כיון שכבר קיבל את האבק רבית, וצ"ע אם צריך
 להחזיר אבק רבית זה לצאת ידי שמים כיון דהוי דבר מצוה (שו"ת שבה"ל ח"ט סי' ק"ע אות א').
 אפילו אם הלווה אינו מתכוין כלל בשביל ההלואה אסור, משום שהרואים יחשדו שעושה כן בשביל
 ההלואה, אלא אם ידוע לכל שבלאו הכי היה עושה כן **וכדלקמן בד"ה וכגון** @ (פסקי הגר"ש אלישיב
 ל"ז).

³⁴ י"א דהיינו דוקא בסתם בני אדם, אך אם ידוע שגם לפני ההלואה היו אוהבים כל כך, שאם היו
 צריכים היו נותנים זה לזה חצר, מותר אף לאחר ההלואה, אך י"א דאף בכה"ג מותר רק דברים שאינם
 של פרהסיא כגון בהמה וכלים, אך דברים של פרהסיא אסור (ש"ך שם).

³⁵ ואף אם ההלואה לא היתה בפרהסיא, מ"מ אסור, משום שכשורואים שעושה לו טובה מפורסמת
 וניכרת יבואו לחקור למה הוא עושה לו דבר זה, והאם הוא עושה לו את זה בשכר או בחינם, או שאולי
 גם המלוה עשה לו טובה, וממילא יתברר על ידי זה אם הלוה לו ויבואו לחשוד שמחמת ההלואה הוא
 עושה לו טובה זו (שו"ת קנה בשם ח"א סי' ס').

³⁶ היינו דוקא אם היה רגיל ליהנות ממנו בזה מדעתו, ועכשיו עושה כך שלא מדעתו, אבל אם היה
 רגיל ליהנות ממנו שלא מדעתו, מותר להמשיך כן אף לאחר ההלואה, שהרי אינו סומך בזה על ההלואה
 שהרי אף קודם לכן עשה כך (שו"ע הרב סי"ב).

³⁷ י"א שכוונת השו"ע שאסור ללוות מהם ברבית אך מותר להלוות להם ברבית, משום שע"ז הוא
 מפרישם בעתיד מרבית ועושה מצוה בזה, וצ"ע לדינא (פמ"ג א"ח סי' שכ"ב מ"ז סק"ד), אמנם לדינא
 אין לסמוך ע"ז להקל, וצריך להחמיר כדעת האוסרים אף ברבית דרבנן (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' ס"ט ד"ה
 מחבר ס"ח).

³⁸ אבל שותפים מותרים להתנות כן, אף אם המלאכה שניה קשה יותר (חת"ס י"ד סי' קל"ה). ולכן
 דיירי בנין שיש ביניהם תורנות לנקות את הבנין, מותר להם להחליף ביניהם אף אם זה שמילאו את
 מקומו ינקה בשבוע שיש בו יותר לכלוך וכדומה, שהרי הם שותפים בדבר (רבית הלכה למעשה שם
 סכ"ז).

³⁹ ואם לא התנו כן, אלא שאח"כ פורע לו במלאכה יותר קשה מותר, כמש"כ הרמ"א לעיל ס"ד
 (גידות שמ"ו ח"ג סכ"ד, ועי' לעיל ס"ד ד"ה רק דרך).

⁴⁰ אך אם התנה שיעשה עמו מלאכה השווה למלאכה שהראשון עשה, ולבסוף התייקרה המלאכה
 השניה, מותר (ראב"ד הובא בשטמ"ק ב"מ ע"ה ע"א ובספר התרומות שמ"ו ח"ה ס"ז, ועי' חור"ד סי'
 קס"ב ס"ק י"א).

⁴¹ וכן לא יאמר לו עשה עמי מלאכה היום ששוה דינר, ואני אעשה עמך בשבוע אחר מלאכה השוה
 שני דינרים (לקמן סי' קע"ו ס"ז), ומ"מ לא הוי רבית קצוצה, דכיון דהוי בדרך מכר ושכירות ולא בדרך
 הלוואה לא הוי אלא מדרבנן (חור"ד סי' קס"א סק"א).

מי שמחליף דירה עם חבירו, כגון בקיץ, צריך להזהר שלא ידרוש שהשני יתן לו יותר ממה שהוא נתן
 [אם זה לא באותו זמן], וכגון אם השני מחזיר דירה יותר גדולה, או יותר זמן, אם זה דבר שדרך העולם

הגה: ואם אחד מלוה מעות לחזירו על זמן מה כדי שיחזור וילווהו⁴² פעם אחרת כזמן הראשון, כ"ט אומרים שאסור, ולא דמי לעושה עמו מלאכה וחוזר ועושה עמו, דגבי הלוואה שזכר הלוואה הוא נוטל. ל"א דמותר⁴³ אם אינו מלוה לו לזמן ארוך יותר ממה שהלווהו⁴⁴. (ועיין לקמן סימן (קע"ז) וקע"ו).

(ה"ה) שכר הלוואה הוא נוטל - ולדעה זו אם חזר והלוה לו ואמר שמלוה לו משום שקצץ כן בתחילה, א"כ הוי רבית קצוצה⁴⁵ והלוה הב' צריך להחזירה, ויחזיר כפי השומא כמה שמים ששוה להחזיק מעות אלו בידו לזמן זה, ויתן את זה ממה שהרויח במעות אלו, וצ"ע לדינא (רע"א).
י. לאסור ללמד את המלוה ל"א את בנו מקרא או גמרא, כל זמן שמעותיו בידו, אם לא היה רגיל בזה מקודם.

(ט"ו) או את בנו - דכיון שהאב חייב ללמד בנו בשכר, והמנהג לתת שכר אף על תורה שבעל פה, א"כ נחשב שהאב נהנה כשאינו פורע את השכר⁴⁶ (ש"ך).

יא. ל"אם לא היה רגיל להקדים לו שלום, אסור להקדים לו⁴⁷.
יב. ל"לא יאמר לו הודיעני אם בא איש פלוני ממקום פלוני. הגה: ל"וכן שאר רבית דברים בעלמא אסור⁴⁸, ואפילו לטובת הנאה בעלמא⁴⁹, כמו שיחזיר בסוף הסימן. לאסור לקדש אשה בהנחת מלוה,

להקפיד עליו (פסקי הגר"ש אלישיב ל'). וכן אשה ששמרו על הילד שלה, ומחמת כך הסכימה לשמור על יותר ילדים של שכנתה, או לזמן יותר ארוך, אסור, ולכן צריך לשלם את ההפרש של התוספת על המלאכה הקשה יותר (חוט שני פ"א עמ' פ"ח). וכן שני עובדים המחליפים את זמן העבודה, והשני יעשה עבורו מלאכה קשה יותר או זמן ארוך יותר, וכגון מלמדים שהחליפו והשני ילמד יותר תלמידים או בתנאים יותר קשים אסור (רבית הלכה למעשה פ"ג סכ"א - כ"ג).

⁴² ו"א דאף בלי תנאי אסור לדעה הראשונה לחזור ולהלוות לו, או אף לדעה השניה אם מלוה לו יותר כסף או ליותר זמן, אם עושה כך בגלל שהשני הלוה לו בתחילה, ואסור מדרבנן כרבית מאוחרת (שו"ע הרב ס"ו, ועי' קונטרס הסמ"ע דרך קצרה אות י"ג), ויש מתירים (חדרי דעה).

⁴³ ומ"מ אם הלוה לו סך כסף לחודש בשאר ימות השנה ע"מ שיחזור וילווה לו סכום זה לחודש בזמן היריד שאז יותר קל להרויח, אסור, דהרי זה כאומר נכש עמי בגריד ואנכש עמך ברביעה דאסור (שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' ס"ט ד"ה ס"ט ברמ"א).

⁴⁴ ולהלכה, ו"א דנראה דעת הרמ"א להקל בזה שהרי הביא דעת המקילים באחרונה (קונטרס הסמ"ע דרך ארוכה אות ה'), ו"א דיש להחמיר (ערך לחם למהריק"ש ס"ט, בשו"ע מהדורת מכון ירושלים נדפס בס"ט, גר"א ס"ק ט"ז) ו"א דיש להחמיר בדאורייתא, היינו אם התנו כן מתחילה, אך בלא התנו מתחילה יש להקל (שו"ע הרב שם וסיים דמ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה, קיצור שו"ע סי' ס"ה ס"ז, וכן משמע בחכמ"א כלל קל"א ס"ד).

לענין קופת גמ"ח חברים, דהיינו שכל א' מפקיד את כספו וכנגד זה יש לו זכות לקבל הלוואה מהגמ"ח, ו"א שמותר, ואין בזה איסור מדין הלוויי ואלו משום שאין שום חיוב על האנשים להלוות, ואין זה אלא שותפות שכל אחד משקיע סכום מסוים למטרה זו שיוכל ללוות מכסף השותפות לעת הצורך, (שו"ת מנחת תניינא סי' ע"א אות ד'), אך ו"א דאסור, ורק אם לא מתחייבים להלוות להם יותר מלאחרים מותר (פסקי הגר"ש אלישיב ס"ה, ועי"ש בהערה).

בכל גווני שאסור לא מועיל היתר עיסקא של פלגא מלוה ופלגא פקדון, אלא רק היתר עיסקא של כולו פקדון (שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' ס"ו).

⁴⁵ כן הוא בדעה האוסרת במרדכי שם, אך בשו"ת הרא"ש שם למד זה מדין רבית דברים, וא"כ לכאורה הוי רק מדרבנן.

⁴⁶ ולפ"ז אף אסור ללווה לפרוע את חוב המלוה לאדם אחר, אע"פ שבמודר הנאה מותר (חור"ד), וכן שאר טובות שהם בגדר מבריח ארי אסור (שו"ת שבה"ל ח"י סי' קל"ד), ומ"מ אם פרע לו חובו אין מנכים לו ממה שחייב לו, שהרי אבק רבית אין יוצאה בדיינים (רדב"ז ביד אפרים סי' קס"א ס"ב).

⁴⁷ היינו דוקא קודם שפרע לו את החוב, אבל לאחר הפרעון מותר, דלא אסרו רבית דברים ברבית מאוחרת או מוקדמת (ערך לחם, אהלי יעקב בברכ"י).

אף אם אינו משכים לפתחו אלא פגשו בדרך אסור, אך אם המלוה הקדים לו שלום, מותר ללווה להשיב לו שלום (חוט שני פ"ט עמ' ס"ב ס"ג פרטי דינים ז' וב').

⁴⁸ וכן אסור לקלוט ולשבחו בפניו, או להודות לו ולהחזיק לו טובה, או לברכו בפניו, על שהלוה לו או על שהרחיב לו את זמן ההלוואה, אך מותר לבקש ממנו הלוואה או הרחבת זמן בדברי תחנונים (שו"ע הרב ס"ט). וכ"ש שאסור לברכו (שו"ת מנח"ש ח"א סי' כ"ז אות א'). ו"א שאף שאסור לומר "תודה" או "יישר כח" למלוה, אך מותר לומר "מזל טוב" למי שנוולד לו ילד כמו שנוהגים לומר בבית הכנסת לשאר אנשים שנוולד להם ילד, משום שאין זה מחמת ההלוואה (חוט שני שם ג' וו'), אך ו"א שכיום מותר לו לומר למלוה "תודה רבה" או "תזכה למצוות", משום שהיום אין לזה חשיבות כהקדמת שלום (פסקי הגר"ש אלישיב ל"ב). אך לגבאים של גמ"ח [אם אין ממון שלהם מופקד בגמ"ח], מותר לתת רבית דברים, דהיינו דברי שבח וברכה, אך יש לאסור לתת להם מתנה משום חשש שיקפחו אחרים מחמת זה

כגון שהיא חייבת לו ומרויח לה הזמן כדי שתתקדש לו.

(כ) לא יאמר לו הודיעני אם בא איש פלוני - דהיינו שבזה שהמלוה מצוה עליו לומר לו והלוה נכנע לו, הוי רבית דברים, משום שודאי הוא סומך על שהוא לוח שלו, שאם לא כן למה מצוה אותו על כך (ט"ז).

יג. ל'מותר לומר לחבירו הילך זוז והלוה עשרה דינרים לפלוני⁵⁰, ל'הוא שלא יחזור ויקחנו מהלוה⁵¹ ל'גם לא יאמר הלוה למלוה פלוני יתן בשבילי⁵², מ'יש אומרים שצריך גם כן שלא יפייסנו הלוה לתת למלוה בשביל שילוהו.

(כא) הילך זוז - דוקא כך מותר לומר, אך אסור לומר לו שכל חודש שחבירו לא יפרע את ההלוואה הוא יתן לו זוז⁵³ (ט"ז).

(כב) שלא יחזור ויקחנו כו' - וכל שכן שלא יקדים לו הלוה לנותן מתנה דרך שכירות כדי שישגי לו הלוואה מהמלוה, ואז הוא חוזר ונותן למלוה את המתנה ההיא או אפילו קצת פחות או קצת יותר, דרבית גמור הוא⁵⁴ (ט"ז).

(כג) פלוני יתן בשבילי - ולומר כל הנותן אינו מפסיד יש אוסרים ויש מתירים (רע"א).

(כד) ויש אומרים שצריך גם כן שלא יפייסנו הלוה - לדעה זו י"א דאסור מדאו' (גידו"ת ומהרשד"ם בפת"ש), אך י"א דאינו אלא הערמת רבית (שעה"מ בפת"ש). אך יש חולקים דמותר ללוה לפייסו כדי שיתן למלוה⁵⁵ (ש"ך). ולשיטתם מותר אף ללוה לומר למלוה פלוני יתן בשבילי⁵⁶ (מ"מ ושעה"מ בפת"ש, חור"ד).

יד. מ'אסור לומר אלוןך מנה על מנת שתתן זוז לפלוני (מ"א לכהקדש⁵⁷), מ'אפילו אם אותו פלוני הוא גוי, ואף על פי שאינו חייב לו, מ'רבית קצוצה (פי' שקצץ והתנה לתת כך וכך בשביל שמלוהו⁵⁸) היא. מ'ואין חילוק בין אמר המלוה כך או שאמר הלוה מעצמו כך והוא מלוה לו משום זה.

(שם ל"ד, חוט שני שם ג' וח'). אין לכתוב דברי שבח ותודה בספר, למי שהלוה לו מעות להוצאת הספר (דרכ"ת ס"ק פ"ח בשם ערך שי, עיי"ש עוד, פסקי הגר"ש אלישיב ל"ה, חוט שני שם ג'), ויש מקילים אם רק כתב שהלוהו ויבורך מן השמים (אגרו"מ י"ד ח"א סי' פ'), אך אחרי שפרע לו יש להתיר, בתנאי שלא יזכיר שהלוה לו (פסקי הגר"ש אלישיב שם).

⁴⁹ אדם חשוב שאינו מקבל מתנות משום אדם, אסור לו לקבל מתנה מהמלוה, משום שנחשב הנאה, ואפילו אשה מתקדשת בכזו הנאה, ואם התנה הוי רבית קצוצה, ובלא התנה אסור לכה"פ כדין רבית דברים (ט"ז לקמן סעיף ט"ו, שאילת יעב"ץ בפת"ש), וי"א שאף באדם שאינו חשוב אסור, כיון דיש הנאה אף שאי"ז שוה פרוטה, ורבית אסור (רע"א בט"ז שם, ועיי' שער דעה שם שנחלקו בזה הראשונים).

⁵⁰ אך הנותן לא יקח בעצמו את מעות ההלוואה ויתן ללוה, אלא הלוה יקבלם מהמלוה (יד אברהם). ואם הלוה חוזר ומלוה את המעות לנותן המתנה, יש בזה הערמת רבית (חכמ"א כלל קל"ב בינ"א ג' ד"ה ויש).

⁵¹ ומ"מ אם הלוה כבר קיבל את ההלוואה, מותר לו לתת לאחר מכן לאותו אדם את מה שהוא נתן למלוה (חור"ד).

⁵² ואם אמר כך למלוה הוי רק הערמת רבית, ולא רבית גמורה (חכמ"א כלל קל"ב ס"ב, עיי' סי' קס"ג ס"ג הנ"מ בזה. הוי כהילך מנה והתקדשי לפלוני (גר"א).

⁵³ אך מ"מ גם לאחר ההלוואה, מותר לאדם אחר לתת זוז למלוה בשביל שירוויח זמן ללוה, אם אינו נותן לו יותר עד זמן הפרעון (יד אברהם).

⁵⁴ אך י"א דחשיב רק הערמת רבית, ולא רבית גמור (חור"ד, יד אברהם), עיי' סי' קס"ג ס"ג הנ"מ בזה.

⁵⁵ וכן פסקו האחרונים (שו"ע הרב סעיף ס', חור"ד, חכמ"א כלל קל"ב ס"א).

⁵⁶ ומותר גם לומר למלוה תלוה לי מנה ותקח מראובן את הדינר שאמר שיתן לי, שהרי הלוה עדיין לא זכה בדינר זה (מ"מ בשם הרשב"א בחור"ד).

⁵⁷ מי שאוסף כסף למטרות צדקה, וביקש מאחד תרומה, ואמר שאין לו, ואמר למתרים שאם הוא יהיה מוכן להלוות לו אזי יתן את זה לצדקה, מותר. אולם אם המתרים (שהוא המלוה במקרה זה) הציע שילוה לו בכדי שיתן תרומה, אסור (פסקי הגר"ש אלישיב כ').

אבל מותר לומר ללוה "אני מלוה לך ע"מ שלא תחלל שבת", או שמלוהו ע"מ שיקיים מצוה מסוימת, משום שמצוות לאו ליהנות ניתנו (פסקי הגר"ש אלישיב י"ט).

⁵⁸ אפילו אם הלוה לקח מעות של המלוה שלא בפני המלוה והתחייב בפני אחרים לתת רבית, חשוב רבית קצוצה ואסור מדאורייתא, ואף המלוה עובר בלאו אם יקח את הרבית, ואין זה כרבית מאוחרת דאסור רק מדרבנן, כיון שנתנית הלוה הוא רק בגלל שהתחייב כן בתחילה (חור"ד סק"י).

(כה) שתתן זוז לפלוני - ואם המלוה רוצה שיעשה את פלוני ערב והערב רוצה שכר על ערבותו⁵⁹, אם המלוה רוצה ערב בכדי שיהיה בטוח בהלוואה מותר, אך אם אי"צ ערב לבטחון ההלוואה אלא כוונתו ליהנות את הערב שיטול שכר, אסור והוי רבית קצוצה (חות יאיר בפת"ש).

(כו) או להקדש - ואפילו אם אומר שיתן להקדש את הקרן והרבית אסור (רע"א).

(כז) ורבית קצוצה היא - ומוציאים מהמלוה כל מה שהלוה נתן לאותו פלוני (ש"ך), אך המקבל מתנה אי"צ להחזיר את זה למלוה שהרי קיבל במתנה, אא"כ מתחילה כשהלוה נתן לו אומר שהוא נותן את זה בשביל רבית למלוה (תפארת צבי בפת"ש).

טו. מייש אומרים שאסור לומר לו אמור לפלוני שיתן לך ד' דינרין ואלוה לך מעות.

(כח) אמור לפלוני שיתן לך - י"א דבכה"ג מותר, ורק אם הלוה אומר לפלוני ליתן למלוה אסור⁶⁰, אך י"א דאף כשנותן ללוה אסור, משום שבזה שהלוה אמר כן לאותו פלוני בשליחות המלוה, מהנה את המלוה שעשה שליחותו (ש"ך)⁶¹. אדם חשוב שאינו מקבל מתנות משום אדם, אסור לו לקבל מתנה מהמלוה, משום שנחשב הנאה, ואפילו אשה מתקדשת בכזו הנאה, ואם התנה הוי רבית קצוצה, אך אם אינו אדם חשוב אין בזה אסור (ט"ז)⁶².

טז. מ"מותר לומר לחבירו הילך זוז ואמור לפלוני שילוני, ואפילו לבן המלוה מותר לומר כן, מ"הוא שיהא גדול ואינו סומך על שלחן אביו. הגה: מ"י"א דאסור למלוה ליקח ממקבל זה הזוז, שלא יבואו להערים. י"א שמותר לישראל לומר לחבירו ישראל לך והלוה לי מעות מפלוני ישראל ברבית⁶³ ומותר לתת אחר כך הרבית לשליח להביאו לו, ללא חסרה תורה אלא רבית הבא מיד לזה למלוה, והשליח אינו עושה שום אסור דהאי רבית לאו דידה הוא, ואי משום ששלחו של אדם כמותו אין שליח לדבר עבירה. ואין לפרסם הדבר בפני עם הארץ. וכן עיקר, אף על גב ד"ליקח מפפקין דהיתר זה ומחמירים לאסרו, יש לסמוך עליו לעת הצורך. מ"מ"א אם הלוה קבל המעות בעצמו מן המלוה, רק ששלח לו הרבית, אסור. מ"אבל אם שליח המלוה הלוה ללוה ברבית ועשה שטר על שם המלוה⁶⁴, הוה כאילו הלוה לו המלוה עצמו ואסור אפילו עשה השליח כלל דעת משלחו, דהשטר עבד לה עיקר הלוואה והוא נכתב על שם המלוה.

(כט) ואמור לפלוני שילוני - אך אם נותן לחבירו ואומר לו שיאמר לאשתו להלוות מנכסי מלוג שלה, הוי רבית קצוצה⁶⁵ (לחם רב בפת"ש), וי"א שזה ספק אם הוי רבית קצוצה או אבק רבית (רע"א).

(ל) והוא שיהא גדול ואינו סומך על שלחן אביו - אך אם הגדול סמוך על שולחן אביו אסור, וכן קטן אף אם אינו סמוך על שולחן אביו אסור⁶⁶ (ט"ז, ש"ך).

(לא) דאסור למלוה ליקח ממקבל זה הזוז - היינו דוקא אם הלוה נתן לו את הזוז רק אם בסוף המלוה ילוה לו, אך אם נותן את הזוז בכל מקרה בעד השתדלותו להשיג את ההלוואה, ואף אם המלוה לא ילוה לו לא יצטרך להחזיר ללוה, מותר לו לתת למלוה את הזוז בשביל שילוה ללוה (חור"ד בפת"ש).

(לב) י"א שמותר לישראל וכו' - וכן עיקר, אך היינו דוקא בשליח ישראל, אבל בשליח גוי לסוברים דיש שליחות לגוי לחומרא, א"כ כיון שהשליח אינו חייב יש שליח לדבר עבירה, ואסור (ש"ך).

⁵⁹ עי' לקמן סי' ק"ע ס"א **בד"ה אבל אינו צריך**, לאיזה ערב מותר ליטול שכר.

⁶⁰ וי"א דוקא אם המקבל הוא קרובו של המלוה, שע"ז המלוה נפטר מחיובו לתת לו (זכרון משה בברכ"י).

⁶¹ ויש שפירשו שהמלוה נהנה במה שהלוה קיבל את הממון ע"פ ציוויו (גר"א, שע"ד). ולכן אסור למלוה להתנות את ההלוואה אם הלוה יבקש הלוואה גם מפלוני ופלוני, והלוה מתבייש ללכת לאנשים אלו ועושה כך רק מפני שהתחייב כתנאי להלוואה (קיצור דיני רבית המצויים פ"ב ז).

⁶² וראה לעיל בהערה 49 עוד בענין זה.

⁶³ י"א דההיתר הוא רק אם השליח מזכיר את שם הלוה רק על הקרן ולא על הרבית, וכגון שהשליח אומר למלוה הלוה כסף לפלוני ואני אתן רבית, אבל אם מזכיר את שם הלוה על הקרן והרבית הוי רבית דרבנן. ודוקא אם הלוה עושה שליח, אבל אם המלוה עושה שליח להלוות את מעותיו ברבית, הוי רבית קצוצה (חור"ד). י"א דההיתר הוא רק אם הלוה מרויח עם המעות ומחיה את עצמו, אך אם הלוה אינו מרויח במעות אסור אף ע"י שליח שהרי המלוה עובר על (ויקרא כ"ה ל"ו) "וחי אחיך עמך", ולא מועיל שליחות לזה (חת"ס בשו"ע מהדורת מכון ירושלים), אך יש שתמהו על חילוק זה (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' ס"ט ד"ה סט"ז).

⁶⁴ י"א דהוא הדין אף אם לא עשה שטר אלא הזכיר את שם הלוה על הקרן והרבית, אסור (חור"ד).

⁶⁵ וכן להיפך, שנותן לאשה ע"מ שתאמר לבעלה שילוה לו, אסור (שלחן גבוה).

⁶⁶ ויש חולקים דאף בקטן אם אינו סמוך על שולחן אביו מותר (פרישה, שו"ע הרב סעיף ס"ב).

ויש חולקים דאין להקל בזה (לבוש, ט"ז), וי"א דאף לאוסרים אינו רבית קצוצה (חינוך בית יהודה בפת"ש).

(לג) והלזה לי מעות מפלוני ישראל ברבית - י"א דקולא זו היא רק ברבית דאורייתא, אבל ברבית דרבנן יש לאסור משום שבאיסור דרבנן יש שליח לדבר עבירה (מל"מ בפת"ש), אך י"א דאף ברבית דרבנן יש להקל, שמכיון שבכה"ג לא יבוא לידי איסור דאורייתא לא גזרו כלל (שעה"מ בפת"ש).

(לד) אין שליח לדבר עבירה - י"א דאם המשלח אנס את השליח והכריחו לעשות כך יש שליח לדבר עבירה (מהר"ם די בוטון בפת"ש), ויש חולקים (שעה"מ בפת"ש).
 יז. גירתלמידי חכמים שהלוו זה את זה והדברים של מאכל ונתן לו יותר על מה שלוה ממנו עד חומש, הרי זה מותר שהדבר ידוע שלא נתן לו אלא מתנה. הגה: יו"ט מתיקין אפילו זהתנו מתחלה כך, ובלבד בדבר מועט. יומכל מקום לא ירגילו תלמידי חכמים עצמם בכך, מפני המון העם שלא ילמדו מהם.

(לה) תלמידי חכמים - דוקא אם שניהם, הלזה והמלוה, תלמידי חכמים (ש"ך).

(לו) עד חומש - מלגיו, כגון מאה במאה ועשרים (ש"ך).
 יח. יחבל רבית דרבנן⁶⁷, מותר במעות של יתומים⁶⁸, נבאו של הקדש עניים⁶⁹, או תלמוד תורה, או צורך בית הכנסת. הגה: וכן נוהגין להקל, אף על גב דק"ט מחמירין דאינו מותר רק צבית דין. ס"א ש מקומות שנוהגים שאפטרופוס מלוה מעות יתומים צריצת קלוה, ומנהג טעות הוא ואין לילך אחריו⁷⁰, וכל אפטרופוס שטועה כן, עיין בחושן המשפט סי' ל"ד אם נפסל. ס"א צבית דרבנן⁷¹ שרי כל זמן שלא הגדיל היתום לעסוק במעותיו כדרך שאר אנשים, אף על פי שכבר הוא בן י"ג שנה הואיל ולא הגיע לכלל דעת מקרי יתום לענין זה. ס"מי שחייב ליתומים וכפצא לפרוע טוען שנתן להם רבית ורואה לנכות מחובו והיתום טוען שלא קבל, היתום נאמן בלא שצוה.

(לז) במעות של יתומים - אך אלמנה אין לה קולא זו של יתומים, כיון שהיא מתעסקת בשלה כמו שאר נשים (ט"ז, ש"ך)⁷².

⁶⁷ משמע שכל רבית דרבנן מותרת, אך י"א דהיינו דוקא רבית המתוכננת מראש, אך רבית שאינה מתוכננת מראש כגון רבית מאוחרת אסור, שהרי כל ההיתר בשביל שלא יכלו מעותיהם (חור"ד בחידושים, שו"ת רע"א מהדו"ק סי' נ"ג ד"ה אך עכ"פ וסי' נ"ד), ויש שחולקים ומתירים אף רבית מאוחרת (בית מאיר בשו"ת רע"א שם).

⁶⁸ דוקא יתומים מהאב, אך יתומים מהאם אין להם קולא בזה (ערך לחם למהריק"ש וכנה"ג הגה"ט ס"ק מ"ב בשם שו"ת מהרשד"ם).

⁶⁹ אך הקדש לעניים מיוחדים וקצבו לכל אחד את חלקו, אסור להלוות ברבית דרבנן (הג' מיימוניות ושו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן בב"י), וכ"ש שהעני עצמו אסור להלוות ברבית דרבנן (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ז הערה מ"ד, רבית הלכה למעשה פ"ב סל"ד).

⁷⁰ י"א שמעות שהוקדשו לעניים בתנאי שהקדש תהיה קיימת לעולם ורק את הפירות יתנו לעניים, מותר להלוותם ברבית קצוצה (שו"ת מהרי"ט ח"ב יו"ד סי' מ"ה), אך י"א שאסור להלוותם ברבית קצוצה (מל"מ בחור"ד), ולכן אף בקופת גמ"ח שהממון קיים לעולם, אסור להלוות ברבית קצוצה (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' ס"ד). אם הקדיש מעות מהיום ולאחר מיתה, דהיינו שהקדש תהיה לאחר מותו לעניים ובכל ימי חייו הפירות יהיו שלו, אסור להלוותם אפילו באבק רבית, אך אם התנה שהגזבר יתן לו מהפירות שש אחוז או יותר למשך כל ימי חייו, מותר להלוותם ברבית דרבנן, אבל אם התנה שיהיה הפירות שלו למחצה או לשליש אסור (חור"ד).

ולכן מותר לגמ"ח ציבורי בארץ ישראל להלוות דולרים ע"מ להחזיר דולרים, אע"פ שהוא איסור דרבנן של הלואת סאה בסאה (וכדלקמן סי' קס"ב ס"א), כיון שזה מעות צדקה ומותר כדי שלא יפסידו מעותיהם (קיצור דיני רבית המצויים פ"א ס"א), אך אם הקדש הוא מפקדונות של אנשים פרטיים, אסור להלוות ברבית דרבנן (רבית הלכה למעשה פ"ב סל"ו, עי' לקמן הערה 131). וכן המפריש מעשר כספים והמעות עדיין בביתו מותר לו ללוות מזה דולרים בארץ ישראל, כיון שאין לממון זה בעלים מסויימים, וכן מותר לתת רבית דרבנן שהרי זה לצורך מצוה (חוט שני פ"א עמ' פ"ט).

⁷⁰ ולכן הנותן צ"ק מאוחר לצדקה ע"מ שיתנו לו מיד פחות כסף מזומן, הוי רבית קצוצה, ואסור אף במעות של צדקה (חוט שני פ"י עמ' ע"ב).

⁷¹ ולכן מותר להלוות מעות יתומים ולהתנות שאם הלזה לא יפרע בזמן ישלם בדרך קנס, כיון דהוי רק הערמת רבית (הרא"ם ביד אברהם סי"ט, וברע"א סי' קע"ז ס"ד).

⁷² ויש שכתבו לבטל המנהג להלוות מעות אלמנה ברבית דרבנן (ברכ"י), אך יש שכתבו דבמקום שיש מנהג זה אין מוחים בידם (שו"ת משאת משה ביד אפרים).

(לח) שם - וה"ה שמותר להלוות ליתומים אחרים באבק רבית, וכ"ש אם אביהם לזה באבק רבית מיתומים אחרים דמוציאים מהם (שו"ת מהרי"ט בפת"ש ורע"א). אך מ"מ אם האב הלזה באבק רבית אסור ליתומים לגבות זאת (שו"ת מהרש"ך ומל"מ בפת"ש ורע"א), וי"א דמותר להם לגבות את הרבית שעלתה אחרי שאביהם מת (מהריק"ש ברע"א). אם אדם אחר השתתף עמם, והאפוטרופוס הלזה מעותיהם חלק באבק רבית וחלק בדרך היתר, יכול השותף לקחת את הריוח שבדרך היתר נגד מה שהיתומים הרויחו באבק רבית, שהרי בדרכן יש ברירה (מהרי"ט ברע"א).

(לט) יתומים - וה"ה שוטה או חרש (רע"א).

(לז) וכן נוהגין להקל - אך יש מקומות שהיום לא נוהגים כך, אלא מלוים מעות יתומים בדרך היתר כמו שאר מעות (ש"ך), אך יש שכתבו דיש לנהוג לכתחילה להלוות ברבית דרבנן (נוב"י בפת"ש)⁷³.

(מא) אבל ברבית דרבנן שרי - ומ"מ אם המקבל טוען שקיבל כדרך כל עיסקא שהיא למחצית שכר ולא קרוב לשכר, המקבל נאמן בשבועה מיגו שהיה טוען לא היו דברים מעולם או החזרתיו לך, אך אם היתום הוא מוחזק וכגון שיש לו משכון בידו, אם האפוטרופוס טוען שהיה קרוב לשכר נאמן, ואם אינו נמצא כאן אנו טוענים כך ליתום עד כדי דמי המשכונות (ש"ך).

(מב) ברבית דרבנן שרי - וכן מותר ללוות ברבית דרבנן לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה⁷⁴ (באר יעקב בפת"ש).

(מג) כל זמן שלא הגדיל היתום לעסוק במעותיו - וכן גדול שמת אביו והוא לא יודע להתעסק במעותיו דינו כיתום (ש"ך), אך מי שיש לו אב אלא שאביו אינו רוצה לפרנסו אין לו קולא זו של יתומים (ט"ז, ש"ך).

(מד) כל זמן שלא הגדיל היתום לעסוק במעותיו - ואם נשארו המעות כן אף לאחר שהגדיל, אם הלוו אותם בדרך קרוב לשכר ורחוק להפסד מותר ליתום לקחת כל הריוח, כיון שהתנאי היה בזמן היתר, אך אם הלוו בשאר רבית דרבנן אסור לו לקחת את הריוח שהיה לאחר שהגדיל, שהרי בשעה זו אסור לו רבית דרבנן (מל"מ בפת"ש ורע"א).

(מה) היתום נאמן בלא שבועה - יש שאמרו דאינו נאמן בלי שבועה אלא אם האפוטרופוס מעיד לו ע"ז (ט"ז), ויש שאמרו שכל אדם נאמן על כך, משום שאין מחזיקים אותו כרשע שלקח רבית (ש"ך).

יט. ⁷⁵אפוטרופוס שהלווה מעות היתומים⁷⁵ ברבית קצוצה, אם הלווה נטל לחלקו כל כך ריוח כמו שהתנה לתת להם, חייב ליתן להם⁷⁶.

(מו) אם הלווה נטל לחלקו כל כך ריוח וכו' - היינו שהרויח פי שנים מהרבית שהתחייב לתת ליתומים, דחשיב כמו שלא התנה ולכך הם נוטלים חצי שכר, אך לעולם הם אינם נוטלים יותר מחצי מהריוח (ש"ך), ואם הרויח יותר מפי שנים ממה שהתחייב לתת, י"א שאינו צריך לתת יותר ממה שהתחייב (לבוש בט"ז וש"ך, רע"א), אך י"א דלעולם הם נוטלים חצי מהריוח, אך צריך לתת ללווה שכר טרחו⁷⁷ (ט"ז). אך י"א דלעולם צריך לתת כמו שהתנה עמו, ואף אם הרויח רק כפי

⁷³ ויש מקומות שנהגו כש"ך (חכמ"א כלל ק"ל ס"י), י"א שלכן אין להלוות מעות של יתומים או של צדקה אפילו ברבית דרבנן אלא ע"י היתר עיסקא (פסקי הגר"ש אלישיב ס"ג, עיי"ש בהערה כיון שהתפשט תקנת היתר עיסקא ואין בזה הפסד ולא טורח). אך י"א דהעיקר כרמ"א דמותר להלוות בכל רבית דרבנן (דרכ"ת, חוט שני פ"י עמ' ס"ו, ברית יהודה פ"ז ס"א וי"ח, קיצור דיני רבית המצויים פ"א ס"א).

⁷⁴ אם אי אפשר ללוות בלא רבית (שו"ע הרב או"ח סי' רמ"ב ס"ט), וי"א דאפשר שאף המלווה אינו עובר איסור, משום שחכמים לא גזרו כלל במקום מצוה (שו"ע הרב שם קו"א סק"ה, מנחת פתים כאן), אך י"א דמ"מ המלווה עובר איסור (שו"ת מהר"י הלוי סי' ה', שער דעה סק"ח, ועי' חוט שני פ"י עמ' ע"ב). ויש חולקים על כל זה, דכל מה דאמרינן דלווין ברבית לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה היינו דוקא בדרך היתר, אך אסור ללוות ברבית דרבנן לצורך זה (משנ"ב סי' רמ"ב סק"ד בשם הפמ"ג ועוד אחרונים, דלא כשו"ע הרב שם שהתיר).

⁷⁵ והוא הדין במעות של צדקה (חור"ד חידושים י"ט).

⁷⁶ והיינו דוקא אם האפוטרופוס הודיע ללווה בשעת ההלוואה שהם מעות של יתומים, אך אם לא הודיע לו כן אין הלווה צריך להאמין לו ואינו צריך לתת מה שהרויח, אך אם יש עדים על כך שזה מעות של יתומים צריך לתת מה שהרויח (חור"ד).

⁷⁷ כמבואר לקמן בסימן קע"ז סעיפים ב' - ד', אך י"א שאי"צ לתת לו שכר טרחו, דהא רק מדרבנן צריך לתת זה, ואבק רבית מותר במעות של יתומים (חור"ד, רע"א, יד אברהם).

מה שהתחייב לתת ליתומים, צריך לתת כן, אע"פ שלא ישאר בידו שום ריוח (מהר"א ששון בש"ך, אמונת שמואל בשם רבי יעקב מלובלין בפת"ש).
 (מ"ז) כמו שהתנה לתת להם - ואף אם לא התנה כלל נותן כמו בהתנה, וכנ"ל (ט"ז), וי"א דאי"צ לתת כלל מהריוח (מהרש"ך ברע"א וצ"ע).
 כ. ס"האם עבר האפטרופוס והלוה מעות יתומים ברבית קצוצה והאכיל היתומים⁷⁸, פטורים מלשלם אפילו לכשיגדלו⁷⁹. הגה: ס"וגם האפטרופוס פטור מלהחזירו, ס"וה"ה מעות של הקדש עניים או שאר מצות⁸⁰. ס"ומיהו אין המלוה נאמן לומר דמעות של הקדש היו אלא זכאיה⁸¹. ועיין לקמן סימן קס"ט אם אפטרופוס מותר ללוות מגויים לזרך יתומים.
 (מח) פטורים מלשלם - אך יש חולקים שמוציאים מיד האפטרופוס והוא מוציא מהיתומים (ש"ך)⁸².
 (מט) ומיהו אין המלוה נאמן לומר דמעות של הקדש היו אלא בראיה - י"א דלגבי הלוה אינו נאמן לומר שמעות אלו הם של יתומים אלא אם מביא ראיה, אך אם החזיר את הרבית והוא מוחזק עדיין בממון היתומים, הוא נאמן בשבועה לגבי היתומים לומר שהרבית באה לידם כבר ועכשיו הוא מחזירה מממונם (ט"ז), אך י"א דאם ידוע שהוא אפטרופוס של יתומים נאמן בשבועה אף לגבי הלוה לומר שמעות אלו הם של יתומים, ורק אם לא ידוע שהוא אפטרופוס של יתומים צריך ראיה לדבריו, וכן לענין מעות של הקדש אם ידוע שהיה בידו מעות של הקדש נאמן בשבועה לומר שהם מעות של הקדש, היינו דוקא אם הלוה טוען טענת ודאי שזה מעות פרטיות של המלוה, אבל אם הלוה טוען שמא אינם מעות של הקדש אי"צ שבועה, אך אם אין ידוע שהיה בידו מעות של הקדש צריך ראיה לדבריו (ש"ך).
 כא. ס"ואי אוזיף ק' בק"ב, מעיקרא ק' בדנקא ולבסוף ק"ב, אסור מדאורייתא⁸³. ואי אוזיף מאה במאה ואייקר, אסור מדרבנן.
 (י) ולבסוף ק"כ - ואפילו אם זה נעשה מחמת שהפרוטות הוזלו, מ"מ אסור מדאורייתא, וכן אם הלוה לו סאתיים חטים ע"מ שיחזיר לו שלש, ובסוף הוזלו החטים ושלש סאים שוים כסאתיים שהלוה לו, אסור מדאורייתא⁸⁴ (ט"ז).
 (כ) אסור מדאורייתא - כיון שהולכים אחר שעת ההלואה, ואז הק"כ פרוטות היו יותר מהק' פרוטות שהלוהו (ש"ך).
 כב. "מותר ללוות ברבית מפני פקוח נפש. הגה: ועיין לקמן סי' קס"ט וזסי' קע"ג לאסור ללוות ברבית לזרך קהל ואפילו אינו רבית קלוה, כל שכן ברבית קלוה לאסור, ולא כמו אלו שנהגו להקל בקלת מקומות ולהלוות לזרך קהל ברבית קלוה ואין להם על מה שיקמוכו, אם לא שנאמר שמתקדים רכזי קהל לפקוח נפש או לזרך מלוה כמו שיתבאר לקמן סימן קע"ג, אבל אין לסמוך על זה כי אם לזרך גדול.
 (כב) מותר ללוות ברבית מפני פקוח נפש - היינו כשאין אדם כשר ללוות ממנו בחינם, דמותר ללוות מהרשע ברבית, אך המלוה ודאי עובר איסור בזה (ט"ז)⁸⁵.

---

⁷⁸ וי"א דאף אם הרבית בעין אלא שנתן כבר ליתומים אי"צ להחזיר, אך אם הרבית עדיין ביד האפטרופוס צריך להחזיר (רע"א), אך י"א שהוא מחלוקת בין הפוסקים אם חייב להחזיר (חור"ד חידושים י"ט).
⁷⁹ ואפילו במעות של יתומים גדולים שהלוה האפטרופוס והאכילום את הרבית, פטורים מלהחזיר (רע"א).
⁸⁰ כיון שנחלקו הראשונים אם מותר להלוות מעות עניים ברבית קצוצה, דיש מתירים משום שאין להם בעלים ידועים, לכן אם הגזבר כבר קיבל את הרבית יכולים העניים לומר קים לי כהמתירים ואינם חייבים להחזיר (חור"ד חידושים כ"א), אך י"א דוקא אם חילק את הרבית לעניים אי"צ להחזיר (ערך לחם למהריק"ש).
⁸¹ ואם אינו מביא ראיה חייב להחזיר. אך אם אמר בשעת ההלואה דהם מעות של יתומים נאמן, ואם יש לו מיגו שלא היו דברים מעולם, נאמן אף לאחר שקיבל הרבית (חור"ד).
⁸² אך י"א דהם נחלקו רק ביתומים גדולים, אך ביתומים קטנים מודים דאין מוציאים מהם (חור"ד), וי"א דאף ביתומים קטנים נחלקו שמוציאים הרבית מיד האפטרופוס, והאפטרופוס יוציא מהם כשיגדלו (מקור מים חיים).
⁸³ ויוצאה בדיונים (שער דעה).
⁸⁴ ומחזיר רק סאתיים חטים.
⁸⁵ ונ"מ שאף אם הלוה יכול ללוות מגוי אלא שממהר ללוות מישראל ברבית כדי שיהיה בטוח בודאי, דאין בזה איסור משום לפני עור (בית לחם יהודה).

⁽²¹⁾ אבל אין לסמוך על זה כי אם לצורך גדול - ומ"מ המלוה ברבית עובר באיסור, ומיירי שאין אדם כשר ללוות ממנו (ט"ז).

בג. "המלוה מעות על מנת שכל מלאכה שתבא לידו יתן אותה למלוה לעשותה, אסור. הגה: ע"למלאן דלמכר טובת הנאה הוי ממון מיקרי רבית קלוה, מאחר שהתנו מתחלה בו כ"כ⁸⁶. ואפילו לא התנו מתחלה, אם אינו רגיל לעשות כלל הכי אסור⁸⁷, וכן כל טובת הנאה⁸⁸. ע"אכל אם כל אחד מחזיק טובה לחזירו, לפעמים הלואה למלוה ופעמים להיפך, שרי.

⁽²²⁾ על מנת שכל מלאכה שתבא לידו וכו' - היינו שהמלוה הוא פועל והתנה עם הלואה שבזמן שיצטרך לשכור פועל עבור מלאכה זו יקח דוקא אותו, אך אם הלואה הוא פועל והמלוה התנה עמו שיעשה לו מלאכה בזול הוי רבית קצוצה לכו"ע⁸⁹ (ש"ך), ויש חולקים דדוקא אם המלוה כהן והתנה עם הלואה לתת לו תרומות ומעשרות תלוי בדין טובת הנאה, כיון שהלואה נותן לו את המתנות בחינם, אך אם התנה עם הלואה שישכור אותו לעשות לו מלאכה לא חשיב טובת הנאה ומותר (ט"ז), אך הרבה הסכימו עם השו"ע והרמ"א לאסור (ש"ך בנקה"כ, חו"ד)⁹⁰.

סי' קס"א דין אבק רבית ואיזו נקרא רבית דאורייתא, ובו י"א סעיפים

א. ע"כ דבר אסור ללוות⁹¹ בתוספת (ע"אפילו) בפחות משהו פרוטה יש איסור רבית⁹² אבל אין מוציאין אותו בדיינין. הגה: ע"כלל לרבית לכל שו"א אג"כ נט"כ⁹³ אסור, ע"זין שו"א דכך מקח זין שו"א דכך הלואה, אלא שצדכך מקח אינו רק אצק רבית שו"א מדכ"כ.

ונראה שאסור אח"כ לפרוע את הרבית, שהרי תשלום הרבית הוא גם איסור ובזה כבר אין פיקו"ג, אלא אם הדבר נוגע לפיקו"ג להבא לו או לאחרים (חוט שני פ"ג עמ' מ"ב).

⁸⁶ אך למ"ד טובת הנאה אינה ממון [דכן דעת רוב הפוסקים (רמ"א חו"מ סי' ל"ז ט', סי' ר"ג א', סי' רע"ו ו', ש"ך חו"מ סי' ש"ג, פר"ח י"ד סי' ס"א ס"ק מ"ז, בי' הגר"א ושער דעה כאן, שו"ע הרב סי"ד)] אע"פ שאסור לעשות כן, מ"מ אם עשה אי"צ להחזיר אף לצאת ידי שמים (בי' הגר"א, מחנ"א סי' כ', ועי' שו"ע הרב סי"ג).

⁸⁷ ואפילו למ"ד טובת הנאה אינה ממון, מ"מ אם אינו רגיל לתת לו את המלאכה אסור אע"פ שלא התנה על כך (שער דעה).

⁸⁸ אסור לתת צדקה למלוה אם הוא עני, אם לולי שהיה לוה ממנו לא היה נותן לו (שו"ע הרב סעיף י"ד), וכן הדין בתרומות ומעשרות ופדיון הבן. אולם אם אין עני או כהן אחר יש להתיר לתת להם, שאז הנתנה היא הכרחית ולא בגלל ההלואה (פסקי הגר"ש אלישיב ל"ט).

⁸⁹ ולכן אסור לקופת גמ"ח ציבורי לדרוש שהמקבל הלואה יאסוף עבורם כסף מלבד תשלום החוב, שהרי יש זה רבית קצוצה, אך אם רק מבקשים והלואה לא מבטיח לעשות כן מותר, כיון שאין זה רבית קצוצה אלא רק אבק רבית ומותר במעות של צדקה (קיצור דיני רבית המצויים פ"א ס"ד).
⁹⁰ וי"א דאם לא התנה עמו מותר (בית לחם יהודה, קיצור דיני רבית המצויים פ"ב ס"י).

אם המלוה התנה עמו שימכור לו את דירתו, יש אוסרים (ש"ך בנקה"כ בתי' א', קונ' הסמ"ע אות כ"ט, חו"ד), ויש מתירים (ש"ך שם בתי' ה'), אך אם המלוה הוא בעל חנות ומתנה עם הלואה שיקנה דוקא אצלו לכו"ע אסור (ברית יהודה פ"א הערה נ"ו), אך בלי תנאי מותר לקנות אצל המלוה אפילו אם אינו רגיל (בית לחם יהודה, ברית יהודה שם נ"ה) ויש מתירים רק אם עושה כך לא מחמת שהלוהו (רבית הלכה למעשה פ"ד סי"ח).

⁹¹ הלואה היינו דוקא אם לוה ומחזיר אותו מין, כגון אם לוה סאה חטים ע"מ להחזיר סאתיים, אבל אם לוה סאה חטים ע"מ לשלם לאחר זמן כסף, או שישלם לו לאחר זמן סאתיים של דוחן, אי"ז הלואה, ואין זה רבית קצוצה, וי"א שתלוי בלשון שדיברו ביניהם, שאם אמרו בלשון מכירה הוי אבק רבית, אך אם אמרו בלשון הלואה הוי רבית קצוצה (חו"ד). אך י"א דכל דבר שהדרך להוציא ולא להחזיר את אותו דבר שקיבל מחבירו, יש בזה רבית קצוצה, ולכן אף אם לוה סאה חטים ע"מ להחזיר לאחר זמן סאתיים דוחן הוי רבית קצוצה, כיון שהדרך להוציאם, אך בדבר שאין דרך להוציא אלא להחזיר את מה שקיבל מחבירו, כמו בעבדים, אף אם קיבל ע"מ להחזיר עבד אחר, אי"ז הלואה אלא מכירה, והוי רק אבק רבית (מקור מים חיים).

⁹² דאורייתא (חו"ד, גליון מהרש"א).

⁹³ אף אם הותנה שכל זמן שהמעות יהיו ביד הלואה יתן לו סכום קצוב לשנה, אך המלוה לא יוכל לתבוע את הלואה על הקרן אלא רק על הרבית, מכל מקום הוי רבית קצוצה (בית לחם יהודה).

- (8) כל דבר - נחלקו הפוסקים אם יש איסור רבית בהלוואת קרקע⁹⁴, ויש להחמיר⁹⁵ (ש"ך). וכן בעבדים לכו"ע אסור לכה"פ מדרבנן⁹⁶, וכ"ש בשטרות שיש בו רבית, שהרי כשמלוה לו את השטר הוא מלוה את הממון שיש בו, והוי רבית גמור⁹⁷, וכן בקרקע ועבדים (ט"ז).
- (2) אבל אין מוציאין אותו בדיינין - י"א משום שבית דין אינם נזקקים לפחות משה פרוטה, וי"א דאף אם רוצים להזקק, או שהתחילו את הדין ביותר משה פרוטה שאז גומרים אף בפחות משה פרוטה, מ"מ לענין רבית אין מוציאין פחות משה פרוטה⁹⁸ (ש"ך).
- (3) דכל שהוא אגר נטר אסור - פירוש שמחמת המתנת המעות נותן לו שכר (ט"ז), ואפילו אם הוא מחמת שכר פעולה, או שזכה בחובו וגובה יותר, או שהתבטלה המכירה וחוזר על המוכר, ומוסיף לו מחמת המתנת המעות, אסור והוי אבק רבית (חות יאיר בפת"ש⁹⁹). אם המלוה התרה בו שיפרע את חובו שהרי יכול להרויח במעות אלו, יש אומרים שצריך לשלם (סמ"ע בפת"ש), אך י"א שאסור משום רבית להוסיף לו את מה שהמלוה יכל להרויח (שבות יעקב בפת"ש).
- ב. ע"אבק רבית אינה יוצאה בדיינים¹⁰⁰, ע"אם בא לצאת ידי שמים חייב להחזיר. (מלצל רבית מוקדמת ומאוחרת¹⁰¹ אפילו לנאת ידי שמים אינו חייב להחזיר¹⁰²).
- (7) אינה יוצאה בדיינים - אך אם לא נתן את האבק רבית למלוה עצמו אלא לשלוחו, צריך להחזיר אותה ללוה, משום שאין שליח לדבר עבירה (מהרי"ט בפת"ש ורע"א).
- (7) ואם בא לצאת ידי שמים וכו' - אך אם סובר שהוא חייב בדיני אדם ואינו חושש לצאת ידי שמים, אסור לקבל ממנו, ואפילו אם מחזיר בסתמא צריך להודיע לו שהוא פטור בדיני אדם (בית יעקב בפת"ש).
- (1) חייב להחזיר - אך י"א שאף לצאת ידי שמים אינו חייב להחזיר (רדב"ז וגר"א בפת"ש).
- ג. פ"אבק רבית אם תפס לוח משל מלוה מפקינן מיניה.
- (1) אבק רבית וכו' - אך אם יש מח' בין הפוסקים אם הוי אבק רבית או רבית קצוצה אם הלוח תפס לא מוציאין מידו (ש"ך).
- ד. כ"לא אמרו דאבק רבית אינה יוצאה בדיינים אלא כשאכל המלוה מדעת הלוח, אבל אם קודם שאכל טען עליו שלא יאכל והוא הוציא ממנו על כרחו בדיני האומות או בדיני ישראל שטעה¹⁰³ והכריחו לשלם יוצא בדיינים¹⁰⁴.

⁹⁴ דהיינו שהלווה לו ה' גפנים טעונות בפירות ע"מ שיחזיר לו ו'. ויש מפרשים שנתן לו קרקע ויכול להחזיר אותה קרקע עם תוספת קרקע, או שיתן לו קרקע אחרת בשיעור זה, אך יש הסוברים דזה לא נחשב כהלואה אלא שכירות (רע"א).

וכן תלוש ולבסוף חיברו כבית, דינו כקרקע (רע"א).

⁹⁵ וי"א דהוי רבית קצוצה (חור"ד), וי"א דאינו אלא אבק רבית (יד אברהם), וי"א שאם הלוח כסף ע"מ להחזיר רבית בקרקע הוי רבית קצוצה (מקור מים חיים).

⁹⁶ אך לא מדאורייתא כיון שצריך לשום את העבד, אי"ז הלואה אלא מכירה, וכן הדין בכל דבר שצריך לשומו, וי"א דתלוי בלשון שדיברו ביניהם, שאם אמרו בלשון מכירה הוי אבק רבית, אך אם אמרו בלשון הלואה הוי רבית קצוצה (חור"ד).

⁹⁷ והיינו כשמלוה לו שטר של מאה ע"מ שיחזיר לו מאה ועשרים במזומן, שזה רבית קצוצה, וכן אם הלוח לו שטר של אדם אחר וקיבל עליו אחריות, ע"מ שיחזיר לו שטר בסכום גבוה יותר של אדם אחר ויקבל עליו אחריות, אך אם אינם מקבלים על עצמם אחריות אי"ז רבית קצוצה אלא אבק רבית (חור"ד). [ומשמע שאם מלוה לו שטר ע"מ להחזיר לו אותו סכום במזומן אין זה רבית קצוצה, אע"פ ששטר שוה פחות ממזומן, עי' חור"ד סי' קע"ג סק"א].

⁹⁸ ואפילו אם היה חייב להחזיר לו שוה פרוטה של רבית, והחזיר לו פחות משה פרוטה, שוב אין מוציאין ממנו בדיינים את הפחות משה פרוטה שעדיין חייב (חור"ד).

⁹⁹ ועי' לקמן סי' קס"ו ס"ב מש"כ עוד בזה.

¹⁰⁰ אך אם הלוח נתן למלוה משכון על החוב של אבק רבית, צריך המלוה להחזיר את המשכון ללוה, דכיון שע"פ דין אין חוב של אבק רבית לא זכה המלוה במשכון (שער דעה סי' קס"ח סק"ה).

¹⁰¹ ומשמע שאפילו אם נותן לו את הרבית בשעת פרעון דינה כרבית מאוחרת שא"צ להחזיר לצאת ידי שמים, ורק אם נותן לו רבית בזמן שהוא עדיין חייב לו צריך להחזיר לצאת ידי שמים (שער דעה ולעיל סי' ק"ס סק"א, חור"ד שם ביאורים סק"א). ואף בהערמת רבית אי"צ להחזיר (שער דעה סי' קס"ג סק"ז, אף לסוברים דאסור לגבותה).

¹⁰² שהרי הוא נותן לו במתנה (גר"א).

¹⁰³ היינו אם טעה בדבר משנה, אבל אם טעה בשיקול הדעת מה שעשה עשוי (חור"ד).

¹⁰⁴ אך בהערמת רבית בכה"ג אין מוציאין ממנו (שער דעה שם).

(ח) לא אמרו דאבק רבית וכו' - אבק רבית הכתוב בשטר אין דינו כגבוי כבר, ואסור לגבותו (ש"ך).
 (ט) או בדיין ישראל שטעה - וכן אם פסקו לו כך משום שלא היה ראייה ואח"כ הביא ראייה דזה רבית (ש"ך), ויש חולקים (מהרח"ש ברע"א).

ה. ברבית דאורייתא שהוא בדרך הלואה בדבר קצוב יוצאה בדיינים¹⁰⁵ ש"כ שבופין אותו ומכין אותו עד שתצא נפשו אבל אין בית דין יורדין לנכסיו¹⁰⁶. וכן בהלווה על חצרו¹⁰⁷ ואמר לו על מנת שידור בו הנם או שישכירנה לו בפחות וכיוצא בו.

(י) יוצאה בדיינים - י"א דוקא אם הלואה תבע את המלוה¹⁰⁸, ולכן אם הלואה אינו תובע אלא שהוא חייב לאדם אחר ואין לו לשלם אלא מה שהמלוה גבה ממנו ברבית, אין מוציאים מהמלוה (ט"ז), ויש חולקים¹⁰⁹ (כנה"ג ופנים מאירות בפת"ש), ויש שמחלקים שאם מחל לו או שמעשיו מוכיחים שפעם מחל לו, אפילו אם אין עדים או הוכחה גמורה על המחילה, א"א לגבותו מהמלוה אם אין חשש קנוניא, ובמקום קנוניא צריך להחרימו¹¹⁰, אך אם קודם לזה מאדם אחר ואח"כ נתן את הרבית למלוה זה, או שמעולם לא מחל לו על הרבית, אפשר לגבות מהמלוה. אם המלוה [שהלוה ללא רבית] של המלוה רוצה לגבות את חובו מהרבית שהלוה שלו גבה, יכול לגבות ממנה משום שמסתמא הלואה שנתן את הרבית מחל למלוה שלו על הרבית, ואם אח"כ הלואה תבע את הרבית אם נותן אמתלא למה בתחילה לא תבע מחזירים לו, אך אם לא נתן אמתלא משביעים אותו שלא מחל בתחילה, ואם המלוה שגבה רבית על חובו רוצה לעשות תשובה ולהחזיר את הרבית, יכול לעשות כן ולהפקיע אותה משעבוד המלוה שלו, אלא שהלואה יצטרך שבועה כדי לגבותה משום שמוציא ממשועבדים (שאלת יעב"ץ בפת"ש וביד אפרים).

(יא) שכופין אותו ומכין אותו וכו' - כמו בכל מצות עשה, שהרי גם כאן מצווה להחזיר שנא' (ויקרא כ"ה ל"ו) "וחי אחיך עמך" (נימוק"י בט"ז, ש"ך)¹¹¹, וע"כ אם חייב לאדם אחר ואין לו לשלם אלא מה שהמלוה גבה ממנו ברבית, אין מוציאים מהמלוה, שהרי המלוה לא יבוא בזה להחיות את הלואה¹¹² (ט"ז).

ומ"מ אם אביהם נתן לו משכנתא שיש בה אבק רבית חשיב שירד אף מדעת היתומים, אך אם רק התחייב אבק רבית ומת והיתומים נתנו לו את האבק רבית מוציאים ממנו, כיון שהאב לא נתן את האבק רבית בחייו, ואף הם לא נתנו את האבק רבית מידיעתם. אך אם האב ציוה לפני מותו לתת את האבק רבית, אם בא ליד המלוה אבק רבית בלי ידיעת היתומים אמרינן שמסתמא ניחא להם לקיים דברי אביהם, אלא אם היתומים מיחו בפירוש, אך אם ציוה לפני מותו לתת רבית מאוחרת וקנו מידו יתכן דמועיל תפיסת המלוה (שער דעה).

¹⁰⁵ אם הלואה ע"ד שיטול ממנו רבית קצוצה, ולבסוף נודע לו שאסור ורוצה שיחזיר לו מעותיו מיד, י"א שאין הלואה צריך להחזיר לו המעות מיד (אבקת רוכל במל"מ בחור"ד, שו"ת בית יצחק י"ד ח"ב סי' ג'), ויש אומרים שצריך להחזיר מיד (מל"מ בחור"ד, מחנ"א סי' ל"ז). וי"א דאם המלוה רוצה לעשות עמו בהיתר עיסקא, לכו"ע חייב הלואה לעשות היתר עיסקא או להחזיר את הכסף מיד (קיצור דיני רבית המצויים פ"א הערה ט').

¹⁰⁶ ואם הלואה תפס מהמלוה אין מוציאים ממנו (מחנ"א רבית סי' ג', ברית יהודה פ"ח סי"ט).
 ולכן אם גבה אתרוג ברבית יכול לצאת בו דהוי שלו, ואף אין בזה מצוה הבאה בעבירה (תפארת צבי ביד אפרים), ויש הסוברים דנחלקו בזה הראשונים (בית שמואל אהע"ז סי' כ"ח ס"ק כ"ו, מחנ"א רבית סי' ב', נתה"מ סי' ר"ח סק"א, שו"ת מהרש"ם ח"ז סי' י"ג).

¹⁰⁷ היינו שהלווה בתנאי שידור בחצירו חנם, אך אם לקח את הבית במשכון על ההלוואה אף אם דר בו בחינם אי"ז רבית קצוצה (חור"ד).

¹⁰⁸ וה"ה אם הלואה מת ובניו תובעים את המלוה (חור"ד).
¹⁰⁹ דכיון דפריעת בע"ח מצוה כופים אותו לתבוע את המלוה שלו שיחזיר לו את הרבית (כנה"ג שם, קצוה"ח שם), אך י"א דכיון שקודם שתבעו אינו חייב לו כלום, א"כ מה ששתק ולא תבעו חשיב כמחילה ומהני מחילה לאחר שנתן את הרבית, ושוב לא יועיל שיתבע אותו וא"א לכפותו ע"ז (בית מאיר).

ויש חולקים דאי"צ תביעה כלל (כנה"ג הגה"ט י"ט, בית לחם יהודה, סמ"ע חו"מ סי' ט' סק"ג, קצוה"ח שם סק"א).

¹¹⁰ היינו שמקללים את מי שהרבית נמצאת ברשותו, עי' חו"מ סי' ע"א סעיפים ז' ח' בפרטי הדינים.
¹¹¹ אך לא יורדים לנכסיו כיון שכבר עבר על הלאו ועכשיו אין כאן עשה, משא"כ בצדקה שיורדים לנכסיו כיון שעדיין עובר בלאו (חור"ד).

¹¹² ולטעם זה אף אם קודם לזה מאחר ואח"כ גבו ממנו את הרבית אין המלוה צריך להחזיר, שהרי אינו מחיה בזה את הלואה (שער משפט סי' ט' סק"א).

(ב') אבל אין בית דין יורדין לנכסיו - ומ"מ אם בתחילה החזיר את הרבית ואח"כ חזר ותפס מהלוה בשביל הרבית יורדים לנכסיו, שהרי זה גזל. וכן אם בתחילה לקח רבית קצוצה בע"כ של הלוה, יורדים לנכסיו כדין גזל¹¹³ (ש"ך), וי"א דה"ה באבק רבית, כדלעיל סעיף ד' (רע"א)¹¹⁴.
ו. פה לקח רבית קצוצה ומת אין הבנים צריכים להחזיר¹¹⁵, אלא אם כן היה דבר מסויים כגון פרה וטלית ועשה אביהם תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת¹¹⁶.

(ג') אין הבנים צריכים להחזיר - משום שנא' (ויקרא כ"ה ל"ו) "אל תקח מאתו נשך ותרבית", והתורה הזהירה אותו ולא את בניו (ט"ז). ואם הלוה תבע את המלוה ומת, י"א דאף הבנים חייבים להחזיר, וצ"ע לדינא (שער דעה בפת"ש), ויש חולקים (בית יהודה בפת"ש). אם נתן למלוה רבית קצוצה אך עדיין לא פרע לו את הקרן, יכול לנכות את הרבית ממה שמשלם ליתומים, דכיון שאצל האב היה מנכה כך אין ביד האב להוריש ממנו זה לבנים (תפארת צבי בפת"ש ויד אפרים). יש להסתפק אם הלוה מת אם המלוה חייב להחזיר הרבית לבניו, שהרי לא יקיים בזה "וחי אחיך עמך", ונראה דאם רוצה לשוב צריך להחזיר אך בי"ד אינם כופים אותו על זה¹¹⁷ (דגול מרכבה בפת"ש).

(ד') אלא אם כן היה דבר מסויים וכו' - שבזה חייבים להחזיר משום כבוד אביהם (ש"ך). יש שהסתפקו אם הניח פרה וטלית ושחטו אותה ואכלו את בשרה או קרעו את הטלית, אם חייבים לשלם, וכן אם מכרו היורשים את הדבר מסויים שהניח אביהם, אם חייבים לתת ללוה את הכסף שקבלו תמורתו, וכן אם שני אחים ירשו וא' לקח בחלקו את הדבר המסויים ואח"כ נודע שהוא רבית והחזירו כדין, אם יכול לגבות את חלקו מאחיו השני (הר הכרמל בפת"ש).
ז. פ"אם בא לעשות תשובה מעצמו להחזיר הרבית, אם הוא דבר מסויים מקבלים ממנו, ואם אינו דבר מסויים אם רוב עסקו ומחייטו ברבית אין מקבלין ממנו כדי לפתוח לו דרך לתשובה, וכל המקבל ממנו אין רוח חכמים נוחה הימנו.

(ה') מעצמו - אך אם הוא עומד במרדו, מוציאים ממנו בעל כרחו (ש"ך).
(ו') אם הוא דבר מסויים - י"א דלאו דוקא, אלא כל דבר שהוא בעין כעין שקיבל ברבית מקבלים ממנו (ש"ך), ויש חולקים דרק בדבר מסויים מקבלים ממנו (ש"ך בנקוה"כ).
(ז') אין מקבלין ממנו - ומ"מ הם חייבים להחזיר לצאת ידי שמים¹¹⁸ (ש"ך)¹¹⁹.
ח. פ"מי שהיה נושה בחבירו דינר של רבית ונתן לו בשבילו ה' מדות של חטים והיו נמכרים ד' בדינר, צריך להחזיר לו ה' מדות¹²⁰, פ"אם רצה להחזיר לו דמיהם דינר ורביע רשאי, שהמקח קיים אף על פי שנעשה באיסור. (ועיין לקמן סוף סימן קע"ה).

(ח') שהמקח קיים - דוקא אם התנה לתת לו דמים והלוה נתן לו חפץ תמורתם המקח קיים, ובזה אם התייקר או הוזל צריך לשלם כשעה שנתן לו, וכדין גזל. אך אם התנה עמו לתת לו חפץ אפילו שאינו מסויים ברבית והלוה נתן לו, צריך המלוה להחזיר דוקא את החפץ עצמו ולא את דמיו, שבזה המלוה לא קנאו כלל¹²¹ (מ"מ בפת"ש), אך יש חולקים שלעולם יכול להחזיר את הדמים (שעה"מ בפת"ש, חור"ד סק"י¹²²).

ט. פ"היה חייב לו דינר של רבית ונתן לו בו גלימא או כלי צריך להחזיר לו (והואיל והוא לזכר

¹¹³ ויש שפקפקו בזה (בית לחם יהודה).

¹¹⁴ והוא הדין אם הלוה או המלוה לא ידעו שיש בזה איסור, בין רבית קצוצה ובין אבק רבית, בי"ד יורדים לנכסיו כדין גזל (שו"ת אמרי בינה סי' א' סק"ד, ברית יהודה פ"ח סכ"ח הערה צ"ג).

¹¹⁵ אך אם האב לא התכוין לעבור על איסור רבית משום שחשב שאין בזה איסור, ולאחר מותו נודע שיש בזה איסור, חייבים היתומים להחזיר אפילו דבר שאינו מסויים (שארית יוסף בחת"ס).

¹¹⁶ ובכה"ג אף באבק רבית צריכים להחזיר (ריטב"א במקור מים חיים).

¹¹⁷ אך י"א דאם יורשי הלוה תבעו את המלוה [לסוברים דצריך תביעה], כופים אותו להחזיר (חור"ד סק"ד). וביורשים קטנים או גדולים שלא ידעו שהמלוה גבה מאביהם רבית, חייב להחזיר אפילו בלא תביעה (אגרו"מ יור"ד ח"ג הערות לסי' קס"א הערה כ"ד).

¹¹⁸ דהיינו שאחרי שהחזיר ולא רצו לקבל ממנו, יאמר שאעפ"כ רוצה להחזיר, ואז מותר לקבל ממנו (עצי לבונה).

¹¹⁹ וי"א דא"צ להחזיר אף לענין לצאת ידי שמים (שער דעה).

¹²⁰ דאע"פ שהמקח קיים וכדלקמן, מ"מ צריך להחזיר כל ה' מדות כדי שלא יהנה מהעבירה שקיבל רבית (שטמ"ק בחור"ד).

¹²¹ ואם החפץ הוזל, מחזיר לו את החפץ וא"צ לשומו (חזר"א סי' ע' סק"ב).

¹²² ואם החפץ הוזל, צריך להחזיר לו אף דמים כפי שהיה שווה בשעה שנתן לו (חור"ד).

(מסוים).

(ט) צריך להחזיר לו - את החפץ עצמו ולא רק את שוויו (ש"ך), כדי שלא יאמרו שהוא משתמש בחפץ של רבית (ט"ז, ש"ך). אם השתמש בחפץ ונפחתו דמיו, צריך להחזיר את החפץ ולהוסיף לו דמים כפי שהיה שווה בשעה שקיבלו (גידו"ת בפת"ש). יש להסתפק אם הלוח מחל על החפץ אם מועילה מחילתו, דיתכן דעדיין אסור משום לזות שפתים (משלי ד' כ"ד) (גידו"ת בפת"ש), וי"א דרק אם לוקח החפץ בע"כ יש לזות שפתים, אך אם מחל לו או התרצה לקבל דמים שוב אין לזות שפתים (מל"מ בפת"ש).

י. "אם המלוה שכר מהלוח הפיץ¹²³ באותו דינר של רבית ולא היה ראוי לשכרו אלא בחצי דינר, מוציאין ממנו כל הדינר.

(כ) שכר מהלוח חפץ וכו' - י"א דוקא בשכירות שאינו יכול להחזיר לו את מה שהשתמש משלם כפי מה שקצץ עמו, אך אם קנה ממנו חפץ יכול להחזיר לו את החפץ עצמו, אך י"א דאף בקנה הדין כן דמשלם לו כפי מה שקצץ¹²⁴, והשמיעו שאף בשכירות שאין קניינו חזק כ"כ מ"מ צריך לשלם כפי מה שקצץ, מפני שסבר וקיבל את זה עבור כל הקציצה (ט"ז).

(כא) מוציאין ממנו כל הדינר - אך אם מתחילה כשהתנה לתת לו דינר התנה שיקבל עבור זה שכירות בית השווה פחות מדינר, אין מוציאים ממנו אלא כפי מה שבאמת שווה, שהרי כך התנה מתחילה ולא היה יכול לקבל יותר (ש"ך).

יא. "אשטר שיש בו רבית ב"בין של תורה בין של דבריהם גובה את הקרן לבדו והוא שיהא ניכר שהוא רבית. הגה: "כגון שהוא מפורש ב"שטר הקרן לפני עצמו, "לאו שלא היה נכתב ב"שטר רק הקרן ועדים מעידים על הרבית. "יכול מי שכל לידו יקרע השטר לחיישן ש"מא יגבה בו הרבית. "אבל אם אינו מפורש אלא שכולל הקרן עם הרבית אינו גובה בו אפילו הקרן¹²⁵. (ועיין בחושן המשפט סימן נ"ג).

(כב) הקרן בפני עצמו - וכן הרבית בפני עצמו, וגובה מנכסים משועבדים, ומ"מ העדים לא נפסלים אפי' ברבית דאורייתא, כיון שהם סברו שאיסור "לא תשימון עליו נשך" (שמות כ"ב כ"ד) הוא רק על הלוח והמלוה ולא על העדים (ש"ך), אך אם כלל את הקרן והרבית והעדים יודעים מזה הם נפסלים, כיון שחתמו על איסור שהרי עי"ז יבואו לגבות אף את הרבית (ט"ז, הגהות הט"ז, ע"פ עצי לבונה וחור"ד).

(כג) שלא היה נכתב בשטר רק הקרן - יש מפרשים שכלל את הקרן עם הרבית, אלא שכתב את הכל בתורת קרן והעדים לא ידעו שכלול בזה אף רבית¹²⁶, אלא עדים אחרים מעידים על כך, ולכן סיים הרמ"א שצריך לקרוע את השטר (ט"ז), ויש מפרשים שכתבו בשטר רק את הקרן שהלוחו, ועדים אחרים מעידים על הרבית (ש"ך בנקה"כ).

(כד) יקרע השטר - מיירי בגוונא דרישא שמפורש בשטר הקרן בפני עצמו והרבית בפני עצמו, ואפילו אם מפורש בו רבית דאורייתא צריך לקרועו, דחוששים לבית דין טועים, אך אם נכתב בו רק הקרן פשוט שאין צריך לקרועו (ש"ך), והטעם שצריך לקרועו משום שהוא עובר כל זמן שהשטר קיים (ט"ז).

(כה) אינו גובה בו אפילו הקרן - משום שגזרו ש"מא יגבה את הרבית בתורת קרן¹²⁷ (ש"ך), אך אם הלוח מודה בקרן חייב לשלם את הקרן (ט"ז, ש"ך). ומ"מ הלוח לא צריך לתת למלוה ממה שהרויח במעותיו, אלא שראוי לקונסו לתת מהרויח לעניי העיר (משאת בנימין בש"ך)¹²⁸.

¹²³ י"א דוקא אם שכר קרקע או בית הדין כן, אבל בשכר מטלטלין משלם רק כפי מה שהם שווים (מחנ"א רבית סי' י"ד).

¹²⁴ ומ"מ היינו דוקא בגבה ממנו חפץ שאינו מסוים דמחזיר לו דמים, וצריך להחזיר כפי מה שקצץ בתחילה, אבל אם גבה ממנו חפץ מסוים שצריך להחזיר דוקא את החפץ עצמו, אי"צ להוסיף ולהחזיר לו עוד דמים שישווה כפי מה שקצץ (גידו"ת במקור מים חיים).

¹²⁵ ואע"פ שזקף את הרבית במלוה אי"ז נחשב כגבוי, כיון שזקף באיסור (ערך לחם למהריק"ש). ואפילו בנו של המלוה אינו גובה, דכיון שקנסו את המלוה זכה בו הלוח (יד אברהם).

¹²⁶ ולכן גובה את הקרן, ואילו השו"ע בסוף הסעיף דכתב שאינו גובה אף את הקרן, מיירי שידעו העדים שכלול בו אף רבית ומ"מ חתמו באיסור (עצי לבונה וחור"ד).

¹²⁷ י"א דברבית דרבנן גובה את הקרן (גידו"ת בש"ך חר"מ סי' נ"ב סק"א) אך י"א דמשמע בשו"ע שאפילו ברבית דרבנן אינו גובה את הקרן (שער דעה, שער משפט שם סק"ב, רע"א בחו"מ שם).

סי' קס"ב שלא להלוות סאה בסאה, ובו ה' סעיפים

א. צ"אסור ללוות¹²⁹ סאה בסאה, צ"אפילו לא קצב לו זמן לפרעון¹³⁰, וכן כל דבר צ"אחויז ממטבע כסף קהיוצא או בהוצאה¹³¹, דשמא יתייקרו ונמצא שנותן לו יותר ממה שהלוהו, ק"אאם לא שיעשנו דמים שאם יתייקרו יתן לו אותם הדמים¹³², ואם לא עשהו דמים ונתייקרו, נותן לו הדמים שהיו שוים בשעת הלוואה, ואם הוזלו נותן לו הסאה שהלוהו. הגה: ק"יט מי שכתב לזמן הזה מטבע של זה לזמן כסף ולזמן זה כסף, וכן נהגין להקל ואין למחות זידם, כי יא להם על מי קיסמוכו. ק"יט מי ש"אומר דמותר ללוות ככר לחס זככר לחס¹³³, כמטבע של כסף, דמאחר לזכר מועט הוא¹³⁴ לא קפדי בני אדם להדלי זה, וכן נהגין להקל¹³⁵.

(8) אסור ללוות סאה בסאה - מדרבנן, ולכן אינה יוצאה בדיינים (ש"ך). י"א דבדרך מקח וממכר, דהיינו שמוכר לו סאה חטים ע"מ שישלם בסאה אחרת בזמן מאוחר, מותר, דכיון שדרך מקח וממכר אינו אסור מדאורייתא, ואף בכה"ג שהוא קרוב לשכר ולהפסד, דהיינו שאע"פ שיתכן שירוויח ע"י שהסאה חטים תתייקר אך גם יתכן שיפסיד ע"י שהסאה תזול, ובכה"ג אפי' בהלוואה אינו אסור מדאורייתא, לכן בצירוף שניהם מותר אפילו מדרבנן (ט"ז)¹³⁶.

¹²⁸ וי"א דלכאורה עדיף טפי שלא לקונסו, שלא יחשוב שיש לו כפרה עי"ז, וצע"ג (אגרו"מ י"ד ח"ג הערות לסי' קס"א הערה כ"ו).

¹²⁹ י"א דאסור בשעת הלוואה כמשמעות לשון הש"ע (ש"ך ס"ק י"ג), אך י"א דהאיסור הוא רק בעת הפרעון (שו"ת מהר"א ששון בכנה"ג הגה"ט סק"ד).
¹³⁰ ואפילו לזמן מועט (שו"ע הרב סעיף ל"ב).

¹³¹ ומשום כך אסור להלוות מטבע זר שאינו המטבע של המדינה, דדינו כפירות (חזו"א סי' ע"ב סק"ט, ברית יהודה פ"ח ס"ה, פסקי הגר"ש אלישיב ס"ט, רבית הלכה למעשה פט"ז ס"ג), ולדעת רוב הפוסקים אף דולרים באר"י דינם כפירות, ושייך בהם איסור הלוואת סאה בסאה (חוט שני פ"א עמ' ע"ט, קיצור דיני רבית המצויים פ"ג ס"ב, ברית יהודה שם, רבית הלכה למעשה שם ס"ז), ויש שדנו את הדולר כמטבע בזמן אינפלציה שירד מאד ערך הלירה, ולמרות שחוקי המדינה חייבו להתעסק עם הלירה, כיון שהעם לא החשיב אותה כלל, אלא הדולר היה המטבע הלא רשמי, לכך נחשב רק הדולר כמטבע ולא הלירה (שו"ת אגרו"מ י"ד ח"ג סי' ל"ז, אר"ח ח"ה סי' מ"ג אות ג'), ויש שהתירו בזמן שהיה לדולר שער קבוע ליום שלם, משום שנחשב כיצא השער, שמבו' בש"ע לקמן ס"ג שמותר (שו"ת שבה"ל ח"ג סי' ק"ט), ויש שהחשיבו דולר כמטבע כיון שהוא עובר לסוחר (פסקי הגר"ש אלישיב שם ובהערה), וי"א שבזמנינו, כיון שאין למטבע שווי עצמי אלא רק מחמת החלטת המדינה, א"כ בכל מטבע כיון שבמקומו הוא נחשב כדבר שאין בו שינוי של יוקר וזול, אף במקום אחר אין דינו כפירות, והניח בצ"ע (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' כ"ז ג', וע"ע ח"ב [מהדורת תשנ"ט] סי' ס"ח אות י"א).

¹³² ואם הוזלו ישרם כפי הדמים שקצץ, ע"פ מה שהיה שווה בשעת הלוואה, שהרי חשיב כאילו הלווהו מעות (חור"ד), וי"א דמותר לקצוץ שאם יזול ישרם לו בחטים, אע"פ שיצטרך לשלם לו יותר חטים ממה שהלווהו (מחנ"א רבית סי' כ"ז), אך יש אוסרים (שו"ע הרב סעיף ל"ג), ומ"מ אם לא קצצו כך מתחילה, והלוה רוצה לפרוע לו בחטים יותר ממה שלוה [כפי השווי שהיה בשעת הלוואה] לכר"ע מותר (קיצור דיני רבית המצויים פ"ד ס"א).

¹³³ ואפילו אם מחזיר לו מעט יותר מותר, משום שאין הדרך להקפיד בכך, אך אם הוא דבר מוגדר ומקפידים על כך אסור, ולכן אם לווה ביצים מידה 3 אסור להחזיר מידה 1 (קיצור דיני רבית המצויים שם ס"ב), וי"א שאם קשה ללוה להשיג אותו מידה של ביצים כפי שלוה, יש להקל משום שאינו מקפיד אף בזה (פסקי הגר"ש אלישיב מ"ג).

¹³⁴ ושיעורו נקבע לפי עושרו של הלוה (רבית הלכה למעשה פט"ו סכ"ז). ואפילו אם ידוע שיתייקר מותר (משנ"ב סי' ת"נ שעה"צ סק"ד), וכן אף אם בסוף התייקר הרבה מותר (חוט שני פ"א עמ' פ"ו).
¹³⁵ וי"א דלדעת הש"ע אסור (הגר"א), ויש חולקים (בן איש חי שנה ב' פר' עקב אות א'), ואף לאוסרים אם הם מוחלים אף על עיקר החוב ואינם מקפידים אף אם לא יחזיר כלל מותר (חוט שני פ"א שם).

¹³⁶ ואף אם מוכר לו סאה חטים ע"מ לשלם בסאה שעורים בזמן מאוחר, שעכשיו שניהם באותו מחיר, מותר, משום שאי"ז נחשב כהקדמת תשלום [במה שנותן לו סאה חטים] על הסאה שעורים, דאסור משום שלא יצא השער של השעורים, [דאל"כ אפילו בדרך הלוואה מותר כיון שיצא השער, כמבואר בסעיף ג'], אלא נחשב שקונה את החטים בהקפה ומשלם עליהם בשעורים, ובזה אין לחשוש שהשעורים יתייקרו ונמצא שמשלם לו יותר, כיון שבשעת הסיכום על מכירה זו אין כאן תוספת מחמת ההמתנה על התשלום, אך אם גם עכשיו השעורים שוים יותר אסור (חור"ד). אך יש חולקים על כל דין זה, דאין חילוק בין לשון הלוואה ללשון מקח, ואם נותן לו סאה חטים ע"מ לפרוע סאה חטים לעולם הוי הלוואה ואסור (שער דעה, חכמ"א כלל קל"ט בינ"א סק"ז, חזו"א סי' ע"ב סק"ה), אך יכול לעשות כן בב' שלבים, שבתחילה ימכור לו בהקפה חטים בדינר כפי שהם שוים עכשיו, ואח"כ יתחייב הקונה לתת

- (2) היוצא אז בהוצאה - אך אם עכשיו אינו יוצא בהוצאה, אע"פ שקודם היה יוצא, וכגון מטבע שנפסל עכשיו, אסור להלוותו (ש"ך).
- (3) אם לא שיעשנו דמים - אך אם התנה שאם המלוה ירצה [אם יוקרו החטים] יתן לו חטים ואם ירצה [אם יוזלו החטים] יתן לו מעות, אסור והוי רבית קצוצה (בית אפרים בפת"ש)¹³⁷.
- (7) ואם הוזלו נותן לו הסאה שהלוהו - יש שהסתפקו אם בכה"ג מותר לו לשלם את דמי החטים כפי שהיו שווים בשעת ההלוואה (מחנ"א בפת"ש), ויש הסוברים דאסור לשלם לו את דמי החטים שבשעת ההלוואה, אלא מחזיר לו סאה חטים כפי ששוים עכשיו (בית אפרים בפת"ש)¹³⁸.
- (7) דבזמן הזה מטבע של זהב וכו' - יש שפירשו משום שרק בזמן הגמ' המטבע כסף היה חשוב ולכן מטבע זהב היה נחשב כפירות, אך בזמנינו אף במטבע כסף רובם נחושת (ש"ך), ויש שפירשו משום שבזמנינו לרוב בנ"א יש מטלטלין בשווי מטבע זהב, ואם רוצים יכולים למכור אותם בזול, ולכך נחשב כאילו יש לו [כמבואר בס"ב דמותר]¹³⁹ (ט"ז).
- ב. ק"אם יש לו מעט מאותו המין¹⁴⁰ אפילו אין המפתח בידו לזה עליו כמה סאין לפרוע סאה בסאה, ק"ואם אין לו כלום מאותו המין יתן לו¹⁴¹ המלוה מעט מאותו המין ק"או ילוהו¹⁴² ואחר כך ילוה לו כמה סאין. הגה: ק"היה ללוה מעט מאותו המין פקדון זיד אחר הכי זה כאלו היה זידו¹⁴³, וכלל חס אחרים חייבים לו לח מקרי יס לוי¹⁴⁴. ק"וכן חס יס לו במקום אחר ואין למלוה לך לט"ס¹⁴⁵.

למוכר חטים תמורת מה שחייב לו דינר, דכיון שיש ביד הקונה סאה חטים מותר לו להתחייב כן אפילו כנגד חוב וכדלקמן סי' קס"ג ס"א (חזו"א שם). ולכן הקונה חפץ ומתחייב לשלם בדולרים באר"י לאחר זמן, לפי מה שנתבאר שדולרים באר"י דינם כפירות [עי' הערה 131], א"כ לדעת החו"ד מותר כיון שזה סאה בסאה בדרך מקח, אך לדעת החזו"א אם התייקר הדולר מזמן המקח אסור להוסיף למוכר (חוט שני פ"א עמ' פ"ב).

¹³⁷ לענין הלואת שקלים צמוד לדולר, דהיינו שאם הדולר יתייקר ישלם יותר ואם הדולר יוזל ישלם פחות, אסור (חוט שני פ"א עמ' ע"ט אות ה'), קיצור דיני רבית המצויים פ"ג ס"ב, ברית יהודה עיקרי דינים פ"ג ס"ב), ויש שכתב שלכתחילה צריך היתר עייסקא, אך אם לא עשה היתר עייסקא יש מקום לומר שמותר לו לגבות (שבט הלוי ח"א סי' נ"ב).

¹³⁸ אך מותר לו לשלם את חובו אף במעות כפי שהחטים שווים עכשיו, ואינו צריך לשלם דוקא בחטים ממש (ש"ע הרב סעיף ל', חו"ד סי' קס"ג סק"ה).

¹³⁹ ולפי טעם זה מותר גם ללוות מטבע נחושת על מטבע נחושת, דהרי חשוב כיש לו, אך לטעם א' אסור דדוקא מטבע זהב לא נחשב כפירות בזמן הזה, אך מטבע נחושת חשוב כפירות, ואף שיש להקל באיסור דרבנן, לכתחילה יהיה לו ברשותו מטבע א' של נחושת (בית לחם יהודה), אך יש שפקפקו בטעם הב', שהרי אם יצא השער פשוט שמותר אפילו אם אין לו [וכדלקמן ס"ג], ואם לא יצא השער לא מהני מה שיש לו מעות לקנות בהם את הפירות (רע"א, יד אפרים), ויש שכתב דאף לטעם ב' אסור במטבע נחושת (וצ"ב), ומ"מ כתב דהמנהג להתיר, ויתכן משום שמחשיבים זה כיצא השער (חו"ד).

¹⁴⁰ אך אם יש לו אותו חפץ מסוג אחר, אם המלוה מוכן שיפרע לו בזה חשיב שיש לו, אך אם אינו מוכן שיפרע בזה, או אם מחיר חפץ זה שונה מהמחיר של החפץ שלוה ממנו, לא חשוב שיש לו (רבית הלכה למעשה פט"ו ס"ז). וכן אם לוח קופסת שימורים סגורה, לא מהני מה שיש לו קופסא כזו פתוחה, וכן לענין בקבוק תרופה סגור לא מועיל מה שיש לו בקבוק כזה פתוח (נתיבות שלום אות י"ז). ולכן יש שמפקפקים ששטר של מאה דולר ושטר של דולר אחד הוי כשני מינים, ולא מועיל אם יש לו שטר של דולר אחד להלוות שטרות של מאה דולר אלא אם יש לו שטר אחד של מאה דולר, ונהגו להקל, אבל אם יש לו מטבע של רבע דולר או סנט לא מהני (קיצור דיני רבית המצויים פ"ד ס"ו), ויש מקילים אף בשטר של דולר אחד דחשוב יש לו (ברית יהודה פ"כ הערה כ"ו, חוט שני פ"א עמ' ע"ד פרטי דינים אות ב'), ויש שכתבו שלענין סנט אחד הוי ספק (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ג ס"ח), אך אם המלוה התנה עם הלוה שלא יפרע לו אלא רק בשטרות של מאה דולר וכדומה, צריך שיהיה לו מעט משטרות אלו דוקא (חוט שני שם).

ואם הוא עדיין מחוסר מלאכה א' או ב', י"א דלא חשוב כיש לו (שער דעה), וי"א דחשוב כיש לו (רבית הלכה למעשה שם ס"ח), אך אם הוא מחוסר ג' מלאכות ודאי אינו נחשב כיש לו (שם).

¹⁴¹ מהני אף במתנה ע"מ להחזיר (רבית הלכה למעשה סי"ג).

¹⁴² פ' שבתחילה ילוה לו מעט ויקצוץ דמים כמבואר בסעיף א' דמותר, ושוב יוכל להלוות לו הרבה סאים ע"מ שיפרע לו חטים (ערך לחם למהריק"ש).

¹⁴³ אך אם הנפקד כופר בפקדון לא חשיב כיש לו (גי'דו"ת במקור מים חיים).

¹⁴⁴ וכן אם יש לו מטבע זו בחשבון בבנק אין זה נחשב שיש לו, שהרי הכסף ניתן בתורת הלואה לבנק (רבית הלכה למעשה פט"ז ס"ט).

¹⁴⁵ וצ"ע אם יש ללוה דרך לשם, או שיש שיירות מצויות ואפשר לשלוח את הפירות למקום ההלואה (נתיבות שלום אות י"ד).

קטלום שאמר שיש לו מעט מזה המין, ויכול המלוח להלוות לו ואינו צריך רחיה לדבריו¹⁴⁶. קיהא דמותר להלוות לו כשיש לו מאותו המין היינו סתם, אבל אם המלוח מתנה שאם יתייקרו חטים ישלם לו חטים ואם יוזלו יתן לו מעות דמי שוויין כשער של עכשיו, אסור דהוי קרוב לשכר ורחוק להפסד¹⁴⁷.

(1) מעט מאותו המין - אך לא מועיל אם יש ללוח מעות, אפילו אם יש לו הרבה שיכול לקנות כל מה שלוח (ש"ך)¹⁴⁸.

(2) לוח עליו כמה שאין - אפילו ביחד, משום שכנגד כל סאה שלוח אנו רואים שהסאה שביד הלוח נקנית למלוח, וא"כ אף אם תתייקר הסאה של המלוח התייקרה (ש"ך).

(3) לפרוע סאה בסאה - ולכתחילה צריך שהלוח והמלוח ידעו שיש לו ברשותו ומותר להלוות משום כך (ט"ז), וי"א שאף צריך שיתכוין הלוח להקנות למלוח את המעט שיש לו ברשותו (ש"ך¹⁴⁹), אך בדיעבד אם היה ברשותו אלא שהם לא ידעו שזה סיבת ההיתר, מ"מ צריך לשלם לו את כל הסאה, כיון שחכמים הקנו למלוח את הסאה שברשות הלוח (ט"ז, ש"ך).

(4) או ילוהו לו - י"א דוקא אם בתחילה לוח כדי להשתמש באותה סאה, יכול אח"כ ללוות עוד על סמך הסאה שברשותו, אבל אם מתחילה לוח סאה זו בשביל שיוכל ללוות עוד כמה סאים אסור (ט"ז), וי"א דלעולם לא מהני אם יש לו את הסאה רק בהלוואה, ולא מהני אלא אם הקנה לו או נתן לו במתנה (ש"ך).

ג. קיהיה לאותו מין שער בשוק קבוע וידוע לשניהם מותר ללוות סאה בסאה¹⁵⁰. הגה: וע"ל סימן קע"ה חיזה מקרי שער קבוע¹⁵¹. קיהיה דיכול ללוות על שער שצוק היינו דהלוה יכול לפרוע לו אימת שיראה, אבל אם התנה שלא יקבל פרעון עד שעת היוקר אסור.

(5) היה לאותו מין שער בשוק וכו' - דכיון שמצוי לקנות בשוק, חשוב כאילו יש ללוח, ומותר ללוות. ואם יצא השער במקום אחד, אפילו שבשאר מקומות שסביבותיו לא יצא השער, סומכים על המקום שהוא שיצא בו השער (ט"ז).

(6) וידוע לשניהם - ודי שידעו שיצא השער, אך אי"צ שידעו בכמה יצא השער. י"א שאף אם לא ידעו שיצא השער מותר, וי"א דדוקא אם ידעו בשעת ההלוואה שיצא השער מהני (ש"ך) ואף בדיעבד אסור לפרוע לו כל הסאה אם התייקרו החטים (ט"ז סק"ג), וי"א דלכתחילה צריך שידעו בשעת ההלוואה שיצא השער, אך בדיעבד אם לא ידעו צריך להחזיר לו כל הסאה שלוח (ש"ך).

(7) מותר - אפילו אם אין מעות ללוח במה לקנות בשוק, שהרי יכול לקנות בהקפה או ללוות מחבירו (ט"ז, ש"ך).

(8) אימת שירצה - ואפילו אם קבע לו זמן, דהיינו שהמלוח אינו יכול לתבוע את הלוח עד זמן זה, מותר (ש"ך).

¹⁴⁶ אלא אם כן ידוע שאין לו, או שהוא בחזקת שאין לו, שאז לא מועילה הודאתו לשקר (שו"ע הרב סכ"ג, רבית הלכה למעשה שם ס"ז).

אם בשעת פרעון אומר הלוח ששיקר ולא היה בידו בשעת ההלוואה, ועכשיו אינו רוצה לפרוע את מה שהפירות התייקרו דהוי רבית, אם יש לו מיגו שלא לוח כלל נאמן בשבועה ויפטר מזה, אך אם מפורש בשטר שאמר שיש לו אינו נאמן (בית מאיר).

¹⁴⁷ והוי רבית קצוצה, אך היינו דוקא בהלוואה, אבל אם מוכר לו חטים בהקפה ע"מ שיתן לו יין, ואם אח"כ יתייקרו החטים ישלם לו חטים כפי השער שיהיה בשעת הפרעון, ואם יוזלו החטים ישלם לו יין כפי השער של שעת המכירה מותר, אך אם יש צד של הלוח אסור בקרוב לשכר (חור"ד).

¹⁴⁸ ויש חולקים דאם יש לו מעות מותר ללוות, אך אם יש לו מטלטלין אף שיכול למוכרם ויהיו בידו מעות אסור (ט"ז סק"ב).

¹⁴⁹ וכן הוא בחכמ"א קל"ד ס"ב.

¹⁵⁰ ומ"מ הוא צריך לנכות את החסרונות שרגילים להתחסר מפירות אלו, בכדי שהמלוח לא ירויח מהלוואה זו, וכמבואר בשו"ע לקמן סי' קע"ה ס"ה לענין פסיקה על פירות, והיינו דוקא כשקבע לו זמן לפרעון, [לכאורה כוונתו לענין דיעבד, שהרי לכתחילה אסור להלוות על סמך יצא השער אם קובע זמן לפרעון, כדלהלן בשם הש"ך - @לשאול להרב שטיינברג], ומ"מ אם היה ללוח מעט בכל גוויי אי"צ לנכות חסרונות (יד אברהם), ויש חולקים דלעולם אי"צ לנכות חסרונות (רבית יהודה פ"ז הערה מ"ה).

¹⁵¹ דדי בשער של עיירות, [דהיינו אף שהשער משתנה כל כמה ימים (חכמ"א כלל קמ"א ס"א)], ואי"צ שער של המדינה [דהיינו שנמשך ב' או ג' חדשים (שטמ"ק דף ע"ב ע"ב בשם תשו' הרי"ף)] [ש"ך סי' קע"ה סק"ג, חכמ"א כלל קל"ד ס"ה], ויש חולקים דכאן לכו"ע לא סגי בשער של עיירות אלא צריך שער של המדינה (שער דעה), ויש מקילים אף אם השער משתנה כל יום (שו"ת שבה"ל ח"ג סי' ק"ט, קיצור דיני רבית המצויים פ"ד ס"ה).

(ד') עד שעת היוקר - לאו דוקא, אלא אם המלוה התנה שלא יקבל את הפרעון עד זמן מסוים, אסור ללוות על סמך שער שבשוק, ואם הלוח והתנה כך ולבסוף התייקר, אסור לקבל את תוספת היוקר¹⁵². וכן אם המלוה קבע זמן לפרעון מחמת חשש שיזלו הפירות או שאר חששות, שמבואר בחו"מ (סי' ע"ד ס"ב) שהלוח אינו יכול לכופף את המלוה לקבל את הפרעון לפני הזמן שקבע, א"כ אפילו בקביעות זמן סתם דינה כקבע שלא יקבל את הפרעון קודם לכן, ואסור ללוות על סמך שער שבשוק. אך אם יש ללוה מעט מותר אף בכה"ג (ש"ך).

ד. קיימלוה אדם את אריסיו (פי' אריס הנוטע או זורע שדה חברו ויש לו חציו או שליש בפירות) סאה בסאה¹⁵³ לזרע בין קודם שירד האריס לשדה בין אחר שירד, במה דברים אמורים במקום שנהגו שיתן האריס הזרע, אבל במקום שדרך בעל הקרקע ליתן הזרע אם כבר ירד האריס לשדה אסור.

(ט') במקום שנהגו שיתן האריס הזרע - משום שבכה"ג אין כאן הלואה, אלא נחשב שבעה"ב לוקח את הסאה הראשונה מהשדה שלו¹⁵⁴ כתשלום על האריסות, אך זה דוקא אם מתחילה ירד האריס על דעת זה, אך אם בתחילה ירד על דעת שלא לשלם סאה נוספת, אם כן ודאי שיש כאן הלואה ומה שמשלם סאה זו הוא עבור פרעון ההלואה, אלא שמ"מ אם נהגו שהאריס יתן את הזרע א"כ כל זמן שאין לאריס זרע לתת יכול בעה"ב לסלקו מהשדה, ושוב נחשב כאילו האריס עדיין לא ירד לשדה והבעה"ב יכול לתת לו את הסאה בתנאי הנ"ל, ועדיין נחשב שאין כאן הלואה, ורק אם נהגו שבעה"ב נותן את הזרע ורק אריס זה אמר לבעה"ב שהוא יתן את הזרע ולבסוף לא היה לו לתת, בזה אסור אם האריס כבר ירד לשדה. ומ"מ אף בכה"ג אם האריס התחייב בחיוב גמור לבעה"ב שהוא יתן את הזרע ושם לא יתן יסתלק מהקרקע, שוב מותר לבעה"ב להלוותו אע"פ שכבר ירד לשדה, שהרי ביד בעה"ב לסלק אותו מאחר שאין בידו לתת את הזרע (ט"ז).

(ט"ב) אם כבר ירד האריס לשדה אסור - וי"א שתלוי אם בשעה שהתרצה לתת סאה זו מיד אמר שבעה"ב יתן וסאה זו תהיה עליו כהלואה, מותר משום שאף אם הסאה תתייקר נחשב שנותן לו מתנה גדולה יותר, שהרי כל חיובו בסאה זו הוא מתנה לבעה"ב, אך אם רק לאחר שכבר התחייב לתת סאה זו ביקש מבעה"ב שהוא יתן והאריס ישלם לו, אסור (רע"א).

ה. קיימלוה לו סאתים חטים ועשה לו שטר עליהם, אם לא יברר המלוה שיצא השער בשעת הלואה או שהיה ללוה מעט מאותו המין, ישבע הלוח שלא יצא השער ושלם היה לו כלום מאותו המין ולא יפרע אלא דמים שהיו שוים בשעת הלואה (קט"ו) המלוה יכול לומר הקניתי לו מעט משלי ע"י אחר, ללא מהני כלל דעת הלוח. קט"ו אם יתחייב לו חטים וההלואה היתה במקום אחד והתביעה במקום אחר והחטים יקרים יותר במקום התביעה, לא ישלם לו אלא כשווין במקום ההלואה. הגה: ק"ל התיכו ללוות כשיש לו ללא סאה חטים בסאה חטים, אבל סאה חטין בסאה דוחן אסור אעפ"י שהן נשערי אחד ויש לו דוחן.

(ט"ז) אם לא יברר המלוה וכו' - אך אם כתוב בשטר שהמלוה יהיה נאמן על כל עניני החוב, המלוה נאמן (ש"ך).

(ט"ח) אם לא יברר המלוה וכו' - הטעם שכאן על המלוה לברר דבריו, ואילו במקום שיש שטר ביד המלוה והלוח טוען שהלוח לו באיסור, צריך הלוח לברר הדבר כדלקמן סי' קס"ח סעיף כ"ה, וי"א משום ששם יש הרבה היתרים מצויים, ואילו כאן יש רק היתר ביש לו או ביצא השער, ומצוי ששני היתרים אלו אינם קיימים (ט"ז), וי"א משום ששם יש ודאי איסור ולכן ודאי שעשה

¹⁵² ו"א דאם התנה שלא יקבל את הפרעון עד שעת היוקר אף בדיעבד אם התייקרו הפירות אסור לקבל את התוספת, אך אם התנה שלא יקבל עד הזמן, שהוא זמן ששייך שיזלו הפירות כמו ששייך שיתייקרו, בזה אף שלכתחלה אסור להתנות כן מ"מ בדיעבד מותר לקבל את התוספת (עצי לבונה בש"ך, עי' אגרו"מ י"ד ח"ג הערות לסי' קס"ב הערה ל"ד).

¹⁵³ דהיינו אע"פ שאין לאריס סאה א' ולא יצא השער, דבשאר אדם אסור, מ"מ באריס מותר וכדלקמן (ב"י).

¹⁵⁴ משמע שיותר רק אם נותן לו את הסאה מהשדה שלו, אך אם התחייב לתת אף אם השדה לא תעשה פירות אסור, וי"א שאף בזה מותר, שהרי הכל הם דמי חכירות הקרקע שיותר לשלם אף אם בסוף השדה לא תעשה פירות (חור"ד), וכן וי"א שנחלקו בזה הראשונים, ומסיק להקל ברבית דרבנן (מקור מים חיים).

בהיתר, אבל כאן אינו מעלה בדעתו שהחטים יתייקרו כדי שיבדוק בשעת ההלואה שיש ללוה חטים או שיצא השער (ש"ך בנקוה"כ)¹⁵⁵.

(ט) שיצא השער בשעת הלואה וכו' - דוקא אם ידוע שהלוה לו בזמן הזול, או שמוזכר זמן ההלואה בתוך השטר, דכיון שיש כאן צד של איסור רבית צריך המלוה לברר שהיה בהיתר, אך אם המלוה טוען שהלוה לו בזמן היוקר, או שכתוב בשטר שפלוגי חייב לפלוגי כך וכך סאים לשלם בזמן פלוגי, והמלוה טוען שלא הלוה לו אלא שקנה ממנו, נאמן המלוה, אפילו בגוונא שלפי טענתו בשעת ההלואה עבר איסור, כיון שעכשיו אינו נוטל רבית (ש"ך).

(ז) דלא מהני בלא דעת הלוה - דאין מקנים לאדם בעל כרחו (ש"ך). ויש שהקשו מפרוזבול דמהני שהמלוה יקנה ללוה מעט קרקע כדי שהמלוה יוכל לכתוב פרוזבול על חוב זה, ואע"פ שהלוה מפסיד עי"ז שאין חובו נשמט, כיון שמ"מ הקנאת הקרקע היא זכות, ואף כאן קבלת הסאה חטים שהקנה לו היא זכות ויכול להקנות לו בלא דעת הלוה (ט"ז, יריעות האהל בפת"ש).

(ח) אבל סאה חטין בסאה דוחן אסור - והוא הדין לשאר שני מינים שאסור¹⁵⁶ (ש"ך), והטעם שכיון שהם שני מינים לפעמים הם אינם שווים במחירם (ט"ז וש"ך), וכל זה דוקא בהלואה, אבל במכירה מותר למכור מין א' ע"מ שיתן לו לאחר זמן פירות ממין אחר, אם יש לו את המין האחר (ט"ז, ש"ך סי' קע"ג ס"ק ט"ז), וכן אם יצא השער של המין האחר, מותר למכור לו מין אחר ששווה עכשיו כמותו (רע"א).

(י) אעפ"י שהן בשער אחד ויש לו דוחן - וכן אפילו אם יצא השער של שניהם אסור (לבוש בש"ך)

157

סי' קס"ג דין הפוסק חיטין לחייבו כשער של עכשיו, ובו ג' סעיפים

א. קיימי שהיה נושה בחבירו מעות ואמר לו תן לי מעותי שאני רוצה ליקח בהם חטים, אמר לו צא ועשה אותם עלי כשער של עכשיו ויהיה לך אצלי חטים בהלוואה, אם יש לו חטים קייבשיעור מעותיו מותר קבאפילו לא יצא השער¹⁵⁸, ואם לאו אסור אפילו יצא השער¹⁵⁹.

(קכ"א) ונאמן המוכר לומר שיש לו וכו' ראה לדבריו¹⁶⁰, כדלעיל סימן קס"ג.

(כ) אם יש לו חטים - אך אם יש למוכר מעות, אפילו בשיעור שיכול לקנות בהם את כל מה שפסק על זה, אסור (ש"ך), וי"א דמהני מה שיש למוכר מעות, אם יצא השער של החטים, אך למעשה אין להתיר אלא ביש לו חטים¹⁶¹ (ט"ז).

(ג) כשיעור מעותיו - אך לא די שיש לו מעט חטים, כמו בהלוואת סאה בסאה לעיל סי' קס"ב ס"ב, משום שדוקא בהלוואה מועיל שיכול להלוות לו שוב כנגד מה שלוה כבר, אך במכירה לא שייך לומר כך¹⁶² (ט"ז, ש"ך).

¹⁵⁵ וי"א משום ששם היה יכול לטעון שהכל הוא קרן ואין כאן רבית כלל, ועוד שיש לו מיגו ע"ז, משא"כ כאן שניכר שיש בו רבית שהרי משלם לו חטים כפי מה שהם שוים עכשיו (חור"ד).
¹⁵⁶ וכ"ש הלוואת מעות על מעות אחרות שאסור (שו"ע הרב סעיף ל', ועי' ברית יהודה פ"ח הערה ד').

¹⁵⁷ אך אם ברוב השנים ב' המינים מחירם שווה מותר (חור"ד). וכן בדבר מועט מותר אף בהלוואת ב' מינים (רבית הלכה למעשה פט"ו סעיף ל', וכן מבואר בקיצור שו"ע סי' ס"ה ס"א).
¹⁵⁸ וי"א דמותר להזיל אף יותר ממה שנמכר עכשיו (שו"ת רע"א מהדו"ק סו"ס נ"ב, חכמ"א כלל קל"ד סי"ב וסיים דצ"ע), אך י"א דמותר רק כשער הזול של לקוטות וכדומה, אך לא בזול יותר, משום שהרי נותן לו בזול מחמת שהלוה לו בתחילה ואסור להוסיף בשעת פרעון כדלעיל סי' ק"ס ס"ד (יד אברהם, שער דעה, חזו"א סי' ע"ו סק"ב).

¹⁵⁹ ולכן צריך להזהר אם הלוה לחבירו שקלים ולאחר זמן סיכמו שהחוב יהיה במטבע חוץ ויתנם לו לאחר זמן (אם דינו של מטבע חוץ כפירות עי' הערה 131), אין בזה היתר אפילו אם יצא השער למטבע חוץ, אלא מותר רק אם יש ללוה מטבע חוץ כפי השיעור שפוסק עמו, וצריך להזהר שהלוה לא יאמר "אני אפרע לך במטבע חוץ" אלא רק "אני מוכר לך מטבע חוץ כפי שיעור החוב" (קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"י, רבית הלכה למעשה פט"ז סכ"ב).

¹⁶⁰ אך אם הוא משקר עושה איסור ומכשיל את המלוה, ואם המלוה יודע שהלוה משקר אף הוא עובר איסור (חכמ"א כלל קל"ד סי"ב).

ויש חולקים לדעת השו"ע והרמ"א שצריך שיהיה למוכר את כל החטים שמוכר לו אין המוכר נאמן (הגר"א) [וראה הערה 162 שלדעת הגר"א די אם יש לו רק מעט מאותו מין, ולפ"ז המוכר נאמן].
¹⁶¹ וי"א שאם התרצה לתת לו את המעות, ואח"כ פסק עמו על פירות מותר (פנ"י במקור מים חיים), וצ"ע לדינא (מקור מים חיים).

(א) מותר - משום שהקונה זכה בהם מעכשיו, ואע"פ שלא משך את החטים כיון שאם יבוא לחזור מהמקח יקבל עליו מי שפרע, ולכן אם התייקרו אח"כ הם התייקרו ברשות הקונה ואין כאן רבית (ט"ז, ש"ך).

(ז) ואם לאו אסור וכו' - אך אם נותן לו עכשיו מעות מותר לפסוק עמו על חטים שיתן לו כל השנה, אם יצא השער לחטים ופוסק עמו כפי השער, כמבואר לקמן סי' קע"ה ס"א, אך אסור לפסוק עמו יותר זול משער החטים (ש"ך). הלזה לו מעות ע"מ שאם לא יפרע לו עד זמן פלוני ישלם לו פירות כפי השער של שעת ההלואה אסור¹⁶³ (ט"ז וש"ך), אך אם מתחילה פסק עמו על פירות שיתן לו במשך כל השנה, אלא שהסכים לקבל את המעות חזרה עד זמן מסוים, מותר שהרי מתחילה עשה עמו פסיקה על פירות כדין, אלא שעשה עמו טובה שיוכל לחזור מהמקח (ט"ז).

(ח) אסור וכו' - שמא אח"כ יתייקרו הפירות, ונמצא שקיבל יותר ממה שהלוה (ש"ך).
ב. קביהרי שהיה לו חטים ועשה הלוואתו עליו, ובא אחר זמן ואמר ליה תן לי חטים שאני רוצה למכרם וליקח בדמיהם יין, אמר ליה צא ועשה אותם עלי יין כשער שבשוק עתה, אם יש לו יין הרי זה מותר ואם לאו אסור¹⁶⁴.

(י) ואם לאו אסור - כל זה דוקא אם בתחילה הלוה לו מעות ואח"כ פסק על חטים, ושוב שינה את הפסיקה שיתחייב לתת לו יין, ובוזה רק אם יש לו יין מותר אך אם אין לו יין אסור¹⁶⁵, אך אם מתחילה נתן לו מעות ופסק עמו על חטים, ואח"כ רוצה לשנות ולפסוק עמו על יין, מותר אף אם אין לו יין אם יצא השער ליין, וכל זה דוקא אם החליף את חוב החטים ביין, אך אם זקף את חוב החטים בדמים, ורק אח"כ פסק עמו על יין תמורת חוב זה, דינו כפסיקה בחוב שמותר רק אם יש לו יין, אך אם אין לו יין אסור אף שיצא השער של היין (ט"ז).

ג. קביאמר לו הלווני מנה, אמר לו מנה אין לי חטים במנה יש לי¹⁶⁶, ונתן לו חטים במנה כמו שהוא השער וחזר ולקחם ממנו בצי¹⁶⁷ (ועדיין הם טוים מלה), קביאם פרע לו לבסוף המנה בפירות מותר, אבל אסור לפרוע במעות מפני הערמת רבית קבימאחר שאמר לו תחלה הלווני מנה¹⁶⁸, קביואם עבר ועשה הרי הוא מוציא ממנו ק' בדין שאפילו אבך רבית אין כאן. הגה:

¹⁶² אך אם פוסק עמו על חטים שיש לו, ואח"כ במעמד אחר פוסק עמו שוב על אותה כמות חטים שיש לו, מותר (חור"ד).

ויש חולקים דאף בזה די אם יש לו מעט מאותו מין (הגר"א).
¹⁶³ ו"א דוקא אם אמר אם לא תשלם לי בניסן תתן לי חטים כל השנה כפי השער של עכשיו, דכיון שהפסיקה מתחילה אחרי שנעשה הלוואה אסור. אך אם אומר אם לא תשלם לי לזמן פלוני תתן לי מיד פירות כפי השער של עכשיו מותר, שהרי זה רבית בדרך קנס שמותר במקח כמבואר בסי' קע"ז סעיף י"ד (תפארת למה, חור"ד). ו"א דכאן מיירי שלא אמר מעכשיו, ולכן אין להתיר משום רבית בדרך קנס (יד אברהם). ו"א דהכא מיירי שלא עשו קנין ע"ז, אך אם עשו קנין יש להתיר משום רבית בדרך קנס (שער דעה). ו"א דאם יש ללוה עכשיו את כל הפירות ברשותו מותר (שו"ע הרב סכ"ז). ויש חולקים על כל דין זה ומתירים, משום שנחשב כבר מעכשיו כפסיקה על פירות (ערך לחם למהריק"ש בסוף הסימן).
¹⁶⁴ אפילו אם עכשיו כפוסק עמו על יין יש ברשות המוכר את החטים שפסק עמו בתחילה, לא אומרים שנחשב כפוסק עם מעות שמותר לו לפסוק על יין אם יצא השער של היין אע"פ שאין לו יין, אלא כיון שבתחילה היה חייב לו מחמת הלוואה, אסור אלא אם יש לו עכשיו יין (שער דעה).
¹⁶⁵ וכל זה אם הפסיקה מתחילה על חטים היתה כדין, שהיו ללוה את כל החטים שפסק עמו, אך אם מתחילה פסק על חטים באיסור, ואח"כ רוצה לשנות ולפסוק על יין, אסור אפי' אם יש לו יין (יד אברהם), ו"א דאפילו כנגד הקרן שהלוה לו בתחילה לא חלה הפסיקה על היין, כיון שכל פסיקה זו באיסור ולא חלה (שער דעה).

¹⁶⁶ אך אם אמר לו יש לי חטים להלוות לך ע"מ שתחזיר לי חטים ולא הזכיר את שוויים, והלוה לו בהיתר של יש לו או שיצא השער, מותר לו לפרוע בין בחטים ובין במעות (חור"ד).
¹⁶⁷ אך אם מכר את החטים לאדם אחר בתשעים, מותר למלוה לחזור ולקנותם ממנו בתשעים, ומותר ללוה אח"כ לפרוע את חובו גם במעות, כיון שלא חזר ומכרם למלוה (גידול"ת בבית לחם יהודה ומקור מים חיים).

¹⁶⁸ וה"ה להיפך, אם אמר לו הלווני מנה ואמר לו אין לי מנה להלוות לך אך אקנה ממך סחורה ששווה מאה בתשעים, ונתן לו מיד תשעים וקנה את הסחורה ממי שביקש הלוואה, ושוב מוכר את הסחורה למבקש הלוואה במאה כפי שהיא שווה בהקפה, אסור (קונטרס הסמ"ע אות ט"ו), ונראה דאם פורע לו בסוף בסחורה מותר, כמבואר בשו"ע כאן, ורק אם משלם לו במעות אסור שנראה שלוה תשעים ופורע מאה (ברית יהודה פ"ב הערה מ"ג).

ק"ו"א דהוי אבק רבית¹⁶⁹. ק"ו"ב כלל כשלא התנו מתחילה על כך, אבל אם התנו מתחילה לקנות ממנו צפחות הוי רבית גמור, אפילו פרע לו פירות (אסור).

(¹) ונתן לו וכו' - היינו שקנה את החטים בקנין גמור כגון שמשך את החטים, דאם לא קנאם בקנין זה נראה כרבית אף אם בתחילה אמר לו "הלוני חטים" ולא רק באמר לו "הלוני מנה", וכן אף אם בסוף פרע לו בפירות אסור (ש"ך).

(²) וחזר ולקחם ממנו בצ' - י"א דהיינו דוקא אם באותה שעה שהלוה לו את החטים חזר וקנה ממנו אותם בתשעים, בכה"ג אסור אם בסוף פרע לו במעות, אך אם רק לאחר שעה חזר וקנה אותם ממנו בתשעים מותר לפרוע לו בסוף גם במעות (ט"ז), ויש חולקים (ש"ך בנקה"כ).

(³) ועדיין הם שוים מאה - אך אם הוזלו החטים והם שוים עכשיו תשעים כפי שמכרם לו, הוי היתר גמור (ט"ז וש"ך). ואם מתחילה היו שוים תשעים ונתן לו אותם בהקפה כאילו הם שוים מאה, הוי רבית גמורה, והטעם שאפילו בגוונא שמותר למכור חפץ ביותר משויו כמבואר לקמן סי' קע"ג ס"א, מ"מ כאן שבתחילה אמר לו "הלוני" אסור¹⁷⁰ (ט"ז). וי"א שאפילו אם לא אמר לו "הלוני" אסור לקונה לקנות ביוקר ע"מ לחזור ולמכור מיד כפי השווי, אפילו אם מוכר לאדם אחר (חת"ס בפת"ש).

(⁴) מותר - ואם התנו לפרוע בפירות שאין בזה איסור, ולבסוף רוצה לפרוע במעות, תלוי בב' הדעות בשו"ע לקמן סי' קע"ה ס"ו¹⁷¹ (ש"ך).

(⁵) מאחר שאמר לו תחלה הלוני מנה - אך אם אמר לו בתחילה "הלוני חטים" מותר (ש"ך).

(⁶) וי"א דהוי אבק רבית - אם פורע במעות. אך אם התנו לפרוע במעות והלוה רוצה לפרוע לו בחטים בשווי מאה, מותר, אלא שב"ד לא כופים אותו לשלם דוקא בחטים בשווי מאה¹⁷² (ט"ז וש"ך).

(⁷) הוי רבית גמור - וי"א דהוי רק כמין רבית גמור, אך אי"ז רבית גמור¹⁷³ (ש"ך).

סי' קס"ד הממשכן שדה לא יחכירנו, ובו ד' סעיפים

א. ק"ב"מי שהיתה שדה ממושכנת בידו, לא יחזור וישכיר אותה לבעל השדה¹⁷⁴, קלויש מי שמתיר לעשות כן במשכנתא דסורא¹⁷⁵. הגה: ק"ב"ז כלל התנה מתחלה על כך¹⁷⁶, קלוגס סכנר

¹⁶⁹ י"א דאם כבר קיבל המלוה את הרבית אינו צריך להחזיר, משום שכאן הוי הערמת רבית והיא קלה מאבק רבית, ואף לסוברים לקמן סי' קס"ו ס"ג דבכל אבק רבית אם הלוה חייב למלוה חוב נוסף מנכים לו את דמי האבק רבית ששילם כבר, אך כאן שהיא הערמת רבית לא מנכים את מה ששילם מהחוב הנוסף (רשב"א וריב"ש ומל"מ בשער דעה), וכן אם הוציאו ממנו בטעות ע"י דיני עכ"ם או דין ישראל שטעה, אין מוציאים מיד המלוה (שער דעה), ויש חולקים, דכל זה לדעה הראשונה שהביא השו"ע, אך לדעה השניה שהביא הרמ"א דינו ככל אבק רבית (אבנ"ז סי' ק"פ).

¹⁷⁰ כל זה דוקא משום שחזר וקנה אותם בתשעים, אך אם אמר לו בתחילה "הלוני" ואמר לו שאינו רוצה להלוותו אלא למכור לו סחורה בהקפה, ומעלה את המחיר באופן המותר כמבואר לקמן שם, ואינו חוזר וקונה אותם בזול יותר מותר (חור"ד ע"פ נקה"כ לש"ך סי' קס"ז). וע"פ המבואר שאם אינו אומר "הלוני" מותר אף אם חוזר ומוכר ביוקר ופורע במעות, יש שכתב להמציא היתר למי שרוצה לפסוק על פירות בזול, דהיינו שרוצה לקנות פירות שוים מאה בתשעים, ואין למוכר את הפירות, שהקונה לא ישלם למוכר תשעים במעות, אלא יתן לו סחורה שיש לו שאין שומתה ידועה ביוקר יותר ממה שהיא שווה, דהיינו שהיא שוה תשעים אך ימכור לו אותה במאה, ושוב יחזור הקונה ויקנה אותה בתשעים כפי מה שהיא שווה וישלם ע"ז במעות, וכנגד החוב שהמוכר חייב לו על מה שנתן לו את הסחורה בתחילה יתחייב לתת לו פירות כפי שהם שוים עכשיו, ונמצא שהרויח ע"י קנייה זו (חור"ד חידושים סק"ב). [אך לחת"ס בפת"ש אין להתיר בזה, שהרי קונה ביוקר וחוזר ומוכר מיד בזול].

¹⁷¹ ועי' שם דעות האחרונים בהכרעת ההלכה בזה.

¹⁷² אלא יכול לשלם במעות, ואז יפרע רק תשעים כפי המעות שקיבל ממנו לאחר שמכר לו את החטים.

¹⁷³ אלא רק אבק רבית, משום דהוי דרך מקח (ערך שי סי' קס"ד ס"א ד"ה ולפ"ד).

¹⁷⁴ ואם משכיר לאחר, אם הוא דר בה מותר כיון שהוא משלם עבור שכירותו ואין הרבית מלוה למלוה, אך אם אינו דר בה נמצא שהוא נותן מחמת שהמלוה הלוה ללוה, וכיון שמתחייב דבר קצוב לכל זמן שהמעות ביד הלוה אסור אע"פ שאי"ז מיד הלוה למלוה, וכמש"כ הט"ז בסי' ק"ס סי"ג (יד אברהם).

¹⁷⁵ י"א דההיתר הוא רק אם משכיר לו לשנה או שנתיים ולאחר זמן זה השדה חוזרת למלוה, אך אם שוכר ממנו לכל הזמן הוא הערמת רבית ואסור (שער דעה).

החזיק המלוה בַּשְּׂדֵה¹⁷⁷, אַבְל בְּלֹא הֵכִי לְכוּלֵי עֵלְמָא אֶסוּר.

(⁸) מְמוֹשְׁכַנְתָּ בִּידוֹ - אֶפִּילוּ הִרְבֵּה שָׁנִים (ט"ז), וְאֶפִּילוּ אִם כָּתוּב בְּשֵׁטֶר שֶׁהִשְׁדָּה הִיְתָה בִּיד הַמְּלוּה זָמַן רַב לְפָנֵי שְׁהִלְוָה חָזַר וּשְׁכַרְהָ מִמֶּנּוּ, וְכֵן הִיְהָ, אֶסוּר (ש"ך), כִּיּוֹן שֶׁבִסּוּף לֹקַח מִמֶּנּוּ יוֹתֵר מִמָּה שְׁהִלְוָה לוֹ, וְכ"ש אִם הַמְּלוּה לֹא הִחְזִיק בְּשֵׁדָה וְלֹא קָנָה אוֹתָה כָּלֵל, שֶׁאֶסוּר לְהַשְׁכִּירָה לְלוּה, אֶפִּילוּ בְּמִשְׁכַּנְתָּ דְסוּרָא כְּמִשְׁכַּח הַרְמ"א (ט"ז).

(²) לֹא יִחְזוּר וַיִּשְׁכִּיר אוֹתָה - וְאִם חָזַר וְהִשְׁכִּיר אוֹתָה י"א דְהוּי רַבִּית קְצוּצָה, וַי"א דְהוּי אַבְק רַבִּית (ט"ז), וּמִשְׁמַע מְדַבְרֵי הַשּׁו"ע דְסָבַר דְהִיא רַבִּית קְצוּצָה¹⁷⁸ (ש"ך).

(³) לְבַעַל הַשְּׂדֵה - וְאִם מִשְׁכִּירָה לְאָדָם אַחֵר וְהוּא חוֹזֵר וּמִשְׁכִּירָה לְבַעַל הַשְּׂדֵה, י"א שְׁמוּתָר, וַי"א שֶׁאֶסוּר (ט"ז¹⁷⁹).

(⁷) בְּמִשְׁכַּנְתָּ דְסוּרָא - דְהֵינּוּ שְׁמִשְׁכֵּן לוֹ אֵת הַשְּׂדֵה תְּמוּרָת כָּל דְּמֵי הַהֲלוּאָה, שֶׁלְּבִסּוּף הַלוּה לֹא יִצְטָרֵךְ לְהוֹסִיף לוֹ כֶּסֶף בְּשִׁבִּיל לְפָדוֹת אֵת הַשְּׂדֵה, וְאֵע"פ שֶׁתְּמוּרָת כָּל שָׁנָה נִתֵּן לוֹ רַק דְּבַר מוֹעֵט, מוֹתֵר מִשּׁוּם שֶׁנִּחְשַׁב שֶׁשְׁכַר מִמֶּנּוּ אֵת הַשְּׂדֵה בְּזוּל, כְּמִבּוֹאֵר לְקַמֵּן בְּסִי' קַע"ב ס"א (ט"ז).

ב. קְלִי' מִשְׁכַּנְתָּ דְסוּרָא אִם בֹּא אַחֵר וּשְׁכַר אוֹתָה מִהַמְּלוּה מוֹתֵר לְחוֹזֵר וְלִהְשִׁכִּיר אוֹתָה לְבַעַל הַשְּׂדֵה. (וַע"ל סִימָן קַע"ב).

(⁷) מִשְׁכַּנְתָּ דְסוּרָא - הֵינּוּ אֶפִּילוּ לְדַעָה הַרְאֻשׁוֹנָה בְּס"א דַּאִין הִיְתֵר בְּמִשְׁכַּנְתָּ דְסוּרָא לְהַשְׁכִּיר לְלוּה עֲצָמוּ, מ"מ אִם אַחֵר שְׁכַרָה מוֹתֵר לוֹ לְחוֹזֵר וְלִהְשִׁכִּירָה לְלוּה (ט"ז). אַךְ בְּשֶׁאֵר מִשְׁכַּנְתָּ אֶף אִם בֹּא אַחֵר וּשְׁכַרָה אֶסוּר לְחוֹזֵר וְלִהְשִׁכִּירָה לְלוּה, וְהוּי אַבְק רַבִּית (ש"ך).

(¹) מוֹתֵר - אֶפִּילוּ אִם הַמְּלוּה לֹא יִרְדַּ לְשֵׁדָה כָּלֵל¹⁸⁰ (ט"ז וּש"ך וּבִנְקוּה"כ). וַי"א דַּאִם לֹא הִחְזִיק בְּשֵׁדָה לֹא קָנָהּ, וְשׁוֹב לֹא יוֹעִיל מָה שֶׁאַחֵר שְׁכַר אֵת הַשְּׂדֵה (ט"ז).

ג. קְלִי' מוֹתֵר לְמִכּוּר שְׂדֵהוּ לְאַחֵר וְלִהְתַּנּוֹת עִמּוֹ שִׁיחְבִּירָנוּ (פִּי הַחוּכֵר הוּא אִישׁ שֶׁמִּקְבַּל עֲלָיו שְׂדֵה חִבְרוֹ לְעַבְדָּה בְּתַנְאֵי שִׁתֵּן לְבַעַל כֶּךְ וְכֶךְ פִּירוֹת, בִּין יַעֲשֶׂה הַשְּׂדֵה פִירוֹת בִּין לֹא יַעֲשֶׂה) לוֹ אַחֵר כֶּךְ.

(¹) מוֹתֵר לְמִכּוּר - כִּיּוֹן שֶׁגוּף הַשְּׂדֵה מְכוּרָה לוֹ לְגַמְרִי, וְהוּא עֵיִקֵר הַבְּעֵלִים עַל הַשְּׂדֵה לְעוֹלָם יוֹתֵר מִהַשּׁוֹכֵר. וְצָרִיךְ שֶׁהַקּוֹנֵה יִקְנֶה אֵת הַשְּׂדֵה בְּתַחֲלִילָה בְּקִנְיֵן גַּמּוּר שֶׁל קְנִיית קַרְקַע, שֶׁאִם לֹא כֵן הוּי הַלוּאָה וְאֶסוּר¹⁸¹ (ט"ז).

ד. קְלִי' הַלוּוְהוּ עַל שְׂדֵהוּ וְאִמְרָ לוֹ אִם לֹא תִתֵּן לִי מִכָּאֵן וְעַד ג' שָׁנִים הִרִי הִיא שְׁלִי, קְלִי' לֹא אִמְרָ מְעַכְשִׁיו¹⁸², בְּעִנְיֵן שֶׁאִין הַמִּקְחָ קִיּוּם תּוֹךְ ג' שָׁנִים, לֹא יֵאָכַל הַפִּירוֹת, קְלִי' וְאִם אֶכְלָם הוּי רַבִּית קְצוּצָה וְיוֹצֵאָה בְּדֵינָיִם. הַגָּה: קְלִי' אִוְמָרִים דְּמָה שֶׁאֶכְלָ תּוֹךְ ג' שָׁנִים לֹא הוּי אֶלְכָּ אֶצֶק רַבִּית דְּהוּי כְּמִשְׁכַּנְתָּ בְּלֹא נְכִייתָא, וְכִמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמֵּן סִימָן קַע"ב, אַבְל מָה שֶׁאֶכְלָ לְאַחֵר שֶׁלֶּךְ שָׁנִים כָּרִיךְ לְהַחְזִיק, וְכֵן עֵיִקֵר.

¹⁷⁶ וְאִם הַתְּנָה עַל כֶּךְ מִתַּחֲלִילָה הוּי רַבִּית קְצוּצָה (ט"ז סִי' קַע"ב סִי' וּש"ך שֶׁם ס"ק י"ט וְחַכְמ"א כָּלֵל קְלִי' ס"ה).

¹⁷⁷ יֵשׁ חוֹלְקִים דַּאֵע"פ שֶׁלֹּא הִחְזִיק בָּהּ קָנָה אֵת הַמִּשְׁכַּנְתָּ בְּכֶסֶף הַהֲלוּאָה, וְאִם לֹא הַתְּנָה עַל כֶּךְ יֵשׁ מִתִּירִים לְעִשׂוֹת כֵּן בְּמִשְׁכַּנְתָּ דְסוּרָא (שַׁעַר דַּעָה).

¹⁷⁸ הֵינּוּ בְּהַתְּנוּ כֶּךְ מִתַּחֲלִילָה (חַכְמ"א כָּלֵל קְלִי' ס"ה), וְלִכֵּן כָּתַב הַשּׁו"ע דִּין זֶה לְגַבֵּי כָּל מִשְׁכַּנְתָּ, אַע"פ שֶׁלְקַמֵּן סִי' קַע"ב ס"א כָּתַב דַּאִין הִיְתֵר בְּכָל מִשְׁכַּנְתָּ אֲלֵא רַק בְּמִשְׁכַּנְתָּ דְסוּרָא, מִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ נ"מ בְּזֶה, שֶׁאֵף לְשׁו"ע כָּל מִשְׁכַּנְתָּ שֶׁאִינָה שֶׁל סוּרָא הִיא רַק אַבְק רַבִּית, אַךְ אִם יִחְזוּר וַיִּשְׁכִּיר אוֹתָה לְלוּה הוּי רַבִּית קְצוּצָה (מִקּוּר מִים חִיִּים). וַי"א דַּאִין רַאִיָּה מְדַבְרֵי הַשּׁו"ע וְנִרְאָה דְסָבַר דְּהוּא אַבְק רַבִּית, וְכֵן עֵיִקֵר לְהַלְכָה (שַׁעַר דַּעָה).

¹⁷⁹ וְכֵן מְבוֹאֵר בְּשׁו"ע בְּס"ב דְרַק בְּמִשְׁכַּנְתָּ דְסוּרָא מוֹתֵר בְּכַה"ג.

¹⁸⁰ מִשּׁוּם שֶׁמָּה שֶׁהָאֵחֵר הִחְזִיק בְּשֵׁדָה מִכַּח הַמְּלוּה, נִחְשַׁב כְּאִילוּ הַמְּלוּה עֲצָמוּ הִחְזִיק בָּהּ (חו"ד).

¹⁸¹ וּבְזֶה מוּדָה אֶף מִי שֶׁחָלַק לְעִיל לְגַבֵּי מִשְׁכַּנְתָּ, מִשּׁוּם שֶׁאִין אָדָם אַחֵר שִׁיּוּרְד לְקַרְקַע אֲלֵא בְּעַל הַקַּרְקַע חוֹזֵר וּשׁוֹכֵר אוֹתָה מִהַמְּלוּה (דְרַכ"ת סִי' ו').

¹⁸² אַבְל אִם אִמְרָ "מְעַכְשִׁיו" הוּי אַבְק רַבִּית, מִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ כֹּאֵן צַד א' בְּרַבִּית, שֶׁאִם בְּסוּף הַלוּה יִפְדָּה אֵת הַקַּרְקַע יֵשׁ כֹּאֵן רַבִּית, אַךְ אִם בְּסוּף לֹא יִפְדָּה א"כ הַקַּרְקַע הִיְתָה קְנוּיָה לְמְלוּה מִתַּחֲלִילָה וְאִין כֹּאֵן רַבִּית. וְצ"ע דְּבִשׁו"ע לְקַמֵּן סִי' קַע"ד ס"א מְבוֹאֵר דְצַד א' בְּרַבִּית הוּי רַבִּית קְצוּצָה (יָד אַבְרָהָם).

(ח) צריך להחזיר - משום שהלוח חשב שהשדה נקנתה למלוה ולכן לא תבע את הפירות, ואחרי שנודע לו מוציא את השדה מידו, וצריך להחזיר אף את הפירות כיון שזה היה מחילה בטעות.¹⁸³ (ט"ז, ש"ך).

סי' קס"ה דין המלוה על המטבע והוסיפו עליו, ובו סעיף אחד

א. קל"ה המלוה את חבירו על המטבע והוסיפו על משקלו¹⁸⁴, אם הוזלו הפירות מחמת התוספת מנכה לו שיעור התוספת ואפילו הוסיפו עליו כל שהוא, ואם לא הוזלו מחמת התוספת אינו מנכה לו אלא נותן לו ממטבע היוצא באותה שעה. ק"במה דברים אמורים כשהוסיפו עליו עד חמישית¹⁸⁵, כגון שהיה משקלו ד' ועשאוהו ה', אבל אם הוסיפו עליו יותר על חמישיתו מנכה לו כל התוספת אעפ"י שלא הוזלו הפירות. ק"א והוא הדין למלוה על המטבע ופחתו ממנו¹⁸⁶. הגה: ועיין בחשן המשפט סימן ע"ד אימת יוכל להחזיר המטבע שהלוח לו אע"ג דנפסלה. ק"ג ואם הוזלו הפירות מחמת המטבע החדשה ולא הוסיפו עליה נותן לו מטבע החדשה. ק"ד והיכא שעשו מטבע חדשה ולא ידענו אם הוסיפו אם פחתו חומש, סמכינן לאומנים עובדי כוכבים דקייאום צדק צמיהוין לפי תומן, או הערכאות הממונים על כך. ק"ה ואם גזר המלך שכל מי שיפרע יפרע ממטבע חדשה, הולכים אחר גזירת המלך, דדינא למלכותא דינא ואין בזה לא משום רבית ולא משום איסור גזל, ועיין בחשן המשפט סימן ע"ד.

(8) המלוה את חבירו על המטבע - דהיינו שהלוח לו באופן שהלוח חייב לפרוע לו במטבע היוצא, ע"פ המבואר בחו"מ סי' ע"ד סעיף ז' (ש"ך).

(2) מנכה לו שיעור התוספת - ואם לא ניכה, י"א דהוי רבית קצוצה¹⁸⁷ וי"א דהוי אבק רבית (ש"ך).

(3) ואם לא הוזלו מחמת התוספת - אפילו אם הוזלו מחמת דברים אחרים, כגון שהיה הרבה תבואה בעולם ומחמת כך הוזלה התבואה, מ"מ אינו מנכה לו (ש"ך).

(7) עד חמישיתו - משום שבזה אף אם יתיכו כדי להשתמש במתכת עצמה, יפסיד חומש מחמת ההיתוך ושכר הצורך (ט"ז, ש"ך), דהיינו שהרי כל הריוח למלוה אינו בפירות שהרי הוזלו הפירות כנגד התוספת, וכל הריוח הוא אם יתיכו ויהיה לו יותר מתכת, ולכן עד חמישית אין לו

¹⁸³ י"א שאם הלוח מקפיד שלא למכור קרקעותיו כלל, אע"פ שצריך להחזיר לו את הקרקע, אך את הפירות לא צריך להחזיר לו (יד אברהם), אך י"א דמחילה בלב כשאין אומדנא דמוכח א"ז מחילה (ערך שי בדרכ"ת).

¹⁸⁴ י"א דכאן מיירי שהמטבע הישנה נפסלה ועשו מטבע חדשה והוסיפו עליה יותר מהמשקל של המטבע הראשונה, אך אם המטבע הראשונה נשארה אלא שהתייקרה או הוזלה, משלם את המטבע הראשונה כפי שלוה אפילו אם התנו על זה (חור"ד), וי"א דבכל גווני הדין כמו בנפסל המטבע (חזו"א סי' ע"ד סק"ח).

¹⁸⁵ המלוה לחבירו מטבע ופורע לו במטבע כבידה יותר אף אם אין זה תוספת של חמישית אסור, ורק אם אינו יכול לקנות יותר מחמת תוספת זו ואין הריוח מצוי, וגם הוא הלוח בסוג מטבע א' ומחזיר לו במטבע אחרת, שיתכן שגם אם לא היה מלוה לו היה יכול להחליף את המטבעות והיה מוצא בהם כבדים, בזה מותר (הר הכרמל ביד אפרים).

¹⁸⁶ י"א דהיינו דוקא אם התייקרו הפירות מחמת הפחת, שבזה צריך להשלים לו, אבל אם רק המתכת הופחתה אבל הפירות לא התייקרו אינו צריך להשלים לו (חור"ד), ויש חולקים שאין חילוק בזה (מקור מים חיים ועצי לבונה בדרכ"ת, חזו"א סי' ע"ד סק"ד).

בדין פירות המטבעות בזמנינו, אם נעשה פירות במטבע, כגון שערך השקל ירד, אסור להחזיר לו יותר שקלים. אולם אם המטבע במדינה הוחלף והשטרות נפסלו לגמרי, פשוט שצריך להחזיר לו מטבע חדש (רבית הלכה למעשה פט"ז ס"ב). אך לענין חובות של שכירות, מקח, שכר עבודה וכדומה, יש שהקילו שאם רוצה המאחר לשלם להוסיף בגלל ירידת ערך המטבע במשך זמן האיחור, מותר להוסיף לפי הצמדה למדד יוקר המחיה, אך לא יותר מזה, משום שיש פוסקים המתירים להצמיד את החוב במצב של ירידת ערך המטבע, אך בהלואה ממש אסור להוסיף ולשלם אפילו הצמדה (פסקי הגרי"ש אלישיב אות נ"ט, נתיבות שלום אות ל"ב).

¹⁸⁷ י"א דמיירי שפסק עמו דאם יוסיפו על המטבע יותר מחומש או יוזלו הפירות מ"מ יתן לו את המטבע החדש, ולכן היא רבית קצוצה (חזו"א סי' ע"ד סק"ד, ועיי"ש מה שבי' בדעה החולקת דחשיב כמקח), וי"א דדעה זו סוברת דאף אם לא התנה על כך נחשב כאילו התנה שאף אם יוסיפו על המטבע הרבה יותר ממשקלו של עכשיו יתן לו מטבע היוצא דוקא, ולכן הוי רבית קצוצה (שער דעה). י"א שאם הלוח לו מטבע מסויים והתחייב להחזיר לו מטבע זה, אף אם התייקר המטבע יותר מחומש בגלל שהוזלו מטבעות אחרים, מ"מ צריך לשלם את המטבע שהתחייב ואין בזה רבית (בית לחם יהודה).

בזה ריוח שהרי יפסיד מחמת ההיתוך ושכר הצורך¹⁸⁸ (ט"ז). ועוד שאפילו במטבע הישנה היו מטבעות ששוקלים יותר עד חמישית (ט"ז, ש"ך). ועוד שמסתמא דעת הלוח שאף אם ישתנה המטבע לא ינכה לו כלום עד שיעור זה (ש"ך).

(ה) מנכה לו כל התוספת - אך לא די לנכות את התוספת של יותר מחומש, שכיון שכבר חייב לנכות צריך לנכות את כל התוספת (ט"ז).

(ו) והוא הדין למלוה על המטבע ופחתו ממנו - דהיינו שהלוה לו מטבע באופן שצריך להחזיר דוקא מטבע היוצא, ופחתו מהמטבע, שגם בזה הלוה צריך לשלם לפי הדרך הנ"ל (ש"ך). וכן הדין לענין משא ומתן¹⁸⁹, ואין חילוק אם הפחיתו את המתכת כסף שבמטבע, או שעירבו בה יותר נחושת (ט"ז).

(ז) מחמת המטבע החדשה - דהיינו מחמת חריפותה (ש"ך).

(ח) סמכין אאומנים עובדי כוכבים - ששואלים ב' אומנים זה שלא בפני זה כשהם מסיחים לפי תומם (ש"ך).

(ט) ואם גזר המלך וכו' - י"א דרך בזמנם היה המנהג כן אך כיום אזלינן בתר דינא, וי"א דכיון שהרמ"א בחו"מ הביא דיש חולקים שלא מהני דינא דמלכותא אם אמר איך ישלמו החייבים, ולכן המוציא מחבירו עליו הראיה, וי"א דכל דעת החולקים בזה הוא משום דסוברים שדינא דמלכותא דינא הוא רק במסים וכדומה שהם שייכים למלכות, ולא בשאר דברים, אבל גם הם מודים שאם גזר המלך לענין מטבע דינו כמסים ודינא דמלכותא דינא¹⁹⁰ (ש"ך).

סי' קס"ו המלוה לחבירו לא יעשה מלאכה בעבדו ולא ידור בחצרו, ובו ג' סעיפים

א. קמ"המלוה¹⁹¹ את חבירו לא יעשה מלאכה בעבדו אפילו הוא בטל, ולא ידור בחצירו חנם, ולא ישכור ממנו בפחות¹⁹² אפילו בחצר דלא קיימא לאגרא (פירוש שאינה עומדת להשתכר¹⁹³) ונברא דלא עביד למיגר¹⁹⁴. קמ"ואם דר בו כבר כיון דחצר לא קיימא לאגרא אין צריך לתת לו אפילו לצאת ידי שמים, ואפילו אם הוא גברא דעביד למיגר. קמ"ולהרמב"ם אפילו אם הוא גברא דלא עביד למיגר הוי אבק רבית וצריך להחזיר אם בא לצאת ידי שמים¹⁹⁵. (ובחכ"ל דקיימא לאגרא הוי אבק רבית¹⁹⁶ [לכ"ע]. ועיין עוד בחשן המשפט ריש סימן ע"ב).

(ו) לא יעשה מלאכה בעבדו - אע"פ שאם לא היה מלוה לו היה מותר להשתמש בעבד, משום שנוח לבעלים שהעבד לא יתבטל, מ"מ כיון שהלוה לו נראה כרבית (ט"ז), והיינו דוקא בדברים

¹⁸⁸ ואף אם שווי המטבע בשוק הוא הרבה יותר משווי המתכת של המטבע, וא"כ בודאי שהמלוה לא יתיך את המטבע, מ"מ כל שהוסיפו חומש במתכת אסור משום דמיחזי כרבית (חור"ד).
¹⁸⁹ י"א דכל האיסור בהוסיפו על המטבע הוא רק בהלוואה ולא במקח וממכר (לחם רב בדרכ"ת), ויש חולקים וצ"ע לדינא (מקור מים חיים בדרכ"ת).

¹⁹⁰ אך בשאר דיני רבית לא מהני דינא דמלכותא דינא (בית לחם יהודה), ורק כאן מהני משום שכיון שהמלך גזר שיפרעו במטבע זה בין אם יוסיף ובין אם יפחות, הוי קרוב לשכר ולהפסד ואין בו משום רבית גמור, ועוד דהוי כדין הפקר ב"ד הפקר (חור"ד), וי"א דנחלקו הראשונים אם מועיל טעם זה דהפקר ב"ד הפקר אף לענין רבית דאו' או רק לענין רבית דרבנן (מנחת פתים, ועי' דרכ"ת).

¹⁹¹ אך אם קיבל עיסקא מחבירו, אע"פ שרק חציה פקדון בידו אך החצי השני הוא מלוה, מ"מ לא החמירו לאסור עליו דברים שבפרהסיא, כיון שאי"ז מלוה גמורה והוא גם לטובת המלוה, ולכן לא יבואו לומר שעושה כן בגלל ההלוואה (חור"ד).

¹⁹² וכן אסור למלוה לשכור את הלוה להיות משרת בפחות ממה שהדרך לשכור פועל, ואם הלוה לו על דעת זה, בין אם התנה שקודם יהיה משרת שלו בזול ואח"כ ילוה לו ובין אם התנה שילווה לו ע"מ שיהיה משרת שלו בזול הוי רבית קצוצה (חור"ד סי' קס"ז סק"ב). וה"ה שהלוה לא יקנה מהמלוה ביוקר (מבי"ט בכנה"ג הגה"ט סק"א בדרכ"ת), וכן לא יקנה המלוה מהלוה בזול (פנ"י ב"מ דף ס"ג ע"א בחור"ד סי' קס"ג סק"ו, שלחן גבוה בדרכ"ת), וי"א דבמטלטלין מותר משום שאי"ז דברים של פרהסיא, וצע"ג (שער דעה). וראה לעיל סי' קס"ג הערה 158.

¹⁹³ דהיינו להשכרה, ומכיון שאינה עומדת להשכרה נמצא שהלוה אינו מפסיד כסף מחמת כך.

¹⁹⁴ דהיינו שהמלוה אינו עומד לשכור דירה, ונמצא שאינו מרויח כסף ע"י שדר בדירה זו.

¹⁹⁵ ואף שמבואר בסי' קס"א ס"ד דאם גבה ממנו אבק רבית בעל כרחו יוצאה בדיינים, מ"מ כאן א"א להוציא בדיינים, כיון שבדין לא נחשב גזל שהרי לא חיסר את המלוה כלום, אלא שבדיני רבית הוי אבק רבית וצריך לשלם לצאת ידי שמים (שער דעה).

¹⁹⁶ וחיוב לשלם לצאת ידי שמים, ואי"ז כרבית מאוחרת שכתב הרמ"א בסי' קס"א ס"ב שאי"צ לשלם אף אם רוצה לצאת ידי שמים (שער דעה).

שבפרהסיא¹⁹⁷, אבל מותר ללוה להשאיל למלוה כלים או בהמה, אם היה משאיל לו גם לולי ההלוואה, וגם עכשיו המלוה עושה כך מדעת הלוה, כמבואר לעיל סי' ק"ס ס"ז¹⁹⁸, אסור ללוה לכבד את המלוה במצוה, כגון לקנות לו עליה לתורה בבית הכנסת או לקנות לו גלילה וכדומה, אף אם הוא יודע שהיה עושה כן אף לולי ההלוואה, כיון שבדברים אלו הם בפרהסיא אסור¹⁹⁹, אלא אם ידוע לכולם שאינו עושה כן מחמת ההלוואה²⁰⁰. י"א שאם ידוע שגם לפני ההלוואה היו הלוה והמלוה אוהבים זה את זה שאם היו צריכים היו משאילים אחד לחבירו חצר וכדומה, מותר להשאיל אף לאחר ההלוואה אף דברים של פרהסיא, וכל האיסור הוא רק בסתם בני אדם, אך י"א דהיתר זה הוא רק בדברים שאינם של פרהסיא כהשאלת כלים ובהמה, אך השאלת חצר שהיא בפרהסיא אסור בכל בני אדם²⁰¹ (ש"ך).

(א*) ולא ישכור ממנו בפחות - י"א דדין זה הוא רק בבית וחצר שאין שם הפסד, אך בכרם ושדה שיתכן שיהיה בו הפסד ומ"מ יצטרך לשלם את השכר אין בזה איסור, אך י"א דאף בכרם ושדה אסור, ורק אם מתחילה הלוה לו על הבית או על השדה מותר אף אם מנכה לו משכר ההלוואה דבר מועט, כדלקמן סי' קע"ב ס"א, וכאן מדובר שלא הלוה לו בתחילה על בית זה (ט"ז).

(ב*) ואם דר בו כבר - היינו דאף שלכתחילה אסור לו לדור בחצר הלוה בכל צורה, מ"מ בדיעבד אם כבר דר בה כיון שהחצר לא עומדת להשכרה, ואם לא היה לזה ממנו לא היה יכול לדרוש תשלום על כך כמבואר בחו"מ סי' שס"ג, לכן אף עכשיו שהלוה לו לא מיחזי כרבית (ש"ך).

(ג*) ולהרמב"ם אפילו אם הוא גברא דלא עביד למיגר - וגם החצר אינה עומדת להשכרה מ"מ הוי אבק רבית (ש"ך).

(ד*) ובחצר דקיימא לאגרא וכו' - דהיינו דאף לדעה הראשונה אם החצר עומדת להשכרה הוי אבק רבית (ט"ז, ש"ך).

(ט*) הוי אבק רבית - ומ"מ המלוה חייב לשלם לו שכר על מה שגר בדירה, שהרי הדירה עומדת להשכרה והוא גר בה בלי ידיעת הבעלים, וא"כ אף בלי ההלוואה היה צריך לשלם לו, ומחמת שעשה איסור לא יפטר מלשלם (ט"ז וש"ך), ואינו דומה לשאר אבק רבית שהוא מדעת הלוה שנותן למלוה, ולכן אין בזה חיוב להחזיר למלוה (ש"ך), ואפילו אם המלוה בעל החצר ידע שהוא גר בה ועכ"ז שתק, או שאמר לו כשהלוה לו "דור בחצירי" חייב לשלם, כיון שבסתמא לא אומרים שכוונתו שיגור בה בחינם אלא שיגור בה בשכר (ט"ז וש"ך), ודלא כ"א שאם אמר לו "דור בחצירי" הפירוש כאילו אומר שידור בה בחינם (ט"ז), וי"א דאף לדעה זו הוא רק בחצר שאינה עומדת להשכרה, אבל כאן שמדובר בחצר העומדת להשכרה לכל הדעות חייב לשלם (ש"ך בנקה"כ)²⁰². ובאומר בשעת ההלוואה "דור בחצירי" אף אם נאמר שכוונתו שיגור בה בחינם, מ"מ צריך לשלם לו שכר על כך, משום שכיון שאמר את זה בשעת ההלוואה, נחשב כאומר "הלוויני ודור בחצירי" דהוי רבית קצוצה כמבואר בסעיף ב', ולכן חייב להחזיר לו. ואף

¹⁹⁷ ואף אם ההלוואה לא היתה בפרהסיא, מ"מ אסור, משום שכשרואים שעושה לו טובה מפורסמת וניכרת יבואו לחקור למה הוא עושה לו דבר זה, והאם הוא עושה לו את זה בשכר או בחינם, או שאולי גם המלוה עשה לו טובה, וממילא יתברר על ידי זה אם הלוה לו ויבואו לחשוש שמחמת ההלוואה הוא עושה לו טובה זו (שו"ת קנה בשם ח"א סי' ס').

¹⁹⁸ והיינו דוקא בסתם, אבל אם הלוה אמר "הלוויני וקח את סוסי או את כלי" אסור (כנה"ג בדרכ"ת), וכן דוקא אם אינו מכין בגלל ההלוואה (שו"ע הרב סי"א, חכמ"א כלל קל"א סט"ז).

¹⁹⁹ ואם כבר קראוהו לתורה ועלה לבימה, אי"צ לירד, כיון שכבר קיבל את האבק רבית, וצ"ע אם צריך להחזיר אבק רבית זה לצאת ידי שמים כיון דהוי דבר מצוה (שו"ת שבה"ל ח"ט סי' ק"ע אות א').

²⁰⁰ והיינו אם עשה לו כן יותר מב' פעמים (דרכ"ת סק"ד).

ואע"פ שלדעה הב' לקמן אסור בדברים של פרהסיא אף לבני אדם שהם אוהבים זה את זה, כאן מיירי שהלוה כבר היה רגיל לעשות כך למלוה, ובזה אין לאסור אף בדברים של פרהסיא, אך לקמן מיירי שהם אוהבים כל כך שאם היו צריכים היו משאילים א' לחבירו חצר וכדומה, אך בפועל לא הוצרכו לזה, ולכן אסור (שו"ע הרב סי"א).

²⁰¹ וכן נראה מסקנת הש"ך, ויש שפסקו כך (שו"ע הרב סי"א), אך יש שנטו להקל בזה (חכמ"א כלל קל"א סט"ז).

²⁰² וי"א עוד דאף אם דעה זו סוברת כן אף בחצר העומדת להשכרה מ"מ היא מודה כאן, משום שכאן הוא הלוה לו על דירה זו, ולכן אומרים שחזקה שהלוה לא עושה איסור לתת למלוה לגור בחינם, דהוי אבק רבית, וע"כ שכוונתו שיגור בה בשכר, אבל בעלמא הכוונה שיגור בה בחינם (חור"ד, בית מאיר), ועוד שכאן כיון שהלוה לו בתחילה, אומרים שחזקה שאדם לא נותן מתנה לפני שפורע את חובו (חור"ד).

בחצר שאינה עומדת להשכרה, אם הגר בחצר היה חייב לשלם לו שכר אף אם לא היה מלוה לו, כמבואר בחו"מ סימן שס"ג, כגון שבעל החצר אמר לו צא, או שהגר בדירה חיסר אפילו דבר מועט מהדירה, או שהגר שם גילה דעתו לשלם, מוציאין ממנו. אם הלוה פרע את כל חובו למלוה ולא תבעו על השכירות דירה, י"א שאינו יכול שוב לתובעו והוי רבית מאוחרת, וי"א שיכול לתובעו על כך לעולם, וטעמו משום שכיון שלא פירש שנתן משום רבית יכול לתובעו מדין גזל שהרי לא מחל לו, או שאפילו אם פירש שמוחל הוי מחילה בטעות, ולמעשה צ"ע הדין אם פירש שמוחל לו (ש"ך).

ב. אמר ליה הלויני ודור בחצירי, קיימא לאגרא הוי רבית קצוצה, קיימא לא קיימא לאגרא הוי אבק רבית. הגה: קידוקא צסתם, אבל אם אמר לו דור בחצירי צסכר הלוואה אפילו לא קיימא לאגרא הוי כרבית קלוכה, למאחר שאמר לו צסכר מעותיך הוה ליה כאלו הסכירו לו עכשיו. ואם הלווה ואחר זמן תבע חובו ואמר לו הלוה דור בחצירי, קיימא לאגרא הוי אבק רבית, קיימא לאגרא הוי רבית קצוצה והוא שיאמר לו כן בשעה שמרויח לו זמן²⁰³. הגה: והוא הדין בכל רבית שצא לאלם ללא קצץ מתחלה יש מחלוקת זו אם הוא צסכר רבית או קלוכה.

(טז) אי קיימא לאגרא הוי רבית קצוצה - האומר "הלוויני ואשכיר לך את חצירי הנשכרת בארבעה זוז תמורת זוז" הוי רבית קצוצה, אך אם רק אמר "הלוויני ודור בחצירי בוזוז" אע"פ שהיא נשכרת ביותר מזה אי"ז רבית קצוצה, אך לסוכרים שיש אונאה לקרקעות ביותר מחצי מהמחיר שלהם, אף כאן הוי רבית קצוצה (רע"א²⁰⁴), ואם חצר זו לא היתה של הלוה, אלא הוא היה שוכר אותה מאדם אחר ומשכיר למלוה בזול, לכו"ע הוי רבית קצוצה, כמו באומר "הלוויני ואני אפרע למשכיר שלך את דמי השכירות" (ראנ"ח בפת"ש).

(יז) ואי לא קיימא לאגרא הוי אבק רבית - אך י"א דכיון שאמר לו בתחילה "הלוויני ודור בחצירי", הוי רבית קצוצה אף שהחצר אינה עומדת להשכרה²⁰⁵, שמכיון שהתנה עמו בתחילה על כך, נחשב ששכר את החצר, ולדינא כיון דהוי ספק המוציא מחבירו עליו הראיה (ש"ך).

(יח) יש אומרים שאינו אלא אבק רבית - כיון שרבית קצוצה היא רק אם קצץ על התוספת בשעת ההלוואה (ט"ז, ש"ך). ואף לדעה זו אם המעות היו אצל אדם בפקדון ואח"כ נתן לו המפקיד רשות להוציאם וללותם וקצץ לו רבית ע"ז, מ"מ הוי רבית קצוצה כיון ששעה זו נקראת שעת נתינה, שהרי ההוצאה מרשות לרשות היא נקראת נתינה (רע"א).

(יט) ויש אומרים שהוא רבית קצוצה - וכן דעת רוב הפוסקים²⁰⁶ (ש"ך).

(כ) והוא שיאמר לו כן בשעה שמרויח לו זמן - והוי רבית קצוצה אף אם אינו אומר שידור בחצר בחינם בשכר ההלוואה (ש"ך סק"ה). אבל אם בתחילה הרויח לו זמן עד הפרעון, ואח"כ אמר לו שידור בחצירו חינם בשכר ההלוואה אסור, וי"א דהוי רבית קצוצה, אך נראה דהוי אבק רבית (ש"ך). ומ"מ היינו דוקא אם כבר הרויח לו זמן ועכשיו אומר שידור בחצירו בחינם, אך אם יכול לתבוע את חובו כל יום, ועכשיו אומר לו דור בחצירי חינם בשכר ההלוואה הוי רבית קצוצה, שהרי כל זמן שהוא גר בחצר של הלוה לא יתבע את החוב (ש"ך סק"ה).

ג. היכא דהוי אבק רבית, קיימא לאגרא הוי אבק רבית קצוצה, ואם לא פרעו עדיין ותובע הלוה שינכה לו מחובו שיעור השכירות לא מנכין ליה, קיימא לאגרא הוי אבק רבית קצוצה. הגה: והסכר לא חכונה הוא עיקר. קיימא לאגרא הוי אבק רבית קצוצה, והתנה עמו שיתן לו משום זה ההלוואה.

²⁰³ וכן בחוב של מכר אם קוצץ רבית בשעה שמרויח לו את הזמן לתשלום, הוי רבית קצוצה (חור"ד, שו"ע הרב ס"ד ו"ח, פת"ש סי' קס"א סק"א), אך י"א דאף בהרווחת הזמן הוי אבק רבית (חות יאיר בפת"ש שם).

²⁰⁴ ולכן בשכירות או מכירת מטלטלין בדבר ששומתו ידוע או שיצא השער או שמוזיל לו הרבה שניכר שזה מחמת ההלוואה הוי רבית קצוצה לכו"ע (שער דעה), ועיין לקמן סי' קע"ג ס"א.

²⁰⁵ וי"א שאין כאן מחלוקת אלא אם אומר "הלוויני ודור בחצירי" לכל הדעות הוי אבק רבית, כמו שכתב השו"ע, אך אם אומר "הלוויני על מנת שתדור בחצירי חנם" או "הלוויני על מנת שתדור בשכר הלוואה" לכל הדעות הוי רבית קצוצה (חור"ד).

²⁰⁶ וכן לפי כללי השו"ע דעתו לפסוק כ"א בתרא, וא"כ הוי רבית קצוצה, ומ"מ דעת הב"י בתשו' שלא מוציאים ממון נגד דעת הרמב"ם, ולכן גם כאן שדעת הרמב"ם שא"ז רבית קצוצה לא מוציאים מיד המלוה. ואף לדעות החולקים בנידון זה, אם הנתבע טוען שנעשה דבר זה בהיתר, אינו חייב אלא שבועת היסת, וכיון שלדעת הרמב"ם אף לדברי התובע לא מוציאים מידו, לכן אין להשביע אותו, ואפילו אם התובע מוחזק אינו יכול להשבע כדי להחזיק את הממון בידו (אבקת רוכל בברכ"י).

אע"ג דהוא נותן לו ההולאה בלא הלואה משום שלמד עם בנו, אפי' הכי אסור²⁰⁷ דהוי ליה כהלוני ודור בחלרי לאסור אפילו לא קיימא לאגרא, והוא הדין בכל כיוצא בזה. מיהו אם נותן המעות דרך מתנה ואם יראה הלואה יוכל לעכבם לעצמו ולא ישלם לו, מותר אע"ג דמשלם לו אחר כך²⁰⁸. קיימי שאינו צריך ללות מעות רק לטובת המלוה אומר לו בנה לך חורבה זו וכל מה שתוליא על זה עלי לשלם לך וכל זמן שאינו משלם לך דור זה בחנם, מותר הואיל ואין כאן הלואה רק עשה לטובת המלוה²⁰⁹.

(א) לא מנכינן ליה - משום שאם ינכו לו מהחוב נחשב כאילו מוציאים ממנו את הרבית, והרי אבק רבית אינה יוצאה בדיונים (כמבואר בסי' קס"א ס"ב), ודומה למשכנתא (שמבואר בסי' קע"ב ס"א ברמ"א) שאם היה בזה אבק רבית והלואה רוצה לנכות מהחוב את הפירות שהמלוה אכל באיסור, שאין לסלקו בלא מעות (ט"ז).

(ב) ויש אומרים דמנכינן ליה - משום שסוברים שדוקא לענין משכנתא שהמלוה מוחזק במשכון והקרקע היא ברשותו משום שהלואה מסר לו אותה על דעת שהפירות יהיו שלו, ואף המלוה מתחילה הלואה על דעת שיאכל את פירות הקרקע, לכן אם יסלקו את המלוה בלי מעות נחשב כאילו מוציאים ממנו את האבק רבית, מה שאין כן כאן שהלואה לא מסר לו את החצר שתהיה תחת ידו, ואף המלוה לא הלואה על דעת שיגור בחצר זו (ט"ז, ש"ך).

(ג) והסברא אחרונה היא עיקר - אך היינו דוקא לענין הלואה עצמו שנקרא מוחזק, והמלוה אינו יכול להוציא ממנו את עיקר החוב, אך אם מת המלוה ורוצים בעלי חוב אחרים לנכות לבעל חוב זה את האבק רבית שאכל, ודאי שלא מנכים לו, שהרי הם אינם מוחזקים בחוב זה (נוב"י בפת"ש).

(ד) רק עשה לטובת המלוה - אך אם בנה את החורבה לצורך המלוה אסור, שהרי בעל החורבה התחייב לשלם מיד את כל ההוצאות, ונמצא שהבונה גר שם בשכר ההלואה שלו (ש"ך).

סי' קס"ז באיזה אופן מותר להלוות מעות בתנאי שיתעסק בו לריוח, ובו סעיף אחד

א. קיימלוה אדם לחבירו מנה על תנאי שיתעסק בו לריוח המלוה עד שיהא שני מנים²¹⁰ ויהיו באחריות המלוה²¹¹ עד אותו זמן, ולכשיהיו שני מנים יחזרו שני המנים למלוה ומשם ואילך

²⁰⁷ כיון שהלואה שכר אותו ללמוד עם בנו ולשלם לו ע"ז מזונות יחד עם ההלואה, ולכן נראה שנותן לו מזונות על הלימוד עם בנו ועל ההלואה. אך אם הלואה לו סתם ורק אחר כך שכר אותו ללמוד עם בנו ולתת לו מזונות בעד הלימוד, מותר משום שכך הוא הדרך לתת מזונות למי שמלמד את בנו תורה, ואי"ז בגלל ההלואה (לבוש). וכן אם היה לומד עם בנו והיה משלם לו מזונות כבר, ורק אח"כ הלואה לו מותר (ברית יהודה פ"ט ס"ט, ע"פ מל"מ פ"ד ממלוה ולוה ה"ד).

²⁰⁸ וי"א דאסור בכל ענין משום הערמת רבית (גר"א סי' קע"ז ס"ק ל"ד).
ואע"פ שאסור לתת לאדם מנה במתנה ע"מ שיתן לו לאחר זמן מאתים, אע"פ שנותן לו בתחילה במתנה, והוי רבית קצוצה, [וכנ"ל סי' ק"ס ס"ה בד"ה ואני], מ"מ כאן לא התחייב לו דבר קצוב, אלא רק התחייב לפרנסו לזמן מסויים, ואם ימות הנותן או שלא יצטרך מזונות לא יצטרך לתת לו, לכן נחשב כקונה דבר על ספק שיתכן שירוויח ויתכן שיפסיד, אך באמת אם מתחייב לתת דבר קצוב השוה יותר מהמתנה שהנותן נתן לו, ואף אם ימות הנותן יתחייב לתת ליורשיו אסור אע"פ שאמר בלשון מתנה (חור"ד). אך י"א דכאן מותר בכל ענין, שהרי עיקר השכר משלם על מה שלומד עם בנו, וכל האיסור הוא רק משום ששכרו ביחד עם ההלואה, [וכמש"כ הלבוש המובא בהערה 207], ולכן אם אמרו בלשון היתר של מתנה מותר, ורק במקום שעיקר הענין הוא באיסור, שמוסיף לו על עבור זה שנתן לו בתחילה לא מועיל שאמר בלשון מתנה (שארית חיים סי' קע"ז סי"ג).

²⁰⁹ ולפי"ז מותר לקבל מעות מת"ח לעסוק בהם ולתת לת"ח ריוח בכל חודש, אם הלואה לא היה צריך את המעות לצורכו ועושה כן רק כדי להנות את הת"ח, מותר אם לא קצבו בתחילה על הריוח ואינו יכול לכפותו לתת זה (ברכ"י), אך י"א דצ"ע דאם בכה"ג יש להתיר למה לא התירו כן בכל מעות של יתומים, ולמה הוצרכו להתיר להם רבית דרבנן (גידו"ת), וי"א דבאמת אסור אף שהלואה עשיר ואין צריך למעות (חות יאיר בפת"ש סי' קע"ה סק"ב), וי"א דאם הלואה עושה לטובת המלוה הת"ח, ונותן לו כל הריוח מותר, אך אם מתעסק בכסף ומרויח ונותן לת"ח כפי מה שקצב עמו, אך שאר הריוח נשאר ביד הלואה, אסור שהרי מ"מ הוא מרויח ע"י הלואה זו (שאיילת יעב"ץ ח"א סי' קמ"ח).

²¹⁰ דוקא אם התנה שהמעות יהיו בידו פקדון עד שיהיו שני מנים, ללא הגבלת זמן, אך אם התנה על זמן מסוים שיתן לו שני מנים, ואף אם לא יהיה ריוח כל כך יצטרך הלואה לשלם מכיסו, אסור שמא לא יהיה כל כך הרבה ריוח ויצטרך הלואה לשלם והוי רבית מוקדמת, ואם קוצב לו זמן מותר רק אם לא התנו על ריוח מסוים, אלא שבין אם ירויח ובין אם לא ירויח יהיו מזמן זה המעות הלואה ביד הלואה (מקור מים חיים).

²¹¹ היינו שיקבל עליו אחריות אונסים וזולא, אך אחריות גניבה ואבידה יכול הלואה לקבל עליו כמו בכל פקדון (חכמ"א כלל קמ"ב ס"ד), שהרי הוא מקבל שכר עמלו והוי שומר שכר (נתיבות שלום אות ז'). ואסור ללוה לחזור ולקנות את האחריות אף לאחר כמה ימים, אלא יכול המלוה לשלם מעט לאדם

יהיה כל הריוח ללוה, ובלבד שיתן שכר עמלו²¹² עד שיהיו שני מנים²¹³. קייחואם התנה עמו מתחלה אפילו בכל שהוא שהתנה לתת לו בשכר עמלו סגי. הגה: קייחואה הדין איפכא, שמלוה לו תחלה לזרז הלוה ולאחר כך יעסוק בו²¹⁴ לזרז המלוה ונותן לו [שכר עמלו]²¹⁵.

(8) ויהיו באחריות המלוה - י"א שהמלוה יכול לתת ללוה שכר מועט בשביל שיקבל עליו אחריות אף על זמן זה שהמלוה מקבל את הרווחים²¹⁶, אך י"א דכיון שהלוה מקבל עליו אחריות א"כ הוי הלואה גמורה אצלו, ומה שנותן את הרווחים למלוה הוי רבית גמורה, אע"פ שיקבל שכר על מה שיקבל את האחריות²¹⁷. הנותן מעות לחבירו שיתעסק בהם וחצי מהם מלוה והריוח ללוה וחצי מהם פקדון והריוח למלוה, אם המלוה אינו מאמין ללוה על ההפסדים בקרן או בריוח, יכולים לכתוב בשטר עיסקא שהלוה לא יהיה נאמן בהפסד הקרן רק על פי עדים מסויימים שיש להם ידיעה במשא ומתן (ט"ז), אבל לענין הריוח אסור לכתוב שלא יהיה נאמן רק על פי עדים, דבכה"ג הוי רבית גמור, אלא חייב לסמוך על שבועה חמורה של הלוה (ט"ז וש"ך), ודוקא אם יש לעדים אלו קצת ידיעה במשא ומתן, אבל אסור ליחד עדים שאין להם שום ידיעה במשא ומתן. תנאי זה מועיל רק במקום שהוא רבית דרבנן, כגון שלא קצץ לתת לו סכום קצוב אלא רק אם יהיה ריוח, אך אם קצץ עמו לתת לו סכום קצוב²¹⁸ אין להקל ולהתנות שרק עדים מסויימים יהיו נאמנים על ההפסד, י"א שתנאי זה מועיל אף בגוונא דהשו"ע כאן, שמתנה שבתחילה כל הרווחים יהיו למלוה עד שיהיו שני מנים (ט"ז), דאף זה נחשב שאינו נותן לו דבר קצוב אלא רק את הריוח מהמעות, והוי רבית דרבנן (תפארת למשה ברע"א²¹⁹), אך י"א דבכה"ג אסור, כיון שנחשב שקוצץ עמו על הריוח, ובזה א"א להתנות על כך. י"א עצה להרויח מהלואה בדרך היתר, שתמורת המעות הלוה ימכור עכשיו למלוה סחורה שיש לו בביתו בזול, שכיון שיש לו את הסחורה מותר לו למוכרה בזול, ויקנה לו אותה בקנין טוב, ויתנה עמו שיתן לו את הסחורה בזמן מסוים, ושם יעבור על התנאי ולא יתן לו את הסחורה בזמן יצטרך לפרוע לו סכום רב, אפילו אם זה כפול מהסכום שהמלוה נתן לו עכשיו בעד הסחורה, ובכה"ג מותר כמבואר בשו"ע סי' קע"ז סעיף י"ח²²⁰, וצריך שהמלוה ידע שיש ללוה ברשותו את אותה סחורה באותו זמן,

אחר כדי שיקבל עליו אחריות כמבואר בשו"ע סי' קע"ג סי"ט, ויקנה קנין גמור שלא יהיה אסמכתא, ואח"כ יכול הקונה לחזור ולמכור את חיוב האחריות ללוה, אך צריך להזהר שלא יערימו מתחילה שאותו אדם יקנה מתחילה על דעת שהלוה יחזור ויקנה ממנו (מהר"ם בן חביב בברכ"י).
²¹² כמבואר לקמן סי' קע"ז סעיפים ב' - ד'.

²¹³ אך י"א שאין להתיר אלא בתחילתו עיסקא, או כגוונא של הרמ"א כאן, דהיינו שתחילתו מלוה ובהמשך הוא פקדון, שאז לא איכפת למתעסק אם יהיה ריוח לנותן בתקופת הפקדון או לא, אבל בגוונא של השו"ע שתחילתו פקדון וכל זמן שלא הגיע לריוח הקצוב אין למתעסק שום ריוח מזה, נמצא שהוא טורח רק בשביל שיקבל הלוה אח"כ ואסור (הגר"א).
²¹⁴ רק בקרן, ללא הריוח (קונטרס הסמ"ע דרך קצרה אות ה').

²¹⁵ אם הלוה בא לחזור בו לאחר שנגמר זמן ההלואה לפני שמתחיל הזמן שמגיע הריוח להמלוה, צריך לתת חצי מכל הריוח שמזמן ההלואה לנותן. בכל שטר עיסקא שיש דמי התפשרות, וכגון שיתן ריוח של עשרים על כל מאה לכל שנה, המלוה יכול להתנות כפי המבואר בשו"ע כאן שעד ריוח של עשרים למאה יהיה כל המעות פקדון בידו, ורק אח"כ הם יהיו הלוה ביד הלוה והריוח יהיה שלו, ועי"ז אף אם הלוה ישבע שלא הריוח רק כפי סכום ההתפשרות מ"מ יצטרך לתת את הכל למלוה, שהרי בינתיים הכל פקדון אצלו, אבל בסתם שטר עיסקא נותן רק החצי מהריוח למלוה (חור"ד). [ואם יתנה כנ"ל ע"פ המבואר בשו"ע כאן, אם יהיה הפסד בקרן יפסיד המלוה הכל, שהרי הכל פקדון ביד הלוה, והלוה לא יפסיד כלום].

²¹⁶ הגר"ז וברכ"י וחור"ד פסקו כט"ז, וא"כ יתכן למחוק דעת הדרישה. אם אתה רוצה למחוק צריך לכתוב [במקום כל הנכתב מתחילת הס"ק עד לכאן]: אף אם המלוה נותן ללוה שכר מועט בשביל שיקבל עליו אחריות אסור, דכיון שהלוה מקבל עליו אחריות א"כ הוי הלואה גמורה אצלו, ומה שנותן את הרווחים למלוה הוי רבית גמורה, אע"פ שיקבל שכר על מה שיקבל את האחריות.

²¹⁷ ולכן בכל מלוה בהיתר עיסקא אסור לבטח את סכום ההלואה אצל המתעסק עצמו, אפילו אם הנותן משלם לו דמי ביטוח על זה (רבית הלכה למעשה פ"כ סכ"ד).

²¹⁸ והנותן קיבל עליו את כל האחריות אף של הקרן, בין אחריות אונסים ובין אחריות של גניבה ואבידה ופשיעה, שע"ז נחשב כפקדון ביד המקבל ולא הלוה (תרוה"ד).

²¹⁹ וכן הוא בחור"ד.
²²⁰ אך י"א דכל ההיתר שם הוא רק אם הקנין הוא קנין גמור והקונה יכול לכופ את המוכר לקיים את המקח, אך אם עשו כן רק כדי להתיר את הרבית ואף אם הקונה רוצה את המקח הוא לא יכול לכופ

והיינו דוקא אם יש לו את כל הסחורה ברשותו, אך לא מועיל אם יש לו רק חלק מהסחורה, י"א דכל היתר זה הוא רק אם הלוח בתחילה לא ביקש ממנו הלואה, אלא רק אמר לו שימכור לו את הסחורה שבביתו בזול, אך אם בתחילה ביקש הלואה ובסוף מוכר לו סחורה בזול הוי הערמת רבית וכמבואר בשו"ע סי' קס"ג סעיף ג', שהרי נראה שאין כאן מכירה באמת, ובפרט שהתנה שאם לא יתן לו את הסחורה יפרע במעות יותר ממה שנתן לו המלוה, ולכן אם בתחילה ביקש ממנו הלואה, יכול הלוח למכור לו סחורה שיש לו ברשותו בזול בלי שום תנאי, ולאחר שעה יחזור המלוה וימכור לו אותה בשויה (ט"ז), אך י"א דבכה"ג מותר אף אם בתחילה ביקש ממנו הלואה (ש"ך בנקוה"כ).

(כ) ואם התנה עמו - וי"א דאפילו אם לא התנה עמו על כך מתחילה די בשכר כל שהוא (ש"ך) ²²¹.

את המוכר לקיים אותו, וכן המנהג שאינו יכול לכוף אותו, הוי רבית קצוצה כמבואר בסי' קע"ד סעיף א', דבכה"ג לא נחשב למקח אלא הלואה (שו"ת מהרי"ט בחור"ד).
²²¹ ויש חולקים וסוברים להיפך, דאף אם התנה על כך מתחילה צריך לשלם לו כל שכרו, דאם לא כן הוי רבית קצוצה (שער דעה).

סי' קס"ח-קס"ט כמה דיני רבית הנעשות באמצעות העובד כוכבים, ובו כ"ז סעיפים
 א. קפ"ישראל שלווה מעות מגוי ברבית וביקש להחזירם לו ואמר לו חברו תנם לי קפ"יאני אעלה
 לו כדרך שאתה מעלה לו אסור²²², קפ"יאפילו כתב ישראל שני שמר בשמו לגוי ונתן משכונות
 וגם נתן הרבית לגוי אסור. (קפ"יככל מה שנתן לגוי מפקינן מישראל לראשון, להוי רבית קלואה). קפ"ידהוא
 הדין אם הישראל היה חייב מעות בלא רבית יש לו דין זה. קפ"יאפילו העמידו אצל הגוי ואמר
 לו הגוי תנם לישראל זה והפטר ואני אתנה עמו שיתן לי קרן ורבית אסור.

(⁸) ואני אעלה לו - וכל שכן אם אומר ואני אעלך לך, דהיינו לישראל, שאסור²²³ (ש"ך).
 (2) אעלה לו וכו' אסור - שהרי הוא נותן לגוי בשליחות המלוה, וכמו האומר לחבירו אני אלוה לך
 על מנת שתתן רבית לגוי דאסור, לא מיבעיא אם המלוה חייב את הרבית לגוי, אלא אפילו אם
 הוא אינו חייב לגוי אסור, כיון שהלוה נותן את הרבית לגוי בשכר ההלוואה על פי ציווי המלוה,
 והוי רבית קצוצה (ט"ז, ש"ך).
 (3) היה חייב מעות בלא רבית - כיון שבזמן שנתן את המעות לישראל השני היו המעות באחריותו,
 נחשב שהוא המלוה של הישראל השני (ש"ך).
 (7) ואמר לו הגוי תנם לישראל זה והפטר - היינו שיתן לישראל השני בדרך הלוואה, אך אם אומר לו
 שיתן לו בדרך פקדון, ורק לאחר זמן יהיו הלוואה בידו מבואר ברמ"א בסעיף ג' שמותר (ש"ך).
 (7) ואני אתנה עמו שיתן לי קרן ורבית אסור - דאע"פ שהגוי הוא התנה על תוספת הרבית, מ"מ כיון
 שהמעות הגיעו מיד ישראל לישראל, נראה שהלוה נותן את הרבית בשליחות הישראל (ט"ז,
 ש"ך). אך בכה"ג אין זה רבית קצוצה (ש"ך).
 ב. קפ"יאבל אם קבל הגוי המעות מיד הישראל הראשון ונתן לשני מותר קפ"יאפילו אם נותן
 הרבית ליד הישראל הראשון²²⁴.

(1) מותר - אפילו שהגוי לא אמר בפירוש לישראל הראשון שהוא פוטר אותו, דמסתמא נחשב
 שפטר אותו והשני מתחייב לגוי (ש"ך).
 (7) אפילו אם נותן הרבית - והוא הדין אם אמר לו שיתן בשעת הפרעון גם את הקרן וגם את הרבית
 לישראל הראשון מותר (ט"ז), משום שהוא מקבל אותם בשביל הגוי (ש"ך). ואע"פ שבסעיף
 כ"ג מבואר שאפילו כשאין לישראל אחריות על המעות אסור משום מראית העין, היינו דוקא
 כשהישראל הוא נותן את המעות לישראל הלוה בשעת ההלוואה, אבל כאן שהגוי נותן את
 המעות ללוה בשעת ההלוואה אין איסור משום מראית העין (ט"ז).
 ג. קפ"יכוכן אם העמידו אצל הגוי ואמר הגוי ואתם הניחם על גבי קרקע²²⁵ וכן עשה ונסתלק ולקחם השני
 משם מותר. הגה: קפ"יכ"א אם אומר הגוי ליתנם לישראל השני דרך פקדון ואחר כך יהא זידו הלוואה
 דשכי הוהיל ולא ילא מתחת הראשון בתורת הלוואה²²⁶. קפ"יכ"א הישראל השני לא עשה הלוואה עם ישראל
 הראשון רק עם הגוי, והגוי אמר לו לקבלם מישראל לראשון, והישראל לראשון אינו רק כשלומו של גוי,
 מותר אפילו נותן הרבית לישראל.

(7) ואמר הניחם על גבי קרקע - י"א דאף אם לא אמר הגוי "והפטר" מותר²²⁷, וי"א דרק אם אמר
 הגוי "והפטר" מותר, ועיקר כדעה השני²²⁸ (ש"ך), וי"א דאם הישראל הראשון עומד שם רק אם
 הגוי אמר "והפטר" מותר, אך אם הישראל הראשון הלך משם אף אם הגוי לא אמר "והפטר"
 מותר (ט"ז²²⁹)²³⁰.

²²² ולכן הקונה בית בחו"ל שיש עליו משכנתא מבנק של גוים על שם המוכר, והקונה משלם חלק
 ממחיר הבית במזומן, ועל השאר מתחייב לפרוע את חוב המשכנתא של המוכר עם הרבית, אסור, אלא
 אם יעבירו את המשכנתא בבנק על שם הקונה, או שיעשו היתר עיסקא ביניהם (ברית יהודה עיקרי
 דינים פל"א ס"ט והערה כ"ו).

²²³ וכן אדם שלווה מבנק של גוים ברבית בכדי להלוות לחבירו, אסור ללוה לשלם את הרבית שהבנק
 יקחו מהמלוה, אע"פ שהמלוה מפסיד מזה (אג"מ ח"ג סי' מ"ב וצ"ג).
²²⁴ כדי להעבירו לגוי.

²²⁵ או על השולחן (חכמ"א כלל קל"ז ס"ג).

²²⁶ אך י"א דנכון שלא להקל בזה לכתחילה (גידות שמ"ו ח"ב ס"ד).

²²⁷ וכן כתב המקור מים חיים.

²²⁸ וכן כתב בחכמ"א כלל קל"ז ס"ג.

²²⁹ ע"פ חו"ד בחידושים.

(ט) וי"א אם אומר הגוי - קאי על הדין בסוף סעיף א', שאפילו בהעמידו אצל הגוי ואמר לו הגוי תנם לישראל זה והפטר אסור, מ"מ י"א שאם אמר לישראל הראשון שיתן לשני בדרך פקדון ורק אח"כ יהיו הלואה בידו מותר (ש"ך).

(י) והגוי אמר לו לקבלם וכו' מותר - והיינו כשהגוי פטר את הישראל הראשון אף כשהמעות עדיין בידו, ואין לאסור משום מראית העין כמבואר בסעיף כ"ג, דכיון שהלואה אותם בהסכמת הגוי²³¹ מותר (ט"ז), ויש חולקים, דרק אם הניח את המעות ע"ג קרקע או שהגוי קבלם בידו מותר (ט"ז וש"ך)²³².

ד. גוי שמלוה לישראל ברבית על מנת שיתן הרבית לישראל מותר²³³.
ה. קע"אם ישראל הלואה לעובד כוכבים ברבית, והעובד כוכבים מלוה אותם לישראל ברבית, וחוזר לישראל הראשון ונוטל רבית מהעובד כוכבים, אסור²³⁴. הגה: קע"דוקא אם העובד כוכבים הלואה לישראל השני בשליחות ישראל הראשון, וכמאן דאמר י"ש שליחות לעובד כוכבים לחומר, קע"דאפילו אי חזן שליחות לעובד כוכבים לחומר מיידי לישראל כופה לעובד כוכבים ליתן לו רבית ויודע שהעובד כוכבים יקוף הישראל השני להוציא ממנו הרבית, משום דמחזי כרבית²³⁵, אבל אם חית ליה לעובד כוכבים משכונן מישראל שני שאין כריך לכופ אותו ולא עשה בשליחות של ישראל ראשון, לכולי עלמא שרי כמו שיתבאר בסמוך.

(א) ודוקא אם העובד כוכבים וכו' - כל זה מיידי שלא עשה כן בדרך הערמה על מנת שילווה הגוי לישראל אחר²³⁶, דאם עשה מתחילה בדרך הערמה, אסור²³⁷ (ש"ך).

(ב) יש שליחות לעובד כוכבים לחומר - היינו דאף דמדאורייתא שלוחו של אדם כמותו הוא רק בשליח ישראל ולא בשליח גוי, אך מדרבנן החמירו דאף שליח גוי הוא כמשלח, אך י"א דאף מדרבנן לא החמירו ולעולם שליח גוי אינו כישראל המשלחו (ש"ך)²³⁸.

(ג) מיידי דישראל כופה לעובד כוכבים וכו' - אך י"א דלסוברים שאין שליחות לגוי לחומר מותר אף אם הישראל כופה את הגוי לשלם והגוי כופה את הישראל שלוה ממנו (ט"ז)²³⁹. וי"א דכאן מיידי שגם הישראל שלח את הגוי שילווה לישראל אחר ולכך אסור, אבל אם לא שלחו לכך לא

²³⁰ וי"א שאם הישראל השני אומר לראשון 'ואני אעלה לך', דהיינו שהישראל הראשון מקבל את הרבית ממנו, מותר רק אם הגוי אמר "והפטר", אך אם הישראל השני אומר 'ואני אעלה לו', דהיינו שהגוי מתנה על נתינת הרבית וגם הוא מקבל בעצמו את הרבית, מותר אף אם הגוי לא אמר "והפטר" (חור"ד). [וכן אם הישראל השני אמר כן שיתן את הרבית לגוי מותר, ורק אם הישראל הראשון התנה אסור (דברי סופרים עמק דבר כ"ז, וע"ע ברית יהודה פ"א הערה כ"ז)].
²³¹ ובמעמד הגוי (חור"ד).

²³² ויש שביארו דעת המתירים דמיידי שהגוי התנה עם הישראל השני שיתן לו רבית שלא בפני הישראל הראשון, וא"כ אפילו אם נראה שהישראל הראשון שנותן את המעות לישראל השני הוא המלוה, מ"מ הרי הוא לא קצץ את ההלואה על רבית, ואין בזה איסור (חור"ד).
²³³ י"א דאף אם אומר שיתן לישראל גם את הקרן מותר (חי' מהרא"ל), אך י"א דבכה"ג אסור (אבנ"ז סי' קפ"ט אות ב', ועי' ברית יהודה פ"א הערה ב').

²³⁴ י"א דוקא אם הלך הגוי מיד והלוה את המעות לישראל אחר, דאסור משום שנראה כהערמת רבית, כאילו הישראל שלחו להלוות לישראל השני (לבוש ס"ו). [ולפי"ז לענין דייעבד הוא ככל דין הערמת רבית כמבואר לעיל סימן קס"ג ס"ג].

²³⁵ ומ"מ רק לכתחילה אסור אך לא בדיעבד (חור"ד סק"ט). [אך עי' ט"ז ס"ק י"ז ונקוה"כ שם דמבו' דאסור אף בדיעבד].

²³⁶ ומיידי הכא שבתחילה הגוי לווה לצורך עצמו, ואח"כ נמלך הישראל המלוה ושלח את הגוי להלוות את המעות לישראל אחר, ובזה תלוי אם יש שליחות לגוי לחומר מדרבנן או לא, אבל אם בשעת נתינת המעות שלח הישראל המלוה את הגוי להלוותם לישראל אחר הוי רבית קצוצה כמבואר בסעיף כ"ד (חור"ד).

²³⁷ שכיון שעשה בדרך הערמה נמצא שאחריות החוב על הישראל המלוה ואסור כמבואר בסעיף כ"א (חור"ד), [וא"כ הוא רבית קצוצה, אך בדברי הרשב"א שהוא מקור דברי השו"ע מבואר דאסור רק מדרבנן].

²³⁸ הנה מאחר שזה מח' ראשונים שמוזכרת בכמה סעיפים להלן יצאנו מדרכנו להביא את שיטתם, היינו שהדעה הראשונה היא שיטת רש"י והי"א היא שיטת ר"ת.

²³⁹ וכן עיקר לנוהגים להקל כסוברים דאין שליחות לגוי לחומר, דאין להחמיר בזה, ורק לסוברים דיש שליחות לגוי לחומר אסור (ט"ז ס"ק י"ז).

מיחזי כרבית כיון שהגוי לזה לצורך עצמו, אע"פ שאין ביד הגוי משכון של ישראל (ש"ך²⁴⁰), וי"א דאפילו כשלא שלחו אסור אם אין ביד הגוי משכון של ישראל (רע"א למבואר ברמ"א²⁴¹).

(ד') אבל אם אית ליה לעובד כוכבים משכון מישראל שני שאין צריך לכופ אותו - דהיינו שהמשכון הוא טוב וגם שזה כנגד הקרן והרבית (ש"ך).

(ט') ולא עשה בשליחות של ישראל ראשון - היינו לדעה א', אך לדעה ב' דאין שליחות לגוי לחומרא מותר אף בעשה בשליחות ישראל (ש"ך).

ו. קע"עובד כוכבים שלוח מעות מישראל ברבית וביקש להחזירם לו, ומצאו ישראל ואמר לו תנם לי ואני אעלה לך בדרך שאתה מעלה לו, מותר. קע"ואפילו אמר לו אני אעלה לו בדרך שאתה מעלה לו, מותר שבשביל העובד כוכבים נותנם לו. קע"ואם העמידו אצל ישראל, אף על פי שנתן העובד כוכבים המעות בידו, הואיל ומדעת ישראל נתן אסור. הגה: קע"ויש מקילין ואפילו אם העמידו אלכו, קע"אחבל העיקר כסצרא הראשונה²⁴², קע"אחבל במקום שנהגו להקל אין למחות בידם.

(ט"ז) הואיל ומדעת ישראל נתן אסור - דלחומרא אמרינן דיש שליחות לגוי, אבל לא לקולא כמבואר בסעיף א' (ט"ז), והוי רבית מדרבנן, ודלא כסוברים דהוי רבית קצוצה (ש"ך).

(י') ויש מקילין וכו' - דאפילו מדרבנן אין שליחות לגוי אף לחומרא²⁴³, וי"א דלשיטתם מותר בכל חוב אף שאין לגוי משכון על ישראל, אך י"א דאף לשיטתם מותר רק בחוב שיש לגוי משכון על ישראל, אך בלא משכון אף לשיטתם אסור (ט"ז)²⁴⁴. אך אם ישראל הלוח אומר שהוא מקבל את המעות בשליחות ישראל המלוה לכו"ע אסור, והיינו כשהישראל המלוה עשאו שליח לזכות במעות בשבילו, דאם לא כן לא נעשה שלוחו שלא מדעתו²⁴⁵, וכן כשהמלוה אמר לגוי תנם לישראל זה והגוי אמר לו שיזכה בהם דנחשב שהסתלק מהמעות, ושוב הישראל הלוח זוכה בהם מההפקר בשביל הישראל המלוה, אסור לכו"ע (ש"ך²⁴⁶).

ז. קע"ישראל שאמר לעובד כוכבים לזה לי מעות ברבית מישראל בשמך, והמלוה לא ידע שבשביל ישראל הם, המלוה מותר קע"ואהלוה עושה איסור. (קע"ויש מקילין מקום דאין שליחות לעובד כוכבים, וכזכר נתבאר דאין להקל רק במקום שנהגו להקל).

(י"ח) המלוה מותר - לו לגבות את הרבית²⁴⁷ (ש"ך).

(ט"ט) והלוה עושה איסור - וי"א דאף הלוח אינו עושה איסור, וצ"ע (רע"א)²⁴⁸.

(כ') ויש מקילין - שאין איסור גם ללוה, ואף אם המלוה יודע שלוחו בשביל ישראל מותר (ט"ז), (ש"ך). וזה רק אם לא מיחזי כרבית, דהיינו שהיה לגוי משכון מהישראל הלוח, כמבואר בסעיף

²⁴⁰ וכ"כ הנקוה"כ בט"ז ס"ק י"ז ושער דעה.

²⁴¹ וכ"כ בעצי לבונה.

²⁴² וברבית דרבנן שרי אף במקום דלא נהגו כר"ת, דעכ"פ לענין רבית דרבנן יש לסמוך עליו, וגם אפשר דגם החולקים עליו גופייהו מודים ברבית דרבנן, דהא אף להסוברים דיש שליחות לעכו"ם לחומרא עכ"פ אינו רק מדרבנן, וא"כ ברבית דרבנן דהוי תרתי דרבנן לא מחמרינן (שערי דעה סק"ד בדרכ"ת ס"ק י"ז). [ועיין שער דעה סוף סק"ג].

²⁴³ ו"א דהיינו דוקא אם הגוי קצץ את הרבית עם הישראל הלוח, אבל אם הישראל המלוה קצץ את הרבית עם הישראל הלוח ושוב אמר המלוה לגוי שיתן את המעות לישראל הלוח, והגוי נתן לו את המעות מחמת ציוויו, אסור, כיון שרק בגלל שהישראל הלוח התחייב לו קרן ורבית פטר המלוה את הגוי, ונחשב קבלת הישראל הלוח כקבלת הישראל המלוה מדין ערב, וא"כ נחשב שלוח מישראל ברבית (חור"ד), אך י"א שאף בכה"ג מותר כיון שהמלוה לא אמר בפירוש לגוי שאם יתן לישראל הלוח יפטר ממנו (קצוה"ח סי' ק"א סק"א, חלקת יואב סי' כ"ה).

²⁴⁴ והעיקר כדעה הראשונה לנוהגים להקל כמקילים דאין שליחות לגוי לחומרא (ט"ז ס"ק י"ז). אך יש שפסקו שאף כאן מותר רק אם יש משכון (חור"ד חידושים ס"ק י"א).

²⁴⁵ אך י"א דאף אם המלוה הישראל לא עשאו שליח ורק הלוח הישראל אמר שהוא מקבל בשליחות הישראל המלוה אסור (ב"י, מחנ"א הל' שלוחין סי' כ"ג).

²⁴⁶ וי"א דתוס' פליגי במקרה זה וסברי דאינו יכול לזכות, וכן קי"ל שהרי בשו"ע לא הביא דעה זו (חור"ד), אך יש שכתבו דצ"ע לדינא בזה (חי' רעק"א ב"מ דף ע"א ע"ב).

²⁴⁷ אפילו אם בהלוואת הגוי לישראל לא היה משכון, ועכשיו הגוי צריך לכופ את הישראל לשלם את הרבית (חור"ד, עי' חידושים ס"ק י"ב).

²⁴⁸ וי"א דהסומך על פוסקים אלו באיסור דרבנן לא הפסיד (שער דעה).

ה', אך אם אין משכון - אם המלוה יודע אסור גם לו, ואם אינו יודע מ"מ אסור ללוה אף ליש מקילים (ש"ך ורע"א).
 ה. קפני ישראל שאמר לעובד כוכבים לזה לי מן העובד כוכבים ברבית, והלך העובד כוכבים ללוה מישראל ברבית, מותר²⁴⁹.

(כא) מותר - אפילו למלוה, ואפילו אם הוא יודע שלוה לצורך ישראל, דכיון שהגוי שינה בשליחותו שוב אינו שליח של הלוה (ט"ז, ש"ך).

ט. קפדעובד כוכבים שלוה מישראל מעות ברבית על משכון²⁵⁰, ובשעת פדיית המשכון בא ישראל ואמר שלי הוא המשכון, לא יאמינו המלוה, ועדים לא יוכל להביא, כי לא יוכלו להעיד שאלו המעות עצמם שנתן המלוה לעובד כוכבים חזר ונתן לישראל, כי יוכל לומר עכבם לעצמו וממעותיו הלוה לו. קפ"הואם הוא יודע שהמשכון של ישראל אסור להלות עליו, קפ"הואף אם אינו יודע בודאי, אם יודע שהוא של ישראל כגון שהוא מלבוש שאין העובדי כוכבים רגילים בו, מכוער הדבר ליקח רבית²⁵¹. הגה: קפ"זכל זה אינו אלא למאן דאית ליה שליחות לעובד כוכבים לחומרא, אבל למאן דאית ליה, מותר בכל ענין. קפ"זולכן כתבו בשם ר"ת דמותר ליתן לכתחלה משכונות לעובד כוכבים, אפילו לעבדו וספחתו²⁵², למשכנס אצל ישראל אחר, אפילו הם ספריו והמלוה מכירו, ואפילו אם חוזר המלוה ומפקידם אצל הלוה שרי, הואיל ויד עובד כוכבים צאמנע אין שליחות לעובד כוכבים. וכבר כתבתי דאין למחות ביד הנוהגין להקל. ואפילו אם הולך העובד כוכבים והישראל פודה המשכון, שרי. קפ"טמיהו אם המלוה אינו רואה ליתן המשכון לישראל שקלח העובד כוכבים הרשות בידו, שהרי אין לו עסק רק עם העובד כוכבים, ולכן כריך גם כן צתחלה שיהא המשכון שוה נגד מעותיו, כדי שלא יהא לו עסק עם הלוה כלל אם ירעה.

(כב) לא יאמינו המלוה - ועי"ז מותר למלוה לגבות קרן ורבית מהישראל, אף שעכשיו יודע שהמשכון של ישראל, כיון שמסתמא הלוה עשה בהיתר ע"י שהקנה את המשכון לגוי, והגוי קנה אותו במשיכה, ונמצא שהגוי לזה על משכון שלו ועכשיו הישראל פורע חוב של הגוי (ט"ז, ש"ך). ולפי"ז אף אם המלוה יאמין לבעל המשכון שהוא שלו, או שיבואו עדים ויעידו שמעות אלו הלוה הגוי לישראל בעל המשכון, מ"מ מותר כיון שאומרים שהקנה לגוי את המשכון (רע"א, חכמ"א כלל קל"ז ס"ט).

(כג) ואם הוא יודע שהמשכון של ישראל אסור - י"א משום שכיון ששניהם יודעים שהגוי לזה לצורך ישראל נראה שהגוי הוא שליח של הישראל (ט"ז), וי"א משום שבזה יש לחוש שמא לא הקנה את המשכון לגוי (ש"ך).

(כד) דמותר ליתן לכתחלה וכו' - י"א דהוא הדין דמותר ללוות ברבית ע"י קטן, משום שאין שליחות לקטן, ואין איסור ללוה ולמלוה, וצ"ע (תיבת גמא בפת"ש).

(כה) ואפילו אם חוזר המלוה ומפקידם אצל הלוה - שישתמש בהם הלוה או ימכרם, והלוה מתחייב לתת למלוה אותם או את דמיהם (ש"ך).

(כו) הרשות בידו - היינו דוקא אם הישראל נתן את המשכון לגוי כדי שילוה עמו, אבל אם השאל את המשכון לגוי להשתמש בו או שנתן אותו שילוה עמו לזמן והגוי לזה עם המשכון לזמן ארוך יותר, חייב המלוה להחזיר את המשכון לבעליו כיון שהגוי שנתן את המשכון הוא גזלן (ש"ך), ועי' סעיף י"א.

י. קפ"עובד כוכבים שמשכון לישראל בחובו²⁵³, ומשכון העובד כוכבים אותו משכון לישראל ברבית, קפ"הואם הישראל פודהו אסור ליקח ממנו רבית, קפ"הואם אחריות החוב והרבית אינו על

²⁴⁹ אם נאנסו המעות לפני שהגיעו ליד הישראל הלוה, פטור מלשלם את הרבית אפילו אם יש לו משכון (חור"ד).

²⁵⁰ מיירי שלוה על שם עצמו ולא הזכיר שם הישראל המשלחו שהוא בעל המשכון (חור"ד).

²⁵¹ ומ"מ אין בזה איסור כיון שיתכן שהגוי הלוה וקיבל חפץ זה למשכון, או קנאו או גנבו (באר הגולה).

²⁵² י"א דמיירי אפילו בעבדו ושפחתו הכנענים, ואע"פ דאין להם יד לזכות לעצמם, מ"מ כיון שאין הרבית באה מלוה למלוה, ור"ל שהגוי לזה בשם עצמו וכל האחריות עליו (חק יעקב אר"ח סי' תמ"ח ס"ק י"ג), אך י"א דמיירי הכא דוקא במשרת שלו שאין לו דין עבד כנעני ויכול לזכות לעצמו (בית מאיר אר"ח שם, ח' מהרא"ל סוס"ק ט"ז).

²⁵³ פי' שלקח המשכון ממנו בעל כרחו (באר הגולה, בית מאיר, חכמ"א כלל קל"ז ס"י).

המשכון לבד אלא גם על העובד כוכבים, מותר. קייבון אם הישראל הממושכן לא ידע שהעובד כוכבים הממושכן רוצה למשכנו ביד ישראל, מותר לקבל הקרן והרבית מיד הישראל. הגה: קיישראל שחייב לעובד כוכבים חוב על רבית והעובד כוכבים הקנה אותו חוב לישראל אחר, אם העובד כוכבים מקבל הרבית ונתנו לישראל השני מותר, אבל אסור לישראל השני לקבל מיד הראשון משום חומר רבית.

(כז) עובד כוכבים שמשכון לישראל בחובו וכו' - דכיון שהגוי לקח את המשכון מהישראל בע"כ ודאי הישראל לא הקנה את המשכון לגוי, ואין להתיר כמו בסעיף ט' (ט"ז, ש"ך).

(כח) אם הישראל פודהו אסור וכו' - דחשוב כאילו הישראל שלח את הגוי ללות ברבית ואסור לדעת רש"י²⁵⁴ (ט"ז), ואם הגוי פודה את המשכון ומשלם את הקרן, אף אם הישראל משלם את הרבית מותר²⁵⁵. וי"א דבכל ענין מותר, ולדעת ר"ת מותר בכל גווני (ש"ך).

(כט) וכן אם הישראל הממושכן לא ידע וכו' מותר - כיון שבכה"ג ודאי שהישראל לא שלח את הגוי ללות על משכון זה (ט"ז, ש"ך).

(ל) ישראל שחייב לעובד כוכבים חוב על רבית - י"א דמיירי שעדיין לא התחייב הישראל בכל הרבית, ובזה יש חילוקים כדלהלן, אך אם הישראל כבר התחייב בכל הרבית בכל גווני מותר (ט"ז), אך י"א דאף אם הישראל התחייב כבר בכל הרבית אסור לקבל את הרבית מיד הישראל (נקוה"כ).

(לא) והעובד כוכבים הקנה אותו חוב וכו' - לא מיירי שהגוי הקנה את החוב לגמרי לישראל השני, אלא רק נתן אותו בתורת משכון על החוב שהוא לזה ממנו, ואם ירצה הגוי יוכל לשלם את חובו למלוה שלו ולקבל חזרה את החוב של הישראל שלו מהגוי, ולכך מעיקר הדין מותר אפילו אם לוקח את הרבית מיד הישראל כמו במשכון, כיון שעיקר החוב הוא של הגוי, אלא משום חומר רבית יש לאסרו. אבל אם הגוי הקנה את החוב לגמרי לישראל השני, א"כ מעכשיו הישראל חייב לישראל השני, ושוב אף אם הגוי נותן את הרבית אסור²⁵⁶, כמו בהלוה לחבירו על מנת שגוי יתן רבית שאסור (ט"ז), וי"א שאף אם הקנה את החוב לגמרי, אלא שהקנה את החוב רק בדיניהם ולא בדינינו, מותר למלוה לקבל את הרבית מהגוי, כיון שהישראל השני אינו יכול לתבוע את הישראל הראשון שהרי בדינינו לא קנה את החוב, וגם הגוי אינו יכול לחזור ולתבוע את הישראל הראשון כיון שבדיניהם כבר הקנה את החוב לישראל השני (נקוה"כ²⁵⁷).

יא. קייאם ישראל השאיל משכנו לעובד כוכבים ללות עליו ברבית לעצמו (ומשכנו) [ומשכון] העובד כוכבים, מותר לישראל להלות לעובד כוכבים עליו ברבית. ואפילו הלך לו העובד כוכבים ופורע ישראל בעל המשכון קרן ורבית, מותר. הגה: קייאכל לא יוכל לזכות לעובד כוכבים משכון ע"י אחר, למאן דאמר אין זכיה לעובד כוכבים. קייאס העובד כוכבים אנס, ואינו רואה לפדות המשכון ולהחזירו לזעליו, כריך ישראל המלוה ליתן לפדות המשכון לזעליו, דהוי העובד כוכבים כגזלן שהשכין לו. קייאכל אם אינו אנס ויוכל זעל המשכון לכופ לעובד כוכבים לפדות [שלו], יוכל ישראל המלוה לומר לו לאו זעל דזכיה דידי את. קייאס העובד כוכבים אנס ואלו היה זל לפדותו היו כריכין לתת לו זלל רבית, כריך לתת גם כן לזעל המשכון זלל רבית. קייאס שהשכין משכון לישראל זה וחזר [הגוי] ומכרו לישראל אחר, כשזל [הישראל] לפדותו כריך ליתן למלוה קרן ורבית.

(לב) מותר לישראל וכו' - אפילו אם הוא יודע שהמשכון הוא של ישראל אחר, כיון שהגוי קנה את המשכון במשיכה, ולוה לצורך עצמו ומותר לכו"ע (ט"ז, ש"ך).

(לג) אבל לא יוכל לזכות וכו' - כדי שאותו אחר ילוה בו מעות מישראל אחר עבור הגוי שזכה במשכון. אבל אם הגוי השואל אמר לישראל תן את המשכון לגוי פלוני כדי שילוה לי מישראל

²⁵⁴ הובא לעיל בסעיף ה' שיש שליחות לעכו"ם לחומרא.

²⁵⁵ ומ"מ אם הגוי התחייב ברבית יותר גבוהה ממה שהרגילות לתת, הישראל אינו חייב לתת את כל הרבית אלא רק את מה שרגילות לתת. אם הישראל רוצה לפדות את המשכון, המלוה יכול לעכב עליו שלא יפדה הוא אלא הגוי, כדי שע"ז יוכל לקבל אף את הרבית, אלא שאם הגוי אינו רוצה לפדות את המשכון, דהוא כמו אנס, יכול הישראל לפדות את המשכון ואסור לקחת ממנו את הרבית (חור"ד).

²⁵⁶ י"א דמ"מ הוא רק רבית דרבנן, שהרי קנין שטרות הוא רק מדרבנן (חור"ד), אך י"א דלהלכה מכירת שטרות היא דאורייתא ולכן הוי רבית דאורייתא (דרכ"ת ס"ק ל"ח ע"פ הש"ך בחור"מ סי' ס"ו סק"א).

²⁵⁷ והחור"ד (ס"ק מ"ג) הוכיח כט"ז מהרמ"א לקמן סעיף כ'.

ברבית ומיד כשתמסור לו את המשכון אני מתחייב להחזירו, מותר²⁵⁸ (ש"ך). י"א דאם המשאיל הודה שמשכון זה של הגוי, זוכה בו הגוי ומותר לישראל להלוות על משכון זה (נקוה"כ), אך י"א דהודאה מועילה רק לחייבו ממון, אך לא להפקיע את האיסור (ט"ז, חו"ד). יכול בעל המשכון לזכות את המשכון לישראל המלוה לגוי, ולהתנות עמו שאם הגוי יפרע את הקרן שהלוה לו ואת הרבית שהתחייב לו יחזיר לבעל המשכון את המשכון²⁵⁹ (ט"ז). אבל אם אינו אנס וכו' - וי"א שאפילו אם אינו אנס, כיון שהשאיל לו את המשכון רק לזמן קצר, נחשב כגזול וצריך להחזיר את המשכון לבעליו²⁶⁰ (ש"ך).

(לה) היו צריכין לתת לו בלא רבית - אך אם אינו אנס כ"כ, אלא שא"א לכפותו לפדות את המשכון, אך אם היה פודה את המשכון היה צריך לתת גם את הרבית, אף הישראל בעל המשכון שפודה את המשכון חייב לתת גם את הרבית. י"א שצריך לתת את כל הרבית אף לאחר שנעשה אנס, כיון שהמלוה אומר לבעל המשכון שרק לגביו הוא גזול שאינו מחזיר לו את המשכון, אך לגבי המלוה אינו גזול שהיה משלם את הרבית, אך י"א דכיון שהוא גזול של בעל המשכון צריך להחזיר לו את המשכון שלו, ורק על הזמן שהשאיל לו את המשכון מתחילה כדי ללוות עליו, שבזה אינו גזול צריך בעל המשכון לשלם את הקרן והרבית, אך על הזמן שלאחר שנעשה גזול אסור לו לשלם את הרבית, והעיקר כדעה הב' (ט"ז) - צריך לציין שדעת הט"ז כ"א השני).

(לו) צריך לתת גם כן לבעל המשכון בלא רבית - היינו אם מעיקרא היה בחזקת אנס, אך אם רק אח"כ הורעה חזקתו ונעשה גזול, צריך הישראל לשלם את הרבית עד אותו זמן שנעשה גזול (ט"ז).

(לז) צריך ליתן למלוה קרן ורבית - שהרי לא הלוה לו כלום (ט"ז), ואף אם הישראל התעכב מלפדות את המשכון צריך לשלם את כל הרבית שעלתה עד עכשיו (ט"ז, ש"ך), משום שעד זמן שהמלוה קיבל את המעות נחשב שהמשכון מכור לו (ט"ז).

יב. ראישראל שהלוה לעובד כוכבים ברבית על משכון, ואח"כ אמר לו תן המשכון לראובן והוא יתן לך מעותיך, וכן עשה, נתן המשכון לראובן למכור וראובן עיכב המעות בידו אחר מכירת המשכון, והמלוה תובע רבית עד שיביא מעותיו בידו, והעובד כוכבים אינו רוצה ליתן יותר מעד שעת מכירה בענין שראובן צריך ליתן המותר, יכול המלוה ליטול כל הרבית מהעובד כוכבים, ואם העובד כוכבים יכוף את ראובן לפרוע הרבית בשביל שעיכב מאי נפקא ליה מינה.

(ח) ואם העובד כוכבים יכוף את ראובן לפרוע הרבית וכו' - כיון דהגוי היה חייב מתחילה למלוה, ואין למלוה עסק עם ראובן (ט"ז, ש"ך). ואפילו אם המשכון אינו שוה את כל הרבית שעלתה אחרי מכירת המשכון מותר לו לגבותה, כיון שהגוי משלם את כל הרבית²⁶¹ (ט"ז). י"א דלדעת הרמ"א בסעיף ה' אסור לגבות את הרבית מהגוי, משום דכיון שהגוי יחזור ויגבה אותה מראובן מיחזי כרבית, אך העיקר להלכה כשו"ע (ט"ז), וי"א דאף הרמ"א מודה כאן, וכל מה שנחלק שם הוא משום שהגוי הלוה לשני בשליחות הראשון (נקוה"כ).

יג. ריעובד כוכבים שאמר לישראל לזה לי מעות מישראל ברבית על משכוני, מותר למלוה ליקח הרבית מיד ישראל השליח, והוא שיאמר²⁶² המלוה לשליח אתה תהיה שלוחי להביא

²⁵⁸ ואע"פ שהגוי השואל לא זכה במשכון, וא"כ נמצא שהמשכון של ישראל הוא ערב קבלן על החוב של הגוי, מ"מ הישראל המשאיל הקנה את המשכון לאותו גוי פלוני השליח, והוא קונה את המשכון במשיכה לעצמו, והגוי הראשון הוא רק ערב על זה, ואפילו בסתמא אומרים שעשה כך בדרך היתר (חו"ד, עצי לבונה).

²⁵⁹ אך אינו יכול להתנות שאם הוא יפרע לו את הקרן והרבית שהגוי חייב, שיחזיר לו את המשכון, וכדלקמן סי' קע"ד ס"א (חו"ד).

²⁶⁰ והרמ"א מיירי שהשאיל לו בסתם, ואז יש חילוק בין אנס ללא אנס (חו"ד).

²⁶¹ י"א דזה דוקא אם הגוי כבר פרע את הרבית למלוה ממעות שלו, ולא איכפת לנו אם אח"כ יכוף את ראובן לשלם לו, אבל אם הגוי כפה את ראובן לתת רבית למלוה, ואפילו אם הגוי לקח את הרבית מראובן ונתן לישראל וידוע שהם מעות של ראובן, חייב המלוה להחזיר כדן גזל, שהרי מדינא ראובן אינו חייב לשלם רבית זו. ורק אם ראובן התעסק במעות אלו והרויח חייב לתת את הרבית למלוה (חו"ד).

²⁶² כל זה דוקא כשהמלוה אינו יודע מיהו הגוי הלוה, ולכן ממילא מתחייב השליח ונעשה כלוה, וצריך שהמלוה יאמר לו שהכל יהיה באחריות המלוה ולא באחריות השליח, אך אם המלוה יודע מיהו הגוי הלוה מותר לשליח לקבל אחריות, כמש"כ הש"ך ד"ה על משכוני (חו"ד).

לי המשכון מיד העובד כוכבים באחריות²⁶³ ולהוליד לו המעות על אחריותי. הגה: ואם נתן העובד כוכבים המשכון לישראל קודם שהלואה הישראלית הסני, אפילו היה אחריות המשכון על השליח מותר, רק שיהיה אחריות המעות על המלוה. וכן בשעת פדיה²⁶⁴ תהא שלוחי להביא לי מעותי מן העובד כוכבים ויהיו באחריותי מיד כשיצאו מיד העובד כוכבים, וכן תהיה שלוחי להחזיר לו המשכון²⁶⁵. וואם אינו מאמינו יאמר כך בלבו ואינו צריך להודיעו, או יתנה עמו שלא יהא נאמן לומר נאנס או נאבד אלא בעדים. וואם עשה כן ובשעת פדיה אומר השליח לא אמרתי לך אמת תחלה אלא שלי הוא, יאמר המלוה איני מאמינך אלא לדברך הראשונים אני מאמין, ויאלץ חושש אני לדברך ואיני רוצה לקבל ממך המעות, וכשיבא העובד כוכבים ויתן לי המעות אתן לו משכוננו, ואפילו אם ירצה לישיב אינו נאמן, ואפילו עדים מעידים שהוא של ישראל לא מהני כיון שהודה תחילה שאינו שלו²⁶⁶. הגה: יוכל שכן לשכנע לזה לא מהני²⁶⁷. וואם נאנס או נודע הדבר שכן הוא האמת, אסור ליקח ממנו הרבית. והמערים לעשות כן נקרא רשע. ויכול זה לא מיירי אלא במלוה על המשכון, ויאלץ אם נתן לו מעות להלוות לעובד כוכבים על רבית, ואח"כ אמר הלוקה לא הלויתי לעובד כוכבים אלא לקחתי לכורך עצמי, הלוקה נאמן לכורך עצמו לקח. ואם חושדו שהוא משקר, יחכים עליו שכדצרכו כן הוא²⁶⁸, והעושה כן נקרא רשע.

^(ט) על משכונני - ואף בלי משכון מותר אם השליח אינו אחראי על ההלוואה, כגון שהודיע למלוה מיהו הגוי הלוה, או שהמלוה עמד בפני הגוי עם השליח והשליח נפטר ע"י²⁶⁹ (ש"ך)²⁷⁰, וכן אם המלוה מתנה עם השליח שהוא יתבע את הגוי ורק אם הגוי לא ישלם יתבע את השליח, והוא יכול לתבוע את הגוי בדיני הגוים, מותר (רע"א), וכן אם המלוה אומר לשליח שכפי שיקח מהגוי יתן לו מותר, ואם המלוה אינו מאמין לשליח ישבע²⁷¹ השליח שהגוי לא נתן יותר ויפטר, אך אם המלוה אומר לשליח שכל זמן שהגוי לא יפרע את חובו השליח יתן לו דינר על כל חודש אסור (ש"ך).

²⁶³ ודוקא אחריות של יותר מדינו אסור לשליח לקבל, אך אחריות של שומר חנם אם הוא שומר חנם וכן אחריות של שומר שכר אם הוא שומר שכר מותר לו לקבל עליו (חור"ד). ו"א דדין זה דאף על המשכון לא יקבל השליח אחריות אלא הכל יהיה על המשלח, הוא חומרא בעלמא שלא יהיה מיחזי כרבית, אך לא מעיקר הדין (בית מאיר ס"ט"ז).

²⁶⁴ ו"א דאף דין זה דאף בשעת הפדיה לא יקבל השליח את האחריות אלא הכל יהיה על המשלח, הוא חומרא בעלמא שלא יהיה מיחזי כרבית, אך לא מעיקר הדין (בית מאיר ס"ט"ז).

²⁶⁵ ו"א דבשעת הפרעון אין השליח צריך לקבל את אחריות המשכון (חור"ד), אך ו"א דאף בשעת הפרעון צריך השליח לקבל אחריות המשכון (לבוש, חכמ"א כלל קל"ז ס"ט"ז).

²⁶⁶ אם אין עדים שמעידים שהודה לו או שנתן לו את המשכון, ישבע הלוה ויפטר (ברכי יוסף). אך אם עדים מעידים שהמשכון של ישראל אחר, בעל המשכון יכול להוציא את המשכון מיד המלוה ואינו צריך לתת את הרבית. ו"א דאם לפני שנתן את המשכון למלוה אמר בפני עדים שהמשכון הוא שלו אלא שישקר למלוה ויאמר לו שהוא של גוי כדי שילווה לו ברבית לצורכו, אסור ליטול את הרבית כיון שהתברר לו בעדים שהמשכון של השליח, ויש חולקים דעדיין אין זה בירור דיתכן ששיקר בפני העדים בתחילה, ובאמת המשכון הוא של גוי, ואמר כן בפני העדים כדי שיוכל לקחת את הרבית לעצמו (חור"ד). אם השליח מביא עדים שמיד כשקיבל את המעות מהמלוה הוציא אותם לצורכו, אסור למלוה לקבל את הרבית מהישראל, אך הוא לא צריך להחזיר את המשכון כיון שאין השליח יכול לברר שהמשכון שלו (חור"ד).

²⁶⁷ יש מבארים דכאן מיירי שהשליח אומר שהמשכון של ישראל אחר, ואותו ישראל רוצה להשבע שהמשכון שלו, ולא מהני שבועתו (תפארת למשה), ויש מבארים דהשו"ע מיירי שהשליח חוזר בו מדבריו השניים, ואומר שבאמת המשכון של הגוי ורוצה להשבע על כך ושהמלוה יתן לו לפדות את המשכון עבור הגוי, ואינו נאמן, והרמ"א הוסיף שאף אם אינו חוזר בו אלא רוצה להשבע שהמשכון לא של הגוי אלא שלו אינו נאמן (שבבות יעקב ביד אפרים).

²⁶⁸ היינו שמקללים את מי שהרבית נמצאת ברשותו, עיין חו"מ סי' ע"א סעיפים ז' ח' בפרטי הדינים.

²⁶⁹ דהיינו שבתחילה המלוה נתן את הכסף לשליח ולא ידע מיהו הגוי הלוה, ורק אח"כ עמד המלוה אצל הגוי ואמר לשליח שיתן לזה, דאפילו שבתחילה השליח התחייב, מ"מ אח"כ כשהמלוה אמר לו לתת לגוי השליח נפטר מחיובו, ומותר למלוה לקבל את הרבית מיד הגוי אפילו ע"י השליח (חור"ד).

²⁷⁰ וכן אם המלוה עצמו הלוה לגוי ואמר לישראל אחר שיתן לו משכון ויהיה באחריותו, מותר לקבל הרבית (ברכי יוסף).

²⁷¹ דין זה סותר למה שכתב הש"ך לקמן סעיף י"ד ד"ה לא יפרע ועיין מש"כ שם (שער דעה).

(2) מותר וכו' - ואפילו אם בסוף השליח פדה את המשכון במעותיו ע"י שנתן למלוה את הקרן והרבית, מותר כיון שהוא לא הלוח אלא רק שליח ולא אסרה תורה רק רבית הבאה מהלוה למלוה (ש"ך).

(2א) והוא שיאמר המלוה וכו' - אך אם לא אמר כך אסור למלוה לקחת את הרבית²⁷², אך י"א דכל מה שצריך לומר כך הוא לכתחילה כדי לצאת מידי ספק איסור דאורייתא, אך אם לא עשה כך מן הסתם אין זה רבית, שמסתמא דעתו להיתר להיות שליח של הישראל המלוה, ולכן אם השליח נותן לו מדעתו את הרבית מותר לו לקחת²⁷³, או אם המשכון עדיין ביד המלוה מותר, ואפילו אם נותן לו משכון ואומר שהוא של הגוי, או שאומר שמזכה את המשכון לגוי דהיינו שמודה שהמשכון של גוי מותר²⁷⁴. אם בשעת הפרעון השליח כופר שלא זיכה את המשכון לגוי, ישבע המלוה שהוא כדבריו שאמר לו בשעת ההלוואה שמזכה את המשכון לגוי, ועי"ז יפטר מלהחזיר את המשכון כל זמן שלא יפרע את הרבית, וכן הדין אם השליח כופר וטוען שלא אמר למלוה מעולם שהמשכון של גוי (ש"ך).

(2ב) ואם נתן העובד כוכבים וכו' - דהיינו שדוקא אם המלוה שלח בתחילה את השליח עם המעות להלוות לגוי ושיביא לו את המשכון ממנו, צריך שהשליח לא יקבל על עצמו אחריות המשכון, אבל אם בתחילה הגוי שלח את השליח עם המשכון ללוות עי"ז מהמלוה, מותר למלוה להלוות על סמך המשכון, אע"פ שבדרך השליח היה אחראי על המשכון (ט"ז, ש"ך), ודלא כב"י שאף בכה"ג אסור למלוה להלוות, אלא צריך להחזיר את המשכון לגוי ושוב יביא השליח את המשכון בלי לקבל עליו אחריות (ט"ז).

(2ג) יאמר המלוה איני מאמינך - ואין המלוה צריך להשבע על כך (ש"ך). ואפילו אם המשכון היה ספרים שהם ודאי של ישראל, מ"מ השליח מתחייב ע"פ הודאת פיו, דשמא הקנה אותם לגוי, ואפילו אם לא אמר לו בתחילה בהדיא שהמשכון של גוי, אלא רק אמר לו שלוח לצורך גוי ואילו את המשכון נתן לו בסתם, מ"מ אומרים דשמא הקנה את המשכון לגוי, אך אם אמר לו שהמשכון שלו ולא הקנה אותו לגוי, הוי המשכון רק בטחון על הקרן ואין המלוה יכול לעכב אותו בשביל הרבית, וצריך הלוה להשבע שלוח לצורך עצמו, או שלוח לצורך הגוי והגוי לא נתן לו רבית (רדב"ז בפת"ש).

(2ד) אבל חושש אני לדבריך - היינו שלא יוציא עליו שם רע שנטל ממנו רבית, או דחושש שאינו בא לפדות את המשכון בשליחות הגוי אלא מעצמו בא, ולכן כל זמן שהגוי לא יבוא לפדות את המשכון לא יתן אותו דרוצה שהרבית תתרבה עוד (ט"ז)²⁷⁵.

(2ה) אינו נאמן - והיינו דוקא אם נתן לו משכון בשעת ההלוואה, שהמלוה תפוס במשכון, אך אם הלוה לו בלי משכון²⁷⁶ נאמן (ש"ך).

(2ו) לא מהני כיון שהודה תחילה וכו' - אך י"א דאם מברר בעדים שהמשכון שלו אסור (ש"ך), ויש שפירשו כך בדברי הרמ"א דלהלן אם נודע הדבר וכו', דהיינו אם נראה כך בעיני הדיינים (ט"ז), ואפילו אם עד א' מעיד כן הוא נאמן באיסורים ואסור למלוה לקחת את הרבית, אך השליח עצמו אינו נאמן (רע"א). אם אשתו נתנה את המשכון, אף אם היא נושאת ונותנת בתוך הבית והיא

²⁷² יש שהוכיחו מלשון שו"ת הרא"ש דהוי רבית קצוצה ויוצאה בדיינים והמלוה חייב להחזיר לשליח את הרבית שלקח ממנו (לחם רב בדרכ"ת ס"ק ס"ח), [אך הב"ח פי' דברי הרא"ש באופ"א]. י"א דמה שהוזכר בשו"ת הרא"ש דהוי רבית קצוצה היינו אם היתה אחריות המעות והמשכון על השליח, אך אם היתה אחריות המעות או אחריות המשכון על המלוה, שוב אינה רבית קצוצה אלא רק אבק רבית, וכל ההיתר בזה הוא רק אם יקבל המלוה על עצמו גם את אחריות המעות וגם את אחריות המשכון (מקור מים חיים), אך י"א שהכל תלוי באחריות המעות, דאם השליח קיבל אחריות המעות אע"פ שלא קיבל אחריות המשכון הוי רבית קצוצה, אך אם לא קיבל אחריות המעות אע"פ שקיבל אחריות המשכון הוי רק אבק רבית (שער דעה).

²⁷³ אך אם השליח אינו רוצה לתת לו את הרבית אינו יכול לכופו ע"ז אם אין לו משכון (חכמ"א כלל קל"ז סט"ז).

²⁷⁴ אך ה"ז לעיל ס"א ד"ה אבל לא יוכל חלק ע"ז, שלא מועילה הודאה לשקר (חור"ד).

²⁷⁵ וי"א דהמלוה חושש לאיסור לפני עור, דכיון שהשליח אמר שהמשכון שלו נמצא שאם יתן רבית הוי רבית מישראל לישראל, ולכן אינו נותן המשכון אלא אם יבוא הגוי לפדותו והוא יתן את הרבית כפי שאמר השליח בתחילה (שער דעה).

²⁷⁶ וכגון שהודיע לו מיהו הגוי הלוה דמותר אף בלי משכון כמש"כ הש"ך ד"ה על משכוני (עצי לבונה).

אמרה שהוא של גוי, והוא מברר שהמשכון שלו, צריך להחזיר לו את המשכון לכל הדיעות.²⁷⁷ אם השליח טוען שהמלוה יודע שהמשכון שלו ולא של הגוי, צריך המלוה להשבע שאינו יודע שהמשכון שלו²⁷⁸ (ש"ך).

(מ"ז) אם נודע הדבר וכו' - דהיינו שהמלוה יודע בבירור שבאמת המשכון של השליח, אע"פ שבי"ד אינם יכולים לכופף את המלוה שלא לקחת את הרבית, מ"מ המלוה עצמו אסור לו לקחת את הרבית (ש"ך), וכן אם המלוה מאמין לשליח שהמשכון שלו אסור לו לקחת את הרבית (רע"א).
(מ"ח) והמערים לעשות כן - דהיינו שליח ההולך ללוות לעצמו ובתחילה אומר שלוה בשביל הגוי והמשכון שלו, ובסוף אומר שאינו של הגוי אלא שלו, נקרא רשע (ש"ך).
(מ"ט) במלוה על המשכון - או שהודיע למלוה מי הגוי הלוה וכו"ל (ש"ך).

(ג) יחרים עליו - כיון שהמלוה טוען כך בשמא, אך אם המלוה טוען בבירור שהלוה אותם לגוי צריך המקבל להשבע שבועת היסת ואז נפטר (ש"ך).

(כ"א) והעושה כן נקרא רשע - אך י"א דכאן לא נקרא רשע, כיון שבתחילה לא אמר השליח שמלוה אותם לגוי, אלא הוא בכלל "שארית ישראל לא יעשו עולה" (ש"ך), וי"א דאף כאן נקרא רשע כיון ששינה מדעת בעה"ב ושלח יד במעות במה שהחזיק אותם לעצמו ולא הלוה לגוי (רע"א, חו"ד).

יד. ר"א ישראל שלוה מחבירו לצורך העובד כוכבים, וקצב עם העובד כוכבים על הרבית ביוקר ועם הישראל המלוה קצב בפחות, זכה הלוה²⁷⁹ במה שקצב עם העובד כוכבים יותר ממה שקצב עם הישראל המלוה²⁸⁰. ר"ב אבל אם קצב עם המלוה ביוקר והעובד כוכבים אלא ואינו רוצה לפרעם, לא יפרע הלוה מכיסו²⁸¹. הגה: "ויש אומרים לנריך הלוה לפרוע לו מכיסו, אלא אם הזכיר לו פס העובד כוכבים תחלה אז פטור מלשלם לו מכיסו." "ומכל מקום לכתחלה אסור ללוות על משכון עובד כוכבים ולומר שהוא יפרע קצו ורבית, דהוי כלוה מישראל וחזר ומלוה לעובד כוכבים, אלא תחילת הלוה לריכה להיות לצורך העובד כוכבים. "ויאם השליח זא לפדות המשכון ממעותיו מותר לקבל ממנו קצו ורבית, "וימיהו דוקא שהמלוה נתן לו לפדותו מלכוננו, אזל אם פודה השליח משלו הוי רמאות שמתחלה על מנת כן הלוהו שיהא המשכון זידו עד שיפדנו העובד כוכבים²⁸². "ויאם אין השליח רואה לפדותו והמלוה רואה שיפדהו לא יוכל לכופו כמו שיתבאר סוף סימן זה.

(כ"ב) לא יפרע - אם המלוה חושד שהשליח קיבל יותר רבית מהגוי יחרים אותו על כך, אבל א"א להשביע אותו על כך (ש"ך)²⁸³.

(כ"ג) ויש אומרים דצריך הלוה וכו' - היינו אם הגוי עדיין לא פדה את המשכון אלא בא לפדותו מהשליח והשליח רוצה לפדותו מהמלוה ואומר שהגוי אינו רוצה לשלם את הרבית כפי שקצצו,

²⁷⁷ ויש מפקפקים בזה (חו"ד), אך יש שהסכימו לדעת הש"ך (רע"א, אמרי ברוך).

²⁷⁸ ויש מפקפקים בזה (חו"ד).

²⁷⁹ דהיינו השליח שקיבל את מעות ההלוואה מהמלוה.

²⁸⁰ ואפילו אם הגוי פדה את המשכון מהמלוה ונתן לו את כל הרבית שקצץ עם השליח, צריך המלוה לשלם לשליח את הרבית הנוספת שלקח מהגוי יותר ממה שקצב עם השליח (כנה"ג בדרכ"ת).
ואם המלוה לא קצץ עם השליח כלל על רבית, זכה השליח בכל הרבית (ברית יהודה פ"ב הערה ל"ד).

"א דהיינו דוקא אם השליח לא הזכיר למלוה את שם הגוי, אך אם הזכיר למלוה את שם הגוי מאחר ונמצא שהשליח לא קיבל עליו שום אחריות, כל הרבית היא למלוה, וכן אם המלוה אמר לו להלוות לגוי פלוני כל הרבית למלוה (חו"ד).

אמנם במקרה הפוך, שישראל שלח את חבירו עם משכון ללוות מגוי ברבית כפי מה שהגוי יבקש, ואמר השליח ללוה שהגוי לוקח רבית גבוהה, ובסוף התברר שהשליח לוה מהגוי ברבית פחותה ממה שאמר ללוה, לא זכה השליח בתוספת וצריך הלוה לתת לשליח רק את מה שהשליח שילם לגוי (מקור מים חיים).

²⁸¹ זה דוקא אם הגוי אלא, אך אם השליח פשע ונתן את המשכון לגוי לפני שקיבל את המעות ולכן הגוי אינו נתן את הרבית, השליח חייב לפרוע את הרבית (חו"ד).

²⁸² ועכשיו המלוה מפסיד את הרבית שהיתה מתרבה על החוב עד שהגוי יפדה את המשכון.

²⁸³ אך י"א דנחלקו בזה הראשונים אם המשלח את חבירו למכור סחורה יכול להשביעו שבועת המשנה בנקיטת חפץ או לא, כמבואר בשו"ע חו"מ סי' צ"ג סעיף ד' (שער דעה).

המלוה אינו חייב להחזיר את המשכון אלא אם יתן השליח את כל הרבית שקצצו (ט"ז, ש"ך)²⁸⁴, וי"א דאף הדעה הראשונה מודה בזה ואין כאן מחלוקת, והסמדרים שהגוי כבר פדה את המשכון מהמלוה ולא נתן לו את הרבית, ואז אין המלוה יכול לתבוע מהשליח שישלם את הרבית (ש"ך). אם השליח בא לפדות את המשכון מיד המלוה, י"א דאם גם השליח לא ידע שהגוי אלם צריך המלוה להחזיר לו את המשכון אף שאינו פורע את הרבית (ט"ז)²⁸⁵, י"א דכל זה דוקא אם בשעת ההלוואה המלוה נתן את המעות לשליח בסתם, אך אם אמר לו במפורש שהוא יהיה שלוחו ולא יהיה לו אחריות כלל צריך לתת את המשכון לשליח אע"פ שאינו פורע לו את הרבית שקצצו²⁸⁶, אך אם אינו פורע לו את כל הקרן אינו צריך להחזיר את המשכון (ש"ך), אך י"א דחייב השליח הוא משום דינא דגרמי בנזקין, דהיה צריך להודיע למלוה שהגוי אלם ולא יתן רבית, ולכן אם השליח לא ידע ורק אח"כ נודע לו שהגוי אלם צריך המלוה לתת לו את המשכון בלי רבית (ט"ז)²⁸⁷. אם השליח הזכיר למלוה את שם הגוי, והמלוה הכיר אותו שהוא אלם, צריך המלוה להחזיר את המשכון אף אם לא קיבל את הרבית, שהרי הוא ידע מתחילה שהגוי אלם ומחל על כך²⁸⁸, ואף הדעה הראשונה מיירי בכה"ג שהשליח הזכיר את שם המלוה והכירו שהוא אלם, ולכן צריך לתת לו לפדות את המשכון בלי רבית (ש"ך).

(73) אלא תחילת הלוואה צריכה להיות לצורך העובד כוכבים - דהיינו שיאמר שהגוי יפרע את הקרן והרבית, אך אם אומר שהוא יפרע את הקרן והרבית, אע"פ שאמר בתחילה שהוא לווה לצורך הגוי, מ"מ הוא קרוב להיות רבית קצוצה, כיון שנחשב שהשליח לווה מהמלוה וחוזר ומלוה לגוי, אך אם המשכון הוא טוב שהוא שווה את הקרן והרבית שתתווסף אף אם לא יפרע במשך זמן רב נוהגים להתיר משום שאז המלוה סומך על המשכון²⁸⁹, אבל אם המשכון אינו טוב כל כך אין היתר אלא אם השליח יתן להמלוה שטר חוב לבטחון ויכתוב בו שהוא ע"פ היתר עיסקא, אך לכתחילה אפילו אם המשכון הוא טוב צריך להזהר שהשליח לא יאמר שהוא יפרע קרן ורבית (ש"ך).

טו. ישראל שלוח משראל ברבית לצורך עובד כוכבים על משכונו של עובד כוכבים, ואחר זמן רוצה המלוה למכרו והשליח אומר אל תמכרהו כי העובד כוכבים אלם, אין המלוה צריך לחוש לדבריו כי אין למלוה עם העובד כוכבים כלום, ואם השליח ירא ממנו יציל עצמו ויפדה המשכון או יוסיף משכון למלוה כדי שלא יפסיד בהמתנה.

(74) אין המלוה צריך לחוש לדבריו - י"א דכל דין זה דוקא אם המלוה לא קיבל עליו את אחריות המשכון, כגון שהמלוה שלח אותו בסתם להלוות לגוי עם משכון, או שהגוי שלח את המשכון עם השליח ורק אח"כ המלוה נתן לו את המעות, אבל אם המלוה קיבל עליו את אחריות המשכון, כגון שאמר לשליח בפירוש שיהיה שלוחו וכל אחריות המשכון על המלוה, או

²⁸⁴ אך י"א דמיירי דוקא שהגוי הוציא את המשכון בכח מיד המלוה, ובשעת ההלוואה השליח לא אמר למלוה את שם הגוי, ולדעת השו"ע כיון שהמלוה פטר את השליח מהאחריות הוא פטור אף מהפסד זה, ולדעת הרמ"א המלוה פטור רק מאחריות של המשכון בהולכה והבאה, אך על תביעה זו שהגוי הוציא ממנו את המשכון שלא כדן השליח הוא כערב וחייב לשלם למלוה, ורק אם השליח הזכיר את שם הגוי בשעת ההלוואה פטור כמש"כ הרמ"א (חור"ד).

²⁸⁵ אך יש חולקים דאף אם השליח לא ידע שהגוי אלם, כיון שהמלוה לא ידע אינו צריך להחזיר את המשכון אם לא פרעו את הרבית, ורק אם המלוה ידע שהגוי אלם צריך להחזיר את המשכון (חור"ד).

²⁸⁶ י"א דמ"מ אם הגוי תובע את המשכון מהשליח שלא כדן אז המלוה אינו צריך להפסיד מזה, ורק אם המלוה אמר לשליח שלא יודיע את שם המלוה לגוי אלא השליח יהיה כמלוה לגוי, בזה חייב המלוה לשלם לשליח את כל ההפסדים שיהיו לשליח, אף אם הגוי מפסיד לשליח שלא כדן (חור"ד).

²⁸⁷ אך יש חולקים דהעיקר תלוי אם המלוה ידע שהגוי אלם או לא, ואין חילוק אם השליח ידע כן או לא ידע (חור"ד).

²⁸⁸ י"א דלצד זה אין חילוק אם המלוה נתן את המעות לשליח בסתם או אמר לו במפורש שהוא יהיה שלוחו כמש"כ הש"ך לעיל, ובכל גווני אם המלוה לא הכיר את הגוי שהוא אלם אינו צריך להחזיר את המשכון לשליח אף אם אמר לו במפורש שיהיה שלוחו, ורק אם המלוה אמר לשליח שלא יאמר לגוי שהוא המלוה לו צריך להחזיר את המשכון אף אם הגוי לא פרע את הרבית (חור"ד).

²⁸⁹ אך י"א דאף במשכון טוב, כיון שהמלוה מבקש מהשליח שהוא יתחייב לתת לו קרן ורבית, ע"כ שהוא חושש שהגוי לא ישלם את הרבית ולכן רוצה שהשליח יתחייב ע"ז, וא"כ הוא סומך על השליח ואסור, ובפרט אם כל המלוים ברבית חוששים לזה ולא מלוים על משכונות של גוים כיון שחוששים שהגוים לא ירצו לתת רבית גדולה, א"כ הוי רבית קצוצה, ולכן צריך שהשליח יכתוב בשטר חוב שהוא ע"פ היתר עיסקא (בית לחם יהודה).

שהמלוה שלח את המעות ורק אח"כ השליח הביא את המשכון מהגוי, יכול השליח לומר שלא ימכור את המשכון כי הגוי אלם, ואם המלוה עבר ומכר ומחמת כך ניזוק השליח, חייב המלוה לפצות אותו (ש"ך), אך י"א שכאן מדובר אפילו אם המלוה קיבל את אחריות המשכון, וחייב השליח הוא משום דינא דגרמי בנזקין, שהיה צריך להודיע למלוה שהגוי אלם ולא יתן רבית וכנ"ל בסעיף י"ד, ולכן השליח אינו יכול לעכב את המלוה מלמכור את המשכון, ולפי זה אם השליח לא ידע בשעת ההלוואה שהגוי אלם ורק אח"כ נודע לו שהגוי אלם, צריך המלוה לתת לו את המשכון בלי רבית (ט"ז).

זו. רי"ישראל שאמר לחבירו מול מעות הללו והלוה אותם לעובר כוכבים ברבית, אם אחריות המעות על השליח בהולכה או בהבאה אסור למלוה ליקח הרבית מיד השליח או מיד שלוחו של שליח ואפילו עד מאה, ואם אין האחריות עליו אלא כשאר שלוחים, אם שומר הנם שומר חנם אם שומר שכר שומר שכר, מותר²⁹⁰.

⁽¹²⁾ אם אחריות המעות על השליח - ואפילו אם אחריות הרבית על השליח, שאומר למלוה שכל זמן שהגוי אינו פורע את הקרן הוא יתן לו רבית אסור, דזה נחשב שקיבל עליו אחריות הקרן (ט"ז). יז. רי"ישראל שאמר לחבירו לזה לי מעות מהגוי ברבית, אם נתן לו משכון ללות עליו אם אחריות הגוי על המשכון בלבד ולא על השליח כלל מותר לשליח ליקח הרבית וליתנו לגוי²⁹¹, ואם לא נתן לו משכון אסור אלא אם כן אמר לו לזה לי מעות ברבית מהגוי על שמי, והאמינו הגוי והוא סומך על הלוה²⁹² ולא על השליח²⁹³. הגה: ועיין לקמן סימן ק"ע חס מותר לשלוח להיות ערב. כ"ס אומרים דמנהיגי הקהל מותרין ללוות מגויים כרצונם לכוונת הקהל, אף על גב דהוה כשלוחי הקהל, ואף על גב דאחריות עליהם וחוזרין ולקוחין מן הקהל שרי, דהוי כאפוטרופוס של יתומים דשרי ככהאי גוונא, וכן נהגו להקל אף על גב דאין כאן היתר כדור²⁹⁴. ומ"מ אסור אח"כ ליקח מקלת הפרעון

²⁹⁰ אך אם קיבל על עצמו אחריות יותר מדינו אסור, אע"פ שלא קיבל עליו אחריות אונסים, וכגון שומר חנם שקיבל ע"ע אחריות גניבה ואבידה כשומר שכר, משום שמחמת כן יש לו רשות להוציא את המעות ונחשב כלוה על מעות אלו (ב"י), ויש שפקפקו בזה דכל שאינו מקבל עליו אחריות אונסים מותר (מחנ"א הל' רבית סי' ל"ב), ויש שכתבו דכל דין זה שאסור לשליח לקבל על עצמו אחריות יותר מדינו הוא רק אם השליח לא אמר למלוה את שם הגוי הלוה, אך אם אמר לו את שם הגוי הלוה מותר לקבל אחריות, ומ"מ אין בידינו לחלוק על הב"י, ואף לדעת הב"י אם קיבל על עצמו שלא להוציא את המעות לצורכו מותר, וכן אם קיבל משכון מהגוי ומסר אותו למלוה מותר (חור"ד). ולכן אם ראובן מבקש מחבירו שמעון שיקח את מעותיו וילוה לגויים שמכיר אותם כנאמנים ויתן לו את הרבית, והמעות היו כל הזמן באחריות ראובן, צריך שמעון לתת את הרבית שנתנו הגויים לראובן, שלא נחשב ששמעון הוא לזה מראובן שהרי שמעון לא קיבל עליו אחריות המעות (עולת שמואל בדרכ"ת ס"ק מ"ט). וכן הדין בנותן כסף לחבירו שישקיע בבנק של גויים או בבנק של ישראל בהיתר עיסקא, דאף שהם לא יודעים מי המשלח אלא נותנים את הרבית לשליח, אם השליח לא קיבל אחריות על המעות מותר לתת את הרבית למשלח, אך אם נתן רשות לשליח להשתמש במעות לצורך עצמו נחשב כלוה ואסור לתת את הרבית למשלח (קיצור דיני רבית המצויים פ"י ס"ד).

²⁹¹ אפילו אם השליח לא אמר לגוי המלוה שהוא שליח של הלוה, כיון שהגוי המלוה סומך על המשכון שהוא של הלוה (שו"ע הרב סעיף ס"ו).

²⁹² אם השליח אומר שאמר לגוי שילוח למשלח, ואילו הגוי אומר שהשליח לא לזה ממנו כלל, וא"כ השליח הלוה למשלח ממעות שלו ואסור לו לגבות את הרבית מהמשלח, השליח ישבע שהיה כדבריו והמשלח צריך לשלם לו את הרבית (מהר"ם גלאנטי באשל אברהם).

²⁹³ ואם רוצה ללות מגוי ע"י שליח והוא אינו מאמין למשלח אלא לשליח, יתן הלוה את מעות הרבית לשליח בתחילה והוא יתן אותם לגוי ע"מ שילוח לשליח, וכיון שהוא שלוחו של הלוה חשיב שהלוה נתן את הרבית לגוי בשביל שילוח לשליח, ושוב יכול השליח לחזור ולהלוות למשלח בלי שיתן לו רבית (ספר הזכרונות בבית לחם יהודה, שו"ע הרב סעיף ס"ה).

²⁹⁴ ראובן ששלח את שמעון שיקנה לו סחורה מגוי בהקפה ביותר משוויה, ואח"כ ימכור אותה השליח עבורו בפחות, אע"פ ששמעון נתן את המעות שקיבל על מכירת הסחורה לראובן וכשהגיע זמן הפרעון לקח את כל דמי הסחורה מראובן, ונמצא שנתן לראובן תשעים וקבל ממנו אח"כ מאה כדי לתת לגוי, מותר, משום ששמעון קנה את הסחורה בשליחות ראובן וגם מכרה בשליחות ראובן, ונמצא שכל המקח הוא של ראובן וכאילו ראובן קנה מן הגוי ומכר, ואפילו אם סחורה זו היא דבר ששומתו ידועה יש להקל כיון שאפילו בישראל מישראל אסור רק מדרבנן, ולא מצאנו שגזרו בזה בקונה מהגוי בשליחותו (ערך לחם למהריק"ש בברכ"י, ע"פ ב"י הבן איש חי שנה ב' פרשת עקב אות ט"ז).

²⁹⁴ ולמעשה יש שכתבו שנהגו היתר בזה (חכמ"א כלל ק"ל ס"ט), אך יש שכתבו שאין היתר ברור בדבר זה (שו"ע הרב סעיף ס"ה), [ועי' ברמ"א לעיל סי' ק"ס סעיף כ"ב דציין לכאן וסיים דאין לסמוך על

ממקאת הקהל שילוו לכורך הקהל ולנכות להם אח"כ יותר ממה שהלוו, כי הרבית עולה על האחרים והוא כאילו לוו זה מזה ברבית.

(13) אם אחריות הגוי על המשכון בלבד ולא על השליח כלל - וכשהמשכון אינו טוב כל כך צריך שהגוי יאמר כן, אך אם המשכון הוא טוב²⁹⁵ אף בסתמא מותר, דמסתמא הוא סומך על המשכון ולא על השליח²⁹⁶ (ש"ך)²⁹⁷.

(נח) ולא על השליח - היינו שהשליח לא יחשב כלוה, וי"א שאף לא יהיה לו ערב קבלן (ש"ך²⁹⁸).
(ט) מותר לשליח ליקח הרבית - ואי"ז דומה לסעיף א' דאסור משום שנראה שהישראל השני שליח של הראשון לתת את הרבית לגוי, וכ"ש כאן שנותן את הרבית לשליח עצמו, משום שדוקא שם שבתחילה הישראל הראשון לווה את המעות לעצמו ורק אח"כ הלוה לשני, ועוד שכאן הגוי סומך רק על המשכון²⁹⁹ (ש"ך).

(ע) יש אומרים דמנהיגי הקהל מותרין ללוות מגויים ברבית - הטעם משום דאי"ז רבית קצוצה, ולצורך מצוה מותר, ועוד שהגוי עצמו יודע שההלוואה היא לצורך הקהל, וסומך על כל הקהל אם לא יהיה למנהיגים לשלם (ט"ז). אם הקהל בנו בתים כדי להשכירם ולהרויח בהם, ולצורך תשלום האבנים והקורות לוו הממונים מגוי ברבית, מותר לקהל לשלם את הרבית לממונים, כיון שזה בכלל ההוצאות שהוציאו על הבנין (ראנ"ח בפת"ש), וכ"ש אם לוו ראש הקהל מגוי ברבית בשביל לבנות בית הכנסת אורחים, שהרי מתחילה לווה ברבית כדי לבנות, דודאי זה בכלל הוצאות הבנין, וכיותר אם לא משלמים לו את הרבית, אלא שכל זמן שמשלם את הרבית לגוי פוטרים אותו מלתת את המס לצורך האכלת העניים, דכיון שאף הם חייבים לדאוג להם למקום לינה והוא לקח על עצמו חוב זה, וכנגד זה פוטרים אותו מלשלם את המס לצורך האכלת העניים (חת"ס בפת"ש).

יח. רבא משכוננו של עובד כוכבים ביד ישראל, והביאו לישראל חבירו שילווה עליו וכשיבא העובד כוכבים לפדותו שיקח הוא הרבית שעלה עליו עד אותו היום והשני יקח הרבית שיעלה עליו מאותו היום והלאה, מותר, ובלבד שיאמר לו הריני מוכר לך כל כח וזכות ושעבוד שיש לי על משכון זה ואין לי עסק עמך ולא לך עמי, ואם לאחר זמן רצה שני לחזור ולישול מהראשון קרן ורבית ולהחזיר לו משכוננו מותר. הגה: רביו"א לאפילו אינו מוכרו לו ולא אמר לו אני מסולק ממך אלא חוזר ומשכנו אלא סתמא שרי, דודאי מכוין להיתירא וכמאן דלמך לו דמי. ר"י ור"ס ז"ל הרמ"א לקנות המשכון ואין השני רואה להחזיר לו המשכון, הכשות צידו דהוי לגמרי כשלו, דהוי כאלו מכרו לו בהדיא עד שיצא העובד כוכבים לפדותו. וכן המנהג פשוט. ר"י ור"ס התנו מתחלה שצריך לחזור וליתן לו

זה כי אם לצורך גדול, אך יש שנראה מדבריהם שפירשו דקאי על הלוואה מישראל ברבית (עי' חכמ"א (ס)).

²⁹⁵ היינו שהוא שווה כנגד הקרן והרבית (חכמ"א כלל קל"ז סכ"א).

²⁹⁶ והיינו דוקא אם השליח אינו מקבל אחריות, אלא שלענין אם צריך לפרש כך יש חילוק בין משכון טוב למשכון שאינו טוב, אך אם השליח מקבל עליו אחריות אף במשכון טוב אסור כיון שהמלוה הוא גוי ויתכן שיתבע את השליח. ולכן הקונה בית ע"ש חבירו וחבירו [שהבית רשום על שמו] לוקח הלוואה מבנק של גוים, אע"פ שהם מסתמכים על המשכון והמשכון הוא טוב, מ"מ אין להתיר לבעל הבית האמיתי לשלם את הרבית לחבירו בלא לעשות היתר עיסקא ביניהם, כיון שהשליח מקבל על עצמו אחריות קרן ורבית. ואף במקום שע"פ חוק הממשלה הבנק אינו יכול לתבוע את הלוה אם המשכון קיים, מ"מ כיון שהמלוה אינו יודע מי הלוה האמיתי, וגם הוא קיבל עליו אחריות קרן ורבית הוא נחשב כלוה, ואסור לחבירו לשלם לו את הרבית בלא לעשות היתר עיסקא ביניהם (שבט הלוי ח"ז סי' קמ"א).

²⁹⁷ וי"א דבכל גווני מותר אפילו בסתמא (ערך לחם למהריק"ש בברכ"י), וי"א להיפך דאפילו כשהמשכון טוב צריך שהשליח יאמר שהוא מסולק מכל אחריות (שלחנו של אברהם בדרכ"ת).

²⁹⁸ יש שהקשו ע"ז דלדעת הר"ן מותר להיות ערב קבלן (לחם רב ומהר"י הלוי ברע"א), וי"א דהר"ן מתיר להיות ערב קבלן הוא רק במקום שהלוה בעצמו מקבל את המעות, אבל אם הערב קבלן מקבל את המעות אסור להיות לו ערב, וכמש"כ הרמ"א בסי' ק"ע סעיף ב', ואף כאן השליח מקבל את המעות ולכן אסור (חור"ד). אך לכו"ע לכתחילה אסור להיות ערב קבלן לגוי, כמבואר לקמן סי' ק"ע סעיף א' בדעה הראשונה. אך י"א שכאן לכו"ע מותר להיות ערב קבלן (ערך לחם למהריק"ש בברכ"י) [וצ"ע].

²⁹⁹ ולכן גם אם בתחילה הוא לווה את המעות לצורך עצמו, אלא שהמלוה לא סמך עליו כלל אלא רק על המשכון שהניח לו, מותר לו לחזור ולהלוות לישראל אחר ע"מ שיתן את הרבית לגוי, ואינו דומה לדין שבסעיף א' (ברכ"י סק"א), ויש שכתבו דהיינו דוקא אם השני נותן לגוי משכון שלו במקום המשכון של הראשון (ברית יהודה פל"א ס"ה, חלקת בנימין סק"ה).

כשצב לפדותו הכל כפי תנאם, ואפשר דאפילו מסתמא הוה כאלו התנו בכך הואיל והמנהג כד. ³⁰⁰ דהיומותר ללוה לקרוב עם ישראל השני בפחות אף על פי שהעובד כוכבים נותן לו יותר, או שיוכל לומר אני אקח חלק ברבית הבא מן העובד כוכבים כל שצונו. ³⁰¹ י"גס א"ס ירלו הלוה והמלוה שלל ליקח המלוה השני המשכון לידו, רק יניחנו ביד הלוה הזה שהלוה עליו לעובד כוכבים שרי, ובלבד שיהיה המשכון מכאן ואילך באחריות המלוה השני. ³⁰² ו"אס התנו זה עם זה שהמלוה הראשון לעובד כוכבים שהוא הלוה עכשיו מישראל השני יתחייב באחריותו הרשות בידם, דהא מתנה שומר חנם להיות כשואל ³⁰³. ³⁰⁴ ו"וי"א דאפילו להקנות הלוה אלו המשכונות למלוה השני אינו כריך, אלא מיד שהמלוה השני נותן לו מעות ההלוואה קנוי לו המשכון בכל מקום שהוא, לדבר תורה מעות קונות, ואף על גב דמדרבנן צעי משיכה, מ"מ כהאי גוונא י"ס לסמוך על דבר תורה ³⁰⁵. מיהו טוב שיקנה לו על ידי אחר ³⁰⁶. ³⁰⁷ ו"וינאמן הלוה לומר שיש לו משכון מעובד כוכבים, ואין כריך להביא ראיה לדבריו ויוכל המלוה להלוות לו ³⁰⁸, א"ס לא שאינו מוחזק בכך דאז ודאי משקר. כד הם עיקר הדברים דדינים אלו אף על פי שיש ³⁰⁹ לקחת מפקקים בהיתרות אלו כבר פשט המנהג להקל, ואין למחות ביד העושים כנוצר כי דינא הוא. ³¹⁰ ובלבד זה לא מיירי אלא כשלא זקף הישראל שלוה לעובד כוכבים קרן עם רבית, אבל א"ס כבר זקף הישראל על העובד כוכבים קרן ורבית ביחד, כגון שחשב עמו רבית שיעלה עליו עד שנה וחשבו הכל ביחד, מעתה הרי הכל כאילו הוא קרן של ישראל, ³¹¹ ו"בין שהלוה על המשכון או בלא משכון, אסור ללוות על זה מישראל חזירו ושיעלה לו רבית מן החוב, כל זמן שהלוואה גביה דהוי כאילו נותן לו הרבית מכיסו, ³¹² ו"באך ימכרנו לו סתם וכשרואה לחזור ליקח חובו יחזור ויקנהו ממנו מעט יותר ממה שמכרו לו כפי ערך הרבית שהיה ראוי לעלות עליו, ואסור להתנות מתחלה בכך, אלא יקנה לו החוב בקנין גמור ואח"כ יחזור הקונה ויבטיחנו בדברים אמתיים שכשיהיו לו מעות יחזור וימכרנו לו בדבר הנזכר. ³¹³ ו"בחובות של אשכנזי צריך שיאמר לו אתה תפטר העובד כוכבים בכך וכך מכל וכל ³¹⁴, ובכך וכך אני קונה ממך כל מה שאני יכול להוציא מיד העובד כוכבים ³¹⁵. (ועיין לקמן סימן קע"ג דלין מכירת חובות).

(³¹⁶) הריני מוכר לך וכו' - י"א דאף אם הגוי לווה מהישראל מאה זהובים עבור ק"כ והמשכון שווה מאתים זהובים, מותר לישראל המלוה לחזור וללוות על משכון זה אף מאתים זהובים ע"מ שהגוי יפרע את הק"כ זהובים שהתחייב למלוה שלו, והישראל יפרע עוד מאה זהובים, שנמצא שהרבית היא רק אותם כ' זהובים של רבית שהגוי יתן (לבוש בט"ז), וכן המנהג (נקוה"כ), אך י"א דאסור לעשות כך משום שהמלוה לוקח רבית של י' זהובים על כל מאה זהובים שמלוה לו, והוי רבית קצוצה (ט"ז) ³¹⁷.

³¹⁸ ו"א דהוי רבית גמור כיון שיש הנאה למקבל אחריות (הגר"א), ויש שביארו דמיירי שאינו מקבל עליו אחריות זולא וכן כשיגנב או יאנס ישלם רק כמו ששוה בעת האונס והגניבה (חידושי ר' מאיר שמחה).

³¹⁹ משום שאינה מכירה גמורה אלא להתיר איסור רבית (לבוש, חכמ"א כלל קל"ז ס"ד), ועוד שלא תיקנו קנין משיכה אלא בדבר המצוי וזה דבר שאינו מצוי (לבוש). ו"א דאם עשו רק קנין מעות הוי רבית דאורייתא כיון שחכמים הפקיעו קנין זה (הגר"א).

³²⁰ והקנין אין צריך להיות דוקא בעדים אלא אפילו בינו לבינו כשנותן המלוה סודר ללוה ואומר לו תפוס בסודר זה וקנה ממני והקנה לי חליפיו משכנות של גוי שבידך כך וכך, והלוה עושה כן הרי הן קנויים לו (קונ' הסמ"ע אות ט"ז בדרכ"ת).

³²¹ ויש מפקקים בזה (הגר"א).

³²² דהיינו כשאתן לך כך וכך תפטר אותו לגמרי, ובכך וכך שאני נותן לך אני קונה ממך (חכמ"א כלל קל"ז ס"ו).

³²³ י"א שאף אם לא עשו כך אין בזה איסור רבית, אף שלא חל הקנין על החוב של הגוי, כיון שהמוכר לא קיבל עליו אחריות על החוב של הגוי, אלא שאם לא יאמר כך יוכל המוכר לחזור בו ולגבות בעצמו את החוב מהגוי, אך אם רוצה לתת את כל החוב לקונה כדי שלא יהיה מחוסר אמנה אין בזה איסור (חור"ד, מחנ"א רבית סי' ל"ג, שו"ת נחלת דוד סי' ז'), אך הרבה פסקו דצריך קנין כדי להתיר איסור רבית, ואם לא עשו קנין אסור לגבות את כל החוב (שו"ע הרב סעיף ס"ט, חכמ"א כלל קל"ז ס"ו וכלל קל"ט ס"ח, קיצור שו"ע סי' ס"ה ס"ד, בן איש חי שנה ב' פר' ואתחנן אות כ"ב), ראה לקמן סי' קע"ג סעיף ד' בד"ה מותר למוכרם ובהערות.

³²⁴ ויש שכתבו שאם היה יכול למכור לאחר את זכות הרבית שעל המשכון של הגוי ביוקר ומוכר לו בזול, הוי רבית קצוצה, שהרי בגלל שמלוה לו עוד מנה מוכר לו את זכות הרבית הזו בזול, אך אם מוכר בשוויון כיון שמתחייב לו למכור אסור משום שנותן לו טובת הנאה מחמת שהלוה לו עוד מנה, וכמבואר

(כב) ולהחזיר לו משכנו מותר - ואם אח"כ הלוח הישראל מכחיש שלא אמר שהמשכון הוא של גוי, ישבע המלוה שאכן הלוח אמר לו כך ושוב אינו צריך להחזיר את המשכון לעולם, אך אם הלוח מודה שאמר בתחילה שהמשכון של גוי אלא שטוען ששיקר אין המלוה צריך שבועה (ש"ך).

(גג) דאפילו אינו מוכרו לו - היינו דאפילו שלא אמר בפירוש שמוכר לו מסתמא התכוין לזה (ט"ז).

(גד) וכן המנהג פשוט - היינו דנוהגים היתר אפילו אם משכן לו סתם ולא אמר בפירוש שמוכר לו, אך אין מנהג שאם הראשון רוצה לפדות את המשכון חייב להחזיר לו, אלא רק רגילים להחזיר לו אך אם המלוה אינו רוצה אינו חייב להחזיר לו (ש"ך).

(גה) ואם התנו מתחלה וכו' - דעת הרמ"א שאם לא זקף את הרבית בהלוואה לגוי אין ההיתר משום שנחשב שמוכר את המשכון, ולכן יכול להתנות עם המלוה השני שיחזור וימכור לו, אך אם זקף את הרבית אסור להתנות כך, כמו שכתב הרמ"א בסוף הסעיף, אך בעל נפש יחוש לדעת הפוסקים שאף אם לא זקף כל ההיתר הוא משום מכירת המשכון, ולכן אסור להתנות המלוה עם השני שיחזור וימכור לו את המשכון, אלא רק יאמר למלוה מתחילה שאם ירצה אח"כ יחזור וימכור לו (ט"ז), אך י"א דהרמ"א היקל כדעת הסוברים דרק אם הגוי אמר לישראל בשעה שלוח ממנו שיקנה מעכשיו את המשכון, או שהיה דעתו לשקע את המשכון בידו, או שהמנהג שאחרי זמן קצוב יש רשות למלוה למכור את המשכון, נחשב שהמשכון של ישראל³⁰⁷, ובזה כל ההיתר ללוות עליו הוא משום שמוכרו למלוה השני, ובזה צריך שיאמר בפירוש שמוכר לו את המשכון, אך אם הגוי לא אמר מעכשיו ולא היה דעת הגוי לשקע בידו את המשכון מותר ללוות עם משכון זה מישראל אחר בכל גווי, ובזה גם מותר להתנות שאח"כ יחזור וימכור לו את המשכון (ש"ך)³⁰⁸.

(טו) הוי כאלו התנו בכך - י"א דזה דוקא בזמן שהגוי חי, אבל אם מת הגוי זכה הישראל השני במשכון, אך אם יש לגוי יורשים שיודעים מהמשכון ודעתם לפדותו אף הישראל הראשון יכול לפדותו (סמ"ע בפת"ש), וי"א דלעולם הראשון יכול לפדותו כיון שהקנה לו את המשכון רק להיתר רבית (צמח צדק בפת"ש)³⁰⁹.

(טז) ומותר ללוה לקצוב עם ישראל השני בפחות וכו' - אם המשכון היה שוה מאה ורוצה ללוות מישראל אחר חמשים, אסור כיון שהמשכון עדיין ברשותו (פרישה בט"ז ס"ק כ"ח, נקוה"כ), ויש מתירים (ט"ז, חור"ד).

(טז) גם אם ירצו וכו' - ובזה צריך שיאמר לו בפירוש אני מוכר לך את המשכון במכירה גמורה בכל מקום שהוא, ואף אם הגוי לא אמר לישראל הראשון שיקנה את המשכון מעכשיו צריך לומר כן (ש"ך).

(טז) אף על פי שיש קצת מפקפקים וכו' - וי"א דאף החולקים היינו שא"א להקנות את החוב של הגוי בשום קנין, או אם החוב הוא יותר מהמשכון, אבל אם מקנה לו את המשכון והוא שוה כנגד כל החוב לכו"ע מהני (ש"ך).

(יז) ובחובות של אשראי - דהיינו שיש לו רק שטר חוב מהגוי³¹⁰, או שהגוי חייב לו חוב בעל פה או שאר חוב (ש"ך).

(יז) אתה תפטור העובד כוכבים וכו' - אך אין שום קנין שאפשר להקנות בו חוב של גוי, ולכן צריך שהמלוה של הגוי ימחול לגוי על חובו, ואף אם אינו הולך לגוי לומר לו זאת, אלא מוחל לו את החוב שלא יוכל לתבוע אותו יותר, והישראל השני יוציא מהגוי כל מה שיוכל. וכן יכול המלוה

בש"ע לעיל סימן ק"ס סעיף כ"ג (חור"ד), וי"א דלעולם לא הוי אלא אבק רבית, דכיון שעושה כן בדרך מכירה, שמוכר לו את החוב של הגוי, לא הוי רבית קצוצה (מקור מים חיים).

³⁰⁷ אף אם לא זקף את הרבית (חור"ד).

³⁰⁸ וי"א דאם מתנה שיחזיר לו אח"כ ויבטל את המכירה אף הרמ"א לא מתיר, ורק אם אומר שעכשיו תהיה מכירה גמורה אלא שאח"כ יחזור וימכור לו מותר (כרתי, וכע"ז כתבו בפת"ש ובחור"ד סי' קע"ד סק"א), וי"א דבכל גווי הוי רבית קצוצה (הגר"א).

³⁰⁹ ויש שחלקו על דברי הצמח צדק (חור"ד סי' קס"ז סק"א, שער דעה סי' קע"ד סק"א), ויש שיישבו דבריו דכיון שיש לזה תואר מכירה מותר (פמ"ג או"ח סי' רמ"ו מ"ז סק"ה).

³¹⁰ וי"א שחוב של גוי בשטר אפשר למכור בכתיבה ומסירה כמו חוב בשטר של ישראל (פנים מאירות בגליון מהרש"א, שער דעה, נוב"י בפת"ש חו"מ סי' ס"ו סק"א, וכן מבו' בחכמ"א כלל קל"ז סכ"ו וכלל קל"ט ס"ח, ועי' ערך שי בדרכ"ת), ויש שפסקו כש"ך ששטר חוב של גוי אינו נקנה בכתיבה ומסירה (שו"ע הרב סעיף ס"ט, בן איש חי שנה ב' פר' ואתחנן אות כ"ב).

של הגוי ללכת אליו ולומר לו שיבטיח בהבטחה גמורה שיתן מעות אלו של החוב לישראל השני, וכשיבטיח כך יפטר ממנו (ש"ך).
 יט. הלהישראל הבא לחבירו ואמר לו הלוני מעות על משכונות אלו שהם של עובד כוכבים, והלוה לו, והמעות הם לצורך הישראל והוא מעלה לו רבית משלו, או שאומר לחבירו הלוני מעות ברבית ואני אשלח לך משכון על ידי עובד כוכבים, והעובד כוכבים הביא המשכון למלוה והוליך המעות ללוה, תחבולות רשעים היא זו ולא יטול רבית כלל.

(עב) ואמר לו הלוני מעות על משכונות אלו וכו' - י"א שהמנהג להקל בזה (ט"ז), אך י"א דאין מנהג להקל בזה, דכיון שאמר "הלוני" והתחייב לפרוע אף אם הגוי לא יפרע, א"כ ההלוואה היא לישראל ואסור והוי רבית קצוצה, ורק אם הישראל הלוה לא קנה את המשכון מיד הגוי כמו שנתבאר לעיל, מותר (ש"ך), אך י"א דאף אם הישראל הלוה לא קנה את המשכון אסור, כיון שהוא הלוה והתחייב לפרוע אף אם הגוי לא יפרע (רע"א, חור"ד).

כ. ה'משכונו של ישראל ביד עובד כוכבים, מותר להלוות עליו ישראל ברבית, ה'לויש אוסרין אלא אם כן אמר ישראל בעל המשכון קנה מעכשיו המשכון אם לא אתן לך עד יום פלוני³¹¹. הגה: כ'מולסברא הראשונה אפילו מישראל הראשון מותר לקבל הרבית. כ'מולסברא ראשונה חוב על ישראל ועשה עמו קצוצים ליתן לו כל השנה כך וכך רבית או שיאכל פירות קדה שלו, אם אין ביד הלוה לסלק העובד כוכבים ולהחזיר לו מעותיו מותר לישראל אחר לקנותו ממנו, ואם יוכל לסלקו אסור לקנותו מן העובד כוכבים³¹².

(גב) מותר להלוות וכו' - דכיון שהישראל מלוה לגוי לא איכפת לנו שקודם הגוי הלוה לישראל על משכון זה, ועכשיו הישראל מקבל מהישראל השני את הרבית שחייב לגוי³¹³, שהרי הישראל המלוה לא הלוה לישראל הלוה כלום, אלא לגוי, והוא מקבל את מה שהישראל חייב לגוי (ש"ך).

(עד) ולסברא הראשונה וכו' - אע"פ שבסעיף י' כתב השו"ע שאם הישראל פודה את המשכון אסור, דוקא שם שמיד לאחר שהישראל לווה מהגוי עם משכון חזר הגוי ולווה מישראל אחר עם משכון זה, ולכן נראה שהוא כשלוחו, ועוד ששם הגוי משכן את הישראל בעל כרחו וא"כ ודאי שבעל המשכון לא הקנה לו את המשכון, משא"כ כאן שיתכן שהקנה לו (ש"ך), ולפי"ז מיושב למה כאן מותר אף אם ידוע למלוה שבתחילה הגוי הלוה לישראל אחר, ולא כמו בסעיף ז' וט' דמותר רק אם המלוה לא ידע שהמשכון של ישראל, משום שכאן ידוע שהגוי לווה לצורך עצמו (ט"ז, ש"ך).

כא. ר'מעותיו של ישראל מופקדים ביד עובד כוכבים והלוה אותם לישראל ברבית, אם היו באחריות העובד כוכבים מותר ליקח הרבית, ואם היו באחריות ישראל אסור³¹⁴. (מ"אסר הלוה אותן שלא מדעת ישראל, מסתמא הם באחריות עובד כוכבים וכו').

(גה) מופקדים ביד עובד כוכבים - ישראל שנתן מעות לגוי להתעסק עמם ויחלקו בשכר, והגוי מלוה מהם לישראל ברבית אף אם בעל המעות ידע שנתנם לישראל מותר (מהרי"ט ברע"א)³¹⁵.

³¹¹ ועבר אותו יום ולא פרע לו (שו"ע הרב סע"א).

³¹² והוי רבית קצוצה (שו"ע הרב ס"ע).

³¹³ ואם הישראל לווה מהגוי בלי רבית, צ"ל דמיירי שהישראל הרשה לגוי לתת את המשכון על הלוואה ברבית, דאל"כ א"א לחייב את הישראל לשלם את הרבית שהגוי חייב כשפודה את המשכון (חור"ד).

³¹⁴ י"א שאם הלוה נותן משכון לגוי בשביל הלוואה זו, מותר לדעת ר"ת כמבואר לעיל סעיף ט' (גידו"ת במקור מים חיים), וי"א דכל ההיתר שם הוא משום שמקנה את המשכון לגוי והוא לווה עליו לעצמו, אך כאן הגוי הוא רק נפקד ואינו לווה את המעות לעצמו, ואף למתירים אין בזה היתר (מקור מים חיים).

³¹⁵ ויש חולקים שהרי יכול לא לקבל את הריחוק מחלקו, ורק אם נתן לו להתעסק בסחורה והגוי הלוה אותם לישראל ברבית מותר שכיון ששינה מדעתו נחשב לווה עליהם כמבואר בשו"ע ס"ג, וכן אם נתן לו להלוות לגויים והגוי שינה והלוה לישראל מותר (ערך שי בדרכ"ת סק"צ), ויש שכתבו להחמיר אם הגוי נותן בריבית קצוצה האסורה מן התורה, אך אם הגוי נותן לישראל ברבית דרבנן יש לסמוך להתיר (בן איש חי שנה ב' פר' עקב אות י"ז).

(עו) באחריות העובד כוכבים - היינו שהיה עליו אחריות כשאר לוח, שאם יאבדו החובות הוא יפרע את הממון לישראל, אבל אם קיבל עליו אחריות כשומרים, אפילו אם קיבל גם אחריות אונסים, לא נחשב שקיבל אחריות ואינו לוח עליהם (ט"ז, ש"ך)³¹⁶.

(עז) באחריות ישראל אסור - והוי רבית קצוצה³¹⁷ (ט"ז). כב. רמב"מעותיו של עובד כוכבים מופקדות ביד ישראל, אם הם באחריות הישראל אסור לו להלוותם ברבית, ואם הם באחריות העובד כוכבים מותר, רמב"אבל אסור לעשות כן מפני מראית העין.

(עח) אם הם באחריות הישראל - היינו כנ"ל שהיה עליו אחריות כשאר לוח, שאם יאבדו החובות הוא יפרע את הממון לישראל, אבל אם קיבל עליו אחריות כשומרים, אפילו אם קיבל גם אחריות אונסים, לא נחשב שקיבל אחריות ואינו לוח עליהם³¹⁸. ואם אמר לו שילוח אותם לישראל פלוני, ואם לא יוכל לגבות ממנו בשעת הפרעון הנפקד ישלם לגוי את הקרן והרבית, מותר כדין ערב (ט"ז, ש"ך), ומ"מ בכל אופנים אלו אסור משום מראית העין (ש"ך).

כג. רמב"ישראל שאמר לעובד כוכבים הילך שכרך (מכ"א פליגנא לך זריות) והלוה מעותי ברבית, אסור שהם באחריות הישראל. ועובד כוכבים שאמר לישראל הילך שכרך והלוה מעותי ברבית מותר, אבל אסור לעשות כן מפני מראית העין (ממיהו אס הדבר מפורסם לרבים מותר). (עט) ועובד כוכבים שאמר לישראל הילך שכרך וכו' מותר - י"א שאם חולק עמו בריוח אסור ויש מתירים³¹⁹ (ש"ך).

(פ) מפורסם לרבים - דהיינו שאומנותו בכך³²⁰, אבל אם רק מודיע כן ללוה ולעדים שהמעות הם של גוי אסור (ש"ך).

כד. רמב"עובד כוכבים שעשה לישראל אפוטרופוס על נכסיו מותר ללוות ממנו ברבית, וישראל שעשה לעובד כוכבים אפוטרופוס על נכסיו אסור ללוות ממנו ברבית, וגם זה תלוי במי שאחריות עליו.

(פא) אפוטרופוס על נכסיו - פי' על כל נכסיו, דבזה אין אסור משום מראית העין (ט"ז, ש"ך), והיינו כשאין הדבר מפורסם, אבל כשאומנותו בכך מותר אע"פ שאינו אפוטרופוס על כל נכסיו (ש"ך). (פב) אסור - והוי רבית קצוצה (ש"ך).

כה. רמב"ראובן שאמר לשמעון לקחת ממני רבית מיד ליד, ושמעון משיב לא לקחתי אלא על ידי עובד כוכבים, נאמן בלא שבועה³²¹. רמב"אם משיב איני יודע אם נתת לי מעולם רבית ישבע שאינו יודע. הגה: רי"זן ב"שאר טענות שצין לוח למלוה, שזה טוען שהלוה לו באיסור וזה טוען שהלוה לו בהיתר, המלוה פטור אפילו בלא שבועה. נ"דוקא שהלוה בא להוציא מן המלוה כגון שהיה לו משכון או שכבר פרע לו, אבל אם המלוה בא להוציא מן הלוה, הלוה נשבע ופטור³²². ואם יש שטר ציד המלוה נשבע ונוטל. ועיין לעיל סימן ק"ס ולקמן סימן קע"ז.

³¹⁶ אך י"א דלמבואר בשו"ע ס"ט"ז אף אם קיבל עליו אחריות אונסים יותר מדינו חשיב כלוה ואסור (בית מאיר ס"ט"ז).

³¹⁷ אך י"א דהוי רבית דרבנן, מדין שליחות לגוי לחומרא דהוי דרבנן (שער דעה).

³¹⁸ אך י"א דלמבואר בשו"ע ס"ט"ז אף אם קיבל עליו אחריות אונסים יותר מדינו חשיב כלוה ואסור, וכן"ל (בית מאיר ס"ט"ז).

³¹⁹ ולדינא יש להקל אף בנותן לו בשכרו חלק מהריוח (ערך לחם למהריק"ש, הגר"א בדעת הרמ"א ספר התרומות והטור, אגר"מ י"ד ח"ב סי' ס"ד).

³²⁰ ולכן מעות של גוי המופקדות בבנק של ישראל ע"מ שהם ילוו אותם לאחרים מותר להלוות אותם ברבית לישראל, אם הבנק אינו מקבל אחריות על החוב, כיון שידוע שכך הוא דרך הבנק, ואפילו אם יש בנקים אחרים שמקבלים אחריות, מ"מ ידוע שבנק זה אינו מקבל אחריות (אגר"מ שם). וכן אם הוא יושב בחנות הידועה שהיא של הגוי מותר, שנחשב כמפורסם לרבים שעובד עבור הגוי ואחריות המעות על הגוי (ברית יהודה פ"א הערה ה').

³²¹ ואף שאי"צ שיקבל עליו חרם בלשון נוכח, אך מ"מ יטילו עליו ב"ד חרם סתם (שו"ת מהרש"ם בדרכ"ת).

³²² ואף אם הלוה טוען שאע"פ שחייב לו את הקרן אך אינו חייב לו את התוספת דהוי רבית, ואילו המלוה טוען שעשה בדרך היתר וחייב אף את הריוח, ונמצא שהלוה מודה במקצת וחייב שבועת התורה, ואף שהלוה מודה שלוח ברבית לא נפסל בכך לשבועה (שער דעה).

(פג) אלא על ידי עובד כוכבים - בדרך היתר לפי מה שהתבאר בסעיפים למעלה³²³, והוא הדין אם טוען שאר טענות שלקח בהיתר, כגון ששלח אותו לקנות סחורה ולהרויח (ש"ך).
(פד) נאמן בלא שבועה - דכיון שיכול לעשות בהיתר לא יעשה באיסור ובודאי שעשה בהיתר (ט"ז, ש"ך).

(פה) ואם משיב איני יודע - וכן אם טוען לא היו דברים מעולם, צריך להשבע היסת (ט"ז, ש"ך)³²⁴.
(פו) וזה טוען שהלוה לו בהיתר - דוקא אם מפרט את דרך ההיתר שהלוה לו, אך לא אם אומר כך בסתם, ובפרט בזמנינו שהרבה מזלזלים באיסור רבית ואינם חוששים לעשות בהיתר, צריך הדיין לחקור אותו באיזה היתר נעשה, ואם הדיין רואה שההיתר אינו ברור צריך להשביעו (ט"ז)³²⁵.
(פז) המלוה פטור - היינו דוקא אם לא התברר שהמלוה לקח רבית, אבל אם התברר שלקח רבית לא בדרך היתר אלא שהמלוה טוען שזה היה מעות של יתומים או של צדקה, המלוה לא נאמן (ש"ך).

(פח) כגון שהיה לו משכון - אפילו אם הוא טוען שהלוה לו מאה במאתים ברבית קצוצה ונתן לו משכון על כל המאתים, והמלוה טוען שהיה בדרך היתר, נאמן המלוה בלי שבועה, וכ"ש אם טוען שהיה משכון על הרבית והמלוה טוען שהיה בדרך היתר דנאמן המלוה (ש"ך).
(פט) הלוה נשבע ופטור - אך י"א דאף אם המלוה בא להוציא מהלוה במלוה על פה, המלוה נאמן בלי שבועה (ש"ך)³²⁶.

(צ) נשבע ונוטל - היינו דנשבע המלוה בנקיטת חפץ ונוטל, אך אם המלוה טוען שאין כלל רבית בשטר אי"צ להשבע אלא נוטל את כל המעות ורק אח"כ הלוה יכול לתובעו ולהשביעו היסת (סמ"ע בש"ך), אך יש חולקים דאף אם המלוה מודה דיש רבית בשטר אלא שטוען שנעשה בדרך היתר, נוטל בלי שבועה (ש"ך, גר"א)³²⁷, ויש שהסכימו לדעת הרמ"א (ט"ז).
כו. רבימשכון שביד ישראל מישראל חבירו, ואמר לו הלוה לך ומשכנו לעובד כוכבים ברבית³²⁸ ועלי לפרוע קרן ורבית³²⁹, מותר.

(צא) מותר - היינו דוקא אם הגוי סומך רק על המשכון כגון שהוא משכון טוב, או שאומר לגוי שהוא לא משתעבד לו אלא אחריותו היא רק על המשכון, אך בלא זה חשיב שהוא לוח מהגוי, ושוב אסור ללוה שלו לפרוע את הרבית לגוי כמבואר לעיל סעיף י"ז (ש"ך).

כו. ר"ר אובן הרהין (פירוש משכן) משכונות של עובד כוכבים אצל שמעון, ולימים תבע שמעון את ראובן שיפדה אותם משכונות, אין ראובן חייב לפדות המשכונות, אבל חייב הוא להעמיד את שמעון אצל העובד כוכבים³³⁰.

(צב) אין ראובן חייב לפדות המשכונות - כיון שהוא רק נעשה שליח להלוות את מעותיו של שמעון לגוי, ולכן אינו חייב לפדות את המשכונות (ש"ך).

סי' ק"ע שלא יוכל ישראל להיות ערב לישראל שלוח מן הגוי ברבית, ובו ב' סעיפים
א. רבדישראל שלוח מעות מעובד כוכבים ברבית אסור לישראל אחר להיות לו ערב³³¹, שכוין

³²³ וי"א שאפילו אם אומר שעשה בדרך של איסור דרבנן, נאמן שלא עשה ברבית קצוצה דאורייתא (חור"ד, ישועות יעקב בדרכ"ת), ויש שהניחו דין זה בצ"ע (שער דעה).

³²⁴ ויש חולקים, כמו שכתב הרמ"א לקמן סי' קע"ז סעיף י"א, וכן מסתבר (שער דעה).
³²⁵ וכ"כ באר הגולה לקמן סי' קע"ז סעיף י"א, אך יש חולקים דאף אם לא טען היתר ברור נאמן שעשה בדרך היתר ולא עשה איסור (שער דעה).

³²⁶ [מה שסיים הש"ך וצ"ע, אין כוונתו דהוא ספק לדינא, אלא שלא היה בידו ליישב סתירת הפוסקים בזה אף בדוחק (אגרו"מ י"ד ח"ב סי' ס"ו ענף י' ע"פ הגר"א)]. וי"א שבאבק רבית אף לדעה זו המלוה נשבע ונוטל (ברית יהודה פ"ח הערה קל"ו). אך יש שהסכימו לדעת הרמ"א, והיינו דוקא אם המלוה טוען שחייב לו רבית בדרך היתר כגון ע"י גוי וכדומה, אך אם המלוה טוען שנתן לו בעיסקא למחצית שכר והלוה טוען שהיא הלוואה ברבית הלוה אינו נאמן כמש"כ השו"ע לקמן סי' קע"ז סי"ב (חור"ד).

³²⁷ וי"א שבאבק רבית אף לדעה זו המלוה נשבע ונוטל (ברית יהודה פ"ח הערה קל"ד).
³²⁸ וצ"ע באומר לו שילוח מישראל בהיתר עיסקא (שורש מיעקב בדרכ"ת).

³²⁹ וי"א דאפילו אם אמר לו בשעה שלוח ממנו שאם לא יפרע עד יום פלוני יוכל למשכן את המשכון אצל גוי מהני, אך י"א דכה"ג הוי אסמכתא ולא מהני (שער דעה).

³³⁰ דהיינו שיאמר לו מי הגוי שלוח ממנו.
³³¹ אך אם הוא ערב רק על הקרן או רק על הרבית מותר בכל גווני (ברית יהודה פ"ד הערה ח').

שבדיניהם תובע הערב תחלה³³² נמצא הערב תובע את ישראל ברבית שהערב חייב בה לעובד כוכבים³³³, לפיכך אם קבל עליו העובד כוכבים שלא יתבע את הערב תחלה³³⁴ הרי זה מותר. הגה: "והאילנות מסתמא הוי כאלו קבל עליו הכי לסתם ערבות כן הוה, וזוקא צמקום שהמנהג כן שתובעין הלוח תחלה. וי"א שאינו אסור אלא בערב שלוף דו"ן (פירוש ערב שמנקה את הלוח מדין המלוה, כשלוף דו"ן שהוא מין עשב שמיבשין אותו ורוחצין בו את הידים להעביר הזוהמא) דהיינו שאין דין המלוה עם הלוח כלל שהוא יכול לדחותו אצל הערב. הגה: וי"אס עבר ונעשה ערב צעדו לריך ללסם כל הפסד המגיע לו על ידו, אבל אינו לריך לתת הרבית שנותן צעזילו דלין אומרים ליתן רבית³³⁵, ואי כבר פרע לו הרבית אין מוליחין מידו³³⁶ ללא גרע מאצק רבית³³⁷.

(8) אסור לישראל אחר להיות לו ערב - אך אם הגוי זקף על הלוח מיד את הרבית, דהיינו שהלוח לו מאה ומיד חייבו במאה ועשרים, מותר לישראל להיות לו ערב ואפילו ערב שלוף דו"ן³³⁸ (מהריק"ש ורי"א"ז ברע"א, חת"ס בפת"ש), ויש חולקים (משפט צדק ברע"א)³³⁹.

(2) שם - י"א דאין אסור בשעה שנעשה לו ערב, כיון שרק אומר שיתן לו רבית, ומה שנאמר שאסור להיות לו ערב היינו לקיים את הערבות ולשלם את הרבית (נקוה"כ על ט"ז סק"ה)³⁴⁰.

(3) שלא יתבע את הערב תחלה - אלא רק אם יתבע קודם את הלוח ולא ימצאו מה לגבות ממנו, או שהלוח יהיה אלם ובית דין לא יוכלו להוציא ממנו, או שהלוח יברח (ש"ך).

(7) הרי זה מותר - בין אם הלוח לו מאה תמורת מאה חמישים, ואפילו אם הלוח לו בתוספת רבית לכל חודש וחודש מותר (ש"ך).

(7) וי"א שאינו אסור אלא בערב שלוף דו"ן - ולדינא י"א דלכתחילה אסור להיות ערב קבלן, דהיינו שהגוי המלוה יכול לתבוע ממנו לפני שתובע מהלוח³⁴¹, אך בדיעבד אם היה ערב קבלן ופרע לגוי את הרבית וחזר וגבה את הרבית מהלוח, אין מוציאים מידו דסומכים על הי"א, ומבואר שאם היה ערב שלוף דו"ן וגבה את הרבית מוציאים מידו, ודלא כרמ"א בסוף הסעיף דסובר דהוי אבק רבית ולא מוציאים מידו (ט"ז, ש"ך)³⁴².

³³² והוא הנקרא "ערב קבלן", ודינו שהמלוה יכול לתבוע בתחילה את הלוח או את הערב, אך הלוח אינו יכול לסלקו לתבוע את הערב.

³³³ ישראל שלוח מישראל חברו ברבית, יש שהסתפק אם יועיל שיהיה ערב שלוף דו"ן גוי, משום שע"ז נחשב שהגוי הוא לוח מהמלוה וחוזר ומלוה ללוח, ואין כאן רבית בין ישראל לישראל אלא בין גוי לישראל, או דמ"מ הלוח לא פקע ממנו שם לוח, אך ודאי שלא יועיל להתיר אם גוי יהיה ערב קבלן על הלוחה זו, שהרי יש אומרים שנחשב שהערב אינו לוח של המלוה, וא"כ יש רבית בין הלוח למלוה שהם ישראלים (מקור מים חיים), ויש שכתבו דמ"מ מדרבנן אסור בכל גווני (שארית חיים בדרכ"ת).
³³⁴ ורק אם אין ללוח לשלם או שהלוח לא ירצה לשלם וכדו' יוכל לתבוע מהערב, והוא הנקרא "ערב סתם".

³³⁵ י"א דכיום המנהג לפסוק פסידא דשוקא, ולא מוחים משום דהיתה בזה תקנת הארצות והפקר בית דין הפקר (בית הלל), ויש חולקים (ש"ת בית יצחק י"ד ח"ב סי' א' אות י"ב, ש"ת אמרי יושר ח"א סי' קמ"ט עיי"ש).

³³⁶ י"א דקאי אף בערב שלוף דו"ן (שער דעה, וכן מבואר בט"ז סק"א וב' ובש"ך סק"ב), אך י"א דקאי רק על ערב קבלן ולא בערב שלוף דו"ן (בית מאיר).

³³⁷ י"א שמותר ללוח לכתחילה לפרוע לגוי גם את הרבית, ולא נחשב שפורע את החוב של הערב לגוי ונחשב שישראל נותן לישראל רבית (ראב"ן בשער דעה, וכן מבואר בט"ז סק"ב), אך י"א דאסור אף ללוח לפרוע את החוב לגוי (חדרי דעה בט"ז, מהרא"ל סק"א).

³³⁸ י"א דרק לאחר הזקיפה מותר לו להיות ערב (מהריק"ש בערך שי בדרכ"ת ס"ק כ"ח), אך י"א דאף מיד בשעת ההלואה והזקיפה יכול להיות ערב (רי"א"ז וחת"ס בערך שי שם). והיינו דוקא בגוי המלוה לישראל וישראל אחר ערב לו, אך להיפך בישראל המלוה לגוי וישראל ערב לו אסור אע"פ שהמלוה זקף את הקרן והרבית (ערך שי שם).

³³⁹ ולכן יכול המוחזק לומר קים לי (ברכי יוסף).

³⁴⁰ אך רוב האחרונים חולקים דהאיסור כבר בשעה שנעשה ערב, דעובר ב"לא תשימוך" (בית מאיר שם, שער דעה סק"ה, מהרא"ל סק"ו בדרכ"ת ס"ק י"ז, אבנ"ז י"ד סי' קצ"ט).

³⁴¹ ולכן הלוקח משכנתא מבנק של גוים אסור לחבירו ישראל להיות ערב קבלן שלו, אלא אם עשו היתר עיסקא ביניהם (קיצור דיני רבית המצויים פ"י ס"א).

³⁴² בדיעבד אם כבר חתם בערבות אסורה עבור הלוחה גוי לישראל, צריך להזהר שהלוח בעצמו ישלם את הקרן והרבית לגוי, ולא שהערב יגבה מהלוח וישלם לגוי, וכ"ש שהערב לא ישלם ממעותיו את הרבית, ואפילו אם הערב מוכן לוותר על הרבית ולא לחזור ולגבותה מהלוח אסור (קיצור דיני רבית המצויים פ"י ס"ב).

(1) אבל אינו צריך לתת הרבית - ולכן לזה שהתחייב לחבירו שאם לא יפרע את החוב בזמן ישלם את כל ההפסדים שיהיו למלוה מחמת כך, ובאמת מחמת שהלוה לא שילם בזמן הוצרך המלוה ללוות כסף מאחר בהיתר מכירה שמוכר לו סחורה בזול [כמבואר לעיל סי' קס"ז בד"ה ויהיו] או בהיתר עיסקא וכדו', מ"מ אסור ללוה לשלם את זה למלוה³⁴³, כמבואר ברמ"א שאסור ללוה לשלם לערב את הרבית שהערב שילם לגוי³⁴⁴, ואפילו אם הלוה אמר מתחילה למלוה שילווה מאדם אחר בהיתר עיסקא וכדו' אסור לו לשלם את זה³⁴⁵, ואם שילם מוציאים מיד המלוה³⁴⁶. שני שותפים שא' מהם לזה מהגוי ברבית לצורך השותפות וחולקים בריוח מהלוואה זו, ובשעת הפרעון לוקח הלוה את הרבית מהשותפות, הוי רבית קצוצה, אפילו לדעת הרמ"א שבערב הוי רק אבק רבית, כיון שהגוי המלוה מכיר רק את השותף שלוה ממנו והוא חזר והלוה את הכסף לשותפות, אך אם שותף זה שלוה מהגוי עוסק בכספי השותפות, יכול לפרוע קודם את הרבית

³⁴³ אך אם הלוה נתן למלוה משכון, והתנה עמו שאם לא יפרע את החוב עד זמן מסויים המלוה ילוה מגוי ברבית עם משכון זה, מותר כמבואר לעיל סי' קס"ח סכ"ו (תפארת למשה, חו"ד).
³⁴⁴ אך י"א דדוקא רבית שמשלם לגוי אסור משום שיש לזה שם רבית, אך אם מכר את סחורתו בזול א"כ הלוה משלם את מה שהזיק לו, וכן אם לזה בהיתר עיסקא שמשלם רווחים לחבירו מותר (תפארת למשה).

³⁴⁵ ולכן אף אם המלוה תבע את חובו מהלוה, וגם אמר לו שאם לא ישלם לו את חובו יהיה מוכרח ללוות כסף מאחרים ולשלם עבורם רווחים, והשיב לו הלוה על זה "אין דבר אתה לא תפסיד", מ"מ הלוה פטור וגם אסור לו לשלם למלוה את הרווחים ששילם המלוה לאחרים (מנחת שלמה ח"ב סי' ע' אות ב'). וכ"ש אם המלוה תבע את מעותיו משום שרוצה להרויח בהם, ובגלל שהלוה לא פרע המלוה לא הרויח, אסור לו לשלם את מה שהמלוה היה יכול להרויח, אפילו אם הלוה התעסק עם מעות אלו והרויח (פסקי הגר"ש אלישיב י"ב).

י"א שאם אחד ביקש מחברו שילווה לו כסף והלה השיבו כי הכסף נמצא בביתו והלוה שהיה צריך את הכסף אמר לו סע לביתך ואני אשלם לך, מסתבר שאין כאן שום איסור רבית כיון שנותן לו מה שהוציא (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ע'), ויש שכתבו שאם הלוה הוציא הוצאות אלו מותר לפרוע למלוה כל סכום ההלוואה בלא לנכות הוצאות אלו, אף אם לאחר הפרעון המלוה יהנה מהוצאות אלו, אך אם המלוה הוציא הוצאות אלו, אם עשה כן רק לצורך הלוה ודאי שצריך לשלם לו עבור ההוצאות, אך אם המלוה יהנה מהוצאות אלו יש להחמיר שלא לגבות את זה מהלוה (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח סעיף ג' וד'), ויש שכתבו שאם המלוה אינו צריך להוציא הוצאה זו עכשיו, אף אם יצטרך לזה לאחר זמן, כגון שהכסף נמצא בחשבון בנק שיש עמלה כשימשוך משם את הכסף, מ"מ כיון שעכשיו עושה זאת לצורך הלוה, פעולה זו מתייחסת רק ללוה ומותר לו לשלם את ההוצאות (חוט שני פ"ו עמ' נ'). אך י"א שאסור לשלם למלוה על הוצאות שהיה לו בשביל להשיג את הכסף, כמו להביא את הכסף ממקום אחר, ויש בזה איסור רבית מן התורה, אך מותר לשלם לו על הוצאות ההלוואה עצמה כגון הוצאות השטר, בולים, מסים, דמי גוביינא וכדו', אך צריך לציין שזה עבור ההוצאות שמותר לשלם עליהם (קיצור דיני רבית המצויים פ"ג ס"ז).

קופת גמ"ח שדורשים סכום קטן בתוספת להלוואה עבור ההוצאות ושכר הפקידים, אך הפקידים אינם לוקחים זאת לעצמם אלא נותנים את זה לקופת גמ"ח כתרומה, יש שהקילו שאין בזה איסור רבית, אך לכתחילה יעשו כך עם היתר עיסקא ויפרסמו את הדבר (שו"ת דובב מישרים ח"א סי' י'), ויש שכתבו שכיון שמעיקר הדין מותר יש להקל בזה אף בלי היתר עיסקא, אם לוקחים רק דבר מועט כדי לכסות את ההוצאות (מנחת יצחק ח"ה סי' ק"ט), ואף אם אינם גובים לפי ההוצאות הממשיות שהיו בהלוואה זו, אלא מחלקים את ההוצאות וגובים סכום קצוב לכל הלוואה, יש להתיר אם הוא סכום סביר (ברית יהודה פ"ט ס"ז), אך בגמ"ח מכסף פרטי יש לחשב ולתבוע רק את ההוצאות המדוייקות של הלוואה זו (חוט שני פ"ו עמ' נ'), ונראה שאין לחלק את ההוצאות לפי גובה וסכום זמן ההלוואה (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח ס"ז). ויש שכתבו שבכה"ג שהפקידים אינם לוקחים את השכר אסור לגמ"ח לקחת שום תוספת, אלא צריך שהפקידים יקחו את שכרם ואח"כ ינדבו את זה לגמ"ח, ורק בצורה זו יכולים הלווים לשלם לגמ"ח שכר טירחה (פסקי הגר"ש אלישיב ס"ו), ויש שכתבו שיש בזה איסור רבית, ולכן יש לסדר קרן מיוחדת עבור הוצאות הפקידים והניהול, וכל מי שלוה מתחייב לגמ"ח רק כפי השיעור שלוה, אלא שמוסיף עוד התחייבות לקרן זו עבור הפקידים וההוצאות ומציינים בתשלום שזה עבור ההוצאות, ובזה אין איסור רבית (קיצור דיני רבית המצויים פ"א ס"ג).

³⁴⁶ כל זה לדעת הט"ז דבכה"ג הוי רבית קצוצה, אך לדעת הרמ"א דהוי אבק רבית לא מוציאים מיד המלוה (באר היטב, בית לחם יהודה). וכן יש נ"מ ביניהם אם הלוה נשבע שישלם את זה למלוה, דלט"ז דהוי רבית קצוצה השבועה בטילה, ולרמ"א דהוי אבק רבית הלוה חייב לקיים את השבועה [עיין לעיל סי' ק"ס א' בד"ה אינו עובר, שהובא בזה מח' ראשונים] ולמעשה צריך לפשר ביניהם (בית לחם יהודה).

לגוי לפני שיחלקו בריוח שיש מכסף זה³⁴⁷, שהרי גם הרבית היא חלק מההפסדים של הכסף³⁴⁸, אך אם רק אחד מהשותפים מתעסק בכסף וחבירו לזה כסף מגוי ברבית כדי להניח לשותפות, אינו יכול לקחת את הרבית מכסף השותפות כיון שהוא לא מתעסק בכספי השותפות³⁴⁹, ולכן צריך ששניהם ילוו מהגוי יחד ע"י ששניהם יחתמו על שטר ההלוואה³⁵⁰, אך אם לזה מישראל בעיסקא והתחייב לתת לו ריוח ונתן את הכסף לשותפות, יכול לקחת קודם את הריוח מהשותפות, שכמו שלקח את הכסף מהישראל בעיסקא כך נתן את הכסף לשותפות בעיסקא³⁵¹. מותר לשלם שכר לאדם שיהיה ערב שלו, ואין בזה חשש של רבית מוקדמת שמא בסוף הערב יצטרך לשלם את חוב הלוואה³⁵², ואף אם רוצה שיהיה ערב קבלן שלו מותר³⁵³, אך אם הוא ערב שלוף דוץ שלו או שרק הערב מתחייב בשטר למלוה אסור, כיון שמעכשיו הוא נהיה מלוה שלו³⁵⁴ (ט"ז), ויש מתירים בכל גווני וכתבו שכן המנהג (נקוה"כ), ומ"מ לכל הדעות אדם שרוצה לקנות סחורה בהקפה והמוכר לא מאמין לו אלא רק לאדם אחר, ורוצה לשלם שכר לאותו אדם, יכול לעשות בדרך היתר שהערב יאמר למוכר שהוא קונה ממנו את הסחורה, ואח"כ הקונה יקנה מהערב את הסחורה מחדש בכל סכום שירצה (ט"ז).

ב. ה"חוכן עובד כוכבים שלוח מישראל ברבית, אסור לישראל להיות לו ערב. הגה: כ"טללא חס

³⁴⁷ ו"א דוקא אם התעסק בכסף והרויח יכול לתת את הרבית לגוי (שו"ע הרב סעיף ס"ד), ו"א שאף אם לא הרויח יכול לתת את הרבית (שו"ת דברי חיים ח"מ ח"א סי' כ"ט). ואם הפסידו בעסק יכול לקחת את הקרן מהשותפות והשותף השני אינו צריך לשלם מביתו, אך אם השותף השני רוצה לפצותו יש מתירים (קיצור דיני רבית המצויים פ"י ס"ז).

³⁴⁸ ו"א דכל ההיתר בזה הוא רק אם לזה מהגוי ברבית שלא מידיעת השותף, אך אם לזה בידיעת השותף שוב אסור לו לקחת את הרבית מהשותפות (חור"ד).

³⁴⁹ אך אם הם לווים על שם החברה שבבעלותם, ואין חיוב על גופם אין בזה איסור (קיצור דיני רבית המצויים פ"י ס"ו).

וכן אדם שלוח מבנק של גוים ברבית בכדי להלוות לחבירו, אסור ללוה לשלם את הרבית שהבנק יקחו מהמלוה, אע"פ שהמלוה מפסיד מזה (אגרו"מ ח"ג סי' מ"ב וצ"ג).

³⁵⁰ או אם יש מנהג בין הסוחרים שכאשר יחתום אחד שמו וכותב ושותפו נתחייב בזה השותף די בזה דאז שניהם הם הלויים (חכמ"א כלל קל"ב ס"ח). ואם בכה"ג הגוי יכול לתבוע כל אחד מהשותפים בפני עצמו, אסור לכתחילה, ואף אם אחד מהם פרע את כל חוב הרבית, אסור לשני לשלם לו את הרבית כמבואר ברמ"א (חור"ד, שו"ע הרב סס"ד), ויש שהסתפק בזה דיתכן שבכל גווני מותר (שער דעה סק"א).

³⁵¹ ובזה דלוה בהיתר עיסקא, אף לדעת החור"ד הנ"ל (הערה ו"א דכל ההיתר) אין חילוק אם לזה בידיעת השותף או לא (שו"ת יד יוסף בדרכ"ת סק"ט).

וכן אם לזה מחבירו בהיתר עיסקא על מנת להלוות לאדם אחר, אע"פ שלא התנה עמו בהיתר עיסקא מותר לקחת ממנו את כל מה שנותן למלוה שלו, דכמו שלוח בעיסקא כך מלוה בעיסקא (עצי לבונה, שלמי תודה - חוט שני אות קס"ח, ברית יהודה עיקרי דינים פ"ו סל"ד), ולכן בני זוג שלוקחים משכנתא מהבנק ע"פ היתר עיסקא, והמחותנים מתחייבים לפרוע את ההלוואה עם הרבית שהבנק גובה, מותר משום ששלחו אותם ללוות בהיתר עיסקא (ברית יהודה עיקרי דינים שם הערה מ"ד), ויש אוסרים אף כששלחו ללוות בהיתר עיסקא (פסקי הגר"ש אלישיב פ"ג), וכן בזוג שלוקחים משכנתא, והמחותנים התחייבו סכום כסף ומשלמים את הסכום שהתחייבו כולל הרבית, צריכים לעשות היתר עיסקא בין הזוג להורים (פסקי הגר"ש אלישיב ק"ז).

³⁵² ומ"מ מותר לשלם שכר עבור הערבות, אף אם הערב יודע שהוא יצטרך לשלם עבורו את הערבות (פסקי הגר"ש אלישיב כ"א).

³⁵³ ו"א שרק לדעת ה"א שהובאה בשו"ע מותר, אך לדעה הראשונה אסור, ורק אם מקדים לתת לו שכר כדי שישתדל להשיג לו הלוואה מהמלוה בין אם יצטרך להיות ערב קבלן ובין אם לא יצטרך להיות ערב קבלן, מותר אף אם בסוף היה צריך להיות ערב קבלן, אך אסור לתת לו שכר על כך לאחר ההלוואה (חור"ד), ויש מתירים אם בתחילה נתן לו הלוה שכר וביקש שיהיה לו ערב רגיל, ולבסוף המלוה דרש שיהיה ערב שלוף דוץ, אך אסור לשלם לו שכר לאחר ההלוואה (חכמ"א כלל קל"ב ס"ז). ולמעשה לענין ערב קבלן שדורש שכר על ערבותו, כיון שלרוב הפוסקים מותר יש להקל ולהיתר (קיצור דיני רבית המצויים פ"י ס"ג), אך יש שכתבו שיש להחמיר לכתחילה (ברית יהודה פ"ט הערה מ"ז).

³⁵⁴ ולכן הנותן לחבירו צ"ק מאוחר שישתמש בו מיד, על מנת שיכסהו הנותן בתאריך המופיע בצ"ק, הרי זה כהלוואה, ואסור שהמקבל יתן משהו לנותן עבור הטובה הזאת (פסקי הגר"ש אלישיב ע"ד). ערבות בנקאית ישנם אופנים שהיא בגדר ערב שלוף דוץ, ואסור לשלם לבנק עמלה על כך, אלא אם נכתב בשטר היתר עיסקא של הבנק שהוא כולל אף את מתן הערבויות (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח הערה מ"ו).

התנה עם העובד כוכבים³⁵⁵ שכל זמן שיֵש לו לפרוע לא ידחנו אכל הערב, אז שרי לקבל הקרן והרצית מישראל אם לא יפרע העובד כוכבים. יס'אס הישראל ערב לו בעד הקרן ולא בעד הרצית אלא יֵש לו ליקח הרצית מן העובד כוכבים, או להיפך שערב לו בעד הרצית ולא בעד הקרן, מותר. יס'אדוקא שהעובד כוכבים לוקח המעות מיד המלוה, אבל אם ישראל ערב לקחן מידו, אף על פי שפועה בשביל העובד כוכבים אסור. ודוקא בלא משכון, אבל אם נותן לו משכון של עובד כוכבים בעד הקרן יכול לערב לו בעד הרצית, דעיקר הלואה על המשכון אף על גב דהוא נטלן מיד ישראל המלוה, וכאילו הלואה ליד עובד כוכבים דמי. יס'אס היה לישראל משכון מעובד כוכבים או ערב עובד כוכבים, וצא ישראל וא"ל למלוה שיחזור לעובד כוכבים משכון שלו או שיפטור ערב העובד כוכבים והוא ערב לו, כריך לשלם לו כל הקרן והרצית שפועה עליו עד אותו היום, אבל לא הרצית שיעלה עליו מכאן ואילך, יס'אס לא שהמשכון היה שזה יותר דאז כריך להעלות לו רצית עד כדי דמיו של המשכון או להחזיר לו משכונו. יס'אס זקף העובד כוכבים הקרן עם הרצית, אז אפילו מה שיעלה עליו אח"כ הוא כקן וכריך לשלם לו הכל, אפילו לא היה המשכון שזה או אפילו לא היה לו משכון כלל אלא פטר ערב עובד כוכבים שהיה לו.

- (1) וכן עובד כוכבים שלוה וכו' - כיון שבדיני הגוים הלואה יכול לדחות את המלוה שיגבה את החוב מהערב, נמצא שהישראל המלוה הלוה לישראל הערב והוא הלוה לגוי (ט"ז).
- (2) אסור לישראל להיות לו ערב - אפילו ערב קבלן שאינו ערב שלוף דוץ אסור אף לדעת הי"א שבסעיף א'³⁵⁶ (ש"ך), ויש מתירים אם אינו ערב שלוף דוץ (שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן ברע"א)³⁵⁷. ובדיעבד אם נעשה ערב לגוי, את הקרן יכול הישראל לשלם שהרי התחייב למלוה ע"י שנהיה ערב, אך את הרבית לא יגבה אלא מהגוי (ט"ז).
- (3) שיש לו לפרוע - ורוצה לשלם, אך אם הלוה יהיה אלם ובית דין לא יוכלו להוציא ממנו, או שהלוה יברח יתבעו מהערב³⁵⁸ (ש"ך).
- (4) ואם הישראל ערב לו בעד הקרן ולא בעד הרבית - משמע דהרמ"א מתיר אפילו בערב שלוף דוץ, אם הוא ערב רק על הקרן ולא על הרבית, ויש חולקים דאסור (ט"ז), אך יש מסכימים לפסק הרמ"א (נקוה"כ, חו"ד, בית מאיר)³⁵⁹.
- (5) או להיפך שערב לו בעד הרבית וכו' - אך י"א דאף שהוא ערב לו רק על הרבית אסור, כיון שנמצא שכל זמן שהגוי אינו פורע את חובו הוא חייב ברבית, וא"כ אחריות החוב על הערב (לבוש, ט"ז), אבל יש שהסכימו עם דברי הרמ"א, דכאן מיירי שהתחייב לו סכום קצוב למשך כל זמן ההלואה, אך באמת אם הרבית מתרבה בכל חודש וחודש שהגוי אינו פורע, אסור אע"פ שהישראל ערב רק על הרבית, ובכה"ג אסור אף אם הישראל אינו לוקח את המעות מהמלוה (ש"ך ע"פ נוב"י בפת"ש, יד אברהם)³⁶⁰.
- (6) שערב לו בעד הרבית - היינו אם קנו מידו על זה, אך אם לא קנו מידו אינו חייב לשלם כלל, כיון שהוא כערב שלא בשעת מתן מעות לגבי הרבית (ש"ך)³⁶¹.

³⁵⁵ והוא הדין אם התנה עם הישראל המלוה, שאם יהיה לגוי לשלם לא יתבע ממנו, דמותר להיות ערב (בית מאיר).

³⁵⁶ והוי רבית קצוצה (חכמ"א כלל קל"ח ס"ג).

³⁵⁷ ואם כן אם כבר גבה את הרבית מהישראל שהיה ערב קבלן, א"א להוציא מיד המלוה, דהמוציא מחבירו עליו הראיה, שהרי יש מתירים אף בערב קבלן (שער דעה).

³⁵⁸ אך מ"מ את הרבית שעלתה אחרי שהגוי ברח ותבעו מהערב, אסור לגבות, שהרי עכשיו הישראל הערב הוא הלוה והוי רבית מישראל לישראל ואסור (שארית חיים בדרכ"ת).

³⁵⁹ ויש שכתבו דאף מותר להיות ערב שלוף דוץ על הקרן לבד, ועל הרבית יהיה ערב רגיל, דהיינו שהמלוה צריך לתבוע קודם את הגוי על הרבית, ורק אם לא יהיה לו לשלם או שיברח וכדו' יוכל לתבוע מהישראל את הרבית (חי' מהרא"ל).

³⁶⁰ אך י"א דאף אם הרבית מתרבה על הערב בכל חודש וחודש, אם יש זכות למלוה לתבוע את הלוה שישלם חובו מותר, דנחשב רק כערב רגיל שאין בזה איסור, ורק אם אין זכות למלוה לתבוע את החוב מהלוה כל זמן שהרבית מתרבה על הערב, נחשב כערב שלוף דוץ ואסור (חו"ד בבי' דברי הש"ך).

³⁶¹ אך ערב על הלואה ע"פ "היתר עיסקא" אין צריך קנין, כיון שדמי ההתפשרות הם חלק מריוח השותפות, וא"כ הקנין שמקנה מקבל העיסקא שהוא שותף א' בשותפות מועיל לכולם (שו"ת שבט הלוי חי"א סי' שכ"ג אות א').

^(א') אבל אם ישראל ערב לקחן מידו - ומשמע שאף אם ישראל אינו ערב כלל, אלא לקח את המעות מיד המלוה ונתן לגוי הלוח אסור³⁶², אך היינו דוקא אם ישראל נותן אח"כ את הרבית למלוה, אך אם הגוי הלוח נותן בעצמו את הרבית למלוה מותר (ש"ך), אך יש חולקים דאפילו אם ישראל נעשה ערב וקיבל את המעות בידו מותר, וכ"ש אם לא נעשה ערב דמותר, וצ"ע (רע"א).

^(ב') אבל אם נותן לו משכון של עובד כוכבים וכו' - והיינו דוקא אם הוא ערב רק על הרבית³⁶³, אבל אם הוא ערב גם על הקרן אסור אע"פ שנתן משכון של הגוי³⁶⁴, וכל זה בסרסור שמביא את המשכון של הגוי, אך אם בתחילה ישראל הלוח לגוי וקיבל ממנו משכון, וחוזר ולוח עם משכון זה מישראל אחר ואומר לו שמוכרו לו אסור לו להיות ערב על הרבית, אך אם אינו ערב כלל מותר אף אם בסוף המלוה מתרצה להחזיר לו את המשכון מותר לישראל הלוח לשלם את הרבית, אבל אם בתחילה נתן לו את המשכון סתם מותר אפילו אם ישראל הלוח משלם את הרבית (ש"ך), אך י"א דבכל גווני אף שהוא ערב לו רק על הרבית אסור, כיון שנמצא שכל זמן שהגוי אינו פורע את חובו הוא חייב ברבית, וא"כ אחריות החוב על הערב (ט"ז).

^(ג') צריך לשלם לו כל הקרן והרבית - ואין המלוה צריך לתבוע את הלוח או את הערב הגוי³⁶⁵. ואם היה בידו משכון והחזירו לגוי הוא מתחייב אף אם לא קנו מידו, ואם פטר את הערב, אם היה ערב קבלן הוא מתחייב אף בלי קנין, אך אם היה ערב סתם צ"ע אם צריך קנין או לא (ש"ך).

^(ד') אבל לא הרבית וכו' - אע"פ שהערב היה מתחייב בכל רבית זו, י"א דאם עשה קנין ע"ז חייב את כל הרבית (ט"ז), אך י"א דאפילו אם קנו מידו פטור מלשלם את הרבית שתעלה אח"כ (ש"ך).

^(ה') ואם זקף העובד כוכבים הקרן עם הרבית - ובכה"ג אף שלא קנו מידו מתחייב הערב על הרבית, כמו ערב בשעת מתן מעות, כיון דהוי כמו הקרן (ש"ך סק"ה)³⁶⁶.

סי' קע"א דין עובד כוכבים שהלוח ברבית ונתגייר, ובו סעיף אחד

א. רס"ה ישראל שלוח מעות מהעובד כוכבים ברבית וזקפן עליו במלוה³⁶⁷ ונתגייר, אם עד שלא נתגייר זקפן עליו במלוה גובה קרן ורבית, ואם משנתגייר זקפן עליו במלוה, גובה הקרן ולא הרבית³⁶⁸. אבל עובד כוכבים שלוח מישראל ברבית וזקף עליו את הרבית במלוה, אף על פי שזקפן עליו אחר שנתגייר גובה את הקרן ואת הרבית שלא יאמרו בשביל מעותיו נתגייר זה, רס"ו גובה ישראל ממנו אחר שנתגייר כל מעות הרבית שנתחייב בהם כשהיה עובד כוכבים³⁶⁹.

³⁶² י"א דהיינו דוקא אם ישראל שלקח את המעות מהמלוה לא הזכיר שלוקח עבור גוי פלוני, אך אם הזכיר לו את שם הגוי שלוקח עבורו מותר (חור"ד). אך י"א דבערב סתם מותר לכתחילה, ובערב קבלן ושלוף דוץ לכתחילה אסור, אך אם עבר ועשה יקיים ערבותו (שער דעה).

³⁶³ והיינו דוקא בערב סתם (ברית יהודה פל"ד הערה ל"ה).

³⁶⁴ והיינו דוקא אם המשכון שווה רק כנגד הקרן, בזה אסור להיות ערב על הקרן ועל הרבית, אבל אם המשכון הוא טוב ששווה כנגד הקרן והרבית מותר לישראל להיות ערב על הקרן ועל הרבית (חור"ד).

³⁶⁵ אך י"א דבזמנינו שאף אצל הגוים תובעים בתחילה את הלוח, אף ישראל שנכנס במקום הערב צריך לתבוע בתחילה את הלוח (יד אברהם).

³⁶⁶ י"א דוקא אם בשעה שזקף את הרבית עם הקרן פטר את הלוח מחיובו, או בערב שלוח דוץ דחשיב שפטר את הלוח בזה (חור"ד), אך י"א דאף אם לא פטר את הלוח בשעה שזקף את הרבית עם הקרן מהני בלי קנין (ערך שי בדרכ"ת).

³⁶⁷ י"א דזקיפה היינו דוקא אם חישב הכל ביחד במלוה וגם כתב לו שטר עליהם 'כך וכך אני חייב לפלוני' (רש"י בשער דעה, כנה"ג חו"מ סי' ס"ז הגב"י ס"ק ל"ח), ויש שחילקו בין זקיפה קודם שהתווספה הרבית, דבזה צריך שיכתוב ולא מועילה זקיפה בע"פ, אך אם זקף לאחר שהתווספה הרבית מועילה גם זקיפה בע"פ (אבנ"ז סי' ר"ב סק"ה), ויש שחילקו להיפך, דאם מחשב עמו לאחר ההלואה צריך שיכתוב כן בשטר, אבל אם בשעת ההלואה הלוח לו סלע בה' דינרים וזקף לו את הה' דינרים במלוה הוי זקיפה אפילו בע"פ (דרכ"ת).

³⁶⁸ ובספק אם זקף עליו לפני שהתגייר או לאחר שהתגייר, הוי ספק איסור ולחומרא (בית הלל בדרכ"ת).

³⁶⁹ אם גבה את הרבית שעלתה אחר הגירות, אם לא זקף כלל מסתבר שא"צ להחזיר, דכיון שהקציצה היתה כשהיה גוי אין בזה איסור דאורייתא אלא רק אבק רבית. אבל אם זקף לאחר הגירות מסתבר שזה רבית קצוצה, ל"א בסי' קס"ו ס"ב דאף לאחר ההלואה הוי רבית קצוצה. אך אם גבה את הרבית של הזמן שקודם שנתגייר לכו"ע א"צ להחזיר (חי' מהרא"ל סק"ב).

- (8) גובה קרן ורבית - אפילו את הרבית שעתידיה להתווסף לאחר שיתגייר, משום שמזמן שזקף עליו במלוה נחשב כקרן (ש"ך). יש שהסתפקו אם לא זקף את כל הרבית, אלא שילם מראש, דהיינו שבתחילה הלוה לו ע"מ שיתן לו דינר לכל חודש, ולא זקף במלוה אלא שאח"כ נתן לו י"ב דינרים, ואח"כ התגייר המלוה, אם צריך המלוה להחזיר את הדינרים שקיבל על זמן היהדות (גידו"ת ברע"א)³⁷⁰.
- (2) גובה הקרן ולא הרבית - אפילו את הרבית שכבר התחייב לפני גירות המלוה (ט"ז, ש"ך), וי"א שאם לא זקף כלל מותר לגבות את הרבית שהתחייב לפני הגירות (פרישה בש"ך), אך העיקר דאם לא זקף כלל אסור לגבותה (ש"ך), ויש שצדדו להתיר בזה (גידו"ת ברע"א).
- (3) אף על פי שזקפן עליו וכו' - י"א דהוא הדין אם לא זקף כלל שמותר לגבות את הרבית, וי"א שאם לא זקף את הרבית אסור לגבות, וטוב להחמיר (ש"ך).

סי' קע"ב דין הממשכן בית או שדה על מנת שיאכל פירות, ובו ו' סעיפים

א. ר"ס המלוה את חבירו ומשכן לו בית או שדה על מנת שיאכל פירותיו כל ימי המשכונא, אם היא כמשכנתא דסורא, דהיינו שמשכנה לו לשנים ידועות וכותב במשלם שנין אילין תיפוק ארעא בלא כסף, אפילו מרחיב הזמן הרבה שאין מגיע לכל שנה אלא דבר מועט, כגון שהלוהו מנה והתנה עמו שאחר עשר שנים תחזור קרקע זו לבעליו הנם, והיה שכר אותה קרקע שוה אלף דינרים בכל שנה, מותר שאין זה אלא כמו ששכר בפחות, ר"ס וכו' אם התנה בעל הקרקע עמו³⁷¹ שבכל זמן שירצה הלוה לסלקו שיביא לו מעות ויחשוב לו עשר בכל שנה ויסלקו מהשדה או מהבית והוא יחזיר לו שאר דמים ויסתלק, מותר ר"ס שמאחר שאין בה ביד המלוה לגבות מחובו כלום ולהחזיר הקרקע ללוה אינו אלא שכירות. הגה: ר"ס וכו' לאפילו בלא משכנתא דסורא יש היתר ללוות, כיצד, אם הלוה לזמן קצוב כך וכך שנים, אם הלוה יוכל לסלקו תוך הזמן ומנכה לו כל שנה ושנה אפילו דבר מועט³⁷², דזהו מקרי משכנתא זנכיתא³⁷³, ואם לא מנכה ליה כלום אסור והוי חבך רבית³⁷⁴. ואם אין הלוה יכול לסלקו תוך הזמן אפילו בלא נכיתא³⁷⁵ דאין חילוק בין אתרא דמסלקי ובין אתרא דלא מסלקי, אלא זנכיתא³⁷⁵ פרי בלא נכיתא אסור. ר"ס וכו' לילך בדבר זה אחר המנהג, ר"ס וכו' היתר זנכיתא אפילו יכול לסלקו³⁷⁶ 377, ר"ס וכו' חילוק בזה בין שדה לבית³⁷⁸ ר"ס וכו' שאר מטלטלין³⁷⁹ דבכל מידי זנכיתא פרי.

³⁷⁰ י"א דכל הספק הוא רק לסוברים שע"י הזקיפה מותר לגבות רק את הרבית שעלתה לפני שהתגייר, אבל למבואר בש"ך דמותר לגבות אף את הרבית שעתידיה להתווסף לאחר שיתגייר, כ"ש אם גבה שמותר (ברית יהודה פ"ל הערה י"ח).

³⁷¹ במקום שרגילים שאין הלוה פורע חובו ומסלק את המלוה, אם הלוה התנה ע"ז בתחילת ההלוואה שיוכל לסלק את המלוה מועיל התנאי אף בלי קנין, אך אם בתחילה לא התנה על כך לא מועיל תנאי הלוה אלא אם עשו קנין ע"ז, אך תנאי המלוה לא מועיל כלל (יד אברהם).

³⁷² י"א דאם אמרו ששדה זו מושכרת לאחרים במנה ולמלוה תהיה ממושכנת בידו וינכה לו דינר אסור, ורק אם סיכמו על הניכוי מהחוב בסתמא מותר (גליון מהרש"א).

³⁷³ שטר משכנתא בנכיתא, שהיה כתוב בו שמנכה לו סכום לכל שנה ושנה, ואם לא ישלם עד לאחר ג' שנים ימשיך המלוה לגור בבית בחינם, אסור, כיון שזה קנס המתרבה שמבואר בשו"ע לקמן סי' קע"ז ט"ז דזה רבית גמורה (גליון מהרש"א).

³⁷⁴ והמלוה יכול לתבוע את מעותיו מיד, כיון שהלוה לו בטעות (מל"מ בגליון מהרש"א).

³⁷⁵ והיינו דוקא אם מנכה לו מהחוב עצמו, אך אם משלם לו מכיסו על כל שנה ושנה אסור (חור"ד, גליון מהרש"א).

³⁷⁶ וי"א שיש לחוש לדעות שההיתר הוא רק אם הלוה אינו יכול לפדות את המשכון בעל כרחו של המלוה, ולכן יתנה עם הלוה שהוא לא יוכל לפדות את המשכון בעל כרחו, ואז מותר אף אם המלוה יכול לכופף את הלוה שיפדה את המשכון מתי שהמלוה ירצה (שו"ע הרב סנ"ב).

³⁷⁷ אם התנה שיגור בבית בנכיתא של דינר לחודש, ואחרי שהלוה יפרע כל חובו יגור בבית וישלם ט"ו דינרים לחודש, י"א דאסור כיון שניכר שמוזיל לו בגלל ההלוואה (רדב"ז בשער דעה, שארית חיים בדרכ"ת), ויש חולקים דלא מצאנו בזה לאיסור (שער דעה).

³⁷⁸ אך י"א דבבית אסור כיון שאם יפול הבית או ישרף, המלוה לא יצטרך לנכות את דמי שנה זו, ולכן אם התנו שאפילו אם יפול הבית או ישרף יפסיד המלוה ויצטרך לנכות את הדמים מותר (חור"ד).

³⁷⁹ ואם נתן מטלטלין במשכון בלי נכיתא נחלקו הראשונים אם הוי רבית קצוצה או אבק רבית (מחנ"א סי' כ"א בדרכ"ת).

י"ד חלק ד' ע"פ מתירין להלוות על ספרים או מקומות בית הכנסת ולישב עליהם אפילו בלא נכיתא, דהוי לאורכ מלוא ומותר ללוות צרכית לאורכ מלוא, וטוב להחמיר לעשות צרכיתא. י"ז כל זה לא מיירי אלא כשאחריות המשכונות על המלוא, אבל כשהלוה כותב לו אחריות על שאר נכסיו ולא יוכל להגיע למלוא שום הפסד אסור³⁸⁰. י"ח כל מקום שהמשכנתא הוי אבק רבית, אם בא הלוה לנכות למלוא הפירות שאכל לא מנכין ליה, דהואיל והמשכנתא הוי צרכית המלוא ולוה עליה מתחלה, אילו מנכין ליה מחובו הוי כאילו מו"צין האבק רבית ממנו דדיינים. י"ט מיהו אם אמר לו לא בעינא דתיכול עוד פירותי צרכית, אם אכלן אח"כ אפילו צאתא דלא מסלקי מנכין לו פירות שאכל אח"כ.

(א) כמשכנתא דסורא - אך לדעה זו אסור בגוונא שכתב הרמ"א להתיר, דהיינו במשכנתא בנכיתא (ט"ז).

(ב) וכותב וכו' - ואף כשכותב כך בשטר צריך שלא יהיה ביד המלוה לכופ את הלוה לפרוע חובו (ש"ך).

(ג) שאחר עשר שנים - והוא הדין יותר מכך (ש"ך).

(ד) וכן אם התנה בעל הקרקע - דהיינו אפילו אם התנה הלוה שיוכל לסלק את המלוה מהקרקע מותר, וכ"ש אם לא התנה כך שמותר (ש"ך).

(ה) מהשדה או מהבית - ר"ל שלא רק בשדה שיתכן שלא יצמחו פירות וא"כ המלוה מפסיד, אלא אף בבית מותר, משום שגם בבית לפעמים יש קלקול וא"א לגור בו (ש"ך).

(ו) אפילו דבר מועט - אפילו אם מנכה פחות משיעור שדה אחוזה, דהיינו סלע ופונדיון לשנה לקרקע הראויה לזריעת כור שעורים, מ"מ מותר (ש"ך).

(ז) וי"א דאין חילוק וכו' - ומ"מ יש חילוק לענין אם הוי רבית דאורייתא או דרבנן, דאם הרגילות שהלוה יכול לסלק את המלוה ולפרוע את החוב הוי רבית דאורייתא³⁸¹, אך אם אינו יכול לסלק הוי רבית דרבנן. אם הלוה מנכה דבר מועט מההלוואה י"א דמותר לדעות אלו אף אם המלוה יכול לכופ את הלוה לפרוע חובו, אך י"א דכל ההיתר הוא רק אם המלוה אינו יכול לכופ את הלוה לפרוע את חובו (ש"ך).

(ח) וטוב להחמיר לעשות בנכיתא - כיון שיש אוסרים בספרים בלי נכיתא טוב לחוש לשיטתם (ש"ך).

(ט) אלא כשאחריות המשכונות וכו' - דהיינו שאם יאבד המשכון לא יתן לו הלוה משכון אחר³⁸², אך ודאי שהמלוה לא יפסיד את עיקר החוב אלא הלוה יצטרך לפרוע לו ומ"מ מותר (ט"ז, ש"ך).

(י) כותב לו אחריות וכו' - ומ"מ אי"ז אלא אבק רבית, וא"א להוציא ממון מהמלוה (ט"ז).

(יא) הפירות שאכל - וכ"ש אם המלוה אכל פירות יותר משיעור החוב שלא מוציאים ממנו (ש"ך).

(יב) לא מנכין ליה - וכ"ש שלא מחשבים משטר לשטר, דהיינו שלא מפחיתים למלוה מחוב שבשטר אחר (רע"א).

(יג) מיהו אם אמר וכו' - ואם אכל את פירות המשכנתא בנכיתא אפילו במקום שהלוה אינו יכול לסלקו דאין בזה איסור, ונגמרו ימי המשכנתא והמלוה המשיך לאכול את הפירות כדין אפילו שהלוה לא כתב לו כך במפורש, מ"מ אם הלוה אמר שלא יאכל, או אפילו אם אמר שהוא יטרח ויביא מעות לפרוע את החוב שוב אסור למלוה לאכול את הפירות (ש"ך).

(יד) אם אמר - י"א דוקא אם אמר כן בבית דין, וי"א שאפילו אמר שלא בבית דין (ש"ך)³⁸³.

(טו) אמר לו לא בעינא וכו' - ואז כופים את הלוה לפרוע את חובו מיד, שהרי המלוה נתן לו את המעות רק על דעת שיאכל את פירות המשכנתא (רע"א).

³⁸⁰ ומשמע שאם יש צד שיגיע למלוה הפסד מותר אף אם הלוה קיבל עליו אחריות (ויאמר יצחק בדרכ"ת).

³⁸¹ ו"א דהיינו דוקא בשדה, אבל בבית אם המלוה גר בבית הוי רק אבק רבית, אך אם המלוה השכיר את הבית לאחרים הוי רבית קצוצה. וכן הנותן עיסקא וקיבל בית במשכון ודמי ההתפשרות בעד העיסקא היו שהנותן יגור בבית, ואחר כך טוען המקבל שלא הרויח בעיסקא, הנותן אינו צריך לתת לו שכר על שגר בביתו, וצ"ע. אך אם הנותן השכיר את הבית לאדם אחר וקיבל שכר, צריך להחזירו למקבל (חור"ד). אך יש חולקים דלעולם בית יותר חמור משדה (מקור מים חיים ובית שלמה בדרכ"ת).

³⁸² וא"כ הוא מפסיד את מה שניכה מהחוב תמורת השימוש במשכון (חור"ד), וי"א שצריך להיות באופן שאפשר שיהיה לו הפסד שינכה לו מהחוב תמורת שנה שלימה אע"פ שבפועל ישתמש במשכון רק מעט (שו"ע הרב ס"ב).

³⁸³ וי"א שאין צריך שיאמר כן בבית דין (חור"ד).

(טז) פירותי ברבית - אך אם אין בזה אפילו אבק רבית, אף אם הלוח מיחה שלא יאכל פירותיו³⁸⁴ מותר לו לאכול עד שיביא מעות ויפרע חובו (ש"ך).

(יז) אפילו באתרא דלא מסלקי - ואפילו אמר כן בתוך הזמן שאינו יכול לסלקו, מ"מ מועילה אמירה זו שינכו לו את כל דמי הפירות כפי שישומו אותם בבית דין, אך י"א שלפני הזמן שיכול לסלקו אינו יכול למחות בו כלל ולא מנכים לו מהחוב בגלל מה שאכל, ולכן הוי ספיקא דדינא והמוציא מחבירו עליו הראיה (ש"ך), וי"א שלכל הדעות אם יש בדבר אבק רבית יכול למחות בו שלא יאכל את הפירות (רע"א).

ב. משכונא זו אם בא המלוה לחזור ולהשכירה ללוח בדבר קצוב לשנה, רפיש אוסרין רפאויש מתירין. רבנאם אדם אחר שכרה מהמלוה יכול הוא לשכרה ממנו. הגה: ועיין לעיל סימן קס"ז. גם נתבאר לעיל אם אכל המלוה הפירות לאחר זמן המשכנתא.

(יח) משכונא זו - היינו משכנתא דסורא שהזכיר השו"ע בס"א להתיר, אך בשאר משכנתא לכל הדעות אסור לחזור ולהשכירה ללוח, ואם התנו על כך מתחילה שיחזור וישכירה ללוח הוי רבית קצוצה (ט"ז, ש"ך).

(יט) ואם אדם אחר שכרה מהמלוה - גם דין זה הוא רק במשכנתא דסורא, אבל בשאר משכונות אסור משום דמיחזי כרבית. בכל המשכונות אם הלוח נשאר לגור בבית ואדם אחר מתחייב לתת למלוה דבר קצוב בכל שנה, אם עשה כן מדעת עצמו מותר, אך אם עשה בשליחות הלוח אסור והוי רבית קצוצה. אך אם התנו מתחילה שאדם אחר ישלם למלוה והוא יחזור וישכיר את הבית ללוח, הוי רבית קצוצה, אך יש שהתירו בזה (ט"ז).

ג. רבנא במשכנתא זו אם נותן המלוה ללוח דבר מועט לשנה בשביל שיקבל עליו איזה תיקון קל, כגון שביירת קורה וכיוצא בזה מותר, רבנאם נותן לו דבר קצוב לשנה כדי שיקבל אחריות מנפילה או שריפה יש מי שאוסר. הגה: רבנאם כל משכנתא אינה נפדית לחלאין, ואם הביא לו קלת מעותיו המלוה אוכל פירותיו עד שיתן לו כולס³⁸⁵. רבנא דמשכנתא שריא דוקא כשהשכין לו השדה בשעה שנותן לו המעות והוי כמכר, אבל אם נתנה לו בחוב קודם אסור³⁸⁶. רבנאם עשו משכונא סתם ולא התנו זה עם זה במשכנתא דסורא או זנכיתא, אזלינן בתר מנהג העיר ומסתמא דעתייהו כמנהג העיר, וכן אם יוכל לסלקו הולכים אחר המנהג³⁸⁷. ועיין בחושן המשפט נתבארנו כי שאל דני המשכנתא.

(כ) אינה נפדית לחצאין - צ"ל נפדית לחצאין, ור"ל שהמלוה צריך לקבל חצי מעותיו, ומ"מ המלוה אוכל את כל פירות השדה (ש"ך).

(כא) בחוב קודם - ואפילו במשכנתא בנכיתא אסור (ט"ז, ש"ך). דין זה רק אם אמר לו בלשון משכון לחוד, אבל אם אמר למלוה תחזיק בגוף השדה ותקנה אותה בחזקה³⁸⁸ שתהיה קנויה לך לפירותיה והמלוה החזיק בשדה, מותר אפילו במשכנתא בנכיתא (ט"ז). דין זה רק אם אמר לו כן בעל פה ולא אמר לו לך חזק וקני, אבל אם כתב לו שטר קנה את המשכנתא אפילו על חוב קודם (לחמי תודה בפת"ש, תו"ד).

(כב) אזלינן בתר מנהג העיר - אך י"א דרק לענין משכנתא דסורא הולכים לפי המנהג, אך לא לענין משכנתא בנכיתא (ש"ך)³⁸⁹.

(כג) הולכים אחר המנהג - במקום שנוהגים שאם הלוח לא יפדה בזמן ידוע כגון בתחילת השנה שוב לא יפדה בכל אותה שנה, נחלקו הראשונים אם נחשב אתרא דמסלקי או לא, ורוב הראשונים סוברים שזה אתרא דלא מסלקי (ש"ך).

ד. רבנא הממשכן בית או שדה ביד חבירו והיה בעל הקרקע הוא אוכל פירותיהו, ואמר לו המלוה

³⁸⁴ לפני שנגמר ימי המשכנתא (עצי לבונה).

³⁸⁵ אך אם נתן לו מטלטלין במשכון והמלוה אינו אוכל פירות מזה, ופרע הלוח חצי מהחוב, צריך המלוה להחזיר לו חצי מהמשכונות, שהרי הוא לא אוכל פירות מזה (עצי לבונה בדרכ"ת).

³⁸⁶ י"א דלדעת רוב הפוסקים אף בחוב קודם מותר (שער דעה).

³⁸⁷ אך בסתמא אם לא ידוע מנהג המקום וקבעו זמן שיפרע את החוב, חשיב כאתרא דלא מסלקי, שהרי הזמן הוא גם לטובת המלוה שהמשכון ישאר בידו עד זמן זה (חי' מהרא"ל בדרכ"ת).

³⁸⁸ לקנין משכון (גליון מהרש"א).

³⁸⁹ אך י"א דהב"י לשיטתו בסעיף א' דאין היתר אלא במשכנתא דסורא ולכן אף בזה התיר רק במשכנתא דסורא, אך לדעת הרמ"א שם דמותר אף במשכנתא בנכיתא אף בזה הולכים אחר המנהג (אורח מישור על הדרכי משה בדרכ"ת).

לכשתמכור קרקע זו לא תמכרנה אלא לי בדמים אלו אסור³⁹⁰, אבל אם אמר לו אל תמכרנה אלא לי בשוויה ועל מנת כן אני מלוה אותך הרי זה מותר³⁹¹.

(כד) בדמים אלו - היינו דמי ההלוואה, או אף אם מוסיף לו יותר מזה, אך מכל מקום הבית או השדה שוים יותר מזה אסור (ט"ז, ש"ך), ולכתחילה יש להחמיר שאם פסק לו מתחילה את הדמים אסור אפילו אם זה כפי שהם שוים באמת (ש"ך). לדעת רוב הראשונים אע"פ שאם ירצה יכול למכור לאחרים ביותר מסכום זה, מ"מ אסור למכור לו בסכום זה, אך י"א דבכה"ג מותר למכור אף לו בסכום זה, ורק אם התנה עמו שלא ימכור לאחרים אף בסכום יותר מזה אסור למכור לו בסכום זה, וי"א דאפילו בסתמא נחשב כאילו התנה כך (רע"א). ואם אמר שיהיו קנויים לו מעכשיו מותר (רע"א, חו"ד).

(כה) אסור - והוי אבק רבית כיון שיתכן שבכלל לא ירצה למוכרם³⁹² (ש"ך). י"א דאע"פ שבכל הלואה שנתן שדה למשכון המלוה קודם לקנות את השדה יותר מהמצרן [אדם שיש לו שדה בסמיכות לשדה זון] ואין דין בר מצרא, אך אם התנה על כך מתחילה שהוא יקנה את השדה אינו קודם למצרן דאסור משום רבית, אך י"א דאין בזה כל איסור רבית כיון שהלוה לא נחסר מזה (ט"ז).

ה. רפ"עובד כוכבים שמשכן הצרו לישראל וחזר העובד כוכבים ומכרה לישראל אחר, אין הממשכן חייב להעלות שכר לישראל מעת שקנה הישראל, אלא דר בחצר בלא שכר עד שיחזיר לו העובד כוכבים את המעות שיש לו על הצר זו, שהרי הוא ברשות הממשכן כדיניהם עד שיתן מעותיו ויסתלק.

(כו) אין הממושכן וכו' - ואפילו אם הקונה היה צריך לפדות את החצר מהממשכן, מ"מ אין הממשכן צריך להעלות שכר לקונה (ט"ז, ש"ך).

ו. ר"הנותן חורבתו להבירו שיבנה וידור בה עד שיכלו דמי ההוצאה, ואם שוה ג' זהובים בשנה אינו חושב אלא זהוב אחד, מותר. הגה: נ"ל מותר לתת המס מן השדה שהשכין בדרך המותר, ודווקא כשהמס מעות, אבל אם נותנין המס מפירות השדה כגון שנותנין חלק מן הפירות הגדלים אסור. נ"מ שהשכין בית שאינו שלו³⁹³ ונ"ל בעל הבית והוליא הבית שלו מן המלוה והולכך לתת שכר לבעל הבית שדר בו, הלוה צריך להחזיר לו מעותיו למלוה גם השכר שהולכך ליתן.

(כז) ודווקא כשהמס מעות וכו' - היינו שאם המס הוא על גוף הקרקע מותר ללוה לתת אותו, אך אם המס הוא על הפירות, כגון שלוקח אחוז מסוים מסך הפירות הגדלים, אסור ללוה לפרוע אותו (ט"ז, ש"ך). י"א דאע"פ שאסור להתנות עם הלוה שהוא ישלם את המס מאותו מנה שמלוה לו, אך מותר להתנות עמו שאם ירויח בו הלוה יפרע את המס ושאר הרויח יהיה שלו ואם לא ירויח המלוה יפרע את המס (ש"ך), ויש שאסרו בזה כיון שמ"מ המלוה הוא קרוב לרויח ורחוק להפסד (רע"א)³⁹⁴.

(כח) הלוה צריך להחזיר וכו' - י"א דוקא אם הלוה קיבל עליו בפירוש אחריות שנתן את המשכון צריך לשלם את שכר הבית שהמלוה צריך לשלם לבעל הבית, אך אם לא קיבל בפירוש את האחריות אסור לו לשלם את שכר הבית שהוצרך המלוה לשלם, ולא אומרים דאחריות טעות סופר (ט"ז), אך י"א דאף משכנתא הוי כמכירה ואומרים בה אחריות טעות סופר (נקוה"כ).

³⁹⁰ אפילו אם אח"כ הוזלו ושויים כפי הדמים שהתנה עליהם בתחילה (חו"ד), אך יש מתירים (שו"ת הרדב"ז בשער דעה).

³⁹¹ ואפילו אם אח"כ התייקרו מותר (חו"ד), ומ"מ בכה"ג מותר לו למוכרם לאחר כפי שוויים עכשיו (כתר מרדכי בדרכ"ת).

³⁹² אך י"א דצד א' ברבית הוי רבית קצוצה [ראה לקמן סי' קע"ד סעיף א' בד"ה רבית קצוצה ובהערה שם], ורק אם נעשה בתורת מכר אינו אלא מדרבנן (מקור מים חיים, שער דעה).

³⁹³ ומיירי שהמלוה לא ידע שהבית אינו של הלוה, אך אם ידע שהבית אינו שלו אסור לו לשלם יותר מהקרבן בכל גווני (ברית יהודה פ"ד הערה נ"ד).

³⁹⁴ ויש שביארו שכל ההיתר בזה הוא רק אם המלך דורש מס אם מתעסק במעות במדינתו ומרויח על ידם, דבזה עיקר שיעבוד תשלום המס הוא על הלוה, ולכן הוא צריך לשלם את המס (חו"ד).

סי' קע"ג הרבה פרטי דיני רבית, ובו י"ט סעיפים

א. רי"מכר לחבירו דבר ששוה עשרה זהובים ב"ב³⁹⁵ בשביל שממתין לו אסור, רי"דאפילו אם המוכר עשיר ואינו צריך למעות ולא היתה הסחורה נפסדת אצלו, רי"דבמה דברים אמורים בדבר שיש לו שער ידוע³⁹⁶ או דבר ששומתו ידוע כמו פלפל או שעוה³⁹⁷, אבל מלית וכיוצא בו³⁹⁸ שאין לו שער ידוע ואין שומתו ידוע מותר למכרו ביוקר לפרוע לזמן פלוני³⁹⁹, רי"דבלבד שלא יאמר לו בפירושו⁴⁰⁰ אם תתן לי מיד הרי הוא לך בעשרה זהובים ואם לזמן פלוני ב"ב⁴⁰¹.

³⁹⁵ אפילו אם התוספת היא פחות משתות ממחיר החפץ אסור, וראוי שיחזיר לו עד שווי הסחורה כפי שהיתה נמכרת במזומן (שו"ת הר"י מיגאש בברכ"י סי' קס"א סק"ב).

³⁹⁶ להלן בסי' קע"ה ס"א מבואר שלדעת השו"ע רק שער של המדינה נחשב כשער קבוע, אך שער שיצא רק בעיירות אינו נחשב שער קבוע, ולפי"ז אף כאן אם יצא השער רק בעיירות ועדיין לא יצא שער של המדינה לא נחשב שיצא השער, ולדעת הרמ"א שם שאף אם יצא השער של עיירות נחשב כשער קבוע, יש להסתפק אם רק שם שהוא לקולא מחשיבים שער של עיירות כשער, אך כאן שיציאת השער הוא לחומרא לא נחשיב את השער של העיירות כשער קבוע, וצ"ע (שער דעה), וי"א שאם השער אינו קבוע מותר (חור"ד), ויש שכתבו כאן לאסור אפילו בשער של עיירות ואח"כ כתבו שיש אומרים שאפילו אם יצא השער אלא שלא נקבע ולפעמים מוכרים בזול ולפעמים מוכרים ביוקר משום שהשער משתנה תמיד מותר (שו"ע הרב סכ"א).

מוצרים שיש על מחירם פיקוח ממשלתי, או שיש להם מחיר קבוע ע"י היצרן או החברה, נחשב שיצא השער ואסור למכרו ביוקר בהקפה (חוט שני פ"ב עמ' צ"ד אות ב' ג'). ויש שכתב שבזמנינו רוב המוצרים יש להם שער (ברית יהודה פכ"ב הערה ד' ועיקרי דינים פ"ד ס"ו).

³⁹⁷ כלומר שכל הפלפלים והשעוה שוים, וכולם קונים אותם תמיד ויודעים את שומתם (שו"ע הרב שם). דהיינו שאין צריך לראות את החפץ בשביל לקבוע את מחירו (חוט שני שם אות ד').

³⁹⁸ וכן בזמנינו רהיטים, מוצרי חשמל, בגדים, מזוזה, נקראים שאין שומתם ידועה, ומותר למכרם ביוקר בהקפה, אם המוכר לא פירש שני מחירים (חוט שני שם אות ד' ה'), ויש שכתב שבזמנינו רק דברים שאינם מיוצרים אלא לפי הזמנה או בדוגמאות בודדות מותר אם אינו מפרש (ברית יהודה ועיקרי דינים שם).

³⁹⁹ ואין בזה דין אונאה, כיון שצריך לשום גם את אחריות החוב כמה הוא שוה, לפי אמינות הקונה ואם יש לו נכסים לפרוע את החוב, ובמוכר שטר חוב אין דין אונאה (חור"ד).

אם פסק עמו בהיתר שישלם לאחר זמן ביוקר, ואח"כ בשעת הפרעון הוזל החפץ מאד, מ"מ מותר לקונה לשלם את כל המחיר שפסק עמו, כיון שבשעת המכירה לא היה ניכר שבגלל ההמתנה לוקח סכום זה ואף אם היה משלם לו במזומן היה לוקח ממנו סכום זה (חור"ד סי' קס"ב סק"א).

⁴⁰⁰ והוא הדין בכתיבה אסור, כיון שידוע שמוכר במזומן בזול יותר (מהר"ם שיק בדרכ"ת, חוט שני פ"ב עמ' צ"ב אות ב', קיצור דיני רבית המצויים פ"ז ס"ב, ברית יהודה פכ"ב הערה י"א), וכן אם נכתב כך בחשבונית הקניה אסור (שו"ת הר צבי יר"ד סי' קל"א). ויש שכתבו להקל אם הפרסום אינו בחנות עצמה, כגון בעיתון, ובשעת המכירה אינו מפרש שני מחירים (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ד ס"ד), אך יש שכתבו שאין לחלק בזה (רבית הלכה למעשה פ"י ס"ח).

ואף אם לא אמר לו את המחיר במזומן, אלא עומדים שני קונים בחנות ואומר לאחד מחיר זול למזומן ואומר לשני מחיר יקר יותר בהקפה, יש לאסור (חוט שני שם אות ג', ברית יהודה עיקרי דינים פ"ד הערה כ').

אם הקונה שואל את המוכר מה המחיר בקניה בתשלומים, והמוכר עונה לו מחיר יקר, אך לא דיברו כלל על תשלום במזומן, מותר (חוט שני שם אות ד'). וכן מותר למוכר לשאול את הקונה באיזה צורה רוצה לשלם במזומן או בתשלומים, ולפי זה יקבע המוכר את המחיר, ואם רוצה באשראי מותר לו לקבוע מחיר יקר יותר (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ד ס"ז).

ליתן מחיר זול למזומן ???

⁴⁰¹ אך אם המוכר היה סבור שהקונה רוצה לשלם מיד ולכן אמר לו שהמחיר הוא עשרה זהובים, אך אח"כ אמר לו הקונה שרוצה לשלם לאחר זמן, יכול המוכר לחזור בו ולומר שאף אם ישלם מיד ימכור לו רק ב"ב זהובים, ושוב אין בזה איסור (חור"ד, אמרי יושר ח"ב סי' קצ"ב), וכל זה בדבר שאין לו שער ידוע, אלא שכל האיסור הוא משום שפירש, אך אם יש שער ידוע לא יעזור שהמוכר יחזור בו, שהרי מחמת השער הידוע נחשב כאילו פירש לו (קיצור דיני רבית המצויים פ"ז ס"ג). ואם כבר נגמר המקח, יכול לחזור ולהקנות את החפץ למוכר (חי' מהרא"ל, ברית יהודה פכ"ב הערה כ"א). אך י"א שאם המוכר הזכיר את המחיר הזול משום שלא ידע שאז אסור לשלם יותר באשראי, ומיד כשהלוקח אמר לו שאסור, אמר המוכר אני חוזר בי ממה שאמרתי, גם בזה אסור לשלם יותר, שהרי כבר גילה דעתו שמוכן להזיל אם ישלם עכשיו (פסקי הגר"ש אלישיב מ"ה). אך פשוט שאפילו אם פירש לו שני מחירים, או שפירש בתחילה מחיר יקר בהקפה, מותר לחזור ולמכור במזומן בזול (קיצור דיני רבית המצויים שם, ברית יהודה פכ"ב ס"ה והערה י"ד).

רצויש מי שאומר שאפילו אינו מפרש בהדיא אין היתר אלא במעלהו מעט, אבל אם מעלהו הרבה עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו הוה ליה כמפרש ואסור⁴⁰². הגה: ל"דבר הנמכר בעסקה ולפעמים כעצמים שרים לעיר נמכר ז"צ, חס גיולות כרוז פעמים שצ"ח השרים לעיר מותר למכרו ז"צ⁴⁰³.

(⁸) אפילו אם המוכר עשיר וכו' - ואפילו אם הוא מוכר לו דבר שעתידי להתייקר במחיר של שעת היוקר, והמוכר עשיר שאינו צריך עכשיו את המעות ולכן גובה ממנו את המחיר של שעת היוקר, מ"מ אסור כיון שהקונה יכול לקנותו במחיר הזול של עכשיו ומוסיף בשכר המתנת המעות (ט"ז, ש"ך), ואפילו אם גם הקונה רוצה להשאיר את החפץ ברשותו עד זמן היוקר ולא להשתמש בו בינתיים אסור (ט"ז).

(²) שאין לו שער ידוע וכו' - ואם מוכר לו דבר שאין לו אונאה, כגון קרקע, מותר אף שמעלהו יותר ממחירו⁴⁰⁴, אך אם מפרש שאם ישלם עכשיו ימכור לו בזול ואם ישלם אח"כ ימכור לו יותר ביוקר אסור (ש"ך). ואף מטבע של מדינה אחרת דינה כקרקע, שהרי אין בה אונאה, ובפרט אם אין שומתה ידועה (בית אפרים בפת"ש).

(³) מותר למכרו ביוקר - י"א דכל ההיתר למכור ביוקר הוא רק כפי השער של חפץ זה בזמן הפרעון ברוב השנים, אך אסור למכור ביותר מזה (רע"א). אם קונה ביוקר בשביל לחזור ולמכור מיד בזול אסור (ריטב"א בפת"ש)⁴⁰⁵, ובכה"ג אסור אפילו אם אינו חוזר ומוכר למי שמכר לו את הסחורה אלא לאדם אחר, אבל סוחר שרגיל לסחור בסחורה זו מותר אפילו אם אח"כ הוצרך למעות ולכן חוזר ומוכר מיד סחורה זו בזול (חת"ס בפת"ש).

(⁷) ביוקר - אם אומר לו שישלם לו ביוקר לאחר זמן במקום אחר מותר, כיון שלא ניכר בזה התוספת, שיתכן שמוסיף מחמת ההנאה שהמוכר הסכים לקבל את הכסף במקום אחר ויצטרך להביאו לביתו אע"פ שיש בזה טירחה והוצאות ואחריות בדרך (מים רבים ובית אפרים בפת"ש)⁴⁰⁶. המלוה מטבע על מנת לפרוע מטבע אחר שהוא יותר חשוב, יש עצה שיכתבו בשטר שההלוואה היא ע"פ היתר עיסקא, ואם הלוח יפרע במטבע מסוימת זו יפטר מהעיסקא (בית אפרים בפת"ש).

(⁷) לפרוע לזמן פלוני - אם אמר לו תשלם לי באייר כפי שיהיה שווי החפץ באייר בין אם יהיה יקר או יהיה זול, מותר אף אם הדרך שחפץ זה מתייקר באייר⁴⁰⁷, ואפילו שגם עכשיו יש לו שער

⁴⁰² וי"א שאם זה עתיד להיות מחיר החפץ בשעת הפרעון מותר, אף אם מעלה הרבה את מחירו ממה ששוה עכשיו, אם שער זה אינו רגיל להימשך זמן רב, אך אם שער זה שיצא עכשיו רגיל להימשך זמן רב אסור (חור"ד).

⁴⁰³ כיון שנחשב דבר שאין לו שער קבוע (מקור מים חיים). ויש חולקים שאסור למכור ב"ב, ורק אם מוכר ב"א מותר שבזה הוא קרוב לשכר ולהפסד (ברית יהודה פכ"ב הערה ז' בדעת הגר"א).

⁴⁰⁴ והיינו אף מעלה את מחיר החפץ בדמים מרובים שאסור בכל חפץ, מ"מ בזה מותר (כרתי, שו"ע הרב סעיף כ"א), [ולפי"ז תלוי במח' בדיני אונאה אם יש אונאה לקרקע ביותר מפי שנים מדמיה, עי' שו"ע חר"מ סי' רכ"ז סכ"ט (שער דעה עיי"ש)]. ויש שפירשו דאף אם שומתו ידועה מותר (ישועות יעקב בדרכ"ת ס"ק י"א).

⁴⁰⁵ יש שכתבו שאין לאסור בזה אלא אם הקונה אומר למוכר שהוא צריך מעות ולכן קונה ממנו סחורה זו בהקפה כדי למכור מיד ועי"ז ישיג כסף מזומן (חכמ"א כלל קל"ט בבינת אדם ח'), ויש שכתבו שאין בזה איסור כלל (בן איש חי שנה ב' פרשת עקב אות ט"ז בדעת הערך לחם למהריק"ש בברכ"י סי' קס"ט סק"ו, ועי' גם לעיל סי' קס"ג הערה 172 ד"ה כל זה דוקא דכן מבו' בחור"ד).

⁴⁰⁶ אולם אסור לו לבקש יותר ממה שגובים עבור טירחה זו או על הוצאות אלה, וכן אסור שהסכום יהיה תלוי במידת זמן דחיית הפרעון וכדומה (רבית הלכה למעשה פ"י ס"ו).

יש שציידו להקל אף בכע"ז אם ניתן לפרש שהתוספת היא מחמת פחות המעות עד זמן התשלום (אמרי יושר ח"ב סי' קצ"ב), אך יש שכתבו לאסור בכה"ג, ורק אם יש להם הוצאות גביה מחמת שמשלם בתשלומים, מותר לדרוש זאת מהקונה (חוט שני פ"ב עמ' צ"ג אות ו' ז').

⁴⁰⁷ אך יש אוסרים בדבר שדרכו להתייקר (חור"ד, שו"ע הרב סעיף כ"ב), ויש שחילקו שאם אומר שישלם לו כפי שווי החפץ באייר, בין אם ישלם לפני אייר ובין אם ישלם לאחר אייר, מחיר החפץ הוא כפי שוויו באייר, מותר, אך אם אומר שישלם לו כפי שווי החפץ בשעת התשלום אסור (אבנ"ז י"ד סי' ר"ז סק"ד).

ידוע שמחירו זול יותר, והיינו דוקא אם לא אמר לו שאם ישלם עכשיו ישלם כפי שווי החפץ עכשיו (ש"ך), אך י"א דאם עכשיו יש לו שער ידוע חשיב כאילו מפרש ואסור (רע"א)⁴⁰⁸.

(^ד) ובלבד שלא יאמר לו בפירוש וכו' - ואם אמר כך הוי אבק רבית ואסור מדרבנן (ש"ך), וכשהמוכר תובע ממנו את התשלום, אם החפץ אינו קיים ישלם הקונה רק מה שהחפץ היה שווה בשעת הקנייה, אך אם החפץ קיים יכול המוכר לדרוש מהקונה שיחזיר לו את החפץ מיד אף לפני זמן התשלום, ואם המוכר מתרצה לקבל את המחיר של החפץ בשעת הקנייה אין הקונה יכול לחזור בו, אך אם המוכר דורש שישלם לו מיד יכול הקונה לחזור בו. אך י"א שאין המוכר יכול לבטל את המקח ולדרוש מהקונה שיחזיר לו את החפץ, ויתכן שכל דבריהם הוא רק במקום שגילה דעתו שרוצה למכור בזול שאמר בתחילה שאם ישלם עכשיו ישלם בזול ואם ישלם אח"כ ישלם יקר, אבל אם לא אמר כך במפורש אלא שיצא השער של החפץ ולכן אסור למכור בהמתנה ביוקר אף לשיטתם המוכר יכול לבטל את המקח, אך י"א שאף בזה דעה זו סוברת שאין המוכר יכול לבטל את המקח (רע"א).

(^ה) שלא יאמר לו בפירוש - ראובן שאמר לשמעון תקנה מלוי סחורה במעות, ואח"כ תחזור ותמכור לי אותה בהמתנה ותרזיק על כך סכום מסוים, אסור דנחשב כמפרש (מהרלב"ח בפת"ש), וכל זה אם אותו שמעון אינו רגיל לקנות את הסחורה לעצמו אלא עכשיו קונה אותה ע"מ למכרה לראובן, אך אם שמעון רגיל לסחור בסחורה זו מותר (חת"ס בפת"ש).

(^ו) במעלהו מעט - היינו דוקא אם מוכר חפץ השווה חמשה בששה⁴⁰⁹ מותר⁴¹⁰, אבל יותר מזה אסור (מהרלב"ח ברע"א, בית אפרים בשם כנה"ג בפת"ש)⁴¹¹.

(^ז) מותר למכרו ב"ב - בהמתנה (ט"ז).

ב. רצ"הו לו פירות שאם ירצה למכרם בשוק וליקח דמיהם מיד מוכרם ב"י, ואם תבע אותם הלוקח לקנותם ויתן המעות מיד יקנה אותם ב"ב, הרי זה מותר⁴¹².

(^ח) הרי זה מותר - כיון שהפירות שוים עכשיו י"ב, אלא שהמוכר בשוק דחוק למעות ולכן מוכרם בזול⁴¹³. נחלקו הפוסקים במלוא מעות לחבירו ומתנה עמו שיקנה ממנו סחורה ביוקר, אם הוי רבית קצוצה או אבק רבית⁴¹⁴ (ש"ך).

ג. שמכר לו סחורה ב"ב על מנת לפרעו לאחר זמן, יכול לומר לו תפרע לי מיד ולא אקח ממך אלא עשרה. הגה: פ"דוקא שצבר נגמל המקח צ"ב וזכה בו הלוקח ככז, אבל קודם שנגמל המקח אם

⁴⁰⁸ ולכן מוכרים בחנויות שאינם רושמים למי שקונה בהקפה את מחיר החפץ שזהו החוב שלו, אלא רושמים איזה חפץ קנה, ואח"כ כשבא לשלם צריך לשלם לפי מחיר החפץ בזמן התשלום, לכתחילה ראוי לחוש לדברי רע"א שבכה"ג אסור, אך מכל מקום אם הסוחרים נוהגים כך אין למחות בידם בכח (שבט הלוי ח"ח סי' קצ"א). אך יש שכתבו שאפשר לסמוך להקל אם קבעו את המחיר לפי זמן מסוים, אך אסור לקבוע את המחיר לפי יום התשלום (חוט שני פ"ב עמ' צ"ב).

המוכרים בהקפה ומצמידים את המחיר למדד יוקר המחיה, אע"פ שאם ירד המדד יפחת החוב אסור, אך אם מצמיד את המחיר לדולר, שאם הדולר יתייקר ישלם יותר ואם הדולר יוזל ישלם פחות, נהגו להקל בזה, אבל אם מתנה שרק אם הדולר יתייקר ישלם יותר אך אם הדולר יוזל לא ישלם פחות מהסכום בשקלים אסור (קיצור דיני רבית המצויים פ"ז ס"ח), ומ"מ בכל אופן ראוי לעשות היתר עיסקא כללי כדי לצאת מכל פקפוק (שם פ"ג ס"ב). וכן יש שכתב שמותר לקנות בהקפה על מנת לשלם הצמדה לפי המחיר של הדולר היציג, אך עדיף לקבוע את הסכום בדולרים, אלא שהמוכר מוזיל לו לקבל לפי מחיר היציג (פסקי הגר"ש אלישיב אות ע"א).

⁴⁰⁹ דהיינו תוספת של עשרים אחוז ממחיר המוצר.

⁴¹⁰ דברים שיש שמוכרים בזול ויש שמוכרים ביוקר, י"א שמותר להוסיף עד עשרים אחוז מעל המחיר היקר שיש שמוכרים כך (קיצור דיני רבית המצויים פ"ז ס"א), וי"א שאסור להוסיף מעל המחיר היקר שיש שמוכרים כך (ברית יהודה פ"ב הערה ד' ועיקרי דינים פ"ד סעיף ז').

⁴¹¹ ויש שכתבו שבשבתות, דהיינו חפץ השווה חמשה בששה [תוספת עשרים אחוז], אסור, ורק פחות מזה מותר (קיצור שו"ע סי' ס"ה סי"ג, ע"פ החו"ד, ועי' מסגרת השולחן שם).

⁴¹² ומ"מ אסור לפרש שאם ישלם עכשיו ימכור לו ב"י ורק אם ישלם לאחר י"ב חודש ישלם י"ב (יד אברהם). [אך יש שהתירו אף אם מפרש את ב' המחירים (לבוש)].

⁴¹³ ואפילו אם המוכר הולך לקונה ומציע לו לקנות את הפירות ב"ב בהקפה לשנה מותר, כיון שאם הקונה היה הולך לקנות גם היה משלם כך ואין כאן תוספת במחיר (גידול'ת במקור מים חיים).

⁴¹⁴ ומחלוקת זו שייכת אף להיפך, שהמלוה מתנה עם הלוה שימכור לו סחורה בזול (מקור מים חיים), ויש שכתב בעיקר מח' זו דהוי רבית קצוצה (שער דעה). ועי' לעיל סי' קס"ו הערה 20.

אמר לו תפרע לי עכשיו י' טוב אסור ליקח אחר זמן י"ב אם לא ילכה הלוקח ליתן עכשיו⁴¹⁵.
 (א) אסור ליקח אחר זמן י"ב - אפילו אם באמת החפץ שוה י"ב אלא שהמוכר מוזיל לו אם ישלם מיד, אסור (תפארת למושה בפת"ש)⁴¹⁶.

ד. שבמי שיש לו שטר חוב⁴¹⁷ על חבירו⁴¹⁸ או מלוה על פה, מותר למכרם לאחר בפחות שיואפילו לא הגיע זמן הפרעון, ואין בו משום רבית⁴¹⁹, שדובלבד שיהא אחריות השטר והמלוה על הלוקח, כגון אם יעני הלוה שלא יהיה לו ממה לפרוע שלא יחזור על המוכר⁴²⁰, שדאבל

⁴¹⁵ ולכן אסור להתנות לפני המקח שמכר בהקפה שעל כל חודש שיקדים בפרעון יפחית לו אחוז, שנמצא שהוא מפרש ב' מחירים ואסור (מהר"ש אבוהב בספר הזכרונות בכנה"ג הגה"ט סק"ו), ולפי"ז אפילו אם לא הקדים לפרוע, צריך המוכר להפחית לו את כל אותם אחוזים שהיה מוריד אם היה מקדים לפרוע, שהרי זה כמוסיף על המחיר שאסור למכור במחיר היקר (בן איש חי שנה ב' פר' ואתחנן אות י"ח).

⁴¹⁶ ואע"פ שיש שהתירו בזה (מחנ"א הל' רבית סי' ל"א, חכמ"א כלל קל"ט ס"ה), מ"מ הרבה אוסרים בזה (רמב"ן במלחמות דף ל"ו ע"ב מדפי הר"ף, מ"מ פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"א, שו"ע הרב ס"ח), וכן עיקר (חוט שני פ"ב עמ' צ"ג אות ח' וט', קיצור דיני רבית המצויים פ"ז ס"ה, ברית יהודה פכ"ב ס"ז), ולכן מי שעושה מבצעים מיוחדים כמכירת חיסול וכדומה, אע"פ שמוכר עכשיו בפחות ממחיר השוק, אסור לו להתנות את המבצע רק למי שמשלם במזומן ולגבות את המחיר המלא ממי שיקנה בהקפה (רבית הלכה למעשה פ"י ס"ד). יש מקילים שאם דרך מסחר זה לעולם לשלם בהקפה, אלא שאם משלם במזומן מקבל הנחה, מותר (קיצור דיני רבית המצויים שם ס"ז, ברית יהודה שם ס"ח), אך אם מוסיף במחיר בגלל שממתין יותר על התשלום אסור לכל הדיעות, ולכן ראוי לכל סוחר לחתום על היתר עיסקא כללי ולתלותו במקום בולט במשרד ובחנות (קיצור דיני רבית המצויים שם).

⁴¹⁷ אך אם המוכר מקוה שיביאו לו מעות, כגון שהבטיחו לתת לו מתנה, אסור לו למכור זכות זה לאדם אחר (מהר"ט בכנה"ג).

⁴¹⁸ אך אסור לאדם לכתוב שטר חוב על עצמו ולמוכרו לאחר, אף אם עושה כך ע"י שליח, והוי רבית קצוצה (חכמ"א כלל קמ"ג ס"ח, קיצור שו"ע סי' ס"ה סט"ו). אם אחר כך אמר החתום על השטר שבאמת מעולם לא היה שטר חוב זה שייך למוכר, אלא הוא נתן את השטר למוכר כדי שימכור עבורו ויתן לו את המעות, וא"כ הוי רבית קצוצה וכנ"ל, אם נודע כך לקונה בודאות או שהוא מאמין לדברי כותב השטר אסור לו לגבות ממנו יותר ממה שהוא נתן, ואפשר דהוי רבית קצוצה אע"פ שאמר לו בלשון מכירה, אבל אם הקונה אינו ידוע יכול לומר לו איני מאמינך כמבואר בשו"ע סי' קס"ח ס"ט, וכ"ש אם המוכר אומר כך עכשיו לקונה שהשטר לא היה שלו, שיכול הקונה לומר לדבריק הראשונים אני מאמין שאמרת שהשטר חוב הוא שלך, כמבואר בשו"ע שם סעיף י"ג חכמ"א כלל קל"ט ס"ט).

⁴¹⁹ יש שכתבו לפי זה עצה ללוות ברבית, כגון אם ראובן רוצה ללוות ברבית משמעון, יבקש ראובן מלוי שיתחייב לו בשטר סך מאה ועשרים זהובים, וכנגד זה ראובן גם יתחייב ללוי בשטר סך כזה, וראובן ימכור את השטר חוב של לוי שבידו לשמעון בעד מאה, אע"פ שהוא יצטרך לפרוע אח"כ ללוי מאה ועשרים כפי שהתחייב לו בשטר שנתן לו, מ"מ מותר (חור"ד, קיצור שו"ע שם), ויש שכתבו שצריך הלוה לדעת שהוא מתחייב בשעת כתיבת השטר בכל הסכום הכתוב בו, ושיעשו קנין על זה (צ"צ בדרכ"ת, אך יש שכתבו דבכה"ג הוי רבית קצוצה (ערך שי בדרכ"ת, אך ראה מנחת שלמה קמא סי' כ"ט הערה 3).

⁴²⁰ י"א שאם נמצא שבשעת הקנין היה הלוה עני, אפילו אם רק בשעה זו נעשה עני, הוי מקח טעות ובכל גוונא מותר למוכר להחזיר לקונה את מה ששילם (כתב סופר בדרכ"ת), ויש חולקים (מהר"ם שיק שם).

אם המוכר קיבל עליו כל האחריות [אף אם הלוה יהיה עני ולא יוכל לשלם] בתחילה למשך ג' חודשים, ואח"כ תהיה כל האחריות על הקונה, מותר (שער דעה).

בנידון הגדרת צ'ק בזמנינו אם דינו כשטר חוב, ויש בו היתר של מכירת שטרות אם מוכר הצ'ק לא יקבל על עצמו אחריות, י"א שדינו כשטר חוב על הבנק, שהרי בשעת הפקדת כסף בבנק הוא נידון כהלואה לבנק, וכשבעל החשבון כותב צ'ק על הבנק הוא מוכר את חוב הבנק לאדם אחר, ולפי"ז מותר לבעל החשבון למכור צ'ק שלו לאדם אחר, אך בתנאי שלא יקבל אחריות שאם הבנק לא ישלם יחזיר לו את מעותיו (שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' ס"ד), אך י"א שצ'ק אינו נחשב כשטר חוב על הבנק, אלא רק אם מסר צ'ק לאדם אחר הוא נחשב שטר חוב על בעל החשבון, ואותו אדם שקיבל את הצ'ק יכול למוכרו כדין מכירת שטרות, אבל בעל החשבון עצמו אינו יכול למכור צ'ק שלו (ברית יהודה עיקרי דינים פ"א ס"כ), אך כל ההיתר הוא רק אם המוכר את הצ'ק אינו מקבל עליו אחריות אם לא יהיה לבעל החשבון לשלם, אך אם הוא מקבל אחריות, כפי שרוב החלפנים דורשים, אסור, ואין להתיר זאת אלא ע"פ היתר עיסקא (קיצור דיני רבית המצויים פ"ט ס"א וב'), אך י"א שאין דינו של צ'ק כשטר חוב אלא הוא רק הוראת תשלום לבנק, וא"כ אין בזה כל דין מכירת שטרות, ולכן מה שהחלפן נותן למוכר הצ'ק נידון כהלואה, שהרי לא קיבל בתמורה שוה כסף, שהרי הצ'ק הוא רק הוראה לבנק שישלמו לו כסף, וממילא מה שפורע אח"כ את כל הסכום הכתוב בצ'ק הוא רבית, ומ"מ מותר לתת לחלפן דמי

אחריות שבא מחמת המוכר, כגון שנמצא פרוע או שמרפו בעל חוב מוקדם, א"צ שיהיה על הלוקח. וי"אם יש ביד המוכר משכון של הלוח, מותר למכרו ללוקח, וכן מותר שיבטיחנו הלוח בערבות או במשכון. וי"אם עבר וקבל עליו המוכר אחריות תנאו קיים, ואם אינו יכול לקבל חובו מחזיר לו מעותיו, ואם יש בו ריוח יהיה למוכר. וי"אכשם שיכול למכרו לאחר בפחות, כך יכול למכרו ללוח בעצמו⁴²¹. הנה: פ"אסור לאלס לומר לחזירו הא לך עסקה דינרין ופטרני ממה שאני חייב י"צ דינרין לפלוני⁴²² אף על גב דאפטר סיפטור עלמו צ"י דינרין, ודוקא שחייב י"צ דינרין, פ"אצל אס אינו חייב אלל סהמלך יטיל עליו אומנות עס שאר צני מדינתו צעד י"צ דינרין, אס אומר שקול עלי לאומנות אסור, אצל אס אומר מלטני מן האומנות מותר פ"אלמא יפייס אותו צפחות.

(ב²) שטר חוב - במקומות שהיו נוהגים להפקיד כספים בגנזי המלך והיו מקבלים ע"ז שטר הפקדה, ובמשך הזמן היו סוחרים בשטרות אלו, ובתחילה כשפקידי המלך היו פורעים מיד את השטרות היו נמכרים שטרות אלו בשוים כפי הסך הנקוב בהם, אך אח"כ כשלא פרעו את כל השטרות מיד היו רגילים למוכרם בהפחתת ארבעה אחוזים מהסך הנקוב בהם, אם מלוח לחבירו שטר זה והלוח מתחייב לפרוע במעות מזומנים כפי הסך הנקוב בשטרות אסור, אך יש בזה מחלוקת אם הוי רבית קצוצה או אבק רבית (שמש צדקה בפת"ש).

(א³) מותר למכרם - וצריך שהקונה יעשה בו קנין כדין מכירת חובות⁴²³, שאם הוא מלוח על פה יקנה לו המלוח את החוב במעמד שלשתן [-המלוח, הלוח, והקונה]⁴²⁴, ואם הוא מלוח בשטר יקנה לו ימסור לו את השטר חוב ויכתוב לו שטר נוסף שמקנה לו את החוב וכל שעבודיו⁴²⁵, ואם הלוח הוא גוי שאי אפשר להקנות חובות שלו⁴²⁶, יאמר המלוח לקונה שהוא מוחל על החוב לגוי אלא שלא יודיע על כך לגוי, וכשהגוי יפרע את חובו למלוח אני לא אזכה במעות לעצמי אלא אתן את המעות לך, ומעכשיו אני פטור מלפרוע לך את המעות שנתת לי. ואין חילוק אם מוכר לו כל החוב או רק חלקו (ש"ך).

(ד⁷) ובלבד שיהא אחריות וכו' - ואפילו אם מקבל על עצמו אחריות של המעות שהקונה נתן אסור, אע"פ שאינו מקבל על עצמו את אחריות כל שווי השטר (ש"ך)⁴²⁷.

טירחה על מה שפורט את הצ'ק, משום ששכר טירחה אינו עבור המתנת המעות, אך מותר לתת לו רק כפי השיעור שהוא לוקח על פריטת צ'ק מזומן, שהרי הטירחה שווה בשניהם, ואילו על המתנת המעות אסור לו להוסיף (חוט שני פט"ז עמ' קט"ו).

⁴²¹ מותר למכור שטר חוב שזמן הפרעון עוד חודש בתנאי שהקונה ישלם עכשיו חצי מהדמים ובעוד חצי שנה ישלם את החצי השני, וי"א שאף ללוח מותר לפרוע עכשיו חצי מהדמים ע"מ שיפרע את החצי השני רק בעוד כמה חדשים, כמב' בשו"ע שאף ללוח מותר לקנות חובו בפחות (שער דעה), אך י"א שהלוח עצמו אסור לו לעשות כך וצ"ע (שארית חיים בדרכ"ת), ויש להחמיר (קיצור דיני רבית המצויים פ"ב ס"ג).

⁴²² ולכן הקונה בית שיש עליו משכנתא על ישראל המוכר, דהיינו שהמוכר קיבל הלואה ברבית מבנק של גוים או ע"פ היתר עיסקא כשקנה את הבית, ועכשיו כשמוכר את הבית לישראל השני מתנה שמעכשיו הקונה משלם את המשכנתא לבנק כל חודש וחודש יש בזה איסור רבית וצריך לכתוב היתר עיסקא ביניהם (קיצור דיני רבית המצויים פ"ו ס"ד).

⁴²³ י"א דאף אם לא חל הקנין מותר לגבות כל השט"ח (חור"ד, מחנ"א רבית סי' ל"ג, שו"ת נחלת דוד סי' ז'), אך הרבה פסקו כדעת הש"ך דצריך קנין כדין (שו"ע הרב סנ"ז, חכמ"א כלל קל"ט ס"ח, קיצור שו"ע סי' ס"ה ס"ד, בן איש חי שנה ב' פר' ואתחנן אות כ"ב).

⁴²⁴ דהיינו שהמלוח יאמר ללוח בפני הקונה החוב הזה שאתה חייב לי יהיה שייך לקונה זה (חכמ"א שם).

⁴²⁵ אך אם לא נכתב בשטר שם המלוח, אלא נכתב סתם שהלוח חייב למוסר כתב זה, מספיק שהמלוח ימסור לקונה את השטר חוב, אך אינו צריך לכתוב לו שטר נוסף על מכירת החוב (חכמ"א שם).

וכן אם יש מנהג הסוחרים בקניית השטרות מועיל (שאילת יעב"ץ ח"א סי' ל"ט, בן איש חי שם אות כ"ג), ולפ"ז במכירת צ'ק מועיל לעשות הסבה [כתובת שם המקבל מאחורי הצ'ק] שכך הוא מנהג הסוחרים (ברית יהודה פט"ו הערה ד').

⁴²⁶ י"א שאף חוב בשטר של גוי א"א למוכרו לאדם אחר (ש"ך סי' קס"ח ס"ק ס"א), אך י"א דיכול להקנותו כמו חוב של ישראל (כן מב' בחכמ"א שם, וראה מה שכתבנו לעיל סי' קס"ח בהערה 77 אך י"א שחוב של גוי).

⁴²⁷ וי"א שאף שאין מוחים ביד הנוהגים להתיר גם אם קיבל עליו המוכר אחריות הקרן והריוח, מ"מ ירא שמים יזהר שרק אחריות הקרן תהיה על המוכר ולא אחריות הרבית, והמחמיר גם בזה תבא עליו ברכה (בן איש חי שם אות כ"ד).

(ט) אבל אחריות וכו' - וכן מותר לו לקבל אחריות אם לא יוכל לקבל את כספו מחמת גזירת המלך (ש"ך)⁴²⁸, ובכה"ג מותר לו לקבל אחריות גם על הרבית שהלוה הגוי התחייב לתת (רע"א)⁴²⁹.

(טז) מחזיר לו מעותיו - דהוא כשטר שיש בו רבית שיכול לגבות את הקרן (ט"ז).

(יז) אסור וכו' - שדוקא לקנות מהמלוה את החוב מותר שנחשב כקנין שקונה את חובו, אך אם נותן לאדם אחר כסף ע"מ שיפרע את חובו למלוה, כסף זה הוא הלוואה ומה שאח"כ אותו אדם פורע למלוה את כל חובו של הלוה נחשב שנותן רבית ללוה, והוא רבית גמורה (ש"ך).

(יח) שקול עלי לאומנות - דהיינו שהמלך יאנוס אותו לשלם לו שלש מאות זהובים, ועכשיו הוא נותן לאדם אחר מאתים זהובים כדי שישלם במקומו את מס המלך אסור, ורק אם אומר "מלטני מן האומנות" שהמקבל אינו מתחייב לפרוע את חובו אלא מוטל עליו רק להציל אותו מאונס המלך מותר, כיון שיתכן שיתן למלך פחות ממה שאותו אדם נתן לו, וגם אין כאן חוב אלא אונס של המלך (ט"ז).

ה. שייבאם הקהל צריכים מעות ימכרו עזר היין או הבשר לשנים או שלשה מיחידי הקהל לפרוע הסך לזמנים ידועים, והקונים יתחייבו לקהל בשטר⁴³⁰, ואחר כך ימכרו הקהל החוב ההוא למי שיתן להם המעות מיד.

(יט) עזר היין - היינו שקונה זכות בלעדיות למכירת יין, ולשאר אנשים מהקהל אסור למכור יין (ט"ז).

ו. שיהיו חמריו ופועליו תובעים אותו בשוק, ואמר לשולחני תן לי דינר טבוע (פירוש דינר שיש עליו צורה ויוצא בהוצאה) לפרעם ואתן לך יותר משווי מעות שישאינם טבועות שיש לי בבית, מותר, שטוהוא שיש לו כל דמי הדינר. הגה: ולי נראה מדכרי האשכזי והתוספות דאין כריך שיהיו כל דמי הדינר בידו אלא אפי' מעט מהם כמו בהלואה סאה בסאה דלעיל סימן קס"ג, וכן הוא בקל"ט ספרי הטור והוא הנכון לדעתו. שטוכל זה לא שרי אלא דינר צמעות דהוי דרך מקח וממכר, אבל מעות צמעות דהוי בהלואה אפילו יש לו הכל אסור.

(כ) ואמר לשולחני - דוקא לשולחני מותר לומר כך בסתמא, אבל לאדם אחר צריך שיאמר בפירוש בלשון קנין (ש"ך).

(כא) מעות שאינם טבועות - אך מעות טבועות, אפילו אם הם סוג מטבע אחר ממה שקיבל ממנו בתחילה, אסור (ט"ז, ש"ך)⁴³¹.

(כב) ולי נראה וכו' - אך האחרונים חולקים וסוברים שאין להתיר להוזיל אלא כנגד מה שיש לו בבית (ט"ז, ש"ך), או אם יצא השער שמותר אפילו אם אין לו כלום כמבואר לקמן סי' קע"ה ס"א⁴³²

בכל גווני שמקבל על עצמו אחריות האסורה, אף אם קיבל אחריות רק על הרבית, לא הוי רבית קצוצה אלא רק אבק רבית (פנים מאירות בגליון מהרש"א), אך י"א דהוי רבית קצוצה (פרישה, מהרי"ט בדרכ"ת).

⁴²⁸ אך יש שכתבו לאסור בזה (חכמ"א שם), [וצ"ע דברשב"א מבואר להתיר בזה, והחכמ"א לא ציין מקור לדבריו, ושמא הוא ט"ס].

⁴²⁹ אך באחריות מחמת המוכר, מותר לו לקבל אחריות רק על המעות שהקונה נתן, אך לא על כל סכום השטר (מהרי"ט בגליון מהרש"א). ויש שחילקו בין סוגי האחריות, שאם נמצא שהשטר כבר פרוע, אינו מקבל אלא רק את המעות שנתן, אבל אם הבע"ח של המוכר טרף צריך המוכר לשלם אף את התוספת שהשטר שווה עכשיו יותר מבשעה שקנה אותו (חור"ד).

⁴³⁰ משום דאם לא יכתבו שטר לא יחול קנין זכות זו דאין בזה ממש, ועוד שאינם חייבים לשלם עכשיו את כל הסך, ורק אם מתחייבים על כך בשטר מותר (אבני נזר י"ד סי' ר"ח).

⁴³¹ אך י"א דהכל תלוי אם פורע לו אותו מין מטבע או מין אחר, דאם קיבל ממנו מטבע כסף ע"מ לפרוע מטבע זהב מותר, אך ע"מ לפרוע מטבע אחר של כסף, כגון שקיבל סלע ע"מ לפרוע דינר, אסור (בית מאיר).

ולכן [למבואר בש"ך] י"א שהנותן שקלים כדי לקנות דולרים בזול והמוכר יתן לו את הדולרים רק לאחר זמן ראוי להחמיר אף אם יש למוכר את כל הדולרים, אבל אם אין מחיר הדולרים קבוע כל כך ואינו מוזיל הרבה ואפשר לתלות שזה מחירם מותר [אע"פ שהוא מהסוברים שדולרים באר"י אין דינם כמטבע ואסור להלוותם אלא אם יש ללוה מעט, ראה לעיל סי' קס"ב הערה 132] אך אם אין מחירם קבוע כל כך ואינו מוזיל לו הרבה ואפשר לתלות שזהו מחירם מותר כמבואר ברמ"א לקמן ס"ז (קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"ז), אך י"א שכל מטבע שאינה יוצאת בהוצאה במקום זה דינה כמטבעות שאינם טבועות, ומותר לקנותם בזול אם יש למוכר את כל המטבע חוץ (ברית יהודה פכ"ג סי"א).

⁴³² אך בכה"ג מותר למכור רק כפי השער ולא להוזיל לו (לבוש במקור מים חיים).

(ש"ך), ולכן מה שנוהגים שהלוה כותב שמוכר למלוה בזול סך של מתכת כסף שיש לו בבית אך ידוע שאין את זה ללוה אלא שהמלוה סומך על מה שהלוה הודה שיש לו, הוי איסור דאורייתא שהרי לא מועיל מה שהודה בשקר (ט"ז), אך אם יש לו אלא שהמלוה אינו יודע מותר כמבואר לעיל סי' קס"ב ס"ב⁴³³ (יריעות האהל בפת"ש). אך אם יש ללוה מעט מטבעות בביתו, כגון שמכר לו שוה ששה בחמשה אם יש לו אחד ומעט יותר מותר, ויִקְנֶה לו בפרוטה את הדינר ומעט יותר שיש לו שזה מכירה בהוזלה כשיש לו את הכל, וכנגד החמשה פחות פרוטה מתחייב לתת לו כפי שויים באמת, אך כל זה רק אם לא מוזיל הרבה על מה שיש לו, שאם מוזיל לו הרבה אסור משום שזה מחמת ההלואה של כל שאר הסכום שנתן לו (תפארת למשה ומהר"י הלוי ברע"א)⁴³⁴.

(כג) אלא דינר במעות - דוקא אם המעות אינם טבועות שהם מין אחר וכנ"ל (ש"ך).
(כד) אבל מעות במעות - אפילו אם שניהם אינם טבועות ויפרע לו יותר, וכן פירות בפירות אם הם מין אחד, אסור, שכל מה שהותר הלואה פירות זה רק באותה כמות, דהיינו שלוה סאה ופורע סאה, אבל להחזיר יותר אסור⁴³⁵. כל המבואר בסעיף זה הוא רק אם לא דיברו בלשון הלואה, אבל אם אמר לו "הלוה לי" אפילו בשני מיני פירות באותה כמות שלוה סאה ופורע סאה אסור, כמבואר ברמ"א לעיל סי' קס"ב ס"ה (ש"ך).

ז. ש"אם קונה דבר ששוה י"ב בי⁴³⁶ בשביל שמקדים המעות, אם ישנם ברשות מוכר⁴³⁷ אלא שאינו מצוי לו עד שיבא בנו או עד שימצא המפתח מותר⁴³⁸, ואם אינו ברשותו אסור אפילו יש לו מאותו דבר הקפה ביד אחרים⁴³⁹. הגה: ש"אונאמן המוכר לומר ק"ט ל⁴⁴⁰. ש"א יכול זה לא ק"ט אלא

⁴³³ ועיי"ש בד"ה לפרוע סאה בסאה דלכתחילה לכל הדעות צריך שידע המלוה את סיבת ההיתר. ובאמת כאן א"ז הלואה סאה בסאה אלא קנייה, ועי' לעיל סי' קס"ג **הערה 16** שנחלקו בזה אם צריך ידיעת הקונה או לא.

⁴³⁴ וי"א דכיון שהשאר נשאר עליו חוב שוב אסור לו להוזיל אפילו מעט כמבואר בסי' קס"ו ס"א (שער דעה), אך יש שכתבו שזה דוקא בהלואה אבל כאן דהוי מכירה מותר למכור לו בזול (חי' רע"א ב"מ ס"ד ע"ב).

⁴³⁵ והוי רבית קצוצה אפילו אם מזכיר לשון מכירה (חכמ"א כלל קל"ב ס"ב), אך עיין לעיל סי' קס"ב בד"ה אסור ללוות דיש מתירים אם אומר בלשון מכירה, ועיי"ש דעות החולקים בהערה **137**. אם עשו קנין סודר שנקנה למלוה מיד המעות שביד הלוה, וגם לא אמרו בלשון הלואה אלא רק "תן לי ואני אתן לך" מותר (חור"ד).

⁴³⁶ ואף אם מוזיל יותר משיעור זה מותר אם יש למוכר ברשותו, כיון שנחשב שקנה מיד את החפץ (גי' ד"ת שער מ"ו ח"ג ס"ל).

⁴³⁷ אם הפירות בעיר אחרת, י"א שאסור (מחנ"א סי' כ"ט במקור מים חיים), וי"א שמותר (ערך לחם למהריק"ש).

⁴³⁸ אם החפץ ברשותו אלא שמחוסר ב' מלאכות יש שאסרו להוזיל (ש"ך סי' קע"ה סק"ז), אך י"א דבמחוסר ב' מלאכות מותר אף להוזיל, אך אם מחוסר ג' מלאכות אסור (הגר"א שם סק"ה, חכמ"א כלל קמ"א ס"ג), ולמעשה יש שנקטו לאיסור אף במחוסר ב' מלאכות (קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"ו, ברית יהודה פ"ג ס"ו, רבית הלכה למעשה פ"ט ס"ח).

⁴³⁹ ואפילו אם המוכר הזמין את החפץ אצל אחרים ויש לו התחייבות גמורה מצד הסוכן או הספק שיתן לו את החפץ כשירצה, אסור למוכר להוזיל לקונה בגלל שמשלם מראש (קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"ו).

המזמין מוצר אצל בעל מלאכה כגון רהיטים אצל נגר וכדומה, ומשלם לו מראש, יכול להוזיל כרצונו על שכר העבודה כמבואר בשו"ע לקמן סי' קע"ו ס"ח, אך על החומרים אסור להוזיל אלא אם יש לו את כל החומרים בדיוק כמו שמזמין אצלו עכשיו (פסקי הגר"ש אלישיב נ'), [ולכאורה היינו דוקא אם מפרש לו שההוזלה היא עבור שכר העבודה].

הקונה דירה שאינה בנויה אצל קבלן ונותן לו כסף מראש על חשבון מחיר הדירה, צריכים לעשות היתר עיסקא ביניהם, או להתנות שכל כסף שנותן לו יקנה תמורתו חלק מהקרקע ומה שכבר בנוי עליה, כפי ערך הכסף שנותן, או שמשלם על חשבון חומרי הבניה שיש ביד הקבלן בשעה זו (פסקי הגר"ש אלישיב נ"ד, רבית הלכה למעשה פ"ז ס"ח), ואם אינו מפרש שאם ישלם אח"כ ישלם יותר י"א שמותר כמבואר ברמ"א כאן, ומ"מ צריך להזהר ולעשות היתר עיסקא כדין (קיצור דיני רבית המצויים פ"ו ס"ב).

הקונה כרטיס של הרבה נסיעות ומקבל על זה הנחה, אין בזה איסור רבית, משום שאין עיקר ההנחה עבור ההמתנה לקבלת התמורה, שהרי הוא יכול לנצל את כל הנסיעות באותו יום, אלא ההנחה היא משום חסכון הזמן של הנהג, וגם משום שזה עלול ללכת לאיבוד (פסקי הגר"ש אלישיב נ"ג), ויש שהוסיפו שההנחה היא גם מחמת הקנייה המרוכזת ולא מחמת הקדמת המעות (קיצור דיני רבית

בסתם, אבל אם מפרש לומר אם תתן לי עכשיו אתן לך ז' ואם לאחר זמן ז' אסור⁴⁴¹. פ"ק כל זה בדבר שזממו ידוע, אבל אם אין זממו ידוע אפילו אין לו שרי, ובלבד בסתם אבל לא במפרש.

(כה) אם ישנם ברשות מוכר - שמדאורייתא מעות קוננות, ואף קונה לענין שאם יחזור בו מקבל מי שפרע, ולכן נחשב שקנה את זה מעכשיו קנין גמור (ט"ז).

(כז) אסור - למכור בפחות, אבל בשוויו מותר דוקא אם יצא השער, אבל קודם שיצא השער ואין לו את הפירות אסור אפילו אם מוכר בשוויו, כמבואר לקמן סי' קע"ה ס"א⁴⁴² (ש"ך). ואם עשה כן והתקיים המקח בקנין סודר וכדומה, המקח קיים ויתן לו המוכר לפי השער בלי ההזלה, אך אם לא עשו קנין אלא רק קנין המעות, אע"פ שמעות קוננות שהחוזר מקבל עליו מי שפרע, כיון שהמקח נעשה באיסור הוא בטל לגמרי, והמוכר צריך להחזיר לו את כל המעות מיד, ואינו יכול לומר שיתן לו את הפירות לפי השער בלי ההזלה. ואם עבר המוכר ונתן לו את הפירות עם ההזלה, הקונה אינו צריך להחזיר משום שזה אבק רבית שאפילו אם בא לצאת ידי שמים אין צריך להחזיר (תשב"ץ בפת"ש), אך לפי מה שכתב השו"ע בסי' קס"א ס"ב צריך להחזיר לצאת ידי שמים (פת"ש).

(כז) הקפה - אבל אם יש לו פקדון ביד אחרים מותר (ש"ך).

(כה) אם אין שומתו ידוע אפילו אין לו שרי - יש חולקים שלעולם אסור משום החשש שמא יתייקר כמבואר לקמן סי' קע"ה ס"א, אלא שאם עשו כך ובסוף לא התייקרו הפירות, אם היה דבר שאין שומתו ידועה אין לאסור מחמת שהוזיל לו ומותר לקבל כפי מה שפסק עמו (ט"ז), וי"א דמיירי שיצא השער ולכן אין איסור מחמת הפסיקה, אך אם לא יצא השער אסור (ש"ך), אך י"א שאם יצא השער הוא כמפרש לו שמוזיל אם ישלם מוקדם ואסור, ולא מועיל מה שאין שומתו ידועה⁴⁴³ (תפארת למושה ברע"א)⁴⁴⁴.

ה. שביא המקדים לבעל הגנה מעות דמי עשר דלועים אלו שיתנם לו כשיהיו בני אמה בזו אף על

המצויים שם ס"ד, ברית יהודה פכ"ג הערה כ', רבית הלכה למעשה פ"ט סכ"א). וכן יש להקל בהנחה בתשלום מראש על דמי מנוי לעיתון שההנחה היא עבור התשלום במרוכז (ברית יהודה עיקרי דינים פט"ו ס"ד, רבית הלכה למעשה שם סכ"ב), אך יש שכתבו לאסור בדמי מנוי לעיתון בלי היתר עיסקא (קיצור דיני רבית המצויים שם).

המשלם מראש על ספר שעדיין לא יצא לאור ומחמת כך מקבלו במחיר מוזל, נהגו להתיר משום שיש בזה צורך מצוה שעל ידי זה אפשר למחבר להוציא את הספר לאור (קיצור דיני רבית המצויים שם, וע"ע שו"ת מנחת שלמה תניינא סי' ס"ט).

מותר לשלם תשלום מראש לעיריה עבור חוב ארנונה ולקבל עבור זה הנחה, משום שנחשב שזה החוב מתחילה (פסקי הגר"ש אלישיב נ"ב, ברית יהודה פכ"ג ס"ז, רבית הלכה למעשה שם סכ"ג).⁴⁴⁰ אך אם ידוע שאין לו או שהוא בחזקת שאין לו אסור שלא מועילה הודאתו לשקר (שו"ע הרב סכ"ג).

⁴⁴¹ ומ"מ מותר אף בהזלה גדולה, אע"פ שלענין מכירה ביוקר כתב השו"ע בסעיף א' לאסור אם מעלה הרבה משום שנחשב כמפרש, מ"מ במכירה בהזלה מותר (גי'דו"ת שמ"ו ח"ג ס"ל).

⁴⁴² ויש שכתבו לחלק שכאן מדובר שהתחייב לתת לו את הסחורה מיד אלא שאין לו ברשותו והולך לקנות מאחרים, ובזה מותר אפילו אם לא יצא השער כיון שלא חוששים שיתייקר בינתיים, אבל אם פסק עמו לתת לו בעוד זמן מסוים חוששים שמא יתייקר ואינו מותר אלא אם יצא השער (תפארת למושה).

⁴⁴³ ויש שביארו דמיירי בדבר שאין שומתו ידועה כגון בהמות, שאע"פ שיצא השער באופן כללי, אך א"א לומר את מחירה של כל פרה ופרה אלא אם רואים את הפרה שהיא בכלל הפרות שיצא עליהם השער, ובזה אין לחוש שהשער יתייקר וכן מותר להוזיל כיון שאין שומתה של כל פרה ידועה (חור"ד).

⁴⁴⁴ והרבה מהאחרונים הסכימו לפסק הרמ"א, דבדבר שאין שומתו ידועה לא אסרו חכמים שמא יתייקר כיון שהדבר לא ניכר שמוסיף לו (באר הגולה, תפארת למושה, ברכ"י, שער דעה, חכמ"א כלל קל"ט ס"ד ובבינ"א ח'). וכן עיקר (ברית יהודה פכ"ג ס"ג, רבית הלכה למעשה פ" ס"ד). אך כל היתר זה הוא רק אם אינו מוזיל לו הרבה (קונטרס הסמ"ע אות ט"ט), והיינו עד שוה י"ב ב', וכעין המבואר לעיל ס"א בד"ה במעלהו מעט עד כמה נחשב מעלהו מעט (ברית יהודה שם הערה ט'), והיינו עד הוזלה של עשרים אחוז, אך הוזלה של יותר מעשרים אחוז אסור (רבית הלכה למעשה שם ס"ו). י"א שאף בתשלום מראש בלי הוזלה שמתירים בדבר שאין שומתו ידועה, כל ההיתר הוא רק אם אין דרכו להתייקר הרבה (קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"ב).

י"א שמיירי רק אם דיברו על חפץ מסוים ואם לא יהיה לו יחזיר המוכר את הדמים, אך לא התחייב לספק לו חפצים אחרים ממין זה, ובזה אין איסור פסיקה כיון שלא התחייב בחוב הגוף לספק לו את החפץ, ובזה אם אין שומתו ידועה מותר (חור"ד).

פי שעתה בני זרת בזוז מותר. (ע"הוואיל וממילא קא רבו וגם כזר גללו קלת).
 (כט) דמי עשר דלועים אלו - דוקא אם נותן לו אח"כ אותם דלועים שהיו בשעה שפסק עמו, אבל אם יתן לו אחרים אסור (ט"ז, ש"ך).

מ. שכייהולך לחלוב עיזיו לגזוז רחליו לרדות כוורתו, ואמר לחבירו מה שעייזי חולבות מה שרחלי גוזזות מה שכוורתתי רודה מכור לך המדה בכך וכך ומוזיל גביה בשביל הקדמת המעות אסור⁴⁴⁵, אבל אם אמר לו כל מה שעייזי חולבות ורחלותי גוזזות וכוורתתי רודה הן רב הן מעט מכור לך בכך וכך מותר, שהוא קרוב להפסד כמו לשכר.

(ל) אסור - ואין זה דומה לדלועים שבסעיף ח' שמותר, משום ששם הדלועים עצמם שנמצאים עכשיו גדלים עוד, אבל בחלב מה שיתווסף אחר כך אינו מחמת החלב שנמצא עכשיו בבהמה (ט"ז, ש"ך).

י. שכ"אסור לקנות פרי הפרדס קודם שיגמר ויתבשל, מפני שזה שמוכר עתה בעשר הוא פרי ששעה עשרים כשיגמר, נמצאת התוספת בשביל ההקפה⁴⁴⁶. (ע"הוואיל דמי ללועין ללעיל דקרי, לאין דרך למכור פירות פלדס כך). שכ"אבל מותר לקנות עגל בזול ולהניחו ביד המוכר עד שיגדל שאם ימות או יכחיש הוא ברשות לוקח⁴⁴⁷ והמיתה דבר מצוי תמיד.

(לא) דאין דרך למכור פירות וכו' - אבל בדלועים הדרך לקנות כשהם קטנים ואם כן כפי מה שהוא קונה אותם עכשיו כך הם נמכרים בשוק וזה שויים, ומה שבעל השדה מניח אותם לגדול זה נעשה מאליו. ומה שבמשכנתא דסורא מבואר לעיל סי' קע"ב ס"א שמותר הוא משום שקונה את הקרקע מעכשיו לפירותיה, אבל בפרדס אינו זוכה בשום דבר וא"כ המעות הם בהלוואה אצל המוכר עד הבציר⁴⁴⁸ (ט"ז).

יא. שכ"המקדים מעות לבעל הכרם על השריגים ועל הזמורות לכשיכרתו שהם ביוקר והוא קונה אותם בזול עד שיבשו ויכרתו אסור, אלא אם כן הפך בהם כשהם מחוברים שנמצא כקונה אילן לזמורותיו.

(לב) על השריגים ועל הזמורות וכו' - שגם בזה אין הדרך למכור כך, וכדלעיל סעיף י' (ט"ז).
 יב. שכ"השומרי השדות שבעלי השדות חייבים ליתן להם שכירותם מיד אחר הקציר אסור להוסיף להם בשכר כדי שימתנינו⁴⁴⁹ אחר דישה ומירוה (פירוש טהרת התבואה מן הקש ועשותה כרי, שוין פני הכרי בלוח) אלא אם כן יסייע לדוש ולהבר⁴⁵⁰.

⁴⁴⁵ אם מוכר לו בהזלה רק את החלב שיש כעת בגוף הבהמה, י"א שמותר בכל גווני מטעם יש לו כמבואר לעיל ס"ז [אך כיון שזה מחוסר מלאכה א' של חליבה תלוי בב' דעות שהובאו לעיל **בהערה 47**].
 אם מוכר את החלב כפי שוויו אם יצא השער של החלב מותר למכור כמה שירצה כדין פסיקה ביצא השער, כמבואר לקמן סימן קע"ה ס"א (ברית יהודה פכ"ה הערה ד').

⁴⁴⁶ ואף אם כל האחריות של הפסד על הקונה אסור כיון שבפרדס יש עבודה והמוכר מפסיד וגם שאין דרך למכור כך, אך אם קונה עובד בפרדס מותר (חור"ד).

⁴⁴⁷ ומחמת כך מותר אע"פ שמתנים שהטירחה בגידול והמזונות על המוכר (עצי לבונה, חור"ד), אך אם הטירחה והמזונות הם על הקונה מותר אף אם אינו מקבל על עצמו אחריות מיתה (חור"ד).

⁴⁴⁸ ואם עשה קנין בפרדס לפירותיו והחזיק בגוף הקרקע י"א שמותר אף בפרדס (כס"מ ביד אברהם), אך י"א שאסור כיון שהמוכר עדיין טורח בפרדס ניכר שאין כאן מכירה (מחנ"א הל' רבית סי' ל'), ויש שכתב שהוא ספק (חור"ד).

⁴⁴⁹ יש שפירשו שמדובר שיש שער ידוע לשכר הפועלים, ולכן אסור להוסיף להם ע"מ לשלם באיחור, אך אם אין השער ידוע מותר להתנות כך מראש כמבואר לעיל סעיף א', או שמדובר שכבר שכרם ועכשיו רוצה לאחר בתשלום ולהוסיף מחמת כך (חור"ד), ויש שפירשו שכבר המתין מלשלם את שכרם וכיון שמפרש שמוסיף מחמת כך אסור, אבל אם נותן בסתם מותר [ועיין לעיל סי' ק"ס סעיף ד' **בד"ה רק דרך**] (שער דעה).

⁴⁵⁰ אם נשתנה ערך הכסף בין זמן סיום המלאכה לזמן התשלום יש שצידדו להחמיר בזה, אך בחוב של מילגת כולל בדולרים או המבטיח מתנה לאברך או ילד עבור לימודם יכול לשלם כערך הכסף בשעת הפירעון, כיון שזה לא נחשב כלל כחוב עיי"ש (חוט שני פ"ז). אם הפועל דורש תוספת קנס עבור העיכוב במשכורת כפי חוק הלנת שכר אסור (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח הערה ט"ו) [אלא אם חתמו על היתר עיסקא ביניהם].

אם נתן כלי לאומן ולא בא לקחתו בזמן, מותר לאומן להוסיף לו בשכרו ואף מותר לפרש כן מתחילה שאם יאחר ישלם יותר, כיון דשעת התשלום היא רק כשלוקח החפץ (ברית יהודה השלמות לפרק כ"ו).

(ג) אלא אם כן יסייעו לדרוש ולהבר - משום שלא נגמרה השכירות עד אותו זמן שסיימו פעולה זו, ושכירות אינה משתלמת אלא בסוף, ולכן אף אם יתנו אז יותר ממה שמגיע להם בשכירות של הדישה והברה מ"מ הוא מוזיל להם בזה (ט"ז).

יג. שכמותר להקדים מעות על יין בשעת הבציר על מנת שיתן לו יין טוב בניסן, ש"כ מותר להקדים מעות על חבית ידוע של יין⁴⁵¹ ולהתנות עם המוכר שאם יוזיל או יתייקר עד זמן מכירת היין יהיה ברשות הלוקח שלא יאם יחמיץ יהיה ברשות המוכר⁴⁵², אבל אם אין הלוקח מקבל עליו אחריות הזול אסור⁴⁵³ אפילו מושכו לרשותו.

(ד) מותר להקדים וכו' - מיירי שלא יצא השער ויש לו חבית יין⁴⁵⁴, ואע"פ שבכל הפירות אם יש לו פירות אלו מותר להקדים ולשלם על כל הפירות אע"פ שהמוכר מקבל על עצמו את כל האחריות כמבואר לקמן סי' קע"ה סעיף ד', אך ביין שרגיל להחמיץ ויתכן שכולו החמיץ לא מועיל זה להתיר⁴⁵⁵ (ט"ז, ש"ך), ועוד כיון שצריך להביא לו דוקא מהיין שלו ואינו יכול לקנות יין אחר לתת לו, אסור למוכר לקבל על עצמו את כל האחריות (ט"ז), ויש שכתבו משום שהתנו מתחילה שהמוכר לא יתן את היין עד זמן ידוע (שטמ"ק ברע"א), ורק משום שיין שנמצא מקולקל כבר מתחילה היה מקולקל אלא שלא היה ניכר לכן מותר (ט"ז, ש"ך).

(ה) על מנת שיתן לו יין טוב בניסן - ולא אומרים שהמוכר נותן לו רבית שבגלל הקדמת המעות הוא מקבל על עצמו אחריות של חימוץ, וכנ"ל כיון שיין זה כבר היה מקולקל מתחילה, אך אם המוכר מקבל עליו אחריות שאם יוזל היין יתן לו יותר אסור (ט"ז, ש"ך)⁴⁵⁶, וכן אחריות של שאר הקלקולים שבכל היין של המוכר צריך הקונה לקבל על עצמו⁴⁵⁷ (ט"ז).

(ו) בניסן - שאז הוא זמן בירור היין איזה טוב ואיזה לא טוב, ומה שהוא חומץ עכשיו כבר היה חומץ בתחילה אלא שלא היה ניכר, ויש שכתבו שזמן הבירור הוא בטבת (ט"ז, ש"ך), ומ"מ מותר להתנות כך בכל השנה (ט"ז⁴⁵⁸), וי"א שיש להחמיר שאסור להתנות על יותר מזמן בירור היין באותו מקום, כיון שיתכן שבתחילה היה יין טוב ורק אח"כ החמיץ (ש"ך).

⁴⁵¹ י"א דוקא אם משלם לו כפי שויה, אך אם מוזיל אסור (הג' מרדכי בב"י), ויש שהביאו דעה זו לדינא, וביארו משום שאם הוזיל לו לא מועיל שהקונה קיבל עליו אחריות הזול, כיון לא שכח שיוזל היין כ"כ יותר ממה שהוזיל לו (מחנ"א סי' כ"ט, וראה גם כהונת עולם), אך רוב האחרונים לא הזכירו זה וצ"ע (ברית יהודה פכ"ד הערה ע"ג).

⁴⁵² דוקא אם מתנה כך שאם יחמיץ יהיה ברשות המוכר, דהיינו שהמוכר יחזיר את הכסף שקיבל מהקונה, אבל אם מתנה שהמוכר יתן לו יין אחר טוב אסור אם הוא קונה חבית ידועה (חור"ד), ומשמע שאם הוזל היין והחמיץ מקבל כל הדמים שנתן ולא רק כמה ששוה היין עכשיו (ברית יהודה פכ"ד הערה פ"ג, ושכ"כ בערך שי), אך י"א שמחזיר לו המוכר רק כמה ששוה היין עכשיו (יד אברהם). והוא הדין אם שאר האחריות על הקונה אע"פ שאחריות הזול על המוכר וריוח היוקר הוא לקונה מותר (שו"ע הרב סל"ד).

אם המוכר משלם לחברת ביטוח כדי שיבטחו את חימוץ החבית נחשב כקיבל עליו המוכר אחריות החימוץ, אך אם הקונה משלם לחברת ביטוח על זה נחשב שהוא קיבל עליו אחריות החימוץ (ברית יהודה שם הערה ע"ג).

⁴⁵³ י"א שכל האיסור שהמוכר יקבל אחריות של ההוזלה הוא רק אם אומר שאם יוזל היין יהיה ברשותו, דהיינו שיחזיר את הכסף לקונה, אבל אומר שאם יוזל היין יתן לו יותר יין כפי שער הזול מותר (חור"ד).

⁴⁵⁴ אך יש שפירשו שמדובר שאין לו יין אלא רק ענבים בצורים, וכיון שמתנה שיקבל את היין רק מענבים אלו [ואינו מתחייב לתת לו יין אחר] מותר אע"פ שהיין אינו מוכן עדיין [ומחוסר ג' מלאכות, שמבואר לקמן סי' קע"ה ס"ד שלא נחשב כיש לו להתיר], ובזה מותר למוכר לקבל על עצמו רק אחריות חימוץ ולא אחריות של שאר קלקולים (חור"ד).

⁴⁵⁵ שכיון שהמוכר קיבל עליו אחריות חימוץ, נמצא שהקונה קרוב לשכר ורחוק להפסד, אע"פ שהקונה קיבל עליו אחריות זול (עצי לבונה).

⁴⁵⁶ י"א שכל האיסור שהמוכר יקבל אחריות של ההוזלה הוא רק אם אומר שאם יוזל היין יחזיר את הכסף לקונה, אבל אם אומר שאם יוזל היין יתן לו יותר יין כפי שער הזול מותר (חור"ד).

⁴⁵⁷ היינו קלקול מצוי שיהיה כנגד קבלת אחריות של המוכר על החימוץ שגם הוא מצוי, אך קלקול אחר שאינו מצוי מותר למוכר לקבל על עצמו שהרי הקונה קיבל על עצמו אחריות אם היין יוזל. וכן אם לא היה קלקול אלא רק בחלק מהיינות, צריך המוכר לתת לו מהיין הטוב שנשאר לו (חור"ד).

⁴⁵⁸ וכן כתב החור"ד.

(לז) וכן מותר וכו' - דהיינו שבכה"ג מותר אפילו בשאר ימות השנה (ש"ך), ואפילו אם מתנה כך על חבית מסוימת מותר (ט"ז, ש"ך)⁴⁵⁹.

(לח) ואם יחמיץ יהיה ברשות המוכר - ואין חילוק בזה אם הקונה משך את החבית לרשותו או השאירה ברשות המוכר (ש"ך).

(לט) אסור - כיון שהקונה קרוב לשכר ורחוק להפסד (ט"ז).
יד. שלבחבית של יין שהיא שוה עתה דינר ומכרה לו בשתים עד הקיץ⁴⁶⁰ על מנת שאם תארע בה תקלה הרי היא ברשות המוכר עד שימכרנה הלוקח, הרי זה מותר, שאם אבדה או נשברה אינו משלם כלום ואם לא מצא למכרה ולהרויח בה הוה ליה להחזירה לבעלים. וכן אם מכרה לו בשתים ואמר ליה היתר על שתים יהיה בשביל שאתה מיטפל למכרה ואם לא תמצא למכרה כמו שתמצא החזירה לי, הרי זה מותר אף על פי שאם אבדה או נגנבה או החמיצה תהיה ברשות לוקח. הגה: פליטל זה כשקצץ קצצה לדמי החבית שמוכר, אצל אס מוכר לו זלל קצצה, כגון שמכר לו שצב חציות ואמר לו תשלם לי כל החציות כמו שהיה הסער צעת שתקח כל חציות, שכי אף על גב דעכשיו אינו שוה כל כך.

(מ) חבית של יין וכו' - יש שפירשו שההיתר כאן משום שאין זה מכר עד הקיץ אלא החבית עדיין ברשות המוכר, וברישא מיירי שהמוכר מקבל על עצמו את כל האחריות עד הקיץ וכדו' אם הקונה לא ימכור את החבית, אך לאחר זמן היא ברשות הקונה לכל דבר אף אם לא מכרה כלל, וכיון שהמוכר קיבל עליו את כל האחריות א"כ היא עדיין ברשותו ומותר, ובסיפא מיירי שהקונה קיבל עליו אחריות מיד, ומכל מקום מותר כיון שמה שהקונה קיבל עליו אחריות הוא משום שיכול להשתכר בה ע"י שימכור אותה ביותר משתי דינרים ואת היתרה הקונה מקבל וזה שכרו על קבלת האחריות, ואף אם הקונה מכר את החבית בשעת הזול ומשלם למוכר כפי היוקר שיהיה בהמשך מותר, כיון שעדיין החבית ברשות המוכר⁴⁶¹ (ט"ז)⁴⁶², ויש שפירשו שברישא מדובר שהקונה אינו יכול להחזיר את החבית למוכר נומה שהוזכר כן בשו"ע אף ברישא הוא ט"ס], ומותר רק משום שהמוכר קיבל עליו אחריות אבידה או שבירה, ובכה"ג מותר אפילו אם מחזיק את המעות ברשותו בהלואה ומשתמש בהם עד הקיץ, אבל בסיפא מדובר שהקונה יכול להחזיר את החבית למוכר, ובזה מותר אפילו אם הקונה קיבל עליו את כל האחריות, כיון שהקונה יכול להחזירה למוכר, אם הקונה משתכר בה ע"י שימכור אותה ביותר משתי דינרים ואת היתרה הקונה מקבל, וזה שכרו על מה שטורח למוכרה (ש"ך)⁴⁶³.

מו. שלדמי שיש לו סחורה שנמכרת כאן בזול ובמקום אחר ביוקר, וא"ל חבירו במקום הזול תנה לי ואוליכנה למקום היוקר ואמכרנה שם ואעשה צרכי במעות עד זמן פלוני ואפרענה לך כפי מה ששוה שם, אם האחריות בהליכה על הלוקח אסור, ואם האחריות על המוכר מותר, שלהווא שיתן לו שכר טרחו על הולכתה למקום היוקר, שלוואם המוכר אדם חשוב שפומרין ללוקח המכס בשביל⁴⁶⁴ אין צריך לתת לו שכר טרחו.

(מא) ואוליכנה למקום היוקר - ואפילו אם גם המוכר עצמו רצה להוליכה לשם מותר (ט"ז).

⁴⁵⁹ ויש שתמהו ע"ז (חור"ד).

⁴⁶⁰ דהיינו שנותן לו את החבית מיד והקונה ישלם לו עד הקיץ שתי דינרים אע"פ ששווי החבית עכשיו רק דינר אחד, ושייך לדיני מכירה בהמתנה לעיל סעיפים א' - ג'.

⁴⁶¹ אך יש שכתבו דברישא אינו מחוייב לשלם רק שוויה של החבית בשעת המכירה, ואע"פ שהיא עדיין ברשות המוכר והוא אמר לו שלא ימכור אלא בקיץ, מ"מ אם שינה דינו כגזלן שאינו משלם אלא מה ששוה עכשיו, ורק בסיפא שקיבל שכר על הטיפול במכירה חייב לשלם את כל מה שהחבית תהיה שוה בשעת הקיץ, כיון שדינו כפועל שחייב לשלם את כל השבח שהיה יכול להשביח (חור"ד), וי"א שלעולם אסור לו לשלם יותר ממה שקיבל בשכר המכירה (שו"ע הרב ס"כ, ע"פ ברית יהודה פכ"ב הערה כ"ט).

⁴⁶² ע"פ חור"ד.

⁴⁶³ ויש שפירשו שברישא מדובר שאחרי שהקונה ימכור את החבית יוכל להשאיר בידו את מעות המכירה כהלואה לעצמו עד הקיץ, ולכן אסור לקונה לקבל שום אחריות עד זמן המכירה אלא כל האחריות תהיה על המוכר, אבל בסיפא לא התנו כך אלא מיד כשימכור צריך לשלם המעות למוכר, והמוכר אמר לו שמה שימכור את החבית ביותר משתים יהיה לעצמו בשכר המכירה, ולכן מותר לקונה לקבל אחריות על החבית עד הזמן שימכרנה (חור"ד, ובי' כן בדברי הפרישה).

⁴⁶⁴ והוא הדין בכל הנאה אחרת שיש לו מחמת פירות המוכר (ברית יהודה פכ"ז הערה כ"ז).

(מב) ואעשה צרכי במעות עד זמן פלוני - ואפילו אם אומר שמיד כשימכור את הסחורה יפרע לו את המעות, והוא ירויח בזה שהאנשים שם יראו שמאמינים לו, מ"מ אם האחריות בהליכה על הלוקח אסור⁴⁶⁵ (ט"ז⁴⁶⁶).

(מג) אם האחריות בהליכה על הלוקח וכו' - דכיון שקיבל עליו אחריות נחשב כמלוה אצלו ואסור לתת לו שום תוספת, אבל אם האחריות על המוכר לא מתחילה ההלואה אלא בזמן שמוכר את הסחורה במקום היוקר, וכל השכר היקר שקיבל על הסחורה הוא של הבעלים (ט"ז).

(מד) והוא שיתן לו שכר טרחה - י"א שגיי אם נותן לו שכר מועט (ט"ז)⁴⁶⁷, אך י"א דצריך שיתן לו כל שכר עמלו ומזונו⁴⁶⁸ (ש"ך)⁴⁶⁹.

טז. ש"היו החטים במדינה ד' סאין בסלע ובכפרים שש בסלע, מותר ליתן סלע לתגר⁴⁷⁰ כדי שיביא שש סאין מהכפר שלחלזמן פלוני, שלטהווא שיהיו באחריות לוקח אם נגנבו או נאבדו⁴⁷¹

⁴⁶⁵ והיינו דוקא אם נותן לו שכר מועט על טרחתו, אבל אם נותן לו את כל השכר טירחה והלוה מתחייב לפרוע לו מיד מותר, כיון שהוא שליח בשכר שמקבל אחריות כשואל (חור"ד ס"ק כ"ג וכו').

⁴⁶⁶ ע"פ חור"ד ועצי לבונה.

⁴⁶⁷ וכן פסקו החור"ד וש"ע הרב ס"ט. ומכל מקום צריך לנכות את הוצאות הדרך מדמי המכירה של הסחורה (ש"ע הרב שם).

ולכן המלוה לחבירו בצ'קים שיש בהם טירחה להופכם למזומנים, והתמורה תהיה אצלו בהלואה, וכן אם מעות ההלואה במקום אחר והוא מטריח את הלוה להביאם משם, צריך המלוה לשלם לו שכר טירחה מועט. אך אם המלוה אינו צריך עכשיו למעות, ולא היה טורח בזה, והטירחה היא רק לטובת הלוה אין צריך לשלם לו שכר טירחה (ברית יהודה עיקרי דינים פ"י סעיפים מ"ז - מ"ט), ויש שכתבו כל דין זה לענין הוצאות שהוציא הלוה, שבזה יש חילוק שאם המלוה היה צריך להוציאם צריך לשלם לו, אך אם הוא לא היה צריך להוציאם אלא הלוה הוציא לצורך עצמו אי"צ לשלם לו, אך לענין טירחה בלבד יש מקילים אף אם המלוה מרויח מכך (רבית הלכה למעשה פ"ו סעיפים ט' ו' ובהערה י"ב).

יש שכתב שלענין הטירחה בפרעון ההלואה מותר למלוה להטריח את הלוה לפרוע דוקא במקום שנוח לו, וכן אם הלוה לו בצ'ק מותר לו להתנות שיפרע את חובו במזומנים, ואפילו אם הלוה לו שוה כסף מותר להתנות שיפרע לו את דמיו במזומנים (ברית יהודה עיקרי דינים שם סמ"ט), אך יש שהסתפק אם מותר להלוות בצ'ק ולהתנות עם הלוה שיפרע לו דוקא בכסף מזומן (חוט שני פ"ו עמ' נ"א אות ו'). וכן יש שכתב שרק אם הטירחה בהחזרת הכסף היא טירחה מקובלת בין שני אנשים מותר ללוה לטרוח בזה עבור המלוה, אך אם היא טירחה גדולה מידי שאינה מקובלת אסור, וכן אם הדבר כרוך בהוצאות אסור ללוה לשלם זאת, אלא אם ההוצאות נגרמו רק מחמת ההלואה (רבית הלכה למעשה שם סעיפים ט"ז - י"ח).

⁴⁶⁸ ולדעה זו אפילו אם אינו מוכר לו ביוקר אלא שביקש ממנו מעות ללוות ואמר לו שאין לו מעות אלא יש לו חפץ שהוא צריך למכרו תקח אותו ותמכור ותלוה לך את המעות עד זמן פלוני, מ"מ צריך המלוה לתת לו שכר עמלו בשלימות כדי שהלוה לא יטרח בגלל ההלואה, אע"פ שהוא טורח בשביל עצמו להשיג כסף ללוות, מ"מ כיון שמגיע מזה הנאה למלוה שרצה למכור את החפץ והיה צריך לטרוח במכירה (ש"ע הרב שם). ומשמע שאם המוכר לא היה צריך למכור את החפץ, אלא הסכים למכרו כדי שיוכל להלוות לו, אינו צריך לתת לו שכר טירחה כלל אע"פ שבדיעבד הוא נהנה ממכירת הלוה (ברית יהודה פכ"ז סוף הערה כ"ה).

⁴⁶⁹ ויש שנקטו כך, ורק אם הלוה מרויח בזה שיש לו הוצאות הדרך בשביל הסחורה שלו, וע"י שלקח את הסחורה מחבירו הוא ישתתף עמו בהוצאות הדרך, בזה די לחשב את שכרו בדבר מועט (חכמ"א כלל קל"ט ס"ח בדרכ"ת), [וצ"ע דהוא להיפך מדעת הש"ע הרב דלעיל שלענין הוצאות הדרך לכל הדעות צריך לחשב כל ההוצאות ולנכות אותם מדמי הסחורה].

⁴⁷⁰ המבקש מחבירו שיקנה עבורו חפץ בחו"ל בזול, ולא נתן לו מעות אלא השליח קנה ממעותיו מותר לו לשלם רק כשווי בחו"ל, כיון שמיד כשהשליח קנה עבורו את החפץ נחשב שהלוה לו את המעות. ואם התנה עמו שיפרע לו במט"ח כשיחזור, מיד כשהגיע השליח לארץ נזקף חוב המשלח להיות כפי המטבע המקומי, ולכן אף אם התייקר המט"ח בינתיים יגבה רק כשווי בזמן שחזר מחו"ל (ברית יהודה פכ"ז הערה כ"ז*, נדפס בהשלמות עמ' תרנה), [ומש"כ שאם התייקר המט"ח מותר לקבל את הפרש היוקר רק עד זמן שהגיע השליח לארץ, צ"ע ממש"כ (פ"ח הערה ט"ו) לענין הלואת מט"ח בחו"ל ע"מ לפרוע בארץ ישראל שהולכים לפי מקום הפרעון, וא"כ אף אם התייקר המט"ח קודם שהגיע לארץ אסור לגבות את המט"ח היקר, אלא ע"פ היתרי הלואת סאה בסאה המבוארים לעיל ס' קס"ב. אך י"א שלעולם הולכים לפי מקום ההלואה, וכיון שבחו"ל המט"ח הוא מעות אין איסור לפרוע במט"ח אף אם הוא התייקר לאחר שהגיע השליח לארץ (קיצור דיני רבית המצויים פ"ד ס"ו), ויש שהקילו שהולכים להקל בין לפי מקום ההלואה ובין לפי מקום הפרעון, ואם בא' ממקומות אלו דינו כמטבע אין בו איסור הלואת סאה בסאה, ומותר לפרוע אף אם התייקר בינתיים (רבית הלכה למעשה פט"ז ס"ח)].

⁴⁷¹ וי"א שדי אם הלוקח מקבל עליו אחריות אונסים, אע"פ שאחריות גניבה ואבידה היא על התגרים (חי' מהרא"ל).

בדרך, שמואדם חשוב אסור לעשות זה, ובמיני סחורה אסור לכל אדם לפי שאין מיני סחורה מצוים כפירות⁴⁷². הגה: שביאוס מתירין צפירות אפילו אחריות הדך על התגר המציאם וכלכד שיתן לו שכר טרחו ועמלו⁴⁷³.

^(מז) לזמן פלוני - אך אם צריכים להחזיר את הפירות מיד אין כאן הלואה כלל אלא רק שליחות, ומותר לתגרים לטרוח ולקבל את כל האחריות⁴⁷⁴ (ש"ך).

^(מז) שיהיו באחריות לוקח - דהיינו מי שנתן את הכסף לתגר. שאע"פ שיש כאן הלואה שהתגר יכול לקנות בכסף זה סחורה כאן ולהביאה לשם ולמוכרה, ובשכר זה טורחים בחזרה להביא את הסחורה לכאן, מכל מקום כיון שהתגרים נהנים שע"ז נראים כסוחרים ויכירו אותם ואף בפעם אחרת ימכרו להם בהקפה, או משום שכיון ששומעים שאינם משתכרים בסחורה זו יזילו להם את הסחורה כדי שירווחו מותר⁴⁷⁵, אך אם נותנים לתגרים שכר טירחה על הבאת הסחורה מותר להם לקבל על עצמם אחריות (ט"ז).

^(מז) ואדם חשוב אסור וכו' - אך אם הוא מקבל עליו אחריות וגם נותן שכר טירחה לתגר מותר אפילו לאדם חשוב לעשות כך (ש"ך).

^(מח) ובמיני סחורה אסור וכו' - משום שדוקא בתבואה יש טעמים הנ"ל להתיר משום שתבואה היא מצויה אצל אותם סוחרים כל הזמן, אך בשאר סחורות מי שמוכר עכשיו אינו מוכר פעם אחרת ולא שייך טעמים אלו (ט"ז).

^(מט) ויש מתירין וכו' - אין כאן מחלוקת אלא אף הדעה הראשונה מסכימה לזה, אלא דבתחילה מיירי כשלא נתן לו שכר טרחו ועמלו ולכן אסור כשהאחריות על התגר (ש"ך).

יז. שביהמולך פירות ממקום הזול למקום היוקר ואמר לו חבירו תנם לי⁴⁷⁶ ואני אתן שם פירות תחתיהם לזמן פלוני, אם יש לו⁴⁷⁷ שם⁴⁷⁸ פירות מותר, ואם לאו אסור⁴⁷⁹.

⁴⁷² אך בזמינו מותר לעשות כך בכל הסחורות, כיון ששייכים כל הטעמים אף בשאר מיני סחורות (חכמ"א כלל קל"ט ס"כ), והכל לפי הזמן והמקום, אם נראה שיקנה סחורה זו מהמוכר אף בשנה אחרת מותר, ואף אם קיים רק טעם א' להיתר מותר (ברית יהודה שם הערה ל"ה), וכן אם התגר מקבל חלק מן הרווח מותר בכל אופן, בין באדם חשוב ובין בשאר סחורות (שם הערה ל"ט).

⁴⁷³ וכשנותן לו שכר טרחו ועמלו מותר אפילו בשאר סחורות, ומשמע שצריך שיתן לו את כל השכר טירחה (ברית יהודה שם ס"י והערה ל"ז).

אם אחריות המעות בהליכה למקום הזול עד זמן קניית הסחורה היא על נותן המעות והתגר קונה לו במקום הזול, מותר משום שנחשב כפסיקה לאחר שקנה את הסחורה, והוי פסיקה ביש לו שמותר אפילו להוזיל כמבואר לעיל סי' קע"ג ס"ז, ומותר אף אם אחריות הסחורה בהבאתה למקום היוקר היא על התגר, וכן מותר אפילו אם התגר מתחייב לתת לו במחיר שהוא פחות משער מקום הזול (שו"ת רעק"א מהדו"ק סי' נ"ב), אך י"א דא"ז מועיל להתחייב לתת לו יותר זול משער מקום הזול, אלא רק יכול להוזיל לו משער מקום היוקר, ואם אחריות המעות על הנותן יכול להתנות שתחול הפסיקה במקום הזול לפני שקנה את הסחורה, אך צריך שהתגר יתנה שהוא יכול לתת לו סחורה אחרת, אך אם מתחייב לתת לו דוקא סחורה זו שקנה עכשיו, א"כ צריך הקונה לקבל על עצמו אחריות קלקול, וכדלעיל סעיף י"ג (חזו"א סי' ע"ו סק"ב).

⁴⁷⁴ אך י"א שכל זה אם אין לתגרים שום הנאה מסחורה זו, אך אם הם נהנים שע"ז נראים כסוחרים ויכירו אותם ואף בפעם אחרת ימכרו להם בהקפה או שאר הנאות, אסור להם להתחייב כל האחריות אע"פ שצריכים להחזיר מיד (חור"ד).

⁴⁷⁵ נחלקו הפוסקים אם צריך לתת לתגרים שכר החמרים (ב"י), אך י"א שאין בזה מח' ולכו"ע אין צריך לתת (הגר"א), ולכל הדעות אם התגרים שוכרים חמרים לצורך הבאת הסחורה צריך לתת להם את שכר החמרים, ואם אינו נותן הוי רבית קצוצה, אך אם התגרים שכרו חמרים בשביל הסחורה שלהם שלקחו למכור שם, תלוי במח' הפוסקים הנ"ל בחמרים שלהם (חור"ד).

⁴⁷⁶ ואם אומר בלשון הלואה יש אוסרים ויש מתירים (ברית יהודה פל"ג הערה ל"ד).

⁴⁷⁷ יש שהסתפקו אם צריך שיהיה לו את כל הפירות (גידו"ת שמ"ו ח"ד סל"ט), ויש שכתבו שצריך שיהיה לו הכל (שו"ת מהר"ם אלשקר סי' נ', מחנ"א בחי' על הטור כאן, חי' מהרא"ל ס"ק ל"ה בדרכ"ת), ויש שכתבו שדינו כהלואת סאה בסאה, וא"כ מספיק שיש לו מעט כדלעיל סי' קס"ב ס"ב (חכמ"א כלל קל"ט ס"א).

⁴⁷⁸ אך אם יש לו פירות כאן לא מועיל, כיון שבגלל שממתין לו נותן לו את הוצאות הדרך והטירחה להביא לו את הפירות לשם (עצי לבונה).

⁴⁷⁹ יש שהסתפקו אם מועיל מה שיצא השער במקום היוקר (גידו"ת שם), אך יש שכתב שלא מועיל (שו"ת מהר"ם אלשקר סי' נ').

(3) אם יש לו שם פירות וכו' - כיון שמעכשיו נחשבים כשלו אע"פ שלא משך אותם, אך אם אין לו אסור כיון שבגלל שממתין לו נותן לו פירות במקום היוקר (ט"ז).
 יח. שנגלהלוות דינר זהב השווה כ' דינרים על אחריות ספינה ההולכת מעבר לים ושיתן לו בשוובה כ"ד דינרים, אסור. הגה: מ"ו"ש מתירין להלוות לאחד י"ב דינרין וסיקנה זהם סחורה על היריד ושיתן למלוה נסובו לזיתו י"ג דינרין, וכלכל סיקבל המלוה הסחורה ויוליכנה לזיתו ויהיה אחריות הדרכ על המלוה, דהוי כמו ק"ש לו חלק זכיוח הסחורה הואיל ומקבל עליו אחריות, וכן נהגו זימיו ק"י להקל.

(כ2) על אחריות ספינה וכו' - דהיינו שהמלוה מקבל אחריות על המעות בכל זמן הליכת הספינה בים, שאם לא תחזור הספינה בשלום לא יצטרך לפרוע לו, ומכל מקום אסור כיון שנותן לו מעות ומחזיר מעות נחשב הלואה (ט"ז, ש"ך), ואם המלוה קיבל אחריות הוי אבק רבית⁴⁸⁰, אך אם לא קיבל אחריות הוי רבית קצוצה (ט"ז), אך יש שכתבו שלסוכרים שאסמכתא לא קונה אף אם קיבל עליו אחריות הוי רבית קצוצה, ורק אם כתב לו "מעכשיו" שבזה אסמכתא קונה הוי אבק רבית, ואם מכר לו סחורה "מעכשיו" והתנה עמו שאם הספינה תגיע בשלום ישלם לו על הסחורה יותר משויה אך אם הספינה תטבע יפסיד הכל מותר (רדב"ז בפת"ש).
 (כ3) ויש מתירין להלוות וכו' - אין כאן מחלוקת, אלא אף הדעה הראשונה מתירה בזה (ט"ז, ש"ך ס"ק ל"ג), משום שאין כאן הלואה אלא מכר גמור, שהמלוה זוכה בסחורה שם ביריד וכשבא לביתו מהיריד חוזר ומוכרה ללוה ביוקר (ט"ז)⁴⁸¹.
 יט. שמהלתת כ' למרין למי שיבטיח ק' שיש לו בספינה מותר⁴⁸².

(ג2) למי שיבטיח וכו' - משום שאין כאן הלואה אלא כעין מכר שקונה בכ' ליטרים את קבלת האחריות הק' מעות שיש לו בספינה, ואפילו אם מקדים לשלם לו את הכ' ליטרים אין בזה איסור, שמה שמשלם בסוף ק' ליטרים אין זה תמורת הכ' שנתן לו בתחילה, אלא משום שהתחייב באחריות הק' והופסדו (ט"ז, ש"ך ס"ק ל"ד)⁴⁸³.

סי' קע"ד דין המוכר לחבירו על מנת להחזיר, ובו ח' סעיפים

א. שמוכר שדה לחבירו ואמר לו לכשיהיו לי מעות תחזיר לי קרקעי⁴⁸⁴ לא קנה וכל הפירות שאכל שמו"ר רבית קצוצה הוא ומוציאין אותם בדיינים⁴⁸⁵. הגה: שמו"ר אפילו לא התנה כך אללא שהמנהג

⁴⁸⁰ יש שכתבו שלדעת הרמ"א בסי' קע"ו ס"א יש להתיר אם המלוה קיבל עליו גם אחריות גניבה ואבידה, אך יתכן שזה דוקא שם שאמר בלשון שכירות אך אם אומר בלשון הלואה אסור אף אם קיבל עליו כל האחריות (חור"ד).
 י"א שאף אם קיבל עליו אחריות הוי רבית קצוצה (לבוש, הגר"א).

⁴⁸¹ ויש שפירש שהלוה קונה במעות סחורה לעצמו ומוכרה למוכר במקום הזול כשוויה שם דהיינו ב"ב, והמלוה מתנה עימו שיהא חייב לקנותה ממנו במקום היוקר ב"ג כשוויה שם, ואח"כ מוליך הלוה את הסחורה באחריות המלוה למקום היוקר, וחוזר המלוה ומוכרה שם ללוה כשויה שם ב"ג, ואף אם כשהביא את הסחורה למקום היוקר הוזלה הסחורה שם, מ"מ מותר דנחשב כדבר שאין שומתו ידועה (חור"ד), ויש שכתב לאסור בכה"ג (חי' מהרא"ל).

⁴⁸² יש שהסתפקו במפרש שני מחירים בקניית ביטוח, שאם ישלם בתחילת השנה ישלם בזול ואם ישלם כל חודש ישלם יקר יותר, אם אסור לשלם כל חודש כיון שמשלם תוספת על המתנת המעות, או שאינו קונה את התחייבות מראש לכל השנה אלא לכל חודש ומותר (חוט שני פ"ב עמ' צ"ו), ויש שכתבו להחמיר בזה (רבית הלכה למעשה פ"ז סמ"ג), ויש שכתבו להתיר לשלם מראש בהוזלה וכן מותר לשלם בתשלומים מחיר גבוה יותר, וכדין שכירות המבואר לקמן סי' קע"ו ס"ו (נתיבות שלום).

⁴⁸³ אך יש שפירשו שמוכר לו את הק' ליטרים שבספינה בעד כ', כיון שזה קרוב להפסד מוזיל לו מאד, ואם הספינה תחזור בשלום יחזור וימכרם לו בק' ונמצא שהרויח פ' (הגר"א), משום שאם לא נפרש כן, מה שמתחייב לשלם לו על הק' ליטרים הוא אסמכתא שאינה קונה (חדרי דעה).
⁴⁸⁴ וכן אם הקונה מתנה שאם ירצה להחזיר לו את המקח לאחר זמן ושיחזיר לו את מעותיו אין זה מכר גמור, ולכן אסור לקונה ליהנות מהמקח משום רבית (שו"ע הרב סנ"ה).

⁴⁸⁵ ולכן מה שמצוי בחנויות שמתנים שהקונה יכול להשתמש בחפץ ואם לא ירצה לקנותו מחזירו אח"כ, ואע"פ שאין בכוונת המוכר משום שרוצה להשתמש במעות מ"מ יתכן שמצד זה לסיבת הדבר שעושה כך ויש בזה איסור רבית, ויש למוכרים לעשות היתר עיסקא כללי ולתלותו במקום בולט (קיצור דיני רבית המצויים פ"ט ס"ה), ויש שכתבו שיתנה שכל תשלום יקנה חלק מהחפץ כשווי התשלום, שנמצא שלא הלוה כלום למוכר, שלא יתחיל לשלם עד משך זמן זה, כגון שיתן צ'ק דחוי או כרטיס אשראי לאותו זמן, דנמצא שאין כאן הלואה כלל (חוט שני פ"ג עמ' ק"ז).

כן בעיר שכל מי שקונה צריך להחזיר כשיהיו למוכר מעות, לכל המוכר אדעתא דמנהגא מוכר ואסור ללוקח לאכול הפירות. שם אב"ל אם אמר לו הלוקח מדעתו כשיהיו לך מעות אחזיר לך הקרקע אינו תנאי והמקח קיים מיד לפיכך הלוקח אוכל פירות, ש"ואם כשאמר בן הלוקח חלטו ממנו המוכר וחזקו הרי הוא תנאי, אבל כל שעשאו הלוקח ואפילו בתוך המכר ושתק המוכר ולא חזקו אין זה תנאי אלא כפשוטי מילי והמכר מכר הואיל שלא עשאו המוכר שהיה לו לעשותו. הגה: ש"א"כ אם מכר לו קרקע מעכשיו והמתין לו המעות, הלוקח מותר לאכול הפירות והמוכר אסור, דבשכר המתנת מעותיו קא אכיל.

(8) מכר שדה לחבירו וכו' - וכן אם הקנה לחבירו חפץ⁴⁸⁶ או שטר חוב תמורת מאה זהובים ואמר לו כשאתן לך מאה ועשרים בזמן פלוני תחזיר לי אותו, הוי רבית קצוצה וצריך לחזור לו את החפץ או השטר חוב בעד מאה זהובים (מהר"י הלוי ברע"א).

(2) לכשיהיו לי מעות תחזיר לי קרקעי - דוקא בלשון זה שנראה שכשיתן לו מעות תתבטל המכירה למפרע, וממילא המעות שהיו בידו הם בהלואה אצלו, אבל אם אמר לו שכשיתן לו מעות יחזור וימכור לו מותר, שהרי עד עכשיו היתה מכירה גמורה, וכ"ש אם מוכר לו מטלטלין בלשון זה שמותר שהרי בזה יש יותר חשש אחריות (נוב"י בפת"ש⁴⁸⁷).

(3) לא קנה - ואפילו אם הגביל את זמן החזרה, דהיינו שרק אם יחזיר את המעות עד שנה מיום הקניה יחזיר לו את השדה, אך אח"כ לא יצטרך להחזיר לו את השדה, מכל מקום אין זה מכר (בית אפרים בפת"ש⁴⁸⁸).

וכן אם הקונה החזיר את החפץ מחמת שהיה בו פגם של מקח טעות אסור למוכר להחזיר ללוקח יותר ממה שהקונה שילם (ברית יהודה פ"ח ס"ח ט"ז, קיצור דיני רבית המצויים שם ס"ו), אך אם המוכר הוא סוחר או חנוני ורוצה להחזיר לו חפץ כזה, אלא שבינתיים החפץ התייקר יש להקל (ברית יהודה שם), וכן אם הקונה השתמש בינתיים בחפץ צריך לשלם למוכר שכר השתמשות, אך אם הוא חפץ קטן כגון ספר וכדומה שאין דרך להקפיד ולדרוש שכר על ההשתמשות אפילו אם המוכר לא היה נהנה מהמעות, אין צריך לשלם דמי השתמשות ויכול להחזיר לו את כל הכסף ששילם בתחילה (קיצור דיני רבית המצויים שם). ויש שכתב שמה שמצוי בימינו שהמוכרים מאפשרים להחזיר את המוצר לחנות ולהחליפו, אע"פ שהקונה כבר השתמש בו ולא מנכים את דמי השימוש, וכן שנותנים פיצויים שונים כשנמצא המוצר מקולקל, אין בזה איסור כיון שאפשרות זו ניתנת גם למי שמשלם בצ'ק דחוי או בכרטיס אשראי ולא נותן מעות למוכר, א"כ מוכח שהפיצוי והשימוש אינם ניתנים בגלל התשלום אלא מסיבות אחרות (רבית הלכה למעשה פ"ב ס"ט"ז).

הקונה מוצר חשמלי או רהיטים בתשלומים, ונרשם בחוזה שביניהם או בחשבונית שהחפץ לא יעבור לרשות הקונה אלא בגמר כל התשלומים, אסור לקונה להשתמש בינתיים בחפץ כיון שכבר התחיל לשלם למוכר ועדיין לא קנה את החפץ, ולכן צריך להתנות שכל תשלום יקנה חלק מהחפץ כשווי התשלום, שנמצא שלא הלוח כלום למוכר, או שיתנה במפורש שחלק מהכסף ששילם הוא עבור שכירות החפץ עד שיגמור לשלם עליו והוא יעבור לרשותו (חוט שני פ"ב עמ' צ"ה).

⁴⁸⁶ וכן כתבו רוב הפוסקים שאף במטלטלין שייך כל דין זה (גי'ד"ת שמ"ו ח"ב ס"ח, ט"ז א"ח סי' רמ"ו סק"ה, שו"ע הרב סנ"ד ונ"ה), אך יש שהתירו במטלטלין (לח"מ פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ה ופ"א מהל' מכירה ה"א, יד אברהם סי' קע"ג ס"ב).

⁴⁸⁷ וכו' בכרתי סי' קס"ח ס"ח. ויש שכתבו שאפילו באומר "על מנת" שתחזיר לי כיון שצריך קנין חדש בקרקע כשמחזיר לו א"כ עכשיו הוא מקח גמור ואינו הלואה, ורק אם אומר "תחזיר לי" בלי "על מנת" שאין צריך קנין חדש בקרקע, א"כ המעות הם הלואה ואסור (חור"ד, מחנ"א הל' רבית סי' י"ג בנתי"מ סי' ר"ז סק"ו, מקור מים חיים), אך יש שכתבו שאין חילוק בכל זה, ואף אם אומר שיחזור וימכור לו אסור (המקנה קידושין ו' ע"ב ובגדי ישע בדרכ"ת, שו"ע הרב סו"ס נ"ד, חקרי לב י"ד סי' י"ח, חלקת יואב סי' כ"ג ד"ה ועוד דהרי). ולמעשה בעל מנת שתחזיר לי משמע דדעת רוב הפוסקים לאיסור, אך בעל מנת שתחזור ותמכור צ"ע למעשה (ברית יהודה פ"ח הערה כ"ב), ואם החשש הוא לענין אכילת הפירות יש לסמוך על המתירים, אך לחזור ולמכור ביותר משווי יש לחוש ולהחמיר (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ז הערה ט"ו), אך אם המוכר אינו יכול לבטל את המקח ורק הקונה יכול לבטל את המקח ולדרוש מהמוכר שיחזור ויקנה ממנו מותר לכל הדעות (ברית יהודה שם, קיצור דיני רבית המצויים שם).

יש שחילקו שאם יכול להחזיר את המעות ולקבל את הקרקע רק בזמן מסוים אבל קודם זמן זה אינו יכול, א"כ לא הוי הלואה אלא מקח ומותר (סמ"ע חו"מ סי' ר"ז ס"ק י"א, מחנ"א שם, מקור מים חיים), ויש שכתבו שאין להתיר בזה (חור"ד, שו"ע הרב סנ"ד).
⁴⁸⁸ וכו' בשו"ע הרב סנ"ד.

(7) רבית קצוצה הוא - מבואר שלדינא צד אחד ברבית, [דהיינו שיתכן שלא יבוא לידי רבית, כמו כאן שאם לא יהיה לו מעות לקנות חזרה את הקרקע אכילת הפירות לא תהיה רבית], מכל מקום הוא רבית דאורייתא (ט"ז) 489. אך בתחילה כיון שיתכן שלא תתבטל המכירה, כגון אם קבעו זמן עד מתי יכול להחזיר לו מעותיו ושמה לא יחזיר לו עד זמן זה, וכן בכל גווני שמא ימות המוכר ושוב אין היורשים יכולים להחזיר את המעות, לכן הוי רק אבק רבית, ורק אחרי שמחזיר לו את כל המעות והוברר שהתבטלה המכירה למפרע הוי רבית קצוצה ויכול להוציא מהקונה את כל הפירות שאכל (ריב"ש ברע"א). אך לדעת הרמ"א לעיל סי' קע"ב ס"א שמשכנתא בלא נכייטא הוא אבק רבית, אף כאן הוא רק אבק רבית (ש"ך).

(7) אינו תנאי - כיון שהמוכר היה צריך להתנות על כך, והיינו דוקא אם הקונה אמר כך רק לקראת סיום המקח, אבל אם אמר כך מתחילת המקח הוי תנאי (ש"ך).

(1) וכן אם מכר לו קרקע מעכשיו - ואף אם לא אמר לו בפירוש "מעכשיו" אלא הקונה עשה קנין כראוי ועדיין לא שילם את מעות המקח (ש"ך), והיינו דוקא אם יודעים שהמוכר אינו נכנס ויוצא לתבוע את מעותיו, או שאמר לו בפירוש שממתין לו על תשלום המעות, אבל בלא זה יש לחשוש שהמוכר יבטל את המקח ואף לקונה אסור לאכול את הפירות 490, ולסוברים שהמוכר יכול לבטל רק את שאר המקח אך כנגד המעות שהוקנה נתן אינו יכול לבטל, א"כ מותר לקונה לאכול פירות כנגד מעותיו 491, שהרי יאמר שבזה לא יבטל את המקח, אך לסוברים שהמוכר יכול לבטל את כל המקח ואף כנגד המעות שהוקנה נתן, א"כ אסור לקונה לאכול אפילו מעט מהפירות (רע"א).

ג. שנימכר לו שדה במנה ובאותו יום עשה לו שטר שאם יחזיר לו מעותיו יחזיר לו שטר המכר, אם נעשה תנאי זה קודם המכר או בשעת המכר אין לו דין מכר אלא דין הלואה והלוקח חייב להחזיר כל מה שאכל, אבל אם נעשה לאחר המקח אפילו עשה אחת הרי זה מכר גמור 492, ואפילו עשה לו שטר על זה בקנין 493 ובכל מיני חיזוקים חסד הוא שרוצה להתחסד עמו ולהחזיר לו מקחו.

(1) מכר לו שדה וכו' - מי שהיה צריך מעות ולוה מחבירו תמורת משכונות של כסף וכדי שלא יהיה איסור רבית מכר לו אותם במכירה גמורה בתמורה למעות שקיבל ממנו, והלוה אמר לו במפורש שאע"פ שהוא יודע שהם שוים יותר מ"מ הם מכורים במעות אלו, ואח"כ המלוה הבטיח לו מרצונו שאם יחזיר לו את כספו יחזור וימכור לו את המשכונות של כסף, ובסוף המלוה [דהיינו הקונה] חזר בו ואינו רוצה לתת לו לפדות את המשכון משום שטוען שכבר קנה במקח גמור, והלוה טוען שאע"פ שכך האמת אבל הוא לא עשה כך אלא בשביל איסור רבית, הדין עם הלוה וצריך לתת לו לפדות את המשכון כיון שלא מכר לו אלא לענין היתר רווחים אבל לא קנין ממש (צ"צ בפת"ש) 494.

ג. שני האומר לחבירו קנה לי שדה מפלוני, ואמר המוכר לשליח אני מוכר לך על תנאי שיחזירנו לי כשיהיו לי מעות, והשיב השליח אתה והלוקח חברים בטוב תתפשרו, אינו מוכר אלא על זה

489 אך י"א שלדינא הוא רק אבק רבית (ש"ך סי' קע"ב ס"ק כ"ט, חו"ד שם ס"ק י"ב). [ובדעת השו"ע בזה, ראה גם יד אברהם סי' קס"ד ס"ד]. כל המחלוקת הוא רק בספק אם יהיה הלואה או מכר, אך אם הספק אם יהיה ריוח לכו"ע הוא רק אבק רבית (מחנ"א ובית מאיר בדרכ"ת).

490 אם הקונה נתן מקצת מהמעות, אך אם לא נתן כלל אין איסור שהרי לא הלוה כלל למוכר (ברית יהודה פכ"ח הערה נ"א).

491 ברית יהודה שם הערה נ"ו.

492 נהגו למכור את הקרקע ואח"כ המוכר חוזר ושוכר אותה מהקונה, ואחרי הקנין מתחייב הקונה שאם יהיה למוכר כסף יחזור וימכור לו חזרה את הקרקע, וכשעושים כך לצורך החזקת תורה יש להקל, אך בין אדם לחבירו אסור, אלא אם יתנו על זמן מסויים שהמוכר לא יחזור ויפדה את הקרקע. אך ודאי שבתוך זמן המכר שאח"כ המוכר חזר ושכר את הקרקע, אינו יכול לחזור ולמכור את הקרקע לאדם אחר ולחזור ולשכור ממנו, שהרי בזמן זה הקרקע לא שלו ולא מכר לו כלום, וא"כ הוא מלוה גמורה ואסור לתת לו שום תוספת (ברכ"י).

493 ודוקא אם לא אמר "מעכשיו" אלא רק חייב את עצמו למכור לו, אבל אם אמר "מעכשיו" אסור לקונה [שהוא המוכר בשטר השני] לאכול את הפירות עד שיתנה שאם ימכור בחזרה למוכר ינכה את דמי הפירות (חו"ד), אך יש שלא חילקו בזה (חדרי דעה בדרכ"ת).

494 אך יש שחלקו ופסקו שאין הקונה צריך להחזיר לו כלל (שער דעה סק"א, ט"ז או"ח סי' רמ"ו סק"ה), [ראה באריכות בדרכ"ת כאן סק"ה וז'].

התנאי וצריך להחזירה שנימוציאים ממנו פירות שאכל. (ועיין בחשן המשפט סימן ר"ז איזה תנאי מוטל מקחו).

^(ח) חברים בטוב תתפשרו - ואמר כך לפני שנגמר המקח, וכ"ש אם השליח שתק ולא אמר כלום שהמוכר לא מכר אלא על דעת תנאי זה שהתנה (ט"ז).

^(ט) ומוציאים ממנו פירות שאכל - דהוי רבית קצוצה, ואף לסוברים דהוי אבק רבית מכל מקום מוציאים ממנו את הפירות שאכל מדין גזל כיון שזה מחילה בטעות⁴⁹⁵ (ט"ז, ש"ך).

ד. מכר לו שדה ונתן לו מקצת [דמים], אם אמר ליה מוכר ללוקח קנה כשיעור מעותיך כל אחד מהם אוכל פירות כשיעור מעותי⁴⁹⁶.

ה. שניהם אמר המוכר ללוקח לכשתביא שאר המעות תקנה מעכשיו שניהם אסורים לאכול הפירות⁴⁹⁷, אלא מניחים אותם ביד שלישי אם יביא שאר המעות יתנם ללוקח ואם לא יביא יחזירם למוכר והוא יחזיר המעות שקבל⁴⁹⁸, שניואם יאמר הלוקח אוכלם ואם לא יגמר המקח כשיבוא המוכר להחזיר לי מעותי אנכה דמי הפירות מותר, וה"ה אם המוכר אומר כן. הגה: ודוקא שאומר אנכה כך מן הדמים, שאכל כלל אסור דמי הפירות שאכלת⁴⁹⁹ אסור דסוף סוף רבית קא נוטל אלא שחוזר ומשלים לו.

^(י) שניהם אסורים לאכול הפירות - למוכר אסור לאכול שמא הקונה יגמור לשלם את המעות ונמצא שקנה את השדה למפרע, ומה שהמוכר אכל בינתיים את הפירות זה בשביל המעות שהקונה עדיין לא שילם, וכן הקונה לא יאכל את הפירות שמא לא יגמור לשלם את המעות⁵⁰⁰ והשדה תשאר ברשות המוכר, ונמצא שאכל את הפירות בשביל המעות שנתן למוכר (ש"ך).

^(יא) וה"ה אם המוכר אומר כן - דהיינו שאומר שהוא יאכל את הפירות, ואם בסוף הקונה ירצה לגמור לשלם את המעות הוא ינכה את דמי הפירות שאכל והקונה יצטרך לשלם רק את היתרה, מותר (ש"ך).

ו. שניהם אמר ליה המוכר כשתביא שאר המעות קנה ולא אמר מעכשיו, המוכר אוכל פירות עד שיביא הלוקח שניואם אכל הלוקח מוציאים ממנו⁵⁰¹.

⁴⁹⁵ והנ"מ אם המוכר ידע את הדין שזה לא מכירה והניח לו לאכול את הפירות, שאין זו מחילה בטעות שהרי ידע שזה לא מכירה, אלא זו מחילה גמורה, ומכל מקום מדין רבית קצוצה מוציאים ממנו את הפירות שאכל, אך לסוברים שזה אבק רבית לא מוציאים את הפירות שאכל (עצי לבונה). ודוקא בשליח הוי מחילה בטעות, דכיון שאמר אתה והלוקח חברים וכו' סבר שאין זה תנאי גמור, אבל בסעיף א' שהתנה בתנאי גמור לכשיהיו לי מעות תחזיר לי, אין כאן טעות שהרי זה תנאי גמור (חור"ד).

⁴⁹⁶ וכן יכולים להתנות שא' מהם יאכל את כל הפירות, שכיון שקנה חלק בקרקע כנגד המעות שנתן אין כאן הלואה כלל ולא שייך רבית, ורק בסתמא שלא התנו הדין הוא שכל א' אוכל פירות כנגד מעותיו שפירות אלו הם שלו בדין, אך אם יאכל יותר הוי גזל (תורת חיים ופני יהושע בשער דעה). אם עשו קנין גמור בדירה והמוכר נשאר לגור בדירה [גם לאחר שעבר הזמן שקצבו, עי' הערה הבאה] והקונה עדיין לא שילם את כל מחיר הדירה המוכר עובר באיסור ריבית, ולכן ראוי לפרש בשטר מכירה שהקונה אינו קונה את כל הדירה אלא רק כשיעור המעות שנתן למוכר, ובזה מותר למוכר לגור בדירה, או שיכתבו היתר עיסקא כדין (קיצור דיני רבית המצויים פ"ו ס"א), וצריך לכתוב בתוך חוזה המכירה שכל התשלומים הם ע"פ היתר עיסקא לפי נוסח מסויים (ברית יהודה עיקרי דינים פט"ז סמ"ד ומ"ה, רבית הלכה למעשה פ"ז ס"ח).

⁴⁹⁷ היינו דוקא אם בשעת קביעת מחיר השדה לא ידעו מה הם תנאי התשלום ומי יאכל את הפירות, אך אם מתחילה ידעו את זמני התשלום ומי יאכל את הפירות, א"כ קביעת המחיר של השדה הוא כולל אף את התוספת או ניכוי של אכילת הפירות עד זמן זה, ובדאי אם התנו על כך במפורש שהמחיר כולל את אכילת הפירות או השימוש בדירה עד זמן זה. אך אם מפרשים שהקונה יאכל את הפירות או ישתמש בדירה מזמן שיגמור לשלם על הדירה, נמצא שמה שהמוכר אוכל פירות או משתמש בדירה עד זמן זה הוא מחמת המתנת המעות ואסור (אבני נזר י"ד סי' רי"ג סק"ב, ברית יהודה פכ"ח הערה נ"ג בהשלמות עמ' תרנו).

⁴⁹⁸ וכן לענין המגורים בבית או השימוש במטלטלין בכה"ג, יכולים להשכיר אותם לאחר ומי שיקנה לו הבית או המטלטלין בסוף הוא יקח את השכירות מהשוכר (שו"ע הרב ס"ה).

⁴⁹⁹ היינו דוקא אם מתחייב לשלם לו בתחילה את כל חובו, ורק אח"כ ישלם לו את הפירות שאכל (חור"ד).

⁵⁰⁰ בזמן שקבעו (שו"ע הרב שם).

⁵⁰¹ אך לדעת הש"ך בסעיף א' הוי אבק רבית ואין מוציאים ממנו (חור"ד).

ז. שם זבין ולא אצטריכו ליה זוזי דאמרינן דהדרי זביני, וכן בזבין ארעא אדעתא למיסק לארעא דישראל ולא סליק או לא איתדר ליה הדרי זביני, א"א ללוקח למיכל פירות אפילו בתנאי עד ידיע דליקום זביני⁵⁰².

(ב) א"א ללוקח למיכל פירות - היינו משעה שנולד הספק⁵⁰³ שמא יתבטל המכר (ט"ז).
(ג) אפילו בתנאי - היינו תנאי שאם לא יתקיים המקח ינכה לו את הפירות מחשבון המעות שצריך להחזיר לו, אך בסעיף ה' פסק השו"ע כדעה שמועיל תנאי זה להתיר אכילת פירות, וכיון שאף לאוסרים הוא רק רבית דרבנן יש להקל שמועיל תנאי זה שינכה לו את הפירות שאכל (ט"ז)⁵⁰⁴.
ה. שם השוכר מחבירו בית או שדה בדבר מועט בשנה והקדים לו שכר עשרים שנה והתנו שאחר שנה או שנתים אם ירצה המשכיר להחזיר לו ינכה שכר הזמן שהיה הקרקע תחת ידו כמו שפסקו ויחזיר לו קרקעו מותר, ובדרך זה יהיה אחריות קרקע מנפילה או שריפה על בעל הקרקע⁵⁰⁵.

(ד) בדבר מועט בשנה והקדים - שבשכירות מותר להקדים ולהוזיל לשוכר מחמת כך, כדלקמן סי' קע"ו ס"ו (ש"ך).

(ט) מותר - כיון שלא היתה הלואה מעולם, ואין זה דומה למוכר שדה ואמר לו כשיהיו לי מעות תחזירה לי שאסור, ששם המכירה בטילה למפרע אבל כאן לא התבטל שם השכירות על אותם ימים שהרי כל שנה היא שכירות בפני עצמה (ט"ז) ועוד שכאן הוא מנכה את שכר הזמן שהקרקע היתה ברשותו (ש"ך).

(י) ובדרך זה כו' - משא"כ במשכנתא לעיל סימן קע"ב ס"ג שאסור שאחריות הקרקע תהיה על הלוח (ש"ך).

סי' קע"ה דין הפוסק על הפירות כפי השער, ובו ח' סעיפים

א. שם באין פוסקין על הפירות⁵⁰⁶ על שער של עיירות מפני שאינו קבוע⁵⁰⁷, שם אבל פוסקים על

וכאן לא שייך לומר שהקונה יאכל את הפירות ויתנו שאח"כ המוכר ינכה לו את מה שאכל, משום שאף אם יגמר המכר צריך הקונה לשלם ע"מ שאכל, שהרי קודם שגמר לשלם על השדה היא לא היתה שלו (ברית יהודה פ"ח הערה נ"ה).

⁵⁰² ומ"מ אם אכל אי"ז רבית קצוצה, כיון שבשעת המכירה ירד לאכול את הפירות על דעת מכירה גמורה (ברית יהודה שם הערה כ"ו).

⁵⁰³ דהיינו מזמן ששמע כך שנולד ספק, אסור לו לאכול את הפירות (ברית יהודה שם).
⁵⁰⁴ אך יש שפירשו כוונת השו"ע שבתנאי שישלם לו על הפירות לא מועיל, אך תנאי שינכה לו את דמי הפירות ממה שצריך להחזיר לו מועיל, וכנ"ל סעיף ה' (חור"ד).

⁵⁰⁵ יש שכתב שכל זה רק אם בעל המעות אינו יכול לכופ את בעל הבית שיפדה את ביתו עד סוף השנים ששכר ממנו, אבל אם מתנה שיוכל לכופו לפדות את ביתו בסוף שנה או כמה שנים ולנכות לו בעד השנים שעברו והמותר יחזיר לו אסור, כיון שזו הלואה גמורה ומה שמנכה לו את השכירות פחות משויה יש בו משום רבית (שו"ע הרב סנ"א), ויש שכתב שאף בכה"ג מדינא מותר, כמבואר בב"י, אלא שדרך ישר לפני ירא ה' [כמש"כ בשו"ע הרב ס"נ] יחוש לדעות שאוסרות בכה"ג, ולא יתנה שיוכל לכופו לפדות את הבית (ברית יהודה פ"ח הערה כ"ו).

⁵⁰⁶ י"א דכל איסור פסיקה הוא דוקא אם התחייב למכור לו פירות, אך המוכר חפץ מסוים ולא מקבל עליו אחריות, ואם יוזק החפץ לא יביא לו חפץ אחר, אין בזה איסור פסיקה אף אם אין לו את החפץ עכשיו וכן לא יצא השער (חור"ד סי' קס"ח סק"ח, סי' קע"ג סק"ד וי"א).

הבא לחנות לקנות מוצר מסוים ומשלם במזומן ויקבל את המוצר לאחר זמן באותו מחיר אפילו אם תהיה התייקרות, ואין שם היתרי פסיקה כגון שאין לחנות מאותו מוצר וגם לא יצא השער, מותר לקונה להתנות עם המוכר שאם המוצר יתייקר ישלם הקונה את התוספת של עליית המחיר, וכגון שהמוכר נאמן עליו אם יאמר שהמחיר התייקר, או שהמוכר יוכיח לקונה שהמחירים התייקרו (חוט שני פ"ג עמ' ק"א, רבית הלכה למעשה פ"ח ס"ו).

המשלם בצ"ק מזומן שלו י"א שכל זמן שהמוכר לא השתמש בצ"ק לא נחשב כפסיקה, ורק מזמן שהמוכר משתמש בו וכגון שמעבירו לאחר נחשב לפסיקה וצריך שיהיה באותו זמן א' מההיתרים של פסיקה (חוט שני שם עמ' ק' אות ו'), וי"א שמיד זה נחשב כתשלום מראש ואסור (רבית הלכה למעשה שם ס"י), אך צ"ק דחוי אין זה נחשב תשלום מראש ומותר, ואף אם הצ"ק דחוי לזמן מה והמוכר אינו יודע אם יגיע המוצר עד זמן זה מותר, ואף אם בסוף יתברר ששילם מראש לפני שהגיע המוצר אין בזה איסור רבית (שם ס"א וי"ב).

⁵⁰⁷ אך חפץ שאין לו שער ואין שומתו ידועה, מותר לפסוק עליו כדלעיל סי' קע"ג ס"ז (ברית יהודה פ"ד הערה י"ח, רבית הלכה למעשה פ"ח ס"ג).

שער שבמדינה שהוא קבוע⁵⁰⁸, ומשיצא השער של מדינה מותר להקדים מעות לחבירו ולפסוק עמו שיתן לו אותם פירות כל השנה כשיעור מעותיו⁵⁰⁹ כפי אותו השער, אפילו אם יתייקרו ואפילו אם אין למוכר פירות⁵¹⁰. הגה: ד"ק"ו"א דפוסקין על ענר קל עיירות⁵¹¹, ויז להקל במכור לרבנן.

(8) אין פוסקין על הפירות וכו' - טעם איסור פסיקה הוא שבגלל שמקדים מעות למוכר, לכן המוכר מתחייב לתת לו פירות כפי מה שהם שווים עכשיו אפילו אם הם יתייקרו בשעה שיקבל את הפירות, אבל לאחר שיצא השער מותר לפסוק משום שהקונה יכול לומר שהיה קונה בכסף זה בשוק שהרי כך מחיר הפירות עכשיו, ונחשב כאילו המוכר קנה והקונה זכה בהם והפירות התייקרו ברשותו (ש"ך), ואע"פ שהקונה לא משך את הפירות מותר, כיון שזה בדרך מקח וממכר חכמים לא אסרו (ט"ז).

(2) על שער שבמדינה - דהיינו עיר גדולה (ט"ז).

(2) ומשיצא השער של מדינה וכו' - ואז מותר לפסוק אף בשאר עיירות שסביב אותה עיר אפילו שבהם אין שער עדיין, והיינו דוקא אם הם מסתפקים מאותה עיר⁵¹², אך אם הם לא מסתפקים מאותה עיר לא הולכים אחרי העיר הסמוכה אלא אחרי העיר שממנה מסתפקים, ואם הם מסתפקים מכמה ערים הולכים אחרי העיר הגדולה יותר בין להקל ובין להחמיר (ש"ך⁵¹³).

(7) ומשיצא השער וכו' - ואם יצא השער למכירה של מידות גדולות, אסור אח"כ לקבל מהמוכר כל פעם מידות קטנות, שהרי מידות אלו מוכרים יותר ביוקר מחמת הטורח לתת כל פעם מעט, ובהם לא יצא השער בשעת הפסיקה ואסור. ובמכירת יין, שיצא השער ליין מהגת עם חרצנים וזגים ובסוף נותן לו יין צלול, צ"ע אם נקרא יצא השער, אך אם ידוע כמה שיעור הפחת מחמת זה מותר לפסוק ויפחות לו כך (חוות יאיר בפת"ש).

(7) ויש להקל באיסור דרבנן - דהיינו דכיון שאיסור זה הוא מדרבנן, כיון שזה בדרך מקח וממכר שאין בו איסור דאורייתא, לכן יש להקל בו (ש"ך⁵¹⁴).

ב. שם היה החדשות במדינה ד' סאין בסלע וישנות שלשה בסלע, אין פוסקין עד שיצא השער לחדש ולישן.

(1) עד שיצא השער לחדש ולישן - דכיון שיש חילוק בין השער של החדש לישן לא נחשב לשער קבוע, וא"א לפסוק בין על חדש ובין על ישן (ט"ז, ש"ך), וי"א דיכול לפסוק לפי השער של הישן שהוא יקר יותר, בין על ישנות ובין על חדשות, משום שדוקא על שער של חדשות אינו יכול לפסוק, שהרי הם עכשיו בזול כיון שעתידיים להתייבש ולהצטמק, והוא עתיד לתת לו אותם לאחר שיתייבשו ויתייקרו, אך אם יתן לו חטים אלו ואף אם יתייבשו ויצטמקו לא יצטרך להוסיף לו מותר אפילו על שער של החדשות (טור ורש"י בט"ז), ומ"מ השו"ע פסק לחומרא (ט"ז).

ג. שם היה חמין של לקומות (פירוש עניים המלקטין לקט שכחה ופאה) ד' סאין בסלע ושל בעל הבית

⁵⁰⁸ דהיינו שנמשך ב' או ג' חדשים (שטמ"ק דף ע"ב ע"ב בשם תשו' הרי"ף).

⁵⁰⁹ אך י"א שמותר לפסוק אף יותר משיעור מעותיו, דכיון שנחשב שקנה את הפירות ששילם עליהם, שוב אין איסור רבית במה שהתחייב לתת לו יותר פירות, שהרי לא הקדים מעות עליהם (שער דעה סק"א ד"ה ומעתה, עצי לבונה ס"ז), ויש חולקים (אבנ"ז סי' ר"ד, ברית יהודה פכ"ד הערה כ"ב).

⁵¹⁰ ואם הקונה קבע זמן שלא יתן לו קודם אותו זמן, יש אוסרים (שו"ת מים חיים [רפאפורט] י"ד סי' ל"ג בדרכ"ת סי' קס"ב ס"ק ל"ז, אמרי בינה בשו"ת סי' ב' סק"ד) ויש מתירים (רדב"ז ח"ד סי' קפ"ו, מב"ט ח"א סי' ז', מהרי"ט ח"ב י"ד סוף סי' מ', שו"ת רעק"א מהדו"ק סי' נ"ב, מקור מים חיים סי' קס"ב בדרכ"ת שם ס"ק ל"ט) ויש שכתבו שלמעשה יש להחמיר (רבית הלכה למעשה פ"ח סל"ג).

⁵¹¹ דהיינו אף שהשער משתנה כל כמה ימים (חכמ"א כלל קמ"א ס"א). וי"א דאפילו אם יש הבדלים קטנים במחירים, ג"כ נחשב שיצא השער (פסקי הגר"ש אלישיב מ"ז), וצריך שיהיה אפשר להשיג בכמה חנויות (שו"ע הרב סכ"ה, פסקי הגר"ש אלישיב שם, רבית הלכה למעשה פ"ח סכ"ח), וכן הוא רוב המוצרים בזמנינו דהם בגדר יצא השער (ברית יהודה עיקרי דינים פט"ז ס"ח, רבית הלכה למעשה שם סכ"ט).

⁵¹² את אותה סחורה (שו"ע הרב סכ"ו).

⁵¹³ ע"פ עצי לבונה.

⁵¹⁴ אך לענין קיום המקח, י"א דיכול המוכר לומר קים לי כדעת השו"ע דאין פוסקים אלא על שער של המדינה, וא"כ הוי מקח שנעשה באיסור שא"צ לתת אלא כפי השער של עכשיו כדי שלא יהיה בו איסור, כמבואר בסעיף ח' (פנים מאירות בגליון מהרש"א).

ג' פוסק ללקוטות כשער הלקוטות ולא יפסוק לבעל הבית עד שיקבע השער לבעל הבית.
 (1) פוסק ללקוטות כשער הלקוטות - דכיון שהחטים של הלקוטות שונים מהחטים של בעה"ב, משום שמעורב בהם שיפון, ולעולם לא ישתוו במחיר, לכן מותר לפסוק עם לקוטות שיתנו לו מהחטים שלהם כפי מה שיצא השער להם (ט"ז, ש"ך).
 (2) ולא יפסוק לבעל הבית וכו' - אפי' אם הבעה"ב התנה שיתן לו תבואת לקוט, אסור משום שבעה"ב מתבייש לתת תבואת לקוט ובסוף הוא יתן תבואה שלו (ט"ז, ש"ך), אלא אם פוסק עמו שיתן לו כפי השער שיהיה בתבואת בעל הבית (ש"ך).
 ד. שס"א היה למוכר⁵¹⁵ מאותו המין⁵¹⁶ אף על פי שעדיין לא נגמרה מלאכתו מותר לפסוק עליו⁵¹⁷ עד כדי השיעור שיש לו שס"א על פי שעדיין לא יצא השער, שס"א הוא שלא יהא מחוסר אלא מלאכה אחת או שתים אבל אם מחוסר שלשה מלאכות אסור⁵¹⁸.
 (3) אם היה למוכר מאותו המין וכו' - טעם ההיתר בזה משום שנחשב שפירות אלו נקנים מיד לקונה, ואפילו שעדיין לא יצא השער של הפירות ויתכן שמחירם יתייקר ממה שהוא עכשיו, מכל מקום כיון שיש למוכר את הפירות הוא יכול למוכרם בזול, ולכן אפילו אם המוכר מכר פירות אלו לאדם אחר⁵¹⁹, הוא חייב לתת לקונה את כל הפירות כפי מה שפסקו בשעה ששילם לו עליהם⁵²⁰ (ש"ך סק"א).
 (4) אף על פי שעדיין לא נגמרה מלאכתו וכו' - ובכה"ג שהפירות עדיין מחוסרים תיקון יכול לפסוק רק כפי השער הזול עכשיו, אך לא להזיל מהשער⁵²¹. אך אם פוסק על דבר שאינו מחוסר תיקון והוא ברשותו יכול אף להזיל מהשער (ש"ך).
 (א) עד כדי השיעור שיש לו - אך יש לו קצת אינו יכול לפסוק על הרבה מאותו מין, ולא כמו בהלואת סאה בס"א קס"ב ס"ג. ולרמ"א ס"י קע"ג ס"ו מספיק שיש לו קצת מאותו מין⁵²² (ט"ז).
 (ב) אלא מלאכה אחת או שתים - אפילו אם אינם בידו אלא בידי שמים מותר (ש"ך).
 (ג) אבל אם מחוסר שלשה וכו' - אפילו אם בידו לגומרם אסור (ש"ך).

⁵¹⁵ ואפילו אם הם מופקדים ביד אדם אחר בעיר אחרת, והמוכר נאמן לומר שיש לו, אלא אם ידוע שאין לו או שהוא בחזקת שאין לו (שו"ע הרב סכ"ג).
 אם אין למוכר ברשותו את החפץ, אלא אחרים התחייבו לתת לו חפץ זה, י"א שמותר להקדים לשלם למוכר (הג' רעק"א ס"י קס"ב ס"ב בשם תורת חיים), ויש מחמירים (שו"ת מהר"ם אלשקר ס"י ל"ד), וכיון שזה איסור דרבנן יש להקל (קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"ו), ויש שכתבו להחמיר (רבית הלכה למעשה פ"ח סכ"ב).
⁵¹⁶ וצריך שיהיה למוכר בדיוק כמו הדבר שמזמין אצלו עכשיו (פסקי הגר"ש אלישיב נ"א, רבית הלכה למעשה פ"ח ס"ט), ואם הקונה אינו מקפיד ומסכים לקבל אף חפץ דומה למה שסוכם מותר (חוט שני פ"ג עמ' ק' אות ד').
⁵¹⁷ י"א שצריך שגם הקונה ידע שיש למוכר את החפץ, כדי שיהיה לו דעת לקנין (חור"ד ס"י קס"ג סק"א), אך י"א שאי"צ לדעת שיש לו (יריעות האהל בפת"ש ס"י קע"ג סק"ז, חכמ"א כלל קל"ב בבינת אדם סק"ה), ולכתחילה צריך שידעו שניהם, אך בדיעבד מועיל היתר זה אף אם לא ידעו (רבית הלכה למעשה פ"ח סכ"ה).
 אם יש למוכר את מה שפוסק עליו, מותר לפסוק אפילו אם קבעו שלא יספק את הסחורה עד זמן מסוים (רבית הלכה למעשה פ"ח סל"ג, ע"פ המבואר לעיל ס"י קס"ב ס"ג ד"ה עד שעת היוקר).
⁵¹⁸ אך אם קונה חפץ מסוים מותר אף אם מחוסר ג' מלאכות, כיון שקונה אותו ולא נחשב דבר שלא בא לעולם (חור"ד), וי"א שבכה"ג מותר אף להזיל (חי' מהרא"ל סק"ה).
⁵¹⁹ שהרי הקונה לא קנה אותם לגמרי, אלא רק לענין היתר פסיקה, ולכן מותר למוכר למכור אותם לאדם אחר (עצי לבונה).
⁵²⁰ ולכן אף אם הזמינו אצלו כמה אנשים ויש לו רק עבור אחד מהם, מותר לפסוק עם כל אחד ואחד, (חור"ד ס"י קס"ג סק"א), ואע"פ שהמוכר צריך להקדים ולתת למזמין מראש, שהרי ביד המוכר לשנות את התור ולתת את החפץ שבידו לאדם שקונה עכשיו (פסקי הגר"ש אלישיב נ"א). ואף אם אותו אדם מותר לפסוק כמה פעמים כפי שיעור הסחורה שיש ברשות המוכר, אך כל זה דוקא שלא במעמד אחד, אבל במעמד אחד אינו יכול לפסוק אלא כפי מה שיש לו (חור"ד שם).
⁵²¹ אך י"א דמותר אף להזיל (הגר"א סק"ה, חכמ"א כלל קמ"א ס"ג), ולמעשה יש שנקטו לאיסור (ברית יהודה עיקרי דינים פט"ו ס"ט, רבית הלכה למעשה פ"ט ס"ח).
⁵²² אך י"א דאף לרמ"א דוקא אם לא קבע זמן מתי יתן לו את הפירות מועיל אם יש לו רק קצת, אבל אם קבע זמן שלא יתן לו עד אותו זמן צריך שיהיה לו את כל הפירות שפסק עליהם (חור"ד ס"י קע"ג סק"ט).

ה. ש"הפוסק על השער⁵²³ צריך שלא ירויח בדבר כלום⁵²⁴, כגון שאם מנהג שהלוקח נותן שכר הסרסור צריך שיתן הוא, ש"עיצריך שינכה למוכר החסרון שראויין להתחסר לפי המדה ולפי הזמן⁵²⁵.

(ד') שראויין להתחסר וכו' - היינו מחמת אכילת עכברים או שמתפזרים, כמבואר בחו"מ סי' רצ"ב (ט"ז, ש"ך). ת"ח שביקש מאדם עשיר שימכור לו יין והקדים לו מעות בשביל זה, אם ידוע שהעשיר אי"צ כלל למעותיו ועשה כן רק מחמת בקשת הת"ח ולטובתו אי"צ לנכות לו חסרונות, וכן מותר אף אם יש למוכר טירחה מחמת שלוקח ממנו מעט מעט, וגם מפסיד מחמת כן (חוות יאיר בפת"ש).

ו. ש"הפוסק על הפירות ונתייקרו בשעת הפרעון יכול לשום הפירות שנפסק עליהן במעות וליתן לו פירות אחרות אבל מעות אינו יכול ליתן⁵²⁶, ש"עייש מי שאומר שיכול ליתן מעות⁵²⁷. הגה: ויכול לפסוק על ענף שצדק על פירות האחרות כאלו נותן לו מעות עכשיו, ש"דוקא שלא פס הפירות הראשונים על מעות רק אומר כך וכך הם דמי החטין י"ש לי אלכך תן לי בהם כך וכך יין או שאר דבר, אבל אם פס אותו על דמים שאמר כך וכך הם דמי החטין תן לי בהם יין אסור דהוי כאלו הלוה לו מעות דאין פוסקין עליהן כשאין המעות צעין אלכך כשיש לו, כמו שנתבאר סימן קס"ג.

(טו') תן לי בהם יין אסור - אפילו אם יצא השער של היין, אך אם יש לו ברשותו יין מותר כמבואר לעיל סי' קס"ג ס"א (ש"ך).

ז. ש"עכיון שנקבע השער⁵²⁸ מותר לפסוק על שער הגבוה⁵²⁹, כיצד היו חטין נמכרות ד' סאין

⁵²³ אך אם פוסק מחמת ההיתר של יש לו, אי"צ לנכות את החסרונות, שהרי מותר לו גם להזיל (ברית יהודה פכ"ד הערה מ"א).

⁵²⁴ ולכן אסור לפסוק עמו על מוצרים שמתקלקלים, כגון חלב (שו"ת מים חיים [רפאפורט] י"ד סי' ל"ג, הובא בקיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"ט, וע"ע ברית יהודה עיקרי דינים פט"ז הערה כ"ה), אלא אם יש למוכר את כל הכמות ששילם עליה (רבית הלכה למעשה פ"ח ס"ל"א, כנ"ל בהערה הקודמת).
⁵²⁵ ויש להסתפק אם לא היה לקונה מקום לאיחסון הפירות והיה צריך לשכור מקום לזה, אם צריך לנכות אף את דמי שכירות המקום (ברית יהודה פכ"ד הערה מ"ג).

⁵²⁶ אך אם המוכר בשעה שמכר פירות אלו לאחרים אמר שהם של קונה זה, מותר לקונה לקבל את המעות. וכן אם בשעת הפסיקה המוכר ייחד לקונה קרן זוית להניח את הפירות מותר לו אח"כ לקבל גם מעות (שער דעה), וכל שכן אם הקונה משך את הפירות בשעת הפסיקה (ברית יהודה פכ"ד הערה ס"ד), אך יש שהסתפק אם מועיל יחוד של קרן זוית (מקור מים חיים).

אם בשעת הפרעון יש למוכר את הפירות ברשותו והוא רוצה לתת אותם לקונה, אלא שהתוצר שניהם שיתן לו מעות במקום הפירות, לכו"ע מותר (פני יהושע בברית יהודה שם סכ"ב, חי' מהרא"ל סק"ז).

⁵²⁷ בהכרעת ההלכה בדין זה, יש שכתבו לאסור כדעה א' (ש"ך סי' קע"ז ס"ק ל"ח, שו"ע הרב סכ"ח), אך יש שכתבו להקל בזה כדעה הב' (הגר"א, שער דעה, גידו"ת שמ"ו ח"ה ס"ד, חו"ד סי' קס"ב סק"ה, חי' מהרא"ל סוף סק"ח, קיצור שו"ע סי' ס"ה ס"ז), ואפשר לסמוך על דעת המתירים (ברית יהודה עיקרי דינים פט"ז הערה ל"ז, קיצור דיני רבית המצויים פ"ה ס"א), ויש שכתב להחמיר בזה (רבית הלכה למעשה פ"ח סמ"ג).

אף לדעה המתירה לקבל בסוף מעות מכל מקום אסור להתנות מתחילה שלאחר שהפירות יתייקרו יתן לו מעות ולא פירות (ספר הזכרונות זכרון ז' בכנה"ג הגה"ט ס"ק י"ז, כהונת עולם סי' קס"ב, חו"ד סי' קע"ז ס"ק י"ז), ואם מתנה שיקבל מעות או פירות יש מתירים (שו"ת בית דוד סי' צ"א) ויש אוסרים (כהונת עולם שם).

⁵²⁸ י"א שכן הדין גם בפסיקה אם יש למוכר את כל הפירות (ריטב"א ב"מ דף ע"ב ע"ב, גידו"ת שמ"ו ח"ד סס"א, מלאכת שלמה ב"מ פ"ה מ"י, שו"ע הרב ס"ד, אך י"א דבזה אינו יכול לפסוק כשער הגבוה (תירו"ט שם, פנ"י שם, תפאר"י שם), ולמעשה נקטו להקל בזה (רבית הלכה למעשה פ"ח סמ"ב, ועי' ברית יהודה פכ"ד הערה ל"ד).

⁵²⁹ י"א שכל ההיתר הוא לפסוק או כשער של עכשיו או כשער הזול שיהיה בעתיד, אך אסור למוכר להתחייב על ב' הדברים שאם החטים יתייקרו יתן את החטים היקרים כפי השער של עכשיו ואם החטים יזלו יתן יותר חטים כפי השער שיהיה בשעת הפרעון (ש"ך סי' קע"ג ס"ק כ"ד), ויש שביארו שלדעה זו ההיתר כאן הוא לפסוק כשער של יום פלוני שבו פירות אלו רגילים להיות בזול, אבל הקונה יקבל את הפירות לפי השער שבאותו יום שסיכמו עליו אף אם בסוף יהיה יקר יותר (חזו"א סי' ע"ו סק"ו ד"ה ש"ך), אך י"א שבכל תשלום מראש על פירות יכול הקונה להתנות שאם יתייקרו הפירות יקבל לפי שווי הפירות עכשיו ואם יזלו הפירות יתן לו הרבה פירות לפי השער של שעת קבלת הפירות

בסלע ופסק עמו שיתן לו החטין כשער הזול אם עמדו אח"כ עשר סאין בסלע נותן לו עשר סאין בסלע⁵³⁰, שנתן לו המעות סתם ולא פסק עמו כשער הגבוה והזולו נותן לו כשער שהיו שוים כשנתן לו המעות⁵³¹, ומי שהזיר מקבל מי שפרע, ואם היה שליח לאחרים אינו נוטל אלא כשער הזול או מחזיר דמים ואין השליח ולא המשלח מקבלים מי שפרע.

(ט)⁵³² כשער הזול - וזה לא נראה כרבית כיון שאם היו המעות ביד הקונה היה יכול לקנות בשעה שהחטים בזול, אך בהלואה סאה בסאה אסור לפרוע כשער הזול (ש"ך), ואף לא נחשב כקרוב לשכר ורחוק להפסד שמבואר לעיל סי' קע"ג סי"ג שצריך לקבל אחריות זול, משום שכאן פסק על כל החטים ויכול לתת לו חטים אחרים ולא ממה שיש לו עכשיו⁵³² (ט"ז).

(י)⁵³³ מקבל מי שפרע - היינו אם לא חייב את עצמו בקנין אחר אלא רק בדברים, אבל אם עשה קנין גמור קנה לגמרי (ש"ך⁵³³).

(י"א)⁵³⁴ ואין השליח ולא המשלח וכו' - השליח לא מקבל מי שפרע משום שהמקח לא שלו, והמשלח לא מקבל משום שאומר ששלח את השליח רק לתקן ולא לקלקל, וכיון שיכל לפסוק כשער הזול לא רוצה לקיים את המקח בשער היקר (ט"ז).

ה. ש"מקח שנעשה באיסור כגון שהוסיף במקח משום אגר נטר וכיוצא בזה המקח קיים בענין שלא יהא בו רבית, ש"הוא שנתקיים המקח באחת מדרכי ההקנאות אבל אם לא נתקיים המקח אלא לענין מי שפרע בטל לגמרי.

(י"ב)⁵³⁵ המקח קיים - ויתן רק כפי השער של היתר ללא הרבית⁵³⁴, ואם כבר נתן לו את הרבית לא מוציאים ממנו (ש"ך).

סי' קע"ו איזהו השכרה מותרת ואיזו אסורה, ובו ח' סעיפים

א. ש"פאסור לאדם להשכיר מעותיו שיאמר לו אשכיר לך י' דינרין בדינר לחודש, ש"הני מילי כששוכר להוציאם אבל אם שכרם כדי להתלמד בהם או ליראות ומחזירם לו בעין מותר. הגה: ש"פדוקא שלא קבל עליו רק אחריות גנבה ואבדה אבל אם קבל עליו כל אחריות אסור. ש"פאס קיבל עליו המשכיר כל אחריות זין דגנבה ואבדה זין אחריות לאונסין י"ט מתירין⁵³⁵ אפילו משכיר לו להוציאם כלקמן סי' קע"ז, ש"פומיהו אם לא קבל עליו רק גנבה ואבדה ולא אונסין או אונסין ולא גנבה ואבדה אסור [לשוכרן] להוציאן (בשכרן), ש"פמיהו לא הוי אלא כצדק רבית, אבל אם לא קבל המשכיר אחריות כלל הוי רבית קלוה.

(א)⁵³⁶ כששוכר להוציאם - אף אם בסוף לא הוציא את המעות, אסור לתת שכר, כיון שהיה לו רשות להוציא אותם וכל האחריות היתה על המקבל הוי כהלואה אף לפני שהוציאם (ט"ז, ש"ך).

(דרישה בש"ך שם, רע"א על הש"ך שם, חור"ד שם, שער דעה שם, וכן מבואר בט"ז כאן, שר"ע הרב סל"ד, חז"א שם).

⁵³⁰ י"א דדוקא אם אמר לו כן בשעת הזול, אך אם אומר לו כך רק אחרי שהתייקרו שוב אינו נותן לו כשער הזול (חור"ד), ויש שהסתפקו בזה (מקור מים חיים, מנחת פתים).

⁵³¹ אך אם השער הזול רק מעט מותר להוסיף לו מעט פירות, וכדלעיל סי' ק"ס ס"ד ברמ"א (ברית יהודה פכ"ד הערה ל"ז).

⁵³² ויש שחילקו ששם כיון שיתכן שהמקח יתבטל ויהיה הלואה, לכך צריך לקבל אחריות זול (חור"ד), ויש שביארו כע"ז בדברי הט"ז (מקור מים חיים מפני יהושע).

⁵³³ וכן דעת הסמ"ע (ח"מ סי' ר"ט ס"ק כ"ג), וצ"ע שהש"ך שם (ס"ק י"ג) כתב שאף בקנין גמור לא קנה אע"פ שיצא השער (חור"ד, עצי לבונה), ולדינא יש שכתבו שלא קנה לגמרי אלא רק למי שפרע (חור"ד).

⁵³⁴ ואם המוכר אומר שכיון שאינו נותן לו את מה שהתחייב רוצה לבטל את המקח, חייב להחזיר לו אם החפץ קיים, אך יש חולקים (גליון מהרש"א, וראה עוד לעיל סי' קע"ג ס"א ד"ה ובלבד).

⁵³⁵ דוקא אם מקבל עליו את כל האחריות אפילו לאחר שהשוכר יוציאם, דהיינו שמקבל אחריות על הסחורה שהשוכר יקנה במעות אלו, ורק הריוח מסחורה זו תהיה לשוכר, אך אם קיבל אחריות רק עד שהשוכר יוציא את המעות הוי רבית קצוצה (חור"ד ובדרכ"ת), ויש שכתבו שכאן מדובר שנותן לו שכר רק עד הזמן שיוציאם (בית מאיר), והיינו דוקא בשכירות שגוף המעות וכן הסחורה שהמקבל יקנה בהם הוא של הנותן, והוא גם מקבל עליה את כל האחריות, ורק הריוח יהיה למקבל, אבל בהלואה שגוף המעות של הנותן וכן מה שיקנה בהם, אע"פ שהנותן קיבל את כל האחריות עליהם אסור (חור"ד סי' קע"ז סק"ט).

(2) אבל אם שכרם וכו' - אך אם בסוף הוציא את המעות, אף אם הגיעו לידי אותם מעות ממש ומחזירים לנותן, אסור לתת שכר⁵³⁶ (ש"ך).

(3) יש מתירין וכו' - ויש לסמוך ע"ז למעשה, אך אם מתנה שרק עדים מיוחדים יהיו נאמנים על כך שהמעות נגנבו או נאבדו או נאנסו אסור (ש"ך).

ב. שפ"כלים מותר להשכירם אפילו נותן לו רשות למכרם ולעשות בהם כל הפצו רק שלבסוף יחזיר לו כלי אחר כזה.

(7) כלים מותר להשכירם וכו' - כיון שהשכר הוא על הפחת שהמשכיר מפסיד⁵³⁷, ולכן כלים שאין בהם פחת כגון כלי כסף וזהב⁵³⁸, אם השוכר מקבל עליו אחריות אסור להשכירם⁵³⁹ (ט"ז סק"א).

ג. שפ"מקום שנהגו לשכור הספינה וליטול שכרה ואם נשברה שמין לו מה שפחתה ומשלם יתר על שכרה הרי זה מותר, שפ"וכן מותר להשכיר סיר של נחושת וכיוצא בו ונוטל השכר ודמי מה שפחת ממשקלו וכן כל כיוצא בזה. הגה: שפ"וי"א דוקא כלים כאלו לאפילו מה שנסאר נפחת קצת⁵⁴⁰ ובעד זה נוטל שכר ולכן אם נשכר משערין כמה היה שוה נפחת קצת⁵⁴¹.

(7) וליטול שכרה וכו' - אע"פ שמתחילה קצבו כמה מחיר הספינה, לא נחשב מחמת זה להלוואה ומותר לקחת שכר על הזמן של קודם שנשברה (ט"ז).

(1) וכן מותר להשכיר סיר של נחושת וכו' - ואפילו שמיד מתחיל הקלקול ואם כן על מה לוקח את דמי השכירות, אך כיון שגם הנחושת שנשארת היא מקולקלת יותר מותר⁵⁴² (ט"ז).

(1) דוקא כלים כאלו וכו' - ובזה יכול להתנות שאם הכלי ישבר באונס ישלם לו, אע"פ שמן הדין שוכר פטור באונסים, דמכל מקום השכר הוא על מה שנפחת לפני שנשבר, אך בכלים שאין בהם פחת אסור להתחייב באונסים (ש"ך).

ד. שפ"מותר לשכור פרה ולשומה בדמים, כגון שיאמר הרי פרתך עשויה עלי בשלשים דינר אם תמות וכל זמן שהיא אצלי אעלה לך סלע בחדש בשכירות. (ש"י"א לאס תמות משערין כמה היתה שוה נפחת מיתה⁵⁴³).

⁵³⁶ ואפילו את השכר שהתחייב לתת לפני שהוציא את המעות אסור לתת (חור"ד). אך י"א שמותר לתת שכר, שאם בכה"ג אסור ליטול שכר א"כ כל שוכר יוציא את החפץ ועי"ז יפטר מלשלם את דמי השכירות (נחל יצחק סי' פ"א סעיף ל"ב ענף ה').

⁵³⁷ ומותר אפילו אם השוכר קיבל עליו אף אחריות אונסים (חור"ד).

⁵³⁸ וכן תכשיטי כסף וזהב נחשב שאין בהם פחת, כיון שהם אינם נפחתים אלא אם הם נשברים וזה לא נחשב פחת לענין זה (חוט שני פ"ז עמ' ק"כ).

⁵³⁹ אם נתן לו רשות להוציא אותם, אך אם לא נתן רשות להוציא אותם והשוכר הוציא אותם מותר לקבל שכר (חור"ד), [ולכא' קאי על הזמן קודם שהוציאם].

אך י"א שבכלים אפילו אם אין בהם פחת ככלי כסף וזהב, ואפילו אם נתן לו רשות להוציאם מותר, שלעולם אומרים שהשכר שנותן הוא עבור הזמן שהשתמש בהם ולא עבור שהוציאם (חי' מהרא"ל סק"א וג').

⁵⁴⁰ ויש חולקים דכל הכלים אף שאין בהם פחת מותר להשכירם (חי' מהרא"ל סק"ו, מחנ"א הל' רבית סו"ס ל"ב, ועי' גם חכמ"א כלל קל"ו ס"ז).

ולמבואר ברמ"א מה שנהגו סוחרים להשכיר כלים עבור שמחות וכיוצא בזה שאין בהם פחת, ונוטלים שכר עבור השימוש, אם מחייבים את השוכר לקבל את כל האחריות אם נשבר ואף באונס, נראה כהלואה ויש בזה איסור רבית, וצריכים להתנות שאם יברר בעדים שנשברו באונס גמור פטור (קיצור דיני רבית המצויים פ"ח ס"א, חוט שני שם).

⁵⁴¹ אם התנה בתחילה שישלם לו את שווי הכלי בשעת הנתנה וכן קצב לו את דמי השכירות, אסור לו לקבל את שניהם, אך הברירה ביד המשכיר אם לקבל את שווי הכלי בשעת הנתנה ולא יקבל את דמי השכירות, או יקבל רק כשעת השבירה ויקבל את דמי השכירות (חור"ד, עצי לבונה).

⁵⁴² אך אם מה שנשאר אינו מקולקל יותר אסור לשלם את השכירות, אם השוכר מקבל עליו אחריות (ברית יהודה פכ"ט ס"י והערה כ"ו).

⁵⁴³ וטוב להחמיר כדעה זו (שו"ע הרב סל"ה).

נראה שדוקא מה שנפחת משעת הקציצה עד שעת המיתה, כגון אם הוזלה או הוכחשה מחמת מלאכה, מנכה, אך אם שמו אותה בתחילה בשומת בית דין יותר משוויה, לא מנכה לו רק את הפחת שנפחתה בינתיים יחסית למה ששמו אותה בתחילה (חי' מהרא"ל בדרכ"ת).

המשכיר רכב מותר לו לקבל במקרה של אונסין כגון תאונה וכדו', את מלוא התשלום של רכב חדש (ללא פחת), כיון שחברת הביטוח משלמת זאת ולא השוכר (רבית הלכה למעשה פ"ג ס"י).

(ח) ולשומה בדמים - שכיון שמשמש בפרה ועי"ז היא נכחשת לא נחשב כהלואה, וכן משום שאם הפרה לא תמות והיא תזול לא ישלם לו את ההזולה, ורק אם תמות ישלם כמה ששמו, אך אם מתחייב לשלם את כל מה ששוא עכשיו אף אם לא תמות וגם לא עושה בה מלאכה שתוכחש עי"ז אסור כמבואר לקמן סי' קע"ז ס"א (ש"ך).

ה. שצ"המשכיר שדה לחבירו בי' כורים לשנה ואמר ליה תן לי ר' זוו שאפרנס בהם השדה ואני אתן לך י"ב כור בכל שנה, הרי זה מותר מפני שאם יפרנס השדה בדינרין אלו יהיה שכרה יותר, וכן אם השכיר לו חנות או ספינה בעשרה דינרין בשנה ואמר לו תן לי מאתים זוו שאבנה בהם ואצירנה ואכירנה, או אתקן בהם ספינה זו וכלי תשמישה ואני אעלה לך י"ב דינר בכל שנה הרי זה מותר (הואיל והוא מוליך המעות צגוף הספינה או החנות), אבל אם אמר לו תן לי ר' זוו כדי להתעסק בהם בחנות או להוציא בסחורה של ספינה או לשכור בהם מלחים ואני אוסיף לך בשכירות, הרי זה אסור⁵⁴⁴.

(ט) בגוף הספינה וכו' - שנמצא שהוא משכיר לו ספינה משובחת יותר בסכום גבוה יותר ולכן מותר⁵⁴⁵ (ט"ז, ש"ך).

ו. שצ"המותר להרבות בשכר הקרקע⁵⁴⁶, כיצד השכיר לו את החצר וא"ל קודם שהחזיק בו אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא לך בעשרה סלעים בכל שנה, ואם תתן שכר חדש בחדש הרי הוא בסלע בכל חדש, הרי זה מותר⁵⁴⁷, איכיוצא בזה בשכר האדם גם כן מותר. הגה: יאכל אס כזר החזיק בו לשכור לו צי' סלעים לשנה, אסור לומר לו תתן כל חדש סלע א' ואני אמתין לך המעות⁵⁴⁸, יוכל שכן אס כזר נתחייב לו השכירות ונתן לו דבר צהמתנת המעות דאסור. מותר להרבות צדונית חתנים, כגון שגדל נדוניא לזכו והתנה עם חתנו שכל שנה שיניח לו הנדוניא אכלו יתן לו כך וכך שכר מותר, שאין זה אלא כמוסיף לו נדוניא, ודווקא כשהתנו כן קודם הגשולין אכל לא אח"כ דהוי אגר נטר⁵⁴⁹, ועיין לקמן סימן קע"ז.

(י) מותר להרבות בשכר הקרקע - כיון שלפי הדין שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, נמצא שהמחיר האמיתי הוא מה שישלם בסוף ואין כאן תוספת מחמת המתנת המעות, וכל מה שפוחת אם ישלם קודם הוא הוזלה שמשכיר לו בפחות מהמחיר (ט"ז, ש"ך). י"א שמותר להקדים רק

⁵⁴⁴ ואם היתה ההלואה בעת ששכר ממנו הוי רק אבק רבית, כיון שקציצת השכירות ביוקר נעשתה על השכירות ועל ההלואה כאחד, אך אם בתחילה שכר בשויו ואח"כ הלוהו ומחמת כך הוסיף בדמי השכירות הוי רבית קצוצה (צ"צ בדרכת).

⁵⁴⁵ אך אם משקיע בדבר שאינו מייקר את השכירות, וכגון אם צובע או מסייד את הדירה שמשכיר לו, אסור לו להעלות את גובה השכירות מחמת זה (ברית יהודה פכ"ו הערה כ').

⁵⁴⁶ וכן בשכירות בהמה או כלים (שו"ע הרב ס"ז).

⁵⁴⁷ י"א שבמקום שהמנהג לשלם את דמי השכירות בתחילת תקופת השכירות אסור להתנות ולומר שאם ישלם בסוף יצטרך לשלם יותר, ואם כבר התנו כך יכולים לבטל את השכירות הראשונה ולחזור ולהשכיר מחדש בסכום גבוה יותר, אך לא יפרש שאם ישלם מראש יוזיל לו (חכמ"א כלל קל"ו ס"י), אך יש מתירים אף במקום שנהגו לשלם בתחילת תקופת השכירות (מחנ"א הל' רבית סי' ל"א). ולמעשה יש להחמיר (קיצור דיני רבית המצויים פ"ח ס"ג, וע"ע בקר"א שם, רבית הלכה למעשה פ"ד ס"ג). ואם אינו מפרש מותר לכל הדעות, כיון ששכירות בית היא דבר שאין שומתו ידועה ואינו ניכר שמוסיף בגלל ההמתנה, וכן אם בתשלום מראש מתחייב השוכר לשכור את הבית לכל השנה ואילו בתשלום בכל חודש יש לו רשות לחזור בכל חודש, מותר בגלל שהתוספת אינה עבור ההמתנה אלא על עצם הזכות לחזור בו (ברית יהודה עיקרי דינים עיקרי דינים פ"ח הערה ד').

י"א שאם מבקש בסוף השכירות מחיר גבוה יותר מהמחיר המקובל בשוק אסור, ובזה רק מותר להוזיל אם ישלם בתחילת השכירות, אך אם אין שומת הבית ידועה מותר אף להוסיף אם ישלם בסוף השכירות (מחנ"א שם), אך מתירים אף להוסיף כיון דזה זמן התשלום שהרי שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף (חי' הריטב"א [ישנים] ב"מ דף ס"ה ע"א, ועי' גם חו"ד סי' קע"ג ס"ק ט"ז), ויש להקל בזה (רבית הלכה למעשה פ"ד ס"ד).

⁵⁴⁸ היינו דוקא על החדשים שכבר גר בקרקע שאינו יכול לתבוע יותר מחמת שהשוכר לא שילם, אך יכול לומר שמכיון שלא שילם את דמי השכירות כפי שהתנו בטל התנאי הראשון ומעכשיו אינו משכיר לו אלא בי"ב סלעים לשנה (חדרי דעה בדרכת, ברית יהודה עיקרי דינים שם).

⁵⁴⁹ ואם מחמת התחייבות התוספת החתן מתרצה להרויח את הזמן לחותנו, הוי רבית קצוצה לדעה הב' בסימן קס"ו ס"ב (שו"ת פרשת מרדכי י"ד סי' ח' בברית יהודה פ"ב הערה כ"ט).

בזמן שנכנס לגור בקרקע אך לא קודם לכן, וכדלקמן סעיף ח' לענין פועל⁵⁵⁰, אך י"א שבשכירות קרקע זוכה מיד ולכן מותר להקדים לשלם אף קודם שנכנס לגור בה (ט"ז), והעיקר כדעה השניה (ש"ך בנקוה"כ⁵⁵¹).

(א*) אבל אם כבר החזיק בו וכו' - דהיינו שהחזיק בקרקע⁵⁵² והתחייב לשלם עכשיו י' סלעים על שכירות של כל השנה, ועכשיו רוצה לשלם בכל חודש סלע, שנמצא שישלם על שכירות כל השנה י"ב סלעים אסור (ש"ך). והב"י הסתפק אם זה רבית קצוצה (ט"ז).

(ב*) וכל שכן אם כבר נתחייב לו השכירות וכו' - דהיינו שכבר הגיע זמן פרעון השכירות בסוף השנה, ומחמת שהמשכיר ממתין לו על תשלום השכירות הוא מוסיף לו עבור זה, אסור (ש"ך), וי"א דהוי רבית קצוצה⁵⁵³ (ט"ז⁵⁵⁴), אך י"א שגם בזה הסתפק הב"י כיון שהחייב לא בא ע"י הלואה (ש"ך בנקוה"כ). ומבואר שאף על דמי שכירות אסור להוסיף על המתנת התשלום כמו בהלואה⁵⁵⁵ (ש"ך).

(ג*) מותר להרבות בנדונית חתנים - וכן בכל מתנה שמתחייב לתת, ואומר שאם לא יתן לו את המתנה עד יום פלוני יוסיף לו כך וכך על כל חודש של עיכוב (ט"ז).

(ד*) ודווקא כשהתנו כן קודם הנשואין - היינו קודם הזמן הראשון שהתחייב לו, דהיינו שעת כתיבת התנאים, אבל אם בכתיבת התנאים לא התחייב כך ורק בזמן החתונה שצריך לפרוע את הנדוניה רוצה להוסיף לחתן את הרווחים מהסכום שהתחייב, לא מועיל היתר זה כיון שכבר חייב את כל הסכום משעת כתיבת התנאים⁵⁵⁶ ואם לא יתן יתחייב לתת את הקנס הכתוב בתנאים, וא"כ הוי כשאר חוב⁵⁵⁷, וצריך לעשות היתר⁵⁵⁸ בשביל להתיר את נתינת הרווחים⁵⁵⁹ (ט"ז).

⁵⁵⁰ אך לענין שכירות מטלטלין אף לדעה זו מותר אף שעדיין לא מתחיל להשתמש בהם (שער דעה).
⁵⁵¹ וכ"כ בשו"ע הרב סט"ז ושער דעה. ומ"מ אם הדירה אינה ברשות המשכיר או שעדיין אינה בנויה ומוכנה לשימוש אסור (רבית הלכה למעשה פ"ד ס"ה).

י"א שאף לדעה זו אם כעת הבית מושכר לאחרים וא"כ המשכיר אינו יכול לתת את הבית לשוכר מעכשיו, אף שחל הקנין ע"י המעות שנתן השוכר, מ"מ כיון שהמשכיר אינו יכול לקיים את הקנין עכשיו אסור (חי' רעק"א ב"מ דף ע"ב ע"ב). ויש להחמיר כדעה זו (קיצור דיני רבית המצויים פ"ח ס"ה, רבית הלכה למעשה שם), ולכן השוכר אולם שמחות או חדר בבית מלון אם יש למשכיר אפשרות להשכיר לו עתה מותר להקדים לשלם ע"מ שיוזיל לו, אך אם אין לו אפשרות להשכיר לו יש להחמיר לעשות רק ע"פ היתר עיסקא (רבית הלכה למעשה שם ס"ב - י"ד), אך י"א שלדעה זו להקדים לשלם על אולם שמחות בכדי לקבל הוזלה, כיון שבינתיים האולם יהיה מושכר לאחרים וא"כ אינו יכול להשתמש בו מיד (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח הערה ב', וע"ע חוט שני פ"ג עמ' צ"ח).

⁵⁵² או ע"י שטר (חכמ"א כלל קל"ו ס"י).
⁵⁵³ היינו לדעה הב' בסימן קס"ו ס"ב שאף קציצה לאחר נתינת המעות אם מחמת זה מאריך את זמן ההלואה הוי רבית קצוצה (חור"ד).

⁵⁵⁴ וכ"כ החור"ד כאן ובסי' קס"ו סק"ד, ושו"ע הרב סעיפים ד' י"ז י"ח מ"ח, ובן איש חי שנה ב' פר' ואתחנן אות ט"ו.

⁵⁵⁵ ולכן אסור לשלם תוספת רבית על דמי פיצויים שהיו חייב לשכיר ועיכבם בידו (שבט הלוי ח"ט סי' ש"ט).

אך י"א שאף שא"א לחייבו לשלם מה שהיה יכול להרויח במעות, אך אם רוצה לתת בעצמו אין בו משום רבית (מהרשד"ם י"ד סי' רכ"ב), ויש שכתב לצרף דעה זו כשהמשכיר רוצה לשלם לו את מה שהפסיד, עם עוד סברות נוספות (שבט הלוי ח"ט סי' קע"ב).
⁵⁵⁶ ואז אינו יכול לחזור בו (חכמ"א כלל קל"ב סט"ז).

⁵⁵⁷ וכ"כ הסמ"ע בקונ' הארוך אות כ"ח, ושו"ע הרב סי"ז וחכמ"א כלל קל"ב סט"ז. אך י"א דכיון שאם החותן לא יתן את הנדוניה יתבטל השידוך והקשר ביניהם, ואף שיצטרך לתת את הקנס מ"מ השידוך עצמו יתבטל, וא"כ מה שמתחייב עכשיו עם תוספת עבור המתנת הזמן הוא מתנה חדשה כדי שיתקיים השידוך (שו"ת גור אריה יהודה י"ד סי' ק"ו בערך שי' ובדרכ"ת, שו"ת חסד לאברהם חו"מ סי' ל"ה ושהסכים עמו החור"ד, הובא בדברי גאונים כלל צ"ג ס"ה, ועי' גם אבנ"ז י"ד סי' קל"ב).

⁵⁵⁸ לכא' הכוונה לעשות היתר עיסקא, אך לכא' כיון שהחתן לא נתן מעות לחותנו אין פקדון בידו שיתן לו רווחים, ואולי כוונתו ע"י קנין או שטר עיסקא כמבואר לקמן סי' קע"ז סעיף י"ט בד"ה אם הפקיד.

⁵⁵⁹ ולכן זוג שקנו דירה ולקחו משכנתא מהבנק עם היתר עיסקא, וההורים משלמים את המשכנתא [או חלקה] עם הרבית לזוג כדי שישלמו לבנק או שמשלמים ישירות לבנק, אם ההורים התחייבו בשעת השידוך לשלם להם את כל ההוצאות שיהיה להם עבור הדירה אין צריך היתר עיסקא ביניהם, אך אם ההורים התחייבו רק על סכום מסוים שאינו כולל את הרבית שהבנק גובה, צריכים לעשות היתר עיסקא [עם קנין, וכנ"ל בהערה הקודמת] בין ההורים והזוג (פסקי הגר"ש אלישיב ק"ז), ויש שכתבו שרק אם התחייבו לתת דירה שלימה אי"צ היתר עיסקא, אך אם התחייבו לתת רק חלק מהדירה נמצא

ז. האסור לומר לאדם עשה עמי מלאכה היום ששוה דינר ואני אעשה עמך בשבוע אחר מלאכה ששוה שתיים⁵⁶⁰.

ה. 'השוכר את הפועל בימות החורף לעשות עמו בימות הקיץ בדינר ליום ומקדים לו שכרו מעתה ושכרו שוה בימות הקיץ סלע ליום אסור'⁵⁶¹, אבל אם אמר לו עשה עמי מלאכה מהיום ועד זמן פלוני בדינר ביום מותר דכיון שמתחיל לעשות עמו מעתה⁵⁶² אינו נראה כנוטל שכר מעותיו שמקדים לו.

סי' קע"ז שלא לקבל צאן ברזל מישראל, וכמה דיני משא ומתן האסורים משום רבית, ובו מ' סעיפים

א. 'אין מקבלים צאן ברזל מישראל, דהיינו שמקבל ממנו מאה צאן ויהיו הגזות והולדות והחלב לאמצע לשליש או לרביע עד שנה או עד שנתים כמו שהתנו ביניהם, ואם מתו הצאן הרי המקבל משלם דמיהם, הרי זה אסור שיהי בעל הצאן קרוב לריוח ורחוק להפסד'⁵⁶³, לפיכך אם קבל עליו בעל הצאן שאם הוקרו או הוזלו או נטרפו הרי הן ברשותו הרי זה מותר⁵⁶⁴, וכן כל כיוצא בזה, 'וכן הדין במקבל עליו סחורה בענין זה. הגה: 'וכל זה לא מייירי אלל כשיק למקבל

שהזכות לקבלת הלואה מהבנק נשאר לזוג, ומה שאח"כ ההורים משלמים את הרבית לבנק הוא תוספת על ההתחייבות, וכ"ש אם רק התחייבו סכום כסף מסויים ומוסיפים לפרוע את הרבית שעל סכום זה, וצריך לעשות היתר עיסקא (קיצור דיני רבית המצויים פ"ו ס"ו).

⁵⁶⁰ אך אם אין מחיר ברור למלאכה שהפועל עושה לו היום, מותר לסכם עמו שהוא יפרע במלאכה אחרת בשבוע אחר (חור"ד סי' קע"ג ס"ק ט"ז).

⁵⁶¹ יש שהסתפקו אם מותר לסכם עם הפועל שיעבוד עמו לפי המחיר כיום, ואף אם תתייקר שכר הפעולה לא יקח ממנו יותר (ברית יהודה פכ"ו הערה י"ג, קיצור דיני רבית המצויים פ"ח הערה ד'), אך יש שכתבו שאף בזה אסור (חוט שני פ"ז עמ' ק"כ, ועי' חור"ד סי' קס"ב ס"ק י"א).

בקבלן אם עשו עמו קנין סודר או שחתמו על חוזה שאין א' מהם יכול לחזור בו, מותר להקדים ולשלם לו בזול אף אם עדיין לא התחיל במלאכה (נימוק"י ב"ב דף מ"ג ע"ב מדפי הרי"ף, גידר"ת שער מ"ו ח"ד סי' נ"א בקיצור דיני רבית המצויים פ"ח הערה ד', חלקת יעקב יר"ד סי' ע"ט ופ', שבט הלוי ח"ג סי' ק"י), ופועל היינו אם משלמים לו לפי שעות ובזה אסור להקדים לשלם אם לא התחיל במלאכה, אך קבלן היינו מי שמתחייב לגמור את המלאכה, ולא משלמים לו לפי שעות העבודה (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח הערה י', רבית הלכה למעשה פ"ד ס"ח). ולכן רופא שיניים הקובע מחיר לכל הטיפול יחד, מותר להקדים לשלם לו ולקבל הוצלה, אע"פ שהטיפול הוא בכמה שיניים כיון שהוא קבלן (ברית יהודה עיקרי דינים שם הערה י"ב) [והיינו אם התשלום אינו לבעל המרפאה והוא שוכר את הרופא המטפל, ראה הערה הבאה].

⁵⁶² קבלן שיפוצים שהתחיל למדוד בכדי לעשות תכנית עבודה, נחשב שהתחיל במלאכה אע"פ שאת המלאכה עצמה יתחיל בעוד חודש (חלקת יעקב יר"ד סי' פ', חוט שני פ"ג עמ' ק' אות ג'), ויש שפקפקו בזה לענין שכיר יום, שאם מפסיק יתכן שנחשב ההמשך כשכירות חדשה (ברית יהודה פכ"ו הערה י"ג), ומ"מ הסיקו להתיר אף בזה (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ח הערה ט' ע"פ שו"ע הרב סט"ו).

קבלן שיפוצים שרגיל לשכור פועלים, מועילה התחלת המלאכה להתיר לשלם מוקדם בזול רק אם הקבלן בעצמו יודע את המלאכה אלא שולח פועלים לעשות אותה במקומו, אך אם הקבלן בעצמו אינו יודע לעשות את המלאכה אלא רק התחייב לשכור פועלים שהם יעשו את המלאכה, אין בזה היתר להקדים לשלם בזול משום שאינו נחשב שהקבלן הוא שכיר על מלאכה זו (חוט שני שם אות ז', ברית יהודה עיקרי דינים שם ס"ה), ולכן מוסדות לימוד שדורשים שכר לימוד ומוזילים למקדים לשלם, אין בזה היתר כיון שהתשלום הוא להנהלה ולא למלמד בפועל (ברית יהודה עיקרי דינים שם הערה י"ב).

⁵⁶³ ואם התנו כך באיסור והיה הפסד י"א שהמקבל מפסיד הכל שהרי כך קיבל על עצמו, ורק את הריוח אסור לו לתת לנותן דהוי רבית (שער דעה), אך י"א שחולקים בהפסד (חכם צבי בשער דעה, מהר"ם אלשקר בערך שי בדרכ"ת).

⁵⁶⁴ ואם אחריות אונסים וגניבה ואבידה על הנותן אע"פ שאחריות הזול על המקבל מותר, אפילו אם קצץ את השבח והמקבל התחייב לתת אף אם לא יהיה ריוח. וכן אם אחריות אונסים ואחריות הזול על הנותן ורק אחריות גניבה ואבידה על המקבל מותר לגמרי. ואם הנותן קיבל על עצמו רק אחריות אונסים לחוד או גניבה ואבידה לחוד, הוי אבק רבית, ומ"מ אפילו אם קצץ את השבח אין זה רבית קצוצה אלא אבק רבית. ואם אחריות הזול על הנותן ואחריות אונסים על המקבל אסור מדרבנן (חור"ד), ומש"כ השו"ע [ומקורו ברמב"ם] "הוקרו או הוזלו או נטרפו" היינו שקיבל את הכל (ב"י סעיף ב' ד"ה כתב הריב"ן, הגר"א וכדלקמן סעיף ב' ברמ"א), אך יש שפירשו דדי בקבלת אחריות א' או יוקרא וזולא או אחריות אונסים (ערך לחם למהריק"ש, ועי' שו"ת גינת ורדים יו"ד כלל ו' סי' ז').

ריוח, אצל אס אין לו ריוח כלל במה שמקבל⁵⁶⁵ אין כאן הלואה כלל ואפילו קבל עליו כל האחריות שרי
 דהא מותר לט"ח לקבל עליו להיות כשואל⁵⁶⁶.

(8) צאן ברזל - אע"פ שכך הדין בכל סחורה, כמבואר בסוף דברי השו"ע, מ"מ כיון שרוב המתנים
 כך היו מקבלי צאן לגדל נקרא הסכם זה "צאן ברזל" (ט"ז).

(2) ויהיו הגזות והולדות והחלב לאמצע וכו' - וכן הדין אם התנו וקצצו שיתן לו בכל שנה סכום
 קצוב אף אם לא יהיה ריוח, והוי רבית קצוצה⁵⁶⁷ (ש"ך).

(3) הרי זה אסור - והוי אבק רבית, ולכן אפילו אם נתן לו שיעור של חצי מהקרן בתורת רבית נחשב
 כאילו פרע לו חלק זה מהקרן ולא משלם לו אלא את החצי השני של הקרן, וכדעה הב' בסימן
 קס"ו סעיף ג'⁵⁶⁸, וכן צריך לקרוע שטר זה⁵⁶⁹ (ש"ך).

(7) אסור - ואפילו אם התנה שיתן למקבל שכר כפועל בטל אסור, כיון שהכל נחשב כמלוה (ש"ך).

(7) אין כאן הלואה כלל - אלא הוא רק שליח של בעל הסחורה להתעסק בה (ש"ך).

ב. הנותן מעות לחבירו בתורת עיסקא דהיינו שחצי האחריות על הנותן וחצי על המקבל אסור,
 שכל עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון ונמצא שטורה בחלק הפקדון בשביל חלק המלוה,
 לפיכך צריך לו ליתן שכר טרחו⁵⁷⁰ שבכל יום ויום מימי השותפות "כפועל בטל של אותה
 מלאכה שבטל ממנה, יואם היה לו עסק אחר כל שהוא להתעסק בו עם מעותיו של זה אינו
 צריך להעלות לו שכר של כל יום אלא אפילו העלה לו דינר⁵⁷¹ בכל ימי השותפות דיו ואם
 פחתו או הותירו יהיה לאמצע בשוה, וכן אם אמר לו כל הריוח יהיה לך שלישי או עשיריתו
 בשכרך הואיל ויש לו עסק אחר הרי זה מותר ואם הפסידו יפסיד מחצה, ואם היה המתעסק
 אריסו והיה לו עסק אחר⁵⁷² אינו צריך להעלות לו שכר אחר כלל שהאריס משועבד הוא לבעל
 השדה. הגה: יולריך להיות כל אחריות פלגא הפקדון על הנותן אפילו אחריות לאונסין, יוללח כיס
 מקילין ומתירין במקלת אחריות.

(1) כפועל בטל וכו' - יש מפרשים שלא משערים לפי המלאכה שהוא עושה ובכמה היה מסכים
 להתבטל ממנה, אלא משערים לפי אדם בטל שאין לו שום מלאכה כמה היה רוצה לקחת בשביל
 להתעסק במלאכה זו, ויש מפרשים שמשערים לפי המלאכה שהיה עושה קודם בכמה הוא יסכים
 להתבטל ממנה, אך אין חילוק אם מלאכה זו קשה או קלה, ויש מפרשים שמשערים לפי
 המלאכה שהיה עושה ולפי מלאכה זו שצריך לעשות, כמה אדם רוצה להשתכר בשביל לא

⁵⁶⁵ אך מכל מקום מותר לו לקבל שכר טירחה על התעסקותו (שו"ת הר"ן סי' ע"ג בדרכ"ת), אך אסור
 לקבוע את השכר טירחה לפי אחוזי הריוח מהעסק (שו"ת מהרי"ט ח"ב י"ד סי' מ"א, ברית יהודה פכ"ז
 הערה ד' ע"פ חור"ד סי' קס"ז סק"א), אך יש שכתבו להתיר אף בזה (חי' מהרא"ל, ועי' דרכ"ת). וכן אסור
 למתעסק להשתמש במעות לצרכיו (ברית יהודה שם ס"א).

⁵⁶⁶ ו"א דכל דין זה דוקא אם אין למקבל שום הנאה מהממון, אך אם יש לו הנאה שאם יזדמן לו
 עסק יתן ממון זה וירויח לעצמו אסור, כמבואר לעיל סי' קס"ח סט"ז (דרישה שם ס"ק י"א, רע"א שם),
 ו"א דבכל מקום שהשליח לא הודיע לו לנותן ביד מי הממון אסור (חור"ד שם ס"ק ל"א), ו"א דכל
 ההיתר כאן הוא רק בנותן לו סחורה, אבל אם נותן לו מעות אסור (בית מאיר כאן) אך יש שכתבו
 שההיתר הוא אף כשנותן מעות (דרישה ורע"א שם), ו"א דכל ההיתר כאן הוא רק באבק רבית, וכגון
 כאן דהוי קרוב לשכר ורחוק להפסד, אבל אם הוי רבית קצוצה אסור (שער דעה שם סק"ז).

⁵⁶⁷ וכן הדין בשני שותפים שהשתתפו בסכום שוה, וא' מהם הוסיף עוד סכום לשותפות והתנה שאף
 אם יפסידו בשותפות יקבל את החלק הזה שהוסיף ולא יפסיד שום דבר מהקרן, ויקבל גם תוספת
 קצובה על חלק זה, הוי רבית קצוצה (מהרש"ך בבית לחם יהודה סעיף ב').

⁵⁶⁸ שכן הכריע הרמ"א שם.

⁵⁶⁹ וכדלעיל סימן קס"א סעיף י"א ברמ"א.

⁵⁷⁰ והמתעסק נוטל את השכר טירחה לפני שחולקים את כל הממון, ונמצא שחצי מהשכר טירחה
 הוא מחלקו, וא"כ נוטל רק חצי שכר טירחה על חלק הפקדון של הנותן (ט"ז ס"ק ל"ו, דרכ"ת סק"י ע"פ
 ש"ך ס"ק נ"ג, ברית יהודה פ"ו הערה ו').

⁵⁷¹ עיין להלן סעיף ג' בהערה אם הוא דוקא דינר או אפילו כל סכום קצוב אף פחות מזה, ולכא' הוא
 הדין כאן. [אמנם אלו הסוברים שם שמועיל אפילו פחות משה פרוטה, יתכן דדוקא שם מועיל כיון
 שסיכמו על כך מראש, אך כאן שלא סיכמו על כך מראש לא מועיל אם יתן לו פחות משה פרוטה
 (חלקת בנימין ציונים קכ"ג)].

⁵⁷² ולא די במה שהאריס מתעסק בשדות בעל הבית, משום שישנם כמה ימים בשנה שהאריס אינו
 צריך להתעסק בהם, ולכן צריך שיהיה לו עסק אחר מלבד זה (כס"מ פ"ו מהל' שלוחין ה"ב).

לעשות את המלאכה הקודמת אלא לעשות את זו, ויש מפרשים שמשערים לפי המלאכה הראשונה כמה הוא מרויח בה בזמן שאין לו הרבה עבודה, ושכר זה מקבל עכשיו (ש"ך)⁵⁷³, והעיקר כדעה השנייה (ש"ך בנקוה"כ), וי"א שב' הפירושים הראשונים שויים, שבאדם בטל שלא עשה שום מלאכה משערים כמה הוא רוצה לקחת בשביל להתעסק במלאכה זו, אך אם קודם עשה מלאכה אחרת משערים לפי המלאכה שהיה עושה בכמה הוא יסכים להתבטל ממנה, אך שלא יפחות ממה שאדם בטל רוצה בשביל לעשות מלאכה זו (ט"ז)⁵⁷⁴.

(ט) ואם היה לו עסק אחר כל שהוא וכו' - אפילו אם העסק הראשון שוה רק דינר וקיבל עסק השוה אלף דינרים, ואפילו אם העסק שהיה לו אינו מאותו מין של העסק שקיבל עכשיו, אם אינו מתבטל מהעסק הראשון (ש"ך).

(ח) כל הריוח יהיה לך שלישי או עשיריתו - דהיינו שחולקים ביניהם את הריוח בשוה, אלא שבשכר טירחה המקבל יקח עוד שלישי או עשירית מהריוח שיהיה (ט"ז).

(ב) הואיל ויש לו עסק אחר - אך אם אין לו עסק אחר אלא אם נותן לו שני שלישי מהריוח ואם יהיה הפסד יפסיד המקבל רק שלישי וכדלקמן סעיף ד', והיינו כשלא סיכם עמו על כך בתחילת השותפות, אלא רק כשבאו לחלוק לאחר השותפות סיכמו כך (ט"ז, ש"ך), וי"א שאף בזה די שיתן למקבל תוספת בריוח או שיפסיד פחות מהנותן וכדלקמן שם. ואם סיכם עמו בתחילה על סכום קצוב אפילו רק דינר אחד, או שאם יהיה ריוח יותר מסכום מסוים יהיה של המקבל, מותר אם המקבל התרצה בכך⁵⁷⁵ (ש"ך). וי"א שאין חילוק בין יש לו עסק אחר או לא, אלא שאם קצצו בתחילה לפני שנתן לו את העיסקה מספיק שיקצוין שכר של דינר א' וכדלקמן סעיף ג', ואם כבר נתן לו את העיסקה אך עדיין לא התעסק בה לא מועיל דינר א' אלא צריך לתת לו שני שלישי בריוח, או שיתן פחות מזה אך צריך שהחלק של המקבל בריוח יהיה גדול יותר מהחלק שלו בהפסד⁵⁷⁶, ואם כבר התעסק ובשעת חלוקת הרווחים נותן לו שכר צריך לתת לו כפועל בטל (ט"ז).

(ג) וצריך להיות וכו' - אפילו בנותן לו סחורה שיש בה יוקר וזול⁵⁷⁷, וכ"ש בנותן מעות למחצית שכר שאסור לכל הדעות, ואע"פ שבמכר מועיל קבלת אחריות חימוץ כמבואר לעיל סי' קע"ג סעיף י"ג, אך כאן שאינו מכר לא מועיל (ש"ך). הנותן עיסקה לחבירו והתנו שהמקבל יקבל ג' חלקים מהריוח והנותן יקבל רק רבע, מכל מקום נחשב שחצי מהעיסקה היא מלוה וחצי פקדון ומה שהמקבל לוקח יותר בריוח הוא שכר טירחה (ט"ז)⁵⁷⁸.

ג. ב"במה דברים אמורים כשלא פסק עמו בתחלת העסק אלא נתן לו למחצית שכר, אבל אם פסק עמו בתחלת העסק שכר טרחו בדבר ידוע ואפילו בדינר⁵⁷⁹ מותר⁵⁸⁰. הגה: י"זכל זה כשלאחר

⁵⁷³ וי"א דלמעשה יכול המוחזק לומר קים לי כשיטה המקילה (גידו"ת שער מ"ו ח"ג סעיף ח').
⁵⁷⁴ וכ"כ החו"ד.

⁵⁷⁵ אך י"א דדוקא אם מתנה בדבר שהרגילות שיש ריוח יותר מועיל אם מתנה כך שהיותר מזה יהיה של המקבל, אם יש למקבל עסק אחר להתעסק בו, אבל בסתם שטרות היתר עיסקה שכותבים סך ידוע שהמקבל צריך לתת לנותן, ולא מוזכר סכום השכר טירחה של המקבל, אלא רק מה שירויח יותר מזה הוא שלו, מ"מ כיון שלא בטוח שירויח יותר לא מועיל זה כשכר טירחה, וצריך לתת לו שכר טירחה אחר (קונ' הסמ"ע אות ב', חכמ"א כלל קמ"ב ס"ז), אך יש שהסכימו לדברי הש"ך דמועיל אף כשאין ידוע שירויח יותר ועבור צד זה הוא טורח בכל העיסקה אף בחלק פקדון (שער דעה), וכן הסכים בחו"ד (סוף סק"ז) אלא שהוסיף שצריך שיאמר כן שהמותר על זה יהיה בשכר טרחו, [וצ"ע שבחידושים (סק"ט) לא הזכיר זה].

⁵⁷⁶ ויש שכתבו שלדעה זו אף אם התעסק כבר אך עדיין לא ידוע כמה ריוח יש יכול להתנות שיתן לו חלק בריוח יותר מבהפסד, ורק אם נודע כמה הריוח לא מועיל זה וצריך לתת לו שכר כפועל בטל. אך יש שכתבו לחלק באופן אחר, שאם התנו בתחילה במפורש שהמקבל יטול חצי בריוח ובהפסד חייב לתת לו שכר כפועל בטל, אבל אם לא התנו כלום על חלוקת הריוח וההפסד יכול להתנות שהחלק של המקבל בריוח יהיה גדול יותר מהחלק שלו בהפסד (חו"ד).

⁵⁷⁷ ואפילו אחריות הזול לבד אסור למתעסק לקבל על עצמו על החלק פקדון (ברית יהודה פל"ז סעיף ד').

⁵⁷⁸ אך יש שתמהו שהרי שיטה זו חולקת על השיטה שנפסקה בשו"ע לקמן סעיף כ"ז, והט"ז שם

הסכים לדברי השו"ע, וצע"ג (מקור מים חיים).
⁵⁷⁹ יש שהבינו דהיינו דוקא דינר של כסף, וצריך לשום כמה שוויו כיום (ברכ"י, שו"ת בית דוד סי' צ"ג), אך הרבה כתבו דאף פחות מדינר מותר (הג' פרישה סק"ו בשם מהרש"ל, קונ' הסמ"ע הארוך אות א', חכמ"א כלל קמ"ב ס"ב, בית מאיר בסעיף ד', שלחן גבוה סק"ו בדרכ"ת), וי"א שמועיל אף פחות משהו פרוטה (חו"ד סק"ז ובנתי"ה"מ ס"ס ר"ל, מנחת פתים).

נותן המעות, אבל אם כל אחד נותן מעות⁵⁸¹ אפי' אחד מתעסק לבד אין כאן עיסקא אלא הוי כשותפות בעלמא⁵⁸².

(א') במה דברים אמורים - שאם אין לו עסק אחר צריך לתת לו שכר כפועל בטל, דוקא אם לא פסק עמו בתחילת העסק וכו' (ש"ך).

(ב') אבל אם פסק עמו וכו' - והמקבל התרצה למה שפסק הנותן (ש"ך סק"ט).

(ג') הוי כשותפות בעלמא - ולכן מותר לחלק את הריוח וההפסד בכל צורה שירצו, ואין בזה איסור רבית⁵⁸³ (ש"ך).

ד. "הנותן מעות לחבירו סתם להתעסק בהם ולא פסק עמו בתחלת העסק דבר לשכר טרחו וכשבאו לחשבון לא רצה ליתן לו שכר כל יום ויום מימי השותפות⁵⁸⁴ ואם היה לו עסק (אחר) לא רצה ליתן לו דינר לכל ימי השותפות⁵⁸⁵, יהיה שכר המתעסק בחצי הפקדון שלישי ריוח הפקדון שהוא שתות ריוח כל המעות, לפיכך אם הרויחו יטול המתעסק ב' שלישי הרויח, חצי הרויח של חצי המעות שהם מלוה ושתות הרויח בשכר שנתעסק בפקדון נמצא הכל ב' שלישי הרויח, ויטול בעל המעות שלישי הרויח, ואם פחתו יפסיד המתעסק שלישי הפחת שהרי הוא חייב בחצי הפחת מפני שחצי המעות מלוה ויש לו שתות בשכרו באותו החצי של פקדון, ונמצא שנשאר עליו מהפחת שלישי ובעל המעות יפסיד שני שלישי הפחת.

(ד') וכשבאו לחשבון לא רצה ליתן לו וכו' - אך אם המקבל כבר נתן לנותן את הקרן והרויח שלו והנותן לא נתן לו שכר טירחה כלל, אינו יכול לתבוע דהוי אבק רבית ואינו יוצא בדיינים, ואף אם המקבל חייב לנותן מחוב אחר אינו יכול לנכות מזה, שכיון שלא תבע ממנו שכר טירחה בשעת פרעון הקרן הרי מחל לו על זה⁵⁸⁶, אבל כל זמן שהמקבל לא נתן לו עדיין את הקרן של עיסקא זו יכול לעכב לעצמו מהקרן כפי שיעור השכר טירחה שלו, כמבואר לעיל סי' קס"ו ס"ג בדעה הב' שהרמ"א פסק כך (ט"ז).

⁵⁸⁰ ובזה אין השכר טירחה נחשב כחלק מהפסד העיסקא, ולכן הוא ניתן רק מחלק הפקדון של הנותן (ברית יהודה פ"ח הערה נ"ד).

⁵⁸¹ אפילו אם אחד נתן יותר מעות מחבירו נחשבים כשותפים (חכמ"א כלל קמ"ב ס"ה, דרושי הצ"ח דרוש ח' אות ט"ז בברית יהודה השלמות ומלואים עמ' תרנ"ו לפרק ל"ה הערה ע"ו).

⁵⁸² אך דעת הרמב"ם שאף בכה"ג צריך לתת שכר טרחו, וכן נהגו לפסוק במקומינו, ומ"מ די בתשלום של דינר עבור השכר טירחה (ברכ"י), וי"א שנכון לצאת ידי שמים ולתת לכל הפחות בשעה שבאים לחלוק דינר כשכר טירחה למתעסק, כדי לצאת דעת הרמב"ם (מאמר מרדכי בדרכ"ת).

⁵⁸³ אך זה דוקא לענין שלא צריך לתת למתעסק תוספת בריוח יותר מהפסד בשביל שכר טירחה, אבל אסור למתעסק לקבל אחריות על הפסד ביותר חלקים ממה שמקבל בריוח, שבאותו חלק שמוסיף לקבל אחריות הוא נחשב כלוה, ושוב אסור לו לתת את הרויח מחלק זה לנותן דהוי רבית, ואפילו אם נותן לו את כל הרויח מחלק זה אסור, ואין זה דומה לרמ"א בסעיף א', כיון שהוא נהנה מהמעות שיש לו הרבה מעות להתעסק בהם (חור"ד). והיינו דוקא לענין קבלת אחריות שאם יהיה הפסד יתחייב לשלם מביטו, אך מותר לו לקבל אחריות ההפסד מתוך מעות אלו, ויחלקו אף בהפסד כמו שרוצים כמש"כ הש"ך [ומקורו בסמ"ג], דבזה לבד עדיין לא נחשב כלוה (חסד לאברהם ועוד בדרכ"ת). אך י"א שאם יש חלק בריוח ובהפסד לכל אחד, מותר אף שאין החלקים שווים ויש לאחד חלק גדול בהפסד ולחבירו חלק קטן, ורק אם כל ההפסד על המקבל אסור (דרושי הצ"ח שם מאות י"ז).

⁵⁸⁴ שהרי הברירה בידי הנותן אם יתן לו שכר על כל יום ויום כפועל בטל או לתת לו שני שלישי בריוח ושלישי בהפסד אפילו שזה שוה פחות משכר פועל בטל, ואפילו אם כבר נודע כמה ריוח יש בעיסקא זו, אך זה דוקא לדעת השו"ע שצריך לתת לו דוקא שני שלישי בריוח ושלישי בהפסד, אך לדעת הסוברים שכל שהחלק של המקבל בריוח יהיה גדול יותר מהחלק שלו בהפסד די בזה וכדלעיל סעיף ב' ד"ה הואיל, צריך שיתנו על כך מתחילה לפני שנודע כמה ריוח יש בעיסקא זו, אבל אח"כ א"א להתנות שיתן לו שכרו פחות מפועל בטל (חור"ד).

⁵⁸⁵ ויש חולקים שלעולם יתן זה ולא יפסיד הנותן שישית מהרויח של כל העיסקא (ערך לחם למהריק"ש, הגר"א, בית מאיר), ויש שפירשו בדעת השו"ע, שאף הוא מודה שמדיני רבית די בנתינת שכר מועט, אלא מיירי שבאו לבית דין, ומדיני ממונות אין להם לפסוק לחייבו לתת לו שכר מועט (ברית יהודה פ"ו הערה ל"א).

⁵⁸⁶ אך אם הנותן רוצה לצאת ידי שמים צריך לתת למקבל את השכר טירחה, וכדין כל אבק רבית לעיל סי' קס"א ס"ב (חור"ד).

(טו) ואם פחתו יפסיד המתעסק שלישי הפחת וכו' - אך דעת רוב הפוסקים שהמקבל לוקח שני שלישי מהריוח, ואם היה הפסד מפסיד חצי, וכן עיקר⁵⁸⁷. אך במקום שיש מנהג ידוע הולכים אחרי המנהג אם אין בזה איסור (ש"ך).

ה. י"כ שהוא נוטל שכר⁵⁸⁸ על חלק הפקדון שבידו הרי הוא כשומר שכר. י"מותר ליתן עיסקא למחצית שכר ולהתנות שלא להתעסק אלא בדבר פלוני ואם ישנה שיהיה כל האחריות על המקבל, וכן כל תנאי שירצה כגון שיתנה שלא ישמור הכספים אלא תחת הקרקע⁵⁸⁹, ואם שינה והפסיד כל ההפסד למקבל⁵⁹⁰ ואם הריוח הוא לאמצע, אף על פי שעתה הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד לא חשיב רבית כיון שאם לא שינה היה קרוב לשכר ולהפסד. הגה: ימותר למקבל לשנות לכתחלה ולא אמרינן דהוי כגזלן כדכ, כ"מיהו אם שינה ואמר⁵⁹¹ לעצמי אני עושה ולא בתורת עיסקא הוי כגזלן ומה שעשה עשה לעצמו⁵⁹², כ"לכן יתנה הנותן תחלה שאם יטול לפעמים קצת מן העסק⁵⁹³ לרכו שלא יהא מקרי שולח יד צפקדון כדכ דלזו הוי כגזלן וכל הריוח שלו והמעוה מלוה

⁵⁸⁷ וכ"כ ערך לחם למהריק"ש, הגר"א, שו"ע הרב סל"ח, חור"ד וחכמ"א כלל קמ"ב ס"ב.

⁵⁸⁸ אך אם אינו נוטל שכר, וכגון אריס של הנותן וכדלעיל סעיף ב', או מי שעשה עיסקא באיסור וכדלקמן סעיף כ"ה, אינו שומר שכר אלא שומר חנם על חלק הפקדון (חי' מהרא"ל), וכן דוקא אם השכר טירחה או ההנאה של המקבל הם שוה פרוטה נעשה שומר שכר, אך בפחות מזה אינו נעשה שומר שכר (חור"ד).

⁵⁸⁹ י"א דהיינו דוקא אם התנאי בלב שלם ביניהם על דרך האמת, שהמלוה סובר שיעשה כפי מה שמתנה, אבל מי שיודע וברור לו שהלוה לא יעשה כן, והוא אינו מתנה כן אלא כלומר שיהא בהיתר, על זה כתבה התורה אצל הריבית 'ויראת מאלהיך' (ש"ה מסכת חולין פרק נר מצוה בדרכ"ת), אך יש שדייקו מדברי הראשונים דמותר להתנות כן אף על דעת לשנות (ערך שי מהדו"ב בדרכ"ת, ועיי"ש בכל דבריו), וכן יש שכתבו שיכול להתנות על דברים שאין רגילות המקבל להתעסק בהם, כגון אם דרכו לסחור בסחורה יכול להתנות עמו שיעסוק דוקא במעות שלו בהלוואות לגוים עם רבית, ואם הוא חלפן ומתעסק בהחלפת מטבעות יכול להתנות עמו שדוקא יקנה סחורה במעותיו וימכור אותה או שיחליף מטבעות דוקא בביתו ולא על ידי אנשים אחרים, וכיוצא בזה תנאים שיכול לקיימם אע"פ שכולם יודעים שאין בדעת הנותן והמקבל לקיים את התנאי מכל מקום מותר (קונ' הסמ"ע הארוך סק"ד, חכמ"א כלל קמב ס"ו וכלל קמ"ג ס"ד, שו"ע הרב סמ"ד), ואין בזה משום הערמת רבית (שו"ע הרב שם). [וראה הערה הבאה דעת החזו"א שכל ההיתר הוא רק אם מתנה על דעת שיתעסק כך, עיי"ש בפרטים איזה הפסדים מותר לו לשלם, אך אסור להתנות על דעת שהמתעסק ישנה].

י"א דאסור להתנות תנאים רחוקים כיון דהוי כע"מ שתעלה לרקיע דהתנאי בטל, ועוד דעושה את התורה לחוכא ואיטולא בעיני הבריות, וכגון להתנות דכשיוציא את הכסף מהקרקע ישכור ד' שומרים להוליכם לשוק, וכן כשירצה לקנות סחורה ישאל תחילה לב' סוחרים, וזה לא שייך כיון דאין דרך סוחרים לעשות כן ואדרבה תמיד קונים בחשאי (שו"ת גינת ורדים כלל ו' סי' ט', וכן מבו' בחכמ"א כלל קמ"ב שם), וכן י"א שתנאי צדדי כגון ע"מ שלא תאכל ענבים לא מועיל להתיר הרבית (חזו"א י"ד סי' ע"ז סק"א).

⁵⁹⁰ י"א שמן הדין חייב המתעסק בכל האונסים שקרו לאחר ששינה והתעסק בדבר אחר, אף אם אונסים אלו לא קרו רק מחמת השינוי (שו"ת אבקת רוכל סי' קס"ג, קצוה"ח סי' קפ"ג סק"ה ורעק"א שם), אך י"א דמן הדין אינו חייב אלא בהפסד שנעשה מחמת השינוי כגון שהוזלה סחורה זו, אבל בהפסד שלא מחמת השינוי כגון גניבה או אבידה באונס פטור [בחצי פקדון, אך על החצי מלוה ודאי חייב לשלם] (שו"ת המב"ט ח"א סי' קע"ט, ש"ך חר"מ שם סק"ט, שו"ע הרב סמ"ד), ולשיטה זו אם המקבל ישלם את כל ההפסד הוי רבית, אך יכול להתנות בפירוש שאם ישנה יהיה כל ההפסד עליו אפילו הפסד שאינו בא מחמת השינוי (שו"ע הרב שם), אך י"א דתנאי זה גופא הוי רבית, ולכן אינו חייב אלא בהפסד שבא מחמת השינוי, ורק אם התנאי הוא בשביל שלא יהיה הפסד בעסק מותר, ובזה אם שינה ומחמת זה היה הפסד חייב, אך אם הוזלה הסחורה אינו חייב, אלא אם התנה שיעסוק בסחורה שיש בה סיכון מועט של הוזלה והמקבל שינה והתעסק בסחורה שיש בה סיכון רב, ובזה חייב אף על ההוזלה, אך אם מתחילה התנה על סחורה מסוימת והמקבל שינה והתעסק בסחורה דומה שהסיכון בשתיים שווה, אם הנותן הרשה לו לשנות אסור, ורק אם הנותן רצה שלא ישנה אלא שאף אם הוא ישנה לא יחשב כגזלן מחמת כך אלא רק כמשנה מדעת בעה"ב, בזה מותר לו לשלם את כל ההפסד (חזו"א י"ד סי' ע"ז סק"א).

⁵⁹¹ היינו בפני עדים (ש"ך לקמן סעיף ל', יד אברהם, חי' מהרא"ל בדרכ"ת).

⁵⁹² אך י"א שאם חזר והתעסק במעות לטובת העיסקא מותר לו לתת את הריוח, דזה נוח לנותן שלא יחשב כגזלן כדי שיוכל לקבל את הריוח (יש"ש ב"ק פ"ט סי' ל' בברית יהודה פל"ח ס"י והערה כ"ח).

⁵⁹³ דהיינו שהוציא מעט יותר מחצי מעות העיסקא, שהרי חצי מהם הם הלואה בידו ועליהם אינו נותן שכר לנותן, אלא רק מחלק הפקדון, [ואף שאסור לו להוציא אף את החצי הלואה לצורכו כמבואר בשו"ע לקמן סעיף ל', מ"מ אם הוציאם לא נעשה עי"ז גזלן] (שו"ע הרב סמ"ד).

עליו ואסור ליטול אח"כ רבית⁵⁹⁴, ואם נהגו שלא להקפיד בכך מסתמא כאלו התנו דמי⁵⁹⁵ וכמ"ס לענין סימן קס"ח⁵⁹⁶, ועיין לקמן סוף סי' זה מדין זה.

(טז) כשומר שכר - שאע"פ שהוא מקבל שכר על טרחתו ולא על השמירה, מ"מ בהנאה זו שיש לו מעות שיכול להתעסק בהם ולהשתכר מהם נחשב כשומר שכר עליהם. אם המקבל מתעסק בסחורה שיש לו הנאה אף בחלק של ההלוואה מהחלק של הפקדון, כגון שע"י חלק הפקדון יכול לקנות סחורה טובה יותר, או שע"י חלק הפקדון הם משתתפים בהוצאות הדרך וכדו', אין הנותן צריך לתת לו שכר טירחה (ט"ז⁵⁹⁷)⁵⁹⁸. המלוה לחבירו ולאחר זמן רוצה שהמעות יהיו ביד הלוה כעיסקא וישלם לו חצי מהרווחים, לא מועיל והלוה נשאר חייב באונסים של כל המעות כפי שהיה בתחילה, וכן אם היה לו רווחים אסור לו לתת למלוה (ש"ך⁵⁹⁹)⁶⁰⁰.

(יז) מותר ליתן עיסקא וכו' ואם ישנה שיהיה כל האחריות וכו' - והיינו משום שכל עיסקא אסורה רק מדרבנן, אבל במקום שאסור מדאורייתא כגון שקוצץ על סכום קצוב שיוסיף לו, אסור להתנות כך (ש"ך).

(יח) ולא אמרינן דהוה כגזלן וכו' - כיון שאינו מתכוין לגזול אלא עושה כך להנאת הנותן שע"י ירויה הרבה (ט"ז)⁶⁰¹.

(יט) מיהו אם שינה ואמר לעצמי וכו' - היינו דוקא אם בשעת השינוי אמר כך, אבל אם בשעת השינוי לא אמר כלום ורק אח"כ אמר שניתי כדי לעשות לעצמי אינו נאמן, כיון שמעמידים אותו בחזקת

⁵⁹⁴ היינו דוקא בכהאי גוונא שבתחילה היו המעות בידו בתורת עיסקא למחצית שכר, ואח"כ התחייב באונסים, ובזה אם יתן לו תוספת אע"פ שאין רווחים [שהרי המקבל נעשה גזלן והריוח לעצמו ולא לנותן] הוי רבית, כיון שחצי מהמעות הם הלוואה בידו ומחמת כן נותן לו ריוח על החלק של הפקדון שגזל ולקח לעצמו, אבל אם הפקיד בידו מעות והנפקד מדעת עצמו הלוה אותם ברבית לגוי מותר לו לתת את הריוח למפקיד כמבואר לקמן סעיף י"ט, וכן אם הוציאם בהוצאות ביתו מותר לו לתת לו ריוח דכיון שאין זה הלוואה אין איסור רבית (מל"מ בשער דעה, חור"ד ס"ק י"ט).

⁵⁹⁵ ויש שכתבו שיתכן שבהיתר עיסקא בזמנינו הוא כמקום שנהגו שלא להקפיד, ומותר להוציא קצת מהמעות לצורכו (ברית יהודה פל"ח הערה כ"ט).

⁵⁹⁶ סעיף י"ח.

⁵⁹⁷ ע"פ עצי לבונה.

⁵⁹⁸ אך יש שפקפקו בדין זה (חור"ד), ויש שחלקו דאף אם יש לו הנאה זו צריך לתת לו שכר טירחה (שער דעה סק"ב, חי' מהרא"ל ובדרכ"ת).

⁵⁹⁹ ע"פ עצי לבונה.

⁶⁰⁰ אך אם עשו קנין ע"ז מועיל (חור"ד, עצי לבונה, דגול מרבבה בפת"ש סעיף י"ט). י"א שהיינו דוקא אם העסק שרוצה להקנות למלוה כבר היה ברשות הלוה, שלא מועיל באמירה בעלמא אלא עם קנין, אך אם המלוה אומר לו שעבור החוב שחייב לו יקנה עסק מסוים או סחורה מסוימת ויחשב כעיסקא, מועיל אף בלי קנין כיון שהמוכר מזכה לשניהם וכן הקונה קנה לשניהם (חור"ד, עצי לבונה), אך י"א להיפך דאם הסחורה אינה ברשותו עכשיו אלא הולך לקנותה צריך קנין, ורק אם הסחורה כבר ברשותו יכול להקנות לו בלי קנין, כיון שנקנה למלוה בחוב שהוא חייב לו, דלענין רבית הקילו שקונה אף בזה (שו"ע הרב סמ"ג). [ועי' בסמוך דיש הסוברים שאפילו אם נותן מעות בתורת עיסקא על סחורה שברשות המקבל לא מועיל אלא צריך דוקא קנין סודר וכדו', וכ"ש אם בתחילה היה הלוואה ורוצה להפוך לעיסקא שצריך קנין (שו"ת צמח צדק י"ד סי' פ"ט)]. ויש שכתבו לחוש לאיסורי שניהם, ובין בסחורה שכבר קיימת ברשותו ובין בסחורה שעתיד לקנות צריך לעשות קנין (שו"ת מחשבות בעצה י"ד סי' ו' ד"ה הארכת).

הנותן מעות לחבירו בשביל שיתעסק עבורו עם הסחורה [מטלטלין] שכבר ברשות המקבל, י"א שצריך לעשות קנין סודר או משיכה או הגבהה או כפי דרך הסוחרים שרגילים לעשות קנין באותו זמן, ורק אח"כ יתן לו את הסחורה בתורת עיסקא, אך נתינת כסף לבד לא מועילה כיון שמדרבנן מעות אינם קונות [במטלטלין] (קונ' הסמ"ע הקצר אות ו', חכמ"א כלל קמג ס"ה), וי"א שכתבו כך רק לחומרא בעלמא (שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רט"ז במפתחות), אך י"א שאין צריך לעשות קנין, שקנין כסף עשאוהו חכמים כקנין גמור לענין היתר רבית דרבנן (שו"ע הרב שם, שו"ת אמרי יושר ח"א סי' ק"ח). ולמעשה יש שכתבו להקל בזה (רבית הלכה למעשה פ"כ ס"ז והערה ד').

יש שכתבו שנהגו לעשות קנין סודר ולהזכירו בשטר היתר עיסקא, ואף ראוי להחתיים עדים על ההיתר עיסקא (שבט הלוי ח"ט סי' קע"ג), וכן עוד כתבו לעשות קנין סודר בנתינת עיסקא (ארחות רבינו ח"ג רבית אות י"ג [עמ' צ"ט] בשם החזו"א, ברית יהודה עיקרי דינים פכ"ט סט"ז).

⁶⁰¹ אך י"א שכיון שיש מהראשונים שפירשו שרק אם התנה במפורש שאם ישנה יתחייב בכל האחריות, לכן מותר לו לשנות, לכן יותר טוב להתנות כך בפירוש (חי' מהרא"ל בדרכ"ת).

כשרות עד עכשיו ורק עכשיו נעשה גזלן⁶⁰² (ט"ז), אך י"א דאף בזה נאמן לחוב על עצמו (ש"ך בנקה"כ)⁶⁰³.

(כ) שאם יטול לפעמים קצת מן העסק לצרכו וכו' - אך י"א שאם שלח יד רק על מקצת העסק אינו נעשה גזלן אלא על אותו מקצת, אך בשאר העסק הריוח לשניהם⁶⁰⁴, וצ"ע (רעק"א).

ו. גינתן מעות לעיסקא למחצית שכר וקצין בדבר ידוע, אפילו אם כל האחריות על הנותן אסור. הגה: גי'א לאס מקבל עליו כל האחריות⁶⁰⁵ מותר בכל רבית לרבנן כגון נותן בעיסקא או צא"ר רבית לרבנן, אבל ברבית קלוה לא מהני אס המלוה מקבל עליו כל האחריות, אבל אס לא מקבל עליו כל האחריות רק קלתן אפילו ברבנן אסור, וי"א להקל ברבית לרבנן כסכרל זאת.

(כא) וקצין בדבר ידוע - היינו שהמקבל משלם דבר קצוב לנותן כדי לקנות את החלק שמגיע לו מהריוח ואסור אע"פ שהנותן מקבל על עצמו את אחריות כל המעות, אבל מותר לנותן לתת דבר קצוב למקבל כדי לקנות את החלק שמגיע לו מהריוח מן המקבל. אך מה שנהגו לעשות שטרות עיסקא ומתפשרים עם המקבל שאם ירויח יתן סכום קצוב אפילו אם ירויח הרבה יותר מזה, אך אם לא ירויח את הסכום הקצוב לא יתן, וכן ההפסד של העיסקא הוא על שניהם, הוי היתר גמור⁶⁰⁶ (ט"ז, ש"ך ס"ק מ"ח)⁶⁰⁷.

⁶⁰² י"א דכ"ש אם אומר ששלח יד במעות והוציא אותם בהוצאות ביתו שאינו נאמן, כיון שאין אדם עושה את עצמו גזלן (יד אברהם), אך י"א שבזה נאמן להחזיק את מה שבידו שטוען שהריוח ממעות אחרות (ערך שי מהדו"ב בדרכ"ת).

⁶⁰³ אך תמהו על דבריו, דהא מיירי הכא שמשנה ועושה לעצמו ונעשה גזלן ע"ז ושוב כל הריוח שלו, וא"כ אין זה לחוב לעצמו אלא אדרבה הוא מרויח לעצמו, אלא שעושה את עצמו רשע למפרע שנעשה גזלן משעת השינוי (באר היטב, חזו"א י"ד סי' ע"ז סק"ב ד"ה ובט"ז), וכן יש שפסקו כט"ז (חור"ד בחידושים).

⁶⁰⁴ אך דעת הרמ"א דע"י ששלח יד במקצת מהעסק נעשה גזלן בכל העסק ומותר לקבל רווחים מכל העסק (מנחת פתים, חזו"א שם סק"י), אך י"א דאף לרמ"א אינו נעשה גזלן אלא על חלק המעות של הפקדון שהוציא, ורק אם נותן לו ריוח מכל חצי מעות העיסקא הוי רבית, ומועיל התנאי אף לענין רבית [מלבד מה שע"ז אין בזה איסור גזילה], שבשעה שרוצה להחזיר את המעות ולהתעסק בהם אין צריך להודיע לנותן כדן כל גזלן, ודי אם מזכה אותם לנותן ע"י אחר, ונחשב שמעות אלו של הנותן ומותר לתת לו את הרווחים של המעות (שו"ע הרב סמ"ב).

⁶⁰⁵ מכל המעות, אך אם מקבל את כל האחריות רק מחצי מהמעות אסור לכל הדעות (שו"ע הרב ס"מ).

⁶⁰⁶ אף אם אחריות גניבה ואבידה היא על המקבל בכל המעות כדינו שהוא שומר שכר כדלעיל סעיף ה', וגם אחריות הזול ואונסים על המקבל בחצי המעות שהם הלואה, ומותר כיון שנחשב שהמקבל קונה מהנותן את החצי הריוח שלו בסכום זה אף אם יהיה יותר ריוח (שו"ע הרב סמ"א), ויש שפירשו שנחשב כמכירה שהמקבל רוצה לשלם סכום זה בכדי שלא יצטרך להשבע שלא הריוח (חכמ"א כלל קמ"ב ס"ז) ויש שפירשו בכדי שלא יצטרך לעשות חשבונות כמה הם חצי מהרווחים (גינת ורדים י"ד כלל ו' סי' ד', בית מאיר על ט"ז ס"ק כ"א), ואם יודע שהמתעסק לא הריוח כ"כ, מ"מ מותר למתעסק לתת את הריוח הקצוב בשביל שלא יקראוהו שהוא מפסיד נכסים ואינו יודע להרויח (גינת ורדים שם, חכמ"א כלל קמ"ב ס"י ובבינ"א סוף ס"י), אך ראוי לנותן לחוש לעצמו ולצמצם שלא לקחת ממון שאפשר שיש בו איסור (גינת ורדים שם).

יש שהסתפקו אם שיעור דמי ההתפשרות הם רק כפי מה שאדם אחר יקנה ספק זה, אך אסור להתנות בסך יותר מזה, אך יתכן דהוא דבר שאין שומתו ידועה ואין בזה איסור (ברית יהודה פל"ה הערה נ"ד ד"ה ויש), ויש שכתבו שיקצבו שיעור חצי מהריוח שמשער המקבל שיריוח מעסק זה (אגרו"מ י"ד ח"ב סי' ס"ב וסי' ס"ג ד"ה ועוד וח"ג סי' מ', רבית הלכה למעשה פ"כ סי"ב).

יש שכתבו שאם זמן החזרת העיסקא הוא בכל ערב שבת וכדו', מותר לנותן לומר למקבל שהוא מוכר לו את מחצית מהריוח שמגיע לו אם תתן לי בכל שבוע ריוח כך וכך, ורק אם תשבע בכל שבוע ושבוע שלא הרוחת אז אפטור אותך, [ואף יכול לדרוש ממנו שטר חוב על זה מהיום, ורק יכתבו בו שיפטור מזה אם ישבע כנ"ל], אך אם לא תשבע הוא כהודאה שהרוחת ושוב לא תועיל לך שבועה לומר שלא הרוחת (חכמ"א כלל קמ"ג בבינ"א י"א, וכן הוא שטר היתר עיסקא להיות בטוח על קרן ורווחים שכתב החכמ"א שם). ויש שכתבו שכל זה מיירי אם הנותן והמקבל ידעו ענין עיסקא ונתכוונו באמת לעיסקא מסוימת שהמקבל עוסק, אבל בשטר היתר עיסקא של הבנקים שאין כאן עיסקא מסוימת מה שייד שהמקבל יודיע לנותן על הרווחים, וגם הרי המקבל לא יודע את תוכן הוספה זו בהיתר עיסקא ושמוטל עליו להודיע אם לא היו רווחים, ואם מחייבים אותו לשלם את הרווחים אף אם לא היו ושיחשב הודאת בעל דין זה גופא הוי רבית (תשובות והנהגות ח"ב סי' תכ"ב, עם הסכמת הגר"ש ואזנר והגר"ב שטרן צ"ל והגר"נ קרליץ שליט"א שכתבו להחמיר בזה).

(כב) כל האחריות וכו' - היינו בין של אונסים ובין של גניבה ואבידה⁶⁰⁸ (ש"ך).
 (כג) כגון נותן בעיסקא - דהיינו שהתחייב לתת לו סכום קצוב אף אם לא ירוח, ואם ירוח יותר יהיה למקבל (ט"ז).

(כד) אבל ברבית קצוצה וכו' - שלא עשו עיסקא אלא הלואה, ובזה לא מועיל קבלת אחריות של הנותן ואסור מדרבנן (ט"ז). וי"א שאף ברבית קצוצה מותר אם הנותן מקבל עליו את כל האחריות, ורק אם מתנה שלא יהיו נאמנים כל העדים על הפסד הקרן אלא רק הרב והשליח ציבור, בזה אסור ברבית קצוצה (ש"ך)⁶⁰⁹.

(כה) רק קצתן - היינו של אונסים לבד או של גניבה ואבידה לבד (ש"ך).
 ז. כהנותן מעות לחבירו למחצית שכר שנתיים ושלוש ושוב נמלכו ועשו קצבה ביניהם לתת לו כך לשנה, אם הלוח הוציא המעות ביציאותיו ונתן ריוח הוי רבית⁶¹⁰, אבל אם היה מתעסק והולך ופרע מריוח שהרויחו הנכסים כיון דמעיקרא לאו בתורת איסורא אתא לידיה אם חצי ריוח שהרויחו המעות עלה למה שנתן לו מותר⁶¹¹.

(כו) ועשו קצבה ביניהם - יש שפירשו שהפכו את הכל למלוח שהיא באחריות המקבל, ואף שי"א [לעיל סי' קס"ו ס"ב] דהוי רבית קצוצה אף שלא נתן לו עכשיו מעות, מ"מ אם המקבל הרויח עכשיו סך זה מחצי מהמעות מותר לו לתת אותם לנותן כיון שמתחילה כך התנו והוא עדיין

⁶⁰⁷ אם התנה עם המקבל שתהיה לו אפשרות בחירה אם ירצה יתן לו חצי מהריוח או שיתן לו דבר קצוב אף אם לא יהיה ריוח, ובסוף בחר המקבל שיתן לו הדבר קצוב מותר משום דהוי צד אחד ברבית, ואע"פ דקי"ל דצד אחד ברבית אסור [ראה לעיל סי' קע"ד סעיף א' ד"ה רבית קצוצה] מ"מ כאן שהאיסור רק משום שיבואו להחליף ברבית גמורה מותר בצד אחד ברבית (שו"ת הרמ"א בשער דעה), והיינו דוקא אם הנותן קיבל עליו את כל האחריות, אך בלא זה הוא רבית קצוצה ואף אם יש למקבל אפשרות בחירה הנ"ל הוי צד אחד ברבית ואסור (שער דעה), וי"א שאם פוחת לו הרבה מסך הריוח שמשער שיהיה מותר (שו"ת צמח צדק י"ד סי' פ"ו), אך היינו דוקא בתחילת העיסקא, או שמתרצה לזה בזמן שעדיין לא ברור שיהיה הפסד בעיסקא, אך אם מתרצה בזמן שכבר יודע שיש הפסד בעיסקא אסור, אך לא הוי רבית קצוצה כיון שלא פסק על כך מתחילה (צמח צדק סי' פ"ז בברית יהודה פל"ה הערה נ"ה).

⁶⁰⁸ ואפילו אם אחריות הוזלת הקרן עצמו עליו אסור (שו"ע הרב ס"מ).
⁶⁰⁹ ויש שכתבו לחלק בין לשון הלואה שבזה אסור, כיון שהמעות נעשו לגמרי של המקבל ויכול להוציאם, ולא מועיל להתיר מה שהנותן קיבל עליו כל האחריות, אך בלשון שכירות מותר וכדלעיל סי' קע"ו ס"א ברמ"א, כיון שהמעות לא נעשו לגמרי של המקבל (חור"ד).

⁶¹⁰ ולכן הלוקחים כסף מהבנק ע"פ ההיתר עיסקא של הבנק ואינם עושים בזה עסק או מסחר הוי איסור רבית, אך מכל מקום אין איסור לפקיד שמציע את ההלואה ע"פ ההיתר עיסקא [אע"פ שגם הסופר עובר ב"לא תשימון", ראה לעיל סי' ק"ס ס"א ד"ה והערב] ולא מוטל עליו לברר מה יעשו עם הכסף (שבט הלוי ח"ח סי' ק"צ).

יש שכתבו שאע"פ שהלוח הוציא את המעות להוצאותיו מ"מ אם לא היה לו ממון לפרוע חובותיו היה מתבטל מעבודתו ולא היה יכול להשתכר, שוב חשיב שריוח זה בא לו מהעיסקא, ויכול לתת את הריוח לנותן, וכן אם הוציא את המעות לנישואי בנו ועי"ז לא יצטרך לתת מזונות לבנו, גם זה חשיב ריוח שיש לו מעיסקא זו ומותר לו לתת ריוח לנותן (שו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' ק"ס, שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רט"ז ובמפתחות וסי' רנ"ב), אך הרבה מהאחרונים חלקו ע"ז, דאם אין למקבל עסקים בשווי סך המעות שקיבל לא שייך לתת רווחים על זה (ערך שי ובשו"ת תשורת שי סי' פ"ח, מהרש"ג ח"א י"ד סי' ד', אמרי יושר ח"א סי' ק"ח), וכן הוא דעת רוב הפוסקים (ברית יהודה עיקרי דינים פכ"ט ס"ל) ואף שיש מקילים בזה לכתחילה אין לסמוך על היתרים דחוקים (שם הערה כ"ז, רבית הלכה למעשה פ"כ ס"ט). יש שכתבו שהמתירים מיירי רק כשיש לו עסק או סחורה, וע"י שקיבל עיסקא זו לא היה צריך למכור את העסק שלו, ולכן יכול לתת את הריוח של העסק [אע"פ שלא הקנה אותו לנותן] כיון שע"י כסף זה יכל להרויח מהעסק, והיינו דוקא אם קיבל בעיסקא הרבה כסף שאילולי זה היה מוכר את העסק הקודם שלו לצורך פרעון חובותיו, אך בסכום מועט לא שייך לומר כן (נתיבות שלום קונ' היתר עיסקא אות י"ז בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל), ולפי"ז מוסד ציבורי שאין לו נכסים אך המוסד עוסק בגיוס תרומות, ומנהלי המוסד זקוקים לכסף כדי שהמוסד לא יקרוס ויפסידו עי"ז את התרומות, מותר להם לקחת הלואה ע"פ היתר עיסקא על סמך הרווחים מהתרומות (רבית הלכה למעשה [מהדו" תשע"ז] שם סי"א ע"פ הוראת הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

⁶¹¹ אך מ"מ אף אם הרויח יותר מהקיצבה שסיכמו ביניהם, אינו צריך לתת לו אלא רק כפי מה שקצבו בתחילה, משום שעל היותר מזה כבר מחל הנותן (חור"ד), אך יש שהסתפקו בזה, שיתכן שכל מה שמחל לו ע"ז, הוא רק משום שיתן לו כך אף אם לא ירוח, וכיון שתנאי זה בטל א"כ לא מחל על מה שירויח יותר מהקצבה (שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' צ"ה אות א').

מתעסק בהם ומרויח⁶¹², וכל שכן במי שנתן לחבירו מעות בעיסקא בהיתר לזמן מסוים, ונשארו המעות בידו אף אחרי זמן זה ולא התנו על עיסקא מחדש, שהמקבל צריך לתת לנותן חצי מהרווחים שהרויח במעות אלו (ט"ז), אך י"א שהמקבל אינו חייב לתת את הרווחים ורק אם רוצה מותר לו לתת ואין בזה איסור רבית, והוי ספק בדין וא"א להוציא מהמקבל אך אם הנותן תפס לא מוציאים ממנו, ולכן יזהרו הסופרים לפרש בשטר בדיעת המקבל שגם אם יעבור הזמן של העיסקא מתחייב לתת את הרווחים (לבו"ש בפת"ש)⁶¹³.

(כז) הוי רבית - קצוצה, אע"פ שחצי מאחריות המעות עדיין על הנותן, וגם באו המעות לידו בהיתר (ש"ך).

(כח) אם חצי ריוח שהרויחו המעות וכו' - מפני שאומרים למקבל שאם הרויח כל כך שמה שנתן הוא חצי מהריוח מותר, וסומכים עליו בזה, אך א"א להשביע אותו (ט"ז, ש"ך), כיון שהנותן טוען רק ספק⁶¹⁴, אך אם הנותן רוצה הוא יכול להחרים אותו⁶¹⁵ על כך שלא הרויח יותר, ואם המקבל טוען שהנותן לקח כבר יותר מהריוח שהיה ודאי שהנותן פטור אם הוא טוען שלקח בהיתר, וכדלעיל סי' קס"ח סעיף כ"ה (ש"ך בנקוה"כ).

ה. בהלכה מנה לחבירו לכל הנאתו אלא שהתנה עמו שיסלק מעל אותו המנה מס המלך אסור⁶¹⁶.

(כט) אסור - והוי צד אחד ברבית, ונחלקו הפוסקים אם הוא אסור מדאורייתא או רק מדרבנן⁶¹⁷ (ט"ז). מ. ביולה שקבל עליו לזון היתום וכשבא היתום לתבוע חובו טען לנכות מה שנתן לו ממוזנות, והיתום טוען שלא קבל ממנו דבר, היתום נאמן.

(ל) היתום נאמן - יש אומרים דאינו נאמן יותר משאר אדם (ט"ז), ויש אומרים שכל אדם נאמן על כך, משום שאין מחזיקים אותו כרשע שלקח רבית (ש"ך בנקוה"כ ולעיל סי' ק"ס סק"ל)⁶¹⁸. י. כ"אמר לו הילך ר' זוז מעכשיו כדי שיפול תחתיו לאומנות המלך שהוא בש' אסור, אבל אם אמר לו פרשני מן האומנות מותר (ועיין בסומן קע"ג⁶¹⁹).

(מ) אבל אם אמר לו וכו' - החילוק הוא שאם הוא חייב חוב ברור בין למלך ובין לאדם אחר, ואומר ללוה שיפטור אותו מחוב זה אסור, אך אם אין זה חוב ברור אלא אונס של המלך ואין זה חוב ברור, וכן אם נתן את ביתו כמשכון לראובן עבור חוב של אלף זוז, אסור לו לתת לשמעון חמש מאות זוז בשביל שיפדה את הבית מיד ראובן עד סוף זמן המשכון, ולא אומרים שהוא יכול לפייס את ראובן בפחות מדמי החוב, כיון שהחוב הוא ברור (ט"ז).

יא. כ"האומר לחבירו מנה לי בידך מרבית קצוצה שגבית ממני והלה אומר לא היו דברים מעולם, משביעין את הנתבע היסת (פי' שהסיתו אותו חכמים ליטבע להסיתו להודות, כי מדאורייתא אין משביעין אלא שבועת השומרים וע"פ עד אחד ובהודאה מקצת הטענה), ל"ט חולקין (וע"ל ס"ס קס"ח).

(לב) ויש חולקין - אך העיקר כדעה הראשונה (ש"ך, ט"ז לעיל סי' קס"ח סעיף כ"ה⁶²⁰).

⁶¹² אך י"א דוקא אם החצי מהאחריות עדיין על הנותן מותר אם המקבל המשיך להתעסק במעות ולהרויח, אך אם כל האחריות על המקבל אסור אע"פ שהתעסק בהם והרויח, והוי רבית קצוצה לכל הדעות בסי' קס"ו ס"ב, כיון שנחשב כשעת מתן מעות (חור"ד ע"פ הש"ך).
⁶¹³ וראה עוד לקמן סעיף כ"ג בהערות.

⁶¹⁴ י"א דהיינו רק לדעה ב' ברמ"א בחור"מ סי' צ"ג ס"ד, אך לדעה הראשונה צריך להשבע אף בספק כדן שבועת השותפין, או שכאן מדובר שכבר פרע לו את הקרן והרויח שהיו לפי דעתו, ושוב אין בזה דין שבועת השותפין, ולכן הנותן לא יכול להשביע את המקבל שמא היה עוד ריוח כיון שאינו יודע כן בודאי אלא רק טוען כך מספק (דגול מרובה), וי"א שכיון שקצב לו סכום מסויים ונתן לו רשות להוציא את המעות להוצאותיו ולא להתעסק עמהם, שוב לא נחשב ככל מתעסק שאפשר להשביעו אפילו בספק (חור"ד).

⁶¹⁵ היינו שמקללים את מי שהרבית נמצאת ברשותו, עי' חור"מ סי' ע"א סעיפים ז' ח' בפרטי הדינים.

⁶¹⁶ וע"ע לעיל סי' קע"ב ס"ו ברמ"א ומה שכתבנו שם.

⁶¹⁷ עיין לעיל סי' קע"ד ס"א בד"ה רבית קצוצה ובהערה שם.

⁶¹⁸ ויש שהסכימו עם דברי השו"ע דדוקא יתום נאמן, ובלי שבועה כמש"כ הרמ"א לעיל סי' ק"ס סעיף י"ח (חור"ד שם).

⁶¹⁹ סעיף ד' ברמ"א.

⁶²⁰ וכ"כ הגר"א והחור"ד, ויש שכתבו שבכמה דפוסים ישנים אין את הגהת הרמ"א זו (ש"ך חור"מ סי' פ"ב ס"ק כ"ג). אך י"א דהעיקר כדעה הב' שהביא הרמ"א (שער דעה לעיל סי' קס"ח ס"ק י"א).

יב. ליהמקבל מעות להצי ריוח וטוען שמלוה ברבית היא אינו נאמן.⁶²¹
 אינו נאמן - משום שאין אדם משים עצמו רשע (ט"ז, ש"ך), אע"פ שהיה יכול לפטור את עצמו
 בטענת פרעתי או לא היו דברים מעולם, ומשמע שאפילו במלוה על פה אינו נאמן לטעון שהיא
 מלוה ברבית מהטעם הנ"ל (ש"ך).

יג. ליהמלוה מעות לבעל הבית וגם חוזר ההלכה עם בנו של בעל הבית ובעל הבית נותן לו
 הוצאה אסור, אלא אם כן יתן לו הקרן במתנה גמורה שאם ירצה לעכבו יהא רשות בידו⁶²¹
 (ולעיל סימן קס"ו⁶²² צל"ת).

יד. נותן לו הוצאה - אע"פ שגם לולי שההלוואה היה נותן לו את כל הוצאותיו אסור (ש"ך).
 במתנה גמורה - אע"פ שנראה כהערמה שודאי שבעל הבית לא יעכב את המעות בידו מ"מ מותר
 (ש"ך).

יז. ליהאומר לחבירו אם לא אפרעך לזמן פלוני הריני חייב לך מעכשיו⁶²³ ולזמן העיכוב כך
 דינרין (יותר ממה שחלוהו), אסור מפני הערמת רבית. הגה: ל"ק מתירין אם נותן לו מעות ומקבל
 פירות⁶²⁴, ויש להקל בזה, ועיין לעיל צ"ק⁶²⁵ אם עבר ועשה ערמה צרכית אי מוליאין מידו.

יח. אסור מפני הערמת רבית - ובמעות של יתומים יש להקל (הרא"ם ברעק"א).
 ויש מתירין - אין כאן מחלוקת, וגם דעת השו"ע להתיר בזה כמבואר לקמן סעיף י"ח⁶²⁶
 (ש"ך)⁶²⁷.

יח. אם נותן לו מעות ומקבל פירות - וכן להיפך שנותן לו פירות ומקבל מעות, וכדלקמן סעיף י"ח
 (ש"ך).

טו. ליהמתחייב לפרוע לחתנו לנדוניא לזמן פלוני ואם יעכב מלפרוע יוסיף על סך הנדוניא על
 כל עשרים דינר מהם ז' פשיטים בכל חדש מותר, שזה דומה לנותן מתנה לחבירו ואומר לו אני
 נותן לך כך וכך לזמן פלוני ואם לא אתן לך לזמן פלוני עוד אני מוסיף כך וכך שהוא מותר
 (וכבר נתבאר לעיל סי' קע"ו⁶²⁸).

טז. ל"אם חייב עצמו לתת למלוה כך וכך בכל שבוע בעוד שמעכב ממונו, הרי זה רבית גמור.
 הגה: אף על גב דכתב לו כך דרך קנסא אם לא אפרע לך לזמן פלוני אתן לך כל שבוע כך וכך, ואף על
 גב דאם היה פורע לו בזמנו לא הוי כאן רבית כלל, מ"מ הואיל וכתב לו ליתן לו קצבה בכל שבוע ושצו

⁶²¹ ו"א דאסור בכל ענין משום הערמת רבית (הגר"א).

⁶²² סעיף ג', עיין מה שכתבנו שם בהערות.

⁶²³ יש שכתבו שקמ"ל שאע"פ שאמר "מעכשיו" ואין בזה משום אסמכתא כמבואר בחור"מ סי' ר"ז
 סעיף י"ד, וחל החיוב, מ"מ אינו אסור אלא משום הערמת רבית (חי' מהרא"ל בדרכ"ת). ויש שכתבו שכל
 ההיתר בדרך מקח שכתב הרמ"א, הוא רק אם אומר "מעכשיו" וחל החיוב, אך אם אינו אומר "מעכשיו"
 והוי אסמכתא, אף מדיני רבית אסור (יד אברהם לעיל סי' קס"ג ס"א, שו"ע הרב סמ"ו), ולדעת הרמ"א
 בחור"מ [שם] שאף באמירת "מעכשיו" הוי אסמכתא אלא אם קנו ממנו בבי"ד חשוב, או שכתבו בשטר
 שקנו ממנו בבי"ד חשוב אף אם לא עשו כך, אך אם לא עשו כן אסור לגבות קנס זה (שו"ע הרב שם).
 ולפי"ז אם לא יכל לקיים את התנאי משום אונס, שוב לא התחייב בקנס ואסור לגבותו משום רבית,
 ולכן צריך להתנות שיהיה חייב בקנס אפילו באונס (ברית יהודה פ"ד הערה ה').

⁶²⁴ ומותר לכתחילה להלוות בתנאי זה על דעת שהלוה יעבור על התנאי ויצטרך בסוף לתת לו יותר
 פירות או סחורה (קונ' הסמ"ע דרך ארוכה אות כ"א).

י"א דוקא אם אומר שישלם לו פירות לפי השער שיהיה בשעת הפרעון בפועל (חכמ"א כלל קל"ב
 סי"ג), ולשיטתו אסור להתנות שישלם את הפירות לפי הזמן שהיה צריך לפרוע, ואף אם לאחר מכן עד
 שיפרע בפועל יתייקרו הפירות יתן את הפירות היקרים, משום שמחמת שמוסיף לו בגלל שמעכב את
 הפרעון יותר הוי קנס המתרבה ואסור, ולפי"ז כל האפשרות לקבוע את הקנס הוא רק אם מתנים שיתן
 לו סחורה בשווי כך וכך, אך אם מתנים שיתן לו כך וכך פירות א"כ אם יתייקרו בין זמן הקנס לזמן
 הפרעון בפועל אסור (ברית יהודה פ"ד הערה כ"ה), אך י"א שמותר לקבוע את הקנס גם לפי סחורה
 (חור"ד סי' קס"ג חידושים סק"ב בברית יהודה שם).

⁶²⁵ סעיף ג'.

⁶²⁶ אך אם המוכר צירף כמה חובות של מכירה לחשבון אחד, או שהקונה כתב לו עליהם שטר חוב
 אחד או צ"ק דחוי אחד, דינו מעכשיו כחוב של הלוואה ולא של מכירה ואסור לתבוע עליו קנס (רבית
 הלכה למעשה פ"ח ס"ד).

⁶²⁷ אך יש סוברים דדעת השו"ע לאסור בזה (תפארת למשה בש"ך ס"ק ל"ה, שער דעה).

⁶²⁸ סעיף ו' ברמ"א, עיי"ש ובמה שכתבנו שם.

הוי רבית גמור⁶²⁹, וכן עיקר, אף על גב דיט מקילין^ל וזהתירו ללוות ברבית בדרך זה.

^(ט) בכל שבוע ושבוע וכו' - וחלוק מהמבואר בסעיף י"ד שכיון שהקנס הוא רק על פעם אחת שיעכב את הפרעון לא נראה כרבית. ואם לא קצבו קנס על כל שבוע ושבוע אף אם מחמת ההתחייבות בקנס מאריך לו את זמן הפרעון, כגון שאמר לו שאם לא יפרע בסוף חודש תשרי את סכום ההלוואה של ששים דינרים ישלם בסוף חשוון⁶³⁰ ששים וששה דינרים, אינו אלא איסור דרבנן⁶³¹, ולא אומרים שמחמת שהתחייב עוד ששה דינרים האריך לו את זמן הפרעון בעוד חודש (ש"ך)⁶³². י"א דהוא הדין בשטר עיסקא שקוצבים סכום דמי התפשרות אם יהיה ריוח, אסור לקצוב את הסכום עבור כל שבוע ושבוע (ט"ז)⁶³³, ויש חולקים דכיון שזה בהיתר גמור אין בזה איסור, וכן המנהג (ש"ך בנקה"כ)⁶³⁴.

^(י) הוי רבית גמור - משמע דהוי רבית קצוצה האסורה מדאורייתא (ש"ך)⁶³⁵, אך י"א דהוי רבית דרבנן, ולכן מותר במעות של יתומים⁶³⁶ (רא"ם בפת"ש⁶³⁷).

יז. ליהמלוה על המשכון ואמר אם לא אפרדנו לזמן פלוני יהיה שלך⁶³⁸ כל שישוה יותר על החוב, יש מי שאוסר משום הערמת רבית. (ועיין בחשן המשפט סימן ע"ב וע"ג).

^(יא) המלוה על המשכון ואמר וכו' - דוקא אם אומר כך בשעת ההלוואה, אך אם בתחילה הלוה על המשכון ואח"כ אומר שאם ליפרע בזמן יהיה כל המשכון של המלוה מותר (ש"ך).

^(יב) יש מי שאוסר וכו' - ואף לדעת היש מתירין בסעיף י"ד שמתירים אם משלם בפירות, ואף כאן משלם בסוף המשכון, מכל מקום כיון שבשעת ההלוואה התנה כך ונתן לו את המשכון לרשותו אסור⁶³⁹, אך היינו דוקא במשכון מטלטלין אך אם המשכון הוא בית או קרקע מותר⁶⁴⁰ (ש"ך)⁶⁴¹.

⁶²⁹ שותפים [ולכא' הוא הדין בתשלום "ועד בית"] שהתנו שכל א' ישלם סכום קבוע לקופת השותפות ג' פעמים בשנה בשביל הוצאות השותפות שיתחייבו אח"כ לשלם כגון מסים וכדומה, ועשו הסכם שמי שלא ישלם בזמן ישלם קנס על כל חודש איחור, נראה שמותר כיון שחיוב הקנס הוא לא על ההלוואה, שהרי אף אם עדיין לא היו צריכים לשלם מסים וכדומה שנמצא שלא הלוו א' מהשותפים לחבירו מכל מקום מתחייב בקנס, וזה רק מחמת שלא עמד בדבורו לשלם בזמן שקבעו, והקנס הוא רק כדי שיהיה כסף בקופה שיוכלו לשלם מזה את ההוצאות שיהיו, ואין בזה איסור (שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קצ"ג).

⁶³⁰ ויש שהעתיקו "בחשוף" (חכמ"א כלל קל"ב סי"ד), [ולכא' ר"ל שלא הזכירו שמאריך לו את הזמן מחמת זה דא"כ הוי רבית קצוצה, אלא רק שלא ידקדק עמו אלא יפרע לו בתוך חודש חשוון (דרכי חכמה על החכמ"א)].

⁶³¹ דהיינו הערמת רבית, וכדלעיל בסעיף י"ד (חכמ"א שם).

⁶³² ויש חולקים דהוי רבית קצוצה (ערך שי בדרכ"ת).

⁶³³ וכ"כ בשו"ע הרב סמ"א ומ"ח. ומ"מ בדיעבד מותר לגבות (שו"ת צמח צדק י"ד סו"ס ק"ב). יש שכתבו שהכותבים כנוסח החכמ"א [כלל קמ"ג נוסח שטר ב', וכ"כ בבינ"א י"א על ס"ב שם] שיהיה הקרן והריוח בטוח, שבכל שבוע מסתיימת עיסקא אחת ואח"כ מתחילה עיסקא אחרת, והנותן מתנה שאם המקבל לא יודיע לו בסוף כל שבוע אם העיסקא לא הרויחה חשיב כהודאה שהרויח ושוב לא תועיל שבועתו שלא הרויח, ומכיון שכל שבוע מתחילה עיסקא אחרת ועליה קוצב שכר מסוים, מותר אף לדעת הט"ז (ברית יהודה פל"ז הערה כ"ו).

⁶³⁴ וכ"כ הבית מאיר. וכן המנהג (שואל ומשיב מהדו' תליתאה ח"ב סי' קמ"ז, קיצור דיני רבית המצויים פ"ב ס"ו).

⁶³⁵ ואפילו בדרך מכר הוי רבית דאורייתא (שו"ע הרב סמ"ח), ומצוי בקניית דירה שהקבלן מתחייב שאם לא ימסור את הדירה בזמן שסוכם מתחייב לשלם על כל חודש איחור כך וכך, והוי רבית דאורייתא אף שהוא בדרך קנס, כיון שהוא מתרבה על כל חודש וחודש, וצריך לעשות היתר עיסקא כדין (קיצור דיני רבית המצויים פ"ו ס"ב).

⁶³⁶ כמבואר לעיל סי' ק"ס סעיף י"ח דלא אסרו רבית דרבנן במעות של יתומים.

⁶³⁷ [צ"ע דבתשו' הרא"ם מיירי לענין קנס שאינו מתרבה בכל שבוע ושבוע, אלא רק פעם אחת, וכמו שהעתיקו רעק"א לעיל בסעיף י"ד, ובזה התיר במעות של יתומים].

⁶³⁸ מעכשיו, באופן שאין בו משום אסמכתא (חכמ"א כלל קל"ב סט"ו, (שו"ע הרב סמ"ז).

⁶³⁹ שכיון שנותן לו יותר מחובו בשעת הלוואה ממש נראה כמלוה לו ברבית (שו"ע הרב שם).

⁶⁴⁰ כיון שקרקע אין שומתה ידועה, [וכדלעיל סי' קע"ג סעיף א' ד"ה שאין לו], ולא ניכר שמוסיף לו יותר מההלוואה (חור"ד, עצי לבונה).

⁶⁴¹ אך יש שלא הסכימו לחילוק בין קרקע למטלטלין (הגר"א).

ו"א דכל הדברים כאן הם דעת השו"ע דלא התיר בהלוואה אפילו בנותן לו מעות ומשלם פירות, כלומר אף שהתנאי היה שאם לא יפרע את ההלוואה בזמן ישלם לו את הקנס בפירות, ורק בדרך מכר

יח. למהמוכר סחורה לחבירו בס' זהובים שקבל מיד והתנה לתתה לו לחצי שנה ואם יעבור על זה שיתן בעבורה ק' זהובים⁶⁴² וקנו מידו והגיע הזמן ולא נתן חייב ליתן הק' זהובים⁶⁴³, והוא שכשפסק על הסחורה ההיא יצא השער וקנה כפי השער או היתה לו הסחורה ההיא.

(מג) המוכר סחורה לחבירו וכו' - י"א שדוקא אם מתחילה דיברו בלשון מכירה מותר, אבל אם בתחילה ביקש ממנו הלואה והסכים לקנות ממנו סחורה שיתן לו לאחר זמן אסור (ט"ז), וי"א דאף אם דיברו בתחילה בלשון הלואה מותר (ש"ך בנקה"כ בס"י קס"ז⁶⁴⁴).

(מד) ואם יעבור על זה וכו' - ואפילו אם התנה שאם תעבור חצי שנה ולא יתן לו את הסחורה מתחייב לשלם את הקנס ק' זהובים, אך יוכל לשלם את הקנס עד סוף השנה, מותר (ט"ז, ש"ך⁶⁴⁵), ורק אם הקנס מתרבה בכל זמן שאינו נותן לו את הסחורה, דהיינו שהקנס היה על כל שבוע ושבוע או כל חודש וחודש, אסור⁶⁴⁶ (ט"ז), וי"א שאם מחמת התחייבותו בקנס הקונה אינו יכול לתבוע ממנו את התשלום עד סוף השנה, נמצא שהיא רבית גמורה⁶⁴⁷ אף שעשו זאת בדרך קנס (ש"ך⁶⁴⁸).

(מה) וקנו מידו - באופן שאין בזה אסמכתא (ש"ך).

(מו) חייב ליתן הק' זהובים - ואף לדעה הב' בס"י קע"ו סעיף ו' שבפוסק על סחורה והתייקרה אסור לתת בסוף מעות, כאן מותר, משום שכל איסור קנס הוא רק הערמת רבית ובדרך מכירה מותר (ש"ך).

מותר כמבואר בסעיף י"ח, אך הרמ"א בסעיף י"ד התיר אף בהלואה אם הקנס הוא שישלם בפירות, והוא חולק אף כאן ומתיר בכל גווני (תפארת למשה, שער דעה סק"ט).

⁶⁴² אך מכל מקום יש ביד הקונה לכופ את המוכר לקיים את המקח, או עכ"פ שיעקר כוונתו במה שעשה את הקנס הוא בכדי שהמוכר יקיים את המקח בזמן, אבל בלא זה אין כאן מכירה והוי רבית קצוצה (חור"ד כאן ובס"י קס"ז סק"א).

⁶⁴³ וראה לעיל סי' קס"ז ד"ה ויהיו, שעל פי זה כתבו האחרונים עצה להרויח מהלואה בדרך היתר. ⁶⁴⁴ וכ"כ החכמ"א כלל קל"ב סי"ג במוסגר וע"ע סי"א. ויש שכתב שנכון להחמיר (רבית הלכה למעשה פ"ח ס"ג).

⁶⁴⁵ ע"פ חור"ד אמרי ברוך ואמרי בינה. ויש שפסקו כן, אף אם מחמת ההתחייבות בקנס מתחייב להמתין על זמן הפרעון, משום שכל איסור זה הוא רק כדין רבית מוקדמת, ולכן אף שבהלואה יש לאסור מדרבנן, אך בדרך מכר כנידון כאן מותר אם לא פירש וכמבואר לעיל סי' ק"ס סעיף ד' [וראה שם **ד"ה רק דרך**] (שער דעה).

⁶⁴⁶ והוא רבית של תורה (שו"ע הרב סמ"ח).

ולכן הקנסות שבחברת חשמל וכדומה על איחור בתשלום, אע"פ שהוא בדרך מכירה, מכיון שהוא מתרבה בכל זמן שאינו משלם, אסור (ברית יהודה פ"ד הערה י"ד), ויש שכתבו שיכול להודיע להם שמשלם את התוספת בכדי שיתנו לו חשמל בעתיד, ולא משום שלא פרע את חובו הקודם, ואין בזה איסור רבית (חוט שני פ"ד ס"ג), ויש שכתבו עוד שאם החברה חתומה על "היתר עיסקא" יכול לסמוך על כך, ואף אם היא לא חתומה, או שאין לו עסקים וא"כ לא מועיל ה"היתר עיסקא" בדיעבד יכול לשלם כיון שאף אם לא ישלם יגבו זאת ממנו בעל כרחו בהוצאה לפועל, ואם כן אינו נותן זאת בתורת רבית אלא הם גובים זאת בכח והוי כגזל (רבית הלכה למעשה פ"ז סמ"ו מ"ז).

לאחר שעבר את הזמן והתחייב כבר בקנס, מותר לו להתחייב בקנס נוסף אם יאחר מלשלם עד זמן מסויים, וכל האיסור הוא רק אם מתחילה מתחייב לשלם קנס לפי אורך זמן האיחור (גי'ת שער מ"ו ח"ד סוף אות ל"ב).

אם קבעו את הפרעון בכמה תשלומים, מותר לקבוע קנס על איחור של כל תשלום, ולא נחשב כקנס המתרבה כיון שכל תשלום הוא חוב בפני עצמו (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ד הערה כ"ו). ולכן בחוזה של קניית דירה, אם מתחייב לשלם קנס עבור פיגור בתשלומים אם הוא קנס חד פעמי, מותר אפילו אם הקנס הוא על כל תשלום בפני עצמו, אך אם הוא קנס המתרבה אסור, ובקנס שעל המוכר אם יאחר במסירת הדירה לקונה, אם הקונה כבר קנה את הדירה בקנין גמור מותר, אך אם לא קנה את הדירה [וכן הרגילות] נראה שיש בזה איסור רבית, אך נראה שמותר למוכר לשלם לקונה את הוצאות השכר דירה שהוציא, אך לא יותר מכך (שם סכ"ג והערה ל"ח).

⁶⁴⁷ אך יש שכתבו שהיא הערמת רבית (קונ' הסמ"ע דרך ארוכה אות י"ב), משום דהוי דרך מקח וממכר (דרכ"ת ס"ק נ"ח) [ועדיין צ"ב].

⁶⁴⁸ ע"פ שער דעה ושו"ע הרב סמ"ו ודרכ"ת ס"ק נ"ח, וכ"כ בחדרי דעה. ויש שפסקו כן (חכמ"א כלל קל"ב סי"ג, תשורת שי בדרכ"ת), אך יש שכתבו שבמקצת מקומות נהגו להקל בזה, ומ"מ ירא שמים יחוש לדעה זו להחמיר באיסור רבית החמורה (שו"ע הרב שם). אך כל זה רק אם ההמתנה היא על תשלום הקרן והקנס, אך אם ההמתנה היא רק על תשלום הקנס ואילו את הקרן צריך לשלם מיד, לכל הדעות מותר (חכמ"א שם, אמרי ברוך על החור"ד). ואם התנו שאם ישלם את החוב באמצע הזמן יחוייב רק בחלק מהקנס לפי זמן ההמתנה על תשלום החוב, אסור לכל הדעות (שו"ע הרב שם).

(מז) וקנה כפי השער - אך לא בפחות מהשער, וכנ"ל סי' קע"ג סעיף ז' (ש"ך).
 (מח) או היתה לו הסחורה היא - ובוזה מותר אף להוזיל מהשער שבשוק (ט"ז, ש"ך), אך צריך שיהיה לו את כל הסחורה שמוכר לו בזול, ולא די כשיש לו קצת ממנה (ט"ז).

יט. ²אם הפקיד מעות אצל חבירו והנפקד הלווים לעובד כוכבים, הנפקד חייב באונסין ואין למפקד בריוח כלל, ואם הנפקד רוצה לתת דבר מעצמו למפקד אין בו משום רבית⁶⁴⁹ (ועיין בחושן המשפט סימן ל"ב).

(מט) אם הפקיד מעות וכו' - מי שהלוה מעות לחבירו ואח"כ רוצה שיהיו בידו בעיסקא למחצית שכו', אם נאנסו המעות חייב הלוה בכל האונסין וכן אם הרויח כל הריוח שלו, ומ"מ אם נותן מעצמו חלק מהריוח מותר למלוה לקבל ממנו כיון שלא התנה על זה מתחילה⁶⁵⁰ (ש"ך). והיינו דוקא אם התנו על כך שיהיה בעיסקא בדברים בעלמא, אך אם עשו קנין⁶⁵¹ או שטר עיסקא⁶⁵² נהפך להיות לעיסקא אפילו לאחר ההלוואה⁶⁵³ (דגול מרבבה בפת"ש)⁶⁵⁴.

(3) אין בו משום רבית - כיון שהמלוה לא נתן לו את הכסף בתורת מלוה, ואף לא התנה על כך מתחילה שיתן לו את הריוח שיהיה (ט"ז, ש"ך).
 כ. המתעסק בשל חבירו ונותן לו ריוח כל שנה ולבסוף טוען שלא היה שם ריוח, אינו נאמן מאחר שנתנו לשם ריוח (ועיין בחושן המשפט סימן פ"ח)⁶⁵⁵.

כא. ^{מא}אם נותן לחבירו סחורה בתורת עיסקא, אם דרך לשכור כתף להוליכה לשוק לא יאמר לו כיון שאני נותן לך שכר טרחה אתה תתן שכר הכתף (מ"אלל סמין כמה לריד ליתן והוא זכלל הקרן)⁶⁵⁶.

⁶⁴⁹ וי"א שאף אם הנפקד השתמש במעות לעצמו ולא הלוה אותם לגוי ברבית, מותר לו לתת רבית, כיון שהמעות באו לידי בתורת פקדון (מ"מ ביד אברהם).

מעות שבאו לידי שלא בתורת הלוואה ולא בתורת פקדון, כגון גזל, לדעת רוב הפוסקים אין בזה איסור רבית (ברית יהודה עיקרי דינים פ"ב ס"ז), וכן הדין בגנב ומזיק, אך אם מבקש הארכת זמן עד לפרעון הגניבה או הנזק ומחמת כן מוסיף לו אסור (רבית הלכה למעשה פ"א ס"ו ט"ז).

⁶⁵⁰ אך יש שתמהו דמ"מ אסור משום רבית מאוחרת (חור"ד), ויש שכתבו לבאר דכל איסור רבית מאוחרת הוא רק במקום שהלוה יודע שלא מגיע למלוה ונותן לו לשם רבית, אך כאן הלוה סובר שהוא חייב לשלם למלוה את הרווחים שהרויח בממון זה, ואין בזה משום רבית מאוחרת (מקור מים חיים). וי"א שאף לדעת המתירים זה דוקא אם המלוה התנה כן בתחילה שיהיה מעכשיו בתורת עיסקא למחצית שכר דבזה אין רבית אם הרויח ורוצה לתת לו, מפני שאומרים שהלוה סמך על דברי המלוה משום שגם אם הלוה יפסיד לא יפסיד אלא חצי, אבל אם הלוה אומר כן שבזה המלוה לא סמך להפסיד חצי, שוב אסור ללוה לתת את הריוח שהרויח דהוי אבק רבית (שו"ת זית רענן ח"ב סי' ט"ו [ב]).

⁶⁵¹ דהיינו שהלוה יגביה כלי כל שהוא של המלוה או של שליחו, וע"י זה יקנה הלוה למלוה חלק מנכסיו, ואז יהפך הכסף לעיסקא (רבית הלכה למעשה פ"כ ס"ז). [אך יש שכתבו דלא די בזה, אלא צריך לעשות קנין לחייב את גופו לזה, דמועיל אף בדבר שלא בא לעולם (ערך שי בדרכ"ת)].

⁶⁵² ויש שתמהו איך מועיל שטר לזה, דבמה קונה המלוה את הסחורה (שו"ת צמח צדק י"ד סי' פ"ט), וכן יש שפקפקו שבאמת לא מועיל שטר לזה (שו"ת ברכת חיים סי' ס"ח ע"פ הג' אשר"י ב"מ פ"ו סי' י"ח עיי"ש, בדרכ"ת).

⁶⁵³ אם רוצה לגבות דמי התפשרות גבוהים יותר בכדי לקבל אף על הזמן הראשון שהיה באיסור, י"א שישלם בתחילה את ההלוואה, ורק אח"כ יחזור וילווה בהיתר עיסקא, כדי שלא יהיה ניכר, אולם אם אינו מפרש ואינו עושה חישוב שיהיה הסכום בדיוק כפי מה שהתחייב על ההלוואה מותר משום שאינו ניכר (שו"ת רב פעלים ח"ד י"ד סי"א), וי"א שאם מעלה הרבה את סכום ההתפשרות, וכ"ש אם מחשב לפי הזמן שהמעות היו אצלו הוי רבית קצוצה (ברית יהודה פ"מ הערה מ"ג), ולכן בכל מקרה יעשה שאילת חכם (רבית הלכה למעשה שם).

⁶⁵⁴ אך אם הוא להיפך שבתחילה נתן לו בתורת עיסקא לחצי ריוח ואח"כ אמר לו שיהיה בידו ההלוואה גמורה, בזה משתנה באמירה בעלמא והמקבל חייב בכל האחריות וכל הריוח שלו (יש"ש ב"ק פ"ח סי' ע', בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' ס"ט, ברית יהודה פ"ה ס"ו).

⁶⁵⁵ אך אם רוצה יכול המקבל מותר לתת לו חלק בריוח כפי תנאו אפילו אם הפסיד ואין כאן מיחוש כלל (חכמ"א כלל קמ"ב ס"י).

⁶⁵⁶ י"א שהמקבל צריך להזהר שלא לוותר כלום משלו בעיסקא לנותן משום איסור רבית, שהרי הוא לוח גמור על החצי מלוה כיון שאחריות ההפסד עליו, ולכן הוא צריך להזהר שלא לעשות שום טובת הנאה לנותן כמו שצריך כל לוח להזהר מלעשות למלוה טובת הנאה (שו"ת הרב ס"ט), אך י"א שבמקבל עיסקא לא החמירו לאסור עליו דברים שבפרהסיא, כיון שאי"ז מלוה גמורה והוא גם לטובת המלוה, ולכן לא יבואו לומר שעושה כן בגלל ההלוואה (חור"ד סי' קס"ו סק"א), וכן יש שכתבו שאם היו מעות

(א2) אם נותן וכו' - אם תחילת העיסקא היתה באיסור שמכר לו חטים בפחות מהשער כדי שיתן לו מעות, כגון שהיה השער כל סאה ח' זהובים, והמקבל מכר לנותן כל סאה ב' זהובים כדי שישאיר בידו את החטים בעיסקא, וזה אסור הוא כיון שחצי מהעיסקא היא מלוה נמצא שמוכר בזול כדי שילווה לו, ואח"כ התייקרו החטים ועמדו על י' זהובים לסאה, וגם לא נתן לו הנותן שכר כפועל בטל, נמצא שעשו שני איסורים שהמקבל מכר לו את החטים יותר בזול מהשער וגם הנותן לא הבטיח לו שכר טירחא, לכן לא יקח הנותן שום ריוח מעיסקא זו, משום שאם היה מבטיח לו שכר ורק היה מוכר לו יותר בזול מהשער היה דינו כמבואר בסי' קע"ה ס"ח במקח שנעשה באיסור שהמקח קיים כשער של היתר, וא"כ במקרה זה כאילו קנה כל סאה חטים בח' זהובים, וא"כ היה הנותן לוקח חלק בריוח הב' זהובים ממה שהתייקרו החטים ושויים י' זהובים, וכן אם היה מוכר את החטים כפי השער ורק לא היה מבטיח לו שכר היה לוקח חלק מהריוח והיה נותן לו שכר כפועל בטל כמבואר בסעיף ב', ורק מחמת שעשה את שני האיסורים שהתנה באיסור וגם לא הבטיח לתת לו שכר, אינו נוטל כלום (ט"ז 657).

(ב2) אם דרך לשכור כתף וכו' - וכן בכל דבר שנותנים אותו בתורת עיסקא שמים אותו לפי המנהג בצורה שלא יהיה שום הפסד למקבל, דאם אין שמים כך הוי רבית, כגון אם קיבל פירות בעיסקא והמנהג שהמקבל מביא את הפירות על כתיפו יעשה כך והנותן לא צריך לתת שכר כתף, אך אם המנהג שהנותן משלם שכר כתף אם המקבל יביא בעצמו את הפירות או יפרע את שכר הכתף הרי יש הפסד למקבל יותר משאר המקבלים והוי רבית (ט"ז, ש"ך).

(ג2) והוא בכלל הקרן - ורק המותר על זה הוא ריוח שיחלקו ביניהם. ואפילו אם המקבל כבר הוציא הוצאות להביא את הסחורה לביתו, צריך הנותן לשלם לו הוצאות אלו או על הטירחה שטרח המקבל עצמו להביאם לביתו, אך אם הסחורה באה לביתו בלי הוצאות וכלי טירחה, אין צריך הנותן לשלם לו על כך, שהעיקר הוא שהמקבל לא יפסיד בקבלת העיסקא וכאן אינו נפסד (ט"ז). כב. ⁶⁵⁸אם יש למקבל סחורה שקנה בזמן הזול ועכשיו נתייקרה, לא ישום אותה כמו שקנאה אלא כמו ששוה עתה. הגה: ⁶⁵⁹וצמקום שנהגו לתת מעט מריוח המעות, אין המקבל יכול ליתן המעט אלא יתן חציו לנותן והוא יתנו למי שילכה ⁶⁵⁸.

(ד2) ועכשיו נתייקרה - דנחשב שעכשיו הוא מפסיד מכיסו, שהרי הוא יכול למכור את הסחורה לאדם אחר ביוקר (ט"ז).

כג. ⁶⁶⁰הנותן בהמה לחבירו בעיסקא באתונות חייב ליטפל י"ח חדש ⁶⁵⁹ וברקה כ"ד ובתוך זה הזמן כל אחד מעכב על חבירו, ⁶⁶⁰והולדות מקום שנהגו לחלקם מיד חולקים, ⁶⁶¹ויובמקום שאין מנהג יגדלם המקבל בדקה שלשים יום ובגסה חמשים יום ⁶⁶⁰, ומשם ואילך נוטל חצי השבח והחצי מהחלק השני ⁶⁶²א"צ ליתן לו שכר מרחו מהחלק השני. ⁶⁶³ואם בא לחלוק צריך להודיעו לחבירו או לשום ולהתנות בפני שלשה, ואם לאו אין החלוקה כלום. (ואינו נוטל רק מחלית השבח כמו זכאשונה).

(ה2) כל אחד מעכב - משום שבשנה הראשונה יש טיפול מרובה משום שהבהמה חלשה וצריך להוציאה למרעה ולהכניסה, ויש סברא להיפך שבשנה השניה יש טיפול מרובה משום שצריכה הרבה מזונות, לכן כל אחד מעכב על חבירו (ט"ז).

(ו2) בדקה שלשים יום - מי שקיבל עיסקא מחבירו למשך זמן מסוים והתפשר עמו על רווחים ונשארו המעות בידו לאחר זמן זה, ההיתר נמשך גם לאחר זמן זה, ולכן חייב המקבל לתת את הרווחים כל זמן שהמעות בידו, ורק אם הודיע לנותן שאינו רוצה לקבל אותם עוד בעיסקא אינו

בידו בדרך מקח וממכר להתעסק בהם, מותר למקבל לתת לנותן יותר סחורה, משום שאומרים שהמתעסק לוקח פחות ריוח ממה שהתנה עמו בתחילה (חכמ"א כלל קל"א ס"ו).
657 ע"פ חור"ד.

658 משום שהטובת הנאה של המעשר שייך לכל אחד על חלקו (ברית יהודה פל"ח הערה נ"ח).
659 שאז היא ראויה למשא, וכן הדין בפרדים וחמורים, אבל שאר בהמה טמאה כגון סוס וגמל דינה כשאר בהמה כ"ד חודש (רמ"ך בשטמ"ק ב"מ דף ס"ט ע"א), אך י"א שפרדים דינם כבהמה דקה כ"ד חודש (רשב"א שם בשם הראב"ד).

660 אם הושלם זמן העיסקא של הבהמות עצמם אך הוא בתוך ל' יום של הולדות בבהמה דקה או נ' יום בבהמה גסה אינו צריך לטפל בהם, דכיון שהקרן אינו קיים אצלו אף אינו צריך לטפל בולדות שהם הריוח, ואם התרצה לטפל בהם צריך לתת לו שכר עמלו ומזונו מחדש כיון שזה עיסקא חדשה (שארית חיים בדרכ"ת).

צריך לתת את הרווחים⁶⁶¹ (ט"ז)⁶⁶², אך י"א שהמקבל אינו חייב לתת את הרווחים ורק אם רוצה מותר לו לתת ואין בזה איסור רבית, והוי ספק בדין וא"א להוציא מהמקבל אך אם הנותן תפס לא מוציאים ממנו, ולכן יזהרו הסופרים לפרש בשטר בידיעת המקבל שגם אם יעבור הזמן של העיסקא מתחייב לתת את הרווחים (לבו"ש בפת"ש סק"ב). אך אינו צריך לתת ריוח על הריוח שהתחייב לתת לו, אלא אם כתוב כך בשטר במפורש שכל זמן שהמעות יהיו מעוכבים בידו אפילו חלק מהם קיבל עליו להתעסק בהם, שאז חייב לתת ריוח על הריוח שהרי גם חלק זה מעוכב בידו (ט"ז).

(יג) ואם בא לחלוק וכו' - הוא פירוש למה שכתב קודם לכן ומשם ואילך נוטל חצי השבח וכו', דהיינו דוקא אם הודיע לחבירו שרוצה לחלוק או ששם והתנה כן בפני שלושה, אבל בלי זה אינו נוטל כלל בשבח מהחלק של חבירו (ט"ז).

כד. יאהנותן עסקא לחבירו לא יצרף הריוח עם הקרן ויעשה כולו קרן, דשמא לא יהיה כל כך ריוח ונמצא נוטל ממנו רבית⁶⁶³. נבוכן לא יתן לו מעות בתורת עיסקא או שותפות ויכתוב אותם מלוה⁶⁶⁴, שמא ימות ונמצא השטר ביד היורש וגובה בו את הרבית.

(יד) הנותן וכו' - אך אם מניח את השטר ביד שלישי⁶⁶⁵ אין לחוש שיגבה את כל הנכתב בשטר ומותר (ש"ך).

(טו) לא יצרף הריוח - אף אם התנה שישלם את הריוח רק אם יהיה אסור, דאם המקבל מתחייב לשלם את הריוח אף אם לא יהיה ריוח אסור בכל גווני כמבואר לעיל סעיף ו'. ואף אם כתוב בשטר לשון עיסקא אסור⁶⁶⁶ (ש"ך).

(טז) ויכתוב אותם מלוה - אפילו אם יכתוב רק את הקרן לבד כמלוה אסור (ש"ך).

⁶⁶¹ ודוקא אם הודיע לו מועיל, אך אם אמר בפני בית דין שלעצמו מתעסק במעות אלו ואפילו אם חילק בפניהם לא מועיל אלא אם שינה כמבואר לקמן סעיף ל' (חור"ד).

⁶⁶² וכן דעת הסמ"ע, אך לכתחילה טוב להתנות מחדש שהמעות יהיו בעיסקא, ואם לא התנו והמשיך להתעסק במעות והפסיד מסתבר שהנותן אינו מפסיד בחלקו (קונטרס הסמ"ע הקצר אות ח', חכמ"א כלל קמ"ב סי"א), אך יש שחלקו ע"ז דאף בהפסד יחלקו (הגהות חכמת שלמה בסעיף ז', ועי' הג' יד שאול כאן ובשור"מ מהדור"ק ח"ג סי' קס"א).

יש שכתבו שכל מה שההיתר נמשך אף לאחר הזמן הוא רק בעיסקא של פלגא מלוה ופלגא פקדון, אך אם עשו עיסקא שבמשך שנה יהיה מלוה וכל הריוח לנותן ואח"כ במשך שנה יהיה פקדון וכל הריוח למתעסק, כמבואר בשו"ע לעיל סי' קס"ז, לא שייך לומר כן שההיתר נמשך אף לאחר הזמן (ספר מעלות היוחסין לבעל הבית אפרים, ובמכתבו בשם הגדולים החדש אות מ' ס"ק נ"ב, הובא בהג' יד שאול כאן), אך יש שכתבו שאף בכה"ג שייך לומר שיהיה חוזר חלילה כפי תנאים אף בהמשך הזמן (שו"ת טוב טעם ודעת מהדור"ק סי' ר"ח, שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' ז' אות א').

מי שהלוה לחבירו מעות בהיתר עיסקא למשך חצי שנה, ובתוך הזמן שלח לו ע"י שליח עוד מעות לעיסקא והמקבל כתב לו שטר ע"ז אך לא כתב שיהיה ע"פ היתר עיסקא, אי"ז שייך לנידון ה"ט"ז, ולא אומרים בזה שעשה על דעת הראשונה, והוי רבית קצוצה (הג' יד שאול כאן ובשור"מ מהדור"ק ח"ג סי' קס"א, שו"ת הרי בשמים בדרכ"ת ס"ק ס"ט), אך י"א דאף בזה אומרים דעושה על דעת הראשונה וקיבל ממנו בתורת עיסקא (שו"ת טוב טעם ודעת מהדור"ק תליתאי ח"ב סי' מ"ג).

⁶⁶³ אך אם כתב לו בשטר שאם יהיה הפסד הוא מאמין לו על כך מותר (רבינו ירוחם בב"י), והיינו שמאמין לו גם אם יהיה הפסד, ולכן יאמין לו גם מה הקרן ומה הריוח מתוך הנכתב בשטר (גידול"ת שמ"ו ח"ג סי' בכנה"ג הגב"י אות ע').

⁶⁶⁴ וכן אסור ללוה לתת למלוה צ'קים על סכום הקרן אם אינו מפרש שהוא על פי היתר עיסקא (ברית יהודה פ"מ סי"ב).

⁶⁶⁵ היינו אם השליש יודע שהשטר הוא על עיסקא וכתוב בו גם הריוח, אך אם אינו יודע אין בזה היתר (שלחן גבוה בדרכ"ת).

וכן אם התנה כן בפני עדים או שכתב לו שטר אחר מותר (ברית יהודה פל"ה ס"י והערה ל"ז).
⁶⁶⁶ יש שכתבו שאם המלוה כתב שטר היתר עיסקא כללי שכל העסקים שלו הם על צד היתר עיסקא, ממילא אם ישבע הלוה שלא הרויח לא ישלם את הריוח, דהיינו שינכה לו המלוה מהקרן, ובפרט אם על שטר ההלוואה נרשם שהוא על צד היתר עיסקא הוא יותר טוב, ועכ"פ אם אי אפשר לעשות בענין אחר יש לסמוך על סברא זו להתיר (שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ז סי' קל"ג, הובא ברבית הלכה למעשה ביאורים לשטר היתר עיסקא הערה א'), אך יש שכתבו שבעל נפש לא יסמוך על זה (שו"ת מהרש"ג ח"א יו"ד סי' א', הובא ברבית הלכה למעשה שם). ויש שכתבו שלא מועיל מה שכותב בשטר אחר שהוא ע"פ היתר עיסקא, משום שהמלוה עצמו יסבור שהיה ריוח יותר ולא יאמין למקבל (שו"ת שואל ומשיב מהדור"ק ח"ב סי' קמ"ז).

(א) שמא ימות וכו' - וי"א שאפילו כשהשטר ביד המלוה יש בזה איסור, דכיון שהשטר כתוב בלשון הלואה ולא מפורש בו שהוא עיסקא, א"כ יתכן שיתבע את הכל אע"פ שיהיה הפסד בקרן, ואפילו אם יש עדים שהתנו ביניהם בע"פ שיהיה לפי תנאי עיסקא אסור כיון שהולכים לפי השטר שהוא מבורר, וא"כ הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד ויש בשטר זה איסור ואסור לגבות בו שום ריוח (ט"ז)⁶⁶⁷. בדיעבד אם עשה כך, אם התנה עמו בעל פה שיהיה בתורת עיסקא אינו יכול לגבות ממנו את הריוח בעל כרחו של המקבל, אך אם המקבל רוצה לתת לו את הריוח מותר, ואם התנה עמו בעל פה בפני עדים נחשב כאילו העיסקא מפורש בשטר וגובים ממנו בעל כרחו⁶⁶⁸ (ש"ך), אך בדין הראשון שצירף את הקרן והריוח וכתב הכל יחד בשטר, אף שלכתחילה אסור אך בדיעבד מותר לו לגבות את כל הריוח (ט"ז), אך י"א להיפך דאם צירף את הקרן והרבית וכתב הכל יחד בתוך השטר אסור לגבות את הריוח, אבל אם כתב את הקרן כמלוה ובעל פה התנה שיהיה בעיסקא הוא רק איסור לכתחילה, אך בדיעבד אם עשה כך גובים מהמקבל בעל כרחו שיתן כל הריוח כפי שהתנה עמו (דגול מרבבה בפת"ש), אך יש הסוברים דאף אם כתב את הקרן כמלוה ובעל פה התנה שיהיה בעיסקא אסור לגבות את הריוח, ואפילו אם הלוח רוצה לתת את הריוח אסור (חמדת שלמה והדיין רבי שמואל בפת"ש)⁶⁶⁹.

כה. י"אם כתוב בשטר פלגא באגר והפסד, אם הנותן או המקבל אדם גדול⁶⁷⁰ וידוע שלא היה עושה איסור רבית דנין אותו להיתר לומר אם יטול חצי הריוח שיקבל עליו שני חלקים באחריות, ואם לא יקבל עליו אלא חצי האחריות שלא יטול אלא שליש הריוח. י"א אבל באינש אחרינא דלא אתחזק בהכי דיינינן לשטרא כפשטיה והוה ליה שטר שיש בו רבית ואם יש הפסד יפסיד החצי כפי תנאו ואם יש בו ריוח לא יקבל כלום. (י"ז) הוא הדין בכל עיסקא שנעשה בלויסור)⁶⁷¹.

⁶⁶⁷ גם אם הנותן רוצה שהמקבל יתן לו שטר חוב פשוט כחוק המדינה, בכדי שאם המקבל יסרב מלפרוע או ימות, יהא לו נקל לגבות מעותיו ע"י ערכאות, אלא שבע"פ הם מתנים שהמעות האלה הן בתורת עיסקא הרי זה אסור (חכמ"א כלל קמ"ב סי"ג, קיצור שו"ע סי' ס"ו ט"ו).
אם המקבל נותן לו שטר עיסקא נפרד שכתוב בו שהמעות הכתובים בשטר חוב הם בתורת עיסקא, י"א שמ"מ אסור כיון שיש לחוש שמא הנותן או יורשיו יעלימו אחר כך את השטר עיסקא ויגבו בשטר חוב. ואין היתר בזה אלא אם ילשו את השטר עיסקא ביד שלישי, או שיכתבו על השטר חוב שהוא על פי אופן המבואר בשטר עיסקא, או לכל הפחות יחדו עדים שהשטר חוב הוא בתורת עיסקא (חכמ"א שם, קיצור שו"ע שם), וכן אם הנותן גם יחתום על השטר עיסקא והוא יהיה בידי המקבל (קיצור שו"ע שם), אך יש חולקים דסגי אם כותב את ההיתר עיסקא בשטר אחר או בסוף השטר אע"פ שהמלוה יכול לחתוך תיבות אלו מהשטר ולא חוששים לרשעים שיטמינו את השטר היתר עיסקא (לקט הקמח, שב יעקב ח"א סי' ל"ה הו"ד בהג' לחם הפנים מבעל הקיצור שו"ע ובשער דעה, שו"ת חת"ס חר"מ סי' מ"ח, אגרות משה יו"ד ח"ב סי' ס"ב אות א'), וכן המנהג שכותבים שטר היתר עיסקא בפני עצמו ולא חוששים לרשעים שיטמינו את השטר ולא יוציאו, ואף היתומים יחפשו בין שטרותיו וימצאוהו (שו"ת מהרי"ל דיסקין סי' כ"א), אך יותר עדיף אם הנותן והמקבל חותמים שניהם על השטר היתר עיסקא, דהוי כשטר העוקר לשטר (יד אפרים), ויהיה שטר כזה גם ביד המקבל, ואם בשטר הלואה שביד הנותן חתומים עדים, צריך שיחתמו עדים אף בשטר היתר עיסקא שביד המקבל, כדי שיהיה לו תוקף כמו לשטר הלואה (שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' ט"ז אות ב').

⁶⁶⁸ אך י"א דאף אם התנה בפני עדים לא מועיל דחוששים שמא ימותו העדים ויגבו היורשים, ולעת הצורך יש לסמוך על הש"ך ברבית דרבנן (חכמ"א שם), וי"א דבשעת הדחק אפשר להקל כש"ך בכל רבית (קיצור שו"ע שם), ויש שכתבו דהמנהג כש"ך (בעל הבית אפרים בשו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ק סי' ר"ח בדרכ"ת, שו"ת מהרי"ל דיסקין שם), וכן יש שכתב לענין זה שאף אין לומר קים לי נגד הב"ח והש"ך והמנהג (שו"ת דברי חיים ליקוטים והשמטות סי' ט"ז).

⁶⁶⁹ ויש שכתבו לחלק באופן אחר לענין דיעבד, שאם באמת התנה עמו על פי היתר עיסקא מותר למקבל לתת לו את הריוח, ולגבי המלוה אם התכוין בתחילה שאם יהיה הפסד יעלים את השטר עיסקא ויתבע אותו עם השטר חוב אסור לו לקחת את הריוח, אבל אם התכוין באמת להאמין לו בדיעבד מותר לו לקבל את הריוח (חכמ"א שם).

⁶⁷⁰ לאו דוקא אדם גדול אלא הוא הדין בכל אדם המוחזק שיודע הלכות רבית (מהרשד"ם בכנה"ג הגה"ט ס"ק כ"ו).

⁶⁷¹ וי"א שכיון שדעת הרבה ראשונים שיכול הנותן לקבל את הריוח אלא שקודם הוא צריך לתת למתעסק את השכר טירחה שלו כפועל בטל, ולכן אם הנותן תפס את כל הריוח חוץ מהשכר טירחה כפועל בטל שצריך לתת למתעסק לא מוציאים ממנו (ערך שי בדרכ"ת).

(כב) אדם גדול וכו' - וכן ישנו חילוק נוסף אם המקבל נתן לנותן חצי מהריוח, דבסתם אדם דנים שזה אבק רבית ולכן לא מוציאים ממנו כמבואר לעיל סי' קס"א ס"ד, אך באדם גדול שאומרים שעשה בהיתר והתנה שיקבל רק שליש מהריוח⁶⁷², וא"כ מוציאים ממנו את מה שנתן לו יותר מזה דהוי גזל (ש"ך⁶⁷³).

(ג) דנין אותו להיתר וכו' - ומפרשים את מה שנכתב "פלגא באגר ובהפסד" דהיינו ו' החילוק, כלומר שכאילו נכתב "פלגא באגר או בהפסד" (ש"ך).

(ד) לא יקבל כלום - ולא מועיל מה שהנותן יתן לו שכר כפועל בטל כמבואר לעיל סעיף ב' וד', דכיון שכתבו כך בשטר בלי לכתוב מה השכר טירחה שקיבל המתעסק נראה יותר כרבית (ש"ך). כו. וזהו כפי שהוא אדם גדול דדיינין להתירא, אם יש בו ריוח ואמר הנותן אני אטול החצי מיד ואם יהיה בו הפסד אקבל אחריות ההפסד שני חלקים, או אם יש בו הפסד אומר אני מקבל אלא חצי ההפסד ולכשיהיה בו ריוח לא אקבל אלא השליש, והמקבל אומר בהפך אם יש בו ריוח שיטול הוא מיד ב' חלקים ואם יהיה בו הפסד יקבל עליו חצי האחריות, או אם יש בו הפסד אומר שאינו מקבל אלא השליש וכשיהיה ריוח לא יקח ממנו אלא החצי, אם כתוב בשטר דיהיב מרי עיסקא למקבל פלגא באגר ובהפסד משמע דמלתא במרי עיסקא קיימא ובדידיה תליא מלתא למיתב למקבל מאי דניהא ליה⁶⁷⁴, ואי כתיב ביה למשקל פלגא באגר ובהפסד משמע דבמקבל תליא מילתא למשקל מאי דבעי.

כו. וז"אם התנו על חלוקת הריוח ולא התנו על חלוקת ההפסד, אם יהיה שם הפסד יפסיד המתעסק שני שלישי החלק שהיה מרויח. וכן אם התנו על חלוקת ההפסד ולא התנו על חלוקת הריוח והריוחו, יטול כמו אותו החלק שהיה מפסיד ותוספת שליש חלק חבירו. כיצד, אם התנו שיטול המתעסק רביע השכר ולא התנו על ההפסד אם הפסיד הרי זה משלם שתות, ואם התנו שיפסיד המתעסק רביע בהפסד ולא התנו על הריוח אם הריוח נוטל מחצה.

(ה) שני שלישי החלק שהיה מרויח - כגון אם ההפסד היה כ"ד זהובים מחשבים שהרי אילו היה סכום זה ריוח היה המתעסק לוקח י"ב, ולכן עכשיו מפסיד המתעסק רק שני שלישים מזה דהיינו ח' זהובים. ולפי חישוב זה יחשבו תמיד, כגון אם התנו שיהיה למתעסק רביע באגר, ובמקרה הנ"ל לוקח ו' זהובים שהם רביע מהשכר, ולכן אף לענין ההפסד מפסיד המתעסק רק שני שלישים מזה דהיינו ד' זהובים. ואם התנו שיהיה שלושה חלקים באגר למתעסק, ובמקרה הנ"ל לוקח י"ח זהובים שהם שלושה חלקים מהשכר, אף לענין ההפסד מפסיד המתעסק רק שני שלישים מזה דהיינו י"ב זהובים (ט"ז).

כח. וז"אם התנו שהנותן יפסיד שני חלקים ולא יטול בריוח אלא חלק א' ולא היה שם לא ריוח ולא הפסד והמתעסק תובע שכרו לא יטול כלום, אבל אם התנו למחצה בשכר ומחצה בהפסד⁶⁷⁵ ולא היה שם ריוח ולא הפסד נוטל המתעסק שכרו מהקרן.

(ט) לא יטול כלום - כיון שמתחילה התנו ששכרו הוא במה שירויח והרי לא הרויח (ט"ז).

(י) נוטל המתעסק שכרו מהקרן - שהרי בזה צריך לתת לו שכר כפועל בטל, ואע"פ שאין ריוח והפסד מ"מ לא הפסיד את שכרו כפועל בטל (ט"ז). וכיון שלוקח את השכר מהקרן, א"כ נחשב שהיה בקרן הפסד בשווי דמי שכרו, ושוב הם צריכים לחלוק בהפסד, ולכן המתעסק לוקח רק

⁶⁷² ומיירי באופן המבואר לקמן סעיף כ"ו שהכל תלוי ביד המתעסק, והמתעסק טוען שהתנו שהנותן יקבל רק שליש מהריוח וחצי מהאחריות עליו שאם יהיה הפסד יפסיד הנותן חצי (אמרי בינה).
⁶⁷³ ע"פ חור"ד ועצי לבונה.

וכן יש נ"מ להיפך, אם הנותן תפס מעות מיד המקבל שמבואר לעיל סי' קס"א סעיף ד' שאם הלוח אמר למלוח שלא יוציא ממנו והוא הוציא בעל כרחו מוציאים ממנו בדדינים, וא"כ בכה"ג בסתם אדם מוציאים מהנותן את מה שתפס, אך באדם גדול כיון שאומרים שהוא לקח בהיתר לא מוציאים ממנו (שערי דעה בדרכ"ת).

⁶⁷⁴ ומדובר שקבעו זמן שעליו לבחור אם מקבל מהריוח חצי וא"כ מקבל אחריות על ההפסד ב' חלקים או שמקבל מהריוח שליש ומקבל אחריות רק על חצי, ובזמן זה בוחר לפי מה שהיה עד עכשיו ריוח או הפסד, ולפ"ז יתחלקו בריוח ובהפסד לעולם (חור"ד, עצי לבונה בסעיף כ"ז).

⁶⁷⁵ מדובר שהתנו על כך בעל פה, ולכן אין הדין שהנותן אינו נוטל כלום בריוח כמבואר לעיל סעיף כ"ה, דדין זה הוא רק אם כתבו כך בשטר (תפארת למשה).

חצי מהשכר שלו כפועל בטל (ט"ז, ש"ך). וכן אם התנה מתחילה לתת לו סכום קצוב כשכר נוטלו מהקרן (ש"ך)⁶⁷⁶.

כט. נהמושיב חבירו בהנות להתעסק ויחלקו הריוח לא יהיה לוקח ומוכר דברים אחרים ממעותיו, ואם עשה כן חצי הריוח לבעל החנות⁶⁷⁷.

(סח) לא יהיה וכו' - כדי שלא יתבטל מהעסק בהנות⁶⁷⁸ (ש"ך).

(טט) ואם עשה כן - שלקח ומכר ממעות של עצמו, חצי הריוח שהרויח במעות אלו ינתנו לבעל החנות כאילו התעסק במעות החנות (ש"ך).

ל. הנותן מעות לחבירו להתעסק אף על פי שהחצי יש לו דין מלוה אינו יכול להוציא החצי לצרכו ולהתעסק בחציו לבד לצורך חבירו, אִיִּכּוֹן אִיִּנו יִכּוֹל לֹמַר אֶתְעַסֵּק בְּחִצִּי שְׁלִי וְאֵינִי הַחֲצִי שֶׁל פְּקֻדוֹן בְּבֵית דִּין.

(צ) אינו יכול להוציא החצי וכו' - יש מפרשים שאם הוא מרויח מהחצי יטרח ויעסוק יפה בכל העסק, ויש מפרשים שאם יוציא את החצי לצרכיו יפסיד הנותן שלא יהיה לו על מה לסמוך כדי לגבות את הקרן שלו (ט"ז). ודוקא אם המתעסק לא שינה ממה שאמר לו הנותן, אך אם הוא שינה שהנותן אמר לו להתעסק בדבר פלוני והוא התעסק בדבר אחר, ואמר בפני עדים בפירושו לעצמי אני קונה מהחצי מלוה שהוא שלי, כל הריוח לעצמו, וכמבואר ברמ"א לעיל סעיף ה' (ש"ך).

לא. כמתעסק שמת כיו"ש עדים שמעות או ממלטלין אלו הם מזה העסק נוטלין בעל המזון בלא שבועה⁶⁷⁹, ס'ואין הבעל חוב ולא האשה נוטלים כלום מהקרן ולא מחלק ריוח הנותן. הגה: ס'ויכול הנותן ליקח כל העיסקא מידם אף על פי ש'עדיין לא כלה הזמן שקלצ עם המקבל⁶⁸⁰ (ועיין בחשן המשפט סימן קע"ו).

⁶⁷⁶ ובכה"ג נותן לו את כל השכר שקצבו מתחילה, ולא רק חצי ממנו כנגד הפקדון, כיון שמתחילה סיכמו על כך שכל השכר הוא עבור טירחתו בפקדון (ברית יהודה פרק ל"ח הערה נ"ד).

⁶⁷⁷ ואם הפסיד בעסק זה מסתבר שהנותן לא יפסיד כלום שהרי הוא יכול לומר שלא אמר לו לעסוק בדברים אחרים, אך אם התעסק בזה בידיעת הנותן א"כ הסכים לכך בין לריוח ובין להפסד (שלחן גבוה בדרכ"ת).

⁶⁷⁸ משום שכיון שהושיבו בחנות התחייב להתעסק כל היום בעסק של הנותן ולא להתעסק בשלו (ש"ך ס"ק ס"ז, ט"ז ס"ק מ"ד). והיינו דוקא אם התחייב לעסוק בכל עסק שהנותן ירצה למסור לו, דהוי כפועל שידו כיד בעה"ב בכל המלאכות שעושה, אך אם התחייב לעסוק רק בעסק מסוים והוא קנה ממעותיו ועסק בדבר אחר, אפילו שלכתחילה אסור לו לעשות כן, אך אם עשה כך והרויח כל הריוח לעצמו (נתי"מ ס' קע"ו סק"כ).

⁶⁷⁹ ואם תובע מה שהרויח אביהם בחייו בזמן זה כפי סכום ההתפשרות שנכתב בהיתר עיסקא, י"א שצריכים לשלם כפי הנכתב בשטר היתר עיסקא (שו"ת טור האבן סי' מ"ה בפת"ש חו"מ סי' ק"ח סק"ד, עצי לבונה כאן הובא בנחל יצחק חו"מ סי' ס"ו ס"א ענף ה'), וי"א שפטורים משום שטוענים להם שמא לא היה ריוח כל כך (חת"ס ושו"ת בגדי ישע בפת"ש שם, ערך שי בדרכ"ת). לענין הרווחים שהרויחו היורשים בעיסקא זו לאחר מיתת אביהם, י"א שאינם צריכים לשלם (האר"י ז"ל בשו"ת אבקת רוכל סי' קכ"ו), וי"א שצריכים לשלם, דבסתמא לא אמרינן שבטלה העיסקא, אלא רק יש בידם כח לבטל את העיסקא, אך כל זמן שלא ביטלו הם מתעסקים לטובת הנותן והרווחים הם שלו (הב"י בתשובתו שם), וי"א דדוקא אם ידעו שמעות או סחורות אלו הם בעיסקא, אבל אם לא ידעו א"כ לא התעסקו בשבילו ואינם צריכים לתת את הריוח (עצי לבונה כאן, ובספרו מעין גנים חו"מ סי' קע"ו הו"ד בפת"ש שם ס"ק כ"ה), ולכן אף שמן הדין מועיל להם ההיתר עיסקא שחתם אביהם, מ"מ כדאי לכתחילה לחתום על היתר עיסקא מחדש, כדי שלכל הדעות יהיו חייבים לשלם את דמי ההתפשרות (רבית הלכה למעשה פ"כ סכ"ו והערה כ').

⁶⁸⁰ והוא הדין אם חלה המתעסק. וכל דין זה גם בהלואה בשטר היתר עיסקא, שהרי נתן לו על דעת שיתעסק במזון זה (חו"ד).

נתן המעות לשנים להתעסק בו יחד ומת אחד מהם בתוך הזמן יכול הנותן לקחת את המעות אף ממי שנשאר בחיים, משום שיכול לומר שדוקא לשנים רוצה לתת ולא לאחד, אם לא שהוא רגיל לתת למי שנשאר בחיים לבד מעות בעיסקא (רדב"ז בשער דעה).

אך אם הנותן מת, אין היורשים יכולים לקחת את המעות או הסחורה מיד המתעסק, שדוקא אם מת המתעסק יכול לטעון שהיורשים אינם בקיאים במו"מ כמוהו, אך אם הנותן מת אין היורשים יכולים לטעון כך, וכיון שהעיסקא קיימת חייב המתעסק לתת את הריוח ליורשים כפי שהיה בחיי אביהם (שו"ת טור האבן שם, הובא בברית יהודה פ"ח ס"ט), אך י"א שהיורשים יכולים לחזור בהם ולומר שאין דעתם נוחה ממנו (ערך שי ע"פ סמ"ע חו"מ סי' קע"ו סק"נ, הובא בדרכ"ת).

(צא) נוטלן וכו' - ואפילו מיתומים קטנים נוטלם, אם התקבלה העדות בחיי אביהם, אך אם לא התקבלה בחיי אביהם לא מקבלים עדות על יתומים קטנים (ש"ך).
 לב. סנתן המתעסק מתנה מהמטלטלין של העסק או מהמעוה לאחרים והביא בעל הממון ראייה ברורה שהם מזה העסק מוציא מידם, אפילו שינה אותם מקבל המתנה או מכרם או נתנם לאחרים או הפסיד חייב לשלם, והכל בראיה ברורה⁶⁸¹.

(צב) נתן המתעסק מתנה וכו' - דוקא אם נתן במתנה שלא היה לו לקבל מתנה ממנו, אך אם המתעסק מכר מטלטלין מהעסק הנותן לא מוציא מיד הקונה⁶⁸², שהרי כל עסק עומד למכירה והוא קנה אותם ברשות, ורק אם המתעסק מכר אותם בזול בכדי להבריח את העסק מהנותן מוציאים אותם מהקונה אך הנותן צריך לשלם לקונה את מה ששילם, ואם ידע שחפץ זה של העסק אין הנותן צריך לשלם לו (ש"ך).

(צג) חייב לשלם - המתעסק, ואם אין לו גובים מהמקבל מתנה, אך אם גם לו אין לשלם והחפץ אינו ברשותו משום שנתן אותו לאדם אחר אם החפץ בעולם מוציאים אותו מיד מי שמחזיקו, אך אם אינו בעולם י"א שגובים מהמקבל מתנה השני (ש"ך בנקה"כ), וי"א שכיון שלא ידע שחפץ זה הוא של נותן העסק לא גובים ממנו (פרישה בש"ך⁶⁸³).

לג. סומי שנתן לחבירו עיסקא אחת וכתב עליה שני שטרות אין שטר אחד משועבד לחבירו שאם היה באחד ריוח ובשני הפסד שימלאו הקרן ואח"כ יחלקו הריוח, אלא יחלקו כל שטר לפי תנאם. ואם נתן לו שתי עיסקות בשתי פעמים וכתבם בשטר אחד והריוח באחד והפסיד באחרת, ימלאו הקרן תחלה ואח"כ יחלקו המותר.

(צד) אלא יחלקו כל שטר וכו' - נמצא שהמקבל מריוח, שהרי בהפסד הוא מפסיד פחות ממה שמקבל מהריוח כמבואר לעיל סעיף ד' (ט"ז).

לד. סהמקבל עיסקא מחבירו והפסיד ולא הודיעו אלא נתעסק ומילא הקרן, אינו יכול לומר תפסיד חלקך מההפסד, אלא יתמלא הקרן מהריוח ואם יש בו מותר יחלקוהו לפי תנאם. הגה: סדווקא שלא הודיעו, אבל אם הודיעו ואמר לו לא אעסוק עוד עד שנפלוג זכיוח הרקות זידו, דהא יכול לחזור בו אימת סירכה כמו סיתצארכ. עהמקבל עיסקא נותן מס מן הריוח תחלה ואח"כ יחלקו, אלא"כ התנו סיוכל ליקח ריוח מתי סירכה או סהודיעו ליקח חלקו מן הריוח ואז אם נתן אח"כ מס נחשב להפסד.

(צה) לא אעסוק וכו' - כלומר שהודיע לו על ההפסד, ואמר לו המתעסק שלא יעסוק עד שהנותן יקבל עליו שיחלקו בריוח שיהיה מהיום והלאה, והריוח לא יהיה משועבד למלאות את ההפסד שהיה כבר בקרן⁶⁸⁴, הרשות בידו (ט"ז, ש"ך).

לה. עישנים שקבלו עיסקא מאחד לזמן, ואמר אחד לחבירו בתוך הזמן נחלוק העסק ואתעסק אני בחציי ואתה בחצייך אין שומעין לו, ואפילו אם יאמר אני אקבל אחריות בחציי שלך שאם תפסיד אני אפרענו לבעל המעות אין שומעין לו, ואפילו אם יאמר ישאר הקרן בין שנינו ולא נחלוק רק הריוח אין שומעין לו.

(צו) לזמן וכו' - אך אם לא קבעו זמן יכול אחד לומר לחבירו שרוצה לחלוק, אף אם אין רגילות למכור סחורה זו בזמן זה (ש"ך⁶⁸⁵).

(צז) אין שומעין לו - משום שמזל של שנים עדיף משל אחד (ט"ז).

(צח) רק הריוח וכו' - משום שהריוח משועבד לקרן, שאם יפסיד מהקרן ימלא את החלק מהריוח (ט"ז).

לו. עביחיד המקבל עיסקא לזמן קצוב⁶⁸⁶, המקבל יכול לחזור בו כדין פועל שחוזר בחציי היום⁶⁸⁷,

⁶⁸¹ אך אם אין עדים טוענים למקבל מתנה השני שקנה את החפץ (חור"ד).

⁶⁸² אפילו אם הקונה ידע שמטלטלין אלו הם מהעסק (עצי לבונה).

⁶⁸³ וכן הסכים בחור"ד לענין אם הפסידו, ואם אכלו הסתפק אם צריך לשלם שני שלישי ממחירו שכך נהנה או אפילו מזה פטור. (ועי' מקור מים חיים).

⁶⁸⁴ וי"א שצריך להודיע לו שמה שיעסוק מעכשיו יהיה עסק חדש, אך בהודעה סתמית הכל נחשב המשך של העסק הקודם ולא מועיל מה שהודיע לו שהיה הפסד (חזו"א ב"ק סי' כ"א ס"ק כ"ד).

⁶⁸⁵ וי"א דכיון שלא הגיע זמן מכירת הסחורה אינו יכול לדרוש לחלוק, אפילו שלא קבעו זמן לעיסקא (ב"י במקור מים חיים).

ובעל המעות אינו יכול לחזור בו. לז. "הלוקה מעות מחבירו ליקח בהם פירות למחצית שכר, לא יהא לוקח בשלו חטים ובשל חבירו שעורים.

^(ט) לא יהא לוקח בשלו חטים וכו' - כלומר שלא יקח בחלק מלוה של העיסקא שהוא ממון שלו חטים, ובשל חבירו דהיינו החלק פקדון של העיסקא שהוא של הנותן יקח שעורים (ט"ז, ש"ך), והוא הדין בכל שאר שני מינים אסור לעשות כן, אלא יקנה את הכל בשוה (ש"ך). לח. "הנותן מעות לחבירו ליקח בהם פירות למחצית שכר, לוקח בהם כל מין שירצה אפילו בעלי חיים, אבל לא יקח בהם לא כסות ולא כלים.

^(ב) לא כסות ולא כלים - שהם אינם בכלל פירות, אבל שאר הדברים הם בכלל פירות (ט"ז, ש"ך). וכן הדין בכל כיוצא בזה שאינו בכלל פירות, או שאינו בכלל הלשון שאמר לו (ש"ך)⁶⁸⁸. למ. "הנותן מעות לחבירו לקנות בהם פירות למחצית שכר רשאי לקנות גם לעצמו מאותו המין, ובלבד שלא ימכרם ביחד אלא אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן⁶⁸⁹.

^(אב) רשאי לקנות גם לעצמו - ממעות אחרים שאינם דמי העיסקא, יכול לקנות אותו מין פירות וכ"ש מין אחר, ודוקא אם מושיבו בחנות אסור לעסוק בסחורה אחרת כמבואר לעיל סעיף כ"ט, שצריך להתעסק כל היום בסחורה שבחנות ולא בסחורה אחרת, אבל בשאר עסק אינו צריך להתעסק בזה כל היום (ט"ז, ש"ך).

⁶⁸⁶ אבל מי שקיבל מחבירו לחרוש לו שדה ולא התנו על כמות זמן שיעבוד עבורו וגם עוסק בה בכל זמן שירצה אינו יכול לחזור בו (סמ"ע חו"מ סי' קע"ו ס"ק נ"ז). אם לא קבעו זמן גם בזה אומרים שסתם הלוואה שלושים יום, ואם הוא עסק מסויים הוא עד זמן גמר העסק (ברית יהודה עיקרי דינים פכ"ה הערה ס"ג).

⁶⁸⁷ כל זה רק אם אמר שחזור בו, אבל בסתמא אמרינן שמתעסק על דעת השותפות (שו"ת טור האבן סי' מ"ה הובא בברית יהודה פל"ח הערה נ"א ד"ה ובהלואות), [אבל לענין יורשי המתעסק כתב דבסתמא בטלה העיסקא ממילא, ואינם צריכים לחזור בפירוש, ורק אם השתעבדו מחדש מתחייבים, ועי' לעיל הערה 117 ואם תובע מה שהרויח דיש חולקים בזה].

אם גם המתעסק נתן מעות והתעסק עמם, אינו יכול לחזור בו, שכיון שמעותיו משועבדים לעיסקא, דינם כשותפים שאינם יכולים לחזור וכדלעיל סעיף ל"ה, וכן אם גם הנותן מתעסק אינו יכול לחזור, משום ששניהם משועבדים זה לזה וכדין שותפים (שו"ת בית יהודה למהר"י עייאש מנהגי השותפים אות א' בשם רבו מהר"ש צרור זצ"ל, הובא בדברי גאונים כלל ע"ט סימן י"ג, ובפתחי חושן ח"ז הל' שותפים פ"ט הערה ו').

לענין הלוואות ב"היתר עיסקא" י"א שאינו יכול לחזור בו, דדוקא בעיסקא גמורה שהתחייב להתעסק בעסק זה יכול לחזור בו, אך בהלוואה בהיתר עיסקא שיכול לא להתעסק כלל אלא ליתן את דמי ההתפשרות אם אינו רוצה להשבע שלא הרויח יותר, א"כ אין זה עבדות ויכול לחזור בו (שבות יעקב ח"ב סי' קפ"ד, הובא בפת"ש חו"מ סי' קע"ו ס"ק כ"ז, עצי לבונה כאן בשם ר' אביגדור), וי"א שיכול לחזור בו באמצע הזמן ולהחזיר את הקרן עם הרויח שהיה עד זמן זה, אך אם רוצה להמשיך להתעסק במעות אלו אלא שאינו רוצה לתת כל כך הרבה ריוח כמו שסיכמו בתחילה, אינו יכול לחזור בו, וכדין פועל שאם רוצה לחזור לגמרי חוזר אך אם רוצה לחזור משום שרוצה שיוסיפו בשכרו אינו חוזר כמבואר בשו"ע חו"מ סי' של"ג סעיף ג' וד' (שער דעה), וי"א דאע"פ שהמקבל יכול לחזור מהעיסקא בתוך הזמן, מכל מקום הוא מחויב לתת לנותן את דמי ההתפשרות על כל השנה כפי שסיכמו בתחילה אע"פ שחוזר באמצע, או שישבע כמה הרויח בפועל מהעיסקא בתוך זמן זה ויתן לו חצי מהרויח (נתיה"מ סי' ע"ד סק"ד, ועי' עצי לבונה, וכן נראה מסקנת הפת"ש שם), ומכל מקום אף לדעה זו אם הנותן מלוה תמיד אף לזמן קצר יותר, אינו יכול לומר כן שיתן לו את דמי ההתפשרות של כל השנה, והמתעסק נותן לו את דמי ההתפשרות כפי ערך הזמן שחוזר בו (ערוך השולחן חו"מ סי' קע"ו סמ"ה).

⁶⁸⁸ משמע בש"ך שאפילו אם משנה להתעסק בסחורה טובה יותר אסור, ואם שינה והרויח פשוט שצריך לתת מחצית הרויח לבעל המעות, אך אם הפסיד נראה שדינו כשליח ששינה שכל ההפסד עליו (ברית יהודה עיקרי דינים פכ"ה הערה נ"ו).

⁶⁸⁹ המלוה לסוחרים גדולים בעיסקא מסתמא הסכים שלא יצטרך הלוה ליחד סחורה ידועה דוקא, אלא שיקנה לשניהם, ואם יהיה הפסד מחשבים לפי ערך המעות שנתן דנחשב כאילו התנו שיחלקו לפי ערך המעות (חכמ"א כלל קמב סט"ז), ויש אומרים שאם יש לו מעות בעסק אחר או בסחורה אחרת כשיעור מעות העיסקא, מותר לו להוציא את שאר המעות לצורכו, ואף לכתחילה יכול המתעסק לערב את מעות העיסקא עם מעותיו, ולתת ריוח ממה שהתעסק בכל עסק שהוא (שו"ת שואל ומשיב מהדור"ג ח"א סי' קל"ז, שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רט"ז, הובאו בברית יהודה פרק ל"ח סי"ג).

(כב) ובלבד שלא ימכרם ביחד - שמא הסחורה שקנה לעצמו אינה משובחת כמו הסחורה של העיסקא, ועי"ז יפסד הנותן (ט"ז, ש"ך)⁶⁹⁰. במקום שיש ספק בדין או מחלוקת הפוסקים אם הוא רבית קצוצה או אבק רבית⁶⁹¹, י"א שהולכים לחומרא משום ספק דאורייתא לחומרא, אך העיקר כ"א שהולכים לקולא שספק ממון לקולא והמוציא מחבירו עליו הראיה, אם לא שרוב הפוסקים סוברים שהוא רבית קצוצה שהולכים אחר הרוב, ומ"מ ראוי להחמיר לעצמו⁶⁹², וכן הבית דין יאיימו עליו ויאמרו לו שבדבר זה יש איסור, אך אם אינו משגיח בזה אין כח ביד בית דין להוציא ממנו כיון שהוא ספק בדין (ש"ך)⁶⁹³, וי"א שאם הספק אם הוא רבית קצוצה או אבק רבית הוא ספק איסור ולחומרא, וצריך להחזירם אם גבה את הרבית כיון שבא לידו שלא כדין, אבל בספק אם הוא רבית קצוצה או שמותר לגמרי יכול לומר קים לי שהוא מותר (ברית אברהם בפת"ש)⁶⁹⁴.

מ. "הנותן מעות לחבירו ליקח בהם פירות למחצית שכר ואומר לא לקחתי אין לו עליו אלא תרעומת, ואם יש עדים שלקח במעות "משלחו ומכר מוציאין ממנו בעל כרחו, "הואם שלח בהם יד בפני עדים או שאמר בפניהם שחוזר בו משליחותו קנה לעצמו. (ועיין בחושן המשפט סימן קפ"ג מדין זה)⁶⁹⁵.

⁶⁹⁰ מי שנתן לחבירו מעות לקנות סחורה על חצי ריוח ולהביאה לנותן, והביאה לנותן והנותן מכרה בחנותו מעט מעט, ותובע המקבל ריוח מכפי המכירה שמכר הנותן מעט מעט, ואילו הנותן טוען שאינו צריך לתת לו ריוח אלא ממה שהתייקרה הסחורה כשהבאת אותה לכאן אם היתה נמכרת אז ביחד, הדין הוא שמכיון שלאחר שנגמרה שליחותו של השליח והחזיר את הקרן לבעלים, התעכב השליח ולא תבע את חלקו מהריוח, והבעלים התעסקו בסחורה שלהם ומכרו מעט מעט והרויחו, אין לשליח חלק לא בריוח ולא בהפסד, כי עיקר הקרן הוא של הבעלים, ואין לשליח אלא שליש הריוח מה שהרויחו בשעה שהחזיר את הקרן לבעלים (שו"ת הרא"ש בחור"ד).

⁶⁹¹ וגבה כבר את הרבית, והמלוה אינו רוצה להחזיר כדן אבק רבית שצריך להחזיר לצאת ידי שמים, כמבואר לעיל סי' קס"א ס"ב (חכמ"א כלל קמ"ב סכ"ז).

⁶⁹² אך להורות לאחרים בזה, אף אם הרב עצמו פוסק כמ"ד דהוי רבית קצוצה, אך לא חשיב שמחמיר בזה אלא שמיקל בזה שהרי הוא מוציא ממנו ממון (כנה"ג בדרכ"ת).

⁶⁹³ אך יש שפסקו כדעה הראשונה, דכיון שעיקר הנידון הוא אם יש איסור בשעת ההלואה אף לפני גביית הרבית, שהוא נידון של איסור ולא של ממון, וכן אם יש איסור ללוה ולערב ולעדים ואם נפסלו לעדות ולשבועה, שאצלם הוא רק נידון של איסור ולא של ממון, ובזה לא שייך לומר קים לי כהמקילים שהרי הנידון הוא לענין איסור, ולכן אף שעכשיו דנים לענין הממון שהמלוה גבה את הרבית האם צריך להחזירה או לא, לא שייך לומר קים לי כהמקילים כיון שעיקר הנידון הוא לענין איסור (חת"ס).

⁶⁹⁴ ובמקום שיש ספק אם הוא אבק רבית או מותר לגמרי, אומרים בזה ספק דרבנן לקולא, ומותר למלוה לכתחילה לגבות את הרבית והלוה מחוייב לתת את הרבית שהרי התחייב לתת אותה מרצונו הטוב, וכן במקום איסור רבית דאורייתא שיש ספק ספיקא להתיר, שאף בכל האיסורים דאורייתא מותר בספק ספיקא, ואף כאן מותר למלוה לכתחילה לגבותו והלוה חייב לתת (שער דעה).

⁶⁹⁵ דשם מבואר דדוקא אם שינה ממה שבעה"ב שלחו ואמר שחוזר משליחותו קנה לעצמו, אבל אם לא שינה לא מועיל מה שאמר בפני עדים שחוזר משליחותו וקונה לעצמו, אלא קנה לבעה"ב, וכמבואר לעיל סעיף ל' בש"ך (חור"ד).

סימן קעח

(א) ע"אין הולכין בחוקות העובדי כוכבים (ולא מדמין להם), ולא ילבש מלבוש המיוחד להם⁶⁹⁶. ולא יגדל ציצת ראשו כמו ציצת ראשם, ולא יגלה מהצדדין ויניח השער באמצע, ^{פ"א}ולא יגלה השער מכנגד פניו מאוון לאוון ויניח הפרע. ולא יבנה מקומות כבנין היכלות של עבודת כוכבים כדי שיכנסו בהם רבים כמו שהם עושים. הגה אל"א יהא מוצל מהס צמלצוקיו וצפאר מעשיו⁶⁹⁷. ^{פ"ב}וכל זה אינו אסור אלא צדכר שנהגו צו העובדי כוכבים לקס פריאות, כגון שנהגו ללבוש מלבושים אדומים והוא מלבוש שריס, וכדומה לזה ממלצוקי הפריאות⁶⁹⁸, או צדכר שנהגו למנהג ולחוק ואין טעם צדכר, לדיכא למיחש ציה משום דרכי האמורי, וק"ש צו שמץ עבודת כוכבים מאכותיהם. אצל צדכר שנהגו לתועלת, כגון שדרכן שכל מי שהוא רופא מומחה יק לו מלבוש מיוחד שניכר צו שהוא רופא אומן מותר ללבושו, וכן שעושין משום כבוד או טעם אחר מותר. ^{פ"ג}לכן אמרו שורפין על המלכים⁶⁹⁹ ואין צו משום דרכי האמורי:

(⁸) לא יגדל וכו' ולא יגלה – יש לישראל להבדיל מהם מה לי בכך ומה לי בכך, כי המדינות חלוקות במנהגם בזה (ט"ז).

(²) ויניח הפרע – צריך להוסיף לאחוריו (ט"ז).

(¹) ולא יבנה מקומות – היינו שלא יעשה צורות כמו שהם עושים או שלא ישים סימן לקבץ בו הרבים כדרך שהם עושים (ט"ז), אבל אותם שעושים לועד שלהם להתייעץ על עסקיהם ולמשפט אין איסור לבנות כתבנית אותם היכלות⁷⁰⁰ (ש"ך).

(⁷) מלבושים אדומים – שאין דרך הצנועים להיות אדומים בלבושם וצבע השחור הוא דרך צניעות (ש"ך), אבל בשעת השמד מותר לשנות מלבושיו כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי (ש"ך)⁷⁰¹.

⁶⁹⁶ ע"י ב"י שעכ"ז אין חיוב להשתנות מן הגוים אלא שלא יעשה מה שמיחד להם. וע"י שו"ת מהרי"ק סימן פח (אשר הוא מקור לדברי הרמ"א) ולא קאמר סתם שלא יצא בארגמן או בקלוסן כמו שהם יוצאים, אלא ודאי נראה דלא שייך לאסור משום הולך אחר חקותיהם אלא היכא שהדברים מראים שהישראל מתדמה אליהם, כגון שעושה מעשה התמיה אשר אין לתלות טעם בעשייתן אלא מפני חקם וכו' האומר הואיל והן יוצאין וכו' שהוא מכוין להתדמות אליהם כדפירשתי אבל בענין אחר לא.

⁶⁹⁷ משמע דלא כב"י הנ"ל.

⁶⁹⁸ ואפילו ניכרת ביתר מלבושיה שהיא יהודית ורק מלבוש אחד של גוי שמורה על מניעת הצניעות עוברת על לאו (שו"ת דברי חיים יורה דעה חלק א סימן ל).

וע"י שו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק א סימן פא) ז"ל: אבל הבגדים שיש בהן פריצות ממש שנעשו מחדש בבגדי נשים אף שבעוה"ר כיון שגם הישראליות מלובשות בהן גם מתחלה אין להחשיבן מלבושי נכרים מצד עצם הבגדים אבל עצם הפריצות אולי יש להחשיב מחוקות העכו"ם וממילא יש לאסור בגדים אלו לישראליות לבד ענין הפריצות מצד עצמם גם מצד מלבושי נכרים.

וע"י תשובות והנהגות (חלק א סימן תנג) ז"ל: ומיהו ברמ"א ר"ס קע"ח פוסק שאין איסור אלא אם נהגו העכו"ם מפני פריצות, והגר"א זצ"ל בביאורו חולק ואוסר בכל אופן, אם עושים כן רק מפני שכך מנהג העולם דהיינו העכו"ם. וכפי הנראה מנהג ישראל בבגדים ארוכים, ונהגו בקצרים מפני שלעכו"ם כך יפה יותר, ושינו מנהגם ובזה לדעת הרמ"א אין כאן איסור כיון שאין נוהגין כן לפריצות, אבל לדעת הגר"א יש לצדד לאסור, כיון שבלי העכו"ם לא היו לובשים, ואף שאין בזה פריצות אסור לדידיה. אבל יש לומר שבזמנינו אלו שלובשים כן אינו כדי להדמות לעכו"ם ח"ו, אלא לשם יופי, ובזה אין איסור מדינא וכ"כ באגרות חז"א ח"ג.

⁶⁹⁹ שזה כבוד למלך (ר"ן שם).

(וז"ל: אני octagon ע"י נוב"י ח"ב א"ח סי' יח שנשאל אם לעשות בית הכנסת בצורה של מתומנה⁷⁰⁰ תמה למה יעשו כזה ואני חושב אולי ראו בהיכלי שרים או בבתים אחרים כזה ורוצים להדמות להם. ובאמת אין נאה לנו בגלותנו להדמות ולהתקנאות בשרים. ואם הוא מטעם הזה אני קורא על זה וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות. ולכן טוב הדבר שלא לחדש דבר ממנהגים ישנים ובפרט בדור הזה. אבל אם הוא מטעם שבתומנה זו המקום מרווח להם יותר אז אין בזה חשש איסור. וע"י שו"ת יהודה יעלה (א"ח לט) שלעשות מגדל על גג בית הכנסת הוה איסור תורה משום ובחוקותיהם לא תלכו, והוה חילול ה'.

⁷⁰¹ ע"י תורה מציון שנה ה' חוברת ב' סי' יח משו"ת הגר"א שהיום שאין בבגדים אדומים איסור מאחר שאין נוהגים כן העכו"ם. וע"י שו"ת חתם סופר (חלק א אורח חיים סימן קנט) ז"ל: אילו היה תחלת מנהגו באיסור, היה משום חוקי הגוים, אבל אחר שכבר נהגו ישראל לגלח [ולא משום איסור], תו אין בו שום נדנדוד ופקפוק כלל אפילו ריח איסור אין בו.

(ה) שורפים על המלכים - היינו ששורפים כלי תשמישו שלא ישתמש בהן אחר (ט"ז).
 (ב) פ"מי שהוא קרוב למלכות וצריך ללבוש במלבושיהם ולדמות להם מותר בכל:

(1) מותר בכל – מאחר שלא פירשה התורה שום דבר ומסרה לחכמים והם ראו להתיר לקרובים למלכות (ט"ז).

(ג) פ"מי שאכל ושייר פתיתין על שלחנו לא יביא פת שלימה ויניח על השלחן: הגה י"ס מקומות שנהגו לערוך שלחן ולקום עליו מיני מאכל הלילה שלמחר מלין תינוק וי"ס בזה איסור משום (ישעיה ס"ה י"א) העורכים לגד שלחן לכל לערוך מטה למזל התינוק וי"ס מתירין⁷⁰²:

⁷⁰² ע"י שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן קל"ג ז"ל: אסור לשמוח עמהם ביום אידם ולא מצינו חילוק בזה בין עובדי ע"ז לשאינן עובדי ע"ז וא"כ אפילו לא היה כבש זה קרבן היה מן הדין לאסור להתעסק עמהם בשחיטה ולהשתתף עמהם באכילה וגם מפני שהם מצריכים לשחוט בהמתם לפנות אל הדרום אפילו שלא ביום אידם, השוחט להם הוא חייב מלקות משום לא תלכו בחקות העכו"ם.

וע"י שו"ת מהר"י מברונא סימן לד' (הובא במ"ב סי' ח) אנו דדירינן בין האומות ואינהו אזילי בגילוי הראש וחשיב כחוקות הגוים ולא מינכר ביניהון אלא בכיסוי הראש חשוב השתא כעובר על דת יהודית. וע"י ט"ז אר"ח סי' ח סק"ג ז"ל: שהאיסור דווקא כאשר מורידים את הכובע בדווקא (וכן נקט אג"מ אר"ח ח"א סי' א', ומוסיף שלילך ד' אמות הוי מידת החסידות שכולם נוהגים בו).

וע"י שו"ת רדב"ז חלק ד סימן ק"ז (אלף קע"ח - אלף קע"ט), אפי' המתירים שאר הצורות ואריה בכלל בנ"ד מודו דאסור לעשותו בבית או בשדה דאיכא משום לא תלכו בחקות הגוים. לפי שחק הוא לעובדי כוכבי' ומזלות בכל מקומות מושבותם ודירתם שמציירים אותו הכוכב שעובדים בבית תפלתם וכו' אם כן כל ישראל המציייר צורה כזו על פתח ביתו או על הארמש שלו או בכל מקום שיהיה בממשלה היא עובר משום ובחקותיהם לא תלכו שהוא מראה בעצמו שהוא תחת ממשלת השר שלהם ומה' יסור לבו ואינו בכלל יעקב חבל נחלתו.

וע"י שו"ת בית יהודה חלק אורח חיים סימן ח, לא שייך חקותיהם אלא בקום עשה שדבר שהם נוהגין לעשותו אין לנו לעשותו אבל דבר שאינן עושין בידיהם אלא שהם נמנעין מעשייתו בשב ואל תעשה אין לנו איסור במניעתו משו' חוק שלהם דכל שאינו נעשה בידיהם לא מיחזי מניעתו דמשום חוקה הוא

וע"י שו"ת לבושי מרדכי אבן העזר מהדורה קמא סימן מז, המנהג גורע וגרוע באיזה מקומות של מדינת גאליציען אשר גם בביהכ"נ של קהל יראים עושים החופה בביהכ"נ, ועיניך שפיר חזו מ"ש בזה בתשו' אחרונים, כולם רבותינו אשר כל ישראל נשען עליהם, תופסים לעיקר כמש"כ הרמ"א אה"ע סי' ס"א [ס"א] שנוהגים לעשות החופה תחת כיפת השמים, ויותר מזה צווחו בהרמת קולם על גודל איסורים החמורים שנצמח מזה, הא' שינוי מנהג להדמות לחוקת הגוים כידוע שעוברים בזה על כמה לאוין.

וע"י שו"ת בית שערין חלק יורה דעה סימן תכ"ז, מה שנושאים המת בעגלה כזו לאו מאורייתא ילפינן דבמת ל"ש טעם זה רק מיניהו ילפינן שפיר שייך בזה משום חוקת העכו"ם ואסור.

ע"י שו"ת מלמד להועיל חלק א (אורח חיים) סימן ט"ז, מק"ק פראג שהיה שם מקדם ארגעל [כלי נגינה] בביה"כ, אולי נבנתה הבית הכנסת עם הארגעל הזה (כלי נגינה), בעוד שלא היה מנהג זה בעבודתם ובאמת כפי ששמענו עמדה בית הכנסת הלזו מזמן בית שני, וכאשר נתקנה בהיתר, שוב לא היה האיסור חוקת העכו"ם חל עליה, ולא זה ממקומה. אבל כאשר נפלה באמת אין מקימה עוד, מפני שבעת נפילתה כבר הנהיגו כלי שיר זה, ר"ל בארגעל, בבתי עבודתם לשם עבודתם דוקא ואסורה.

וע"י שו"ת שיח יצחק סימן ק"ג, ע"ד לקיחת ס"ת ליד בעת ברכת המלך שמברכים בשבת (כבסי' רפ"ד ס"ז), וע"ד המג"א שם [סק"ז]. עיין בספר אלה דברי הברית, אשר רצה א' מממציאי חדשות לתקן, ב"ה שפה לא נשתרבב מנהג רע כזה נוגע לחוקת העכו"ם. ובמשכיל אל דל ח"א, צועק ככרוכי'א על החזנים האוחזים הס"ת באמירת גדלו????, כאשר עושים כת החדשים. ועיין שו"ת מחנה חיים (ח"ב אר"ח סי' ב').

לנטוע עצים או פרחים על קבר, המנחת אלעזר ח"ב סי' ע"ח מתיר, והפאר אהרן סי' יד אוסר.
 וע"י שו"ת אפרקסטא דעניא חלק א סימן קי"ח, ותו דאפי' ל"ה לנו שום מקור לבימה באמצע רק שהוא מנהג בכל תפוצות ישראל החרדים לדבר ה', בודאי אסור לשנות משום אל תטוש תורת אמוך, כ"ש בדורות אחרונים שבעוה"ר כל העושים בדרך אחרת, רעה נגד פניהם להדמות לחקות הגוים ר"ל, והו"ל תו איסור גמור מה"ת משום ובחקותיהם ל"ת.

ע"י שו"ת מנחת יצחק חלק א סימן כ"ט, שנוהגין בכמה מקומות להעמיד אילנות בחג השבועות בבית הכנסת והובא המנהג הלז במג"א (סי' תצ"ד סק"ד), וח"א הביא מהגר"א ז"ל דמנע המנהג הלז משום חוקת העכו"ם, והד"ש כתב לקיים המנהג משום דכל מה שעושים משום כבוד, אינו בכלל חק לע"ז ע"י שו"ת מגדנות אליהו חלק א סימן י"ח, נכון המנהג שהיה לפניו בערי אשכנז שהיה השמש הולך לקרוא לבית הכנסת או היה חובט על השער לסימן שילכו לביה"כ, אף שבניקל היה להם לעשות זוג ועינבל להעיר לבוא לביה"כ ומנעו מזה משום שהיה מחקות העכו"ם ונימוסיהם, ואם עושין כן לקרוא

- (¹) לא יביא פת שלימה – דווקא להביא שם אסור אבל אם היה שם א"צ להסירו (ש"ך), ובפתייתם לבד יש מצוה להניחם שיהא מוכן לעני (ט"ז).
- (²) שלמחר מלין תינוק - דווקא לערוך שלחן, אבל אם אוכלים סעודה, זה מותר (ש"ך), אבל אינו סעודת מצוה כלל (פ"ת).
- (³) שם – אבל מותר להניח חלות על השלחן בליל שבת שיהא שם כל הלילה שהוא כבוד השבת שכבודו בלחם משנה ואפילו קודם שבת מיד מוציאים אותן מהתנור מניחין אותן על השלחן (ט"ז).

סימן קעט

- (א) ⁷⁰³ 'ואין שואלין בהזוים בכוכבים ולא בגורלות': הגה משום שנאמר (&) תמים תהיה עם ה' אלהיך. 'זכ"ס לאסור לשאול בקוסמים ומנחשים וזמכספים⁷⁰⁴:
- (⁸) לשאול בקוסמים – יש אומרים שמותר לחולה לשאול בקוסמים ומכשפים, וי"א שדווקא חולה שיש בו סכנה או שבא לו חולה על ידי כישוף או מקרה ורוח רעה, וי"א אפילו לחולה אסור בכל ענין (ש"ך).
- (ב) ⁷⁰⁵ 'הנהגו שאין מתחילין בב' ובר'. ואין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה⁷⁰⁶: הגה ⁷⁰⁷ 'ולכן נהגו ג"כ להתחיל ללמוד זכ"ח כי אע"פ שאין נוחשין יס סומן⁷⁰⁷. כמה שאדם יודע שהוא כנגד המזל לא יעשה ולא יסמוך על הנס, אלא שאין לחקור אחר זה משום תמים תהיה כמו שנתבאר:
- (ג) 'האומר פתי נפלה מפי, או מקלי מירי, או בני קורא לי מאחרי, או שצבי הפסיקו בדרך, או שעבר נחש מימינו, או שועל משמאלו, ולמי שאירע לו אחד מאלו עושה ממנו נוחש שלא

ולקבץ ע"י זוג הן גדולים או קטנים הוא איסור גמור עיין שם, הרי שאסור לקרוא אנשים ללכת לבניה"כ ע"י צלצול.

ע"י שו"ת מגדנות אליהו חלק א סימן יח, והנה בנדון דידן הרי אין מטרת הצפצוף לקרוא ולאסוף אנשים לבניה"כ ע"י, ומטרתו הוא להזכיר לכל אחד ואחד בכל מקום שהוא לקרות ק"ש בזמנה, וממילא אינו דומה לחקות העכו"ם, שהם מצלצלין כדי לאסוף אנשים לבוא לבית ע"ז שלהם, משא"כ כאן מטרתו אינו לאסוף אנשים אלא להזכיר, והוא כמו צופר שעושים כדי להודיע מתי הוא זמן הדלקת נרות שבת שלא פקפק על זה שום אדם מעולם, כיון שאין מטרת הצופר הנ"ל לאסוף לבניה"כ אלא להזכיר הזמן, ואינו דומה לדברי הראב"ד הנ"ל, ואין בו משום חקות העכו"ם, ובצירוף הטעמים הנ"ל שאין כוונתו להתדמות להעכו"ם והוא דבר שיש בו טעם בודאי מותר.

וע"י ע"ז יח ע"ב שללכת לתאטרון איסור של מושב ליצים, וע"י חינוך רסב שה"ה יש בו איסור של ובחוקותיהם לא תלכו.

וע"י שו"ע (אורח חיים סימן תקפא): רבים נוהגין לאכול בערב ראש השנה קודם עלות השחר (מהרי"ל) משום דרכי האמורי שהיו נוהגים להתענות בערב חגיגה. וע"י מ"ב תר"ה סק"ד.

העושה דבר מחוקות העכו"ם משום טעם מסוים ולא משום דנהגו כן העכו"ם יש אוסרים (יד קטנה) ויש מתירים מהרי"ק, ואפילו אם אין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו (מהר"ם ש"ק @). הבא ממקום שבגדיהם משונים מעכו"ם לדור במקום שיאן בגדיהם משונים מעכו"ם אין איסור לשנות בגדיו (אג"מ פא ?).

הקשה על שלחן משום עין הרע יש לחוש בו משום דרכי אמורי (כרם שלמה קעח א אות יג סק"ו). ⁷⁰³ האלף לך שלמה (אור"ח סי' ס"ב) – "שא' לבאר לך איך אנו נוהגין להטיל גורל בקדיש וכדומה הא כתב הש"ך בשם התוס' דאין שואלין בגורלות. הנה דע כוונת התוס' הוי על מה ששואלין בגורלות על להבא מה יהי' כגון אם יחי' החולה או ימצא האבדה וכה"ג על ענינים דלהבא אין לשאול דכתיב תמים תהי' עם ה' אלקיך אבל להפיס בין ב' ענינים לידע אם שייך לזה או לזה זה ודאי מותר ואין שייך בזה לומר תמים תהי' שהרי בבהמ"ק הי' מפייסין מי שוחט וכו' וכן שנינו במשנה ופוסקים אין מטילין וכו' ביום טוב מכלל דבחול שרי להטיל גורל וכן בקרא מפורש אך בגורל תחלק הארץ ואיך מצוה הקדוש ברוך הוא לעשות דבר שלא כהוגן ובע"כ דבכה"ג ליכא איסור גורל כלל לכך להטיל על קדישים או כדומה לזה אין בזה מיחוש ופקפוק כלל".

⁷⁰⁴ ע"י שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תתנ"ו שהאיסור היא דווקא לדעת עתידות, אבל אם יש לעשות הנהגה א' או ב' מותר לשאול, ואין בזה איסור, ונשאר בצ"ע???, וכן שם סי' תנ"ד שכל האיסור היא בדווקא עבור העתיד ולא דבר אחר.

⁷⁰⁵ דהיינו שום דבר.

⁷⁰⁶ אין לדחות נישואין משום מילוי הלבנה (תשובה מאהבה ח"ג) וכן במקום הפסד או צורך גדול, וכן בנישואי אלמון או אלמנה (שד"ח ח"ז חו"כ אות כא סק"ה).

⁷⁰⁷ עיי"ש בסמ"ק שעיקר הטעם להמתין לבחורים הבאים מחוץ לעיר ואף לסימטוב.

לצאת לדרך, או שלא להתחיל במלאכה, וכן המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים, וכן האומר אל תתחיל לגבות ממני שחרית הוא, מוצאי שבת הוא, מוצאי ר"ח הוא, ז"כ האומר שחוט תרנגול שקרא בעורב ותרנגולת זו שקראה בתרנגול אסור⁷⁰⁸. הגה ז"ל א"ל א"ל אומר הטעם למה מלאה לשחוט התרנגולת אלא אומר סתם שחטו תרנגולת זו מותר לשחטה כשקראה בתרנגול וכן הוא המנהג:

- (ב) האומר אל תתחל – כל האיסור כשאומרים בפה, אבל אם חושבים ובגלל הנחש נמנע מעסיקו מותר שראוי לאדם לחוש על החשש שחוששין בו הבריות (בפ"ת).
- (ג) אם אינו אומר הטעם – דווקא כאן שיש שינוי טבע הותר לו לעשות ללא אמירה אבל מש"כ במחבר אסור אפילו ללא אמירה (ט"ז), וי"א שמותר לומר ששוחט בגלל זה (ש"ך).
- (ד) בית תינוק ואשה אף על פי שאין ניהוש יש סימן: הגה א"ל הלליח אחר זה ג' פעמים או לא. וכן ז"מותר לומר לתינוק פסוק לי פסוקיך⁷⁰⁹. י"א ללא מותר לעשות לו סימן דבר זכר לעתיד כמו שפעה אליעזר עבד אברהם או יהונתן, ז"ל אוקרין, והולך בתוס ובוטח זה' חסד יסודנו:
- (ה) יש סימן - אם מצליח בסחורה ראשונה אחר שבנה בית או שגולד התינוק או שנשא אשה סימן הוא שהולך ומצליח ואם לאו אל ירגיל לצאת יותר מדאי שיש לחוש שלא יצליח (ש"ך).
- (ו) פסוק לי פסוקיך – משמע שאפילו לעשות מעשה ולסמוך עליו לעתיד מותר דחשבי קצת נבואה (ש"ך).
- (ז) ז"חובר חבר זהו שעל ידי לחש מקבץ חיות או נחשים ועקרבים יתושים ופרעושים: (ח) זהו – אע"ג שמכוון שלא יזיקו ומחברן למקום מדבר שלא ימצאו ביישוב ויזיקו (ש"ך).
- (ט) ז"מי שנשכו עקרב מותר ללחוש עליו ואפילו בשבת, ז"חאע"פ שאין הדבר מועיל כלום⁷¹⁰ הואיל ומסוכן הוא התירו כדי שלא תטרף דעתו עליו⁷¹¹:
- (י) אפילו בשבת – שאסור להרבות בשיחה כמש"כ באו"ח סי' ש"ז (ש"ך).
- (יא) ז"מי שרודפים אחריו נחש ועקרב מותר לחבר כדי שלא יזיקוהו:
- (יב) מותר – דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש (ט"ז וש"ך).
- (יג) קהלוחש על המכה או על החולה, ז"אורוקק ואחר כך קורא פסוק מן התורה, אין לו חלק לעוה"ב. ואם אינו רוקק איסורא מיהא איכא. ואם יש בו סכנת נפשות הבל מותר: הגה וי"א ז"דכל זה אינו אסור אלא כשקורא הפסוק כלשון הקדש אבל כלשון לעז לא. ומיהו צרוקק טוב לזהר בכל ענין, צפרט א"ל מזכירין הקסם שאין לו חלק לעוה"ב:
- (יד) הלוחש – כל רפואה שעושים רחוק מהחולה אסור (פ"ת).
- (טו) ורוקק – כיון שמזכיר שם שמים על הרקיקיה הוי בזיון, ומה שנוהגים קודם ואנחנו כורעים מותר שהכל יודעים שהיא לבזיון הגילולים (ט"ז).
- (טז) שם – משמע שהקורא פסוק ללא שם אף ברקיקיה ליכא אלא איסורא (ש"ך).
- (טז) ואח"כ קורא – המחבר הוא שיטת רש"י אמנם דעת הטור היא דהאיסור אפילו ברוקק אח"כ (ט"ז).
- (יז) ז"תינוק שנפגע אין קורין עליו פסוק ואין מניחין עליו ס"ת:
- תינוק – וה"ה גדול (ש"ך).
  - אין קורין – היינו ללא סכנת נפשות, אבל במקום סכנת נפשות מותר (ט"ז)
- (יח) ז"הבריא מותר לקרות פסוקים להגן עליו מהמזיקין:
- (יט) למדוד האזור וללחוש עליו מותר ואפי' בשבת: הגה ועיין בא"ח סימן ש"ו וה"ה שא"ל לחשים,

⁷⁰⁸ ולכן אסור לתלות על פתח ביתו חפצים מוסיימים בשביל הצלחה (כרם שלמה קעט אות י').
⁷⁰⁹ כך מפרש הרמב"ם מש"כ לעיל תינוק, וצ"ע אם חולק.

⁷¹⁰ עי' אריכות בגר"א החולק.

⁷¹¹ עי' ד"מ בשם הר"ן שלחש שאין אנו יודעים אם יש בם משום רפואה מותרים מספק ורק אסור אותן שבדקו ואינן מועילים, והביא דברי הר"י יונה והמרדכי שכל לחש שאינו ידוע שהו אממוחה אסור משום דרכי אמורי, והרמב"ם סובר שכל קמיע אסורה אם לא שנשכו נחש ועקרב שאז כולם מותרים שלא תטרף דעתו.

ועיין ב"ח סי' ט"א איזה לחץ וקמיע אסור:

- סימן ש"ו – סעיף ז' (ש"ך)
  - סימן ש"א - סעיף כה וסעיף כז (ש"ך).
- (יב) מותר להתרפאות בקמיע אפי' יש בהם שמות, וכן מותר לישא קמיעין שיש בהם פסוקים, ודוקא להגן שלא יחלה אבל לא להתרפאות בהם. מי שיש לו מכה או חולי אבל לכתוב פסוקים בקמיעים אסור⁷¹²:

- אבל לכתוב פסוקים – אסור משום שאם תפול דליקה בשבת אסור להצילם ולהטריח עבורם בשבת (ט"ז).
- (יג) ק"דורש אל המתים זה שמרעב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה:
 (יד) ק"להשביע את החולה לשוב אליו לאחר מיתה להגיד לו את אשר ישאל אותו מותר. ויט מתירין אפי' לאחר מותו אם אינו משביע גופו כל מת רק רוחו:
 (טו) ק"אוחז את העינים אסור ק"דוע"י ספר יצירה מותר אפילו לעשות מעשה:

- אוחז את העיניים – ולוקה⁷¹³ כאשר עושה מעשה בעצמו שזה אסור מעונן, אבל כאשר הוא גורם שמעשה יעשה לבד אינו לוקה שזה בכלל מכשף ולא שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו (ט"ז). ואלה שעושים כך בחתונות עוברים על לאו, ואלו שמבקשים שיעשה עוברים על לפני עור, ולכן מי שבידו למחות צריך למחות, וכ"ש שאסור להסתכל, ואם העושה הוא גוי מותר לראות (פ"ת).
- וע"י ספר יצירה – דווקא על ידי חסידים ונביאים ובתנאי שיתעסקו בהם בקדושה ובטהרה ולצורך קדושת השם או לצורך מצוה רבה, אבל לא נמצא זה בדורות הללו (ש"ך).

(טז) ק"מעשה שדים אסור ויש ק"מי שמתיר לישראל בהם על הגניבה: הגה וכו"ל בזה. ק"דוע"י השבעה שמשביע אותם ע"י שמות יט מתירין בכל ענין. מ"מ רוב העוסקים בזה אינן נפטרים מהם בשלום, על כן שומר נפשו ירחק מהם:

- וכיוצא בזה – שאז אינו עושה מעשה (ש"ך).
- (יז) ק"דהנהגים לערוך שלחן עם מיני מאכל בליל המילה ואומרים שהוא למזל התינוק אסור: (ועיין לעיל סוף סימן קע"ח):
- (יח) ק"גלקט הבית בעשב שיש לו ריח טוב יש מי שאוסר א"כ עושה כן כדי להסיר ריח רע:
- מי שאוסר – שנראה כמקטיר לשד (ש"ך).
- (יט) ק"דהמקטיר לשד לחברו ולכופו לעשות כרצונו חייב משום עובד עבודת כוכבים. הלומד מן האמגושי אפילו דברי תורה חייב מיתה:
- הלומד – היינו שלומד עניני כישוף לעשות, אבל למוד דברי תורה להבין ולהורות מותר כ"ז שהלומד לא מין לעבודת כוכבים (ש"ך).

סימן קפ

(א) ק"בכתובת קעקע היינו ששורט על בשרו וממלא מקום השריטה בחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים⁷¹⁴:

- ששורט – ה"ה אם כותב בצבע תחילה ואח"כ שוטר במקום הצבע (ש"ך).
  - שם – בכל מקום שיעשה כן על בשרו חייב בכל מה שיכתוב (ש"ך). וי"א שאין חיוב מכות א"כ כתב צורת אותיות, ואות א' מספיק לחייב, וללא אות אסור מדרבנן (פתחי תשובה).
- (ב) ק"באם עושה כן על בשר חבירו אותו שנעשה לו פטור א"כ סייע בדבר:
- חבירו – ע"י לקמן סעיף יא (ש"ך).

⁷¹² ע"י הערה 711.

⁷¹³ וזה נוגע לכל כוסם אפילו למשחק. אמנם אם מראה קודם מותר (כרם שלמה סק"ז אות ב).

⁷¹⁴ חייב אפילו אינו כותב שם ע"ז (טור).

- פטור – אבל אסור (ש"ך).
  - (ג) ק"מותר ליתן אפר מקלה על מכתו:
  - על מכתו – שמכתו מוכיח עליו שעשה משום רפואת המכה ולא משום חוקות העכו"ם (ש"ך), וזה אפילו אם אפר כירה שהוא קשה ומקעקעת מ"מ מקום מכה והרושם מוכיח עליו ואפילו לאחר שנתרפא המכה מ"מ נשאר שם רושם המכה (ט"ז).
  - (ד) ק"הרושם על עברו שלא יברח פטור. ק"טונראה ללכתחילה מיהא חסור:
  - דלכתחילה – אם לא מל ולא טבל אז מותר לקעקע בו, וכאן מדובר שמל וטבל (פתחי תשובה).
  - (ה) ק"השורט בבשרו אינו חייב אא"כ עושה כן על מתו או לעבודת כוכבים, אלא שעל מתו חייבים בין ביד בין בכלי, ולעבודת כוכבים אינו חייב אלא בכלי:
  - השורט – ולא ממלא את המקום בצבע (ש"ך).
  - על מתו – בשביל מתו (ש"ך).
  - (ו) ק"הגדידה ושריטה על מת אסור אפילו שלא בפני המת. ועל כער אחר קרי:
  - צער אחר – וי"א שצער אחר ג"כ אסור (ש"ך).
  - (ז) ק"בביש מי שאומר דדוקא שריטה אבל אם מכה בידו על בשרו עד שדמו שותת מותר ק"בויש מי שאוסר:
  - ויש מי שאוסר – אם עושה על המת, אבל אם עושה בשביל התורה מותר (ט"ז וש"ך).
  - (ח) ק"ב"המשרט ה' שריטות על מת אחד או על ה' מתים שריטה אחת חייב ה':
  - (ט) ק"ב"הקרח הוא שתולש משער ראשו על המת בכל מקום בראש, בין ביד בין בסם, ושיעורו ק"ב"די שיראה מראשו כגרים פנוי בלא שיער, ק"ב"וי"א שתי שערות, ק"ב"ויש מי שאומר דאיסורא איכא אפי' בשער א':
  - אפילו שער א' – משום חצי שיעור אסור מן התורה (רע"א).
  - (י) ק"ב"הקרח קרחה אחת על ה' מתים אינו חייב אלא אחת, אבל אם קרחה ה' קרחות על מת א' חייב על כל או"א:
  - (יא) ק"הקורח בראשו של חבירו והמשרט בבשר חבירו וחבירו מסייע, אם שניהם מזידיים שניהם לוקים, אחד שוגג ואחד מזיד המזיד לוקה:
  - (יב) ק"ה"גם הנשים מוזהרות בבל יקרחו: הגה וכל שכן צלל יסרטו, ויש להזהירם שלא תתלשנה בשעריהן על מת שלא תצאנה לידי קרחה, וכן בשריטה:
- סימן קפא**
- (א) ק"ב"הפאות הראש הם שתיים סוף הראש הוא מקום חיבורו ללחי מימין ומשמאל:
  - מימין ומשמאל - אצל האזן (ש"ך).
  - (ב) ק"ב"הבין שגילח הפאות בלבד בין שגילח כל הראש עם הפאות חייב:
  - (ג) ק"ב"האינו חייב אלא בתער ק"ב"ויש אוסרים במספרים כעין תער ויש לחוש לדבריהם:
  - כעין תאר – שגוזז במספרים סמוך לבשר (ש"ך)⁷¹⁵.
  - (ד) ק"ב"הגם הניקף חייב אם סייע בדבר, שמטה עצמו אליו להקיפו, ק"ב"האבל איסורא איכא אע"פ שלא סייע, לפיכך אסור להיות ניקף אפילו על ידי עובד כוכבים:
  - (ה) ק"ב"המקיף את הקמץ חייב: ק"ב"הצלל מותר להקיף את העוצד כוכבים או את האשה, ק"ב"ויש מסתפקים בצלל. ק"ב"הקמץ מותר להיות ניקף מן העוצד כוכבים.
  - ויש מסתפקים – ואינו עיקר (ש"ך).

⁷¹⁵ ע"י מנח"י ח"ד סי קיג אות ה, על פי משנה בנדה דף נב ע"ב כדי לכופ ראשן לעיקרן, וע"י רמב"ם נזיר פ"ה ה"א וז"ל: נזיר שגלח שיערה אחת לוקה בין בתער בין בזוג והוא שקצצה מעיקרה כעין תער וכן אם תלשה בידו לוקה אחד המגלח ואחד המתגלח שנאמר תער לא יעבור על ראשו ואם הניח ממנו כדי לכופ ראשה לעיקרה אינו לוקה שאין זה כעין תער:

- וקטן מותר – קשה שיש איסור על האבא של אמיר הלעכו"ם ולקטן אין שום איסור (פ"ת).
- (ו) קמ"באשה אינה במצות הקפה, וי"א שאף על פי שמותרת להקיף פאת ראשה אסורה להקיף פאת ראש האיש ואפילו הוא קטן:
  - אפילו – (רע"א ?).
  - (ז) קמ"געבדים חייבים בהקפת הראש כאנשים:
  - כאנשים – שכל הסיבה שנשים פטורות מאחר שאין להם זקן, ולעבדים יש זקן (ש"ך).
  - (ח) מומטום ואנדרוגינוס אסורין בהקפת הראש:
  - אסורים – מספק (ש"ך).
- (ט) קמ"דשיעור הפאה מכנגד שער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן⁷¹⁶ מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד:
  - לא תגע – אבל לסרק את הפאות, ולתלוש שערות מותר (בפ"ת).
  - (י) קמ"האינו חייב על השחתת פאת הזקן אלא בתער, אבל במספרים מותר אפילו כעין תער: הגה קמ"ומ"מ נוהרים כשנסתפרין במספרים שיעקה היקף הגילוח בחלק העליון מן המספרות ולא בתחתון, פן יעקה הכל עם חלק התחתון והוי כתער. קמ"מיהו נראה דתחת הגרון אין לחוש בזה הואיל ואינו עיקר מקום הפאות:
  - אלא בתער – ואפילו אם השערות מאד קטנות (בפ"ת). וכן באבן חד, אבל במשחה מותר (שם)⁷¹⁷.
  - (יא) קמ"הפאות הזקן הם ה' ורבו בהם הדעות, לפיכך ירא שמים יצא אם כולם ולא יעביר תער על כל זקנו כלל. קמ"האפילו תחת הגרון:
  - על כל זקנו – כולל השפם (ט"ז).
  - (יב) קמ"האשה שיש לה זקן מותרת להשחיתו, ודינה בהשכחת זקן האיש כדינה בהקפת ראש האיש:

סימן קפב

- (א) קמ"המעביר שער בית השחי ובית הערוה, אפילו במספרים כעין תער⁷¹⁸, היו מכין אותו מכת מרדות. קמ"בד"א במקום שאין מעבירין אותו אלא נשים, כדי שלא יתקן עצמו תיקון נשים. אבל במקום שמעבירין אותו גם האנשים, אם העביר אין מכין אותו: הגה קמ"האפילו לכתחילה קרי רק החזרים נמנעים זכ"מ וע"ל סימן קנ"ו: ומותר להעביר שער שאר אברים במספרים בכל מקום:
  - גם האנשים – י"א היינו גוים, וי"א דווקא יהודים (רע"א).
  - אברים במספרים – כעין תער אבל תער עצמו אסור (ש"ך), וי"ח שבתער מותר (ט"ז).
  - (ב) קמ"מי שמגלח כל שיער שבו⁷¹⁹ מראשו ועד רגליו י"א שמותר לו לגלח גם של בית השחי

עי' רש"י מכות דף כ ע"א ד"ה שתיים מכאן - חמש פאות יש לו לזקן אחד למטה מן האוזן מקום⁷¹⁶ שלחי התחתון יוצא ומתפרד שם ושם נקרא פאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ששם מתחלת הזקן וכל מה שלמעלה עד הצידעא בכלל פאת הראש היא ושתי השיבולות כל אחד מהן לסוף הלחי ונקרא פאה ואחת מלמטה שיער שבין השיבולת באמצע הסנטר שלועזין מנט"ן. ועי' שם בגמ' כ ע"ב ז"ל: תנו רבנן פאת ראשו סוף ראשו ואיזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו.

⁷¹⁷ עי' נוב"י י"ד סי' פא ז"ל: פשוט הוא דאם מעביר אבן על זקנו שהוא אסור דגם חודו של האבן חותך השער וכל שחותך השער סמוך לעיקרן הוי גילוח שיש בו השחתה ואסור. אמנם במשיחה שעושין כעין טיח הטיט אין זה גילוח ומותר כמ"ש לעיל ואף על פי כן לאותן שמגלחין על ידי טיחת טיט הזה של סיד ואויר"ם ונשאר הטיט הזה על פניהם עד שנתייבש ואח"כ גוררים את הטיח הזה מעל פניהם אני מזהיר אותם תמיד שלא לגרר הטיח הזה בסכין או בשאר דבר חד דבקל יכולים לבוא לגילוח שיש בו השחתה שע"י הגירור בכח יחתוך הסכין או הדבר חד השער אשר לא שלט בו טיח הזה והוי כמו תער לכן יטלו קיסם או כלי עצם חלק לגרר בו שבזה אין חשש חיתוך שערות כלל.

⁷¹⁸ אבל שלא כעין תער מותר (ב"י בשם הראשונים).

⁷¹⁹ לרפואה.

ובית הערוה:

• מראשו – היינו מראש גופו עד סוף גופו שהרי לעיל קפא מבואר שאסור לגלח את הראש (ש"ך).
(ג) ק"ה אסור לחוך בידו בשער בית השחי ובית הערוה כדי להשירו, אבל מותר לחוך בבגדו להשירו:

(ד) ק"ימי שיש לו חטמין בבית השחי ובית הערוה ומצטער מצד השער מותר להעבירו:
(ה) ק"ילא תעדה אשה עדי האיש כגון שתשים בראשה מצנפת או כובא או תלבש שריון וכיוצא בו ממלכזקי האיש לפי מנהג המקום הטוא. או שתגלח ראשה כאיש. ולא יעדה איש עדי אשה, כגון שילבש בגדי צבעונים, וחלי זהב במקום שאין לובשין אותם הכלים, ואין משימין אותו החלי אלא נשים: הגה ואפילו צאחד מן הצגדים אסור אף על פי שניכרים צצאכר צגדיהם טהוא אש או אשה, טומטוס ואנלרוגיטוס אסורים להתעטף כאשה:

• לא תעדה – רק דרך קישוט אסור אבל אם עושה כן מפני החמה הוא צנה או גשמים אין אסור. ויש מתירים משום שמחת פורים, וכן משום שמחת חתן, ויש אוסרים (ט"ז), כל המחלוקת היא רק בתיקוני אשה אבל אם לובש בגדי אשה עד שאינו ניכר שהוא איש או איפכא בכל ענין אסור (ש"ך).

(ו) אסור לאיש ללקט אפילו שער אחד לבן מתוך השחורות משום לא ילבש גבר וכן אסור לאיש לצבוע שערות לצנות סיהו שחורות אפילו שער אחד. וכן אסור לאיש להסתכל במראה וע"ל סימן קנ"ו:

- שערות לבנות – שזה נוי אשה אבל איפכא מותר (ט"ז).
- במראה – במקום שאין אנשים מסתכלים, אבל אם אנשים מסתכלים אין אסור, וחברים נמנעים (רע"א⁷²⁰).

Asd;flkjasdf

סימן קפג - אשה שרואה טיפת דם צריכה לישב ז' נקיים, ובו סעיף אחד:

א. ק"ה אשה שיצא דם ממקורה⁷²¹, ק"י בין באונס בין ברצון, טמאה, ק"והוא שתרניש ביציאתו. ומיהו משתרניש בו שנעקר ממקומו ויצא, ק"י טמאה אף על פי שלא יצא לחוץ. ואפילו לא ראתה אלא טיפת דם כחרדל, ק"י וישבת עליו שבעה נקיים. הגה: כלאסר יתצאכר לקמן סימן קל"ו. ק"י ואין חילוק בין פנויה לנשואה לענין איסור נדה, כי כל הצא על הנדה חייב כרת:

- א. באונס - פירוש ע"י קפיצה וכדומה⁷²² (ט"ז).
- ב. ברצון - פירוש כפי טבע האשה מחמת עצמה (ט"ז).

⁷²⁰ כרמ"א קנו סעיף ב.

⁷²¹ המקור הוא הרחם שבו נוצר הולד.

ואשה שניטל כל הרחם שלה [ע"פ הוראת חכם], וראתה אח"כ דם, הרי זו טהורה, דכל דם שאינו בא מן המקור, דהיינו הרחם, אינו מטמא. אמנם אם לא הוציאו את כל הרחם, ונשארו חלקים ממנו בפנים, הדם שבא אח"כ הוא מן הרחם, וטמאה. ודע, דאם היתה טמאה נדה, והוציאו את כל רחמה, עדיין היא בטומאתה עד שתמנה ז' נקיים ותטבול ותטהר כדין, וחייבת גם לבדוק בז' נקיים, בפרט משום החשש שלפעמים משאירים חלקים מהרחם בפנים (חוט שני ס"ק ב אות א). אשה שיש לה פצע באותו מקום (עי' לקמן הערה 730 לגבי תואר "אותו מקום"), ויוצא ממנו דם, אין זה דם נדות (קפז ס"ה). ולענין אשה שיש לה מכה ברחם, המוציאה דם, ראה להלן סימן קפז ס"ה ס"ק ל.

⁷²² וה"ה אם ראתה מתוך פחד או התאמצות, חשיב דרך אונס, וכן אשה הלוקחת כדורים כדי לקבל את מחזור הדמים שלה, או כדי להקדים או לאחר את וסתה, הוי דם נדה וטמאה (חוט שני ס"ק ג אות ו). וה"ה אם ראתה דם ע"י מכשיר חיצוני שהגיע עד לפתח המקור טמאה (חוט שני ס"ק ג אות א), וראה גם להלן סי' קצד ס"ב ס"ק ח לענין דין 'פתיחת הקבר'. לענין אשה שהפילה ולדה, אם טמאה נדה, ראה להלן סי' קצד ס"ב.

ג. והוא שתרגיש - היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן טמאה אף כשלא הרגישה, כדלקמן סימן ק"צ (סעיף א')⁷²³ (ש"ך).

ד. שתרגיש - ודע, דשלושה מיני הרגשות יש לענין שיהא טמאה מדאורייתא. א. שנודעזע גופה. ב. שנפתח מקורה⁷²⁴. ג. כשמרגשת שדבר לח זב ממנה בפנים (נוב"י, חו"ד פת"ש⁷²⁵). וי"א דזיבת דבר לח לא חשיבא הרגשה (חת"ס בפת"ש)⁷²⁶. ומיהו אם מצאה דם בבדיקה בלא הרגשה, או אחר תשמיש בלא הרגשה, הרי זו טמאה מדאורייתא⁷²⁷, די"ל דהא דלא הרגישה משום דסברה שהוא העד או השמש⁷²⁸ (פלת"י, סד"ט, חו"ד בפת"ש). וכן סמוך מיד אחרי הטלת מי רגלים הוא גם כן דאורייתא⁷²⁹, אבל קינוח שאינו מיד אחרי הטלת מי רגלים, והיה רק קינוח מבחוץ, אינו אלא דרבנן. וכן כל בדיקה שלא הכניסה העד בעומק אותו מקום⁷³⁰, אינו אלא מדרבנן כשלא הרגישה (חו"ד בפת"ש).

⁷²³ ונפ"מ בזה לענין כשנמצא הדם על דבר שאינו מקבל טומאה או בגד צבעוני, כדלהלן סימן קצ"ט. ולענין דם שבא בלא הרגשה והוא ודאי מגופה, ראה להלן סי' קצ"ט אות 1055.

⁷²⁴ היא הרגשה הדומה להרגשה בשעה שאדם מתחיל להטיל מי רגלים (ערוה"ש סעיף ס', ו"כ בשו"ת חת"ס סי' קעא שהיא כהרגשת עקיצת מי רגלים). והרגשה זו היא רק בתחילת הוסת, ואח"כ כל הימים שרואה חשיב דם בהרגשה, כיון שהוסת התחיל בהרגשה (שו"ת חת"ס סי' קעז ד"ה ואומר). ובזמננו הרגשה זו אינה מצויה, דמתוך נשים רבות היו יחידות שהיתה להם באמת הרגשת פתיחת פי המקור (שיעורי שבה"ל סי' קצ"ט א"ס"ק יא).

⁷²⁵ מיהו נחלקו הפוסקים באיזה מקום בגופה חשיבא הרגשה בזיבת דבר לח, י"א דבכל אותו מקום חשיבא הרגשה (נוב"י, וכן שאר האחרונים לא חילקו בכך), וי"א דדוקא אם הרגישה את הזיבה בשעה שזב מן המקור לאותו מקום (חו"ד). אמנם י"א שבמציאות אי אפשר להרגיש זיבה בתוך חלל הגוף רק כשסמוך לאויר העולם (הג' ברוך טעם על הנוב"י). וכן נשים המרגישות לחות ורטיבות סמוך לאותו מקום מבחוץ, או בין השפתיים של אותו מקום, לכר"ע לא הוי הרגשה, דהרגשה בעינן בתוך אותו מקום ולא מבחוץ (חוט שני ס"ק ד).

⁷²⁶ וכן עיקר (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' פח וח"ה סי' קיג).

בזמננו הנשים אומרות שאינן מרגישות הרגשות הללו, ומ"מ כתבו הפוסקים שיש להתייחס לראיותיהן כטומאה דאורייתא, מחמת כמה טעמים: א. דודאי שהן מרגישות אלא שאינן מבינות (ערוה"ש סעי' סא), וכיון דחזינן שהנשים יודעות בדיוק מתי נעשו נידות, על כרחך ודאי שהן מרגישות (שו"ת אגרות משה ח"ד סי' יז אות יב, תשו' לר"ש איידער). והוא מחמת חוסר שימת לב ועצבים, וחושבות שאינן מרגישות, אבל אחר בירור מתגלה שהן כן מרגישות (שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קיט ס"ק ט). ואם רואות דם כדרך הנשים יש להניח שהיתה בהרגשה ורק הן לא הבחינו בכך, שמחמת חולשת הדורות חוזק ההרגשה נחלש, וגם נחלשו החושים, וה"ה אשה המשותקת בפלג גופה התחתון אם היה דם כדרך הנשים, יש להניח שהיה בהרגשה אף שאין לה יכולת להרגיש הרגשה זו (חוט שני ס"ק ד). ב. דההיתר של ראייה בלא הרגשה הוא משום דהויא ראייה שלא כדרך, אבל בזמננו שכל הנשים אינן מרגישות, אף אם ראתה בלא הרגשה הויא ראייה כדרך (בית מאיר בצלעות הבית סי' יג טז ע"א, הגר"ש אלישיב בקובץ תשובות ח"א סי' פד, וכע"ז בפרדס רימונים סוף פתחי נדה).

ולענין שאר ההרגשות שבגוף הרגילות לבא עם הוסת, ככאבי ראש או כאבי בטן וכדומה, יש מן הפוסקים הסוברים דחשיב הרגשה (פרדס רימונים סוף פתחי נדה ובסי' קפט על הט"ז ס"ק לח, סד"ט סי' קצ"ט א"א ד"ה אמנם ובסי' קפו ס"ק ד"ה והנה וע"ע מש"כ בסי' קפט ס"ק כז, שו"ת מהר"ם שיק סי' קפד, שו"ת אגרות משה ח"ד סי' יז אות יב וציץ אליעזר ח"ו סי' כא). ויש שהקלו דלא חשיב הרגשה (ערוה"ש סעי' נט, הגר"ש אלישיב בקובץ תשובות ח"א סי' פד, חוט שני ס"ק ד אות א ואות ד, מראה כהן פ"א עמ' ג).

ולענין אשה שראתה טיפות דם בתוך ליחה לבנה מרובה, י"א דחשיב שראתה הדם שלא ע"י הרגשה, דתלינן ההרגשה בליחה המרובה (שב יעקב ובית יעקב בפת"ש סי' קצ"ט סעיף א), ויש שהשיג על זה (סד"ט בפת"ש שם).

⁷²⁷ והוא הדין אשה הנבדקת אצל רופאה או אחות, אפילו לא הגיעו לפי המקור, ונמצא דם על המכשיר או הכפפות, אפילו כל שהוא, טמאה, ואין חילוק באיזה עובי המכשיר, דחיישינן שמא הרגישה וסברה שזו הרגשת המכשיר. אמנם אם לא נמצא דם אין צורך לבדוק את הכפפה אם יש בה דם, ורק מצד 'כל המרבה לבדוק הרי זו משובחת' (חוט שני ס"ק ג אות ה וס"ק ד אות ב).

⁷²⁸ "שמש" הוא כינוי לאבר התשמיש של האיש.

ואף אם אומרת ברי לי שלא הרגשתי, טמאה מדאורייתא (בינ"א כלל קיג ס"ק ח).

⁷²⁹ וי"א דאם מצאה כתם אחרי הטלת מ"ר הוי דרבנן כשאר כתמים, וכן לענין שיעור "מיד" אחרי הטלת מי רגלים, ראה להלן סי' קצא אות 1198.

⁷³⁰ מתוך צניעות הענין אנו מכנים הנרתיק בלשון "אותו מקום", ועי' ציור שאותו מקום כולל מחוץ לגוף עד צואר הרחם.

ה. שלא יצא לחוץ - רק בשעה שהדם יוצא מהרחם לאותו מקום, או נטמאת נדה⁷³¹, ולא בשעה שיוצא מאותו מקום לחוץ לגוף, [ומ"מ כל זמן שמוצאת דם באותו מקום טמאה, דחיישינן שמא יצא הדם מהמקור] (ברית אברהם בפת"ש).
ו. כחרדל - והוא הדין פחות⁷³² (ש"ך).

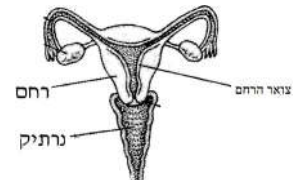
שו"ע יורה דעה סימן קפד

(א) קטרוב הנשים יש להם וסתות (פירוש זמן קבוע אורח כנשים) לראות בזמן ידוע, כגון מעשרים לעשרים יום או קטמל' לל' יום. קטוכל אשה שיש לה וסת קבוע, בא עליה שלא בשעת וסתה ואינה צריכה בדיקה לפני תשמיש. קטיהגה גם אין לה להחמיר לבדוק עצמה לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש, שלא יהא לבו נוקפו ופוכס. קטאבל שלא בשעת תשמיש כל המרבה לבדוק הרי זו משובחת⁷³³:

א. או מל' - סתם וסת הוא משלשים יום לשלשים יום, לפיכך אם לא קבעה וסת, מסתמא וסתה כל שלשים יום. ובתוך שלשים מיקרי שלא בשעת וסתה (ש"ך), וי"א שצריכה בדיקה לתשמיש אף תוך שלשים⁷³⁴ (סד"ט, חו"ד בפת"ש).

ב. ואינה צריכה בדיקה לפני תשמיש - ואין להחמיר לבדוק, לא לפני תשמיש ולא אחריו⁷³⁵ (ש"ך).
(ב) קטבשעת וסתה צריך לפרוש ממנה עונה אחת, קטולא משאר קריבות אלא מתשמיש המטה בלבד, קטאם הוא ביום פורש ממנה אותו היום כולו⁷³⁶, אפי' אם הוסת בסופו, ומותר מיד בלילה שלאחריו, וכן אם הוא בתחילתו, פורש כל היום, ומותר כל הלילה שלפניו, וכן הדין אם הוא בלילה פורש כל הלילה ומותר ביום שלפניו ולאחריו, קטביין שקבעה וסת בג"פ או בפ"א: הגה קטניכל זה לא מייכי אלכא צוסת התלוי צימים, אלכל לא צוסת התלוי צסינוי הגוף⁷³⁷, וע"ל סימן קפ"ט. קטולאשה שמשנית וסתה להקדים צ' או ג' ימים או לאחר, כשמגיע זמן וסתה לריך לפרוש ממנה צ' או ג' ימים קודם או אחריו, וע"ל סי' קפ"ט:

ג. צריך לפרוש - מדרבנן (ש"ך). וי"א דפרישה בעונת וסתה הוא מן התורה⁷³⁸ (נודע ביהודה, חת"ס בפת"ש).

⁷³¹ דם הנדה אינו מטמא אלא כשיוצא דרך ערוותה. ואשה שעברה נתוח קיסרי, אם לא יצא דם דרך אותו מקום אלא רק דרך מקום הניתוח הרי זו טהורה (חוט שני ס"ק ב אות ד).
⁷³² ולענין טיפת דם זעירה שאינה נראית אלא ע"י זכוכית מגדלת, ראה להלן סי' קפח אות 892.
⁷³³ אמנם אם גורם שמשרטת עצמה, לא תבדוק. כמו כן אין לבדוק בנייר שמקנחות אחר צרכים והטלת מי רגלים, כיון שהנייר יש לו הרבה חסרונות בהלכה (שיעורי שבה"ל ס"ק יא). בזמן הזה שאין אנו בקיאים במראות, והרבה פעמים אוסרים מספק וחומרא, ודאי אין מעלה ברבוי בדיקות (תשובת הגר"מ פיינשטיין לר"ש איידער).
⁷³⁴ דין אשה שאין לה וסת קבוע אם צריכה בדיקות לתשמיש, יבואר לקמן סי' קפו ס"ב.
⁷³⁵ אמנם אם הבעל ציוה לה שתבדוק עצמה, שרי לבדוק (כרתי ופלתי סי' קפו ס"ק א). וכל אדם רשאי להחמיר על עצמו לצוות לאשתו שתבדוק קודם תשמיש, אבל לא לאחר תשמיש (שו"ע הרב ס"ק ג). והנהיגים שהאשה בודקת קודם תשמיש, נחשב כמו שציוה לה בעלה לבדוק, ומותרת לבדוק (שיעורי שבה"ל ס"ק ח).
⁷³⁶ אשה הנוסעת מאמריקה לא"י, והגיעה בתחילת הלילה, והיתה עונת הפרישה שלה ביום, וע"י הנסיעה נתקצר היום, נראה להחמיר שצריכה לפרוש גם בלילה שאחריו כשיעור הבדל השעות כדי להשלים עונה שלימה (שיעורי שבה"ל ס"ק ו).
⁷³⁷ היינו וסת הגוף שאינו בא לזמן ידוע, ומבואר דינו להלן סי' קפט סעיף כד וכה.
⁷³⁸ ואשה שרואה בהפלגות קצרות ולעולם חל ליל טבילתה בעונת וסתה, כתב בתפארת למשה שמתורת לשמש בעונת וסתה. ומ"מ עדיף שתפסיק בטהרה ביום ד' ותתחיל למנות מיום ה' לראייתה, אם יכולה, כדי שלא יחול ליל הטבילה בעונת וסתה (פת"ש).

ד. עונה אחת - ובימים או לילות קצרים יש לפרוש י"ב שעות⁷³⁹ (ש"ך). וי"א שאין לחוש לכך, אלא פורשים יום או לילה כפי מה שהוא (ט"ז ופת"ש).

ה. אחת - ובאור זרוע כתב דצריך לפרוש עונה נוספת קודם עונת וסתה, שהם יחד כ"ד שעות. והירא את דבר ה' נוהג כהאור זרוע (ש"ך), וי"א שאין לחוש לזה⁷⁴⁰ (ט"ז).

ו. ולא משאר קריכות - והמחמיר לפרוש מחבוק ונשוק⁷⁴¹, תבא עליו ברכה⁷⁴² (ש"ך). וי"א דחבוק ונשוק יש להחמיר בהם מדינא (ט"ז).

ז. להקדים ב' או ג' ימים - היינו שאין לה וסת קבוע, אך רגילה לראות וסתה בימים מסויימים בלבד, כגון שלעולם רואה בין יום כ"ט ליום ל"ב, דחוששת לכל ימים אלו, כדין עונת וסת קבוע⁷⁴³ (נוב"י בפת"ש). וי"א דקאי באשה שיש לה וסת קבוע, אך פעמים מקדמת ופעמים מאחרת, שאסורה בכל הימים הללו, מחשש שמא קבעה את אותן ימים שהקדימה או אחרת בהן, דקשה לעמוד על חשבונות אלו⁷⁴⁴ (חור"ד בפת"ש).

⁷³⁹ ומצינו כמה אופנים לשער י"ב שעות אלו: א. שש שעות קודם חצות, ושש שעות אחר חצות (נקוה"כ). ב. בימי ניסן ותשרי מזריחה לשקיעה, ובימי תמוז וטבת מחצות לחצות (דרישה). ג. י"ב שעות למפרע משעת ראייתה (פלת"י ס"ק ד ושר"ת חת"ס סי' קעט). ד. שש שעות קודם שעת וסתה, ושש שעות אחרי (ט"ז, ודחה דהא קתני דאסורה כל היום).

חומר זה לא נתקבלה, נראה משום דגורם טעות בחשבון, מיהו כל המחמיר קדוש יאמר לו (שיעורי שבה"ל בש"ך ס"ק ז).

⁷⁴⁰ וכן פסק הערוה"ש ס"כ והחזו"א במכתב (בספר טהרת בת ישראל). וע"ע חוט שני (ס"ק ו) דדעת החזו"א היתה דבני תורה יש להם להחמיר כהאו"ז א"כ הוא צורך גדול. וכ"כ בשו"ת אג"מ ח"ג סי' מח דראוי להחמיר אם לא במקום הצורך. ובשיעורי שבה"ל (בט"ז ס"ק ב) כתב שברוב המדינות נהגו כהאו"ז, ואף בוסת שאינו קבוע. ולענין בדיקה בעונת או"ז, ראה להלן סעיף ט אות 763.

ולענין אם לחוש לעונת או"ז בעונה בינונית כשוסתה בלילה, י"א דאין חוששים ביום כ"ט, כיון דחשש עונ"ב היא רק ביום ל' (הגר"ש אלישיב מובא בלבושי עוז סי' קפט ס"א תמצית הדברים אות י). וי"א לחוש לאו"ז כמו כל הוסתות (שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קצח).

⁷⁴¹ וה"ה שלא לישן עמה יחד במטה אחת (שו"ע הרב ס"ק ו).

⁷⁴² ולמעשה טוב להחמיר, מפני שע"י חבוק ונשוק שלא בשעת היתר ביאה עלולים לבא לידי איסור הוצאת זרע לבטלה (שיעורי שבה"ל בש"ך ס"ק ו), וה"ה אסור לעשות שום דבר הגורם לו להקשות את עצמו שלא במקום מצוה (עי' שו"ע אה"ע סי' כג ס"ג).

⁷⁴³ והוא המכונה בזמננו 'ימי המבוכה'. ולענין מעשה החזו"א (סי' פה ס"ק כג) כתב שאין להחמיר בזה, וכן היקל בשו"ת אג"מ (יר"ד ח"ב סי' סז) אך כתב שצריכה בדיקה קודם תשמיש בימים אלו, וכ"פ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' קלה) היכא שיש לה רישום של ימי ראייתה. ומיהו אף שהחזו"א היקל בספרו מ"מ לשואלים הורה לחוש לימי המבוכה, כמובא בשיעורי שבה"ל (ס"ק ט). ובחוט שני (ס"ק ח אות ו) כתב שהחזו"א היקל רק כשיודעת את חשבון ראיותיה, ולפיכך נשי דידן שאינן יודעות חשבון הוסתות משנים שקודם הנישואין, צריכות לחוש. ומ"מ בליל טבילה או יוצא לדרך, אין להחמיר בזה (חכמ"א כלל קח ס"ו), וכן מעוברת או מינקת המסולקת דמים, אינה צריכה לחוש (מנחת יצחק ח"ג סי' פ), ונראה להקל אף בג' חודשים ראשונים של עיבורה, וכן באשה הרגילה להרגיש מיחוש בגוף לפני בא וסתה (מראה כהן עמ' קמג).

ולאיזה ימים לחוש, מסתבר לחוש רק ליום שראתה בו ג'פ לסירוגין, ומ"מ עיצה טובה שאם רואה שהוסת נע בין ימים מסויימים לחוש להם (שיעורי שבה"ל ס"ק ט ד"ה ובשיעור), ואם כל ראיותיה ביום, מותרת בלילות, וכן אם כל ראיותיה בלילה, מותרת ביום (חכמ"א כלל קח ס"ו, חוט שני ס"ק ח אות ט בשם החזו"א). ואם ג' ראיות האחרונות היו מאוחריו, שוב אין לחוש לימים המוקדמים יותר (מנחת יצחק ח"ג סי' פ).

ומספר הימים שיש לחוש להם, י"א רק עד ג' ימים ולא יותר (שיעורי שבה"ל ס"ק ט ד"ה אמנם, וכ"ד הגרש"ז אויערבך מובא באוצרות הטהרה עמ' תתפד), וי"א כפי מספר דהימים שנמשכה ראייתה (חוט שני ס"ק ח אות ח). וי"א להחמיר עד ז' ימים (נוב"י, וכן הורה החזו"א לשואלים כמובא בשיעורי שבה"ל ס"ק ט ד"ה ולפי"ז, וכ"ד הגר"ש אלישיב דראוי לבן תורה להחמיר, מובא במשמרת הטהרה פ"ז הע' 76, אמנם בלבושי עוז סעיף ב סוף ס"ק ט מביא מהגר"ש"א להחמיר רק לפי זמן משך ראייתה של האשה).

היתה חוששת לימי המבוכה ונתעברה וילדה, ועברו עליה כ"ד חודש, הרי היא חוזרת לחוש לאותם ימים שחששה להם קודם שנתעברה, וה"ה מניקות בזמננו שחוזרות לראות דם וסתן בזמן מניקתן, חוזרת לחוש לימים אלו (חוט שני סי' קפט סי"ג ססק"א).

⁷⁴⁴ ולענין המסופקת אימתי יום וסתה הקבוע, י"א שאסורה לשמש בכל עונה המסופקת שמא היא עונת וסתה, אך אינה צריכה לחוש לעונה שלפניה כלומר לחומרת האו"ז (שו"ת חת"ס סי' קסו, וכן מדויק בחזו"א סי' פז ס"ק ג שהיקל בזה רק במינקת, חוט שני סי' קפט ס"ק א). וי"א שמוותרת בכל הימים, אם אינה מרגשה את ההרגשות הרגילות לבא קודם וסתה, אך צריכה בדיקה קודם תשמיש, ואסורה ביום ל' (שו"ת יהודה יעלה סי' קצ, וכ"כ בפשיטות החור"ד ס"ק ד וע"ע ס"ק ו). ואם יודעת בערך כמה ימים שיש

(ג) קע"במה דברים אמורים בגדולה, אבל בקמנה שלא הגיעה לימי הנעורים, ולא הביאה סימנים, אין צריך לפרוש סמוך לוסתה⁷⁴⁵ כל זמן שלא קבעתו ג"פ⁷⁴⁶. והוא הדין לזקנה שנסתלקו דמיה⁷⁴⁷:

ת. שלא הגיעה לימי הנעורים - היינו י"ב שנים ויום אחד (ש"ך).

ט. ולא הביאה סימנים - כלומר או לא הביאה סימנים (ש"ך וט"ז).

(ד) קע"אם רגילה לראות בהנץ החמה⁷⁴⁸, ולא קים לן שפיר אי קודם הנץ החמה או אחריו, אינה אסורה אלא ביום:

י. אי קודם הנץ החמה - ואם רגילה לראות בין השמשות, ולא קים לה אי קודם או לאחר הלילה, אינה אסורה אלא בלילה (ש"ך). והיינו שמסופקת בין קודם שקיעה לאחר שקיעה, אבל אחר שקיעת החמה אפשר דחשיב כבר לילה לענין זה⁷⁴⁹ (חוו"ד).

(ה) קע"אם רגילה לראות ראייה מקודם הנץ החמה עד אחר הנץ החמה, אסורה בלילה וביום כשיעור הנמשך בו:

יא. אסורה בלילה - דבתר תחילת הוסת אזלינן, אלא שנמשך זמנו עוד במקצת היום (ש"ך וט"ז).

(ו) קע"אם וסת נמשך ב' או ג' ימים ששופעת או מזולפת⁷⁵⁰, אינה צריכה לפרוש אלא עונה הראשונה של הוסת, וכיון שעברה עונה ולא ראתה, מותרת⁷⁵¹:

יב. אלא עונה הראשונה - דכששופעת כמה ימים אינה רואה אחת רצופה, ועיקר הוסת הוא מה שרואה בתחילה, ומה שרואה אח"כ הוי דמים יתרים (ש"ך, ועיין מתצה"ש). ולפי"ז אם ראתה ב' פעמים בר"ח ונמשך ראייתה ב' או ג' ימים, ובפעם השלישית ראתה בב' או בג' בחודש, לא קבעה וסת לב' או לג' בחודש, דאזלינן בתר תחילת הראיה (פת"ש). ואם אינה שופעת אלא הדם נפסק, י"א שצריכה לחוש לכל יום בנפרד, דאולי ראיית ב' או ג' היא העיקר. והיינו דוקא כשהימים שבתחילת ראייתה לא נקבעו לוסת קבוע, והראיות שבתוך נדתה הוקבעו, אבל אם הימים שבתחילת ראייתה הוקבעו, כגון שראתה ג"פ בר"ח ונמשך עד ב' או ג' לחודש, אינה צריכה לחוש לראיות שבתוך נדתה⁷⁵² (חוו"ד בפת"ש).

להסתפק עליהם - כגון שיודעת שראתה בין כ"ו לכ"ח, יש להחמיר בהם (שיעורי שבה"ל סיכום הלכות אות ח). ויש מחלקים שאם הספק בין שני ימים, שניהם אסורים, ואם הספק על יותר משני ימים מותרת בכולם (הגר"מ ברנדסדורפר, ראה קובץ אור ישראל נו עמ' לד). ואם יודעת מתי היתה ראייתה האחרונה, אך אינה יודעת כלל מתי היו הראיות הקודמות, צריכה לחוש עתה רק לעונה בינונית, ולוּסַת החודש מהראיה האחרונה, וכשתראה שוב, תחוש גם לוּסַת ההפלה (יסוד הטהרה פ"ט ס"ב בהערה). והמסופקת אימתי יום וסתה שאינו קבוע, י"א דדינו כוסת קבוע (סוגה בשושנים סי' ב ס"י סק"ז, וכן מדויק בחז"א סי' פז סק"ג שלא היקל אלא בצירוף), וי"א שמותרת בכל הימים המסופקים, אך ראוי שתבדוק באותן ימים קודם תשמיש (לבושי עוז ס"ד סק"א, וכל"נ מסתימת שאר הפוסקים). כלה שאינה יודעת חשבון וסתותיה משנים עברו, אין אנו חוששים שמא נקבע לה בעבר איזו וסת ועדיין לא נעקר, אלא מחשבין ע"פ חשבון וסתותיה בתקופה שלפני נישואיה, וה"ה בנשים בעלות תשובה, אם אינן יודעות חשבון, מחשבים רק לפי ראיותיה האחרונות (חוט שני סי' קפט ס"ק א אות ו).

⁷⁴⁵ היינו בעונת הוסת.

⁷⁴⁶ ואם ראתה ג"פ אך לא קבעה וסת, ראה לקמן סי' קפט סכ"ז.

⁷⁴⁷ דין פרישה בזקנה שנסתלקו דמיה יבואר להלן סי' קפט סכ"ח. ודין פרישה במעוברת ומניקה יבואר להלן סעיף ז.

⁷⁴⁸ עונת הוסת נקבעת לפי הנץ החמה ושקיעתה, משום דוסת האשה תלוי במהלך החמה, שהעדר השמש או הוייתה קובע וגורם הוסת (פלת"י ס"ק ד).

⁷⁴⁹ ודעת הערוה"ש סכ"ז להחמיר כשראתה אחר עלות השחר קודם הנץ, וכן כשראתה אחר שקיעה קודם צאת הכוכבים, לחוש גם ללילה וגם ליום.

⁷⁵⁰ עי' לקמן סימן קצ סעיף ג דהיינו טיף אחר טיף.

⁷⁵¹ אמנם למעשה יש להזהר ביום שאחר יום הוסת, דמהנסיין נראה שלפעמים הוסת מאחר קצת, דנחלשו הטבעים ושכיח איחור (שיעורי שבה"ל).

⁷⁵² ומיהו למעשה אין חוששין לכך לשאול אשה אם הפסיקה בתוך ימי נדתה וחזרה וראתה (שיעורי שבה"ל סק"ג), וי"א שאם היה יום שלם נקי ושוב חזרה וראתה, צריכה לחוש גם לראיה השניה לענין וסתות אפילו שאינם קבועים (פרדס רמונים בש"ך ס"ק טז, בדה"ש ביאורים ד"ה וכיון, הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה ח"ב סי' קפד ס"ק לז). אמנם מן הסתם אין האשה צריכה לחוש שמא פסקה יום שלם, דמסתמא ראתה כדרך הנשים בלא הפסק יום שלם בינתיים, ורק אם היה יום שלם - לילה ויום - נקי בבירור [ע"י בדיקה], אז נחשבת הראיה שלמחרת כראיה באנפי נפשה להחמיר בחשש הוסתות (חוט שני סי' ק יג אות א, וכע"ז בבדה"ש שם).

(ז) קפ"אם הגיע וסתה⁷⁵³ בימי עיבורה משהוכר עובריה⁷⁵⁴, קפ"א בימי מניקתה קפ"אשהם כ"ד חדשים משנולד הולד, אפי' מת הולד⁷⁵⁵, א"צ לפרוש סמוך לוסתה, ואפי' בתוך וסתה מותרת בלא בדיקה⁷⁵⁶: הגה ועיין לקמן סוף סי' קפ"ט:

- יג. שהם כ"ד חדשים - בלבד, אפילו אם מניקה ארבע או חמש שנים (רע"א).
 יד. כ"ד חדשים - ולענין חודש העיבור אם עולה למנין כ"ד חודש, הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים באהע"ז סי' י"ג סי"א (ש"ך סקי"ח⁷⁵⁷). וי"א שהעיקר שעולה למנין כ"ד חודש (פתי בפת"ש).
 טו. לפרוש - ואם ראתה בימי עיבורה, חוששת לו כדין וסת שאינו קבוע (פת"ש).
 (ח) קפ"היתה נחבית במחבא מפני פחד⁷⁵⁸, והגיע שעת וסתה, אינה חוששת לו⁷⁵⁹: הגה קפ"היא דוקא אם עבר הוסת ולא נדקה ולא הרגישה, טהורה בלא נדקה, אבל לכתחלה לריכה נדקה:
 טז. עבר הוסת - אם ראתה במחבא, אינו מצטרף לקביעות וסת (חוו"ד בפת"ש).
 יז. צריכה בדיקה - כמו שאר נשים בסעיף ט' (חוו"ד). וה"ה שאסור לשמש אפילו בשעת חרדה, דשמא בעת התשמיש יצא הפחד מליבה (ט"ז).
 (ט) קפ"השאר נשים צריכות בדיקה כשיגיע הוסת⁷⁶⁰, עבר הוסת ולא נדקה ולא הרגישה⁷⁶¹, טהורה בלא בדיקה, קפ"היא שאסורה עד שתבדוק, אם יש לה וסת קבוע, או שהוא יום ל' אע"פ שאינו קבוע: (והכי נהוג וכן הוא לקמן סימן קפ"ט)⁷⁶²:

⁷⁵³ היינו יום וסת שקבעה כבר קודם ימי עיבורה.
⁷⁵⁴ היינו אחר ג' חדשים לעיבורה (שו"ע סי' קפט סע' לג). אבל קודם ג' חדשים אינה נחשבת מסולקת, אף שאנו רואים בחוש שהמעוברות מסולקות דמים מיד בתחילת עיבורן (שו"ת רע"א סי' קכח). ואפילו יודעת בבירור ע"י בדיקות שהיא מעוברת (שיעורי שבה"ל ס"ק א).
⁷⁵⁵ והוא הדין אפילו אם גמלה בנה, שכל כ"ד חודש אחר הלידה אבריה מתפרקים, ומחמת כן דמיה מסתלקים (שו"ע סי' קפט סע' לג). ואשה שילדה בניתוח קיסרי [ובלשון הפוסקים "יוצא דופן"], יש שכתבו שהדעת נוטה שאין דמיה מסתלקים (חוט שני ס"ק טו אות א), וי"א שדמיה מסתלקים מחמת השינויים העצומים שבגופה (שו"ת שבה"ל ח"ו סי' קכב). וכל זה אפילו אם האשה קבלה חומר מרדים (כגון אפידורל) ולא הרגישה צער לידה. וגם המפלת נפל דמיה מסתלקים (פתי סי' קפט ס"ק לא). והיינו אם עברו ארבעים יום מתחילת עיבורה (שיעורי שבה"ל).
⁷⁵⁶ בזמננו השתנו הטבעים, והמניקות רואות דם אחרי כמה חודשים, ואדרבה, הוסת אינו מסודר ויש לחוש טפי. ולפיכך אם אינה מניקה בפועל, בתקופה שאחרי הלידה צריכה לבדוק קודם תשמיש, וביום וסתה עליהם לפרוש לגמרי, וכ"ש שאין להקל במפלת, שממהרת לראות. אבל אם מניקה בפועל, הרי היא בחזקת מסולקת ואינה חוששת, וכשפוסקת מלהניק טוב לבדוק, ומינקת שראתה דם יש לחוש ולבדוק קודם תשמיש (שיעורי שבה"ל ס"ק ד), ויש נוהגים שלא לחייב בדיקה, אמנם יש לתת תשומת לב יתר לחשש כתמים.
 מינקת שרואה רק טיפי דמים ולא וסת כשאר נשים, יש לה דין מסולקת, ואינה צריכה לחוש לעונת הוסת (משמרת הטהרה ח"ב סי' קפד ס"ק מד).
⁷⁵⁷ עיין מהדו' מכת"י.

⁷⁵⁸ דוקא היתה במחבא, אבל בשאר ענייני פחד, ראוי להחמיר (דרכ"ת ס"ק לה).
⁷⁵⁹ ואשה הלוקחת כדורים המונעים את ביאת הוסת, אם נתחזקה ג"פ שהכדורים אכן מועילים לה לבטל הוסת, נחשבת מסולקת דמים כמו אשה שהיתה במחבא, ואפילו שהרמ"א נוקט שאינה מסולקת במחבא, כאן לכר"ע נחשבת מסולקת דמים אפילו לדעת הרמ"א, ואינה צריכה בדיקה ביום הוסת (שו"ת שבה"ל ח"ד סי' צט אות ט וחוט שני ס"ב ס"ק ה אות ה). ובוסת שאינו קבוע די בכך שהכדורים מנעו את ראייתה פעם אחת, [כגון אם ראתה בכ' חשון, ואח"כ התחילה ליקח כדורים, ובכסלו לא ראתה, אז בפעם הבאה היא רואה, אם הוא וסת שאינו קבוע, ואח"כ שוב החלה ליקח כדורים, אינה צריכה לחשוש לוסת זה כלל, מאחר שיודעת שכדורים אלו מונעים ממנה הוסת (הגר"ש אלישיב, מובא במראה כהן פ"ח הערה צז). ויש מחמירים שאינה נחשבת מסולקת דמים ע"י כדורים וכדומה (שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' קכז ושו"ת קנה בשם ח"ג סי' נח). ולענין כשמפסיקה ליטול את הכדורים, אם צריכה לחוש לדם הרגיל לבא אחרי יום או יומיים, ראה להלן סי' קפט סעיף כג אות 994.
⁷⁶⁰ אשה שיש לה פצע באותו מקום, ויש חשש שע"י הבדיקה בעונת הוסת תמצא דם מהפצע, י"א שיכולה לסמוך על מה שתמיד כשמגיע הוסת מגיע הדם בשפע, וכיון שעכשיו לא בא בשפע, וגם אין לה את ההרגשות שיש לה בשעת הוסת, סגי בקינוח בעלמא, ואף הקינוח אינו מעכב (הגר"ש אלישיב מובא בלבושי עוז ס"ק ה). ובזמננו אפשר שתלך להיבדק ביום הוסת ע"י אחות, והיא תוכל לבדקה בחורים וסדקים בלא שתגיע במכה (לבושי עוז שם), היינו בוסת קבוע, ובוסת שאינו קבוע הכל לפי הענין, ולשאול למורה הוראה.

⁷⁶¹ ראתה בעונת הוסת כתם פחות מכגריס, מעיקר הדין היא טהורה, אמנם היות ויתכן שזהו תחילת הוסת, לפיכך אם הוא ודאי דם נידות אין להקל אלא אם ברור בודאות שלא היתה הרגשת דם, או שיש

יח. שאר נשים - דעלמא, שאינן מעוברות ומניקות או במחבא (ש"ך).
 יט. בדיקה - היינו בדיקת חורים וסדקים (חור"ד בפת"ש).
 כ. כשיגיע הוסת - י"א שבזמננו שאין האשה רואה בשעה קבועה בעונת הוסת, צריכה לשים מוך דחוק שיהא שם כל העונה. ואם מְשָׁנָה וסתה ב' או ג' ימים [כדלעיל סעיף ב'], צריך שיהא מוך דחוק שם כל הב' או ג' ימים⁷⁶³ (חור"ד בפת"ש).
 כא. ולא בדקה - אם ג' פעמים עבר יום וסתה ולא בדקה ולא הרגישה, לא נעקר וסתה. וכן אם ראתה ב"פ ביום וסתה, ואח"כ עבר יום וסתה ולא בדקה ולא הרגישה, ושוב ראתה פעם שלישית ביום וסתה, מצטרפים ג' הראיות לקביעת וסת (חור"ד בפת"ש). ואפשר דהיינו דוקא בוסת קבוע, אבל וסת שאינו קבוע, נעקר גם אם לא בדקה ביום וסתה (פת"ש⁷⁶⁴).
 כב. ולא הרגישה - י"א שאם בדקה עצמה ונאבד העד, אסורה, דשמא הרגישה וסבורה שזו הרגשת העד (חור"ד). ולפי"ז ה"ה אם בשעת וסתה הטילה מים, ועבר וסתה ולא בדקה, דשמא הרגישה וסבורה שזו הרגשת מי רגלים, ואפילו אם בדקה עצמה אחר הוסת ולא מצאה דם, טמאה, וצ"ע⁷⁶⁵ (פת"ש).
 כג. עד שתבדוק - ואפילו עבר זמן רב שלא בדקה, מהני שתבדוק (ט"ז וש"ך). ויש מחמירים שלא מועילה בדיקה אחר עונת הוסת, אא"כ בדקה עצמה מיד לאחר העונה תוך שיעור וסת⁷⁶⁶ (ש"ך). והאחרונים כתבו שאין לחוש לחומרא זו⁷⁶⁷ (פת"ש).
 כד. אם יש לה וסת קבוע - ובוסת שאינו קבוע, והוא פחות מעונה בינונית, ועבר וסתה ולא הרגישה בדם טהורה בלא בדיקה. והיינו דווקא באשה שיש לה וסת קבוע, אלא ששינתה לראות מוסתה הקבוע לכ"ה בחדש פעם אחת, ולא בדקה ביום כ"ה לחודש הבא אז מותרת ללא בדיקה, אבל אשה שאין לה וסת קבוע ועבר וסתה ולא בדקה, אסורה עד שתבדוק⁷⁶⁸ (ט"ז).
 (י) קפ"הר"צ לציאת לדרך⁷⁶⁹, צריך לפקוד אשתו⁷⁷⁰, אפילו סמוך לוסתה: הגה קפ"האפילו צתשמיט שקי, קפ"ומ"מ המחמיר שלא לפקדה רק בדברי ראייה עליו זכרה⁷⁷¹, וכבר נתבאר לכל מיני קורבנה

צירוף נוסף להקל, ובעלי נפש מחמירים. ואם הוא יום וסת קבוע, עליה לבדוק, ואף בוסת שאינו קבוע מסתבר שעליה לבדוק (שיעורי שבה"ל סק"ה). וי"א שאינה צריכה בדיקה, [לאחר שבדקה את הבדיקות של עונת הוסת], אלא רק מצד "כל היד המרבה לבדוק משובחת" (חוט שני סי' קצ ס"א סק"ג אות ו). ולענין אם מצאה על בגד צבעוני או שאינו מקבל טמאה, בעונת וסתה, ראה להלן סי' קצ ס"י אות 1079, עיי"ש גם לענין אם צריכה ללבוש לבנים בעונת הוסת.

⁷⁶² י"א דאחר שעבר יום הוסת ועונה בינונית ויום החודש, צריכה לבדוק קודם תשמיש [כמה שיותר סמוך לו] ואחר התשמיש [אפשר גם בבוקר שאחריו] (אג"מ י"ד ח"ב סי' עה). וי"א דמעיקר הדין מותרת בלא בדיקה, אך יש לה לבדוק קודם תשמיש, כדי שאם תראה אחר תשמיש לא תהא שוגגת אלא אנוסה (הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"ז הערה 39).

⁷⁶³ וכ"כ בערוה"ש סע' לח. אמנם דברי החור"ד לא נתקבלו אצל בעלי ההוראה, אלא אם עונתה בלילה תבדוק פעם אחת בתחילת הלילה, ופעם שניה מיד כשקמה ממטתה בבוקר, ואם עונתה ביום, תבדוק פעם אחת בבוקר ופעם שניה בערב (בדה"ש ס"ק נד). וי"א שתבדוק גם באמצע העונה (שיעורי שבה"ל ס"ק ד). ויש מי שהורה לבדוק פעם נוספת אחרי העונה, משום שחשש לחור"ד (שו"ת קנה בשם ח"א סי' סב). ואשה שקשה לה לעשות בדיקות, סגי לה לבדוק בדיקה אחת בעונת וסתה (חוט שני ס"ק יז אות ד).

ולענין בדיקה בעונת או"ז, י"א שראוי שתבדוק פעם אחת (שיעורי שבה"ל ס"ק ד), וי"א שאין צורך לבדוק (הגר"ש אלישיב, מובא במשמרת הטהרה ח"ב סי' קפד ס"ק טז וחוט שני ס"ב ס"ק ו אות ד).
⁷⁶⁴ ולמעשה נוקטים להקל.

⁷⁶⁵ אמנם החז"א סי' פ ס"ק כב הוכיח דאף אם נאבד העד, או הטילה מי רגליים בעונת הוסת, יכולה לבדוק, ואם לא תמצא דם, טהורה.

⁷⁶⁶ 'תוך שיעור וסת' הוא כחצי דקה או רבע דקה (שיעורי שבה"ל בש"ך ס"ק כג).
⁷⁶⁷ וכן נוהגים להקל שאפילו אחרי כמה ימים בודקת ומותרת, ואי"צ ז' נקיים (שיעורי שבה"ל בש"ך ס"ק כג).

⁷⁶⁸ ראה בענין זה להלן סי' קפט ס"ד. ואם יש לה וסת הגוף שאינו קבוע, ראה להלן סי' קפט סעיף כא.
⁷⁶⁹ שיעור דרך לענין זה, כתב היעב"ץ (בהג' יבמות סב ע"ב) דתליא אם יחזור רק אחר שיעבור חיוב עונה דידיה, או אם נוסע ואינו ידוע מתי יבא. ונראה דכשנוסע למרחקים גדולים, אף אם יחזור קודם עונתו חשיב יוצא לדרך, משום דאיכא השתוקקות, וה"ה ביוצא לצבא שהולך למקום סכנה ולא ילון לילה אחד בביתו, חשיב יוצא לדרך (שיעורי שבה"ל ס"ק ג). אבל אם דעתו לחזור באותו יום, אין לו דין יוצא לדרך, אפילו נוסע למדינה אחרת (חוט שני ס"ק יט אות ח).
⁷⁷⁰ ואם האשה יוצאת לדרך, אסור לפקוד בעונת הוסת (דרכ"ת ס"ק מו).

ואהבה שרי מלבד תשמיש. ואם הולך לדבר מצוה⁷⁷², א"כ לפקוד אשתו. קפ"ו"א א"כ אדם רואה לילך לדרך, ואשתו נדה ותטבול תוך עונה אחת, כריך להמתין:

- כה. צריך לפקוד אשתו – ולא יבעול ביום יציאה לדרך, או ביאה מן הדרך⁷⁷³ (ש"ך).
- כו. אפילו סמוך לוסתה – ולענין ליל טבילה שחל בעונת וסתה, יש מי שהיקל דמותרים אף בתשמיש (כנסת יחזקאל בפת"ש), אבל הפוסקים כבר חלקו עליו שאין להקל (סד"ט חו"ד שאילת יעב"ץ גבעת שאול נוב"י ואבן שוהם בפת"ש), ואפילו בעילת מצוה של כלה, אסור⁷⁷⁴ (נוב"י בפת"ש). וי"א דאפילו אם בעלה יוצא לדרך, והוא גם ליל טבילתה, מ"מ אסורים לשמש בעונת וסתה (חת"ס בפת"ש). ומ"מ אף שאסורים לשמש, מותרת לטבול בעונת וסתה, אפילו חל בליל שבת, כיון דכל מיני קורבא שרי, ושאר מיני קורבא נמי מצוה הן (גבעת שאול בפת"ש)⁷⁷⁵.
- כז. המחמיר – והיכא דאפשר יש להחמיר ולמנוע עצמו מלילך בדרך סמוך לוסתה, כדי שלא יכניס עצמו בספק (תורת השלמים בפת"ש).
- כח. שלא לפקדה – וי"א דאסור לפקדה בתשמיש מדינא ולא רק חומרא, ואפילו אם יוצא לדרך וגם חל ליל טבילתה דאיכא תרתי למעליותא⁷⁷⁶ (חת"ס בפת"ש).
- כט. בדברי ריצוי – היינו שחייב בכך (ט"ז).
- ל. קורבה ואהבה שרי – אפילו חיבוק ונשוק שרי, ואין להחמיר כלל⁷⁷⁷ (ש"ך).
- לא. צריך להמתין – אמנם אם הולך לדבר מצוה, אין צריך להמתין. ואף לדבר הרשות, אם הולך לצורך גדול, נראה דאין צריך להמתין (ש"ך).
- (יא) קפ"אשה שיש לה וסת לימים לבד, והגיע שעת וסתה, אסור לבא עליה עד שישאלנה⁷⁷⁸. קפ"אואם אין לה וסת, יום ל' לראיתה הוי כהגיע שעת וסתה. קפ"אואם שהתה אחר הוסת שיעור שתספור ותטבול, בא עליה ואין צריך לשאול⁷⁷⁹:
- לב. והגיע שעת וסתה – אבל קודם שעת וסתה אין צריך לשואלה (ש"ך).
- לג. עד שישאלנה – ואפילו היא ערה ושוכבת אצלו, מכל מקום צריך דוקא שישאלנה ותוציא מפיה שהיא טהורה (חו"ד בפת"ש).
- לד. בא עליה – כתב הטור דבא עליה בין אם היא ערה ובין ישנה. והיינו לא לגמרי ישנה, דאסור לבא על הישנה, אלא אינה ערה כ"כ שיודעת להשיב שהיא טהורה (ש"ך).
- לה. ואין צריך לשאול – אפילו אשה צעירה דבושה לטבול מעצמה (ט"ז).
- לו. לשאול – היינו כשאינו יודע אם ראתה, אבל אם ודאי ראתה, אסורה עד שישאלנה אם טבלה (ט"ז).
- (יב) קפ"היה לה וסת לימים ולוסת מוסתות הגוף, כגון קפיצה⁷⁸⁰ וכיוצא בה, כיון שהוסת תלוי במעשה, אימור לא קפצה ולא ראתה, אבל חוששת לעונה בינונית שהיא ל' יום:

והבא מן הדרך, לא התירו לו לפקוד את אשתו בעונת וסתה, אלא ימתינו עד למחרת (בינת אדם כלל קט אות ב, ועיין דרכ"ת ס"ק מו).

⁷⁷¹ ובוסת שאינו קבוע, יל"ע אם להחמיר שלא לפקוד בתשמיש, עיין בדה"ש סקע"א שנשאר בצ"ע, ובחוט שני (סק"ט אות א) כתב להחמיר אף בוסת שאינו קבוע.

⁷⁷² כגון שהולך ללמוד תורה, או לאסוף כסף לישיבה (חוט שני ס"ק יט אות י). אבל היוצא לצורך פרנסה, לא חשיב צורך מצוה (חוט שני שם ושיעורי שבה"ל ס"ק יא).

⁷⁷³ ושיעור דרך לענין זה הוא י"ב מיל (פת"ש). היינו דוקא כשהולך ברגליו, והכא מיירי כשנוסע, א"נ התם האיסור באותו יום, והכא מיירי בלילה קודם היציאה, ומסתבר דהלכה ככל התירוצים (עיין שיעורי שבה"ל בש"ך ס"ק כה).

⁷⁷⁴ וכן עיקר (לחם ושמלה סקכ"ט, פרדס רמונים בש"ך סקכ"ז, דרכ"ת סקמ"ז, שו"ת שבה"ל ח"ג סי' קיב וח"ד סי' צט אות יב, קנה בשם ח"ג סי' נח סוף אות א). וה"ה בעונה בינונית אין להקל. אמנם בעונת אור זרוע אפשר להקל, אך לא בלילה שלפני עונה בינונית (שיעורי שבה"ל סק"ב). ויש מקילים אף בלילה שלפני עונה בינונית (חוט שני סי' קצב סק"א אות ח). וראה עוד להלן סי' קצב ס"א אות 1206.

⁷⁷⁵ וי"א דאף לא תטבול, כי בוודאי לא ישלוט ביצרו ויעבור איסור (ערוה"ש סמ"ג).

⁷⁷⁶ החת"ס לשיטתו דחיוב פרישה סמוך לוסתה הוא מדאורייתא (כמובא לעיל סעיף ב ס"ק ג).

⁷⁷⁷ זה תלוי בכל אחד לפי מה שהוא, דיש חשש שיבא לידי הו"ל, וגם שמא מתוך כך יבא לידי תשמיש גופא (שיעורי שבה"ל בש"ך ס"ק כז), ועי' לעיל הערה 742.

⁷⁷⁸ ואם עבר וסת שאינו קבוע, מותרת בלא שאלה (חו"ד חידושים ס"ק לא).

⁷⁷⁹ בזמננו שהמציאות שהרבה נשים לא טובלות כשאין הבעל בעיר, ואף אין מונים ז' נקיים, אין להן חזקת טהרה, ואסור להקל (ערוה"ש סע' נ, דרכ"ת סקס"ד בשם באר מים חיים ושיעורי שבה"ל ס"ק ה).

⁷⁸⁰ דין וסת הקפיצות נתבאר להלן סי' קפט ס"ז.

לז. ולוסת מוסתות הגוף וכו' וכיו"ב - היינו דוקא וסת התלוי במעשה, כגון שאוכלת שום ורואה⁷⁸¹, דאימור לא אכלה ולא ראתה. אבל בוסת הגוף הבא מאליו כפיהוק ועיטוש⁷⁸², חיישינן שבא הוסת בזמנו⁷⁸³ (ש"ך בפת"ש).
 לח. ולא ראתה - ואין צריך לשואלה, אפילו לא שהתה שיעור שתספור ותטבול (ש"ך).
 לט. אבל חוששת וכו' - ואסור לבא עליה אחר העונה בינונית עד שישאלנה, או ששהתה שיעור שתוכל לספור ולטבול⁷⁸⁴ (ש"ך).

סימן קפה - דין אשה שאמרה טמאה אני ואחר כך אמרה טהורה אני, ובו ד' סעיפים:
 א. ק"האשה שהיא בחזקת טמאה, אסור לו לבא עליה⁷⁸⁵ עד שתאמר לו טבלתי⁷⁸⁶. הגה: ומאחר שעברו ימים שאפשר לה למנות ולטבול נאמנת. ק"האפילו רואה בגדים מלוכלכים כזו, נאמנת לומר צוק טבחים עברתי, או נתעסקתי בצפור וכדומה לזה:

- א. טבלתי - ואפילו שוכבת אצלו, לא מהני⁷⁸⁷, עד שתאמר לו בפירוש טבלתי⁷⁸⁸ (חוו"ד בפת"ש).
 ב. ומאחר שעברו ימים - לאפוקי אם יודע בודאי שלא עברו הימים. אבל כשאינו יודע, סומך עליה, דכתיב "וספרה לה" - לעצמה (ש"ך). ואפילו אם יש הוכחה צדדית שנראה ממנה שלא טבלה, עכ"ז כל זמן שאפשר שטבלה והיא אומרת שטבלה נאמנת בכך, וכגון אם בדרך כלל אינה מפסיקה מלדמם עד יום ו' מתחילת ראייתה, ואחרי חמישה ימים היא התחילה ז' נקיים, וטבלה, מאחר דשייך שהפסיקה לדמם אחרי חמישה ימים, הרי זו נאמנת (ט"ז).
 ג. נאמנת - אשה שהכשילה את בעלה באיסור נדות, שוב אינה נאמנת בשעת וסתה לומר טהורה אני, עד שתעשה תשובה, אבל שלא בשעת וסתה נאמנת, וכן לומר שטבלה נאמנת, אם לא בימות החורף שהטבילה טירחא⁷⁸⁹ (חוו"ד בפת"ש). וה"ה אם צריכה לשלם בבית הטבילה, אפשר דאינה נאמנת על הטבילה⁷⁹⁰ (פת"ש).
 ב. ק"האם החזקה נדה בשכנותיה, שראוה לובשת בגדים המיוחדים לימי נדותה⁷⁹¹, חשיבה כודאי טמאה:
 ד. כודאי טמאה - ואין לתלות שינוי הבגדים במידי אחרינא⁷⁹² (ט"ז).

⁷⁸¹ דין וסת אכילת שום וכדומה נתבאר להלן סי' קפט ס"ג.
⁷⁸² דין וסת הפיהוקים וכו' נתבאר להלן סי' קפט ס"ט.
⁷⁸³ ויש אופן ששייך גם בוסת הגוף הבא מאליו, כגון אם פיהקה וראתה בג' ר"ח שלא כסדרן, היינו שראתה בר"ח כשפיהקה אבל לא בג' ראשי חדשים רצופים, שלא קבעה לפהק כל ר"ח, וא"כ אף שעבר ר"ח אימור לא פיהקה ולא ראתה (חוו"ד בפת"ש).
⁷⁸⁴ אם היה וסתה לראות בקפיצה בהפלגות של כ"ה יום, יכול לחשב שיעור שתספור ותטבול מיום כ"ה, ואין צריך למנות מיום העונה בינונית (הג' רע"א).
⁷⁸⁵ וה"ה שאסור בחיבוק ונישוק, ואפילו בנגיעה עלמא, עד שתאמר לו טבלתי (חוט שני ס"ק א אות ו, בדה"ש).
⁷⁸⁶ ואף אם אמרה לבעלה שהולכת לטבול, ושבה לביתה, לא אמרינן מסתמא טבלה, דיתכן שהיתה איזו סיבה שלא טבלה (חוט שני ס"ק א אות ב).
⁷⁸⁷ ויש מקילים בבאה ושוכבת אצלו, דכיון שהכינה עצמה לטבילה, סגי במה שמרמזת לו (לחם ושמלה, ערוה"ש ס"ד, שיעורי שבה"ל ס"ק ב, עיי"ש דהרוצה להחמיר רשאי). ואם סיכמו ביניהם על סימן, כגון שתושיט לו חפץ מידו לידה וכדומה, והוא מכיר שעושה כן בכוונה כדי להודיעו שהיא טהורה, מהני לכו"ע, וכ"ש אם שואל אותה אם טבלה ומהנהנת בראשה, אבל סימן שלילי כגון שלא להניח היכר ביניהם, לא מהני (חוט שני, ובדה"ש).
⁷⁸⁸ וה"ה אם אומרת 'טהורה אני' (דרכ"ת ס"ק ו). וכן אם מרמזת לו רמז שברור מתוכו שטבלה (חוט שני ס"ק א אות ג).
⁷⁸⁹ ובעל תשובה שאשתו עדיין לא חזרה בתשובה, אם בטוח הוא שאינה משקרת ונאמנת היא אצלו, יכול לסמוך על בדיקותיה וטבילתה (שיעורי שבה"ל סי' קצו ס"ז ס"ק א).
⁷⁹⁰ ואם אומרת את שם האשה שעמדה אצלה בשעת טבילה, נאמנת (דרכ"ת ס"ק ה בשם חדרי דעה). ובזמנינו שתשלום המקוה מועט, וגם אפשר שלא מחייבים את האשה לשלם, אין סיבה לחוש.
⁷⁹¹ כמבואר לקמן סי' קצה ס"ח שראוי לאשה שתייחד בגדים לימי נדותה. ואף בזמננו שרוב הנשים לא נהגו לייחד בגדים לימי נדותן, שייך שתחזק שהיא טמאה בדרכים אחרים, וכגון אם אמרה לפני השכנות סיפורי דברים המוכיחים לפנייהם שהיא טמאה, ונתחזק כן בליבן (תבואות שור סי' א ס"ק כט ובדה"ש ס"ק יב).

ג. קצ"אמרה לבעלה טמאה אני⁷⁹³, ואחר כך אמרה טהורה אני, אינה נאמנת. קצ"אס הוא לאחר כדי לזכור⁷⁹⁴. ואם נתנה אמתלא לדבריה, קצ"בכגון שאומרת שלא אמרה לו בן תחלה אלא מפני שלא היה בה כח לסבול תשמיש, או טענה אחרת כיוצא בזה, נאמנת⁷⁹⁵. הגה: יומכל מקום מי שרואה להחמיר על עצמו שלא להאמין לה, מדת חסידות הוא⁷⁹⁶, וכלל מדינא נאמנת, אפילו בשתיקה אחר כך, רק שהיא בזה ושוכנת אלל בעלה והוא יודע ומכיר שמה שאמרה תחלה טמאה אני, עשתה מחמת קטטה שהיה לו עמה, וכדומה לזה. וי"אבל אם ראוה לובשת בגדים המיוחדים לימי נדותה, ואחר כך אמרה טהורה אני, אף על פי שנתנה אמתלא לדבריה, אינה נאמנת. קצ"אמרה: פלוני חכם טהר לי כחם, והחכם אומר שהיא משקרת, החכם נאמן, וטמאה היא:

ה. טהורה אני - ודרך שחוק אמרתי לך תחילה, אינה נאמנת⁷⁹⁷ (ש"ך).

ו. אינה נאמנת - אפילו עברו עליה ימים שיכלה לספור ולטבול, אינה נאמנת בלא אמתלא (חור"ד בפת"ש).

ז. כיוצא בזה - כגון שתבעה בעלה, ואחותו או אמו בחצר, ואמרה טמאה אני, ואח"כ חזרה ואמרה טהורה אני ולא אמרתי לך טמאה אני אלא מפני אחותך ואמך שלא יראו אותנו, הרי זו נאמנת, וכן כל כיוצא בזה. וה"ה אם אמרה סבורה הייתי שאני נדה, אבל עכשיו בדקתי עצמי ומצאתי שמחמת מכה או חבורה בא הדם וכיוצא בזה, נאמנת (ש"ך).

ח. נאמנת - ואם במשך שלושים יום אמרה שהיא טמאה, שוב לא מהני אמתלא, אא"כ האמתלא היא באופן שהיתה צריכה להאריך שלושים יום (פת"ש).

ט. אבל מדינא נאמנת - ואשה שאמרה לבעלה שביום ד' יהיה זמן טבילה, ואחר זמן אמרה שטענתה בחשבון וביום ג' יהיה זמן טבילתה, אם ביום ג' עצמו אמרה היום ליל טבילתי, בעל נפש יחוש להחמיר דלמא יצרה תקפה לבעילת הלילה, אבל אם הוא יום או יומיים קודם, אין לחושדה⁷⁹⁸ (חת"ס בפת"ש).

י. רק שהיא באה ושוכבת וכו' - ומיהו חייב לשאול אותה למה היא באה אצלו, הרי אמרה שטמאה, וצריכה להוציא האמתלא מפיה, אבל אין צריך לפרוש ממנה מיד עד שתאמר האמתלא (ש"ך).

יא. לובשת בגדים - והוא הדין אם אמרה בפני רבים שהיא טמאה, לא מהני אח"כ אמתלא (ט"ז). וי"א שאפילו אמרה בפני רבים נאמנת⁷⁹⁹ (תורת השלמים, פלתי בפת"ש).

יב. שנתנה אמתלא וכו' - אמנם אם גלתה האמתלא לבעלה קודם שהחזיקה עצמה לטמאה, נאמנת (ט"ז).

יג. אינה נאמנת - מיהו אם לא יכלה להגיע לתועלת הנצרכת אלא ע"י לבישת בגדי נדות, וכגון שרצתה שאחרים יחשבו שהיא נדה, נאמנת⁸⁰⁰ (ש"ך).

⁷⁹² ולענין אם נותנת אמתלא לדבריה, ראה להלן סעיף ג.

⁷⁹³ מסתבר דה"ה כשאמרה שהיא בעונת וסתה, ואח"כ חזרה בה (חוט שני עמ' סה אות ג, בדה"ש ס"ק טז), נדצ"ל היינו באופן שהבעל אינו יודע.

⁷⁹⁴ היינו כשיעור זמן שיאמר "שלום עליכם רבי" (מ"א אר"ח סי' רז סק"ד).

⁷⁹⁵ אמנם אם היתה בחזקת טמאה, אינה נאמנת אף באמתלא, וכגון אם היתה בז' נקיים ואמרה לא טבלתי, ואח"כ אמרה טבלתי ונותנת אמתלא, אינה נאמנת, ויש מקילים (בדה"ש ס"ק כו, עיי"ש בביאורים).

⁷⁹⁶ וא"כ צריכה ז' נקיים וטבילה, אך לא תברך על הטבילה (דרכ"ת בשם שו"ת פני לוי סי' א). וכתב בשו"ת כתב סופר סי' פז דהיכא שהאמתלא טובה, אין להחמיר אף ממדת חסידות.

⁷⁹⁷ אמנם אם ניכר למורה ההוראה לפי הענין שאכן היה דרך שחוק והיתול, נאמנת, אך ראוי לענשה [ולכל הפחות להזהירה על חומרת הענין] (פרדס רמונים בש"ך ס"ק ב), או אם ניכר לבעלה נאמנת (ערוה"ש סי' י).

ולענין ברכת הטבילה, אם יודעת שבאמת היא טהורה, י"א שתברך (שו"ת רב פעלים ח"א סי' לז), וי"א שלא תברך (חוט שני עמ' סה אות ב ובדה"ש ס"ק יח).

⁷⁹⁸ אמנם נראה שאם מוכיחה לו להדיא שהיתה כאן טעות, נאמנת (חוט שני ס"ק ד).

⁷⁹⁹ וכן פסק החכמ"א כלל קט ס"ג. ואם הניחה הפסק בינה לבינו לרמז שהיא טמאה, מהני אמתלא, כיון שהוא מעשה קטן. ויש להסתפק אם הרחיקה את מיטתה ממטת בעלה, האם נחשב מעשה גדול (חוט שני ס"ק ז).

⁸⁰⁰ וי"א דאף כשאי אפשר בענין אחר, אינה נאמנת (תורת השלמים ס"ק ו בשם שו"ת מהר"ק סי' פז, ועיין פת"ש ס"ק ג). וכן לדעת הט"ז הל' שחיטה סי' א ס"ק כב אמתלא מהני רק על דיבורים ולא על מעשים.

יד. החכם נאמן - דוקא החכם עצמו, אבל אם אין החכם לפנינו, ועד אחד מעיד שהחכם אסר לה, אינו נאמן (ט"ז).

טו. נאמן - דוקא לענין איסור, אבל לענין ממון להפסיד כתובתה, אין החכם נאמן יותר משאר עד אחד (ט"ז).

ד. יהיה משמש עם המהורה ואמרה לו נטמאתי, ופירש מיד, חייב ברת, שיציאתו הנאה לו כביאתו. והביצד יעשה, נועץ צפרני רגליו בארץ, ושוהה בלא דישה⁸⁰¹ עד שימות האבר, ופורש באבר מת. הגה: יומלא פחד ורתת על העצירה שצאה לידו. ולא יסמוך עליה, רק יסמוך על רגליו וידיו, שלא יהנה ממנה. ואם פירש ממנה בקשו וצאגו, שלא ידע שאסור לפרוש ממנה, יתענה מ' יום, ואינו כריכין להיות רצופים, רק כל שבע שני ימים, כגון שני וחמישי, וכליל התענית אסור זיין וצקר. ואם לא יוכל להתענות, יפדה כל יום צממון שיתן ללדקה, כפי ערך ממון שיט לו, כי עשיר יתן יותר קצת מעני, ויש להחמיר בתשובתו, וכל המרבה לשון, זכות הוא לו, והאשה אינה כריכה כפרה. והוא שמשפך שלא נשפך וסחה, ומלאה אחר התשמיש דם, אפילו נמלא על עד שלו, מקרי אונס, אפילו לא נדקה תחלה, ואינם כריכים כפרה לא הוא ולא היא:

טז. נטמאתי - דוקא כשמוצאת דם, או שאמרה שמרגשת בבירור שהוא דם, אבל אם אמרה מרגשת אני, אין צריך לפרוש באבר מת, דאימור הרגשת שמש הוא⁸⁰². אם שימשו בעונת וסתה [קבוע] אפילו בשוגג, ונזכרו באמצע תשמיש, אף אם לא מרגשת דם צריך לפרוש באבר מת⁸⁰³ (חור"ד בפת"ש).

יז. ואם פירש - אמנם אם הרגישה באמצע תשמיש, ולא אמרה לבעלה כלום עד אחר הפרישה, הבעל ודאי אנוס גמור ופטור לגמרי, אך האשה אפשר שנחשבת מזידה בזה (חת"ס בפת"ש).

יח. יתענה - כל היכא שצריך כפרה, אין חילוק אם הגיע לגיל עשרים שנה או קודם (חת"ס בפת"ש).

יט. מ' יום - וג' ימים רצופים עם הלילות חשיב כארבעים יום, ומ"מ יותר טוב לצום מפוזרים (מג"א בפת"ש). ואם חטא במזיד יתענה ע"ב יום. ואם חטא ב' פעמים, בכניסה וביציאה, יתענה ב' פעמים ככה. ואשה כשצריכה כפרה, יש להקל עליה בתעניתה, כיון שהנשים תשושי כח. ואף אם אחד מהם פטור, מ"מ יתענה ב' ימים או יפדה, והעיקר להתוודות⁸⁰⁴ (חת"ס בפת"ש).

כ. ובליל התעניות וכו' - ראוי לנהוג כן גם בלילה שלפני התענית, וגם בלילה שלאחריו (מהרש"ל בפת"ש).

כא. והאשה אינה צריכה כפרה - דוקא כשאמרה לו נטמאתי, ולא אמרה לו לפרוש⁸⁰⁵. אבל אם אמרה לו לפרוש, גם היא חייבת כפרה, וכ"ש אם סיעה בפרישה, כגון שנשמטה מתחתיו (נוב"י בפת"ש).

כב. שלא בשעת וסתה - ואם שמשו בעונת וסת קבוע, ואפילו לא מצאה אח"כ דם על עד שלו, שניהם צריכים כפרה, אפילו בדקה לפני תשמיש⁸⁰⁶ (נוב"י בפת"ש).

כג. ומצאה דם אחר תשמיש - וה"ה אם פשטה חלוקה קודם תשמיש, ובבוקר כשבאה ללכשו מצאה בו כתם, חשיב אונס, ואין צריכים כפרה, שהרי אין חיוב לבדוק חלוקה שמא תמצא בו כתם (מאיר נתיבים בפת"ש).

כד. אפילו לא בדקה תחילה - היינו כשיש לה וסת קבוע, והיא שלא בשעת וסתה. אבל אם אין לה וסת, ולא בדקה, אין זה אונס (נוב"י בפת"ש).

⁸⁰¹ היינו הולכה וחזרה.

⁸⁰² שאר האחרונים חולקים על החור"ד, וסוברים דאף באמרה מרגשת אני, חייב לפרוש באבר מת (פלתי סי' קפג ס"ק א, שמלה סי' קפה ס"ק ו, ופרדס רמונים סוסי' קפה).

⁸⁰³ ויש חולקים וסוברים שיש לפרוש מיד, א"כ יש חשש להוציא לידו דש לזון שמותר להשאר עד שימות האבר (פרדס רמונים סוסי' קפה, ערוה"ש סע' לב, שיעורי שבה"ל ס"ק א, ועיין בדה"ש בביאורים ד"ה ואמרה לו, דהשהיה עצמה לא חשיבא ביאה. ואם הוא עונת וסת שאינו קבוע, אף החור"ד מודה שאין צריך לפרוש באבר מת, כדמוכח בחור"ד סי' קפט ס"ק כז).

⁸⁰⁴ ועיין משנ"ב סי' שלד סקע"ח דתענית ארבעים יום יכול לדחות לימי החורף שהימים קצרים. ובזמננו שאין כח כ"כ להתענות מחמת חולשת הדורות, ויש שאין ביכולתם לפדות התענית בממון, יעשה חיזוק גדול בעסק התורה (חוט שני ס"ק י).

⁸⁰⁵ היינו לפרוש מיד ובאבר חי.

⁸⁰⁶ לפי המ"ב או"ח סוסי' שלד שאף בשוגג באיסור דרבנן צריך כפרה, א"כ אף בשמשו שלא בעונת וסת קבוע בעונת הפרישה צריך כפרה.

כה. ואינם צריכים כפרה - וכן אם אירע לה פחד פתאום, ואח"כ בלילה שמשה, ולמחר מצאה דם באופן שהיה ודאי בשעת תשמיש, אין צריכים כפרה, דאף דפחד עלול להביא דם, היינו דם בשפע ובהרגשה רבה, אבל כשלא הרגישה לא חיישינן להצריכה בדיקה. אמנם אשה שקודם התשמיש הרגישה כובד באבריה כפי הרגילות בשעת ראייתה, אין זה אונס, ואם הודיעה כן לבעלה קודם התשמיש, צריך תשובה וכפרה על כל כח וכח. ואם לא הודיעה לו כלל, הוא אנוס ופטור, והיא קרובה למשמשו נדה, וצריך לאיים עליה הרבה שלא תבא להכשיל בעלה עוד. וכן אשה שמצאה כתם, והראתה למרשעת אחת ואמרה שאם הכתם חולף והולך ע"י רוק, שהיא טהורה, וסמכו הבעל והאשה על המקילה ושמשה עם בעלה, פשיטא דתרוייהו צריכים כפרה, ומכל שכן המרשעת הזאת (חת"ס בפת"ש).

סימן קפו - דיני בדיקת אשה בין לפני תשמיש בין לאחר תשמיש, ובו ה' סעיפים

א. ⁸⁰⁷אשה שיש לה וסת קבוע⁸⁰⁷, אינה צריכה בדיקה כלל, לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש. ואדרבה, אין לה לבדוק בפני בעלה בשעת תשמיש⁸⁰⁸, כדי שלא יהא לבו נוקפו. ויהרמב"ם ז"ל מצריך לבדוק אחר תשמיש, היא בעד אחד והוא בעד אחד, ולראות בהם שמא ראתה דם בשעת תשמיש. ולדעתו, הצנועות בודקות עצמן אף קודם תשמיש⁸⁰⁹. וסברא הכאזונה היא עיקר, וכן נהגו:

א. וסת קבוע - ואשה שלא ראתה מעולם, אינה צריכה בדיקה לבעלה (בפת"ש).

ב. וי"אם אין לה וסת קבוע, שלשה פעמים הראשונים צריכין לבדוק קודם תשמיש ואחר תשמיש⁸¹⁰, הוא בעד שלו והיא בעד שלה, ואם הוחזקה באותם שלשה פעמים שאינה רואה דם מחמת תשמיש, שוב אינה צריכה בדיקה כלל, לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש. ויהרמב"ם והרא"ש, כל זמן שאין לה וסת צריכה היא בדיקה לעולם, קודם תשמיש ואחר תשמיש, והרמב"ם מצריך שגם הבעל יבדוק עצמו אחר תשמיש. הנה: ⁸¹¹ויאין צריכין לבדוק עצמם אחר כל תשמיש ותשמיש שפושין בלילה אחת, אלא מקנחין עצמן כל הלילה בעד, ולמחר צריכין בדיקה, ואם מלאו דם טמאה. קנחה עצמה בעד, ואז, לא תשמש עד שתבדוק עצמה, הואיל ואין לה וסת:

ב. שלש פעמים הראשונים - וי"א דלדינא אין צריכין לבדוק כלל, לא לפני תשמיש ולא אחריו, ושכן עמא דבר (ש"ך). וי"א דבמקום שנהגו להקל אין להחמיר, אבל בלאו הכי אין להקל נגד פסק המחבר והרמ"א, ויש להצריכה בדיקה לעולם⁸¹¹ (תוה"ש בפת"ש). וי"א שאף לסוברים שאין

⁸⁰⁷ לענין אשה הנוטלת כדורים המשנים את הוסת, עי' לקמן סי' קפט סעיף כג אות 994.

⁸⁰⁸ "שעת תשמיש" היינו לא לפני תשמיש ולא מיד אחרי (לעיל סי' קפד ס"א).

⁸⁰⁹ ולמעשה אף בני ספרד הנוהגים כמחבר א"צ בדיקה, בין קודם תשמיש ובין אחריו (שיעורי שבה"ל סי' קפד ס"א וטללי טוהר פ"ב). וראה עוד לעיל סי' קפד ס"א.

⁸¹⁰ זמן הבדיקה קודם תשמיש הוא לכתחילה בחצי שעה הסמוכה לתשמיש, ומ"מ ודאי דכל שסמוך טפי עדיף, והבדיקה שאחר תשמיש תהא מיד אחר התשמיש, ובדיעבד מהני תוך חצי שעה (שיעורי שבה"ל ס"ק ה).

⁸¹¹ וי"א שכן עיקר כדעת הרמב"ם והרא"ש (ט"ז לקמן סי' קפט סק"ה, ועי' שר"ע הרב סק"ז דראוי לבעל נפש להחמיר כן). אמנם למעשה יש להורות שבג"פ הראשונות יבדוק קודם ואחר תשמיש, ואחרי ג"פ טוב שתבדוק קודם תשמיש בימים בהם רגילה לראות, ואם קשה לה תעשה עכ"פ קינוח, ואחר תשמיש אין חיוב רק דרך חומרא ומדין כל היד המרבה לבדוק באשה משובחת (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"א), וי"א דראוי להחמיר לבדוק ג"פ, וסגי בקינוח ולהשהות העד על גופה מעט, אך לא בשכיבה (אג"מ י"ד ח"ב סי' עה), וי"א דאין צריך לבדוק כלל קודם ואחר תשמיש, אף באשה שאין לה וסת קבוע (הגרש"ז אויערבך הובא באוצרות הטהרה עמ' תתכז).

בדיקות אלו יש לעשותן דוקא בימים שעלולה לראות בהם, לפיכך אם יש ימים שלעולם אינה רואה בהם, כגון שלעולם אינה רואה קודם כ"ח יום וכדומה, לא מהניא בדיקה בימים אלו (הג' חת"ס, וראה גם להלן סעיף ג), ובדיעבד אם בדקה בימים אלו, וי"א שלא מהני הבדיקות כלל (חוט שני ס"ק ג אות ח), וי"א שבדיעבד מהני. אבל אם בדקה בזמן שמסולקת דמים, כגון מעוברת ומניקה, לא מהני. ומעוברת אף בג' חודשים ראשונים, בזמננו שמסולקת דמים, לא מהני אם בדקה. ומינקת שבדקה קודם שראתה וסת, לא מהני, ואף אחר שראתה וסת, אף שחוששים שמא תראה, מ"מ יש להחמיר דלא מהני אם בדקה (שיעורי שבה"ל סק"ד, וראה עוד להלן ס"ק ה). ג' בדיקות אלו אינן צריכות להיות רצופות, ומסתבר דמהני אפילו ג"פ בלילה אחד. אשה שלא בדקה עצמה, וכבר היו ביאות רבות שלא ראתה, וי"א דחשיב כבדקה עצמה שאינה רואה מחמת תשמיש (שיעורי שבה"ל ס"ק ג), וי"א שאף אם עברו שנים

צריכה בדיקה, היינו בדיקת חורים וסדקים, אבל מכל מקום צריכה קינוח ולהשהות העד על גופה מעט, והקינוח יהא בשעה שאינה שוכבת (חור"ד בפת"ש).
 ג. שוב אינה צריכה בדיקה - ואם ראתה פעם אחת בליל תשמיש, אפילו הרבה אחרי התשמיש, מחוייבת שוב בדיקה אחר תשמיש, אם היא אשה שאין לה וסת קבוע, צריכה בדיקה ג' פעמים, ואם יש לה וסת קבוע, צריכה בדיקה פעם אחת (חור"ד בפת"ש).
 ד. ולמחר צריכין בדיקה - וצ"ע לענין הבדיקה שקודם תשמיש, אם צריכה לבדוק ולראותו לאלתר, או יכולה ג"כ להמתין מלראותו עד הבוקר⁸¹² (תשובה מאהבה בפת"ש).
 ה. ואין לה וסת - ומעוברת שמסולקת דמים אינה צריכה בדיקה, אפילו אין לה וסת⁸¹³ (מהר"ם פדוא"ה בפת"ש), ונראה פשוט דה"ה למניקה⁸¹⁴ (פת"ש).
 ג. י"ד יום⁸¹⁶ דינה כדין אשה שיש לה וסת:
 ד. ר"י שיש לאדם להניח את אשתו שתבדוק בעד שלו, מתוך שנאמנת על שלה, נאמנת על שלו:
 ה. ר"אם ראתה דם מחמת תשמיש שלש פעמים רצופים, אסורה לשמש לעולם עם אותו בעל, ויתבאר בסימן שאחר זה:

סימן קפז - דיני אשה הרואה דם מחמת תשמיש, ובו י"ד סעיפים:

א. ר"אשה שראתה דם מחמת תשמיש, ר"מ"ד בכדי שתושיט ידה לתחת הכר או לתחת הכסת ותטול עד לבדוק בו, ותקנח עצמה, משמשת ג' פעמים. אם בכל ג' פעמים רצופים ראתה דם, ר"יוכל סקן אס מלאה ג' פעמים דם על עד סלן, אסורה לשמש עם בעל זה, אלא תתגרש ותנשא לאחר. נשאת לאחר, וראתה דם מחמת תשמיש ג' פעמים רצופים, אסורה לשמש גם עם אותו בעל, אלא תתגרש ותנשא לשלישי. ואם גם עם השלישי ראתה דם מחמת תשמיש ג' פעמים רצופים, לא תנשא לאחר אלא אסורה לכל עד שתבדוק. הגה: ר"י ק"ק אומרים שאין לנו זקאיין איזה מקרי מחמת תשמיש, כי אין זקאיין זשיעור הנזכר, ולכן כל שרואה ג' פעמים סמוך לתשמיש⁸¹⁷ מקרי לדין מחמת תשמיש, ונאסרה על בעלה. ר"י ואלו ג' פעמים לריכיס להיות רכופים, אבל אם לא היו רכופים לא נאסרה על בעלה. ר"י ואלו זין אם ראתה ג' פעמים מיד שנסאה, וזין נתקלקלה אחר כך וראתה ג' פעמים. ר"י ואלו זה לא מייירי אלא בראתה סמוך לתשמיש, אבל אם לא ראתה סמוך לתשמיש, לא נאסרה על בעלה, ומותרת לו לאחר טהרתה תמיד ודינה כמו שאין לה וסת:

רבות, עליה לבדוק מיד כשנודעה לה הלכה זו (חוט שני ס"ק ג אות יג). אשה שנישאת שנית, אינה צריכה לעשות שוב ג' בדיקות בבעל שני (חוט שני שם אות ט).
⁸¹² יש מקילים (חור"ד), וי"א שצריכה לעיין בעד קודם התשמיש (לחם ושמלה, מקור מים חיים). ומיהו בליל שבת אם אין אור בביתו, ולא בדקה, אל יבטל מצות עונה משום זה, ומ"מ אם יודע מראש שלא תוכל לבדוק, כדאי לבדוק קודם הלילה (שיעורי שבה"ל ס"ק יא).
⁸¹³ ואפילו תוך ג' חדשים ראשונים של עיבורה אין להחמיר לבדוק, וסגי עכ"פ בקינוח (שיעורי שבה"ל ס"ק ב).
⁸¹⁴ ואם אינה מניקה בפועל, אף דמעיקר הדין נחשבת מסולקת דמים, מ"מ המציאות בזמננו שבשלב מסויים חוזרת לראות באופן לא מסודר, ולפיכך יש לדונה כאשה שאין לה וסת, וצריכה בדיקה קודם תשמיש. ובפרט אחרי הפלה מצוי שרואה אחרי זמן קצר באופן בלתי קבוע (שיעורי שבה"ל ס"ק ב).
⁸¹⁵ היינו שבמשך זמן ארוך לא ראתה בימים אלו, אבל לא סגי שלא ראתה בהם ג' פעמים. ומ"מ אפילו אם ראתה בימים אלו פעם או פעמיים אמרינן מקרה הוא, ועדיין חשיב ימים שאינה רואה בהם (חוט שני ס"ק ד אות ב). וי"א דסגי שלא ראתה בהם בג' פעמים האחרונות, ואם שוב ראתה פעם אחת פחות מ"ד יום, כגון שראתה אחר י"ב יום, אינה יכולה להקל אלא עד יום י"ב, עד שיעברו ג"פ שלא תראה פחות מ"ד יום (בדה"ש ס"ק כד).
⁸¹⁶ אמנם אם עברו גם הימים שרגילה לראות בהם, ולא ראתה, דינה כאשה שאין לה וסת קבוע, וצריכה בדיקות לתשמיש כדי להוציא מחשש רואה מחמת תשמיש כנ"ל בסעיף ב, ומ"מ בג' חודשים ראשונים של מעוברת, יש להקל בזה (שיעורי שבה"ל ס"ק ה).
⁸¹⁷ נחלקו הפוסקים מהו שיעור 'סמוך לתשמיש', י"א שהוא כחצי שעה (מקור חיים ס"י קפד ס"ק יב), וי"א שהוא שיעור הילוך כ"ב אמה (פרי דעה על הש"ך ס"ק ז). ולמעשה אחרי עשר דקות אפשר להקל, ויעשו שאלת חכם (שיעורי שבה"ל ס"ק יא), וי"א להקל אחרי 2-3 דקות (חוט שני בקיצור שבסוף הספר פ"ט ה"א), ויש שמצדד להקל אחר כדי הילוך כ"ב אמה שהוא כרבע דקה (בדה"ש ס"ק כו).

א. מיד בכדי שתושיט וכו' - אבל ראתה אחר שיעור זה, אינה בכלל רואה מחמת תשמיש. וכן מש"כ הרמ"א דכל סמוך לתשמיש מיקרי רואה מחמת תשמיש, דוקא שראתה ודאי בשיעור זה ולא שמצאה אח"כ, וכל שכן אם רק בבוקר מצאה ריבוי דם. ואפילו אירע כן ארבעים וחמשים פעמים. ואפילו אם תשמש שוב ותמצא פעמיים מיד בשעת תשמיש, אינה נחשבת רואה מחמת תשמיש. והיכא שבדקה מיד אחר התשמיש ולא מצאה כלום, ואח"כ ראתה, אפילו הוא עדיין תוך השיעור, לא מיקרי רואה מחמת תשמיש (ש"ך).

ב. משמשת ג' פעמים - עם הראשון, דהיינו עוד ב' פעמים (ש"ך וט"ז), וי"א עוד ג"פ מלבד בעילה הראשונה⁸¹⁸ (תורת השלמים בפת"ש).

ג. רצופים - כלומר שלא היה בינתיים תשמיש שבדקה אחריו ולא מצאה דם, כדלקמן בסעיף י' בהגה (ש"ך). ויש מחמירים שאפילו אם מצאה שתי פעמים סמוך לתשמיש, ואח"כ שמשה כמה פעמים בלא בדיקה כלל, ואח"כ שמשה ומצאה דם סמוך לתשמיש, הוי כשלש פעמים רצופים⁸¹⁹ (חור"ד בפת"ש).

ד. ראתה דם - והאשה נאמנת שראתה ג' פעמים אם אמרה לבעלה תיכף אחר התשמיש. אבל אם אמרה לו רק ביום שלאחר התשמיש יתכן שאינה נאמנת, ועכ"פ בפעם השלישית ודאי אינה נאמנת אלא רק אם אמרה מיד, שכן בידו של הבעל לבדוק את העד בשעת מעשה (שיבת ציון בפת"ש).

ה. על עד שלו - דבזה אפילו מצאה זמן מופלג אחר התשמיש מיקרי רואה מחמת תשמיש, כיון שהיה ודאי בשעת תשמיש (ש"ך). והיינו דוקא בעד שקנח בו אחר תשמיש, אבל אם נמצא בבגדו, הוי כשאר כתם על בגדי האיש שלא מטמא⁸²⁰ (פנים מאירות בפת"ש). ואפילו נמצא כתם גם בבגד האשה (סד"ט בפת"ש).

ו. אסורה לשמש - אשה שכשראתה מחמת תשמיש לא היה לה וסת קבוע, ואח"כ נקבע לה וסת, י"א שמותרת לבעלה (נוב"י בפת"ש), וי"א שאסורה לבעלה (חור"ד בפת"ש).

ז. אסורה לשמש עם בעל זה - אמנם אם נתעברה, מותרת כל ימי עיבור והנקה, ואח"כ תחזור לאיסורה, אכן אם בימי עיבור והנקה תראה אפילו פעם אחת מחמת תשמיש, תחזור ותיאסר (נוב"י בפת"ש), וי"א דאסורה אפילו בימי עיבור והנקה, וכן אשה שראתה ג' פעמים מחמת תשמיש בימי עיבור והנקה, אסורה לעולם לבעל זה (חור"ד בפת"ש). וי"א דאחרי שתלד ותטבול מותרת בימי טוהר שלה, ואם לא תראה בהם, הותרה לבעלה אף אח"כ (סד"ט בפת"ש). וה"ה אם ראתה ב' פעמים קודם שהוכר עוברת, ופעם שלישית אחר שהוכר עוברת, הוי רואה מחמת תשמיש (חת"ס בפת"ש). זקנה שפסקה מלראות זמן רב, והתחילה לראות מחמת תשמיש, ומרגשת צער וכאב, אינה נאסרת לבעלה. אמנם אשה שראתה ג"פ מחמת תשמיש, ואח"כ הזקינה, אסורה (שבות יעקב בפת"ש), ויש מצדדים להקל⁸²¹ (סד"ט בפת"ש).

ח. ותנשא לאחר - אמנם אם ראתה שפע דם, אין להתירה להנשא לאחר, ואולי אף אם רק בפעם השלישית ראתה בשפע⁸²² (נוב"י בפת"ש).

ט. עד שתבדוק - פירוש, בבדיקת שפופרת הנזכרת בסעיף ב' (ט"ז).

י. ונאסרה על בעלה - היכא שהוחזקה כן בשלשה אנשים, צ"ע אי מחמירינן מחמת שאין אנו בקיאינן לאסרה על כל העולם⁸²³ (ש"ך).

⁸¹⁸ ולמעשה נקטו הפוסקים כדעה הראשונה (פלתי ס"ק ב, סד"ט ס"ק ב, וחכמ"א כלל קי ס"א). ואף אם לא בדקה קודם התשמיש, חשיב כראיה מחמת תשמיש (כן דעת רוב הפוסקים, עיין שיעורי שבה"ל בט"ז ס"ק א). ולענין אופן ההנהגה אחרי שראתה פעם אחת מחמת תשמיש, ראה להלן סעיף י'. ובזמננו שאפשר לערוך בדיקות רפואיות לברר סיבת הדבר, אם אירע לאשה שראתה מחמת תשמיש, עליה להתייעץ מיד עם מורה הוראה מובהק כדי שיוורה לה כיצד לנהוג (חוט שני בקיצור שבסוף הספר פ"ט ה"א).

⁸¹⁹ אמנם הרבה אחרונים חולקים וסוברים דלא חשיב רצופים, וכן עיקר (טהרת ישראל אות י, בדה"ש ביאורים ד"ה רצופים).

⁸²⁰ אך אם נמצא בבגדו מכוון כנגד האבר, הוי כקנוח (בית מאיר סי' קצ סע' לט).

⁸²¹ וגדר "זקנה" לענין זה, יתבאר בסי' קפט סעיף כח וכו'.

⁸²² ובערוה"ש סע' לה כתב דדוקא אם התחזקה ג"פ לראות בשפע, דאם לא כן אולי מקרה הוא.

⁸²³ ובערוה"ש סט"ו החמיר בזה.

יא. ומותרת לו - ומ"מ אם ראתה ג' פעמים בליל תשמיש מופלג מהתשמיש, אסורה מעתה לשמש שני תשמישים בלילה אחד, משום עונה הסמוכה לוסתה, עד שתעקר ג' פעמים, ע"י שתשמש ג"פ ולא תראה אח"כ⁸²⁴ (חוו"ד בפת"ש).

ב. רבי כיצד בודקת, נוטלת שפופרת (פירוש קנה הלול של עופרת) של אבר, ופיה רצוף לתוכה, ונותנת בתוכה מכחול ובראשו מוך, ומכנסת אותו באותו מקום רבי"ע עד מקום שהשמש דש, נמצא דם על ראשו בידוע שהוא מן המקור, ואסורה, ואם לאו, בידוע שהוא מן הצדדין,⁸²⁵ ומותרת. כ"לואף בזמן הזה יס לסמוך אכדיקה זו:

יב. כיצד בודקת - בדיקת שפופרת צריכה להיות דוקא שלא בימי עיבור והנקה, ואם בדקה בימי עיבור והנקה, מהני להתירה בימי עיבור והנקה, אבל לא לשאר ימים⁸²⁶ (חוו"ד בפת"ש). ונראה שאם בדקה בימי עיבור, מהני אף לימי הנקה (פת"ש).

יג. נוטלת שפופרת - יש לעשות השפופרת כשיעור אבר בינוני (משאת בנימין בפת"ש). יד. של אבר - הוא הדין שאר מיני מתכות, רק לא של עץ, וי"א דגם ברזל לא, שמסרט⁸²⁷ (ש"ך). ובדיעבד אם בדקה בשל עץ ולא מצאה דם כלל, מהני, ומ"מ אם מצאה דם בצידי השפופרת, אין זה מוכיח שהדם שראתה עד עתה הוא מהצדדים, ואין מקילים בה את הקולות האמורות באשה שמצאה דם בצידי השפופרת, דחיישינן שמא עתה נסרטה מהשפופרת, ולפיכך דינה כמי שלא מצאה דם כלל (פת"ש).

טו. עד מקום שהשמש דש - אמנם אינה צריכה לדחוק את השפופרת והמכחול למקום צר ודחוק, אלא תכניס עד מקום שהיא יכולה ומשערת לפי אומד דעתה שהגיע עד מקום שהשמש דש, והאשה עצמה נאמנת על זה (ש"ך). ותחילה מכנסת השפופרת עד מקום שהיא יכולה, ואח"כ מכנסת המכחול בתוך השפופרת, ודוחקת אותו עד שתגיע סמוך לצואר הרחם (תורת השלמים בפת"ש). והוא הדין כשהיא מוציאה, תחלה מוציאה המכחול מתוך השפופרת (סד"ט בפת"ש).

טז. ואסורה - אחר שמצאה בראש המכחול, שוב אין מועיל לה בדיקת שפופרת להתירה לבעלה, אפילו אם תמצא דם בצידי השפופרת, וצריכה להנשא לאחר, וכן לא תוכל לסמוך על רפואת הרופאים, אא"כ תפיל חררת דם כדלהלן סעיף ט' (נוב"י בפת"ש). אמנם אם עברה ושמשה ג' פעמים ולא מצאה דם, הותרה (חוו"ד בפת"ש).

יז. ואם לאו וכו' - ואפילו לא נמצא דם בצידי השפופרת כלל, מותרת⁸²⁸ (ש"ך). ואפילו חזרה וראתה מחמת תשמיש, מותרת, בין אם מצאה דם בצידי השפופרת, בין לא מצאה (חוו"ד בפת"ש⁸²⁹). וי"א דהיינו דוקא כשמצאה דם בצידי השפופרת, אבל כשלא מצאה דם כלל, אם חזרה וראתה ג' פעמים מחמת תשמיש, אסורה (נוב"י בפת"ש). וי"א דהיכא שלא מצאה בשפופרת כלל, אפילו חזרה וראתה פעם אחת, צ"ע אם להקל (סד"ט בפת"ש).

יח. בידוע שהוא מן הצדדים ומותרת - ולענין אם צריכה ז' נקיים היכא שמצאה דם בצידי השפופרת, או אח"כ כשראתה מחמת תשמיש, יש מסתפקים בזה (נוב"י בפת"ש), וי"א שצריכה ז' נקיים⁸³⁰ (חוו"ד בפת"ש).

יט. מן הצדדין ומותרת - ואפילו אם כבר נתגרשה מב' בעלים כיון שראתה מחמת תשמיש, מותרת על ידי בדיקה זו לבעלה השלישי (ש"ך).

⁸²⁴ כמו כן אפילו ראתה רק פעם אחת בליל תשמיש מופלג מהתשמיש, צריכה מעתה בדיקה אחר תשמיש, כמבואר לעיל סי' קפו ס"ק ג. ואם ראתה בליל טבילה, עיין להלן סעיף י.

⁸²⁵ אמנם אם ראתה מחמת תשמיש דם בשפע [באופן שמוכח שאינו ממכה אלא מהמקור], יש לפקפק אם יש לה תקנה ע"י שפופרת (נוב"י בפת"ש לעיל ס"ק ו).

⁸²⁶ כל זה אם לא מצאה כלל, אבל אם מצאה דם בצידי השפופרת, מהני אף לשאר ימים (נוב"י בפת"ש לעיל ס"ק ח).

⁸²⁷ בזמננו יש סוגי חומרים טובים יותר, כפלסטיק וכדומה, שהם חלקים ואינם סורטים (שיעורי שבה"ל ס"ק א).

⁸²⁸ דעת הנוב"י סי' מג וסי' מו ובדגול מרבבה כאן, דהיכא שלא מצאה על השפופרת כלל, לא מהני בבעלה הראשון או השני. אמנם החז"א (במכתבו שנדפס בראש ספר חדושים ובאורים נדה) הוכיח להקל גם כשלא מצאה כלל.

⁸²⁹ ומאז אין צורך לבדוק אחר תשמיש כלל לעולם.

⁸³⁰ וכ"כ בשו"ת רע"א סי' ס, וכן פסק החז"א סי' פב ס"ק ו. וי"א שאם מצאה דם בצדדים, טהורה לגמרי ואינה צריכה ז' נקיים (לחם ושמלה ס"ק כו, שו"ע הרב ס"ק יג וערוה"ש סע' לג). ובזה"ז שאפשר לברר על ידי אחות, אם ראה האחות דם מהמכה אז לכו"ע אינה צריכה ז' נקיים.

כ. ומותרת - אם עבר הבעל ובא עליה באיסור, ולא ראתה, עדיף טפי מבדיקת שפופרת, ומותרת, כמבואר ברמ"א להלן סעיף י' (ט"ז).

כא. בזמן הזה - ואפשר תחילה לבדוק במוך ארוך ועבה כמדת אבר בינוני, בלא שפופרת, ואם תמצא דם בצידו בלבד, ולא בראשו, מותרת, ואם תמצא דם בראשו, עדיין תוכל לבדוק בשפופרת (אמונת שמואל, סד"ט, חת"ס בפת"ש).

ג. רביאם רוצה לבדוק עצמה בעודה תחת הראשון אחר ששמשה שלש פעמים, הרשות בידה, ומותרת לו. ויש אומרים רבישאסורה לראשון מתשמיש שלישי ואילך אפילו בבדיקה. הגה: ויש לסמוך אסברא ראשונה להקל. וישאם הרגישה לער וכאז נצעת תשמיש, לכולי עלמא יש לסמוך אצדיקה נצעל הראשון:

כב. הרשות בידה - מיהו אם בדקה לראשון ונמצא על המוך, שוב אינה יכולה להנשא כלל⁸³¹ (ש"ך וט"ז). ואם אח"כ בדקה שוב ולא מצאה דם על ראשו, מותרת לינשא לבעל שני, ואסורה לראשון (חוו"ד בפת"ש).

כג. ומותרת לו - היינו אם תמצא דם בצדי השפופרת, אבל אם לא תמצא כלל, לכו"ע לא מהני הבדיקה לבעל ראשון⁸³² (נוכ"י בפת"ש).

כד. ויש לסמוך אסברא וכו' - ואין להורות בדיקה בבעל ראשון (ש"ך), וי"א שהעיקר להקל לבדוק אפילו לבעלה הראשון (פת"ש).

ד. רביאם שמשה סמוך לוסתה, אנו תולין ראייתה משום וסתה, ולא חשבינן לה רואה מחמת תשמיש:

כה. סמוך לוסתה - מיירי בעברה ושמשה סמוך לוסתה, או באופנים שמותרת לשמש בעונת הוסת, כגון ביוצא לדרך לדעת המתירים, או בקטנה באופנים שאינה צריכה לחוש לוסתה⁸³³ (ש"ך). וה"ה אם יש לה וסת הגוף לפיהוק וכדומה, והשתא נמי פיהוקה, דתולה בפיהוק, ולא בתשמיש, אא"כ תקבע לראות בפיהוק ותשמיש יחד (סד"ט בפת"ש).

כו. לוסתה - ואם שמשה בעונה שקודם עונת וסתה [עונת אור זרוע], י"א שאין תולים לקולא שראתה מחמת וסתה (ש"ך). ויש מקילים לתלות שראתה מחמת וסתה⁸³⁴ (תורת השלמים, סד"ט בפת"ש⁸³⁵).

כז. אנו תולין - ואפילו אם אח"כ ראתה שתי פעמים מחמת תשמיש מופלג מוסתה, לא מצרפינן את הראיה הראשונה עמהם (סד"ט בפת"ש).

כח. ולא חשבינן לה וכו' - וה"ה אם רואה מחמת תשמיש רק בזמנים מסויימים, מותרת לשמש בלא בדיקה בין זמנים אלו⁸³⁶ (ט"ז).

ה. רביאם יש לה מכה באותו מקום⁸³⁷, תולין בדם מכתה⁸³⁸. ואם דם מכתה משונה מדם ראייתה, אינן תולים בדם מכתה. הגה: לכו"ע זה נאסר שיש לה וסת קבוע, ואז יכולים לתלות שלא נצעת וסתה

⁸³¹ ומלשון השו"ע משמע דתליא ברצונה אם רוצה לבדוק, אבל הבעל אינו יכול לכופה לבדוק (פת"ש לעיל ס"ק ג).

⁸³² עי' לעיל סעיף ב' ס"ק יז.

⁸³³ כמו כן שייך שבשעה ששמשה לא היה זה עונת וסתה, ואח"כ ראתה עוד פעמיים בתאריך זה בלא תשמיש, דאגלאי מילתא למפרע שזהו יום וסתה (חוו"ד ס"ק ג).

⁸³⁴ ואם שמשה בעונה בינונית וראתה מחמת תשמיש, יש שהסתפקו אם להקל שאינה רואה מחמת תשמיש (פלת' ס"ק ד וחכמ"א כלל קי ס"ה), ויש מחמירים שלא לתלות בעונ"ב (שו"ת בית שלמה ח"ב סי' יט, שו"ת ברית אברהם סי' נ ס"ק ה, ובדה"ש ס"ק סג), ויש מקילים (פרדס רמונים בש"ך ס"ק טז, וערוה"ש סע' מב), אבל אם שמשה בעונת וסת שאינו קבוע, אינה תולה בו (נוב"י תניינא סי' צג, וכן מוכח בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ריט ד"ה ועתה ובדה"ש ציונים ס"ק צא).

⁸³⁵ וכן עיקר (בדה"ש ס"ק סב).

⁸³⁶ ועיין חוו"ד ס"ק ג דלא מהני בדיקת שפופרת כדי להתירה אף בימים שרואה בהם. ולענין רואה מחמת תשמיש בהפלגות שוות, ראה להלן סעיף יא.

⁸³⁷ כאשר מדובר על מכה ברחם עצמו, אין אפשרות כל כך לבדוק זאת בבירור חוץ מעדותה כדלקמן סעיף ו, אמנם במכה שבאותו מקום, מאחר שאפשר לברר זאת ע"י אחות או רופא [דווקא יראי שמים], חייבים לברר זאת, ואין לסמוך על הרגשות של האשה, כפי שנתבאר לקמן אות 860.

ופשוט שאין לטהר עפ"י הבחנה במראה הדם בלבד, וכבר התריעו על כך רבות (ראה קובץ תשובות סי' פג, שו"ת שבה"ל ח"י סי' קמא וחוט שני מכתב בסוף הספר). וכן אין לסמוך על הוכחות שונות שמקור הדם ממכה, כגון שבכל הבדיקות נמצאת טיפת דם בדיקת באותו מקום [ובשונה מהמובא לקמן הערה

במכתה, אף על פי שאינה יודעת בזדאיי שמכתה מווליאה דס. לכוון אס אין לה וסת קבוע, והוא ספק אס הדס זא מן המקור או מן הצלדין, תלינן במכה מכח ספק ספיקא, ספק מן הצלדין או מן המקור, ואס תמלא לומר מן המקור, שמא הוא מן המכה, אבל אס ידוע זכא מן המקור, אף על פי שיש לה מכה במקור, אינה תולה במכה, אס אין לה וסת קבוע, אלא אס כן יודעת בזדאיי שמכתה מווליאה דס. לכוון מלך מקום זשעת וסתה, או מל' יום לל' יום, אינה תולה במכתה⁸³⁹, דאס לא כן לא תטמא לעולם. ותמיס, תולה זכ בכל ענין:

כט. מכה באותו מקום - אם הדם שראתה מחמת התשמיש יצא מן המקור, צריך שתדע שיש לה מכה במקור, ואם אומרת סתם מכה יש לי, אין תולין הדם במכה (ש"ך). והיינו כשהרגישה שהדם בא ממקורה, אבל אם ראתה שלא בהרגשה, או שראתה בבדיקת עד, תולה אפילו במכה שבצדדים (חור"ד בפת"ש).

ל. באותו מקום - ואפילו המכה בתוך הרחם במקום שמשם נובע דם הנדה, טהורה היא, ותלינן בדם מכתה⁸⁴⁰ (מהר"ם מלובלין בפת"ש). אמנם אם יש לה מכה בשאר איברים הפנימיים, והדם נבלע באיברים ואח"כ זב מן המקור, הרי זה דם נדה גמור (פנים מאירות בפת"ש).

לא. תולין בדם מכתה - אפילו בדקה עצמה בשפופרת ומצאה דם על המוך, תולין במכה (ש"ך).
לב. ואם דם מכתה משונה - היינו אם נתברר שהוא משונה, אבל בסתמא תולים שאינו משונה, ואין צריך להראות לחכם לברר אם הוא משונה (ש"ך וט"ז). אמנם אם שניהם לפניו, יש להשוותם (ט"ז). וי"א שבראיה שלא מחמת תשמיש, לעולם יש לברר אם הדם משונה מדם מכתה (חור"ד בפת"ש). ואף למקילים, אשה שראתה בימי טומאתה [שלא מחמת תשמיש], הדבר צריך תלמוד אם לתלות במכה בלא להשוות הדמים, כיון שהיא בחזקת טומאה (נוב"י ודגול מרכבה בפת"ש). ויש מקילים בימי טומאתה, דחשיבא בחזקת טהרה (ברית אברהם, מאיר נתיבים, וחת"ס בפת"ש).

לג. משונה - היינו דוקא כשהדם יצא מעצמו, אבל אם דחקה באצבעה בכח והוציאה דם, אפילו הדם משונה, תולה בו (נוב"י בפת"ש).

לד. באשה שיש לה וסת קבוע - וכ"ש זקנה שמסולקת דמים, יכולה לתלות במכה שספק אם מוציאה דם⁸⁴¹ (בית מאיר בפת"ש).

לה. וסת קבוע - הוא הדין כשאין לה וסת קבוע, אך אינה רואה עד אחר י"ד יום מטבילה, עד י"ד יום דינה כאשה שיש לה וסת קבוע לענין זה (חור"ד בפת"ש).

לו. יכולה לתלות שלא בשעת וסתה וכו' - במכה שספק אם מוציאה דם הקלו רק שלא להחזיקה ברואה מחמת תשמיש, אבל מכל מקום צריכה לישוב ז' נקיים (ש"ך⁸⁴²), ואפילו אינה יכולה

850 ששם ודאי יש מכה ורק ספק אם מוציאה דם], או אם נקודת הדם אינה במרכז העד אלא בצד, וה"ה אם יש על העד הפרשה לחה ונקודת הדם מחוץ להפרשה, אלא צריך ידיעה ודאית שיש מכה המוציאה דם (הגרי"ש אלישיב, מובא בפתחי דעת פ"ז ס"ח). ואין לסמוך על בדיקה ע"י הנחת אצבע עם קצת אלכוהול ולהכניסה באותו מקום, כדי לברר אם יש מכה (שו"ת שבה"ל ח"י סי' קמ).

וכן כשרופא מכניס טבעת ברחם [עפ"י הוראת חכם], ואח"כ רואה דם, דם זה הוא מהרחם עצמו, ואין לסמוך על הרופאים שאומרים שזה דם מכה, כיון שהדבר אינו יכול להתברר בודאות (חוט שני סי' קפג ס"ק ג אות ב). ומלבד זאת בזמן הכנסת הטבעת לרחם היא טמאה אף אם לא ראתה דם, מחמת 'פתיחת הקבר' ראה להלן סי' קצד ס"ב.

⁸³⁸ והיינו בין אם ראתה מחמת תשמיש, ובין אם ראתה שלא מחמת תשמיש, לעולם תולה במכה וטהורה (חור"ד ס"ק ד).

⁸³⁹ אמנם בוסת שאינה קבוע תולים (בדה"ש סקק"ח). וממילא פשוט דה"ה מעוברת, מניקה או זקנה המסולקת דמים, תולה מאחר שכל וסת שלהם היא שאינה קבוע (לחם ושמלה ס"ק מ"ח).

⁸⁴⁰ ואף שדם הנדות יוצא דרך המכה, טהורה, דכל שהעורק פצוע ומוכה אין דרך ראייה בכך (חזו"א סי' פא, ובמכתבו שהתפרסם ב'הפרדס' [שנה ל"ה חוברת ו], נדפס בשולחן שלמה ערכי רפואה ח"ג עמ' כה, וכן פסק הגר"ז אויערבך הובא בנשמת אברהם ח"ב סי' קפז ס"ק ב). ואמנם מצוי שיש דברים הגורמים לראיה ולא מחמת המכה, ופעמים רבות אין זה ברור שיש מכה, ואין להתיר בלא הוראת חכם.

אשה שיש לה בתוך הרחם התקן הגורם דימומים, אף שיתכן שההתקן גרם גירוי ברחם, יש להחמיר, ורק כשברור שיש לה ברחם פצע המוציא דם מקילים, ובשאלת חכם (שיעורי שבה"ל סוף ס"ה). ואף שרוב הרופאים קובעים שמה שרואה אחר הכנסת הטבעת הוא דם מכה, ודאי אינו כן, אלא הטבעת מושכת מאותם עורקים ומוציאה דם נדות כדרך הטבע (שיעורי טהרה סוף פ"א).

⁸⁴¹ וה"ה מינקת המסולקת דמים (לחם ושמלה ס"ק לז).

⁸⁴² ונקטו האחרונים להחמיר כדעת הש"ך נגד הרמ"א (חזו"א סי' פב ס"ק א).

ליטהר לבעלה לעולם, אינה טהורה בלא ז' נקיים (חוו"ד בפת"ש⁸⁴³). וי"א דראוי להחמיר גם לענין רואה מחמת תשמיש, ולא להתיר אלא בדרך שכתב השו"ע להלן סע' ז'⁸⁴⁴ (ט"ז). ובאופן שהמכה במקור, והאשה מרגשת יציאת דם מהמקור בשעת תשמיש, ואינה יודעת אם הוא מהמכה או מהמקור עצמו, צריך הוא לפרוש באבר מת, וליחוש שמא ראתה (חת"ס בפת"ש). לז. שלא בשעת וסתה - עברה עונת וסתה ולא בדקה ולא הרגישה, ואח"כ בדקה עצמה ומצאה טמאה, יש להסתפק אם תולה במכה שספק מוציאה דם [היינו לסוברים דכאשר תולה במכה שספק מוציאה דם, טהורה לגמרי. אבל לדעת הש"ך שצריכה ז' נקיים, ה"נ צריכה ז'נ]. אבל אם יש לה מכה שודאי מוציאה דם, טהורה⁸⁴⁵ (סד"ט בפת"ש).

לח. במכתה - אבל אם רק כאב לה בשעת תשמיש, הסכמת האחרונים שאינה תולה, עד שיתברר בודאי שכאב זה בר דמים הוא⁸⁴⁶ (פת"ש).

לט. אעפ"י שאינה יודעת וכו' - פירוש, אפילו אינה יודעת כלל אם דרכה של המכה להוציא דם⁸⁴⁷ (ש"ך). אמנם אם הדם בא בשעת כאב, מוכח דהדם מן המכה, וחשיב כמכה שודאי מוציאה דם, ואף אם תמצא עוד דם לאחר שיפסוק הכאב, הוי מתמצית אותו הדם שהיה בשעת הכאב. וכן אם יש לה מכה שרגילין נשים אחרות לראות דם ממכה כזו, חשיבא כמכה שודאי מוציאה דם (ט"ז).

מ. תלינן במכה מכח ספק ספיקא - וכן עיקר (נוב"י, שו"ת השיב רבי אליעזר וברית אברהם בפת"ש⁸⁴⁸), ויש חולקים וסוברים דאין להקל מצד ס"ס, ואין תולין רק במכה שודאי מוציאה דם (ש"ך). ויש מחלקים, שאם ראתה דם בלא הרגשה [היינו כתם⁸⁴⁹], תולה במכתה, ואם ראתה בבדיקת עד או בשעת תשמיש דאיכא ספק הרגשה, אינה תולה עד שתדע שהמכה מוציאה דם (חוו"ד בפת"ש). וכל זה כשהמכה ברחם, אבל אם המכה בצדדים, אינו ס"ס, ואינה תולה במכה שספק אם מוציאה דם (נוב"י בפת"ש).

מא. אא"כ יודעת בודאי וכו' - היינו שיוודעת שהמכה ודאי מוציאה דם⁸⁵⁰, אף שאינה יודעת שדם זה שראתה בא מהמכה. ובאופן זה טהורה ואינה צריכה לישב ז' נקיים, אפילו אין לה וסת קבוע (ש"ך). ואפילו היתה רגילה לראות בזמנים שונים בלא סדר, תולה במכתה (ברית אברהם בפת"ש). ואפילו כשהמכה בצדדים, אם אינה מרגשת שהדם בא מהמקור, טהורה, כיון שהמכה ודאי מוציאה דם (נוב"י בפת"ש). וי"א דדוקא בימי טהרה תולה במכה, אבל בז' נקיים אין

⁸⁴³ אמנם אשה שאינה יכולה להטהר ויש חשש עיגון, אפשר דיש להקל כרמ"א (עיין חכמ"א כלל קי ס"ו, והגר"ז ס"ק כג היקל עם עוד צירופים, וע"ע ערוה"ש סע' נה שמיקל דאינה צריכה ז' נקיים).

⁸⁴⁴ ולענין ההלכה לבני ספרד, עיין מש"כ להלן סעי' י בדעת המחבר.

⁸⁴⁵ וראה עוד להלן בהמשך הסעיף.

⁸⁴⁶ ובערוה"ש סע' סב הכריע שאם מצאה מקום אחד בצדדים שכשנוגעים שם כואב לה מאד, וניכר להדיא שהכאב הוא בצדדים, אם אומר רופא מומחה או מילדת מומחית שע"י כאב כזה יכולה להיות שמוציא דם לפרקים, אפשר שיש לסמוך על זה, ותלוי בראיית עיני המורה. עי' לעיל הערה 837.

⁸⁴⁷ מכה שספק אם מוציאה דם, היינו שמתאסף בה דם, רק ספק אם הדם יוצא, אבל בספק שמא היא סוג מכה שלא מתאסף בה דם, אי"ז נחשב מכה שספק אם מוציאה דם (שו"ת חת"ס סי' קמד ד"ה הרשב"א, שו"ת מהר"ם שיק סי' קעז ס"ק י, ושו"ע הרב ס"ק כג).

⁸⁴⁸ וכן פסק החכמ"א כלל קי ס"ח. אבל הסד"ט ס"ק טו והחזו"א סי' פב סק"ב החמירו כהש"ך.

⁸⁴⁹ עי' הערה 859.

⁸⁵⁰ גדר מכה המוציאה דם, היינו שאם נוגעים במכה מתלכלך המוך בדם, ואף אם אינו מתלכלך בנגיעה קלה אלא א"כ דוחק קצת, זהו גם בכלל מכה שמוציאה דם, אבל אם המכה גלודה ובלחץ קל אינה מוציאה דם זהו בכלל מכה שאינה מוציאה דם. ולענין רואה מחמת תשמיש, העיקר לשער תנועת המכה ע"י אבר הבעל, אם יכול לגרום שיצא דם מן המכה (חזו"א סי' פב ס"ק א). וידיעה זו שייכת בכמה אופנים: א] כשרופא או אחות [יראי שמים] אומר שהמכה ודאי מוציאה דם (שו"ת כנסת יחזקאל סי' לד ופרדס רמונים בט"ז ססק"ב), וראה בהערה הבאה לענין נאמנות הרופאים. ב] שבודקת ומוצאת תמיד דם בצד אחד של העד ולא בשאר מקומות (לקמן סעיף ז). ג] כשהדם בא תמיד אחר כאב, ואפי"כ יצא עוד דם בלא כאב, י"ל שהוא שאריות של הדם שיצא עם הכאב. (ט"ז ס"ק י). ד] כשיש לה מכה שנשים אחרות רגילות לראות ממנה דם (ט"ז ס"ק י וחכמ"א כלל קי ס"י). ה] כשיצא דם עם מוגלה (פרדס רמונים שם בשם שו"ת פני יהושע וסד"ט ס"ק יד).

ואף אם שופעת דם, אפשר לתלותו במכה, אם דרך מכה זו להוציא דמים מרובים (שו"ת חינוך בית יהודה סי' סז הוזכר בגליון מהרש"א ס"ק יט, וכן הוכיח החזו"א סי' פא ד"ה כתב).

תולים במכה אפילו ודאי מוציאה דם, אא"כ יש לה וסת קבוע והיא שלא בשעת וסתה, או שהיא מינקת וכבר פסק דם לידתה זמן מה, דתולה אף בז' נקיים⁸⁵¹ (נוב"י בפת"ש).

מב. דם - ולענין נאמנות הרופאים לומר שאין זה דם אלא קליפות או שערות וכדומה, אם אומרים כן לגבי אשה מסוימת אין לסמוך עליהם, אבל אם אומרים שיש כזה טבע אצל נשים, הרי הם נאמנים, ואז אנו נבדוק אם כן הוא אצל אשה זו⁸⁵² (חת"ס בפת"ש). ולענין אשה שמוצאת נקודות קטנות אדומות ושחורות, ומצאו לה בעומק הפרוזדור נקב קטן כראש מחט, יש מי שהיקל, כיון שהוא פי וריד, ותולים שמשם באים, וטוב להחמיר (מעיל צדקה בפת"ש), ויש אוסרים בזה (חכם צבי בפת"ש). ולענין אשה הרואה דם מפי הטבעת, מחמת שחוששת בעורק הזהב⁸⁵³, אם דם עורק הזהב בא לפרקים, אין תולים שראתה ממקורה מחמת עורק הזהב, אולם אם נסתם עורק הזהב, תולה לענין כתמים. ואם צריכה לבדוק עצמה, תקנה תחילה סביב אותו מקום ותזרקנו בלא לעיין, ואח"כ תכניס העד לחורים ולסדקים (חת"ס בפת"ש).

מג. ומ"מ בשעת וסתה וכו' אינה תולה במכתה - וטמאה נדה. ומיהו אם ראתה בשעת תשמיש בעונת וסתה, אינה נחשבת רואה מחמת תשמיש, כפי שנתבאר לעיל סעיף ד' דתולה בוסתה (ש"ך).

מד. בשעת וסתה - היינו כל עונת הוסת⁸⁵⁴ (חור"ד בפת"ש).

מה. או מל' יום - גם אם לא ראתה ביום הל', מכל מקום בראיה הראשונה שרואה אחרי יום ל', טמאה⁸⁵⁵ (חור"ד, ברית אברהם בפת"ש).

מו. אינה תולה במכתה - אפילו המכה ודאי מוציאה דם⁸⁵⁶. מיהו אם מרגשת שדם זה בא מן המכה, טהורה אפילו בשעת וסתה⁸⁵⁷ (ש"ך).

מז. דאם לא כן לא תטמא לעולם - ולפי"ז כשיש אופן שיכולה להיטמא, תולה במכה אף בשעת וסתה. ולפיכך אם יש לה מכה במקור וספק אם מוציאה דם, וכשרואה אינה מרגשת אם מהמקור או מהצדדים, תולה להקל מספק ספיקא, כיון שתיטמא כשתרגיש שהדם בא מהמקור (נוב"י בפת"ש לעיל סקכ"ח). וה"ה אם יש לה מכה בצדדים, שודאי מוציאה דם, תולה בה, כיון שתיטמא כשתרגיש שהדם בא מהמקור (נוב"י בפת"ש סקכ"ט). וה"ה אם רואה דם בלא הרגשה, תולה במכה שבמקור שודאי מוציאה דם, שהרי תיטמא כשתראה בהרגשה⁸⁵⁸ (נוב"י בפת"ש סקל"ג), וי"א שאין להקל ברואה בלא הרגשה (חור"ד בפת"ש סקל"א).

⁸⁵¹ אמנם דעת הרבה אחרונים להקל אפילו בז' נקיים לתלות במכה שודאי מוציאה דם (שו"ת חת"ס סי' קמב ד"ה אלא, סד"ט סי' קצו ס"ק לד ד"ה ולהיתר, חור"ד סי' קפז ס"ק ה, שו"ת רע"א סי' עח ד"ה ואולם, בינת אדם סי' קיג אות ז ס"ק י, ובפת"ש סי' קפז ס"ק כד בשם ברית אברהם ומאיר נתיבים).

⁸⁵² אופן הבדיקה אם הוא דם, הוא ע"י שריתו במים, כמבואר לקמן סי' קפח ס"ד. ולענין רופא שאמר שיש לה מכה, אם אומר כן עפ"י השערה, אין לסמוך על דבריו, אבל אם אומר שראה ע"י מראה או מישוש שיש מכה העלולה להוציא דם, הרי זה נאמן (שו"ת מהרש"ם ח"א סי' כד וח"ב סי' עב), וה"ה אם רואה ע"י צילום וכדומה ואומר שודאי יש מכה העלולה להוציא דם, סומכים על דבריו (שיעורי שבה"ל ס"ח ס"ק ג וחוט שני ס"ח ס"ק ו). ורופא גוי או ישראל שאינו שומר מצוות, י"א שנאמן (שו"ת אבני נזר יר"ד סי' רלה, שו"ת דברי חיים ח"ב סי' עז בדבר פשוט שיכול להתברר תיכף ע"י רופא אחר), וי"א שאינו נאמן (שו"ת חת"ס סי' קס, שו"ת מהרש"ם ח"א סי' י"ג וכן הכריע החוט שני שם), ואפילו אם הרופא הגוי מסיח לפי תומו, אין סומכים על דבריו (שו"ת שבות יעקב ח"א סי' סה, שו"ת חת"ס סי' קעה מלבד היכא שיש לה כאב ורגלים לדבר, וגם אז טוב לומר לו שאנו נברר זאת עוד אח"כ). ואם ניכר ע"י הטיפול שנותן שיש מכה שודאי מוציאה דם, הרי זה נאמן, והכל לפי הענין (חוט שני שם). ולענין הרואה מחמת תשמיש, ואמר רופא שנתרפאה, עיין להלן סעיף ח.

⁸⁵³ היינו טחורים (אנציקלופדיה הלכתית רפואית ח"ו עמ' 176).

⁸⁵⁴ ובלילה שלפני העונה [עונת אור זרוע], נהי שלענין פרישה מחמירים, מ"מ לתלות במכה שידוע שמוציאה דם, יראה דתולה וטהורה, וצ"ע (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' עב).

⁸⁵⁵ וראה לעיל ס"ק לז לענין אם יש לה וסת קבוע, ועבר וסתה ואח"כ ראתה, אם תולה במכה.

⁸⁵⁶ ולענין אם תברך על הטבילה, כתב השמלה ס"ק יז דלכאורה לא תברך על הטבילה וצ"ע, עכ"ל.

⁸⁵⁷ וה"ה אם לפי דברי הרופאים המכה מוציאה דם בודאי בשעת הוסת, טהורה (חז"א סי' פא ד"ה אבל). אמנם אי אפשר לטהר עפ"י אלא וסת אחת או שתים, אבל אם בשלוש עונות הרגישה דם מהמכה, צריכה ז' נקיים וטבילה, ואח"כ תתלה שוב ב' וסתות (חז"א סי' פא ד"ה והנה).

⁸⁵⁸ בזמננו שהנשים לעולם אינן מרגישות, פשיטא שאין להקל בזה, שא"כ לא תיטמא לעולם, עי' לעיל הערה 726.

מח. וכתמים תולה בה בכל ענין - אפילו בשעת וסתה, ואפילו במכה שספק אם מוציאה דם⁸⁵⁹ (ש"ך).

מט. בכל ענין - ואף שכאב אינו נחשב כמכה [כמבואר לעיל ס"ק לח], ומ"מ לענין כתמים יש להקל, שכאב באותו מקום נחשב כמכה, ודוקא שלא בשעת וסתה, אבל בשעת וסתה, אסורה. וכן בג' ימים ראשונים של ד' נקיים, אין לתלות בכאב (נוב"י בפת"ש). ואף אם היתה לה מכה ונתרפאה, אם בשעת תשמיש הרגישה כאב, ואח"כ מצאה כתם, אפשר לתלות שהמכה נתגלעה (פנים מאירות בפת"ש), ויש שפקפק בזה (סד"ט בפת"ש).

ו. ר"ה נאמנת אשה לומר מכה יש לי באותו מקום שהדם יוצא ממנה⁸⁶⁰. ל"וכן חס אומרת כתי לי שאין דם זה בא מן המקור, נאמנת וטהורה⁸⁶¹:

ג. נאמנת אשה לומר - ה"ה אם אשה אחרת כגון מיילדת וכדומה משה בידים ומצאה בצדדים חבורות ופצעים, דינן לסמוך על זה, באשה שיש לה חזקת טהרה⁸⁶² (חת"ס בפת"ש).

נא. ברי לי - האחרונים פקפקו בהיתר זה, וכתבו שאין לסמוך על זה אלא היכא שיש עוד צד להקל (תורת השלמים, חו"ד, שו"ת פנ"י בפת"ש).

ז. ר"י אם כל זמן שהיא בודקת בכל החורים והסדקים אינה מוצאה כתמים כי אם במקום אחד בצדדין, יש לתלות שממכה שבאותו צד בא⁸⁶³. וכל שכן אם מרגשת בשעת בדיקה, כשנוגעת בצד המקום ההוא כואב לה קצת, ובשאר חורין וסדקים אינה מרגשת כאב כלל:

נב. כל זמן - מיירי באשה שיש לה מכה, אלא שאינה יודעת אם המכה מוציאה דם, וע"י אומדנא זו חשיבא כמכה שודאי מוציאה דם⁸⁶⁴, ותולה במכתה אפילו אין לה וסת קבוע⁸⁶⁵ (נוב"י בפת"ש).

ח. ר"ה אם תרצה להתרפאות⁸⁶⁶, צריך שיהיה קודם שתתחזק⁸⁶⁷, אבל לאחר שתתחזק, יש מסתפקים אם מותר לסמוך על הרפואה לשמש אחר כך. ר"י ויש מי שמתיר אם אמר לה רופא

⁸⁵⁹ דוקא כתם (היינו שמצאה הדם מחוץ לגופה) תולים במכה שספק אם מוציאה דם, אבל אם הדם ודאי מגופה אלא שהוא בלא הרגשה [היינו כגון שקנחה מעט בין השפתיים], אין תולים הדם במכה שלא ידוע שודאי מוציאה דם (שו"ת רע"א סי' פא).

⁸⁶⁰ היינו שמרגשת בהילוכה או בישיבתה או שאר סברות של מכה גמורה (שו"ת אמונת שמואל סי' כג, סד"ט ס"ק יד ד"ה ודע, וחכמ"א כלל קי ס"ו).

⁸⁶¹ ובזמננו שאפשר לברר הדבר ע"י רופא או אחות, חייבים לברר זאת, ורק כשאינם יכולים לקבוע זאת, וכגון שיש שריטה קטנה מאד, בכה"ג נאמנת לדעת הרמ"א, וגם ע"ז אין לסמוך אלא כאשר איכא רגלים לדבר שאין הדם מן המקור (שיעורי שבה"ל ס"ק ב).

⁸⁶² חזקת טהרה היינו, שהיתה טהורה לפני כן, וראתה מחמת תשמיש, ועתה אשה אחרת רואה שיש לה פצעים בצדדים. ולענין אשה שראתה דם נידות, ועשתה הפסק טהרה, אם נחשב בחזקת טהרה, ראה לעיל אות 851.

⁸⁶³ מסתבר שלכל הפחות ג' פעמים לא מצאה כי אם במקום אחד, ואם יש כאב, מסתבר דסגי בב' פעמים. ואם יודעת מקום הכאב יכולה לדלג מקום זה בבדיקה (שיעורי שבה"ל ס"ק ג). ו"א דהיינו שבדקה עצמה ג"פ בזמנים שונים, אבל הבדקת עצמה ג"פ מיד בזה אחר זה, נראה שאין להחשיבם אלא כבדיקה אחת (בדה"ש ס"ק קט"ז).

⁸⁶⁴ וכ"כ עוד הרבה פוסקים (ט"ז ס"ק י, ש"ך בנקוה"כ שם, חו"ד חי' ס"ק כ, שו"ת רע"א סי' סא, שו"ת מהר"ם שיק סי' קעח וחכמ"א כלל קי ס"א). ו"א דמיירי אפילו לא ידוע שיש מכה, אלא מחמת שמוצאת דם בצדדים יש אומדנא ותלינן שיש לה מכה (תפארת למשה בט"ז ס"ק י ואבני מלואים סי' כג). ולמעשה באשה המסולקת דמים, יש לסמוך להקל (שו"ת שבה"ל ח"ו סי' קכד).

⁸⁶⁵ וכן עיקר (ש"ך בנקוה"כ שם, תורת השלמים, נוב"י ושו"ע הרב ס"ק לג), ו"א שהשו"ע מיקל כאן דוקא באשה שיש לה וסת קבוע והיא שלא בשעת וסתה (ט"ז לעיל ס"ק י).

⁸⁶⁶ היינו כשרואה מחמת תשמיש ולא ממכה.

⁸⁶⁷ אם אחרי פעם שניה שראתה מחמת תשמיש, עסקה ברפואה, ושוב ראתה פעם שלישית, י"א שפנים חדשות באו לכאן, והוי כמו פעם ראשונה (שו"ת חת"ס סי' קע"ה, וע"ע בדה"ש ביאורים ד"ה צריך), עי' לקמן הערה 869.

ישראל נתרפאת⁸⁶⁸. ואם תראה האשה שפסק דם וסתה וראייתה על ידי הרפואות, וניכר שהועילו, יש לסמוך אף על הגוי⁸⁶⁹:

נג. יש מסתפקים - מיהו אם רופא זה עשה רפואה זו לאשה אחת קודם שנתחזקה, ונתרפאה, יכולה אשה אחרת לסמוך עליו אף לאחר שנתחזקה בג"פ, ומותרת לשמש בפעם רביעית לאחר הרפואה (ש"ך), ויש שתמהו על קולא זו⁸⁷⁰ (חוו"ד בפת"ש). ואם יש רגלים לדבר שהדם בא ממכה, כגון שכל ימיה היתה משמשת שלא בצער ועתה התשמיש קשה לה, קרוב הדבר שסומכת על רופא מומחה שאמר שנתרפאת, ותשמש פעם רביעית (רדב"ז בפת"ש⁸⁷¹). מיהו רופא שעשה רפואה לנכרית, ונתרפאה, אינו מועיל לסמוך עליו לגבי גופים שלנו (חת"ס בפת"ש).

מ. ר"ה פחידה פתאום ונפל ממנה חררת דם, נתרפאת ומותרת לבעלה. ואם חזרה וראתה מחמת תשמיש, אפילו פעם אחת, בידוע שלא נתרפאת. רמ"ב זמן הזה אין מתירין על ידי רפואה זו, ומיהו אין מוציאין אותה מבעלה אחר רפואה זו, עד שתבעל ותחזור לקולא:

נד. ובזמן הזה אין מתירין וכו' - היינו שאם נתגרשה מבעל שלישי אין מתירין לה לינשא ע"י רפואה זו, אבל אם עשתה רפואה זו בעודה תחת בעלה, אין מוציאין אותה מבעלה (ש"ך וט"ז). א"נ אפילו בעודה תחת בעלה, לכתחילה אין לעשות רפואה זו כדי להתירה ע"י כך⁸⁷² (ש"ך).

נה. אין מתירין ע"י רפואה זו - אמנם אם עדיין לא נבדקה בשפופרת, ועשתה רפואה זו, יש להתירה אפילו נתגרשה, ומיהו לכתחילה אפשר שאין עושין לה רפואה זו, וצ"ע (דגול מרובה).

נו. אין מוציאין אותה מבעלה - אשה שבשעת תשמיש הרגישה זיבת דבר לח, וקפצה בבהלה מהמיטה, והיה שופע ממנה דם הרבה, אין להקל בזה, דבהלה אינה ביעתותא [פחד], וגם שפע דם אינו כמו חררה (נוב"י בפת"ש).

י. ר"ה רואה דם בשעת תשמיש מותרת לשמש פעם שנית כשתמהר, מיהו מיחש חיישינן חדא זימנא אחר ראייתה, כגון אם ראתה פעם אחת או פעמים בליל של טבילתה, כשתגיע טבילה אחרת כריכה לפיכך ליל של טבילתה, ואין צריך לפרוש ליל של טבילה שלישית, דכל מידי דלא קבעה וסת לא חיישינן אלא חדא זימנא. הגה: רמ"א ראתה ג' פעמים כל פעם צביאה ראשונה שאחר טבילתה, אסורה לבעלה כאילו ראתה ג' פעמים רגילים, שהרי אי אפשר לה לטבול ולשמש עמו, שהרי היא רואה כל פעם אחר טבילתה. רמ"א אירע לה שראתה ג' פעמים צביאה ראשונה שאחר לידתה, או ראתה אחר כל לידה ג' פעמים, וזינתים לא ראתה, יש שכתבו להקל להתירה לבעלה, כי תלינן הראייה בחולשתה עדיין מכח לידתה, שהוכו הכללים מכח לידתה, ולכן רואה סמוך ללידה ולא אחר כך, ותלינן בלידה כמו שתלינן במכה⁸⁷³. וכל זה אם כבר עברה ושמה בין לידות הראשונות, שהחזקו ביאות של היתר אחר ביאות של איסור, אבל אם ראתה ג' פעמים רגילים אחר לידה, לא תלינן בלידה, אלא כריכה דיקתה השפופרת.

⁸⁶⁸ וכתבו האחרונים שדיעה הראשונה היא העיקר (שו"ת שבות יעקב ח"א סי' סה, גליון מהרש"א ס"ק כו, בדה"ש ס"ק קכז). אמנם רפואה שניסו הרבה והועילה, מהני ברואה מחמת תשמיש, ובדרך כלל הרפואות היום הם אחרי שניסו והועילו, ואמנם תרופות המתחדשות כל פעם א"א לסמוך באיסורי תורה עד שינסו (שיעורי שבה"ל ס"ק ג). ולענין אם רופא נאמן לומר שיש לה מכה, ראה לעיל סעיף ה הערה 852. עי' חת"ס לקמן סעיף יא.

⁸⁶⁹ באופן זה שפסקו דמיה מהני אף לדיעה ראשונה (שיירי טהרה בהשמטות לסי' טו). וה"ה אם היתה רואה כתמים וכעת פסקה לראותם (שו"ת שבות יעקב סי' סה). ומ"מ אם תחזור ותראה מחמת תשמיש, אפילו פעם אחת, חזרה לקולא (חכמ"א כלל קי סי"ג).

⁸⁷⁰ ולמעשה, אם הרופא מומחה ורק הרפואה בספק, סמכין על הרופא שאומר שהיא רפואה בדוקה, ומצריפים מה שהוכח שהועיל לאשה אחרת אעפ"י שלא הוחזקה (שיעורי שבה"ל בש"ך ס"ק כח).

⁸⁷¹ וכ"כ הסד"ט ס"ק כא וחכמ"א כלל קי סי"ב. וי"א שאם מרגישה כאב אפשר לסמוך אפילו על רופא גוי, וטוב לומר לו שאנו רגילים לבדוק ע"י שפופרת, כדי שיהא קצת מרתת (שו"ת חת"ס סי' קעה ד"ה וראיה).

⁸⁷² ולמעשה לא שמענו בזמננו על רפואה זו (שיעורי שבה"ל ס"ק ג).

⁸⁷³ וכן מצוי למעשה בתקופה שאחר הלידה שנשים רואות דם אחר תשמיש, ובפרט שמצוי שהרופאים מרחיבים את הפתח בשעת הלידה ותופרים, ובשעת תשמיש נגרם לחץ על התפרים ויוצא דם, דיח להתירה כפי התנאים שכתב הרמ"א, ומיהו אפילו אם לא היה אח"כ תשמיש בלא דם, אם יש הוכחה ברורה שהדם מהתפרים, אפשר להתירה (שיעורי שבה"ל ס"ק ה).

ימיהו כל מקום שצריכה בדיקה, אם עברה ושמשה, ולא ראתה, מותרת, לתשמיש זה שלא ראתה בו, עדיף מזדיקת השפופרת כן נראה לי:

- נז.** צריך לפרוש - היינו שראתה בליל טבילה אחר תשמיש, אפילו זמן מופלג מהתשמיש, אבל אם ראתה בליל טבילה בלא תשמיש כלל, אינה צריכה לפרוש בליל טבילה הבא (חור"ד בפת"ש).
- נח.** בליל של טבילתה - צ"ל "בליל שני" של טבילתה, בשלשת הפעמים שמופיע בסעיף זה "ליל של טבילה" (אמונת שמואל בתורת השלמים). וה"ה אם ראתה בליל הטבילה, ואולי אם ראתה בליל טבילה מותרת לשמש בפעם הבאה בליל טבילה, כיון שחייב אדם לפקוד את אשתו באותו לילה, ובלבד שלא ישמשו בשעת וסתה ממש, וצ"ע למעשה⁸⁷⁴ (תורת השלמים).
- נט.** צריכה לפרוש - ולא מועילה בדיקת שפופרת להתירה בלילה זה (חור"ד בפת"ש). וי"א שמועילה בדיקת שפופרת (עמודי כסף בפת"ש).
- ס.** לפרוש - אמנם אם היא זקנה המסולקת דמים, יש מקום להקל שלא לפרוש⁸⁷⁵ (נוב"י בפת"ש).
- סא.** ואין צריך לפרוש ליל של טבילה שלישיית - היינו דוקא אם עברה ושמשה בליל טבילה שניה ולא ראתה, אז מותרת בליל טבילה שלישיית, אבל בלא זה, אסורה לעולם לשמש בליל טבילה⁸⁷⁶. וה"ה אם ראתה בליל שני לטבילתה מחמת תשמיש, אסורה לעולם לשמש בליל שני לטבילתה⁸⁷⁷. אבל אם ראתה בליל ג' לטבילתה או אח"כ, אינה צריכה לחוש מעתה בלילה זה (חור"ד בפת"ש).
- סב.** לפרוש ליל של טבילה שלישיית - משמע שאם ראתה ג"פ בליל טבילה, אפילו היו שלשתן רצופין ולא היה ביניהם תשמיש בלא דם, אסורה מעתה לשמש רק בליל טבילה, אבל בלילה שלאחריו מותרת לשמש. ולפי זה הוא הדין אם ראתה ג"פ רצופין מחמת תשמיש, והיו כולם בימים שווים, כגון באותו יום החודש, אינה אסורה אלא ביום החודש הזה (תורת השלמים⁸⁷⁸). אמנם י"א שנאסרה לעולם כיון שלא היו בינתיים תשמישים בלא דם, וכן דעת הרבה אחרונים (אמונת שמואל בסד"ט, חור"ד, חת"ס בפת"ש⁸⁷⁹).
- סג.** כל פעם בביאה ראשונה שאחר טבילתה - היינו אפילו אם אחרי שראתה מחמת תשמיש, עברה ושמשה ולא ראתה דם, ושוב ראתה בליל טבילתה (ט"ז וש"ך במהדו"ב⁸⁸⁰). וי"א דה"ה אם ראתה ג"פ בליל טבילה שאחר ראיית וסתה, אבל בין וסת לוסת כשטבלה אחר מציאת דם מחמת תשמיש, לא ראתה, אין לה תקנה אלא ע"י בדיקת שפופרת שתבדוק אחרי טבילתה לוסתה (אמונת שמואל בתורת השלמים בפת"ש). וי"א דדוקא כשראתה ג"פ רצופים, אבל אם באמצע היה תשמיש שלא ראתה בו דם, אינה נאסרת (ש"ך במהדו"ק, סד"ט, חור"ד בפת"ש).
- סד.** אסורה לבעלה - אפילו זמן רב אחר הטבילה (ט"ז).
- סה.** ובינתיים לא ראתה - היינו שילדה ג' פעמים ואחר כל לידה ראתה בביאה ראשונה, ושוב לא ראתה בביאות שאח"כ, וכן אם אחר כל לידה ראתה בג' תשמישים הראשונים ברציפות, ולא ראתה בביאות שאח"כ, דתלינן שהדם מהצדדים (ש"ך ונקוה"כ, תורת השלמים). וי"א דמיירי דוקא שלא ראתה ג"פ רצופים, אבל אם ראתה ג"פ רצופים אחרי כל לידה, אפילו שמשה אח"כ ולא ראתה, מ"מ אתחזקה לראות אחרי לידה, ואחרי לידה רביעית אסורה לבעלה, ולא תולים שהדם שראתה הוא מהצדדים (ט"ז).
- סו.** להתירה לבעלה - דאינה נחשבת רואה מחמת תשמיש, מיהו צריכה ז' נקיים (סד"ט, חור"ד בפת"ש).

⁸⁷⁴ ולמעשה מבואר בפלתי סי' קפז ס"ק י ושערי דעה סי' קפט ס"ק א, שאסור לשמש בליל טבילה שחל בעונת וסת שאינו קבוע, והכא חשיב עונת וסת שאינו קבוע. ולענין לשמש בליל טבילה שחל בעונת וסת קבוע, ראה לעיל סי' קפד ס"י ס"ק כו.

⁸⁷⁵ ולענין אימתי זקנה נחשבת מסולקת דמים, ראה להלן סי' קפט סעיף כח.

⁸⁷⁶ אמנם מסתימת השו"ע משמע דחוששת רק אחר טבילה שניה, ומותרת אחר טבילה שלישיית בכל גוונא [אף אם לא עברה ושמשה בליל טבילה שניה], וכן עיקר (סד"ט ס"ק כד, חכמ"א כלל קי סט"ו, בדה"ש ס"ק קמז). וראה גם להלן סעיף יא ס"ק עא.

⁸⁷⁷ אמנם דעת רוב האחרונים להקל בזה, שאפילו לא שמשה בליל טבילתה השניה, אם לא ראתה באותו לילה, שוב אינה חוששת, ומותרת לשמש בליל טבילה שלישיית (סד"ט ס"ק כד, גבעת פנחס סי' נד, בית שלמה ח"ב סי' לב, בדה"ש ס"ק קמז), וראה גם לקמן סעיף יא אות 882.

⁸⁷⁸ הבין כן גם בדעת הט"ז ס"ק יד, וכן מצדד הדגול מרבבה שם.

⁸⁷⁹ וכ"ד הנוב"י הובא בפת"ש לקמן סקנ"ה, וכ"ד החכמ"א כלל קי סט"ו.

⁸⁸⁰ כ"כ הש"ך בלוח ההשמטות שבסוף הספר, עיין ש"ך ס"ק ל במהדו' מכון י-ם.

סז. ותלינן בלידה - אמנם אם בביאה ראשונה שאחר הלידה לא ראתה, רק אח"כ ראתה ג' פעמים, לא תלינן שהוא מחמת מכת הלידה (חור"ד בפת"ש).

סח. לא תלינן בלידה - דוקא כשראתה אחר ימי דם טוהר, היינו שעברו ארבעים יום מלידת זכר, ושמונים יום מלידת נקבה, אבל אם ראתה בתוך ימי דם טוהר, אינה נחשבת עי"ז רואה מחמת תשמיש, ומותרת אחרי שתספור ז' נקיים (ש"ך, נוב"י בפת"ש). ואפילו ראתה עוד פעמיים אחרי ימי הטוהר, אין מצרפים את מה שראתה תוך ימי הטוהר עם הראיות שאח"כ לאוסרה, ואפילו ספק אם הראיה היתה בימי טוהר, אין הראיה מצטרפת לאוסרה (נוב"י בפת"ש), וי"א שאין להקל בימי טוהר (פלתי בפת"ש).

סט. עברה ושמשה - אפילו רק פעם אחת (ש"ך).

יא. רמ"אשה שראתה מחמת תשמיש, ולאחר חצי שנה חזרה וראתה מחמת תשמיש, מותרת לבעלה, שהרי לא קבעה בג' וסתות שוים, ולא בדילוג, מיהו חוששת לאחרון פעם אחד, וכשיגיע חצי שנה מיום ראיית דם האחרון, אסורה עונה אחת. ואם קבעה וסת לראיית דם מחמת תשמיש שלש זימני וסת שוה, מותרת לשמש בין וסת לוסת, אך ימי הוסת פורשת עד שיעקר שלש פעמים: **ע.** מיהו חוששת לאחרון וכו' - וצריכה גם לחוש לוסת החודש פעם אחת, כגון אם שמשה וראתה בט"ו ניסן, אסורה לשמש בט"ו אייר, ואם לא ראתה בו, שוב אינה חוששת לוסת החודש⁸⁸¹ (ש"ך).

עא. פעם אחד - הא דחוששת רק פעם אחת, היינו שאם עברה ושמשה באותה עונה ולא ראתה, נעקר החשש, אבל כשלא שמשה בעונה זו, לא נעקר החשש כלל. וא"כ אשה שראתה פעם אחת מחמת תשמיש, נאסרה לעולם לאותו יום החודש, ואם ראתה ב' פעמים מחמת תשמיש, נאסרה לעולם ליום החודש של ראייה שניה וגם להפלגה שבין הראיות, עד שעברה ושמשה ולא ראתה [דלא כפשטות השו"ע] (חור"ד, דגול מרבכה בפת"ש⁸⁸²).

עב. וסת שוה - והוא הדין אם קבעה ג' פעמים לראות מחמת תשמיש רק מיום ג' או ד' אחר טבילתה, דמותרת עד אותו יום, ומאז אסורה עד שיגיע וסתה ותטבול ושוב מותרת יומיים, וכן לעולם. ומיהו אם ראתה רק כשהכניס השמש בכח, ואילו כשהכניס בנחת לא ראתה, אין להקל לשמש בנחת (חת"ס בפת"ש).

עג. עד שיעקר שלש פעמים - אמנם כיון שהוא וסת הפלגה, אף אם רק פעם אחת לא ראתה, שוב אינה חוששת [כמבואר לקמן סי' קפט סעיף טו ס"ק מד], רק נפקא מינה לענין אם חזרה וראתה, שצריכה לחוש שוב לחצי שנה מראייה זו, אבל כשנעקר ג"פ שוב אינה צריכה לחוש כלל להפלגה זו (חור"ד, דגול מרבכה בפת"ש).

יב. רמ"הרואה מחמת תשמיש ג' פעמים, אסור להשהותה⁸⁸³ אף אם אינו רוצה לבא עליה, אלא אם כן רוצה להשהותה על ידי שלישי. ולא ילך אצלה, אלא בעדים:

עד. אסור להשהותה - ולענין אשה שאינה יכולה להטהר לבעלה, יש להסתפק אם דינה שווה לרואה מחמת תשמיש שאסור להשהותה (בית מאיר בפת"ש).

עה. אא"כ רוצה להשהותה - ואם לא קיים פריה ורביה, כופין אותו להוציא (ש"ך). מיהו בזמן הזה נהגו שלא לכוף בעניני זיווגים, אף למי שלא קיים פריה ורביה (פת"ש).

עו. ולא ילך וכו' - אמנם אם אינו דר בשכונתה, אין צריך עדים (ש"ך).

יג. רמ"הבועל את הבתולה כמה פעמים וראתה דם מחמת תשמיש, לעולם⁸⁸⁴ מחזקין שהם דם בתולים, עד שתשמש פעם אחת ולא תראה דם מחמת תשמיש. ואם אחר כך תראה שלש פעמים

⁸⁸¹ וצריכה לחוש גם לעונה בינונית (שיעורי שבה"ל בש"ך ס"ק לה). אבל אין צריכה לחוש להפלגה שמראיית וסתה הקודם ועד עתה. ואמנם אם לא מצאה את הדם מיד אחרי התשמיש אלא לאחר זמן מה, יש להחמיר לחוש אף להפלגה זו (בדה"ש ס"ק קעה).

⁸⁸² וי"א שאם עבר היום ולא ראתה, הותרה (סד"ט ס"ק כד, שמלה ס"ק כז, פרי דעה בש"ך ס"ק לה), וכן עיקר (בדה"ש ס"ק קעז). וראה גם לעיל סעיף י ס"ק סא.

⁸⁸³ אם יש רופא שאומר שיכול לרפאותה, יש מצדדים שמותר להשהותה, כיון שיש לו פת בסלו (חור"ד ס"ק כד ולחם ושמלה סקע"ד). וי"א שאין זה נחשב פת בסלו, כיון שאין זה ברור שירפאנה (לבנון נטע). ונראה שאם הוא רופא שכבר עלה בידו לרפאות ענינים כאלו, וקרוב הדבר שירפא גם את זה, יש להקל (בדה"ש ס"ק קפט).

מחמת תשמיש, הוחזקה להיות רואה דם מחמת תשמיש. הגה: י"טואפילו אם לא פסקה לראות פעם א', אם אין לה כער כלל בשעת תשמיש, הרי היא ככל הנשים ולא תלינן בדם בתולים. מי שיואל דם ממנו לך פי אמה, ושמש, האשה תולה בו⁸⁸⁵. ועיין לקמן סימן ק"ץ (סעיף כ):

עז. לעולם מחזקינן שהם דם בתולים - ואינה נאסרת לבעלה כשאר רואה מחמת תשמיש, אמנם צריכה להטהר בז' נקיים כדין דם בתולים, וכדלקמן סי' קצ"ג. ואפילו בבוגרת שלא פסקה לראות מביאה ראשונה ואילך, ויש לה צער, דהוי מילתא דלא שכיחא, מ"מ צריכה ז' נקיים. ואם בדקה עצמה בשפופרת ולא נמצא דם בראש המכחול, יש לצדד להקל דטהורה ואינה צריכה ז' נקיים⁸⁸⁶ (פנים מאירות בפת"ש).

עת. שהם דם בתולים - אמנם אם אומרת שמרגישה שהדם יוצא מהמקור, בין אם מרגישה פתיחת פי המקור ממש, ובין אם מרגישה רק זיבת דבר לח מהמקור, אינה יכולה לתלות בבתולים⁸⁸⁷ (חת"ס בפת"ש).

עט. עד שתשמש פעם א' ולא תראה דם - ואפילו כאב לה בשעת תשמיש, אם לא ראתה דם, שוב אינה תולה בבתוליה (תורת השלמים). והוא הדין אם התשמיש הראשון היה בלא דם, שוב אינה תולה בבתולים. וכן אם פעם אחת לא בדקה עצמה אחרי התשמיש, שוב אינה יכולה לתלות בבתולים⁸⁸⁸ (חוו"ד בפת"ש). וי"א שאם שמשה ולא ראתה דם, ואח"כ ראתה ג"פ מחמת תשמיש, ואומרת שמה שלא ראתה אז הוא מפני שלא היתה ביאה גמורה, יש לצדד שמותרת לבעלה אחרי טבילה, ויש להקל בצירוף קולות אחרות, ומיהו בלילה הראשונה של הטבילה לא יודקק לה בעלה⁸⁸⁹ [שמא הוא וסת לראות מחמת תשמיש בליל טבילה] (נוכ"י בפת"ש).

פ. אם אין לה צער כלל - וכן עיקר דדוקא אם יש לה קצת צער בביאה⁸⁹⁰ (ש"ך וט"ז). ואשה שנתגרשה מבעלה מחמת שלא היה יכול לשמש, ואומרת שהיא עדיין בתולה, ונשאת וראתה דם מחמת תשמיש כמה פעמים, כל פעם בליל טבילה, ולא היה לה צער כלל בשעת תשמיש, יש להקל לתלות בבתולים, אך לא תשמש בליל טבילה אלא בליל שני לטבילה, ואם לא תראה תהא מותרת לשמש גם בליל טבילה הבא, אבל אם תראה בליל שני לטבילה, אסורה לבעלה, ואינה תולה בבתולים, כיון שלא היה לה צער, אא"כ יש לה וסת קבוע, אז יכולה להקל לתלות שהדם שראתה בשעת תשמיש הוא מבתוליה (נוכ"י בפת"ש).

יד. י"אשה שיש לה מכות ופצעים שאינה יכולה לטבול⁸⁹¹, תצא מתחת בעלה, כדי שלא יבטל מפריה ורביה:

⁸⁸⁴ י"א שאין תולים בבתולים אלא עד שנה (סד"ט ס"ק כט וערוה"ש סע' צב), וי"א דאפשר לתלות לעולם, כל שלא פסקה מלראות בשעת תשמיש, ויש לה צער בשעת תשמיש (פרדס רמונים בט"ז ס"ק יז).

⁸⁸⁵ כתב הסד"ט ססק"ט עובדא בבתולה שראתה דם מחמת תשמיש מתחילת נשואיה למשך כמה שנים, והורה שמחוייבת לפרוש מבעלה, ואח"כ נתגלה הדבר ע"י מקרה לילה, שש"ז שלו הוא אדום, והתירה לבעלה.

⁸⁸⁶ כלה שבבדיקת ז' נקיים מוצאת טיפת דם בצד אחד, וגם כואב לה בשעת הבדיקה, ואומרת שנוגעת במכת הבתולים, אם יתכן שהוא ממכה ממש ולא ממכת הבתולים, אפשר לצרף ולהקל (שיעורי שבה"ל ס"ק ד).

⁸⁸⁷ עי' לעיל סי' קפג מחלוקת הפוסקים אם זיבת דבר לח חשיב הרגשה, אמנם בחת"ס מבואר דהכא חמיר טפי, כיון שמוכח ע"י ההרגשה שהדם אינו מהבתולים.

⁸⁸⁸ האחרונים חולקים על חומרא זו, וס"ל דבסתמא תולים שהיה דם, ויכולה להמשיך לתלות. ומ"מ לכתחילה חייבת לבדוק על ידי אחות (שיעורי שבה"ל ס"ק ו).

⁸⁸⁹ למעשה נשים הרואות דם הרבה פעמים אחר הנישואין, בדרך כלל יש גם כאבים, וגם כשאין כאבים ובפעם אחת או שתיים לא היה דם, י"ל שהיתה רק העראה, דהרבה אין יודעים לאמוד אם היתה ביאה גמורה, ורק אם ודאי היתה ביאה גמורה בלי דם, אז נחשב שפסקה (שיעורי שבה"ל ס"ק ו).

⁸⁹⁰ מסקנת ההלכה היוצאת מדברי האחרונים: א. אם יש לה צער ולא הפסיקה מלראות בשעת תשמיש, אפילו היה לה רק צער כל דהוא, תלינן במכת הבתולים אפילו זמן רב. ב. אף כשלא היה לה צער כלל, אם ברור שעדיין לא חייתה מכת הבתולים, תולה במכת הבתולים. ג. גם אם רואה דם בשפע, ואפילו שופעת גם אחרי התשמיש, אם יש לה צער וכאב בשעת יציאת הדם, ולא פסקה מלראות בשעת תשמיש, תולה בבתולים. ד. אפילו אם רואה רק טיפין טיפין, אם אין לה כאב, אין תולים בבתולים, אמנם אפשר לצרף זאת לצדדים נוספים להקל, ויש לשאול לחכם (שיעורי שבה"ל ס"ק ג עיי"ש עוד).

⁸⁹¹ ואם אינה יכולה לטבול בלא חציצה, כגון שיש לה חור בעור התוף, ואסור שיכנס לה מים לתוך האוזן, ראה להלן סי' קצח ס"ב אות 1510.

סימן קפה - דיני מראות הדם, ובו ו' סעיפים:

א. הניאכל מראה אדום⁸⁹² בין אם הוא כהה הרבה או עמוק, טמאים, ויבוכן כל מראה שחור⁸⁹³, ואין טהור אלא מראה לבן, ויבוכן מראה ירוק⁸⁹⁴ ויבוכן מראה כמראה השעוה או הזהב, וכל שכן הירוק ככרתי או כעשבים (ויבוכן מראה שקורין בלשון אשכנז בלוי"א בכלל ירוק הוא)⁸⁹⁵. ויבוכן מראה ירוק סמיכות דם והוא עב הרבה. ויבוכן מראה הרגישה שנפתח מקורה, ובדקה מיד ומצאה מראות הללו, טהורה. הגה: וכן עיקר, ללא ייכנס מחמירין לטמאה אם יש בו סמיכות והוא עב. (ואם הרגישה שנפתח מקורה, ובדקה מיד ולא מלאה כלום, עיין לקמן סימן ק"ל⁸⁹⁶):

א. אדום - ומראה ברויין [חום], שהוא כעין קליפת הערמונים או משקה הקאו"י [קפה], הוא טהור (שאלת יעב"ץ וסד"ט בפת"ש⁸⁹⁷).

ב. כהה הרבה - אשת חבר שמצאה כעין מראה אדמדם, והחכם טיהר, שרי לבעלה להחמיר על עצמו, כיון שכן דרכן של פרושים. ואף שבשעת נשואין לא היה עדיין מתנהג בפרישות, מכל מקום אמרינן רגיל הוא זה שעתיד להיות פרוש וחסיד, ואף אם צווחת, אמרינן השתא הוא דאיתרעי, ומעולם לא נשתעבד לה (חת"ס בפת"ש⁸⁹⁸).

ג. טמאים - מראה שבליה נדמה כמראה טמא, וביום שהוא יבש נראה שהוא מראה טהור, יש להקל ולטהר (גבעת שאול בפת"ש). אמנם אם ביום ראהו שוב אחרי שעה וראהו שהשתנה עוד,

⁸⁹² ולענין ראיית מראות בזכוכית מגדלת, אם רואים ע"י הזכוכית שיש נקודה קטנה של דם, ו"א שהיא טמאה, דאין שיעור לדם, אמנם אין צורך לחפש ע"י זכוכית מגדלת אם יש דם, אם לא נראה לעינים, דמסתמא אין דם. ויש ליזהר בזכוכית מגדלת שמגדיל ומפשט את המראה עד שאינו נראה כמו שהוא, ויכול לטעות ולטהר (חוט שני שעה"צ יד וס"ק ב אות כג). ו"א דמראה דם שאינו נראה לעין רגילה רק בזכוכית מגדלת, אינו טמא, כדקיי"ל לענין שאר דיני התורה (שיעורי שבה"ל סי' קפג בש"ך ס"ק ג). אמנם באופן שניתן להבחין בעין בנקודה מזערית, אלא שלא ניתן להבחין בצבע המראה, אפשר לברר ולהכריע ע"י זכוכית (הגרי"ש אלישיב, מובא בפתחי דעת פ"ג ס"ג). דם הנראה רק במיקרוסקופ לכו"ע אין בו חשש (שו"ת אג"מ י"ד ח"ב סי' קמו). וראה גם לקמן סעיף ד אות 916 לענין נקודות קטנות הנמצאות על העד.

⁸⁹³ כל הפרשה שחורה שיוצאת מהרחם טמאה, ואין חילוק אם נראה כעיפוש או כסמיכות דם (חוט שני ס"ק ב). אמנם יש לידע, שהרבה פעמים מצוי שהמראה השחור הוא לכלוך בעלמא, וכן מצויים סיבים שחורים הבאים מהאוויר ונדבקים לבגד, ועל כן אל ימהר האדם להחמיר בראותו מראה שחור, אלא ישאל לחכם הבקי במראות (מראה כהן עמ' יז). ומראה הנוטה לשחור, החמירו בו בבדיקת עד, אבל בכתמים יש להקל אם אינו שחור ממש (סד"ט סי' קצ סס"ק נב), ועיין לקמן אות 901 לענין מראה אפור.

⁸⁹⁴ מש"כ לבן וירוק, הוא לאו דוקא, אלא הוא הדין כל מראה שאין בו נטיה לאדמומית (ב"י).
⁸⁹⁵ מצאה כתם שמראהו מסופק, ואבד קודם שהראתו לחכם, אזלינן לקולא (חכמ"א כלל קיג ס"ט, דברי מלכאל ח"ד סי' סז). אך אם החכם עצמו הסתפק אם הוא מראה טמא, ואבד, כבר נקבע דינו לאיסור, ואין להקל. ואולי אף אם נתעורר ספק אצל האיש או האשה על הכתם, והוחלט אצלם להראות את המראה לחכם, ואח"כ נאבד, הדבר אינו מוכרע להקל בזה, אמנם לפעמים הוא רק דמיונות ואינו נחשב ספק (חוט שני סי' קצ סע' א סק"ג אות ח וסע' מו סקל"ט). וכל זה לענין כתם, אבל בבדיקת עד שמצאה בו מראה מסופק ואבד, אין להקל כלל (בינת אדם סק"ה). ולענין כתם שספק אם יש בו שיעור המטמא, ראה להלן סי' קצ ס"ה אות 1058. ולענין אם צריכים להחמיר בדיני פרישה והרחקה עד ששואלים, ראה להלן סי' קצה ס"א אות 1279.

⁸⁹⁶ סעיף א.
⁸⁹⁷ וכן היקל החכמ"א כלל קיא ס"א, וערוה"ש ס"ט. מאידך יש מהפוסקים שהחמירו במראה חום (ראש אפרים סי' לח סקנ"ט, שו"ת בית שלמה ח"ב סי' ד, בית מאיר סי' קפח, לחם ושמלה ס"ק ב). ולמעשה, בבדיקת עד ראוי להחמיר אם לא באשה שקשה לה לטהר עצמה, ובכתם יש להקל (שו"ת שבה"ל ח"ד סי' קג, וכע"ז בחוט שני ס"ק א), ודע, דחום הדומה לקפה היינו מראה הקפה בלי חלב, והוא חזק, אבל בחום בהיר הנטיה להקל, וצריך הבחנת חכם. ואמנם מצוי מראה מגווני החום אשר באמת הוא מראה טהור, אבל אם האשה רואה אותו סמוך לוסתה, הרי זה סימן שהדם ממש ובא [ועליה לעשות בדיקה לפני תשיש בימים אלון] (שיעורי שבה"ל סוף ס"א).

⁸⁹⁸ אמנם צריך מאד ליזהר בענין זה שלא יבא ע"י כך לידי הרהורים ונמצא חומרם מביאה לידי קולא (שו"ת דברי יציב ח"ב סי' עג).

יש לאסרו⁸⁹⁹ (לבושי שרד בפת"ש). ודוקא אם בלילה מספקא ליה, אבל אם נתחזק שהוא ודאי טמא, אף שביום יש לו מראה טהור, אין להקל⁹⁰⁰ (סד"ט בפת"ש).
 ד. לבן - אפילו אינו לבן לגמרי, אלא כמראה בגד לבן שנפל עליו אבק, שהוכחה לבנוניתו, טהור⁹⁰¹ (ש"ך וט"ז).

ה. ירוק - מראה שבעודו לח הוא ירוק או לבן, הרי הוא טהור, ואין חוששים שמא כשתייבש יהפך לאדום⁹⁰² (ש"ך, ט"ז, תורת השלמים, סד"ט בפת"ש). ויש אומרים שאף אם אכן התייבש ונהפך למראה טמא, דטהורה, שהולכים אחר זמן היציאה מהגוף בלבד (חכם צבי, חו"ד בפת"ש). וי"א שאין להקל כשנהפך למראה טמא⁹⁰³ (שבות יעקב, שאילת יעב"ץ בפת"ש).
 ו. השעוה או הזהב - או אתרוג או חלמון ביצה (ש"ך). יש מי שכתב שאין להקל במהירות במראה שעוה או זהב, אא"כ יש צדדים וסברות שאינן נדות (של"ה בפת"ש), אמנם האחרונים לא חששו למראה שעוה או זהב, ומכל מקום בעל נפש יחמיר לעצמו לפי ראות העינין (סד"ט בפת"ש).
 ז. מיד - היינו בתוך שיעור וסת⁹⁰⁴ (חו"ד בפת"ש).

ח. מראות הללו - אמנם אם הרגישה שנפתח מקורה, וכדקה עצמה עם חלוקה, ומצאה כתם גדול של מראה טהור ובתוכו נקודה אדומה קטנה, והחלוק אינו בדוק, טהורה, דתלינן ההרגשה במראה הטהור, והדם במאכולת. ויש שפקפק בפסק זה (גבעת שאול בפת"ש).
 ב. הנ"נאמנת אשה לומר כזה ראיתי ואבדתיו⁹⁰⁵, ואם הוא מראה לבן או ירוק, טהור. ר"אבל אם הביאה לפנינו⁹⁰⁶ דם והחזקנוהו בטמא, או אפילו נסתפקנו אם הוא טמא או טהור, והיא אומרת חכם פלוני טיהר לי כיוצא בזה, אין סומכין עליה⁹⁰⁷:

⁸⁹⁹ ולפיכך לכתחילה אין לשהות את המראה המסופק כמה ימים עד שמראהו לחכם, שאפשר שהמראה יעלם או יחלש ממה שהיה, ואפשר שבתחילה היה מראה טמא וכעת נראה מראה טהור (חוט שני ס"ק ב אות כו). ומיהו חכם שמגיע לפניו מראה, אינו צריך לחוש שמא השתנה, אך אם השואל אומר שברור לו בודאות שהמראה השתנה, אי אפשר לפסוק כפי המראה שנמצא לפנינו, ומכל מקום יש לחקור היטב את השואל ולא למהר לטמא, דמצוי טובא שטועה ודבר כה נדמה לו כאדום (הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה ח"ב סי' קפח ס"ק ד). וי"א דחכם הבקי במראות שהגיע לפניו מראה שהוא טהור בלי פקפוק, ולפי המציאות והבקיאות נראה שהיה טהור גם מתחילה, אמרינן ע"כ שהאשה שראתה אותו טמא טענה בדמיונה, שהוא דבר השכיח יותר מאשר התהפכות מראה טמא לטהור (ש"ת שבה"ל ח"ג סי' קכא).

⁹⁰⁰ ומותר לראות מראות גם בלילה לאור הנר (תורת השלמים ס"ק א). אמנם יש לזהר כיון שאור 'פלורוסנט' גורם לכל מראה שיראה מעט יותר לבן, ומאידך נורת ליבון עושה כמעט כל מראה ליותר אדום, וע"כ צריך לחשוב ולשקול במראות. ויש מראות שיש להמתין לראותם לאור יום, וביום אין לראותם בשמש ממש, אלא בצל קרוב לשמש (שיעורי שבה"ל עמ' צג). וראה עוד להלן סי' קצו ס"ד.

⁹⁰¹ משמע שאם המראה הוא יותר מאבק שהוכחה לבנוניתו, הרי הוא בכלל נוטה לשחור וטמא (חוט שני ס"ק ב). וי"א דפשוט שמראה אפור הוא טהור, דאף דאתיא מכח שחור, מ"מ הוא מראה בפני עצמו ואינו קרוב למראה שחור כלל (ש"ת שבה"ל ח"ה סי' קו ס"ק ו).

⁹⁰² וכן המנהג להקל כהש"ך והט"ז (ש"ת שבה"ל ח"ה סי' קו אות ב). וי"א שאם הדבר שכיח אצלה שצבע המראה משתנה לאחר זמן, יש להמתין כשיעור שעלול המראה להשתנות (הגר"ש אלישיב, מובא בפתחי דעת פ"ג סט"ז).

⁹⁰³ וכן משמעות הש"ך והט"ז, וכן עיקר, אך לכתחילה אין צריך להמתין (שיעורי שבה"ל בש"ך ס"ק ג). וי"א להקל כחכם צבי דאזלינן בתר שעת היציאה מהגוף בלבד, ודוקא אם החכם ראהו, אבל כשבא לפני החכם מראה טמא, והאשה אומרת שהיה טהור בשעת יציאתו מהגוף, אין לסמוך עליה (הגר"מ פיינשטיין בספר הל' נדה סי' ד). ולמעשה הדבר שכיח שבקצוות המראה נוצר קו אדום דק, ופשוט שהוא טמא. אמנם מאידך ידוע שמצוי מאד שע"י ריבוי ליחה טהורה המתפשטת בבד, במקום סיום ההתפשטות נוצרות שכבות זו ע"ג זו היוצרות מראה עמוק ונוטה קצת לאדום, אבל באמת הוא מראה טהור, וחלילה להחמיר על בנות ישראל בחינם (ערוה"ש סט"ו וש"ת שבה"ל ח"ה סי' קו אות ב). וכן מצוי שהמראה בעודו לח יש לו נטיה לגוון ורוד, ואח"כ כשמתייבש נראה לבן לגמרי, והוא משום שבעודו לח ומתבוננים בו בכיוון קרני השמש נראה לעינים שהוא ורוד, אע"פ שבאמת הוא מראה בגוון כשר, ובכל המקרים האלו יש לשאול לחכם הבקי במראות, ולא לטמאות בחינם (שיעורי שבה"ל עמ' צג ומראה כהן עמ' יח).

⁹⁰⁴ "תוך שיעור וסת" הוא כחצי דקה או רבע דקה (שיעורי שבה"ל סי' קפד בש"ך ס"ק כג).

⁹⁰⁵ משמע דוקא כשמביאה לפנינו דם אחר ואומרת כזה ראיתי, אמנם נראה דבזמננו שאין מטהרים אלא מה שאינו נוטה לאדמומית כלל, אף אם אינה מביאה דם אחר, נאמנת לומר ראיתי מראה לבן או ירוק, וטהורה (חכמ"א כלל קיא ס"א ובינ"א אות ה).

ט. כזה ראיתי ואבדתי - והוא הדין אם אומרת [לבעלה] דם זה טיהר לי החכם, נאמנת (ש"ך).
 י. טהור - ואף הבעל יכול לפסוק בדמי אשתו (ש"ך). אמנם אם אירע לה שאלה בענין הטבילה, אין הבעל יכול להורות, מאחר דאתחזק איסורא⁹⁰⁸ [דבאתחזק איסורא אסור לאדם להורות לעצמו משום חשד⁹⁰⁹] (חכמ"א בפת"ש).

יא. אין סומכין - וכן אשה המסופקת במראה שלה, וחברתה אומרת לה שהראתה מראה כזה לחכם וטיהר, אין לסמוך עליה (ש"ך). והוא הדין לעצמה, אף כשיודעת שמראה כזה טיהר לה החכם, אינה יכולה לסמוך על כך, וצריכה גם עתה להראותו לחכם⁹¹⁰ (סד"ט בפת"ש). ואפילו מביאה את הדם הראשון, ואומרת זה שהוא כזה טיהר לי החכם, אין סומכין עליה⁹¹¹ (תורת השלמים בפת"ש).

ג. רמ"הכניסה שפופרת והוציאה בה דם, טהורה⁹¹². רמ"בין אם ראתה דם בחתיכה, אפילו היא מבוקעת והדם בבקעים בענין שנוגע בבשרה, טהורה, כיון שאין דרך לראות כן. רמ"בין אשה שנעקר מקור שלה, וכמין חתיכות בשר נופלים בבית החיצון⁹¹³, טהורה⁹¹⁴. הגה: רמ"באפילו לראתה דם, כל זמן שהחתיכות צבית החילון שלה, טהורה, לתלין הדם בחתיכה זו, הואיל וידעה ולאי שנעקר מקורה, ומחמת מכה היא. רמ"הוהוא שהטיל החתיכות במים פושרין, ולא נמוחו. רמ"ודוקא חתיכות

⁹⁰⁶ לפני בעלה או לפני הרב שאינו מומחה כל כך במראות, או אפילו רב מומחה שהרב השני יותר מומחה.

⁹⁰⁷ יש לידע, שאם חכם הורה לאיסור על דבר מסויים, אסור לחכם אחר להתירו עפ"י שיקול הדעת, ולפיכך אם הראה מראה לחכם וטימאו, אין להראותו לחכם אחר, אא"כ מודיעו שכבר הראהו לחכם וטימאו, ואז ישא ויתן החכם השני עם הראשון, ואם הראשון יחזור בו, מותר. ואפילו אם אדם אשכנזי שאל לחכם ספרדי והורה לו לאיסור כדעת השו"ע, ולא היקל לו כדעת הרמ"א, חלה בזה הוראת החכם הראשון ואסור לחכם שני להתיר אא"כ ילך לחכם הראשון ויראה לו שטעה ויחזור בו הראשון מהוראתו. ואמנם אם נתברר לשואל שיש עוד צדדי ספק בנידון זה, מותר ללכת לחכם שני לשאול, ואינו צריך להודיעו ששאל לחכם ראשון, מפני שעדיין לא נגמרה הוראת הראשון בנידון זה. כמו כן אם החכם הראשון הורה לאיסור מחמת ספק, מותר לחכם שני להתיר (ראה כל זה לקמן סי' רמב סעיף לא ברמ"א ובנר"כ, וחוט שני כאן עמ' צז).

⁹⁰⁸ היינו שהיתה ודאי אסורה, ולכן צריכים ודאות להוציאה מטומאתה.

⁹⁰⁹ מקורו בט"ז סי' שיב סק"ד, ופירושו משום שאנשים יחשדו בו.

⁹¹⁰ היינו משום שאינה בקיאה במראות. אבל אשה שלימדוה מה הם המראות הטמאות ומה טהורות, ובקיאה בהם, ולא מתעורר לה שום ספק על המראה, פשיטא שסומכים עליה (חוט שני ס"ק ד).

⁹¹¹ צבע ששאלה עליו הרבה פעמים, מעיקר הדין נאמנת לעצמה, ואינה צריכה להראותו לחכם, אמנם אין לסמוך על זה אלא היכא דברור לה טובא, אבל בקצת ספק יש להחמיר (שיעורי שבה"ל בש"ך ס"ק ז, וראה גם הערה הקודמת). וכן הנמצא במקום שאין רב מובהק להשיב בעניני מראות, וראתה מראה שוה למה שטיהרו לה בעבר, אפשר לסמוך על כך (שו"ת אג"מ ח"ב סי' עא).

⁹¹² "א דהיינו שהשפופרת על פתח המקור, והדם יוצא מאליו לתוך השפופרת, וטהורה משום שהדם אינו נוגע בבשר אותו מקום ובכה"ג חשיב ראייה שלא כדרך, אבל אם הדם יצא על צידה החיצון של השפופרת, טמאה, כיון שהדם נוגע בבשרה (שו"ת דברי חיים ח"ב סי' סג, שו"ת ברית אברהם סי' מ, שו"ת עונג יו"ט סי' פד והגרש"ז אויערבך בסו"ס אמרי אברהם ענף ב עיי"ש). ו"א דדוקא כשהכניסה את השפופרת למקור והוציאתו עם הדם, שהראיה נגרמה ע"י השפופרת, אבל אם הדם יצא מאליו מחמת טבע האשה ועבר דרך שפופרת, אף אם לא נגע בבשר הצואר אותו מקום, טמאה (שו"ע הרב ס"ק ח, שו"ת אבני נזר סי' רכה ס"ק מו וסי' רכז ס"ק ד ושו"ת דברי מלכאל ח"ב סי' נו ס"ק ה). וגם חלילה להקל כשהדם יוצא בתוך השפופרת, אפילו לצורך פו"ר, דמי בקי בכך שלא יגיע דם כלל לאותו מקום, ואפילו משהו בעלמא (שיעורי שבה"ל ס"ק א וחוט שני שעה"צ סקפ"ט).

⁹¹³ היינו אותו מקום המכונה נרתיק.

⁹¹⁴ ולענין 'צניחת רחם', היינו שהרחם נחלש ונופל לתוך אותו מקום, ואינה יכולה להטהר כיון שכל נגיעה גורמת יציאת דם ומתקלקלת בבדיקות, יש מצדדים לטהר אותה אפילו אם רואה דם, כיון שהיא רגילה שלא כדרך, ולדינא טיהרו רק במקום עיגון [שאינה יכולה להטהר לבעלה] ודוקא אם הדם בא בלא הרגשה (פלתי ס"ק ב, סד"ט ס"ק ד, לחם ושמלה ס"ק ה, שו"ע הרב ס"ק י [לא בשעת וסתה], חכמ"א כלל קיא ס"ח, ועיין גם שו"ת חת"ס סי' קמה וסי' קעא). אמנם למעשה בדם ממש אין מקילים בזה, אך מצרפים לטעמים אחרים, מלבד מקרים בהם יש הוכחות ברורות שאינו דם נדות, ויש לדון על כל מקרה לגופו. ובזמננו יש אפשרות לנתח ולהוציא את הרחם [כשהאשה כבר לא יכולה לילד], ואם ודאי הוציאו את כל הרחם שוב אינה טמאה כלל, אך לפעמים לא מוציאים את כל הרחם, ואם רואה אח"כ דם אפשר שטמאה [ראה בענין זה לעיל סי' קפג אות ג]. ואופן הבדיקות בז' נקיים לאשה שיש לה צניחת רחם, העצה היא לבדוק סביב צואר הרחם בעיגול ולא ישר כדי לא לפגוע בצואר הרחם, וכן אפשר לבדוק בשכיבה שאז הרחם נופל לפנים (שיעורי שבה"ל ס"ק ג).

קטנות דומיא דשפופרת, אבל חתיכה גדולה, טמאה, אפילו לא ראתה כלום, לפי שאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם⁹¹⁵, אפילו בנפל שלא נגמרה צורתו:

יב. וכמין חתיכות - אמנם לענין מעשה צ"ע אם להקל היכא שיש דם עם החתיכות, אבל כשהחתיכות בלא דם, טהורה (ש"ך).

יג. ואפילו ראתה דם - אף לדיעה זו, אין להקל אלא אם בשעת נפילת החתיכה מהמקור לאותו מקום, בדקה בחורים וסדקים ולא ראתה שום דם כלל, אלא שאח"כ כשהיו החתיכות באותו מקום לא היתה פוסקת מלראות (ש"ך), וי"א שאין חילוק בין שעת נפילה או אח"כ, ומקילים אפילו בשעת וסתה, משום שלא אסרה תורה אלא כשהמקור נשאר במקומו והדם יוצא ממנו, מה שאין כן כאן שהמקור עצמו מוליך הדם עמו, אין זו דרך ראייה שאסרה תורה (ט"ז). וי"א דבשעת וסתה אין להקל כשראתה דם, אלא אם החתיכה נפלה לאותו מקום בשעת וסתה, אבל אם נפלה קודם, ובשעת וסתה ראתה דם, טמאה (חוו"ד בפת"ש). ודבר זה וכיוצא בו לא ניתן רשות לכל מורה לפסוק הדין בו, כי אם לגדולי הדור (נוב"י בפת"ש).

יד. והוא שהטיל - כדלקמן סעיף ד'. וי"א דכיון דידעינן שנעקר מקורה, א"כ ידוע שאין זה דם קפוי, ואין צורך בבדיקה (ש"ך).

טו. דומיא דשפופרת - היינו דק שבדקים, כדלקמן סעיף ו (ש"ך וט"ז).

ד. ר"ס כל דם היוצא מן האשה, בין לח בין יבש, טמא. ר"ס ולא עוד, אלא אפילו יצא ממנה כצורת בריה, כמין קליפות או כמין שערות או כמין יבחושים אדומים, טמאה, ר"ס והוא שיהיו נמוחים בתוך מעת לעת, על ידי שישורים אותם במים פושרין⁹¹⁶, ר"ס והיו המים פושרים כל משך מעת לעת שהם בתוכו, ר"ס ושיעור החימום, כמו מים ששאבו בקיץ מהנהר, או מהמעין ועמדו בבית, שחום הבית מחממתן, וכחימום של אלו כך הוא שיעור פושרין בימות החורף. ר"ס וסתם פוסקים אינן חמני יותר מחמימות הרוק. ר"ס ואם הם קשים כל כך שאינם נמוחים בתוך מעת לעת, טהורה⁹¹⁷, אפילו הם נמוחים על ידי מיעוך שממעכן בצפרניו. ר"ס ואם מעכן בצפרניו⁹¹⁸ ולא נימוחו⁹¹⁹, טהורה⁹²⁰, ואין לריך לזדוק על ידי שריה:

⁹¹⁵ לענין דין 'אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם', ראה להלן סי' קצד ס"ב.
⁹¹⁶ ולענין נקודות קטנות מאד הנמצאות על העד, הנה דין הבדיקה המבואר כאן הוא רק ב"קרטיין" [כמין פירורים קטנים] שהם אדומים מאד ובגודל של שומשום, שניכר שהם באים מגוף האשה, אבל מצוי לפעמים נקודות קטנות מאד שחורות או אדומות, שהם באים הרבה פעמים מעלמא ולא מגוף האשה, ולא שייך לבודקם במיעוך מחמת קטנותם, אם מצאה נקודות אלו בבדיקת הפסק טהרה אין להקל כלל, אבל אם מצאה כן בשאר בדיקות שפיר יש לתלות שהם מעלמא, אמנם יש חילוק, שבנקודות שחורות אפשר לתלות תמיד, אבל בנקודות אדומות אין להקל בג' ימים ראשונים של ז' נקיים אלא רק בשעת הדחק אם אינה יכולה להטהר לבעלה זמן מרובה, ובלבד שילקטם מהעד ויראה שאין שום לכלוך אדום על העד (חכמ"א כלל קיא ס"ז). ושמעתי ממרן החזו"א שהיקל בזה כחכמ"א, ולמעשה נשים רבות סובלות מ"קרטיין" אלו, ותלוי בשיקול הדעת בשעת מעשה לפי הענין, ומהנסיון נראה דשכיח שהליחה באותו מקום מצטברת ומתייבשת באותו מקום ואח"כ מתפוררת ונעשית חתיכות קטנות בכל מיני צבעים, ויוצאים בבדיקה על העד, ואינם מהמקור, ובזה סומכים על החכמ"א או בודקים כשאפשר. וקבלתי מרבתי עוד אופן של בדיקה, שלפעמים ה"קרטיין" באים מהמי רגלים, ויסננו את המי רגליים ואם ישארו חתיכות כאלו, ודאי הם מכיס השתן ולא מהמקור (שיעורי שבה"ל ס"ק ג). ואם נמצאה נקודה קטנה שכמעט אינה נראית, י"ל שלענין זה נחשב כעד שאינו בדוק, שהרי ודאי לא נבדק קודם לכן בעיון כזה, ותלוי לפי ראות עיני המורה (פתחא זוטא ססקי"א וחוט שני סי' קצ ס"ק ל ד אות ד). וכן אומרים בשם החזו"א שאין הבדים נחשבים בדוקים לגבי נקודות כאלו, אמנם הבדים הנמכרים לצורך בדיקה בדרך כלל נקיים מנקודות אלו וחשיב עד הבדוק, ותשאל לחכם (שיעורי שבה"ל ס"ק סע' לג ס"ק ב). וראה גם לעיל הערה 892 לענין נקודות הנראות ע"י זכוכית מגדלת.

⁹¹⁷ י"א שאין אנו בקיאים בשריה בפושרים מעת לעת (חכמ"א כלל קיא ס"ד וחוט שני ס"ק ט אות ב). ולמעשה אין עושים בדיקה זו, אלא עושים בדיקת הרוק ע"י מיעוך בצפרנים שהיא יותר חזקה ולחומרא, וכמש"כ הרמ"א (שיעורי שבה"ל ס"ק י). וע"ע שו"ע הרב בשו"ת שבסוף הספר ס"ק יט אופן בדיקת ה"קרטיין". וראה גם להלן סי' קצא ברמ"א לענין "קרטיין" שנמצאו במי רגלים.

⁹¹⁸ היינו עם רוק, כמש"כ בגמ' ובפוסקים (שיעורי שבה"ל ס"ק ח). ואופן המעיכה, מניח הקליפות על צפרניו וממעכן בצפרנו שבידו השניה (סד"ט ס"ק ו). וניתן לעשות המיעוך גם על גבי העד עצמו (הגרי"ש אלישיב, מובא בפתחי דעת פ"ד סכ"ז).

טז. דם - ואשה שראתה 'קרטיין'⁹²¹, ונאבדו קודם שבדקה אותם אם נימוחים, י"א דטהורה אפילו אומרת שהיה אדום (בית יעקב בפת"ש), וי"א דטמאה (סד"ט בפת"ש).

יז. כצורת בריה - ובאופנים שיש לחוש משום ולד, טמאה גם שבועיים כטומאת נקבה, אפילו לא היתה בחזקת מעוברת, וכדלקמן סי' קצ"ד סעיף ט'⁹²² (ש"ך).

ה. י"ב במה דברים אמורים שאם לא נימוחו טהורה, בזמן שהם יבשים גמורים, שאין עמהם דם כלל, אבל אם יש עליהם שום לחלוח דם, טמאה. הגה: י"ב וכו' אס נתמעכו או נימוחו קלתן, וקלתן לא נימוחו, דטמאה⁹²³. מיהו נראה לי לאס צדקה ג' פעמים כל מה שראתה ולא נימוחו כלל, שזו אינה צריכה לצדוק מה שהיא רואה אחר כך כדכך זה, שהרי הוחזקה שצדקים אלו אינן דם רק באים ממכה שצדוקה⁹²⁴. ודווקא צדקה שיש לה וסת, ושלל צדקה וסתה, כמו שנתבאר גבי מכה, לעיל סימן קפ"ז:

יח. אבל אם יש עליהם וכו' - ולא דמי לדלעיל סעיף ג' שאם ראתה דם בחתיכה אפילו מבוקעת טהורה, דהתם הדם בתוך החתיכות אלא שהוא בבקעים, מה שאין כן הכא שלחלוח הדם הוא על גבי החתיכות (ש"ך).

יט. שוב אינה צריכה לבדוק - ואז אף אם תראה אח"כ דם עמו, טהורה, דהוחזקה שיש לה מכה ותלינן הדם במכה, אמנם לא בשעת וסתה (עמודי כסף בפת"ש).

כ. ושלא בשעת וסתה - חילוק זה לא נמצא בשום פוסק, ונראה דטהורה אפילו בשעת וסתה, כיון שאין זה דם אלא דברים יבשים (ש"ך). וי"א דקאי על מש"כ שאם בדקה ג' פעמים שוב אינה צריכה לבדוק, דמכל מקום בשעת וסתה צריכה לבדוק שוב (תורת השלמים⁹²⁵).

ו. י"ב במה דברים אמורים שצריך בדיקה בשרייה, במפלת כמין קליפות ושערות, אבל חתיכת דם, אף על פי שקשה ואינו נימוח, טמאה. י"ב וכו' אומרים שגם לזה צריך בדיקה בשרייה, אם היא חתיכה קטנה כשיעור שפופרת הקנה דק שבדקים⁹²⁶:

כא. ויש אומרים וכו' - והעיקר כסברא הראשונה (ש"ך).

סימן קפ"ט - דיני אשה שיש לה וסת קבוע ושאין לה וסת קבוע, ובו ל"ד סעיפים:

א. י"ב כל אשה שאין לה וסת קבוע, חוששת ליום ל' לראייתה, י"ב וכו' עונה בינונית לסתם נשים, ואם יש לה וסת קבוע לזמן ידוע מכ' לכ' או מכ"ה לכ"ה, חוששת לזמן הידוע⁹²⁷:

⁹¹⁹ ואם יצא מהם אדמומית או שחרות אבל נשאר שלמים ולא נתמעכו, יש להקל, אבל לא בהפסק טהרה ויום ראשון של ז' נקיים (שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רצז). וי"א שאין לסמוך על קולא זו (דרכ"ת ס"ק סד).

⁹²⁰ ולענין אם מותר למעך החתיכות בשבת, י"א שאסור למעכם משום טוחן, וגם אסור לטפל בזה משום איסור מוקצה (הגרש"ז אויערבך מובא בשערי טהרה ח"א סי' עג אות ז, וכ"כ בחוט שני ס"ק ט אות ט דהוי מוקצה), וי"א שאין בזה משום טוחן (הגר"ש אלישיב מובא בשערי טהרה שם אות ו). ויש שמצדד שאינו מוקצה עכ"פ ביר"ט כשחל בו ליל טבילתה (שו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' קכו).

⁹²¹ היינו חתיכות קטנות ביותר.

⁹²² ולענין אם טרם עברו ארבעים יום מטבילתה האחרונה, ראה סי' קצד ס"ב.

⁹²³ וצריכה לבדוק את כולם, ולא סגי לבדוק מקצתן (שו"ת חת"ס סי' מט וערוה"ש סע"ו). וכן יש לנהוג ב"קרטיין" המוזכרים כאן ובסי' קצא. אמנם הרבה מהנקודות הקטנות המצויות היום אינן בגדר "קרטיין" כפי שהנסיון מורה, ולכן אפשר להקל בבדיקת מקצתן לפי ראות עיני מורה מובהק (שיעורי שבה"ל ס"ק ב).

⁹²⁴ אמנם אם הוחזקה רק במין אחד, לא הוחזקה לשאר מינים, כגון אם רואה לפעמים "קרטיין" ולפעמים כמין שערות, ובדקה את ה"קרטיין", אם תראה כמין שערות תצטרך לבדוק אותן (שו"ת בית שלמה ח"ב סי' ל).

⁹²⁵ ונראה שאף באשה שאין לה וסת, אם תמיד אינה רואה בפחות ממספר ידוע של ימים, דינה קודם זמן זה כאשה שיש לה וסת שלא בשעת וסתה [כדמצינו לעיל סי' קפו ס"ג], ואינה צריכה לבדוק אם מוצאת קליפות אז (בדה"ש סקפ"ו).

⁹²⁶ אבל בחתיכה הגדולה משיעור זה אמרינן 'אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם', ראה להלן סי' קצד ס"ב.

⁹²⁷ הרוצה לקיים מצות פרישה כתקונו, יזהר לכתוב תמיד יום הוסת, ואז יוכל לחשוב ימי וסתה כתקונו, כך קבלתי מרבתי וכך הייתי נוהג כל ימי, ולא אונה לי כל און ב"ה (חכמ"א כלל קיב ס"מ).

א. חוששת ליום ל' - היינו לאותו יום החודש⁹²⁸. וכן חוששת לוסת ההפלגה עד שתקבע אחד כדינו, כדלקמן סעיף ב' וסעיף י"ג בהגה (ש"ך).

ב. חוששת לזמן הידוע - פירוש חוששת לעונות הוסת, כדלעיל סי' קפ"ד ס"ב (ש"ך וט"ז). ואין צריכה לחוש לעונה בינונית, כיון שיש לה וסת קבוע⁹²⁹ (ט"ז).

ב. רפ"א כיצד קובעתו, כגון שתראה ד' פעמים וביניהם ג' זמנים שווין, כגון שראתה היום, ולסוף כ' יום פעם אחרת, ועוד לסוף עשרים יום, ועוד לסוף כ' יום, וזה נקרא וסת ההפלגות. ולכך צריכה ד' ראיות, שראיה ראשונה אינה מן המנין, לפי שאינה בהפלגה. רפ"א פילו קודם שקבעתו שלש פעמים חוששת, שמיד אחר שראתה פעם אחת לסוף כ' חוששת מכאן ואילך כשיגיע כ', וכן בראיית הימים שהיא לימים ידועים לחדש, מיד אחר שראתה פעם אחת ליום ידוע לחדש, כגון כ"א או כ"ה בן, חוששת לפעם אחרת לזה היום ואסורה לשמש כל אותה העונה. רפ"א והוא הדין לשאר מיני וסת שצריכה לחוש להם כן, חוץ מוסת הדילוג, וכמו שיתבאר בסימן זה. רפ"א ולא אמרו שצריך לקובעם ג' פעמים אלא לענין עקירה⁹³⁰, שכיון שקבעתו בשלושה פעמים אינו נעקר בפחות מג' פעמים, שכל זמן שלא עקרתו ג' פעמים צריכה לחוש לו, אבל ליאסר, אפילו בפעם אחת חוששת לו פעם שנייה. ומיהו אף על פי שחוששת לו, נעקר בפעם אחת, אפילו קבעתו ב' פעמים. שאם ראתה ב' ימים ליום ידוע, ובשלישית לא ראתה, אינה חוששת לה עוד⁹³¹.

ג. וכן בראיית הימים וכו' - כלומר כל אשה שראתה פעם ראשונה, צריכה לחוש לאותו יום החודש בחודש הבא, כגון אם ראתה בכ"א ניסן צריכה לחוש אחר כך בכ"א אייר, ואח"כ כשתראה פעם שניה, צריכה לחוש להפלגה שבין שתי הראיות⁹³², וכדלקמן סעיף י"ג בהגה (ש"ך וט"ז).

ג. רפ"אם קבעה וסת לשעות ולא לימים, אינה חוששת אלא שעתה בלבד, רפ"א והוסת הזה הוא נעקר בשעה אחת, ואפילו בלא בדיקה:

ד. וסת לשעות - פירוש, כגון אחר טבילתה, או כיוצא בזה שרגילה לראות מחמת אותו דבר⁹³³ (ט"ז).

ד. רפ"עוד יש חילוק בין קבעתו ג' פעמים ללא קבעתו ג' פעמים, שהקבוע אף על פי שעברה עונתה ולא הרגישה, אסורה לשמש עד שתבדוק ותמצא טהורה. ושלא קבעתו ג' פעמים, אם הגיע זמן הוסת ולא בדקה ולא ראתה, כיון שעברה עונתה, מותרת⁹³⁴. ועונה בינונית, שהיא לל' יום, דינה כוסת קבוע:

⁹²⁸ דין עונה בינונית יבואר להלן סעיף י"ג ס"ק לא.

⁹²⁹ אמנם בוסת הפלגה קבוע לפחות משלושים יום, ועבר וסתה ולא ראתה, צריכה לחוש לעונה בינונית (בית מאיר, חור"ד סק"ב וסק"כ, פרדס רמונים בט"ז סק"ה, בדה"ש סק"י, חוט שני סק"ב אות ו, שיעורי שבה"ל בסיכום ההלכות אות ג).

⁹³⁰ דיני עקירת וסת יבוארו להלן סעיפים יד טו.

⁹³¹ ולענין אם ראתה ביום הידוע אך בעונה אחרת, ראה להלן סעיף יג.

⁹³² ואופן חישוב ההפלגה, דעת רוב האחרונים שמחשבים מתחילת הראיה הראשונה עד תחילת הראיה השניה (שו"ת חת"ס סי' קסו ס"ק ג, שו"ת בית שלמה ח"ב סי' ט והוסיף שכן משמעות כל הפוסקים והוראה פשוטה, שואל ומשיב תניינא ח"א סי' לג), ו"א שמחשבים מסוף הראיה הראשונה עד תחילת הראיה השניה (שו"ע הרב סי' קפד ס"ק כב ומסגרת השולחן סי' קנה ס"ו), והעיקר כדעה הראשונה, ונמנעים מלהחמיר כשו"ע הרב כיון שעלול לצאת מזה כמה טעויות בחשבון הוסתות (שיעורי שבה"ל סי' קפו ס"ג ס"ק א). כמו כן בחישוב הפלגה לעולם מונים גם את יום הראיה הראשונה וגם את יום הראיה השניה, וכגון אם ראתה ביום א' ניסן ואח"כ ביום כ' ניסן, הרי זו הפלגה של כ' ימים, וחוששת מעתה להפלת כ' מראייה זו, ומונים כ' יום כולל יום הראיה, ויום הפלגת כ' יחול בט' אייר [שהרי ניסן מלא] (כן פשוט בכל הראשונים והפוסקים, ועל אף שאין בזה נפקא מינה, מ"מ נהגו כך כדי למנוע בלבול).

⁹³³ וכן אם ראתה ג' פעמים בימים שאינם מסודרים, וכל הראיות היו באותה שעה, דחוששת בחודש הבא מדין וסת שאינו קבוע רק בשעה שרגילה לראות, והיינו משך שעה שלמה, אף שאינם באותה דקה, כגון כל שעה ששית (חור"ד ס"ק א, פרדס רמונים בפתחה לסי' קפט הוסת הד' ס"ק א). ויש שמצדד ששעות אלו הינן שעות זמניות, היינו שמחלקים את היום מהזריחה עד השקיעה ל"ב חלקים, וכל חלק הינו שעה (חז"א סי' פה ס"ק עד). ואשה הרואה כל ראיותיה רק אחר חצות היום, אבל אין לה שעה קבועה, אין זה וסת השעות, ואסורה כל העונה (חוט שני ס"ק ד).

⁹³⁴ דין זה נתבאר לעיל סי' קפד ס"ט.

ה. מותרת - אמנם יש אופנים שאם אין לה וסת קבוע אסורה לשמש בלא בדיקה קודם תשמיש, כמבואר לעיל סי' קפ"ו ס"ב (ט"ז).

ו. ועונה בינונית וכו' דינה כוסת קבוע - שאם עברה העונה בינונית ולא בדקה, אסורה לבעלה עד שתבדוק (ש"ך). ואמנם לענין עקירה אינו כוסת קבוע, אלא נעקר בפעם אחת⁹³⁵ (תורת השלמים, חכמ"א בפת"ש).

ה. רפ"פעמים שתהיה ההפלגה שקובעת בהם הוסת, בדילוג. כגון שראתה היום, וראתה שנית לסוף ל', ושלישית לל"א, ורביעית לל"ב, קבעה וסת לדילוג של הפלגות. בין שהרחיקה דילוגה הרבה, בין שלא הרחיקה אלא יום אחד, קבעה וסת לדילוג השוה. שבכל ענין שתהא משהו ראיתה, קבעה לה וסת⁹³⁶:

ז. כגון שראתה היום וכו' קבעה וסת - משמע דבארבע ראיות קבעה וסת להפלגה בדילוג, וזה דוקא ליש מחמירים לקמן בסעיף ז' הסוברים דכוסת החודש בדילוג קבעה בג' ראיות, הלכך הכא בהפלגה סגי בד' ראיות שהם ג' דילוגים, אבל לסוברים שם דבענין ד' ראיות כיון שהראשונה אינה בדילוג, הוא הדין הכא בענין ה' ראיות כדי לקבוע וסת (ש"ך, ט"ז⁹³⁷), ולפי מש"כ שם להחמיר כשתי השיטות, הוא הדין הכא (ש"ך).

ח. וראתה שנית לסוף ל' - הוא הדין אם דילגה בהפלגה למפרע, כגון כ"ט כ"ח וכו' (ש"ך). ויש שמפקפק בזה, כיון שהוא נגד הטבע⁹³⁸ (פלתי בפת"ש).

ט. קבעה וסת לדילוג - וחוששת אחר כך ליום ל"ג, ואחר כך ליום ל"ד, וכן לעולם⁹³⁹ (ש"ך). י. בין שהרחיקה דילוגה - כגון שדלגה כ"ט ל"א ל"ג ל"ה (ש"ך).

יא. שבכל ענין שתהא משהו וכו' - לאפוקי דילגה פעם אחת יום אחד, ואח"כ שני ימים⁹⁴⁰ (ש"ך).

ו. כשם שקובעת וסת בהפלגה מימים שוים ושאינם שוים, כך קובעת רפ"פעמים בימי החדש ר"זבימי השבוע שוים ושאינם שוים. כיצד, ראתה ג' פעמים באחד בשבת או בה' בשבת, או באחד בניסן ובאחד באייר ובאחד בסיון, או בה' בניסן ובה' באייר ובה' בסיון, קבעה לה וסת באחד בשבת או בה' בו⁹⁴¹, ובאחד בחודש⁹⁴² או בה' בו, רצ"אף על פי שאחד מלא ואחד חסר, אין מדרקין בכך⁹⁴³:

יב. בימי החודש - היינו לפי קביעות לוח השנה העברי⁹⁴⁴ (ש"ך).

⁹³⁵ ראה גם לקמן סעיף י"ג ס"ק לא.

⁹³⁶ ולענין אם ראתה בימים שוים אך בעונות אחרות, ראה להלן סעיף יג.

⁹³⁷ וכ"כ בתורת השלמים ס"ק ח, חור"ד חידושים ס"ק ה, וחכמ"א כלל קיב ס"ד. אמנם י"א דהכא לכו"ע סגי בארבע ראיות (שמלה ס"ק י). וי"א דהכא לכו"ע בעינן ה' ראיות (חז"א סי' פו ס"ק א).

⁹³⁸ היינו משום שאין לחוש שתמעט ותמעט עד שתראה שוב מיד אחר ראיתה. ולמעשה האחרונים נקטו כהש"ך (חור"ד חי' ס"ק ה, שו"ע הרב ס"ק יט, וכן איתא בראב"ד בבעלי הנפש). וי"א שהפחיתה היא רק עד י"ח יום ולא יותר (ערוה"ש ס"ט).

⁹³⁹ ואם אח"כ שינתה, כגון שראתה בדילוג כ כא כב כג כד ובחודש אח"כ ראתה ביום אחר ולא בהפלגת כה, י"א שצריכה לחוש בחודש שאח"כ ליום כו (מקור חיים ס"ק כב, וכן מצדד בשו"ת מהר"י שטייף סי' רס), וי"א שצריכה לחוש ליום כה (חדושים ובאורים נדה סי' ו סק"ב), וי"א שתחוש ליום כה וגם ליום כו, אך עיקר החשש הוא ליום כה ולפיכך רק בו תחשוש לעונת או"ז (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' פג). ולענין וסת החודש בדילוג ששינתה פעם אחת, ראה לקמן סעיף ז ס"ק טו.

⁹⁴⁰ היינו שאין הדילוגים שווים. ויל"ע היכא שראתה ליום ל' ואח"כ ל"א ל"ג ל"ו, היינו שלעולם מוסיפה עוד יום אחד להפלגה, אם קבעה וסת להכי, לחשוש אח"כ ליום מ' ומ"ה וכן הלאה, וצ"ע (בדה"ש ביאורים ד"ה שבכל).

⁹⁴¹ ולענין אם לחוש לוסת יום השבוע קודם שקבעתו, י"א לחוש אחרי שתי ראיות (חכמ"א כלל קיב סט"ו), וי"א שאין לחוש לו קודם שנקבע, כדין וסת הסירוג (בדה"ש ס"ק מו על פי שו"ע הרב סק"ב).

⁹⁴² י"א שיש וסת 'ראש חודש', היינו אם ראתה ג"פ רצופים בר"ח, אך פעם בא' דראש חודש ופעם בב' דראש חודש, שקבעה וסת לר"ח לשני הימים, ששם ר"ח גורם, וחוששת לזה אף קודם שנקבע, כגון ראתה א' ניסן ול' ניסן, חוששת בא' סיון. אבל ראתה רק ביום א' אינה חוששת לל' (ב"ח סקט"ו וסקט"ז, ערוה"ש ס"ב ובדה"ש ס"ק מח).

⁹⁴³ ראתה ל' בחודש, והחודש הבא חסר, י"א שצריכה לחוש רק ביום ל' הבא אף שיהא רק עוד חודשיים, ואינה צריכה לחוש ליום כ"ט (חוט שני ס"ק ז, שיעורי שבה"ל ס"ק ד). וי"א שאם החודש חסר צריכה לחוש ביום א' שאחריו, שמא יום ר"ח הוא הגורם (יסוד הטהרה עמ' ריג).

⁹⁴⁴ אבל אין לחוש לתאריך לועזי כלל, אפילו קבעה ג"פ לתאריך מסויים (שו"ת חשב האפוד ח"ב סי' נד ושיעורי שבה"ל בש"ך ס"ק יג).

יג. ג"פ באחד בשבת וכו' - היינו כגון שראתה כל ג' שבועות באחד בשבת, שמראיה ראשונה עד השניה שוה כמו משניה לשלישית (ש"ך)⁹⁴⁵. ואמנם אם ראתה כך ד' פעמים, איכא ג' הפלגות שוות, ונהפך לווסת הפלגה, ומעתה חוששת רק להפלגה ולא לימי השבוע (חוו"ד בפת"ש). ויש שהסתפקו בזה (פלתי בפת"ש⁹⁴⁶).

יד. קבעה לה וסת - בג' ראיות, ושאינו מוסת ההפלגה שצריכה ד' ראיות כדלעיל סעיף ב', כיון שההפלגה הראשונה לא נודעת עד שתראה ב' ראיות (ש"ך).

ז. ר"ב כיצד קובעת בימי החדש בדילוג, כגון שראתה בט"ו בניסן וי"ז באייר וי"ז בסיון, לא קבעה וסת עד שתראה ב"ח בתמוז, שאין ראיה ראשונה מצטרפת, כיון שאין ההפלגות שוות. ר"ב מיהו אם היה לה וסת קודם שהתחילה, ואחר כך שינתה וראתה בדילוג ג' פעמים, קבעה וסת בדילוג, לפי שאף הראשונה בדילוג ראתה אותה, שדילגה מוסת הקבוע לה. ר"ב ויש אומרים שאף על פי שלא ראתה אלא בט"ו בניסן וי"ז באייר וי"ז בסיון, קבעה וסת וחוששת ל"ח בתמוז וי"ט באב, וכן לעולם. ר"ב ויש לחוש לדבריהם ולהחמיר:

טו. עד שתראה ב"ח בתמוז - ואז תקבע וסת יום החודש בדילוג, וצריכה לחוש אח"כ ל"ט אב וכו' אלול וכן הלאה, ואין חילוק בין חודש מלא או חסר⁹⁴⁷ (ש"ך). ואפילו לא תראה ב"ט אב, חוששת לכ' אלול (חוו"ד בפת"ש).

טז. לפי שאף הראשונה בדילוג - היינו שגם דילוג הראשון מוסתה הקבוע שוה עם שאר הדילוגים, כגון שהיתה רגילה לראות ביום עשרים, ושינתה לראות ביום כ"א כ"ב וכ"ג, דאף ראיית כ"א מהמנין כיון שגם היא היתה בדילוג שוה כמו האחרים (ש"ך וט"ז).

יז. ולהחמיר - היינו לחוש גם ל"ז תמוז מדין וסת הפלגה שאינו קבוע, וגם ל"ח תמוז, י"ט אב וכו' אלול, מדין וסת הפלגה בדילוג קבוע (ש"ך וט"ז).

ח. ר"ב ראתה ג' פעמים בג' חדשים בדילוג, וחזרה וראתה באותם דילוגים עצמן, אם נהגה כן ג' פעמים הרי זה וסת קבוע לדילוג חלילה. כיצד, ראתה ט"ו בניסן וי"ז באייר וי"ז בסיון, וחזרה חלילה וראתה ט"ו בתמוז וי"ז באב וי"ז באלול, ועוד חזרה וראתה ט"ו בתשרי וי"ו בחשוון וי"ז בכסליו, קבעה לה וסת לדילוג חלילה, וחוששת לעולם מ"ו לחודש זה וי"ו לחודש זה וי"ז לחודש זה: זה:

יח. ראתה ג' פעמים וכו' - י"א דלדעה הראשונה לעיל סעיף ז', בעינן הכא שתראה גם ב"ח תמוז, ואח"כ בג' חודשים שלאחריה ט"ז וי"ז וי"ח, וכן בשלשה חדשים השלישית. אמנם נראה דהפוסקים סבירא להו דהכא לכו"ע סגי בג' פעמים⁹⁴⁸ (ש"ך). וי"א שאין הדברים מוכרחים, וגם בדין זה יש להחמיר כשתי הדיעות (תורת השלמים בפת"ש).

יט. וחוששת - לט"ו טבת ט"ז שבט וי"ז אדר, וכן לעולם [עד שתעקר ע"י ט' חודשים שלא תראה בימים הנ"ל]. והוא הדין אם ראתה ב' חודשים בדילוג, ועשתה כן ג' פעמים, כגון שראתה ט"ו ניסן ט"ז אייר, ט"ו סיון ט"ז תמוז, ט"ו אב ט"ז אלול, קבעה וסת לדילוג חלילה, וחוששת אח"כ לט"ו תשרי ט"ז חשוון, ט"ו כסלו ט"ז טבת, וכן לעולם [עד שתעקר ע"י ו' חודשים שלא תראה בימים הנ"ל] (ש"ך וט"ז).

⁹⁴⁵ ע"י לעיל הערה 941.

⁹⁴⁶ ונפ"מ אם תראה אח"כ שלא בזמן וסתה, שאם חוששת לוסת השבוע צריכה להמשיך לחוש ליום ראשון, אבל אם חוששת רק לוסת הפלגה, צריכה רק למנות ההפלגה מראייתה האחרונה. ולמעשה צ"ע ובעל נפש יחוש לחומרא (סד"ט ס"ק לא ד"ה ולפי וחכמ"א כלל קיב סט"ו).

⁹⁴⁷ כאשר וסת החודש בדילוג הגיע ליום כ"ט או ל' בחודש, יש מצדדים שחוששת ליום א' בחודש הבא (פרי דעה בפתחה שער ח ד"ה וראוי והפלאה סעיף ה). וי"א שהוסת נפסק כיון שאין עוד יום בחודש זה לחוש לו (אמרי אברהם סי' ב בשם החזו"א, חוט שני ס"ק ט, והוסיף דמ"מ אם תראה בא' בחודש הבא ובב' בחודש שאחריו, אפשר דממשיכה לחוש לדילוג). וחשש זה שייך נמי בראתה ד' ג' ב' א'. אם חוששת בסוף אותו חודש ליום ל' או כ"ט.

⁹⁴⁸ הש"ך קאי לשיטתו להלן סעיף ט ס"ק כב [הובא להלן ס"ק כ] דלענין וסת הסירוג כו"ע מודו דקובעת בג' ראיות, והלכך הכא כשהדילוגים חזרו על עצמם ג"פ, קבעה וסת לסירוג, והפרישה לשיטתו שם דאף בוסת הסירוג פליגי (פרי דעה בש"ך ס"ק כ).

מ. רצ"ר אתה באחד בניסן ובאחד בסיון ובאחד באב, קבעה לה וסת לראש חודש לדילוגים⁹⁴⁹, אבל ראתה באחד בניסן ובאחד באייר ובאחד בתמוז, ובאחד בסיון לא ראתה, לא קבעה לה וסת:

כ. ובאחד באב וכו' - זהו לדעה שניה לעיל סעיף ז', אבל לדעה ראשונה צריכה שתראה עוד באחד באלול⁹⁵⁰ (ט"ז). וי"א דהכא לכו"ע סג"י בג' ראיות, כיון שראיותיה שוות כולן לר"ח, וכדין וסת הסירוג המבואר להלן סעיף י"ב (ש"ך, תוה"ש⁹⁵¹).
י. רצ"ר אתה ט"ו בניסן וי"ו באייר וי"ח בסיון, לא קבעה לה וסת, כיון שסירוגה בחודש השלישי ולא ראתה עד י"ח בו:

כא. לא קבעה וסת - אפילו לדעה שניה דלעיל סעיף ז'. ואפילו ראתה אח"כ בי"ט תמוז, לא קבעה וסת ליום החודש בדילוג, כיון שאין הדילוגים שווים, אמנם באופן זה איכא ג' הפלגות שוות של ל"ב יום [כיון שחודשים ניסן וסיון הם מלאים, ואייר חסר], וקבעה וסת הפלגה (ש"ך).
כב. כיון שסירוגה - ואפילו היה לה קודם לכן וסת קבוע ליום י"ד, ועתה ראתה ט"ו וט"ז, לא קבעה וסת, דבעינן ג' ראיות מלבד וסתה הקבוע (ש"ך).
יא. רצ"ר דילוגה פעם אחת או שתיים, אינה חוששת לדילוג, אף על פי שחוששת לשאר וסתות בפעם אחת, אינה חוששת לוסת הדילוג, עד שתקבענו:

כג. או שתיים - היינו לדעה ראשונה לעיל סעיף ז' דאינה קובעת עד שתדלג ג' פעמים, אבל לדעה שניה אם ראתה ב' דילוגים, קבעה וסת, אח"כ הראיה הראשונה היתה של וסת קבוע אחר (ש"ך).
יב. וסת הסירוג, ראיה ראשונה מן המנין לדברי הכל, ואף על פי שהרחיקה ראיותיה. אלא שלענין חשש וסתה בתחלה הוא שוה לדילוג, שאינה חוששת אלא מראש חודש לראש חודש הסמוך לו, כגון שראתה בראש חודש ניסן, חוששת לראש חודש אייר, ואם לא ראתה עד ראש חודש סיון, חוששת לראש חודש תמוז הסמוך לו, ואם לא ראתה בראש חודש תמוז, אינה חוששת לראש חודש אב, אף על פי שהם הפלגת ב' חדשים כעין ההפלגה הראשונה, מפני שהפסקת החודש השני ביטלה ראית הראשון, וראיית החודש השלישי היא התחלת וסת, וחוששת לראש חודש הסמוך ולא יותר:

כד. ראיה ראשונה מן המנין - היינו אפילו לדעה ראשונה לעיל סעיף ז' דס"ל דראיה ראשונה אינה מן המנין, הכא הוי מן המנין, כיון שהיא ראיה לימות החודש ולא להפלגה⁹⁵² (ט"ז).
כה. מן המנין - אפילו אם קודם לכן ראתה כל חודש, כגון שראתה בר"ח אדר, ואח"כ בר"ח ניסן, דראתה מחודש לחודש, אם שוב ראתה בר"ח סיון ואב, קבעה לה וסת לסירוגים. מיהו אם היה לה וסת קבוע קודם לכן, כגון שראתה ר"ח שבט ור"ח אדר ור"ח ניסן, ושוב סירוגה לראות בר"ח סיון ור"ח אב, אזי ראיית ניסן אינה מן המנין, כיון שהיא מוסת השוה, ולא שייך לוסת הסירוג (ש"ך). והוא הדין להיפך, אם ראתה ר"ח ניסן ר"ח סיון ור"ח אב, ואח"כ ראתה ר"ח אלול ור"ח תשרי, חוששת לוסת השוה ולא לסירוג. ואפילו ראתה ד' סירוגים, ואח"כ ראתה ג' חדשים על הסדר, נעקר וסת הסירוג ונקבע וסת הסדור. וסת הסירוג שנקבע, נעקר ע"י שלא תראה בג' סירוגים, דהיינו ששה חודשים (חור"ד בפת"ש).

כו. שוה לדילוג - המבואר לעיל סעיף י"א שאין חוששת לדילוג עד שתקבענו ג"פ (ט"ז).
כז. לראש חודש אייר - ולמעשה צריכה לחוש לשני ימי ר"ח אייר, ליום הראשון משום דהוי עונה בינונית, כדלהלן סעיף י"ג, וליום השני משום ראש חודש (ט"ז).
כח. אינה חוששת לראש חודש אב - היינו דאינה חוששת מצד וסת הסירוג, אבל בדוגמא זו צריכה לחוש לר"ח אב מצד וסת הפלגה, שלעולם ההפלגה מר"ח סיון לר"ח תמוז שוה להפלגה שמר"ח ניסן לר"ח סיון, ומכל מקום נפקא מינה כאשר החודשים המלאים והחסרים אינם כסדרם (חור"ד בפת"ש).

⁹⁴⁹ ואפילו ראתה בינתיים גם בימים אחרים, קבעה וסת זה (בדה"ש ס"ק ע).
⁹⁵⁰ צ"ל בתשרי, וכ"ה בחור"ד ס"ק ח, ובפרי דעה. [הט"ז לקמן סעיף יב סתו עצמו וכתב דראיה ראשונה מן המנין, וכבר העיר על כך הסד"ט ס"ק ז].
⁹⁵¹ וכן דעת (חור"ד חידושים ס"ק יד, חכמ"א כלל קיב ס"א וערוה"ש סכ"א).
⁹⁵² דברי ט"ז אלו סותרים למש"כ לעיל סעיף ט, עיי"ש אות 950.

יג. "אין האשה קובעת לה וסת, אפילו ראתה שלשה ראשי חדשים זה אחר זה, אלא אם כן יהיו כולם בעונה אחת, ביום או בלילה"⁹⁵³. ואם ראתה שלש פעמים ביום והרביעית בלילה, או שלש פעמים בלילה והרביעית ביום, חוששת ביום ובלילה, מפני חשש הוסת הראשון ומפני חשש השני שהוא האחרון. ואם ראתה פעמים ביום ופעמים בלילה, שלא על הסדר (ולא קבעה אחד מהן ג' פעמים), או שתראה הראשונה ביום וג' האחרונות בלילה, או הראשונה בלילה והג' אחרונות ביום, או שלש בזה ושלש בזה, חוששת לאחרונה בלבד. הגה: "האשה שראתה, חוששת לוסת החודש ולהפלגה, עד שתקבע וסת החודש בג' פעמים או וסת הפלגה בד' פעמים, או שתעקר אחד מהן. כיצד, ראתה בא' בניסן וכ' בו, חוששת לאחד באייר מפני ראש חודש ניסן, ראתה באחד באייר או לא ראתה בו, חוששת למ' באייר שהוא יום כ' מראית יום כ' שראתה, ראתה במ' באייר או לא ראתה, חוששת לעשרים באייר שמא קבעה לה וסת כ' לחדש, שהרי ראתה עשרים לחדש ניסן. וכן היא חוששת לעולם, עד שתקבע וסת אחד כדינו דאז אינה חוששת לשני שלא נקבע, או עד שאחד מהן נעקר, אז אינה חוששת לו אף על פי שלא נקבע השני." "ואינה חוששת לוסת הדילוגין עד שתקבענו, כיצד, ראתה ט"ו בניסן, חוששת למ"ו באייר, לא ראתה במ"ו באייר, אינה חוששת למ"ז בו, ראתה ט"ז בו, חוששת למ"ז בסיון ואינה חוששת ל"ז בו, ראתה י"ז בו, חוששת ל"ז בתמוז ואינה חוששת ל"ח בו, ראתה י"ח בתמוז, קבעה לה וסת דילוגין לימי החודש וחוששת ל"ט באב. וכן בדרך זה בהפלגה ודילוגין, כי אין חילוק ביניהם. רק יש אומרים כי בדילוג חודש, הראייה הראשונה מן המנין, כמו שנתבאר. ראתה ט"ו בניסן והמשיכה ראיתה ד' ימים, וביום ט"ז באייר ראתה והמשיכה ראיתה ג' ימים, ובסיון התחילה לראות ב"ז בו, שגיש אומרים שחוששת לדילוג ולוסת שוה, שהרי שילשה לראות ג' פעמים ב"ז לחודש, ש"ויש אומרים שאין כאן וסת שוה כלל, דהולכין תמיד אחר תחלת הראייה, וכן עיקר"⁹⁵⁴.

כט. שלשה ראשי חדשים - הוא הדין וסת הפלגה אינו נקבע אלא אם כל הראיות ביום או כולן בלילה, ואמנם הראייה הראשונה שממנה מתחלת למנות הפלגה לא אכפת לן אם היא ביום או בלילה, שהיא רק כדי לידע מאימתי למנות את ההפלגה, והחשש הוא לפי העונה שראתה אחרי ההפלגה"⁹⁵⁵ (נוב"י בפת"ש⁹⁵⁶)⁹⁵⁷.

ל. חוששת ביום ובלילה - היכא דראתה ג"פ ביום והרביעית בלילה, אותו שביום אינו נעקר עד שיעקר ג"פ, ואותו שבלילה נעקר בפעם אחת שלא תראה בו בלילה⁹⁵⁸ (ט"ז).

לא. חוששת לוסת החודש ולהפלגה - ולענין חשש עונה בינונית, י"א שהיא לעולם ביום החודש (ש"ך), [נמ"מ יש חילוק בין עונה בינונית לוסת החודש, דבוסת החודש שאינו קבוע אם עברה העונה ולא בדקה מותרת, משא"כ בעונה בינונית. ושייך וסת החודש בלא עונה בינונית, כגון אם ראתה שוב קודם שהגיע יום החודש, דחשש יום החודש לא נעקר, אבל אינה צריכה לחוש לעונה בינונית אלא מראיתה האחרונה, והוא הדין אם יש לה וסת קבוע, ושינתה ליום אחר, דחוששת ליום השינוי מדין וסת שאינו קבוע, אך אינה צריכה לחוש לעונה בינונית⁹⁵⁹ (פת"ש)]. י"א שעונה בינונית היא לעולם שלושים יום מהראיה הקודמת, וכשהחודש מלא, היא תחול יום

⁹⁵³ גדר יום ולילה לענין וסתות, תלוי בנץ החמה ושקיעתה, כמבואר לעיל סי' קפ"ד ס"ד.

⁹⁵⁴ וכדלעיל סי' קפ"ד ס"ו.

⁹⁵⁵ וי"א דאף הראייה הראשונה שממנה מתחילה למנות ההפלגה, בעינן שתהא באותה עונה של שאר הראיות (חז"א סי' פ"ה סקע"ב, ערוה"ש סכ"ו).

⁹⁵⁶ וי"א שבוסת הפלגה מונים רק כמה עונות עברו מראיה לראיה, ולא כמה ימים, ולפי זה שייך שתקבע וסת הפלגה אף אם הראיות לא היו באותה עונה, בגוונא שהם בהפלגה שוה (הגר"ד טעביל - השואל בנוב"י שם, שו"ע הרב סקל"ו). ולמעשה נקטינן כהנוב"י (חז"א סי' פ"ה ס"ק נ"ט-ס"ד, אג"מ יו"ד ח"ד סי' מ"ח), וי"א דאם למעשה רואים שנקבע הוסת במספר עונות שוה, יש לחוש לוסת לעונות לחומרא (שיעורי שבה"ל סק"א).

⁹⁵⁷ וה"ה בוסת שאינה קבוע.

⁹⁵⁸ אמנם אם האחרון הוא ביום, ובפעם הבאה הקדימה וראתה בלילה ונמשכה ראיתה בתוך היום, לא נעקר היום במה שהקדימה לבד (שו"ע הרב סקל"ח, וראה גם להלן סעיף ט"ז אות 975).

⁹⁵⁹ לענין אשה שיש לה וסת קבוע פחות מל' יום, ועבר וסתה ולא ראתה, אם צריכה לחוש לעונה בינונית, ראה לעיל ס"א ס"ק ב.

לפני יום החודש (ט"ז, חכם צבי, פלתי בפת"ש⁹⁶⁰). וי"א שהיא לעולם שלושים ואחד יום מהראיה הקודמת, וכשהחודש מלא היא תחול ביום החודש, ובחודש חסר היא תחול יום אחרי יום החודש (חור"ד בפת"ש⁹⁶¹). וראה עוד בביאור הדיעה⁹⁶².

לב. חוששת לאחד באייר מפני ר"ח ניסן - י"א דהכא חוששת גם ליום א' דר"ח אייר, משום עונה בינונית, שהוא יום שלשים מהראיה דר"ח ניסן (ט"ז). אבל שאר הפוסקים ס"ל דאין לחוש לעונה בינונית אלא מהראיה האחרונה בלבד, וכיון שראתה בכ' ניסן, שוב אינה צריכה לחוש לא' דר"ח אייר (רע"א, סד"ט, חור"ד בפת"ש⁹⁶³).

לג. ראתה באחד באייר או לא ראתה וכו' - דעת הרמ"א דהפלגה קצרה אינה עוקרת הפלגה ארוכה, וצריכה לחוש לשתייהן, הלכך אף אם ראתה באייר, צריכה לחוש גם לט' אייר שהיא הפלגת עשרים מכ' ניסן, וכן עיקר (ט"ז, תורת השלמים⁹⁶⁴). מאידך דעת הב"י והב"ח דהפלגה קצרה עוקרת הפלגה ארוכה, וחוששת מעתה רק לקצרה, הלכך הכא אם ראתה באייר, חוששת רק להפלגת י"ב יום, שהיא ל"ב אייר, וכן נראה עיקר⁹⁶⁵ (ש"ך, פלתי, סד"ט בפת"ש). וי"א שאם ראתה ג' הפלגות ארוכות, ובאמצע היתה הפלגה אחת קצרה, שאם ב' ההפלגות הראשונות בלא הפסקה, ובהפלגה השלישית הפסקה, לכו"ע קבעה וסת להפלגה הארוכה, ואם באמצע ההפלגה הראשונה הפסקה, לכו"ע לא קבעה וסת, ורק כשהפסקה בהפלגה האמצעית פליגי (חור"ד בפת"ש).

לד. שתקבע וסת אחד - היינו דוקא לענין חשש וסת החודש וסת הפלגה, אז כשנקבע אחד שוב אינה חוששת לשני, אבל כששניהם חששות של וסת החודש, אף אם נקבע אחד מהם חוששת לשני, כיון שיכולה לקבוע שתי וסתות החודש, כמבואר להלן סעיף ל"ב (חור"ד בפת"ש).

לה. ואינה חוששת ל"ח בו - היינו לדיעה הראשונה לעיל סעיף ז' דאינה קובעת וסת הדילוג ליום החודש אלא בד' ראיות, אבל לדיעה השנייה שם קבעה כבר בג' ראיות, וצריכה לחוש ל"ח תמוז, וכפי שמסיים כאן הרמ"א⁹⁶⁶ (ש"ך).

⁹⁶⁰ וכן דעת רוב האחרונים, וכן פסק שו"ע הרב סק"א.

⁹⁶¹ וכ"כ בפשיטות בשו"ת חת"ס (סי' קס"ו סק"ג ד"ה 'והוא') וכן פסק הערוה"ש סי' קפ"ד ס"ד. ולמעשה דעת רוב הפוסקים דעונה בינונית היא ביום ל', ויש לחוש ולהחמיר גם ביום ל"א, אא"כ הוא צורך גדול [ואינו יום החודש], ואפילו בליל טבילה יש להחמיר (שיעורי שבה"ל ס"א סק"ה, חוט שני ס"א סק"ב). ולענין כשעונת וסתה ביום, אם לחוש בלילה, ראה הערה הבאה.

⁹⁶² לענין העונה שיש לחוש לה, פשוטות הפוסקים היא שבעונה בינונית חוששת רק לעונה שבה ראתה את ראייתה האחרונה, אמנם י"א דצריכה לחוש לשתי העונות של יום ל', גם ללילה וגם ליום (פלתי סקט"ו ד"ה ועוד נראה, שו"ע הרב סק"א). וראוי להחמיר כן, אף כשחל ליל טבילה, ובשעת הדחק תעשה שאלת חכם (שיעורי שבה"ל ס"א סק"ה). וכן מחמירים לחוש בעונה בינונית גם ליום ל"א [ראה אות 961] צריכה לחוש גם ללילה וגם ליום, אמנם אם עונת ראייתה ביום, וחל טבילתה בליל ל"א, יש להקל (שיעורי שבה"ל ס"א סק"ה ובסיכום ההלכות שם, חוט שני ס"א סק"ב אות ג). ולענין כשעונת ראייתה בלילה, אם לחוש לעונת אור זרוע ביום כ"ט, ראה לעיל סי' קפ"ד ס"ב אות 740. וראה עוד לעיל סעיף א' דינים נוספים בעונה בינונית.

⁹⁶³ וכן עיקר (חכמ"א כלל קי"ב סי"ח).

⁹⁶⁴ וכן מחמיר החכמ"א כלל קי"ב סי"ח.

⁹⁶⁵ ודעת כמה אחרונים דחוששת גם להפלגה הארוכה, אך מונה אותו מיום הראיה האחרונה, הלכך הכא חוששת מיום א' באייר גם להפלגת י"ב וגם להפלגת כ' (פרישה סקכ"ח, פלתי סקי"ח ד"ה ולכן, בית מאיר סי"ג, שו"ע הרב סקמ"ג-מ"ד), וכן נוהגים לדינא (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' פא וח"ה סוס"י קז, חוט שני סקי"א והוסיף דלכתחילה ראוי לחוש גם לדעת הרמ"א). ואמנם אם ניכר מסדר וסתה שכבר שינתה עניינה לגמרי, שוב אינה צריכה לחוש להפלגה הארוכה (הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה ח"ב סי' קפט סי"ג הערה 165), וי"א שאם ג' פעמים ראתה בהפלגה קצרה, שוב אינה צריכה לחוש להפלגה הארוכה (שבה"ל שם). ובשנה ראשונה אחר הנישואין, וכן היכא שנתעברה, וכ"ש אם ילדה, יש להקל כש"ך שההפלגה הקצרה עקרה את ההפלגה הארוכה כל שאינה וסת קבוע (שיעורי שבה"ל ס"ד בש"ך סק"מ ד"ה ומ"מ). ואמנם אם ההפלגה הקצרה היתה ע"י ראיית דם מועטת מאד, או בבדיקת עד, מסתבר לחוש לט"ז דההפלגה הארוכה במקומה עומדת (שו"ת שבה"ל ח"ב סוס"י פ"א). והיכא שלא היו הראיות באותה עונה, כגון שראתה את הפלגת כ' בלילה, ואת הפלגת י"ב ביום, י"א שחוששת לכל אחת בעונתה, לארוכה בלילה ולקצרה ביום (חוט שני סקי"א), וי"א דכיון דקי"ל כאחרונים דחוששת להפלגה הארוכה מיום הקצרה, א"כ צריכה לחוש לפי העונה שבה ראתה את ראייתה הקצרה, וגם להפלגה הארוכה חוששת לעונת היום (שו"ת שבה"ל ח"ה סוס"י ק"ז).

⁹⁶⁶ ראה גם לעיל סעיף י"א.

לו. וכן בדרך זה בהפלגה ודילוגין - שאם ראתה היום ושוב לאחר כ' יום, ואח"כ בהפלגת כ"א מראה זו, ואח"כ כ"ב, כ"ג, קבעה וסת לדילוג בהפלגה, ולדיעה ראשונה לעיל סעיף ז' אינה קובעת עד שתראה ה' ראיות, כיון שהראשונה היא ללא דילוג, ולדיעה שניה שם קובעת בד' ראיות⁹⁶⁷ (ט"ז, ש"ך).

יד. שהיתה רגילה לראות יום עשרים (ויש לה בזה וסת קבוע), ושינתה ליום שלשים, זה וזה אסורים, וכשיגיע יום כ' לראיית שלשים, אסורה משום וסת הראשון, ואם לא תראה בו חוששת ליום ל'. שינתה פעמיים ליום ל' זה וזה אסורים. שינתה ג' פעמים ליום ל', הותר יום כ' ונאסר יום ל'. ואם לאחר ששינתה פעם או פעמיים ליום ל' ראתה לסוף כ', חזר וסת של כ' למקומו והותר שלשים⁹⁶⁸:

לז. יום כ' לראיית שלשים - אבל אין מונים עשרים יום מיום שהיתה ראויה לראות, אלא מיום שראתה (ט"ז).

לח. ואם לאחר ששינתה וכו' חזר וסת וכו' - אם בחודש השלישי לא ראתה כלל, לא ביום עשרים ולא ביום שלשים, לא נעקר יום עשרים, דהא דלא ראתה לא חשיב עקירה אלא אם כן ראתה ביום אחר (ש"ך). ואם לא ראתה ביום שלשים, וראתה אח"כ ביום עשרים, לא חשיב הפלגת עשרים אלא הפלגת חמשים, ולא שייך הפלגת עשרים אא"כ תראה תחילה ראייה אחת באיזה יום שיהיה, וממנו תפליג עשרים יום (ט"ז).

לט. ראתה לסוף כ' - והוא הדין אם ראתה ביום אחר, שוב אין צריכה לחוש להפלגת שלשים⁹⁶⁹ (ש"ך). משמע מדברי הש"ך דאפילו ראתה שוב ביום ל' מראיית שלשים הקודמת, בטלה הפלגת שלשים, כיון שבהפלגה השלישית היתה הפסקה. אמנם האחרונים השיגו עליו⁹⁷⁰ (סד"ט, חו"ד בפת"ש).

מ. חזר וסת של כ' למקומו - וצריכה עוד ג' פעמים לעקרו. ודוקא שלא שינתה לוסת אחר, אבל אם שינתה וקבעה וסת אחר, נעקר הראשון לגמרי, ואם תחזור לראות בו הרי הוא כתחלת וסת דבעינן ג' פעמים לעקירת הראשון ולקביעת השני, והכא השני נעשה כראשון (ש"ך).

טו. שינתה ראיותיה ולא השות אותם, כגון ששינתה פעם אחת ליום ל', והשניה לל"ב, והשלישית לל"ד, נעקר וסת הראשון ואין לה וסת כלל. ואם חזרה לראות ביום הוסת הראשון, חוזר לקביעותו הראשון וחוששת לו תמיד עד שיעקר ממנה שלש פעמים⁹⁷¹. והוא הדין להפסיקה מלראות שלש עונות, ואחר כך חזרה לראות ביום הוסת הראשון:

מא. שינתה ראיותיה - קאי אאשה שהיה לה וסת קבוע ליום עשרים הנזכר בסעיף הקודם (ט"ז).

מב. ואין לה וסת כלל - אמנם איכא הכא ב' דילוגים [מל' לל"ב, ומל"ב לל"ד], ולדיעה השניה לעיל בסעיף ז' הרואה פעמיים בדילוג צריכה לחוש לדילוגה, ולפיכך צריכה לחוש ליום ל". וצריכה גם לחוש להפלגה האחרונה דהיינו ליום ל". וכן צריכה לחוש לעונה בינונית (ש"ך).

מג. ביום הוסת הראשון - היינו שאחר יום ל"ד שראתה באחרונה, ראתה בהפלגה כהפלגת וסתה הראשון (ט"ז, חו"ד בפת"ש).

מד. והוא הדין להפסיקה וכו' - היינו שעברו עליה ג' עונות של עשרים יום ולא ראתה בהם. וקודם שעברו עליה ג' פעמים עשרים יום, י"א שאסורה כל פעם שמגיע יום עשרים (ט"ז). וי"א שאחרי שעבר יום עשרים ולא ראתה, שוב אינה חוששת, דיום עשרים הבא אינו הפלגת עשרים אלא ארבעים, ורק אם תשוב ותראה באיזה יום שיהיה, אז צריכה לחוש ליום עשרים מראיה זו (ש"ך בנקודה⁹⁷²).

⁹⁶⁷ ראה בענין זה לעיל סעיף ה' ס"ק ז.

⁹⁶⁸ שמשעה שחזר הוסת הקבוע למקומו שוב אין חוששים לוסת שאינו קבוע. אמנם אם אירע כן בוסת החודש, י"א שאף שחזרה לראות בעונת וסתה הקבוע, חוששת גם ליום השינוי ראה להלן סעיף ל"ב ס"ק צ.

⁹⁶⁹ הש"ך לשיטתו דהפלגה קצרה עוקרת הפלגה ארוכה, ראה לעיל סעיף י"ג ס"ק לג.

⁹⁷⁰ כפי שיבואר להלן סעיף ל"ב אות 1019.

⁹⁷¹ היינו שלש פעמים נוספות.

⁹⁷² וכן עיקר (סד"ט ס"ק כ, חו"ד ס"ק כ, חוט שני סק"ב, שיעורי שבה"ל בט"ז סקל"א).

מה. ואח"כ חזרה לראות - ואינה צריכה לחוש להפלגה הגדולה של ג' העונות שמראייתה האחרונה עד עתה, כיון שעברו ג' עונות, וגם לא לעונה בינונית (ט"ז). וי"א שצריכה לחוש להפלגה זו, וגם לעונה בינונית (חוו"ד בפת"ש⁹⁷³).

מו. ביום הוסת הראשון - הוא שלא בדקדוק, דכל אימת שתחזור לראות, צריכה לחוש ליום עשרים שאחריו (ט"ז). וי"א דכיון שעברו עליה ג' עונות, שוב אינה צריכה לחוש ליום עשרים בראיה אחת, אלא רק אם תראה ב' ראיות וביניהם הפלגת עשרים, אז חוזרת לוסתה (ש"ך בנקוה"כ, חוו"ד בפת"ש⁹⁷⁴).

מז. ש"כיוצא בזה דין עקירת וסת ראש חודש. כיצד, היתה רגילה לראות בראש חודש, ועבר עליה ראש חודש ולא ראתה⁹⁷⁵, חוששת לראש חודש עד שיעברו עליה שלשה ראשי חדשים. עברו עליה שלשה ראשי חדשים ולא ראתה, אינה חוששת להם. חזרה וראתה בראש חודש, חזר הוסת למקומו:

מז. ועבר וכו' חוששת לראש חודש - דוקא הכא בוסת החודש דינא הכי. אבל בוסת ההפלגות כגון שהיתה רגילה לראות ליום ל"ב, ואח"כ עברה ולא ראתה ביום ל"ב, אין צריכה לחוש להפלגת ל"ב מיום שהיתה ראויה לראות, דהיינו ליום ס"ד לראייתה (ש"ך⁹⁷⁶).

מח. עד שיעברו עליה שלשה ראשי חודשים - ואם עברו עליה שני ראשי חודשים ולא ראתה, ושוב נתעברה, ועברו ימי העיבור והנקה ושוב הגיע ר"ח ולא ראתה, לכו"ע אינה צריכה לחוש לוסתה, אך אם אח"כ תשוב ותראה באותו וסת, חזר הוסת למקומו, כיון שעדיין לא קבעה וסת אחר (נוב"י בפת"ש).

מט. עברו עליה וכו' חזרה וכו' - והוא הדין אם שינתה ראיותיה ג' פעמים לראיות שאינן שוות, וחזרה וראתה בראש חודש, חזר הוסת למקומו וצריך ג' פעמים לעקרו (ש"ך).

נ. חזר הוסת למקומו - והוא הדין אם יש לה שתי וסתות קבועים [כפי שיבואר להלן סעיף ל"ב], והפסיקה וסת אחת ג' עונות, וחזרה וראתה ביום הוסת, ג"כ חזר הוסת למקומו (חוו"ד בפת"ש).

יז. ש"כ כל וסת שנקבע מחמת אונס (כגון שקפצה וראתה⁹⁷⁷), אפילו ראתה בו כמה פעמים, (ש"אם לא קבעה אותן לימים), אינו וסת, שמפני האונס ראתה, (ש"ומכל מקום חוששת לו כמו לוסת שאינו קבוע). קפצה וראתה, קפצה וראתה, קבעה לה וסת לימים בלא קפיצות, כיצד, קפצה באחד בשבת וראתה דם, ולאחר עשרים יום קפצה באחד בשבת וראתה דם, ולאחר תשעה עשר יום קפצה ביום השבת ולא ראתה דם, ולאחר השבת ראתה בלא קפיצה, הרי נקבע אחד בשבת אחר עשרים, שהרי נודע שהיום גרם לה ולא הקפיצה, וכבר נקבע יום זה ג' פעמים. וכן כל כיוצא בזה:

נא. לימים - ואם קפצה ואח"כ התחילה לפהק ולעטוש וכדומה וראתה דם, ואירע כן ג' פעמים, וכמה פעמים קפצה לבד ופיהקה לבד ולא ראתה, יש להסתפק אם קובעת וסת מורכב לקפיצה עם פיהוק (פלת"י בפת"ש⁹⁷⁸).

⁹⁷³ וכן נראה עיקר (שו"ת שבה"ל ח"ג סי' קכ"ד בהערה בט"ז סקל"א). אמנם אם חזרה וראתה עוד ראה בהפלגה כשיעור וסתה הקבוע, חזר הוסת למקומו, ושוב אינה צריכה לחוש להפלגה הגדולה ולא לעונה בינונית (שבה"ל שם בהערה בש"ך סקמ"ה).

⁹⁷⁴ וכן עיקר (סד"ט סק"כ ד"ה מיהו).

⁹⁷⁵ לענין עקירת וסת יש לידע, שאם הקדימה ראייתה ונמשכה ראייתה גם בעונת הוסת, לא חשיב עקירה (שו"ע הרב סקל"ח, חוו"ד סי' קפ"ד סק"ד, שו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' ע"ד, שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' ק"ז בהערה לסי' קפ"ט סי"ג, חוט שני סי"ג סק"א אות ז', וכ"ד הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"ז הע' 10. ועיין בדה"ש ביאורים ד"ה עד לענין אשה שאינה יודעת אם נמשכה ראייתה גם לתוך עונת הוסת). וי"א דהוי עקירה (הגר"ש אויערבך מובא באוצרות הטהרה עמ' תתצט).

⁹⁷⁶ ראה לעיל סעיף י"ד ס"ק לח.

⁹⁷⁷ והוא הדין חלתה, נשאה משא, או הוכתה (בשו"ע הרב סי' קפ"ד סקמ"ד). וכן אם היה לה פחד או חרדה (רמב"ם בפירוש המשניות פ"א מ"ה). וה"ה אם רגילה לראות כל מוצאי צום מחמת התענית. אמנם אשה שרואה מחמת בדיקות רפואיות, או מחמת ניתוח וכדומה, אין זה אונס הנאמר כאן, ואינה צריכה לחוש לזה משום וסתות כלל, דהוי כאילו שאבו ממנה את הדם, וכמו אשה שילדה או הפילה, שאינה צריכה לחוש משום וסתות, משא"כ קפיצות גורמות שמחזור הדם יפעל ויביא את הדם (חוט שני סק"ג).

⁹⁷⁸ עיין גם חוו"ד סי' קפ"ז סק"ד לענין רואה מחמת תשמיש בליל טבילה, דחשיב מורכב מקפיצה (טבילה) ואכילת שום (תשמיש).

נב. ומכל מקום חוששת לו – היינו דווקא אם אירע כן ג' פעמים⁹⁷⁹. ומכל מקום אחרי פעם אחת או פעמיים צריכה לחוש לוסת החודש ולהפלגה מורכבים עם קפיצה, כגון אם קפצה בט"ו בניסן וראתה, ואח"כ בט"ו באייר קפצה, צריכה לחוש לאותו יום, וכן אם קפצה וראתה ואחר עשרים יום חזרה וקפצה וראתה, צריכה לחוש לוסת הפלגה, ואם לסוף עשרים תקפוץ, צריכה לחוש לכל העונה. אבל אינה צריכה לחוש לוסת שאינו מורכב, לפיכך אם הגיע העונה ולא קפצה, אינה צריכה לחוש⁹⁸⁰ (ש"ך⁹⁸¹). ומכל מקום אם אין לה וסת קבוע, וגם לא ראתה שוב בינתיים, ודאי צריכה לחוש לעונה בינונית גם אם לא תקפוץ בו (חור"ד בפת"ש).

נג. הרי נקבע אחד בשבת – אפילו בלא קפיצה⁹⁸². אמנם הרבה ראשונים סוברים דבאופן זה קבעה וסת מורכב לימים וקפיצות, ונפקא מינה גם לחומרא שאם עברו ג' ימי ראשון ולא ראתה, לא נעקר הוסת המורכב בכך, דהא דלא ראתה הוא משום דלא קפצה (ש"ך⁹⁸³). ודוקא אם בשתי הראיות הראשונות ראתה ביום הקפיצה, אבל אם בכל הג' פעמים ראתה למחרת הקפיצה, לכו"ע קבעה וסת לימים לחודייהו, ולא תלינן בקפיצה דאתמול. ואם בכל הג' פעמים ראתה ביום הקפיצה, ובפעם הרביעית ראתה ביום שאחר הקפיצה, דינו כמבואר לקמן סעיף יט ס"ק סג (חור"ד בפת"ש). וכל זה דוקא כשהיה הפרש יום אחד בין הקפיצה לראייה, אבל אם קפצה ורק כעבור ב' או ג' ימים ראתה, לכו"ע לא חיישינן שראתה מחמת הקפיצה (נוב"י בפת"ש).

יח. ש"קפצה ביום ידוע, כגון בראש חודש או באחד בשבת, וראתה בו, ואירע כן בג' ראשי חדשים או בג' אחד בשבת, קבעה לה וסת⁹⁸⁴ וחוששת לכל פעם שתקפוץ באותו זמן. ואם אחר כך הגיע א' בשבת ולא קפצה, או שקפצה בשני בשבת, אינה חוששת, שהרי לא קבעה אלא לקפיצות של אחד בשבת:

נד. וחוששת – היינו לכל העונה⁹⁸⁵, כדלקמן סעיף כ"ה (ש"ך).

נה. לכל פעם שתקפוץ וכו' – עד שתקפוץ ג' אותם זמנים ותמצא טהור, שאין הוסת נעקר אלא כעין שנקבע. (ש"ך). ואם אח"כ חזרה וקפצה בראש חודש וראתה, חזר הוסת למקומו, כמו בסעיף ט"ו (חור"ד בפת"ש).

נו. שתקפוץ באותו זמן – ואם קבעה וסת להפלגה ולקפיצות, אפילו אם הפסיקה בראיה בינתיים, לא נתבטלה ההפלגה, דמונים את ההפלגות רק מראיה שקפצה בה, וכן הדין בוסת מורכב לפיהוק והפלגה (חור"ד בפת"ש).

יט. ש"ביש קובעת וסת על ידי מקרים שיארעו בגופה כגון שמפקת, ש"גדיינו כאדם שפושט זרועותיו מחמת כובד, או כאדם שפותח פיו מחמת כובד, או כאדם שמוציא קול דרך הגרון, וכן אם מתעששת ש"דרך מטה, או חוששת בפי כריסה ובשיפולי מעיה, או שאחזרה צירי הקדחת,

⁹⁷⁹ ואם יש לה שעה קבועה אחר הקפיצה, כגון שרואה בשעה השלישית שאחרי הקפיצה, אינה צריכה לחוש אלא לאותה שעה. וכן אם הקפיצות היו בשעה מסויימת ביום, כגון בשעה ששית מהיום, אינה צריכה לחוש אלא לשעה ההיא, והיינו אם גם עתה קפצה בשעה ההיא, לא קודם או אחריו (פלתי, חור"ד בפת"ש).

⁹⁸⁰ ואף שאין הוכחה שראתה מחמת הקפיצה, מ"מ יותר שכיח שתראה מחמת הקפיצה מאשר מחמת היום (פרדס רמונים בפתיחה לסי' קפט הוסת ה' סק"ב).

⁹⁸¹ וכ"כ הפלתי סק"א, סד"ט סק"ב, וחור"ד חידושים סק"ב. [ומבואר כאן בש"ך שאין חוששין להפלגה מורכב עם קפיצה אלא אם הראיה הראשונה היתה ג"כ בקפיצה, וכ"כ בשו"ע הרב סי' קפ"ז בקונטרס אחרון סק"ב]. אמנם י"א שצריכה לחוש ליום החודש ולהפלגה אף אם לא תקפוץ בהם (פרישה סק"ט, תפארת למשה סי"ז, הג' ההפלאה שם, חכמ"א כלל קי"ב סל"ה, וכן נראה דעת הפרי דעה בש"ך סקמ"ח).

⁹⁸² והיכא שראתה בעונה הסמוכה לקפיצה, כגון שקפצה בשבת אחה"צ לפנות ערב, ומיד בערב ראתה, אף דחשיב ב' ימים מכל מקום מסתבר מאד לתלות שהקפיצה שלפני שעה קלה היא הגורמת לראיה, אמנם מסתימת הפוסקים משמע שאין תולים מעונה לעונה, וצ"ע (שו"ת שבה"ל ח"ג סי' קכ"ד בהערה בש"ך סקמ"ט).

⁹⁸³ והיינו להחמיר גם כדיעה זו (פרי דיעה, מחצית השקל). וי"א דהעיקר כדיעה זו, וקבעה רק וסת מורכב (חור"ד חידושים סק"ג, וכן נראה שפסק הגר"א). ולענין וסת הפיהוק שאירע באופן זה, ראה להלן סעיף כ'.

⁹⁸⁴ ואם ג' הראיות לא היו רצופות, שהיה ביניהם ר"ח אחד שלא קפצה ולא ראתה, י"א שאפילו הכי קבעה וסת (פרישה סק"ח, חור"ד סק"ה ובסוסי" קפ"ד), וי"א שאינה קובעת וסת כלל (הראב"ד בבעלי הנפש ס"ג הכ"ז, סד"ט סק"ד, שו"ע הרב סקע"ה). ויש להחמיר (בדה"ש ס"ק ק"פ).

⁹⁸⁵ היינו משעה שקפצה עד סוף העונה, אבל אין צריכה לחוש מתחילת העונה (חור"ד סק"ד, פרי דעה).

שט"ו או שראשה ואיבריה כבדים עליה, בכל אחד מאלו אם יארע לה שלשה פעמים, וראתה⁹⁸⁶, קבעה לה וסת, שבכל פעם שהיא חוששת מהם, אסורה לשמש. שט"זמיהו בפיהוק או עיטוש של פעם אחד אין הוסת נקבע, אלא כשעושה כן הרבה פעמים זה אחר זה. ואם אירע לה שלשה פעמים⁹⁸⁷, שבכל פעם עשתה כן הרבה פעמים, הרי זה וסת⁹⁸⁸. ש"זוכל אלו הוסתות שבגופה אין להם זמן ידוע, אלא בכל פעם שיקרה לה זה המקרה, הוא וסת. ואם בא וסת הגוף לזמן ידוע, כגון מראש חודש לראש חודש או מכ' יום לכ' יום, קבעה לה לזמן ולמיחוש הוסת, ואינה חוששת אלא לשניהם ביחד, ואם הגיע העת ולא בא המיחוש, או שבא המיחוש בלא עתו אינה חוששת. הגה: ודוקא שקבעה לה וסת לשניהם ביחד, אבל מתחלה חוששת לכל אחד בפני עצמו, כי אינה יודעת איזה מהן תקבע, וכמו שנתבאר לעיל^{ש"ח} גבי וסת הדילוג וימים או בהפלגה וימים, וכן יתבאר בסמוך^{ש"ט}:

- נז. דהיינו וכו' או וכו' או וכו' - ושלשתן אמת (ש"ך).
- נח. שמוציא קול דרך הגרון - מתוך המאכל שאכל (ש"ך).
- נט. מתעטשת דרך מטה - והוא הדין מלמעלה דרך חוטמה ופיה (ש"ך).
- ס. בפני כריסה - נגד טבורה. ושיפולי מעיה, בבית הרחם⁹⁸⁹ (ט"ז).
- סא. בכל אחד מאלו - וכן אם רואה תחילה כעין מוגלא, ואח"כ דם⁹⁹⁰ (פני יהושע, סד"ט בפת"ש).
- סב. שבכל פעם וכו' אסורה לשמש - גם כשאינו קבוע אסורה לשמש, כדלהלן סעיף כא, אלא דבנקבע צריך עקירה ג' פעמים (ט"ז).
- סג. בלא עתו אינה חוששת - דאחר שנקבע וסת מורכב לפיהוק וימים, שוב אינה חוששת לפיהוק לבד או ליום זה לבד בלא פיהוק⁹⁹¹ (ש"ך, ט"ז). ומש"כ שאינה חוששת ליום זה לבד, היינו דוקא שלא לחוש לו כוסת קבוע, לענין שאם עבר היום ולא בא המיחוש ולא בדקה מותרת, אבל ודאי צריכה לחוש מתחילת העונה כוסת שאינו קבוע, כמבואר להלן סעיף כ"ה (חור"ד בפת"ש).
- כ. כ"פיהקה ב' פעמים בראש חודש וראתה, ואחר כך פיהקה שלא בראש חודש וראתה, הוברר הדבר שאין ראש חודש גורם אלא הפיהוק. וכן אם בפעם השלישית ראתה בראש חודש בלא פיהוק, הוברר הדבר שאין הפיהוק גורם אלא הראש חודש. אבל אם פיהקה ב' פעמים בראש

⁹⁸⁶ ואם פיהקה וראתה רק למחרת, ואירע כן ג' פעמים, קבעה וסת לראות למחרת יום הפיהוק (סוגה בשושנים, בדה"ש ס"ק קצ"ח). ואם יש יותר מיום אחד מסיום ההרגשות לתחילת הראיה, י"א שאינה חוששת לוסת הפיהוק (חוט שני סק"ד). וי"א שבכל אופן קבעה וסת לפיהוק, ואסורה משיגיע הזמן בו רגילה לראות אחר הפיהוקים (שיעורי שבה"ל סק"י). ואם רואה תמיד כעבור ב' או ג' ימים אחרי ההרגשות אך אין מספר העונות שווה, י"א דכאשר יעבור מנין הימים הפחות ביותר שרגילה לראות אחריו, אסורה לשמש, ותשאל לחכם בכל מקרה כזה (שיעורי שבה"ל סק"י), וי"א דאם מספר העונות אינו שווה אינה נאסרת לשמש, ומכל מקום ראוי להחמיר לבדוק עצמה קודם תשמיש בימים ההם (בדה"ש שם). וכל זה אם אירע כן ג' פעמים, אבל בפעמים הראשונות קודם שנקבע, אם לא ראתה דם באותו יום של הפיהוקים או שאר מיחושים, אינה צריכה לחוש בימים שאחריו [אמנם תבדוק עצמה קודם תשמיש בימים אלו], אלא א"כ מרגישה עפ"י סימנים אחרים שהוסת צריך להגיע, אז יש להחמיר ולפרוש (שיעורי שבה"ל סק"י).

⁹⁸⁷ ולענין אם אירע כן פעם אחת, ראה להלן סעיף כ"א. ודע, דוסת הגוף נקבע אף אם ג' הראיות לא היו באותה עונה של יום או לילה, אך וסת המורכב מפיהוקים וימים אינו נקבע אלא כשהראיות היו באותה עונה (שיעורי שבה"ל ססק"י).

⁹⁸⁸ ואף שקבעה וסת הגוף, מכל מקום צריכה לחוש לעונה בינונית שמא תפקח ותראה בו (חור"ד חידושים סק"ב, שו"ע הרב סי' קפ"ד סקמ"ה) [ועי' סעיף כה שבפשוטות זה מח' ט"ז ונקוה"כ]. אמנם אם רגילה לראות רק בסוף הפיהוקים, אינה צריכה לחוש לעונה בינונית, דאם תפקח תפרוש (חור"ד שם).

⁹⁸⁹ והוא הדין שאר מיחושים, אם ניכר בבירור שאין זה מקרה בעלמא, אלא האשה יודעת בעצמה שהרגשה זו מברשת אצלה את הראיה, הוי וסת הגוף (מראה כהן עמ' קמ"ז, פתחי מגדים פכ"א ה"ז). אבל אם רגילה במיחושים אלו גם בימי טהרתה, אינו וסת הגוף (הגרי"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"ז הערה 167).

⁹⁹⁰ וכן אשה שרגילה לראות תחילה כתם ואח"כ בא וסתה, הוי וסת הגוף (שו"ת אג"מ ח"ג סי' נ"א, עיי"ש דלא שייך לחשוש לזה אלא כשאירע כן ג"פ, שיעורי שבה"ל ססק"י, חוט שני סק"ד). ולענין אם צריכה למנות וסתות מראית כתם, ראה להלן סי' קצ סעיף נד אות 1079.

⁹⁹¹ וכשבא העת ולא בא המיחוש, מותרת אחר העונה לכתחילה, ואינה צריכה בדיקה להתירה (שו"ע הרב סקפ"ג).

חודש, ובפעם השלישית פיהקה בכ"ט לחדש ולא ראתה, ובראש חודש ראתה בלא פיהוק, קבעה לה וסת לפיהוק של ראש חודש, שפיהוק של אתמול גרם לראייה של ראש חודש:

סד. אלא הפיהוק - וקבעה וסת לפיהוק לבדו (ש"ך).

סה. אלא הראש חודש - וקבעה וסת לראש חודש לבדו (ש"ך).

כא. שכ"א פיהקה בראש חודש וראתה, וחזרה ופיהקה בתוך ימי החדש, חוששת לאותו הפיהוק ואסורה לשמש עד שתבדוק. שכל וסת בין של ימים בין של הגוף חוששת לו בפעם אחת, ויש לחוש שמא תקבע וסת לפיהוק בלא זמן ידוע. ואם בדקה ונמצאת שלא ראתה, אינה חוששת עוד לפיהוק גרידא, אבל חוששת לראש חודש, שמא תקבע לראש חודש⁹⁹²:

סו. ואסורה לשמש עד שתבדוק - י"א דהיינו דלכתחילה צריכה לבדוק בשעת הוסת כדי להתירה אחר הוסת, אבל בדיעבד אם עברה ולא בדקה, מותרת אח"כ בלא בדיקה (תוה"ש). וי"א דאסורה לשמש בסמוך אחר הפיהוק, אבל אם עבר זמן מופלג אחר הפיהוק ולא הרגישה, מותרת, ככל וסת שאינו קבוע (נקוה"כ). וי"א דאף שבשאר וסת שאינו קבוע אם עברה העונה ולא בדקה, מותרת, וסת הפיהוק גרע טפי, כיון שיש ריעותא לפנינו, ואסורה לשמש עד שתבדוק (ט"ז).

כב. שכ"ב וכן הדין בימים. אם פיהקה היום, ופיהקה לסוף ל', אם תפק אפילו שלא ביום שלשים חוששת לאותו פיהוק שמא תקבע לפיהוק גרידא. פיהקה בתוך שלשים ולא ראתה, אין צריך לחוש עוד לפיהוק גרידא אבל צריכה לחוש לסוף שלשים, וכן צריכה לחוש ליום הקבוע בחדש שפיהקה בו, שמא תקבע וסת לימים⁹⁹³:

כג. שכ"ג כל אלו הוסתות שנקבעים על ידי מקרה אין אחד קובע עם חברו, אלא כל שפיהקה שלש פעמים וראתה, קבעה וסת. אבל אם פיהקה פעם אחד ונתעטשה שתי פעמים, אין מצטרפים. הגה: שכ"ד אכלה שום וראתה, אכלה בצל וראתה, אכלה פלפלין וראתה, יש אומרים שקבעה לה וסת לראיה על ידי כל אכילת דברים חמים. שכ"ה יש אומרים שכל זה שתראה על ידי מאכל דינו כמו שתראה על ידי קפיצה ושאר מעשה שהיא עושה, שמקרי ראייה על ידי אונס ואינה קובעת וסת אלא עם הימים. שכ"ו יש אומרים שדינו כוסת שתראה על ידי מקרה שבגופה וקובעת אותו אפילו בלא ימים שוים⁹⁹⁴:

סז. אכלה שום וראתה וכו' - דוקא בכהאי גוונא שאכלה שלשה מינים חריפים, אבל אם אכלה שלש פעמים שום, קבעה רק לשום. ואם אכלה שתי פעמים שום וראתה, ואכלה בצל וראתה, לא הוקבע כלל⁹⁹⁵, וצ"ע⁹⁹⁶ (רע"א).

⁹⁹² ואסורה מתחילת העונה (נקוה"כ להלן סעיף כ"ה).

⁹⁹³ ואסורה מתחילת העונה (נקוה"כ להלן סעיף כ"ה).

⁹⁹⁴ וכן אשה הנוטלת כדורים הגורמים לביאת הוסת, או שהיתה נוטלת כדורים המונעים את ביאת הוסת [עפ"י הוראת חכם] והפסיקה לקחתם, ורגילות שהוסת מגיע אחרי יומיים או שלשה, צריכה לחוש לזה (שיעורי שבה"ל סק"ה, וכע"ז בחוט שני סקט"ו אות ג'), ותפרוש עשרים וארבע שעות קודם הזמן שהרופאים אומרים שדרך הדם לבא (שיעורי שבה"ל שם). ואם הוחזקה ג' פעמים שאינה רואה בתוך מספר ימים קבוע מנטילת הכדור האחרון, הרי היא בחזקת מסולקת דמים עד שיעברו אותם ימים (יסוד הטהרה עמ' ק"ד). ראתה דם מחמת הפסקת נטילת הכדורים, ובחודש הבא לא נטלה כדורים, צריכה לחוש רק לעונה בינונית (מראה כהן עמ' קנ"ג), אמנם אם היתה לה וסת קבוע קודם שהתחיל ליטול כדורים אלו, ושינתה וסתה מחמת הכדורים, ואז הפסיקה לטלם, חוזרת לוסת הקודם (חוט שני סימן קפד סעיף ב סק"ה אות ב). ואם קבעה וסת לזמן מסויים מחמת הכדורים, פשוט שחוששת לו [כוסת הגוף או הקפיצות], אמנם כשמפסיקה ליטול את הכדורים אינה צריכה לחוש עוד לקביעות זו (קנה בשם סעיף כ"ג, וחוט שני סימן קפד סעיף ב סק"ה אות ג). ולענין הנוטלת כדורים והגיע עונת וסתה שהיה לה קודם נטילת הכדורים, ראה לעיל סי' קפ"ד ס"ח אות 759, עיי"ש עוד מדינים אלו. אשה שעבר עליה זמן ממושך שלא ראתה בו כלל, ונטלה כדורים או זריקות הגורמים לה לראות ככל הנשים, וראתה דם, ובחודש הבא לא נטלה כדורים, צריכה לחוש לעונה בינונית, ותעשה שאלת חכם לענין אם עליה לחוש גם ליום החודש ולהפלגה (עיי"ן מראה כהן עמ' קנ"ג). ואם נטלה בחודש הבא שוב את הכדורים, ולא בא הדם, לכאורה חייבת בדיקה, וצ"ע לדינא (שו"ת שבה"ל ח"ג סי' קכ"ד).

⁹⁹⁵ אמנם צריכה לחוש לוסת אכילת שום אף בפעם אחת, כדין וסת שאינו קבוע, וכמבואר להלן סעיף כ"ו לענין וסת הגוף (לחם ושמלה סקע"ג).

⁹⁹⁶ עיי"ן בדה"ש ביאורים ד"ה 'אכלה בצל' שהביא מהשיטה מקובצת להחמיר בזה.

סח. דברים חמים - ואם אח"כ אכלה שאר דברים חריפים ג' פעמים ולא ראתה, נעקר החשש משאר דברים חריפים, אבל עדיין צריכה לחוש ללשום בצל ופלפלין. אבל אם אכלה שום ג' פעמים ולא ראתה, נעקר הוסת מכל הדברים (חוו"ד בפת"ש).

סט. ויש אומרים שדינו כוסת וכו' - וראוי להחמיר כשתי הדיעות (תורת השלמים⁹⁹⁷). כד. ש"כ"ו וכולם אין הוששין להם אלא לשעתה, כיצד, היתה רגילה לראות עם התחלת הוסת מיד, אסורה כל זמן המשכת הוסת. היתה רגילה לראות בסופו, אינה אסורה אלא בסופו⁹⁹⁸. במה דברים אמורים, בזמן שכל הראיה מובלעת בתוך הוסת, אבל אם אין כל הראיה מובלעת בתוך הוסת, אלא נמשכת גם אחר הוסת, אסורה מתחלת הוסת עד סוף עונה אחת⁹⁹⁹:

ע. להם - היינו וסתות הגוף כמו פיהוק וכדו', אבל וסת הקפיצות כיון שאינו נקבע לבדו אלא רק עם ימים, אסורה עד סוף העונה (תוה"ש).

עא. אלא נמשכת גם אחר הוסת - כל שכן אם מתחלת לראות גם קודם הוסת, דצריכה לפרוש כל אותה עונה שלפני הוסת וכל הוסת, ואפשר דגם כל העונה לאחר הוסת (ש"ך¹⁰⁰⁰).

כה. ש"כ"ה אם אחד מאלו בא לזמן ידוע, אז ודאי אסורה כל עונת הוסת, כמו וסת ימים גרידא:

עב. כל עונת הוסת - י"א דהיינו מהפיהוק עד סוף העונה (ט"ז), וי"א דהיינו כל העונה מתחילתה לסופה¹⁰⁰¹ (נקוה"כ, תורת השלמים¹⁰⁰²).

כו. ש"כ"ש שחוששת לוסת הימים בפעם אחת, כך חוששת לוסת הגוף בפעם אחת. כיצד, היתה מפהקת פעם אחת וראתה, כשתפהק פעם אחרת, חוששת לו. וכשם שוסת הימים שאינו קבוע נעקר בפעם אחת, שאפילו ראתה שני פעמים ליום ידוע אם הגיע זמן שלישי ולא ראתה, נעקר לגמרי, כן הוא וסת הגוף. וכשם שוסת הימים הקבוע בג' פעמים צריך עקירה ג' פעמים ובדיקה, כן הוא וסת הקבוע בגוף, ומאימתי עקירתו, משיקרה מקרה, ולא תראה¹⁰⁰³. היה המקרה לזמן ידוע, אינו נעקר אלא אם כן בא המקרה שלש פעמים בזמנו ולא ראתה, אבל במקרה לבדו או זמן לבדו שלא ראתה בהם, אינו נעקר:

עג. או זמן לבדו - היינו שאם הגיע הזמן ג' פעמים ולא פיהקה ולא ראתה, אע"פ כן אם אח"כ יגיע הזמן ותפהק, אסורה עד סוף העונה. ומכל מקום נעקר החשש שמא תפהק ביום זה, ולפיכך בהגיע הזמן אינה צריכה לפרוש מתחילת העונה אלא רק משתפהק¹⁰⁰⁴ (סד"ט, חוו"ד בפת"ש).

⁹⁹⁷ וביאור הגר"א משמע דנוטה להקל דאכילת דברים חמים הוי כוסת הקפיצות שאינו נקבע לבדו רק בהרכב ימים, כדלעיל סעיף יז (שיעורי שבה"ל סק"ו). וכן דייקו הפוסקים בדעת השו"ע (פת"ש סי' קפ"ד סק"ח).

⁹⁹⁸ יש שנקט בפשיטות דהיינו גם בוסת שאינו קבוע (שו"ת אג"מ י"ד ח"א סי' פ"ד).

⁹⁹⁹ ואם רגילה לראות שעה אחרי שמסתיים המיחוש, צריכה לחשוש מתחילת המיחוש עד סוף העונה (לבוש סכ"ד, וכע"ז בחור"ד סק"א). ואם רגילה לראות רק בעונה שאחרי המיחוש, מותרת בעונה של המיחוש, ואסורה בעונה שלאחריה (רשב"א במשמרת הבית ב"ז י"ד ע"א ד"ה אמר, בדה"ש ס"ק רס"ז). ולענין חיוב הבדיקה בזמן הוסת, אם דרכה לראות בסוף הפיהוקים, תעשה בבדיקתה בסוף הפיהוקים ולא בתחילתן, ואם דרכה לראות בתחלת הפיהוקים, תבדוק כשמתחלת לפהק וגם בסוף הפיהוקים, ככל אשה הבודקת בתחילת העונה ובסופה, וטוב להחמיר לבדוק גם לאחר שגמרה לפהק (בדה"ש ס"ק ע"ר).
¹⁰⁰⁰ האחרונים התקשו בדברי הש"ך, היאך תדע באיזה יום יבא הוסת, ואי מיירי בוסת הגוף הבא בימים ידועים, הא בלאו הכי חוששת מתחילת העונה, כמבואר בסעיף כ"ה (חוו"ד סק"ב, סד"ט סק"ט, מקור מים חיים).

¹⁰⁰¹ ואם ראתה ג' פעמים בראש חודש עם פיהוקים, אך לא היו חודשים רצופים, אינה חוששת בר"ח מתחילת העונה, ורק אם פיהקה בר"ח אסורה עד סוף העונה (חוו"ד חידושים סקמ"א). קבעה וסת לפיהוקים בראש חודש, ועברו ג' ראשי חודשים ולא פיהקה, תו אינה צריכה לחוש בראש חודש מתחילת העונה שמא תפהק, אך אם תפהק אסורה עד סוף העונה, כיון שלא עקרה וסת זה (סד"ט סק"א), וכדלהלן סעיף כ"ו ס"ק עג. ולענין אם פיהקה ביום אחר, ראה לעיל סעיף י"ט ס"ק סג.

¹⁰⁰² וכל"ד רוב האחרונים (פלתי סק"ה, חור"ד סק"ו, ושו"ע הרב סקצ"ז). ומכל מקום אפשר להקל לענין עונת אור זרוע שלא לחוש לעונה הקודמת (שיעורי שבה"ל ד"ה ולדינא).

¹⁰⁰³ ואם ראתה ג' פעמים ע"י מקרים אחרים, כל פעם מקרה אחר, יש להסתפק אי חשיב עקירה (ערוה"ש סע' ס"ה). וכן אם ראתה ג' פעמים ע"י מקרה אחר, כגון עיטוש, ובכל הג' פעמים אותו מקרה, יש להסתפק אי הוי עקירה, דהא יכולה לקבוע שתי וסתות הגוף (שיעורי שבה"ל סק"ג).

¹⁰⁰⁴ בשונה משאר וסת הגוף המורכב עם ימים, שלדעת רוב הפוסקים צריכה לפרוש מתחילת העונה, כדלעיל סעיף כ"ה. ואמנם אם הגיע הזמן ופיהקה וראתה, חזר הוסת למקומו, ומעתה כשיגיע הזמן צריכה לחוש מתחילת העונה (עפ"י החור"ד סק"ה).

כז. שלתינוקת שלא הגיע זמנה לראות, של^א והיא קטנה שלא הגיעה לימי הנעורים של^ב אפילו הביאה שתי שערות, של^ג וכן אפילו הגיעה לימי הנעורים אם בדקה ולא הביאה שתי שערות, היא קובעת וסת כשאר נשים בשלש ראיות בשאר הוסתות, ובארבעה בוסת ההפלגות¹⁰⁰⁵. אלא שיש הפרש בינה לגדולה שאף על פי שהחזקה רואה וקבעה לה וסת, של^ד אם פסקה ג' עונות בינוניות שהם צ' יום ולא ראתה, אינה חוששת לוסת הראשון כלל, וחזרה לקדמותה. ואפילו חזרה לראות באותן עונות שהיתה למודה (פירוש נהוגה) לראות בהן, אינה חוששת עד שתחזור ותקבענו ג' פעמים, לפי שאינה בת דמים ונתגלה שדמים הראשונים מקרה היה. ראתה ג' ראיות בג' עונות מכוונות שלא פחתה ולא הותירה, נתגלה שדילוג הראשון אינו סילוק דמים, אלא שינוי וסת, לפיכך ראייה ראשונה שממנה התחילה (לדלג) מצטרפת לג' ראיות אחרונות, ונמצאו ד' ראיות וג' הפלגות ביניהם מצ' לצ'. אבל אם פחתה או הותירה, שלא היו הראיות מכוונות, אז אי אפשר לראשונות להצטרף, ועד שתראה ד' ראיות מכוונות אינה קובעת וסת להפלגות:

עד. שלא הגיעה לימי הנעורים - דהיינו שהיתה פחותה מי"ב שנים ויום אחד (ש"ך).
עה. בשלש ראיות וכו' - אך כל שלא ראתה עדיין שלש ראיות, אינה חוששת כלל, אפילו לוסת שאינו קבוע¹⁰⁰⁶ (ט"ז).

עו. בוסת ההפלגות - והוא הדין דקובעת שאר מיני וסת שנתבארו (ש"ך).
עז. שלש עונות בינוניות - אבל אם לא פסקה ג' עונות בינוניות, אלא ג' עונות קטנות שהיתה רגילה לראות בהן, אם תראה שוב צריכה לחוש לראיה זו כשאר נשים (ש"ך).

עח. ולא ראתה - פירוש שלא ראתה עד תשעים יום, ואח"כ ראתה, אפילו הכי אינה חוששת לראיה זו (ט"ז).

עט. אינה חוששת לוסתה הראשון כלל - אפילו היה וסתה להפלגות של יותר משלושים יום, או היה וסת ראש חודש לסירוגין, שעדיין לא נעקר ג' פעמים (ש"ך).

פ. ואפילו חזרה לראות באותן - אם היה וסתה להפלגה, מיירי כאן שחזרה וראתה שתי ראיות וההפלגה ביניהם כפי שהיתה רואה קודם לכן (ש"ך).

פא. עד שתחזור ותקבענו ג' פעמים - אם חזרה וראתה ג' פעמים ביום ידוע, או ד' פעמים וביניהם ג' הפלגות שוות, קבעה וסת כשאר נשים. ואף אם חזרה וראתה ג' פעמים שלא בשוה, מהני שהחזקה בדם, ודינה כשאר אשה שאין לה וסת קבוע. ואפילו אם ראתה אחת ופסקה שוב ג' עונות בינוניות, ואח"כ ראתה עוד ב' ראיות, החזקה בדם (ט"ז¹⁰⁰⁷). וי"א שאם חזרה וראתה ג' ראיות שלא בשוה, אינה צריכה לחוש כלל אפילו כוסת שאינו קבוע¹⁰⁰⁸ (נקוה"כ).

פב. ראייה ראשונה - כלומר, הראיה האחרונה משלש ראיות הראשונות שראתה קודם שהתחילה לפסוק (ש"ך).

פג. פחתה או הותירה - שראתה ראייה ראשונה לצ"ג ושניה לצ"ב ושלישית לצ"א. או שראתה ראשונה לצ"א ושניה לצ"ב ושלישית לצ"ג (ש"ך).

כח. של^ה וכן זקנה שעברו עליה שלש עונות¹⁰⁰⁹ משהזקינה, ולא ראתה, הרי זו מסולקת דמים ואינה חוששת לוסתה הראשון. (ש"ך וקטנה וזקנה אינן חוששות לוסת שאינו קבוע):

פד. ואינה חוששת לוסתה הראשון - היינו כל שלא חזרה לקביעותה הראשון, כדלהלן סעיף ל"א (ש"ך).

פה. לוסתה הראשון - וכל שכן לוסת אחר¹⁰¹⁰ (ש"ך).

¹⁰⁰⁵ ואם ראתה ג' פעמים שלא בשוה ולא קבעה וסת, ראה דינה להלן אות 1008. ולענין קטנה שראתה כתם, ראה להלן סי' ק"צ ס"ב.

¹⁰⁰⁶ כדלעיל סי' קפ"ד ס"ג, ורמ"א להלן ס"ח. ולענין קטנה שמצאה כתם, אם טמאה, ראה להלן סי' ק"צ ס"ב.

¹⁰⁰⁷ וכן פסק הסד"ט סקל"ד, וחור"ד סקל"ה, הובאו בפת"ש לעיל סי' קפ"ד סק"ט.

¹⁰⁰⁸ והוא הדין קטנה בתחילת ראיותיה, אם ראתה ג' פעמים שלא בשוה, לט"ז החזקה בדמים וצריכה לחוש לוסת שאינו קבוע, ולנקוה"כ לא החזקה בדמים ואינה צריכה לחוש לוסת שאינו קבוע, עד שתראה ג' פעמים בשוה ותקבע וסת (רע"א ופת"ש לעיל סי' קפ"ד ס"ג).

¹⁰⁰⁹ היינו עונות בינוניות (חור"ד חידושים סקמ"ז, שו"ע הרב ס"ק ק"ו, חכמ"א כלל ק"ב סל"ז, ועיין סד"ט סקל"ב).

¹⁰¹⁰ היינו שאינה צריכה לחוש לעונה בינונית, אפילו ראתה פעם אחת (פרדס רמונים). ולענין אם מצאה כתם, ראה להלן סי' קצ"א ס"ק ה.

פו. וקטנה וזקנה - היינו כל שלא קבעה ג' פעמים, וכמבואר לעיל סי' קפ"ד ס"ג (ש"ך¹⁰¹¹, ט"ז).
כט. של"א יזו היא זקנה, כל (של"ה שזקנה כל כך שראויה) שקורין לה אימא בפניה מחמת זקנותה¹⁰¹²
שלט ואינה חוששת:

פז. ואינה חוששת - היינו שאינה בושה כלל (ט"ז). וי"א דהיינו שאינה מקפדת, ואפילו אם בושה
(תורת השלמים, גר"א¹⁰¹³)¹⁰¹⁴.

ל. ש"חזרה וראתה, דינה כדין תינוקת שלא הגיע זמנה לראות¹⁰¹⁵:

לא. ש"חזרה לראות בעונות קטנות שהיתה למודה להיות רואה בהן, חזרה לקביעותה הראשון. אם
וסת ההפלגות חזרה לקדמותה, אם תהיה ההפלגה כמו שהיתה למודה תחלה, אם בשאר הוסתות,
אפילו בפעם אחת חוזרת לקדמותה, שהרי נתגלה שדילוג הראשון לא סילוק דמיה היה אלא
מקרה¹⁰¹⁶. ובוזה חמור דין הזקנה מדין הקטנה שלא הגיע זמנה לראות:

לב. ש"בפעמים שהאשה קובעת לה וסת בתוך וסת. כיצד, ראתה שלש פעמים בראש חודש,
ורביעית בב' לחודש ובראש חודש וכן בחמישית ובששית, הרי קבעה שתי וסתות:

פח. ורביעית בב' לחודש - צ"ל בכ' לחודש (ש"ך, גר"א).

פט. בב' לחודש ובראש חודש - הוא הדין אם ראתה מיד ג' פעמים בראש חודש ובכ' לחודש, קבעה
שתי וסתות (ט"ז, גר"א).

צ. וכן בחמישית ובששית - וקודם שראתה כן בחמישית ובששית יש לעיין אם צריכה לחוש ליום כ'
מדין וסת שאינו קבוע, או דלמא כיון שחזרה וראתה אח"כ ביום וסתה הקבוע, אינה צריכה
לחוש ליום אחר עד שיקבע ג' פעמים¹⁰¹⁷ (נוב"י בפת"ש).

צא. הרי קבעה שתי וסתות - אופן נוסף שיכולה לקבוע שתי וסתות, אם ראתה ט"ו בחודש זה, וט"ז
בחודש זה, ט"ו בחודש זה וט"ז בחודש זה, ג' פעמים, וכדאיתא לעיל סעיף ח' ס"ק יט
(ש"ך)¹⁰¹⁸.

צב. קבעה - דע, דבכל מקום שמוזכר בסימן זה שקבעה וסת, אם הראיה הראשונה או השניה¹⁰¹⁹ היו
בימי נדה או זיבה¹⁰²⁰, הוא נקבע רק להחמיר ולא להקל¹⁰²¹ (ש"ך¹⁰²², נקוה"כ)¹⁰²³.

¹⁰¹¹ מה שסיים הש"ך "ודע וכו'" הובא להלן סעיף ל"ב, שם מקומו.

¹⁰¹² היינו דוקא אם חברותיה או אנשים ברחוב קורין לה 'אמא' (הוא לשון זקנה בזמן הש"ס) או 'סבתא'
מחמת זקנותה, אבל אם רק נכדיה קורין לה כך, אין זו זקנה לעניננו (חוט שני סקט"ז).

¹⁰¹³ וכל"ד שו"ע הרב ס"ק ק"ט, וכן נקט בבדה"ש ס"ק ש"א להלכה.

¹⁰¹⁴ ולמעשה נראה שאין בקיאים היום לקבוע שיעור זקנה, וקשה לקבוע על פי הפסקה של שלש עונות,
דכפי הנראה מהנסיון יש נשים שדמיהן מסולקים כבר בגיל 45, ויש שמסולקות דמים רק בגיל 55, ולא
כבזמן הש"ס שהוא גיל 60, [ובדרך כלל אין הסילוק בא בבת אחת, אלא מתחילה רואה וסת כל ב'
חודשים ואח"כ כל ג' חודשים, ואח"כ לו' חודשים, עד שפוסק לגמרי, וכשרואה אצלה תופעה זו,
מסתמא זהו סילוק הדמים], אמנם בגיל 60-65 ודאי אפשר לדון דנחשבת זקנה (שיעורי שבה"ל סק"ג).
אשה שאינה זקנה שפסקה מלראות ג' עונות, נתבאר דינה לעיל סעיף ט"ו.

¹⁰¹⁵ ראה דינה לעיל סעיף כ"ז, עיי"ש ס"ק פא. וגם אינה צריכה לחוש להפלגה שמראיתה האחרונה
קודם שנסתלקו דמיה עד עתה (חוט שני סקט"ז).

¹⁰¹⁶ למעשה המציאות כיום שאפילו כשחוזרת לראות יש שוב הפסקה גדולה ואינה באותה וסת, ולכן
גם אחר שמתחיל קצת סילוק יש לבדוק קודם תשמיש, וכן בזמן וסתה שהיתה רגילה לראות בו
(שיעורי שבה"ל סק"א).

¹⁰¹⁷ דכיון שראתה גם ביום וסתה, אין חשש שמא עוקרת את וסתה, אלא רק שמא תקבע וסת נוסף,
ואולי אין חוששים לזה עד שיקבע. ולמעשה י"א שצריכה לחוש ליום השינוי (חוו"ד סקט"ו), בית מאיר
סי"ג), וי"א דכיון שכבר יש לה וסת קבוע לא צריכה לחוש שמא תקבע וסת נוסף, עד שיקבע (ב"ח
סקמ"ג). ונראה שיש להקל בזה, והמחמיר תבא עליו ברכה (בדה"ש ס"ק קל"ט).

¹⁰¹⁸ וכן אם קבעה וסת ליום ב' בחודש, ואח"כ הקדימה ג' פעמים וראתה ביום א' ושפעה גם ביום ב',
שקבעה גם את יום א', ויום ב' לא נעקר כיון שלא עברו ג' פעמים שלא ראתה בו (חוו"ד סי' קפ"ד
סק"ד, הובא בפת"ש שם סק"ח).

¹⁰¹⁹ אבל אם רק הראיה השלישית היתה בימי נדה, קובעת וסת לכו"ע, משום דשתי הראיות הראשונות
היו מ'מעין סתום' כלומר בתחילת ימי נדה (טור).

¹⁰²⁰ ימי נדה' הם שבעה ימים מיום שהתחילה לראות דם טמא, וימי זיבה' הם אחד עשר יום שאחרי
ימי הנדה, ואח"כ מיום י"ט והלאה כאשר תראה דם יתחילו שוב ז' ימי נדה (נתבאר בהרחבה בטור סי'
קפ"ג). וא"כ ראייה בימי נדה היינו שנטמאה ופסקה ושוב ראתה תוך ז' ימים, שהראיה השניה היא בימי
נדה, וראייה בימי זיבה היינו שנטמאה ושוב ראתה בתוך י"א יום שאחר שבעת ימי הנדה.

לג. שמג מעוברת שמה לאחר שלשה חדשים¹⁰²⁴ לעיבורה¹⁰²⁵, ומניקה כל כ"ד חודש¹⁰²⁶ אחר לידת הולד¹⁰²⁷, אינה קובעת וסת. אפילו מת הולד או גמלתו, דמים מסולקים מהן כל זמן עיבורה וכל כ"ד חודש¹⁰²⁸. שמה ומכל מקום חוששת לראיה שתראה¹⁰²⁹ כדרך שחוששת לוסת שאינו קבוע: צג. אינה קובעת וסת - היינו שאינה קובעת להחמיר שצריך לעוקרו ג' פעמים, אבל קובעת לקולא לענין שאינה צריכה לחוש עוד אלא לפי מה שקבעה (סד"ט בפת"ש). צד. מת הולד - אפילו הפילה נפל, בזמן שיש לה דין דם לידה ודם טוהר¹⁰³⁰, יש לה דין מניקה (פלת, סד"ט בפת"ש). ואפילו הפילה רוח (חוו"ד בפת"ש). צה. ומכל מקום חוששת וכו' - אך אינה צריכה לחוש לעונה בינונית¹⁰³¹ (סד"ט בפת"ש). לד. שמג מעוברת משהוכר עוברת, ומניקה כל כ"ד חודש¹⁰³², אינה חוששת לוסת הראשון, אפילו היה לה וסת קבוע והגיע תוך הזמן הזה, אינה צריכה בדיקה ומותרת לבעלה. ואפילו שופעות ורואות דם באותן עונות שהן למודות לראות בהן, אינו אלא במקרה. שמג עברו ימי העיבור וההנקה, חוזרות לחוש לוסתן הראשון, כיצד, היה לה וסת לימים, אם למודה לראשי חדשים, חוששת לראש חודש ראשון שהיא פוגעת בו, וכן כל כיוצא בזה. וכן הדין אם היה לה וסת הגוף או לזמן ידוע, אבל אם היה וסתה וסת ההפלגה, אי אפשר לחוש עד שתחזור לראות, חזרה לראות אפילו פעם א', חוששת ליום ההפלגה שהיתה למודה להפליג: צו. אינו אלא במקרה - ואינה צריכה לחוש לוסת זה גם בחודש הבא (ט"ז). צז. לוסתן הראשון - דוקא לוסת קבוע חוזרת לחוש, אבל לוסת שאינו קבוע אינה צריכה לחוש אחר ההנקה (נוב"י בפת"ש¹⁰³³).

¹⁰²¹ ונפ"מ אם הוסת נקבע רק להחמיר, שצריכה עדיין לחוש לעונה בינונית (כדלעיל סעיף א'), וגם לוסת החודש והפלגה שאינו קבוע (כדלעיל סעיף ג'), וכדומה. ודע, דאם ראתה כמה ימים ברציפות, נחשב הכל כראיה אחת בלבד, כמבואר בשו"ע סי' קפ"ד ס"ו ורמ"א לעיל סי"ג, ולא חשיב ראיה חדשה אלא אם פסקה יום אחד באמצע, וכפי שנתבאר לעיל סי' קפ"ד ס"ו אות 752. ויש מחמירים אף באופן שפסקה ביום זה וראתה שנית למחרת, וראתה עוד פעמים בתאריך הראיה השניה, דקבעה וסת, אמנם יש בזה תנאים נוספים (חוו"ד סי' קפ"ד סק"ז, ושו"ע הרב שם סקכ"א), ויש לשאול למורה הוראה.

¹⁰²² הוא בש"ך סקע"א, ומקומו כאן.

¹⁰²³ ו"א שאין לחלק בזה כלל, ובכל הזמנים קובעת וסת גמור אפילו לקולא (תורת השלמים לעיל סעיף י"ד סקכ"ז, וכן הוכיח הסד"ט סקל"ד). ולענין דינא יכולה לנהוג כקולותיה של אשה שיש לה וסת, וכן עמא דבר, והמחמיר שלא להקל ע"י וסת שנקבע בימי נדות, תבא עליו ברכה (בדה"ש ביאורים ד"ה כיצד, וכע"ז בשיעורי שבה"ל סעיף כ"ח). ו"א שאם ידוע החשבון של ימי הנדות וימי הזיבות יש לחוש לדברי הש"ך, ואם אין ידוע החשבון, אין לחוש (חוט שני סקט"ז).

¹⁰²⁴ אבל קודם לכן אינה נחשבת מסולקת, אפילו יודעת בבירור ע"י בדיקות שהיא מעוברת (שיעורי שבה"ל סי' קפ"ד ס"ז סק"א, חוט שני סי' קפ"ד ס"ז סק"ד). ואף שאנו רואים בחוש שהמעוברת מסולקת דמים מיד בתחילת עיבורן (שו"ת רע"א סי' קכ"ח ד"ה מה, שו"ת אבני נזר י"ד סי' רל"ח, ועיין שו"ת אג"מ י"ד ח"ד סי' י"ז אות א' [תשובה לר"ש איידער]. ומציאות זו כבר מוזכרת בשו"ת מהר"ם חלאווה סי' קל"ח ד"ה הרביעי). ואמנם לא לקולא, היינו אם היה לה וסת קבוע, ולא ראתה בג' חודשים ראשונים של עיבורה, לא נעקר וסתה ע"י זה (חוט שני סק"ז).

¹⁰²⁵ שיעור ג' חודשים בדרך כלל הוא מליל טבילה (שיעורי שבה"ל סי' קפ"ד ס"ז סק"א). ו"א דלענין וסתות יש לחשב תחילת הג' חודשים ממתי שמקובל אצל הנשים ע"פ סימנים שהיא מעוברת, או ע"פ בדיקת הרופאים (חוט שני סק"ז).

¹⁰²⁶ אבל אחר כ"ד חודש, אינה נחשבת מסולקת דמים, אפילו ממשיכה להניק, כדלעיל סי' קפ"ד ס"ז. ולענין מניקות בזמננו שרואות דם אחרי כמה חודשים, עיין לעיל סי' קפ"ד ס"ז אות 756.

¹⁰²⁷ ולענין אם ילדה בניתוח קיסרי, ראה לעיל סי' קפ"ד ס"ז אות 755.

¹⁰²⁸ ומכל מקום אם ראתה דם או כתם הרי היא טמאה טומאת נדה.

¹⁰²⁹ אפילו ראתה רק פעם אחת (סד"ט סקל"ז).

¹⁰³⁰ היינו אם הפילה אחר ארבעים יום לעיבורה (שו"ת בית שערים סי' רנ"ו, שיעורי שבה"ל סק"א).

¹⁰³¹ ו"א שצריכה לחוש לעונה בינונית (שו"ת מהר"ם פדאוה סי' כ"ה, חוו"ד חידושים סק"נ, שו"ע הרב ס"ק ק"ד). ובמינקת יש להחמיר, כיון דבזמננו נשתנו הטבעים ומצוי שרואות דם, אבל במעוברת אפשר להקל שאינה צריכה לחוש לעונה בינונית (שיעורי שבה"ל סק"ה).

¹⁰³² ולענין אם חודש העיבור עולה למנין כ"ד חודש, ראה לעיל סי' קפ"ד ס"ז.

¹⁰³³ וכ"כ בערוה"ש סעיף פ"ה. ו"א שנכון להחמיר לחוש גם לוסת שאינו קבוע שהיה לה קודם עיבורה (דרכ"ת ס"ק קל"ד בשם שו"ת גבעת פנחס (לבעל ההפלאה) סי' נ"ד, וכן מצדד הלחם ושמלה סקנ"ז, בדה"ש ס"ק קמ"ח). ולמעשה לא קיי"ל להחמיר בזה (שיעורי שבה"ל סק"ד, פתחי מגדים פכ"ט סל"ב).

צח. חוששת לראש חודש הראשון - ואף אם לא ראתה בו חוששת לראש חודש שני וכן לשלישי, שאינו נעקר בפחות משלש פעמים (ש"ך).
צט. שהיא פוגעת בו - וי"א שאינה חוזרת לחוש לוסתה, עד שתראה פעם אחת באיזה יום שיהיה (ש"ך).

סימן קצ - דיני כתמים ובדיקת האשה, ובו נ"ד סעיפים:

א. שמח דבר תורה אין האשה מטמאה ולא אסורה לבעלה עד שתרגיש שיצא דם מבשרה¹⁰³⁴, שמט וחכמים גזרו על כתם¹⁰³⁵ שנמצא בגופה או בבגדיה שהיא טמאה ואסורה לבעלה אפילו לא הרגישה¹⁰³⁶, וי"א אפילו בדקה עצמה ומצאה טהורה. ש"א יצריכה הפסק טהרה שתבדוק עצמה ותמצא טהורה, ואחר כך תמנה שבעה נקיים חוץ מיום המציאה (ש"ב כאילו ראתה ודאי, וכמו שיתבאר לקמן סימן קצ"ו¹⁰³⁷). ש"ב ואם הרגישה שנפתח מקורה להוציא דם ובדקה אחר כך ולא מצאה כלום, יש מי שאומר שהיא טמאה:

א. שתרגיש - ואם ראתה טיפות דם בתוך ליחה לבנה מרובה, י"א דחשיב שראתה הדם שלא ע"י הרגשה, דתלינן ההרגשה בליחה המרובה (שב יעקב ובית יעקב בפת"ש), ויש שהשיג על זה (סד"ט בפת"ש).

ב. וחכמים גזרו - אפילו אם לא ראתה מעולם, כל שהגיעה לימי הנערות כתמה טמא¹⁰³⁷ (רע"א).
ג. בבגדיה - ואם נמצא כתם בבגד הבעל, י"א שלא גזרו על זה דין כתמים, אפילו נמצא על חלוקן לאחר התשמיש, מלבד היכא שקנח עצמו בו, דאז האשה טמאה (פנים מאירות¹⁰³⁸ בפת"ש). אמנם הוא תמוה, דמבואר להדיא שאין חילוק אם נמצא בבגד הבעל או האשה¹⁰³⁹ (הג"ר יחיאל העליר בפת"ש).

ד. הרגישה שנפתח מקורה - ואם תוך כדי שינה נדמה לה שהרגישה שנפתח מקורה, ומתוך כך הקיצה ובדקה עצמה ולא מצאה כלום, הרי זו טהורה¹⁰⁴⁰ (נוב"י בפת"ש, עיי"ש לענין אם נמצאת בז' נקיים).

ה. שנפתח מקורה - ואם התעטשה בכח גדול, והרגישה שיצא ממנה מי רגלים למטה, ובלילה מצאה בכתונת שלה למטה כתם קטן פחות מכשיעור, אין לחוש שמא דם זה ניתז ממנה כשהתעטשה, כיון דשכיח הרבה אצל הנשים שע"י עיטוש בכח נתזין ממנה מי רגלים, ורק אם בדקה עצמה מיד ולא מצאה מי רגלים, אז יש לחוש שמא ניתז ממנה דם (שב יעקב בפת"ש). וי"א שאין להקל בזה אלא באופן שהרגישה שיצא ממנה כמה טיפין של מי רגלים, ולא מצאה אלא כתם אחד קטן של דם, אבל אם הרגישה שיצא ממנה רק מעט ואינה יודעת מה הוא אם דם או מי רגלים, ואח"כ מצאה כתם אפילו פחות מכגריס, תולים כתם זה בהרגשה ההיא וטמאה (תפארת צבי בפת"ש). מאידך י"א דאין להחמיר בהרגשה שניתז ממנה דבר מה, דלעולם תולים במצוי שהוא מי רגלים (סד"ט, חכמ"א בפת"ש). ואשה שהרגישה זיבת דבר לח, ולא בדקה, אם רגילה לראות ליחה לבנה, ומוחזקת בזה, טהורה, דתלינן במצוי¹⁰⁴¹ (חכמ"א בפת"ש).

¹⁰³⁴ ישנם ג' סוגי הרגשות, נתבאר לעיל סי' קפ"ג ס"ק ד.

¹⁰³⁵ ואם הכניסה לאר"מ צמר גפן דחוס וכדומה לספוג את הליחה, ומצאה בו דם, אפילו כלשהוא, הרי היא טמאה מדאורייתא, דחיישינן שמא ראתה בהרגשה, והוא הדין אם הכניסה לתוך אר"מ צינור פלסטיק שממלאים בו משחה וכדומה ומצאה עליו מעט דם (חוט שני סק"ג אות י"ב).

¹⁰³⁶ טומאת כתמים היא גם כאשר יש לתלות שהכתם בא ממנה מחמת סיבה חיצונית, כגון מחמת מאמץ, דאגה, לקיחת כדורים וכדומה, או מחמת התקן ברחם [ראה לעיל סי' קפ"ז ס"ה אות 840] (חוט שני סק"ג אות ג'). ואף זקנה וכדומה המסולקת דמים שראתה כתם, טמאה, ראה להלן סי' קצ"א ס"ק ה.

¹⁰³⁷ ראה להלן סעיף ב'.

¹⁰³⁸ הסכים עמו הסד"ט ס"ק כ"א.

¹⁰³⁹ ולדינא, אם נראה כדם ממש, יש להחמיר (שיעורי שבה"ל סק"ה). והיינו דוקא אם היה אופן שיכל לבא מן המקור על בגדיו (הגרי"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"ג הע' 96).

¹⁰⁴⁰ מיהו ודאי צריכה לבדוק עצמה (ערוך השלחן סי"ג).

¹⁰⁴¹ ולמעשה אשה שהרגישה זיבת דבר לח, אם הוחזקה במראות טהורות אחרי הרגשה זו, ע"י שבדקה כמה פעמים אחרי הרגשה כזו ומצאה מראות טהורות, טהורה (כלשון החכמ"א 'שמוחזקת בכך', שו"ת דברי חיים ח"ב סי' ס"ו, שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קפ"ח, שיעורי שבה"ל סק"א, חוט שני סק"ד אות ג'). ומעתה אם תרגיש אינה צריכה לבדוק עצמה (שיעורי שבה"ל שם), וי"א שאפילו אם הוחזקה ג"פ

- ו. שנפתח מקורה - אבל בהרגשה שנזדעזעו אבריה, אם בדקה ולא מצאה כלום, טהורה, דתלינן את ההרגשה בשאר מקרים (חכמ"א בפת"ש¹⁰⁴²).
- ז. ובדקה אח"כ - ואפילו בדקה עצמה תיכף ומיד¹⁰⁴³ ולא מצאה כלום, טמאה (חור"ד בפת"ש¹⁰⁴⁴). וי"א דדוקא אם לא בדקה תיכף, אבל אם בדקה תיכף ומיד, אפילו לא מצאה כלום, טהורה (פלותי, וכ"נ דעת הסד"ט בפת"ש).
- ח. ולא מצאה כלום - אבל אם מצאה מראות כשרות, כגון ליחה לבנה או ירוקה או כמראה גע"ל טהורה¹⁰⁴⁵, דתולה הרגשתה בזו, כמבואר לעיל סי' קפ"ח ס"א¹⁰⁴⁶ (פת"ש). ומיהו אין להקל בזה בכל לחלוח היוצא מהגוף¹⁰⁴⁷ (חת"ס בפת"ש). ויש לעיין עד כמה זמן אחרי ההרגשה יכולה לתלות במראה כשר¹⁰⁴⁸ (סד"ט בפת"ש). ואם בדקה מיד, ולא הביטה בעד עד הבוקר, ובבוקר לא מצאה עליו כלום, טהורה, דתלינן שהיה מראה טהור והתייבש. אך אם בדקה עצמה רק אחר שיעור וסת, ובבוקר לא מצאה על העד כלום, טמאה (נוב"י בפת"ש).
- ט. כלום - ואם בדקה עצמה בעד שאינו בדוק, ומצאה מראה טהור ובתוכו מראה טמא פחות מכגריס, טהורה (גבעת שאול בפת"ש¹⁰⁴⁹). וי"א שטמאה אפילו אם העד היה ודאי מלוכלך קודם לכן מדם, וה"ה אם נאבד העד, ואינה טהורה אלא כשיודעת בכירור שלא ראתה על העד אלא רק מראות טהורות (חור"ד בפת"ש). ומיהו אם לא בדקה בעד אלא בכתונת, מסתבר שהמראה הטהור שעליו הוא מגופה, כיון שלא שכיח עליו מראות טהורות, והמיקל לא הפסיד, והמחמיר תבא עליו ברכה. וכל החומרות האמורות כאן היינו דוקא כשהרגישה פתיחת פי המקור, אבל אם הרגישה זיבת דבר לח, בכל אופנים אלו טהורה (חת"ס בפת"ש).
- י. שהיא טמאה - ואם היא בחזקת מסולקת דמים, כגון מעוברת או מניקה, אף אם לא מצאה כלום, טהורה (תורת השלמים, סד"ט, חכמ"א בפת"ש), וי"א שטמאה¹⁰⁵⁰ (תפארת למושה, נוב"י, רע"א).

לכתחילה תבדוק עצמה כשמרגישה, אא"כ רגילה בכך הרבה (חוט שני שם, ועיין בינת אדם כלל קי"ג אות ז' סק"ז). ואף בז' נקיים טהורה כשהרגישה (חזו"א, מובא בחוט שני סק"ד), וי"א דדוקא אם הוחזקה כן בז' נקיים, היינו שג' פעמים הרגישה כן בז' נקיים ובדקה ומצאה מראה טהור (אג"מ י"ד ח"ד סי' י"ז אות ח' תשובה לר"ש איידער, שיעורי שבה"ל שם). ומיהו בעונת הוסת צריכה לבדוק עצמה (בינת אדם ואג"מ שם, חוט שני סק"ד אות ג'), וכן בימי המבוכה (הגרש"י גלבר במראה כהן עמ' קצ"ה), והיינו שתבדוק עצמה שמא תמצא דם, אך אם בדקה עצמה ולא מצאה כלום, אפשר להקל (חוט שני שם).

ואם אינה רגילה בפליטת מראות טהורות, דינה כדין אשה שהרגישה פתיחת פי המקור, שצריכה לבדוק עצמה כשהרגישה, ואם לא מצאה כלום הרי היא טמאה, שאנו תולים שנאבד הדם (אג"מ שם, מראה כהן עמ' ו' ועמ' קצ"ד עיי"ש שצריכה להתרחק מבעלה כדין נדה, עד שתבדוק). וי"א דאף שצריכה לבדוק עצמה, מכל מקום כשהרגישה זיבת דבר לח אם לא מצאה כלום, טהורה (הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"א הע' 32). וכל הנאמר כאן הוא אם אכן בטוחה שהרגישה, אך יש נשים רבות הטועות וסוברות שהרגישו, ויש לברר היטב אם אכן היתה כאן הרגשה (שיעורי שבה"ל וחוט שני שם).

¹⁰⁴² וכן פסק בערוך השלחן ס"ט, וע"ע שו"ת חת"ס סי' ק"נ שהחמיר בזה.

¹⁰⁴³ ע"י הערה 1048 שזה חצי שעה.

¹⁰⁴⁴ וכ"ד הנוב"י הובא לקמן ס"ק ח, וכן מצדד בשו"ת חת"ס סי' קס"ח (ד"ה והנה), וכן פסק החכמ"א כלל קי"ג ס"א, וערוה"ש ס"ו.

¹⁰⁴⁵ ואפילו בעונת וסתה או בז' נקיים, אם הרגישה ומצאה מראה טהור, טהורה (חוט שני סק"ד אות ח').

¹⁰⁴⁶ והוא הדין אם מצאה מראה טהור על הבגד הסמוך לגוף, ובדקה עצמה ולא מצאה כלום, טהורה (חוט שני סק"ד אות ט'). ולענין אשה שרגילה בפליטת מראות טהורות ראה לעיל ס"ק דה.

¹⁰⁴⁷ ולמעשה אין להקל אלא במראה שהוא עב קצת, כדרך המראות הבאות מן המקור, אבל אם העד רק לח ואין עליו שום ממשות, אין לתלות ההרגשה במראה זה (בדה"ש סי' קפ"ח סקכ"א).

¹⁰⁴⁸ י"א דדוקא אם בדקה מיד תוך שיעור וסת (חור"ד סק"ג). וי"א להקל עד מעת לעת (ערוה"ש ס"ח, טהרת ישראל אות ו'). ונראה דאין להקל אלא בשיעור זמן קצר סמוך להרגשה, אבל לא יציל אם תבדוק אחר חצי שעה, וצ"ע שיעור הזמן. מיהו אם הולכת עם בגד סמוך לגוף ומהודק, שכל מראה ניכר עליו, א"כ כשרואה עליו מראה טהור סמוך להרגשה הוא מציל, אבל אם לא מוצאת עליו כלום, גם בזה טמאה (שיעורי שבה"ל סק"ב).

¹⁰⁴⁹ ראה גם לעיל סי' קפ"ח ס"א ס"ק ח.

¹⁰⁵⁰ ולמעשה, י"א שאם אינה רגילה בפליטת מראות טהורות, ובדקה ולא מצאה כלום, טמאה (חזו"א סי' פ"ט סק"א), וי"א שטהורה, מלבד במינקת שאינה מניקה בפועל, אף אם היא תוך כ"ד חודש מהלידה

יא. טמאה - ויש מקילים בכל דין זה, דאפילו הרגישה פתיחת פי המקור, אם לא מצאה דם, אינה טמאה (שאלת יעב"ץ, רדב"ז בפת"ש¹⁰⁵¹). וי"א דמ"מ אם בדקה בעד שאינו בדוק ומצאה דם, אין להקל (פנים מאירות בפת"ש), ונראה שאם מצאה גם מראה טהור על העד, טהורה לדיעה זו (פת"ש).

ב. שנה"ל גזרו בתינוקת שלא הגיע זמנה לראות¹⁰⁵², דהיינו שהיא פחותה מי"ב שנה אפילו הביאה שתי שערות, וכן אפילו היתה יתירה מי"ב אם בדקה ולא הביאה ב' שערות¹⁰⁵³, ש"ן בין שהיא בתולה בין שהיא בעולה, שנה"ל ואפילו אם ראתה כבר ב"פ. ש"ן אבל לאחר שראתה שלש פעמים חוששת לכתם:

יב. לא גזרו בתינוקת - ואין חילוק אם הכתם נמצא על בגדיה או על גופה (ש"ך). ואפילו הכתם ודאי מגופה ואי אפשר לתלותו בדבר אחר, לא גזרו (תורת השלמים, לחם חמודות בפת"ש). וי"א דאין מטהרים אלא באופן שיתכן שעברה בשוק של טבחים ולא אדעתא וכיוצא בזה, אבל אם הדם ודאי מגופה, טמאה (חור"ד, סד"ט בפת"ש).

יג. בין שהיא בעולה - י"א דהאידנא כל אשה שיש לה בעל חוששת לכתמיה, אפילו היא קטנה, ואין להקל נגד המנהג (ט"ז). וי"א שבדבר שאינו מצוי לא שייך מנהג, וכתמיה טהורים (ש"ך).

ג. ש"היתה שופעת כמה ימים, או שהיתה מזלפת ש"ס טיף אחר טיף בלא הפסק, אינו אלא כראיה אחת עד שתפסיק. ש"ב אבל אם פסקה מעט, וחזרה וראתה שלש פעמים אפילו ביום אחד, הרי זו מוחזקת בדמים וכתמה טמא. ש"ג ויש מי שאומר שאין כתמה טמא אלא אם כן ראתה דם שלשה וסתות. (ויש להחמיר כסברא הראשונה):

יד. פסקה מעט - י"א דהיינו דוקא במזלפת, אבל בשופעת אפילו פסקה מעט וחזרה לראות, ואפילו הפסיקה כך הרבה פעמים, אינו אלא כראיה אחת (ש"ך, נקוה"כ). וי"א דהיינו בין בשופעת ובין במזלפת, אם יש הפסק בין הראיות, נחשב לשתי ראיות (ט"ז, תורת השלמים).

טו. שלשה וסתות - היינו שלש פעמים, כל פעם וסת בפני עצמו (ט"ז).

ד. ש"תינוקת שלא הגיע זמנה לראות וראתה ג' פעמים, ופסקה מלראות שיעור שלש עונות שהם צ' יום, חוזרת לקדמותה וכתמה טהור עד שתחזור ותראה שלש פעמים:

טז. וכתמה טהור - אפילו חזרה וראתה בעונות שהיתה למודה לראות בהם, עד שתראה ג' פעמים (ש"ך).

ה. ש"הלא גזרו על הכתם אלא אם כן יש בו כגרים ועוד¹⁰⁵⁴, ש"ו ושיעור הגרים הוא כמ' עדישים (ג' על ג'), ושיעור עדישה כד' שערות (ש"ו שהוא ל"ו שערות כמו שהן קבועות בגופו של אדם). ש"ו וכל זמן שאין בו כזה השיעור אנו תולין לומר דם כנה הוא, אף על פי שלא הרגה כנה¹⁰⁵⁵ 1056. אבל כשיש

(הגרש"ז אויערבך בהג' בסוף ספר אמירה לבית יעקב, שיעורי שבה"ל סק"ד). וכל הנדון במסולקת דמים הוא לענין אם בדקה ולא מצאה, אבל ודאי שצריכה לבדוק (שו"ת בית שלמה ח"ב סי' ל"ו).

¹⁰⁵¹ והסד"ט כתב שהוא חומרא בעלמא. ולמעשה הפוסקים נקטו להחמיר בדין זה, אמנם הוא רק חומרא מספיקא, ובהצטרף עוד ספק, אפשר להקל, וכמו כן נראה שלא תברך על הטבילה (שיעורי שבה"ל סק"א). וי"א דאף דהוי ספק, תברך על הטבילה (חוט שני שעה"צ סקמ"ג). ודע דכל המחלוקת היא רק לענין אם בדקה ולא מצאה, אבל כולי עלמא מודים שאם הרגישה צריכה לבדוק (תפארת צבי לר"צ הכהן ח"ב סי' א' סק"ב).

¹⁰⁵² ולענין דין וסתות בקטנה, ראה לעיל סי' קפ"ט ס"ז. ולענין כתמי זקנה המסולקת דמים, ראה לקמן סי' קצ"א ס"ק ה.

¹⁰⁵³ ומשהגיע זמנה לראות, אפילו לא ראתה מעולם, אם מצאה כתם, טמאה (הג' רע"א לעיל סע' א').
¹⁰⁵⁴ היינו שיעור גריס של גוון טמא, אבל כתם שקצוותיו בגוון טמא, משערים רק את הגוון הטמא לשיעור כגריס ועוד (חוט שני סק"ז אות ט'-י"א, וראה גם להלן סעיף נד ס"ק קיד). ואם ראתה כתם לבן ובשני קצוותיו מראה אדום, הלבן מצרף את שני האדומים, ואם יש בשני החלקים האדומים שיעור כגריס ועוד, טמאה (ראה להלן סע' י אות 1090). ואם מצאה שני כתמים סמוכים זה לזה, יש אופנים שמצטרפים יחד לשיעור כגריס ועוד, ראה להלן סעיף ח, וגם להלן סעיף ו אות 1063. ולענין כתם שספק אם יש בו כשיעור, ראה להלן אות 1058.

¹⁰⁵⁵ ולענין דם שהוא ודאי מגופה [כגון אשה המקנחת עצמה ונכנסה קצת בתוך השפתיים של אותו מקום], י"א דדינו כשאר כתם וטהורה בפחות מכגריס ועוד (משמעות תורת השלמים סי' קפג סק"א, שו"ת מעיל צדקה סי' כ ד"ה והיותר). וי"א דטמאה בכל שהוא (פלתי סי' קפג סק"א, סד"ט סי' קצ סק"א ד"ה ולענ"ד, בינת אדם כלל קיג אות ז ססק"ט, שיעורי שבה"ל ס"א סק"א, חוט שני סי' קפג

בו כזה השיעור אין תולין בכנה, ש"ס בין אם הוא מרובע או אם הוא ארוך. ש"ואם נזדמן לה גרים יותר גדול מזה השיעור, משערין בו¹⁰⁵⁷:

יז. כגריס - הוא מין הנקרא "גרוישע בונין", לאחר שנחלק לשניים, כל חלק במקום שמחובר לחבירו, בו יש לשער (חכם צבי, שאילת יעב"ץ בפת"ש). ועתה שנמצאים גריסים יותר גדולים מאלה הנקראים "פאסוליש", יש לשער בהם (מאיר נתיבים). והנהוג בינינו הוא כמו "דיטקע פרייסעש" החדשה¹⁰⁵⁸ (חכמ"א בפת"ש). ואף דשיעור זה גדול בהרבה, ולא נמצא כן דם מאכולת בזמננו, אין לנו לטמא אלא בשיעור כתם שבזמנם היה טמא¹⁰⁵⁹ (מעיל צדקה, חת"ס בפת"ש).

יח. ושיעור הגריס - וי"א שאין אנו בקיאים בשיעור הגריס, ויש לזהר עפ"י שיקול הדעת שלא לתלות במה שנראה כיותר מדם מאכולת (יראים בפת"ש). אמנם רבותינו נהגו לשער כגריס ולא חשו בדבר (בשמים ראש בפת"ש).

יט. שהוא ל"ו שערות וכו' - היינו הגריס הוא ל"ו שערות ששה על ששה, כפי שהם בגוף עם החלל שביניהם (ש"ך). והכוונה לשיער שבגוף ולא בראש, ויש לשער ביד בזרוע שבין כף היד והפרק, ויש לשער ששה על ששה שערות עם החלל שביניהם ועוד מסביב שיעור חצי אורן (מאיר נתיבים בפת"ש).

סק"ה, הגרי"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקטז). ועי' להלן אות 1059. ולענין אם מצאה דם בקינוח שאחר הטלת מי רגלים, ראה להלן סי' קצא אות 1198.

ולענין המוצאת כתם בעונת הוסת, ראה לעיל סי' קפד ס"ט אות 761. ולענין המוצאת כתם בז' נקיים, ראה להלן סי' קצ"ו סעיף י'. לענין נשים הסובלות מפצעים באו"מ או מטחורים ומצאה כתמים, ראה להלן סעיף י"ח אות 1120. ולענין כתם שנמצא על בשרה, ראה להלן סעיף ו.

¹⁰⁵⁶ אשה שמצאה כתם פחות מכגריס ועוד, מעיקר הדין אינה צריכה לבדוק עצמה, אך הוא בכלל "כל היד המרבה לבדוק משובחת" עי' לעיל סי' קפד ס"א, ואם ריבוי הבדיקות גורם לה שריטות וכדומה, אין לה לבדוק אלא מה שמחוייבת על פי דין (חוט שני סק"ז אות ג'). וי"א שאם הכתם נראה כדם ממש, והוא גדול ממאכולת המצויה בזמננו, ראוי לה לבדוק עצמה (שיעורי שבה"ל סק"א).

¹⁰⁵⁷ אמנם אין להקל בזה מדעתנו (לבושי שרד חידושי דינים ס"ק קפ"ו).

¹⁰⁵⁸ ולמעשה שיעור גריס הוא 18 מ"מ על 18 מ"מ (חזו"א בקונטרס השיעורים או"ח סי' ל"ט סקט"ו), היינו במרובע, והוא עיגול בקוטר של 20 מ"מ, והוא מעט פחות ממטבע של 10 אג' הנהוג בא"י בזמננו (חוט שני סק"ז ראה שם ציור). וי"א שהוא עיגול שקוטרו 19 מ"מ, וכמטבע 'סנט' אחד [המכונה 'פעניל'] הנהוג בארה"ב (אג"מ ח"ג סי' נ"ו אות ב', טהרת בת ישראל פ"א ס"ד, יסוד הטהרה פ"א סי"ב). וי"א כעיגול שקוטרו 18-19 מ"מ (שיעורי שבה"ל סק"א). ואין חילוק אם הכתם עגול או משוך, בכל אופן אם אין בו כזה השיעור, טהורה (ב"י, חוט שני סק"ז ראה דם דוגמאות למדידת השיעור).

כתם שספק אם שיעורו כגריס, ואבד הכתם קודם שהראתו לחכם, טהורה (חכמ"א כלל ק"ג סכ"ט, דברי מלכיאל ח"ד סי' סז), וי"א שאם נתעורר הספק אצל האיש או האשה והוחלט אצלם להראותו לחכם, ואח"כ נאבד, אין הדבר מוכרע שאין צריך להחמיר (חוט שני סק"ז אות ב'). וכל זה כשנאבד, אבל אם אי אפשר לקבוע את שיעורו מחמת חסרון ידיעה, יש להחמיר (שו"ת שבה"ל ח"ג סי' קיט אות ג). ולענין אם היה ספק בצבע הכתם, ואבד, ראה לעיל סי' קפח ס"א אות 895.

¹⁰⁵⁹ וכן נוטים רוב האחרונים שאינו תלוי בכל דור לפי שיעור המאכולת המצויות בו, אלא הוא שיעור שקבעו חכמים, ולא חילקו בין מקום שמצויות מאכולת למקום שלא מצויות, ולפיכך אף בזמננו שלא מצויות מאכולת, טהורה בפחות מכגריס ועוד (אג"מ ח"ג סי' מ"ו, שיעורי שבה"ל סק"א). אמנם אשה המקנחת עצמה ונכנסה קצת בתוך השפתיים של אותו מקום, ומצאה דם, הרי היא טמאה מדרבנן אף בפחות מכגריס, כיון שבאותו מקום אף בזמן חז"ל לא היו מאכולת כלל, ולא הקלו בכתם שהוא ודאי מגופה [כמבואר לעיל הערה 1055]. אך אם קנחה עצמה סביבות אותו מקום מבחוץ ומצאה דם, אינו נחשב ודאי מגופה, כיון שבזמנם היו מצויות שם מאכולת. וכן המוצאת כתם בבגד הסמוך לגוף, או על פד שמדביקות הנשים סביבות אותו מקום מבחוץ כדי לקבל הליחות והכתמים, טהורה בפחות מכגריס (חוט שני סי' קפג סק"ה, הגרי"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקטז ובמשמרת הטהרה פ"א הע' 8 ופ"ג הע' 14, וכע"ז בשו"ת שבה"ל ח"ז סי' קמז, ואמנם כתב הגרמ"ש קליין בספר אוצרות הטהרה עמ' תתקלג בשם הגר"ש ואזנר להחמיר שאם הוא דם ודאי יש להחמיר בכתם על בגד הסמוך לגוף. ולענין כתם שנמצא על פד או נייר ראה גם להלן סעיף י אות 1084-1086). וי"א דאף כשאומרת שקנחה רק באותו מקום, ברור שנגע הקינוח גם סביבות אותו מקום, וטהורה בפחות מכגריס ועוד (אג"מ ח"ח סי' יז אות טז - תשובה לר"ש איידער). ואמנם אם הרגישה ביציאת הדם, אין להקל כלל כמבואר לעיל סי' קפג ס"א, וי"א דכאן אפילו אם היתה רק הרגשת זיבת דבר לח מבחוץ ולא בעומק, אין להקל [אף כשיש מקום להקל לענין שאר כתמים] (הגרי"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"ג ס"ז). ולענין קינוח אחר הטלת מי רגלים, ראה להלן סי' קצא.

כ. כזה השיעור - ואף אם הדם נצרר ועב, ואם היה מתפשט היה בו כגריס ועוד, מכל מקום משערים אותו כפי שהוא לפנינו, אא"כ הדם צבור במקום אחד הרבה, והכל לפי ראות עיני המורה¹⁰⁶⁰, והוא הדין כתם יותר מכגריס ועוד, אך ניכר שהיה פחות מכגריס, ומחמת התפשטות המראה נעשה יותר מכגריס, דטמאה (סד"ט בפת"ש).

כא. דם כנה - כתם שחור, אינו ממאכולת, וטמאה אף בפחות מכגריס¹⁰⁶¹ (סד"ט בפת"ש). ואמנם במקום שמצויים פרעושים שלכלוך שלהם שחור, בודאי יש לתלות בהם, לפי ראות עיני המורה (סד"ט בפת"ש).

ו. שניא הא דבעינן שיעורא, בין בכתם הנמצא על חלוקה בין בכתם הנמצא על בשרה¹⁰⁶². שבייש אומרים שלא אמרו אלא בכתם הנמצא על חלוקה, אבל כתם הנמצא על בשרה בלבד, במקומות שחוששיין להם, אין לו שיעור:

כב. ויש אומרים - ולדינא כתם על בשרה אין לו שיעור, וכדיעה השניה כאן (ש"ך), וכן עיקר (מהר"א ברוידא בפת"ש). אמנם י"א דכתם על בשרה שיעורו כגריס ועוד, וכדיעה הראשונה כאן, אלא שאם מצאה כמה כתמים על בשרה, מצטרפים כולם לשיעור כגריס ועוד, כדעת הי"א לקמן סעיף ח. והסומך להקל כן לא הפסיד¹⁰⁶³ (סד"ט, תורת השלמים בפת"ש)¹⁰⁶⁴.

כג. על בשרה בלבד - ואם נמצא גם על בשרה וגם על בגדיה, לכו"ע טהורה בפחות מכגריס ועוד, ואפילו אם הכתם שעל בשרה אינו כנגד הכתם שעל בגדה, כיון שדרך החלוקה להתהפך הנה והנה¹⁰⁶⁵ (סד"ט, תפארת למשה בפת"ש). וי"א דאף באופן זה טמאה בכל שהוא¹⁰⁶⁶ (חור"ד בפת"ש).

כד. אין לו שיעור - וי"א שאם הרגה מאכולת, טהורה בכתם פחות מכגריס ועוד, אף למחמירים כאן (תפארת למשה ברע"א). ולענ"ד צ"ע לדינא¹⁰⁶⁷ (רע"א).

ז. שניא אם הרגה פשפש או הריחה ריחו, תולה בו עד כתורמוס (פירוש מין ממיני הקטניות שהוא מר ובלע"ז לופיניו)¹⁰⁶⁸:

כה. אם הרגה פשפש וכו' - ובמקומות שמצויים פשפשים, תולים עד כתורמוס אף אם לא הרגה (ש"ך, ט"ז).

כו. עד כתורמוס - ואם הרגה פשפש, ומצאה כתורמוס ועוד, יש לעיין אם אפשר לתלות שאותו ועוד הוא ממאכולת, וכעין מש"כ לקמן סעיף כו¹⁰⁶⁹ (סד"ט בפת"ש).

¹⁰⁶⁰ וי"א דכתם הבלוע בתוך הבגד אף אם הבגד עבה, אין משערים אלא לפי מה שעל גבי הבגד, ולא מה שבלוע, ואם הכתם צרור על הבגד ולא רק בלוע בתוכו, משערים באופן שאם היינו מפשטים את הדם היה בו כגריס ועוד, הרי זו טמאה (חוט שני סק"ז), ולמעשה נוהגים להקל אף בכתם עבה לשער לפי הנראה לפנינו עתה, ולא לפי מה שיכל להתפשט (לבושי עוז סק"א). כתם פחות מכגריס ועוד, והכתם עבר לבגד שתחתיו, ובשני הכתמים יחד יש שיעור כגריס ועוד, הרי היא טהורה (פתחא זוטא סע' ח' סק"ד בשם כמה גדולים, חוט שני סק"ז אות ז').

¹⁰⁶¹ אמנם מצוי פעמים רבות מראות שחורים שאינם מגוף האשה וצריך הבחנת חכם בזה (חוט שני סק"ז אות י"ב).

¹⁰⁶² מצאה כתם על בשרה, ואינה יודעת אם יש בו שיעור המטמא, ורוצה לשאול לחכם, תמדוד הכתם על נייר, ותראהו לחכם (חוט שני סק"ח אות ב עפ"י ערוה"ש סע' ל).

¹⁰⁶³ ולמעשה יש מחמירים כדעת הי"א שכתם על בשרה מטמא בכל שהוא (לחם ושמלה סק"ג, ערוה"ש סע' ל, שיעורי שבה"ל בש"ך סק"י). ודעת הרבה פוסקים כדיעה הראשונה שכתם על בשרה אינו מטמא אלא בכגריס ועוד, אך אם יש כמה כתמים על בשרה, מצטרפים כולם יחד לשיעור, כדעת הי"א להלן סעיף ח (חכמ"א כלל קיג ס"ז, אג"מ ח"ד סי' יז אות ז תשובה לר"ש איידער, הגר"ש אלישיב מובא בספר אוצרות הטהרה עמ' תתקטז ובמשמרת הטהרה פ"ג הע' 9, חוט שני סק"ח אות א ואות ד, יסוד הטהרה פ"א הערה יב עיי"ש דבעל נפש יחמיר על עצמו).

¹⁰⁶⁴ ולענין אם קינחה עצמה באותו מקום בלבד ומצאה דם פחות מכגריס ועוד, או שמצאה כתם על בגד הסמוך לגוף, ראה לעיל אות 1059.

¹⁰⁶⁵ ולענין אם הכתם שבבשרה והכתם שבבגדה מצטרפים יחד לשיעור כגריס ועוד, ראה להלן אות 1071.

¹⁰⁶⁶ ולמעשה יש להקל בפחות מכגריס ועוד (הג' רע"א על החור"ד שם, לחם ושמלה סק"ה, פרי דעה שפתי לוי סק"י, שיעורי שבה"ל סק"ה).

¹⁰⁶⁷ באופן זה יש תליה, ויש לתמוה אמאי צ"ע (שיעורי שבה"ל סק"ד).

¹⁰⁶⁸ הלכה זו אינה נוגעת למעשה בזמננו, כיון דשיעור פשפש המצוי הוא קטן בהרבה משיעור כגריס ועוד, ואין תולים בפשפש יותר משיעור פשפש המצוי (שיעורי שבה"ל סק"א).

ח. ^{שע"א} אין בכתם במקום אחד כגרים ועוד, אף על פי שיש שם טיפין הרבה סמוכין זה לזה עד שאם נצרפם יש בהם יותר מכגרים, טהורה, שאנו תולין כל טיפה וטיפה בכנה עד שיהא בו כגרים ועוד במקום אחד¹⁰⁷⁰. ^{שע"ו}יש אומרים דהני מילי כשנמצאו על חלוקה, אבל אם נמצאו על בשרה¹⁰⁷¹, מצטרפין לכגרים ועוד¹⁰⁷²:

כז. סמוכין זה לזה - ובגד העשוי קמטים וקפלים, ונמצא כתם על מקום הקפלים, באופן שאם יתפשטו הקפלים יפרדו הכתמים זה מזה, אין הכתמים מצטרפים לשיעור כגרים ועוד, ואם הקפלים תפורים יחד, יש לעיין¹⁰⁷³ (בינת אדם בפת"ש).

כת. דהני מילי - היינו לסוכרים דכתם על בשרה שיעורו כגרים ועוד, והיא הדיעה הראשונה לעיל סעיף ו, אבל לדיעה השניה שם בכתם על בשרה טמאה בכל שהוא, ולא שייך נידון זה¹⁰⁷⁴ (ש"ך).

מ. ^{שע"כ}תם הנמצא על בשרה, שהוא ארוך כרצועה, או עגול, או שהיו טיפין טיפין, או שהיה ארוך הכתם על רוחב יריכה, או שהיה נראה כאילו הוא ממטה למעלה, הואיל והוא כנגד בית תורפה (פירוש גנאי הוא והוא כנוי לערוה), טמאה, ואין אומרים אילו נטף מן הגוף לא היה כזה: י. ^{שע"כ}תם שנמצא על דבר שאינו מקבל טמאה, לא גזרו עליו¹⁰⁷⁵. כיצד, בדקה קרקע עולם (שע"א) או בית הכסא שאינו מקבל טמאה¹⁰⁷⁶, או כל דבר שאינו מקבל טמאה, וישבה עליו ומצאה בו כתם, ^{שע"כ}וכן כתם שנמצא על בגד¹⁰⁷⁷ צבוע, טהורה¹⁰⁷⁸ ^{ש"ל}פיכך תלבש האשה בגדי צבעונין, כדי להצילה מכתמים¹⁰⁸⁰:

¹⁰⁶⁹ ואם הרגה שני פשפשים, תולה עד כשני תורמוסים, וכן אם הרגה הרבה תולה בכמות שהם (ראב"ד, הובא במאירי נדה נ"ח ע"ב). ויש מחמירים שלא לתלות ביותר מכתורמוס, אפילו הרגה יותר מפשפש אחד (חור"ד סק"ז, שו"ע הרב ס"ק נה). ונראה להקל כדיעה הראשונה (בדה"ש ס"ק עה).

¹⁰⁷⁰ אמנם אם הכתמים נוגעים זה בזה, אפילו כתם דק כחוט השערה מחבר ביניהם, הרי הם מצטרפים, ואם יש בהכל יחד שיעור כגרים ועוד, טמאה (חוט שני סק"ז אות ט, שיעורי שבה"ל סק"ב). ואם הכתם הדק המחבר ביניהם הוא מראה טהור, יבואר דינו להלן סעיף י' אות 1090, וראה גם לעיל סעיף ה אות 1054.

¹⁰⁷¹ ואם יש כתם גם על בשרה וגם על בגדה, ראה לעיל סעיף ו ס"ק כג.

¹⁰⁷² ואם שני הכתמים שעל בשרה רחוקים זה מזה ולא נראים ככתם אחד, יש מצדדים שאינם מצטרפים (חקר הלכה אות נ בהלכות נדה ס"ק כג, וכן מיקל בשיעורי שבה"ל סק"ד במקום צורך). וי"א שאף באופן זה מצטרפים (טוב טעם ודעת תליתאי סי' רסג אות ה, חור"ד חידושים ס"ק יא, חוט שני ס"ק יא אות ג).

¹⁰⁷³ וי"א שאין להקל על קפלים כשנראה ככתם אחד (ערוה"ש סע' לח, פתחא זוטא אות יד, שיעורי שבה"ל סק"ג).

¹⁰⁷⁴ לענין ההוראה למעשה בכתמים שעל בשרה, ראה לעיל אות 1063.

¹⁰⁷⁵ ואפילו הכתם ודאי מגופה, טהורה (פלתי סי' קפג סק"א, וכו"כ כאן החור"ד סק"ח, סד"ט ססקל"ו, שו"ע הרב סק"א, שיעורי שבה"ל סע' לב). ואינה חייבת לבדוק עצמה, אבל הוא בכלל 'כל היד המרבה לבדוק משובחת' (חוט שני סק"ב אות א).

ואף אם בעונת וסתה מצאה כתם על דבר שאינו מקבל טמאה, טהורה, אמנם אם הוא דם ממש ויותר מכגרים, יש לבעל נפש להחמיר על עצמו (שיעורי שבה"ל ססק"ג). ואם יש לחוש שהוא תחילת וסתה, עליה לבדוק עצמה (חוט שני סק"ב אות ב). ולענין אם בז' נקיים יכולה ללבוש בגד שאינו מקבל טמאה, ראה להלן סי' קצו ס"ג אות 1395.

¹⁰⁷⁶ מושב בית הכסא שבזמנו, אינו מקבל טמאה. אמנם המים שבבית הכסא מקבלים טמאה, ואם נמצא כתם במים, טמאה (שו"ת קנה בשם ח"ב סי' נה, חוט שני סק"ד דין כתמים בביכ"ס, ובשו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' צג מיקל אם אינו מיד אחרי הטלת מי רגליים). וה"ה דפנות בית הכסא [או אמבטיה], אם הם רטובים בשיעור של טופח על מנת להטפח [היינו כאשר אדם נוגע שם ונוגע במקום אחר ונהיה רושם של מים במקום השני], הרי זה מקבל טמאה (חוט שני שם אות ד).

¹⁰⁷⁷ אמנם אשה שהעור שלה כהה, ונמצא כתם על בשרה, אין בו קולת צבעוניים (מנחת יצחק ח"י סי' עה, משמרת הטהרה פ"ג הע' 44, וראה גם חכמ"א כלל קיג ס"כ דבעורות הצבועים בידי שמים אין קולת צבעוניים). וי"א דבאשה כושית שבשרה נוטה לשחרות, יש להקל (הגרי"ש אלישיב מובא בחק זמן עמ' פ).

¹⁰⁷⁸ ואפילו ניכר שהוא דם ממש, טהורה (שיעורי שבה"ל סק"ד, חשב האפוד ח"ב סי' צב, הגר"מ הברשטם בשו"ת דברי משה סי' סד אות י, וראה להלן אות 1089 לענין בגד שצבעו בהיר). ואף אם אפשר לקלף את הכתם מהבגד ולדון על המראה בפני עצמו, כיון שנמצא על בגד צבוע, טהורה (הגרי"ש

כט. או כל דבר וכו' - הוא הדין מין המקבל טומאה אלא שאין בו שיעור כדי לקבל טומאה, כגון חתיכת בד שאין בה שיעור ג' אצבעות על ג' אצבעות¹⁰⁸¹ (ש"ך).
 ל. כל דבר שאינו מקבל טומאה - ודבר המקבל טומאת נגעים, אעפ"י שאינו מקבל שאר טומאה, מקבל כתמים וטמאה (ש"ך). ואם נמצא בבית במקום שמקבל נגעי בתים [בארץ ישראל], וי"א דטמאה (תורת השלמים בפת"ש), וי"א שטהורה (פלותי, סד"ט בפת"ש). כלי שקבעו בקרקע, אינו מקבל טומאה (נוב"י בפת"ש). ודבר המקבל טומאה מדרבנן, מקבל טומאת כתמים¹⁰⁸² (נוב"י בפת"ש)¹⁰⁸³.
 לא. שאינו מקבל טומאה - ולענין נייר נחלקו הפוסקים, וי"א שמקבל טומאה (נוב"י בפת"ש), וי"א שאם הנייר עשוי מעלים או קליפות עצים שהחליקו אותם, אינו מקבל טומאה, אבל נייר העשוי כמו לבד מבלויי סחבות או עשבים כתושים, מקבל טומאה (שיבת ציון בפת"ש). וי"א שכל סוגי הנייר אינם מקבלים טומאה¹⁰⁸⁴ (סד"ט, חכמ"א¹⁰⁸⁵, חת"ס, בפת"ש)¹⁰⁸⁶.

אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקטו), וי"א שאין בזה הקולא של בגדי צבעונים (חוט שני סק"ג).

ודע, דאפילו הכתם ודאי מגופה, טהורה, ואינה חייבת לבדוק עצמה, אבל הוא בכלל 'כל היד המרבה לבדוק משובחת' (חוט שני סק"ג אות ד). וי"א שנכון שתבדוק עצמה (שיעורי שבה"ל ס"ה סק"א, הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"ג הע' 64 עיי"ש דלכל הפחות תבדוק קודם תשמיש), וראה גם לעיל סעיף ה הערה 1056 לענין כתם פחות מכגריס. ואשה שיש לה שיבושים הגורמים לכתמים והם ודאי מהרחם, ישאלו לחכם אם מועיל לה ללבוש צבעונים.

¹⁰⁷⁹ ואף בעונת וסתה אם מצאה כתם על בגד צבוע, טהורה, ואינה חייבת לבדוק [אם כבר בדקה את הבדיקות של עונת הוסת], אך אם יש לחוש שהתחיל וסתה, צריכה לבדוק (חוט שני סק"ג אות ה). וי"א שאם הוא דם ממש ויותר מכגריס, יש לבעל נפש להחמיר על עצמו שתבדוק (שיעורי שבה"ל סק"ג). ואמנם אם יש לחוש שזה תחילת וסתה, ראה לעיל סי' קפד ס"ט אות 761.

ודע, דמעיקר הדין אינה חייבת ללבוש לבנים בעונת הוסת, ומ"מ לא תלבש בכוונה צבעונים כדי להמלט מביורור טהרתה, אלא שאם כבר לבשה צבעונים קודם עונת הוסת, אינה מחוייבת להסירן (חוט שני סק"ד אות ג ושעה"צ ס"ק קעה). ויש שכתב שיעצה טובה שתלבש בגד לבן הסמוך לגופה בהידוק כל העונה (אג"מ י"ד ח"ג סי' מח). וי"א שלא תלבש בגד צבעוני סמוך לגופה בעונת וסתה (יסוד הטהרה עמ' עג ועמ' רח). ואשה הנוטלת גוללות הגורמות לסילוק המחזור, ורק רואה כתמים יום או יומיים, לא תלבש בגדי צבעונים בימים אלו (שו"ת שבה"ל ח"י סי' רנב סק"ב, וראה עוד לקמן סי' קצ סעיף נד אות 1189 אם חוששת לכתמים אלו משום וסת).

¹⁰⁸⁰ לענין לבישת בגדי צבעונים בז' נקיים, ראה להלן סי' קצו ס"ג אות 1395.

¹⁰⁸¹ כש"מ לגר"ח נאה, וכשבע ורבע ס"מ לחזו"א.

¹⁰⁸² וכ"כ עוד הרבה אחרונים (מלבושי טהרה אות כג, חוט שני סק"ב אות ז, הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תקיד, בדה"ש ס"ק צח), ויש מקילים דדבר המקבל טומאה רק מדרבנן, אינו מקבל טומאת כתמים (טהרת ישראל אות מז, שיעורי שבה"ל סק"ג ד"ה מי).

¹⁰⁸³ וגומי, אינו מקבל טומאה (חזו"א מקואות סי' קכו ס"ק ז, בדה"ש ס"ק ז). וכן פלסטיק, אינו מקבל טומאה (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקיד, מראה כהן עמ' כט). ולענין אם עשו בגד מחומר סינטטי וכדומה שאינו מקבל טומאה, ראה להלן הערה 1086.

¹⁰⁸⁴ ולמעשה, נייר שלנו [שהוא דק ולא שייך לכבסו, וה"ה מגבונים], אינו מקבל טומאה, וכ"ש הנייר המיועד לקינוח (אג"מ ח"ג סי' נג, וכ"כ בשיעורי שבה"ל סק"ג, בדה"ש ס"ק ז). ולפיכך אם מצאה כתם על נייר, טהורה. אמנם אם קינחה עצמה בנייר ומצאה דם, יש בזה צדדים נוספים, ראה להלן אות 1084. ולענין מכנסי נייר, ראה להלן אות 1086.

ולענין דם שנמצא על נייר שקינחה בו, וי"א שכיון שנטלה את הדם מגופה, דינו ככתם שנמצא על גופה (שו"ע הרב סי' קפג קונט"א מהדו"ב, דרכ"ת סקנ"ז בשם שו"ת בר ליואי סי' כב, חשב האפוד ח"ב סי' עה, הגר"ש אלישיב מובא בלבושי עוז סק"ב, חוט שני סק"ד אות א), וי"א שדינו ככתם הנמצא על הנייר (כן מוכח בשו"ע הרב סי' קפג קונט"א סק"ב ד"ה והנה, הגר"ש ואזנר מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקלז), ויש אומרים שאם קינחה מחמת שמרגשת איזה לחות וכדומה, הרי זה נידון כנמצא על בשרה, שכבר שם התחיל הספק, אבל אם קינחה לנקיון וכדומה הרי זה נדון כנמצא על הנייר, כיון ששם הוא מקום תחילת הספק (מראה כהן עמ' רד). וראה גם להלן הערה 1087 דברי החוט שני. ולענין מעשה, בכל שאלה יש לפנות למורה הוראה, כיון שיש כמה אופנים שיש להחמיר, כגון אם הדם נמצא בקינוח מיד אחרי הטלת מי רגלים [ראה להלן סי' קצא ס"ק 1198], או אם קנחה רק בין השפתיים של אותו מקום [ראה לעיל אות 1059], או אם נמצא בקינוח שאחר תשמיש [ראה לעיל סי' קפז סע' א]. וכתבו הפוסקים שהאשה לא תסתכל בנייר אחרי שקינחה בו, כדי שלא להכנס לספקות שלא לצורך, ומיהו במקרה שהסתכלה על הנייר וראתה בו כתם, אסור לזרוקו, אלא יש לשומרו ולשאול מורה הוראה (שיעורי שבה"ל סק"ג, חוט שני סק"ד דין קינוח אות ה). ודעת הגר"ש אלישיב שבימים שעלולה לראות בהם, ראוי להסתכל על נייר הקינוח (אוצרות הטהרה עמ' מט). ודע עוד, שאשה שהכניסה "טמפון" לתוך גופה

לב. מקבל טומאה - ואם הדבר שאינו מקבל טומאה מונח על גבי דבר המקבל טומאה, האשה טמאה¹⁰⁸⁷ (סד"ט בפת"ש).

לג. טהורה - אמנם אם אחרי תשמיש, או אחרי הטלת מי רגלים, מצאה כתם על דבר שאינו מקבל טומאה או על בגד צבוע, יתכן שטמאה¹⁰⁸⁸ (סד"ט בפת"ש).

לד. בגד צבוע - וכל הצבעים מצילים¹⁰⁸⁹ (מעיל צדקה בפת"ש).

לה. צבוע - ובגד מנומר צבוע ולבן, ונמצא כתם על הצבוע והלבן, מה שעל הצבוע טהור, ומה שעל הלבן אם יש בו כגריס ועוד, טמאה, ואם כתם אחד עובר על שני מקומות לבנים, ובאמצע על צבוע, שני החלקים שעל הלבן מצטרפים יחד לשיעור כגריס ועוד, כיון שהכל כתם אחד, אף שבאמצע יש חלק על צבוע¹⁰⁹⁰ (מעיל צדקה, סד"ט, וחכמ"א בפת"ש, ורע"א). וי"א דאף מקום הצבוע מצטרף לשיעור כגריס ועוד (חוו"ד, תפארת צבי, ותשובה מאהבה, בפת"ש)¹⁰⁹¹.¹⁰⁹²

ומצאה דם, מאחר ויש בזה חשש הרגשה, דינו ככל בדיקה ואין מקילים בזה קולת כתמים, ואפילו אם הדם פחות מכגריס טמאה.

בפת"ש הביא שהחכמ"א מיקל בנייר, וכ"ה בחכמ"א מהדורת זאלקווא [תקצ"ה], אבל בחכמ"א בדפוסים המצויים איתא דנייר מקבל טומאה.

¹⁰⁸⁶ ולענין תחבושת 'פד' ששמות כנגד אותו מקום, דעת הרבה פוסקים שמקבל טומאה (טהרת ישראל אות מט [כיון שעשוי לקבל], וכן מחמירים הגר"ש ואזנר והגר"נ קרליץ מובא במראה כהן עמ' ל, וכ"ד הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"ג הערה 30 [כיון שדבוק לבגד דינו כהבגד], חוט שני ס"י סק"ב אות ה [כיון שמונח ע"ג דבר המקבל טומאה]). וי"א שאינו מקבל טומאה (הגר"ש ז' אויערבך מובא באוצרות הטהרה עמ' תתפב, הגר"ש ז' אולמן מובא בדעת טהרה עמ' ח).

ולענין בגד העשוי מחומר שאינו מקבל טומאה, כגון מכנסי נייר, או בד סינטטי, י"א שאינו מקבל טומאה (אג"מ ח"ג סי' נג, הגר"ש אלישיב מובא בלבושי עוז סק"ב ובמשמרת הטהרה פ"ג הערה 32, שיעורי שבה"ל ססק"ג והוסיף שיש ליזהר כי אופן עשייתם עשוי להשתנות, ועיי"ש שאם עשוי למדרס יש לחוש). וי"א דכל דבר שעשו ממנו בגד הרי זה מקבל טומאה (מנחת יצחק ח"ד סי' קיח, הגר"ש ואזנר והגר"נ קרליץ לענין מכנסי נייר מובא במראה כהן עמ' ל, בדה"ש ס"ק ז, הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקיז).

¹⁰⁸⁷ למעשה, דעת רוב הפוסקים להקל בנדון זה (כן משמע בשו"ת חתם סופר ח"ו סי' פא, ובשו"ע הרב סי' קפג קונט"א סק"ב ד"ה 'והנה', וכן מצדד הפרי דיעה בפתיחה להל' נדה שער ד, וכן פסק האג"מ י"ד ח"ד סי' יז אות טו, ושיעורי שבה"ל סק"ב). ויש שמחמיר בזה בדבר שהוא על גוף האשה [ששייך בזה טומאת משא], כגון אשה שהחזיקה בידה נייר צמוד לאותו מקום ומצאה בו כתם, או שהדביקה על גופה באותו מקום צמר גפן או 'פד' וכדומה, ומצאה בו כתם כשיעור (חוט שני סק"ב אות ה, וכן מצדד הגר"ש אלישיב בקובץ תשובות ח"ג סו"ס קלד).

¹⁰⁸⁸ והזמן שנקרא "סמוך" הוא בשיעור 'שתושיט ידה לתחת הכר ותטול עד ותקנח בו', וכיון שאיננו בקיאים בשיעור זה, כל שמסתפקת אם הוא כשיעור זה, יש להחמיר (בדה"ש ס"ק קד). וראה גם להלן סי' קפז ס"א אות 817 בענין שיעור זה.

¹⁰⁸⁹ אמנם אם הוא צבע קרוב מאוד ללבן, וניכר עליו צבע הדם כמו על לבן, דינו כלבן (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' פז, חוט שני סק"ג אות א, הגר"ש אלישיב מובא בלבושי עוז. וע"ע מנחת אשר סי' ב אות ה ד"ה אמנם). מלבד זאת, מן הראוי שלא תלבש בגד פנימי שחור [שלא ניכר בו הדם כלל], וכל שכן שלא להשתמש בפד שחור, שיש לחוש שיבא וסתה ולא תדע על כך (חוט שני סק"ד אות ז). וכן כדי שאם תרגיש הרגשת זיבת דבר לח וכדומה, תוכל לברר אם ראתה מעט דם או לא (הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"ג הע' 51).

¹⁰⁹⁰ והוסיף המעיל צדקה, דה"ה אם ראתה כתם לבן ובשני קצוותיו מראה אדום, הלבן מצרף את שני האדומים, ואם יש בשני החלקים האדומים שיעור כגריס ועוד, טמאה. הובא בהג' רע"א סק"ז. ראה גם לעיל סעיף ה אות 1054.

¹⁰⁹¹ ולמעשה דעת הרבה אחרונים להקל (חכמ"א כלל קיג ס"י, שו"ע הרב סק"ג, חוט שני סק"ג אות ז, ומשמרת הטהרה פ"ג ס"ג). ויש שהחמירו (אג"מ ח"ג סי' נג דראוי להחמיר [אבל מי שאין לו בנים ובשעת הדחק יש להקל], שיעורי שבה"ל סק"ו, הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקטו).

¹⁰⁹² ולענין בגד שצידו הפנימי צבוע אבל צידו השני לבן, והכתם חילחל דרך הבגד ונראה גם מצידו הלבן, יש שהקלו שכיון שהכתם בא על הבגד מצידו הצבוע, ואילו היתה באה לשאול קודם שחילחל לצידו השני היינו מטהרים אותה (בצל החכמה ח"ה סי' קמט), ודעת הרבה פוסקים דכיון שנמצא לפנינו גם בצד הלבן, חשיב שנמצא על הלבן (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקטז, חוט שני סק"ג אות ו).

לו. טהורה - וכן דעת רוב הפוסקים, ואין להחמיר (תשובה מאהבה בפת"ש). ויש שמחמיר בבגדי צבעונים (דגו"מ בפת"ש), ויש שכתב שבבגד עליון אין מוחים ביד המיקל, אבל בבגד פנימי שהוא סמוך לבשר, אין להקל¹⁰⁹³ (חת"ס בפת"ש).

לז. תלבש האשה בגדי צבעונים - וי"א דלכתחילה אין ללבוש צבעונים, ומכל מקום אין מוחים ביד העושה כן (חת"ס בפת"ש)¹⁰⁹⁴.

יא. שפ"א לא בכל מקום שימצא שם כתם טמאה, אלא במקום שאפשר שבא שם מן המקור¹⁰⁹⁵. כיצד, נמצא על עקבה, טמאה. וכן אם נמצא על כל אורך שוקה ופרסותיה מבפנים, שפ"ב והם המקומות הנדבקים זה בזה בעת שתעמוד ותדבק רגל ברגל ושוק בשוק, וכן אם נמצא על ראש גודל רגליה (שפ"ג וכל שכן על רגליה ממש), שפ"ד וכן אם נמצא על ידיה, אפילו על קשרי אצבעותיה, שהידים עסקניות הן ושמא נגעו באותו מקום. אבל אם נמצא על שוקיה ועל פרסותיה מצד חוץ, או אפילו מהצדדין, ואין צריך לומר למעלה מאותו מקום, טהורה. שפ"ה ואם יודעת שנזדקרה והגביחה רגליה למעלה, טמאה בכל מקום שתמצאנו, אפילו למעלה מהחגור, בין מלפניה בין מלאחריה, אפילו עברה בשוק של טבחים או נתעסקה בכתמים. שפ"ו ודוקא כשנמצא על בשרה לבד, אבל אם נמצא על בשרה וגם על חלוקה, אם עברה בשוק של טבחים או נתעסקה בכתמים, תולה בו בין שנמצא למטה מהחגור או שהגביחה רגליה ונמצא למעלה מהחגור. שפ"ז במה דברים אמורים, שכשנמצא הכתם על בשרה בלבד אינה תולה, כשאין לה לתלות אלא בעסק הכתמים או בשוק של טבחים, אבל אם יש מכה בגופה שיכולה לתלות בה שאפשר שיבא הדם ממנה, תולה בה, וטהורה. שפ"ח ואם המכה בכתפה, והכתם על יריכה במקום שאי אפשר לבא מהמכה, טמאה:

לח. נמצא על עקבה טמאה - שמא נגע באותו מקום בישיבתה, אם ישבה כדרך הישמעלים¹⁰⁹⁶ (ט"ז).

לט. וכל שכן על רגליה ממש - אם נמצא על גב הרגל יש להחמיר, ואין להקל אלא בשאר אצבעות הרגל חוץ מהאגודל (ט"ז ותוה"ש). ויש מצדדים להחמיר גם בשאר אצבעות הרגל¹⁰⁹⁷ (ש"ך).

מ. ושמא נגעו - ואפילו סתם חיישינן שמא נגעו¹⁰⁹⁸ (ש"ך). אמנם אם בטוחה בוודאות שלא נגעה באותו מקום, ולא בשאר מקומות שיתכן שיפול על ידה דם מהמקור, טהורה (סד"ט בפת"ש)¹⁰⁹⁹.

מא. אבל אם נמצא על שוקיה וכו' טהורה - ואפילו אין לה במה לתלות (ש"ך). ואף אם יתכן שנגעה בידה במקור, ואח"כ עבר מידה למקום זה, אין חוששים לכך (ש"ך, ט"ז).

מב. שנזדקרה - היינו שנתהפכה ראשה למטה ורגליה למעלה (ש"ך).

מג. מהחגור - הוא סינר שחוגרות הנשים כנגד בית התורפה לצניעות (ש"ך).

מד. וגם על חלוקה - אפילו החלוק אינו בדוק, תלינן שהכתם שעל חלוקה ושעל בשרה באו יחד, ואפילו אם הכתם שעל חלוקה אינו כנגד הכתם שעל בשרה (סד"ט בפת"ש).

¹⁰⁹³ אמנם סתימת כל הפוסקים להקל אף בבגד הפנימי הסמוך לבשר (שו"ת מהרש"ם ח"א סי' פא, חז"א סי' פא ס"ק ד, חוט שני סק"ג, שיעורי שבה"ל סק"ה).

¹⁰⁹⁴ אמנם העיקר להקל כרמ"א (סד"ט סק"ב וחכמ"א כלל קיג ס"ט).

¹⁰⁹⁵ אמנם אם לבשה בגד הסמוך לגוף, ולא הורידתו כלל כל הזמן שבו הגיע הכתם, הרי זו טהורה (שיירי טהרה לרש"ק באשה שיש לה מוך באר"מ, וכע"ז בפת"ש סק"ו, שו"ת שבה"ל ח"ו סי' קלד). אבל אם הורידתו כגון כשהלכה ליפנות וכדומה יש לחוש שמא באותה שעה נטף הדם מן המקור, וטמאה (שבה"ל שם, הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"ג הע' 61). וראה גם להלן סע' יב ס"ק מט לענין אם לבשה כמה בגדים ונמצא דם על הבגד העליון.

¹⁰⁹⁶ ואף במקומותינו שאין דרך בני אדם לישוב כן, מ"מ יש לחוש שמא אירע שישיבה כן, ואף בישיבה שלנו יתכן לפעמים שיהא העקב תחת אותו מקום (פרי דיעה בט"ז סק"י, ערוה"ש סע' מו, שיעורי שבה"ל בט"ז סק"י).

¹⁰⁹⁷ ולמעשה בשו"ע הרב נקט כה"ט"ז ותוה"ש להחמיר בכל גב הרגל ולא על שאר האצבעות, אמנם המחמיר כש"ך גם בשאר האצבעות, תבא עליו ברכה (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"א). והחכמ"א כלל קיג ס"א מיקל רק בצירוף נוסף.

¹⁰⁹⁸ ומ"מ אם נמצא על גב היד, למעלה מהאצבעות, יש לצדד להתיר עם צירוף נוסף (סד"ט בפת"ש).

¹⁰⁹⁹ ולענין שיעור הכתם המטמא, אף לסוברים שבכתם על בשרה טמאה בכל שהוא [ראה לעיל סעיף ו], בכתם על ידיה יש להקל כשאין בו שיעור כגריס ועוד, מלבד היכא שיודעת שידה היה תחת אותו מקום, כגון לצורך בדיקת עד, ולא רחצה ידיה אח"כ (סד"ט, בפת"ש).

מה. אבל אם יש לה מכה - אמנם בשלשה ימים ראשונים של ז' נקיים אין תולים במכה, כמבואר להלן סי' קצו ס"י (ש"ך).

מו. מכה בגופה - ואם נמצא כתם על ידה, ונתעסקה בידיה בדם וכדומה, תולה שהוא ממה שהתעסקה (ט"ז). ולפי זה אם נמצא גם על גופה, וגם על ידה, אינה תולה הכתם שבגופה שהוא מהדם שעל ידיה. וי"א דתולה דהכתם שעל גופה הוא מהדם שעל ידיה, והדם שעל ידיה תולה שהוא ממה שהתעסקה. והיינו דוקא כשנתעסקה בידיה בדם וכדומה, אבל אם עברה בשוק של טבחים ונמצא כתם על ידיה ועל גופה, נהי דתולים את הכתם שעל ידיה שהוא מהשוק, מכל מקום הכתם שעל גופה אי אפשר לתלותו בכתם שעל ידיה, כיון שאינו ודאי מעלמא (רע"א, סד"ט וחכמ"א בפת"ש). אך אם נגעה במכה שודאי מוציאה דם, או התעסקה בידיה בבשר ודגים שודאי היה בהם דם, אף אם לא ידעה בבירור שידיה התלכלכו מהדם, מ"מ טהורה, שודאי התלכלכו ידיה¹¹⁰⁰ (חכמ"א בפת"ש).

מז. ואם המכה בכתפה - אבל אם המכה בצוארה, במקום שיכול ליפול ממנו דם על רגליה כנגד בית התורפה, תולה במכה זו (ט"ז).

יב. שפ"ט נמצא הכתם על חלוקה למטה מהחגור¹¹⁰¹, ש"א או במקום החגור עצמו¹¹⁰², טמאה, ש"א אפילו נמצא לצד חוץ. (ש"ב ואין חילוק בין נמצא בחלוקה לפניה או מאחריה או מן הצדדין, מפני שהבגדים חוזרין הנה והנה).¹¹⁰³ ואם עברה בשוק של טבחים, טהורה, אפילו נמצא לצד פנים ועל בשרה. ואם נמצא על חלוקה בלבד מהחגור ולמעלה, טהורה, אפילו נזדקרה והגביהה רגליה, ואפילו לא עברה בשוק של טבחים, שאילו בא מן המקור היה נמצא על בשרה:

מת. על חלוקה - היינו חלוקה הבדוק לה, וכדלקמן סעיף לט (ש"ך).

מט. חלוקה - ואפילו לבשה ג' חלוקים זה ע"ג זה, ומצאה כתם בחיצון, טמאה אם אין לה במה לתלות, כדאיתא בגמ'. ואמנם היינו דוקא כאשר החלוקים הפנימיים יכולים להתקפל, אבל אם המלבושים הפנימיים אינם יכולים להתקפל, ומצאה כתם בבגד החיצון טהורה¹¹⁰³. וה"ה בכרים שנותנים במטה [מזרון], אם עשוי במדת המטה, ונמצא כתם בתחתון, טהורה, שאי אפשר שיתהפך התחתון למעלה (פנים מאירות וסד"ט בפת"ש).

נ. טהורה - ואמנם אם נמצא במקום שמגיע כנגד המקור כששוחה הרבה, טמאה, וכדלהלן סעיף יג, והפוסקים מיירי כשחוגרת חגורה, שאז מה שלמעלה מהחגור לעולם אינו מגיע כנגד בית התורפה (חכמ"א בפת"ש).

נא. שאילו בא מן המקור וכו' - דאף שנזדקרה אי אפשר לדם לטפטף רק על חלוקה, אלא שותת ויורד על בשרה ופעמים נוגע אף בחלוק (ש"ך). מיהו אם עברו ימים רבים בין ההזדקרות למציאת הכתם, י"ל דטמאה, דשמא היה כתם גם על בשרה, ונתייבש ונפרך, וצ"ע לדינא (רע"א).

יג. נמצא על בית יד של חלוקה, אם המקום שנמצא בו הדם בבית יד מגיע עד בית תורפה, טמאה אפילו אינה יכולה להגיע שם אלא אם כן תשחה הרבה, ואם אינה יכולה ליגע שם כלל, טהורה¹¹⁰⁴:

נד. אלא אם כן תשחה הרבה - ותשער האשה בעצמה ע"י שתשחה הרבה עד שתגיע לפי הטבעת, ועד המקום שמגיע שם בית ידה [השרוול] לשם חוששין, ולא יותר (חכמ"א בפת"ש).

¹¹⁰⁰ ראה גם להלן סעיף יח ס"ק ס.

¹¹⁰¹ בגד שדרך לבישתו ע"י שמכניסה רגליה בתחלה ואז מכסה בו גופה, חשיב כל הבגד כלמטה מכנגד בית התורפה, דחיישינן שמא בשעת לבישתו או פשיטתו נטף עליו הדם (חקר הלכה [לנדא] אות נ הלכות נדה ס"ק לא, מנחת שלמה תניינא סי' עד אות א, בדה"ש ס"ק קסא, חוט שני סק"ז אות ד). ויש שדן להקל בזה, כיון שאינו כנגד בית התורפה אלא כרגע ממש, ולא מחזקינן טומאה בכה"ג (שיעורי שבה"ל סק"ד). ואם היתה לבושה בגד הסמוך לגוף, בשעת לבישת הבגד הנ"ל, יש סניף להקל, ראה לעיל אות 1095.

¹¹⁰² וה"ה למעלה מהחגור, אם דרכו להגיע כנגד המקור כששוחה הרבה, כדלהלן סעיף יג.

¹¹⁰³ ומ"מ צריכה לידיע שלא היה זמן שזז התחתון ממקומו באופן שיכל הדם להגיע מהמקור על הבגד העליון (חוט שני סק"ז אות ה). וה"ה לענין אם לבשה בגד הסמוך לגוף כמצוי בזמננו, ראה לעיל אות 1095.

¹¹⁰⁴ ואף אם יתכן שנגעה בידה באותו מקום ונתלכלכה מדם, ואח"כ עבר הדם מידה לחלוקה, אין חוששים לכך, שאין מחזיקין טומאה ממקום למקום (רשב"א שם).

יד. היתה פושטתו ומתכסה בו בלילה¹¹⁰⁵, בכל מקום שימצא בו, טמאה, מפני שהוא (חוזר) הילך והילך¹¹⁰⁶. וכן הדין אם נמצא במעפורת^א שמכסה ראשה^ב או שחוגרת בו. וואם קשרה בו ראשה היטב וכשנעורה גם כן מצאתו קשור יפה, אינה חוששת:

טו. 'שתי נשים שכיסו ראשון בחלוק א'¹¹⁰⁷, שתיהן טמאות¹¹⁰⁸. ואם אחת כיסתה והאחרת לא כיסתה, אף על פי ששתיהן לבשו החלוק, ונמצא הכתם למעלה מהחגור, אותה שכיסתה טמאה, והאחרת טהורה:

טז. 'אם יש לה מכה בצוארה ונמצא הכתם בחלוק אפילו למטה מהחגור שאי אפשר ליגע שם מהמכה, אם פושטתו ומתכסה בו תולה במכתה, שאני אומר נתהפך ובא לו שם:

נג. בצוארה - היינו אפילו בצידי הצואר במקום שאינו יכול ליטוף משם ישירות על הבגד (ש"ך).
 יז. 'מצאה כתם למעלה מהחגור וכתם למטה ממנו, ויודעת שלא נזדקרה, טהורה, שאני אומר כמו שהעליון בא מעלמא כך בא התחתון¹¹⁰⁹. במה דברים אמורים כשיש בעליון כגרים ועוד, או יותר, שודאי מעלמא בא, שהרי אין לתלותו בכנה. אבל אם אין בו כגרים ועוד, אין תולין אותו מעלמא, דשמא דם כנה הוא, ואם יש בתחתון כגרים ועוד שאין לתלות בכנה, טמאה:

נד. ויודעת שלא נזדקרה - אף דבעלמא אין חוששים שמא נזדקרה, כמבואר לעיל סעיף יא, כאן חמיר טפי, ואין להקל אלא אם יודעת להדיא שלא נזדקרה¹¹¹⁰ (ש"ך).

נה. טהורה - אמנם אם היא בג' ימים ראשונים של ז' נקיים, צ"ע אם תולה תחתון בעליון¹¹¹¹ (רע"א).
 נו. כמו שהעליון בא מעלמא - היינו היכא שהכתם העליון על בשרה וכן הכתם התחתון על בשרה. אבל אם הכתם העליון על בשרה וגם על חלוקה, ואילו הכתם התחתון נמצא רק על בשרה, אין תולים (רע"א). ויש שנשאר בצ"ע היכא שהכתם העליון על חלוקה, והכתם התחתון על בשרה (סד"ט בפת"ש).

נז. כך בא התחתון - אמנם אם הכתמים בשני צבעים שונים, כגון שהכתם העליון שחור, והכתם התחתון אדום, אין תולים את הכתם התחתון בעליון¹¹¹² (רע"א, סד"ט בפת"ש).

נח. אבל אם אין בו כגרים ועוד - דשמא הכתם העליון הוא מדם כנה, והלכך אם יש בתחתון כגרים ועוד, טמאה¹¹¹³ (ש"ך).

יח. 'כיון שכתמים דרבנן, מקילין בהם¹¹¹⁴ ותולה בכל דבר שיכולה לתלות¹¹¹⁵. כיצד, שחטה בהמה חיה או עוף, או נתעסקה בכתמים, או ישבה בצד המתעסקים בהם¹¹¹⁶, או שעברה בשוק של טבחים¹¹¹⁷ ונמצא דם בכנדיה, תולה בה וטהורה. אפילו לובשת ג' חלוקים זה על זה, ונמצא אפילו בתחתון, טהורה¹¹¹⁸. אבל אם נמצא על בשרה, אינה תולה¹¹¹⁹ אלא אם כן יש לה מכה

¹¹⁰⁵ היינו שהתכסתה בו כשמיכה.

¹¹⁰⁶ ואפילו אם בבוקר מצאה את חלוקה באותו אופן שהתכסתה בו, טמאה, דחיישינן שמא התהפך וחזר שוב (חוט שני סק"ח). וראה גם להלן סעיף מח.

¹¹⁰⁷ היינו בין אם כיסו בו ראשן בבת אחת, ובין אם זו אחר זו (בדה"ש ס"ק קעד).

¹¹⁰⁸ ולענין אם יש חילוק בין אם באו לשאול בבת אחת או בזו אחר זו, ראה להלן סעיף כה ס"ק סז.

¹¹⁰⁹ ואין חוששים שמא הכתם העליון הוא צבע [כפי שחששו להלן סעיף לא], משום דמסתמא שניהם מין אחד (חוט שני סק"ט).

¹¹¹⁰ משום דהוי ב' תליות לקולא, א' שלא נזדקרה, ב' שהכתם התחתון בא ממקום שבא העליון.

¹¹¹¹ ראה להלן סי' קצו ס"י דין תליה בג' ימים ראשונים של ז' נקיים.

¹¹¹² וה"ה כשניכר שהם שני מיני אדום, ולא יתכן ששני הכתמים הגיעו מאותו דבר (חוט שני סק"ט).

¹¹¹³ ואף לסוברים שבכתם על בשרה אפילו פחות מכגריס טמאה, ואין תולים בכנה, כדלעיל סעיף ו, כאן שהכתם ודאי אינו מגופה, עדיף לתלות שהוא מכנה, ואין תולים שהוא מעלמא (הג' רע"א).

¹¹¹⁴ ולענין תליה דם שנמצא בעד בדיקה, ראה להלן סעיף לד.

¹¹¹⁵ ואפילו בעונת וסתה תולה כתמיה בדברים שנתעסקה בהם וכו' (ש"ך סי' קפז סק"ז). ולענין אם צריך לילך לחכם הבקי במראות שיבחין אם הוא דם או צבע וכדומה, ראה להלן סעיף ל.

¹¹¹⁶ אמנם אם עברה או ישבה ליד עוף שחוט, אינו מועיל לתליה, כיון שאין דרכו לינתז, ואין מתלכלכים בכה"ג (שו"ת מהר"י ברונא סי' קט, הובא בדעת תורה כאן, ובשיעורי שבה"ל סי"ב סק"ג).

¹¹¹⁷ אמנם בזמננו אין שייך תליה בשוק של טבחים אלא בנכנסת לבית המטבחים ממש, אך בסתם אטליז שאין לכלוך ודם אם עוברת בסמוך להם ודאי שאינה תולה, וגם אם נכנסת לתוך חנות או אטליז בשר, הרבה פעמים קשה לתלות (שיעורי שבה"ל ס"ב סק"ב).

¹¹¹⁸ ראה בענין זה לעיל סעיף יב ס"ק מט.

¹¹¹⁹ ולענין אם נמצא על ידיה, ראה לעיל סעיף יא ס"ק מו.

בגופה אז תולה בה, אפילו על בשרה אם הוא במקום שאפשר לדם לנטף משם¹¹²⁰, ויפילו נתרפאת, אם אפשר לה להתגלע ולהוציא דם על ידי חיכוך, תולה בה, וואף על פי שעכשיו עלה עליה קרום ואינה מטפפת:

נט. בכל דבר - ואשה שיוצא דם מחוטמה לפעמים, אם דרכה בכך שבהכאה מועטת נוטף דם מחוטמה, תולה בזה. וכן צואת תרנגולים שלפעמים היא אדומה, תולין בה (חמודי דניאל בפת"ש). וכן אם האשה שואפת טבק בחוטמה, ורגילות שנופל הליחה מהחוטם על בגד פשתן נעשה כתם אדום, יש לתלות בו, וה"ה אם בעלה שואף טבק ונמצא כתם על הסדין ששכב עמה. וכן מצוי שמלפפים תינוק בבגד אדום, וע"י שהתינוק מטיל מים נפלט מהבגד צבע אדום ונצבע חלוקה או סדינה, דודאי יש לתלות בו. וכן אם לבשה בתי שוקיים [גרביים] מבגד אדום, וכשהיא הזיעה נתלכלך חלוקה מהצבע שהפליט הבגד, ג"כ יש לתלות בו, והכל לפי ראות עיני המורה¹¹²¹ (סד"ט בפת"ש).

ס. שחטה וכו' - אין צורך שהדם יכול לבא ישירות למקום הכתם, אלא סגי בכך שידיה נתלכלכו, דתלינן שבא על הבגד מידיה. ולכן נשי הקצבים יכולות לתלות כל כתמיהם בדם שנתלכלכו בידיהם בשעה שהתעסקו בבשר (חמודי דניאל בפת"ש).

יט. כשם שתולה בה כך תולה בבנה ובבעלה^ט אם נתעסקו בכתמים^ב או אם יש בהם מכה¹¹²², לפי שדרכם ליגע בה¹¹²³. אבל אם היו עסוקים בדם ולא נמצא בהם דם, אינה תולה בהם, אלא אם כן היו עסוקים בדבר שדרכו לינתו כגון שחיטה וכיוצא בה. הגה: וזהו הדין אם שכבה במטה עם נשים שיש להם מכות בגופן¹¹²⁴, תולה בהן כמו בבנה ובעלה:

סא. תולה בבנה ובבעלה - ואפילו נמצא הכתם על בשרה, תולה בהם. אמנם בגוונא של הסיפא, שהיו עסוקים בדבר שדרכו לינתו ולא נמצא בהם דם, אינה תולה כתם שעל בשרה, אלא אם נמצא כתם גם על חלוקה (פרישה סד"ט וחכמ"א בפת"ש).

סב. אם יש בהם מכה - ואפילו אם המכה שבהם נתרפאה, ורק היא יכולה להגלע ולהוציא דם (חת"ס בפת"ש).

סג. ולא נמצא בהם דם - היינו שלא נודע בודאות אם היה עליהם דם, אבל אם נודע שהיה עליהם דם, אעפ"י שעכשיו אין עליהם דם, תולים שמא בשעה שנגעו בה היה בהם דם (ש"ך).

¹¹²⁰ ולפיכך אשה שעשו לה הרופאים זריקה, או שהוציאו ממנה דם לבדיקה, תולה בזה, מפני שמצוי לפעמים שנוטף דם מהנקב. וכן נשים שרגילות לגלח שערות שבאותו מקום ע"י סכין חד וכדו, ומצאה אח"כ כתם, לפעמים אפשר לתלות בזה. ואשה הסובלת מטחורים, יש אופנים שיכולה לתלות הכתמים בזה, וזה תלוי באופן מחלתה, ותעשה שאלת חכם (חוט שני ס"ק כא אות ה-ו, יא). ודע דתולה הכתם אף במכה שספק אם מוציאה דם, כמבואר לעיל סי' קפז ס"ה ס"ק מח. מצאה כתם ולא היה לה תליה, ואח"כ נתגלה שיש לה מכה אינה תולה למפרע במכה (שו"ת יד יוסף סי' צ, שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שסט, בדה"ש ס"ק רח). וי"א שאם לפי אומדן דעתה, או אומדן דעת של רופא וכדומה, אפשר לתלות שהמכה היתה בזמן מציאת הכתם, תולים בזה (חוט שני סק"א אות יב). ולענין היכא שהדם מעורב בליחה שמגיעה מאותו מקום, אם תולים במכה, ראה עוד להלן סעיף נד. ולענין אם הכתם גדול יותר מכמות של דם שיכולה לבא מהמכה, ראה להלן סעיף כו. ולענין תליה במכה של בעלה או בנה, ראה סעיף הבא.

¹¹²¹ וכן אם הכינה מיץ פטל, או אכלה אבטיח או סלק וכדומה או שהכינתם, הרי היא תולה בהם. וכן אם מאכילה את ילדיה במאכלים שיש בהם גוון אדום, או מכבסת בגדים שיש בהם כתמים שיכולים ללכלך את בגדיה, הרי היא תולה בהם. אא"כ ניכר שהכתם אינו מדברים אלו. [לענין אם צריך להשוות את הכתם לדבר ממנו בא, ראה להלן סעיף ל]. וכן מצוי בנשים שאחר שאוכלות סלק, אזי מי רגליהם אדומים כדם, וודאי שהוא תליה וטהורה. כמו כן מצוי בזמננו שיש ציורים ודוגמאות במזרן או בשמיכה, וע"י רטיבות הם מעבירים אדמומית על הסדין ועל הבגדים, ונחשב תליה. אשה שעובדת כאחות או רופאה במרפאה או בבית חולים או במעבדה שמצויים שם דמים, תולה כתמיה שמצאה בבגדים שלבשה שם (חוט שני סק"כ אות ג-ז). ולענין בגדים שלבשה בימי נדותה, וחזרה ולבשתם בימי טהרתה בלא לכבסם, ראה להלן סעיף מד.

¹¹²² אשה שהתעסקה בפצע של בנה, ונזהרה מטינוף, ולבסוף מצאה כתם, יכולה לתלות הכתם בפצע, דאפשר שלא נזהרה היטב (חוט שני סק"ב אות ה).

¹¹²³ אמנם אם ברור לה שלא נגעה בהם, אינה תולה בהם, אא"כ שכבו יחד במטה שאז תולה בהם (חוט שני סק"ב אות א).

¹¹²⁴ אשה שנמצאים בביתה בנות שהגיע זמנן לראות וראו, והן שכבו או ישבו על מטת אמם וכדומה, ונמצא שם כתם, הרי היא תולה בהם (חוט שני סק"ב אות ד).

כ. כ"מי שרגיל¹¹²⁵ לצאת ממנו דם דרך פי האמה, ובשעת תשמיש נמצא בעד האשה¹¹²⁶ דם, תולה בבעלה:

סד. שרגיל לצאת וכו' - היינו שיוצא גם שלא בשעת הטלת מי רגלים, אבל אם יוצא רק בשעת הטלת מי רגלים אינה תולה בזה (נוכ"י בפת"ש, רע"א).

סה. ובשעת תשמיש נמצא - הוא הדין אם נמצא אחרי ב' או ג' ימים בעת שרגילה לפלוט, ג"כ תולה בו (מהרי"ט בפת"ש).

כא. ה"כא דאישתכח כתם בשיפולה מאחורה, ומכה איכא מקמא, תליא בה, דאפשר אדיתכא הך דבתרא אתא לקמה ונטפה בה מההיא מכה¹¹²⁷:

כב. כ"ספק אם עברה בשוק של טבחים¹¹²⁸ או אם ישבה בצד המתעסקים בכתמים, אינה תולה בהם¹¹²⁹. כ"במה דברים אמורים, בעיר שהטבחים או המתעסקים בכתמים יושבים במקום ידוע, אבל אם דרכם להתעסק כאן וכאן, תולין אפילו מספק, שמא נתעסקו במקום שעברה ולא הרגישה:

כג. כ"נתעסקה בדבר אדום ונמצא עליה כתם שחור או איפכא, אין תולין בו. כ"במה דברים אמורים, אדום בשחור ושחור באדום, אבל אדום באדום ושחור בשחור, אפילו אם אינו ניכר ממש שדומה לו, תולה בו¹¹³⁰, כ"כגון שנתעסקה במי תלתן או במי בשר או בקילור אדום קצת, תולה בו האדום:

סו. שנתעסקה במי תלתן - ואם נתעסקה בצבע אדום, לכאורה אין תולים אדום באדום, כיון שיש אפשרות לברר זאת ע"י העברת סממנים, כמבואר להלן סעיף לא, ואף שאין אנו בקיאים בזה, אין להקל, ואף אם אח"כ נאבד העד, יש מקום לאסור, וצ"ע¹¹³¹ (רע"א).

כד. כ"נתעסקה בתרנגולת, תולה בו אדום ושחור וכרכומי¹¹³², לפי שדם שחיטתה אדום, ודם איבריה שחור, ודם בני מעיה כרכומי:

כה. כ"שתי נשים שנתעסקו בצפור אחת שאין בו דם אלא כסלע, ונמצא על כל אחת כסלע, שתיהן טמאות¹¹³³:

סז. שתיהן טמאות - ואם באו לשאול בזה אחר זה, ולא שתיהן יחד, י"א דשתיהן טמאות (ט"ז¹¹³⁴). וי"א דבאופן זה שתיהן טהורות¹¹³⁵ (ש"ך בנקוה"כ, תורת השלמים¹¹³⁶).

כו. כ"נתעסקה בדם שאי אפשר שיהיה ממנו כתם אלא כגרים, ונמצא עליה כשני גריסין, הרי זה תולה כגרים בדם שנתעסקה בו וכגרים במאכולת¹¹³⁷. אבל אם נמצא הכתם יותר מכשני גריסין,

¹¹²⁵ ו"א דדוקא אם רגיל בכך, היינו שאירע לו כן לפחות פעמיים (מי נדה, בדה"ש ס"ק רכט). וי"א דאף אם אירע כן פעם אחת תולה בזה לענין כתמים (מלבושי טהרה, טהרת ישראל, הובאו בבדה"ש שם בשעה"צ ס"ק שסז).

¹¹²⁶ שקינחה בו לאחר תשמיש.

¹¹²⁷ היינו אם מצאה כתם בבגדה מאחור, ויש לה מכה מלפנים, תולה במכתה, משום שיתכן שבשעת ישיבתה, חלקו האחורי של הבגד הגיע לפניה, ונטף עליו מהמכה.

¹¹²⁸ ולענין שוק של טבחים בזמננו, ראה לעיל אות 1117.

¹¹²⁹ ולענין כתם שספק אם הוא דם או צבע, ראה להלן סעיף לא. ולענין אם יש לה מכה שספק אם מוציאה דם, ראה לעיל סי' קפז ס"ה ס"ק מח.

¹¹³⁰ והיינו דוקא כשיש איזה צד ואפשרות שהכתם מאותו מראה, כגון שמחמת מרקם הבגד משתנה צבע הכתם, אבל אם ודאי אינם דומים, אין תולים (חוט שני סק"ה אות ב). וראה עוד להלן סעיף ל.

¹¹³¹ ולמעשה יש להקל בזה, כיון שיש תליה לפנינו. ואף בזמננו שאפשר לבדוק ע"י מקרוסקופ אם הוא צבע או דם, אין צריך לברר זאת (שיעורי שבה"ל סק"א, וראה גם בדה"ש ביאורים ד"ה אבל).

¹¹³² הוא אחד ממראות הטמאים באשה, והוא נוטה קצת למראה צהוב (בדה"ש ס"ק רמט).

¹¹³³ אמנם אם אחת מהן טמאה נדה, תולים שכתמה הוא דם, וכתם חברתה הוא מהציפור, וטהורה, וכדלהלן סעיף מא (לחם ושמלה סקצ"ד, חוט שני סקכ"ו אות ג).

¹¹³⁴ וכן פסק החו"ד חידושים סקל"ב.

¹¹³⁵ אמנם אם אחת באה לשאול עבור עצמה ועברו חברתה, חשיב כבאו לשאול יחד, ושתיהן טמאות (חכמ"א כלל קיג סכ"ו).

¹¹³⁶ וכן עיקר (פלתי סק"ג, שו"ע הרב סקכ"ה, חכמ"א כלל קיג סכ"ו, חזו"א סוס"י לט, חוט שני סקכ"ו אות א).

טמאה. ל"יש מחמירין ומטמאין בכל זה. ומכל מקום נראה דיש לסמוך אמקילין, דבכתמים שומעין להקל:

סח. וכגריס במאכולת - היינו דוקא במאכולת ששכיח הרבה וגם רגיל להיות במקום זוהמא, אבל אם התעסקה בשני זמנים בכל פעם כסלע, ומצאה כתם שני סלעים, אפשר דאין תולים לומר שהזדמנו זה לצד זה¹¹³⁸ (מעיל צדקה, רע"א).

סט. ומטמאין בכל זה - היינו אפילו אם התעסקה בכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד (ש"ך). כז. נתעסקה בפחות מכגריס, ונמצא עליה כגריס ועוד, טהורה. שאני אומר כתם זה מעסק הכתמים הוא וכבר היה שם דם מאכולת (פירוש דם כינה) שנצטרף אליו עד שחזר ליותר מכגריס. ל"וכן אם נתעסקה בפחות מכגריס, ונמצא עליה כשני גריסין, טהורה. הגה: ל"יש מחמירין ומטמאין. ל"ומכל מקום אם נתעסקה בדם ואינה יודעת בכמה, אזלינן לקולא ואמרינן שהיה בדם כשיעור הכתם:

כת. ל"האשה שמצאה על חלוקה כשני גריסין וכינה מעוכה בו, טהורה, שהגריס האחד ודאי מכינה המעוכה בו¹¹³⁹, והגריס השני אנו תולין אותו בכינה אחרת כיון שאין בו כגריס ועוד:

ע. טהורה - אפילו אם לא נתעסקה בדמים ואין תליה אחרת (ש"ך). כט. ל"הרגה פשפש שאנו תולין בו עד כתורמוס, חזר כתורמוס לשיעור הגריס לכל הדינים שאמרנו¹¹⁴⁰:

ל. ל"אינה צריכה להקיף (פירוש ענין הקפה הוא לדמות דבר לדבר) הכתם לדבר שהיא תולה בו¹¹⁴¹, אלא תולה מן הסתם עד שתדע שזה שחזר וזה אדום¹¹⁴²:

לא. ל"מצאה כתם ואין לה במה לתלות, והדבר מסופק אם הוא דם או צבע, מעברת עליו ז' סמנים, אם עמד בעיניו הרי זה צבע וטהורה, ואם אינה מעברת עליו, טמאה מספק. ל"ועכשיו אין לנו העברת ז' סמנים, מפני שאין אנו בקיאים בקצת משמותם:

עא. ועכשיו אין לנו וכו' - ולפיכך היכא שמסופק אם הוא דם או צבע¹¹⁴³, טמאה מספק (לבוש בתורת השלמים¹¹⁴⁴).

לב. ל"האשה שהיתה עוסקת במלאכתה, ונמצא דם במקום שעברה ל"על דבר שהיה בדוק לה מתחילה (ל"הוא מקבל טומאה), תחזור להתעסק כמו שעשתה, אם יזדמן שתעבור על המקום שנמצא בו הדם, טמאה¹¹⁴⁵. ואם לאו, טהורה:

¹¹³⁷ וכן אשה שיש לה מכה, והמכה יכולה להוציא דם כשיעור גריס, ומצאה כשיעור ב' גריסים, תולה כגריס במכה וכגריס במאכולת, וטהורה (חוט שני ס"ח סקכ"א אות יג). ו"א דאין להקל בזמננו לתלות כגריס במאכולת אלא רק בשיעור המאכולת המצויה, כיון שהכתם בכללותו הוא יותר מכגריס (שערי טוהר שער י אות כד, הובא בבדה"ש ביאורים ד"ה וכגריס).

¹¹³⁸ ומסתבר שאם מצאו פחות מכגריס וטיהרו, אין לצרף מה שנוסף אח"כ כדי לטמא (שיעורי שבה"ל סק"ב).

¹¹³⁹ אמנם בזמננו שהמאכולת קטנות יותר, אין לתלות במאכולת המעוכה כאן, אלא רק כשיעור אותה מאכולת, ולפיכך אין להקל אלא בכתם שהוא כשיעור גריס ועוד שיעור המאכולת המעוכה כאן (שיעורי שבה"ל סק"א).

¹¹⁴⁰ אמנם בזמננו שהפשפשים קטנים, אין תולים אלא כשיעור פשפש המצוי, ועוד כגריס שיעורי שבה"ל סק"א).

¹¹⁴¹ ואפילו הכתם לפנינו אין צורך להשוותו (פרישה סקמ"ג, הובא בסד"ט סק"ג, שיעורי שבה"ל סעיף כג סק"ג). אמנם אם התליה אינה בדם שהגיע ממקום אחר, אלא בצבע וכדומה, אם יש אדם הבקי בהבחנה לראות אם הכתם הוא דם או צבע, יש לילך ולברר זאת (שיעורי שבה"ל סעיף יח סק"ג).

¹¹⁴² ואף שאינם דומים ממש תולים, כיון שמצוי שהמראה משתנה מחמת האויר או מחמת שנבלע בבגד וכדומה, אבל כשרואים שאינם דומים זה לזה כלל, אין תולים (סד"ט סקמ"ה).

¹¹⁴³ ולענין מה נקרא צבע, אפשר דדבר שבני אדם עושים שיחזיק צבעו, הוי בגדר צבע, ונראה דדבר שעובר בכביסה רגילה מסתמא אינו בכלל צבע (חוט שני סק"ה).

¹¹⁴⁴ וכ"כ הסד"ט סקמ"ו וסקנ"ב. ואמנם דעת כמה פוסקים להקל בזה כיון שאי אפשר לברר (תורת השלמים סק"ל, יד אברהם), ולמעשה אם אין רגלים לדבר שהוא מראה דם, הדבר נוטה להקל (שיעורי שבה"ל סק"ד). ואם התעסקה בצבע אדום, ראה לעיל סעיף כג ס"ק סו. וראה עוד לעיל סעיף ה אות 1058 לענין כתם שספק אם יש בו שיעור ואבד, וכן לעיל ס"י קפח ס"א אות 895 לענין כתם שמראהו מסופק ואבד.

עב. והוא מקבל טומאה - דאם אינו מקבל טומאה טהורה, אף אם מצאה דם ודאי (ש"ך).
עג. אם יזדמן שתעבור - היינו שמקום בין רגליה יעבור מעל המקום שנמצא שם הדם (ש"ך וט"ז).
 לג. ¹¹⁴⁶האשה שבדקה עצמה בעד (פירוש סמרטוט מענין וכבגד עדים כל צדקותינו) הבדוק לה ¹¹⁴⁶ונמצא עליו אפילו טיפה כחרדל, בין עגול בין משוך, טמאה. ¹¹⁴⁷ולא עוד, אלא אפילו נמצא על הכתם מאכולת מעוכה, טמאה. וכן הדין כשבדקה בו והניחתו בקופסא ואחר שעה בדקה אותו ומצאה עליו דם כל שהוא, בין משוך בין עגול, טמאה:

עד. בעד הבדוק - עד שנבדק רק חלקו, ובדקה עצמה בחלק הבדוק, ומצאה דם פחות מכגריס, אך מסתפקת שמא ניתק העד בידה ממקום הבדוק למקום שאינו בדוק, יש שנוטה להקל בזה, ואם העד לא נבדק היטב רק דרך העברה, ודאי אפשר להקל (חמודי דניאל בפת"ש).

עה. והניחתו בקופסא - הוא הדין אם הניחתו מגולה ואחר זמן מצאה עליו דם (ט"ז).
 לד. ¹¹⁴⁷בדקה עצמה בעד הבדוק לה והניחתו תחת הכר או תחת הכסת, ולמחר נמצא עליו דם, אם משוך, טמאה, שחזקתו מהקינות. ואם עגול, ואין בו כגריס ועוד, טהורה ¹¹⁴⁷, שאין זה אלא דם מאכולת שנהרגה תחת הכר. הגה: ¹¹⁴⁸והוא הדין אם הוא יותר מכגריס, ויש מקום לתלות בו כמו שנתבאר לעיל באיזה דבר תלינן כתם:

עו. ולמחר נמצא עליו דם - הוא הדין אם מצאה מיד (מאיר נתיבים בפת"ש).
עז. אם משוך טמאה - דוקא הכא שבדקה עצמה בעד זה, אבל בכל שאר הכתמים אפילו אם הוא משוך טהורה בפחות מכגריס (ש"ך).

עת. טהורה - ואמנם בג' ימים ראשונים של ז' נקיים, י"א דטמאה כיון שאפשר לה לזוהר מזה, וכדמצינו להלן סי' קצו ס"י (דגול מרובה, סד"ט בפת"ש). וי"א דטהורה (מעיל צדקה בפת"ש).
 ויש מקום לתלות בו - ולפי"ז אשה שרגילה להוציא דם מבית הרעי ¹¹⁴⁸, ובדקה עצמה אפילו בעד הבדוק לה, ובשעת הבדיקה נגעה גם שם, ומצאה דם, אפילו הוא משוך, יכולה לתלות שהוא מבית הרעי, כיון שנעשה דרך קינוח ¹¹⁴⁹. ואמנם בשעת וסתה אין להקל בזה (ט"ז). וי"א דאף בשעת וסתה אפשר להקל בזה (חוו"ד בפת"ש). וגם בתוך ז' נקיים תולה (מאיר נתיבים בפת"ש).

לה. בדקה עצמה בעד הבדוק לה וטחתו בירכה, ולמחר נמצא עליו דם, אם משוך, טמאה אפילו בכל שהוא, ואם עגול, טהורה, אם אין בו כגריס ועוד. ויש אומרים שאף עגול טמא בכל שהוא: הגה ¹¹⁵⁰וכן עיקר ¹¹⁵⁰.

עט. אפילו בכל שהוא - ואם נמצאה מאכולת מעוכה על הכתם, ודאי תולים במאכולת (רע"א).
 לו. ¹¹⁵¹בדקה עצמה בעד שאינו בדוק לה, אפילו הניחתו שמור בתיבתה ומצאה עליו דם, (אינה) טמאה (אלא) אם יש בו כגריס ועוד ¹¹⁵¹. הגה: ¹¹⁵¹בדוקא בעד בינוני, דהיינו שאין חזקתו בדוק ולא מלוכלך, אבל אם בדקה עצמה בעד שחזקתו מלוכלך, כגון שלקחה עד ממקום שדמים מצויין שם, שחזקתו שכבר היו בו כתמים, ובדקה עצמה בו ונמצא עליו כתם, טהורה אפילו יותר מכגריס:

¹¹⁴⁵ אמנם בזמננו שלובשות בגד הסמוך לגוף, אם הבגד נקי, טהורה, שהרי הכתם היה צריך להראות בו (שיעורי שבה"ל סק"ג).

¹¹⁴⁶ מסעיף זה עד סעיף לח לא מיירי מדיני כתמים, אלא מדיני בדיקת עד שטמאה בו מדאורייתא, או עכ"פ ספק דאורייתא. וגדר עד הבדוק ושאינו בדוק, יבואר להלן סעיף לח.

¹¹⁴⁷ עי' להלן סעיף לו אות 1152.

¹¹⁴⁸ כגון שיש לה טחורים.

¹¹⁴⁹ וכן עיקר (שיעורי שבה"ל על הט"ז ס"ק כג).

¹¹⁵⁰ וכן נקטינן למעשה להחמיר (ש"ך סקמ"ג, תורת השלמים ס"ק לו, וכן מצדד הסד"ט סי' קפג סק"ב ד"ה וכיון וד"ה אס). וי"א דבעגול והוא פחות מכגריס, טהורה מעיקר הדין, ורק ראוי להחמיר (חכמ"א כלל קיג סל"ב).

¹¹⁵¹ אבל אם אין בו כגריס ועוד טהורה, ומכל מקום אם היתה זו בדיקה שחייבת בה, כגון בתוך ז' נקיים, לא יצאה ידי חובת בדיקה, וצריכה לבדוק שוב (בדה"ש ביאורים ד"ה אס). ואפילו הדם משוך, אם אין בו כגריס ועוד, טהורה (שו"ע הרב סק"ע, חכמ"א כלל קיג סל"ד), אמנם ראוי לבעל נפש להחמיר לעצמו (שו"ע הרב שם). וכל זה היכא שנמצא בעד בדיקה, אבל לענין כתם שנמצא בבגד שאינו בדוק, ראה להלן סעיף לט.

פ. אם יש בו כגריס ועוד - אמנם בזמננו שאין מאכולות בשיעור זה, אין לטהר אלא בשיעור קטן כדם מאכולת מצויה¹¹⁵² (חת"ס בפת"ש).

פא. ודוקא בעד בינוני - היינו שהעד היה מוכן ומונח במקום מוצנע. אבל עד המזדמן בבית נחשב כעד שחזקתו מלוכלך, וכן חלוק שלקחה מן השוק ואינה יודעת ממי לקחתו אם מישראלית נדה או טהורה או אולי מנכרית, חשיב חזקתו מלוכלך ואפילו אם נמצא עליו יותר מכגריס, טהורה¹¹⁵³ (ט"ז).

פב. טהורה אפילו יותר מכגריס - היינו דוקא שלא בשעת וסתה, אבל בשעת וסתה אין להקל (בית אפרים בפת"ש).

לז. ¹¹⁵² בדקה עצמה בעד שאינו בדוק לה, וטחתו בירכה, ואחר כך נמצא עליו דם, אפילו כגריס ועוד, טהורה. הגה: ¹¹⁵³ וכל שכך אם הניחתו אחר הבדיקה במקום שיש לתלות הכתם, דטהור אפילו ביותר מכגריס, אבל הניחתו במקום שאין דם שכיח, טמאה, אם הוא יותר מכגריס:

פג. טהורה - וכן עיקר (ט"ז, תורת השלמים¹¹⁵⁴). ויש מצדדים דאין להקל בזה (ש"ך¹¹⁵⁵).

פד. וכל שכך אם הניחתו - ולא טחתו בירכה (ט"ז).

לח. ¹¹⁵⁶ האיזהו עד הבדוק¹¹⁵⁶, כל שבדקתו¹¹⁵⁷, בין היא בין חברתה, ולא נודע שנכנס בו כתם, ולא העבירתו בשוק של טבחים, ולא בצד המתעסקים בכתמים, הרי זה בחזקת בדוק¹¹⁵⁸:

¹¹⁵² ולפי"ז בבתיים שאין מצויות מאכולות כלל, אין לתלות בבדיקת עד כלל, ואפילו רק כל שהוא דם, אא"כ הוא מקום שיש שם קצת בעלי חיים, דתלינן במצוי (בדה"ש ס"ק שלא, חוט שני ס"ק לא), ואמנם דעת כמה אחרונים להקל אף בזמננו בכתם ששיעורו פחות מכגריס ועוד, ומ"מ בכתם משוך אין להקל (שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קט סק"ו). וכן כשנראה דם ממש שהוא ודאי מן המקור, קשה להקל ביותר משיעור מאכולת שבזמננו (שיעורי שבה"ל סק"א ובסעיף לט בט"ז סקכ"ט ד"ה 'אמנם').

¹¹⁵³ וגדר 'עד הבדוק', יבואר להלן סעיף לח.

¹¹⁵⁴ וכן פסק הסד"ט ס"ק סד, וחכמ"א כלל קיג סל"ה.

¹¹⁵⁵ וכן פסק החו"ד סקכ"ו.

¹¹⁵⁶ סיכום: מצינו ג' סוגי עדים: עד הבדוק, עד שאינו בדוק, ועד שחזקתו מלוכלך. עד הבדוק - היינו שנבדק וראו שהוא נקי. ואפילו אם הונח אח"כ במקום שאינו משומר לגמרי, אינו יוצא מחזקת בדוק עד שתהא תליה מנין התלכלך (שו"ע כאן). ואפילו עבר זמן אחר הבדיקה, עדיין חשיב בדוק, ראה להלן אות 1158. עד שאינו בדוק ונקרא גם "עד בינוני" - היינו שמעולם לא נבדק לוודא שאכן הוא נקי, אך היה בחזקת נקי והיה מונח במקום מוצנע שאין סיבה שיתלכלך (רמ"א סל"ו). עד שחזקתו מלוכלך - היינו שהיה מונח במקום שמצויים לכלוכים אדומים, וה"ה אם העד הסתובב בבית ולא היה מונח במקום מוצנע (רמ"א שם), וה"ה בגד שהניחוהו בסל הבגדים המיועדים לכביסה, או שהיה מונח על הרצפה במקום מלוכלך זמן מה, הוי חזקתו מלוכלך (סד"ט ס"ק סא ד"ה ולפי, חכמ"א כלל קיג סל"ח, לחם ושמלה ס"ק קכט, חוט שני סקל"ד אות ד). ולענין עד שהתכבס, אם נחשב בדוק, ראה להלן אות 1157. ועד חדש באריזה פשוט שנחשב בדוק (ראה גם להלן סעיף לט אות 1159 לענין בגד חדש), ואמנם אם מצאה נקודות קטנות מאד על העד, ו"א שאינו נחשב בדוק לענין נקודות אלו, ראה לעיל סי' קפח אות 916. ועד, דעד שבדוק ממראות מסויימים בלבד, הרי זה נחשב "בדוק" לענין מראות שנבדק לו (סד"ט ס"ק סז ד"ה מיהו).

ודין בדקה עצמה בעדים אלו: בדקה בעד הבדוק - אם מצאה דם אפילו כל שהוא, טמאה (שו"ע סע' לג). בדקה בעד שאינו בדוק - אם מצאה פחות מכגריס טהורה, ואם יותר מכגריס, טמאה עי' לעיל הערה 1152 (שו"ע סע' לו). בדקה בעד שחזקתו מלוכלך - אפילו מצאה דם יותר מכגריס, טהורה (רמ"א סע' לו). וה"ה אם בדקה עצמה בעד הבדוק ואח"כ הניחתו במקום שמצויים לכלוכים אדומים, טהורה (רמ"א סעיף לד).

וכל זה לענין עד שבדוקתו בו, אבל לענין חלוק שמצאה בו כתם, ראה להלן סעיף לט.

¹¹⁵⁷ ולענין בגד אחרי כביסה, ו"א שאינו נחשב בדוק, כל עוד לא נבדק לראות שהוא אכן נקי (פלתי סס"ק כ, חכמ"א כלל קיג סל"ו). ו"א שנחשב בדוק (סד"ט ס"ק סז ד"ה מיהו, בית מאיר סעיף לט, שו"ע הרב ס"ק צג, לחם ושמלה סקנ"ד), וכן נקטו פוסקי זמנינו (בדה"ש ס"ק שנד, הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"ג הע' 72, שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קי אות ה-ו, חוט שני ס"ק לד אות ג וס"ק לט אות ב). ואמנם אם אחרי הכביסה נתלה על חבלי הכביסה בחוץ, יש מקומות שיכול להתלכלך, ויש לצרף זאת להקל כשמצאה כתם (שיעורי שבה"ל על ה"ט"ז סקכ"ט בסר"ד), ו"א שעדיין חזקתו בדוק כל עוד שאין יודעים סיבה ללכלוך (חוט שני שם). וראה עוד לעיל אות 1156.

¹¹⁵⁸ ואפילו עברו כמה חודשים מאז שבדקתו, עדיין חשיב בדוק, ואם מצאה עליו כתם יותר מכגריס, טמאה (מקור חיים ס"ק קנז הובא בדרכ"ת ס"ק קעה, בדה"ש ס"ק שנג, חוט שני סקל"ד אות ה). ו"א דדוקא מיום עד הלילה וכדומה, שיודעת שלא היו לידו לכלוכים אדומים, אבל אם עבר זמן רב באופן שאינה יודעת שלא היו לידו לכלוכים אדומים, הרי זה אבד חזקתו (שו"ע הרב ס"ק עב).

למ. ¹¹⁵⁹ אין האשה ממאה משום כתם שמצאה בחלוקה, אלא אם כן היה בדוק לה קודם שלבשתו. אבל אם אינו בדוק קודם שלבשתו, ולבשתו בלא בדיקה ומצאה בו כתם, טהורה:

פה. אם אינו בדוק - י"א דהיינו דוקא בבגד שחזקתו מלוכלך. אבל בבגד שהיה מונח במקום מוצנע ונקי, אפילו לא בדקתו קודם לכן [הוא הנקרא לעיל סעיף לו "עד שאינו בדוק" - "עד בינוני"], טמאה. וכדין עד המבואר לעיל סעיף לו (ט"ז). וי"א דחלוק דינו יותר קל מעד, וכתם שנמצא בחלוק שלא בדקתו מעולם [אינו בדוק - "עד בינוני"], אף שהיה מונח במקום מוצנע, אין האשה טמאה (רע"א¹¹⁵⁹).

פו. טהורה - אפילו לקחה את הבגד מחברתה ויודעת ממי לקחתו, תלינן שכתם זה היה כבר בבגד קודם שלבשתו (ש"ך).

מ. ¹¹⁶⁰ בדקה חלוקה ופשטתו ומצאה טהורה, והשאלה לחברתה, ולבשתה ומצאה בו כתם, הראשונה טהורה והשניה טמאה:

פז. ומצאה טהורה - היינו שבדקה החלוק קודם שלבשתו וגם אחר שפשטתו. והוא הדין אם לא בדקה את החלוק קודם שלבשתו, דטהורה, כיון שלא היה בדוק (ש"ך). וי"א שבאופן זה אף השניה טהורה, דמסתמא הראשונה לא בדקה אותו היטב אחרי שלבשתו (ט"ז).

מא. ¹¹⁶¹ לבשה חלוקה הבדוק לה, ופשטתו, והשאלתו לישראלית נדה¹¹⁶⁰ או לעובדת כוכבים נשגהניע זמנה לראות וראתה פעם אחת אף על פי שאינה רואה בימי השאלת החלוק, ואחר כך נמצא בו כתם, תולה בהן וטהורה. והוא הדין אם בדקתו והשאלתו להן, ואחר כך לבשתו היא ומצאה בו כתם, שתולה בהן, וואפילו היא בספירת שבעה נקיים. (ועיין לקמן סימן קצ"ו דבג' ימים הראשונים של ז' נקיים אין מקילין בכתמים לתלות בדבר אחר¹¹⁶¹):

פח. שהגיע זמנה לראות - היינו שהיא בת י"ב שנה ויום אחד, כדלעיל סעיף ב (ש"ך וט"ז).
פט. לתלות בדבר אחר - ואף אם הוא חלוק שלבשתו היא עצמה בימי נדתה, דקיי"ל דתולה שהכתם מימי נדתה כמבואר להלן סעיף מד, מ"מ בג' ימים ראשונים אינה תולה אף בימי נדתה¹¹⁶² (ש"ך¹¹⁶³).

מב. ¹¹⁶⁴ השאלתו לקטנה שלא ראתה מעולם, ולבשתו קטנה זו לאחר שנבעלה קודם שחיתה המכה, או שהשאלתו לנערה שלא ראתה, ולבשתו תוך ארבעה לילות לבעילתה, או שהשאלתו ליושבת על דם טוהר, תולה בהן¹¹⁶⁴ וואפילו בזמן הזה¹¹⁶⁴. ¹¹⁶⁴ וכ"כ אם השאלתו לסופרת ז' שלא טבלה, תולה בה, ובעלת החלוק טהורה וחברתה ששאלתו מקולקלת:

צ. שלא ראתה מעולם - ה"ה אם הקטנה ראתה כבר (דגול מרבכה בפת"ש).
צא. קודם שחיתתה המכה וכו' - ואף בזמננו דקיי"ל דבועל בעילת מצוה ופורש, כדלקמן סי' קצג ס"א, מ"מ תולה בה, מפני שדמים מצויים בה (ט"ז וש"ך).
צב. לסופרת ז' שלא טבלה - היינו כשהיא עדיין בתוך הז' נקיים, אבל אם כבר עברו ז' נקיים, אלא שעדיין לא טבלה, אין תולים בה (מל"מ סד"ט בפת"ש, ורע"א).
צג. שלא טבלה - והוא הדין אם השאלה את החלוק לפנויה גדולה שכבר ראתה כמה פעמים, אף שעתה לא ראתה כבר כמה שבועות (רע"א בפת"ש).

¹¹⁵⁹ וכן דעת שאר הפוסקים (כן עולה בש"ך סקמ"ז, וכן פסקו הפלתי סק"כ, סד"ט ריש ס"ק סז, בית מאיר, חכמ"א כלל קיג סל"ח, וחוט שני סקל"ד). ומכל מקום בזמננו שהדירות נקיות, כמעט אין לתלות דם בעלמא, קשה להקל בפרט כשנראה שהוא דם גמור, והכל לפי ראות עיני המורה (שיעורי שבה"ל בט"ז סקכ"ט). ובגד חדש שלקחתו מהחנות, אינו נחשב בדוק לענין כתמים (סד"ט ס"ק סז ד"ה לכן), ואף בזמננו שהבגדים שבחנות נקיים, ואף ארוזים, עדיין נחשב אינו בדוק, כיון שלא נבדק מעולם (חוט שני שעה"צ ס"ק רפט), וי"א שאם הבגד עטוף באריזה, הרי הוא נחשב בדוק (משמרת הטהרה פ"ד ס"ז, וכן מסתפק בבדה"ש ס"ק שנח). ולענין בגד מכובס אם נחשב בדוק, ראה לעיל אות 1157.

¹¹⁶⁰ אבל אם השאלתו לישראלית טהורה, שתייהן טמאות, כדלהלן סעיף מג. והוא הדין אם הישראלית טמאה רק מחמת מראה מסופק וכדומה, אין תולין בה (חוט שני סקל"ז). ולענין אם השאלתו לישראלית שהיא בז' נקיים, ראה להלן סעיף מב. ולענין אם תולה בעצמה שלבשה חלוק זה בימי נדתה, ראה להלן סעיף מד.

¹¹⁶¹ אבל בכתם פחות מכגריס ועוד, טהורה אף בג' ימים ראשונים, כמבואר להלן סי' קצו ס"י.

¹¹⁶² ראה בענין זה להלן סי' קצו ס"י אות 1434.

¹¹⁶³ וכ"כ תוה"ש להלן סקמ"ה.

¹¹⁶⁴ דבזמן הזה מחמירים ברואה דם טוהר, כמבואר לקמן סי' קצד ס"א.

צד. וחברתה ששאלתו מקולקלת - וצריכה להתחיל למנות ז' נקיים מחדש (ש"ך).
 מג. ¹¹⁶⁵השאלתו לבעלת הכתם ¹¹⁶⁵, ¹¹⁶⁵ בין שהיתה יושבת כבר על הכתם קודם שאלה בין שראתה
 כתם בחלוק אחר לאחר ששאלה את זה, אין תולות זו בזו ולא זו בזו ושתייהן צריכות לחוש. ¹¹⁶⁶ וכל
 שכן אם השאלה לטהורה, וחזרה ולבשתו, ששתייהן צריכות לחוש:
 מד. ¹¹⁶⁷ ללבשה חלוק בימי נדתה ולא בדקתו, ולבשתו בימי טהרתה ¹¹⁶⁶ ונמצא בו כתם, תולה שמימי
 נדותה הוא ¹¹⁶⁷:

צה. ולא בדקתו - היינו אף שהיה בדוק קודם שלבשתו בימי נדתה, כיון שלא בדקתו כשפשטתו בימי
 נדתה, וגם קודם שלבשתו בימי טהרתה לא בדקתו (ש"ך).
 מה. ¹¹⁶⁸ ללבשה חלוק קודם שהיתה מעוברת, ואחר שנתעברה לבשתו בלא בדיקה ומצאה עליו כתם,
 תולה בלבישת הימים שלא היתה מעוברת. וכן המניקה, תולה בעצמה כמו שתולה בחברתה ¹¹⁶⁸.
 (וכן זקנה תולה בעצמה בימים שלא היתה זקנה) ¹¹⁶⁹:

מו. ¹¹⁶⁹ חלוק שלבשתו בימי נדתה ונתכבס, וחזרה ולבשתו בזמן שהיא טהורה בלא בדיקה, אם
 נתכבס על ידי ישראלית ואינה בפנינו לשאול, חזקה בדקתו בשעת כיבוס, ואינה תולה בו. ואם
 היא בפנינו ואומרת שלא בדקתו, תולה לומר שמתחילה היה ולא עבר על ידי הכיבוס. ואם
 נתכבס על ידי שפחה או עובדת כוכבים, אפילו אינה לפנינו, תולה לומר שמתחילה היה. ואם
 אפשר לעמוד על הבירור, כגון שמכרת במראיתו, אם מקדיר דהיינו שנכנס לתוך הבגד, בידוע
 שקודם כיבוס היה, ואם מגליד, דהיינו שאינו נכנס לתוך הבגד, בידוע שאחר כיבוס היה, ¹¹⁷⁰ ואם
 אינה בקיאה בכך, חוששת להחמיר:

צו. ואינה תולה בו - ואמנם אם הבגד לפנינו ובדקו את הכתם וראו שהוא מקדיר, אפשר להקל לומר
 שהכתם היה לפני הכיבוס, והכובסת לא ראתה אותו (ש"ך ¹¹⁷⁰). וי"א דמקדיר או מגליד מהני רק
 להחמיר ולא להקל (רע"א ¹¹⁷¹).

צז. חזקה בדקתו וכו' - ואף בזמננו שאין דרך בנות ישראל בכך, יש להחמיר, שלא לתלות כתם זה
 בימי נדותה (ש"ך).

צח. אפילו אינה לפנינו וכו' - וה"ה אם הנכרית לפנינו ואומרת שבדקתו ולא היה בו כתם, לא
 סמכין על דבריה, ודנים כאילו אינה לפנינו (ש"ך).

צט. חוששת להחמיר - ולפי"ז אין להקל בלי לבדוק אם מקדיר, אא"כ אין אפשרות לבדוק את
 הכתם, כגון שנאבד הבגד וכדומה. וי"א דהאידינא שכולם אינם בקיאים בין מקדיר למגליד, אין
 להקל אף כשנאבד הבגד (תפארת למשה ברע"א) ^{1172 1173}.

מו. ¹¹⁷³ ללבשה חלוק הבדוק לה, ופשטתו וכבסתו והשאלתו לחבירתה, ונמצא עליו כתם, אם מגליד,
 בידוע שמהשניה היא והיא טמאה והראשונה טהורה, ואם הוא מקדיר, בידוע שמהראשונה היא,
 והיא טמאה והשניה טהורה:

¹¹⁶⁵ היינו אשה שנטמאה מחמת שראתה כתם.

¹¹⁶⁶ ולענין אם בג' ימים ראשונים של ז' נקיים יכולה לתלות במה שלבשה בימי נדתה, ראה להלן סי'
 קצו ס"י אות 1434.

¹¹⁶⁷ אבל אם לבשה את החלוק בימים שהיתה טמאה רק משום כתם, ואח"כ לבשתו בימי טהרתה
 ומצאה כתם, אינה תולה שהוא מימי טומאתה (שיעורי שבה"ל סק"ב).

¹¹⁶⁸ אמנם בזמננו שמצוי לפעמים שהמניקות רואות דם, אין המניקה תולה בעצמה לומר שהוא קודם
 ימי מניקותה (חוט שני סק"ח, וכן מצדד בשיעורי שבה"ל סק"ב).

¹¹⁶⁹ בכל האופנים כאן מיירי שבין הלבישה הקודמת ללבישה זו נטהרה ע"י ז' נקיים וטבילה, שאם לא
 כן ודאי צריכה להטהר עתה מחמת כתם זה (סד"ט ס"ק פג).

¹¹⁷⁰ וכן פסק הסד"ט סקפ"ד, חו"ד סקל"ג, שו"ע הרב סקצ"ד, וחכמ"א כלל קיג סל"ח.

¹¹⁷¹ וכן פסק הפלתי סקל"ד, ותורת השלמים ס"ק מו.

¹¹⁷² ובתורת השלמים סקמ"ז מבואר דאף בזמננו בקיאים בין מקדיר ומגליד, ויש להקל בנאבד הבגד
 (שיעורי שבה"ל סק"ו). ומכל מקום למעשה בזמננו הכביסות מורידות כתמי דם, ולפיכך אין להקל כלל
 לתלות שנשאר דם מימי הנידות (שו"ע הרב סקצ"ג, לחם ושמלה סקנ"ד, בית מאיר סעיף לט, שיעורי
 שבה"ל סוף ס"ק ו). ומטעם זה כתבו פוסקי זמנינו דבגד אחרי כביסה בזמננו חשיב "בדוק", ראה לעיל
 אות 1157.

¹¹⁷³ ולענין אם מצאה מראה מסופק ואבד הבגד, ראה לעיל סי' קפח סעיף א אות 895.

ק. ואם הוא מקדיר וכו' - ואם לא ידוע אם מקדיר או מגלד, כגון שנאבד הבגד, שתיהן טמאות (ש"ך).

מח. ג'שתי נשים שלבשו חלוק אחד בדוק ונמצא בו כתם, אם הוא מהחגור ולמטה לשתיהן, שתיהן טמאות¹¹⁷⁴, ואם הוא למעלה מהחגור לשתיהן, שתיהן טהורות. היתה אחת ארוכה ואחת קצרה, אם הוא מהחגור ולמטה לארוכה כשם שהוא לקצרה, שתיהן טמאות¹¹⁷⁵, ואם הוא מהחגור ולמטה לקצרה, ולמעלה מהחגור לארוכה, קצרה טמאה, וארוכה טהורה. במה דברים אמורים, כשלא פשטו אותו בלילה לכסות בו את ראשו, אבל אם כיסו בו את ראשו, שתיהן טמאות. כיסתה אחת מהן את ראשה ולא השניה, אותה שכיסתה את ראשה טמאה, וחבירתה טהורה: קא. פשטו אותו בלילה - דכתם שראתה תוך כדי שינה, יש לו דין כתמים, ואין חוששים שמא בא בהרגשה (תורת השלמים).

מט. ג'שלוש נשים שלבשו חלוק אחד, או שישבו על ספסל אחד ג'זו אחר זו, ואחר כך נמצא עליו כתם, כולן טמאות, והוא שיהא הספסל מדבר המקבל טומאה. ג'במה דברים אמורים, בזמן שכולן שוות, אבל אם היתה אחת מהן ראוייה לראות יותר מחברתה, כגון שהיא זקנה או מעוברת או מניקה או שלא ראתה דם מימיה אף על פי שנסואה, אותה שאינה ראויה לראות תולה בראויה: קב. כולן טמאות - י"א דהיינו אפילו באו לשאול זו אחר זו (ט"ז¹¹⁷⁶). וי"א דדוקא כשבאו לשאול יחד, אבל אם באו לשאול זו אחר זו, כולן טהורות (ש"ך בנקה"כ).

נ. ג'שלוש נשים שישנות במטה אחת, ומשולבות (פירוש תכופות ודבוקות יחד בשליבות הסולם) שרגליהן מעורות זו בזו, ונמצא דם תחת אחת מהן, כולן טמאות. ג'ואם אינן משולבות זו בזו, ונמצא דם תחת האמצעית, כולן טמאות¹¹⁷⁷, נמצא תחת הפנימית, היא ואמצעית טמאה, והחיצונה טהורה, נמצא תחת החיצונה, היא והאמצעית טמאה, והפנימית טהורה. ג'במה דברים אמורים, כשעלו דרך מרגלות המטה, אבל אם עלו דרך החיצונה, כולן טמאות, שאולי דרך עברתה נטף ממנה. והני מילי כשלא נמצא על סדין העליון, אבל אם נמצא בו, בין כך ובין כך כולם טמאות, מפני שהוא עשוי להתהפך אילך ואילך¹¹⁷⁸:

קג. ואם אינן משולבות וכו' - ולא חיישינן שמא מתוך שינה התהפכו להיות משולבות (ש"ך). קד. נמצא תחת הפנימית - אבל אשה אחת שישנה במטה לבדה, בכל מקום שימצא דם במטה, טמאה¹¹⁷⁹ (ש"ך).

קה. סדין העליון - ה"ה סדין תחתון אם דרכו להתהפך אנה ואנה (ט"ז וש"ך). נא. ג'כל זה מיירי שלא בדקה שום אחת מהן, או שבדקו שלשתן ומצאו טהורות, אבל אם בדקה אחת או שתיים ומצאו טהורות, הן טהורות והאחרת שלא בדקה, טמאה, ואם בדקה גם השלישית ומצאה טהורה, כולן טמאות. ואם בדקה אחת ומצאה טמאה, האחרות שלא בדקו תולות בה, והן טהורות. בדקו שתיים ומצאו טמאות, הן טמאות, והשלישית טהורה, מפני שתולה בהן. ג'והא דתלינן באותה שמצאה טמאה, לטהר האחרת, וכן הא דמטהרינן לאותה שמצאה טהורה, דוקא

¹¹⁷⁴ ומברכות על הטבילה, אף שהיא טומאת ספק על כל אחת (שיעורי שבה"ל סק"ג, חוט שני סי' קפח שעה"צ סק"ה). וראה עוד להלן סי' ר אות 1662 לענין ברכה על טבילה מספק. ¹¹⁷⁵ ואפילו אם לגדולה אינו מגיע כנגד בית התורפה אלא ע"י שתשחה הרבה, יש להחמיר (סד"ט סס"ק פ"ח).

¹¹⁷⁶ וכן עיקר (חור"ד סק"ה, סד"ט סקמ"ז, חז"א סי' לט ססק"ב, שיעורי שבה"ל סק"ה). ¹¹⁷⁷ ואמנם במקום שיש ריכוז של נשים, כגון בריכת שחיה, או שיעור לנשים, ונמצא שם כתם, אם יש שם אחת שהיא טמאה נדה וטרם טבלה, או בתולה שראתה פעם אחת ועדיין לא נישאה, הרי כל הנשים תולות בה, וכן המעוברות או המניקות תולות בראויות לראות, וכדלהלן סעיף נב. ונראה שבציבור גדול של נשים, יש להניח דמסתמא יש אחת מהן לכל הפחות שהיא נדה (חוט שני ס"ק מא). ¹¹⁷⁸ אמנם בזמננו שלובשים בגד הסמוך לגוף, הדעת נוטה שאין הדם מהאשה, ולפיכך אם כולן לבשו בגד הסמוך לגוף כולן טהורות (שיעורי שבה"ל סק"א, חוט שני סקמ"א). ראה גם לעיל סעיף יא אות 1095.

¹¹⁷⁹ ומ"מ אם נמצא על הכרית או למרגלות המיטה, יש להקל בזמננו שאין דרך להתהפך עד לשם (שיעורי שבה"ל סק"ב). ולענין אם היתה ערה, ואומרת ברי לי שלא הגעתי למקום שנמצא הדם, ראה להלן סעיף נב.

שקנחה עצמה בעד שבידה מיד תיכף למציאת הדם¹¹⁸⁰, אבל אם שהתה כדי שיעור בדיקה, דהיינו כדי שתקנה בחורין ובסדקים, אין הבדיקה מועלת לטמאה לטהר האחרת, ולא לטהורה לטהר עצמה:

קו. שלא בדקה - היינו אחר מציאת הכתם (ט"ז).

קז. שקנחה עצמה - היכא דמצאה טמאה, היינו דוקא כשקנחה¹¹⁸¹ ולא כשבדקה, אבל היכא שמצאה טהורה היינו גם אם בדקה (רע"א)¹¹⁸².

נב. במה דברים אמורים, כשכולן שוות. אבל אם אחת ראויה לראות יותר מחבירתה, שאינה ראויה תולה בראויה¹¹⁸³. כיצד, אחת זקנה שעברו עליה שלשה עונות ולא ראתה¹¹⁸⁴ ואחת ילדה, זקנה טהורה וילדה טמאה. אחת מעוברת שהוכר עוברת ואחת שאינה מעוברת, מעוברת טהורה ושאינה מעוברת טמאה. אחת מניקה ואחת שאינה מניקה, מניקה טהורה ושאינה מניקה טמאה. וכשם שתולה בחברתה כך תולה בעצמה, שאם לבשה חלוק בזמן שאינה מעוברת, ואחר כך לבשתו בזמן שהיא מעוברת, ונמצא עליו דם, תולה בימים הראשונים שלא היתה מעוברת, וכן מניקה וזקנה, וטהורה. ואם היו כולן שוות מניקות או זקנות¹¹⁸⁵ או אחת זקנה ואחת מניקה, אין תולות זו בזו. והיו שלשתן ערומות ושוכבות על המטה או יושבות על הספסל כאחת, ונמצא דם תחת אחת מהן, אפילו תחת האמצעית, כיון שכל אחת מכרת מקומה, אותה שתאמר ברי לי שלא באתי למקום שנמצא הדם, טהורה. ואם נמצא ביניהן¹¹⁸⁶, השתים שנמצא ביניהן טמאות והאחרת טהורה. ואם עלו דרך החיצונה ונמצא תחת החיצונה, כולן טמאות. תחת האמצעית, אמצעית ופנימית טמאות, והחיצונה טהורה. תחת הפנימית, היא לבדה טמאה, ושתיים החיצונות טהורות. ואם היה להן עסק לצד פנים שדרכן לקרב לצד הפנימי, כגון שהן טוחנות ברחים, ונמצא דם תחת הפנימית, שתיים הפנימיות טמאות, ואם נמצא תחת החיצונה, היא טמאה ופנימית טהורה, שאין פנימית דוחקת לבא לצד החיצונה:

קח. שאינה ראויה תולה בראויה - אמנם אם לאחת לא הגיע שעת וסתה, ולשניה הגיע, אינה תולה בה (ט"ז). וה"ה אם לאחת יש וסת קבוע, ולשניה אין וסת קבוע (תורת השלמים).

קט. ואחת ילדה וכו' - אפילו הילדה יש לה וסת קבוע והיא שלא בשעת וסתה (ש"ך).

קי. בתולת דמים וכו' - אפילו היא נשואה (ש"ך).

קיב. אחת זקנה ואחת מניקה - או אחת זקנה ואחת בתולת דמים. או אחת זקנה ואחת מעוברת, וכן השאר (ש"ך).

קיג. שתאמר ברי לי וכו' - י"א דדוקא אם עדיין לא עבר זמן רב מאז שכיבתן, אבל אחרי זמן רב אינה נאמנת, דחיישינן שמא באה למקום זה ולא אדעתה (ט"ז). וי"א דאף אחר זמן רב נאמנת (ש"ך בנקוה"כ)¹¹⁸⁷.

¹¹⁸⁰ ואפילו אם הכתם שנמצא כבר התייבש, מ"מ אם מיד למציאת הכתם בדקה אחת מהן ונמצאת טמאה, השאר טהורות (חזו"א סי' צ סק"ד).

¹¹⁸¹ 'קנחה' היינו שבדקה בפנים, אך לא בחורים וסדקים. ו'בדקה' היינו בחורים וסדקים (שיעורי שבה"ל סק"ג).

¹¹⁸² וי"א דאף לענין היכא שמצאה עצמה טהורה, היינו דוקא כשקנחה ולא כשבדקה (שו"ע הרב ס"ק קט. ועיין בדה"ש ציונים ס"ק תרצד דדברי הגר"ז צ"ע).

¹¹⁸³ ואם אותה שראויה לראות בדקה עצמה ומצאה טהורה [היינו שבדקה מיד וכו"ל סעיף נא], ואותה שאינה ראויה לראות לא בדקה, יל"ע אם נטמאה אותה שאינה ראויה לראות (לחם ושמלה ס"ק ס, שיעורי שבה"ל סק"א).

¹¹⁸⁴ ראה לעיל סי' קפט סכ"ט אימתי מוגדרת זקנה.

¹¹⁸⁵ ואפילו אחת זקנה ואחת זקנה מופלגת, אין תולות זו בזו ושתיהן טמאות, שלא חילקו חכמים בכך (בדה"ש ס"ק תפח).

¹¹⁸⁶ יל"ע אם דוקא כשנמצא במרחק שוה לשתיהן, אבל אם נמצא קרוב יותר לאחת מהן, אם תולין בקרובה, וצ"ע (שיעורי שבה"ל סק"ז).

¹¹⁸⁷ וה"ה אשה אחת שישבה במקום מסויים ונמצא כתם בסמוך, ואומרת ברי לי שלא ישבתי שם, לא מהני וטמאה לדעת הט"ז, ואילו לדעת הש"ך נאמנת וטהורה, ואפשר להקל בזה עם עוד סניף (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"מ).

נג. ¹¹⁸⁸היא דאמרינן נמצא דם בחלוק או מטה או ספסל כולן טמאות, אם נתעסקה אחת בכתמים¹¹⁸⁸, כולן טהורות, שכולן תולות בה והיא תולה בכתמים:
 נד. ¹¹⁸⁹אינן בכתמים משום וסת¹¹⁸⁹. כיצד, מצאה כתם בראש חודש, אפילו שלש פעמים, לא קבעתו ולא עוקרתו¹¹⁹⁰. חוץ מכתמי¹¹⁹¹ עד הבדוק לה¹¹⁹², שהם מטמאים בכל שהן, והרי הן כראיות לכל דבר¹¹⁹³:

קיג. ולא עוקרתו - היינו כגון אם היה לה וסת קבוע בראש חודש, וג' פעמים לא ראתה בר"ח, וג"פ מצאה כתם ביום ה' בחודש, לא אמרינן דנעקר וסת של ר"ח לגמרי, אלא הוי כלא קבעה וסת אחר, שאם תחזור ותראה פעם אחת בר"ח, חוזרת לחוש לוסתה הקבוע (רע"א).
 קיד. חוץ מכתמי עד הבדוק לה - ואשה מוכת שחין, פשוט שכתמיה טהורים, אפילו אם בשעת וסתה לא בדקה עצמה, ואח"כ מצאה כתמים, וכן בז' נקיים. ואמנם אם מצאה כתם ממראה טהור, ובקצהו יש מראה אדום, ונראה שהכל כתם אחד, כגון שהוא מתפשט סביב המראה הטהור כעין קו, י"א דטמאה, שזה ודאי בא מהמקור יחד עם המראה הטהור (ט"ז). וי"א דתלינן שהדם

¹¹⁸⁸ היכא שנמצא הדם על מטה או ספסל, מיירי שנתעסקה סמוך למטה ולספסל, אבל אם התעסקה במקום אחר, ולא ידוע שהתלכלכה מזה, אין לתלות בו הכתם שנמצא על המטה והספסל, וכדאיתא לעיל סוף סעיף יא (בדה"ש ס"ק תקב).

¹¹⁸⁹ ואפילו הכתם ודאי מגופה, כל שלא הרגישה בו, אינה צריכה לחוש לוסתות, ולא לעונה בינונית (חוט שני סקמ"ג אות ב-ג). והרואה ראייה בלא הרגשה, י"א שאינה חוששת לזה משום וסתות (שו"ע הרב ס"ק קכב, וראה גם חזו"א סי' פ סקט"ז שהסתפק בזה). וי"א שצריכה לחוש משום וסתות (אג"מ ח"ג סי' מו אות ב, שיעורי שבה"ל סק"ד לחומרא, מראה כהן עמ' קכז).

הנוטלת גלולות הגורמות לסילוק המחזור, ורק רואה כתמים יום או יומיים, יש לברר היטב אם ראתה בלא הרגשה, ואם אכן כן, אין בהם משום וסת. אמנם אם באים כל פעם ביום קבוע, נראה שאם בא ביום שהיה בו יום וסתה ובפרט אם הכתם יותר מכשיעור, חייבת בבדיקה לחומרא, ואם תמצא דם יש חשש ראייה בהרגשה (שו"ת שבה"ל ח"י סי' רנב סק"ב).

ואשה שרגילה לראות כתם לפני בא ראייתה, אם יש הפסקה של מעת לעת בין הכתם לראייה, מונה וסתות רק מהראייה (שו"ת שבה"ל ח"ג סי' קיח, אג"מ ח"ג סי' נא וסי' מו אות ב), וה"ה אם אין הפסקה של מעת לעת אלא שבדקה עצמה בין הכתם לראייה, ומצאה טהורה (אג"מ שם), וי"א שאם עבר יום ולילה שהיה נקי חוששת לשניהם (חוט שני סי' קפד ס"ו סק"ג אות ג). ואם הכתם בא סמוך לראייתה, י"א שאם ראתה כן ג"פ או שהוסת מגיע בלא הרגשה, מונה מהכתם, ואפילו אם הכתם פחות מכגריס וטהורה, מ"מ בחודש הבא חוששת מזמן הכתם (אג"מ שם), וי"א שהעיקר שחוששת לראייתה, והמחמיר לחוש גם לכתם משום וסת יש לו על מי לסמוך (שבה"ל שם). ואמנם יש אופנים שצריכה לחוש לו משום וסת הגוף, ראה לעיל סי' קפט ס"ט אות 990. וכל זה במציאת כתם, אבל אם בדקה עצמה ומצאה דם, ואחר זמן בא ראייתה, לכו"ע חוששת מזמן בדיקת העד, ואם היה יום שלם נקי באמצע, ראה לעיל סי' קפד ס"ו אות 752 אם צריכה לחוש גם לראייתה.

¹¹⁹⁰ וה"ה אם ראתה ב' פעמים בר"ח, ובפעם השלישית מצאה כתם בלבד, לא קבעה וסת לר"ח (פרישה ס"ק צא, חוט שני סקמ"ג אות א).

¹¹⁹¹ היינו שמצאה דם על עד בדיקה שבדקה בו.

¹¹⁹² ואם מצאה בקינוח מבחוק, אינה חוששת בזה משום וסת (חוט שני ס"ק מד אות א, שיעורי שבה"ל סק"ו). אך אם מצאה בקינוח סמוך ממש אחר תשמיש, או סמוך ממש אחר הטלת מי רגלים [באופן שצריכה לחוש שראתה בהרגשה, כמבואר בסי' קפז ס"א וסי' קצא ס"א], חוששת משום וסת (שו"ת בית שלמה ח"ב סי' ז, חוט שני ס"ק מד אות ג).

¹¹⁹³ ואם התקלקלה בבדיקת ז' נקיים, י"א שצריכה לחוש לוסתות (חוט שני סקמ"ד אות ד, הגרי"ש אלישיב מובא במראה כהן עמ' קכח). ואמנם אם לא עבר יום אחד נקי בלא דם [ע"י בדיקה], אינה צריכה לחוש לוסתות (חוט שני סקמ"ד אות ד). וי"א שאינה צריכה לחוש לוסתות בז' נקיים (שו"ת בית שלמה ח"ב סי' ז בהגהה מבן המחבר, הגאון מטשעבין והגרצ"פ פרנק כמובא בשערי טהרה סי' עא, וכן מובא בשם כמה זקני הוראה בבדה"ש ס"ק תקיג, ובתשובות והנהגות ח"א סי' תצו). וי"א שכל דם שנמצא בבדיקת עד, אין לחוש לו משום וסתות אא"כ ראתה ג"פ כל פעם באותו יום (שו"ת הרי בשמים ח"א סי' צח, שיעורי שבה"ל סק"ז, וכ"כ בתשובתו בסוף ספר מראה כהן עמ' קפז). וי"א שחוששת אפילו בפעם אחת (אגרות משה ח"ב סי' סח, קנה בושם סעיף נ"ד). ואם היה על העד מראה שמטמאים מספק אבל אינו דם ברור, י"א שאין חוששת לו משום וסת (אג"מ ח"ב סי' סח, וכ"ה בשו"ת חשב האפוד ח"א סו"ס קכו). ולענין אם ראתה רק טיפת דם זעירה על העד, ראה להלן אות 1195. ומכל מקום לענין עונת אר"ז ועונת הפלתי בעונה בינונית, ודאי אין להחמיר בדם הנמצא בבדיקת עד (מראה כהן עמ' קכח).

ולענין אשה שראתה דם בבדיקת עד ולמחרת בא הוסת, לאימתי חוששת לוסתותיה, ראה לעיל סי' קפד ס"ו אות 752.

נתערב במראה הטהור בעודו לח, והטבע דחה האודם לצדדים, וטהורה (מעיל צדקה וסד"ט בגל' מהרש"א, ובהג' חת"ס)¹¹⁹⁴.
קטו. עד הבדוק לה - אבל בעד שאינו בדוק, אפילו מצאה יותר מכגריס, אין חוששת לו משום וסת (ט"ז).
קטז. בכל שהן - אפילו פחות מכגריס¹¹⁹⁵ (ש"ך).

סימן קצא - דין אשה שמצאה דם בהשתנה, ובו סעיף אחד:

א. ¹¹⁹⁴האשה שהשתנה מים ויצא דם עם מי רגליה, בין שהשתנה והיא עומדת בין שהשתנה והיא יושבת, הרי זו טהורה. ¹¹⁹⁵ואפילו הרגישה גופה ונודעזה אינה חוששת, שהרגשת מי רגליה היא זו, שאין מי רגלים מן החרר, ודם זה דם מכה הוא בחלחולת או בכוליא¹¹⁹⁶. הגה: ¹¹⁹⁷ויש אומרים דאין להתירה אלא ביושבת והשתנה, אבל בעומדת אם מקלחת לתוך הספל ונמצא שם דם טהורה, אבל אם שותתת¹¹⁹⁷ על שפת הספל ונמצא שם דם טמאה, דהואיל [והמקום] צר חוזרין למקור ומביאים דם. ¹¹⁹⁸ויש אומרים דאפילו ביושבת אין להתיר אלא במקלחת ונמצא הדם תוך הספל, אבל על שפת הספל טמאה, ובעומדת בכל ענין טמאה. והכי נהוג¹¹⁹⁸. ¹¹⁹⁹ודוקא כשנמצא הדם בספל שהיא משתנת שם לחוד, דידוע שהוא ממנה, אבל אם נמצא בספל שאיש ואשה מטילין שם מים, טהורה בכל ענין¹¹⁹⁹. וכל זה אם נמצא דם במקרה, ¹²⁰⁰אבל אשה שרגילה לראות דם במי רגליה ומרגשת כאב בשעה שמטלת מים כגון החלי שקורין האריין וינ"ד, נראה דיש להתיר בכל ענין, דהא אכא ידים מוכיחות שיש לה מכה המכאיב אותה בהטלת מי רגלים וממנו הדם יוצא.

¹¹⁹⁴ ראה גם לעיל סעיף ה אות 1054.

¹¹⁹⁵ אפילו ראתה דם כל שהוא, מונה ממנו וסתות (שו"ת חת"ס סי' קסו סק"ב). וי"א שאם ראתה טיפת דם זעירה על העד, אין לחוש בזה לוסתות (הגרי"ש אלישיב הובא במראה כהן עמ' קכח).
¹¹⁹⁶ ולנוהגים כמחבר, אם היתה יושבת על שפת הספל ומקלחת לתוך הספל, ונמצא דם רק על שפת הספל ולא בתוכו, י"א שטהורה (ב"י בדעת הרשב"א). וי"א שטמאה (חזו"א סי' צ סק"ב, חוט שני סק"ב אות א).

¹¹⁹⁷ היינו שאינם יוצאים בקילוח, אלא נוטפים מגופה.

¹¹⁹⁸ והמוצאת כתם סמוך מיד אחר הטלת מי רגלים, י"א שחוששים שהיתה כאן הרגשה, ואין בזה קולת כתמים, ולפיכך אפילו אם נמצא פחות מכגריס או על דבר שאינו מקבל טמאה, טמאה (חור"ד סי' קצ סק"א). וי"א שדינו ככתם (סד"ט סי' קצ סקצ"ג ד"ה וכן נראה, חזו"א סי' צ סק"א). ומ"מ לענין וסתות ודאי אין חוששים (שיעורי שבה"ל סי' קצ ס"י סק"ג).

ולמעשה, אשה שקנחה אחרי הטלת מי רגלים ומצאה דם על הקינוח, אם קינחה מיד ממש אחר גמר ההטלה, וכגון מחמת שהניחה איזה תינוק לבדו שבוכה, או שהניחה כלי על האש וכדומה, יש לחוש שמא ראתה הדם בהרגשה, וטמאה גם בפחות מכגריס וכדומה. אבל אם לא מיהרה לקנח אלא ישהה עד שיצאו כל הטיפין, ולא הרגישה כלום, דינו ככתם, ואינה טמאה אלא אם יש בדם כשיעור גריס ועוד (אג"מ י"ד ח"ד סי' יז אות יג). ובדרך כלל המצוי הוא שאינה מקנחת תיכף וסמוך למי רגלים, וכגון עד שלוקחים את הנייר לקנח בו, ואז דינו ככתם, ולפיכך אם נמצא על נייר טואלט צבעוני, טהורה, וכן אם נמצא פחות מכגריס, טהורה (חוט שני סק"ב אות ד). וי"א להקל רק כקינחה אחרי דקה, ואם הוא דם ממש, אין להקל גם אחרי דקה אלא בשעת הדחק גדול (שיעורי שבה"ל סי' קצ ס"י סק"ג). ודע דהקולא במצאה פחות מכגריס, הוא דוקא אם קינחה גם סביבות אותו מקום, כמבואר לעיל סי' קצ ס"ה אות 1059. ואמנם אם מצאה יותר מכגריס, אין מקילים, אף שמצאה על נייר ונקטינן שנייר אינו מקבל טמאה (חוט שני סק"ב אות ד. דבאופן זה יש כמה צירופים להחמיר: א. י"א דנייר מקבל טמאה [ראה לעיל סי' קצ ס"י סק"ג לא]. ב. יש מחמירים בדבר שאינו מקבל טמאה המונח על דבר המקבל טמאה [ראה לעיל סי' קצ ס"י סק"ג לב]. ג. שמא חשיב שנמצא על גופה, כיון שנטלתו מגופה [ראה לעיל סי' קצ ס"י אות 1084]. ד. יש לחוש שמא בא בהרגשה). ולענין אם היה לה כאב בשעת ההטלה, ראה להלן סק"ז.

¹¹⁹⁹ ולענין בית הכסא שבזמננו שמורידים בו המים, אם רבים משתמשים בו, הרי הוא נחשב אינו בדוק ותולה שהכתם מעלמא, אבל אם אין רבים משתמשים בו, אם ברור שהורידו את המים קודם שהשתמשה שם, הרי זה נחשב בדוק ודינו כמבואר כאן. ואם נמצא במקום שאין המים שוטפים שם, אם יש שם איש שמשמש שם, הרי היא טהורה, וכן אם יש עוד אשה שמשתמשת שם ואפשר לתלות בה [כדלעיל סעיף נב], תולה בה וטהורה (חוט שני סק"ב אות ג). וי"א שאם לא הסתכלה קודם לראות אם המקום נקי, דינו כעד שאינו בדוק, ואפשר להקל בכתם עד כגריס. ואף שהמושב מחובר לקרקע ואינו מקבל טמאה, מ"מ ראוי להחמיר (שיעורי שבה"ל סק"ח).

ואפלו אם מצאה דם אחר הטלת מי רגלים, כשמקנתה עצמה, טהורה, דמאחר דמרגשת כאב ואינה מוצאה דם רק אחר הטלת מי רגלים, ודאי דם מכה הוא. אך יש מחמירין שלא להתיר רק באשה שיש לה וסת להצריכה בדיקה, ¹²⁰⁰דהינו קדם שתשתין, תבדק עצמה היטב בהרין ובסדקין ואם לא תמצא דם תכניס מוך נקי על המקור בפנים, ותשתין ותקנה עצמה יפה ממי רגליה ותוציא המוך, אם נקיה היא הוכחה גדולה דאין הדם מן המקור, והכי נהוג. ואם בדקה עצמה ג' פעמים בכחאי גוני ומוצאה המוך נקי, מתרת אחר כך בלא בדיקה שלא בשעת וסתה, דחזקה דדם מכה הוא מאחר שאינה מוצאה אותו רק אחר שהשתינה. וכל זה דוקא שמרגשת כאב עם מי רגליה, ¹²⁰¹אבל אם אינה מרגשת כאב ובודקת עצמה אחר הטלת מים ומוצאה דם, אם לא מוצאה דם במי רגליה ודאי טמאה, אבל אם מוצאה דם תוך מי רגליה וגם על העד שבדקה עצמה בו, ¹²⁰²יש אומרים שהיא טמאה, דלא התירו רק דם שנמצא תוך מי רגליה, ¹²⁰³ויש אומרים שהיא טהורה דדם שנמצא תולין שעדיין נשאר מתמצית מי רגליה, ויש להחמיר, ¹²⁰⁴מיהו אינה צריכה לבדוק אחר זה ¹²⁰⁰. ואפילו אם היתה רגילה לראות אם בדקה עצמה שלש פעמים ומוצאה טהורה, שוב אינה צריכה בדיקה. ואם אינה רגילה לראות רק לפרקים, קובעת לה וסת אם הוא בדרך קבע, בין וסת שוה בין וסת דילוגין. ¹²⁰⁵ואם אינה מוצאה דם אחר כך כשבודקת עצמה רק קרמין קרמין כמו חול וחציץ אדום, ונמצא כזה גם כן במי רגליה, ובשעת וסתה או לפעמים אחרים רואה דם ממש כשאר נשים, ואינה מוצאת אותו חול רק אחר מי רגליה, טהורה, דאינו דם רק חול שדרכו להוולד בכליות:

- א. והיא עומדת - בין אם מקלחת ובין אם שותתת (ש"ך).
- ב. על שפת הספל - וכ"ש אם שותתת לתוך הספל (ש"ך).
- ג. אלא במקלחת - היינו דאינה טהורה אלא ביושבת על שפת הספל ומקלחת לתוך הספל, ונמצא דם רק בתוך הספל ולא על שפתו. אבל אם נמצא על שפתו טמאה. וכן אם ישבה על אמצע הספל, אפילו נמצא דם רק בתוך הספל, טמאה ¹²⁰¹ (ש"ך).
- ד. בכל ענין טמאה - אפילו עומדת על שפת הספל ומקלחת לתוך הספל, ונמצא דם רק בתוך הספל (ש"ך).
- ה. טמאה - ואם אירע כן לאשה זקנה שכבר אינה רואה דם נדות כלל, י"א דטהורה אפילו בעומדת, וכ"ש ביושבת, כיון שכתמיה טהורים (פנים מאירות בפת"ש). אמנם הפוסקים תמהו, דודאי כתמיה טמאים כמבואר לעיל סעיף נב (סד"ט ופת"ש).
- ו. טהורה בכל ענין - דוקא בנמצא תוך הספל על המים, ולא כשנמצא על שפת הספל (ש"ך) ¹²⁰².
- ז. אחר הטלת מי רגלים - י"א דאין להתיר כשמוצאת דם אחר הטלת מי רגלים, אלא אם כואב לה בשעת ההטלה ומוצאה דם גם במי רגליה, או אם לא מוצאה תוך מי רגליה, אך כואב לה הרבה בשעת ההטלה ממש, וגם בדקה קודם ההטלה ומוצאה נקיה, ואח"כ הכניסה מוך בפנים, והטילה מי רגלים. אבל אם אינה מרגשת כאב בשעת הטלה ממש, אין להתירה, אע"ג דמרגשת כאב קודם לכן ואח"כ (צמח צדק בפת"ש). וי"א דאפילו אם לא כאב לה בשעת ההטלה ממש, רק אח"כ מיד, ואז מוצאה דם, טהורה ע"י הבדיקה שכתב הרמ"א (סד"ט בפת"ש). ומ"מ יש להחמיר לכתחילה, ולעיין היטב קודם שמיקל בזה (שבות יעקב בפת"ש).
- ח. רק באשה שיש לה וסת - הוא הדין אשה שאין לה וסת, אם רואה לפעמים דם כרגיל שלא בשעת צרכיה, אבל אשה שאין לה וסת, ואינה רואה דם אלא בשעת צרכיה, לא מהני לה הבדיקה, שאם לא נטמאנה מדם זה, לא תהא טמאה לעולם (ש"ך).
- ט. שיש לה וסת - ואף אשה שאין לה וסת, אם יש ימים שלא רגילה לראות בהם, מהני לה בדיקה בימים אלו כאשה שיש לה וסת (ש"ך).

¹²⁰⁰ ודע, דאחר הטלת מי רגלים אין חיוב בדיקה כלל, ואף אינו חומרא להסתכל על נייר הקינוח לאחר עשיית צרכים, ואפילו בז' נקיים, ורק גורם קלקולים (שיעורי שבה"ל סק"כ). וראה עוד לעיל סי' קצ ס"י אות 1084.

¹²⁰¹ וי"א דבזמננו אין אנו בקיאים בין שותתת למקלחת ובין שפת הספל או תוכו, ואין להקל רק בצירופים (בדה"ש סק"ט, שיעורי שבה"ל סק"ז). וי"א דאם ידוע בודאי שהדם בתוך הספל, יש להקל, אבל אם הדבר מסופק, יש להחמיר (חוט שני סק"ב אות א).

¹²⁰² וכן פסק החו"ד סק"ה. אמנם דעת שאר הפוסקים להקל אף בנמצא על שפת הספל (פלתי סק"ג, תורת השלמים סק"ג, סד"ט סק"ג, חכמ"א כלל קיד ס"ד).

י. ולהצריכה בדיקה - וה"ה לענין אשה שבבדיקתה מוצאת דם למטה במקום אחד, תכניס מוך נקי במקור, ואח"כ תבדוק למטה באותו מקום, ואם עדיין תמצא דם, תוציא המוך, ואם הוא נקי, יש הוכחה שהדם הוא מהצדדים. וכן אשה שמוצאת בבדיקתה קורט דם כחודו של מחט, ג"כ תעשה בדיקה כנ"ל. אמנם אם בדקה בדיקה זו בימים שמסולקת דמים, כגון בימי מניקותה, יש להסתפק אם יועיל אחרי ימי מניקותה, לכן תנסה אז שוב (נוב"י בפת"ש). וי"א שאין לסמוך על בדיקה זו להתיר דם הנמצא בפרוזדור, אא"כ יש לה כאב, שעיי"ז מוכח שיש לה מכה המוציאה דם (חוו"ד בפת"ש).

יא. ואם בדקה עצמה ג' פעמים - י"א דהא דבעינן ג' פעמים היינו דוקא אם לא מצאה דם כלל בבדיקה. אבל אם היה דם במי הרגלים או בקינוח שאחריו, ואילו המוך היה נקי, אז מוכח שיש לה מכה במקום המי רגלים, ואפילו בפעם אחת סגי (דגול מרכבה ונוב"י בפת"ש)¹²⁰³.

יב. שלא בשעת וסתה - אם רואה גם וסת רגיל, כשתראה דם כרגיל, תפסיק בטהרה ותספור ז' נקיים, ואפילו אם יוצא לה דם עם המי רגלים בתוך ז' נקיים, אין לחוש לכך. אמנם אם פסק וסתה לגמרי ואינה רואה כי אם במי רגליה, אזי ביום וסתה או בעונה בינונית, תחזיק הדם שעם המי רגלים לדם טמא, ואינה יכולה להתחיל לספור ז' נקיים, עד שתפסיק בטהרה ע"י שתטיל מים פעם אחת נקיים בלא דם, או שתבדק שוב בבדיקה הנ"ל, שעיי"ז ידעינן שאינו דם מהמקור¹²⁰⁴ (חת"ס בפת"ש עפ"י אבני מילואים).

יג. שמרגשת כאב עם מי רגליה - ואם יש כל כאב בכל עת, תלינן שיש לה מכה, אף אם לפעמים אינה מרגשת בכאב לפי שעה (ט"ז).

יד. רק קרטין וכו' - אבל אם מצאה בבדיקתה גם דם, טמאה (ש"ך). והקרטין עצמו אין צורך לבדוק אם נימוחים אם לאו, דאפילו אם נימוחים ביד ונעשים דם, טהורה (ש"ך וט"ז).

טו. רק אחר מי רגליה - והמוצאת קרטין בבדיקה שלא בשעת הטלת מי רגליה, יש מי שדן לטהר אותה מצד הקרטין עצמו, או מצד שיש לה כאב (ט"ז). וי"א שהסומך על הוראה הנ"ל מתיר איסור כרת (חכם צבי בפת"ש). ודבר זה וכיוצא בו לא ניתן לכל רשות לכל מורה לפסוק הדין בזה, כי אם לגדולי הדור¹²⁰⁵ (פת"ש).

סימן קצב - דיני כלה הנכנסת לחופה, ובו ה' סעיפים:

א. ¹²⁰³ תבעוה לינישא ונתפייסה, צריכה לישב שבעה נקיים¹²⁰⁶, בין גדולה בין קטנה, ואפילו בדקה עצמה בשעת תביעה¹²⁰⁷ ומצאה טהורה, שמא מחמת חימוד ראתה טיפת דם כחרדל ולא הרגישה בו. ומונה ז' ממחרת יום התביעה ¹²⁰⁴ ואינה צריכה הפסק טהרה, שאף על פי שלא בדקה ביום

¹²⁰³ וי"א דלעולם בעינן דוקא ג' פעמים, כיון שבדיקה זו אינה בירור ודאי (חוו"ד סק"ח).

¹²⁰⁴ וגם לבדיקה של ז' נקיים צריכה לעשות כן פעם אחת (אבני מילואים שם).

¹²⁰⁵ ואמנם לפעמים מוצאים בבדיקה נקודות קטנות אדומות שכמעט אינן נראות בעין, ראה לעיל סי' קפח ס"ד אות 916.

¹²⁰⁶ לענין קביעת תאריך הנישואין, יש לקבוע בזמן שיאפשר לה להטהר קודם הנישואין, ראה להלן אות 1231. וכן יש לוודא שלא יחול ליל הנישואין בעונת הוסת, בין וסת קבוע ובין שאינו קבוע או עונה בינונית, אבל מותר לקבוע בעונה האסורה משום חומרת האור זרוע, או חומרת הפלתי. ואם חלו הנישואין אחר עונה בינונית וקודם יום וסת ההפלגה, ויש חשש שהוסת עלול להגיע בימים הללו, צריכה בדיקה קודם תשמיש, אבל אינה צריכה בדיקה קודם היחוד או חיבוק ונישוק (חוט שני סק"א אות ז-ט). וראה עוד לעיל סי' קפד ס"י אות 774. ולענין הנוטלת כדורים המונעים מהוסת לבא, אם מותרת לשמש בעונת וסתה, ראה לעיל סי' קפד ס"ח אות 759.

¹²⁰⁷ ואפילו היה לה מוך דחוק כל שעת התביעה, ולא מצאה דם, אין להקל, וכ"ש דלא מהני מה שלבשה בגד הסמוך לגוף (שיעורי שבה"ל סק"ד).

התביעה להפסיק בטהרה, מונה מיום המחרת¹²⁰⁸ ז' נקיים¹²⁰⁹. ומיהו צריכה בדיקה¹²¹⁰ תוך ז' (ק"ב) בל יום לכתחלה¹²¹¹, מיהו בדיעבד אם לא בדקה עצמה רק פעם אחת תוך ז' סני):

א. בין גדולה בין קטנה - ואף אם היא זקנה ומסולקת דמים, צריכה לישב ז' נקיים (גבעת שאול בפת"ש). וכן מעוברת, כגון מחזיר גרושתו¹²¹² צריכה ז' נקיים (תורת השלמים בפת"ש). וה"ה בנתעברה מנואף ועתה באה לינשא לו, צריכה ז' נקיים (שו"ת הרדב"ז ומקום שמואל בפת"ש)¹²¹³.

ב. שמא מחמת חימוד - ואשה שהיא לפעמים שוטה ולפעמים בריאה, וספרה ז' נקיים לחימוד בשעת שטותה ע"י נשים פקחות, יש להסתפק אם רשאית לסמוך על כך בשעה שהיא בריאה, דיתכן שעתה מתעורר לה החימוד (בית שמואל בפת"ש וברע"א). ויש מי שהוכיח להקל (חת"ס בפת"ש).

ג. חימוד - ואף כלה שלא ראתה את החתן יש לה חימוד, ולפיכך מהני לה ז"נ קודם גם שראתה, ולא חיישינן לחימוד חדש כשטראהו, והמחמיר תבא עליו ברכה¹²¹⁴ (חת"ס בפת"ש)¹²¹⁵.

ד. ממחרת יום התביעה - אמנם אם עשו שידוך ועדיין לא כתבו תנאים, וספרה ז' נקיים, לא עלו לה, כיון שלא סומכת דעתה, ואחרי כתיבת התנאים צריכה לספור שוב ז' נקיים¹²¹⁶ (חמודי דניאל בפת"ש). וכן שומרת יבם שקודם החליצה השתדכה עם אחר ושמרה ז' נקיים, לא עלו לה כיון שלא סומכת דעתה, ואחרי החליצה צריכה לספור שוב ז' נקיים (שער אפרים בפת"ש).

ה. ואינה צריכה הפסק - וכהיום נהגו להפסיק בטהרה, ולבדוק כל שבעה. אך בדיעבד אפילו לא הפסיקה בטהרה, ולא בדקה אלא פעם אחת בז' נקיים, סגי (ש"ך)¹²¹⁷.

ב. ק"שבעת ימים הללו מונים אותה משעה שהיא סומכת בדעתה¹²¹⁸ ומכינה עצמה לחופה, ק"אף על פי שלא נתקדשה עדיין. הגה: ק"וייש לסמוך הטבילה¹²¹⁹ סמוך לבעילת מצוה בכל מה דאפשר,

¹²⁰⁸ ולענין אם צריכה להמתין ה' ימים קודם שתתחיל למנות ז' נקיים, ראה סי' קצו סעיף יא ס"ק לד.

¹²⁰⁹ וצריכה ללבוש בגדים נקיים ולבנים, וכן תציע במטתה סדין לבן ונקי (חוט שני סק"א אות ה).

¹²¹⁰ בתולה שאינה יכולה לבדוק בעומק, עליה לבדוק עד היכן שיכולה, כמבואר להלן סי' קצו סעיף ו אות 1422.

¹²¹¹ וי"א שצריכה לבדוק כל יום ב' פעמים (תוס' יומא יח; וכ"ה במהרי"ק המובא בבי"ס"ג, וכן מוכח בפוסקים בענין של נדחו נישואין בין בדיקת שחרית לבדיקת ערבית), ולמעשה מחמירים כן לכתחילה (שיעורי שבה"ל סק"ח).

¹²¹² לענין מחזיר גרושתו, וכן גר וגורת, ראה להלן סעיף ה.

¹²¹³ אשה שהוציאו את רחמה, ואינה טמאה נדה מלפני כן, אינה צריכה ז' נקיים מחשש חימוד, אם לא מחומרא בעלמא, אבל ודאי לא תברך על הטבילה (שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קכב). וראה עוד לעיל סי' קפג אות 721 לענין ספירת ז' נקיים של אשה זו). אמנם אשה שמחמת מחלה עברה טיפול ע"י הקרנות ברחם, ובטל ממנה דם הוסת באופן שלא יחזור לעולם, יש להחמיר לכתחילה (שיעורי שבה"ל ס"ה סק"א).

¹²¹⁴ והעיקר להקל, כיון שכל הדורות נהגו בזה היתר (שו"ת בית שלמה ח"ב סי' מ, הגרש"ק בשירי טהרה סי' קצב תשובה ז). וגם להחמיר, אם ראתה תמונתו וגם יודעת מהותו לגמרי, אין מקום עוד לחומרא זו (שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קיא סק"ה).

¹²¹⁵ כלה שלא ידעה כלל מענין ביאה, יש לעיין אם עלו לה ספירת הנקיים (שיעורי שבה"ל סק"ב). וי"א דעלו לה, כיון שיש לה חימוד בהרגשה כללית (חוט שני סק"א אות יג).

¹²¹⁶ דבר זה מצוי באלמן ואלמנה וכדומה שמסכמים בעל פה שינשאו ואינם כותבים תנאים ולא עושים קנין. ואמנם אם התחילו להוציא ממון לצרכי הסעודה, הוי גמירות דעת, דחזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידו (שו"ת מהרש"ם ח"א סי' צה). וי"א דאיכא סמיכות דעת אף בדיבור (שו"ת שבה"ל ח"ד סי' קד).

¹²¹⁷ הדינים האמורים בסעיף זה אמורים באשה הטהורה מנדות, וצריכה להטהר רק מחמת חשש דם חימוד, אבל הבתולות בזמננו שאינן טובלות לנדות, אין לה שום קולא, וצריכה להטהר בהפסק טהרה וז' נקיים כדין הנטהרת מנדות המבואר לקמן סי' קצו. ומ"מ יש בזה נפ"מ בזמננו לאלמנה וגרושה שנטהרה מנדות, ועתה באה להנשא שנית, וכן בבתולה שספרה ז' נקיים ואח"כ דחו את הנשואין, שצריכה ז' נקיים שנית מחמת חימוד, כדלהלן סעיף ב.

¹²¹⁸ גרושה או אלמנה שצריכה להמתין מלינשא צ"א יום דשמא היא מעוברת מהראשון, יכולה לספור ז' נקיים שלה בשבוע האחרון של ימים אלו, כדי להנשא ולבעל תיכף כעבור הצ"א יום (ר"ש קלוגר בקנאת סופרים, בדה"ש סקי"ט).

¹²¹⁹ ומברכת על הטבילה אף כשטהורה מנידות (החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' כו, שיעורי שבה"ל סק"ד). והמנהג שאינה מברכת שהחיינו על הטבילה (שו"ת חת"ס או"ח סי' נה). ולענין אם יכולה לטבול ביום, ראה להלן סי' קצז ס"ג.

והמנהג לטבול הכלה ליל¹²²⁰ ד' אף על פי שלא תבעל קודם מוצאי שבת, אבל אין להרחיק הטבילה מן הבעילה יותר מזה¹²²¹. ואם לא תבעל במוצאי שבת, יש לה לבדוק עצמה בכל יום¹²²² עד בעילת מצוה¹²²³, וירוקא לכתחלה, אבל בדיעבד אין להחמיר אם בדקה רק פעם אחת תוך ז'. וכל חתן ישאל לכלה קודם שיגע בה, אם שמרה ז' נקיים:

ו. לסמוך הטבילה וכו' - חתן הרוצה לבעול בעילת מצוה ביום חופתו אחר החופה קודם הלילה בבית אפל, אסור (אבן שהם בפת"ש).

ז. לטבול הכלה - ואודות המנהג הרע שנהגו שמושיבים החתן אצל הכלה קודם הקידושין ומחבקה ומנשקה, עיין בשל"ה שדיכר מרורות וכו' (באר הגולה). ועם כל זה אין חיוב להוכיחם בדברים, מאחר שאינו מפורש בתורה, ומנוסה וברור לנו שלא יקבלו, ואמרינן מוטב שיהיו שוגגין וכו' (מעיל צדקה בפת"ש).

ח. ישאל לכלה וכו' - עכשיו לא נהגו כך, ונראה שסומכים על מה שהשושבינים רגילים להודיע לחתן אם היא טמאה¹²²⁴ (ש"ך).

ג. אם רחו הנשואין מחמת איזו סבה, אף על פי שישבה ז' נקיים צריכה לחזור ולישב ז' נקיים (ולטבול) כשיתפשרו לעשות הנשואין, (אף על פי שבדקה עצמה תמיד בימים שבינתיים, לא מהני):

ט. אם רחו הנשואין - היינו שדחו הנשואין, ולא סיכמו על מועד אחר. אבל אם באותו מעמד סיכמו על מועד אחר לנישואין, אין צריכה ז' נקיים מחדש (ש"ך). וי"א דה"ה אם הדחיה והקביעות היו באותו יום בין בדיקת שחרית לערבית, אינה צריכה ז' נקיים מחדש (ב"ח בתשובה ומהריט"ץ בסד"ט ופת"ש). וי"א שאף כשלא סיכמו על מועד אחר, מ"מ אם לא נדחה בבירור שחשבו שעדיין יתפשרו ותהיה הסעודה למחר, או אפילו אם צד אחד גמר בדעתו שאינו רוצה להנשא, אך הצד השני רודפים אחריו לפתותו עד שנתפתה להם, אף שזה נמשך יום או יומיים, אין זה נקרא דחיית נישואין¹²²⁵ (ט"ז). וכל זה אם קבעו את המועד החדש לזמן קרוב, אבל אם קבעו על זמן רחוק, באופן שנתבטלו ההכנות שהכינו כבר לנישואין, צריכה ז' נקיים מחדש מזמן שמתחילה את ההכנות למועד השני (חוו"ד בפת"ש).

י. דחו הנשואין - ואם נתפרדה החבילה ובאותו מעמד הסכימה הכלה לישא איש אחר, ונכנסה לחופה עם השני מיד באותו היום, יש חימוד חדש, וצריכה לספור ז' נקיים מחדש (ש"ך, ט"ז). ואפילו אם לא נפרדו מחמת קטטה אלא סתם נתרצו לאחר (חת"ס בפת"ש). ואם אחרי הריצוי עם השני חזר החתן הראשון ונתרצה עמה, צריכה ג"כ ז' נקיים מחדש (ט"ז).

יא. מחמת איזה סיבה - ובאופן שהחתן לא הגיע לנישואין, ולמחרתו הגיע שליח מהחתן והודיע שאירע לו אונס בדרך ויבא תוך יום או יומיים, ועשו החופה אחרי ב' או ג' ימים, י"א שאינה צריכה לספור ז' נקיים מחדש, אפילו לא בדקה עצמה בימים אלו, אם לא עברו ז' ימים בלא בדיקה (ש"ך), וי"א שצריכה ז' נקיים מחדש (ט"ז), ויש שהכריע להקל, אך שהכלה תבדוק עצמה בשעה שבא השליח ותמצא טהורה (תורת השלמים¹²²⁶).

¹²²⁰ לענין אם כלה יכולה לטבול ביום, ראה להלן סי' קצז סעיף ג.

¹²²¹ ולמעשה לפי המנהג מותר להרחיק ד' לילות לכתחילה (סד"ט סק"ז).

¹²²² ואף אם מקדימה רק ד' ימים, צריכה לבדוק כל יום (מחצה"ש, סד"ט סק"ח, וחכמ"א כלל קטו ס"ג). ובדיעבד אם לא בדקה בימים שבין הטבילה לנישואין, י"א שאם עברו ז' ימים רצופים בלא בדיקה, צריכה למנות שוב ז' נקיים (ב"ח, סד"ט סק"ט, לחם ושמלה סק"ב, חכמ"א כלל קטו ס"ג). וי"א שבדיעבד אינה צריכה לחזור ולספור (פלת"י סק"ב, חוו"ד סק"ד, ומחצה"ש). והדעת נוטה להקל כן (שיעורי שבה"ל סק"ט).

¹²²³ ואם אחר הנשואין לא נבעלה בלילה הראשון, י"א שצריכה לבדוק כל יום עד הבעילה (לחם ושמלה סק"ט, חוט שני סק"א אות יב, בדה"ש סק"ט). וי"א שאחר שהכינה עצמה לביאה כבר אין חשש חימוד, ואינה צריכה לבדוק עוד (שיעורי שבה"ל ס"א בט"ז סק"א). וי"א שאם הם מסופקים אם היה הכנסת עטרה או לא, שוב אינה צריכה בדיקה (חוט שני סי' קצג סק"א אות יג).

¹²²⁴ על השושבינים מוטל להודיע לחתן אם היא טמאה (חוט שני סק"א אות טו). ואם יתכן שאינה יודעת היטב את דיני הטהרה, על החתן לשאול את הכלה או לברר אם עשתה הכל כדן (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ד).

¹²²⁵ ואין חילוק בזה אם צד החתן גמר בדעתו שלא לינשא או צד הכלה (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"ו).

¹²²⁶ וכן עיקר (סד"ט סק"ב ד"ה לכן). ואמנם בזמננו שבדרך כלל אפשר לטלפן, אם אינו מודיע, הוא סימן שאינו רוצה לבא, ואיכא היסח הדעת וצריכה ז' נקיים מחדש (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"ו).

יב. אע"פ שישבה ז' נקיים - ואפילו טבלה כבר (ש"ך).
 ד. קטעבר וכנסה תוך זמן זה, ק"וכן התן שפירסה כלתו נדה קודם שבא עליה¹²²⁷, לא יתייחד עמה, אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. הגה: ק"יש אומרים אם היתה טהורה כשנשאת ולא בא עליה, ופירסה נדה אחר כך, אינה צריכה שימור עוד, ק"יזהמחמיר תבא עליו ברכה. ק"יזאין לחלק בזה בין בחור לאלמן או בתולה לאלמנה. ק"יש אומרים שאסורה ליחד עמו ביום, כמו בלילה, ואין צריך להיות שתי שמירות, רק הוא בין האנשים או היא בין הנשים. קט"ואם אינם ישנים בחדר אחד אינן צריכים שימור כלל¹²²⁸. קט"ויש אומרים דבלילה צריך שתי שמירות, וביום מותר להתייחד. ק"יזהמנהג ליקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה¹²²⁹, ואין מתייחדין ביום בלא קטן או קטנה¹²³⁰:

יג. שפירסה כלתו נדה - והמנהג פשוט שעושים חופה וכונסים אף שהיא נדה, כמבואר בשו"ע אבן העזר סי' ס"ב בהגה¹²³¹ (ש"ך).

יד. קודם שבא עליה - אבל אם בא עליה, מותר להתייחד עמה (ש"ך).

טו. והמחמיר תבא עליו ברכה - היינו כאשר נמנע ולא בעל מצד עצמו, דמוכח דלא תקיף יצירה. אבל אם לא בעל מחמת מנהג [אף שהוא מנהג שטות], ודאי צריכים שימור¹²³² (ש"ך). וי"א דאין היתר כלל רק כשבעל, וכל שלא בעל ופרסה נדה, צריכים שמירה מעיקר הדין¹²³³ (ט"ז).

טז. קטן וכו' וקטנה - וצריך קטנים¹²³⁴ בגיל שידועים טעם ביאה¹²³⁵ אך אין מוסרים עצמם לביאה¹²³⁶ (ש"ך). וי"א דשמירת קטן וקטנה לא מהני, וכ"ש מה שנהגו שאם הכלה שוכבת אצל בתה הכלה, זה איסור גמור¹²³⁷ (באר שבע בפת"ש).

¹²²⁷ ואם היתה רק העראה, דהיינו הכנסת עטרה בתוך אותו מקום [לא רק בין השפתים], י"א שאסורים ביחוד (יש"ש כתובות פ"א סי' ו, דעת תורה סי' קצג, הג' ההפלאה על השו"ע, מהרש"ם בדעת תורה סי' קצג, שו"ת קנה בשם ח"ב סי' ס). ויש מקילים (דבר הלכה סי' ב הי"ב, חוט שני סק"ב אות ח). ויש מורים להקל דאין צריכים שומר, אך מ"מ היא תישן בחדר אחר ותנעל את הדלת מבפנים (שו"ת שבה"ל ח"ה סי' ככ). והעראה באבר מת, לכו"ע אינו כלום (שיעורי שבה"ל ססק"ג). ואם היתה נשיקת אבר בלבד [היינו פחות מכוניסת עטרה], אסורים ביחוד (חזו"א מובא בחוט שני סק"ב אות ח). וע"ע להלן סי' קצג אות 1048 לענין אם נאסרת בהעראה מחמת חשש דם בתולים.

¹²²⁸ היינו שני חדרים נפרדים שאין יכולים לעבור מאחד לשני אלא דרך רשות הרבים, אבל שני חדרים בבית אחד, אסור (חזו"א סי' צא סק"ה).

¹²²⁹ ובמקום שאין קטן וקטנה, אפשר גם ב' קטנים או ב' קטנות. ובמקום צורך אפשר להקל בשומר אחד, אם היא תסגור את דלת חדרה מבפנים (שיעורי שבה"ל סק"ז, הגר"ש אויערבך מובא באוצרות הטהרה עמ' תתצו, הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פט"ו הע' 47). והנה יש שהורו להקל שהחתן והכלה יישנו בחדר אחד, ושני השומרים בחדר אחר באותו בית, ודלתות שני החדרים ישארו פתוחים מעט (כך היה מקובל להורות במשך עשרות שנים עפ"י מעשה שהורה כן החזו"א, וכן פסק בחוט שני במהדורות הישנות, וכו"פ במראה כהן), אמנם הוא טעות, ויש להורות שהחתן יישן עם שומר בחדר אחד, והכלה עם שומרת בחדר אחר, או שני קטנים סמוכים אליהם (הגר"ש ואזנר והגר"נ קרליץ במכתב מתאריך כסלו תשס"ח [נדפס בספר שער היחוד] דהתברר שבמעשה של החזו"א היו צירופים נוספים להקל, חוט שני במהדורא החדשה סק"ב אות ז). ואם הם ישנים באותו חדר, צריך שהשומרים ישנו לידו ולידה, קרובים עד שיכולים לראות ולהרגיש הנעשה ביניהם (שיעורי שבה"ל סק"ז).

¹²³⁰ היינו דבלילה צריכים ב' שומרים, וביום סגי בשומר אחד.

¹²³¹ לכתחילה יש לקבוע את מועד החתונה בזמן שתהיה טהורה, וכנ"ל אות 1206. אמנם אם אחרי שקבעו התברר שאינה יכולה להטהר עד החתונה, המנהג שאין דוחים את החתונה (אג"מ אה"ע ח"א סי' צב), ויש מורי הוראה המייעצים ליקח כדורים כדי שלא תפרוס נדה קודם החתונה.

¹²³² והיכא שרצה לבעול ורק מחמת סיבות שונות לא עלתה בידו, ודאי אסורים להתייחד (שו"ת קנה בשם ח"ב סי' ס).

¹²³³ וכן עיקר (שיעורי שבה"ל סק"ד ועל הט"ז סק"ז, חוט שני סק"ב אות ח). וי"א דהיכא דהורגלו ג' פעמים בקירוב בשר, יש להקל, ומ"מ טוב שישנו בחדרים נפרדים, אם יש אפשרות (שו"ת מנחת שלמה ח"ג סי' קג אות יד). ולענין אם היתה העראה, ראה לעיל אות 1227.

¹²³⁴ י"א דבעינן דוקא קטנים (סד"ט סק"ג). וי"א דמש"כ קטנים הוא רק מפני הצניעות, ומהני הכא לשמירה גם גדולים (תוה"ש סק"ח, וחזו"א י"ד סי' צא סק"ג, כיון שאשתו משמרת).

¹²³⁵ היינו מגיל שמרגישים ומבינים בעינינים אלו, שידעו לספר דברים בשוק, י"א שהוא מגיל שבע או שמונה (סד"ט סק"ג). ומ"מ הוא לא לפני גיל חמש או שש (שו"ת שבה"ל ח"ה סי' רד, חזו"א מובא בדבר הלכה סי' ד ס"ג שהוא מגיל שש). וי"א שאצלנו הגיל צריך להיות קצת יותר גדול, והכל תלוי לפי התפתחות הילד או הילדה (חוט שני סק"ב אות ג בשם החזו"א).

ה. ק"ח מחזיר גרושתו¹²³⁸ צריכה לישב שבעה נקיים¹²³⁹:

יז. מחזיר גרושתו וכו' - אפילו אם היא מעוברת, צריכה ז' נקיים¹²⁴⁰ (תורת השלמים). ואם גירש אותה רק כדי לקיים שבועתו, והוא עתיד להחזירה, והיא יודעת מכך, יש להסתפק אם צריכה לישב ז' נקיים (רדב"ז בפת"ש).

יח. צריכה לישב ז' נקיים - אמנם אם נישאו ולא ספרה ז' נקיים, אינם צריכים שמירה, כיון שכבר בא עליה בנשואין הראשונים (ט"ז). וי"א דה"ה אם פרסה נדה, אינם צריכים שמירה (תפארת למשה ברע"א). ויש שמצדד להתמיר בפרסה נדה (רע"א).

יט. לישב - וכלה שהיה ספק אולי יקדימו את נישואיה, וספרה תיכף ז' נקיים, ולבסוף אכן הקדימו, צריכה למנות ז' נקיים מחדש מיום שהתברר שאכן מקדימים את הנישואין¹²⁴¹ (ט"ז, נוב"י בפת"ש).

כ. ז' נקיים - וכל היכא שחתן וכלה נישאו בלא שספרה ז' נקיים כדין, ובא עליה, אין צורך להפרישם צ' יום להבחנה¹²⁴² (ט"ז).

סימן קצג - דין דם בתולים, ובו סעיף אחד:

א. ק"ט הכונס את הבתולה, בועל בעילת מצוה וגומר ביאתו¹²⁴³ ופורש מיד¹²⁴⁴, ק"א אפילו היא קטנה שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה, ק"א ואפילו בדקה ולא מצאה דם, טמאה¹²⁴⁵, שמא ראתה טיפת

¹²³⁶ שיעור אין מוסר עצמו לביאה היינו עד גיל תשע (סד"ט סק"ג, חכמ"א כלל קטו ס"ט, שו"ת שבה"ל ח"ה סי' רד). וי"א דבזמן הזה הוא עד גיל אחד עשרה (חזו"א כפי שמובא בפתח הבית בשם הגר"נ קרליץ).

¹²³⁷ אמנם אפשר שאמא של הכלה [ה"ה אשה אחרת] תישן עמה בחדר אחר, ותנעל את הדלת, והמפתח יהא ביד האם (חזו"א סי' צא סק"ה). וכן אפשר שאיש ישן עם החתן, והאיש ינעל את הדלת והמפתח יהא אצלו, והכלה בחדר נפרד לבדה (חוט שני סק"ב אות ה).

¹²³⁸ זוג שהתגירו, והפרישום ג' חדשים להבחנה, אין צריכים ז' נקיים מחשש דם חימוד (דגול מרבבה סי' רסט). וכן בעלי תשובה שחיו יחד ללא חופה וקדושין, או שנישאו בנישואין אזוריים, ועתה נישאים כדת, מסתבר דאין צריכים לחוש עתה לחימוד, אך צ"ע למעשה (שיעורי שבה"ל סק"א).

¹²³⁹ וה"ה אם נבעלה לנואף בעודה פנויה ואח"כ נישאה לו, ג"כ צריכה ז' נקיים, ראה לעיל ס"א ס"ק א.
¹²⁴⁰ ראה דין זה לעיל סעיף א ס"ק א.

¹²⁴¹ היינו דוקא היכא שהמועד הראשון לנישואין היה לעוד זמן מרובה, באופן שעדיין לא החלו בהכנות לנישואין, ולכן כשהקדימו הנישואין יש חימוד (פרדס רמונים, מלבושי טהרה ס"ז, פתח הבית ד"ה ואגב, [בבדה"ש סק"כ הביא להחמיר אמנם במילואים חזר בו שאין ראייה להחמיר]). וי"א דלכתחילה תבדוק בשעה שהתברר שהחתונה הוקדמה, אבל בדיעבד אם לא בדקה, יש לסמוך להקל שאינה צריכה ז' נקיים מחדש (סד"ט סק"ב ד"ה 'ולמעשה').

¹²⁴² ואפילו פרסה נדה, שצריכה ז' נקיים מדאורייתא, מ"מ אין צריך להפריש צ' יום להבחנה בין זרע שנזרע בקדושה לשלא בקדושה (תורת השלמים סק"ו, וראה להלן סי' קצו ס"ב ס"ק מה).

¹²⁴³ אופן הפרישה יהיה בדרך הרגילה, ועל כן מותר להתלבש קודם שירד ממטתה, ואינו צריך לעשות תחבולות כדי שיוכל לפרוש יותר מהר, דזהו בכלל 'גומר ביאתו' (חוט שני סק"א). ואחר שפרש, שוב אסור ליגע בה או לישן עמה במטה. וראה עוד להלן אות 1253.

¹²⁴⁴ אחרי שפרש אם נמצא דם, יטול ידיו ויברך בלא שם ומלכות "ברוך אשר צג אגוז בגן עדן שושנת העמקים, בל ימשול זר במעין חתום, על כן אילת אהבים שמרה בטוהר, וחוק לא הפרה, ברוך הבוחר בזרעו של אברהם" (שו"ע אה"ע סי' סג ס"ב, חכמ"א כלל קטו ס"ח). ואמנם אם רופא הוציא קצת מדם בתולים, אף שעתה ג"כ מצא דם בתולים, אין לברך ברכה זו (חוט שני סק"א אות ג).

¹²⁴⁵ דם בתולים שיצא שלא ע"י ביאה, כגון שהוציאו הבתולים ע"י רופאה מאיזו סיבה [כגון שהיו עבים ואינו מצליח לבעול], וראתה דם, י"א שאינה נטמאת ע"י דם זה (אג"מ ח"א סי' פז, הגרש"ז אויערבך מובא בשולחן שלמה ערכי רפואה ח"ג עמ' מ). וי"א שטמאה (שו"ת מהרש"ם ח"א סי' רי, חשב האפוד ח"ב סי' קיז, מנחת יצחק ח"ד סי' נח, שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קיט, חוט שני סק"א). ומ"מ לענין ברכת הטבילה, יש קצת מקום לומר שלא תברך עכ"פ בשם ומלכות (עיין שו"ת שבה"ל ח"ט סי' קעו אות י). והוא הדין כשמוצאת דם בבדיקות של הז' נקיים שאחרי הבעילה, והתברר שהוא מחמת הבתולים, הרי זה תלוי במחלוקת הנ"ל, אי סותרת את הז' נקיים. ומ"מ אם מוצאת תמיד בצד אחד, וגם כואב לה בעת הבדיקה, יש לתלות שמא יש מכה אחרת שממנה יוצא דם (שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קיט). הוציאו בתוליה, ובבעילה ראשונה לא ראתה דם, י"א שטהורה (אג"מ ח"א ססי' פז, חוט שני סק"א אות ט היקל אף בהוציאו קצת דם בתולים קודם לכן). ויש שמסתפק בזה (מנחת יצחק ח"ד סי' נח אות ב). ולענין עצם הנידון אם להסיר בתולים שלא ע"י ביאה, ראה מש"כ בזה גדולי ההוראה בתקיפות (שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' קמו, חוט שני סוף סק"א).

דם כחרדל וחיפהו שכבת זרע. הנה: קכ"יש מקילין¹²⁴⁶ אם לא ראתה דם, ונהגו להקל אם לא נמר ביאה רק הערה בה¹²⁴⁷ ולא ראתה דם¹²⁴⁸, אבל אם בא עליה ביאה ממש, צריך לפרוש ממנה אף על פי שלא ראתה דם. ובעל נפש יחוש לעצמו שלא לשחוק בתינוקות¹²⁴⁹. קכ"וצריכה שתפסוק בטהרה ותבדוק כל שבעה¹²⁵⁰, קכ"ולא תתחיל למנות עד יום ה' לשימושה¹²⁵¹. קכ"ונוהג עמה בכל דיני נדה לענין הרחקה, אלא שנדה גמורה אסור לו לישן על מטתה אפילו כשאינה במטה, וזו מותר לו לישן באותה מטה לאחר שעמדה מאצלו ואפילו בסדין שהדם עליו¹²⁵²:
א. וגומר ביאתו - אעפ"י שהדם שותת ויורד. ומותר לו לפרוש באבר חי, ואין צריך להמתין עד שימות האבר¹²⁵³ (ש"ך וט"ז).

¹²⁴⁶ בין בגדולה ובין בקטנה.

¹²⁴⁷ הערה היינו שנכנס כל העטרה (רמב"ם פ"א מאיסורי ביאה ה"י, רמ"א אהע"ז סי' כ ס"א), ואפילו הכניס יותר, כל זמן שלא נכנס כל האבר, חשיב הערה (סד"ט סק"ג ד"ה 'ועדיין' אך לא החליט כן לדינא, ושאר הפוסקים נקטוהו לדינא, חכמ"א כלל קטו סט"ו, מלבושי טהרה, בן איש חי ש"ב צו סק"ט), ויש מחמירים אם נכנס כל העטרה וגם קצת יותר (חוט שני סק"א אות יא, כדן ביאה המבואר בנוב"ל אה"ע סי' כג). הכניס את כל האבר, אף אם לא הזריע, ה"ז בעילה גמורה (חכמ"א שם). אם החתן והכלה אינם יודעים אם היה הערה או ביאה, ולא מצאה דם, יעשו שאלת חכם כיצד לנהוג.

¹²⁴⁸ וכן עיקר (ש"ת חת"ס אהע"ז סי' קמג, ש"ת אמרי אש סי' סז, ש"ת אבני נזר י"ד סי' רכ סק"ו, בן איש חי ש"ב צו סק"ט). ויש מחמירים, כיון שקשה לידע אם היה גמר ביאה או לא (ש"ת בית שלמה י"ד ח"א סוס"י עו, ש"ת מהר"ש ענגיל ח"ח סי' כ, הג' יד שאול סי' קצג, וערוה"ש ס"ט). ולמעשה, אם היה רק הכנסת עטרה, אפשר להקל כרמ"א, דמוכח מהנסיון במציאות שלא רואים דם, ואם נכנס רוב האבר אין להקל, ונהגו להחמיר גם כשנכנס חצי אבר, אך המיקל בחצי אבר יש לו על מי לסמוך. ואם לא יצא שכבת זרע, יש להקל אפילו נכנס רוב אבר, כיון דליכא למיחש שחיפהו שכבת זרע (שיעורי שבה"ל סק"ה וסק"ז). והיכא שהוא והיא מסתפקים, וגם היה לה צער, יש להחמיר, והיכא שספק אם היה הערה בכלל, וגם לא הרגישה צער, ודאי אינה נאסרת (בדה"ש סק"ט). ובעל נפש ישתדל לבעול בעילה גמורה מיד בפעם הראשונה (סד"ט סק"ד).

¹²⁴⁹ היינו שיגמור ביאתו בפעם הראשונה (סד"ט סק"ד).

¹²⁵⁰ היכא דטמאה רק מחמת חשש שחיפהו ש"ז, אם בדקה רק בדקה אחת בז' נקיים, בדיעבד מהני (לחם ושמלה סק"י). אבל אם ראתה דם, אין להקל, ובשעת הדחק תעשה שאלת חכם (שיעורי שבה"ל סק"י).

¹²⁵¹ וכשטובלת, מברכת על הטבילה (ש"ת חת"ס אבהע"ז סי' קמג).

¹²⁵² ולענין דין הביאה השניה: אחר גמר הבעילה השניה אין צריך לפרוש ממנה, אא"כ אומרת שמרגישה דם [כאב לבד, אינו סימן לדם ואין לחוש] (שיעורי שבה"ל סק"ז), ואח"כ יש לראות אם יש דם על הסדין (ערוה"ש ס"א, שיעורי שבה"ל שם), וזה אפילו בסדין צבעוני. ואם היה לה צער בשעת הביאה, י"א שתבדוק גם את עצמה (טהרת בת ישראל פט"ו ס"ח, שיעורי שבה"ל שם). נמצא דם בביאה השניה, צריכה להטהר שוב בז' נקיים וטבילה, ואם לא ראתה עתה דם נידות, יש לה גם הקולות האמורות בביאה ראשונה (ש"ת בית שלמה י"ד ח"א סי' עו, ש"ת מהרש"ם ח"א סי' רי, ר"ש קלוגר בקנאת סופרים בהשמטות לשיורי טהרה סי' נו, טהרת בת ישראל פט"ו ס"ז ומכתב החזו"א שם בראש הספר אות ז). ומיהו אם בביאה ראשונה היתה בעילה גמורה ולא מצאה דם, ועתה בביאה שניה מצאה דם, חיישין שמא השתא הוי דם נדות, ואין להקל בה הקולות הנ"ל (בית שלמה ומהרש"ם שם). לא נמצא דם בביאה שניה, הרי זו טהורה, ואין חוששים שמא יצא מעט דם וחיפהו ש"ז, אפילו אם בביאה הראשונה לא מצאה דם (ש"ת מהר"ש ענגיל ח"ה סי' מ). ואמנם אם בביאה ראשונה היה רק הערה, ולא ראתה, והחמיר לחוש שמא ראתה, וכעת בעל בעילה גמורה, חיישין שמא רק עתה שיבר בתוליה, וטמאה (מהרש"ם בדעת תורה, ש"ת לבושי מרדכי סי' קיט הובא בדרכ"ת סק"ט). וי"א שאין לחוש לכך וטהורה (חוט שני סק"א), וי"א שאם בביאה ראשונה היתה הערה ומצאה מעט דם, ועתה בביאה שניה לא מצאה כלום, הרי זו טהורה (אג"מ ח"א סי' פה), ולענין מעשה יש לשאול מורה הוראה, כיון שצריך לברר שאכן היתה הערה, וקשה לחתן לדעת זאת, כיון שצריך לברר שאכן היתה הערה, וקשה לחתן לדעת זאת. ראתה דם בביאה שלישית והלאה, אפילו במשך כמה חודשים, הרי היא נטמאת כל פעם (פנים מאירות ח"ג סי' כא), ויש אופנים שצריך לחוש לדין רואה מחמת תשמיש, ראה לעיל סי' קפז ס"ג.

¹²⁵³ ואמנם עפ"י קבלה אין לפרוש בשום ביאה באבר חי שמא יצא שכבת זרע (של"ה בעמק ברכה אות נב), ולפיכך גם כאן עדיף להמתין עד שימות האבר (הגרי"י קנייבסקי במכתבו אות טז). ואפילו אם מת האבר, כל זמן שלא פירש האבר לגמרי, יכול להמתין עד שיתקשה שוב ולגמור ביאתו (ש"ת שבה"ל ח"ה סי' קכא). מאידך אם פירש קודם שגמר ביאתו, מחמת צערה, אסור לחזור ולהכנס (ש"ת הרשב"א מכת"י סי' צ, הובא במשנה למלך פ"א ה"ח). וה"ה אם נשמט האבר ממקומו, אעפ"י שהוא עדיין

ב. אפילו היא קטנה וכו' - ואפילו הוא ודאי דם בתולים ולא דם נדה (ט"ז).
 ג. עד יום ה' לשימושה - כדין נדה המבואר לקמן סי' קצו סי"א (ש"ך). וי"א דבדם בתולים סגי להמתין ד' ימים, ומתחלת למנות ז' נקיים מהיום החמישי¹²⁵⁴ (ט"ז).

סימן קצד - דיני יולדת ומפלת, ובו י"ד סעיפים:

א. כפי יולדת, אפילו לא ראתה דם, טמאה כנדה¹²⁵⁵, בין ילדה חי, בין ילדה מת כפי ואפילו נפל¹²⁵⁶. וכמה הם ימי טומאתה, קכ"ע עכשיו בזמן הזה כל היולדות חשובות יולדות בזוב וצריכות לספור שבעה נקיים, נמצאת אומר שיולדת זכר יושבת ז' ללידה וז' לנקיים לזיבה, והיולדת נקבה יושבת שבועים ללידה וז' נקיים לזיבה. כפי ימי לידה, שהם ז' לזכר וי"ד לנקבה, אם לא ראתה בהן עולים לספירת זיבתה, ק"א ואם שלמו ז' נקיים בתוך י"ד לנקבה, הרי זו אסורה עד ליל ט"ו, קל"א ואם טבלה קודם לכן, לא עלתה לה טבילה. הגה: ולאחר ז' לזכר וי"ד לנקבה, מותרת לבעלה מיד, מאחר שספרה ז' נקיים ולא חזרה וראתה¹²⁵⁷. קל"ב מיהו יש מקומות שנוהגין שאין טובלין תוך מ' לזכר ושמונים לנקבה, קל"ג ואין להתיר במקום שנהגו להחמיר, קל"ד אבל במקום שאין מנהג, אין להחמיר כלל רק מיד שלא ראתה דם אחר ז' לזכר וי"ד לנקבה וספרה ז' נקיים, מותרת לבעלה. קל"ה אבל אם חזרה וראתה, אפילו טפת דם כחרדל, טמאה, אף על גב דמדאורייתא דם טהור הוא, כבר פשט המנהג בכל ישראל שאין בועלין על דם טהור, ודינו כשאר דם לכל דבר¹²⁵⁸:

א. אם לא ראתה בהן - אבל אם חזרה וראתה אחרי שספרה ז' נקיים, אפילו היא עדיין תוך שבועיים ללידת נקבה, צריכה לספור ז' נקיים מחדש (ט"ז).

ב. מותרת לבעלה - ואינה צריכה לפרוש מבעלה כליל מ"א או ליל פ"א (ט"ז)¹²⁵⁹.

ג. במקום שאין מנהג להחמיר - ובמדינות אלו נהגו היתר¹²⁶⁰ (חכמ"א בפת"ש).

ד. ודינו כשאר דם לכל דבר - ולפיכך אם מצאה כתם בימי טהור טמאה, וכן אם תבעה לינשא בימים אלו, צריכה לישוב ז' נקיים¹²⁶¹. ולענין ברכת הטבילה, היכא דטבלה כבר ללידתה, ואח"כ חזרה וראתה בתוך ימי טהור, י"א דאף שצריכה ליטהר, מ"מ לא תברך על הטבילה (דגו"מ), וי"א שצריכה לברך¹²⁶² (חת"ס בפת"ש). ולענין אם באמצע תשמיש אמרה לו נטמאתי, י"א

באמצע המעשה, אסור לחזור ולהכנס, וצריך להתרחק ממנה מיד (חוט שני סק"א). ולפיכך יש להורות לחתנים להזהר לא לפרוש עד גמר ביאה.

¹²⁵⁴ אמנם אם נבעלה בין השמשות, לכו"ע צריכה להמתין חמשה ימים (ט"ז סי' קצו סק"ה). כמו כן אם חלה עונה בינונית תוך ד' ימים לדם הבתולים, חייבת לבדוק, ואם ראתה דם צריכה להשלים לחמשה ימים (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"ד). ואם פרסה נדה אחרי הבעילה, דינה לנדה לכל דבר, ואין להקל בה שום קולא (סד"ט סק"ה, חכמ"א כלל קטו סט"ז).

¹²⁵⁵ ולענין מאימתי נטמאת היולדת, ראה להלן סעיף ב אות 1264.

¹²⁵⁶ "נפל" היינו שלא כלו לו חודשיו, ו"מת" היינו שכלו לו חודשיו אך נולד מת (בדה"ש סק"ג), וראה להלן סעיף ב איזה נפל מטמא. הפילה חתיכת דם קרוש, ראה להלן סעיף ג אות 1272.

¹²⁵⁷ יש לעורר שבמפלת נפל לפעמים אין יודעים מתי נגמרה הפלת העובר, ולכן יש לחשב שבועיים מיום שודאי כבר הפילה, כגון ע"י גרידה או בירור אחר, ואין לחשב מיום שהתחילה לראות דם (יסוד הטהרה עמ' קכה). והטעם להמתנת שבועיים, ראה להלן סעיף ג.

¹²⁵⁸ וכן דעת השו"ע לעיל סי' קצ סעיף מב דדם טהור דינו כדם נדות.

¹²⁵⁹ ואף שהש"ך לקמן סעיף ג' [הובא בס"ק יב] כתב דבעל נפש יחמיר, מ"מ נקטינן להקל (סד"ט סק"ב), שיעורי שבה"ל בט"ז סק"ב.

¹²⁶⁰ וכן הורה החזו"א שאין לנהוג בחומרא זו (שיעורי שבה"ל סק"ג), אמנם למעשה טוב להמתין ששה שבועות אחרי הלידה, משום בריאות, והרבה שהקדימו אמרו שהיה קלקול בשעת מעשה (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"ג).

¹²⁶¹ וכן צריכה להמתין חמשה ימים מתחילת ראייתה, קודם שתתחיל למנות ז' נקיים (שו"ת חת"ס סי' קנז הובא בפת"ש סי' קצו סק"ז, שיעורי שבה"ל סק"ו). וכן לענין וסתות, משמע שצריכה לחוש לראייתה כוסת שאינו קבוע (שיעורי שבה"ל סי' קפט סל"ג סק"ו).

¹²⁶² וכן עיקר (שו"ת שבה"ל ח"ג סי' קכב, חוט שני סי' ר סק"א). וראה עוד להלן סי' ר אות 1662 לענין הברכה באופנים שהטבילה מחמת ספק טמאה.

שמותר לגמור ביאתו ולפרוש באבר חי (נוב"י בפת"ש), וי"א שצריך לפרוש מיד באבר מת, כשאר דם (נחלת צבי)¹²⁶³.
 ב. קל"המפלת בתוך מ' אינה חוששת לולד, קל"אבל חוששת משום נדה, אפילו לא ראתה. הגה: מפני שאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם¹²⁶⁴, ונפקא מינה דמיד לאחר שספרה זו נקיים מותרת ואינה חוששת לולד:

ה. אינה חוששת לולד - בין זכר בין נקבה. אבל אחר ארבעים צריכה לחוש לולד (ש"ך). וארבעים יום אלו, י"א שמחשבים אותם מיום הטבילה, א"כ טבלה מחמת ראיית כתם, דאז אף אם עדיין לא עברו ארבעים יום מהטבילה, אין להקל (עבודת הגרשוני בבאר היטב, תשובה מאהבה וחכמ"א בפת"ש). וי"א דאין לחשב ימים אלו מהטבילה, דיש לחוש שמא נתעברה קודם לכן, ואין להקל אלא כשיודעת שבעלה פירש ממנה ארבעים יום (חור"ד סד"ט חת"ס בפת"ש)¹²⁶⁵.
 ו. שאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם - ואין חילוק בין אם היא ילדה או זקנה או מעוברת או מניקה (נוב"י בפת"ש)¹²⁶⁶.
 ז. שאי אפשר לפתיחת הקבר - היינו אם הרחם נפתח ויצא ממנו כמו דבר גוש, כמו ולד או חתיכה שאינה דקה כשפופרת דק של קש, או שילדה רוח, אבל כשלא יצא דבר, או שיצא דבר דק מאד או משקה, אין אומרים 'אין פתיחת הקבר בלא דם' (נוב"י בתשובה מאהבה בפת"ש)¹²⁶⁷.
 ח. לפתיחת הקבר - ואם היתה פתיחה מבחוץ, כגון שהרופא הכניס איזה כלי ופתח את פי הרחם¹²⁶⁸, י"א דאף בזה אי אפשר בלא דם¹²⁶⁹ (נוב"י בפת"ש). ומ"מ אם הכניס רק את אצבעו אין לחוש לפתיחת הקבר (בינת אדם וחת"ס בפת"ש)¹²⁷⁰.

¹²⁶³ וכן עיקר (הגר"ש קלוגר במי נדה סי' קפה, שיעורי שבה"ל סק"ו). אמנם אינה נעשית "רואה מחמת תשמיש" מחמת ראייה זו (ש"ך סי' קפז סקל"ב).

¹²⁶⁴ מאימתי נטמאת היולדת: כתבו הפוסקים שהיולדת נטמאת משעה "שיושבת על המשבר" שאז יש לחוש ל"פתיחת הקבר" וודאי ראתה דם (שו"ת נחלת שבעה ח"ב סי' ט, פלתי סק"א, סד"ט סקל"ה). והיינו משעה שאינה יכולה להלך, וה"ה אם עדיין אינה יושבת על המשבר, אלא יש לשער שצריכה כבר לישוב על המשבר (סד"ט שם). וי"א דה"ה אם הופיעו צירים חזקים ותכופים מאד, היינו כל 2-3 דקות בסדר קבוע (יסוד הטהרה עמ' קכד). ואמנם בשעת הדחק אם צריכה את עזרת בעלה, יש להקל ליגע בה, כל שלא ראתה דם בפועל (בדה"ש סק"ל). בירידת מים, המים עצמם אינם מטמאים, אך אם נראה שמתחילה לידה, היינו שיש צירים עם פתיחה כמו לפני לידה, והמים יוצאים בשפע, יש לחוש שמא יש דם במים, וטמאה (שיעורי שבה"ל ס"ב סק"ד, חוט שני סי' קפג סק"ג אות ד), ומ"מ אם ברור שהמים נקיים מדם, האשה טהורה (הגר"ש ז' אויערבך מובא במראה כהן עמ' קפד). ביציאת 'פקק' הרחם [ריר סמך היוצא מהרחם סמוך ללידה], גם אם אין דם, יש לחוש בה משום 'פתיחת הקבר' (שיעורי שבה"ל ס"ב סק"ד). אשה שעשו לה 'סטריפינג', דהיינו שמפרידים את קרומי השפיר מדפנות הרחם כדי לרזז הלידה, האשה טמאה, כי עפ"י רוב פעולה זו מוציאה דם מהרחם, וגם יש לחוש לפתיחת הקבר (מראה כהן עמ' יג). ולענין אשה שפסקו הצירים, ראה להלן סעיף י' ס"ק יז. ולענין בדיקות רפואיות, ראה להלן אות 1270.

¹²⁶⁵ בזמננו שהנשים אינן רואות וסת בג' חדשים הראשונים של ההריון, אם ראתה וסת רגיל, לא חיישין שהיתה מעוברת קודם שראתה, ומונים ארבעים יום מליל הטבילה, אבל אם ראתה רק כתם יש לחוש שהיתה מעוברת קודם לכן, ומסתבר דה"ה בראיה מועטת שלא כפי רגילותה. ואם נתברר ע"י בדיקות שלא היתה מעוברת, הוי הוכחה, ויכולים לחשב זמן העיבור מליל הטבילה (שיעורי שבה"ל סק"ב).

¹²⁶⁶ ולענין מסולקת דמים שהרגישה שנפתח מקורה להוציא דם, אם צריכה לחוש שיצא דם, ראה לעיל סי' קצ"א ד"ה {שהיא טמאה}.

¹²⁶⁷ ולמעשה שיעור הפתיחה המטמא הוא אם נפתח כשיעור "שפופרת דקה שבדקים" (שו"ע סי' קפח ס"ו, ט"ז שם סק"ו, וש"ך שם סק"ב). או כמו קש (תשובה מאהבה בפת"ש סק"ד), וכתבו הפוסקים שהוא לא פחות מ-3 מ"מ (הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה סי' א הע' 47), וי"א שהוא יותר משיעור האצבע הסמוך לאגודל, שהוא כשלושת רבעי אינץ' [כ-19 מ"מ] (שו"ת דברי מלכאל ח"ב סי' נו סק"ג, אג"מ ח"ג סי' ק וח"א סי' פט). וי"א שהוא יותר מעובי האצבע הקטנה, והוא לכל הפחות 15 מ"מ (בדה"ש סקל"א שכן מורים בעלי הוראה). ואמנם מעוברת שנפתח רחמה בסוף ההריון, כפי שמצוי בהרבה נשים שהפתח נפתח מעט כבר בחודש השני או השביעי, והוא מחמת לחץ העובר, ומלידה רביעית ואילך מצוי שכבר בחודש השני או השלישי הרופאים צריכים לסגור את צואר הרחם כדי שלא תפיל, אינו נחשב פתיחת הקבר (שיעורי שבה"ל סק"ד, חוט שני סק"ג ובסי' קפח ס"ו סק"י אות ז).

¹²⁶⁸ ולענין באיזה מקום חשיב פתיחת הקבר, הנה בצואר הרחם יש שני פתחים, פתח חיצון שהוא פתח הצואר, ופתח פנימי שהוא בין צואר הרחם לרחם עצמו, וי"א שפתיחת הקבר האמורה כאן היינו

- ג. קלה המפלת כמין בהמה חיה ועוף, או כמין דגים וחגבים ושקצים ורמשים, קל"ט וכל צורת וולד קמ"א או שפיר קמ"א או שלי"א 1271, קמ"ב או חתיכה שקרעוה ויש בה עצם, קמ"ג עכשיו שאין אנו בקי"אין בצורות, חוששת לולד, קמ"ד ואם כלו ז' נקיים בתוך י"ד יום, אם טבלה קודם ליל מ"ו לא עלתה לה טבילה: ט. ויש בה עצם - וחתיכה שאין בה עצם, י"א להחמיר דטמאה לידה (מעיל צדקה בפת"ש), וי"א שאין לחוש לולד (סד"ט בפת"ש) 1272.
- י. חוששת לולד - וטמאה שבועיים, שמא הולד נקבה (ש"ך).
- יא. לולד - ולד שנולד בשינויים גדולים כדמות חיה, חלילה מלסבב לו מיתה, והוא בכלל שפיכות דמים (תשובה מאהבה בפת"ש).
- יב. לא עלתה לה טבילה - ובעל נפש יחמיר לפרוש ממנה ליל ארבעים ואחד וליל שמונים ואחד 1273 (ש"ך).
- ד. קמ"ה ילדה ולד חי ואחר כך הפילה שלי"א, אינה חוששת לולד אחר, אלא תולה אותה בולד שילדה כבר, עד כ"ג יום. קמ"ז אבל אם הפילה נפל תחלה, אין תולין בו השלי"א שהפילה אחר כך, וחוששת לשלי"א קמ"ז ליתן לה ימי טומאה של נקבה:
- יג. עד כ"ג יום - היום בו יצאה השלי"א אינו בכלל, אלא הוא כ"ד יום עם יום יציאת השלי"א (ש"ך).
- ה. קמ"ח יציאה השלי"א תחילה, אין תולין אותה בולד שתלד אחר כך אפילו הוא בן קיימא, וחוששת לשלי"א קמ"ח ליתן לה ימי טומאה של נקבה:
- יד. ימי טומאה של נקבה - ולפיכך אם ילדה אח"כ זכר, אינה יכולה לטבול קודם שיעברו שבועיים מיציאת השלי"א (ט"ז).
- ו. קמ"ט יציאה מקצת שלי"א ביום ראשון, ולא נגמרה יציאתה עד יום שני, חוששת מיום ראשון אבל אינה מונה אלא מיום שני:

שנפתח הפתח הפנימי (כן מצדד בשו"ת בית יצחק י"ד סי' יד אות ט, חשב האפוד ח"ב סי' ז). אמנם למעשה חוששים ומחמירים אף בפתיחה של הפתח החיצון, ויש לשאול לחכם. ומיהו בפתיחה המצויה בסוף הריון שהפתח החיצון נפתח מאליו, אין לחוש (שיעורי שבה"ל סק"ד, ובסי' קפח ס"ג סק"ד). עי' לעיל הערה 730.

1269 וכן עיקר (גר"א סי' קפח סק"ג, שו"ע הרב סי' קפח סק"ח, ערוה"ש סעיף נא). וי"א שאין לחוש לפתיחת הקבר מבחוץ (תפארת למושה סי' קפח ס"ב, הגהות אמרי ברוך על הנוב"י, שו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"ב סי' מ, בינ"א סי' קכא אות כג, דברי מלכאל ח"ב סי' נו סק"י, וחזו"א סי' פג סק"א-ב). ולמעשה יש להחמיר (אג"מ או"ח ח"ג סי' ק, שיעורי שבה"ל סי' קפח סק"ד, הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתצח).

1270 וההוראה למעשה בבדיקות הרופאים: בבדיקה פנימית רגילה, אין צריך לחוש לפתיחת הקבר, בין אם בודק בידו, ובין אם נעזר במכשיר "ספקולום" [מכשיר המרחיב את פתח הנרתיק] (שיעורי שבה"ל סי' קפח ס"ג סק"ד, ובסיכום ההלכות שם). וכן בבדיקת אולטרא-סאונד פנימי כפי המצוי היום אין לחוש, כיון שהמכשיר אינו נכנס לצואר הרחם (הגר"ש"ז אויערבך מובא באוצרות הטהרה עמ' תתצח, הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה סי' א הע' 47). אבל בבדיקות וטיפולים שנכנסים לתוך הרחם, כגון בצילום רחם באופנים מסויימים, או שטיפת חצוצרות, יש להחמיר. וכאשר הרופא אומר שלא נכנס בבדיקה לתוך הרחם, נאמן (שיעורי שבה"ל שם). ולכן אשה המטופלת באמצעות מכשיר רפואי, תברר אצל הרופא מהו סוג המכשיר ואיזה טיפול בוצע, ותשאל לחכם. ודע דאחרי בדיקת רופא מן הדין אינה צריכה לבדוק עצמה, ואין צריך לבדוק את הכפפה של הרופא אם יש בה דם, אך יש בה "כל המרבה לבדוק משובחת" (חוט שני סי' קפג סק"ג אות ה), וי"א שכדאי לעשות בדיקת חורים וסדקים (שיעורי שבה"ל שם). ובתפירות שעושים הרופאים לרחם, גם כשיוצא דם, אינו אלא דם מכה, וטהורה. וכן בשאר בדיקות הרופאים, אם מצאה דם אח"כ, תשאל לרופא אם הוא דם מפציעה שנעשתה ע"י הבדיקה או דם מהמקור, ובכל מקרה יש לשאול לחכם (שיעורי שבה"ל שם). ואשה שהכניס לה הרופא התקן 'תוך רחמי' למניעת הריון, אף אם לא מצאה דם אח"כ, טמאה, מחמת פתיחת הקבר. וכן בזמן הוצאת ההתקן (חוט שני סי' קפג סק"ג אות ב).

1271 "שפיר" היינו עור הולד שהבשר העצמות והגידיים נוצרים בתוכה, ו"שלי"א היינו כמין מעטפת שהולד שוכב בתוכה (בדה"ש ס"ק לו-לז).

1272 וכן עיקר. לכן אם יצא דם קרוש, אין לחוש לולד (שיעורי שבה"ל סק"ד).

1273 אמנם דעת האחרונים להקל בזה, ראה לעיל אות 1259.

ז. קב"המפלת דמות בהמה היה ועוף, ושליא קשורה בה, אינה חוששת לולד אחר. ואם אינה קשורה בה, חוששת לולד אחר, ואף על פי שהולד הנדמה זכר, חוששין ליתן לה ימי טומאה של נקבה בשביל השליא:

טו. אינה חוששת לולד אחר - אמנם טמאה שבועיים מחמת מה שהפילה, כדלעיל סעיף ג (ש"ך).

ה. קב"היולדת טומאים או אנדרוגינוס, נותנין לה ימי טומאה של נקבה:

טז. קב"ההגישה שהפילה ואינה יודעת מה, אפילו לא היתה בחזקת מעוברת הרי זו טמאה לידה, וחוששת שמא נקבה היתה:

י. קב"הנתת הולד במעיה ויצא אבר אבר, בין שיצא על סדר האברים כגון שיצא הרגל ואחריה השוק ואחריה הירך, בין שיצא שלא על הסדר, אינה טמאה לידה עד שיצא רובו, ואם יצא ראשו כולו כאחד, הרי זה כרובו. ואם לא נתחתך, ויצא כדרכו, משתצא פדחתו הרי זה כילוד, אף על פי שנחתך אחר כך. קב"הולא סוף דבר שיצא לחוץ ממש, אלא אפילו משיצא חוץ לפרוזדור¹²⁷⁴:

טז. אינה טמאה לידה - היינו מדאורייתא, אבל מדרכנן טמאה לידה משיצא אבר אחד, כדלקמן סעיף יא, ולפיכך אף אם ספרה ז' נקיים, אינה יכולה לטבול עד שיעברו שבועיים מזמן יציאת האבר (ש"ך).

יז. עד שיצא רובו - ואשה שאחזוה צירים וישבה על המשבר¹²⁷⁵, ופסקו הצירים, י"א שנטמאה וצריכה לספור ז' נקיים, אף שלא יצא דבר, דמשעה שישבה על המשבר איכא פתיחת הקבר, ואי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם, כדלעיל סעיף ב (נחלת שבעה בפת"ש), אמנם דעת האחרונים דטהורה, ולא חיישינן לפתיחת הקבר (פלתי סד"ט חו"ד נוב"י חת"ס בפת"ש).

יח. משתצא פדחתו - היינו כל פדחתו, וי"א דסגי ברוב פדחתו (ש"ך).

יא. קב"הוציא העובר את ידו והחזירה, אמו טמאה לידה:

יט. את ידו - ה"ה אבר אחר (ש"ך).

יב. קב"היתה מקשה לילד ושמעה קולו של וולד, חשוב כילוד, שאי אפשר שלא הוציא ראשו חוץ לפרוזדור:

כ. ושמעה קולו של וולד - וה"ה אם האשה היתה ישנה, והבעל שמע את קולו של התינוק בוכה, דטמאה י"ד יום (נוב"י בפת"ש)¹²⁷⁶.

יג. קב"היולדת תאומים ושהה וולד אחר חבירו, כגון האחד קודם שקיעת החמה והאחר אחר שקיעת החמה, משיצא הראשון טמאה לידה ומונין ימי טומאה משיצא האחרון, ואם הראשון ניכר שהוא זכר והשני ניכר שהוא נקבה, או שאינו ניכר שני זה אם הוא זכר או נקבה, מונה משיצא השני ימי טומאה לנקבה:

יד. קב"הוציא דופן¹²⁷⁷, אם לא יצא דם אלא דופן, אמו טהורה מלידה ומנדה ומזיבה¹²⁷⁸:

סימן קצה - דברים האסורים בזמן נדוטה, ובו י"ז סעיפים:

א. ק"חייב אדם לפרוש מאשתו בימי טומאתה¹²⁷⁹ עד שתספור ותטבול, (ק"סואפילו שהתה זמן ארוך ולא טבלה, תמיד היא בנדתה עד שתטבול). ק"סבולא ישחוק¹²⁸⁰ ולא יקל ראש עמה¹²⁸¹

¹²⁷⁴ נחלקו הפוסקים אימתי נחשב שיצא חוץ לפרוזדור, י"א דהיינו משיצא מהרחם, אף אם עודנו ב"בית החיצון" (קונטרס מלחמת מצוה מבן הדרכי נועם, חזו"א סי' צב סק"ל"ב, וכן מצדד הסד"ט ס"ק כו), וי"א דטמאה לידה רק ביציאתו לאויר העולם (מהר"ם חביב בקונטרס הנ"ל, פנים מאירות סי' ז). ולדינא יש להחמיר כשתי הדיעות, ולטמאותה כיוולדת משיצא מהרחם, אבל לא תתחיל למנות ימי טומאה עד שיצא לאויר העולם (בדה"ש ס"ק פב).

¹²⁷⁵ לענין אימתי נחשב "יושבת על המשבר" עי' לעיל הערה 1264.

¹²⁷⁶ יש השואלים ששמעו את קולו של הולד, אמנם עפ"י רוב הוא רק דמיון של הנשים, וכמין חלום (שיעורי שבה"ל סק"א).

¹²⁷⁷ היינו "ניתוח קיסרי".

¹²⁷⁸ אבל מצוי שיוצא דם דרך הנרתיק, ואז היא טמאה. ואם בשעת הניתוח לא יצא דם, ואחרי הניתוח יצא, צ"ע (חוט שני סק"ו).

(קס"אפילו בדברים) שמא ירגיל לעבירה, ¹²⁸² אבל מותר להתייחד עמה, דכיון שבא עליה פעם אחת תו לא תקיף יצריה:

- א. ולא ישחוק- וה"ה שאין להריח בשמים שעליה ¹²⁸² (ברכי יוסף בפת"ש), וי"א דאפילו אם הבשמים מונחים על השולחן, אסור להריחם ¹²⁸³ (פת"ש עפ"י ט"ז באו"ח).
- ב. אפילו בדברים - היינו דיבורים המרגילים לערוה ¹²⁸⁴ (ש"ך). ואין להקל בזה אפילו אם יוצא לדרך, ואשתו נדה ¹²⁸⁵ (חמודי דניאל בפת"ש).
- ג. אבל מותר להתייחד עמה - דוקא כשאסורה רק משום נדה, אבל אשה שזינתה, שנאסרה על בעלה עולמית, אסור להתייחד עמה (תורת השלמים).
- ב. ¹²⁸⁶ קס"א לא יגע בה אפילו באצבע קמנה ¹²⁸⁶, ¹²⁸⁷ וי"א וישימי ¹²⁸⁷ מידו לידה ¹²⁸⁸ שום דבר ¹²⁸⁹ ולא יקבלנו מידה, שמא יגע בבשרה ¹²⁹⁰ (קס"וכן על ידי זריקה מידו לידה או להיפך, אסור):

¹²⁷⁹ וה"ה כאשר יש ספק על מראה או כתם אם הוא טהור וצריך לשאול לחכם, יש להחמיר בכל דיני פרישה והרחקה עד ששואלים (שיעורי שבה"ל סק"א), וי"א דאסורים רק בחבוק ונשוק ושאר קריבות המביאים לידי הרהור, אך מותרים להושיט ולזרוק זה לזה וכן נגיעה בעלמא בלי קירוב (באר משה ח"ד סי' נז).

¹²⁸⁰ ולענין לשחק יחד במשחקים, כגון סביבון בחנוכה וכדומה, י"א להחמיר (הגר"מ פיינשטיין מובא בספר הל' נדה להר"ש אידער ח"ב הע' לח, הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"ח ס"ו, שיעורי שבה"ל סק"ב). וי"א שמותר, אא"כ הוא באופן שמביא לידי שחוק וקלות ראש (חוט שני סק"א אות ד). ומותר ללמוד עמה גם הלכות נדה וטבילה [אף שיכולים להביא לידי הרהור] (חוט שני שם אות י). ולענין קריאה מתוך ספר אחד, או הליכה משותפת מתחת למטריה אחת, לא נתפרש בפוסקים איסור, אך כיון שפעולות אלו נעשות בדרך כלל ע"י שמתקרבים מאד זה לזה, מן הראוי להתרחק מהם, וקשה ליתן בדבר קצבה, והכל לפי הענין (מראה כהן עמ' סה).

¹²⁸¹ ולענין נתינת מתנה לאשתו נדה, יש אוסרים (תפארת צבי סק"י), ויש מתירים (פלתי סק"א), וכן עיקר, ולכן מותר לתת פרחים לשבת או אחרי לידה, או ליום הולדת וכדומה (חוט שני סק"א אות ו, וכע"ז בשיעורי שבה"ל ס"ב סק"ד). אמנם מתנה מיוחדת לקירוב לבבות, אסור (שבה"ל שם). ואסור "לזרוק נשיקה" בידו (שו"ת באר משה ח"ג סי' קלט).

¹²⁸² ובגד מבושם שאינה לבושה בו, אם הבגד מיוחד לה, אסור להריחו (חוט שני שם סק"ז). בשמים שהניחה עליה רק כדי למנוע זיעה וכדומה, מותר להריחם כל זמן שלא מתכוין להנות מזה (חוט שני שם סק"ג).

¹²⁸³ ויש שנקטו כן למעשה לאסור להריח בשמים שלה כשהם על השולחן (חוט שני סק"ב). וי"א דבבשמים שבמננו שאינה מניחה על עצמה את הכלי, אלא נותנת מהכלי על גופה, מותר להריח מהבושם שנותר בכלי (ערוה"ש סכ"ג, בדה"ש ס"ק קיט, מראה כהן עמ' פג). ולענין בשמים של הבדלה כשמחזיקה אותם בידה, י"א שאסור להריחם (שו"ת קנה בשם ח"א סי' פו אות ג, חוט שני סק"א אות יא), וי"א דמרהיטת הפוסקים משמע שלא אסרו אלא בבשמים המיוחדים לה, וצ"ע (בדה"ש ס"ב ביאורים ד"ה ולא, וכע"ז בשיעורי שבה"ל סק"ג). ולענין להחזיק את נר ההבדלה, ראה להלן סעיף ב ס"ק 1297.

¹²⁸⁴ ומותר לשאול בשלומה, לשבחה או לשבח מעשה ידה, אא"כ הוא באופן שמביא לידי קירוב, ומותר גם לומר לה איזה דבר בדיחותא, וכן לספר לה דברים שיש לה הנאה בהם, אך אם הוא באופן של שחוק וקלות ראש, אסור (חוט שני סק"א אות ה-י). ולדבר עמה מעניני תשמיש, אסור (בדה"ש סק"ח). ובודאי שצריך גם בימים אלו לדבר עמה בנחת, ולגרום לה נחת רוח, אלא כוונת הדברים שצריכים להזהר בדברי חבה או קלות ראש שמכירים בעצמם שיכולים להביא לידי קירוב והרגל דבר (פתחי מגדים פ"ג ה"ח).

¹²⁸⁵ דין יוצא לדרך נתבאר לעיל סי' קפד ס"י.

¹²⁸⁶ ואפילו אינו מכוין להנות, אסור (חכמ"א כלל קטז ס"ב). ואף אם הבעל עיור, אסור לאשתו נדה להחזיקו בידו ולהוליכו, ואפילו בהפסק בגד אסור, אלא תקח בידה מטלית או מקל ותאחז בצד אחד, והוא יאחז בצד השני ותוליכנו, וגם זה אינו מותר כי אם בשעת הדחק (שו"ת פרי השדה ח"ג סי' קיט, דרכ"ת סק"ז, וכע"ז בשו"ת קנה בשם ח"א סי' צב).

¹²⁸⁷ וכן לא ישאו יחד משא, אפילו אם עוד אנשים נושאים יחד עמהם (חיי אדם כלל קל דיני הסדר בקצרה אות ז). ואפילו משא כבד, כגון להעלות עגלת ילדים במדרגות, אסור (אגרות משה י"ד ח"ב סי' עה, מנחת יצחק ח"ז סי' סט, הגר"ש אויערבך מובא בנשמת אברהם ח"ב עמ' קח ובאוצרות הטהרה עמ' תתפו, הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקג, שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ג). ויש מקילים בשעת הדחק כשאינו יכול לישא לבדו, אם הוא אוחז בצד אחד והיא אוחזת בצד שני (הגר"מ פיינשטיין מובא בספר הל' נדה להר"ש איידער הע' פג, חוט שני סק"ג אות ד, וציץ אליעזר ח"ב סי' נח הוסיף שהאיש ילבש כפפות, וראה לבושי עוז סק"ג דמטו משמיה דהחזו"א להקל). ולסייע לאדם משותק קצת

ד. לא יגע בה - איש ואשה הדורים בין הגוים ואין שם יהודיה¹²⁹¹ אחרת, והגיע עת טבילת האשה, אם אי אפשר בענין אחר, מותר לבעלה לראות שתהא כולה תחת המים, ומותר אף לתמכה בידיו להכניסה תחת המים, כיון שמיד תהא טהורה¹²⁹² (נוב"י בפת"ש).
ה. לא יגע בה - מי שמתה אשתו רח"ל, והיא נדה, רשאי ליגע בה (שמש צדקה בפת"ש).
ו. בה - וכן לא יגע בבגדיה בעודה לבושה בהם¹²⁹³ (תשב"ץ בפת"ש)¹²⁹⁴.
ז. ולא יושיט וכו' - אפילו דבר ארוך¹²⁹⁵ (ש"ך)¹²⁹⁶.
ח. יושיט - וה"ה אם מחזיקה נר בידה, לא ידליק "טאבק" [מקטרת או סיגריה] מהנר, ולא יתחמם מהנר, ולא ידליק ממנו נר אחר (יד אליהו בפת"ש)¹²⁹⁷.
ט. מידו לידה - ואם מחזיקה תינוק בידה, והוא מעצמו יוצא מחיק אמו ובא אל אביו, מותר ליטלו מידה (תשב"ץ בפת"ש)¹²⁹⁸.
י. וכן ע"י זריקה מידו לידה - אבל על בגדיה משמע דמותר לזרוק¹²⁹⁹, וכן מותר לנפוח עפרורית מבגדיה¹³⁰⁰, ומ"מ המחמיר תבא עליו ברכה (תורת השלמים¹³⁰¹). וי"א דאין להחמיר (הר הכרמל ופלתי בפת"ש).
יא. מידו לידה - י"א דמותר לזרוק דבר כלפי מעלה, ולא כלפי אשתו, והיא פושטת ידה ומקבלתו (פלתי בפת"ש¹³⁰²). וי"א דאין להתיר בזה¹³⁰³ (סד"ט בפת"ש).

ללכת, והבעל ואשתו מחזיקים בו כל אחד מצד אחר, מותר (מנחת יצחק שם), אמנם לא יחזיקו ילד משני צדיו וינדנדהו.
¹²⁸⁸ ולענין אם מותר לו להאכיל ילד שבידי האשה, ראה להלן אות 1298.
¹²⁸⁹ נתינת גט לאשתו בזמן נדתה, מותר (שו"ת בית יצחק ח"ב סי' יח, שיעורי שבה"ל סק"ג, חוט שני סק"ב אות ד).
¹²⁹⁰ ואסור להושיט גם בפני רבים, ואפילו היא חוששת שירגישו העומדים שם שהיא נדה והיא רוצה להסתיר טומאתה מחמת צניעות, מ"מ אסור, ואולם ישתדלו שיהא באופן צנוע שלא ירגישו (בית יצחק סי' יח, אג"מ ח"ב סי' עז, בדה"ש סק"ג, שיעורי שבה"ל סק"ג, חוט שני סק"ג אות ג).
¹²⁹¹ היינו יהודיה יראת שמים שאפשר לסמוך עליה להלכות נדה.
¹²⁹² וכן עיקר (ערוה"ש סק"ה).
¹²⁹³ ואפילו אם הבגד בולט מגופה, והוא נוגע רק בבגד ולא בה, אסור (לבנון נטע סק"ד הובא בדרכ"ת סק"ו). אבל אם רק הבגדים נוגעים זה בזה, כשהם מרוחקים מגופם, אין בזה איסור, אם אינו מתכוין לכך (חוט שני סק"ב אות יז).
¹²⁹⁴ להסיע את מטת אשתו יולדת או חולה, או להסיעה בכסא גלגלים, יש להמנע, ובשעת הדחק מותר, כיון שאינו דומה לשאר ההרחקות האסורות, וגם אין בזה משום חיבה (חוט שני סק"ב אות יא).
¹²⁹⁵ וכן אם מחזיקה בידה תיק וכדומה, לא יניח או יקח משם חפצים. אבל להניח דבר בתוך עגלה שהיא מסיעה, מותר, דלא דמי לנגיעה (חוט שני סק"ב אות י, וכע"ז בבדה"ש סק"ז). וכן יש להמנע מלזרוק דבר לתיק שבידה, ובשעת הדחק מותר (שם סק"ג אות ז).
¹²⁹⁶ דלת הנסגרת ע"י קפיץ וכדומה, וצריך לאוחזה כדי שתשאר פתוחה, ואוחז הדלת עד שאשתו מגיעה, מותר למסור הדלת לידה (חוט שני סק"ג אות ב).
¹²⁹⁷ ובהבדלה, מותר שהיא תחזיק את הנר (אג"מ י"ד ב סי' פג, שיעורי שבה"ל סק"ג, חוט שני סק"ב אות כ). ולענין להריח בשמים שבידה בהבדלה, ראה לעיל אות 1283.
¹²⁹⁸ וכן עיקר (חוט שני סק"ב אות ט וסק"ג אות ג). וי"א שאסור ליקח התינוק מידה אף כשיוצא מעצמו (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' צב). ומיהו אם התינוק יושב על ברכיה, מותר במקום צורך ליקחנו, וכן ליתנו על ברכיה, כיון שאינו נוטל או נותן בידה (חוט שני סק"ב אות ו). ואין להם להיות "קוואטר" בברית מילה, להושיט התינוק, אף ע"י שינוי, כגון על שני כרים שהתינוק על העליון, ולוקח רק את הכר העליון [אלא ישים שלחן ביניהם, ותניח את התינוק על השלחן] (שו"ת בית יצחק ח"ב סי' יח אות ד, שיעורי שבה"ל סק"ג). ולענין להאכיל את התינוק שמחזיקה בידה, י"א להחמיר (שבה"ל שם), ובשעת הדחק יש להקל להאכילו, או ליתן תרופה לפיו, או לטפטף טיפות לאזניו, ויזהרו שלא ליגע אחד בשני (חוט שני סק"ב אות יב). לנשק ולשחק עם התינוק שבידה, אסור, דחשיב קלות ראש עם אשתו (שו"ת משיב דברים סי' קי, בדה"ש סק"ז, שבה"ל שם). ולרחוץ את התינוק כשהיא מחזקת בו, ראוי לימנע, כיון שקשה ליזהר מנגיעה (חוט שני סק"ב אות יג).
¹²⁹⁹ לענין לזרוק דבר לתיק שבידה, ראה לעיל אות 1295.
¹³⁰⁰ אפילו אם היא מרגישה, כ"ז שלא נעשה לחיבה.
¹³⁰¹ לשונו הוא "המחמיר תבא עליו ברכה", ואמנם יש שהביאו בשמו דאין להקל (הסד"ט סק"ד), וכן נקטינן לדינא (שיעורי שבה"ל סק"ד, חוט שני סק"ב אות יח). ואף למיקל לנפוח עפרורית מבגדיה, מ"מ לא תניף עליו במניפה, משום דהוי דבר חיבה (בן איש חי ש"ב פר' צו אות כב, מנחת יצחק ח"ז סי' ע).

ג. קס"ה לא יאכל¹³⁰⁴ עמה קס"ט על השלח¹³⁰⁵ ק"א לא אם בן יש שום שינוי¹³⁰⁶, שיהיה שום דבר¹³⁰⁷ מפסיק¹³⁰⁸ בין קערה שלו לקערה שלה¹³⁰⁹, לחם או קנקן, ק"א או שיאכל כל אחד במפה שלו¹³¹⁰. הגנה: ק"ב ויש אומרים הא דצריכין הפסק בין קערה שלו לקערה שלה, היינו דוקא כשאין אוכלין בקערה אחת כשהיא טהורה, אבל אם אוכלין בקערה אחת כשהיא טהורה, סגי אם אוכלת בקערה בפני עצמה, ואין צריך היכר אחר, וכן נוהגין. ק"ג ויש אומרים שאסור לו¹³¹¹ לאכול משיורי מאכל שלה¹³¹², כמו שאסור לשתות משיורי כוס שלה, וכמו שיתבאר:

¹³⁰² הובא גם בחכמ"א כלל קטז ס"ב, והמחמיר תבא עליו ברכה (חוט שני סק"ג אות ו).

¹³⁰³ וכן עיקר (ערוה"ש סעיף ה, שיעורי שבה"ל סק"ד).

¹³⁰⁴ ה"ה בשתיית יין ומשקאות (ספר המנהיג דיני יולדת סי' קכ, בדה"ש סק"ב, שיעורי שבה"ל סק"א). ו"א דבשעת קידוש בשבת וי"ט אין צריך היכר, כיון שעדיין לא התחיל האכילה (חוט שני סק"ד אות טז). והאיסור בזה הוא אף באכילת עראי (בדה"ש סק"ב). ו"א דבאכילת עראי אין איסור (הגרש"ז אויערבך מובא בלבושי עוז סק"א עיי"ש).

¹³⁰⁵ אם יושבים בלא שולחן, ו"א שאף באופן זה צריכים היכר (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ז ד"ה ואם). ו"א שלא גזרו אלא כשאוכלים על השולחן, אבל באופן זה אין צריכים היכר (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקד, חוט שני סק"ד אות טו).

¹³⁰⁶ ולענין אם צריך ששניהם ידעו על ההיכר, ו"א דההיכר נצרך רק לבעל, ולפיכך די בכך שהבעל החליט על איזה דבר שיהא הפסק, אפילו היא אינה יודעת (חוט שני סק"ד אות יג), ו"א דההיכר נצרך לשניהם, וצריך שאף האשה תדע על ההיכר (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקד, פתחי מגדים פ"ג סעיף נה). אם מניחים היכר להפריד בין בשר לחלב, ודעתם שישמש גם להרחקת נדה, מהני (שיעורי שבה"ל סק"ג, חוט שני סק"ד אות יב).

¹³⁰⁷ אף דבר שדרכו להיות מונח על השולחן, אם דרכו להיות במרכז השולחן וכדומה והם משנים את מקומו ומניחים אותו בין קערותיהם, מהני (רמ"א סי' פח ס"ב וט"ז שם). ואפשר להניח גם דבר שהוא מצרכי הסעודה, כגון כוס או צלחת קטנה או אפילו פרוסת לחם, אם החליטו שלא להשתמש בו בסעודה זו, ומייחדים אותו להפסק ביניהם (חוט שני סק"ד אות ד-ה). ו"א דלא מהני פרוסה וכדומה, דיש לחוש שמא יאכלו ממנה, אלא רק לחם שלם, ועיין לקמן ס"ק יד (לבוש אר"ח סי' קעג ס"א, יד יהודה סי' פח הארוך סק"ד).

¹³⁰⁸ ו"א שצריך שיהא ההיכר דבר שהוא גבוה קצת, אבל לא טבעת או מפתח (הגרש"ז אויערבך מובא באוצרות הטהרה עמ' תתצה, חוט שני סק"ד אות ב), ושעון שיש קצת גובה לרצועתו, או מפית נייר מקופלת שיש בה קצת גובה, מהני (חוט שני שם). ו"א שאין צריך שיהא ההיכר גבוה (שיעורי שבה"ל סק"ג). ויש שחילק, דביושבים לבדם צריך היכר גבוה קצת, אבל כשיושבים עם אנשים נוספים, דההיכר הוי רק חומרא [כדלהלן אות 1313], די בהפסק כלשהו (הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה ח"ב סי' קצה הע' 85).

¹³⁰⁹ ו"א דצריך שההיכר יהא דוקא בין הקערות שלהם, ולא מהני אם מונח בצד להיכר (חוט שני סק"ד אות ז, בדה"ש ס"ק לח), ו"א דאין צריך שההיכר יהא ממש בין הצלחות, אלא אפילו מרוחק כל שניכר לשניהם מהני (שיעורי שבה"ל סק"ג).

¹³¹⁰ אם דרכם לאכול כל אחד במפה נפרדת, אין זה היכר (יד אברהם סי' פח ס"ב), ולפיכך אם רגילים להניח מפה קטנה תחת הקערה כדי שלא יתלכך השולחן וכדומה, אינו מועיל להיכר (חוט שני סק"ד אות ח). ומהני גם אם אחד מניח כלי תחת קערתו (חכמ"א כלל קטז ס"ג). שינוי נוסף הוא, שאם יש לה מקום קבוע, שתשנה את מקומה (רבינו ירוחם, ב"י, סד"ט סק"ח).

¹³¹¹ אבל לאשה מותר לאכול משיירי בעלה, כדלקמן סעיף ד לענין שתיה.

¹³¹² ככר לחם וכן ממרחים וכדומה המיועדים לכמה אנשים, אינם נחשבים שיירי מאכלה, אבל לחמניה קטנה המיועדת לאדם אחד, יש לאסור (אגרות משה ח"א סי' צב). אכלה מסיר אוכל המיועד לכמה אנשים, או שתתה מבקבוק גדול המיועד לכמה אנשים, יש לדון דמותר לבעל לאכול ולשתות מזה (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקה). היו בקערתה ב' חתיכות נפרדות ואכלה אחד מהם, אין השני נחשב שיירי (אג"מ ח"א סי' צב, בדה"ש סק"א), ו"א דכאשר מונחים בצלחת ב' סוגי מאכלים, כגון בשר וסלט, ואכלה ממין אחד בלבד, שהמין השני נחשב שיירי מאכלה (שיעורי שבה"ל סק"ח), ויש שנתן בזה שיעור דכל מה שאדם רגיל לאכול משיירי חבירו, אין בו איסור שיריים (סוגה בשושנים פ"ו ס"ט). מאכל שלעסה ממנו לתינוק, הנשאר אינו נחשב שיירי מאכלה (האלף לך שלמה סי' רכז). טעימה בעלמא מהתבשיל, מסתבר דאינו נותן דין שיירי מאכל על הכל (יוסף דעת להגר"ש נתנזון, שיעורי שבה"ל סק"ח).

יב. עמה - ואם גם שאר בני הבית אוכלים עמהם על השולחן, מותר (מהריק"ש ופת"ש)¹³¹³. ועיין לקמן ס"ק טז.

יג. על השולחן - וכל שכן שאין לאכול עמה בקערה אחת, אפילו אין נוגעים ביחד (ש"ך). ואף אם שאר בני הבית ג"כ אוכלים עמהם מקערה זו, אסור (פת"ש). וה"ה קערה ובה חתיכות קטנות, אסור שהוא יטול חתיכה אחת והיא יטול חתיכה אחת, עד גמר האכילה, דזה חשיב אכילה יחד. אבל קערה ובה חתיכות גדולות, וכל אחד נוטל מתוכה ומניח בצלחת שלפניו, ואוכל מהצלחת, מותר¹³¹⁴ (ט"ז).

יד. לחם או קנקן - היינו לחם או קנקן שאין אוכלים ומשתמשים בהם בסעודה זו, שכיון שאין דרכו להיות מונח שם, הרי זה היכר (ט"ז).

טו. כל אחד במפה שלו - ה"ה אם תגלה מעט מהשולחן ותתן קערתה עליו (ש"ך).

טז. סגי אם אוכלת בקערה בפני עצמה - אמנם אם כעת שניהם אוכלים על שולחן אחד, ושאר בני הבית אוכלים על שולחן אחר, אסור (ש"ך).

יז. לאכול משיורי מאכל שלה - אבל מותרת להגיש לו מאכל ולתקנו בפניו, אף שאסורה למזוג לו הכוס כדלהלן ס"י, דבמאכל אין זה דרך חיבה אלא עבדות¹³¹⁵ (ט"ז).

יח. משיורי מאכל שלה - ואם אדם אחר הפסיק ואכל ממאכל זה ביניהם, מותר, כדלהלן סעיף ד (ט"ז)¹³¹⁶.

יט. מאכל שלה - אם הריחה טאבק מכלי, מותר לבעלה להריח המותר (יד אליהו בפת"ש)¹³¹⁷.

ד. ק"ע לא ישתה משיורי כוס ששתתה היא¹³¹⁸. הגה: ק"ע"אם לא שמפסיק אדם אחר ביניהם, ק"ע"או שהורק מכוס זה אל כוס אחר אפילו הוחזר לכוס ראשון. ואם שתתה והוא אינו יודע ורוצה לשתות מכוס שלה, אינה צריכה להגיד לו שלא ישתה¹³¹⁹. והיא מותרת לשתות מכוס ששתה הוא. ק"ע"ואם שתתה מכוס והלכה לה¹³²⁰, יש אומרים שמותר לו לשתות המותר, דמאחר שכבר הלכה אין כאן חבה:

כ. משיורי כוס ששתתה היא - ואפילו הוסיף על שייריה עוד משקה, אסור לשתותם. אבל אם שתתה הכל, יכול למזוג לכוס ולשתות, ואין צריך להדיח הכוס (ש"ך).

כא. דמאחר שכבר הלכה - ואם אח"כ באמצע שתייתו חזרה ובאה לשם, מותר לסיים שתייתו. וה"ה אם באמצע האכילה או השתיה פרסה נדה, מותר לגמור (יד אליהו ברע"א ובפת"ש).

¹³¹³ ויש אוסרים (רשב"א במשמרת הבית ב"ז ש"ב ג ע"ב, הובא בסד"ט סק"ז). ולמעשה נוהגים להחמיר לכתחילה, אבל לצורך גדול כגון שנמצאים אצל אחרים ועלולים להכיר ולהרגיש ויש בושה, אפשר להקל (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ז, וכע"ז באג"מ י"ד ח"ב סי' עז, ובדה"ש סק"ל"ד). ואם מושיבים תינוק ביניהם, והוא אינו רגיל לישיב שם, מהני (שיעורי שבה"ל שם).

¹³¹⁴ ולפיכך כשמניחים קערה עם פירות או פיצוחים וכדומה שכל אחד לוקח משם ואוכל, יש להניח תחילה את הפרי לפניו זמן מה, ואז לאכול (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"ב). אבל לא מהני מה שמניח רגע אחד לפניו, ומיד אוכלו (חוט שני שעה"צ סק"ל"ד). ו"א שבפירות גדולים כתפוחים וכדומה, אין זה נחשב כאכילה מהקערה, ומותר לאכול בלא להניחו לפניו (שו"ת קנה בשם ח"א סי' פז, מראה כהן עמ' סט). וכאשר אוכלים עמהם אנשים נוספים, והגישו קערה משותפת לכולם ובה דברים יבשים כגון בוטנים או אגוזים, אינם צריכים להניח לפניהם, ויש להתיר אף אם נוטל מהקערה אחרי אשתו, [כיון שדרך לאכול כך אף עם אדם זר], אבל בדברים לחים הנאכלים ע"י כף וכי"ב, אסור (הגרש"י גלבר במראה כהן עמ' קצו).

¹³¹⁵ ויש נוהגים להחמיר בזה, ראה להלן סעיף י אות 1344.

¹³¹⁶ ומהני להעביר את המאכל לכלי אחר, דומיא דמשקה להלן סעיף ד, אמנם דוקא אם הוא מאכל שצריך להיות מונח בכלי (מנחת יצחק ח"ז סי' ע, הגרש"ז אויערבך מובא באוצרות הטהרה עמ' תתצט, שיעורי שבה"ל סק"ח). ו"א דמהני אף במאכל שאינו צריך את הכלי (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' רמג).

¹³¹⁷ וה"ה משחת שיניים וכדומה, וכן שיירי תרופה מותר (שיעורי שבה"ל סק"ח).

¹³¹⁸ וראה להלן סעיף י וסעיף יג לענין מזיגת הכוס ושיגור הכוס.

¹³¹⁹ אמנם אם שתתה שלא בפניו, והוא יודע שאלו שייריה, אסור לו לשתותם (ערוה"ש סי"א).

¹³²⁰ ו"א דהיינו שיצאה מהבית, או הלכה לישון, אבל לא מהני מה שיצאה מהחדר (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקב), ו"א דמהני אפילו יצאה מהחדר (חוט שני סק"ה אות ג, וכן מצדד בשיעורי שבה"ל סק"ד).

ה. קע"ח לא ישב במטה המיוחדת לה¹³²¹, אפילו שלא בפניה. הגה: קע"ט ואסור לישב על ספסל ארוך קפ"ש מתנודדת קפ"א ואינה מחוברת לכותל, כשאתו נדה יושבת עליו. קפ"ו יש מתירים כשאדם אחר מפסיק ויושב ביניהן¹³²². קפ"ז וכן לא ילך עם אשתו בעגלה אחת או בספינה אחת¹³²³, אם הולך רק דרך טיול כגון לגנות ופרדסים וכיוצא בזה¹³²⁴, אבל אם הולך מעיר לעיר לצרכיו, מותר אף על פי שהוא ואשתו הם לבדן, ובלבד שישבו בדרך שלא יגעו זה בזה:

כב. לא ישב - וכן עיקר (ט"ז). וי"א שהאיסור רק לשכב, אבל מותר לישב על מטתה כשהוא לבוש בבגדיו (ש"ך)¹³²⁵.

כג. ישב - ולענין האשה, י"א שמותרת לשכב על מטתו (תורת השלמים), וי"א שאף היא אסורה לשכב על מטתו, אבל לישב מותר לה (ט"ז). ואף לאוסרים, היינו דוקא בפניו, אבל שלא בפניו ודאי מותר לה (פת"ש)¹³²⁶.

כד. במטה - וה"ה כרים המיוחדים לה, אסור לו לשכב עליהם¹³²⁷ (חכמ"א בפת"ש).

כה. במטה המיוחדת לה - ומותר לגעת במטתה וסדיניה ואין חשש (ט"ז).

כו. שלא בפניה - אך אם האשה אינה בעיר, מותר לו לשכב במטתה¹³²⁸ (פת"ש).

כז. ואינה מחוברת לכותל - ספסל כבד שאי אפשר לטלטלו, הוי כמחובר, ומותר (נחלת שבעה בפת"ש)¹³²⁹.

¹³²¹ דוקא מטה המיוחדת לה, אבל אם שכבה עליו באופן עראי, מותר. ודוקא אם שכבה עליו כבר, אבל אם רק יחדוהו בדיבור, מותר (שיעורי שבה"ל סק"ג-ד). כאשר מתארחים במקום אחר, הרי זה נחשב עראי, וא"כ שוהים כמה ימים, או באים שם לעתים קרובות (הגרי"ש אלישיב מובא בלבושי עוז סק"א, חוט שני סק"ו אות ד). אם החליטו להחליף את המטות ומעתה יישן הבעל בקביעות במטה שהיתה מיוחדת לאשתו והיא תישן במטה שהיתה מיוחדת לו, אם ישנו פעם אחת כן בימי טהרתה, מותר להמשיך כן בימי נדותה (מראה כהן עמ' עו). מטה שפעמים שוכב עליו הבעל ופעמים האשה, כגון ספה, אינה מוגדרת כמיוחדת לאף אחד מהם, ומותר לשכב עליה אפילו זה בפני זה (שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' כ).

¹³²² ואפילו אם מושיבים את בנם ביניהם, מותר. אבל לא מהני להניח חפץ ביניהם, אא"כ הוא חפץ גדול כגון מזוודה גדולה (חוט שני סק"ז אות א).

¹³²³ וליסוע במכונית לטיול, יש מתירים, כיון שאינו מתנודד מחמת האשה (אג"מ י"ד ח"א סי' צב וח"ב סי' פג, והביאו בשיעורי שבה"ל סק"א). ויש מתירים כשיושבים במושבים נפרדים (חוט שני סק"ז אות ז). ויש אוסרים אף במושבים נפרדים. אך אם נוסע עמהם אדם נוסף שרי (מראה כהן עמ' פ ועמ' קצז). ולענין טיול ברגל, י"א שאף טיול ברגל יש להמנע (ערוה"ש ס"כ, הגרי"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקג). וי"א שאין בזה כל איסור (אג"מ ח"ב סי' פג). ומסתבר להחמיר בזה כשהולכים בהרים לבדם, כיון שיש בזה קירוב הדעת (שיעורי שבה"ל סק"י).

¹³²⁴ טיול היינו דוקא כשנוסעים לגינות ופרדסים וכדומה, אבל אם נוסעים למטרה מסוימת, כגון שנוסעים לבני משפחתם וכדומה, אף שאין להם צורך בנסיעה זו, מותר (רב פעלים ג י"ד סי' יז). וה"ה בנסיעה לעלות על קברי צדיקים וכדומה, אף שהדרך רחוקה ועוברת דרך מקומות שבני אדם רגילים לטייל בהם, מ"מ אין זה בגדר נסיעה לטיול (מראה כהן שם).

¹³²⁵ ולמעשה, לא ישוב על מטתה בין בפניה ובין שלא בפניה. ולא ישוב על מטתה בפניה, אבל שלא בפניה אפשר להקל לישב במקום צורך (חכמ"א כלל קטז ס"ה, שיעורי שבה"ל סק"ב).

¹³²⁶ ולמעשה, לא תשכב על מטתו בפניו, אבל שלא בפניו מותר. ולישב מותר לה אפילו בפניו (שיעורי שבה"ל סק"ב, חוט שני סק"ו אות א).

¹³²⁷ וה"ה מצעים המיוחדים לה אסור (ערוה"ש ס"ח, סוגה בשושנים סכ"ד). ודוקא אם מיוחדים לה, אבל אם אינם מקפידים על זה, מותר (חוט שני סק"ו אות ג).

¹³²⁸ אם רק יצאה חוץ לעיר, מותר לישב על מטתה, ואם תתעכב כמה ימים חוץ לעיר, מותר אף לשכב על מטתה (דעת תורה למהרש"ם). וי"א שהכל תלוי בזמן, ולפיכך אם נסעה על דעת לחזור באותו יום, כגון מירושלים לב"ב, כיון שתחזור תוך זמן קצר, אין זה נחשב כחוץ לעיר, אך אם נסעה לבית החלמה לכמה ימים, אפילו היא בעיר מותר לישן על מטתה (הגרש"ז אויערבך מובא בלבושי עוז סק"א).

¹³²⁹ אבל ספסל שאינו מחובר ואינו כבד, אסור, אף אם אינו מתנודד (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"ו). ובמושב מרופד, כגון ספה או במכונית, אם כשאחד מתיישב מרגיש השני, אסור (הגרי"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקג, שיעורי שבה"ל שם, חוט שני סק"ז אות ב). ובמקום צורך אפשר להקל במכונית כשיש דבר מפסיק ביניהם (שיעורי שבה"ל שם). ובנסיעה במכונית מעיקר הדין מותר להם לישב על ספסל אחד, ובלבד שיזהרו מנגיעה (חז"א במכתבו בספר טהרת בת ישראל, אג"מ ח"א סי' צב).

ו. קפ"ל לא יישן עמה במטה, אפילו כל אחד בבגדו ואין נוגעין זה בזה. הגה: קפ"ו ואפילו יש לכל אחד מצע בפני עצמו, קפ"ו ואפילו אם שוכבים בשתי מטות והמטות נוגעות זו בזו, אסור:

כת. במטה - בשתי מיטות נפרדות, ויולון סוגר על שתי המיטות לצניעות, מותר (ש"ך). אבל מיטה רחבה מאוד ויש מזרון נפרד לכל אחד, אסור, א"כ יעשו מחיצה מסדין ביניהם שלא יראנה (עיקרי דינים בפת"ש).

כט. אפילו כל אחד בבגדו - ולענין שמיעת קול זמר אשתו נדה, נראה דאסור, וצ"ע¹³³⁰ (פת"ש). ל. והמטות נוגעות זו בזו - ואין חילוק אם נוגעים בראשם או ברגליהם. ודי ברווח קטן בין המיטות¹³³¹ (מקור חיים בפת"ש). ואם המיטות מחוברות לכותל, אפילו אם נוגעות זו בזו, יתכן שמותר (חכמ"א בפת"ש). ובמיטות שיש להם מסגרת סביב שניכר שהם שתי מיטות, אף כשהמיטות נוגעות זו בזו מותר¹³³² (פת"ש)¹³³³.

ז. קפ"ל לא יסתכל¹³³⁴ אפילו בעקבה, ולא במקומות המכוסים שבה¹³³⁵. (קפ"ח אבל מותר להסתכל בה במקומות הגלויים אף על פי שנהנה בראייתה¹³³⁶):

לא. לא יסתכל וכו' - אשה נדה מותרת לשכב על סדין ששכב עליו בעלה, אבל נזהרות מלשכב על סדין ששכב עליהם איש אחר (ט"ז).

¹³³⁰ ולמעשה, יש מתירים לשמוע קול זמר שרגיל בו, דזה לא מביאו לידי הרהור (פרדס רמונים בט"ז סק"ח, סוגה בשושנים [מרגליות] סק"ב), ו"א להקל כן רק כשאינה שרה עבורו, אלא שומע מה ששרה לעצמה וכדומה (הגרי"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה ח"ב סי' קצה ס"ק צד). ויש אוסרים (לחם ושמלה סק"כ, ערוה"ש ס"ג, שבה"ל סק"ב, חוט שני סק"א אות יח), ולדיעה זו גם בזמירות שבת אין היתר, אפילו כשיש עוד בני בית. גם קולה הנשמע במכשיר הקלטה, אסור לו לשמוע. אמנם אם היא מנגנת בכלי נגינה, מותר לשמוע, ומ"מ אם הוא באופן שיכול לעורר ענין של חיבה, יש להחמיר שלא לשמוע (שבה"ל שם, חוט שני שם אות יח-כב). גם אם מזמרת כדי להשקיט התינוק, אסור, אמנם אם התינוק בוכה הרבה וצריך להרגיעו, ואין לבעל מקום אחר ללכת, יש להקל (בן איש חי ש"ב צו אות כה). וכן אם לא שם לב לזה, מותר (חוט שני שם).

¹³³¹ ולמעשה לענין שיעור הרחקת המטות, י"א שצריך להרחיק באופן שהשמיכה שמתכסה בו לא יגע במטת אשתו (קב הישר פי"ז ס"ג בשם האריז"ל, מובא בדרכ"ת סק"ל ג). ו"א דמה שהקלו במרווח קטן, היינו כשהמיטות עומדים זה אחר זה לאורך, אבל כשעומדים זה ליד זה כנהוג אצלנו, יש להרחיק בשיעור שלא יוכל להושיט ידו לגעת במטתה (טהרת ישראל אות כז). ויש שתיקנו להרחיק אמה אחת (רבני גליציה באסיפה בעיר לבוב, מובא בסוגה בשושנים עמ' קפ, וכו"כ המנחת יצחק בהסכמה לסוגה בשושנים). ולמעשה נוהגים להרחיק אמה או כשיעור הושטת יד, ואם החדר קטן אפשר להקל אף בפחות מכך (שיעורי שבה"ל סק"ב), ויש מיעצים באופן זה להניח בין המיטות דבר גבוה קצת שמסתיר קצת את הראיה מאחד לשני (חוט שני סק"ח אות ג). בשעה שהאשה אינה במטתה, מותר לבעל לישן על מטתו, אף שהמטות מחוברות (חזו"א מובא בספר זה השולחן, ובשיעורי שבה"ל סק"ב).

¹³³² ולמעשה המנהג להחמיר אף כשיש מסגרת סביב (טהרת ישראל אות כו).

¹³³³ מיטת קומותיים, י"א שנחשבת כמיטה אחת, ואסורים לישן אחד למעלה ואחד למטה (הגרי"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה ח"ב סי' קצה ס"ק פה, ובבדה"ש ביאורים ד"ה ואפילו נשאר בצ"ע). ו"א דנחשבת כב' מיטות, ומותר היכא שלא ירגישו זה את זה (הגרי"ש אלישיב מובא בלבושי עוז סק"א ובתמצית ההלכה אות ג).

¹³³⁴ וע"י מראה ג"כ אסור להסתכל (אג"מ ח"ב סי' עה). ובגד שקוף, נחשב כראיה ממש לענין איסור הסתכלות (שיעורי שבה"ל סק"ב). אמנם אם האשה לובשת בגדים פנימיים המכסות את כל גופה, אף שאין איסור הסתכלות, מ"מ אין להקל מאחר שלא ניצל מחשש הרהורים.

¹³³⁵ מקומות המכוסים שאסור לבעל להסתכל, היינו רק מקומות שמכסה אותם גם בבית, כשאינן שם איש אחר מלבד בעלה, אמנם טוב להחמיר שלא להסתכל בכל המקומות המכוסים (אג"מ ח"ב סי' עה). ונשים שנוהגות ללכת בביתן בלא גרביים, י"א שאין בזה איסור הסתכלות במקומות המכוסים (הגר"ש) אויערבך מובא במראה כהן עמ' פב), ויש אוסרים (הגר"ש אלישיב מובא במראה כהן שם). והשיעור שלה, נוהגים להחשיבו כמקום המכוסה אפילו בבית (שיעורי שבה"ל סק"ב). ושערות השכיחים שיוצאים מהצדדים של כיסוי הראש, מעיקר הדין אין בהם איסור, אך משום הנהגה יש לכסותם. ושערות הצומחות על העורף, אם הוא בהמשך לשיער הראש, דינו כשיער הראש, ואם גלחתו, כל זמן שהן קטנות ואינן נראות כשערות, מותר (חוט שני סק"ט). ולענין שהיית הבעל בחדר לידה, מעיקר הדין אין בזה איסור, אך אסור להסתכל במקומות המכוסים (אג"מ ח"ב סי' עה). ו"א דבזמן הציירים מותר, אבל בזמן הלידה יש להמנע [משום שאז יש חשש גדול שיבוא לידי ראייה] (שיעורי שבה"ל סק"ג).

¹³³⁶ אמנם היודע שבהתבוננות והסתכלות מרובה בא לידי הרהור, יש בזה איסור (שיעורי שבה"ל סק"ג).

ח. קפ"ט ראויה לה שתייחד לה בגדים לימי נדותה, כדי שיהיו שניהם זוכרים תמיד שהיא נדה: לב. שתייחד לה בגדים לימי נדותה - גם אם הבגדים נאים ומקושטים מהני (תורת השלמים)¹³³⁷. ט. בקושי התירו לה להתקשט בימי נדתה, אלא כדי שלא תתנגה על בעלה: לג. בקושי התירו - והמתקשטת בפני בעלה, אין רוח חכמים נוחה הימנה (גר"א)¹³³⁸. י. קפ"א כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה, נדה עושה לו, חוץ ממוזיגת הכוס, שאסורה¹³³⁹ למזוג הכוס (קפ"ב בפניו) ולהניחו לפניו¹³⁴⁰ על השלחן¹³⁴¹, אלא אם כן תעשה שום היכר, כגון שתניחנו על השלחן ביד שמאל¹³⁴², או תניחנו על הכר או על הכסת אפילו ביד ימינה¹³⁴³: לד. שאסורה למזוג הכוס וכו' - ה"ה בדברי מאכל אסורה להגיש לפניו מאכל¹³⁴⁴. מיהו קערה מרכזית המיועדת לכל בני הבית, מותר¹³⁴⁵ (ש"ך ופת"ש). לה. הכוס - ואין חילוק בין יין לשאר משקים¹³⁴⁶ (ש"ך). לו. למזוג הכוס בפניו ולהניחו לפניו - האיסור הוא דוקא אם תרוייהו לפניו, היינו גם המזיגה לכוס או לצלחת, וגם ההושטה לפניו (ש"ך)¹³⁴⁷. יא. קפ"ג אסורה להציע מטתו¹³⁴⁸ בפניו¹³⁴⁹, ודוקא פריסת סדינים והמכסה שהוא דרך חבה¹³⁵⁰, אבל הצעת הכרים והכסתות שהוא טורח ואינה דרך חבה, שרי¹³⁵¹. ושלא בפניו, הכל מותר קפ"ה אפילו הוא יודע שהיא מצעת אותם:

¹³³⁷ ולמעשה אין נוהגים עכשיו לייחד בגדים לימי נדותה, אמנם י"א שכדאי לנהוג מנהג זה, ואין צריך בגדים פחותים (שיעורי שבה"ל סק"א), וסגי בבגד אחד כגון חולצה (משמעות הט"ז סי' א סק"ב, שיעורי שבה"ל סק"א).

¹³³⁸ ונכון למעט בקישוט בכל מה שאפשר עד שיעור שלא תתנגה על בעלה (צמח צדק פסקי דינים, שערי טוהר אות יא).

¹³³⁹ ה"ה שהוא אסור למזוג לה, כדלהלן סעיף יג.

¹³⁴⁰ ולא מהני עצימת עינים, או החזרת פניו, אם מרגיש שהיא עושה עבורו (שיעורי שבה"ל סק"ו, הגר"ש אלישיב לענין הצעת המיטה, מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקג). ואפילו היא בחדר אחר, אם הוא רואה, אסור (שיעורי שבה"ל שם). וי"א שאם מחזיר עצמו לאחוריו, אפילו באותו חדר, מותר (בדה"ש ס"ק קלד).

¹³⁴¹ בדיעבד אם מזגה בפניו את הכוס, המאכל מותר, ואין צריך לבטל את ההושטה (שיעורי שבה"ל סק"ג).

¹³⁴² היינו אם רגילה להגיש בימין. ואם יש לה מכה ביד ימין, ועושה גם את שאר הפעולות ביד שמאל, מסתבר שאין זה היכר ואסור (שיעורי שבה"ל סק"ח). ואיטרת יד, תניחנו בימין (בדה"ש ס"ק קלז). ואם מחזיקה צלחות בב' הידים, ומגיש לפניו מיד שמאל, אין כאן שינוי, ואסור (אוצרות הטהרה עמ' רמט בשם גדולי המורים).

¹³⁴³ וה"ה אם מניחה על השולחן בריחוק מקום מעט, נמי הוי היכר (שערי טוהר שער טו ס"ב). ואפילו אין מקום להניח קרוב למקומו, נמי חשיב שינוי כשמניחה בריחוק (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ד).

¹³⁴⁴ וי"א דמותרת להגיש לפניו המאכל (ט"ז לעיל סעיף ג, לחם סק"ג, ערוה"ש סקט"ו). ולמעשה נוהגים להחמיר כש"ך (חכמ"א כלל קטז ס"ז, שיעורי שבה"ל ס"ג בט"ז סק"ג). וכל זה במזיגה והושטה שאין בו טורח, אבל תיקון המאכל דהוי טורח ודרך עבדות פשוט דמותר (חכמ"א כלל קטז ס"ז). פרוסת המוציא, מסתבר דמותר להניח לפניו (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ד).

¹³⁴⁵ אבל אסורה להגיש לו מהקערה המרכזית לצלחתו (מקור חיים ס"ק מד). ואם מביאה ב' כוסות, אחד לו ואחד לה, ואין אחד מהם מיוחד עבורו, מותר (סוגה בשושנים פ"ח ס"ז, שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ד, חוט שני סק"ב אות טו).

¹³⁴⁶ אבל מים מותר (רבינו יונה באגרת התשובה אות עה, צמח צדק פסקי דינים). וה"ה מי סודה, מותר, אבל שאר משקאות קלים או מים ותמצית יש מקום להחמיר (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ד).

¹³⁴⁷ בדברי הש"ך איכא סתירה מסק"ג לסק"ד, ונאמרו באחרונים כמה אופנים ליישב ואכמ"ל. ולמעשה יש להחמיר בכל אחד לחוד, היינו שאסורה למזוג לפניו אף אם אחר מגיש, ואסור להגיש לפניו אף אם אחר מזג (לבוש, מחצית השקל, קיצור שו"ע סי' קנג ס"ב, דרכ"ת סקמ"ג). והיינו במזיגת יין. ובשאר משקים שמערבים אותם, כגון מיץ עם סודה, או קפה, יש גם מקום להחמיר. אבל שאר משקים וכן במאכל אין להחמיר במזיגה לבד, ומותרת למזוג המשקה לכוס, או ליתן מאכל לצלחת שלו בפניו, אם אינה מושיטה לו, אבל בהושטה לבד יש להחמיר אף שלא מזגה לו, ולפיכך בליל הסדר שנוהגים למזוג לבעה"ב, תמזוג בריחוק מקום (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ד). מותר להניח לפניו בקבוק או קנקן עם משקה, כיון שאינו לשתיה מיידית (בדה"ש ס"ק קכט, חוט שני סק"ב אות יד). ולענין שיגור כוס של ברכה, ראה להלן סעיף יג.

יב. ¹³⁵²אסורה ליצוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו, אפילו אינה נוגעת בו, ¹³⁵³ואפילו הם מים צוננים: לז. ליצוק לו מים - ו"א דהיינו שיוצקת עליו את המים בשעה שרוחץ, אבל מותרת ליתן מים בכלי והוא ירחץ אח"כ (ט"ז). ו"א דאף ליתן מים בכלי שירחץ בו אח"כ, אסור ¹³⁵²(ש"ך).
 יג. ¹³⁵⁴בשם שאסורה למזוג לו כך הוא אסור למזוג לה, ¹³⁵⁵ולא עוד, אלא אפילו לשלוח לה ¹³⁵³כוס של יין ¹³⁵⁴אסור ¹³⁵⁵, לא שנא כוס של ברכה לא שנא כוס אחר, אם הוא מיוחד לה, אבל אם שותים הם מאותו הכוס ושתיא איהי אבתרייהו, לית לן בה ¹³⁵⁶:
 יד. הכל אלו ההרחקות צריך להרחיק בין בימי נדותה בין בימי ליבונה שהם כל ימי ספירתה. ו"ואין חילוק בכל אלו בין רואה ממש למוצאת כתם. הגה: ויש אומרים דאין להחמיר בימי ליבונה בענין איסור אכילה עמו בקערה, וכן נוהגין להקל בזה, ויש להחמיר:
 לח. ויש להחמיר - אבל אחר כלות השבעה נקיים, אף שעדיין לא טבלה, מותר לאכול עמה, כיון שיכולה לטבול (ש"ך) ¹³⁵⁷.
 טו. ¹³⁵⁸אם הוא חולה ¹³⁵⁸ ואין לו מי שישמשנו זולתה ¹³⁵⁹, מותרת לשמשו ¹³⁶⁰, רק שתזהר ביותר שתוכל להזהר מהרחצת פניו ידיו ורגליו ¹³⁶¹ והצעת המטה בפניו:

¹³⁴⁸ וכן הבעל אסור להציע מטת אשתו בפניה (חכמ"א כלל קטז ס"ג, ערוה"ש ס"ד, שיעורי שבה"ל סק"א).
¹³⁴⁹ ואם מחזיר פניו, ואינו רואה, נחלקו בזה פוסקי זמננו, ראה לעיל אות 1340.
¹³⁵⁰ אם מסדרת את המטה כדי שהחדר יהיה מסודר, מותר. אבל מצעת את המיטה כדי שיהיה מוכן ללילה, אסור, אפילו אם מצעת כבר מהבוקר. אם הציעה את המיטה באופן האסור, אין צורך לסתור את ההצעה, ומותר לשכב שם (חוט שני סק"ג אות ג-ד).
¹³⁵¹ הכנסת הכר והשמיכה בציפית, מותר (שיעורי שבה"ל סק"ב).
¹³⁵² ולמעשה, יש שנקטו להקל בהכנת מים לרחיצה (מקור חיים סק"ג, ערוה"ד ס"ד). אבל דעת רוב הפוסקים לאסור (חכמ"א כלל קטז ס"ט, לחם ושמלה סק"ו, חו"ד סק"ט). ואף לאוסרים, אם מניחה את המים שלא בפניו, מותר (האשכול ס"ו מט, ב"ח אות ז, קרבן נתנאל כתובות פ"ה ס"ו כד, בדה"ש ס"ק קנ, חוט שני סק"ד אות ב). ולענין נטילה של מצוה, לרחוץ את ידיו ממש אסור (עטרת זקנים או"ח ס"ו קנט ס"א, פמ"ג שם משב"ז סקט"ו). ולהכין לפניו מים לנטילה של מצוה, יש אוסרים (אשל אברהם מבוטשאטש או"ח ס"ו ד ס"א, בדה"ש ס"ק קנד, חוט שני סק"ד אות ג), ולפ"ז גם לא תגיש לו מים אחרונים (בדה"ש שם), וכן לא תכין בלילה מים לנטילת שחרית בפניו (חוט שני שם). ויש מתירים להכין מים לרחיצה של מצוה, דאין בזה חיבה (שערי טוהר סק"ד, מנחת יצחק ח"ז ס"ו עב, שיעורי שבה"ל בש"ך סקט"ז). אם המים עביר שניהם, מותר (חוט שני סק"ד אות ג). אם צריך לרחוץ לרפואה, מותרת להכין לו את המים (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"ח). ולענין אם מהני שינוי שתניח לפניו ביד שמאל, ו"א דמהני (אשל אברהם מבוטשאטש שם, חוט שני שם אות ב), ו"א דלא מהני (בדה"ש ס"ק קנא). מותר להכין מגבת או סבון וכדומה (שיעורי שבה"ל בש"ך סקט"ז).
¹³⁵³ איסור שיגור כוס הוא דוקא על האיש, אבל האשה מותרת לשלוח כוס יין לבעלה [אך לא תגיש לו] (חזקת טהרה אות ו, פרדס שמחה ס"ק מ, מראה כהן עמ' עד).
¹³⁵⁴ ה"ה שאר משקים חשובים (צמח צדק פסקי דינים), אבל מים וכן מאכלים, מותר לשלוח לה (בדה"ש ס"ק קסג).
¹³⁵⁵ אפילו משגר שלא בפניה, אסור (בדה"ש ס"ק קסה), וכן לא מהני לעשות שינוי (חוט שני סקט"ו אות ב). וגם לא מהני אם מעבירתו לכוס אחר (פרדס שמחה ס"ק מט בשם גדולי ההוראה).
¹³⁵⁶ ולפיכך בכוס של קידוש, הבעל ישאיר את הכוס על השולחן, והיא תקח מעצמה (מסגרת השלחן ס"ו קנג אות יב). ואם יש כמה בני בית, יכול למזוג לכמה כוסות, והיא תיטול מעצמה. או שתמזוג האשה לעצמה מכוס הקידוש לכוס אחר (חוט שני סקט"ו אות א). ויש להזהר בזה בכוס של שבע ברכות בשעה שטמאה מחמת דם בתולים, שלא ישלח לה את הכוס, אלא יניח לפניו ואחרים ימסרו לה. אמנם אם מתארחים אצל בעה"ב, ובעה"ב שיגר להם שתי כוסות, מותר לבעל להעביר כוס אחת לאשתו, מאחר שבעה"ב הוא המשגר ולא בעלה.
¹³⁵⁷ ולמעשה כתבו הפוסקים שאסור לאכול עמה עד שתטבול (רמב"ן בהל' נדה פ"ח ה"ט, חכמ"א כלל קטז ס"ג, קיצור שו"ע ס"ו קנג סט"ו, בדה"ש ס"ק קעה, שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ז).
¹³⁵⁸ היינו חולה שאין בו סכנה (ערוה"ש סכ"ז, שיעורי שבה"ל סק"א). ואם אינו חולה רק יש לו מיחוש וכאב בעלמא, אסורה לשמשו, ודינו כאדם בריא (מקור חיים סק"ח).
¹³⁵⁹ ומ"מ אינם חייבים לשכור לו משמש (שו"ת הרדב"ז ח"ד ס"ו אלף עו, לחם ושמלה סק"ל).
¹³⁶⁰ היינו להושיט לו חפץ או לקחת ממנו, וכן שאר תשמישי גופו כגון הנעלתו והלבשת בגדיו, ותזהר כפי האפשר שלא ליגע בו אפילו דרך בגדיו, ואם צריך לכך, מותרת אף ליגע בו, כגון כשצריך להשכיבו

לט. מהרצת וכו' - אבל במזיגת הכוס, יש להקל בחולה¹³⁶² (ש"ך).
 טז. אשה חולה והיא נדה, אסור לבעלה ליגע בה כדי לשמשה, כגון להקימה ולהשכיבה ולסמכה.
 (ה"ויש אומרים דאם אין לה מי שישמשנה¹³⁶³, מותר בכלל¹³⁶⁴, וכן נוהגין אם צריכה הרבה לכך):
 מ. אסור לבעלה - דמה שהקלו בסעיף טו לשמשו, היינו דוקא כשהוא חולה, אבל כשהיא חולה
 והוא בריא, חמיר טפי, ואסור לו לשמשה (ש"ך).
 מא. מותר בכל - אפילו היא חולה שאין בה סכנה. אמנם אסור לרחוץ פניה ידיה ורגליה¹³⁶⁵. ואם
 היא מסוכנת אצל רחיצה, אם אפשר ישליך מים עליה בלא לגעת בה, ואם אי אפשר אלא
 ברחיצה ע"י נגיעה, מותר (רדב"ז בפת"ש).
 יז. אם בעלה רופא, אסור למשש לה הדפק. הגה: ולפי מה שכתבתי דנוהגין היתר אם צריכה
 אליו דמשמש לה, ר"כ"ש דמותר למשש לה הדפק אם אין רופא אחר¹³⁶⁶ וצריכה אליו ויש סכנה
 בחליה¹³⁶⁷. ועיין באורח חיים סימן פ"ח אם מותר לנדה ליכנס לבית הכנסת ולהתפלל¹³⁶⁸:
 מב. אסור למשש לה הדפק - היינו בחולי שאין בו סכנה, אבל בחולי שיש בו סכנה, ואין שם
 רופאים, מותר לבעל למשש לה הדופק, כיון שאינו עושה חיבה¹³⁶⁹ (ש"ך)¹³⁷⁰.

או להקימו או לסמכו (ב"ח, ומהשו"ע סעיף טז), ומ"מ יש לדקדק שלא תגע בבשרו ממש, אלא תעשה
 בהפסק מפה או שאר דבר אם אפשר בכך, ואם גם זה אי אפשר, מותרת אף ליגע בבשרו, אף שאינם
 נמלטים מהרגש חיבה בנגיעה זו, ומ"מ ראוי להם להסיח דעתם מזה כפי האפשר (בדה"ש ס"ק קעו).
 ומשמע דמותרת לשמשו בכל צרכיו ולא רק בדברים הנוגעים לרפואתו (הגרש"ז אויערבך מובא בנשמת
 אברהם מהדו"ב ח"ב עמ' רד).

¹³⁶¹ היינו רחיצה ממש, אבל להגיש לו כלי עם מים לרחוץ, יש להקל (בדה"ש ס"ק קפג).

¹³⁶² נחלקו הפוסקים בביאור כוונת הש"ך, י"א דמיירי בהושטה בלא מזיגה, או מזיגת שאר משקים,
 דנחלקו הפוסקים אם הוא בכלל איסור מזיגה, בזה אף דבריאי יש להחמיר, בחולה אפשר להקל, אבל
 מזיגת כוס יין והושטתו דאסור מדינא, בזה אין להקל (מחצית השקל, סד"ט, שעורי שבה"ל בש"ך
 סק"ח), וי"א שנקטו בפשיטות להקל בכל מזיגת הכוס (באר היטב, חו"ד, פרי דעה, חכמ"א כלל קטז
 סי"א, ערוה"ש סכ"ד).

¹³⁶³ אבל אם הבעל מוצא לשכור לה משרתת, חייב לשכור לה (שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' אלף עו, לחם
 ושמלה סק"ל).

¹³⁶⁴ ואם שוכבת בבית חולים, וצריך להגביה את מיטתה, אם הוא ע"י חשמל, מותר, ואם הוא באופן
 ידני, אם יש צורך לחולה, אפשר להקל (שיעורי שבה"ל סק"ד). ולענין להסיע אותה במטתה, או בכסא
 גלגלים, ראה לעיל אות 1294. אם אשתו נפלה, וצריכה סיוע בכדי לקום, יכול לסייעה ובלבד שלא יגע
 בבשרה (אוצרות הטהרה עמ' רעז בשם גדולי המורים).

¹³⁶⁵ ולצורך נטילה של מצוה, יש להתיר לו לשפוך מים על ידיה (כף החיים או"ח סי' קנט ס"ק עד).

¹³⁶⁶ ואפילו יש רופא אחר בעיר, אם אינו מומחה כמו הבעל, מותר לבעל למשש דפקה, כשיש סכנה
 בחולי (זרע אמת ח"ג סי' קטז).

¹³⁶⁷ י"א שמישוש הדופק חמיר משאר צרכי החולה שהותרו לעיל סעיף טז, כיון שהתועלת שהדבר
 מביא היא רחוקה, ולפיכך אין היתר אלא במקום סכנה (צמח צדק פסקי דינים), וי"א שהוא חמור משאר
 תשמישים שבהם הוא נטרד במלאכתו שלא יקלקל, משא"כ מישוש הדופק (בית שערים סי' רעד), וי"א
 דמישוש הדופק שרי לרמ"א אף שלא במקום סכנה, ומש"כ הרמ"א אם יש סכנה, היינו להתיר אף לשו"ע
 (ערוה"ש סכ"ז).

¹³⁶⁸ ומנהג ישראל לברך ולהתפלל, ורק לא להסתכל בספר התורה בבית הכנסת בשעה שמגביהים אותו
 (חיי אדם כלל ג סל"ח, משנ"ב סי' פח סק"ז, שיעורי שבה"ל סק"ד).

¹³⁶⁹ לענין בדיקות הרופאים, אעפ"י שהש"ך היקל, מ"מ אין היתר אלא במקום צורך, ואף במקום צורך
 יש להדר ללכת לרופאה אם אפשר, ואף כשיש רופא בחינם ורופאה בשכר יש ללכת לרופאה, ואם אין
 רופאה, או שהרופא מומחה יותר, מותר לילך לרופא, אא"כ הוא רופא המוחזק בפריצות וחשוד מפורסם
 על העריות, שאז אסור ללכת אליו. ושלא לצורך, אין ללכת לרופא, ולפיכך בדבר קל כשינוי וסת, או
 איחור הוסת מעט, או בזמן הריון שהולכים כל כמה שבועות, אין ללכת לרופא אלא רק לרופאה, כי אין
 בזה צורך, ומותר רק כדי לבדוק אם אין איזה מקרה ח"ו, או אם רואה דם בזמן הריון, וכן קודם
 הלידה. אמנם פשוט שבמקרים רבים יש מצוה וחיוב ללכת לרופא, והוא לפי הצורך, והדברים מסורים
 ללב (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"כ, וכע"ז בבאר משה ח"ג סי' קנב אות טו). אמנם יש רופאים הסבורים
 שיש בזה צורך, ולכן אפילו בזמן הריון שהולכים כל חודש מותר ללכת לרופא @@@@.

¹³⁷⁰ ולענין איש ההולך אצל רופאה, הדבר תלוי בהרגש של כל אחד, ואם מרגיש שיש חשש שיבוא לידי
 הרהור, אסור (חוט שני סקט"ז).

מג. דמותר למשש לה הדפק - אף כאשר מותר למשש הדופק, יש להורות שיניח בגד על הדופק, ואז ימשש הדופק על אותו בגד המפסיק¹³⁷¹ (מקור חיים בפת"ש).
מד. לבית הכנסת - נהגו הנשים שלא לילך לבית החיים¹³⁷² להתפלל בימי נדתה¹³⁷³ (חמודי דניאל בפת"ש).

סימן קצו - דיני לבישת הלבון ובדיקתה, ובו י"ג סעיפים:

א. ה"שבעה ימים שהזבה סופרת, מתחילין ממחרת יום שפסקה בו. ה"וכך משפטה, אם תראה ב' ימים או ג' ופסקה מלראות¹³⁷⁴, בודקת¹³⁷⁵ ביום שפסקה כדי שתפסוק במהרה¹³⁷⁶, ובודיקה זו תהיה סמוך לבין השמשות¹³⁷⁷, (ר"י וכן נוהגין לכתחלה, ובדיעבד, ר"י אפילו לא בדקה עצמה רק שחרית ומצאה עצמה טהורה, סגי בכך¹³⁷⁸). ר"י ולעולם ילמד אדם (להחמיר לכתחלה¹³⁷⁹ 1380) בתוך

¹³⁷¹ ומהני גם כפפה מניילון דק המצוי כיום (חוט שני סק"ז אות ב).
¹³⁷² וה"ה שלא תלך לקברי צדיקים, אך אם עומדת בחוץ בריחוק מקום, שרי (חיד"א הובא בסוגה בשושנים פ"מ ס"ו, מראה כהן עמ' פז).

¹³⁷³ והיינו עד שתטבול (חיי אדם כלל ג סל"ח, משנ"ב סי' פח סק"ז, שיעורי שבה"ל סק"ה). אמנם יכולות ללכת לבית הקברות ולעמוד חוץ לד' אמות של הקברים, ובמקום צורך לפעמים מקילים כשאינה שופעת (שיעורי שבה"ל שם).

¹³⁷⁴ בדרך כלל צריכה להמתין ה' ימים קודם שתפסוק בטהרה, ראה להלן סעיף יא. ולענין אם צריכה להסמיק את ההפסק טהרה צמוד לז' נקיים, ראה להלן סעיף י אות 1440.

¹³⁷⁵ אופן הבדיקה בהפסק טהרה הוא כמו הבדיקות בז' נקיים, כדלהלן סעיף ד.

¹³⁷⁶ אפילו אם בדרך כלל פוסק דמה אחרי ששה ימים וכדומה, אינה יכולה להתחיל לספור ז' נקיים בלא בדיקה להפסק טהרה (סד"ט ס"ק כג, שו"ת רע"א סי' ס, חזו"א סי' צב סק"ב וסק"ג). ואפילו אם יש לה פצע באותו מקום או תפירות וכדומה ואינה יכולה להוציא בדיקה נקיה, חייבת בדיקה נקיה להפסק טהרה, וכדלהלן סעיף ד ס"ק כא. ואפילו אם הדם נמצא תמיד בצד העד ושאר העד נקי, אין הפסק זה עולה לה (חוט שני סק"ד), ואם מצב זה מתמשך תעשה שאלת חכם כדי למצא לה תקנה, ראה בענין זה להלן סעיף ד אות 1414. בדקה ומצאה דם, יכולה לבדוק שוב ושוב עד שתצא בדיקה נקיה, אמנם בין בדיקה לבדיקה צריכה להמתין כמה דקות, וכפי שמבואר להלן סעיף ג אות 1394 לענין הרחיצה שקודם הבדיקה. אמנם את המוך דחוק יכולה להניח מיד אחרי בדיקת ההפסק טהרה, ואין צריך להמתין ביניהם (חוט שני סק"ד אות ט).

¹³⁷⁷ היינו מזמן מנחה קטנה [כשעתיים וחצי לפני שקיעת החמה בימי ניסן ותשרי], ויש להסמיכו מה שאפשר לשקיעת החמה (ב"י, שמלה סק"ב). וכדאי להקדימו מעט קודם השקיעה כדי שאם תמצא דם תוכל לנקות ולהמתין ולבדוק שוב לפני שקיעה (שיעורי שבה"ל סק"י, וראה להלן סעיף ג אות 1394 כמה זמן יש להמתין בין בדיקה לבדיקה). הפסק טהרה שנעשה אחרי שקיעת החמה, אינו מועיל ליום זה (חכמת אדם כלל קיז ס"ד, הגר"מ הלברשטם בשו"ת דברי משה סי' סד אות טו, חוט שני סק"ג). הכניסה את העד קודם השקיעה, וגמרה את הבדיקה אחרי השקיעה, י"א דמהני (חוט שני שם). וי"א דלא מהני (בדה"ש סק"ג בשם מסגרת השולחן). ודע, דאין לסמוך באופן מוחלט על זמני שקיעת החמה המודפסים בלוחות, ולכן אין להסמיק את ההפסק טהרה לשקיעת החמה ממש, אלא להקדימו זמן מה קודם. וכאשר יש ספק אם עשתה את הבדיקה קודם השקיעה או אחריו, אין הפסק זה עולה לה, ועליה לפסוק בטהרה ביום המחרת (חוט שני סק"ד אות יג-יד). וראוי לשאול בזה למורה הוראה.

¹³⁷⁸ ולפיכך אם יודעת שלא תוכל לבדוק אחה"צ, יכולה לבדוק כבר בשחרית, ומשמע שאפשר גם בלילה קודם (חזו"א סי' צב סקמ"ה ד"ה דינים, חוט שני סק"ד אות ג). ואם אח"כ רואה שיש לה אפשרות, עדיף לעשות הפסק נוסף סמוך לשקיעה (ב"ח, לחם סק"י, חכמ"א כלל קיז ס"ה). אמנם אם ראתה דם באותו יום, י"א שצריך שההפסק יהא דווקא אחרי זמן מנחה קטנה (חזו"א סק"א, סד"ט סק"ט ד"ה היוצא, והחכמ"א כלל קיז ס"ז), וי"א דדינו כשאר ימים (הגרש"ק בטוב טעם ודעת ח"א סי' רצט, וכו"נ דעת החזו"א סי' צב סקמ"ה, בדה"ש סק"ז, חוט שני סק"ה אות ה), ולפיכך נשים העובדות אחר הצהריים, ובודקת בשחרית, אם ראתה דם באותו יום, כששמה את המוך אחר הצהריים, תסובב את המוך בחורים ובסדקים, וע"י זה תצא מכל חשש (שיעורי שבה"ל סק"י). ולענין חיוב מוך דחוק ביום שראתה בו דם, ראה להלן אות 1380. ולענין אם הוא יום ראשון לראייתה, ראה להלן סעיף ב.

¹³⁷⁹ אשה שקשה לה מאד להניח מוך, כגון שיש לה פצעים וכדומה, או שגורם לה לפצעים, או שכוואב לה הרבה, יכולה להקל שלא לעשותו (אג"מ ח"ב סי' עט, חוט שני סק"ד אות טז, בדה"ש סק"א). אמנם אם הוא יום ראשון לראייתה, אין להקל, כדלהלן סעיף ב, אלא תדחה את ההפסק למחר, ואז יכולה לעשות הפסק בלי מוך.

ביתו שתהא בודקת ביום הפסק מהרתה¹³⁸¹ במוך דחוק¹³⁸² ושיהא שם כל בין השמשות¹³⁸³ 1384
¹³⁸⁵, שזו הבדיקה מוציאה מידי כל ספק. הגה: ר"י אומרים אם התפללו הקהל ערבית ועוד היום
 גדול, אינה יכולה לבדוק אז ללבוש לבנים ולהתחיל ולמנות מיום המחרת, מאחר דהקהל כבר
 עשו אותו לילה, ר"י אומרים דמותר אפילו עשו הקהל שבת, ונוהגין לכתחלה לזוהר, ובדיעבד
 אין לחוש¹³⁸⁶. ומקצת נשים נוהגות שאם פסקה קודם ברכו וחזרה לראות כתם או דם תוך ימי
 ספירתה, אז מפסיקין אפילו לאחר ברכו אם נתקלקלה סמוך לערב, וחושבים דבר זה לדיעבד,
 ואין למחות בידם, כי כן קבלו מאיזה חכם שהורה להן, והוא מנהג ותיקין:

א. רק שחרית - היינו מיום שני לראייתה והלאה, אבל לענין יום ראשון של ראייתה, ראה לקמן סעיף
 ב (ש"ך).

ב. ולעולם ילמד וכו' - אופן הבדיקה הראוי הוא ע"י שתעמיד רגלה אחת על הספסל ורגלה אחת על
 הארץ, ואז תוכל לבדוק כראוי (חת"ס).

ג. מאחר דהקהל כבר עשו וכו' - אעפ"י שהיא עדיין לא התפללה ערבית (ש"ך).

ד. אפילו עשו הקהל שבת - ואם גם היא התפללה ערבית, י"א שאף בזה הקלו, וי"א דבזה אין להקל
 כלל (ש"ך).

ה. עשו הקהל שבת - אף לדיעה זו, אם היום ארוך, יש לחשב כאילו היום והלילה שוים, ואין להקל
 אחר זמן זה (ש"ך)¹³⁸⁷.

ו. ונוהגים לזוהר לכתחילה - ונשים שלנו שממתינו ה' ימים קודם שפוסקות בטוהרה, יכולות למנות
 אפילו אחרי תפילת ערבית (ט"ז)¹³⁸⁸.

¹³⁸⁰ אם ביום זה ראתה דם, י"א שחייבת להניח מוך מדינא ומעכב אף בדיעבד (חול"ד סק"ב), וי"א
 שאינו חמור משאר ימים (שמלה סק"ד, פרדס רמונים פתיחה לסי' קצו סק"ה, טוב טעם ודעת ח"א סי'
 רצט), ולמעשה, לכתחילה יש להחמיר בזה (חכמת אדם כלל קיז ס"ז), וי"א שאם קשה לה להניח מוך,
 אם כבר קיימו פרו ורבו טוב שתדחה את ההפסק למחר, ואז אם לא תראה בו דם אינה חייבת להניח
 מוך (אג"מ ח"ב סי' עט), בדיעבד אם לא הניחה מוך ביום שראתה בו, יש להקל (חוט שני סק"ה). ולענין
 זמן בדיקת ההפסק טוהרה ביום שראתה בו דם, ראה לעיל אות 1378. ולענין יום ראשון לראייתה, ראה
 להלן סעיף ב.

¹³⁸¹ היינו שקודם תעשה הפסק טוהרה ע"י בדיקה בחורים ובסדקים באופן המובאר להלן סעיף ד,
 ואח"כ תניח באותו מקום מוך דחוק (חול"ד סי' קצא סס"ק ח). ואין צריך לסובב את המוך בחורים
 ובסדקים, אך אם יש חשש שמא בדיקת ההפסק לא היתה טובה, אפשר לסובב את המוך בחורים
 ובסדקים, ואז המוך יחשב גם כהפסק טוהרה.

¹³⁸² היינו שתכניס עד בדיקה בתוך אותו מקום (חוט שני סק"ד אות יז). י"א שצריכה להכניס המוך
 בעומק ממש, באופן שלא תהא אפשרות שיזוב דם מהמקור בלא שיגע במוך (שו"ת רע"א סוף סי' ס"ד
 א"כ). אמנם שאר פוסקים לא חששו לזה (עיין בדה"ש ס"ב ביאורים ד"ה צריכה לבדוק, ושיעורי שבה"ל
 ס"ב סק"ד). אמנם הבגד הסמוך לגוף אינו מועיל להחשב כמוך דחוק, וכל שכן שאינו מועיל במקום
 בדיקה (חוט שני סק"ד אות יח).

¹³⁸³ י"א דלכתחילה טוב להוציא את ההפסק טוהרה ולבדוק אותו קודם שקיעת החמה, כדי שתהא
 ידיעה ברורה של טוהרה קודם שמתחילים הז' נקיים (אג"מ ח"ב סי' עט), וי"א שאין לחוש לכך, דמהני
 גם מה שרואה אותו אח"כ (בדה"ש ביאורים ד"ה בודקת).

¹³⁸⁴ וצריך שהמוך יהא מונח שם כל זמן בין השמשות, וכידוע בשיעור בין השמשות יש דיעות שונות,
 ולפיכך לכתחילה תשהה את המוך בשיעור זמן כפי שנוהגת לענין צאת השבת, ואם קשה לה, די עד
 שמונה עשרה דקות או אפילו שלוש עשרה וחצי דקות אחרי השקיעה. ואולם ביום ראשון לראייתה
 שהמוך מעכב מדינא, כדלהלן סעיף ב, אין להקל בפחות מהזמן שנוהגת בצאת שבת (אג"מ ח"ב סי' עט,
 בדה"ש סק"א).

¹³⁸⁵ בשבת במקום שאין עירוב, אסור לצאת עם המוך דחוק (חוט שני סק"ד אות כ).

¹³⁸⁶ וכן עיקר, דבערב שבת לכתחילה תבדוק קודם קבלת שבת, היינו קודם שתדליק נרות, ובדיעבד
 יכולה לבדוק עד שקיעת החמה (תוה"ש סק"ד, סד"ט סק"ו וסק"ח, חול"ד חידושים סק"ד, וחכמ"א כלל
 קיז ס"ה). ואפילו אם פשעה ולא בדקה קודם קבלת שבת, יכולה לבדוק עד השקיעה (סד"ט סק"ז,
 חכמ"א כלל קי"ז ס"ה). אם לא עשתה הפסק טוהרה עד שהגיע זמן הדלקת נרות, ואין שהות לבדוק
 קודם ההדלקה, תדליק נרות ואח"כ תבדוק, ועדיף שלא להתנות בהדלקת הנרות שאינה מקבל שבת
 (שיעורי שבה"ל סק"ז).

¹³⁸⁷ רבים מהאחרונים תמהו על ש"ך זה, והסיקו שאין להחמיר בזה כלל (תורת השלמים, פלתי, דג"מ,
 אמרי ברוך ועוד).

- ז. שאם פסקה קודם ברכו - ה"ה בתחילת ספירתה אם ראתה דם סמוך לערב, חשיב דייעבד, ויכול לפסוק בטהרה לאחר ברכו (ש"ך).
- ב. ר"ז ראתה יום אחד בלבד¹³⁸⁹ ופסקה בו ביום, צריכה לבדוק עצמה במוך דחוק ושיהא שם כל בין השמשות. הגה: ר"ז ודייעבד אם בדקה עצמה סמוך לבין השמשות ומצאה עצמה טהורה, אף על פי שלא היה המוך אצלה כל בין השמשות, סגי, אבל בדיקת שחרית לא מהני, הואיל ולא ראתה רק יום אחד¹³⁹⁰:
- ת. ראתה יום אחד - דוקא ראייה, אבל אם רק מצאה כתם, אין בו חומרת יום ראשון לראייתה¹³⁹¹ (ש"ך).
- ט. ופסקה בו ביום - אף שצריכה להמתין חמשה ימים מתחילת ראייתה קודם שתפסוק כטהרה, כדלהלן סעיף יא, מ"מ נפ"מ להיכא שבתוך הז' נקיים חזרה וראתה יום אחד¹³⁹² (ש"ך).
- י. בדיקת שחרית לא מהני - לאו דוקא שחרית, אלא כל שנעשה קודם מנחה קטנה, לא מהני (דגו"מ בפת"ש).
- ג. ר"ז ביום שפסקה מלראות ובודקת עצמה כאמור, תלבש חלוק הבדוק לה שאין בו כתם, ובלילה תשים סדינים הבדוקים מכתמים¹³⁹³, ומיום המחרת תתחיל לספור שבעה נקיים. הגה: ר"ז ומנהג כשר הוא כשהאשה פוסקת בטהרה שתרחץ¹³⁹⁴ ולובשת לבנים¹³⁹⁵, אמנם אם לא רחצה רק פניה

¹³⁸⁸ האחרונים תמהו על ט"ז זה, דלענין הפסק טהרה שנעשה אחרי ערבית, ודאי אין שום חילוק בין נשים הממתינות ד' ימים או ה' (דגו"מ בפת"ש).

¹³⁸⁹ ראתה בלילה, יש להחמיר שהיום הבא נחשב יום ראשון לראייתה. אמנם אם עשתה הפסק טהרה וראתה על המוך, אין יום המחר נחשב יום ראשון לראייתה (שיעורי שבה"ל סק"א). ולענין אם ראתה כמה ימים, וגם ביום זה, ראה לעיל סעיף א אות 1380.

¹³⁹⁰ למעשה, יש שנקטו כהרמ"א שבדייעבד אם בדקה אחרי זמן מנחה קטנה, אפילו לא הניחה מוך דחוק, מהני (שמלה סק"ד). ויש שפסקו כהמחבר שהמוך מעכב אף בדייעבד (סד"ט סק"ט ד"ה לכן, חור"ד סק"ב, וכן נראה דעת הגר"א סק"ח). וכתבו פוסקי זמננו דלמעשה יש להחמיר, מלבד באופנים מסויימים כגון שאם תדחה את ההפסק למחר, ליל הטבילה יחול בעונת הוסת (אג"מ ח"ב סי' עט, שיעורי שבה"ל סק"ד).

¹³⁹¹ דוקא בכתם יש להקל, אבל בראתה ע"י בדיקת עד, אף שלא הרגישה, אין להקל (תהלה לדוד סי' סה).

¹³⁹² למעשה אם ראתה יום אחד בתוך הז' נקיים, מצינו כמה אופנים שהקלו הפוסקים שלא להצריך מוך בדייעבד: א] באופן שאינו ודאי אדום, אלא טמאה מחמת ספיקא (שו"ת לבושי מרדכי סי' קכא, חוט שני סק"ד אות ג). ב] אם ראתה רק מעט דם על הבדיקה (הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"י הע' 36, הגר"ש"ז אויערבך מובא באוצרות הטהרה עמ' תתצז). ג] כשלוש בודקת בגד הסמוך לגוף, יש להקל כשהפסק נעשה לאחר זמן מנחה קטנה (הגר"מ"ש קליין ביסוד הטהרה עמ' לז). ד] אם הוא עדיין תוך ז' ימים לתחילת ראייתה, יש מקילים שנחשב המשך הוסת ולא תחילת ראייה חדשה (פרדס רמונים פתיחה לסי' קצו סק"ט ד"ה ונראה, חדרי דעה). ה] ביום ראשון של ז' נקיים יש להקל דהוי המשך הראייה הקודמת (הגר"ש אלישיב והגר"נ קרליץ מובא במראה כהן עמ' נא, אך בשיעורי שבה"ל ס"ב סק"א החמיר בזה דכיון שהמוך היה נקי, חשיב עתה ראייה חדשה).

¹³⁹³ בזמננו שלובשות בגד תחתון הסמוך לבשר, די בכך שבגד זה הוא לבן ובודק ונקי, ואין צריך סדינים נקיים, אמנם מצד מנהג ישראל הכשר יש לשים סדינים נקיים גם בזמננו, ולכתחילה יהיה הסדין לבן (שיעורי שבה"ל סק"ג, אג"מ ח"ד סי' יז [תשובה לר"ש איידער] אות כז).

¹³⁹⁴ הרחיצה היא באותו מקום ומתחתיו בכל מקום שיכול להמצא דם שמקלקל אותה (שיעורי שבה"ל סק"ד). ודע, דאין לבדוק מיד אחר רחיצת אותו מקום, אלא יש להמתין כמה דקות (שו"ת מהרי"ל דיסקין סי' כב, שו"ת נפש חיה סי' סא, חזו"א סי' פא), ו"א להמתין לכתחילה כרבע שעה (אג"מ ח"ב סי' עא וח"ג סי' נז, הגר"ש אלישיב מובא מראה כהן עמ' מד), ו"א עשר דקות (הגר"ש"ז אויערבך מובא באוצרות הטהרה עמ' תתפא), ו"א שמונה דקות (חוט שני ס"א סק"ד אות ח). ובשעת הדחק די בחמש דקות (הגר"ש אלישיב שם), ו"א שלש דקות (הגר"ש"ז אויערבך שם, חוט שני שם), אבל בפחות מכך אין להקל אפילו בדייעבד. אמנם בהפסק טהרה שמניחה אח"כ מוך דחוק שרי, לפיכך אם אין זמן להמתין מחמת שהוא סמוך לשקיעת החמה, יכולה לבדוק מיד אחרי הרחיצה ולהניח מוך דחוק (הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"י הע' 43). ו"א שאם הוא סמוך לשקיעת החמה, יכולה להקל ולבדוק מיד אחר הרחיצה (שיעורי שבה"ל סק"ד, וכן מצדד בבדה"ש ס"א בביאורים ד"ה שתפסוק). וכל זה כשרחצה באותו מקום מבפנים, או שישבה במים לרחוץ עצמה, אבל אם רק רחצה עצמה מבחוץ ע"י מקלחת, יכולה לעשות הבדיקה מיד בלא להמתין (יסוד הטהרה פ"ד ס"ב). וכל דין זה נוגע גם לענין הבדיקות שבתוך ז' נקיים, ולענין אם מותרת להתרחץ בתוך ז' נקיים ראה להלן סעיף ד אות 1404.

של מטה, די בכך, וכן נוהגין ואין לשנות, ¹³⁹⁵ אבל בשעת הדחק, כגון אשה ההולכת בדרך ואין לה בגדים, תוכל לספור ז' נקיים רק שהחלוק יהיה נקי וברוק מדם ¹³⁹⁶:

יא. ומיום המחרת תתחיל לספור ז' נקיים - אם סברה על חלק מהימים שלא יעלו לה לנקיים, הרי זה היסח דעת מהנקיים, ¹³⁹⁷ וימים אלו אינם עולים לנקיים (מעיל צדקה בפת"ש) ¹³⁹⁸.

יב. ולובשת לבנים - ואם בתוך הז' נקיים מצאה כתם על הבגד החיצון, ומכירה שהוא נשאר מימי נדותה, אין לחוש לכך, ואפילו אם אין לה טביעות עין בזה, מ"מ אם הבגד הפנימי נקי, יכולה לסמוך על הוכחה זו שהכתם עוד מימי נדותה (מעיל צדקה בפת"ש).

יג. ואין לשנות - בדיעבד אם פסקה בטהרה וספרה ז' נקיים בלא רחיצה ולבישת לבנים כלל, ואח"כ בדקה חלוקה וגופה ולא מצאה שום כתם, מותרת לטבול (תורת השלמים) ¹³⁹⁹.

¹³⁹⁵ לכתחילה דוקא לבן ממש, ובדיעבד אפשר צבעים בהירים. ויכולה גם להניח פד לבן (שיעורי שבה"ל סק"א). ודי בכך שהבגד התחתון הסמוך לגוף הוא לבן (שיעורי שבה"ל סק"ג). ואין ללבוש צבעונים כדי להנצל מכתמים (פת"ש סי' קצ סק"ב בשם עמודי כסף כת"י), אמנם במקום צורך גדול, כגון באשה שרגילה לראות כתמים ואינה יכולה להטהר, "א להקל שתלבש צבעונים אף בז' נקיים (שו"ת אדני פז סי' כ, שו"ת רע"א תניינא סוס"י לד, אגרות משה ח"ב סי' עח). ו"א דאין להקל אלא בימים האמצעיים ולא ביום ראשון ושביעי, וגם זה רק עפ"י הוראת חכם (שיעורי שבה"ל סי' קצ ס"י סק"ט), ואם מצאה כתם יותר מכגריס על בגד צבוע בג' ימים ראשונים, ראה להלן סעיף י' ס"ק כט אם אפשר להקל. ולבישת דבר שאינו מקבל טומאה בז' נקיים, שרי לכתחילה (הגרש"ז אויערבך מובא באוצרות הטהרה עמ' תתפג, הגרש"ז אולמן מובא בדעת טהרה עמ' ט, עמק התשובה ח"ו סי' תכט). ולענין אם מצאה כתם על דבר שאינו מקבל טומאה בג' ימים ראשונים, אם אפשר להקל, ראה להלן סעיף י' ס"ק כט.

¹³⁹⁶ ואם יש לה רק בגד מוכתם, ואינה יכולה לנקותו, לא תתחיל לספור ז' נקיים (בדה"ש ס"ק נז). ואמנם בשעת הדחק יכולה לציין את מקום הכתם, שתדע אם ראתה עוד כתם אח"כ, ואין להקל בזה אלא בשעת הדחק (שיעורי שבה"ל סק"ז).

¹³⁹⁷ היסח הדעת היינו דוקא כשבורה באופן מוחלט שיום זה אינו עולה לה לז' נקיים, אבל המסופקת אם יום זה עולה לז' נקיים, אינו נחשב היסח הדעת (בית שלמה א"ח סי' לו סק"ב, אמרי יושר ח"ב סי' לד). הסיחה דעתה במקצת היום, אין זה נחשב היסח דעת, עד שתסיח דעתה יום שלם (שו"ת בית יצחק ח"ב סי' טז, אמרי יושר ח"ב סי' לד, שו"ת שבה"ל ח"ג ס"י קכג, הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקא), "א דהיינו כל עונת היום (חוט שני סק"ז אות ג), ו"א דאפילו הסיחה דעתה כל היום, אם במקצת מהלילה שלפניו לא הסיחה דעתה, אינו נחשב היסח דעת (הגר"ש אלישיב שם). ודי שתכוין שיום זה הוא מהז' נקיים, ואין צורך לכוין איזה יום הוא אם ראשון או שני וכדומה (כמבואר בפוסקים שאם לא בדקה ביום ראשון של ז' נקיים, הרי יום שני נעשה יום ראשון ותבדוק אח"כ ביום שמיני והוא יהא שביעי). והדוגמאות שמצינו בפוסקים להיסח הדעת הם, כגון שהתקלקלה בתוך הז' נקיים וחשבה שאינה יכולה להתחיל למנות שוב ז' נקיים עד שיעברו חמשה ימים, ואחר כמה ימים נודע לה שלא היתה צריכה להמתין (מעיל צדקה), או שסברה שבעלה נסע למקום אחר (חכמ"א), או שראתה דם והיתה בטוחה שטמאה, ולבסוף התברר שאינה טמאה. אבל אם עדיין מסתפקת שמא אינו מראה טמא, ובדעתה לשאול לחכם, אין זה היסח דעת (בית שלמה שם). ולכן המוצאת מראה טמא, לא תחליט בודאות שהוא טמא, עד שתשאל מורה הוראה. ואם לא הסירה את הבגדים הלבנים, ורגילה לבדוק אח"כ אם אין עליהם כתם, מוכח שלא הסיחה דעתה (שיעורי שבה"ל ס"ד סק"ד). היה לה כעס עם בעלה, ואמרה לו שאינה ממשיכה למנות ז' נקיים, ופסקה מלבדוק יום אחד, הוי היסח דעת, אף שלבסוף התפייסה (חוט שני סק"ז אות ה). שכחה שהיא בז' נקיים מחמת טרדה, אינו נחשב היסח דעת (אמרי יושר שם). טעתה וסברה שהיא טהורה, אין זה היסח דעת (חוט שני שם אות ז).

¹³⁹⁸ וכן עיקר (סד"ט סק"ח ד"ה מיהו, שו"ת בית שלמה א"ח סי' לו סק"ב, שו"ת אמרי יושר ח"ב סי' לד, חכמ"א כלל קיז סי"ב, ופרדס רמונים בפתחה לסי' קצו פ"א ח"ג סק"ד). ויש המקילים בדין זה (שו"ת עונג יו"ט סי' פג, וכן פקפק השמלה סק"ז, שו"ת בית דוד סי' ב, וכתב בחשב האפוד ח"א סי' קס סק"ב שה'טעפליקער רב' היקל בזה כיון שבשו"ת צמח צדק [החדשות] סי' קנה היקל בזה, וכן החזו"א סי' צב סק"א נשאר בצ"ע). ולמעשה במקום עיגון אפשר להקל (אמרי יושר ח"ב סוס"י לד). ודע, דאף אם אין צריך כוונה לז' נקיים, מ"מ בשעת בדיקת ראשון ושביעי ודאי צריך שיהא בליבה שבדיקה זו היא לנקיים, אבל אם בדקה עצמה לענין אחר, כגון לבדוק אם פסק הדם, אינו עולה לבדיקת ז' נקיים, דשמא לא הכניסה לחורים וסדקים או לא עיינה בעד אח"כ (שו"ת עונג יו"ט ס"י פג). הסיחה דעתה ועתה רוצה להתחיל שוב למנות, "א שצריכה הפסק טהרה מחדש (חכמ"א כלל קיז סי"ב), ו"א שאינה צריכה הפסק טהרה חדש (שערי טוהר סק"ח, וכן עולה לפי הבית שלמה א"ח סי' לו סק"ב, שו"ת אמרי יושר ח"ב סי' לד, חזו"א סי' צב סק"א, שכתבו שאין לחוש שמא ראתה בימים אלו, וכן פסק בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' עג). ספרה שני ימים ואח"כ הסיחה דעתה, "א ששני הימים הראשונים עלו, ודי להשלים עליהם עוד חמשה (אמרי יושר ח"ב סי' לד), ו"א שצריכה להתחיל למנות מחדש, אך במקום צורך גדול אפשר להקל בזה (מנחת יצחק ח"ד סי' עג, שו"ת שבה"ל ח"ג סי' קכג).

יד. ואין לה בגדים - הוא הדין אם אין לה מים לרחוץ (תורת השלמים)¹⁴⁰⁰.
 טו. רק שהחלוק יהא נקי - וגם צריך להיות בצבע שהכתם ניכר בו (תורת השלמים)¹⁴⁰¹.
 ד. רכ"ב בכל יום¹⁴⁰² מ"ז ימי הספירה צריכה להיות בודקת לכתחלה רכ"ב פעמים בכל יום, אחת
 שחרית¹⁴⁰³ ואחת סמוך לבין השמשות¹⁴⁰⁴. רכ"ב ואם לא בדקה בכל השבעה אלא פעם אחת, לא
 שנא בדקה ביום ראשון של השבעה או ביום השביעי רכ"ב או באחד מהאמצעים, מאחר שבדקה
 ביום שקודם השביעי ומצאה טהורה, עלו לה, אבל אם לא בדקה בכל השבעה, וביום השמיני
 בדקה ומצאה טהורה, אין לה אלא יום שמיני בלבד ומשלמת עליו. רכ"הויש אומרים שצריך
 שתבדוק ביום ראשון מהשבעה וביום השביעי, ואין להקל¹⁴⁰⁵. הגה רכ"והבדיקה תהיה לאור היום
 ולא לאור הנר, רכ"וובדיעבד מהני אפילו לאור הנר¹⁴⁰⁶:

טז. ימי הספירה - י"א שצריכה לספור כל יום בפה, ותאמר היום יום וכו' (השל"ה בפת"ש¹⁴⁰⁷), וי"א
 שאינה צריכה לספור בפה (מהר"ם רדב"ז ונוב"י בפת"ש¹⁴⁰⁸).

יז. בודקת - היינו שבודקת עצמה וחלוקה (רע"א)¹⁴⁰⁹. ודוקא בדיקה, אבל לא מהני מה שלא
 הרגישה דם (חוו"ד בפת"ש), ויש מי שמיקל בבדיקת ז' נקיים, דמהני אם בטוחה שכל שבעת
 הימים לא הרגישה את אחת ההרגשות הרגילות בשעה שיוצא הדם, אך זו בדיקה קשה מאד
 (חת"ס בפת"ש)¹⁴¹⁰.

¹³⁹⁹ וכן עיקר (שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קפט). אמנם אם פשעה ולא לבשה לבנים, ראוי לקנסה (חכמ"א
 כלל קיז ס"ח). ולענין אם מותרת ללבוש צבעונים בז' נקיים כדי להנצל מכתמים, ראה לעיל אות 1395.

¹⁴⁰⁰ אם אין לה מים לרחוץ, יכולה לקנח עצמה, ויכולה גם לרחוץ ע"י מי רגלים (סד"ט סק"ג).

¹⁴⁰¹ משמע בתורת השלמים שאם לבשה בגדי צבעונים בז' נקיים, לא עלו לה כלל. אמנם דעת
 הפוסקים להקל בזה בדיעבד (חכמ"א כלל קיז ס"ח, טהרת ישראל אות יז).

¹⁴⁰² אשה ששכחה באיזה יום היא מתוך הז' נקיים, עליה להחמיר ולמנות רק מהאפשרות המאוחרת
 ביותר שעשתה את ההפסק (חכמ"א כלל קיז ס"ו). ואם טבלה בטעות במוצאי היום הששי, ראה הדין
 להלן סעיף יב.

¹⁴⁰³ הבדיקות בז' נקיים, י"א שיש לעשותם דוקא ביום, אבל אם בדקה עצמה בלילה, לא עלתה לה
 (האשכול סי' מד, ב"י בסוף הסעיף, סד"ט סק"ט, בית שלמה שם). ויש מקילים לעשות את בדיקת
 שחרית אף בלילה שקודם היום (שו"ת מעיל צדקה סי' סג ד"ה בפרק, לחם ושמלה סק"ה, פרדס רמונים
 בפתיחה לסי' קצו פ"א ח"ג סק"ה ד"ה ומעתה וסק"ו ד"ה המורם, וכן מצדד החזו"א סי' צב סק"ב
 ונשאר בצ"ע). ולמעשה אין להקל בזה (שיעורי שבה"ל ס"ו סק"ט, ובשעת הדחק גדול יש בזה כמה
 צירופים, ראה חוט שני סק"ז וסק"ח אות ג, ומש"כ הגר"מ פטרובר בסוף ספר מראה כהן עמ' ריד).
 זמן הבדיקה ביום הוא לכתחילה אחר הנץ החמה, ובדיעבד מהני מעלות השחר (תוס' נדה סט ע"א),
 ואף בדיעבד אם בדקה אחר עלות השחר קודם הנץ, עליה לבדוק שוב ביום אם אין בזה טירחה יתירה
 (הגר"מ פטרובר שם). ולענין בדיקה שנעשתה אחרי השקיעה, עיין להלן אות 1405.

¹⁴⁰⁴ י"א שאם צריכה לרחוץ בתוך אותו מקום בז' נקיים, תרחץ דוקא אחרי הבדיקה (אג"מ ח"א סי' צד
 וח"ג סי' נז). ויש שכתב שיש מקום להחמיר עפ"י שלא לילך לבריכה בז' נקיים (הגרש"ז אויערבך מובא
 באוצרות הטהרה עמ' תתפז), וי"א לחוש לכך רק ברחיצה בחמין אם היא נמשכת כשעה או שעתיים
 (לבושי מרדכי ח"א סי' קכג), וי"א שאין לחוש לכך (לבנון נטע סי' קפח סק"א, מובא בדרכ"ת סי' קפח
 סק"ט, אג"מ ח"ב סי' ע).

¹⁴⁰⁵ בדקה ביום הראשון, וביום השביעי בין השמשות, אפשר להקל. ואמנם באופן שמדובר שתפסיד רק
 יום אחד, כדאי להחמיר ולדחות את הטבילה (שיעורי שבה"ל סק"ט). בדקה ביום הראשון, ומסופקת
 אם בדקה ביום השביעי, אם אומרת שקרוב שבדקה רק יש לה איזה ספק, אפשר להקל, אך אם אינה
 זוכרת כלל, צ"ע אם להקל (שיעורי שבה"ל בהוספות במהדו' תשנ"ח עמ' שעח).

¹⁴⁰⁶ היינו לענין ראיית העד (בית שלמה ח"ב סי' מא), וראה גם לעיל סי' קפח ס"א אות 900. ולענין זמן
 הבדיקה עצמה, ראה לעיל אות 1403.

¹⁴⁰⁷ וכן נכון לעשות, ויכולה לספור גם בלשון אשכנז (חכמ"א כלל קיז ס"ד).

¹⁴⁰⁸ וכן עיקר (רמב"ן ויקרא כג טו, האשכול סי' מד, ספר החינוך מצוה של, מעיל צדקה סי' סג, סד"ט
 סק"ח ד"ה ומ"מ).

¹⁴⁰⁹ וכן עיקר (סד"ט סקט"ו), אבל בדיעבד אם לא בדקה חלוקה, אינו מעכב (טהרת ישראל אות כד,
 פתחא זוטא אות י), ובזמננו יש לבדוק את הבגד הסמוך לגוף (שבה"ל סק"א). ויש חולקים וסוברים
 שאינה צריכה לבדוק חלוקה כלל (פרדס רמונים בפתיחה לסי' קצו ח"ד סק"י).

¹⁴¹⁰ ראה להלן אות 1417.

יח. אלא פעם אחת - היינו מלבד בדיקת ההפסק טהרה, בדקה עצמה פעם אחת בתוך הז' נקיים (ש"ך).

יט. ביום ראשון מהשבעה - ה"ה אם בדקה באחד הימים האמצעיים וגם ביום השביעי, עלו לה (דגול מרובה). אבל אם בדקה בראשון ובאחד האמצעיים, כגון ראשון ושלישי, אינה יכולה לטבול בשביעי, ואם אח"כ לא בדקה עד העשירי, צריכה להתחיל למנות מחדש, והיום העשירי הוא יום ראשון, אבל אם בדקה ביום השמיני או התשיעי, טובלת לערב, כיון שלא עברו חמשה ימים בלא בדיקה (נוב"י בפת"ש). ומזה מוכח שאם בדקה רק באחד הימים האמצעיים ובשביעי, דלא מהני¹⁴¹¹, ודלא כמש"כ בדגול מרובה (פת"ש)¹⁴¹².

כ. ואין להקל - אמנם אם כבר לנתה עם בעלה, יש להקל כשבדקה בראשון או בשביעי, אבל אם לא בדקה בהם אלא באחד הימים האמצעיים, אין להקל אפילו בדיעבד¹⁴¹³ (חת"ס בפת"ש).

כא. להקל - אשה שיש לה פצע באותו מקום, וקשה לה להוציא בדיקה נקיה, אפשר להקל שתבדוק רק בדיקה להפסק טהרה ובדיקה יום אחד מהשבעה נקיים, ודי בכך¹⁴¹⁴ ¹⁴¹⁵, ומיהו שני בדיקות אלו צריכות להיות נקיות לגמרי בלא דם¹⁴¹⁶ (חור"ד בפת"ש). ולענין אשה שנטמאה מחמת שהיה לה מכה המוציאה דם, והגיע יום וסתה, וכיון שאין תולים במכה בעונת הוסת, נטמאה, אבל לא נטמאה מחמת שראתה דם נדות, י"א דאף היא צריכה הפסק טהרה ובדיקה אחת נקיה בלא דם כלל (חור"ד בפת"ש), וי"א שבאופן זה אם עברו הימים שבדרך כלל שופע דם וסתה, יכולה להפסיק בטהרה ע"י שבמשך כל בין השמשות, תסיח דעתה מכל הרהורים ומחשבות, ותתרכז ותשים לב שאינה מרגישה פתיחת פי המקור, ודי בכך (חת"ס בפת"ש)¹⁴¹⁷.

¹⁴¹¹ וכן עיקר (שו"ת בית שלמה ח"ב סי' מא, לחם ושמלה סק"ד, פרדס רמונים בפתיחה לסי' קצו פ"א ח"ג סק"ז).

¹⁴¹² בדקה ששה ימים ולא בדקה בשביעי, י"א דמהני בדיעבד (הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"א הע' 22, עפ"י שו"ת מהרא"ל צינץ סי' לא אות יג, ועיי"ש במשמה"ט דמורי הוראה מובהקים לא הסכימו לזה), ומ"מ אם עדיין לא טבלה, תבדוק עכשיו וטבול, ואם כבר טבלה בלא בדיקה, בדיעבד עלתה לה טבילה (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקב).

¹⁴¹³ ואפילו אם לא שמשה, רק לנתה, מקילים בדיעבד (בדה"ש ציונים ס"ק קנח). מיהו אם עדיין לא לנתה עם בעלה, אפילו כבר טבלה, אסור להקל, וחייבת להשלים ז' נקיים, ולטבול שוב, ומיהו לא תברך על הטבילה השניה (שיעורי שבה"ל סק"ט). וכן יש להקל בשעת הדחק גדול אצל בעלות תשובה בתחילת דרכן וכדומה, כשלא בדקה אלא ביום ראשון ויש חשש מכשול. ותבדוק גם קודם הטבילה (משמרת הטהרה פ"א ס"ז).

¹⁴¹⁴ וי"א שאין להקל (סד"ט סקט"ו). ולמעשה מורים להקל בזה באשה שקשה לה להטהר לבעלה (בית אפרים סי' מח ד"ה ולפי, ערוה"ש סכ"ו, מנחת יצחק ח"ה סי' קל), וי"א דדוקא במקום עיגון (חכמ"א כלל קיז סי"ב). ויש להזהר בזה שלא יעברו יותר מששה ימים בין ההפסק לבדיקת ז' נקיים, היינו שאם לא תתחיל למנות נקיים מיד למחרת ההפסק טהרה, ותבדוק רק בשביעי שלה, לא עלו לה, כיון שעברו יותר מששה ימים בין ההפסק טהרה לבדיקה של הז' נקיים (סד"ט סי' קצב סק"ב ד"ה לפי זה, וכן עולה בתוה"ב הקצר ב"ז ש"ב ה. לענין דם חימוד). ובזמננו יש עיצה ללכת לאחות המוסמכת ע"י הרבנים שהיא תבדוק ותעקוף את מקום הפצע וכדומה, ויש להתייעץ בכל זה עם מורה הוראה.

¹⁴¹⁵ אשה שכואב לה מאד כשבדקת עצמה, יש להורות לה שתבדוק ביום ראשון וביום שביעי בלבד. וכן אם היו לה פצעים, ויש חשש שמחמת ריבוי הבדיקות יפתחו הפצעים, תבדוק רק בראשון ובשביעי, ובשאר ימים תקנח רק מבחוץ ותראה שאין דם (נוב"י הובא לקמן סעיף ו בפת"ש סק"ח), וכדאי שתבדוק גם ביום רביעי, היינו לבדוק ראשון רביעי ושביעי (הגר"ש ואזנר מובא באוצרות הטהרה עמ' שנא). ואמנם אין להקל בכל האמור כאן אלא עפ"י הוראת חכם. ולענין אם אפשר להקל לאשה זו שלא להניח מוך דחוק, ראה לעיל סעיף א אות 1379. ולענין אם אפשר להקל שלא תבדוק בחורים ובסדקים, ראה להלן סעיף ו אות 1427. ואשה שרגילה לראות כתמים קטנים, וחוששת עתה שמא תמצא דם בבדיקה מחמת כן, י"א שחלילה להקל באופן זה למעט בבדיקות (שו"ת שם אריה סי' לט, בדה"ש ביאורים ד"ה וי"א, יסוד הטהרה עמ' מב), וי"א להקל אף באשה זו (מרחשת סי' לה אות ב סק"ט, אג"מ ח"ב סי' עח). ולענין אם להקל לה שתלבש בגדי צבעונים בז' נקיים, ראה לעיל סעיף ג אות 1395.

¹⁴¹⁶ בדקה בדיקות נוספות ומצאה בהם דם, אם ברור בודאות שיש לה מכה המוציאה דם, יש אופנים שאפשר לתלות במכתה, ואינה מתקלקלת ע"ז, ראה להלן סעיף י ס"ק לא, ויש לעשות שאלת חכם. אמנם לענין מוך דחוק, יש שהחמיר שלא לסמוך על תלייה במכה (הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה פ"ה הע' 9).

¹⁴¹⁷ למעשה אין להקל בזה אלא עפ"י הוראת חכם.

ה. בדיקה עצמה ביום שפסקה מלראות ומצאה טמאה, ובדיקה לאחר שלשה או ד' ימים ומצאה טהורה, הרי זו בחזקת טמאה עד שתפסוק בטהרה, שלעולם אינה סופרת עד שתברוק אם פסקה, ואז מונה למחרתו:

כב. בדיקה עצמה וכו' - ה"ה אם לא בדיקה עצמה, אלא שראתה, ולאחר כמה ימים מצאה טהורה, הרי היא בחזקת טמאה עד שפסקה בטהרה (ש"ך) 1418.

ו. ר"כ כל בדיקות אלו, בין בדיקת הפסק טהרה בין בדיקת כל השבעה, צריכות להיות בבגד 1419 פשתן ר"לבן ישן, או בצמר גפן, או בצמר לבן נקי ורך 1420, ר"ל ותכניסנו באותו מקום 1421 בעומק לחורים ולסדקים 1422 ר"ב עד מקום שהשמש דש 1423 ותראה אם יש בו שום מראה אדמומית, ולא שתכניסו מעט לקנה עצמה. ר"ל ואם יקשה בעיניה מאוד להכניסו כל כך בעומק 1424, לפחות בדיקה של יום הפסק טהרה ובדיקה של יום ראשון מהשבעה תהינה עד מקום שהשמש דש 1425.

1418 ואפילו הזקינה ופסקו דמיה, אינה נטהרת אלא ע"י בדיקה להפסק טהרה (חוט שני סק"ט).

1419 יש לבדוק בחתיכת בד, ונקראת "עד בדיקה" (שו"ע סי' קצ סעיף לג). וצריך שיהא נח להחזיק בו ולבדוק בחורים ובסדקים, ובאשה בינונית הגודל הטוב הוא 7-8 ס"מ (שיעורי שבה"ל סק"א). בדיקה באצבע בלי עד לא מהני כלל (הגהות שערי דורא הל' נדה סי' ח, הובא בסד"ט סק"ב, וחכמ"א כלל קיז ס"ט). אם בסיום הבדיקה גילתה שהעד נשמט מראש האצבע, לא עלתה לה בדיקה. ואין לבדוק ע"י הכנסת גוש צמר גפן וכדומה [טמפון], כיון שאינו בודק בחורים ובסדקים. לבישת בגד הסמוך לגוף, אף שהוא לבן ונקי, אינה נחשבת כבדיקה כלל (חוט שני סק"י אות ו, ז, יח)

1420 י"א שלכתחילה צריך דוקא בד פשתן ישן (מכובס), או צמר, או צמר גפן, המזכרים בשו"ע, ורק בדיעבד אפשר בשאר דברים (סד"ט סק"ב). אבל האחרונים נקטו דלאו דוקא, אלא כל בד רך ולבן מהני, ואלו הם לסימנא בעלמא (שיעורי שבה"ל סק"ב). צמר גפן כשר מדינא, אך לא כדאי לבדוק בו (שיעורי שבה"ל סק"ד). ולענין נייר, לא תבדוק בו, אך בשעת הדחק מהני בנייר רך שהדם נספג בו, והוא לבן ודק שנכנס בחורים ובסדקים (שיעורי שבה"ל סק"ב). והעיקר הוא שיספג את הדם, ולא ישרטנה.

1421 אם לא בדיקה במקום הנכון, ראה שו"ת שבה"ל ח"ט סי' קפד.

1422 תכניס את העד בפנים בעומק ככל האפשר, אך לא לפגוע בצואר הרחם ממש, ותסובב בחורים ובסדקים, ויש לסובב גם בכל משך היציאה [או לסובב מהתחלה ולעומק] (שיעורי שבה"ל סק"ו). בתולה שאינה יכולה לבדוק בעומק, עליה לבדוק עד היכן שיכולה, ודי בכך, (ב"ח סי' קצב סס"ד, חוט שני סק"ב אות ב).

אשה שיש לה "התקן תוך רחמי" [הוא הנמצא בתוך הרחם עצמו, ואי אפשר להוציאו אלא ע"י רופא], מותרת לבדוק בשעה שההתקן בגופה, אבל אשה שיש לה התקן חוץ רחמי, כגון טבעת הנקראת "נובה רינג" [הוא נמצא בחלל אותו מקום, ויכולה להוציאו בעצמה], אין לה לעשות שום בדיקה עד שתוציא את הטבעת (חוט שני סק"ב אות ז). ואם יש לה טבעת שאי אפשר להוציאה, ראה להלן סי' קצח סכ"ה ס"ק מח לענין אופן הבדיקה, וכן לענין חציצה בטבילה.

1423 אופן הבדיקה הראוי הוא ע"י שתעמיד רגלה אחת על כסא וכדומה ורגלה אחת על הארץ, ואז תוכל לבדוק כראוי (חת"ס לעיל סעיף א). ואשה שאומרת שיכולה לבדוק טוב יותר בעומק כשהיא יושבת, יכולה לבדוק לכתחילה כשהיא יושבת, רק שתבדוק היטב בעומק ובחורים ובסדקים. אשה שצריכה לשכב עפ"י פקודת הרופאים וכדומה, מותר לה לבדוק בשכיבה, רק שתבדוק היטב כפי כחה ובחורים ובסדקים (חוט שני סק"ב אות ה), וי"א דבדיקה בשכיבה על גבה מהני רק אם בודקת בעומק עד מקום שהשמש דש, אבל אם לא מגיעה עד שם, לא מהני לה הבדיקה (שו"ת קנה בשם ח"א סי' ז).

1424 אם המקום יבש וקשה לבדוק, מותר ללחלח את העד במעט מים ולבדוק בו (שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קמו), והיינו שיהא מעט לח, אבל לא יהא כשיעור "טופח על מנת להטפוח" [היינו שהנוגע בו נרטב במידה כזו שאם יגע במקום אחר, ירטיבנו]. ויכולה להניח משחה באותו מקום כשעה או שעתיים קודם הבדיקה, כך שיספג קודם הבדיקה, ורצוי וזולין שקוף (שיעורי שבה"ל ססק"ח). אם סכה באותו מקום בהרבה שמן, עד שהעד נהיה משומן, לא עלתה לה הבדיקה. אמנם הבדקת בעד, ויצא העד ספוג ממש מהלחות הטבעית שיש באותו מקום, עלתה לה הבדיקה (חוט שני סק"י אות יג-טו).

1425 הנכון שתבדוק בעומק כפי כחה, אולי תגיע עד צואר הרחם, ואם לא, לא נתנה תורה למלאכי השרת (סד"ט סק"ד, חכמ"א כלל קי"ז ס"ט). ואין הכוונה לדחוק בכח, אלא כפי האפשרות והיכולת שלה (חוט שני סק"ב). נשים מעוברות שהבדיקות בעומק סכנה להריון, או נשים אחרי ניתוח, או שיש להן תפירות שאינם יכולות להגיע כ"כ בעומק, תבדוק בחורים בסדקים היטב כפי כחה. אמנם אם היא אחרי ניתוח והמקום הולך ומתרפא, ובעוד כמה ימים תוכל לבדוק לעומק, חייבת להמתין (חוט שני שם אות ג, ט). אשה ששברה את ידה וכדומה, ומחמת כן אינה יכולה לבדוק בעומק כפי כחה, אבל אם תבדק ע"י אשה אחרת, אפשר להגיע לעומק, הרי היא חייבת להבדק ע"י אחרת [אפשר ע"י "אחות" המוסמכת לכך ע"י הרבנים] (חוט שני סק"ב אות ח).

הגה: ר"ד ואם לא עשתה בן בבדיקת יום ראשון, תעשה פעם אחת בן מבדיקות שאר הימים, ר"ה מיהו בדיעבד אם לא עשתה בן כלל רק שבדקה עצמה יפה בחורין ובסדקין בעומק היטב כפי כחה, אף על פי שלא הגיע למקום שהשמש דש, סגי לה:

כג. לפחות בדיקה של יום וכו' - אם כואב לה הרבה בשעת הבדיקה, יכולה למעט בבדיקות ולא לבדוק בכל הימים אלא רק ביום ראשון ושביעי, וטוב שתקנח קינוח כל דהו מבחוזן אם לא יכאב לה (נוב"י בפת"ש)¹⁴²⁶.

כד. עד מקום שהשמש דש - ואשה שקשה לה מאד להטהר, י"א דאפשר להקל שרק בהפסק טהרה תבדוק בחורים ובסדקים, ותניח מוך דחוק בעומק הרבה, ואח"כ בשאר הימים תבדוק בדיקה קלה ולא בעומק כלל (נוב"י בפת"ש)¹⁴²⁷.

ז. ר"ה הסומא בודקת עצמה ומראה לחברתה:

ח. ר"ה החרשת ששומעת ואינה מדברת או שמדברת ואינה שומעת, הרי הן כפקחות, אבל אם אינה שומעת ואינה מדברת¹⁴²⁸, וכן השוטה או שנמרפה דעתה מחמת חולי, צריכות פקחות לבדוק אותן¹⁴²⁹ ולקבוע להן וסתות כדי שתהיינה מותרות לבעליהן¹⁴³⁰. ר"ה הוקבע להן וסת, הרי הן כשאר כל הנשים, לא הוקבע להן, הויששות משלשים יום לשלשים יום ובודקות על ידי פקחות:

ט. ר"ה האשה שמרבה לבדוק, בין בימי ספירתה בין בימים שלא ראתה בהם, הרי זו משובחת¹⁴³¹, ר"ה אף על פי שיש לה וסת קבוע:

י. ר"ה השבעה נקיים צריך שיהיו רצופים שלא תראה דם בהם, שאם ראתה דם אפילו בסוף יום השביעי סתרה כל הימים וצריכה לפסוק בטהרה ולחזור ולמנות שבעה נקיים¹⁴³². הגה: ר"ה מבייש אומרים דבשלושה ימים ראשונים של ימי הספירה אם מצאה כתם אין תולין אותו להקל¹⁴³³ כמו שתולין שאר כתמים, דג' ימים ראשונים צריכים להיות נקיים לגמרי, אבל אחר כך דינו כשאר כתם, וכן נוהגין. ר"ה יודוקא כתם שהוא יותר מכגרים ועוד, אבל פחות מכגרים ועוד תולה בכינה אפילו בג' ימים ראשונים. ר"ה והוא הדין אם היה לה מכה בגופה ויודעת שמוציאה דם¹⁴³⁴, תולה בה

¹⁴²⁶ ראה לעיל אות 1415 לענין למעט בבדיקות.

¹⁴²⁷ אמנם האחרונים חלקו על קולא זו, דאין להקל בלי בדיקת חורים וסדקים בז' נקיים (חור"ד סק"ד, לחם ושמלה סק"א). ואמנם אפשר להקל לאשה זו שקשה לה להטהר [מחמת פצעים וכדומה], שתבדוק רק הפסק טהרה בחורים ובסדקים, וכן יום אחד מז' נקיים בחורים ובסדקים, ובשאר ימים תעשה קינוח בלבד (ר"ש קלוגר בקנאת סופרים בהשמטות לשיירי טהרה תשובה מה, בדה"ש ביאורים ד"ה רק). ועיין לעיל סעיף ד ס"ק יט.

¹⁴²⁸ ואף אם נולדה בריאה והיתה שומעת ומדברת, ואח"כ התחרשה ונעשתה אילמת, גם היא בכלל שוטה האמורה כאן (ש"ך סי' א סק"ב, משנ"ה ביאורה"ל סי' נה ס"ח, חוט שני סק"ג). חרשת אילמת שלימדו אותה בבית ספר מיוחד להבין מה שמדברים עמה, ואף היא מרמזת בהשכל, יש אופנים שיש לה דין פקחת, ויש לדון על כל מקרה לגופו (חוט שני שם).

¹⁴²⁹ חרשת או שוטה שבדקו בעצמן, ואחרות עומדות על גבן וראו שבדקו כדון, מהני, ועלתה לה בדיקה (חוט שני סק"ג).

¹⁴³⁰ בדיעבד אם בדקה רק בהפסק טהרה ובראשון ושביעי, נראה דמהני, אף שאין בה דעת להבחין אם מרגישה בדם, וצ"ע (חזו"א סי' צב סק"א).

¹⁴³¹ ראה לעיל סי' קפד סעיף א אות 733.

¹⁴³² אם שמשו בטעות [ר"ל] בתוך ז' נקיים, אותו יום אינו עולה לז' נקיים, ומלבד זאת עליה להמתין ד' ימים קודם שתמשיך לספור, ראה להלן סעיף יב.

¹⁴³³ אמנם כתם שניכר עליו שהוא מהדבר שתולים שהגיע משם, או שיש הוכחה שהוא משם, כגון שהבגד הפנימי נקי ובבגד החיצון מצאה כתם והוא בגד שלבשה גם בימי נדתה, תולים להקל אף בג' ימים ראשונים (מעיל צדקה סוף סי' צג, סד"ט סי' קצ סקמ"ב). וכן אם נתעסקה בצבעים או בדם וכדומה, והיה ברור לה שנתלכלכה מהם, ומצאה אח"כ כתם, יכולה לתלות אף בג' ימים ראשונים (חוט שני סקט"ו אות יב).

¹⁴³⁴ לבשה בג' ימים ראשונים בגד שלבשה בימי נדותה, ומצאה בו כתם, י"א דיכולה לתלות שהכתם מימי נדותה, לדעת הרמ"א, דהוי כמו תליה במכה שודאי מוציאה דם כיון שהוא מגופה (ש"ך סי' קצ סקנ"א), וי"א דזה גרע, ואין להקל לתלות בזה (תורת השלמים סי' קצ ס"ק מה, משנה למלך פ"ט מאיסורי ביאה הכ"ט ד"ה ודע שהרב, הובא בסד"ט סי' קצ סקפ"ב, חכמ"א כלל קיג ס"מ). ולמעשה, אין לתלותו. אך אם ידוע לה שהבגד נכתם בימי נדותה, רק מסתפקת שמא נוסף עליו עוד כתם, יש להקל

אפילו ביתר מכגרים ועוד¹⁴³⁵, אלא שאין מקילין בשלשה ימים הראשונים לתלות במכה שאין ידוע שמוציאה דם או בשאר דברים שתלינן בהם כתם, כמבואר לעיל סימן ק"צ:

כה. אפילו בסוף יום השביעי - ה"ה אם ראתה בשמיני, לעולם צריכה ז' נקיים סמוך לטבילתה, ופשוט (ש"ך).

כו. דבשלשה ימים ראשונים של ימי הספירה - היינו כשנטהרת מחמת ראיית דם¹⁴³⁶, אבל אם נטהרת מחמת שמצאה כתם, יכולה לתלות אף בג' ימים ראשונים¹⁴³⁷. וכל שכן בכלה שנטהרת רק מחשש דם חימוד¹⁴³⁸ (דגול מרבבה ופת"ש). נטמאה מחמת וסת, וראתה כתם בתוך ג' ימים ראשונים, והתחילה שוב ז' נקיים, ובנקיים השניים שוב מצאה כתם בג' ימים הראשונים, תולה להקל (תורת השלמים¹⁴³⁹). והוא הדין היכא שנטמאה מחמת שהיה לה מכה וראתה דם בשעת וסתה, דאז אין תולין במכה, ועתה סופרת ז' נקיים מחמת טומאה זו, דתולה אף בג' ימים ראשונים (ברית אברהם בפת"ש).

כז. ימים ראשונים - ג' ימים אלו יש למנותם מבדיקת ההפסק טהרה. בדקה עצמה שלא לשם הפסק טהרה, וברור לה שלא היה דם בבדיקה זו, ו"א שיכולה למנות את ג' הימים מבדיקה זו, אף שבדיקת ההפסק טהרה ותחילת הז' נקיים היו רק למחרת או אחרי כמה ימים (עבודת הגרשוני וסד"ט בפת"ש), וי"א דאין לסמוך על בדיקה כזו אף לא לענין ג' הימים (צמח צדק בפת"ש). ומכל מקום יכולה לבדוק להפסק טהרה גם אחר ב' ימים לראייתה, ואף שג' הימים הבאים אין עולים לה לנקיים כיון שצריכה להמתין חמשה ימים מראייתה מחמת דין "פולטת" כדלהלן סעיף יא, מכל מקום מועילה הבדיקה לענין למנות ממנה את ג' הימים הראשונים, ומיום ששי והלאה תמנה ז' נקיים, ותוכל לתלות בהן מתחילתן¹⁴⁴⁰ (חת"ס בפת"ש).

כח. אם מצאה כתם - מצאה כתם לאחר ג' ימים הראשונים, ויתכן שהוא היה כבר בתוך ג' הימים הראשונים, יש שהחמירו דדינו ככתם שנמצא בתוך ג' ימים ראשונים (בית אפרים בשם אחיו בפת"ש¹⁴⁴¹). וי"א דדינו ככתם שנמצא אחר ג' ימים ראשונים, ויכולה לתלותו במכה, וכן אם הוא בגד שלבשה בימי נדתה, יכולה לתלות שהכתם מאז, למרות שלפ"ד הכתם היה כאן גם בג' הימים הראשונים¹⁴⁴² (בית אפרים ותפארת צבי ופנים מאירות בפת"ש).

אף בג' ימים ראשונים (חוט שני סקט"ו אות טו). ואם מצאה את הכתם אחרי ג' הימים הראשונים, ראה דינו להלן ס"ק כח.

¹⁴³⁵ מצאה דם בבדיקת עד בג' ימים ראשונים, ו"א דאף לפי הרמ"א אין להקל לתלותו כלל (שו"ת רע"א סי' עח ד"ה 'ואולם', סד"ט סי' קצ סקט"א ד"ה 'כתב', הובא בפת"ש סי' קצ סקל"ח), מאידך מצינו פוסקים שלא חילקו בין כתם לבדיקת עד (מעיל צדקה סי' נט, חכמ"א כלל קיג סקל"ו, דגול מרבבה סי' קצ סל"ד בפת"ש סי' קצ סקל"ט), ולמעשה אם יש רגלים לדבר ומוכח מאד שהוא מהתליה, כגון שהדם נמצא תמיד במקום מסוים בעד, נוהגים להקל לתלותו [ע"י בדיקת אחות] (שיעורי שבה"ל סק"ז). ולענין תליה בהפסק טהרה, ראה לעיל סעיף ד אות 1416.

¹⁴³⁶ הטמאה מחמת איזו נקודה קטנה אדומה או שחורה, יכולה לתלות בכל התליות גם בג' ימים ראשונים (חכמ"א כלל קיז סי"ז, שיעורי שבה"ל סק"ה לענין נקודה קטנה מאד כראש מחט).

¹⁴³⁷ וכן עיקר (סד"ט סי' קצ סקע"ד, וחכמ"א כלל קיז סי"ז).

¹⁴³⁸ היינו כשנטהרת מחשש דם חימוד בלבד, ולא מחמת נידות. אבל בתולה שמעולם לא טבלה, ועתה נטהרת גם מנדותה, אין להקל (שיעורי שבה"ל סק"ה). כלה אחרי בעילת מצוה, כשנטהרת מחמת דם בתולים ולא מחמת שפירסה נדה, ג"כ תולה בג' ימים ראשונים (בית שמואל אבע"ז סי' סג סק"ג).

¹⁴³⁹ וכן משמע דעת הסד"ט סי' קצ סקע"ד, וכן הוכיח בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קכו אות ג.

¹⁴⁴⁰ ואף לכתחילה אפשר לעשות כן (צמח צדק סי' סה, תורת השלמים סק"ג, חור"ד סק"ו, סד"ט סי' קצ סקע"ד). וי"א שאין להפסיק בטהרה בחמשת הימים שממתינה מחמת דין 'פולטת' (פרדס רמונים בפתיחה לסי' קצו פ"א ח"ב סק"ד). ואמנם אין חיוב להסמיק את שבעת הימים להפסק טהרה, ואם רוצה יכולה להמתין כמה ימים אחר ההפסק טהרה, ואח"כ לבדוק שבעה ימים ולטבול (האשכול ססי' מד, תפארת למה שעיף ד"ה בשו"ע ס"ד, סד"ט סק"ח ד"ה ולכאורה, וחזו"א סי' צב סקמ"ה). וי"א דמ"מ אין להרחיק את הז' נקיים מההפסק טהרה יותר משבעה ימים (לחם ושמלה סק"ז), וי"א שיכולה להרחיק אף יותר מכך (מנחת פתים).

¹⁴⁴¹ וכן מצדד להחמיר התפארת למה שאין. ובסד"ט (סי' קצ סקע"ד ד"ה אך) נשאר בצ"ע.

¹⁴⁴² ולמעשה, דעת רוב הפוסקים להקל דהולכים לפי שעת מציאת הכתם, ולפיכך כתם שנמצא אחרי הג' ימים, אם הכתם יכל לבוא אחרי הג' ימים הראשונים, תולים אותו (שיעורי שבה"ל סק"ו). וכן אם תולה שהוא מימי נדותה, יכולה לתלותו (חוט שני סקט"ו אות טו), וי"א שאם לבשה אותו גם כל הג'

כט. אין תולין אותו להקל - ואם נמצא כתם על דבר שאינו מקבל טומאה, אף תוך ג' ימים ראשונים אין חוששין לו (חמדת שלמה בפת"ש)¹⁴⁴³. וכן אם נמצא כתם על בגד צבוע, אפשר להקל בו גם תוך ג' ימים ראשונים (מעיל צדקה בפת"ש)¹⁴⁴⁴.

ל. פחות מכגריס - וה"ה אם הוא מקום שמצויים פשפשים, אמנם אם יכולה להזהר מזה, כגון שיכולה לשכב במקום שאין פשפשים, אין להקל (חמודי דניאל בפת"ש).

לא. תולה בה וכו' - וי"א דאפילו במכה שידוע שמוציאה דם, אין תולין בה בג' ימים ראשונים, ורק באשה המלאה שחין ותמיד יוצא ממנה דם אפשר להקל (ש"ך). וי"א להקל אם היא מכה שאי אפשר להזהר שלא תתלכלך ממנה (ט"ז), ואפילו במכה שאי אפשר לזהר, אם הדימום עתיד להפסק בימים הקרובים, אין לתלותו בג' ימים ראשונים (חת"ס בפת"ש). וי"א דאחרי ג' בדיקות, היינו הפסק טהרה, שחרית, וערבית, יש להקל כהרמ"א (חת"ס)¹⁴⁴⁵.

יא. המהפולטת שכבת זרע בימי ספירתה, אם הוא תוך ו' עונות לשמושה סותרת אותו יום. לפיכך המשמשת מטה וראתה אחר כך ופסקה, (הגה: רמ"א ואפילו לא מצאה רק כתם), אינה מתחלת לספור שבעה נקיים עד שיעברו עליה ו' עונות שלימות שמא תפלוט, לפיכך אינה מתחלת לספור עד יום ה' לשמושה, כגון אם שמשה במוצאי שבת אינה מתחלת לספור עד יום ה', דקיימא לן אין שכבת זרע מסריח עד שיעברו עליו שש עונות שלימות מעת לעת, ואם שמשה במוצאי שבת ופלטתה ליל ד', קודם עת שימושה במוצאי שבת, עדיין היא עומדת בתוך עונה ששית לשמושה וסותרת, הילכך יום ה' יהיה יום ראשון לספירתה. הגה: ותפסוק יום ד' לעת ערב, ויום ה' עולה למנין. רמ"ז שכתבו שיש להמתין עוד יום אחד, דהיינו שלא תתחיל למנות עד יום הששי והוא יהיה יום ראשון לספירתה, דחיישינן שמא תשמש ביום ראשון בין השמשות ותסבור שהוא יום, ואפשר שהוא לילה, ואם תתחיל למנות מיום חמישי יהיה תוך ששה עונות לשמושה, על כן יש להוסיף עוד יום אחד, דמעתה אי אפשר לבא לידי טעות¹⁴⁴⁶, וכן נוהגין בכל מדינות אלו, ואין לשנות^{1447 1448 1449}. ויש נשים שנהגו להחמיר עוד להמתין עד שבעה ימים, ואין מעם בדבר,

ימים, נראה להחמיר (שיעורי שבה"ל סק"ו). ולענין אם מצאה כתם תוך ג' ימים ראשונים, אם יכולה לתלותו שהוא מימי נדותה, ראה לעיל אות 1434.

¹⁴⁴³ ולענין אם מותרת ללבוש בגד צבוע בתוך ז' נקיים, ראה לעיל סעיף ג אות 1395.

¹⁴⁴⁴ ולענין אם מותרת ללבוש בגד צבוע בתוך ז' נקיים, ראה לעיל סעיף ג אות 1395.

¹⁴⁴⁵ יש שפסקו לקולא כהרמ"א לתלות בג' ימים ראשונים בכל מכה שודאי מוציאה דם (כרתי ופלתי סק"ה), ויש שמצדד להחמיר כהש"ך (סד"ט סק"ד ד"ה ומ"מ). ולמעשה יש להחמיר בזה, ובמקום צורך גדול תעשה שאלת חכם. ואמנם אם לבשה בגד הסמוך לגוף והוא נקי, אפשר לתלות את הכתם במכה. וכן אם ניכר ונראה שהכתם מהמכה, אפשר לתלות ולטהר (חוט שני סק"ו אות טז-יח). ולענין טחורים, האחרונים נוטים להחמיר שלא לתלות, אבל אשה שיש לה טחורים תמיד, מסתבר מאד שאפשר להקל, ובפרט אם היו לה טחורים באותו יום ולא ניקתה המקום, דאפשר לתלות לפי הענין, וצריך שאלת חכם (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ג).

¹⁴⁴⁶ ראתה דם בין השמשות, י"א דיכולה למנות את יום העבר ליום אחד (הגר"מ פיינשטיין בתשובה להרב שמעון איידער, נדפס באג"מ ח"ד סי' יז סק"כ, וכתב שם דעד תשע דקות אחרי השקיעה אפשר להקל, חוט שני סק"ז אות ד, בדה"ש ס"ק קסט), וי"א דאינה יכולה למנות את יום העבר (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ט).

¹⁴⁴⁷ אשה שאינה יכולה להתעבר אלא רק ביום יא לטבילתה, ואם תמתין ה' ימים לא תוכל להתעבר, יש מי שכתב להקל שלא תשמש ג' ימים קודם וסתה, ותמנה מאז ה' ימים (אג"מ ח"ב סי' פד), וי"א שתדלג על טבילת חודש אחד, ואז אינה צריכה להמתין. ואמנם החז"ל היקל בדברים אלו, ולצורך גדול תעשה שאלת חכם (שבה"ל שם). וי"א שיומיים קודם הוסת תשקר לבעלה ותאמר שראתה, שאז תאסר על בעלה [כדלעיל סי' קפה ס"ג], ואז יכולה למנות ה' ימים משעה שנאסרה (אור לציון ח"א י"ד סי' ו, ראה גם להלן אות 1459).

¹⁴⁴⁸ אם הבעל צריך ליסוע לזמן רב, ואם תמתין ה' ימים לא תספיק ליטהר קודם נסיעתו, י"א שאין להקל בזה (מראה יחזקאל סי' נד), ולפיכך אין להקל בזה בלא שאלת חכם (שיעורי שבה"ל סק"ו).

¹⁴⁴⁹ טעתה והמתנה רק ד' ימים, וספרה ז' נקיים, וטבלה ושמשה, הרי זו טהורה, ואינה צריכה למנות יום נוסף (סד"ט סק"ב ד"ה ולענ"ד, חכמ"א כלל קיז סי"ח). ואם טבלה וטרם שמשה, יש מקילים (שו"ת הרד"ם סי' מ), ויש שמצדד להחמיר למנות יום נוסף ולטבול שוב [בלא ברכה] (דרכ"ת סקצ"ד). טעתה והמתנה רק ג' ימים, וטבלה ושמשה, צריכה להמתין ה' ימים, ואח"כ למנות עוד יום אחד נקי, וכדלהלן סעיף יב, ובכל הימים שבינתיים צריכה לבדוק עצמה (חוט שני סק"ז אות יז וכדלהלן אות 1461).

רמ"ה והמחמיר יחמיר והמיקל נשכר להקדים עצמו למצוה.¹⁴⁵⁰ רמ"ט ויש שכתבו שעכשיו אין לחלק בין שמושה עם בעלה ללא שמושה, וכל אשה שרואה, אפילו כתם, צריכה להמתין ה' ימים עם יום שראתה בו ותפסוק לעת ערב ותספור ז' נקיים, וכן נוהגין במדינות אלו ואין לשנות¹⁴⁵⁰:

לב. ו' עונות - עונה היינו י"ב שעות (ש"ך וט"ז).

לג. שש עונות שלימות מעת לעת - כלומר ע"ב שעות (ש"ך).

לד. להמתין עוד יום אחד - אמנם כלה אחרי בעילת מצוה, אם נטהרת רק מחמת דם בתולים ולא דם נדות, יכולה למנות מיום חמישי לשימושה. אך אם נבעלה בין השמשות, צריכה להמתין ה' ימים עם היום הקודם (ט"ז)¹⁴⁵¹. ולענין כלה קודם נישואה, ראה להלן ס"ק לז.

לה. עד יום הששי - ראתה דם ביום [לפני שקיעה] לאחר שהתפללו הקהל ערבית, ואפילו היא התפללה ערבית, יכולה למנות יום זה כיום א' של חמשה הימים (מהרש"ל בש"ך), ונראה דה"ה לדעת המחבר דכל אשה ממתנה ד' ימים, אפשר למנות יום זה (ש"ך).

לו. אין לחלק וכו' - אמנם היכא שאם תמתין ה' ימים יחול ליל הטבילה בליל שבת שאחר יו"ט וכדומה, ותצטרך להרחיק את החפיפה מהטבילה, אם לא שמושה עם בעלה, מוטב שתמתין רק ד' ימים ותקרב החפיפה לטבילה (של"ה בפת"ש, תורת השלמים). וי"א דבנדון כזה יש להתיר אף אם שמושה, שתפסיק ביום ד' לשימושה (סד"ט בפת"ש¹⁴⁵²).

לז. אין לחלק בין שמושה ללא שמושה - ואפילו בעלה אינו בעיר, נהגו להחמיר להמתין ה' ימים (ש"ך וט"ז)¹⁴⁵³. ולענין כלה שנטהרת קודם הנישואין, י"א שכל זמן שלא נתייחדה עם החתן, אינה ממתנת כלל (ט"ז). וי"א דנוהגים שממתנת ה' ימים אחר ראייתה, מלבד באופן שהדבר יגרום שתהא חופת נדה (ש"ך), ונראה דחומרא זו נאמרה רק היכא שקודם ראייה זו היתה טהורה מדם נדות, כגון בבתולה שראתה עתה פעם ראשונה, או בזיווג שני והיתה עדיין טהורה מנישואיה הקודמים, אבל היכא שהיתה נדה קודם ראייה זו, ודאי אין צריכה להמתין ה' ימים (דגול מרכבה)¹⁴⁵⁴.

לח. בין שמושה ללא שמושה - אשה שראתה מיד אחרי טבילתה קודם שבאה לביתה, י"א שאף באופן זה חייבת להמתין ה' ימים (נוב"י בפת"ש), וי"א שאם ראתה קודם שבאה לביתה, אינה צריכה להמתין (תורת השלמים בסולת למנחה), וי"א שאפילו אם הגיעה לביתה, אם ראתה קודם ששמשו, אינה צריכה להמתין (מעיל צדקה ופני יהושע וסד"ט בפת"ש)¹⁴⁵⁵.

לט. וכל אשה שרואה אפילו כתם - אמנם היכא דלא שמושה קודם שראתה הכתם, יש להקל להתחיל למנות ממחרת יום מציאת הכתם, ולטבול מיד אחרי ז' נקיים (ש"ך¹⁴⁵⁶). ובדיעבד אפילו בשמושה, אם לא המתנה אחרי מציאת הכתם והתחילה מיד למנות ז' נקיים, י"א דעלו לה הנקיים¹⁴⁵⁷ (חת"ס בפת"ש). ונראה דגם בדם טוהר יש להקל בלא שמושה, היינו אשה אחרי לידה

¹⁴⁵⁰ היכא דלא שמושה קודם שראתה, וספרה מיד ז' נקיים בלא להמתין כלל, וטבלה (באיסור) ושמושה, אינה צריכה לספור עוד כדי להשלים החמשה ימים ולטבול שנית, דשמא נתעברה, והקילו כדי שלא להוציא לעז על העובר (חכמ"א כלל קיז ס"ח).

¹⁴⁵¹ ולענין ביאה שניה, שראה בו דם בתולים, י"א דאף בזה אפשר להקל דדי להמתין ד' ימים (טהרת בת ישראל פט"ו ס"ז), וכן הסכים החזו"א (במכתבו שם בראש הספר אות ז דהמחמיר עליו הראיה).

¹⁴⁵² וכן עיקר (חכמ"א כלל קיז ס"ב).

¹⁴⁵³ ואפילו בעלה אינו בעיר זמן רב, צריכה להמתין (חכמ"א כלל קיז ס"א).

¹⁴⁵⁴ ולמעשה היכא דלא נהגו כן, אין להחמיר בזה כלל (סד"ט ס"ק לט). וכן המנהג כיום שמתחילה למנות ז' נקיים מיד כשפסק דם וסתה (חוט שני סקט"ז אות ז). וי"א דלכתחילה טוב לנהוג בכל כלה שתמתין ה' ימים, כיון שזהו תחילת חינוכה לטהרה, אך במקום שיביא לחופת נדה ודאי אין להמתין (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"ז).

¹⁴⁵⁵ וכן עיקר (חכמ"א כלל קיז ס"ג, חזו"א במכתבו בספר טהרת בת ישראל אות ג), ואפילו עברו כמה שעות מהטבילה, כל זמן שלא שמשו. אך אם כבר היה קירוב כחיבוק ונישוק, ואח"כ ראתה, בזה צריך שאלת חכם אם להקל לפי הצורך (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"ז).

¹⁴⁵⁶ וכן עיקר להקל (סד"ט סק"מ, וכן מוכח בדגו"מ לעיל בש"ך סק"ו). אמנם למעשה המנהג להחמיר (פרדס רמונים בש"ך סק"א), ובמקום צורך תעשה שאלת חכם (שיעורי שבה"ל סק"ט).

¹⁴⁵⁷ כוונת החת"ס להקל רק אם כבר טבלה (פתחא זוטא סק"ז). ולמעשה יש מחמירים בזה אף בטבלה ושמושה, שצריכה למנות עוד ה' ימים לז' נקיים (לחם ושמלה סק"ה, הובא בשיעורי שבה"ל בש"ך סק"א).

ונטהרה מהלידה, וחזרה וראתה בתוך ימי טוהר, דאם לא שמשה בה' הימים האחרונים, אינה צריכה להמתין (פת"ש), וי"א דדם טוהר דינו כדם נדות, וחייבת להמתין¹⁴⁵⁸ (חת"ס בפת"ש).
 מ. אפילו כתם - אמנם אשה שנתקלקלה בתוך ז' נקיים או אחרי המתנת ה' ימים, אינה צריכה להמתין שוב ה' ימים, ויכולה להפסיק בטוהר באותו יום ומונה למחרת (ש"ך וט"ז)¹⁴⁵⁹. וה"ה אחרי לידה, אם לא נטהרה וראתה, אינה צריכה להמתין ה' ימים (פת"ש).
 יב. ¹⁴⁶⁰אם טעתה במנין יום אחד וטבלה ושמשה¹⁴⁶⁰, צריכה להמתין ששה עונות שלימות¹⁴⁶¹ ואחר כך תמנה יום אחד נקי¹⁴⁶² ותטבול. אך סתירה שלאחר שבעה, כגון שלא טבלה כראוי ושמשה, הרי זו טובלת בכל עת:

מא. אם טעתה במנין יום אחד - ופשוט דה"ה אם טעתה בשני ימים, דצריכה להמתין ו' עונות, ואח"כ תמנה ב' ימים (ט"ז).

מב. טעתה במנין - אשה שסבורה שספרה ז' נקיים, וחברתה אומרת לה שטעתה וספרה רק ו' נקיים, אם ברור לה בוודאות שספרה ז' ימים, הרי היא נאמנת, ואם חוששת שמא טעתה, תספור יום נוסף, ואם כבר טבלה ושמשה, יש מי שהיקל עם כמה צירופים, ויש לעשות שאלת חכם (תשובה מאהבה ונוב"י בפת"ש).

מג. ששה עונות שלימות - היינו שתמתין ד' ימים¹⁴⁶³, ואין צריכה ה' ימים (ש"ך).
מד. אך סתירה דלאחר שבעה וכו' - י"א להקל אף בטבלה בליל שביעי ושמשה ביום השביעי, דיכולה לטבול שוב בליל שמיני ואינה צריכה להמתין יום נוסף (ב"י), וי"א דצ"ע לדינא דבפשטות אין להקל אלא כששמשה לאחר שבעה דוקא (ש"ך¹⁴⁶⁴).

מה. טובלת בכל עת - י"א דבכל האופנים שלא טבלה כראוי, אם קודם לכן בעלה לא היה אצלה במשך תשעים יום, צריכים לפרוש עתה תשעים יום להבחנה אם הולד הוא בן הנדה, וצ"ע למעשה (ט"ז), ואפילו אם בין שימוש בעלה לראיה היה רק זמן מועט, מ"מ צריכה הבחנה תשעים יום (חת"ס בפת"ש). וי"א דאין צריכים להמתין להבחנה (ש"ך בנקוה"כ). וי"א דאם נטמאה מחמת כתם, אין צריכים הבחנה (חת"ס בפת"ש)¹⁴⁶⁵.

יג. ¹⁴⁶⁶האשה ששמשה מטתה וראתה אחר כך ופסקה, ורוצה לספור מיום מחרת ראייתה, תקנח יפה יפה אותו מקום במוך או בבגד להפליט כל הזרע, או תרחוץ במים חמין והם יפליטו כל הזרע. הגה: ¹⁴⁶⁷וייש אומרים דאין אנו בקיאים בזמן הזה ואין לסמוך על זה, והכי נהוג, דהרי כבר נתבאר

¹⁴⁵⁸ וכן עיקר (שיעורי שבה"ל סי' קצד ס"א סק"ו).

¹⁴⁵⁹ ראתה מראה מסופק, ופרשו, ואח"כ ראתה דם, מונה ה' ימים משעה שפרשו (שיעורי שבה"ל סק"ג, חוט שני סקט"ז אות יג). ואם עתה התברר שהמראה הראשון היה טהור, י"א דאע"פ כן יכולה למנות ה' ימים משעת הפרישה (שבה"ל שם), וי"א שצריכה למנות מראייתה (אג"מ ח"ב סוס"י סח). פרשו ביום הוסת מעת לעת מחמת חומרת אור זרוע, או בעונה בינונית, ואח"כ מיד ראתה, צ"ע אם אפשר לצרף יום זה להמתנת ה' ימים (שבה"ל שם). ימים האסורים בתשמיש מחמת היום, כגון יום הכיפורים ותשעה באב, וראתה מיד אחריהם, אין הם עולים לימי המתנה (חוט שני סקט"ז אות י). שיקרה לבעלה שראתה, ונאסרו מחמת כך [כדלעיל סי' קפה ס"ג], ואח"כ ראתה, יכולה להחשיב ימים אלו להמתנה (חוט שני שם אות יב).

¹⁴⁶⁰ אם גילתה טעותה אחר טבילה קודם תשמיש, ממשיכה למנות רגיל, ואותו יום עולה לה (מלבושי טהרה אות כח).

¹⁴⁶¹ ובאותם ימים צריכה לבדוק עצמה כל יום (חכמ"א כלל קיז ס"ח, מלבושי טהרה אות כו).

¹⁴⁶² י"א שצריכה הפסק טהרה קודם שמשלימה את היום הנקי (ערוה"ש סמ"א), אבל כתבו הפוסקים שאינה צריכה הפסק טהרה קודם יום זה (פרדס רמונים בש"ך סקכ"ב, חוט שני סק"ז).
¹⁴⁶³ היינו ג' ימים שלמים כדי פולטת שכל"ז ויום שבה שמשה.

¹⁴⁶⁴ ולמעשה יש שמצדד להחמיר (סד"ט סקמ"ד), ויש שמצדד להקל (שמלה סקכ"ו).

¹⁴⁶⁵ ולמעשה דעת הרבה פוסקים להקל דאין צריך הבחנה, ויש להקל כדבריהם (בדה"ש ס"ק קפג). בשידוך עם בן הנדה, אם ההורים או אחרים שואלים על כך, צריך לומר את האמת, וכיון שיש פגם ראוי להרחיק [וצ"ע אם גם בנדה דרבנן], ומ"מ מותר לומר להם שאם לא יחושו יתכן שיצליחו ויזכו שיקויים בהם מי יתן טהור מטמא (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"א). ולענין שידוך עם בן להורים שאינם שומרי תורה ומצוות, ולא שמרו על טהרת המשפחה, אם הוא בן תורה ובעל מידות טובות, יש לסמוך על סימנים אלו שאינו בן הנדה (אג"מ אבה"ע ח"ד סי' יד וסי' כג אות ג).

שאנו נוהגין להמתין אפילו לא שמש כלל, כדי שלא לחלק בין ספירה לספירה, כל שכן בכהאי גוונא, וכל הפורץ גדר בדברים אלו במקום שנהגו להחמיר, ישכנו נחש¹⁴⁶⁶:
 מו. אפילו לא שמש כלל - ואמנם אף באופנים שהקלו בלא שמש למנות מיד ז' נקיים בלא המתנה, אם שמש אין להקל ע"י קינוח ורחיצה (ש"ך)¹⁴⁶⁷.

סימן קצז - דין שלא תטבול האשה ביום, ובו ה' סעיפים:

א. ר"ג אין הנדה והזבה והיולדת עולות מטומאתן בלא טבילה, שאפילו אחר כמה שנים חייב כרת הבא על אחת מהן אלא אם כן טבלו כראוי במקוה הראוי¹⁴⁶⁸:

א. טבלו כראוי במקוה הראוי - היינו בלא חציצה, במקוה שיש בו ארבעים סאה (ט"ז).
 ב. ר"ג אם בעלה בעיר, מצוה לטבול בזמנה¹⁴⁶⁹, שלא לבטל מפריה ורביה אפילו לילה אחד¹⁴⁷⁰. הגה: ר"ג ומותרת לטבול ליל שבת¹⁴⁷¹ אם לא יכלה לטבול קודם לכן, ודוקא אם בעלה בעיר, אבל בלאו הכי אסור. ואם היה אפשר לה לטבול קודם לכן, כגון שהיה אחר לידה¹⁴⁷² או שלא היה בעלה בעיר ובא בערב שבת, ר"י אומרים שאסורה לטבול, וכן נהגו במקצת מקומות¹⁴⁷³, ר"ג אבל במקום שאין מנהג אין להחמיר, ר"ג ובמקום שנהגו להחמיר, גם במוצאי שבת לא תטבול, דמאחר שהיה אפשר לה לטבול קודם לכן אין מרחיקין הטבילה מן החפיפה. ר"ג וכן אלמנה¹⁴⁷⁴ שאסורה לטבול טבילה ראשונה בליל שבת, משום דאסור לבא עליה ביאה ראשונה בשבת, אסורה לטבול גם כן במוצאי שבת. ר"י ויש מקילין ומתירין לטבול במוצאי שבת, הואיל שלא טבלה בשבת משום חשש איסור:

ב. אם בעלה בעיר מצוה לטבול בזמנה - אבל אם בעלה אינו בעיר, אין מצוה לטבול¹⁴⁷⁵. וכן אלמנות ובתולות אינן טובלות, דטבילה בזמנה לאו מצוה (ש"ך).

¹⁴⁶⁶ אמנם בעלת תשובה שבעלה טרם חזר בתשובה, יש מקום להתיר לסמוך על קינוח והדחה במים חמים יפה יפה, ולצורך גדול יעשו שאלת חכם אם לסמוך על זה (שיעורי שבה"ל סי"ב סק"ב).

¹⁴⁶⁷ ו"א דהמיקל באופנים אלו ע"י רחיצה וקינוח היטב, לא הפסיד (סד"ט סקמ"ח).

¹⁴⁶⁸ ועיר שאין בה מקוה כשר, צריך להזהר מאד שלא לגור שם עם אשתו בקביעות, ואפילו יש להם ילדים ועיקר פרנסתם תלויה בעיר זו, ישים בטחונו בה' שלא יעזבוהו ולא תקופח פרנסתו בכל מקום שיהא (הח"ח בנדחי ישראל פרק מא אות כג). היינו כשאין מקוה במרחק נסיעה סביר.

¹⁴⁶⁹ חל ליל טבילתה בראש השנה, והדבר מפריע להם מפני קדושת היום, אם שניהם מסכימים לדחות את הטבילה, מותר (הגרש"ז אויערבך מובא באוצרות הטהרה עמ' תתפט). באופן שאם תטבול ביום חול, היא פרסום גדול לטבילתה, מותרת לאחר את טבילתה עד שבת (שו"ת יהודה יעלה סי' ריז), והיינו דוקא בפרסום גדול, אבל מחשש שירגישו יחידים, כגון שהם בבית הוריהם או שיש אורחים, אין לדחות הטבילה, ובפרט אם לא קיים פרו ורבו, ויעשו ככל האפשר להצניע (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ג). וראה עוד להלן סי' קצח סעיף מח לענין הסתרת הטבילה.

¹⁴⁷⁰ וגם במעוברת וזקנה שלא שייך בהם פרו ורבו, חייבת לטבול משום מצות עונה. ואפילו היכא שלא יוכלו לשמש מחמת סיבה רפואית וכדומה, מ"מ צריכה להטהר לצורך שאר קריבות. ודוקא בתנאי שיודע בנפשו שלא יבא לידי מכשול של הוצאת זרע לבטלה (שיעורי שבה"ל סק"ג, חוט שני סק"ג). וגם ת"ח יש עליו מצות עונה בליל טבילת אשתו, ועליו לבטל מלימודו כדי לקיים המצוה (חוט שני שם). ולענין אם חל טבילתה בעונת וסתה, אם תטבול, עיין לעיל סי' קפד סי' ס"ק כו.

¹⁴⁷¹ ותיזהר מאד מחשש סחיטה (משנ"ב סי' שכו סק"ד).

¹⁴⁷² שדרך הנשים היה להמתין אחרי לידה כמה שבועות, מחמת חולשה.

¹⁴⁷³ וכן הביא המשנ"ב סי' שכו סק"ד. והיינו דוקא בשבת, אבל ביו"ט מותרת לטבול

¹⁴⁷⁴ ה"ה גרושה (בדה"ש ס"ק לז).

¹⁴⁷⁵ אמנם אם יש צד שבעלה יגיע, צריכה לטבול [עם ברכה] (שיעורי שבה"ל סק"א). והטובלת כשבעלה לא נמצא באותו לילה, יש בזה גם חשש סכנה. ויש נוהגים שטובלת, ומניחה תינוק אצלה, וסכין תחת הכר (הובא בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' עז), היינו סכין תחת המזרון (יסוד הטהרה עמ' סג). ונהגו ברוב תפוצות הגולה שאינה טובלת כשבעלה לא בעיר, אך אם הבעל חוזר מחו"ל, אפשר להקל שתטבול יום לפני בואו, ולא תישן לבדה אלא עם אשה או תינוק בחדר, ובשעת הדחק שאין מי שישן עמה סגי להניח סכין תחת הכר (שיעורי שבה"ל סק"א). אשה שטבלה למרות שבעלה אינו בעיר, ואינו עתיד להגיע עד שתראה את הוסת הבא, הוי ברכה לבטלה (הג' חת"ס מהדו"ב). ודע, דאין חיוב שהז' נקיים והטבילה יהיו סמוכים זה לזה, ולפיכך אף אם יודעת שלא תוכל לטבול בסיום הז' נקיים, מ"מ יכולה

ג. לטבול ליל שבת - ודע, דאסור לטבול במים חמים בשבת, ומותר רק בפושרים¹⁴⁷⁶. ואם אינה יכולה לסבול את קור המים, תדחה את הטבילה למוצ"ש, ואם גם זה לא אפשרי, יש להתיר שתטבול בחמין בבין השמשות, ושלא תבוא לביתה עד הלילה (חכם צבי בפת"ש). וי"א שאם דוחה את הטבילה מחמת כך, אסור לה לטבול במוצ"ש, אלא תדחה ליום ראשון (בית לחם יהודה ולבושי שרד בפת"ש). ויש להזהיר את הבלנים שיתנו את החמין בערב שבת בעוד היום גדול, כדי שלכשתחשך יהיו פושרים (נוב"י בפת"ש). ואין להתיר לנשים לטבול בעוד יום, ואף במקומות שנוהגים כן, אין להתיר אלא בשבת אחרי אמירת ברכו, אבל לא בחול אפילו אחרי אמירת ברכו (חוט השני בפת"ש). וי"א שאף במקומות שנהגו כן, יש לבטל מנהג זה (חינוך בית יהודה בפת"ש).

ד. היה אפשר לה לטבול קודם לכן וכו' - ה"ה אשה שהיה מותר לה להתחיל למנות ז' נקיים מיד, אך היא החמירה והמתינה ה' ימים קודם ז' נקיים, ועי"ז חל ליל טבילתה בשבת, אסורה לטבול¹⁴⁷⁷ (פת"ש). אמנם אם ביום שהיתה צריכה להפסיק בטהרה, סברה שעוד היום גדול ונתאחרה לביתה, והוצרכה לדחות את ההפסק טהרה למחר, ומחמת כן חל טבילתה בליל שבת, נחשבת שוגגת, ומותרת לטבול בשבת (נוב"י בפת"ש). וכן אשה שהיה לה איזה אונס שלא יכלה לטבול קודם בזמנה, כגון שהיתה קצת חולה והיתה זו טרחא רבה לבא לטבול, או שהיה לה איזה כאב והמים מזיק לה, ונתרפאת בערב שבת, מותרת לטבול בשבת (לבושי שרד בפת"ש).

ה. אחר לידה - היינו שעבר זמן מאז שראתה דם טמא, ולא טבלה, אבל אם עתה ראתה שוב דם טמא, וחל ליל טבילתה בליל שבת, יכולה לטבול (מהר"י וי"ל בש"ך). י"א דהיינו דוקא אם ראתה לאחר ל"ג יום מלידת זכר, או ס"ו יום מלידת נקבה, אבל אם ראתה קודם לכן, דהוי דם טוהר, אף שחל ליל טבילתה בשבת, אסורה לטבול (ש"ך). וי"א דאף אם ראתה דם טוהר, שרי לטבול, כיון שאנו מחמירים בדם טוהר (דגול מרבכה ולבושי שרד בפת"ש¹⁴⁷⁸).

ו. יש אומרים שאסורה לטבול - מיהו אם טבלה בליל ששי, ואח"כ התברר שלא טבלה כראוי, כגון שמצאה לכלוך תחת הצפורן, מותרת לטבול בשבת (מהר"ם לובלין בש"ך). וה"ה היכא שצריכה לחזור ולטבול רק משום חומרא, כגון אם אחר הטבילה או למחרת הטבילה מצאה ששכחה לחתוך צפורן אחת, ואין שום לכלוך תחת הצפורן, ג"כ מותרת לטבול בשבת. וה"ה בכל מקום שיש ספק אם טבלה כראוי (ש"ך).

ז. שאסורה לטבול - ואם הוא יוצא לדרך, מותרת לטבול בליל שבת, אפילו פשעה ולא טבלה קודם. וכן לטבול ביום [שמיני והלאה], אפשר דשרי¹⁴⁷⁹ (חמודי דניאל בפת"ש).

ח. שאסורה לטבול - אם עברה וטבלה בשוגג, מותרת מיד. ואם במזיד, יש להחמיר לאוסרה על בעלה עד מוצאי שבת (חוט השני ומנחת יעקב בפת"ש), וי"א שאף אם טבלה במזיד מותרת מיד (סד"ט ומשמעות חכם צבי בפת"ש).

ט. שאסורה לטבול - ולענין יו"ט, י"א דלכתחילה דינו כשבת, שאסורה לטבול אם דחתה (חוט השני בפת"ש). וי"א שביו"ט מותרת לטבול לכתחילה (מנחת יעקב וסד"ט בפת"ש).

מיד להתחיל למנותם. וקודם הטבילה לכתחילה תבדוק עצמה (הגר"ש קלוגר במי נדה ריש סי' קצז). וי"א עיצה טובה שלכתחילה תבדוק עצמה כל יום עד הטבילה (שיעורי שבה"ל סי' קצו סד"ד סק"א).

¹⁴⁷⁶ וי"א דהאיסור הוא דוקא רחיצה, אבל טבילה בחמין מותרת בשבת (קרבן נתנאל שבת פ"ב ס"ק ק), ולמעשה צריך לזהר שלא יהיו המים חמים אלא פושרים (משנ"ב סי' שכו סק"ז, שו"ת שבה"ל ח"ה סי' מד), ובמקום שנהגו להקל אין למחות בידם (סד"ט ס"ק טז, ובשו"ת דברי חיים ח"ב סי' כו כתב שנהגו היתר בזה והנח להם לישראל), ובשעת הדחק יש לסמוך להקל (משנ"ב סי' שכו סק"ז ושעה"צ סק"ה), ומ"מ אסור לשהות במים אלא רק לטבול ולצאת מיד (אבני נזר או"ח סי' תקכו). וגדר שעת הדחק הוא, באם צריך לדחות את הטבילה משום כך (חוט שני סק"ד). ושיעור פושרים לענין זה, י"א שהוא כחמימות הרוק [37 מעלות] (תהלה לדוד ח"ב סי' שכו ססק"ג, הביאו במנחת יצחק ח"ד סי' מד סק"ו), וי"א שיהא פחות ממדת חום שדרך סתם בני אדם להתרחץ בהם ביום חול (אג"מ או"ח ח"ד סי' עד רחיצה אות א). וי"א שיהא בשיעור שאין בני אדם נהנים מחמימות המים (חוט שני סק"ד).

¹⁴⁷⁷ וי"א דהאיסור לטבול הוא רק כשסיימה ז' נקיים ולא טבלה, אבל אם דחתה את ההפסק טהרה, מותרת לטבול (כתבי הדעת קדושים, הובא גם בדעת תורה ד"ה ואם) [אמנם דבריו נסתרים מהפת"ש והנוב"י, וצ"ע].

¹⁴⁷⁸ וכן עיקר (חכמ"א כלל קיח ס"ח).

¹⁴⁷⁹ וכן עיקר, שיכולה לטבול בין השמשות, או אפילו מבעוד יום, ותבא לביתה רק משתחשך (סד"ט ססק"ד, חכמ"א כלל קיח ס"ח).

י. במקום שאין מנהג - ובמקום שהנשים הממונות על הטבילה אינן יודעות היאך לנהוג בזה, מוכח שאין מנהג, ואין להחמיר (אבן השהם בפת"ש).

יא. אין להחמיר - לדעת הרמ"א אפילו אם יכלה לטבול קודם שבת, ולא טבלה מחמת חולשה או שבעלה לא היה בעיר וכדומה, במקום שאין מנהג להחמיר, מותרת לטבול, וכן עיקר¹⁴⁸⁰ (ש"ך, תורת השלמים). וי"א דאין להקל אלא כשלא טבלה מחמת איזה אונס, אבל אם יכלה לטבול קודם שבת, ונמנעה שלא מחמת אונס, אסורה לטבול בשבת (ט"ז).

יב. במוצאי שבת לא תטבול - ובכלה אין חשש שתטבול במוצאי שבת, כיון שיכולה גם לחפוף במוצאי שבת, כיון שאינה מהומה [ממהרת] לביתה (נוב"י בפת"ש).

יג. וכן אלמנה - אבל כלה בתולה, אף שטוב להקדים טבילתה קודם שבת, מ"מ אם אירע טבילתה בליל שבת, מותרת לטבול, ואף שנוהגים שלא לבעול בעילת מצוה בשבת¹⁴⁸¹, מ"מ הא מותרת בשאר קריבות, ושאר קריבות נמי מצוה הן (מהר"ם מלובלין בש"ך). וה"ה אשה שבעלה אבל ויום שביעי חל בשבת, מותרת לטבול בשבת, דאף שאסורים בתשמיש עד אחר יציאה מבית הכנסת ביום השבת, ואסור לשמש ביום, מ"מ הא מותר בשאר קריבות (אבן השהם בפת"ש).

יד. דאסור לבא עליה ביאה ראשונה בשבת - משום שקונה אותה בביאה זו, ולפיכך אין לעשות נישואין לאלמנה בשבת כשחל טבילתה בשבת, ואם טבלה קודם שבת צריך שיבא עליה דוקא בערב שבת, אחר החופה, אבל יחוד בחדר יחוד, לא מהני לשיבעול אותה בשבת פעם ראשונה (ט"ז).

טו. ויש מקילין - י"א דמקילין דוקא באלמנה שאסורה לטבול בשבת מן הדין. אבל אשה אחר לידה או שבעלה לא היה בעיר וכדומה, שלא טבלה קודם שבת, אסורה לטבול גם במוצאי שבת (ט"ז), וי"א דמקילין גם בשאר נשים, שכולן יכולות לטבול במוצאי שבת (מקום שמואל בפת"ש).

ג. אסורה לטבול ביום¹⁴⁸², וי"א אפילו אם ממתנת מלטבול עד יום ח' או ט' אינה יכולה לטבול ביום משום סרך בתה (פירוש דבוק הבת וקורבתה לעשות כמעשה האם שתטבול ביום כמוה ולא תבחין שאמה לאחר שבעה טבלה ולא בשביעי עצמו). הגה: וזה כלולות הטובלות קודם החופה יכולות לטבול ביום¹⁴⁸³, דהא לא באין אצל החתן עד הלילה, אבל אחר החופה דינן כשאר נשים:

טז. ביום ז' - ואפילו אם תטבול סמוך לחשיכה, ותבא לביתה משתחשך, אסור ביום שביעי, ויש למחות ביד העושות כן¹⁴⁸⁴ (ש"ך).

יז. יום ח' או ט' - ה"ה יום י' ואילך (ש"ך).

יח. אינה יכולה לטבול ביום - יש נוהגים להקל ביום שמיני ואילך לטבול סמוך לחשיכה ותבא לביתה משתחשך, ונכון להחמיר שלא תטבול עד חשיכה (ש"ך). וגם לא תצא מביתה מבעוד יום לילך לבית הטבילה, אא"כ רוחצת וחופפת בבית הטבילה¹⁴⁸⁵ (ש"ך). וי"א שבמקום שהדבר

¹⁴⁸⁰ וכן נקטינן למעשה (סד"ט סק"ד ד"ה הנה, חכמ"א כלל קיח ס"ח, ערוה"ש ס"ח, שיעורי שבה"ל סק"י). אמנם אם דחתה במרד ובשאט נפש בלא שום טעם, אין להתיר לה לטבול בשבת (סד"ט סק"ד ד"ה 'ועוד נראה', לחם ושמלה סק"ב, חכמ"א כלל קכ ס"ט, שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ג). אבל במוצ"ש אע"פ שפשעה, נקטו להתיר שתחפוף ותטבול במוצ"ש (חוט שני סק"ה אות יא). אשה שהורו לה שבדיקות של ז' נקיים תבדוק רק ראשון ושביעי, ובבדיקת יום ראשון היתה איזו שאלה, ולא שאלה עליו אלא רק אחר כמה ימים, והצריכה למנות מתחילה, ומחמת כן חל טבילתה בליל שבת, יש מי שהחמיר שלא לטבול בליל שבת, משום דהוי כפשיעה, כיון שיכלה לשאול מיד (הגרי"ש אלישיב מובא בלבושי עוז סק"א).

¹⁴⁸¹ מנהג זה שלא לבעול בעילת מצוה עד מוצ"ש הוא מנהג של שטות, והיום נתבטל מנהג זה (שיעורי שבה"ל סק"ו, וכ"ה במשנ"ב סי' רפ סק"ד).

¹⁴⁸² עד צאת הכוכבים (שו"ת חכם צבי סי' יא, קיצור שו"ע סי' קסב ס"ב).

¹⁴⁸³ ואם עדיין לא בדקה את הבדיקה של היום השביעי, וטבלה, תבדוק אחרי הטבילה, כל זמן שהוא עדיין יום. ואם צריכה לטבול לפני פלג המנחה, עדיף שתעשה את הבדיקה אח"כ סמוך לשקיעה (שיעורי שבה"ל סק"ב).

¹⁴⁸⁴ ויש מקילים בזה, ראה להלן סעיף ד אות 1492.

¹⁴⁸⁵ מיהו לפעמים יש צד להקל בערים הגדולות שיש הרבה נשים וצריכות לחכות לטבילה, די"ל שהבת תאמר שהלכה מוקדם כדי שלא תצטרך להמתין הרבה, וצ"ע בזה (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ו). ואמנם אם המקוה רחוק מביתה, מותרת לצאת למקוה מוקדם, באופן שלא תגיע למקוה לפני צאת הכוכבים (יסוד הטהרה עמ' סד).

יגרום ביטול עונה לילה אחת, יש להקל אפילו ביום השביעי, שתטבול ביום ותבא לביתה משתחשך (ס"ט בפת"ש). וכן עיקר, והמחמיר ביום שביעי תבא עליו ברכה, והמיקל לא הפסיד. ועיצה טובה לצאת דעת המחמירים, לאשה שאינה יכולה לטבול בזמנה בלילה, שתעשה הפסק טהרה גם ביום ד' לראייתה, וגם ביום ה', ותתחיל למנות ז' נקיים מההפסק השני, ותטבול ביום שביעי, שהוא שמיני להפסק הראשון, ותבא לביתה משתחשך. ודע, דכאשר טובלת ביום, אסורה לילך לשום בית, אלא צריכה לשהות בבית הטבילה או בדרך עד חשיכה¹⁴⁸⁶ (חת"ס בפת"ש).

יט. משום סרך בתה - שתסבור שאמה טבלה בשביעי מבעוד יום, ותעשה כן גם היא. ואפילו אשה שאין לה בת, אסור. ולענין אשה שהתברר שלא טבלה כראוי, וצריכה לטבול שוב כעבור ב' או ג' ימים, לכתחילה לא תטבול ביום, ובדיעבד מותר¹⁴⁸⁷ (ש"ך).

כ. יכולות לטבול ביום - היינו דוקא אם המתינה ה' ימים קודם שהחלה לספור ז' נקיים¹⁴⁸⁸, אבל כלה שספרה ז' נקיים מיד אחרי ראייתה, אסורה לטבול ביום השביעי (ש"ך). וי"א דבשעת הדחק יש להקל אף ביום שביעי, ובלבד שלא יעשו את החופה עד צאת הכוכבים (דגול מרכבה¹⁴⁸⁹). ולטבול ביום שביעי קודם שהאיר היום, אסור לכל הדיעות (פנים מאירות בפת"ש), והיינו שלכתחילה לא תטבול עד הנץ החמה, ובדיעבד אם טבלה אחר עלות השחר, מהני (רע"א).

ד. ה"היכא דאיכא אונס, כגון שיראה לטבול בלילה מחמת צינה או פחד גנבים וכיוצא בזה¹⁴⁹⁰, או שסוגרין שערי העיר, יכולה לטבול בשמיני מבעוד יום¹⁴⁹¹. אבל בשביעי לא תטבול מבעוד יום אף על גב דאיכא אונס¹⁴⁹²:

כא. דאיכא אונס - נראה דלא מהני אונס, אלא אם האונס לכל הנשים שבעיר¹⁴⁹³ (חמודי דניאל בפת"ש).

כב. וכיוצא בו - הוא הדין היכא שאינה יכולה להצניע טבילתה ויתפרסם הדבר, מיקרי אונס, ומותרת לטבול ביום שמיני (שו"ת הרמ"א בתורת השלמים).

כג. יכולה לטבול בשמיני מבעוד יום - ותסתיר טבילתה מבעלה עד הלילה¹⁴⁹⁴ (תורת השלמים).

כד. אבל בשביעי לא תטבול מבעוד יום - ואותן נשים שכשחל טבילתן בליל שבת, טובלות מבעוד יום, כיון שאינן רוצות לחלל שבת, לא יפה הן עושות, ויש למחות בהן (באר שבע ומהר"ש

¹⁴⁸⁶ ויש מקילים בערב שבת כשטובלת מבעוד יום, שאחרי שהבעל יוצא לבית הכנסת לתפילה סמוך לזמן הדלקת נרות, מותרת לחזור לביתה (אג"מ ח"ג סי' ס).

¹⁴⁸⁷ לפיכך אם יש קצת דוחק, מותר (חכמ"א כלל קיח ס"ז).

¹⁴⁸⁸ כוונת הש"ך היכא דעשתה הפסק טהרה ביום ג' או ד' לראייתה, ולא התחילה לספור ז' נקיים עד יום ו' לראייתה, אבל אם עשתה הפסק טהרה ביום ה' לראייתה, הרי היא ככל הנשים. וכבר חלקו האחרונים על הש"ך (חזו"א סי' צג סק"ט).

¹⁴⁸⁹ ויש שהקלו כרמ"א (פנים מאירות ח"ב סי' ד, סד"ט סק"א).

¹⁴⁹⁰ היכא שלא תוכל לטבול גם בליל שמיני, חשיב אונס, כיון שמתבטלת לילה אחת ממצות עונה (שו"ת עבודת הגרשוני סי' כ, סד"ט סק"ט).

¹⁴⁹¹ אם חל יום שמיני בשבת, אין לטבול ביום, כיון שמרחיקה את החפיפה מהטבילה, ואין מקילים שני קולות יחד, ראה שו"ע סי' קצט ס"ז.

¹⁴⁹² ויש מקילים במקום שיש אונס ואינה יכולה לטבול בלילות, שתטבול אפילו ביום השביעי, ולא תבא לביתה עד שתחשך (עבודת הגרשוני סי' כ, סד"ט סק"ט, אג"מ ח"ג סי' ס), ולהלכה יש להחמיר, וכמש"כ הש"ך לעיל ס"ג סק"ו [הובא לעיל ס"ק טז], אך במקום צורך גדול יש אופנים שניתן להקל, ויש לעשות שאלת חכם (שיעורי שבה"ל ס"ג בש"ך סק"ו). ואם ביום שביעי של ז' נקיים צריכים ליסוע למקום שאין שם מקוה, וישהו שם זמן רב, דעת החזו"א להחמיר שאסורה לטבול ביום, ונראה שאם נוסעים לכמה שבועות ולא רק כמה ימים, ושם לא תהא אפשרות למצוא מקוה כלל, דיש להתיר שתטבול ביום, ולא יפגשו עד הלילה (שיעורי שבה"ל ס"ד סק"ב). וראה לעיל סעיף ג ס"ק יח עיצת החת"ס.

¹⁴⁹³ וכן עיקר, ולפיכך אם צריכה לילך לחתונה משפחתית, או שהם נוסעים לשבת או לליל הסדר וכדומה למקום שבושה לטבול שם שמא ירגישו אחרים, אין לה לטבול ביום, אפילו ביום השמיני, אלא תדחה טבילתה ליום אחר, ותטבול בלילה כדין (חוט שני סק"ה אות יד). ויש חולקים דאפילו אונס פרטי חשיב אונס (לחם ושמלה סק"ח, דברי מלכיאל ח"ב סי' נז), ולמעשה יש להחמיר לכתחילה, ובמקום שהאונס ניכר לכל, יש לסמוך להקל (שיעורי שבה"ל סק"א).

¹⁴⁹⁴ ראה להלן ס"ה ס"ק נו.

בתורת השלמים). ויש מקומות שנהגו שטובלות בעוד היום גדול מיד אחרי שהחזן אמר ברכו, ומסתירות טבילתן מהבעל עד הלילה, ובמקום שאין מנהג אין להקל (חוט השני בתורת השלמים). ואפילו כשיש בביתן עוד אנשים, ומתביישות, וממהרות לטבול בעוד יום כדי שיבואו לביתן קודם הסעודה ולא ירגישו בהן, לא יפה הן עושות, וראוי למחות בהן (צמח צדק בפת"ש). ה. רס"אם עברה וטבלה בח' ביום בלא אונס, אפילו הכי עלתה לה טבילה. רס"וכן אם עברה וטבלה בז' ביום, עלתה לה טבילה¹⁴⁹⁵. הגה: רס"ומכל מקום לא תשמש אפילו בשמיני עד הלילה, ותסתיר טבילתה מבעלה עד הלילה:

כה. וטבלה בז' ביום עלתה לה טבילה - אמנם דעת כמה ראשונים דלא עלתה לה טבילה, וטוב להחמיר היכא דאפשר, לטבול שנית בלילה¹⁴⁹⁶ (ש"ך). ובמקום שיש ספק אם טבלה ביום או בלילה, כגון שהיה יום המעונן וכדומה, או שטבלה בין השמשות, אינה צריכה להחמיר ולטבול שנית¹⁴⁹⁷ (חמודי דניאל בפת"ש).

כו. ותסתיר טבילתה מבעלה - וי"א דזה דוקא כשטובלת בשביעי, אבל בשמיני אינה צריכה להסתיר טבילתה¹⁴⁹⁸ (גר"א).

סימן קצח - דיני טבילה וחציצתה, ובו מ"ח סעיפים:

א. רס"צריכה שתטבול כל גופה בפעם אחת¹⁴⁹⁹, לפיכך צריך שלא יהיה עליה שום דבר החוצץ¹⁵⁰⁰. רס"ואפילו כל שהוא¹⁵⁰¹, אם דרך בני אדם לפעמים להקפיד עליו, חוצץ, ר"אפילו אם אינה מקפדת עליו עתה, רע"א או אפילו אינה מקפדת עליו לעולם כיון שדרך רוב בני אדם להקפיד עליו, חוצץ¹⁵⁰². ואם הוא חופה רוב הגוף, אפילו אין דרך בני אדם להקפיד בכך, חוצץ. הגה: רע"בולכתחלה לא תטבול אפילו בדברים שאינן חוצצין, גזרה אטו דברים החוצצין:

א. אם דרך בני אדם לפעמים להקפיד וכו' - היינו שדרך מקצת בני אדם להקפיד על כך¹⁵⁰³, וגם היא לפעמים מקפדת¹⁵⁰⁴ (ט"ז). ודוקא אם מקפדת לעתים מזומנות, כגון טבעת שמסירה בשעת לישה, ויתכן שתסירנו היום או מחר, אבל אם מקפדת רק פעם אחת לזמן מרובה, לא¹⁵⁰⁵ (זכרון יוסף בפת"ש).

¹⁴⁹⁵ ואם באה לביתה קודם שתחשך, צריכה טבילה שנית (חכמ"א כלל קיח ס"ו).

¹⁴⁹⁶ ולא תברך על טבילתה (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"א).

¹⁴⁹⁷ בטבלה בשביעי או בשמיני, גם באופנים שעלתה לה טבילה, מ"מ אסורים בכל ההרחקות עד הלילה, כיון שאסורים לשמש (שיעורי שבה"ל סק"א).

¹⁴⁹⁸ ובחכמ"א כלל קיח ס"ו פסק דאף בשמיני צריכה להסתיר טבילתה עד הלילה.

¹⁴⁹⁹ בשעת הטבילה צריכה האשה העומדת על הטבילה [הבלנית] להשיגח היטב שלא יצאו מן השערות חוץ למים, ואפילו משהו משיער אחד, שאם לא כן תשאר נדה גמורה וחייב עליה כרת (משנ"ב סי' עה ס"ב בביאור"ל).

¹⁵⁰⁰ אשה שאינה רוצה לשמוע בקול חכמים, ואינה רוצה להסיר החציצה החוצצת מדרבנן, ורוצה לטבול כך כדי שלא תכשל באיסור כרת, אין להתיר לה לטבול כך, ומ"מ באופנים מסויימים אין למחות בהן (שו"ת אחיעזר ח"ג סי' לג).

¹⁵⁰¹ דבק שקוף שנדבק ממנו מעט על ידיה, הרי הוא חוצץ (חוט שני סק"ג אות יז).

¹⁵⁰² ואפילו אם היא רוצה שדבר זה יהא עליה, מ"מ חוצץ, כיון שרוב בני אדם מקפידים עליו (חוט שני סק"ג אות ו'). ולענין המסופקת אם היה עליה מיעוט המקפיד, ראה להלן סעיף כ.

¹⁵⁰³ ואזלינן בתר רוב נשים, ולא תלוי באנשים (מתני' מקוואות פ"ט מ"ג, שיעורי שבה"ל סק"ה).

¹⁵⁰⁴ אשה שיש עליה איזה לכלוך וכדומה, שבביתה אינה מקפדת עליו אמנם כאשר היא הולכת ברחוב היא מקפדת, הרי זה חוצץ. ולפיכך גנת שצובעת או מצירת לילדי הגן, וידיה צבועות וכדומה, ובהיותה בגן אינה מקפדת [דהוי כאומן שידי צבועות, כדלהלן סעיף ז], אבל כשהולכת ברחוב מקפדת, אפשר דנחשב "לפעמים מקפדת", ועליה להסיר את כל הצבעים והדבקים לפני טבילתה (חוט שני סק"ג אות טז).

¹⁵⁰⁵ עדשות מגע, י"א שאינן חוצצות כיון שהמים נכנסים תחתיהם, ורק לכתחילה יש להסירן קודם הטבילה [כדעת הרמ"א] (אג"מ ח"א סי' קד). וי"א שיש לחוש שמא עצמה עיניה ביותר, וצריכה לחזור ולטבול, אא"כ כבר לנתה עם בעלה דאז יש להקל [כדלהלן סעיף לט]. עדשות מגע רכות בדרך כלל אינן מהודקות ביותר, ומיהו אם יש חשש שהן מהודקות יש לברר אם אכן כך המציאות, דאז אפשר שיש לחוש אף בדיעבד (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' צז ושיעורי שבה"ל סעיף ז סק"ב). וי"א שעדשות מגע חוצצות

- ב. אינה מקפדת עליו וכו' - אמנם אם היא מקפדת, אפילו רוב בני אדם אינם מקפידים, הרי זה חוצץ (ש"ך וט"ז).
- ג. כיון שדרך רוב בני אדם להקפיד עליו - אבל אם היא אינה מקפדת על כך לעולם, ורק מקצת בני אדם מקפידים על כך, אין זו חציצה¹⁵⁰⁶ (ט"ז).
- ד. אפילו בדברים שאינן חוצצין - היינו שהחציצה במיעוט הגוף, ואינה מקפדת עליו¹⁵⁰⁷ (ט"ז).
- ב. רע"ג אלו הדברים שחוצצין, חוטי צמר וחוטי פשתן ורצועות שכורכין בהם השיער בראש¹⁵⁰⁸, רע"ד לא תטבול בהם עד שתתפס, רע"ה ואם הם בתוך קליעת שיערה אינו מועיל בהם רפיון¹⁵⁰⁹. רע"ו ואם הם כרוכים בשאר מקומות בגוף, לא תטבול בהם עד שתתפס, חוץ מאם הם כרוכים בצואר, שאינם חוצצין, לפי שאינה מהדקן, אבל קטלא, שהיא רצועה חלקה ורחבה שכורכת סביב צוארה, חוצצת, מפני שחונקת עצמה בחוזק כדי שיהיה בשרה בולט ותראה בעלת בשר, ומתוך שהרצועה חלקה ורחבה אינה מזיקתה:
- ה. שחוצצין - ואשה שהניחה ספוג באזנה לשאוב הזוהמה, ושכחה ליטלו בשעת טבילה, יתכן שלא נכנסו מים באזנה, ועל כן תטבול שנית בלא ברכה (פני אריה בפת"ש)¹⁵¹⁰.
- ג. רע"אם החומין האלו חלולין, עשוי מעשה רשת, אינם חוצצין:
- ו. אינם חוצצין - משום שהם רפויים מאד, והמים נכנסים תחתיהם¹⁵¹¹ (ש"ך)¹⁵¹².
- ד. רע"ה חוטי שער¹⁵¹³ אינם חוצצין. הגה: רע"ה ואם היו מוזהבות, חוצצין, דמקפדת עליהם שלא תטבול, ר"כ וכן אם היו מטונפים תחלה, מקפדת עליהם שלא תתלכלך מהן במים, וחוצצין¹⁵¹⁴:

אף בדיעבד (מנחת יצחק ח"ו סי' פט, הגרש"ז אויערבך מובא בנשמת אברהם ח"ד עמ' קט, הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקיב, חוט שני סק"ג אות יד). עדשות שיכולות להשאר בעין לזמן מרובה, י"א שאם גם היא עצמה רגילה להשאירן לזמן מרובה, אינן חוצצות (הגרש"ז אויערבך שם), וי"א שאף עדשות אלו חוצצות (חוט שני שם), ועי' לקמן הערה 1525.

¹⁵⁰⁶ לפיכך נקודות שחורות שומניות המצטברות בגומות שבפניה, אם אינה מטפלת בזה להסירן, חשיב אינה מקפדת. ואף אם טיפלה בהם קודם נישואה, וכעת אינה מטפלת בזה רק מחמת חוסר זמן וכדומה, מ"מ מיקרי אינה מקפדת, ואף אם רוב הנשים מטפלות בזה, כיון שגם אצל הרוב ישנם זמנים או מצבים שאינן מקפידות על כך, ממילא במצב זה אין רוב שמקפידות (חוט שני סק"ג אות טו), ואמנם דבר שמקפדת עליו, אלא שעתה אינה יכולה להסירו, כגון מחמת איסור שבת, מיקרי "מקפדת", וחוצץ (שם אות יא). ולענין דבר שיש בו צורך רפואי, ראה להלן סעיף י.

¹⁵⁰⁷ וכן דבר רפוי שאינו חוצץ, יש להסירו לכתחילה (סד"ט ס"ק ו, וראה עוד להלן סעיף כג). וכן צבע או יוד העשוי לרפואה או צבע של עט וכדומה שאין בו אלא חזותא בעלמא שאינו חוצץ [ראה להלן סעיף יז], מ"מ לכתחילה יש להסירו קודם טבילה (חוט שני סק"ד). ובכל אלו שצריך לכתחילה להסירם, אם לא הסירתם וטבלה, כל שלא לנתה, אם יכולה בקל לטבול שוב, עדיין חשיב לכתחילה, ותטבול שוב (הגר"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה ח"ב סי' קצח סק"ז, אמנם עי' לקמן הערה 1516 החולקים), ואמנם אשה שהשתדלה להסיר את אחד מהדברים הנ"ל [כגון שרצצה היטב בסבון וכדומה], ולא הצליחה יותר להסירו, או בשבת ואי אפשר להסירו מחמת איסור שבת, מותר לה לטבול כך, ואינה צריכה לדחות טבילתה, ובלבד שדברים אלו אינם חוצצים (חוט שני סק"ד).

¹⁵⁰⁸ לענין כינים בשערות, ראה להלן סעיף מז.

¹⁵⁰⁹ קליעת שיער, אף אם אין בה חוטים, יש לחוש שהמים לא נכנסים בין השערות, וכן מצד החפיפה יש לסתור את הקליעה ולסרק את השיער. וכשחל טבילתה בשבת, יש לסתור את הקליעה לפני שבת (פמ"ג או"ח סי' שג משב"ז סק"א), ויכולה לסתור הקליעה בשבת ע"י נכרית (ראה משנ"ב שם סק"ד). אמנם אשה האוספת שערותיה וקושרת אותן בחוט וכדומה, אין זה בכלל קליעת שערות, ומותר להסיר החוטים בשבת [אבל לא להתיר קשרים שבשערות, דהוה איסור גוזז] (חוט שני סק"ה).

¹⁵¹⁰ אשה שאסור שיכנסו מים באזנה, יכולה להכניס צמר גפן לא מהודק, לתוך האוזן, ולהוציאו בזריזות תיכף ומיד אחר הטבילה טרם שהמים יספיקו להגיע לבשר האוזן (הגרש"ז אויערבך מובא בנשמת אברהם ח"ב סי' קצח הערה יב, עיי"ש עוד). וכן יכולה לטפטף שם כמה טיפות שמן [עדיף שמן דגים], ואין בזה משום חציצה בטבילה (הגר"מ הברשטס בדברי משה סי' נז-נט, וראה גם לקמן אות 1548).

¹⁵¹¹ ומ"מ לכתחילה אין טובלים אפילו עם דבר רפוי, כמבואר לעיל ברמ"א סעיף א. ולענין טבילה בבגדים, עי' לקמן הערה 1616.

¹⁵¹² בזמננו מצוי בגד העשוי מעשה רשת, אבל סביב הבגד יש חוט שע"י קושרים ומהדקים אותו על הראש, ופשיטא שאם החוט מהודק הוי חציצה [לכתחילה, אמנם אם הוא מהודק כל כך באופן שיש לחוש שאחרי הטבילה חלק מן הגוף נשאר יבש, הרי זה חציצה אף בדיעבד] (חוט שני סק"ו).

¹⁵¹³ היינו חוטים העשויים משיער.

¹⁵¹⁴ דין שערות הצבועות לנוי יבואר להלן סעיף יז.

- ז. אינם חוצצין - כיון שאינם מתהדקים על השערות, אלא רק נכרכים (ט"ז).
- ח. ואם היו מוזהבות וכו' - דין מוזהבות ומטונפים קאי גם על סעיף ג בחוטמים חלולים (ש"ך).
- ט. דמקפדת וכו' שלא תטנפם וכו' שלא תתלכלך מהן וכו' - ולפיכך מקפדת להסירם, והווי חציצה (ט"ז). י"א דאף שהחוטמים רפויים, מ"מ כל דבר רפוי שמקפדת עליו, הוי חציצה¹⁵¹⁵ (ראשונים בפת"ש), ולדיעה זו ה"ה דבר רפוי על רוב הגוף, אף אם אינה מקפדת, חוצץ (לבוש בפת"ש). וי"א שאין לחוש בדבר רפוי לחציצה, אלא כאן חששו חז"ל שמא לא תטבול כראוי, כדי שלא יתקלקלו חוטי הזהב, או שלא תתלכלך מהחוטמים (פרישה בפת"ש). וכן עיקר, ומ"מ לכתחילה יש לנהוג להסיר כל דבר רפוי, אבל אם כבר טבלה אין להחמיר כלל¹⁵¹⁶ (לבושי שרד בפת"ש). וי"א דבמקום שיש עוד צד להקל, יש להקל לכתחילה (סד"ט בפת"ש).
- ה. רפ"א שתי שערות או יותר שהיו קשורים כאחד קשר אחד, אינם חוצצין. הגה: רפ"א אין חילוק בין אם קשר ב' שערות עם שתי שערות, או שקשר ב' שערות בפני עצמן. רפ"א שערות אחת שנקשרה, חוצצת, רפ"א והוא שתהא מקפדת עליה, אבל אם אינה מקפדת עליה עלתה לה טבילה, רפ"א עד שיחא¹⁵¹⁷ רוב שערות קשור נימא נימא בפני עצמו¹⁵¹⁸:
- י. ואין חילוק וכו' - וכן שערות אחת שנקשרה, אין חילוק בין אם קשורה לחברתה, או קשורה בפני עצמה, בכל ענין חוצצת (ש"ך).
- יא. והוא שתהא מקפדת עליה - וכן אם דרך רוב בני אדם להקפיד על כך, אע"פ שהיא אינה מקפדת, הרי זה חוצץ, כדלעיל סעיף א (ש"ך).
- ו. רפ"א שיער שכנגד הלב ושבזמן הנדבק זה בזה מחמת זיעה, חוצץ, שבראש ושכבית השחי, אינו חוצץ¹⁵¹⁹, ושבתאותו מקום, באיש אינו חוצץ, ובאשה, בנשואה חוצץ, רפ"א בפנויה אינו חוצץ. הגה: רפ"א ואותן שיש להן כמין קליעות שערות דבוקות זו בזו, ונעשית בלילה על ידי שד וסכנה להסירם, לא חייצי¹⁵²⁰:
- יב. {ושכבית השחי} אינו חוצץ - לפי שאין מקפידים עליו¹⁵²¹ (ש"ך).
- יג. בנשואה חוצץ - לפי שמקפדת שלא תתגנה על בעלה (ש"ך וט"ז). ואפילו אם בעלה אינו מקפיד על זה, הרי זה חוצץ, כיון שרוב נשואות קפדי (ט"ז)¹⁵²².

¹⁵¹⁵ יש מבארים שהוא חומרא דחז"ל והחמירו דוקא אם מקפדת עליו בשעת טבילה (סד"ט סק"ג).

¹⁵¹⁶ וכן עיקר (חוט שני סק"ח). וראה גם להלן סעיף כג.

¹⁵¹⁷ כיון ששיעור "מיעוט שאינו מקפיד" בשערות נמדד בשערות לבדן, ולא יחד עם כל הגוף, ולפיכך אם יש חציצה על רוב השערות, הרי זו חציצה על "רוב" ומעכב אף כשאינה מקפדת. ואם יש חציצה על רוב כמות השערות, אך בכל שערות הוא רק על מיעוט שלה, כגון שברוב השערות יש קשר אחד בכל שערות, י"א דאין זה נחשב רוב (שו"ת אבני נזר סי' רסג סק"ד), וי"א דזה נחשב רוב שערות, ומעכב (חוט שני סק"ט). וכתבו הפוסקים שכל מקום קיבוץ שיער נמדד לבדו, לפיכך שיער הראש נמדד לבדו, ושיער שבגוף כל מקום קיבוץ שיער נמדד לבדו, כגון רוב שיער בית השחי, או רוב בית הסתרים וכדומה (תפארת למשה ד"ה בב"י דף רכג, חכמ"א כלל קיט ס"ג). וכן גבות העיניים, וריסי העיניים, אבל השערות שבפרקי האצבעות לא חשיב מקום כינוס שיער (חוט שני סק"ט). ויש מצדדים דדוקא שיער הראש נמדד לבדו, אבל שאר מקומות שבגוף אינם חשובים כמקום בפני עצמו, ונידונים יחד עם שאר הגוף (שו"ת שבה"ל ח"ו סי' קלה סק"ה). ולפי המחמירים כאן, אשה שרגילה להזיע, יש לה להזהר בפרט בימות הקיץ שלא ידבקו שערותיה, ובפרט אם איזה זמן בין החפיפה והטבילה שיתכן שתתייבש הזיעה שבשערות, ועליה לנקות מקומות הללו היטב קודם הטבילה [דאף אם אינה מקפדת מ"מ אפשר דחשיב "רוב"]. אשה שנדבקו שערותיה ע"י משחה או תחבושת וכדומה, הרי זה נחשב מקפדת, וחוצץ אף אם הוא על מיעוט השערות (חוט שני סק"א אות ז-ח).

¹⁵¹⁸ ולענין שיער העומד ליקצץ, ראה להלן סעיף כא אות 1567.

¹⁵¹⁹ ראה לעיל סעיף ה אות 1517 לענין אשה שנדבקו שערות בגופה מחמת זיעה או ע"י משחה.

¹⁵²⁰ לענין קליעת שערות רגילה, ראה לעיל סעיף ב אות 1509.

¹⁵²¹ וכן פסק החכמ"א כלל קיט ס"ה. ויש שנוקט עפ"י הראשונים דאשה מקפדת על שיער בית השחי שלא יהא דבוק, ולפיכך חוצץ (סד"ט סק"ח). ולמעשה, לכתחילה יש לחוש לכך, ותסרק את השיער שם כדי שלא יהא דבוק, ובדיעבד אם רק מיעוט שיער דבוק, יש להקל כשו"ע. וכן בשעת הדחק, כגון בליל שבת שאינה יכולה לסרק השיער, יש להקל במיעוט שיער דבוק בבית השחי (חוט שני סק"י).

¹⁵²² בנות ספרד נהגו לגלח את שיער מקום הערוה לפני הטבילה, ובדיעבד אם שכחה ולא גילחה, אינו חוצץ (ברכי יוסף). ובליל שבת, אם שכחה לגוזז השערות קודם שבת, אין לה לדחות טבילתה מחמת זה (חוט שני סק"י). וראה גם להלן סעיף כא אות 1567.

יד. קליעות שערות - קליעות אלו נקראות בלשון אשכנז "מארצעפ" או "מארלאקין", ובלשון פולין ורוסיה "קאלטיניש" (ש"ך).

טו. דבוקות זו בזו - היינו אפילו אם רוב שערות דבוקות (פנים מאירות בפת"ש). אבל אשה שעושה "מארלאקין" לרפואה, ע"י שמפזרים בראשה סמים כתושים כמו קמח, ועי"ז השערות מסתבכות, ואם ידיחו השערות אח"כ במים, השערות לא תהיינה מסובכות ויחזור החולי, אם רוב שערותיה נקלעות, אין להקל, אבל אם רק מיעוט נקלעות ורופא מומחה אומר שיעלה לה רפואה עי"ז, יש להקל (פנים מאירות וסד"ט בפת"ש). והיינו דוקא ע"י סמים, אבל לדבק שעוה בשערותיה לצורך רפואה, פשיטא דחוצץ ואין להקל כלל (חת"ס בפת"ש).¹⁵²³

טז. לא חייצי - ומ"מ צריכה לשהות במים עד שיכנסו המים היטב בכל שערותיה (חמודי דניאל בפת"ש).

ז. רפ"ל פלוף (פירוש צואת העין) שחויץ לעין חוצץ¹⁵²⁴, ר"א פילו הוא לח, ר"א ולפלוף שבעין אינו חוצץ, ר"ב ואם הוא יבש, חוצץ, והוא שהתחיל להוריק¹⁵²⁵:

יז. לפלוף - ולענין לפלוף יבש שבתוך החוטם, מה שהוא בתוך החלל הפנימי פשיטא שאינו מעכב כלל, ורק במקום שדרכו להיות מגולה לפעמים, כגון תוך העין ובית הסתרים וקמטים¹⁵²⁶, ונכון לזוהר מאד על שפת החוטם בפנים שלא יהא בו לפלוף יבש (רמ"ע מפאנו ברע"א).¹⁵²⁷

יח. חוצץ - י"א דהיכא שאפשר שתטבול שנית, יש להחמיר, אבל היכא דלא אפשר, יש להקל דלפלוף יבש בתוך העין אינו חוצץ¹⁵²⁸, וכן בדינים דלהלן בסעיפים ח-ט לענין כחול וגלד (ש"ך).

ח. ר"ב כחול שבעין אינו חוצץ, ושחויץ לעין חוצץ, ר"ב ואם היתה פותחת ועוצמת (פירוש וסוגרת) עיניה תדיר, אף שחויץ לעין אינו חוצץ:

יט. כחול - כחול שניתן לרפואה, חוצץ¹⁵²⁹, ושניתן לנוי אינו חוצץ¹⁵³⁰. ונהגו בנות ישראל שאין סכות שמן בשעת טבילה כלל¹⁵³¹ (ש"ך).

כ. ואם היתה פותחת וכו' - היינו שמנהגה כך (ט"ז).

ט. ר"ב דם יבש שעל המכה, חוצץ¹⁵³², ר"ב וריר שבתוכה, אינו חוצץ. ר"ב יצא הריר מתוכה¹⁵³³, כל תוך ג' ימים לח הוא ואינו חוצץ, לאחר מכאן, יבש הוא וחוצץ¹⁵³⁴. לפיכך אשה בעלת חמטים צריכה לחוף במים עד שיתרכבו¹⁵³⁵:

¹⁵²³ אשה שעברה ניתוח בראש, אין להתיר לה לטבול עם כיסוי על מקום הניתוח כדי שלא יכנסו בו המים, אף אם הוא על מיעוט שערותיה (חוט שני סק"א).

¹⁵²⁴ ולפיכך לפלוף בצדי העין, וכן הדבוק על ריסי העינים, הרי זה חוצץ. ואמנם לפלוף יבש שחויץ לעין, ואינו דבוק כל כך, אם הוא באופן שמים נכנסים תחתיו, אינו חוצץ (חוט שני סק"ב אות ב-ד).

¹⁵²⁵ טיפות עינים שמניחים בתוך העין, אינו חוצץ. לענין עדשות מגע, ראה לעיל סעיף א אות 1505. טבלה עם משקפים, יש לחוש שהם מהודקים, וצריכה לחזור ולטבול. גוף זר ואפילו קטן כגרגיר חול, שנמצא בתוך העין, הרי זה חוצץ [כגון ריס] (חוט שני סק"ב אות ה-ח). לענין איפור בעינים, ראה להלן סעיף יז.

¹⁵²⁶ היינו כגון בית השחי ותוך הפה וכדומה, כמבואר להלן סי' קצט ס"א ס"ק א.

¹⁵²⁷ וה"ה לענין האוזן, השעוה שבו מעכבת רק במקום שדרכו להתגלות לפעמים, אבל מה שבתוך האוזן בפנים, אינו מעכב כלל (חכמ"א כלל קיט ס"ז). וה"ה בצואה, אם יצא קצת מפי הטבעת, הרי זה חוצץ (חוט שני סק"ב). וכן יש להזהר בטבור, ובחורי האוזניים העשויים לעגילים. ואם טבלה וחזרה לביתה, ומצאה צואת החוטם הניכר כלפי חוץ, ויודעת שמקפדת עליו, בדיעבד אינו חוצץ (הגר"י פישר מובא בפתחי מגדים עמ' תקמו), ו"א שכיון שמקפדת, צריכה לחזור ולטבול (הגר"מ הלברשטם מובא בפתחי מגדים עמ' תקמו). וראה להלן סעיף מג, בדין בית הסתרים ומקום בלוע.

¹⁵²⁸ אבל דעת המחבר משמע שהוא לעיכובא.

¹⁵²⁹ דין כחול שניתן לרפואה לא הובא בפוסקים, ומשמע שסוברים להקל אף בכחול שניתן לרפואה, ויש להקל כן בעת הצורך (בדה"ש ס"ק סב). וראה להלן סעיף י לענין דבר הניתן לרפואה.

¹⁵³⁰ לענין איפור שניתן לנוי, ראה להלן סעיף יז.

¹⁵³¹ וכן משחות שיש בהן ממשות, הרי הן חוצצות (חוט שני סק"ג). ואמנם מותרת לחפוף ראשה במרכך שיער [קונדישנר] (מראה כהן עמ' צו). אם צריכה לסוך אבר אחד לצורך רפואה, כגון מחמת "אגזמה", מותרת לסוכו בשמן קודם הטבילה (הגר"מ הלברשטם מובא בפתחי מגדים פט"ו סל"ז).

¹⁵³² הוא הדין אם הדם אינו יבש לגמרי, אלא נסרך, כלומר שאם תוחבים בו אצבע, נמשך ממנו חוט של דם, הרי זה חוצץ, כדלהלן סעיף טז.

¹⁵³³ היינו שהריר התחיל להקרש ולהתעבות (בדה"ש ס"ק עג).

כא. וריר שבתוכה - היינו שהוסר הגלד מעליה¹⁵³⁶ (ט"ז).¹⁵³⁷
כב. כל תוך ג' ימים - נראה דהיינו ג' ימים מעת לעת, והמיקל כן לא הפסיד, והמחמיר לומר מקצת היום ככולו, תבא עליו ברכה (חת"ס בפת"ש)¹⁵³⁸.

כג. לאחר מכאן וכו' - וכן אשה שהקיזה דם, תוך ג' ימים אינו חוצץ, מכאן ואילך חוצץ כל זמן שהגלד עליו עד שיתרפא כהוגן (ש"ך וט"ז). וי"א דאשה שיש לה גלד, צריכה להסירו קודם הטבילה, ואין להקל בזה אף אם כואב לה הרבה¹⁵³⁹ (ט"ז).

י. רצח רטיה שעל המכה, חוצצת¹⁵⁴⁰:

יא. רצח חין או קוץ התחוב בבשר, אם נראה מבחוץ, חוצץ, ואם אינו נראה, אינו חוצץ:

כד. אם נראה מבחוץ וכו' - "נראה מבחוץ" היינו כשהוא שוה לבשר¹⁵⁴¹, ו"אינו נראה" היינו כשהוא משוקע בבשר, אף אם אפשר לראותו¹⁵⁴² (ש"ך¹⁵⁴³).

¹⁵³⁴ שריטות בגוף, וכן מקום שנעשו שם זריקות, ונעשה שם ריר וגלד, דינו כדין הריר שבתוך המכה המוזכר כאן, ואם נצבר שם דם והתייבש, הרי זה חוצץ (חוט שני סקט"ו אות ג).

¹⁵³⁵ ודע, דאם היתה שערה דבוקה בגלד, הרי זה חוצץ, כדלהלן סעיף מד.
¹⁵³⁶ שטבע המכה שמתקרב ומתעבה על פניו, וקרישה זו נקראת גלד, ואם הוסר הגלד ונראה הריר שבתוך המכה, אין הריר הזה חוצץ כיון שהוא לח (בדה"ש ס"ק עב).

¹⁵³⁷ בועות שתחת העור, הממולאות מים או מוגלה, והעור סגור וחתום מכל צדדיו, אין זה חציצה. אמנם אם נפתח העור, כפי שמצוי בכוויות, יש לקלף את העור היבש עד כמה שאפשר, והיתר אינו חוצץ (חוט שני סקט"ו אות ז). וראה עוד להלן סעיף כב אות 1572 לענין קילופי עור.

¹⁵³⁸ ג' ימים אלו מונים אותם מעת יציאת הריר, ולא מעת שארעה המכה (ערוה"ש ס"ג, חוט שני סקט"ו אות ב).

¹⁵³⁹ וי"א שאם כואב לה מאד, די לרככו היטב במים (סד"ט סקל"ג). ולמעשה, כשיש גרב קטן שאפשר להסירו בנקל, אז יש להסירו, אבל בשאר גרב, אין להסירו כיון שע"י הסרתו יצא דם או ריר ויתכן שיחצוץ, אלא יש לרככו במים (שיעורי שבה"ל בט"ז סקל"ד). וה"ה אם הסרת הגלד תגרום להשאת צלקת, אין צורך להסירו, אלא תרככו במים. והריכוך יהא במים חמים (חוט שני סקט"ו אות ז-ז).

¹⁵⁴⁰ ולפיכך אין לטבול עם תחבושת, או פלסטר וכדומה, ועליה להסירם קודם טבילה. וה"ה בגבס כמבואר להלן סעיף כג. ואף שהאשה רוצה בדברים אלו שיהיו על גופה לצורך הרפואה, מ"מ נחשב דבר שמקפידים עליו, כיון שבאמת רוצה להסירו אלא שאינה יכולה (חכמ"א כלל קיט סי"ח ובבינת אדם אות יב, וכן הסתפק במשנה אחרונה מקוואות פ"ט מ"ג, אג"מ ח"א סי' צז ענף ו). ואף ברטיה שדבוקה עליה למשך כמה חודשים, ולא ניתן להסירה בתוך הזמן, אין להקל (כתב סופר סי' צא). ויש מקילים באופן זה שסכנה להסיר הרטיה בתוך הזמן, או שיש בכך כאב גדול, דבאופן זה די להדיח מקום הרטיה במים חמים ולטבול (דברי חיים ח"ב סי' סה, וכפי שצדד בשו"ת כתב סופר סי' צא), ויש שהקל בזה דוקא ברטיה שעתידה להשאר עליה לעולם, או לכל הפחות חצי שנה (אבנ"ז סי' רנג), ויש שהיקל אף אם ישאר שבעה ימים (חלקת יואב סי' ל). ולענין מעשה, הדבר תלוי בכל מקרה לגופו, ותעשה שאלת חכם. ולענין תחבושת וכדומה בבית הסתרים, ראה להלן סעיף מג.

ולענין תפרים שעושים הרופאים, וצריך להוציאם אחר זמן, החוט חוצץ (אג"מ ח"ב סי' פז, קובץ תשובות ח"א סי' פא, הגרש"ז אויערבך מובא בנשמת אברהם ח"ב סי' קצח הערה ה, שיעורי שבה"ל סי"א סק"ג, חוט שני סק"ג ס"ק לא) [וגם לא מועיל לחתוך החוט הבולט מעל העור, כמבואר להלן סעיף יא אות 1541]. אבל תפרים הנמסים מאליהם, י"א שאינם חוצצים (הגרש"ז אויערבך מובא במראה כהן עמ' קפג, שיעורי שבה"ל הנ"ל, בדה"ש סעיף כג ביאורים ד"ה באגד), וי"א שאף הנמסים חוצצים (חוט שני הנ"ל, הגר"ש אלישיב מובא במראה כהן עמ' קטו).

¹⁵⁴¹ ולפיכך תפרים שעושים הרופאים, אף אם יחתכו את החוטים עד גובה הבשר, הרי הם חוצצים, דמ"מ במקום השווה לבשר הוי חציצה, וה"ה שאר התקנים רפואיים. אבל תפרים בצואר הרחם כגון מה שמצוי שתופרים אחרי לידה, אינו חוצץ, דהוי בלוע (חוט שני סק"ז). ובתפרים בעקירת שיניים, בשעת הדחק אפשר להקל לחתוך החוט עד ששוה לבשר, וצריך שאלת חכם (שיעורי שבה"ל סק"ג), וי"א שאם התפרים הינם בעומק ואינם נראים, אין זה חציצה, אבל אם התפרים נראים, עדיף לדחות את הטבילה (אג"מ י"ד ח"ב סי' פז, הגרש"ז אויערבך מובא בשערי טבילה ס"ס לה). וראה עוד לעיל סעיף י אות 1540 לענין תפרים. ולענין סתימות בשיניים וכדומה, ראה להלן סעיף כד אות 1579.

¹⁵⁴² י"א דהיתר בדבר המונח בעומק הבשר הוא רק אם עתידים להשאירו שם ולא להוציאו (תשובה מאהבה ח"ג סי' שסו על הש"ך סקט"ז, הובא בדרכ"ת ס"ק מה ובקיצור שו"ע סי' קסא ס"ד, גלות עליות מקוואות פ"י מ"ח פסקא ד), אמנם האחרונים מצדדים להקל בזה אף בדבר שעתידים להוציאו (שו"ת רע"א סי' ס, שו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד סי' כח וח"ג יו"ד סי' טז, שו"ת שבה"ל ח"ב סי' צד). ולפיכך אשה שעשו לה הרופאים נקב עמוק לניקוז מוגלה, ושמו לה צמר גפן בעומק הנקב, וציוו עליה שלא להוציאו, ויש חשש סכנה להוציאו, אפשר להקל לטבול כך (שבה"ל שם). וה"ה אם יש לה חתך, ובתוכו איזה סיב של בגד או לכלוך, אינו חוצץ. אמנם זהו דוקא בחתך שעתידי להסגר לכשיתרפא, אבל חתך שעתידי להשאר פתוח קצת גם כשיתרפא, אין בזה היתר של "אינו נראה", ואם יש בחתך זה סיב או לכלוך, הרי

כה. חוצץ - אמנם אם עלה עליו קרום של בשר, אינו חוצץ, אפילו אם נראה תחת הקרום (ט"ז).
 יב. ש"לכלוכי צואה שעל הבשר מחמת זיעה¹⁵⁴⁴, אינם חוצצין, ש"נגלד כגליד¹⁵⁴⁵, חוצץ;

יג. ש"מלמולין שעל הבשר, חוצצין;

כו. מלמולין - פירוש, כשהאדם מגבל טיט או לש עיסה, ומשפשף ידיו זו בזו נופל מהן כמו חוטין,
 אם נופלין על בשרה, חוצצין¹⁵⁴⁶ (ש"ך וט"ז).

יד. ש"מיט היון, ומיט היוצרים, ומיט דרכים הנמצא שם תמיד אפילו בימות החמה, כל אלו חוצצין,
 ושאר כל הטיט, כשהוא לח אינו חוצץ שהרי הוא נמחה במים¹⁵⁴⁷, וכשהוא יבש, חוצץ, (ש"מיהו
 אם היא מקפדת אפילו בדבר לח חוצץ)¹⁵⁴⁸:

טו. ש"הדיו, החלב והדבש והדם¹⁵⁴⁹, שרף התאנה ושרף התות ושרף החרוב ושרף השקמה (פירוש
 מין ממיני התאנים), יבשים, חוצצין, לחים, אינם חוצצין¹⁵⁵⁰. ושאר כל השרפים, אפילו לחים,
 חוצצין;

טז. ש"דם שנסרך בבשר, אפילו לח, חוצץ;

כז. דם שנסרך - היינו שמתחיל להתייבש ולהדבק קצת, שכשתולים בו אצבע נמשך והולך חוט
 ממנו (ש"ך).

כת. אפילו לח חוצץ - דם שנתבשל, חוצץ בין לח ובין יבש (ש"ך).

יז. ש"צבע שצובעות הנשים על פניהן וידיהן ושער ראשן, אינו חוצץ. ש"וכן מי שהוא צובע וידיו
 צבועות, אינו חוצץ. הגה: וכן מי שאומנותו להיות שוחט או קצב וידיו תמיד מלוכלכות בדם, אינו
 חוצץ¹⁵⁵¹, שרוב בני אומנות זו אינן מקפידים¹⁵⁵²:

זה חוצץ. ויש להזהר בזה אם יש ממשות של "יוד" בתוך חתך זה, הרי זה חוצץ, ומ"מ ע"י שריה במים
 חמים, יורדת הממשות, והנשאר הוי חזותא בעלמא (חוט שני סק"ו אות יב-ג). ראה להלן אות 1553
 דין חזותא בעלמא. אשה חולת לב, ששמו לה הרופאים קוצב לב, הוי בלוע ואינו חוצץ (שיעורי שבה"ל
 סק"ג). לענין טבעת ברחם, ראה להלן סעיף כה ס"ק מח.

¹⁵⁴³ בש"ך לפנינו נדפס "ונראה לחומרא", והוא ט"ס וצ"ל "ונראה לקולא" (סד"ט סק"ה).

¹⁵⁴⁴ היינו לכלוך שנעשה על הבשר מהזיעה (שיעורי שבה"ל סק"א).

¹⁵⁴⁵ היינו כשיש זיעה מרובה על בשרו היא מתייבשת ונעשית כמין גלד (ר"ש מקואות הובא בב"י).

¹⁵⁴⁶ ולא רק מלמולים של בצק, אלא אף מלמולין שנעשים מזיעה, חוצצין (חוט שני סק"ט).

¹⁵⁴⁷ למעשה אין אנו בקיאים במיני הטיט, ולפיכך יש להחמיר בכל טיט אפילו הוא לח (סד"ט ס"ק ל).
 וטיט לח בשיעור שפרה שוחה ושותה ממנו, אפשר דאינו בכלל זה (שיעורי שבה"ל סק"ב). וחול ים, אינו
 חוצץ, כיון שהוא דק מאד (שיעורי שבה"ל סוף סעיף לג). ולענין לטבול עם אבק על הרגלים, ראה להלן
 סעיף מה.

¹⁵⁴⁸ דעת השו"ע כאן דדבר לח המים נכנסים בו, ולפיכך אינו חוצץ כלל אפילו אם מקפדת, ואילו הרמ"א
 ס"ל דאין המים נכנסים בו, ולפיכך אם מקפדת הרי זה חוצץ (משנ"ב סי' קסא ביאור"ל ד"ה מקפיד).
 ו"א דבשעת הדחק אפשר להקל כהמחבר דלח אינו חוצץ אף אם מקפדת (חז"א סי' צד סק"ח), ומ"מ
 צריכה לשהות במים שיהיו זמן שיכנסו המים עד גופה, ויש שמועה בשם החז"א דבמקום שאם נחמיר
 בזה לא תוכל לטבול כמה חודשים, אפשר להקל שלא תשהה במים (חוט שני סק"כ). וליחה סמיכה,
 אפילו היא לחה, חוצצת (שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קלג). וכן שמן סמיך (שיעורי שבה"ל סק"ה).

¹⁵⁴⁹ לענין דם שמתחיל להתייבש, ראה להלן סעיף טז.

¹⁵⁵⁰ הא דדברים אלו אינם חוצצין כשהם לחים, היינו דוקא אם אינה מקפדת, אבל אם מקפדת, חוצץ,
 כדן טיט המבואר בסעיף הקודם (ש"ך סעיף יד), עיין לעיל אות 1548, ואמנם למעשה לענין שרף, אין
 אנו בקיאים במיני השרף, ויש להחמיר בכולן אפילו הם לחים (חכמ"א כלל קיט ס"י). ולענין דבש, מה
 שהקלו כשהוא לח, היינו דוקא בדבש שבזמנו שהיה יותר צלול, אבל דבש שלנו אין המים נכנסים בו
 אפילו הוא לח, וחוצץ (חז"א מובא בחידושים וביאורים סי' יד סק"ו). ולענין דם שעל ידי אשה העובדת
 באיטליז וכדומה, או דיו על ידי ציירת וכדומה, שאומנותם בזה, ראה להלן סעיף יז.

¹⁵⁵¹ ואם מקפידים להסירו לכבוד שבת, "א דחוצץ (מאירי נדה סו ע"ב). וכע"ז "א דמה שהקלו כאן,
 הוא רק בדבר שאינו מקפיד עליו ועתיד לרדת מאליו, אבל דבר שעתידי להסירו, אין להקל (אבני נזר סי'
 רנ"ג סק"ח). גננת שמתעסקת בצבעים ודבקים וכדומה, אף שאינה מקפדת לילך כך במקום העבודה, מ"מ
 מקפדת שלא לילך כך ברחוב, ויתכן שזה נחשב מקפיד, ולפיכך יש להסירו קודם טבילה (חוט שני
 סק"ד אות יא).

¹⁵⁵² אשה שיש לה שתי אומנויות, כגון שהיא ציירת וקצבית, ויש עליה גם צבע וגם שמנונית בשר,
 הדבר בספק אם דרכן להקפיד על כך (גמ' זבחים עח ע"ב), ויש להחמיר בזה מספק (סד"ט ס"ק לד).

כט. אינו חוצץ - אפילו הצבע חופה את רוב השיער או כולו, אינו חוצץ, כיון שהוא כגופו של השיער, ועוד שאין בצבע זה ממש¹⁵⁵³ (ש"ך).

ל. שרוב בני אומנות וכו' - אשה שנגעה ביורה או בקדירה, והושחר בבשרה מעט, אין בזה קפידא (ט"ז), וה"ה אם נגע גופה בכותלי המרחץ שהיו שחורים מעשן המרחץ, והושחר גופה מעט, ולא ראתה זאת עד אחר טבילה, אינה צריכה טבילה שנית (ט"ז).

יח. שצואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר, חוצץ, כנגד הבשר, אינו חוצץ. שובצק שתחת הצפורן, אפילו כנגד הבשר חוצץ. ש"ואיזהו שלא כנגד הבשר, זה שהצפורן עורף על הבשר. ולפי שאינן יכולות לכיין מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגדו, ש"נהגו הנשים ליטול¹⁵⁵⁴ צפרניהם¹⁵⁵⁵ בשעת טבילה¹⁵⁵⁶:

לא. חוצץ - אמנם אם יש רק מעט מאד צואה או בצק, בשיעור שהנשים אינן מקפידות על כך, אינו חוצץ (ט"ז).

יט. ש"אם יש לה נפח על מקום הצפורן ואינה יכולה לא לחתוך ולא לחטט, אם נפוחה כל כך שאין הטיט שתחת הצפורן נראה, אינו חוצץ¹⁵⁵⁷:

¹⁵⁵³ דבר שאין בו ממשות והוא חזותא בעלמא, אך הנשים אינן מעוניינות בו, נחלקו הפוסקים, י"א שאין להקל בזה, דבעינן ב' מעלות: א. שאין בו ממש ב. שהנשים מעוניינות בו (פרישה סק"ח, ב"ח סקט"ז, סד"ט סקל"ג), ויש מקילים בכל דבר שאין בו ממש והוא רק חזותא בעלמא, אף אם הנשים אינן מעוניינות בו (חכמ"א כלל קיט סי"א ובבינת אדם אות נב, מחצית השקל אר"ח סי' קסא סק"ח, עיקרי הד"ט סי' כב סק"ז, וכן איתא להדיא במאירי ריש פ"ט דמקוואות ד"ה ועוד שנינו, ובש"ת התשב"ץ ח"ג סי' נח סק"ב, וכן מבואר בשו"ע אר"ח סי' קסא ס"ב לענין נט"י, ובמשנ"ב שם סק"ד, וכן פסק בשיעורי שבה"ל כאן סק"א, וחוט שני סק"ד אות ו). וגדר דבר שאין בו ממש, היינו כל שלא נרגש ע"י מישוש, ואף שכל דבר יש לו איזה ממשות, מ"מ כיון שאינו נרגש כלל, אנו מתייחסים לזה כדבר שאין בו ממש. אמנם אף דבר שאינו נרגש ע"י מישוש, אם בין החריצים שבעור יש בו ממשות, הרי זה נחשב דבר שיש בו ממש. ודע, דלכתחילה יש להסיר כל דבר, אף אם אינו חוצץ, כמבואר ברמ"א לעיל סעיף א. ומיהו אם רחצה שם היטב במים וסבון ושפשה, ועדיין נשאר קצת מהמראה, כבר נתקיים הלכתחילה, ויכולה לטבול כך (חוט שני סק"ג).

ודבר שיש בו ממשות והנשים מעוניינות בו לנוי גופן, כגון צבע ואיפור, יש מקילים בזה (משנ"ב סי' קסא סק"ב וביאור"ל שם), וכן הלכה מעיקר הדין, אמנם למעשה מחמירים בזה, ורק בדיעבד כשאי אפשר להוריד או אם לא רוצה להוריד, מקילים לצורך (שיעורי שבה"ל סק"א, וכע"ז בחוט שני סק"ד אות ב). ואמנם אם ירד מעט מהצבע באופן שמקפידה על כך, הנשאר חוצץ (חוט שני סק"ד אות ה). ולפיכך אשה שיש לה צבע על ציפורניה, וירד מעט מהצבע ואינה יכולה להסיר הנשאר, מוטב שתצבע כל ציפורני אצבעותיה, ותטבול, שע"ז אינה מקפדת (הגר"י נויברט באוהל שרה פ"ח הערה ח). ואמנם בצבע העיניים, הנסיון מורה שנשארים כדורים קטנים בין השערות שאינם לנוי, וודאי חוצץ (שיעורי שבה"ל סק"א). ולענין ריסיים מלאכותיות [ריסיים שמדביקים בתוך העפעפים לנוי], לכתחילה לא תעשה אותן, ורק אם בלא זה יש לחוש שתהא מאוסה על בעלה יש להתיר לעשותן, ואינו חוצץ, אמנם אם התחילו ליפול חלק מהריסיים והנשאר אין בו נוי, הרי הנשאר חוצץ (אג"מ י"ד ח"ג סי' סב). וה"ה 'ציפורניים מלאכותיות' [ציפורניים שמדביקות הנשים על ציפורניהם לנוי], לכתחילה אין לטבול עמם, אבל בדיעבד אינו חוצץ (חוט שני סק"ג). ודע, דדבר שהנשים מעוניינות בו לנוי גופן, אפילו הוא על רוב הגוף, או רוב השערות, אינו חוצץ, כיון שהוא כגופן, משא"כ אומן המלוכלך מאומנותו, שאינו חוצץ כיון שאינם מקפידים על כך, אין להקל אלא על מיעוט (משנ"ב סי' קסא ס"ב בביאור"ל).

¹⁵⁵⁴ לענין ציפורן שנחתכה חציה, ראה להלן אות 1566.

¹⁵⁵⁵ היינו ציפורני הידים והרגלים (ראב"ן סי' שכו הובא בש"ך סק"ה, רבינו יונה באגרת התשובה אות עד). ועד היכן יש לגוזז, י"א עד מקום חיבורן לבשר [אף אם החיתוך אינו באופן נאה, עכ"ז אינו חוצץ] (מוכח בחכמ"א כלל קיט סי"ב וכלל קכא ס"א). וי"א עד מקום שדרך בני אדם להחשיבו גזוז. ואם גזזה כבר בימים שקודם הטבילה, עד ג' ימים קודם, די בכך. ואם חתכה ציפורניה ביושר בלא הסרת הקצוות, די בכך, ובלבד שיהיה נקי בכל הפינות (חוט שני ס"ק כו). וכן צפורן חודרנית, שצריך להשאיר קצה ארוך ולא לגוזז, אינו חוצץ, ובלבד שלא תהא תחתיה תחבושת וכדומה (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' צג אות ב). נשים שרגילות לגדל את צפורניהן, גם הן צריכות לגוזז את הציפורניים לפני לכתן למקוה, ויש לדבר על ליבן שלא לשנות מן המנהג, ומכל מקום אם קיים חשש שלא תשמענה לנו, מוטב שתטבולנה כמות שהן ולא תטבולנה מצות טבילה, ובלבד שתקפדנה ביותר שכל אחת מהציפורניים תהיה נקיה משאריות לקה, מלכלוך וכל כיו"ב (שו"ת אחיעזר ח"ג סי' לג וסיים שלא להורות היתר מפורש רק לא למחות בהן, הגר"י נויברט באהל שרה פ"ח ס"ח, חוט שני ס"ק כט אות יא).

¹⁵⁵⁶ שכחה ליטול ציפורניה, ראה להלן סעיף כ.

¹⁵⁵⁷ וכן אם קיבלה מכה באצבעה והצטבר דם מתחת לציפורן, אינו חוצץ (הגר"י נויברט באהל שרה פ"ח ס"י).

לב. שאין הטיט נראה - היינו שהטיט כל כך בעומק עד שאינו נראה בשוה לבשר, אך אין צריך שיהא נקרים עור ובשר על הטיט (ש"ך).

כ. דוקא בצק שתחת הצפורן הוציץ, אבל הצפורן עצמה אינה הוצצת. ואפילו אם היתה גדולה ועומדת ליחתך ופורחת ועוברת מכנגד הבשר, אינה הוצצת. הגה: ש"מיהו כל זה דוקא שאין צואה או בצק תחתיו בשעה שטבלה. ומאחר דכבר נהגו ליטול הצפרנים, אפילו אם צפורן אחת נשאר בידה וטבלה, צריכה טבילה אחרת¹⁵⁵⁸, וכן נוהגין¹⁵⁵⁹:

לג. נהגו ליטול הצפרנים - חל טבילתה בחול המועד, תגזוז צפורניה בלא שינוי¹⁵⁶⁰. חל טבילתה בשבת ויו"ט, ושכחה לגזוז צפורניה, י"א שלא תגזזם ע"י גויה, אלא תנקר תחתם היטב היטב¹⁵⁶¹, ותטבול (ט"ז). וי"א שתגזזם ע"י גויה, ואם אפשר תגזזם הגויה בידיה או בשיניה ולא בכלי, ואם אי אפשר, יש להקל אף בכלי [היינו מספריים או קוצץ ציפורנים וכדו'] (ש"ך בנקוה"כ¹⁵⁶²). וי"א להקל ע"י גויה דוקא בשיניה או בידיה, ולא בכלי (שבות יעקב בפת"ש).

לד. נשאר בידה - אבל אם נשארה ציפורן ברגלה, אינה צריכה טבילה אחרת, אפילו אינה בטוחה שהיה נקי תחת הציפורן בשעת הטבילה¹⁵⁶³. ואפשר דאפילו אם יודעת שלא היה נקי, יש להקל, כיון שאין דרכן של נשים להקפיד על כך (חמודי דניאל בפת"ש).

לה. צריכה טבילה אחרת - אמנם אם כבר שמשה עם בעלה, אינה צריכה לטבול שנית (ט"ז ומהר"ם לובלין בש"ך) וי"א דאף אם כבר לנתה עם בעלה, יש לה לחזור ולטבול, אם אפשר, אך אם אי אפשר, אין להחמיר (ש"ך)¹⁵⁶⁴. ומה שהקלו שאינה צריכה טבילה שנית, היינו דוקא אם לא היה שום טיט או צואה תחת הציפורן בשעת טבילה, ומ"מ אף אם אינה בטוחה בזה בוודאות, אפשר להקל¹⁵⁶⁵ (ט"ז).

כא. ש"מ צפורן המדולדלת¹⁵⁶⁶ שפירשה מיעוטה, הוצצת, פירשה רובה, אינה הוצצת:

לו. ציפורן וכו' - ולענין כלות שטובלות ושערותיהן ארוכות ועתידין לקוץ אחר בעילת המצוה, אין השיער הוצץ, כיון שאינו עתיד להקצץ מיד, אלא הבעילה מפסקת בין הטבילה לגילוח¹⁵⁶⁷ (חת"ס בפת"ש).

¹⁵⁵⁸ אם הצפורן שנשארה היא רק נגד הבשר, ואינה יוצאת מכנגד הבשר [ואין לכלוך], יש להקל אף אם לא לנתה (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' עה).

¹⁵⁵⁹ אך לא תברך על הטבילה השניה (ערוה"ש סמ"ח).

¹⁵⁶⁰ וכן עיקר (משנ"ב סי' תקלב סק"ד).

¹⁵⁶¹ ובשעה שמנקרת בשבת, צריכה להזהר לדחוק את הבשר שתחתיו, כדי שלא תנקר חלק מהציפורן עצמה, ותעבור על איסור גוזז [נדצ"ל ממחק עי' מחצית השקל סי' שמ] [סד"ט סס"ק לט].

¹⁵⁶² וכן עיקר (מג"א אר"ח ריש סי' שמ, סד"ט ס"ק לט ד"ה ולא, משנ"ב סי' שמ סק"ג). ואם א"א ע"י גויה, יש לסמוך בשעת הדחק על ניקור היטב תחת הציפורן, ובלבד שתעיין היטב שלא יהיה שום טינוף (משנ"ב שם). ובצפורני הרגלים, אפילו אם יש גויה, עדיף על ידי ניקור היטב (שם שעה"צ סק"ג).

¹⁵⁶³ וכן עיקר, אפילו אם לובשת גרביים שקופות (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ה).

¹⁵⁶⁴ ולמעשה, י"א שאם לנתה עם בעלה, אין להחמיר לשוב ולטבול (סד"ט סק"ט ד"ה אך). וי"א שאם אפשר בקל לחזור ולטבול, תחזור וטבול (חכמ"א כלל קיט ס"ד). לנתה עם בעלה ולא שימשו, דינו כשימשו (מהר"ם לובלין, וחכמ"א הנ"ל). ואף טרם ששמשה עם בעלה, אם כבר נסגרו המקואות, הוי כלנתה עם בעלה (שיעורי שבה"ל סעיף מח סק"ו, בדה"ש ס"ק קמו). ומיהו אם מסופקת אם הציפורן היתה נקיה בשעת הטבילה, ועדיין לא לנתה עם בעלה, אף שאין כעת מקוה פתוח, נראה שיש להחמיר להמתין למחר, ואם אפשר עדיף שתטבול במקוה אחר ולא במקום שטבלה בראשונה, כדי שלא יהא לעז (הגרי"ש אלישיב מובא במשמרת הטהרה ח"ב סי' קצח ס"ק קלג).

¹⁵⁶⁵ ולמעשה, יש מחמירים במקום ספק (סד"ט סק"ט ד"ה אלא, הגר"ש קלוגר במי נדה), והעיקר להקל (חכמ"א כלל קיט ס"ד, שיעורי שבה"ל בט"ז סק"א).

¹⁵⁶⁶ היינו שנעשה בציפורן חיתוך ברוחב (כגון שהתחילו לגוזזה). אבל פגימה קטנה בציפורן, לאורכה [לכיוון האצבע] או לרוחבה, שאין עתידים לחתוך את הצפורן מחמתה, אינה חציצה (חכמ"א כלל קיט ס"ז). ציפורן שפרשה ממקום חיבורה בגוף, י"א שאפילו פרשה רובה, הוצצת (סד"ט סקמ"א), וי"א שבפרשה רובה אינה הוצצת (לבוש סעיף כא, חכמ"א כלל קיט ס"ז). וכן אשה שקבלה מכה בציפורן, ומתחילה לגדול ציפורן חדשה, ודוחה את הישנה, ויש באמצע כמין סדק ביניהם, ואי אפשר לחתוך את הציפורן, אינה חציצה (הג' חת"ס, הובא בפתחא זוטא ס"ק לג).

¹⁵⁶⁷ וה"ה אשה נשואה שרגילה לגזוז שערות ראשה מפעם לפעם, או לסדר גבות עיניה ושערות רגליה, אפילו קבעה כבר תור במספרה וכדומה, אינו הוצץ. אמנם נשים הנוהגות להסתפר דוקא לפני הטבילה מחשש שהשיער עצמו הוצץ [אף שלהלכה אין השיער הוצץ], ועתה אירע שאינה יכולה להסתפר, הרי השיער הוצץ, אמנם יכולה להשאל על מנהגה [היינו לומר לפני תלמיד חכם סבת חרטתה על המנהג

לז. חוצצת - היינו הציפורן עצמה שפרשה חוצצת, אפילו אין עליה שום לכלוך (ש"ך וט"ז).
 לת. אינה חוצצת - ומכל מקום לכאורה דינה כאשה ששכחה לגזוז ציפורניה, שאנו מחמירים
 שתטבול שנית, כמבואר בסעיף כ¹⁵⁶⁸ (ש"ך).
 כב. ש"אבר ובשר המדולדלים, חוצצים¹⁵⁶⁹. (ש"ח אבל יבלת או יתרת ואינן מדולדלין, אינן
 חוצצים¹⁵⁷⁰): 1571: 1572
 כג. ש"השירים והנזמים והטבעות והקטלאות אם הם רפויים, אינם חוצצים, ואם הם מהודקים,
 חוצצים. ש"וכן הדין באגד של המכה וקשקשים שעל השבר¹⁵⁷³:
 לט. והנזמים - י"א דדוקא נזמי האף חוצצים, אבל נזמי האוזן [עגילים] אינם חוצצים אפילו הם
 מהודקים, כיון שאין מקפידים להסירם לעולם (תשב"ץ ברע"א). וי"א דאדרבה נזמי האוזן אף
 כשהם רפויים, יש להסירם לכתחילה (ב"ח החדשות ברע"א)¹⁵⁷⁴.

טוב, והוא יגיד לפני עוד שנים שיש לה חרטה על מנהגה, ואין צורך לפרט לפני שנים האחרים, והיא
 צריכה לבקש שיתירו לה, ושלתם אומרים לה "מותר לך, מותר לך, מותר לך." ולהחליט שמכאן
 ולהבא לא תקפיד על קציצת השערות דוקא קודם הטבילה, ויכולה לטבול עכשיו עם השערות (הגרש"ז
 אויערבך מובא בשערי טבילה סי' כב אות ט, חוט שני ס"ק כח). ולענין אם לנהוג כן, לקצוץ השערות
 קודם הטבילה, כל אחת תעשה כמנהג אבותיה ורבותיה (שו"ת שבה"ל ח"ד סי' קט). ולמנהג נשות ספרד
 שגוזזות שערות הערוה קודם טבילתן, אם לא גזזה, בדיעבד אינו מעכב, ראה לעיל סעיף ו אות 1522.
¹⁵⁶⁸ וי"א דאינה צריכה טבילה שנית (חכמ"א כלל קיט ס"ז, חוט שני ס"ק כח).

¹⁵⁶⁹ שן שמתנדנדת, אעפ"י שהיא מפריעה לה, ובהמשך הזמן תצטרך לעקרה, אינה חוצצת (אבני נזר
 י"ד סי' רס, דובב מישרים ח"א סי' פד, שו"ת שבה"ל ח"ב סי' צו), אמנם אם השן מתנדנדת מאד,
 ועומדים להוציאה בזמן הקרוב ביותר [תוך שבוע], ואין בו עוד תועלת בפיה, יש מקום להחמיר (שו"ת
 שבה"ל ח"ט סי' קפה), וה"ה אם יש צורך מידי לעוקרה, כגון שהשן כואבת לה מאד, יש לעקרה לפני
 הטבילה, ואם לא עשתה כן תשאל לחכם (יסוד הטהרה עמ' נג). דינים נוספים לענין חציצה בשינים,
 ראה להלן סעיף כד.

¹⁵⁷⁰ יבלת שעומדים לטפל בה ולהסירה מהגוף, לכתחילה יש להסירה לפני הטבילה, ובדיעבד אם טבלה
 ולא הסירה אותה מהגוף, עלתה לה טבילה, וכן אם אין באפשרותה להסירה קודם הטבילה, אינה צריכה
 לדחות הטבילה מחמת זה. יבלת שהחלה ליפרד מהבשר, חייבת להסירה לפני הטבילה, ואם טבלה ולא
 הסירה אותה מהגוף, תחזור ותטבול, אך אם כבר עבר הלילה, תעשה שאלת חכם. הרוצה לטפל ביבלת
 להסירה, ודרך הטיפול הוא שמורחים חומר על היבלת ועי"ז תיפול מאליה, לא תטפל בזה סמוך
 לטבילתה, מחמת חשש חציצה (יסוד הטהרה עמ' נא).

¹⁵⁷¹ עור קשה ויבש ברגליה או בשאר מקומות בגופה, שמחובר לגוף ולא החל ליפרד ממנו, אם אין
 דרכה להסירו, אף אם הדבר מפריע לה, אינו חוצץ. ואם הוא באופן שדרכה להסירו ומקפדת עליו [אם
 בסתם אינה מקפדת על כך, ורק משום הטבילה רגילה להסירו, אין זה נחשב לדבר שמקפידים עליו],
 לכתחלה צריכה להסירו, אף שלא החל ליפרד מהגוף. ובדיעבד אם טבלה ולא הסירה אותו, עלתה לה
 הטבילה (יסוד הטהרה עמ' נב).

¹⁵⁷² ולענין קילופי עור, י"א שאם הם תלויים באופן שנכנס מים תחתיהם, אינם חוצצים (חכמ"א כלל
 קיט ס"ז). וי"א דקילופי עור לעולם חוצצים (שו"ת פנ"י ח"ב סי' לב, שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ער היקל
 רק כשכואב הרבה להסירן). ולמעשה, יש להוריד מה שאפשר, והמעט שנשאר אינו חציצה (שיעורי
 שבה"ל ס"ק"ד), ואם שכחה לחתכם קודם טבילתה, אם הם קילופים שרגילים לחותכם, כגון סביב
 צפורני אצבעות הידים, תחזור לטבול שנית [אם כבר עבר הלילה, תעשה שאלת חכם], ואם הם במקום
 שאין רגילים לחותכם, וגם היא אינה מקפדת לחותכם, בדיעבד אינם חוצצים. אשה ששזפתה השמש
 ונעשה מקצת עורה קילופים קילופים, תסיר כפי האפשר בלא כאב, והקילופים המועטים שנשארים
 אינם חוצצים (בדה"ש ס"ק קסא). בועה שנוצרה מחמת כויה וכדומה, כל זמן שהיא סגורה הרי היא
 כעור הבשר ואין כאן חציצה (מראה כהן עמ' קטז). קשקשים בעור הראש, יש להוריד מה שאפשר,
 ולשטוף הראש היטב, והנשאר אינו חציצה (שיעורי שבה"ל ס"ק"ד). חל טבילתה בליל שבת, ויש לה
 קשקשים, יש להקל שהקשקשים התלושים אינם חוצצים, והמחוברים עדיין לגוף, גם אינם חוצצים, רק
 יש לבדוק שאין קשקשים תלושים שנדבקו, ואם אין איזה ריעותא, אין צריך לחוש שמא נתלשו ונדבקו
 (חוט שני ס"ק כט).

¹⁵⁷³ גבס שעל שבר, הרי הוא חוצץ, ואפילו הוא עשוי לזמן מרובה (חוט שני ס"ק לא, ולענין אם עתיד
 לצאת מכשול במידה ולא תטבול, עי' שו"ת הר צבי י"ד סי' קסה), וראה גם לעיל סעיף י. ולענין תפרים
 שעושים הרופאים ראה לעיל סעיף יא אות 1541.

¹⁵⁷⁴ ולמעשה אין לטבול עם עגילים, אמנם בדיעבד אם טבלה עם עגילים, ויש חשש שהיו מהודקים, יש
 להקל בדיעבד (שו"ת מהרש"ם ח"א בהשמטות לסי' קצט). הסירה את העגילים, ויש בנקב דבר
 שמקפידים עליו, צריך להסירו, אך אם לא ידוע שיש שם דבר החוצץ, אין צריך לנקר שם (חוט שני ס"ק
 ל).

מ. רפויים אינם חוצצים - למעשה אין אנו בקיאים מהו רפוי¹⁵⁷⁵ (רמ"א או"ח קסא ג, ברע"א). ולכן י"א שאפילו בדיעבד אם טבלה בדבר רפוי הרי זה חוצץ, ורק אם כבר שמשה, אינה צריכה טבילה אחרת (בית הלל בפת"ש) [וכן אם היתה מסופקת שמא טבלה עם טבעותיה, ושמה אינן רפויות, ושמשה, אינה צריכה טבילה שנית (דבר משה ברע"א)], ויש שהחמיר שאפילו אם כבר שמשה, שצריכה טבילה אחרת, אא"כ היה רפוי מאד (חמודי דניאל בפת"ש). מאידך י"א שאין להחמיר בזה אלא לענין לכתחילה שלא לטבול עם דבר רפוי, אבל אם כבר טבלה, אינה צריכה טבילה אחרת (ב"ח החדשות, לבושי שרד, מקום שמואל וסד"ט בפת"ש)¹⁵⁷⁶. ואשה שנפח אצבעה ואינה מצליחה להסיר הטבעת, והטבעת רפויה, וגם היא אשה שאינה רגילה ללוש לעולם, תנסה להסירה ע"י צורף, ואם אי אפשר, יש להקל לה לטבול כך בשעת הדחק¹⁵⁷⁷ (חת"ס).

מא. מהודקים חוצצים - כיון שמקפדת להסירו בשעת לישה (ט"ז). ואף באשה שאין דרכה ללוש, אין להקל, אמנם בדיעבד אם טבלה ושמשה אפשר דיש להקל באשה כזו (סד"ט בפת"ש).

מב. וכן הדין באגד וכו' - י"א דאגד וקשקשים אפילו הם רפויים, חוצצים, כיון שאין המים נכנסים לתוכם היטב (ש"ך).

מג. באגד - אשה שיש לה כאב עינים ואסור שיבואו מים על עיניה כלל אפילו מבחוץ, פן תאבד מאור עיניה, אין להקל להניח אגד רפוי על עיניה, שמא תהדקו, אלא אשה אחרת תרד עם האשה לתוך המקוה, ותדיח ידיה במים, ותכסה עיני האשה הזו בידיה ברפיון קצת, ותטבול. ולענין החפיפה, די שתחוף כל גופה וראשה חוף מעיניים, וסגי לה בעיון בעיניים (שיבת ציון בפת"ש).

מד. וקשקשים - היינו לוחות שעושים הרופאים ע"ג מכה (ש"ך).

כד. שכ"צריכה לחצוץ שיניה¹⁵⁷⁸ שלא יהא בהם דבר חוצץ¹⁵⁷⁹, שאם טבלה ונמצא שום דבר רבוק בהם לא עלתה לה טבילה. שכ"ויש נוהגות שלא לאכול בש"ס¹⁵⁸⁰ ביום¹⁵⁸¹ לכתן לבית הטבילה,

¹⁵⁷⁵ מצינו בפוסקים שיעורים שונים אימתי נחשב הדבר רפוי [נפ"מ לענין דיעבד], י"א שאם הטבעת נופלת מאצבעה כאשר פושטת אצבעותיה ומנענעת אותם בחוזק כאילו זורקת דבר מה, הרי זה רפוי (שו"ת מהר"י ברונא סי' קח), וי"א שאם הוא זז מעצמו, אז נחשב רפוי (נוב"י תניינא סי' קלה סד"ה ולדברי), וי"א שאם הוא מסתובב על אצבעה בקלות ע"י הנעה מועטת, הרי זה רפוי (מאירי במקואות ריש פ"ט), וי"א דכל שאינו מהודק יותר משיעור שרגילים לקשור דבר על הצואר באופן שלא חונק, הרי זה רפוי (סד"ט סק"י). וי"א לשער לפי ראות העיניים (חכמ"א כלל קיט ס"ד). ומ"מ אף בדבר שהוא ודאי רפוי, אין לטבול עמו לכתחילה, כדלעיל ברמ"א סעיף א.

¹⁵⁷⁶ ולמעשה, העיקר להקל בדיעבד וכדיעה זו, אבל רק בדבר שהוא רפוי מאד, [כגון טבעת שמאד רפויה עד שנראית שאינה מתאימה לאצבע זו], אבל דבר שלא ברור שהוא נחשב רפוי, אין להקל בו אפילו בדיעבד (חוט שני סק"ל).

¹⁵⁷⁷ וכן יש לנהוג למעשה בטבעת שאי אפשר להסירה מהיד, שיש לשוברה. ואם אי אפשר לשוברה, תטבול עם הטבעת ותסובב הטבעת סביב אצבעה כשהיא בתוך המים, כדי שיהא רפוי, ומהני בשעת הדחק. ואם אי אפשר לסובבה, יש להחמיר שחוצץ (שיעורי שבה"ל סק"ו).

¹⁵⁷⁸ המנהג היום לנקות בין השיניים בעזרת חוט [דנטלן] (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקיז). וי"א שבדרך כלל די לנקות בקיסם או מחט, ועדיף שלא להשתמש בחוט כיון שלפעמים מתנתקים ממנו חלקים, ועלולים להשאר בין השיניים, והם חציצה וחייבים להוציאם (שיעורי שבה"ל סק"א). בשבת ויר"ט אם הדבר ברור שיצא לה דם ע"י צחצוח השיניים, אסור לצחצחם במברשת, ותוכל לחוץ היטב שיניה ע"י קיסם (חוט שני סק"ב). אשה שיש לה חורים בשיניים, צריכה לנקות שם כפי יכולתה, ואם הדבר יגרום לה צער וכאב, אפשר להקל שאין זה חוצץ (הגר"ש"ז אויערבך מובא במראה כהן עמ' קפג, הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקיח).

¹⁵⁷⁹ לענין סתימות בשיניים, י"א דאף סתימה קבועה חוצצת (חכמ"א כלל קיט ס"ח), אבל דעת האחרונים דסתימה קבועה אינה חוצצת (שו"ת מהרש"ם ח"א סי' עט, נחל אשכול סי' סה, בן איש חי ש"ב שמיני אות ט, אג"מ ח"א סי' צז ענף ו, שיעורי שבה"ל סק"ב, חוט שני סק"ד אות א). אם הסתימה בולטת מעט באופן שמפריע, והרופא עתיד לשייפה, הרי היא חוצצת, אא"כ אינו מפריע לה, ולא קבעה תור לשיוף, אז אינו חוצץ (הגר"ש"ז אויערבך מובא במראה כהן עמ' קפג, חוט שני ס"ק לד אות ב, שיעורי שבה"ל סק"ב). ואף אם מפריע לה, יכולה להחליט שלא תלך לרופא עד אחר שלושים יום מהטבילה. ובמקום צורך יכול מורה ההוראה לומר לבעלה בלא ידיעתה שתלך לרופא גם בתוך שלושים יום, ובלבד שהאשה לא תחשוב כן בזמן טבילתה (הגר"ש"ז אויערבך מובא בנשמת אברהם ח"ב סי' קצח סק"א). סתימה קבועה שנשברה, או נתרופפה, או שיש תחתיה דלקת וכדומה, אם הוחלט לעת עתה להשאירה כך, אינה חוצצת, ואם הוחלט להסיר את הסתימה, כגון שקבעו תור לרופא, הרי היא חוצצת (קובץ תשובות ח"א סי' פו ובתשובתו במראה כהן עמ' קיח, שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קכד אות ד, חוט שני

מפני שהוא נכנס בין השיניים יותר ממאכל אחר, ואף על פי שבדקות וחוצצות השיניים חוששות דילמא תשתיר מיניה ולא אדעתה, ומנהג יפה הוא. הגה: שכ"ו אין לה לאכול¹⁵⁸² בין הרחיצה

ס"ק לד אות יז). לענין שן שמתנדנדת, ראה לעיל סעיף כב אות 1569. ולענין שן נקובה ויש בנקב שיורי מאכל, ראה לעיל אות 1578.

ולענין סתימה זמנית, שעתידים להחליפה בסתימה קבועה, יש מחמירים שחוצצת (חז"א מובא במראה כהן עמ' קצ בתשובת הגר"ח קנייבסקי, ובחוט שני ס"ק לד אות ז), והיינו דוקא כשעתידים לפתוח אח"כ כדי להוציא איזה דבר או להמשיך הטיפול, אבל אם הוא רק משום שהחומר חלש ואח"כ יחליפוהו לחזק, אינה חוצצת (חוט שני ס"ק לד אות ט-י, ובתשובתו במראה כהן עמ' קפח), ויש מקילים שסתימה זמנית אינה חוצצת (שואל ומשיב תניינא ח"ג סי' קח, אג"מ י"ד ח"א סי' צז), וי"א להקל אם יישאר למשך שבעה ימים (הגרש"ז אויערבך מובא בשערי טבילה סי' לד אות ב, קובץ תשובות ח"א סי' פו אות ב וסי' צ). וי"א להקל רק אם ישאר למשך 30 יום, ואם הוא לצורך פו"ר וכדומה יש להקל אם ישאר למשך שבוע ויותר, ובטיפול שורש שסכנה להשאיר את העצב פתוח, וגם יש כאבים חזקים כשפותחים, יש להקל אפילו בסתימה לכמה ימים בלבד, וכל זה אם טרם הגיע הזמן לפתוח, אבל אם הגיע הזמן להוציא את הסתימה, אין להקל, וכן אם הסתימה אינה שוה לשן אלא בולטת מעט, אין להקל בסתימה זמנית, ובכל אופן יש לשאול לחכם (שיעורי שבה"ל סק"ב).

ולענין כתר בשיניים, כתר קבוע אינו חציצה. וכן כתר הניתן לכמה שבועות [30 יום] לנסיון, לראות אם מתרגלת, אינו חוצץ (שיעורי שבה"ל סק"ב). כתר שנתרופף, דינו כסתימה שנתרופפה [נתבאר לעיל]. מבנה של כתר, אינו חוצץ, אא"כ מפריע לה או שידוע שעתידים לשייפו (הגרש"ז אויערבך מובא במראה כהן עמ' קפד).

שן תותבת, העשויה לנוי, אינה חוצצת (חכמ"א כלל קיט ס"ח). ואם יוצאת ונכנסת תדיר שלא ע"י רופא, חוצצת. וכן שורה שלמה של שיניים תותבות, שנכנסות ויוצאות יחד, חוצצת. ובדיעבד יש לשאול לחכם (שיעורי שבה"ל סק"ב). שן תותבת שנתקלקלה ועשויה להחליפה, אם היא תשאר 30 יום עד שיוציאוה, אינה חוצצת, אולם אם היא מפריעה לאכול, הרי היא חוצצת (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקיט).

שן טבעית שצריך לעוקרה, אפילו קבעו תור עם רופא לעקירה, אינה חוצצת (חוט שני ס"ק לד אות יא). גשר בשיניים, גשר קבוע שלא ניתן להוציאו, אינו חוצץ. וגשר זמני, אם נשאר למשך 30 יום, אינו חוצץ. ואמנם יש להזהר לנקות הגשר היטב כיון שרגילים להתפס בו שאריות מאכל, וקשה להוציאם. גדר של חוטי מתכת שעושים סביב השיניים למי ששיניו רופפות, אם אפשר להוציאו וגם מוציאה אותו לפעמים, הרי זה חוצץ. ואם א"א להוציאו, יש להקל. וכן אם מונח תקופה ארוכה ולא מוציאים אותו, יש להקל עכ"פ בשעת הדחק (שיעורי שבה"ל סק"ב). וי"א דעדיף שלא להשתמש כלל בברזלים לישור שיניים, ובשעת הדחק יש להקל כל שאינה עתידה ליטלם למשך חצי שנה (יסוד הטהרה עמ' נו). פלטה ליישור שיניים, הרי היא חוצצת, כיון שעשויה להסיר אותה בכל עת (חוט שני ס"ק לד אות יח). אבנית הדבוקה לשן, אינה חוצצת, אף שדרך לנקותה ע"י רופא מפעם לפעם (שבה"ל שם), ואפילו אם קבעו כבר תור לניקוי האבנית, אינה חוצצת (חוט שני ס"ק לד אות יג). ציפוי הניתן על השיניים להגן מנקבים, ומחזיק כשנתיים, מעיקר הדין אינו חוצץ (שיעורי שבה"ל סק"ב).

לענין תפרים אחרי עקירת שן, ראה לעיל סעיף יא אות 1541.
¹⁵⁸⁰ היינו בין בשר בהמה ובין בשר עוף (מקור חיים ס"ק פ, בית שערים סי' רעט). ואפילו קציצות בשר טחון (הגרש"ז אויערבך מובא בשערי טבילה פרק לא אות ה, חוט שני ס"ק לג, הגר"ש ואזנר מובא במראה כהן עמ' צב). וי"א דה"ה שאר מאכלים שטבעם להכנס בין השיניים, אסור לאכלם (שיעורי שבה"ל סק"ד), וי"א דאינם בכלל האיסור ומותר לאכלם, כיון שממילא מנקים את השיניים היטב (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקיז). אמנם תבשיל שנתבשל עם שומן בשר, אינו בכלל האיסור (מקור חיים שם). וכן דגים (חוט שני ס"ק לג, שיעורי שבה"ל סק"ד). ודע, דהאיסור לאכול בשר ביום הטבילה, הוא אף אם בדעתה לחוץ שיניה אחר האכילה (חוט שני ס"ק לג). אשה חלשה הנצרכת לאכול בשר, מותרת לאכול (שיעורי שבה"ל סק"ה). אשה המתארכת אצל אחרים, וחוששת שיבחינו בה שאינה אוכלת מאכלי בשר, וגורם לה הדבר בושה, י"א שאפשר להקל לה לאכול (הגר"נ קרלין מובא במראה כהן עמ' צג), וי"א שאין להקל (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקיז, שיעורי שבה"ל סעיף מח סק"ח).

¹⁵⁸¹ היינו מבוקר יום הטבילה (מקור חיים ס"ק פא, מראה כהן עמ' צג).
¹⁵⁸² אבל לשתות מותר (זרע אמת ח"ג סי' קיח), מלבד משקה סמיך או שמן שעלול להדבק בשיניים או בפה (הגר"מ הלבשרטם בדברי משה סי' סד אות יט), וכן מלבד משקה שיש בו פירורים שיתכן שישארו בפה (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתקיח).

לטבילה¹⁵⁸³, שכ"ו ואין לה לעסוק כל היום קודם הטבילה בבצק או בנרות של שעוה, שלא ידבק בה¹⁵⁸⁴, וכן נהגו¹⁵⁸⁵:

מה. צריכה וכו' - היינו דחייבת לחצוץ, ולא תסמוך על בדיקה שתבדוק את שיניה אחרי הטבילה (ש"ך).

מו. צריכה לחצוץ שיניה - שאעפ"י שאין צריך שיכנסו המים לפיה בשעת טבילה, כיון שהוא "בית הסתרים", מכל מקום צריך להיות ראוי לביאת מים, בלא חציצה (ש"ך וט"ז).

מז. ומנהג יפה הוא - ואם אכלה בשר, אינה צריכה לעכב טבילתה מחמת כך. ובשבת ויו"ט המנהג שאוכלים בשר¹⁵⁸⁶, רק שתזהר ביותר לנקר שיניה היטב אח"כ (ט"ז).

כה. שכ"ה אם לא הדיחה בית הסתרים ובית הקמטים שלה ונמצא בהם דבר חוצץ, לא עלתה לה טבילה. ואם לא נמצא עליה דבר חוצץ, אף על פי שלא בדקה קודם טבילה עלתה לה טבילה, ואינו דומה לבדיקת הגוף וחפיפת הראש¹⁵⁸⁷:

מח. בית הסתרים - אשה שיש לה טבעת בעומק אותו מקום לצורך רפואה, וצריכה להסירו לפעמים, כגון להפסק טהרה או בזמן לידה, הרי זה חוצץ (נוב"י בפת"ש). אמנם אם הוא נמצא בעומק במקום שאין השמש מגיע כלל, אזי נקרא בלוע ואין חציצה מעכבת שם (נוב"י, חור"ד, ורע"א בפת"ש). וי"א דאף אם מסופקת אם הוא בעומק כ"כ שנקרא בלוע, אם יש סכנה להוציא את הטבעת, יש להקל, אף אם אפשר לברר את מיקום הטבעת ע"י אשה בקיאה (חת"ס בפת"ש)¹⁵⁸⁸.

ולענין אופן הבדיקות בז' נקיים, י"א שאם חלל הטבעת מכוון כנגד פי המקור, תתן צמר גפן בתוך מטלית נקיה באופן שיהא עב קצת, ובשעת הפסק טהרה תכניס העד הזה עמוק דרך חלל הטבעת עד נגד פי המקור, ויהא מונח כך מקודם בין השמשות עד אחר צאת הכוכבים, וגם ביום א' תעשה כן, ובשאר ששת הימים תבדוק כפי האפשר לה (נוב"י בפת"ש). וי"א שאם יכולה לבדוק גם בשאר החורים והסדקים, תעשה כן בהפסק טהרה ובבדיקת יום א' (זכרון יוסף בפת"ש). וי"א דאין להקל בזה כאשר העד אינו מגיע עד פי המקור ממש, אלא יש לבדוק ע"י שפופרת ומוך בתוכו דאז אפשר לדוחקו הרבה עד שיכנס סמוך לפי המקור ממש, ויעשו כן בהפסק טהרה ובבדיקת יום א', ובאופן זה אין צריך בבדיקת חורים וסדקים (רע"א בפת"ש)¹⁵⁸⁹.

כו. שכ"ה אם לא בדקה קודם טבילה בין שיניה ולא בית הסתרים שלה, ואחר טבילה נמי לא בדקה עד שנתעסקה בכתמים ובתבשילין, ואחר כך בדקה ומצאה עצם בין שיניה או דבר חוצץ בין סתריה, תלינן לקולא ואמרינן דבתר טבילה עיילי בה:

¹⁵⁸³ הטובלת בליל שבת או בליל יו"ט, תאכל סעודת שבת אחרי הטבילה, ובשעת הדחק שאינה יכולה אח"כ, יכולה לאכול גם בין החפיפה לטבילה, ובלבד שיודעת שתוכל לנקות שיניה היטב קודם הטבילה, ואם לא תוכל לנקות, תדחה טבילתה (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתק"ח, שו"ת שבה"ל ח"י סי' קמח).

¹⁵⁸⁴ וכן אין להתעסק בצבע או בדבק וכדומה כל יום הטבילה. אמנם מי שמלאכתו בכך, ודינו כשוחר וקצב [כדלעיל סעיף ז], אעפ"י שמחמירים שלכתחילה יסיר את הצבע וכדומה, מ"מ מותר להתעסק בזה ביום הטבילה, כיון שבדיעבד אינו מעכב (חוט שני ס"ק לד). ויש נוהגים שלא להסתפר ביום הטבילה (בית לחם יהודה סי' קצט סק"ה, הובא בדרכ"ת שם סק"י), ואשה הנוהגת להסתפר בימים שקודם טבילתה, ושכחה להסתפר קודם יום הטבילה, תסתפר ותטבול מיד, ולא תדחה טבילתה (חשב האפוד ח"ב סי' קלט).

¹⁵⁸⁵ בערב שבת, אם דרכה ללוש עיסה לכבוד שבת, מותרת, רק תקפיד אח"כ לרחוץ ידיה יפה יפה, שלא ישאר שום דבר דבוק בהם (סד"ט ס"ק מט), ונראה דה"ה אם צריכה ללוש ביום חמישי לכבוד שבת, וחל טבילתה בליל ששי, מותרת ללוש (הגר"ש אלישיב מובא באוצרות הטהרה עמ' תתק"ח, שיעורי שבה"ל סק"ז). וכן מותרת ללוש בצק לעוגות לכבוד שבת (שבה"ל שם).

¹⁵⁸⁶ וה"ה בחול המועד, בפורים, וכן בכל סעודת מצוה הנחשבת סעודת מצוה עפ"י הלכה ויש לה שייכות לשמחה (שיעורי שבה"ל בט"ז ס"ק כה).

¹⁵⁸⁷ קולא זו אמורה דוקא בבית הסתרים ובית הקמטים, כיון שאין צריכים ביאת מים בפועל רק ראוי לביאת מים, אבל בבדיקת שאר הגוף וחפיפת הראש מעכבת אף בדיעבד, כמבואר להלן סי' קצט ס"ח.

¹⁵⁸⁸ אשה שיש לה "התקן תוך רחמי", אינו חוצץ, וגם החוט המשתרבב מהרחם לנרתיק, אינו חוצץ (מנחת יצחק ח"ו סי' פז, ציץ אליעזר ח"א סי' סג), אך יש להזהר שהחוט לא יהיה דבוק לכותלי הנרתיק (הגר"ש ז' אויערבך מובא בנשמת אברהם ח"ב סי' קצח סק"ב).

¹⁵⁸⁹ ולענין טבעת הנקראת "נובה רינג", שמכניסים בבית החיצון למניעת הריון, יש להקפיד להוציאה לפני הבדיקות כי מעכבת אפילו בדיעבד, וכן יש להקפיד להוציאה לפני הטבילה כי חוצצת אפילו בדיעבד (הגר"מ"ש קליין במכתבו). וראה גם לעיל סי' קצו ס"ו אות 1422.

מט. תלינן לקולא – ויש מחמירים בדין זה, שאם מצאה חציצה אח"כ, אין תולים להקל, וצריכה לטבול שוב, וכן עיקר (ש"ך)¹⁵⁹⁰.
כז. שכנתנה שיערה בפיה או קרצה שפתותיה¹⁵⁹¹ או קפצה ידה בענין שלא באו המים בהם, לא עלתה לה טבילה:
נ. לא עלתה לה טבילה - אבל אם קרצה שיניה, לא הוי חציצה¹⁵⁹² (חמודי דניאל בפת"ש).

כח. שכ"לא תאחזו בה חברתה בידיה בשעת טבילה שכ"אלא אם כן רפתה ידה, כדי שיבואו המים במקום אחיזת ידיה, ואם הדיחה ידיה במים תחלה, שרי, שמשקה טופח שעל ידיה חבור למי המקוה:

נא. אא"כ רפתה - נחלקו בזה הראשונים י"א אוסרים אף ברפתה, שמא תאחזו בה בכח, ויש שאין חוששים (ש"ך). והעיקר להקל¹⁵⁹³ (ט"ז).
נב. הדיחה ידיה במים - י"א דוקא במי מקוה¹⁵⁹⁴ (ש"ך), וי"א דה"ה במים תלושים (ט"ז).
נג. שרי - ואז יכולה לאחזו בה ואינה צריכה להרפות אחיזתה. ומ"מ לא תאחזו בה בדחיקה רבה ובכח, אלא אחיזה רגילה. ולפיכך אשה המסייעת לחברתה בטבילה להכניסה למים, תדיח ידיה תחילה ויכולה לאחזה בידה, ואינה צריכה להפריד ידה ממנה (ט"ז). וי"א דלכתחילה עליה להפריד ידה, ורק בדיעבד להקל בזה. ואשה שאינה יכולה לעמוד על רגליה, יש לטבולה ע"י שיאחזו בה שתי נשים, וידיחו ידיהן תחילה¹⁵⁹⁵, אבל אין תקנה שישכיבוה ע"ג סדין ויטבילה¹⁵⁹⁶ (ש"ך).
כט. של"הטובל במקוה שאין בה אלא מ' סאה מצומצמין, אם אמר לחבירו כבוש ירך עלי במקוה, הרי זה מגונה:

נד. הרי זה מגונה – דשמא חבירו יוציא את ידו מהמים קודם שיטבול זה, ונמצא טובל במקוה חסר. וי"א דאף במקוה שיש בה יותר מארבעים סאה הרי זה מגונה¹⁵⁹⁷ (ש"ך).
ל. של"אינה צריכה להגביה רגליה בשעת טבילתה אם אין שם טיט, אף על פי שדורסת על הרצפה אין כאן חציצה, מפני שהמים מקדמים לרגליה:

נה. אם אין שם טיט – ואם יש שם טיט, ראה הדין להלן סעיף לג (ש"ך).
לא. של"באין טובלין בכלים. לפיכך אם היה טיט במקום שטובלת, לא תעמוד על גבי כלי עץ שמקבלין טומאה מונבן, ולא על גבי נסרים שראויים למדרסות ולא על שום כלי הראוי למדרס ותטבול, משום גזירת מרחצאות של כלים, עברה וטבלה, לא עלתה לה טבילה¹⁵⁹⁸. אבל נותנת היא חבילי זמורות תחת רגליה, מפני הטיט. וכן לא תעמוד על גבי כלי חרס ולא על גבי בקעת

¹⁵⁹⁰ ולמעשה, לכתחילה יש להחמיר ובדיעבד יש להקל, ואם עברה לילה אחת, שוב אין להחמיר (בית לחם יהודה סקט"ז, עצי לבונה). ואם אכלה בשר ולא בדקה שיניה קודם טבילה, ואח"כ לא מצאה כלום, אינה צריכה לטבול שוב (שו"ת שבה"ל ח"ד סי' קז).

¹⁵⁹¹ היינו שסגרה שפתותיה חזק, וראה גם להלן סעיף לח. ולענין אם היתה צריכה להתפנות, ראה להלן סעיף מג.

¹⁵⁹² ומ"מ לכתחילה יש לימנע מכך (לחם ושמלה ס"ק ל).

¹⁵⁹³ למעשה יש להחמיר אף באחיזה רפויה, שלא עלתה לה טבילה, אא"כ כבר לנתה עם בעלה (סד"ט ס"ק נו, לחם ושמלה ס"ק עב), או באשה שאינה יכולה לטבול בלא סיוע (חכמ"א כלל קכ"א סי"ג).

¹⁵⁹⁴ וצריכה להזהר שלא להוציא ידה מהמים, שאם הוציאה, הוי שאובים (לבוש סי' קכ"ב, סד"ט ס"ק נז).

¹⁵⁹⁵ ולמעשה, לכתחילה יש לעזוב את האחיזה לרגע קט. ובמקום צורך, כגון אשה המפחדת מהמים, או שאינה יכולה לטבול בלא עזרה, יש להקל, ויעשו באופן זה, שתחילה תאחזו בה באחת מידיה למעלה מהמים, ותושיט ידה השניה למטה לתוך המים ותאחזו אותה ביד זו למטה, ואז תפריד ממנה ידה שלמעלה מהמים, ואם צריכה לאחיזה בשתי ידים יכולה עכשיו להושיט גם ידה זו לתוך במים להחזיק בה (סד"ט סקנ"ז).

¹⁵⁹⁶ ועל גבי סדין שאינה מקבלת טומאה, יש אוסרים (סד"ט ס"ק נז), ויש מתירים (בית מאיר), ויש לסמוך על זה לאחר שהרטיבו את הסדין במים, ואם אפשר כאשר מכניסים אותה למי המקוה מעט, ינענעו את הסדין באופן שיתרטב ממי המקוה (בדה"ש ביאורים ד"ה שרי).

¹⁵⁹⁷ כיון שהרואה סבור שאינו מתכוין לטבול.

¹⁵⁹⁸ טבלה עם נעלי בית, לא עלתה לה טבילה (שערי טוהר שער כ אות ט, שו"ת שבה"ל ח"ט סי' קפה). ולענין טבילה עם בגדים, ראה להלן סעיף מו.

ותטבול, ואף על פי שאין כלי חרס מטמא מגבו ולא ראוי למדרס, חשש חכמים הוא שמא תפחד שלא תפול ולא תטבול כראוי, עברה וטבלה על גבי אלו, עלתה לה טבילה. ^{ש"י}ולפי זה מקוה שיש בו שליבות (פירוש מדרגות) של עץ, אם טבלה על גבי השליבות (אפילו אם הם מחוברים לכותלי המקוה) לא עלתה לה טבילה דפשוטי כלי עץ הם, וצריך לעשות במקומן מדרגה של אבנים, ותהיה המדרגה רחבה ארבע (טפחים)¹⁵⁹⁹, מקום הנחת הרגל, כדי שיהא בה שיעור מקוה לבל תפחד ליפול ממנה:

נו. על גבי כלי וכו' - אפילו הכלי רחב וקבוע, באופן שאין לחוש שתפול ממנו (ש"ך).
נז. ולא ע"ג נסרים וכו' - ויש מתירים לעשות נסרים במקוה כדי שהאשה הטובלת תעמוד עליהם, וכן המנהג, ומותר אף אם הנסרים אינם קבועים במסמרים (ט"ז). וי"א דמ"מ לכתחילה אין להניח נסרים, אלא דבר שאינו ראוי למדרס (ש"ך). ויעשו רצפת אבנים בלא נסרים כלל, והמיקל לעשות רצפת נסרים לא הפסיד, אפילו אם הנסרים מחוברים בברזלים (חת"ס בפת"ש). ובמקום שאין אבנים מצויות, אפשר לתקן בנסרים צרים שאין כל אחת ראויה למדרס רגל אלא ע"י חיבור כמה נסרים יחד (סד"ט בפת"ש). ומקוה עמוק שהנשים מפחדות לירד שם לטבול, אין להעמיד כסא בתוך המקוה כדי שיעמדו על הכסא בשעה שטובלות (נוב"י בפת"ש). וכן סולם שמשמשים בו לעלות לגג וכדו', אין להורידו למקוה, כדי שהנשים יעמדו על השליכה ויטבלו, ואם עשו כן אין טבילתן טבילה (בית לחם יהודה).

נח. אבל נותנת היא - וה"ה דשרי לחבר סטין של נחושת לקרקעית המקוה ודפנותיה, כדי שתחזיק מימיה (פנים מאירות בפת"ש).

לא עלתה לה טבילה {דפשוטי כלי עץ...} - ויש מתירים לעשות שליבות או מדרגות של עץ במקוה, וכן עיקר. אך הרבה נכשלים ואין עושים המדרגה רחבה ד', ואסור לכתחילה (ט"ז).
לב. ^{ש"י}סילון של עץ הקבוע בקרקעית הטבילה, אם אין לו לבזבו (פירוש מסגרת שאז אין לו בית קבול), מותרת לעמוד עליו ולטבול:

לג. ^{ש"י}לא תטבול במקוה שיש בקרקעיתו טיט, משום חציצה, אלא אם כן תתן עליו ¹⁶⁰⁰זמורות וכיוצא בהם דבר שאינו מקבל שום טומאה. ואם טבלה, ^{ש"י}אומרים שלא עלתה לה טבילה:

נט. טיט - היינו כיון שנדבק בין אצבעות הרגלים (ט"ז). וי"א דהיינו דוקא טיט היון או טיט היוצרים שהוא נדבק מאד, וכדלעיל סעיף יד. ואולי על זה סמכו עכשיו שטובלות גם במקוה שיש בקרקעיתו טיט ¹⁶⁰¹(ש"ך). ומ"מ אם יש טיט, צריכה להגביה רגליה בשעת טבילה (דגו"מ).

לד. ^{ש"י}לא תטבול במקום שיש חשש שיראוה בני אדם, מפני שמתוך כך ממהרת לטבול ואינה מדקדקת בטבילה ¹⁶⁰², ^{ש"י}ומיהו בדיעבד, עלתה לה טבילה ¹⁶⁰³:

לה. ^{ש"י}לא תטבול בקומה זקופה, מפני שיש מקומות שמסתתרים בה, ולא תשחה הרבה עד שידבקו סתריה זה בזה, אלא שוחה מעט עד שיהיו סתרי בית הערוה נראים ^{ש"י}כדרך שנראית בשעה שהיא עורכת ¹⁶⁰⁴, ויהיה תחת רדיה נראה ^{ש"י}כדרך שנראה בשעה שמניקה את בנה, ויהיה תחת בית השחי נראה כדרך שנראה כשאורגת בעומדין, ואינה צריכה להרחיק ירכותיה זו מזו יותר מדאי וגם לא להרחיק זרועותיה מהגוף יותר מדאי, אלא כדרך שהם בעת הילוכה. ואם שינתה, כגון ששחתה ביותר או זקפה ביותר, ^{ש"י}עלתה לה טבילה, ^{ש"י}אם מי שאומר שלא עלתה:

¹⁵⁹⁹ שהם 32 ס"מ לדעת הגר"ח נאה, וכ-38.5 ס"מ לדעת החזו"א.

¹⁶⁰⁰ ולענין נסרים, ראה לעיל סעיף לא.

¹⁶⁰¹ ולמעשה, אין אינו בקיאים בסוגי הטיט, ויש להחמיר, כמבואר לעיל סעיף יד.

¹⁶⁰² מקום שיש בו צפרדעים וכדומה שפוחדת מהם, י"א שאסור לטבול שם (דעת תורה בשם הבית אפרים), ויש שהקלו (שו"ת בית שלמה ח"א סי' קעא). ובזמננו שאין רגילים בזה, פשוט שיש בזה פחד גדול, ואסורה לטבול שם. וה"ה כל דבר מפחיד (שיעורי שבה"ל סק"א). וה"ה אשה נמוכה הטובלת במקוה, והמים למעלה מקומתה ופוחדת מהמים, יש לחוש שלא תטבול כראוי (שו"ת דברי מלכיאל ח"ב סי' נח, וראה להלן סעיף לו). וכן שמימינו מאד קרים או מאד חמים, יש לחוש שמא לא תטבול כראוי (בדה"ש ס"ק רסו).

¹⁶⁰³ כשיודעת שטבלה כהוגן (באר הגולה). ובשעת הדחק שאין מקום אחר לטבול, יכולה לעטוף עצמה בסדין או חלוק רחב ולטבול עמו, כמבואר בראשונים, עיין בדה"ש ס"ק רסה ובביאורים שם.

¹⁶⁰⁴ היינו שהיא עורכת את העיסה להכין אותה לאפיה, שדרכה אז לשחות מעט.

- ס. אלא שוחה מעט - דבאופן זה יכולים המים לבא בכל מקומות גופה הגלויים הצריכים ביאת מים (ש"ך).
- סא. שלא עלתה לה טבילה - וכן עיקר¹⁶⁰⁵ (ש"ך). ונכון לכל אשה שתחילה תכניס כל גופה עד צוארה במים, ותעמוד באופן המבואר כאן, ורק אח"כ תטבול (ט"ז).
- לו. ש"מ צריך שיהיה המקוה גבוה ממעל לטבורה זרת, לפחות:
- סב. זרת - היינו ג' טפחים (באר הגולה). ובעת תיקון המקוה ראוי לדקדק שיהא דוקא י"ב גודלים [ג' טפחים], ובמשך הזמן כאשר המים מתמעטים לא יפחות על כל פנים מעשרה גודלים. ש"מ וראוי ליתן לאשה העומדת על הנשים בעת הטבילה מדה של עשרה גודלים, ויזהירנה שאם לא יהא כל כך ממעל לטבורה של הטובלת, שלא תטבול אלא אם כן תוכל לשכב לארץ בתוך המים כמו דף, לא שתקפל קצתה על קצתה, ויהיו המים עולין למעלה על כל גופה¹⁶⁰⁶. ובכל דיני הטבילה החיוב מוטל על כל רב להזהיר תמיד להאשה העומדת על הטבילה, ולא יסמוך במה שהזהירה פעם אחת (לבושי שרד בפת"ש).
- לז. ש"מ יש מי שאומר שאף על פי שאין בגובה מי המקוה לעלות בהם כל גופה אלא אם כן פניה וגופה כבושים בקרקע, שפיר דמי (ועיין לקמן סימן ר"א סעיף ס"ו בדיני מקוה):
- לח. ש"מ אינה צריכה לפתוח פיה כדי שיכנסו בה המים, ש"מ ולא תקפוץ אותה יותר מדאי, ואם קפצה, לא עלתה לה טבילה, ש"מ אלא תשיק שפתותיה זו לזו דיבוק בינוני¹⁶⁰⁷:
- לט. ש"מ לא תעצים עיניה ביותר ולא תפתחם ביותר, ואם עשתה כן ש"מ יש אומרים שלא עלתה לה טבילה¹⁶⁰⁸:
- מ. ש"מ צריך להעמיד על גבה שנגיהודית גדולה יותר מ"ב שנה ויום אחד בשעה שהיא טובלת¹⁶⁰⁹, שתראה שלא ישאר משער ראשה צף על פני המים^{1610 1611}. ש"מ ואם אין לה מי שתעמוד על גבה, או שהוא בלילה, תכרוך שערה על ראשה בחוטי צמר או ברצועה שבראשה, ובלבד שתתפס, או בשרשרות של חוטים חלולות, או קושרת בנד רפוי על שערותיה:
- סג. תכרוך שערה - ואם לא עשתה תיקון זה, וטבלה לבדה, לא עלתה לה טבילה (רע"א בפת"ש).
- סד. חלולות - עשוי מעשה רשת, כדלעיל סעיף ג (ש"ך).

¹⁶⁰⁵ ואמנם בשעת הדחק יש לסמוך על הדיעה הראשונה שעלתה לה טבילה (סד"ט ס"ק עב, חכמ"א כלל קכ"א ס"ח, ערוה"ש סעי' פד), ולפיכך אם כבר לנתה עם בעלה, יכולה לסמוך על טבילתה (טהרת ישראל, שו"ת שבה"ל ח"ב סי' צז), וה"ה כאשר הוא שעת הדחק לה לחזור ולטבול, יכולה לסמוך על טבילתה (חכמ"א הנ"ל). ואשה חלשה או נכה שאינה יכולה לטבול בעמידה, הוי שעת הדחק ויכולה לטבול בישיבה (שו"ת אמרי אש סי' עח, שיעורי שבה"ל בט"ז סקל"ח).

¹⁶⁰⁶ למעשה יש לעשות את המקוה שיהיו המים בגובה מטר ועשרים מקרקע המקוה, שאז הוא בדרך כלל כ"ב גודלים מעל טבורה, וע"י שתתכופף מעט תכנס כולה עם שערותיה בתוך המים (שיעורי המצוות לקהילות יעקב). ואשה נמוכה, תעמוד על אחת המדרגות בגובה מתאים, שיהיו המים 25 ס"מ מעל לטבורה, ולא פחות מ-20 ס"מ (שיעורי שבה"ל סק"ג). ואם המקוה פחותה משיעור גובה זה, תלך למקוה אחר, ואם אין מקוה אחר יותר גבוה, תטבול בשכיבה כמש"כ השו"ע סעיף לז (סד"ט ס"ק עה, חכמ"א כלל קכ"א ס"ט), והיינו דוקא אם המקוה מספיק ארוך שתוכל לשכב בלא להתקפל, ואם המקוה אינו מספיק ארוך, או שמפחדת לטבול כך, יש לסמוך בשעת הדחק לטבול בעמידה כרגיל, אלא שמתחילה תושיב עצמה במים עד צוארה ותלחלח את כל הקמטים שבגופה במי המקוה, ואח"כ תטבול (בדה"ש ס"ק רפה עפ"י סד"ט ס"ק עג וחכמ"א כלל קכ"א ס"ח).

¹⁶⁰⁷ ראה גם לעיל סעיף כז.

¹⁶⁰⁸ ולמעשה אם עצמה עיניה ביותר, תחזור ותטבול שנית אם אפשר (סד"ט ס"ק עב). ואם כבר לנתה עם בעלה, יש לסמוך להקל (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' צז).

¹⁶⁰⁹ ולכתחילה אין למנות אשה שראייתה חלשה וצריכה להתכופף ולהתאמץ הרבה כדי לבדוק אם אין שער ראשה צף, שמא לא תשתדל לבדוק היטב (שיעורי שבה"ל סק"ד).

¹⁶¹⁰ עיקר התקנה היתה שתראה שהשיער אינו צף על פני המים, אבל למעשה צריך גם שתבדוק אם קצצה צפרניה, ואם אין חציצה על גופה, ואם טובלת בעמידה נכונה (שיעורי שבה"ל סק"ד). ומה מאד צריכה האשה העומדת על הטבילה להשיג היטב שלא יצאו משערותיה לחוץ, ואפילו משהו משיער אחד, שאם לא כן תישאר נדה גמורה וחיוב עליה כרת. ואם היא טובלת בליל שבת, שאי אפשר לה לטלטל את הנר ולהשיג היטב, תכרוך על ראשה בדבר דק [שקורין טול] שהוא מלא חללים, כדי שיכנס המים בהם ולא יהיה חציצה (משנ"ב סי' עה ס"ב ביאור"ל ד"ה מחוץ).

¹⁶¹¹ ומנהג ישראל שהעומדת על הטבילה אומרת "כשר" או "טהור" (טהרת ישראל אות קנא בשם האריז"ל), וכן ראוי, אמנם אין זה מעכב (שיעורי שבה"ל סק"א).

מא. שנה המפשלת בנה לאחוריה כשהיא ערומה, ומבלה, לא עלתה לה טבילה, שמא היה טיט ברגלי התינוק או בידיו ונדבק באמו וחציץ בשעת טבילה ואחר שעלתה נפל:

סה. לא עלתה לה טבילה - וי"א דעלתה לה טבילה¹⁶¹² (ש"ך).

מב. שנו נכנסו צרורות וקסמים בסדקי רגליה מלמטה, חוצצים:

מג. שנו אספלנית מלונמא ורטיה שעל בית הסתרים, חוצצין, אף על פי שאינם צריכים שיכנסו בהם המים, צריכים שיהיו ראויים ולא יהא בהם דבר חוצץ. הגה: שנה"ש אומרים שהאשה צריכה להטיל מים קודם טבילה אם היא צריכה לכך. גם צריכה לבדוק עצמה בגדולים ובקטנים, שלא תהא צריכה לעצור עצמה ולא יהיו ראויים לביאת מים. גם צריכה להסיר צואת החוטם¹⁶¹³:

סו. יש אומרים וכו' - מיהו כל זה אינו מעכב בדיעבד (ש"ך)¹⁶¹⁴.

מד. שנה"היתה בה שערה אחת או שתים חוץ למכה ראשה מודבק למכה, או שהיו שתי שערות ראשם מודבקות בטיט או בצואה, או שהיו שתי שערות בריסי עיניה מלמטה ונקבו והוציאתן בריסי עיניה מלמעלה, וכן אם היו ב' שערות ריסי עיניה של מטה מודבקות בריסי עיניה של מעלה, הרי אלו חוצצים:

סז. ונקבו והוציאתן - היינו שהשערות נקבו ויצאו דרך אותו נקב למעלה (ט"ז).

מה. ש"לא תטבול באבק של רגליה. ואם טבלה, ש"איש מי שאומר שאינו חוצץ, ש"איש מי שאומר שחוצץ אלא אם כן שפשפה או שטבלה בחמין:

סח. שאינו חוצץ - אמנם נשים שקווצותם תלתלים, ונפזר על ראשיהן אבק לבן שקורין פוד"ר¹⁶¹⁵, הרי זה חוצץ לכו"ע, דאף שעשוי לנוי, מכל מקום מיד כשנכנסות למים כבר אינו נוי (פני אריה בפת"ש).

מו. שסג"נדה שטבלה בבגדיה, מותרת לבעלה:

סט. מותרת לבעלה - דוקא אם הבגדים רחבים ורפויים עליה, אבל אם הבגדים מהודקים, לא עלתה לה טבילה (ש"ך)¹⁶¹⁶.

מז. ש"מין כנים שדבוקים בבשר ונושכים בעור במקום שיער ונדבקים בחוזק בבשר, צריך להסירן על ידי חמין ולגורדן בצפורן, ואם אינו יכול להסירן, אינו חוצץ:

ע. ונדבקים בחוזק בבשר - ונקראים בלשון אשכנז "פילץ לייז"¹⁶¹⁷ (ש"ך). וכן אותן כנים קטנים מתים הדבוקים בשיער, צריך להסירן, דהו חציצה (חמודי דניאל בפת"ש)¹⁶¹⁸.

¹⁶¹² היינו כשלא ידוע אם היה טיט ברגלי התינוק, אבל אם ידוע שהיה מלוכלך, לכו"ע לא עלתה לה טבילה (ש"ך להלן סי' קצט ס"ק כ).

¹⁶¹³ ראה לעיל סעיף ז ס"ק יז לענין צואה בתוך החוטם. וה"ה שיש להסיר צואת האוזן (שיעורי שבה"ל סק"ו).

¹⁶¹⁴ היינו דמסתמא אין לחוש לכך. אבל אם יודעת באופן ברור שאכן עצרה את עצמה והדקה את שפתי בית הערוה, הרי זה מעכב אף בדיעבד (הגר"מ הלבד"ש בדברי משה סי' סג אות י), ועי' לעיל הערה 1608.

¹⁶¹⁵ ולענין ג'ל וספריי, לכאורה תליא בנדון של דבר שיש בו ממשות והאשה רוצה בו לנוי, הובא לעיל סעיף יז אות 1553.

¹⁶¹⁶ והיום כמעט לא שייך שאחד הבגדים לא יהיה מהודק באיזה מקום, ואם טבלה בבגדים צריכה לטבול שוב בברכה, והברכה הראשונה היתה לבטלה (שיעורי שבה"ל בש"ך ס"ק נו). וכן אם טבלה עם "בגד ים" לא עלתה לה טבילה (מנחת יצחק ח"ד סי' לה, שו"ת בצל החכמה ח"ב סי' מב). טבלה עם נעלי בית, ראה דינה לעיל סעיף לא אות 1598.

¹⁶¹⁷ לכאורה כוונתו לכעין קרציות המצויות כיום בבעלי חיים שהן נדבקות בחוזק לבשר ומוצקות דם (מעדני אשר נדה סי' פח).

¹⁶¹⁸ וכן ביצי כינים שנדבקים בשיער, חוצצים (שערי טוהר שער יח סכ"ו). אבל שאר מיני כינים, אינם נדבקים בגוף, והמים נכנסים בהם, ואינם חוצצים (הג' שערי דורא הל' נדה סי' יב, סד"ט ס"ק פח). ולמעשה כשיש כינים וביצים, יש לסרק במסרק סמיך וכדומה להסיר כל מה שיכולים, ויש לעשות כל דבר שיכול להועיל אם אינו כרוך בהוצאה וטירחה גדולה, ואם עשו כן אין השאר חוצץ (שיעורי שבה"ל סק"א). וי"א שאין להסתמך על סירוק לבד, אלא יש להשתמש בתכשיר [להתחיל כמה ימים קודם], באופן שיש להניח שהכינים כבר לא פעילות וכן ביצי הכינים התקלקלו, או שעכ"פ אינם דביקות יותר (יסוד הטהרה עמ' נו ועמ' קצב). ויל"ע היכא שסברה שאין לה כינים, ולא בדקה וטבלה, ואח"כ מצאה כינים או ביצים, לא עלתה לה הטבילה, ואפילו שמשוה רח"ל צריכה לטבול שנית. ראה מעדני אשר נדה סוס"י פח.

עא. צריך להסירן וכו' - וכל שיכולה להסירן ולא הסירה, הרי הם חוצצים אף בדיעבד (ש"ך). מה. ש"ס נדה שטבלה בלא כוונה, כגון שנפלה לתוך המים או שירדה להקר, הרי זו מותרת לבעלה. הגה: ש"ו יש מחמירין ומצריכין אותה טבילה אחרת, ויש להחמיר לכתחלה. יש שכתבו שיש לאשה להיות צנועה בליל טבילתה, וכן נהגו הנשים להסתיר ליל טבילתן שלא לילך במהומה או בפני הבריות, שלא ירגישו בהן בני אדם¹⁶¹⁹, ומי שאינה עושה כן, נאמר עליה ארור שוכב עם בהמה (דברים כז, כא). ש"ו יש לנשים ליוזר כשיוצאות מן הטבילה שיפגע בה חברתה¹⁶²⁰, שלא יפגע בה תחילה דבר טמא או עובד כוכבים, ואם פגעו בה דברים אלו, אם היא יראת שמים תחזור ותטבול¹⁶²¹. ועיין לקמן סוף סימן ר"א אם מותר להטיל חמין למקוה או אם מותר לרחוץ אחר הטבילה:

עב. ויש מחמירין - אך אם אנסתה חברתה וטבלה, הוי טבילה לכל הדיעות כי כוונת חברתה מהני לה (ט"ז וש"ך). ודוקא חברתה, אבל איש לא מהני (חמודי דניאל בפת"ש). ואם ירדה להקר, ובעודה במים כיוונה לטבילה, אך לא הגביה רגליה מהקרקע, יש להקל שהמים שקדמו לרגילה קודם שכיוונה מהני (לבושי שרד בפת"ש). ואשה שבעלה היה חולה, וטבלה בכדי שתוכל ליגע בו ולא כיוונה לתשמיש, אותה טבילה מועילה גם לתשמיש¹⁶²² (חמודי דניאל בפת"ש).

עג. ומצריכין אותה טבילה אחרת - מיהו לא תברך כשתחזור ותטבול (ש"ך).
עד. ויש להחמיר לכתחילה - היינו שלכתחילה תחזור ותטבול בכוונה, אם אפשר¹⁶²³ (ש"ך).
עה. ואם פגעו בה דברים אלו וכו' - כגון כלב, חמור, עם הארץ, גוי, גמל, חזיר, סוס, מצורע וכיו"ב. וי"א שאם פגע בה סוס, אדרבה יש בזה מעלה, ותלך ותשמש (ש"ך). ומש"כ "עם הארץ", היינו עם הארץ גמור, שאינו קורא קריאת שמע (חמודי דניאל בפת"ש). איש הפוגע באשה העולה מהטבילה¹⁶²⁴, יאמר "שופך בוז על נדיבים, ויתהם בתוהו לא דרך" (תהלים קז, מ), וי"א שיאמר "שופך בוז על נדיבים, ומזיח אפיקים רפה" (איוב יב, כא), הלכך יש לומר את שתייהם. ואם אינו אומר כן, אוחזתו רוח זנונים (ש"ך).

סימן קצט - שצריכה האשה לבדק בית הסתרים ודיני חפיפה בשבת ובחל, ובו י"ג סעיפים
א. ש"ס צריכה להדיח בית השחי ובית הסתרים שלה במים, ש"ס ולא בשאר משקין, ש"ס ולסרק שער ראשה יפה במסרק שלא תהיינה שערותיה נדבקות זו בזו. וכן צריכה האשה לעין בעצמה ובבשרה ובודקת כל גופה סמוך לטבילתה, שלא יהא עליה שום דבר מאוס שחוצץ. ש"ס ותחוף כל גופה¹⁶²⁵, ש"ס ותשטוף במים חמין¹⁶²⁶ בשעת חפיפת גופה ושערה.
א. בית השחי ובית הסתרים - צריכה להדיח בכל קמטיה כגון תחת אצילי ידיה¹⁶²⁷ ותחת שוקה, וכן בכל סתריה כגון נקבי החוטם ואזנים ולפנים מהשפה¹⁶²⁸ (ט"ז).

¹⁶¹⁹ בליל שבת, אם צריך שהבעל יתפלל ביחידות בבית, כדי שיוכל לשמור על הילדים ולא ירגישו בטבילתה, מותר. והכל לפי הענין (חוט שני ס"ק מג). וראה עוד לעיל סי' קצז ס"ב אות 1464.
¹⁶²⁰ יש גורסים "שנוגעת בחברתה", הלכך טוב שתבא לקראתה כשעולה מהטבילה, וגם תגע בה (סד"ט ס"ק צא).
¹⁶²¹ ואם פגעה תחילה בחברתה, ואח"כ פגעה בדברים אלו, אינה צריכה לחוש (מהר"ל מנהגים הל' נדה עמ' תקצה, סד"ט ס"ק צא). אשה שאינה עתידה לשמש בלילה הטבילה, אין לה לחוש בפגיעות אלו (לבוש, סד"ט ס"ק צא).
¹⁶²² לענין אם יש לטבול כאשר אי אפשר לשמש, ראה לעיל סי' קצז ס"ב ס"ק יג.
¹⁶²³ אמנם אם כבר עבר לילה, אינה צריכה להחמיר. ואם השעה מאוחרת וכבר נסגרו המקואות, הרי זה כעבר לילה (שיעורי שבה"ל סק"ו).
¹⁶²⁴ אף אם אינו הראשון הפוגע בה, כל שמרגיש שעלתה מהטבילה (חוט שני ס"ק מד).
¹⁶²⁵ וצריכה גם לחצוץ שיניה (שו"ע סי' קצח סכ"ה עי' מש"כ שם). לענין משך זמן החפיפה, ראה להלן סעיף ג ס"ק ח. ומן הדין אינה צריכה לשהות במים חמים שבאמבטיה, אך יש בזה מעליותא, שע"י כך יורדים יותר בקלות כל מיני חציצות, וכן יש בזה ריכוך טוב לגלדי מכה (חוט שני סק"ו אות ה). ואמנם נשים מעוברות, בפרט בג' חודשים ראשונים, ידוע שמים חמים יכולים להזיק לה, ופשוט שיכולה לרחוץ בלא לשבת במים, וכן תזהר שלא תטבול במים חמים ביותר (שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קיב).
¹⁶²⁶ לענין חפיפה בפושרים, ראה להלן סעיף ב אות 1633.
¹⁶²⁷ היינו בית השחי.

ב. ולא בשאר משקים - האיסור להדיח בשאר משקים הוא דוקא בקמטים, אבל שאר הגוף מותר להדיח בשאר משקים (חמודי דניאל בפת"ש).

ג. ולסרק שער ראשה - ה"ה שאר מקום שיער שבה, כגון שיער בית השחי ובית הערוה¹⁶²⁹, יש לפספס אותן בידיה יפה יפה (ש"ך)¹⁶³⁰.

ד. ותחוף כל גופה - מדאורייתא צריכה לעיין בכל גופה, ותקנת עזרא שגם תחפוף שיערה, ונהגו להחמיר לחפוף ולשטוף את כל הגוף (ש"ך). ואם בשעת החפיפה מעיינת ובודקת עצמה, די בכך, ואינה צריכה לעיין בבדיקה מיוחדת דוקא¹⁶³¹. והעיון במקומות שאינה יכולה לראות, הוא ע"י משמוש (ט"ז). אשה שטבלה, ומסופקת אם עיינה בשערותיה, צריכה טבילה מחדש, ויתכן דה"ה אם מסופקת אם סרקה (פת"ש)¹⁶³².

ב. ש"ע חפיפה שבמקום שער לא תהיה במים קרים, לפי שמסבכין את השער, אלא במים חמיין¹⁶³³. ש"ע ומיהו אפילו בחמי חמה סגי¹⁶³⁴. ש"ע ולא תחף בנתר ש"ע הנקרא בערבי מפל ש"ע ובלע"ז גריד"א, לפי שמחתך השער וחזור ומסתבך, ולא באהל, לפי שמסבך השער, ש"ע ולא בכל דברים המסבכים השער. הגה: ש"ע וכל זה לכתחלה, אבל אם חפפה בנתר וכיוצא בו, וראתה בעצמה שאין שערות שלה קשורין ומסבכין, שרי. ואשה שצוה אותה הרופאים שלא תחף ראשה במים, רק ביין, יש לשאל לרופאים אם היין מסבך השערות, ואם אומרים שאינו מסבך יש לסמך עליהן, ואם אין הרופאים בקיין בדבר, יש לאשה לנסות לעצמה תחלה אם היין אינו מסבך השערות.

ה. ובלע"ז גריד"א - ומשמע דבנתר שקורין בלשון אשכנז "זיף"¹⁶³⁵ מותר לחוף, שאינו מסבך, אדרבה מנקה הזוהמא, וכן נוהגים, ומחשיבים זאת למצוה (ש"ך).

ו. שרי - היינו אם כבר עשתה כן שרי לה לטבול, ואינה צריכה לחוף שוב. אבל לא תסמוך על זה לעשות כן שוב לחפוף בנתר ואהל ומים קרים, אפילו אם עשתה כן ג' פעמים ולא נסתבכו שערותיה (ש"ך).

ז. יש לאשה לנסות - שלש פעמים. ואפילו אנו רואין שהיין אינו מסבך שערות של נשים אחרות, אין לסמוך על כך, אלא צריכה לבדוק על שערותיה (ש"ך).

ג. ש"ע חפיפה צריכה להיות לכתחלה ש"ע סמוך למבילתה¹⁶³⁶. ש"ע והמנהג הכשר שתתחיל לחוף מבעוד יום ועוסקת בחפיפה עד שתחשך, ואז תטבול. ש"ע וכן מנהג כשר שאף על פי שחפפה, תשא עמה מסרק לבית המבילה ותסרוק שם. הגה: ש"ע ובשעת הדחק שצריכה לחוף ביום, או שא"א לה לחוף ביום וצריכה לחוף בלילה, יכולה לעשות¹⁶³⁷, ובלבד שלא תמהר לביתה ותחוף כראוי.

¹⁶²⁸ ובכלל מקומות אלו: בית השחי, בין הרגלים, עגבותיה, תחת הדדים, בין אצבעות רגליה, וכן קמטים בשאר הגוף כגון קמטים בכרס, והטבור, פיה, שיניה, בית הערוה, נקבי החוטם והאזנים (חוט שני סק"א, ולענין איזה עומק יש לנקות בנקבי האף והאוזן, ראה לעיל סי' קצח ס"ז ס"ק יז). אם לא הדיחה מקומות אלו, וטבלה, ראה דינה לעיל סי' קצח סעיף כה-כו.

¹⁶²⁹ ה"ה ריסי עיניה (חכמ"א כלל קכא ס"א).

¹⁶³⁰ הסירוק יש לעשותו דוקא לאחר הרחיצה כשהשערות עדיין רטובות (סד"ט סק"ט ד"ה מיהו), ואם סרקה קודם החפיפה בעוד השערות יבשות, לא עלתה לה החפיפה (חכמ"א כלל קכ ס"ב).

¹⁶³¹ ההתעסקות להוריד חציצה, הרי הוא כמו עיון, ולפיכך אם בשעת הרחיצה שמה לב שאין חציצה והמקום נקי, הרי זה עיון (חוט שני סק"ו אות ז).

¹⁶³² ולמעשה, המסופקת אם סרקה, צריכה לחזור ולסרוק ולטבול, אא"כ אם כבר לנתה עם בעלה (סד"ט סק"ו, מקור חיים סק"ה), אמנם אם בטוחה שעל כל פנים העבירה אצבעותיה בשערה ולא היו קשרים, וגם היה עיון, יש להקל (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' קא). ולענין אם ודאי לא סרקה במסרק אלא רק פספסה השערות בידיה, ראה להלן סעיף ח אות 1653.

¹⁶³³ גדר מים חמים, היינו מה שנקרא בפי העולם "מים חמים" (בדה"ש סק"כ). וי"א שיכולה לחפוף גם בפושרים (חכמ"א כלל קכא ס"א), ולמעשה לכתחילה יש לחפוף דוקא בחמים, ורק בדיעבד או כשאין מקוה אחר, יש להקל בפושרים הנוטים לחמימות (שיעורי שבה"ל סק"ב).

¹⁶³⁴ היינו מים שהוחמו ע"י השמש.

¹⁶³⁵ סבון.

¹⁶³⁶ גדר "סמוך למבילתה", י"א שהוא עד ג' שעות (יראים סי' קצב, הובא בשואל ומשיב ח"א סי' קכט ובדעת תורה, אמנם עי' תועפות ראם שם), ומ"מ לכתחילה יש לסמוך ממש, ובפרט בקיץ שמזיעים ביותר (שיעורי שבה"ל סק"ב). ובמקום אונס מותר להרחיק את החפיפה מהטבילה שני ימים, אבל לא שלשה (סד"ט סק"יח, כג), עיין לקמן סעיף ח אות 1652.

¹⁶³⁷ כלה יכולה לחפוף בלילה (פת"ש סי' קצז סק"ז).

ת. סמוך לטבילתה - וי"א דיותר טוב שהחפיפה תהיה ביום, היכא דאפשר. ולפיכך אם חל טבילתה במוצאי שבת או במוצאי יו"ט שחל אחר השבת, אפילו אם חלו שני ימים טובים אחר השבת וחל טבילתה במוצאי יו"ט שני, או חל יו"ט ביום חמישי וששי, לעולם תשטוף ותחפוץ ביום בערב שבת, ותחזור ותשטוף ותחפוץ בליל טבילתה, אם הוא בחול. ויש מקומות שמחשש שירגישו רבים בטבילתן, תקנו לחפוץ לעולם בלילה, ושתעסוק בחפיפה במשך שעה דוקא¹⁶³⁸, כדי שלא תמהר לביתה (ש"ך).

ט. לבית הטבילה וכו' - ובמדינות אלו נוהגות להשתטף ולרחוץ ולחוף ולסרוק הכל בבית המרחץ סמוך מיד לטבילה, ונכון הוא¹⁶³⁹ (ש"ך).

י. ובשעת הדחק - היינו שצריכה לחוף דוקא ביום, ואינה יכולה לחוף בלילה, מחמת איזה אונס כגון שהגונים יש להם איזה חג באותו לילה שאינם מניחים להדליק אש בשום בית, או שלא יהיו לה מים חמים בלילה. וכן להיפך אם אינה יכולה לחוף ביום מחמת איזה אונס אלא רק בלילה. אבל כל שאפשר גם ביום וגם בלילה, תחוף ביום ובלילה (ש"ך וט"ז). ואף כשמקילים לחוף רק ביום, מ"מ צריכה עיון ובדיקה כל גופה קודם הטבילה, וכדלהלן סעיף ו (ט"ז)¹⁶⁴⁰.

יא. יכולה לעשות - וה"ה אם בעלה לא היה בעיר, ובא בלילה, ולא ידעה שעתיד לבא בלילה, מותרת לחוף בלילה ולטבול (בית הלל בבאה"ט).

יב. ובלבד שלא תמהר - כאשר חופפת בלילה, תקנו שתעסוק בחפיפה במשך שעה (חת"ס)¹⁶⁴¹.

ד. שפ"ה חל טבילתה במוצאי שבת, שא"א לחוף מבעוד יום, תחוף בליל טבילתה. הגה: שפ"מ ומ"מ מנהג יפה הוא שתרחץ היטב בערב שבת, ובמוצאי שבת תחזור ותחוף ותסרוק מעט¹⁶⁴².

יג. מנהג יפה - וי"א שכן הוא עיקר הדין, ולא רק מנהג יפה, כדלעיל סעיף ג ס"ק ח (ש"ך).

ה. שפ"ד נודמנה לה טבילה בליל שבת¹⁶⁴³, תחוף ביום.

יד. תחוף ביום - ותזהר מלעסוק בין החפיפה לטבילה בדברים הנזכרים בסעיף הבא¹⁶⁴⁴ (ט"ז).

¹⁶³⁸ ראה עוד להלן אות 1641.

¹⁶³⁹ ובמקומות שיש נשים רבות בבית הטבילה ולא תוכל לחפוף במתינות, אם תוכל לחפוף לפחות במשך חצי שעה, עדיף שתחפוף בבית הטבילה, ואם לא, עדיף שתחפוף בביתה (שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קיב). ובמקום שאין פותחים את בית הטבילה אלא סמוך לצאת הכוכבים, עדיף שתחפוף בבית הטבילה בלילה במתינות במשך כשעה [או כשיעור הזמן הנצרך לה, ראה להלן אות 1641], מאשר לחפוף בביתה מבעוד יום, ואם אינה יכולה לשהות שם כפי הזמן הנצרך לה, תחפוף בביתה מבעוד יום וגם תחזור לרחוץ קצת בבית הטבילה בלילה (אג"מ י"ד ח"ב סי' פא).

¹⁶⁴⁰ אשה המטופלת בילדים, ואינה יכולה להכין את עצמה בביתה במתינות כראוי מבעוד יום, מותרת לעשות את החפיפה בלילה, ואולם תשהה בעסק החפיפה כשיעור שעה. אכן ראוי לאשה שהדבר ביכולתה להקדים ולקצוץ את צפרניה בשעות הבוקר וכדומה, בזמן שאינה עסוקה וטרודה, וכן אם יש באפשרותה לעשות אז את האמבטיה כנהוג תעשה, ובערב תשוב ותרחוץ [במקלחת] ותסרוק ותבדוק כל גופה (מראה כהן עמ' צח). ואברכי כולל, נראה שצריכים להשתדל לחזור לביתם כדי שתוכל לילך בזמן, ולא גרע משאר צרכים שיוצאים, וכאן הוא דבר מצוה (שיעורי שבה"ל סוף ס"ג), וי"א שאם יש לו חברותא אין לו לבטל, משום ביטול תורה, ואם לומד לבדו מותר לבטל (חוט שני סק"ד).

¹⁶⁴¹ אינה צריכה לשהות במים שעה, אלא תעסוק בכל צרכי החפיפה והרחיצה וגזיזת הציפורניים וכו' במשך שעה. והיינו שעה דוקא, ובשעת הדחק גדול אפשר להקל בחצי שעה (שיעורי שבה"ל בש"ך סק"ו, דרכי תשובה סק"ג). וי"א שאם יודעת שאינה צריכה שעה שלימה, תקבע את הזמן הנצרך לה לעשות חפיפה טובה במתינות בלא מהירות, וקודם הזמן שתקבע לא תטבול בשום אופן (אג"מ י"ד ח"ב סי' פא). ואם סיימה את חפיפתה קודם סיום השעה, י"א שתשהה עד כלות השעה קודם הטבילה (חוט שני סק"ו אות יח), וי"א דדי בכך שתעשה החפיפה במתינות על דעת שיקח שעה שלמה, אבל אם אירע שגמרה החפיפה מעט קודם מלאת השעה, תוכל לירד לטבול (פותח שער סי' כ ס"ב). כאשר מתחילה לחפוף ביום, מעיקר הדין אינה צריכה להתעסק במשך שעה, ובאופן רגיל די שחפיפה תהא ממעט קודם שקיעה עד צאת הכוכבים, ותשער כל אחת בעצמה כמה זמן היא צריכה לכך (חוט שני סק"ד), וי"א שלכתחילה גם כשחופפת ביום תעסוק בהכנות במשך שעה, ולפחות חצי שעה (שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קיב).

¹⁶⁴² חל טבילתה במוצאי תשעה באב, י"א שתחפוף רק במוצאי תשעה באב, ולא בערב תשעה באב, ואם אינה יכולה לחפוף במוצאי תשעה באב, תחפוף בערב תשעה באב (רמ"א א"ח סי' תקנא סט"ז, קיצור שו"ע סי' קכב ס"ב, חיי אדם כלל קלג ס"ט, שיעורי שבה"ל סק"ב), וי"א שתרחוץ בערב תשעה באב, אפילו כשאפשר לה לרחוץ במוצאי תשעה באב, ובמוצאי ת"ב תחפוף שוב מעט, ואם לא חפפה בערב תשעה באב תעשה כל החפיפה במוצאי ת"ב (משנ"ב סי' תקנד סק"ח וביאוה"ל סי' תקנא סט"ז, טהרת בת ישראל פ"ו הט"ו, הגר"מ ברנדסדורפר מובא באוצרות הטהרה עמ' תב).

¹⁶⁴³ לענין טבילה בשבת, ראה לעיל סי' קצז ס"ב.

ו. שפ"ח ליל טבילתה במוצאי שבת והוא יום טוב שאי אפשר לחוף, אז תחוף בערב שבת¹⁶⁴⁵. שפ"ט וכן אם חלו ב' ימים טובים ביום חמישי וששי, וחל ליל טבילתה בליל שבת, תחוף ביום רביעי בשבת ותקשור שערותיה כדי שלא יתבלבלו. הגה: ש"גם תזהר בימים שבין החפיפה לטבילה מכל טינופת, ושלא ידבק בה שום דבר. גם מנגיעת תבשילין, או מנתינתן לבניה הקטנים, תיזהר אם אפשר לה לזוהר, אם הם דברים הנדבקים. ואם אי אפשר לה לזוהר, כגון שאין לה מי שיעשה במקומה או שצריכה ליגע בהן בשעת אכילה, אין לחוש, ומ"מ תרחוץ ידיה כל פעם שלא תבא לידי חציצה¹⁶⁴⁶. ש"ובשעת טבילה תעיין ותבדוק היטב כל גופה ושערות ראשה, שלא יהא דבר חוצץ, ש"ותדריה בית הסתרים במים חמים שהוחמו אפילו ביום טוב, *וכן תחצוץ שיניה בטוב בשעת הטבילה שלא ישאר פירורין ולא בשר ולא עצם¹⁶⁴⁷. (וע"ל סימן קצ"ז אם לא חל טבילתה במוצ"ש, אם תוכל לטבול במוצ"ש).

טו. גם תזהר - היינו בכל מקום שהחפיפה מרוחקת מהטבילה יום או יומיים (ש"ך).
טז. ובשעת טבילה תעיין וכו' - צריכה לעיין ולבדוק גם בשעת החפיפה וגם שוב בשעת הטבילה (ש"ך).

יז. ותדיח בין הסתרים וכו' - כאשר חל יו"ט בערב שבת וטובלת בליל שבת, צריכה לרחוץ קמטיה וסתריה בחמין ביום טוב קודם שבת (ט"ז).

יח. בית הסתרים - אבל לא תרחץ כל הגוף ביו"ט. וה"ה בשבת, מותרת לרחוץ פניה ידיה ורגליה או שאר איברים בחמין שהוחמו מערב שבת, אבל לא כל גופה, וכמו שנתבאר באו"ח סי' שכו (ש"ך).

יט. שהוחמו אפילו ביו"ט - ויש מפקפקים דבמים שהוחמו ביו"ט מותר להדיח רק פניה ידיה ורגליה, אבל לא שאר איברים (משאת בנימין בש"ך)¹⁶⁴⁸.

ז. במקום שיראות לטבול בלילה, אין להתיר לחוף מערב שבת ולטבול ביום שבת, דתרי קולי בהדדי לא מקילינן, קולא דסרך בתה, וקולא דהרחקת חפיפה מטבילה¹⁶⁴⁹.

ח. ג'ימי חול (וכל שכן ב"ט), אם חפפה ועיינה עצמה היום וטבלה בליל יום אחר, עלתה לה טבילה¹⁶⁵⁰ בדיעבד¹⁶⁵¹, אף על פי שלא היו חפיפה ובריקה סמוך לטבילה¹⁶⁵². אבל אם לא חפפה כלל, לא עלתה לה טבילה¹⁶⁵³ אף על פי שעיינה בעצמה בגופה, ואפילו חפפה מיד אחר הטבילה וסרקה במסרק ולא מצאה שום נימא קשורה, לא עלתה לה טבילה. ואין צ"ל אם חפפה במקום שיער, ולא עיינה בשאר גופה¹⁶⁵⁴, שלא עלתה לה טבילה, שעיון הגוף הוא דבר תורה¹⁶⁵⁵.

¹⁶⁴⁴ לענין אכילה בין החפיפה לטבילה, ראה לעיל סי' קצח ס"ד. אשה הנוהגת להתאפר, אין לה להתאפר לאחר חפיפתה בערב שבת, [אף אם הוא לכבוד שבת] (חוט שני סק"ו אות כג).

¹⁶⁴⁵ דע, דבאופן זה עדיף להפסיק בטהרה ביום רביעי לראייתה, אם אפשר, ולא להמתין ה' ימים כרגיל, כדי שלא תצטרך להרחיק החפיפה מהטבילה, כמבואר לעיל סי' קצו ס"א ס"ק לו.

¹⁶⁴⁶ אבל אינה צריכה להדיח פיה ולחצוץ שיניה כל פעם שאוכלת, רק סמוך לטבילה (בדה"ש ס"ק עז).

¹⁶⁴⁷ וכן תנקה צואת אזנה וחוטמה (חכמ"א כלל קכ ס"ו).

¹⁶⁴⁸ ולדינא יש להקל בזה, אף לחמם מים ביו"ט לצורך ההדחה, אמנם היכא דאפשר עדיף ע"י עכ"ם (בדה"ש ס"ק פה).

¹⁶⁴⁹ אך בדיעבד אם טבלה בשבת ביום, עלתה לה טבילה (בדה"ש ס"ק צא).

¹⁶⁵⁰ היינו דוקא אם לא נתעסקה בינתיים בדברים החוצצים, כדלהלן סעיף יג.

¹⁶⁵¹ אבל אם עדיין לא טבלה, צריכה לחפוף עתה שוב. ואם פשעה ולא חזרה לחפוף בלילה, ואח"כ ארע אונס שלא יכולה לחוף, אסורה לטבול. ומ"מ אם טבלה, עלתה לה טבילה (סד"ט ס"ק כב).

¹⁶⁵² היינו עד הפרש של ג' ימים בין החפיפה לטבילה, אבל אם טבלה בליל רביעי לחפיפה, לא עלתה לה טבילה אף בדיעבד (סד"ט ס"ק כג). וראה גם לעיל סעיף ג אות 1636.

¹⁶⁵³ היינו שלא חפפה שיערה, אבל אם חפפה שיערה ולא חפפה גופה, אינו מעכב בדיעבד, אם עיינה בגופה, כמבואר להלן סעיף יא ס"ק כד. לא סרקה שערותיה, וחל טבילתה בליל שבת, תדחה טבילתה למוצאי שבת, ולא מהני לסרק ע"י גויה, כיון שצריך בדיקה והרגשה בכל שיערה ושערה (חוט שני סק"ו אות ג ואות כט). וי"א דמהני לסרק ע"י גויה (מהרי"ל דיסקין הובא בלבושי עוז סי' קצט ס"ה סק"ב, וכן פסק שם בתמצית אות ד). לא סרקה שערות ראשה במסרק אך פספסה אותן ביד, יש להקל אם כבר לנתה עם בעלה (חכמ"א כלל קכ ס"ב, בדה"ש ס"א ביאורים ד"ה שער ראשה). אם לא רחצה קמטיה, עיין שו"ע לעיל סי' קצח סכ"ה וכו'.

¹⁶⁵⁴ ואפילו אם רק במיעוט הגוף לא עיינה, לא עלתה לה טבילה (סד"ט סי' קצח סקנ"א). ולענין אם לא עיינה בבית הסתרים, ראה סעיף הבא.

ט. 'בד"א, בשאר כל הגוף, אבל בבית הסתרים כיון שאין צריכים לביאת מים, אם לא עיינה אותם קודם לכן ואחר כך עיינה אותם ולא מצאה בהם שום דבר, עלתה לה טבילה.

י. 'חפפה ועיינה וטבלה, ובעלייתה נמצא עליה דבר הוציץ, 'אם בתוך עונה שחפפה טבלה, אינה צריכה טבילה אחרת, ואם לאו, צריכה טבילה אחרת¹⁶⁵⁶. הגה: אף על פי שהיתה החפיפה סמוך לטבילה, כגון שחפפה ביום סמוך לערב וטבלה בתחילת הלילה, הואיל והיה בשתי עונות. 'ולחרמב"ם, בין כך ובין כך צריכה טבילה אחרת, אלא שזו אינה צריכה לחזור לחוף וזו צריכה.

כ. אם בתוך עונה וכו' - וי"א שאין הדבר תלוי בעונה, אלא אם חפפה סמוך לטבילה, ויש להחמיר כשתי הדיעות, ולא להקל אלא אם חפפה באותה עונה וגם סמוך לטבילה¹⁶⁵⁷ (ש"ך).

כא. ואם לאו וכו' - היינו אפילו אם עיינה סמוך לטבילה, כיון שלא חפפה סמוך לטבילה¹⁶⁵⁸ (ש"ך).

כב. צריכה טבילה אחרת - ויש להחמיר כן¹⁶⁵⁹ (שב יעקב בפת"ש).

יא. 'במה דברים אמורים, כשלא נתעסקה באותו המין אחר טבילה, אבל אם נתעסקה בו בין טבילה לבדיקה אינה צריכה טבילה אחרת, שאני תולה אותו במין שנתעסקה בו. 'אבל אם לא חפפה קודם טבילה, אין תולין בו אף על פי שנתעסקה בו אחר טבילה.

כג. אינה צריכה טבילה אחרת - וי"א שצריכה טבילה אחרת, אא"כ ברור לה שלא היה עליה בשעת הטבילה, וכן עיקר (ש"ך¹⁶⁶⁰).

כד. לא חפפה קודם טבילה וכו' - בין אם לא חפפה כלל, ובין אם חפפה, אלא שבין החפיפה לטבילה היו כמה עונות, כגון שחפפה בערב שבת וטבלה במוצאי שבת (ט"ז). וכן אם חפפה רק ראשה ולא גופה, דבדיעבד אם טבלה כן, עלתה לה טבילה, ועתה מצאה חציצה על גופה (ש"ך).

יב. 'בד"א, בשאר כל הגוף, אבל בית הסתרים, אם לא עיינה אותם קודם טבילה ואחר טבילה גם כן לא עיינה עד שנתעסקה בדבר הוציץ, ואחר כך נמצא בהם מאותו המין, תולין להקל.

כה. אם לא עיינה - וכ"ש אם לא חפפה (ש"ך).

כו. תולין להקל - ויש מחמירים, וכן עיקר, כמבואר לעיל סי' קצח סעיף כו ס"ק מט¹⁶⁶¹ (ש"ך).

יג. 'חפפה קודם טבילה, ובין חפיפה לטבילה נתעסקה בדברים הוציץ, או שנתנה לבנה תבשיל 'הראוי לידבק בה, לא עלתה לה טבילה, אפילו אם בדקה מיד אחר טבילה ולא מצאה עליה שום דבר הוציץ, שאני אומר בעלייתה מהמים נפל ממנה, וצריכה טבילה אחרת. הגה: 'מיהו אם בדקה עצמה קודם טבילה וראתה שלא נדבק בה שום דבר, א"צ טבילה אחרת. 'אבל מותרת ללבוש בגדיה בין חפיפה לטבילה, 'ולא תקח תנוק אצלה (וע"ל סימן קצ"ח^ט).

כז. או שנתנה לבנה תבשיל - ה"ה אם היה ביד בנה תבשיל, או שהיה מלוכלך בטיט, ולקחה אותו על ידיה ערומה, ואח"כ טבלה ולא עיינה בגופה, לא עלתה לה טבילה (ש"ך).

סימן ר - אימתי תעשה ברכת הטבילה, ובו סעיף אחד.

¹⁶⁵⁵ ולענין המסופקת אם עיינה, ראה לעיל סעיף א ס"ק ד.

¹⁶⁵⁶ וי"א שצריכה גם לחפוף שוב בחמים (סד"ט ס"ק כח, חכמ"א כלל קכ סט"ו). ולפיכך, אם אירע כן בליל שבת וי"ט שאסורה לחוף ראשה בחמים, תדחה את הטבילה למוצאי שבת, אמנם אם הטבילה לא היתה במים קרים שמסבכים את השיער, והחציצה נמצאה על גופה ולא על שערותיה, יש להקל לחזור ולטבול בלא חפיפה, רק שתעניין בכל גופה ובראשה (חכמ"א שם).

¹⁶⁵⁷ וכן עיקר (סד"ט ס"ק כז). ואם התחילה לחפוף ביום וסיימה בלילה, חשיב שחפפה באותה עונה, ואף אם סיימה לחפוף אחרי השקיעה, יש לצדד להקל (חוט שני סק"ו). ושיעור "סמוך לטבילה", י"א שהוא תוך ג' שעות (יראים סי' כו), וי"א שהוא כל שלא היתה עסוקה בדבר אחר בין החפיפה לטבילה (חוט שני סק"ו).

¹⁶⁵⁸ וכן עיקר (חכמ"א כלל קכ סט"ו, לחם ושמלה ס"ק לג).

¹⁶⁵⁹ ולמעשה, אם אפשר בקל, כדאי שתחזור וטבול [ואינה צריכה לחפוף שוב] (סד"ט ס"ק לא, חכמ"א כלל קכ סט"ז). ולענין כמה זמן אחרי הטבילה עדיין יש לחוש שמא היתה החציצה בשעת הטבילה ולהחמיר שתחזור וטבול, הענין תלוי בהסתברות, שאם מסתבר שבא אחרי הטבילה, יש להקל (חוט שני סק"ו).

¹⁶⁶⁰ וכן נקטינו (סד"ט סקל"ג, חכמ"א כלל קכ ס"ז).

¹⁶⁶¹ עיי"ש אות 1590.

- א. "כשפושטת מלבושיה, כשעומדת בחלוקה, תברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה"¹⁶⁶², ותפשוט חלוקה ותטבול. "ואם לא ברכה אז, תברך לאחר שתכנס עד צוארה במים, ואם הם צלולים, עוכרתן ברגליה ומברכת. הגה: "ויש אומרים שלא תברך עד אחר הטבילה, וכן נוהגים שלאחר הטבילה בעודה עומדת תוך המים, מכסית עצמה בגדה או בחלוקה, ומברכת.
- א. עד אחר הטבילה - וי"א דאף במקום שנוהגים לברך קודם הטבילה, היינו דוקא בחול, אבל בשבת יש לברך אחרי הטבילה, או קודם הטבילה בלחש (הר הכרמל בפת"ש).
- ב. וכן נוהגים וכו' - ועכשיו נהגו שאינה מכסה עצמה, אלא אחר שטבלה מברכת בעודה במים עד צוארה¹⁶⁶³, ואין צריכה לעכור את המים (ט"ז וש"ך), ולכתחילה תחבק זרועותיה להפסיק בין ליבה לערוה בשעת הברכה (ט"ז¹⁶⁶⁴). ונהגו אנשי מעשה לטבול שוב אחרי הברכה¹⁶⁶⁵ (של"ה בדגו"מ).
- ג. ומברכת - אמנם מקואות שמחממים אותם, ויש בהם הרכה זוהמא, דינו כמרחץ שאסור לברך שם (מג"א וט"ז באו"ח בפת"ש). ולפיכך יש לברך קודם שתכנס לבית הטבילה, ולא תפסיק בדיבור¹⁶⁶⁶. ואמנם מי שיש לו בביתו מקוה והוא מכוסה בנסרים, מותר ללמוד באותו חדר, אך מהיות טוב יעמיד מחיצה המיטלטלת בין הלומד למקום המקוה (מור וקציעה בפת"ש).

¹⁶⁶² הטובלת צריכה לברך בין אם טובלת משום ראיית וסת, או מחמת מציאת כתם, וכן אם טובלת על דם בתולים או על דם טוהר, ואף אם החכם הורה לה לטבול מכח ספק, הרי היא מברכת על טבילה זו, ואמנם אם הטבילה היא לחומרא ולא מן הדין, אינה מברכת (חוט שני סק"א אות ב, וכע"ז בשיעורי שבה"ל סק"י, וע"ע שיעורי שבה"ל סי' קצ ס"א סס"ק יא). הטובלת לבעלה רק משום קירוב של חיבוק ונישוק ולא משום תשמיש, כגון שיש סיבות רפואיות שאינם יכולים לשמש, מברכת על טבילתה (חוט שני שם). ולענין כשנטהרת מדם טוהר, ראה גם לעיל סי' קצד ס"א ס"ק ד. ולענין ברכת הטבילה לאשה שהוציאו את רחמה, ראה לעיל סי' קצב ס"א אות 1213. כלה כשטובלת פעם ראשונה, לא תברך ברכת שהחינו, ובמקום שנהגו לברך אין למחות בידן (חוט שני סק"א אות ג).

¹⁶⁶³ ובשעה שמברכת, לא תסתכל בתוך המים (חכמ"א כלל קכא סי"ד).

¹⁶⁶⁴ וכן עיקר (משנ"ב סי' עד ס"ק טו). ויש להזהר שכף ידה לא יגע בבשרה (שיעורי שבה"ל בט"ז סק"ג).

¹⁶⁶⁵ ויש נוהגים לטבול ג' פעמים (ספר חסידים סי' שצד).

¹⁶⁶⁶ אמנם מקואות שלנו אין המקום מזוהם, ואין לשנות מהמנהג לברך במקוה. ומיהו לענין עניית אמן, אין לענות, עכ"פ במקום שיש גם אמבטיה, וכן לענין שאר ברכות אין להקל לברך שם. ותפילת יהי רצון שנוהגים לומר אחרי הטבילה, תאמר מחוץ למקוה כשהיא לבושה, ואפשר גם בתוך המקוה אך בלא שם ומלכות (שיעורי שבה"ל סק"ז).

שו"ע יורה דעה סימן רא

(א) באין האשה עולה מטומאתה¹⁶⁶⁷ ברחיצה במרחץ¹⁶⁶⁸, ואפילו עלו עליה כל מימות שבעולם עדיין היא בטומאתה וחייבים עליה כרת עד שתטבול כל גופה בבת אחת במי מקוה¹⁶⁶⁹ או באמעיין שיש בהם מ' סאה¹⁶⁷⁰. כיושיעורה אמה על אמה על רום שלש אמות במרובע¹⁶⁷¹ כיבאמה בת ששה טפחי' וחצי אצבע¹⁶⁷¹. כדואם הוא רחב יותר ואינו גבוה כל כך כשר, אם יכולה להתכנסות כהכל גופה בהן בבת אחת¹⁶⁷². וצריך שיעלה בתשבורת מ"ד אלף וקי"ח אצבעות בגודל ועוד חצי אצבע, כיוצריך שיהיה החריץ שבו המים גדול יותר משיעור זה כדי שכשתכנס הטובלת ויפחתו המים ישארו שם מ' סאה.

- במי מקוה – היינו מי גשמים שנקוו לגומא (ש"ך).
- או מעיין – מעיין שהוא זוחל ואין בשום מקום ממנו צבור מ' סאה יחד, אבל כשתצטרף הכל יחד יהיה מ' סאה כשר (ש"ך).
- שם – ובארות שלנו הוי מעיין שעל אף שחפירת הכור בידי אדם נביעת המים בידי שמים (ש"ך).
- שם - דווקא לאדם אבל לכלים מטהר במעיין כל שהוא¹⁶⁷³ (ט"ז).
- מ' סאה – ואם חסר כל שהוא פסול¹⁶⁷⁴. אשה נמוכה אפ' שמתכסה כל גופא בפחות ממ' סאה אין טבילתה עולה בו¹⁶⁷⁵ (ש"ך).
- אמה על אמה – זהו שיעור המים ואין הבדל בצורת מבנה המקוה וגם בעגול משערים על פי כמות המים שנכנסים במרובע¹⁶⁷⁶ (פ"ת).
- החריץ שבו המים - דלא נחשב אשכורן אלא במים המכונסים בבור או ע"י גדר¹⁶⁷⁷ (טז וש"ך).
- ישארו שם מ' סאה – אבל אם ישארו מ' סאה כשר אע"פ שהמים שלמעלה מהמחיצות זוחלים, וזה כדעת השו"ע סעיף נ שזחילה למעלה ממ' סאה כשר, אולם לדעת הרמ"א שם שזחילה למעלה ממ' סאה פסול צריך שלא יצאו מים כלל בשעת טבילה (פ"ת).

¹⁶⁶⁷ בין שנטמאה בטומאת נדה מן התורה, ובין בטומאת כתם מדרבנן (נר"ב תניינא סי' קמב).
¹⁶⁶⁸ ברחיצה במרחץ – מפני שהוא כלי ואין טובלים בכלים. ולדעת הסוברים שמים שאובין פסולים גם כששפכם על קרקע, אפ' מרחץ שבקרקע פסול מפני שהמים ששפך לתוכו הם שאובין (מקוה ישראל סק"א).

אמנם לטבילת עזרא כשרה, שבזה שאובים מותר לטבול בשאובים אבל עכ"פ צריכים להיות בקרקע ולא בכלי, אבל בכלי שמחובר לקרקע מותר, אמנם הגר"א מחמיר, ובמקום שאפשר להחמיר יש לחוש לדבריו, אמנם זוחלים פסולים בזה, ופשוט לדעת הגר"א ס"ק צא דזוחלין אינו חיבור דלא מהני כיון שאין כאן מ' סאה (מנח"י ח"ג סימן סד אות ח). ולכן אם המים מסוננים תמידי הוי כזוחלים ופסולין (מנח"י ח"ג ס' סד).

¹⁶⁶⁹ כתב הש"ך סק"א שאין צריך מים חיים אלא לזב, וכ"ה הסכמת כל הפוסקים.
¹⁶⁷⁰ נחלקו הראשונים אם מעיין מטהר במדרון [בב"י סו"ס נד ובדרכ"מ סק"ו וט"ז סוסק"ג בשם ראב"ה כתבו שלא מהני, אולם בתוס' בבכורות נו א סוד"ה אין המים כתבו שמהני. ובחזו"א מקואות קמא סי' ג ס"ק יב דייק שכן ס"ל לר"ש ולרא"ש].

¹⁶⁷¹ הוא שיעור אמה שוחק (היינו בתוספת חצי אצבע לכל אמה). וכל אמה של תורה משערים באמה שוחקת כדמבואר בעירובין ג-ד.

¹⁶⁷² ואפ' באופן שצריכה לשכב על הקרקע ורק אז יכסו המים כל גופה י"א שמהני (שו"ע סי' קצח סעי' לז), אמנם ברמ"א לקמן סעי' סו כתב דרק כשאין לו מקוה אחרת יכולה לטבול כך, אבל לכתחילה צריך שיהיו המים מגיעים עד טבורה ולמעלה ממנו זרת. אמנם הגר"ז בדיני תקוני מקוה כתב לטבול לכתחילה בשכיבה כעין דג שאז אין קמטים בגוף ונוגעים המים בכל מקום בגוף.

¹⁶⁷³ היינו דווקא בטומאת שרץ וכדומה, אבל הקונה כלי מעכו"ם צריך מ' סאה כאדם עי' לעיל סי' קכ סעיף א'.

¹⁶⁷⁴ שו"ע לקמן סעי' טו.

¹⁶⁷⁵ ובאדם שגופו גדול יותר משאר בני אדם נחלקו הפוסקים אם מספיק לו מ' סאה (הפרי דעה והאחרונים שהביא בדרכ"ת סק"ב) או צריך יותר כדי שיהיה גופו מוקף בהם בשופי ולא מחמת שטופחים המים ע"י שנכנס בהם ומגביהם (הטורי אבן חגיגה יא ד"ה את, ולחם סק"ה).

¹⁶⁷⁶ ומשערים המים בנפח ולא במשקל (שו"ת אבקת רוכל להב"י סי' נב נג, ובשות המב"ט ח"א סי' קמג).

¹⁶⁷⁷ אמנם בשלג נסתפק בחזו"א מקואות תניינא סי' י ס"ק יב אם צריך שיעמוד בתוך מחיצות, ועי' לקמן סעיף ל'.

(ב) כ'מי מעיין¹⁶⁷⁸ מטהרין ב'האף בזוחלין (פירוש זוחלין נמשכים והולכים ואינן מכונסים). מי גשמים אין מטהרין אלא באשבורן¹⁶⁷⁹ (פירוש מקום עמוק שמתכנסים בו המים ונקרא אשבורן), כ'אצל על ידי זחילה פסולין מן התורה¹⁶⁸⁰ אם הם לחוד בלא מעיין¹⁶⁸¹. ל'היו הזוחלין מן המעיין מתערבי עם הנוטפי' שהם מי גשמים, הרי הכל כמעין לכל דבר¹⁶⁸². ל'אואם רבו הנוטפים על הזוחלין ל'יזכר אם רבו מי גשמים על מי הנהר אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן, לפיכך צריך להקיף מפין (פי' כעין מחצלת¹⁶⁸³) וכיוצא בו באותו הנהר המעורב עד שיקוו המים ויטבול בהם: הגה ל'יזכר נכון להורות ולהחמיר, אצל ל'יט' מתירים לטבול בנהרות כל השנה אף בשעת הגשמים והפסרת סלגים¹⁶⁸⁴, ורבו הנוטפים על הזוחלין, משום לעיקר גידול הנהר הוא ממקום מקורו¹⁶⁸⁵, ל'יזכר נהגו כרוב המקומות¹⁶⁸⁶ במקום שאין למקוה ואין למחות ציד הנוהגין להקל כי יש להם על מי סיסמוכו¹⁶⁸⁷. ל'מיהו יש ל'יזכר מלטבול בנהר המתהווה לגמרי ע"י גשמים, וכשאין גשמים פוסק לגמרי, אף על פי ששאר נהרות שופכים לתוכו בשעת הגשמים ומתהווה על ידן, מ"מ הואיל ופוסק לגמרי בשעת שאין גשמים,

¹⁶⁷⁸ בארות העשויות בידי אדם ומים נובעים מהם, דין מעיין עליהם (רמ"א לקמן סעי' נב), ובלבד שהם נובעים מים מלמטה ולא דרך צדדין, וה"ה אם באים בדרך טפטוף אין לסמוך עליהם (לחם ס"ק עד).

החופר בצד המעיין מים הבאים מהמעין לשם דין מי מעיין עליהם, ובלבד שלא יפסיק החיבור למעיין (הג"א ס"ק צב). אולם החופר בצד הים או בצד הנהר נחלקו הפוסקים אם דין מעיין עליו או דין מקוה (ע' משכנות יעקב י"ד סי' מה ובש"ת עין יצחק י"ד סי' כ ס"ק יב).

¹⁶⁷⁹ ולענין טהרת מים שאובין מפסול שאיבתן כשמשיקין למקוה של מי גשמים, כשהם זוחלין, (והוא הנקרא אוצר זריעה) נחלקו האחרונים אי מהני. דעת הר"ש (במקואות פ"ה משנה ב) שמים שאובין נטהרים משאיבתן גם כשזוחלים על מקוה של מי גשמים. אולם באו"ז סימן שלו, ובש"ת מהרי"ט (ח"ב סימן יח), ובש"ת בית שלמה (י"ד ח"ב סימן יח), ובש"ת מהרש"ם (ח"א סימן רכב, וסימן קמה) כתבו שאין מים זוחלין נטהרין מפסול שאיבה שבהם. ובחז"א (י"ד סי' קכג סק"ו) כתב כשממלאים מים מהברז למקוה דרך אוצר הזריעה (שממנו ממלאים את המקוה), שיעשו את הנקב שמביא את המים מהברז לאוצר זריעה יותר גבוה מהנקב שיוצאים ממנו המים לתוך בור הטבילה כדי שיתעקבו קצת האוצר הזריעה ולא יזחלו מיד למקוה. ויותר טוב שיביאו את המים ע"י צינור כפוף לתוך האוצר זריעה ויהיה פתח הצינור עמוק יותר מהנקב שבכותל שיוצאים המים לבור הטבילה. כזה: @@@. אולם בש"ת ויחי יוסף (פאפא) כתב שאין לעשות עצה זו שפתח הצינור למטה מהנקב כיון שע"י זה מעלה את כל המים מלמטה למעלה נמצא שכל המים שבבור נהפכים לזוחלין.

¹⁶⁸⁰ ומה שנעים וע"י זוחלים בתוך מחיצות המקוה לא נחשב זחילה (ברמ"א סעי' נב בשם ריב"ש). וכן מים הנכנסים למקוה ועתידיים להשאר שם נחשבים כאשבורן (ספר מי השילוח דייק כן בש"ך ס"ק יב, ובלחם ושמלה ס"ק טו, וכן מוכח בתשב"ץ שברמ"א סעי' נ), אמנם הדברי חיים (במקואות סי' ה) סובר שהם כזוחלין, [כיון שבאים מים מחוץ לכותלי המקוה לתוכו].

בבריכה ארוכה מאוד ומים זוחלין מתחילת הבריכה לסופה, אע"פ שיש לבריכה ד' מחיצות מקרי זוחלין, אם לא יהיה חיבור בכל המים בגובה קליפת השום (חז"א ליקוטים ס"ו סק"ב).

¹⁶⁸¹ היינו שהפסול זוחלין מן התורה דוקא אם הם בפני עצמם, אבל אם מעורבים במי מעין פסולו דרבנן (פרי דעה לש"ך סק"ט). ונחלקו הפוסקים כשרבו הנוטפים על הזוחלין אם פסולים מה"ת או מדרבנן (בש"ך סק"י ומהרי"ק שורש קטו משמע שפסול מה"ת. ובדרכ"מ ולחם ושמלה סק"ח כתבו שפסול מדרבנן). ובאופן שהוא ספק אם רבו המי גשמים כתב בישוועות יעקב סק"ג להקל. ¹⁶⁸² ומטהרים אפילו בזוחלים.

¹⁶⁸³ דווקא שאינה מקבלת טומאה (גדולי טהרה גבא סק"ז).

עוד צ"ע שהרי במפץ יש נקבים ועדיין המים זוחלים. יש שתי' שזחילה שאינה ניכרת אינה זחילה (שו"ת עין יצחק י"ד סי' כ). ולסוברים דזחילה שאינה ניכרת שמה זחילה צ"ל שיש מים מרובים בתוך המחצלת שגם לאחר המים הזוחלים נשארו מ' סאה שאינם זוחלין ומהני לדעת הסוברים שזחילה למעלה ממ' סאה לא שמה זחילה (חז"א י"ד קמ סק"ד). וי"א דכיון שנתערבו בזוחלין מטהרין בזחילה מה"ת (לדעת הסוברים כן) ורק מדרבנן פסלו הלכך יש להקל (גדו"ט שם).

¹⁶⁸⁴ יש חולקים בענין הפשרת שלגים שאין עליית תהום כנגדו (לחם ושמלה סק"ד).

¹⁶⁸⁵ אולם במעין המכזב אפילו רק פעם בשבע שנים לא אמרינן מכיפיה מבריק וכאשר רבו הנוטפים אין מטהר בזוחלים לכו"ע (ראב"ד בעלי הנפש שער המים ס"א ס"ד).

¹⁶⁸⁶ וטעם המנהג ביאר בתה"ד סי' רנד שחששו לכמה עיירות ומקומות שנתפזרו שם היהודים ואם נאסור לנשים לטבול בנהרות היו צריכות לטרוח בכל טבילה ומרוב הטירחה אתי לזלזול.

¹⁶⁸⁷ אבל אם נתרבה הנהר בבת אחת וניכר שמתוספת המי גשמים הוא בעל נפש ימתין יום או יומיים עד שישוב לאיתנו, דלא אמרינן מכיפיה מבריק נגד ריבוי הרבה בבת אחת (לחם ושמלה לחם סק"ז).

חסור לטובל בו לרך זחילתו¹⁶⁸⁸ עד שיקוו המים שבתוכו. לִאֲבֹל זנהר שאינו פוסק אע"פ שצנעת הגשמים מתרחצ ומתפשט על כל גדותיו מותר לטובל בו בכל מקום לפי סדרת המקילין ולפי מה שנהגו:

- אף בזוחלין – וכ"ש באשבורן (ש"ך).
- באשבורן – פי' שהם קבועים וקיימים בבור או ע"י גדר שעושה סביבם (ט"ז).
- הכל כמעייין - אולם אם מחמת המי גשמים הולך המעיין למקום שלא היה מגיע בלא המי גשמים נחלקו הפוסקים אם מותר לטובל שם בעורן זוחלין (ש"ך).
- עד שיקוו המים - אפילו אם היה גומא, ונתמלאה מגשמים כל זמן שהם אשבורן עכשיו כשרה המקוה (ש"ך).
- דעיקר גידול הנהר הוא ממקום מקורו - אע"פ שרואים בעין שרבו הנוטפים על הזוחלין שיש עשר ידות ממה שהיה בתחילה, אפ"ה מותר, שאין לך טפח יורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחיים, נמצא עיקר ריבוי ממקורו (ש"ך).
- במקום שאין מקוה – אבל אם יש מקוה אסור לטובל אם לא בזמן שהנהר קטן מאד (ש"ך).
- (ג) לִאֲרַבְעִים סָאָה שאמרו צריך שלא יהיו שאובים¹⁶⁸⁹ שאם הם שאובים פסולים¹⁶⁹⁰. הגה לַיּוֹאֵס כְּלִי¹⁶⁹¹ המקוה היא שאובין פסול מן התורה וספיקא לחומרא, אבל אם רוב המקוה כשר והמועט הוא שאובין אינו אלא מדרבנן וספיקא לקולא¹⁶⁹²:
- (ד) במקוה שהיא של עובר כוכבים ומקבל ממנו שכר, אין להאמין לעובר כוכבים עליו¹⁶⁹³ אא"כ יש תמיד במקוה כ"א סאה: הגה למאחר לרובו כשר ספיקו לקולא. מ"מ מקוה שהיתה חסרה לפנינו¹⁶⁹⁴ וזא ומלאה מלאה ולא ידענו מי מילא אותה, אי היתה כבר רובה זהכשר, דהיינו שהיו זה כ"א סאין, אזלינן לקולא¹⁶⁹⁵. ואם לא היה רובה זהכשר, דעכשיו איכא ספיקא דאורייתא אי יא לחוש שצובד כוכבים מילאה כדי לרחוץ זה, פסולה. ואם לאו, דודאי ישראל מילא אותה כדי לטובל זה כשרה. מ"ד רוב המצויין אצל מקוה¹⁶⁹⁶, ועושין כדי להכשירה בקיאיין הן, וזודאי זהכשר מילא אותה. וכל שכן אם הישראל לפנינו ואומר שזהכשר מילא אותה דנאמן¹⁶⁹⁷, מאחר שבידו לתקנה, וכהאי גוונא עד אחד נאמן באיסורין כדלעיל סימן קכ"ז, ועיין עוד לקמן סוף הסימן דזין ספק שאובים:
- מקוה – של מי גשמים, אבל מקוה מים חיים הנובעים מן הקרקע אין לחוש לפי המבואר לקמן (סעיף יא וסעיף מ ברמ"א) שאין שאובין פוסלים במעיין (באר היטב).
- ומקבל ממנו שכר – בין כשהעכו"ם מקבל שכר מהטובלים בו ובין כשישראל שכר ממנו את המקוה והישראל מקבל שכר מהטובלים בו (ט"ז וש"ך). אבל באינו מקבל שכר אין לחוש כיון שאין לו הנאה (הגר"א).
- שם - וכן יש לחוש שהחליפו העכו"ם את המים כדי להתרחץ בהם, אבל בסתמא אין לחוש שרוצה להכשיל (ש"ך).

¹⁶⁸⁸ משום מראית עין (מהר"ק שם).

¹⁶⁸⁹ ובזמננו אין להקל להביא מים דרך צנורות העיר כיון שהמים עוברים דרך שעונים, וכן ע"י וסת מים ויש בהם בית קיבול (חזו"א י"ד סי' קכג סק"א). ומחמת הטכניקה נעשים שינויים מידי יום ביומו אין לדמותו למה שהקילו האחרונים (מנחת יצחק ח"ה סי' פב). ומקוה כזה פסול לגמרי ואין לצרפו לשום סניף בעולם (דברי יואל י"ד סי' עה סק"ג).

¹⁶⁹⁰ לטבילת נדה אבל לטבילת עזרא [לבעלי קריין] כשר (ב"י א"ח סוף סי' פח ממשנה דמקואות פ"ח מ"א). ולגבי טבילה לצורך תשובה כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' סד) דמוכח בשל"ה שלא מועיל לזה מים שאובין. ולגבי טבילה בערב שבת לתוספת קדושה י"א שמהני. והפסול היינו מדרבנן ע"י לקמן סעיף נ ובש"ך שם ס"ק קיד. אבל לאחר שמילא מ' סאה מי גשמים יכול להוסיף אפ' כל מימות שבעולם, כדמבואר לקמן סעי' טו.

¹⁶⁹¹ ה"ה רוב מתחילה - לבוש סעיף ג'.

¹⁶⁹² לדברי הרמ"א הספק באופן שהיה ודאי כא סאה מים כשרים מתחילה שאין הפסול אלא מדרבנן, ואין צריך שיהיה רוב של המקוה שלפנינו.

¹⁶⁹³ ה"ה מחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי (שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' ז').

¹⁶⁹⁴ ע' לקמן סעי' סט ומש"כ שם. ובסעי' עד.

¹⁶⁹⁵ ע' לקמן סעיף עד.

¹⁶⁹⁶ דוקא במקום שידוע שאין עושים אלא על פי חכמים (ריב"ש).

¹⁶⁹⁷ כדפסקינן לעיל סי' א סעי' א דבמקום רוב וחזקה אם אפשר לברר צריך לברר (לחם ס"ק לב). ואפילו אינו אומר מעצמו צריך לשאול אותו (גידולי טהרה).

- יש תמיד במקוה כ"א סאה – היינו דווקא שהמקוה עצמה נעולה והמפתח ביד ישראל והגוי יכול להוסיף מים רק דרך הגג¹⁶⁹⁸, שאפ' אם הוסיף מים אינם פוסלים (אפ' מדרבנן) כיון שהומשכו קודם שנכנסו למקוה, כמש"כ השו"ע לקמן סעיף מד. אבל כשמפתח ביד עכו"ם ויכול למלא מים ישר לתוך המקוה חיישינן שמא מילא מים שאובין ופוסלים את המקוה מדרבנן אע"פ שיש בו רוב מים כשרים (ש"ך). וכ"ז לדעת השו"ע (לקמן סעיף מד) דמהני המשכה על הגג שאין השאובין פוסלין את הכשרים, אולם לדעת הרמ"א (סעיף מו) דבעי המשכה דוקא ע"ג קרקע בולעת, צ"ל דהיכא שיש רוב כשרים הוי ספק דרבנן ולקולא¹⁶⁹⁹, וכשאין רוב מים כשרים הוי ספק דאורייתא ולכך מחמירים בספק (שם).
- כ"ש אם ישראל לפנינו ואומר – וכשהישראל אומר שנעשה בכשרות נאמן אפ' כשגוי מסיח לפי תומו שלא נעשה בכשרות (ש"ך).

(ה) מ"כל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילה, מ"הלכך גל שנתלש מהים ובו מ' סאה ונפל על האדם או על הכלים, עלתה להם טבילה. מ"האבל אם הטביל בגל כשהוא באויר¹⁷⁰⁰ קודם שיפול על הארץ, אע"פ שיש בו מ' סאה מ"או שזרק כלים באמצעות הגל שהוא עשוי כפיפה לא עלתה להם טבילה:

- לדעת הסוברים שמעיין מטהר אדם אע"פ שאין בו מ' סאה צ"ל דכיון שנתלש ואינו מחובר למעיין אע"פ שמטהר בזחילין מ"מ צריך מ' סאה¹⁷⁰¹ (ש"ך).
- כשהוא באויר – צריך שיהא דומיא דמעין ומקוה שאין דרך להיות באויר (ט"ז).
- (ו) מ"צריך שלא יהיו מ' סאה של מקוה בתוך הכלי, שאין טבילים בכלים¹⁷⁰²:
- מ' סאה של מקוה – וה"ה למעיין (ט"ז).
- בתוך כלי – היינו שהיה כלי בתלוש, אבל אם היה עץ או אבן שחברו לקרקע ואח"כ חקק בו מקום כדי לקבל מ' סאה כשר למקוה (ש"ך), ונחלקו עליו האחרונים שלא מהני קבעו ולסוף חקקו רק שלא יפסול משום שאובים, אבל לטבול בו לא מהני. מ"מ כתבו להקל בטבילה דרבנן כגון כלי זכוכית, ובעלת כתם, בדיעבד, מ"מ מנהג ישראל להקל בזה (פ"ת).
- (ז) מ"החלוקה כלי גדול כגון חבית גדולה או עריבה גדולה ונקבו ונקב המטהרו וי"א מ"לצעינן נקב כשפופרת הנוד¹⁷⁰³ וכן יט להחמיה, וקבעו בארץ¹⁷⁰⁴ ועשהו מקוה כשר¹⁷⁰⁵. יוכן אם פקק הנקב בסיד ובבנין אינו פוסל, והמים הנקיים בתוכו מקוה כשר. נ"ססתמו בסיד או בגפסית¹⁷⁰⁶, עדיין הוא פוסל את המקוה עד שיקבענו בארץ או יבנה. ואם הוליכו על גבי הארץ ועל גבי הסיד ומירח בטיט מן הצדדין ה"ז כשר: הגה"ה צמותר לעשותו על הגג¹⁷⁰⁷ ובלבד שלא יהיה תוך כלי או אבן אחת שחקקו ולכסוף קבעו, אצל חצור אצנים הרבה לא מקרי כלי¹⁷⁰⁸:

¹⁶⁹⁸ עי' לקמן סעיף טו ברמ"א.

¹⁶⁹⁹ אולם בדעת השו"ע אין לפרש משום ספק דרבנן לקולא שהרי ס"ל שגם בכלו שאוב אין פסולו אלא מדרבנן.

¹⁷⁰⁰ אבל כשהגיע ראשו אחד לארץ טובלים בו אע"פ שלא הגיע כולו לארץ (לבוש).

¹⁷⁰¹ וטעם הדבר, דדין לטהר בזחילין תלוי במין מים של מי מעיין, אולם הכח לטהר בכל שהוא תלוי במעיין עצמו וכיון שנתלש מהמעין אין לו כח מטהר של מעיין (הגר"ח פ"ט ממקואות ה"ו).

¹⁷⁰² ופסול זה אינו רק משום שנעשו המים שאובין בכלי, אלא הוא מדיני טבילה שלא לטבול בכלי כדמבואר בשו"ע לעיל סי' קצח סעי' לא ובהגר"א שם וע' היטב בהגר"א כאן ס"ק לד אם הוא פסול מה"ת או מדרבנן [מלבד הנידון אם כולו שאוב פסול מה"ת].

¹⁷⁰³ ושיעורו יתבאר לקמן סעי' מ. ועי' לקמן סעי' ח' שכל זה רק במי גשמים, אבל במעיין סגי בכ"ש.

¹⁷⁰⁴ דבזה נחשב בנוי בארץ ומתבטל שם כלי ממנו (הגר"א). ודעת הר"ש שסגי בנקב כל שהוא בשוליו [או כשפופרת הנוד בצידו סמוך לשוליו], וא"צ לקובעו בארץ (שם).

¹⁷⁰⁵ ומיירי כשסתם את הנקב בסיד ובנין [שאינו מבטל את הנקב], או שהניחו בארץ כמו שהצריך השו"ע, דאם לא כן המים יוצאים מהכלי והוי זוחילין.

¹⁷⁰⁶ עי' רש"י חולין דף ח ע"א ד"ה גפסית - מין סיד ושורפין אותו כמין סיד. ועי' ערוך שהוא כמין סיד ולבן יותר מסיד.

¹⁷⁰⁷ דכיון שאינו כלי כשר אע"פ שאינו בקרקע אלא במחובר לקרקע (שיירי טהרה להגר"ש קלוגר סי' ו), ולכך נהגו לעשות מקואות בבנין גם בקומה גבוה שאינה בקרקע.

¹⁷⁰⁸ דאין עליו שם כלי אלא דרך בנין שהרי כל אבן שקבע בקרקע נעשית בנין קודם שנעשה כלי. ונקטו הפוסקים שה"ה שיכול לצקת בטון בבת אחת של כל המקוה אע"פ שנעשה כולו בשעה אחת,

- ונקבו – ועי"ז מתבטל שם כלי ממנו ויכול לטבול בו. ואותו נקב צריך לעשותו בשולי הכלי בענין שאינו מקבל מים כלל דאם מקבל מים מתחת לנקב לא בטל שם כלי ממנו (ש"ך).
- נקב המטהרו – ושיעורו כמוציא זית והוא פחות מכשופורת הנוד¹⁷⁰⁹ (ט"ז), ובכלי של עץ, ששיעור טהרתו בכמוציא רימון, עכ"ז סגי בכשופורת הנוד, וצ"ע (רע"א)¹⁷¹⁰.
- שם – מותר להעמיד חבית בתוך נהר ולהטיל בה מים חמים כדי לטבול בחמים, ויעשה בדרך זו, שינקוב נקב אחד כשופורת הנוד אפ' בצידי החבית מלמעלה שיהיה מחובר לנהר, ויעשה עוד נקב בתחתיתו בשיעור כ"ש. ויכול להניח פקק בנקב כשופורת הנוד כדי שלא יצטננו המים שבחבית ובשעת טבילה יסיר את הפקק, אולם יש לחוש שלא יפתחו הנקב בשעת טבילה ונמצא שטבלו בפסול (רע"א בפ"ת).
- שם – אם קבע הכלי בקרקע ואח"כ נקבו, מהני. דמה לי נקבו קודם שקבעו או אח"כ. ונחלקו האחרונים אם יכול אח"כ לסתום הנקב (פ"ת¹⁷¹¹).
- בסיד ובבנין – פי' בצרורות וכיוצא בהן כעין בנין, דאז לא חשיב כלי כלל, ולכן כשרה אפילו לכתחילה (ט"ז). וגדר הדבר, דתרתו בעינין, שיהיה נקב המטהרו, ועוד צריך שיקבע בארץ או שיהיה הוכחה שהוא דבר של בנין ואינו כלי [שסותמו בסיד וצרורות] (ש"ך).
- בסיד או בגפסים – כלומר בסיד לבד או גפסים שהוא מין ממני הסיד, כיון שאינו דרך בנין בלא אבנים או צרורות עדיין שם כלי עליו (ש"ך).
- הוליכו ע"ג ארץ – שע"י הגרירה נדבק שם מן הקרקע (ט"ז). וכשמירח אח"כ סביבות הנקב הוי במקום סיד שטחין בבנין, ומה שנדבק בו ע"י גרירה הוי כצרורות, חשיב בנין בקרקע (ש"ך).
- (ח) נ"מעייין שמקלה לתוך כלי פסול לטבול בין במים שבתוך הכלי בין לאחר שיצאו מהכלי, ואם המעייין מקלה על שפת הכלי ולתוכו, תוך הכלי אסור לטבול¹⁷¹², וחוצה לו מותר, אפילו אם המים שבתוכו מרובין¹⁷¹³.
- במים שבתוך הכלי – גזירה שלא יבא לטבול בכלי שאינו מחובר למעייין (ט"ז).
- בין לאחר שיצאו מהכלי - שנעשו שאובין ונפסלו (ש"ך), וצ"ל דמיירי שהניח הכלי מדעת דאל"כ אינם נעשים שאובין (כדמבואר לקמן סעיף מא) (ט"ז).
- שם - אולם אם יש מעייין שאין בו מ' סאה והשלימו בו מ' סאה ע"י מים שצפו ע"ג כלי יש להקל (פ"ת).
- לתוך כלי – ואם הוא נקוב בשוליו כשופורת הנוד אין פוסל את המים (ט"ז), ומותר אף לטבול בתוכו (ש"ך).
- על שפת הכלי – אין המים נעשים שאובין וממילא מטהרים את המים שבכלי מפסול שאיבה. ולכך המים שיצאו מן הכלי כשרים. מ"מ בכלי אין לטבול (ט"ז).
- תוך הכלי אסור לטבול בו – קשה למה לא מהני ההשקה למעייין לטבול בו כשם שמהני לטהר המים היוצאים ממנו. י"א דמיירי בכלי קבוע ובזה גזרו שלא לטבול בו שמא יקבע כלי סמוך

[ואע"פ שמניח בהם ברזל שיכול כל המקוה להנטל בבת אחת] אין זה כלי אלא דרך בנין. וכן נהגו (מקור). בשו"ת אגרות משה (ח"ב סי' צה) דייק דדוקא חיבור הרבה אבנים שרי אבל לעשות כותל שלם מאבן אחת או טבלה אחת אסור.

¹⁷⁰⁹ הקשה הש"ך דלקמן בסעי' מ משמע בשו"ע דסגי בנקב כל שהוא לבטל שם כלי. ותי' דבשו"ע שם סיים שאין להקל לכתחילה לעשות מקוה ע"י נקב שאינו מטהרו מטומאה. ובפ"ת הביא שתירצו האחרונים דלקמן הנידון שלא יפסלו המים בשאובין ולזה סגי בנקב כל שהוא אולם כאן הנידון לטבול בתוכו ובזה החמיר השו"ע שצריך נקב כשופורת הנוד (ובפרט שדעת השו"ע דכולו שאוב דרבנן).

¹⁷¹⁰ ועי' בגדולי טהרה גבא ס"ק טז, ובלחם ס"ק מא, שכתבו שצריך לנקבו כמוציא רמון. ¹⁷¹¹ ובעיקר דין זה יש שכתבו (באר יעקב שבפ"ת ס"ק יב) לחוש לדעת הפרישה שלא מהני קבעו ואח"כ נקבו, ולכך במקום שאין הפסד כ"כ צריך לתולשו מן הקרקע ולנקבו ואח"כ לקובעו בארץ, אולם רעק"א (בפ"ת שם) הקיל לנקבו בעודו מחובר אבל אסר לסתום הנקב עי"ש.

¹⁷¹² עי' לקמן סעיף כ'. ¹⁷¹³ עי' ש"ך סקל"ג דהיינו דווקא שהמים שבכלי באו מהמעייין.

למעין באופן שלא יהיה לו חיבור. וי"א דמיירי בכלי שעומד בצד המעין ובה חששו שיניח כלי באופן שלא יהיה מחובר ורק בכלי שמוקף במים מכל צד במים לא גזרו¹⁷¹⁴ (ט"ז).
 (ט) נ"כלי טמא¹⁷¹⁵ שנתן בתוכו כלים אחרים והטביל הכל, עלתה להם טבילה¹⁷¹⁶, אף על פי שפי הכלי צר ביותר, שהרי המים נכנסים לו, ומתוך שעלתה טבילה לכלי הגדול עלתה טבילה לכלים שבתוכו. ואם הטהו על צדו והטביל לא עלתה להם טבילה עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנוד. וכן אם היה הכלי טהור¹⁷¹⁷ ונתן לתוכו כלים¹⁷¹⁸ טמאים והטבילן, לא עלתה להם טבילה עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנוד: הגה ומותר לטבול כלים בסל או צק, לכיון לאינו מחזיק מים עדיף טפי מניקב כשפופרת הנוד:

- ואם הטהו – דאם הכלי עומד ישר ומים צפין על גביו נחשב חיבור אע"פ שאין בפיו כשפופרת הנוד, אבל אם מוטה על צדו אז צריך שיהיה בפיו כשפופרת הנוד כדי להחשיב המים שבתוכו מחוברים עם מי המקוה (ט"ז). וי"א דכשמניח הכלי מן הצד אז המים שעל גבי הכלים אינם מחוברים עם מי המקוה¹⁷¹⁹ ולכך בעי שפופרת הנוד שאז נחשב הכל מחובר (ש"ך).
- יהיה (י) נ"מעין שהמשיכו לבריכת מים שהם נקוים ועומדים, יש לה דין מעין¹⁷²⁰. ואם הפסיק ראש הקילוח חזר להיות לה דין מקוה. ואם חזר והמשיך קילוח המעין לתוכה חזרה לדין מעין:
- לבריכת מים – המלאה במי גשמים (ט"ז). וי"מ דמיירי בבריכה ריקנית, ונפק"מ כשהפסיק ראש המעין ממים שבבריכה הריקנית אם בטל ממנו שם מעין (ש"ך).
- יש לה דין מעין – לטהר בזוחלין וכלים טמאים¹⁷²¹ בכל שהוא (ש"ך).
- שם – קשה דלעיל סעיף ב פסק השו"ע דאם רבו מי גשמים על מי מעין אינו מטהר בזוחלין. מעין הזוחל שהוסיפו עליו מים שאובים דינו כמעין לטהר בזוחלין, אבל מעין העומד שהוסיפו מים שאובים ומכוחם זוחל, אינו כמעין אלא כמקוה לטהר כאשר אינם זוחלין וכך מיירי לעיל סעיף ב (ט"ז)¹⁷²².
- הפסיק ראש הקילוח – י"א דדוקא אם נחו המים במקוה ונעשו אשבורן אז אינם מטהרים רק כמקוה באשבורן, אבל אם לא נחו מזחילתן אע"פ שהפסיקן מהמעין דין מעין עליהם כיון שלא פסק חיותן ועדיין הם זוחלים. וראה מדפסקינן לעיל סעיף ה דגל שנתלש מטהר בזוחלין. ואז לדעתו צ"ל דכאן מיירי בבריכה מליאה מים לכך בטל מהם דין מעין אבל אם יבואו לבריכה ריקנית ישאר דין מעין עליהם. אבל י"א דבכל ענין דין מי מקוה עליהם (ש"ך).
- דין מקוה – ואינה מטהרת אלא במ' סאה ובאשבורן (ש"ך). ומה שפוסלים לעיל סעיף ב כשרבו מי גשמים על מי מעין היינו שאינם מטהרין בזוחלין (ש"ך).
- חזרה לדין מעין – אבל אין דינו כמעין לכל דבר, דלגבי זבין ומצורעים לא חשיב מים חיים כבתחילה (ט"ז).

¹⁷¹⁴ ועי' עוד בט"ז סי' קצח ס"ק לא, ונפק"מ בין התי' בכלי שאינו קבוע ועומד בתוך המעין או המקוה אם גזרו בו. ולפ"ז יש לדון במקוה כלים שמניחים שם כלי קבוע כדי שלא יפלו כלים קטנים שמטבילים במקוה, דלכאורה אין לטבול בתוכו אע"פ שנקוב כשפופרת הנוד. אולם באשכול מקואות סי' נד כתב שלא גזרו רק לטבילת אדם (ולא לטבילת כלים).
¹⁷¹⁵ כלי טמא – ה"ה בכלים הנקחים מן העכו"ם אם החיצון צריך טבילה יוכל להטביל בתוכו כלים אחרים הצריכים טבילה אע"פ שאין בפיו כשפופרת הנוד (לחם ושמלה).
¹⁷¹⁶ עלתה להם טבילה – וצריך שיהיה הכלי הפנימי רפוי ולכך לא יתחוב סכין בתוך כלי ויטביל אותו, וכן אם הכלי הפנימי כבד (רמ"א סי' רב ס"ו). וקשה למה אין כאן את הגזירה דלעיל (סי' קצח סעי' לא) שאין טובלין ע"ג כלים וכל דבר המקבל טומאה. י"א כיון שמביא את הכלי החיצון למקוה לא גזרו (בית מאיר שם). וי"א שלא גזרו רק בטבילת אדם ולא בטבילת כלים (שבט הלוי ח"ט סי' קפט).
¹⁷¹⁷ ונפק"מ במטביל כלי הנקח מן העכו"ם בתוך כלי שאינו חייב טבילה. וה"ה אם הפנימי צריך טבילה מה"ת והחיצון צריך טבילה רק מדרבנן (דעת תורה).
¹⁷¹⁸ כלים – וה"ה אדם, ודוקא באופן שאין השק מקבל טומאה ולא יהיה בו חציצה מחמת כובד האדם (בדי השולחן סי' קצח סעי' כח).

¹⁷¹⁹ אבל המים שכנגד פתח הכלי נחשבים מחוברים דהוו כמים צפין ע"ג.
¹⁷²⁰ עי' ש"ך סקל"ב שהיינו דווקא שלא רבו הנוטפים על הזוחלים.
¹⁷²¹ אבל כלים הנקחים מהעכו"ם צריך מ' סאה, ע' לקמן סימן רכ.
¹⁷²² י"מ דשם נתערבו המי גשמים במי המעין עצמו משא"כ כאן המעין עומד בפני עצמו (פרישה).
 וי"מ דשם אינו פוסל אלא משום מראית עין (ב"י בשיטת הרמב"ם).

(יא) מקוה מים שאובים שהמשיכו עליו מי מעיין, אפילו מי המעיין מועטים, המועטים של מעיין מטהרין את השאובים המרובין, בין קדמו מי מעיין לשאובים בין קדמו שאובים למעיין: הגה כמו שיתבאר למטה. ומכל מקום אין לטבול בו רק באשצרון ללא עדיף מנהרות שרבו הנוטפים על הזוחלין¹⁷²³:

• ומ"מ אין לטבול רק באשבורן - כיון שרבו המי גשמים בבריכה אינם מטהרים בזוחלין ובזה חלוק מההיא דסעיף י (ש"ך). וי"א דהכא מייירי במעיין שהיה עומד ללא זחילה ולכך אינו נותן דין במים השאובין לטהר בזוחלין (ט"ז)¹⁷²⁴.

(יב) ¹⁷²⁵מעיין שהעבירו לה על גבי אחורי כלים והמשיכו למקום אחר חזר להיות לו דין מקוה, ובלבד שלא יטבול¹⁷²⁵ על אחורי כלים¹⁷²⁶ ממש¹⁷²⁷:

• על גבי אחורי כלים – היינו דווקא שעבר כל המעיין על אחורי הכלים, אבל מקצת לא עבר על הכלים יש לו דין מעיין גמור (ט"ז, ש"ך).

• דין מקוה – הטעם, דכיון שאין לטבול על אחורי הכלי נידון כנפסק המעיין ואין דינו לטהר בזוחלין (ט"ז וש"ך)¹⁷²⁸.

• שלא יטבול – ואם עברה וטבלה לא עלתה לה טבילה, ודוקא בכלים המקבלים טומאה אבל בכלי חרס שאין מטמאין מגבן וכן פשוטי כלי עץ אע"פ שאסור לטבול לכתחילה מ"מ בדיעבד עלתה להם טבילה (ש"ך)¹⁷²⁹.

(יג) ¹⁷³⁰מעיין שיוורד מההר טיפין טיפין בהפסק¹⁷³⁰ יש לו דין מקוה אא"כ יורד בקילוח בלא הפסק¹⁷³¹:

(יד) ¹⁷³²נוטפין שעשאן זוחלין, כגון שסמך למקום המנטף טבלא של חרס חלקה והרי המים זוחלים ויורדים עליה הרי הם כשרים, וכל דבר שמקבל טומאה ואפילו מדברי סופרים אין מזוחלין בו, ¹⁷³³זוחלין שקלחן בעלי אגוז כשרים¹⁷³²:

• למקום המנטף – שהמקום המנטף הוא מעיין כמו שהזכיר בסעיף שקודם לזה, וכאן אמר שרוצה לעשותו זוחל ומזחילו ע"ג טבלה ומהני להחשיבו כזוחל ויורד בקילוח (ט"ז וש"ך).

• בעלי אגוז – הירוקים (ט"ז), שאינו כלי לענין טומאה (ט"ז וש"ך).

(טו) ¹⁷³⁴מקוה שיש בו ארבעים סאה¹⁷³³ ומעין כל שהוא¹⁷³⁴ יכול¹⁷³⁵ לשאוב כל מה שירצה ליתן לתוכה והם כשרים, אע"פ שהם רבים על המים שהיו בתוכה תחלה. ואין חילוק בין קדם המעין לשאובין או לא כמו שנתבאר וע"ל סעיף מ' ד"ש חולקין. אבל כל זמן שאין במקוה מ' סאה אפילו

¹⁷²³ וגרע יותר דאין לומר בזה מכיפיה מתבריק (הגר"א).

¹⁷²⁴ וע"ע בט"ז סק"ג.

¹⁷²⁵ בין אדם ובין כלים (ב"ח בשם הראשונים). וקשה מאי שנא מסעיף ט דשרי להטביל כלי בתוך כלי (שבט הלוי ח"ט סי' קכ).

¹⁷²⁶ על אחורי כלים - י"מ גזירה אטו תוך הכלי (ר"ש פ"ה מ"ב). וי"מ משום גזירת מרחצאות, שבמרחץ טובלים בכלי (ראב"ד בעה"נ טבילה ס"א).

¹⁷²⁷ לאו דוקא כשנוגע בגב הכלי אלא כל המים שכנגד גב הכלי אין לטבול שם (בדי השולחן במילואים לסי' קצח).

¹⁷²⁸ וי"מ דגזרו אטו מים שעברו בתוך הכלי והושקו למעיין (ב"י סי' קצח סעי' לא).

וצ"ב דהט"ז לעיל סעי' י פירש דמייירי בבריכה מלאה מי גשמים, משמע דאם היתה ריקנית אע"פ שנפסק המעיין ממקורו מטהר בזוחלין. וצ"ע.

¹⁷²⁹ ויש מחמירים בכלי חרס אף בדיעבד לטעם המפרשים דגזרו שמא יטבול בתוכו (ב"י).

¹⁷³⁰ זה כפירוש הרמב"ם ומסקנת הרא"ש סי' יא. ובסעי' מח הביא פירוש הרא"ש במתני'. ובסעי' נ הביא פי' הר"ש במתני'. וקשה דאם נפרש כוונת המשנה כבסעיף מח, או נ, אין ראייה לפסול מעיין שיוורד טיפין טיפין. וצ"ע.

¹⁷³¹ כיון שהופסק חיבורו למעיין קודם שהגיע לארץ גרע ממעיין שהפסיקו גם לדעת הסוברים בסעי' י שלא בטל שם מעיין ממנו (מהר"ק סי' קטו).

¹⁷³² משום מזחיל בדבר שאינו מקבל טומאה, ואינו כלי לפסול משום שאובין (מחצית השקל).

¹⁷³³ אפ' הם מים רדודים שאין יכול לטבול בהם (רשב"א). ויש חולקים (רא"ה).

¹⁷³⁴ וי"א דבעי רביעית (שו"ת הרא"ש כלל לא ס"ד).

¹⁷³⁵ אפילו לכתחילה מרדכי שבועות סי' תשמ"ו, ושו"ת הרא"ש כלל ל' סי' ג.

אם אינו חסר אלא כל שהוא, ס"אם נפלו לתוכו ג' לוגים מים שאובים פסולוהו¹⁷³⁶, לא שנא שאבן בכלי¹⁷³⁷, ס"בלא שנא סוחט כסותו והגביהו המים שבה נופלין ממקומות הרבה. פ"יוכן המערה מהצרצור ומטיל ממקומות הרבה לתוכו או שזרקם בחפניו, ואפילו נפלו בו פ"דמשני כלים או משלשה מזה מעט ומזה מעט מצטרפין. פ"במה דברים אמורים, שמתחיל מכלי הב' עד שלא פסק מהכלי ראשון, אבל אם פסק הראשון קודם שהתחיל השני אין מצטרפין. ואם התחיל הב' עד שלא פסק (הראשון) דוקא משלשה כלים¹⁷³⁸, אבל מד' אין מצטרפין. בד"א שמארבעה אין מצטרפין שלא היה דעתו מתחלה, היה דעתו ליתן כל השלשה לוגין אפילו אם לא נתן אלא מעט מעט מכמה כלים עד שהשלים לג' לוגין פסול: הגה פ"ואס העביר ג' לוגין זילוי ע"ג קרקע או שנתזו מרגלי בהמה כשר. וי"א¹⁷³⁹ דרגלי בהמה כדון רגל אדם, ובצנייהו אינו כשר אלא בהעביר על גב קרקע דהוי כהמשכה אצל לא צנתזו, ועיין לקמן צסימן זה סעיף ל"ט:

- והם כשרים – לטהר באשבורן אבל אינו מטהר בזוחלין כיון שרבו השאובין (ש"ך). ועוד כיון שמתחילה היה המעיין עומד (ט"ז).
- שם – אם לאחר ששפך מים שאובים לתוך המעיין הלכו לבור ריק, ויש מתירים לטבול בו, וטוב להחמיר¹⁷³⁹ (ש"ך). אבל להשלים שיעור מ' סאה מהני (ש"ך). אנמם אין לטהר מים שאובין ע"י מים אלו שנפלו למעיין (פ"ת).
- דיש חולקין – שכל שאין במעיין מ' סאה פוסל בג' לוגין שאובין (ש"ך).
- סוחט כסותו – אפילו שלא במתכוון לסחוט, פסול משום תפיסת יד אדם כדלקמן סעיף לט (ט"ז וש"ך).
- והגביהו והמים שבה נופלים¹⁷⁴⁰ – וע"י שהגביה הכסות נחסר המקוה ממ' סאה שבו, וכשהגביה הכסות נעשו המים שבלועים בה שאובין וכשחזרו למקוה שאין בו מ' סאה פוסלים בג' לוגין שאובין¹⁷⁴¹ (ש"ך), או משום ג' לוגין שנפסלו משום תפיסת יד אדם (ט"ז ש"ך).
- משני כלים – כלי אחד שיש לו ב' וג' פיות חשיב כלי אחד (פ"ת).
- מזה מעט – היינו דווקא לוג מכל כלי, אבל פחות מזה אינו פוסל, ולכך מד' כלים אינו פוסל (ש"ך).
- שמתחיל מכלי הב' וכו' – י"א דאין פוסלים אלא ג' לוגין שנפלו כאחד, וי"א דאם לא נפלו יחד לוג הראשון מתבטל בכשרים וממילא אין כאן ג' לוגין, ונפק"מ שלטעם הלבוש אם קדמו השאובין בכריכה ריקנית יפסלו גם כשנפלו שם ביותר מג' כלים (פ"ת)¹⁷⁴².
- מתחילה היה דעתו – להרבות במי המקוה (ש"ך)¹⁷⁴³.
- ע"ג קרקע – ולא הגביה המים מעל הקרקע אלא המשיכם ע"ג קרקע עד המקוה (ש"ך).
- שנתזו ברגלי בהמה כשר – אע"פ שלא הלכו ע"ג קרקע, שאין פסול תפיסת יד אדם במעשה בהמה כדלקמן סעיף לט. וי"א דאף בג' לוגין מיירי שהומשו ולא נתזו לבור הטבילה (ט"ז).

¹⁷³⁶ אע"פ שקדמו הכשרים אין אומרים ביטול ברוב כל שאין מ' סאה כשרים. ובנפלו כאחת יש מכשירים (הגר"א פ"ג מ"א), ויש פוסלים (מב"ט, חז"א). וזה פסול מדרבנן (הסכמת הראשונים). ובנפלו ג' לוגין מתחילה י"א שפסול מדאורייתא (תוס' ב"ב סו ב).

¹⁷³⁷ וה"ה פסול תפיסת יד אדם כדמבואר בסוחט כסותו. והוייתו שלא בטהרה (חז"א ס"ח סק"ב).
¹⁷³⁸ משום דמטי לוג לכל כלי, א"נ דנפל לוג מכל כלי אבל ביותר משלשה דלא מטי לוג לכל כלי לא מצטרפי ובטלי (ב"י בשם רש"י בתמורה יב ב, וראב"ד).

¹⁷³⁹ וטעם המחמירים נתבאר בש"ך ס"ק קיב דלא מהני השקה לשאובין אלא רק כשהם מחוברים לכשרים (פ"ת).

¹⁷⁴⁰ ובזה א"צ סוחט כסותו. וצ"ל או הגביהו מן המים. וכשסוחט כסותו בידים פסול אפ' לא הגביה הכסות מן המים (לבוש).

¹⁷⁴¹ ואע"פ שכסות היא כלי מלא נקבים שאין מחזיק מים מ"מ נחשבים המים שבלועים בה שאובין. וע' בקה"י טהרות סי' מט בביאור הדבר.

¹⁷⁴² ואפ' שופך מאותו כלי בכמה שפיכות מצטרף ובלבד שלא יהיה הפסק (ב"י). ודוקא שהיו בו המים ששפך מתחילה קודם ששפך (ב"י בסעי' מ).

¹⁷⁴³ ומצינו בזה ג' אופנים: י"מ שהיה בדעתו להוסיף ג' לוגין שאובין (פרי דעה לש"ך ס"ק מט). וי"מ שסגי בכונתו להוסיף מים במקוה כדי שלא יחסרו מחמת הטובלים בו (רע"ב). וי"מ שנתכוון להרבות בכלים דהיינו לשפוך מכמה כלים ובזה מצטרפים אפ' מכמה כלים (ב"ח). ונפק"מ בנתכוון להרבות מי המקוה ולא נתכוון לג' לוגין. וכן אם צריך כוונה לשפוך מכמה כלים (פרי דעה שם).

(מז) ס'הספוג שבלועין בו ג' לוגין וכשנפל למקוה¹⁷⁴⁴ נתערבו המים הבלועים עם מי המקוה, וכן דלי שפיו צר¹⁷⁴⁵ ובו ג' לוגין מים שאובין ונפל למקוה, ולא יצאו כל המים שבתוכו¹⁷⁴⁶ אלא נתערבו עם מי המקוה, לא פסלוהו שלא אמרו אלא שלשה לוגין שנפלו ונתערבו כולם עם מי המקוה¹⁷⁴⁷.

(יז) ס'מים שאובים שהיו בצד המקוה אע"פ שהמים נוגעים במי המקוה לא פסלוהו:

- בצד המקוה¹⁷⁴⁸ – אבל באמצע פוסלו (ש"ך)¹⁷⁴⁹.
- (יח) עשתי בריכות זו למעלה מזו וכותל ביניהן, ואחת מהן מלאה מים כשרים וחבירתה מלאה שאובין ונקב ביניהם, אם יש כנגד הנקב¹⁷⁵⁰ שלשה לוגין מים שאובין נפסלה¹⁷⁵¹. כמה יהא בנקב ויהיה בו שלשה לוגין, א' משלש מאות ועשרים לבריכה:
- מלאה מים כשרים – היינו פחות ממ' סאה, שאם יש בו מ' סאה כל השאובים שבעולם לא יפסלוהו (ש"ך).
- נפסלה – לא משנה אם העליונה שאובים או התחתונה (ט"ז).
- כמה יהא – אם יש בו מ' סאה, ואם זה כ' סאה או א' ממאה וששים לבריכה (ש"ך).
- (יט) ע"ב מקואות שאין בשום אחת מהן מ' סאה ונפל לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו ב' המקואות הרי אלו כשרים¹⁷⁵², מפני שלא נקרא על א' מהם שם פיסול. אבל מקוה שאין בה מ' סאה שנפלו לתוכה ג' לוגין מים שאובין ואח"כ נחלק לשנים, וריבה מים כשרים על כל אחת מהם הרי אלו פסולין:
- הרי אלו פסולים – כיון שנפסלו המים שבמקוה בשאובין חשיב כל מימיו שאובין (ט"ז).
- (כ) ע"בבור שהוא מלא מים שאובים, והאמה נכנסת לו ויוצאת ממנו¹⁷⁵³, לעולם הוא בפיסולו עד שיתחשב¹⁷⁵⁴ שלא נשארו מהשאובים שהיו בבור שלשה לוגין:
- והאמה – של מי גשמים שאם הוא של מעיין היה מטהר את הכל בהשקה (ט"ז, וש"ך), וכן אם יש באמה מ' סאה מטהר בהשקה (ש"ך).

¹⁷⁴⁴ שאין בו מ' סאה.

¹⁷⁴⁵ היינו כשפורת הנוד (הלכתא גבירתא פ"ו מ"ד), ו"א שאין בו שיעור ובלבד שלא יהיה רחב כקערה שבנפילתו א"א שלא יפלו ממנו המים למקוה (משנה אחרונה. חז"א).

¹⁷⁴⁶ היינו שלא יצאו ג' לוגין, וכל שבלוע בתוכו יותר מג' לוגין יש לחוש (לחם ושמלה).

¹⁷⁴⁷ שכן תקנו חז"ל שג' לוגין פוסלים רק במקום שנפלו להדיא.

¹⁷⁴⁸ ז"ל הרמב"ם: מים שאובין שהיו בצד המקוה אף ע"פ שהמים נוגעין במי המקוה לא פסלוהו מפני שהן כמקוה סמוך למקוה היו השאובין באמצע פוסלין את המקוה, ע"כ, דהיינו כאשר הוא באמצע אז נחשב כאילו נשפך לתוך המקוה, וז"ל בפיה"מ: באמצע פוסל שהרי מים שאובים מצויים בתוך המקוה.

¹⁷⁴⁹ דהיינו שהיו ג' לוגין בתחתית המקוה, [דוקא בבנין המקוה [וכן אביק שבמקוה] אבל בכלי תלוש שמונח במקוה אינו פוסל (חז"א י"ד קלא סק"ד)] נחשבים מעורבים עם מי המקוה שבאים עליהם (גדולי טהרה, ובוועז. חז"א). ובזה א"צ שיהיו ג' לוגין כנגד הנקב, דדוקא בנקב מן הצד איתא בסעי' יח שפוסל רק אם יש ג' לוגין כנגד הנקב.

ואם המים מתערבים על פני הכותל המפסיק ביניהם אפ' ברום קליפת השום חשיבי מעורבים ופסול (חז"א סי' ג סק"ה).

¹⁷⁵⁰ היינו עד הדופן השני (רא"ש בפיה"מ), ו"א שבנקב עצמו יש בו להכיל בנקב ג' לוגין (רע"ב). ועי' גדולי טהרה (גבא סק"ט) וחז"א שם שדן יש שיעור לנקב כשפורת הנוד או לא.

¹⁷⁵¹ מפני שהנקב כאילו הוא באמצע העליונה ואינו מצדה - לשון הרמב"ם.

¹⁷⁵² ואפ' אין בשניהם יחד מ' סאה כיון שנתבטלו השאובין בכשרים כשלא היה בהם ג' לוגין (רש"ש פ"ג מ"א). או דחשיב כנפלו מב' כלים והפסיק הראשון קודם שנשפך מהשני (לחם ושמלה ס"ק מח). ו"א דדוקא אם כשנצטרפו יש מ' סאה כשרים מהני (הגר"א בא"ר. אבני נזר רפז ג).

¹⁷⁵³ דוקא בכה"ג שהמים הכשרים מוציאים את השאובין, ו"א שלא מהני שיוציא השאובין בכלי (דרכ"ת בדעת רבותיו של האגודה שבש"ך ס"ק נז. ובגידולי טהרה).

¹⁷⁵⁴ קשה הרי כל מים כשרים שנכנסו לבור נפסלו מחמת השאובין שנמצאים בבור. ות' האחרונים דכיון שעוסק בהחלפת השאובין לא גזרו חכמים (ש"ת בית שלמה י"ד סי' מו. ובחז"א תי' ה סק"ב, וע' היטב בש"ך). ועדיין צ"ע לדעת הסוברים ששאובין בתחילה פסולים מה"ת. וצ"ל דמיירי במי מעיין שאין בהם מ' סאה ולכך לא מטהרים את השאובין בהשקה ומ"מ אינם נפסלים בשאובין (ע' בית שלמה שם).

• עד שיתחשב – דהיינו שהמים היוצאים הם מהשאובים והאמה יחד ומחשבים לפי חשבון השאובין והכשרים היוצאים מחצה על מחצה או שלשה חלקים שאובין וחלק אחד כשרים שהרי מים הצפים ממהרים לצאת יותר ממים השוכנים למטה¹⁷⁵⁵, ולא דנים שיצאו רק מהשאובים כדלקמן סעיף כב כיון שמיידי במקוה שכולו שאוב (ט"ז וש"ך).

(כא) "מקוה שנפל לתוכו מים שאובים ונפסל, ואחר כך ריבה עליו מים כשרים עד שנמצאו הכשרים מ' סאה, הרי הוא בפיסולו עד שיצאו כל המים שהיו בתוכו, ויפחתו השאובים פחות מג' לוגין. וכן אם עשה מקוה שיש בו ארבעים סאה מים כשרים ועירבו עם המקוה הזה הפסול¹⁷⁵⁶, טהרו אלו את אלו. וה"ה נמעין כל שהוא שהמקוה אל השאובים נטהרו כמו שנתבאר לעיל¹⁷⁵⁷:"

• שיצאו כל המים – היינו כבסעיף כב שיצאו מלואו ועוד (ט"ז וש"ך¹⁷⁵⁸). וי"א דמשערים לפי חשבון שלא ישארו שאובין כבסעיף כ (ט"ז).

(כב) "היה המקוה חסר ג' לוגין¹⁷⁵⁹, ונפלו לו ג' לוגין מים שאובים, לעולם הוא בפיסולו עד שירבו עליו מי גשמים, או שישטפו עליו מים כשרים עד כדי שנשער שנפלו עליו כמלואן הראשון ועוד¹⁷⁶⁰, שהמים הבאים עליו דוחין את המים שבתוכו ומוציאין אותן. "היה המקוה פחות ואפילו קורטוב ונפלו עליו מים שאובין פחות מג' לוגין והשלימוהו, לא פסלוהו ולא הכשירוהו. כיצד הרי הרי הוא בפיסולו עד שירדו עליו מי גשמים או שישטפו כשיעור המים שהיה חסר. נפלו עליו מי גשמים כשיעורן, הרי זה כשר. היה חסר אפילו קורטוב, ונפלו לתוכו שלשה לוגין מים פסלוהו. והרי הוא בפיסולו עד שיצא ממנו מילואו ועוד. הגה "ודוקא בג' שאובין מכשרין זכהאי גוונא, אבל אם היתה כולה שאובה אפילו נתן עליה עד שיצאו כדי מילואה ועוד לא מהני, אלא מחשצין המים היולאין לפי ערך הכשרים והפסולים:"

• כמלואן הראשון ועוד – מיידי במקוה שאינה מחזקת רק מ סאה דאם מחזקת יותר אפשר שנשארו שם מהמים שנפסלו¹⁷⁶¹ (ש"ך). יהיה

• שם - ולא סגי למעט מג' לוגין עצמם שהרי כבר פסלו את המקוה (ש"ך).

• היה המקוה וכו' – כיון שהם פחות מג' לוגין אינם פוסלים ומ"מ אינם מצטרפים להשלים מ' סאה, אמנם כשיבואו מי גשמים וישלימו מ' סאה, יהיה מקוה כשר (ש"ך).

(כג) "אין ג' לוגין פוסלין¹⁷⁶² אלא אם כן יהיו של מים ומראהן מראה מים, לפיכך ג' לוגין מים שנפל לתוכן יין¹⁷⁶³, והרי מראהן מראה יין¹⁷⁶⁴, שנפלו למקוה לא פסלוהו¹⁷⁶⁵. וכן שלש לוגין חסרים כל שהוא שנפל לתוכן מעט חלב והשלימוהו לג' לוגין ונפלו למקוה חסר לא פסלוהו:

¹⁷⁵⁵ ואע"פ שאין החשבון אמת מ"מ כך תקנו חכמים (חז"א תי' ה סק"ד).

¹⁷⁵⁶ מיידי במקוה כשר העומד בצד מקוה פסול והוציא המחיצה שביניהם או נקב בה נקב, אולם אם מקוה הכשרה למעלה ממקוה הפסולה נחלקו הפוסקים, הכס"מ פ"ה ה"ו כתב בשיטת הרמב"ם דפסול. והגר"א ס"ק קב כתב בשם הר"ש שכשר.

¹⁷⁵⁷ צ"ע אם אלו דברי הרמ"א דבסעיף טו ובסעיף מ הביא דעת הסוברים שמעין כל שהוא אינו מטהר שאובין. ואיך סתם כאן דמעין כל שהו מטהר שאובין.
¹⁷⁵⁸ וכן הוא בלבוש.

¹⁷⁵⁹ לאו דוקא ואפ' חסר כל שהוא נפסל בג' לוגין שאובין כדמבואר בסעי' טו.

¹⁷⁶⁰ פירוש, כשיעור מים שהיו בו תחילה, וא"צ לשער לפי חשבון (באר הגולה). ואע"פ שלא יצאו כל המים שנפסלו ע"י הג' לוגין השאובין. כיון שפסולן רק מדרבנן הקילו בו (מהר"ח פ"ה מ"א. חז"א ב סק"ח). ואופן החישוב בזה ע' בש"ך ס"ק נו.

¹⁷⁶¹ הלכך צריך שיהיה במים הבאים יותר מהמים שהיו מתחילה.

¹⁷⁶² ע' במכות ד ע"א דמספקא ליה לר"פ אי איירי בג' לוגין או בפחות מג' לוגין. מ"מ מסקנת הפוסקים דאפ' ג' לוגין שנשתנו מראהן אינם פוסלים.

¹⁷⁶³ בשו"ת האלף לך שלמה סי' רלז הקיל לשפוך בארשט. עוד הקיל לשפוך יין לבן שבישלוהו בצבע וקלט את הצבע ועי"ז נשתנו מראה המים.

¹⁷⁶⁴ ושיעור מראה יין בשו"ת שם אריה סי' עב, ובדרכי תשובה ס"ק קו ובמשנה אחרונה פ"ז מ"ה כתבו דסגי שנשתנו מראה מים. אולם בגולות עליות שם, ובדרכי תשובה בשם כמה פוסקים כתבו דבעי שישתנה למראה יין דוקא.

¹⁷⁶⁵ יש להסתפק לשיטת ר"ת דג' לוגין בתחילה פוסלין מה"ת אי מהני שנשתנו מראהן שלא יפסלו (חז"א תי' ס"ה ס"ק יג. ודע"ת ד"ה והנה).

- מראה יין – היינו יין אדום שמשנה את מראה המים (ט"ז).
  - שנפלו למקוה – ודוקא שלא שינו מראה המקוה, דאם שינו מראיו פסלוהו. דאפ' מ' סאה נפסלים בשינוי מראה כדלקמן סעיף כה, כו (ש"ך).
  - מעט חלב – שלא משנה מראה המים (ט"ז).
  - (כד) ע"מי כבשים ומי שלקות ותמד שלא החמיץ וכן מי צבע פוסלין המקוה בג' לוגין. אבל כל שאר המשקין ומי פירות ומוריים ותמד משהחמיץ¹⁷⁶⁶ אין פוסלין מקוה החסר בג' לוגין. וגם אין משלימין אותו להכשירו. שאם היה בו ל"ט סאין, ונפל לתוכו סאה אחת מאלו, אין משלימין אותו. אבל אם יש בו מ' סאה ונפל לתוכו סאה אחת מאלו, ונטל מתוכו סאה אחרת כשר, אפילו עשה כן עד י"ט פעמים¹⁷⁶⁷. אבל במים שאובים שנפלו סאה למ' סאה כשרים ונטל מתוכו סאה אחרת ונפל לתוכו סאה מים כשרים אפילו עשה כן עד עולם כשר:
  - מי כבשים – דכולו מים בעלמא (ט"ז).
  - וכן מי צבע – שהם רק מים ששרו בהם סמנים (ט"ז). וכן השכר¹⁷⁶⁸ (ש"ך).
  - ל"ט סאין – ה"ה אם חסר רק קורטוב, וכאן בא להשמיע לנו שאפילו אם חסר סאה אין פוסלין אותו (ש"ך).
  - אבל במים שאובים אפ' עשה כן עד עולם כשר – י"א שגם במים רק עד רובו כשר הלכך נתן מים שאובין ונטל סאה כשר רק יט פעמים, אין ראוי להכניס הראש בין המחלוקת (ש"ך). וי"א דאיסור זה מטעם מראית עין, ולכן במעיין אין חשש (דגול מרבבה)¹⁷⁶⁹.
  - (כה) ע"מי צבע יש להם דין מים לפסול את המקוה החסר בג' לוגין, אע"פ שמשונים מראיהן ממראה המים. אבל¹⁷⁷⁰ המקוה השלם אע"פ שנפלו בו מי צבע ושינו מראיו לא נפסל. וכן אם הדיח בו כלים ונשתנה מראיו, או ששרה בו סמנים או אוכלין ונשתנה מראיו לא נפסל. אבל אם נפל לתוכו יין או מוהל (פי' המים היוצאים מהזיתים בתחילת טעינת הזיתים) ויש בהן צחצוחי שמן ושינו מראיו¹⁷⁷¹ מכמות שהיה נפסל¹⁷⁷². כיצד יעשה, אם הוא חסר ימתין לו עד שירדו גשמים ויתמלא ויחזור מראיו למראה מים¹⁷⁷³. ואם יש בו מ' סאה שאינו נפסל עוד בשאיבה, ימלא בכתף¹⁷⁷⁴ ויתן לתוכו עד שיחזור מראיו למראה המים:
-
- ¹⁷⁶⁶ ובמקום ספק כתבו תוס' בחולין כו ד"ה דלמא דהוי בכלל ספק מים שאובין למקוה.
- ¹⁷⁶⁷ זהו במקוה של מ' סאה. ובמקוה שממיו מרובים ונתן ונטל מי פירות כשיעור רוב מי המקוה ועדיין נשארו בודאי כא סאה מים כשרים, כשר (ירושלמי תרומות פ"ה ה"ב לפי' רש"ס והגר"א. וע' דרך אמונה בתרומות פ"ג ה"ה בה"ל סוד"ה מאה סאה.
- אע"פ שכשנוטל בכל פעם מוציא גם מהמי פירות א"כ גם בכ' פעמים נשארו רוב מים כשרים במקוה, מ"מ גזרו חכמים משום שנראה שאין רוב כשרים (ת"י יבמות פב ב).
- ¹⁷⁶⁸ ע' היטב בעירובין כט ע"ב ובריטב"א ותוס' ר"ד שם.
- והיינו ולדבריהם שכר תמרים או שעורים שעיקרו מים פוסל את המקוה אע"פ שהחמיץ, אבל שכר משמרי יין היינו תמד שהחמיץ, שדין יין עליו ואינו פוסל את המקוה. אולם הרשב"א והר"ן בערובין שם כתבו דשכר שהחמיץ דין מי פירות עליו ואינו פוסל את המקוה עיי"ש.
- ¹⁷⁶⁹ וי"א שגם במים שאובין פסלו חכמים בנתן ונטל עד רובו (ש"ת חת"ס י"ד סי' ריד בדעת הראב"ד).
- ¹⁷⁷⁰ צ"ב אדרבא מפני שהם כמים אין פוסלים מקוה שלם ומהו לשון אבל. וי"ל דסד"א שנילך לחומרא ונפסול גם בשינוי מראה וגם מדין ג' לוגין מים קמ"ל שדין מים עליהם (ט"ז).
- ¹⁷⁷¹ אבל אין מקוה נפסל בשינוי טעם או ריח (רמב"ם מקואות פ"ז ה"א, ב"י, לחם ושמלה ס"ק נז). ומטעם זה התירו הפוסקים ליתן כלור וכיוצ"ב בתוך המים אע"פ שמשנה את הריח וטעם המים (מנחת יצחק ח"ח סי' עו). וכן אינו נפסל בעשיית מלאכה ובגילוי (ראש יוסף חולין קו א).
- ¹⁷⁷² בפשטות נקטו הפוסקים שפסול זה אינו אלא מדרבנן (ע' תוי"ט פ"ז מ"ג, פרמ"ג אר"ח סי' שכ א"א סק"א, מהרש"ם ח"ג סי' רמח, חזו"א, ועוד). אולם ע' היטב ברמב"ן רשב"א וריטב"א ביבמות פב ע"ב דמשמע שפסול מה"ת, וצ"ע.
- ¹⁷⁷³ ואם חזרו למראה מים מאליהם כשר (גלות עליות פ"ז מ"ג).
- ¹⁷⁷⁴ אע"פ שהמקוה פסול לטבול בו מפני שנשתנו מראיו מ"מ מטהר מים שאובין (רא"ש פ"ז מ"ד, ובסימן א)
- ובחזו"א י"ד סי' קלב ס"ק י"ג כתב שמים שנשתנו מראיהם אינם מכשירים שאובין בהשקה אלא כשחוזרים למראה מים מכשירים את השאובין (ובזה ניחא לפרש גם לסוברים ששינוי מראה פסול מה"ת).

- מי צבע – שאין בהם ממש רק שריית סממנים, וכן מי הדחת כלים (ט"ז).
- לא נפסל – כיון שאין בה מגוף הדבר המשנה את מראיו (ש"ך) 1775.
- יין או מוהל – מאחר שהם גוף הפרי יש שם ממש (ט"ז) 1776.
- שם – ואפ' אינם שאובין כגון שנפלו למקוה ישר מתוך הגת או מתוך בית הבד שלא ע"י כלי (ש"ך).
- מכמות שהיה – אפילו אם אין לו מראה יין כיון שנשתנה ממראה מים פסול (ש"ך) 1777.
- אם הוא חסר – אבל לא יביא מים שאובין על ידי המשכה שמא יצטרך להביא מים מרובים על מי המקוה עד שיחזור למראיו ונמצא שרבו השאובין בהמשכה, וקיי"ל דשאובין בהמשכה מהני רק עד רובו (ט"ז).
- (כו) פהיו בו מ' סאה ונפל לתוכו יין ונשתנה מראיו של הציו 1778, אם אין בו מראה מים מ' סאה הרי זה לא יטבול בו:
- אם אין בו – אבל אם נשאר בו מ' סאה במראה מים טובל באותן המ' סאה (ש"ך).
- (כז) פ"מקוה שנשתנו מראה מימיו מחמת עצמו 1779 ולא נפל בו דבר הרי זה כשר:
- שנשתנו מראה מימיו מחמת עצמו - אם נשתנה מחמת עשן החימום המים כשר (פ"ת 1780).
- (כח) פ"באין שינוי מראה פוסל אלא במי גשמים שנעשו מקוה, אבל מעיין 1781 אינו נפסל בשינוי 1782. ולא עוד אלא אפילו המקוה שנפסל אם המשיך אליו מי מעיין, המעיין מטהר אותו אפילו לא חזרו למראהו:
- (כט) פ"נפלו לו 1783 שלשה לוגין יין כאילו לא נפל 1784 ומותר לטבול בין במקום היין 1785 בין במקום המים. היה שאוב והשיקו השיק במקום היין 1786 זה וזה לא טיהר. השיק במקום המים מקום המים טהר מקם היין לא טהר. הגה 77מקוה חסר סנפל קס יין ונשתנה מראהו, ונפל קס ג' לוגין מים פ"אובין אינן פוסלין, וכשחזר והשלים המקוה צמים כשרים, וחזרה למראה מים כשרה:
- והשיקו - היינו שחברו למקוה כשרה או מעיין 1787 (ט"ז).
- אינן פוסלין – דהוי כאילו כולו יין ואינו נפסל בג' לוגין מים (ש"ך) 1788.

1775 ובנתערב במים ממשות הדבר שמשנה את מראיו נחלקו הפוסקים (בגלות עליות פ"ז מ"ג אות א' תלה דין זה במחלוקת הראשונים). ולפיכך יש להזהר אם נפל סבון למקוה או אבקה וכיוצ"ב ושינו את מראיו (הר צבי ס' קפה).

1776 וה"ה מי פירות מרובים ששינו את מראיו (דרכי תשובה ס"ק קו, קכג).
 1777 ויש חולקים דאינו נפסל עד שיראה במראה יין (חז"א י"ד קלב ס"ק יב).
 1778 משמע שביין לבן שאינו משנה את המראה כל שאינו רוב כשר, אמנם אם נפל כשיעור מזיגה שהוא שליש או רביע יין כיון ששם יין עליו בטל ממנו תורת מקוה (מקוה טהרה אות עב).
 מבואר שגם בלח שייך שינוי בחציו ולא מתערב בכלו, ע' מש"כ בזה ה"ט"ז א"ח ס' תסז ס"ק יח, ובחיי אדם כלל קכב ס"ט, ובמשנ"ב ס' תצח שעה"צ ס"ק קכד.
 1779 ודע שמראה מי גשמים בטבעם דומה לירוק, וכן מים עומדים במקום אחד זמן מרובה. וכן אם נשתנה מחמת מקומם כשר (ע' ברכ"י א"ח ס' קס אות ג). וכן אם נשתנה מחמת ריבוי הטובלים בו אינו בכלל שינוי מראה (חיבור לטהרה כלל ב ס"ג, דברי חיים ס"ק מג). ובנעכר מראיתם מחמת טיט ועפר שדרכם להיות במים ע' לקמן סעי' לב.
 1780 ו"ח (משכנ"י).

1781 יש חולקים דגם מעיין נפסל בשינוי מראה, פ"ת בשם משכנ"י. ורעק"א בשם תוס'.
 1782 דדוקא במקוה כתיב "מקוה מים" ובמעיין לא כתיב מעיין מים (לבוש). ולא גזרו בזה חכמים דדוקא במקוה שנראה מי פירות יבואו לומר שאפשר לטבול במי פירות משא"כ במעיין לא יטעו לומר שהוא מי פירות (שו"ת דברי חיים י"ד ס' קב).
 בחז"א (ת"י ס"ה ס"ק יב) הוכיח מכאן שפסול שינוי מראה אינו אלא מדרבנן. אולם לפמש"כ הלשוש י"ל שחלוק גם בדאורייתא.

1783 במקוה שיש בו מ' סאה וקמ"ל שאין חוששין שיטבול ביין (פשוט).
 1784 ומיירי שלא שינו מראה המקוה (באר הגולה).
 1785 צ"ע בדמכות ד ע"א אמרינן דחיישינן לג' לוגין שלא יהיו במקום אחד. ות"י הב"י דכשנפלה חבית חיישינן וכאן נפלו דרך שפיכה. ובריטב"א במכות שם כתב בשם ר"מ הדרשן שדוקא בים שממיו מלוחים חיישינן שלא יתערב היין במים משא"כ כשמתערב במי מקוה שהם מתוקים.
 1786 דאין השקה מועלת ליין רק למים (באר הגולה).
 1787 צ"ע למה המעיין לא מטהרו.

- והשלים המקוה – נחלקו הראשונים אם היין מצטרף לשיעור מ' סאה (ש"ך).
- (ל) פ"ה אין שאיבה פוסלת אלא במים, אבל השלג פ"שמייעך חללו, והברד והכפור והמלח והטיט שהוא עב קצת, אפילו יש בו רכות שיכולין להריקו מכלי אל כלי, אין שאיבה פוסלת בהן, שאם שאב מאלו למקוה החסר לא פסלוהו. ולא עוד אלא אפילו עשה כל המקוה משלג או כפור או ברד¹⁷⁸⁹ שהביאו בכלי ועשה מהן מקוה כש"ך¹⁷⁹⁰. הגה פ"כשמעט ע"ע המקוה נשלג, ימעך חללו תחילה, ואז מותר לטבול בו פ"כמות שהוא. פ"טוש מחמירין לטבול בכל אלה עד שנימוחו ונעשו מים, פ"טוב להחמיר לכתחלה:
- אבל השלג – היינו שנתנו למקוה בעודו שלג ולא אחרי שנמוח שאז הוי כשאר מים שאובים (ש"ך).
- ולא עוד – דאין להקל בזה כיון שנחלקו הראשונים בדין זה, אלא בדיני דרבנן כמו נטילת ידים ולא בטבילת אשה שהיא מן התורה¹⁷⁹¹. אולם משלים למ' סאה (ש"ך¹⁷⁹²). ולכן מקוה של שלג אסור לשים בו מים חמים שאובים כדי להפשיר את השלג שזה כאילו הביא ג' לוגין לפני שיש מ' סאה. ואפילו לדעת המתירים לטבול בשלג אין להתיר אלא דוקא בשלג שלא היה בכלי, אבל שלג שאוב בענין שיתפשו עד שיעשו מים (פ"ת).
- ימעך – שיהא נכבש יחד וקשה כדי שלא יחסר ממנו מ' סאה כשיהיה נימוח (ט"ז).
- ויש מחמירין¹⁷⁹³ – וכן נקטו הרבה אחרונים (ש"ך¹⁷⁹⁴).
- (לא) פ"מקוה שאוב שהגליד¹⁷⁹⁵, טהור משום מים שאובים, נימוחו כשר להקוות:
- שהגליד – פירוש שהקריש מימיו מחמת הקור (ש"ך).
- כשר להקוות – כלומר חזרו להיות כמו מי גשמים ומותר לטבול בהן (ש"ך)¹⁷⁹⁶.

¹⁷⁸⁸ ואע"פ שקדמו השאובין, ומכח זה כתבו הפוסקים דכשאי אפשר לנקות את המים השאובין שנשארו במקוה ישפכו עליהם יין או חלב וכיוצ"ב ואח"כ יכולים להקוות עליהם מ' סאה (דרכי תשובה סק"כ"א, סק"ל"ח). ויש שהחמירו דמהני דוקא שנשתנה המראה קודם שנפלו השאובין (גידולי טהרה ס"ק לט, חז"א מקואות תני' ס"ה סק"ג, דע"ת בשם מהר"מ).

¹⁷⁸⁹ והשמיט טיט ומלח, דס"ל שאין עושים מקוה כולו מטיט (ב"י), וה"ה ממלח ומהני רק להשלים שיעור מקוה (נ"ב). ויש שלא דקדקו כן וס"ל לדעת הש"ע דמהני לעשות מקוה שכולו מלח (דברי מלכאל ח"ד סי' עד. חז"א מכשירין ס"ד סק"ח). ולכה"פ בנמס (חז"א שם).

¹⁷⁹⁰ נתבאר לעיל דעת החולקים, על כן אין לעשות מקוה משלג וברד וכפור. ובמקום שאין מקוה מצוי ואין למצא מי גשמים או מי מעיין כתבו האחרונים שיש להקל לעשות מקוה ע"י שלג אולם יש כמה וכמה הקפדות בעשייתו ועל כן לא יעשה דבר זה אלא ע"פ חכם הבקי בדיני מקואות (וע' חז"א י"ד סי' קלח).

¹⁷⁹¹ וצ"ע בענין טבילת כתם.

¹⁷⁹² ובברכ"י כתב שאף הש"ע לא נתכוון להקל לטבול בעודו שלג רק לאחר שיופשר. ולפשטות הש"ע שהכשיר לטבול בשלג ואינו נפסל בשאוב, א"צ שיהיה מונח בגומה המקבלת אלא אפ' מונח ע"ג קרקע מהני (אחיעזר ח"ג סי' לג סק"ב. גלות עליות פ"ז מ"א. חז"א תי' ס"ו סק"ד). ועמש"כ לעיל הערה 1676, ויש חולקים שצריך שיעמוד בגומה (ט"ז א"ח סי' קנט סק"כ).

¹⁷⁹³ ויש שחששו עוד ששלג וכיוצ"ב נפסל בשאוב ובתפיסת יד אדם, ועל כן כתבו שאף אם יטבלו לאחר שיופשר מ"מ אין להביא בכלים שפוסלים משום שאוב, וכן יש בהם פסול תפיסת יד אדם, אלא בזה הקילו להניח סמוך למקוה ולהמתין עד שינמס וילך לבור המקוה מעצמו ומהני מדין המשכה בכולו לפסול תפיסת יד אדם (בית שלמה ח"ב סי' עו. אמרי יושר סי' קמח. חז"א שם).

¹⁷⁹⁴ וכן הוא בברכ"י, כנסה"ג, חת"ס, ל"ש.

¹⁷⁹⁵ וה"ה מים שאובין שנעשו אדים נטהרו ומותר לעשות מקוה בתחילה. אלא שאין אנו עושים מעשה במקוה בדבר שלא שמענו מרבתינו (חז"א תי' ס"י סק"א).

¹⁷⁹⁶ ויש חולקים משום דהוי מים טמאים (צל"ח פסחים סוגיית ר"ח סגן הכהנים אות קג. אמרי יושר שם. דברי חיים ס"ק לו. חת"ס סי' ריג. הר צבי). או דהוי כמים שאובין שהומשכו (סמ"ג שבב"י. ראב"ד בתשו' עמו' עו. ל"ש ס"ק סג). ובחז"א (י"ד סי' קלח) כתב דלסוברים שגליד כשר לטבול בו, הנוטל גליד שנעשה ממים שאובין ונותן בידים למקוה יש כאן ג' פסולין, שאובין, הויתו ע"י אדם, והויתו ע"י דבר המקבל טומאה, ופסול מדאורייתא ואין להקל בו כלל.

מ"מ דעת הש"ע שהקיל לטבול בגליד ואפ"ה הקיל לטהר שאובין ע"י עשיית גליד, צ"ל דכשנעשה גליד פקע מהם שם מים שאובין וכשנימוחו פנים חדשות באו לכאן ופקע פסולם הקודם (גולות עליות פ"ז דמקואות מ"א).

(לב) ב"מקוה שיש בו מ' סאה מים ומיט רך, ב"שהפרה שוחה ושוחה ממנו¹⁷⁹⁷, אם המים צפים ע"ג הטיט יכולין לטבול אפילו בטיט¹⁷⁹⁸. אין המים צפים על גבי הטיט, אין טובלין במקום הטיט¹⁷⁹⁹ אבל במים טובלין, אפילו אין בו מ' סאה ב"אלא ע"י הטיט: (לג) ב"הכל שתחלת ברייתו מן המים¹⁸⁰⁰ כגון יבחושים אדומים¹⁸⁰¹ מטבילין בו¹⁸⁰², ומטבילין בעינו של דג¹⁸⁰³ גדול שנימוק שומן עינו בחורו:

(לד) ב"אין הכלי חשוב לפסול המים שבו משום שאיבה אלא אם כן הוא ראוי לקבל¹⁸⁰⁴ קודם שיקבענו¹⁸⁰⁵ ב"ושיתמלא לדעת, ואז פוסל בין אם הוא כלי גדול המחזיק ב"ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש, בין אם הוא כלי קטן ביותר, ואפילו הם ב"כלי גללים¹⁸⁰⁶ כלי אבנים כלי אדמה:

- קודם שיקבענו - משמע שאם קבעו ואח"כ חקק בו כשר ואף לטבול בו, ויש חולקים שאין לטבול בו ולא להביא רוב מי המקוה ע"י ורק כלפי מיעוטו שפוסל מדרבנן מהני קבעו ולבסוף חקקו, ובכל אופן אין לערער אחר מנהג ישראל שטובלין בקבעו ולבסוף חקקו (פ"ת סק"ז).
- ושימלא לדעת – היינו שהמילוי יהיה לדעת היינו לצרכו, אבל א"צ שיתכוין ליתנם למקוה (ט"ז וש"ך).
- גדול – אפילו שאינו כלי לענין קבלת טומאה, עכ"ז הוה כלי לענין שאובים, וכן בכלי גללים וכו' שאינם מקבלין טומאה (ט"ז).
- (לה) קהמניה טבלא תחת הצנור אצל המקוה כדי שיפלו ממנה המים למקוה, אם יש לה קאדי שפות שראויה לקבל המים, פוסלת. ואם לאו אינה פוסלת. זקפה על צדה לידוה, אפילו יש לה שפות אינה פוסלת, כיכיון שאינה עומדת בענין שראויה לקבל. כיכונן שהמים ראויים לבא למקוה זולתה, אבל אם אין המים ראויים לבא למקוה זולתה, אפילו זקפה על צדה או כפאה על פיה פוסלת:
- זקפה על צדה – היינו דווקא במי גשמים אבל בחיבור למקוה טהורה, או למעיין אין פסול (ט"ז¹⁸⁰⁷).
- פוסלת – משום דבעינן הויית המקוה ע"י טהרה, וטבלה זו מקבלת טומאה, דמיירי ביחדו לאיזה תשמיש, או שמדרבנן פשוטי כלי עץ מקבלים טומאה (ט"ז וש"ך), וי"א דמיירי ביש לה שפה ושם כלי עליה (ש"ך).

¹⁷⁹⁷ כלומר שמלקקים ומוצצים מימי הטיט (חזו"א מקואות תנינא ס"ו סק"ה).
¹⁷⁹⁸ דהמים מקדמים לכניסת רגליו לתוך הטיט (תיר"ט פ"ב דמקואות מ"י, תפארת ישראל, ומשנה אחרונה שם). וי"מ דכיון שדרך המים שמעורב בהם טיט זהו מים שדברה בהם תורה (חזו"א מקואות קמא ס"ט סק"ט).
¹⁷⁹⁹ ע' היטב ברש"י סוכה יט ע"ב, ובמאירי שם, ובראב"ד בבעלי הנפש ס"ב אות א. דס"ל שאף באין מים צפין על גביו טובלים בו.
¹⁸⁰⁰ אבל מה שנמצא וגדל במים כגון רקק אין מטבילין בו, דאין ברייתו מן המים [ולדבריו טובלים בהם אף שלא ריסקו]. [גליון מהרש"א בסעי' נב].
¹⁸⁰¹ קשה דמקוה נפסל בשינוי מראה. וצ"ל דכשמרסקן אין מראה שלהם אדום (ע' פרמ"ג אר"ח סי' קס משב"ז ס"ק יא. וכן משמע בבוש). וי"א דכיון שברירתו מן המים אין זה שינוי מראה של המים (מהרש"ם ח"ג סי' יג).
¹⁸⁰² ודוקא שריסקו (מג"א אר"ח סי' קסב ס"ק יז, ובפמ"ג סי' קס א"א ס"ק טז). וע"ע מש"כ בסעי' נב.
¹⁸⁰³ נראה דאפ' בדג המונח על הארץ כיון שהדג נחשב כמים, ומים על הארץ היינו הנחתן (פסקי מהר"ל הל' נדה אות ח עמו' תקצז. ובחזו"א מקואות קמא ס"ח סק"ג).
¹⁸⁰⁴ מים (ראב"ד בבעלי הנפש סי' ג אות יב. רשב"א בתורת הבית). ומש"כ הראב"ד שגם חקק לקבל צרורות פוסל היינו שהוא שימוש למים לנקותם מהצרורות (שו"ת קנה בשם ח"א סי' קיא). וי"א דאף במקבל כל דבר פוסל, ובלבד שיקבל מים (משנה אחרונה במקואות פ"ד מ"ב. מי השילוח סי' ד אות ו. דבר אברהם ח"ג סי' יג).
¹⁸⁰⁵ י"א שצריך שנעשה מתחילה על דעת לקבל בו (רמב"ם בפיה"מ במקואות פ"ד מ"ג, ובהלכות פ"ו ה"ה. רשב"א בתה"ב גבי רעפים. רא"ש בתשו' כלל כד סי"ב).
¹⁸⁰⁶ רש"י בשבת נח ע"א פירש שעשויים מצעיפי בקר. אולם בשבת טז ע"ב פרש"י שהם כלי שיש. ובתשב"ץ ח"א סי' קכא פי' שהם כלים מאדמה ידועה שאינם עשויין מטיט היוצר.
¹⁸⁰⁷ וכן ש"ך לעיל סקל"ו.

(לו) קדיצינור שאין לו ד' שפות אינו חשוב כלי וראוי להביא על ידו מים למקוה¹⁸⁰⁸. קדואם חקק בו גומא¹⁸⁰⁹ אחת קטנה קודם שקבעו¹⁸¹⁰, אם היא של עין, אפילו אין הגומא מחזקת אלא כל שהוא, נעשה כולה על ידה כלי, וכל המים שעוברין עליו חשובין שאובים. ואם הוא של הרש, אין החקיקה פוסלתו אלא אם כן היא מחזקת רביעית¹⁸¹¹. ואם נפלו צרורות או עפר בגומא אינו חשוב סתימה לבטלו מתורת קבלה, אלא אם כן יהיו מהודקים לתוכה¹⁸¹². קיסילון שהוא צר מבאן ומכאן ורחב באמצע אינו חשוב קבלה לפסול בו המקוה. הגה פולקן מותר לעשות מקוואות ע"י לנורות וסלונות של עץ שמציאין מים מן הנהר או שאר מעיין אל המקוה, קיאו לנורות של הגנות¹⁸¹³, ולא חיישינן שמה נעשה בהן גומא מכח לחלוחית ומקבלים, ללא מיקרו קבלה אף אם היה בהן גומא הוילול ולא עשאו אדם כוונה. קיאו אם המים צאים אל הצינור על ידי כלים הקצועים בגלגל, והם נקובים דרך שלל מקרי כלי, מותר לטבול בהן אם יש מ' סאה במקוה. קיאו אם אין בה מ' סאה אין לטבול סם, ללא מקרי חבור לנהר ע"י זה ועי' בא"ח סי' קנ"ט:

- אלא כל שהוא – וכיון שראוי לחקוק בה יותר הוי כאילו חקק כבר¹⁸¹⁴. משא"כ בחרס שאין ראוי לחקוק בו יותר (ט"ז).
- נעשה כולה ע"י כלי – דכל הצנור חשוב כלי מחמת הגומא שיש בו (נקודות הכסף)¹⁸¹⁵. וע' ס"ק הבא.
- וכל המים שעוברין עליו חשובין שאובים – מיירי שמביא כך את רוב שיעור המקוה (דהיינו כא סאה מתוך מ' סאה) דאל"כ הרי מהני המשכה לשאובין כשהוא במיעוט המקוה (דהיינו יט סאה) (ש"ך). וע' ס"ק הקודם¹⁸¹⁶.
- ורחב באמצע – כלומר אע"פ שהוא רחב באמצע לא חשיב לקבלה כל זמן שלא חקק לקבל בו צרורות (ש"ך). ונעשה כך כדי שיצאו המים מהמקום הצר בחוזק (באר הגולה).
- ע"י צנורות וסלונות – י"א דהיינו דוקא אם יש בהם מ' סאה כיון שאין המעיין הולך בלא"ה שמה. אולם ברמ"א משמע דדוקא בסיפא שמביא ע"י כלים נקובים צריך יהיה שהיה במקוה מ' סאה (פ"ת).
- אדם בכוונה – יש מחלוקת אם נעשה מאיליו פוסל כשניחא לו בקבלתם (פ"ת).
- ואם המים באים – אם יש נקב כשפופרת הנוד יש להתיר גם כשאין מ' סאה במקוה (ש"ך). אולם י"ל דכוונת הרמ"א שלא מהני גם כשיש נקב כשפופרת הנוד משום שאין הנזחלים מערבין (דגול מרובה)¹⁸¹⁷.

¹⁸⁰⁸ נתבאר לעיל בסעיף הקודם שאם יחדו לתשמיש פוסל את המים משום היותו שלא בטהרה.
¹⁸⁰⁹ יש מי שהחמיר אם חקק את העץ בתלוש אע"פ שחטט את הגומא לאחר שחיברו פסול (ב"י בשם ר"ש שבמרדכי. ובשו"ת חת"ס י"ד סי' קצח סק"ה).

¹⁸¹⁰ עמש"כ בזה בסעיף לד"ה קודם שיקבענו.

¹⁸¹¹ אע"ג דלעיל סעיף לד פסלינן כלים קטנים אע"פ שאין בהם לקבל רביעית. צ"ל כיון שכאן חשיבות הקבלה שלו היא לקבל צרורות וחשיבות זו רק ברביעית (תוס' בחולין כד ע"ב ד"ה הדקין).

¹⁸¹² ושיעור ההידוק כתב הב"י "שנכבש ונדחק עד שאין המים יכולים לשטוף אותו עפר". ובדרישה פירש דכיון שנעשה לקבל עפר וצרורות ואין ראוי עוד לקבל אותם חשיב סתימה.

¹⁸¹³ וכבר פשט המנהג בכל תפוצות ישראל לעשות מקוואות ע"י הני מרזבות המקלחות מים מן הגנות וכו' ומ"מ אני נוהג שלא לעשות המרזבות ע"י חטיטה פן תשאר בו איזה גומא שיתעכבו שם המים, אלא אני לוקח שני נסרים משופים היטב הנדבקים זו לזו בשוליה כמין חומר, וגם אני אומר להגביה ראש הצינור שאינה לצד המקוה ולהשפיל הראש שבצד המקוה כדי שירדו המים בשטף גדול ולא יתעכבו בצינור, ולא יבא להתלחלח ולהרקיב (מהר"ק שורש נו הביאו הבית הילל). וכתב החת"ס דמשום הך חששא יש לעשות את המרזבות ממתכת שאין לחוש בהם לריקבון (פ"ת ס"ק כד).

¹⁸¹⁴ והיינו ע"י המים שעוברים בה עתיד להחקק עד רביעית (ולפ"ז אם אין בו לחקוק כדי רביעית אינו נפסל בכך).

¹⁸¹⁵ ע' שו"ת קנה בשם ח"א סי' קי שהאריך בדין זה.

¹⁸¹⁶ כאן ס"ל לש"ך שרק המים העוברים ע"ג הגומא נעשים שאובים, ובנקודות הכסף חזר בו שכל הצינור נחשב כלי לפסול בשאובין (כ"כ בנקודות הכסף שם).

¹⁸¹⁷ וי"מ משום שניצוק אינו חיבור ואף במי מעיין אינו חיבור (ב"י). ועי' שו"ת חת"ס (י"ד סי' רח) שהקשה על הדגול מרובה, דזוחלין אינו חיבור רק במי גשמים אבל במי מעיין זוחלין הוי חיבור. וכתב דהעיקר כמש"כ הב"י דניצוק אינו חיבור ואף במי מעיין, וכ"כ בלחם ושמלה ס"ק סח.

(לז) קי"רעפים¹⁸¹⁸ שמכסין בהן הגנות אף על פי שיש בהן גומות וחקקים אינן פוסלין המקוה לפי שלא נעשו לקבל בהם:

(לה) קי"המניח שק או קופה תחת הצנור אין המים הנמשכין בהן פוסלין את המקוה:

• אין המים וכו' פוסלין את המקוה – מאחר שהמים שבכלים אלו מתערבים עם המים היוצאים דרך הנקבים שיש בהם (ט"ז), אע"פ שאין בהם נקב א' כשפופרת הנוד מאחר שיש נקבים הרבה נחשב כשפופרת הנוד ויכול להביא את כל המים של המקוה ע"י כלי זה. ואף אם אין כשפופרת הנוד בצירוף כל הנקבים אע"פ שאינו יכול להביא כל מי המקוה ע"י, מ"מ אין המים פוסלים מדין ג' לוגין ויכול להביא עד יט סאה בכלי כזה [וכדמבואר לקמן סעיף מ] (ש"ך).
(לט) קי"זה שאמרו שכל שאינו עשוי לקבל את המים אינו פוסל את המקוה, לא אמרו אלא כשנפלו מתוכן למקוה מעצמן. אבל אם נתנם¹⁸¹⁹ אדם למקוה, הרי זה פוסל¹⁸²⁰, שכל על ידי אדם אפילו זילף¹⁸²¹ בידיו וברגליו, ואפילו עובר במים ונזדלפו מאליהם ברגליו למקוה פסלוהו. בד"א כשנזדלפו ברגליו, אבל אם היה רוכב על גבי בהמה ונזדלפו מים ברגליו הבהמה¹⁸²², לא פסלוהו אע"פ שע"י בהמה שהוא רוכב עליה נזדלפו אין זה כמזלף ברגליו וכנר נתנאלר לז' חולקין ועיין לעיל סימן ע"ו:

• דיש חולקים – שגם בבהמה פוסל כמו אדם (ט"ז).

(מ) קי"כלי שניקב בשוליו¹⁸²³ אפילו כל שהוא אינו חשוב כלי לפסול המקוה, קי"ומכ"מ אין להקל לעשות מקוה לכתחלה¹⁸²⁴ ולהביא מים בכלי מנוקב כזה. קי"ואם הנקב בצדדין אינו בטל מתורת כלי עד שיהא ברוחב הנקב כשפופרת הנוד, קי"שהוא כשתי אצבעות ראשונים מהארבע שבפס היד¹⁸²⁵ מתהפכות בחלל הנקב בריות, קי"בין שהוא מרובע בין שהוא עגול, קי"ויהא קרוב לשוליו שאינו יכול לקבל שום מים ממנו ולמטה. אבל אם מקבל שום מים למטה¹⁸²⁶ ממנו לא נתבטל מתורת כלי. ואם עירב סיד וצרורות וסתם בהם הנקב לא השיב סתימה להחזירו, אבל אם עירב סיד וגפסים וסתמו חשוב סתימה. קי"הילכך הרוצה לשאוב מים מהמקוה לנקותו וירא שמא יהזרו מהכלי שמוציאין בו המים ג' לוגין למקוה אחר שחסרו מ' סאה ויפסלוהו, יקוב הכלי בשוליו כל שהוא ואז לא יחשבו המים שבו שאובין. קי"ואם מים נובעים אין צריך לכך כי המעין אינו נפסל בשאיבה¹⁸²⁷: הגה קי"בומכל מקום נהגו להחמיר גם צמעין, כי יז' חולקין אפילו צמעין ואומרים דשאיבה פוסלת, ולכן לכתחלה יז' להחמיר לנקוב הכלי

¹⁸¹⁸ ורעפים של זמנינו שיש בהם שקעים כדי לקבל את הרעף שמעליו יש שהחמיר לדונו כעשוי לקבל (ע' שו"ת קנה בשם ח"ב סי' פז).

¹⁸¹⁹ י"א שאף אם אדם מסיר את המונע וע"י כך באים המים למקוה פסול משום תפיסת יד אדם (שו"ת רב פעלים ח"ב סי' כד). ויש מקילין דהסרת מונע אינו בכלל פסול זה (חת"ס י"ד סי' ריד, חזו"א מקואות תנינא סי' ג ס"ק יז).

¹⁸²⁰ הרי זה פוסל – משום תפיסת יד אדם אע"פ שאין כאן שאובין (הגר"א ס"ק נג).

¹⁸²¹ אפ' זילף – שלא בכוונה (ט"ז ס"ק כז, ש"ך ס"ק מו).

¹⁸²² ברגלי הבהמה – דבע"ח נידון ככח טבעי והוי כבידי שמים משא"כ אדם דמעשיו הם כח רצוני (פשוט).

¹⁸²³ בב"י נסתפק בנקב שבצדו באופן שאין מים יכולים להשאר בכלי האם סגי בנקב כל שהוא או צריך כשפופרת הנוד. אולם בגידולי טהרה סוס"ק לב, ובחזו"א מקואות תנינא ס"ה סק"ט, כתבו דאם הנקב בצד צריך להיות כשפופרת הנוד.

¹⁸²⁴ כמה טעמים נתבארו למה אין עושים לכתחילה. א. כיון שאין הנקב כשפופרת הנוד. ב. דגזרינן אטו אינו נקוב (ב"ח).

¹⁸²⁵ נחלקו הפוסקים בשיעור רוחב אצבע שהיא האגודל, י"א ששיעורו 2 ס"מ (ר"ח נאה), וי"א ששיעורו 2.4 ס"מ (חזו"א כמש"כ בקונטרס שיעורין של תורה), ולפ"ז שיעור שפופרת הנוד אינו יותר מ.3.9 לשיטה הא', ולשיטה הב' הוא 3.7 שהרי אין משערים באגודל. ונקטו הפוסקים להחמיר שיהיה בחלל הנקב 5 ס"מ, ע' שו"ת מנח"י ח"ה סי' כג, ושו"ת אג"מ י"ד ח"ב סי' פט.

¹⁸²⁶ דוקא שניהם. ואע"ג דלעיל סגי באחד מהם אזיל הכא לחומרא והכא לחומרא (שו"ת רעק"א ח"א סי' מ).

¹⁸²⁷ המעיין אינו נפסל בשאיבה – כדלעיל סעי' טו דמעין כל שהוא יכול לשאוב כל מה שירצה ליתן לתוכה והם כשרים (הגר"א), ואע"פ דקיי"ל בסעי' א דלטבילת אדם בעי מ' סאה אף במעיין, מ"מ מטהר שאובין שנפלן בו בכל שהוא.

שְׂאוּבֵינִי צו אָף צמעוין, ואס לא עשו כן ושאצו בכלי שלם ונפלו סם שלשה לוגין שאובין ונפסלה המקוה, ורואין לנקותה ולהכשירה, אס אפשר לפקוק נקצי הנביעה בקלות טוב להחמיר ולעשות כן, אצל אס יש טורח גדול בדבר או דיעבד שלא עשו כן, קיי"ג לסמוך אמקילין דסוברין דאין שאיבה פוסלת צמעוין, כי כן עיקר. קיי"אפילו צמקוה שאין בה מעוין, אס אין הכלי גדול כל כך שדודאי יפלו סם ג' לוגין שאובין, אלא שיש לחוש שמא נפלו בזה אחר זה וכיוצא בזה, אזלינן לקולא דספיקא דג' לוגין שאובין הוי ספיקא דרבנן, קיי"אין לחוש דיעבד:

- אפילו כל שהוא – קשה דלעיל סעיף ז פסק השו"ע שצריך נקב המטהרו¹⁸²⁸, עוי"ל דשם איירי לענין לטבול בתוכו הלכך צריך לבטל שם כלי ממנו, וכאן איירי לענין שלא יפסלו המים בדין שאובין (פ"ת).
- אין להקל ולעשות מקוה לכתחילה וכו' – אבל בדיעבד מהני, וצ"ל דמיירי שלא נשפך מהכלי עצמו למקוה אלא שופכו סמוך למקוה והמים באים למקוה דרך המשכה¹⁸²⁹ (ט"ז).
- יקוב הכלי בשוליו – קשה דסוף סוף יפסלו המים הנופלים למקוה כשיתמעט ממ' סאה מדין תפיסת יד אדם. וי"ל דכיון שהכלי נקוב מהני חיבור של ניצוק שלא יחשבו מנותקים ממי המקוה ממילא אין כאן תפיסת יד אדם¹⁸³⁰ (ט"ז).
- כשופרת הנוד – וע"י המים שיוצאים מהנקב ונשפכים לנהר נעשו המים שבכלי מחוברים למקוה מדין ניצוק, ולא הוה שאובים (ט"ז)¹⁸³¹.
- יש להחמיר לנקוב הכלי – ככונס משקה¹⁸³² (ש"ך).
- ונפלו שם ג' לוגין – לאחר שנחסר המעיין ממ' סאה (ש"ך).
- אם אפשר לפקוק – ולנקותם בקלות בדרך שלא ישארו שם ג' לוגין של מים הראשונים שנפסלו, טוב להחמיר (ש"ך).
- נקבי הנביעה – י"א שיכול לפקוק גם בדבר המקבל טומאה אמנם לקמן סעיף נ הביא השו"ע ב' דעות בזה (ט"ז). ויש לחלק דכאן סותם רק כדי לנקות המקוה משא"כ לקמן מעמיד הכשר המקוה ע"י דבר המקבל טומאה (ש"ך).
- אבל אם יש – עד שיביא הדבר לידי דיחוי, שלא תסכים האשה לטבול, אין ראוי שתתעכב (ש"ך).
- יש לסמוך אמקילין – ובמקואות הנעשים ע"י חפירה בקרקע בעומק עד שמוצאים מים נובעים מעצמם יש להחמיר ולחשוש שאין עליהם דין מעיין כיון שאין להם מקור נובע מעצמם (פ"ת).
- דאין שאיבה פוסלת במעיין – אולם בקדמו ג' לוגין שאובין קודם שנבע המעיין מהאדמה נסתפקו הראשונים אם פוסל. ע"כ אם ליכא ביטול פרו ורבו וגם לא הוצאה מרובה על הציבור רק משום טורח, המחמיר תבא עליו ברכה (פ"ת).
- (מא) קביהמניה כלים תחת הצנור לקבל מימיו שיפלו מהם לתוך המקוה קבי"אם הניחם בשעת קשור עבים וקודם שנתפזרו העבים ירדו גשמים ונתמלאו השובים לדעת והווי שאובין קבי"אבל אם לא נתקשרו העבים בשעת שהניחם ואח"כ נתקשרו ונתמלאו או אפילו הניחן בשעת קישור העבים ונתפזרו ונשארו שם עד שחזרו ונתקשרו וירדו גשמים ונתמלאו לא השיבי לדעת ואינם פוסלין קבי"בלבד שישבור את הכלי או יהפכנו בענין שלא יגביהנו מעל הארץ שאם מגביהו מן הארץ עם המים חשובין שאובין ופוסלים את המקוה:
- תחת הצנור – שקבעו ולבסוף חקקו (ש"ך). וי"א דאף אם הצנור הוא כלי גמור, כיון שלא באו שם המים לדעת לקבל אינו פוסל משום שאובין כדלעיל סעיף לד (ט"ז).
- חשובים לדעת – דכיון שהניחם בשעת קישור עבים ושוב לא נתפזרו לא אסח דעתו מינייהו (ש"ך).

¹⁸²⁸ וי"ל דשם מיירי לכתחילה (ש"ך ס"ק כג).

¹⁸²⁹ דאל"כ יש לפסול משום תפיסת יד אדם.

¹⁸³⁰ עוי"ל דכיון שכוונתו להוציא המים והם נשפכים שלא מרצונו אין בזה פסול תפיסת יד אדם

(ש"ך ס"ק מו).

¹⁸³¹ ולש"ך הנ"ל הערה 1830 שיש בזה משום תפיסת יד אדם וצריך לשפוך המים ברחוק מהמקוה כדי

שיגיעו לשם בהמשכה.

¹⁸³² במהרי"ק כתב ששיעורו כעדשה, ובב"י הקשה מנ"ל הא.

- ונתפזרו – אע"ג שלא שרינן רק בשוכח, כאן תלינן בשוכח דכיון שנתפזרו העבים מסיח דעתו (באר הגולה).
- לא חשיבי לדעת – דוקא גבי גשמים יש לומר שכשהניח באופן כזה לא חשיב לדעת אבל במעיין לעולם חשיב לדעת כל שהניח הכלי באופן שהמעיין עובר לתוכו¹⁸³³ (ש"ך).
- ואינם פוסלים – וכ"ש אם הניחם בחצר שלא תחת הצנור ואח"כ נתפזרו העבים, דאינם פוסלים, וי"א דאם מניחם תחת הצנור חשיב לדעת בכל אופן, ובמניחם בחצר אם הניח בשעת קישור עבים ולא נתפזרו, אפי' שכחם שם הוי לדעת. ואם הניח בשעת קישור עבים ונתפזרו, וכ"ש אם הניח בשעת פיזור עבים, כשרים (ש"ך).
- ובלבד שישבור את הכלי – דע"י כן נופלים המים מאליהם למקוה (ט"ז).

(מב) קלהמניח קנקנים בראש בנג לנגבם וירדו עליהם גשמים ונתמלאו קלי"אע"פ שהיא עונת גשמים הרי זה ישבור הקנקנים או יכפם והמים שהיו בקנקנים כשרים לטבול בהם ואע"פ שכל המים האלו היו בכלים שהרי לא מילאן בידו אבל אם הגביה הקנקנים ועירם הרי כל המים שבהם שאובים:

- שהיא עונת גשמים – והניחם בשעת קישור עבים, מ"מ אינם נעשים שאובין ולכך ישבור הקנקנים ויפלו המים למקוה. כיון שלא הניחם שם כדי שיתמלאו מים אלא כדי לנגבן (ש"ך).

(מג) קלי"הסייד שישכח עציץ במקוה ונתמלא מים אע"פ שלא נשאר במקוה אלא מעט¹⁸³⁴ והרי העציץ יש בו רוב המקוה הרי זה קלי"הישבור העציץ במקומו ונמצא המקוה כולו כשר וכן המסדר את הקנקנים בתוך המקוה כדי לחסמן¹⁸³⁵ ונתמלאו מים אף על פי שבלע המקוה את מימיו ולא נשאר שם מים כלל אלא מים שבתוך הקנקנים הרי זה ישבור¹⁸³⁶ את הקנקנים והמים הנקיים מהם מקוה כשר:

- ונתמלא מים – שסד את הבור בטיט, והביא את הטיט בעציץ ושכחו בבור (ט"ז). ונתמלא העציץ מים ממי גשמים (ש"ך). ולא חשיב המים שבתוכו שאובין כיון שמחוברים למקוה¹⁸³⁷ (ט"ז).
  - ישבור העציץ במקומו – אבל לא יכפה¹⁸³⁸ דכאן הוי יותר תפיסת יד אדם מדלעיל בסעיף מא מב (ט"ז). ולמפרשים שנתמלא מימי גשמים, אם הניחם בשעת פיזור עבים דכיון שמוכחה מילתא שלא היתה שם מחשבה כלל, הלכך שרי אפי' לכפות (לשפוך) (ש"ך)¹⁸³⁹.
  - ולא נשאר שם מים כלל – דהא לא כוון שיכנסו המים לתוכן כלל, משא"כ בסעיף מג גבי סייד נחשב יותר תפיסת יד אדם משו"ה צריך שיהיה במקוה מים זולת המים שבעציץ (ט"ז).
- (מד) קלי"אין המים שאובים פוסלים את המקוה בג' לוגין עד שיפלו לתוך המקוה מהכלי אבל אם נגררו המים השאובי' חוץ למקוה ונמשכו וירדו למקוה אינם פוסלי את המקוה עד שיהיו מחצה על מחצה¹⁸⁴⁰ אבל אם היו רוב מהכשרי' הרי המקוה כשר כיצד מקוה שיש בו כ' סאה ומשהו

¹⁸³³ ודעת הדרישה שגם במעיין יש חילוק זה ולכך פירש דבסעי' ח מיירי מדעת (הביאו הש"ך).

¹⁸³⁴ אבל אין לעשות כל המקוה ממים אלו (ב"י).

¹⁸³⁵ פי' שיבלעו המים בתוך דופני הקנקנים שלא יבלעו היין שיתן לתוכן.

¹⁸³⁶ אבל לא יכפה כנ"ל (ב"י).

¹⁸³⁷ בחז"א (קמא ס"ד סק"א) ביאר דמיירי שהיה העציץ שקוע בבור ונתמלא מים ממימי הבור. דאם נתמלא ממי גשמים מה מהני גשמים צפין על גביו הרי כבר נעשו המים שאובין בעציץ.

¹⁸³⁸ דהיינו להטות הכלי שישפכו מימיו בבור. י"מ הטעם, דלא מהני כפיה רק חוץ לבור דאית ביה המשכה (לחם ושמלה ס"ק עב).

¹⁸³⁹ ע"פ הפרי דעה בדבריו.

¹⁸⁴⁰ קשה מאי שנא מלקמן סעיף נה דאם השאוב באמצע, החיצונים כמו שהיו ולא נפסלים מחמת שאוב בהמשכה שבא עליהם. וצ"ל כמש"כ הגר"א בא"ר (פרק ו' מ"ג) דשם לא נכנסו שאובין לתוך הכשרים כיון שכל מקוה דוחק את המים מהבור השני שלא יכנסו אליו, אלא שחיבור ע"י שאוב באמצע אינו מחבר את החיצונים, והלכך אינו פוסל. משא"כ כאן מיירי שנכנסו השואבין בהמשכה לתוך הכשרים.

מים כשרי' והיה ממלא ושואב חוץ למקוה והמים נמשכים ויורדים למקוה בין שהיו נמשכים על גבי קרקע או בתוך הסילון כיוצא בו מדברים שאינם פוסלים את המקוה הרי הוא כשר ואפילו השלימו לאלף סאין¹⁸⁴¹ שהשאוובה שהמשיכוה כשרה אם היה שם רוב מ' סאה מן הכשר¹⁸⁴² קלה יוכן גג שהיה לתוכו פחות מכ' שנמצא הכל פסול ופתח הצנור ונמשכו הכל למקום אחד הרי זה מקוה כשר שהשאוובה שהמשיכוה כולה כשרה הואיל ויש שם רוב מהכשר: הגה קלאצל אס המשיך תחילה מים פסולים ואח"כ הביא עליהם רוב מים כשרים לא מהני:

- המים השאובין – דוקא אם המשיך בכוונה אבל שלא בכוונה אפי' כולו בהמשכה כשרה (ש"ך). ועמש"כ לעיל סוף סעיף טו.
- אינם פוסלים – מבואר ששאובין בהמשכה פוסלים את הכשרים. ויש חולקים דכיון שהומשכו אינם פוסלים (רעק"א).
- מחצה על מחצה – ומחצה עצמו פסול, וכ"ש רוב (ט"ז וש"ך). הלכך כ' סאה מי גשמים וכ' סאה מים שאובין בהמשכה פסול, ואין לו תקנה עד שיצאו הראשונים כדלעיל סעיף כב (ט"ז).
- מדברים שאינם פוסלים – ואנן לא נהגינן הכי אלא בעינן המשכה ע"ג קרקע שראוי לבלוע (ש"ך).
- שנמצא הכל פסול – אע"פ שהביא השאובין לתוך המקוה בלא המשכה מ"מ אם ממשיך כל המים למקום אחר כשרה (ש"ך).
- אם המשיך תחילה מים פסולים – פי' שהמשיך תחילה מים שאובין למקוה שאין בו כ' סאה מים כשרים, ואח"כ הביא עליהם רוב מים כשרים לא מהני, ואפי' להמשיך למקום אחר¹⁸⁴³ דלא מהני להמשיך למקום אחר רק אם היה רוב מים כשרים בתחילה (ש"ך). משמע מדבריו שאם הביא עליהם מ' סאה מים כשרים מהני כיון שאין על המים שבבור דין מים שאובין ממש, וצ"ע לדינא (רעק"א).

(מה) קלישיעור המשכה זו¹⁸⁴⁴ אין פחות מג' מפחי¹⁸⁴⁵:

- ג' טפחים – דפחות מכאן כלבוד דמי¹⁸⁴⁶ (הגר"א).
- (מו) קלה אין המשכה מועלת אלא על גבי קרקע או על גבי צנור שלא היה עליו שם כלי בתלוש¹⁸⁴⁷ אבל אם המשיך על גבי כלים אפילו כלי גללים¹⁸⁴⁸ וכיוצא בהם לא הוי המשכה: הגה קלאצ"ל דאין המשכה מועלת אלא דוקא על גבי קרקע הראוי לבלוע¹⁸⁴⁹ אצל אס המשיך על גבי רכפת אצנים שאין ראוי לבלוע זה, וכל שכן על גבי דף או כלי אע"פ שאינו פוסל המקוה לא מהני וטוב להחמיר לכתחילה:

¹⁸⁴¹ י"א ששאין להביא אלף סאין שאובין בבת אחת, דבעינן שיושלם מתחילה שיעור מקוה בכשרות . הלכך צריך להביא מתחילה כ סאין שע"י הושלם שיעור מקוה, ורק אח"כ יוכל להוסיף עד אלף סאה, דבעינן שיושלם מתחילה שיעור מקוה בכשרות (גדולי טהרה ס"ק לה בדעת הראב"ד).

¹⁸⁴² ואין להחמיר בזה אפי' במקום שאינם בני תורה (ב"י במחודשים אות מד).

¹⁸⁴³ יש חולקים בזה דמהני המשכה בכה"ג (גדולי טהרה ס"ק לז. לחם ושמלה ס"ק טו).

¹⁸⁴⁴ בין במים שאובין ובין במים שנפסלו ע"י תפיסת יד אדם (שו"ת גינת ורדים. שו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סי' עו. רעק"א במכתבים שבד"ח תשו' שלישיית. חזו"א מקואות תנינא ס"ג ס"ק יז). ויוע' שו"ת חת"ס יו"ד סימן ר שהביא ד"א שבמים שנפסלו בתפיסת יד אדם אין צריך המשכה של ג' טפחים.

¹⁸⁴⁵ יש מחמירים לשער את הג' טפחים רק לאחר שכלה כוחו של השופך במים (ב"י בשם ספר המנהגות). ובב"ח כתב שצריך שיפסיק כח השפיכה קודם שיבואו המים לבור.

¹⁸⁴⁶ אין נפק"מ אם הוא ביושר או בחצי קשת או כמין חת דהעיקר תלוי במה שנמשכים המים ג' לוגין (חזו"א ליקוטים למקואות ס"ז סק"ו).

¹⁸⁴⁷ י"א דבעינן שיקבע את הצינור בקרקע ואח"כ יחקקנו (חזו"א מקואות תנינא ס"ה סק"ז).

¹⁸⁴⁸ צ"ב הרי הכלי עצמו פוסל בשאובין. וצ"ל דמיירי בכפאו על פיו והולך המים על גביו (לבוש).

א"נ מיירי בכלי נקוב (גידולי טהרה נחל ס"ק לח).

¹⁸⁴⁹ ע' ברמ"א יו"ד סו"ס ע שכתב דלא כל קרקע בכלל קרקע הראוי לבלוע עיי"ש.

¹⁸⁵⁰ ישנם מחלוקת בבטון אי חשוב קרקע הראוי לבלוע (דעת החזו"א לקוטים ס"ג סק"א, ובשו"ת מהרש"ג ח"א סי' סה, וח"ב ס"ו דחשיב ראוי לבלוע. אולם בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' סז, ובשו"ת עמק שאלה סי' נא כתבו דלא חשיב ראוי לבחוע. ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שדמ נסתפק בזה). ויש שכתבו שלאחר שיצק את הבטון ישים שכבה של ג' טפחים במלט המעורב עם הרבה חול והוא ראוי לבלוע.

- שם כלי בתלוש – ואפ' כלים שאינם פוסלים את המקוה משום שאובין [כגון שאין להם בית קיבול] מ"מ אינם מכשירין את השאובין בהמשכה (ש"ך).
- שם – מיירי שהיו יכולים המים להגיע למקוה גם בלא כלים אלו, אבל אם לא היו ראויין לבא בלא כלים אלו אם הם כלים המקבלים טומאה פסול, דבעינן הוייתו בטהרה. ואע"פ שלא היה עליהם שם כלי בתלוש¹⁸⁵¹ (ש"ך).
- (מוז) קמקוה שנובע ונתייבש בקיץ והיה בור רחוק ממנו קצת ומלאוהו מים שאובי' ונתמלא המקוה מתחת הקרקע מאותם מים שאובי' המקוה כשר כאלו הוא נובע:
- מקוה שנובע – דוקא נובע, אבל מקוה של מי גשמים לא (ש"ך). והטעם י"ל לפי מה שנתבאר לעיל סעיף ב דמעיין ונהר ממקורו מתברך א"כ כשהוסיפו לו מים ממילא באים גם מים מגידי המעיין, ועוד שאי אפשר שישארו גידי המעיין בלא מים כלל הלכך יש עליהם תורת מעיין לטהר את השאובין הבאים עליהם (ט"ז).
- כשר – ואפילו לדעת הרמ"א לעיל סעיף מ דס"ל שמעיין שאין בו מ' סאה נפסל משאובין, מודה כאן משום דאיכא רבייה והמשכה (ט"ז). וי"מ דאפילו כולו שאוב בהמשכה יש להקל, דיש לצרף דעת המתירין כולו בהמשכה ודעת הסוברים שאין מעיין נפסל משאובין (ש"ך).

(מה) קמיהבא להמשיך מים למקוה צריך שלא יהא בדבר המקבל טומאה כגון מי גשמים שרוצה להמשיכ' למקום אחר לעשות מקוה לא יאחו בידו דף ויעבירם עליו אלא יניח הדף בקרקע ויסיר ידו משם מטרם יעברו המים עליו וכן סילון של קמיתמתכת אסור להמשיך בו מים למקוה, שמקבל טומאה; והוא שיהיו המים נופלים להדיא מדבר המקבל טומאה לתוך המקוה אבל קמיתאם נופלים על שפתו בחוץ ונמשכין לתוכו או שמחבר לפי הסילון של אבר צנור קמין¹⁸⁵² של עץ או של חרס שהמים מקלחין ממנה למקוה כשר קמיואם הסילון של מתכת מחובר לקרקע אפילו מקלח להדיא לתוך המקוה כשר שהרי אינו מקבל טומאה לפי שהוא בטל אנב קרקע קמיה(ואין חילוק בין אם טמון תחת הקרקע או לא):

- הבא להמשיך מים – אפ' מים כשרים. ומיירי שאין המים יכולים לבא למקוה בלא המשכה זו של כלי המקבל טומאה, אבל אם המים ראויין לבא זולתו אינו פוסל אלא אם יש בו בית קיבול (ש"ך).
- המקבל טומאה – אע"פ שאין לו בית קיבול (באר הגולה).
- לא יאחו בידו – מפני שהאדם מקבל טומאה אע"פ שהדף פשוטי כלי עץ ואינו מקבל טומאה (ט"ז). וי"מ דאדם מקבל טומאה מן התורה ופשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה מן התורה, ולא דמי לדלעיל סעיף יד שכתב השו"ע שאין מזחילין ע"ג דבר המקבל טומאה מדברי סופרים, דשם מיירי בטיפין שע"י הדף מצטרפין וכאן מיירי במים מרובים. עוי"ל דשם מיירי לענין שיטהרו בזחילה וכאן מיירי לענין שיטהרו באשבורן כמקוה (ש"ך).
- שמחובר לפי הסילון – ויכול לעמוד בפני עצמו בלי דבר המקבל טומאה (פ"ת).
- מחובר לקרקע¹⁸⁵³ – ועשאו מתחילה על דעת לקובעו בקרקע (דגול מרבבה ורעק"א)¹⁸⁵⁴, ויש חולקים (פ"ת).
- שם - וצריך שיהיה מחובר לקרקע¹⁸⁵⁵ ולא ע"י רצועות של ברזל שמקבלים טומאה דהוי מעמיד בדבר המקבל טומאה ולא מהני (פ"ת).

¹⁸⁵¹ הקשה רעק"א איך משכ"ל שלא יהיה עליו שם כלי בתלוש ויקבל טומאה. ותי' בחז"א (מקואות תנינא ס"ה סק"ז) דאין בו מקום קבלה ומ"מ מקבל טומאה כיון שלא נעשה לשמש עם הקרקע. ובדעת תורה כתב דמיירי בתנור שאינו פוסל בשאובין ומקבל טומאה מגזה"כ.

¹⁸⁵² ואין צריך שיהיה אורכו ג' טפחים (השואל בשו"ת חת"ס י"ד סי' קצט, ובערוך השולחן אות קמד). ויש מצריכים שיהיה בו ג' טפחים (בחת"ס שם, ובשו"ת בית שלמה ח"ב י"ד סי' סב וסי' עו, ובחז"א מקואות תנינא סי' ג ס"ק יז).

¹⁸⁵³ ואפ' מחובר לדבר המחובר לקרקע (ב"י מתשו' הרשב"א. ובשו"ת נו"ב י"ד תנינא סי' קלז). ויש חולקים בזה (תשב"ץ ח"ב סי' נו. ובשו"ת דברי חיים י"ד סי' מה).

¹⁸⁵⁴ כתב החז"א (י"ד סי' קכו סק"ט), דצינורות שלנו עשויים בסתמא לשמש עם הקרקע דאין לנו שמוש בהם בתלוש וכולם מתחברים ראשיהן בבנין.

(מט) קמ"במה דברים אמורים בממשיך מי גשמים בעלמא אבל אם ממשיך ממעין או ממקוה אפילו על ידי דבר המקבל טומאה כשר דחשבינן לזה המקוה שממשיך המים לתוכו כאילו הוא מחובר למעין או למקוה שממשיך המים משם קמ"ו"ש מי שאינו מחלק בכך¹⁸⁵⁶.

- כשר – ולא דמי לממשיך מים ממעין לכלי דלא מהני להו חיבורן כדלעיל סעיף ח, דהתם הכלי יש לו בית קיבול ונפסלו משום שאובין משא"כ הכא שהוא דבר המקבל טומאה ובזה מהני השקה (ש"ך). וי"א שכל שאובין נמי נטהרים בהשקה. ומש"כ בסעיף ח' שאני דהתם משום גזירה היא וכמש"כ הב"י בסוף הסימן (ט"ז).
- מחובר למעין או למקוה – י"א דדוקא כך זמן שמחברים למעין או למקוה כשרים, ונראה דגם אם אח"כ נפסק החיבור נשאר בכשרותו (ש"ך). ומ"מ לא מהני החיבור רק לטהר משאובין ולא להכשירו בזוחלין, כיון שעומדים המים ההבריכה ואינם זוחלין כמעין (פ"ת).
- שאינו מחלק – דס"ל שלא התירו להמשיך ע"י סילונות של מתכת רק כשמחבר בקרקע שהוא בטל אגב קרקע (ט"ז).

(ג) קמ"חמקוה של מי גשמים שנפרץ אחד מכתליו והמים יוצאים דרך הסדק¹⁸⁵⁷ אם ישארו בו מ' סאה¹⁸⁵⁸ אחר שיצאו קצתן שעד הסדק כשר¹⁸⁵⁹ ואם לאו פסול משום דהוי ליה זוחלין ואין מקוה מטהר בזוחלין: הגה: קמ"ט"ו"ש מחמירין אפילו אם ישארו מ' סאה עד הסדק, ק"י"ש לחוש לדכריהם לכתחלה לסתום הסדק. קמ"כ"ל זה דוקא במקוה שאינה צאה ממעין, אבל אם היא צאה ממעין, אין לחוש לזחילתה. קמ"כ"ו"ש יציאת המים קרוי זוחלין, אללא כשאין חוזרין למקוה אבל כשיוצאין מעט וחוזרין פס, לא מקרי זחילה. ואם צא לסתום הסדק כדי שישארו בו מ' סאה, לא יסתום אותו זידו ולא צכל דכר המקבל טומאה, קמ"כ"ו"ש מי שמתיר לסתום צכל דכר שמקבל טומאה.

- מי גשמים – לאפוקי ממעין (ש"ך).
- והמים יוצאים דרך הנקב - אבל אם יוצאים מחמת האדם הטובל אין נחשב זוחלים ע"ז. והיינו כשנשארו מ' סאה שלא יצאו אבל אם לא נשארו מ' סאה [ואין עתידים לחזור] פסול דס"ס טובל בפחות ממ' סאה (ש"ך ס"ק קכ). ויש חולקים דגם זוחלים ע"י טבילת האדם שמיה זוחלין (ש"ך).
- שאינה באה ממעין – משמע שאם באה ממעין אע"פ שהופסק דין מעין עליו לטהר בזוחלין. אמנם נראה שאם הופסק מהמעין שוב אין דין מעין עליו, ומיירי שלא הופסק (ש"ך).
- בכל דבר שמקבל טומאה – ולא דמי לדלעיל סעיף מ דכו"ע מודו שיכול לפקוק בדבר המקבל טומאה. דשם עדיין אין מקוה אלא שרוצה לפקוק כדי לנגבה, משא"כ הכא רוצה להכשיר את המקוה בכך שלא תהיה זוחלת (ש"ך).

¹⁸⁵⁵ במסמרות שיהיה קבוע שם (שו"ת בית יצחק ח"ב סי' לו ס"ק יז). אבל בחוטי ברזל שיכול לפוסקם ע"י מעשה הדיוט לא חשיב חיבור (שו"ת לבוש מרדכי מהדו"ג סי' כט).

¹⁸⁵⁶ וטעם שיטה זו י"מ דס"ל שלא מהני השקה לטהר פסול הוייתו שלא בטהרה (ב"י, ובתשו' שסוף ספר תורת חטאת ס"ג-ד). וי"מ דכיון שההשקה עצמה נעשית ע"י דבר המקבל טומאה יש כאן חיסרון של הוייתו שלא בטהרה (אמרי משה ס"א ס"ק כה).

¹⁸⁵⁷ אבל אם יוצאים מחמת האדם הטובל אין¹⁸⁵⁷ מים הזוחלין מן המקוה ע"י מכוונת שאיבה [ששכחו לסוגרה] דנו הפוסקים אם עושה את המקוה זוחל ע"ז. ויש שמחלקים בין מופעלת ע"י חשמל למופעלת ע"י לחץ אויר שמופעלת ע"י חשמל נחשב זוחלים ע"ז. והיינו כשנשארו מ' סאה שלא יצאו אבל אם לא נשארו מ' סאה [כח מתחדש בכל שעה ואין עתידים לחזור] פסול דס"ס טובל בפחות ממ' סאה (ש"ך ס"ק קכ). ויש חולקים דגם זוחלים ע"י טבילת האדם שמיה זוחלין (שם בשם מהר"ק). מים הזוחלין מן המקוה ע"י מכוונת שאיבה [ששכחו לסוגרה] אם עושה את המקוה זוחל ע"ז. ויש שמחלקים בין מופעלת ע"י חשמל למופעלת ע"י לחץ אויר ש..... זה מחשיב את המקוה כזוחל משא"כ כשמופעלת ע"י לחץ אויר נחשב כמצב במים שזוחלים חוץ למקוה (ע' שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' פח, ושו"ת קנה בשם ח"ב סי' פה).

¹⁸⁵⁸ בפשטות משמע שהנקב גבוה באופן שודאי ישאר מ' סאה (ע' תשב"ץ ח"א סי' יז. ובנו"ב י"ד תנינא סי' קלז). אולם בחזו"א (תנינא ס"ח ס"ק"ד) כתב דאף כשהנקב למטה אינו עושה המים שאובין רק אותם שמתנענעים לצאת אבל הרחוקים נחשבים אשבורן, ויכול לטבול בהם.

¹⁸⁵⁹ י"א דשרי אף לטבול במים העליונים אע"פ שזוחלים (תשב"ץ ח"א סי' יז). וי"א שצריך להרכין ראשו ולטבול במ' סאה שאינם זוחלין (מהר"ק סי' קנו, ובחזו"א מקואות תנינא ס"ח ס"ק"ד).

(נא) ק"דניקב המקוה ומימיו נוטפים מעט מעט או נבלעים בקרקע מעט מעט כשר לפי שאין זיחלתן ניכרת¹⁸⁶⁰:

(נב) ק"הבא לערב מקוה פסול או חסר עם מקוה כשר להכשירו¹⁸⁶¹ או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפופרת הנוד¹⁸⁶² ק"ו(וקילוח המים יהיה כרוחב הנקב). ק"זלאחר שנתערב הפסול עם הכשר אפילו רגע נשאר לעולם בהכשרו אפילו נסתם הנקב אח"כ. כל שיעמוד כשפופרת הנוד ממעטו ק"האפילו דבר שהוא מברייתו המים¹⁸⁶³ ק"טספק אם הנקב רחב כשפופרת הנוד אם לאו פסול. אם יש ק"טנקבים דקים הרבה, מצטרפין לכשפופרת הנוד אם המקוה הא' שלם והב' חסר¹⁸⁶⁴: הגה ק"סאומתך לחפור מקוה צלד הנהר ולטבול זה אע"פ שאין זה מ' סאה דהא ארעא חלחולי מתחלחלת והואיל והוא סמוך לנהר ולאו החלחולים דזיניהם שהמים צאין מן הנהר לך החלחול דהיינו מנקזים דקים צקרקע הוא חצוק: ק"באבל אם שניהם חסרים אין הנקבים הדקים מצטרפין לכשפופרת הנוד (וה"ה אם חלק מקוה בסל או בשק אם אין שיעור מקוה בצד אחד פסול):

- כשפופרת הנוד – דוקא בפסול דאורייתא צריך חיבור כשפופרת הנוד, אבל בפסול דרבנן סגי בחיבור כעדשה כדמבואר בסעיף נג (ט"ז וש"ך).
- וקילוח המים יהיה כרוחב הנקב – לאפוקי מאותם הפוסקים שסוברים שהנקב צריך שיהיה כשפופרת הנוד אבל המים שבתוכו א"צ להיות גדול כל כך¹⁸⁶⁵ (ש"ך).
- לעולם בהכשרו – ויש סוברים שאם נסתם הנקב המחבר ביניהם חוזר הפסול לפסולו, וטוב להחמיר לכתחילה (ש"ך).
- ספק אם הנקב – הטעם מפני שהוא מן התורה, דהיינו עיקר טבילה מן התורה (באר הגולה).
- נקבים דקין – ויש חולקים שאין לצרף נקבים לשפופרת הנוד (פ"ת)¹⁸⁶⁶.
- והואיל והוא סמוך לנהר – וה"ה בסמוך למקוה, ודוקא שאנו רואים חילחול המים בניהם אבל כשחופר בסמוך זה לזה ב' או ג' חפירות שכולם חסרים ואין באחד מהם מ' סאה אע"פ שארעא חלחולי מחלחלת לא הוי חיבור (ש"ך). חילחול המים צריך שיהא נראה לעינים דוקא ולא סגי מה שמושג בשכל, דלא מהני ידיעה בלא ראייה (פ"ת).

(נג) ק"הבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה כשר ואפילו אין מי ההשקה רואין פני האויר: הגה ק"סדוקא צפסול שאינה שיהא מלכונן

¹⁸⁶⁰ גדר זחילה ניכרת, י"א דוקא באופן שניכר זחילתן על פני המים (שו"ת עין יצחק י"ד סי' כב, שם אריה י"ד סי' ע, חזו"א י"ד סי' קמ סק"ב). וי"א דסגי שמשערים המים ונמצאו חסרים ע"י קילוח ולא ע"י טיפטוף (שו"ת בית שלמה ח"ב י"ד סי' עב, אמרי יושר סי' קכז). ויש מחמירים בשיעור נקב ככונס משקה (דברי חיים י"ד ח"ב סי' צט, מהר"י אסאד סי' ריב).

אמנם ע"י בהגר"א שפוסק על פי שיטת הראש, ועי"ש שמוכח מסעיף נ' שהשו"ע פוסק כראש נגד הרשב"א.

¹⁸⁶¹ יש להסתפק אם מותר להכשיר מקוה שאוב בשבת ע"י שיפתחו את הנקב המחבר בינו למקוה הכשר (גדולי טהרה נחל ס"ק מא). ואולם בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סו"ס עח) נקט לאסור. אולם בלחם ושמלה ס"ק צב נקט להתיר.

¹⁸⁶² ושיעורו נתבאר לעיל סעיף מ.

¹⁸⁶³ קשה דלעיל סעיף לג פסק השו"ע שמטבילין בבריות המים וא"כ איך יחשב חציצה. ותי' בגליון מהרש"א דלעיל מיירי ביצירתם מן המים וכאן מיירי שיצירתם מן הרקק וגדלים במים. אולם המג"א (או"ח ס' קסב ס"ק יז) תירץ דטובלים בהם דוקא לאחר שריסקן אבל בעודם שלמים יש ממעטים בנקב. וי"א דלערוב מקואות בעינן מים דוקא ולא מהני בריות המים (משנה אחרונה פ"ו מ"ז, גדולי טהרה גבא ס"ק סד, כתבי הגרי"ז בזבחים כב ע"א).

¹⁸⁶⁴ וטעם הדבר י"ל דצירוף נקבים אינו חיבור גמור הלכך מהני להצטרף למקוה שלם אבל ליצור מקוה משני בורות שאין בהם מ' סאה ע"י צירוף כזה לא מהני.

¹⁸⁶⁵ ושיעורו בטופח ע"מ להטפוח, ר"ת שבתוס' בגיטין טז א ד"ה הנצוק.

¹⁸⁶⁶ ונפק"מ להטביל בתוך סל מלא נקבים קטנים [כאשר פיו של הסל למעלה מהמים] וכן ששמניחים במקוה סל קבוע עם נקבים קטנים שאין באחד מהם כשפופרת הנוד [ופיו למעלה מהמים].

אבל בפסול לאוריייתא זענין כשפופרת הנוד, כמו שנתבאר. ואפילו בפסול שאינה קיימת חולקין וכן ראוי להורות¹⁸⁶⁷:

- מקוה שאוב – דהא דבעינן כשפופרת הנוד היינו דוקא כשבא להכשיר מקוה חסר ממקוה שלם, אבל להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב אע"פ שאין בהשקה אלא כשערה כשר, לפי ששאוב אינו פסול אלא מדבריהם הקילו בכך (ש"ך)¹⁸⁶⁸.
  - כשערה – היינו חוט השערה (ש"ך).
  - כשר – קשה דלעיל סעיף מ כשמביא מים מן המעיין למקוה על ידי כלי, הצריך השו"ע נקב כמוציא זית. וצ"ל דכאן כשיש מקוה שלימה אלא שהיא שאובה ופסולה רק מדרבנן הלכך סגי בהשקה כחוט השערה, משא"כ כשממלא בכלי למקוה ולא יהיה השקה אחר שימלא¹⁸⁶⁹ (ש"ך).
  - בפסול שאיבה שהיא מדרבנן – פירוש ברוב מקוה כשר ומיעוטו שאוב (ט"ז)¹⁸⁷⁰. וע' ס"ק הבא.
  - ואפ' בפסול שאיבה יש חולקין – לטעמייהו לעיל ברמ"א סעיף ג' דס"ל דכולו שאוב פסול מן התורה. ולפ"ז במקוה שרובו כשרים ומיעוטו שאובין נכשר בהשקה כחוט השערה (ש"ך). וי"מ דכוונת הרמ"א דאפילו בפסול שאוב דרבנן בעינן השקה כשפופרת הנוד (ט"ז).
- (נד) קייכותל שבין ב' מקואות שנסדק מצד זה לצד זה אפילו כל שהוא לשתי מצטרף לערב שני המקואות להכשירם ואם לערב אינם מצטרפין עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד¹⁸⁷¹ קיימאם נפרץ הכותל למעלה זה לזה על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנוד כשר: הגה קיימא"ה אם היה גל של עפר בין צ' המקואות אם נטל מגובה הגל מעט עד שמקלחין זה לזה כרוחב שפופרת הנוד זרום קליפת השום סגי ללא זענין כמלא שפופרת הנוד ללא זנקה:

- לשתי מצטרף – נחלקו המפרשים איזה מיקרי שתי ואיזה מיקרי ערב הלכך אין להקל לענין מעשה אלא א"כ יש נקב כשפופרת הנוד במקום אחד (ש"ך). וטעם הסוברים שסדק לרוחב מצרף את המקואות כיון שעיי"ז מחוברים המים שבכל מקוה זה עם המים שבמקוה האחר, ולא דמי לנקב אחד באמצע הכותל שצריך כשפופרת הנוד כדי לחבר את המים שבכל המקוה גם אותם שלא כנגד הנקב. והסוברים שסדק מלמעלה למטה מצטרף הוא מטעם שבוזבז הכותל כמי שנפל דבמקום זה אין כלל כותל המפסיק בין שני המקואות (ט"ז).
- ואם נפרץ הכותל – דכיון שמגולה למעלה ורואה את האויר א"צ כשפופרת הנוד (ט"ז).
- שם - וה"ה אם לא נפרץ אלא שהמים הולכים מזה לזה למעלה מן הכותל ורואים האויר, בעי כקליפת השום ולא סגי בטופח ע"מ להטפוח (ש"ך).

(נה) קיימשלשה מקואות שיש בשנים מהם בכל אחד עשרי' סאה מים כשרי' ובאחד מהם עשרי' סאה מים שאובין ועומדין זה בצד זה אם השאוב מן הצד וירדו שלשה וטבלו בהן¹⁸⁷² ומתוך כך נתמלאו ויצאו על שפתם¹⁸⁷³ ונתערבו יחד הוכשרו שלשתם כיון שפעם אחת¹⁸⁷⁴ היו מחוברים

¹⁸⁶⁷ שלא להתיר בהשקה פחות מכשפופרת הנוד, וע' פ"ת ס"ק לט שכתב בשם החת"ס דכשמכשירים מקוה ע"י חיבור כשפופרת הנוד למקוה אחר אין לסמוך על נשים שיפתחו את הנקב בכל לילה דיש לחוש שישכחו לפותחו ויבאו לידי תקלה.

¹⁸⁶⁸ ולפ"ז בפסול הוייתו שלא בטהרה שפסול מן התורה יצטרך השקה כשפופרת הנוד כדמוכח לעיל סעיף נב (הגר"א ס"ק זז).

¹⁸⁶⁹ כלומר דלבטל שם כלי ולהחשיב המים כמונחים בקרקע בעי נקב טפי (פרי דעה, מקוה ישראל, חז"א תנינא ס"ט סק"ד).

¹⁸⁷⁰ נראה מדבריו שהרמ"א חולק בתרתי על השו"ע, א. דרק בשאוב דרבנן סגי בהשקה כחוט השערה. ב. יש חולקים שאף בשאוב דרבנן לא סגי בהכי.

¹⁸⁷¹ זהו פירוש הרמב"ם אולם הר"ש והרא"ש פירשו להיפך (באר הגולה).

¹⁸⁷² ואין בזה חיסרון של הוייתו בדבר שאינו מקבל טומאה, דפסול זה נאמר רק על הגעת המים למקוה (חז"א מקואות תנינא ס"ח סק"ג. ומי השילוח ס"ה סוס"ר כא). וצ"ע מלקמן סעיף סו. עוד יל"ע מדוע אין כאן פסול תפיסת יד אדם. ות"י במקוה ישראל (ביאורי ב"י ס"י צב סק"ב) דכיון שלא נתלשו המים ממקומם אין זה תפיסת יד אדם (וכ"כ בחז"א מקואות קמא ס"ד סק"ה).

¹⁸⁷³ וא"צ שיהיה במים כשפופרת הנוד, וסגי בגובה כקליפת השום ברוחב כשפופרת הנוד (ב"י).

ביחד מ' סאה מים כשרים ואותם שטבלו בהם טהורי' ואם השאוב באמצע שאין שני הכשרי' יכולין להתערב אלא על ידו לא הוכשרו אלא נשארו כמו שהיו תחלה ואותם שטבלו בהם לא נטהרו:

- אם השאוב מן הצד וכו' כשרים - דכיון שנתחברו שני המקואות הכשרים נחשב שיש כאן מקוה שלם של מ' סאה, ומכשיר את השאוב. ואפ' אם נתחבר המקוה האמצעי לשאוב קודם שנתחבר לכשר אינו נפסל בכך, כיון שלא ירדו שאובין לתוכו קודם שנתחבר לכשר (ט"ז).
  - הוכשרו שלשתן – אין הכוונה שיכול לטבול בכל אחד מהם לבדו שהרי בכל אחד מהם יש רק עשרים סאה. אלא כוונת השו"ע שכל אחד מהם כשר שאם יוסיפו עליו מים כשרים עד מ' סאה יוכל לטבול בו (ט"ז).
  - ואותם שטבלו בהם טהורים – צ"ל דהמים שיצאו חוץ לדופני המקוה חוזרים למקומם, דאל"כ הרי מי המקוה זוחלין ולא עלתה להם טבילה אם המקואות ממי גשמים (ש"ך).
  - שם - צ"ל דמיירי שכותלי המקוה גבוהים ורק במקום התחברותם הכתלים נמוכים באופן שלא נחסר ממ' סאה כשיוצאים המים על שפתם, דאל"כ הרי הם פסולים מחמת שלא נשאר בהם מ' סאה ביחד (ש"ך). אמנם אם נשארו כ' סאה בכל מקוה ויצאו לחוץ רק היתרים על מ' סאה כשרים ע"י שנתחברו יחד, ואפ' לדעת הסוברים לעיל סעיף נ שזחילה למעלה ממ' סאה פוסל, מ"מ כאן שהזחילה נעשית רק ע"י מעשה הטבילה [ולא מחמת המים עצמם] אין פוסל זחילה למעלה ממ' סאה (ש"ך).
  - ואם השאוב באמצע וכו' - שאז יש הפסק מים שאובין בין המים הכשרים (ט"ז).
  - כמו שהיו תחילה – ולא נפסלו מן השאוב כיון שבאו השאובין בהמשכה. ואפ' אם אין ג' טפחים בין מקוה למקוה כשיעור המשכה מ"מ אותם מים שאובין שנפגשים בכשרים ומתערבים ביניהם¹⁸⁷⁵ בטלי ברוב¹⁸⁷⁶ (ט"ז)¹⁸⁷⁷.
- (נו) ק"שני מקואות של כ' כ' סאה אחד שאוב ואחד כשר ירדו שנים והשיקום וטבלו בהם אפילו אדומים והלבינום או לבנים והאדימום המקואות כמות שהיו והטובלים כמות שהיו:
- והשיקום – דמחמת שטובלים צפו המים על גביהם (ט"ז).
  - אפילו אדומים וכו' – כלומר המים הכשרים היו אדומים והמים השאובין היו לבנים, והלבינו המים השאובין את המים הכשרים (ט"ז וש"ך).
  - כמות שהיו – ואע"פ שמתערבו בו מים שאובין ואין במקוה מ' סאה כשרים, כיון שכבר נתבטלו ברוב הכשרים קודם שבאו למקוה, כשר¹⁸⁷⁸ (ט"ז).
  - שם – וכשר להוסיף על הכשרים עד שיהיה בהם מ' סאה ויכול לטבול בהם¹⁸⁷⁹ (ט"ז).
- (נד) ק"שכל המעורב למקוה הרי הוא כמקוה ומטבילין בו. ק"שגומות הסמוכות¹⁸⁸⁰ לפי המקוה ומקום רגלי פרסות בהמה שהיו בהם מים מעורבים עם מי המקוה כשפופרת הנוד מטבילין בהם: הגה ולכן¹⁸⁸¹ ק"שכלי המונח בלד המקוה מנענע בידו המקוה כדי שיעשה גל צמיס ויעצור על גבי הכלי ועולה לו הטבילה ובלבד שלא יעקור הגל ממקומו אלא יהא מחובר למקוה:

¹⁸⁷⁴ השו"ע אזיל לשיטתו לעיל סעיף נב דמהני השקה לשעה אחת. אולם לפמ"ש"כ הש"ך שם שיש להחמיר כדעת ר' ירוחם שלא מהני השקה לשעה אחת ממילא גם כאן יהני פעם אחרת רק באופן זה שהמקוה השאוב יהיה בהשקה למקוה הכשר.

¹⁸⁷⁵ והגר"א בא"ר כתב וז"ל, ולא מפסלי הצדדין מהשאוב, דבתר דהדרי כל חד לדוכתיה, הדר לנפשיה טפי מלחבריה.

¹⁸⁷⁶ ובש"ך כתב, לפי שע"י תערובת ובהמשכה ירדו למקוה. ולא הזכיר רוב.

¹⁸⁷⁷ ובט"ז לקמן נתבאר דכיון שנתערבו ברוב חוץ למקוה אינם פוסלים בשאובין.

¹⁸⁷⁸ ובש"ך הניח דבר זה בצ"ע. אע"פ שלעיל סעי' נה פירש כשהשאוב באמצע לא נפסל הכשר ממנו משום שבאו בתערובת ובהמשכה, מ"מ כאן הוקשה לו דמשמע שהיו רוב מים שאובין שהרי שינו צבע המקוה, ובזה לא שמענו להכשיר.

¹⁸⁷⁹ ואע"פ שנישתנו מראיו אינו נפסל כדלעיל סעיף כה. [דרק יין או מוהל ומי פירות וחלב פוסלים את המקוה בשינוי מראה, כמה שנתבאר שם].

¹⁸⁸⁰ ודוקא שיש בהם רביעית (ש"ך ס"ק קכז). מקור הך דינא הוא בראב"ד בבעלי הנפש סי' ג אות יח, וכתב רעק"א בגליון שם דלפמ"ש"כ רש"י ותוס' בזבחים כב ע"א אין מקור לדין זה. ובחזו"א מקואות תנינא ס"ו ס"ק יב כתב דהוי ספיקא דדינא.

¹⁸⁸¹ צ"ב מהו לשון ולכן, (לחם ושמלה).

- מנענע בידו – קשה דלעיל סעיף מח פסק השו"ע שאם מביא מים למקוה ע"י סילון לא יאחו בידו את הסילון דגם זה בכלל הוייתו שלא בטהרה, וכאן מביא מי המקוה בידו. וצ"ל דכאן אין ממשיך את המים עצמם אלא ע"י נענוע המים ממילא הולכים המים (ט"ז), ועוד דמ"מ הגל נתלש מהמקוה גופיה ובמקום תלישתו אין שם תפיסת יד אדם (ש"ך) 1882.
- שלא יעקור הגל ממקומו – דאם יעקר הגל לא יטהר אם אין בו מ' סאה, שהרי בא ממקוה, ואינו מטהר אלא במ' סאה. ובאמת אם יתלוש גל ממעיין שמטהר בכל שהוא יהני (ט"ז). וי"מ שאם נעקר הגל נחשב זוחלין 1883 ואין מקוה מטהר בזוחלין, ולפ"ז בגל שנתלש מן המעיין מטהר (ש"ך) 1884.

(גח) ק"ד חורי המערה וסדקי המערה מטבילין בהם אף על פי שאין המים שבהם מעורבים עם מי המקוה [אלא] בכל שהוא 1885:

- חורי המערה – פי' מערה הוא מקוה, שכך היו עיקר מקוואות שלהם במערה (ש"ך).
  - בכל שהוא – לפי שהן בכלל המקוה (ש"ך).
- (נט) ק"ד עוקה (פי' חפירה) שבתוך המקוה אם היתה הקרקע המברלת בין העוקה ובין המקוה בריאה ויכולה 1886 להעמיד את עצמה אין מטבילין במים שבעוקה עד שיהיו מעורבין עם המקוה כשפופרת הנוד ואם אינה יכולה להעמיד את עצמה אפילו אינם מעורבים אלא בכל שהוא מטבילין בהם:
- עוקה – היא חפירה שתחת המקוה (ש"ך) 1887.
  - מטבילין בהם – דע שבכל מקום שמטבילין במקוה חסר העומד בצד מקוה שלם, צריך שיהיה עכ"פ גוף הנטבל עולה ומתכסה במים בבת אחת. ובכלים אע"פ שמתכסים כולם מ"מ צריך שיהיה במקום שמטביל אותם רביעית (ש"ך) 1888.

(ס) ק"ד ג' גומות שבנחל התחתונה ועליונה של כ' סאה והאמצעית של מ' ושטף של גשמים עובר בתוך הנחל אע"פ שהוא נכנס לתוכן ויוצא מתוכן אין זה עירוב ואין מטבילין אלא באמצעית שאין הנזחלין מערבים א"כ עמדו:

- שבנחל – פי' בקעה (ש"ך).
  - שאין הנזחלין מערבין – ודוקא במי גשמים אבל במי מעיין מערבין בשעה שזוחלין (ש"ך) 1889.
  - מערבין – את המקוואות (באר הגולה).
- (סא) ק"ד הכופת ידיו ורגליו וישב לו באמת המים אם נכנסו מים דרך כולו טהור:
- (סב) ק"ד מקוה שיש בו מ' סאה מצומצמות האדם הטובל בתוכו לא יקפוץ לתוכו שלא יחסרו המים בקפיצתו בתוכו ק"ט ולא יטבול בו פעמים זה אחר זה. ק"ט טבלו בו שנים זה אחר זה אע"פ שרגליו של ראשון נוגעות במים 1890 השני בטומאתו שהרי חסרו המים מארבעים סאה 1891:

1882 ועוד כיון שגם אח"כ נשארים מחוברים למקוה אינו נידון כמקום אחר ואין לדון בו משום הויית מקוה חדש שלא בטהרה (פרישה ס"ק סח).

1883 ולעיל סעיף ה נתבאר שגל שנתלש מן הים מטהר, ונתבאר שם דים מטהר בזוחלין עיי"ש.

1884 ודעת הש"ך שאף במעיין לא מהני גל שנתלש אם אין בו מ' סאה, דמה שמעיין מטהר בכל שהוא הוא דין בעיקר המים ולא במי המעיין. ומשו"ה אף לכלים צריך שיהיה בו מ' סאה.

1885 ושיעורו בטופח ע"מ להטפוח (חזו"א מקוואות תנינא סי' ט סק"ו). וכ"ז להטביל שם אבל אם יש בחורי המערה מים שאובין צריך חיבור כשפופרת הנוד (שם).

1886 לא נתפרש כלפי מה מעמדת את עצמה, וברע"ב (במקוואות פ"ו מ"א) פי' כשאדם טובל בה. אולם לא נתפרש באיזה אדם מיירי. וצ"ע.

1887 כן פירש הרמב"ם, ולפ"ז צ"ל שגרע מחורי המערה והטעם כיון שהוא מקום בפנ"ע. אולם הר"ש והרא"ש (במקוואות פ"ו מ"א) פירשו דעוקה הוי שוקת שבדופן המערה, ומעמדת את עצמה היינו שאין מי המקוה באים לשם, ואין מעמדת עצמה היינו שלעולם כשיש במקוה מ' סאה מתערב במים שבתוכה, ובזה מטבילין בתוכה אע"פ שאין מחוברים מימיה בכשפופרת הנוד למי המקוה. עיי"ש.

1888 וזה דוקא בעוקה המחזקת את עצמה ומחוברת לעוקא שלמטה, אבל באינה מחזקת את עצמה אפ' אין בה רביעית מטבילין בה (פרי דעה. מקוה ישראל).

1889 ויש חולקים דאף מי מעיין אין מערבין בזוחלין (שו"ת נודע ביהודה י"ד סי' קלו). שיח יצחק חגיגה יט א. וע' לחם ושמלה ס"ק קו).

- לא יקפוץ – שהמים ניתזים לחוץ בקפיצתו ויחסרו ממ' סאה. וי"מ שלא יקפוץ מפני הרואים שסבורים שאינו מתכוין אלא להקר (באר הגולה).
- ולא יטבול בו פעמים זה אחר זה – שמא לא יטבול בו בפעם הראשונה כהוגן, ובפעם השניה נחסרו המים (ש"ך). אבל כשיטבול פעם אחת יזהר לטבול כהוגן (ט"ז).
- (סג) קפ"הטביל בו בגד עבה שהמים נבלעים בתוכו כל זמן שהבגד נוגע במקוה הוא כשר אף על פי שזבו ממנו¹⁸⁹² שלישה לוגין למקוה קפ"העלהו ממנו פסול שנעשה שאוב מהמים שירדו מהבגד לתוכו¹⁸⁹³ קפ"הואם מטביל בו יורה או שאר כלים מורידן לתוכו דרך פיהן¹⁸⁹⁴ שלא ינתזו המים כשמכניסן לתוכו ונמצא שהוא חסר קפ"הומעלהו דרך שוליו קפ"הכדי שלא ישאר בו מהמים ויחסר מהמקוה: הגה קפ"כל המים שצנכלי וגם שהמים שצנכלי יהיו שצנכלי ואם יפלו אח"כ למקוה יפסלו אותה מאחר שלא נשאר בה כשיעור מקוה:
- שהבגד נוגע במקוה – ולא דמי לדלעיל סעיף סב שאע"פ שרגליו של ראשון נוגעות במים לא מהני, דשאני בגד שבולע הרבה מן המים הלכך כשקצתו נוגע במים נחשבים כל המים הבלועים בבגד מחוברים למים, משא"כ באדם שאין המים בלועים בעצם חלקיו אלא בשטח גופו וטנפח ע"מ להטפח טחנו חיבור (ש"ך).
- שלא ינתזו – וי"א הטעם שלא יטביל הכלי מתחתיתו מפני שהמים של המקוה מקלחים לתוכו ונעשים שאובין, ולפ"ז אפשר שצריך להחמיר שלא יטביל הכלי על צידו, ומיהו בדיעבד אין לחוש (ש"ך).
- ונמצא שהוא חסר – היינו במקוה שיש בו רק מ' סאה כדמבואר ברמ"א. ומיירי שיש בו מעט יותר ממ' סאה ומים שנדבקו בדפנות הכלי אינם ממעטים ממ' סאה (באר הגולה). ועמש"כ בד"ה הבא.
- ואם יפלו אח"כ למקוה – כוונתו לתרץ לשון "כדי שלא ישאר בו מהמים ויחסר מהמקוה" והקשה דבלאו הכי נחסר המקוה ממים שנדבקו לדפנות היורה. וע"ז ביאר הרמ"א דכל אדם יודע שאחר שהטביל דבר במקוה מצומצם צריך להמתין עד שיתמלא בו מ' סאה מי גשמים. אבל כאן יש לחשוש שיחזיר למקוה מהמים שבכלי ובאמת פסלו את המקוה החסר בג' לוגין שאובין (ט"ז). ועמש"כ בד"ה הקודם.
- (סד) קפ"המטביל כר או כסת במקוה שיש בו מ' סאה מכוונות כיון שהגביה שפתותיה מהמים נמצאות המים שבתוכן שאובין כיצד יעשה מטבילין ומעלן דרך שוליהן קפ"האבל הקופה והשק מטבילין ומעלן כדרכן ואינו חושש:
- דרך שוליהן – דכיון שאין המים מתקבלים בתוכו אינם נעשין שאובין נמצא שנפלו למקוה מים כשרים (ש"ך).
- הקופה והשק – שהם נקובים ממילא המים שבהם לא נעשים שאובין כלל, מאחר שהמים מעורבים דרך הנקבים (ט"ז)¹⁸⁹⁵.

¹⁸⁹⁰ דקיי"ל גוד אחית אינו חיבור (ב"י). אולם הטור פסק כר' יהודה דגוד אחית חיבור, וכתב הב"י דראיתו דקיי"ל כר' יהודה מדסתם התנא במשנה (ונפסק בסעיף סג) דמים שבסגוס נחשבים מחוברים למקוה כ"ז שלא הוציא את הסגוס מהמקוה. ובדעת השו"ע צ"ל דספוג עדיף מגוד אחית ודמי למקוה ע"ג מקוה שאין דנים מים העליונים בדין קטפרס (חזו"א מקואות תנינא סי' ד סק"א).

¹⁸⁹¹ נחלקו הפוסקים אם יכול להוסיף שאובין כ"ז שרגליו של הראשון נוגעות במים. באור שמח פ"ח ממקואות ה"ב, ובחזו"א במקואות תנינא סי' ד סק"א, כתבו דשאובין שפסולים מדרבנן מהני גוד אחית לטהרם. אולם בלחם ושמלה ס"ק קז כתב שלדעת הרמב"ם והשו"ע לא מהני אף לטהר שאובין.

¹⁸⁹² אבל אם סחט את המים בחלק העליון שבבגד נחלקו הפוסקים אם נפסלו משום תפיסת יד אדם (ש"ך ס"ק מו). ועמש"כ בזה החזו"א מקואות בליקוטים סי' ה סק"ב.

¹⁸⁹³ כמש"כ הרא"ש הל' מקואות סי' ב, אע"פ שהספוג מלא נקבים ביאר החזו"א (מקואות קמא סי' ו סק"א) דספוג שמחזיק את המים כך מחשיב אותם שאובין, וע' קה"י טהרות סי' לז שהאריך בזה.

¹⁸⁹⁴ צ"ל דמיירי בקערה שפיה רחב מאוד דאל"כ לא יכנסו מים דרך פיהם (ט"ז סי' רב סק"ו). ויש חולקים דכל שאין פיו צר תלינן שיכניס קצת בעוקם וממילא יכנסו המים (ש"ך בנקודות הכסף שם).

¹⁸⁹⁵ לכאורה א"צ לטעם זה שמעורבים, דגם אם מביא מים בשק למקום אחר אינם נעשים שאובין כיון שהשק הוא כלי נקוב. ובאמת שהבאר היטב הניח תיבות אלו בסוגריים. ונראה שהט"ז אזיל לשיטתו בס"ק מז דס"ל שיש לפסול בסל משום תפיסת יד אדם לכך צריך שיהיו המים שבשק מחוברים למי המקוה. אולם לדעת הש"ך בס"ק מו שניצוק אינו חיבור צ"ל דכיון שאין המים מתאספים בשק

(סה) ק"ממקוה שהוא מוחזק להיות מימיו מתמעטים¹⁸⁹⁶ ולעמוד על פחות מ'מ' סאה (וטבלה בו) צריכה לחזור ולטבול כל זמן שלא ידענו בודאי שבשעה שטבלה היה בו מ' סאה אבל אם לא הוחזק להיות מימיו מתמעטים כל כך שיעמדו על פחות מארבעים סאה אע"פ שפעמים שמימיו עולין ופעמים מתמעטין אינה צריכה לחזור ולטבול ומכל מקום כשר הדבר לעיין קודם טבילה אם יש בו ארבעים סאה (ועיין לקמן סעיף ע"א):

- מוחזק להיות מימיו מתמעטים – דבכהאי גוונא לא מעמידים על חזקתו שהוא שלם¹⁸⁹⁷ (הגר"א)¹⁸⁹⁸. ואפ' אם עכשיו המקוה שלם לפנינו חיישינן שמא היה חסר בשעת טבילה (ש"ך)¹⁸⁹⁹.
- אינה צריכה לחזור ולטבול – דיש להעמיד המקוה על חזקתו שהוא שלם. ודוקא אם הוא שלם לפנינו אבל אם הוא חסר לפנינו לא עלתה לה טבילה¹⁹⁰⁰ (ש"ך).
- לעיין קודם טבילה – דאין סומכים על החזקות במקום שאפשר לברר¹⁹⁰¹ (ש"ך).

(סו) ק"ממקוה שמימיו מתפשטין ואינו יכול להתכסות בו נותן בו מצד אחד אבנים או חבילי עצים כדי שיקבצו מימיו אל מקום אחד ויעלו בענין שיוכל להתכסות בו¹⁹⁰² ק"מאבלבד שלא יחלקו כל המקוה ק"מאבל בכלים פסול: הגה ק"מאפילו אם יכולה להתכסות צמים אם אין המים עמוקים עד טבירה ולמעלה ממנו זרת לא תטבול זה לכתחלה שמה לא תטבול יפה ק"ממיהו אם אין מקוה אחרת ו"א לתקן אפילו צריכה להשתטח על פניה מחמת שאין המים עמוקים אם מתכסה גופה בדרך זה צפעס אחת¹⁹⁰³ טבולת סס וע"ל סימן קל"ח ק"מ:

- אבנים או חבילי עצים – והמים שבניהם מצטרפים למ' סאה (ש"ך).
- שלא יחלקו המקוה – דאם עומדים באופן שמחלקים את המקוה לשנים דהטובל שם לא עלתה לו טבילה. אמנם אם יש נקב כשפופרת הנוד כשר (ש"ך).
- אבל בכלים פסול – והטעם דחשיב הויית [כשרות] המקוה ע"י דבר המקבל טומאה (ט"ז). ויש חולקים שאין לפסול מטעם זה שהרי בלאו הכי המקוה כשירה רק שאין יכולים לטבול בה, אלא הטעם לפסול משום שבכלים אין כשפופרת הנוד משא"כ בעצים ואבנים יש בהם כשפופרת הנוד (ש"ך).
- ולמעלה ממנו זרת – ומקומו בחצי החזה (פ"ת).

אינם נעשים שאובין. אמנם אכתי צ"ב למה לא יפסלו משום תפיסת יד אדם, ומכח קושיא זו כתב החזו"א (מקואות קמא סי' ד ס"ק ז, ובתנינא סי' ג ס"ק יא) שמוכח כדברי הט"ז שניצוק חיבור להציל מתפיסת יד אדם. אולם (בסי' ז סק"ה ד"ה אלא) כתב די"ל שמודה הש"ך היכא שיוצאים מים מרובים מהשק דניצוק כזה חיבור.

¹⁸⁹⁶ יל"ע למה לא יפסל המקוה מטעם שמימיו זוחלין. וי"ל דמיירי בזחילה שאינה ניכרת כדלעיל סעיף נא. אולם לסוברים שגם זחילה כזו פוסלת משום זוחלין צ"ע. ובאמת שבש"ת הר"ן סי' סו פירש דין זה במעיין.

¹⁸⁹⁷ דהוי חזקה העשויה להשתנות, וע' תוס' בקידושין עט ע"ב ד"ה מי. ובשו"ע או"ח סי' ח סעיף ט ובהגר"א שם.

¹⁸⁹⁸ היינו כשאין ידוע אם הוא שלם, ואי אפשר לבדוק, כגון שהלך משם או ודאי נחסרו בו מים אח"כ.

¹⁸⁹⁹ ובמקוה שלא הוחזק מעולם שהוא כשר נחלקו הפוסקים אי מהני מה שעכשיו שלם לפנינו, ע' בט"ז ס"ק פה.

¹⁹⁰⁰ וטעם הדבר כתב הש"ך דהעמד טמא על חזקתו. ואיכא תרתי לרעותא, א. חזקת הטמא. ב. חזקה דהשתא שהמקוה חסר לפנינו. כדמבואר בנדה ב ע"ב.

¹⁹⁰¹ ע' בהגר"א שהביא מקור לזה מן הגמ'.

¹⁹⁰² ולמלאו במים שאובין נחלקו הפוסקים (ע' ברשב"א בשו"ת ח"א סי' תתי"ח, ובתורת הבית שער הטבילה ריש פ"ז ברשב"א והרא"ה שם). ובשו"ת גינת ורדים כלל ה סי' י, ובשו"ת מהר"י אסאד ח"ב סי' רו, נקטו להקל. וע' פ"ת ס"ק טו.

¹⁹⁰³ דעת הגר"ז (בדיני תקוני מקוה שבסוף הלכות נדה) שלכתחילה יש לטבול כשמשתטח כדג על הקרקע שבוה אין לחשוש לקמטים הנוצרים בשעת כיפוף.

• אפילו צריכה להשתטח – מלשון זה משמע שאם גובה במים אלא שאין בהם זרת מעל טבורה וא"צ להשתטח אלא לטבול באלכסון בשיפוע דמהני. אולם אין להורות כן ואם אין גובה במים זרת מעל טבורה אין לטבול בו אלא אם שוטחת גופה בקרקע (פ"ת).

(סז) ק"י ספק מים שאובים טהור כיצד מקוה שנסתפק אם נפלו לו מים שאובים או לא נפלו ואפילו ידע בודאי שנפלו ספק יש בהם ג' לוגין ספק אין בהם ואפילו ידע בודאי שיש בהם ג' לוגין ספק שהיה במקוה שנפלו בו מ' סאה ספק לא היה ה"ו כשר¹⁹⁰⁴:

- הרי זה כשר – הטעם, דספק מים שאובין הוא ספיקא דרבנן, דמן התורה אין פוסל אלא ברוב שאוב כמש"כ הרמ"א לעיל סעיף ג'¹⁹⁰⁵ (ט"ז).
- כשר – אין מורין לו לטבול במקוה זה ולעשות טהרות לכתחילה, ואם טבל ועשה טהרותיו טהורות¹⁹⁰⁶ (רעק"א).

(סח) ק"יב' מקואות אחד יש בו מ' סאה ואחד אין בו נפלו ג' לוגין מים שאובין לאחד מהם ואינו יודע לאיזו מהם נפלו ספקו טהור מפני שיש לו במה יתלה¹⁹⁰⁷ היו שניהם פחותים ממ' סאה ונפלו לאחד מהם ואין ידוע לאיזה מהם כל אחד משניהם פסול שאין לו במה יתלה:

- ספקו טהור – דוקא כשהיה רוב מים כשרים במקוה, דאם לא כן הוי ליה ספיקא דאורייתא לדעת הרמ"א (לעיל סעיף ג') דס"ל שכולו שאוב פסול מן התורה, והרי בדאורייתא אין תולים לומר שהפסול והאיסור נפל במקום אחר כדמבואר לעיל סי' קיא ש"ך ס"ק יד (ש"ך).
- שאין לו במה יתלה – דמאי חזית לפסול את זה ולהכשיר את זה¹⁹⁰⁸, הלכך שניהם פסולים¹⁹⁰⁹ (ש"ך).

(סט) ק"יג' מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר מפני שזה ספק מים שאובין למקוה (ועיין לעיל ריש ק"י ס"ימז זה¹⁹¹⁰ מה שכתבתי בזה):

- ספק מים שאובין – כלומר ספק דרבנן. ועוד נכלל בזה שיש לה חזקת כשרות תחילה (ט"ז)¹⁹¹¹.
- (ע) יצנור שמקלח למקוה והמכתשת נתונה בצדו ספק מהצנור למקוה ספק מהמכתשת למקוה הרי זה פסול מפני שהפסול מוכיח ואם יש במקוה רובו מים כשרים הרי זה כשר שזה ספק מים שאובין שהרי יש שם מקוה כשר קבוע:

¹⁹⁰⁴ ולא דמי למה שנתבאר בסעיף הקודם דאם נמצא המקוה חסר לפנינו מעמידים את הטמא בחזקתו בודאי. דכאן הספק בכשרות המקוה ובנידון על המקוה אין לצרף חזקת הטמא כיון שהנידון על המקוה.

¹⁹⁰⁵ י"מ הטעם דאיכא חזקת כשרות למים שלא נפסלו משאובין, ואע"פ שאין בהם מ' סאה (מלבושי יו"ט דיני חזקות סי' ו, ובפרי דעה לט"ז ס"ק פב, ועיקר הדבר שיש חזקה למים שלא נפסלו נתבאר בשו"ת מהר"ט יו"ד סו"ס יט, אלא שכ"כ כשיש במים מ' סאה).

טעם אחר נתבאר (בגידולי טהרה נחל ס"ק מז) דקולא מיוחדת היא בספק מים שאובין דספקן אינו פוסל.

¹⁹⁰⁶ אולם הסדרי טהרה (סו"ס קצט סוד"ה אך) כתב שכ"ז רק לענין טהרה בלבד ולא לענין איסור נדה. וע' מש"כ בשו"ת בית שלמה תנינא סי' עב, ובחזו"א מקואות תנינא סי' י סק"ב ד"ה שו"ע.

¹⁹⁰⁷ היינו שתולים שהפסול נפל למקום הפסול או למקום שאינו פוסל שם כגון כאן שתולים שנפלו הג' לוגין למקוה שיש בו מ' סאה.

¹⁹⁰⁸ וכן מבואר בש"ך סי' קצח ס"ק נח לגבי כתם. ובסימן קיא ס"ק יא לגבי בי' קדרות, עיי"ש.

¹⁹⁰⁹ דאין להקל מדין ספק דרבנן לקולא היכא דממנ"פ יש כאן איסור. והאריך ביסוד זה בתשו' רעק"א שבסו"ס דו"ח לרעק"א תשו' ג.

אופן אחר נתבאר באחרונים שהוא נידון כבאו לישראל בבת אחת דאמרי' בפסחים י ע"א שאין להקל בספק דרבנן בכה"ג. ולפ"ז כתב בשו"ת נו"ב (יו"ד קמא סי' סה ד"ה אמנם) דאם שני המקואות של שני בני אדם אפשר להקל ולהתיר שניהם דבזה לא חשיב כבאו לישראל בבת אחת.

¹⁹¹⁰ סעיף ד, ושם נתבאר דיש לסמוך על החזקה דוקא אם ידוע שנתמלא ע"י ישראל, עיי"ש היטב.

¹⁹¹¹ והיינו דחזקת המקואות כשרות דהעושה מקוה כדי לטבול בו עושהו ממילא תלינן שעשאו בכשרות. הלכך כיון שמתחילה היה כאן מקוה כשרה, אע"פ שהניחו ריקן, תלינן שגם עכשיו שנתמלאו בה מים נעשה בכשרות (ש"ך ס"ק קמט).

- מפני שהפסול מוכיח – קשה דגם כשיש רוב מים כשרים מ"מ הפסול מוכיח שהרי המכתשת נתונה בצידו. וצריך לפרש, כיון שהמכתשת בצידו אע"ג דספק הוא לא הכשירו בו, וכשרובו כשר אע"פ שהפסול בעין כשר מפני שיש שם רוב מקוה קבוע כשר (באר הגולה).
- שם – אפי' לדעת הרמב"ם דס"ל שמקוה שכולו שאוב פסול מדרבנן מ"מ כאן מיירי שהמכתשת יותר קרובה למקוה מהצינור או שהוא בענין שיותר קל שיבא מהמכתשת משיבא מהצינור, הלכך פסלינן מספק (ש"ך¹⁹¹²). וי"א לפי סברת הרמב"ם דס"ל דאפי' כולו שאוב פסול רק מדרבנן ולהכי מקל אם רובו מים כשרים. אבל לדעת הרמ"א לעיל סעיף ג דס"ל דכולו שאוב פסול מן התורה, אזי אפי' כשיש רוב מים כשרים פסול כיון שהפסול מוכיח עליו (באר היטב)¹⁹¹³.
- (עא) ר"טמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל ואפילו טבל ספק יש בו ארבעים סאה ספק אין בו. שני מקואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו טבל באחד מהם ואין ידוע באיזה מהם טמא לפי שהטמא בחזקתו עד שיודע שטבל כראוי. ויזכר מקוה שנמדד ונמצא חסר בין שהיה המקוה ברשות הרבים בין שהיה ברשות היחיד כל הטהרות שנעשו על גביו למפרע טמאות עד שיודע זמן שנמדד בו שהיה שלם (ועיין לעיל סעיף ס"ה):
- ספק יש בו ארבעים סאה – כלומר דודאי טבל במקוה אלא שעכשיו נמצא חסר ועומד הספק לפנינו אם בשעת טבילה היה שלם, אין מעמידים את המקוה בחזקתו. אבל אם המקוה שלם לפנינו והספק אם היה חסר באותה שעה שטבל אין חוששים כיון שאין ידוע שדרך מקוה זה להתחסר (ט"ז).
- לפי שהטמא בחזקתו – הוצרך לטעם זה אע"ג דספק דאורייתא לחומרא וצריך לטמא אותו מספק אפי' בלא חזקת טומאה, דנפק"מ בטמא טומאה דרבנן (ט"ז). וי"א שכ"ז דוקא בטומאה דאורייתא¹⁹¹⁴ (פ"ת). ונחלקו עליו הפוסקים דדוקא בטומאה דאורייתא אבל בטומאה דרבנן יש להקל מספק (פ"ת). וי"א דאין להקל אלא בולד הטומאה מדרבנן¹⁹¹⁵, אבל באב הטומאה מדרבנן¹⁹¹⁶ יש להחמיר מספק. ואף במה שהקילו הוא דוקא כשירד לטבול – שעשה מעשה המתירו, אבל כל שיש ספק אם נעשה דבר המתירו אין להקל (פ"ת).
- שהיה המקוה ברשות הרבים – אע"ג דקיי"ל ספק טומאה ברה"ר טהור, הכא אמרינן העמד טמא על חזקתו¹⁹¹⁷ (ש"ך).
- (עב) ר"ב מקואות שאין בהם ארבעים סאה ונפלו שלשה לוגין לתוך אחד מהם וידוע לאיזה מהם נפלו ואח"כ נפלו שניים ואין ידוע לאיזה מהם נפלו הרני יכול לתלות¹⁹¹⁸ ולומר למקום שנפלו ראשונים נפלו שניים אבל אם בראשונים לא נודע לאיזה מהם נפלו ובשניים נודע לאיזה מהם נפלו אין יכול לתלות ולומר למקום שנפלו שניים נפלו הראשונים אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו הרני אומר לתוך של ארבעים אומר לתוך של שאוב נפל:

¹⁹¹² עוד הביא הש"ך בשם הב"י, דלא התירו ספק מים שאובין אלא כשהיה שם מקוה מים ונסתפק אם נפלו בהם שאובין אבל אם היה ריקן ונמצא מלא אין מטהרים בספק. ובש"ך דחה תי' זה וכן סתם השו"ע בסעיף סט להקל גם במקוה ריקן, ועיי"ש מש"כ בזה.

¹⁹¹³ ע' בהגר"א ס"ק קכא שכתב דלדעת הרמ"א בעי רוב מים כשרים מטעם דכולו שאוב דאורייתא ולא רק מפני שיש פסול המכתשת מוכיח עליו.

¹⁹¹⁴ לכאורה יש ליישב קושייתם ששיטה זו הרמב"ם דאזל לשיטתו דס"ל ספק דאורייתא לקולא ורק מדרבנן לחומרא, והט"ז כתב למה דקיי"ל ספק דאורייתא לחומרא מה"ת.

¹⁹¹⁵ וטבילת כלים הניקחים מעכו"ם כשחייב טבילתם הוא רק מדרבנן כתב בגידולי טהרה (גבא ס"ק עט) שנידון כטומאה קלה.

¹⁹¹⁶ ולפ"ז נראה דיש להחמיר בטומאת כתם באשה כשיש ספק בטבילתה (ע' גידולי טהרה שם).

¹⁹¹⁷ יל"ע בזה דהרשב"א בנדה ג ע"א כתב דדין ספק טומאה ברה"ר במקום חזקה תלוי בשני תי' בש"ס שם. ובמקור חיים וחמדת שלמה ובשערי יושר שער כתבו בסתמא שטהור גם במקום חזקה. וצ"ל דהוי ספק טהרה ולא ספק טומאה וכמש"כ הרמב"ם בפיה"מ והרע"ב, ולא נאמר שספק טהרה ברה"ר טהור היכא שבאנו להוציא מחזקת טומאה.

¹⁹¹⁸ ובטעם הדבר י"מ מכח דין חזקה שמעמידים את הכשר בחזקתו שלא נפסל מחמת הפסול שנפל לתוכו. וי"מ דאפי' במקום שאין לו חזקת היתר מ"מ כיון שהנידון בפסול דרבנן אמרי' ספק דרבנן דקולא. ויסוד הדבר נתבאר לעיל בסימן קצה בסעיף מח-נג, ובסעיף יח-יט, ועיי"ש בט"ז ס"ק יז.

- ב' מקואות וכו' – כל סעיף זה מיירי כשיש רוב מים כשרים במקוה שהנידון הוא בפסול דרבנן, אבל אם הספק הוא דאורייתא לא תלינן ב"שאני אומר", וכמבואר לעיל סימן קיא עיי"ש באריכות (ט"ז וש"ך).
- אחד שאוב – וה"ה כל שאר מיני פסול תולין שנפל בפסול (ש"ך).
- (עג) י"שני מקואות שאין בהם ארבעים סאה ונפלו שלשה לוגין לתוך אחד מהן ואין ידוע לאיזה מהם נפלו ואחר כך ירדו גשמים ונתמלאו לא יטבול בשום אחד מהם לכתחילה:
- לכתחילה – אבל בדיעבד עלתה לו טבילה כיון שירדו אח"כ גשמים (ש"ך).
- שם – יש להסתפק אם נתמלא אחד מהם והשני לא נתמלא אם תולים הג' לוגין באותו שלא נתמלא, או דלמא כיון שקודם שנתמלא החזקנו שניהם בחזקת פסולים שוב לא יצאו מידי פסול (פ"ת).
- (עד) י"כל המקואות הנמצאות פסולין שהזקתם שאובים:
- כל המקואות – הרמב"ם (פ"י ממקואות) חילק בין מקואות שבא"י לארץ העמים, וכתב הכס"מ דמשמע שאין זה אלא בזמן שהיו ישראל יושבים על אדמתן, אבל האידינא דין א"י שוה לארץ העכו"ם¹⁹¹⁹ (באר הגולה).
- פסולין - ולא דמי לדלעיל סעיף לט. דכאן לא ידעינן אם נעשה לשם מקוה, משא"כ לעיל כיון שמתחילה היתה מקוה כשירה תלינן שגם אח"כ נעשה בכשרות כיון שיש חזקה שהעושה מקוה עושהו בכשרות (ש"ך).
- שם – נראה דמיירי במקואות שנעשו ע"י אדם, אבל אם נראה שנעשה בידי שמים כגון בגומות וחיפירות שבשדה, כשרים (ש"ך).
- (עה) י"יש מי שאוסר להטיל יורה מלאה מים חמין לתוך המקוה לחממו¹⁹²⁰ וכן למלאת מקוה מים חמין ולחברו לנהר בשפופרת הנוד: הגה ר"י מקילין¹⁹²¹ ומתירין להטיל חמין למקוה כדי לחממו י"ומכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל אז אין למחות זידן וזחמי טבירא מותר לכולי עלמא ולחחר הטבילה זמי מקוה כשרים מותרת ליכנס לחמרחץ כדי שתחמם עלמה"כ לכל לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו¹⁹²²:
- מים חמין – משום גזירת מרחצאות שתטבול בהם (ט"ז).
- יש אוסרים – שלא יאמרו המרחץ הוא מטהר כמו הטבילה ויבואו להטהר במרחץ לחוד (ש"ך), ויש חולקים שלא אסרו רק לתרומה אבל לחולין וכן אשה לבעלה לא גזרו (הגר"א).

¹⁹¹⁹ א"ה. צ"ע בזמנינו בקהילות ששוכנים בהם הרבה מבני השומרים ת"מ אם יהיה הדין כזמן המשנה שהמקואות בחזקת טהורים ואף בארץ העמים שהרי באותם מקומות נוהגים ע"פ ישראל שומרי ת"מ.

¹⁹²⁰ י"א שלא החמירו רק במקוה חם שכולו שאוב ומושק למקוה כשר, אבל בהטלת חמין למקוה שרי (שו"ת חת"ס י"ד סי' ריד ד"ה ולדחוק).

אבל להפיג צינתם אינו בכלל הגזירה, כדאיתא ביומא לא ע"ב שהיו מטילין עששית של ברזל למקוה של כהן גדול כדי להפיג צינתם. וכן מוכח בבית יוסף שבסוף סימן קפז כתב להתיר להפיג צינתם וכאן הביא דעת האוסרים להטיל מים חמים למקוה (פר"ח במים חיים הל' י"כ פ"ב, שו"ת רעק"א ח"ג סי' ג, שו"ת האלף לך שלמה סי' רלט). [דלא כמהר"ל הלכות נדה סימן ז שכתב דגם להפיג צינתם בכלל הגזירה].

ובחימום ע"י צינורות הסקה הנתונים במקוה כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סימן פה) שיש להקל יותר.

¹⁹²¹ כתב החת"ס (בשו"ת י"ד סי' ריד) שנהגו להקל בהרבה מקומות, וכן ראוי לנהוג שלא למנוע בנות ישראל מטבילה.

¹⁹²² ושיעור הזמן לאסור הרחצה שאח"כ, ברש"י (בשבת יג ע"ב ד"ה והבא), ובאו"ז, כתבו שאסור לרחוץ כל היום. והיינו עד יום הבא. וכן נקטו בשו"ת אג"מ י"ד ח"ב סי' צו, והגריש"א בהערות לשבת יג ע"ב. אולם בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קכה) כתב דאם נשתמשה בטבילה כגון שנגעה בבעלה מותרת לרחוץ שהרי אין חשש שתאמר שהרחיצה מטהרת.

ומצינו דעת הרבה פוסקים שלא גזרו באשה לבעלה (תשו' הר"ד הביאו הברכ"י בשו"ת ברכה, וכן בשו"ת פרי האדמה שכן הכריעו גדולי הפוסקים, שו"ת רדב"ז ח"ד סי' קסו, הגר"א). ודעת הגריש"א בהערות לשבת שם שבמקום צורך יש להקל.

שו"ע יורה דעה סימן רב

(א) ר"אלו חוצצין בכלים הופת והמור יש מפרש החמר ויש מפרש המסתיכ"ו או המוסק"ו בכלי זכוכית בין מבפנים בין מבחוץ:

- הזפת והמור – כלומר אפ' זפת ומור שאינם חוצצין בשאר כלים שדרך לזפתן בזפת מ"מ בכלי זכוכית חוצצין, וכ"ש שאר דברים שחוצצין בשאר כלים שחוצצין בכלי זכוכית. (ש"ך).
- בכלי זכוכית – מפני שהם חלקים ואין אדם מקפיד על טיט ודבר אחר הנדבק בהם לפי שנופל מאליו¹⁹²³ (באר הגולה).

(ב) ר"אכל דבר שדרך להקפיד עליו¹⁹²⁴ חוצץ¹⁹²⁵ ואם לאו אינו חוצץ אא"כ היה חופה את רובו¹⁹²⁶: הגה י"שחורית הדנוק ציורה מצוחץ הוי כדופן הכלי ולרכו צכך ואינו חוצץ¹⁹²⁷:

- מבחוץ – משמע דבפנים הוי חציצה. ומ"מ זהו דוקא אם מקפיד עליו, וכמש"כ השו"ע יו"ד סימן קכ סעיף יג לגבי חלודה (ט"ז).

(ג) ר"יידות הכלים שאינן עומדים להיות קבועים כגון שהכניסן שלא כדרכן או שלא הכניסם כולם או שהכניסם כולם ונשברו חוצצין:

- שלא כדרכן – הטעם כיון שלא ישאיר כך וצריך להוציאן משם ולתקנם כראוי נחשב היה כדבר אחר שאינו מגוף הכלי ולכך חוצץ (ט"ז).
- ונשברו – הטור הוסיף ונשברו לתוך הקתא. ונראה פירושו שהקתא הוא משל מתכת כמו הכלי עצמו, והקתא הוא חלול ומכניס בתוכה את היד של עץ או מין אחר ונשבר היד בתוך הקתא בחללו, נמצא שצריך להוציאו ולתקן מחדש לכן חשיב חציצה (ט"ז).

(ד) ר"יידכל ידות הכלים שנשתברו כגון המגל והסכין אם משמשין מעין מלאכתן ראשונה אין חוצצין ואם לאו חוצצין:

(ה) ר"ימגל שנשברה ידו ר"ימן השפה ולפנים אינה חוצצת מפני שהיא כבית הסתרים מן השפה ולחוץ אם משמשת מעין מלאכתה אינה חוצצת ואם לאו חוצצת סירגה בגמי או במשיחה הרי זו חוצצת דבקה בשרף אינה חוצצת:

- בגמי או במשיחה – שאין זה תיקון יפה אלא תיקון עראי ובודאי אינו עומד להניחו שם (ש"ך).
- בשרף – שהוא דיבוק וחיבור טוב על דעת להניחו שם הלכך אינו חוצץ (ש"ך)

¹⁹²³ נראה שאין בזה סתירה לדברי הש"ך הנ"ל דלגבי דברים שאינם נדבקים בזכוכית אינו מקפיד משא"כ דברי הנדבקים חוצצים גם בכלי זכוכית כבשאר כלים (פשוט).

¹⁹²⁴ אין נפק"מ אם האדם שהוא בעל הכלי מקפיד או אינו מקפיד אלא תלוי בדרך העולם אם הדרך להקפיד על כזו חציצה (ערוך השולחן אות ג).

¹⁹²⁵ אמנם אם יש עליו רק רושם חלודה או שחרורית אינו נחשב חציצה (חכמת אדם כלל עג אות יד).

¹⁹²⁶ אם אינו יכול להעבירו ומשתמש בו כך הוי מיעוט שאינו חוצץ (חכמת אדם שם).

¹⁹²⁷ באבן שנעשה בכלי שמבשלים בו מים נחלקו הפוסקים אם חוצץ. דעת השבט הלוי ח"ד סימן קכג שאינו חוצץ דכך הוא דרך תשמישו. אולם בחוט השני הלכות טבילת כלים עמוד נג כתב שדינו כחלודה שצריך להסירה. ועיי"ש הדין במקומות קטנים שיש בהם אבן מים. הקשה בחכמת אדם שם למה לא כתב הרמ"א דין המשנה בפרק ט מ"ב שצריך לשפשף השחרורית של הקומקום הבאה מחמת העשן, קודם שמטבילו.

עוד כתב שם דגם למה ששמע ברמ"א שא"צ לשפשף מ"מ זהו רק במיעוטו של הכלי אבל אם השחרורית היא ברובו של הכלי ודאי הוי חציצה.

אולם בזמן הזה שאין מבשלים על גחלים ועצים וכולם מקפידים על עשן הקדירות, הרי זה חוצץ (שבט הלוי ח"ד סימן קכג. חוט שני הלכות טבילת כלים עמוד נג).

(ו) ר"בלי שכפה פיו למטה והכניסו למים אם ר"פיו צר קצת ולא הפך פיו למעלה לא עלתה לו טבילה לפי שלא יגיעו המים לשוליו אפילו אם מכניסו כולו למים: הגה י"מותר לטבול כלי בתוך כלי אם יש צפי החיצון כשפופרת הנוד. י"ויזר שכלי הפנימי יהא רפוי בתוך כלי החיצון י"כולכן לא יתחוב סכינים תוך לוי ויטבלם כי לא תעלה טבילה כראשם וכן אם הכלי הפנימי הוא כבד ומונח תוך החיצון לא תעלה לו טבילה במקום שמונח ועיין לעיל סי' ר"א סעיף ט':

- פיו צר קצת – וי"א דאפ' פיו רחב לא עלתה לו טבילה אם לא הטה אותו, והטעם שכל כלי אפילו רחב אין המים נכנסים עד שולי הכלי מבפנים מחמת האויר שבתוכו (ט"ז וש"ך). אמנם בכלי רחב ואין בו חלל גדול כמו קערות וכיוצא"ב נכנסים המים לתוכו (ט"ז), וי"א דאפילו בכלי רחב אין המים עוברים לשוליו כשמניחו על פיו (נקודות הכסף).
- בפיו החיצון כשפופרת הנוד – דוקא כשהחיצון טהור, אבל כשהחיצון צריך ג"כ טבילה אפילו אין בחיצון כשפופרת הנוד מהני טבילה לפנימי [דמיגו שמהני טבילה לחיצון מהני לפנימי]. וע' לעיל סימן רא סעיף ט (ש"ך).
- שכלי הפנימי יהיה רפוי – אע"ג דאיתא בחגיגה שרק לקדש גזרו שאין מטבילין כלי בתוך כלי מחשש לחציצה מ"מ בכלי כבד הוי חציצה ופוסל גם לחולין (הגר"א).
- לא יתחוב סכינים – אלא יקשרם בחוט וכיוצא"ב באופן רפוי (ש"ך).
- הכלי הפנימי הוא כבד – ודוקא אם מילא כלים בתוך הכלי אז מכביד על הכלי וגורם שלא יכנסו מים בין הכלי החיצוני לאמצעי, אבל כלי ריק אינו מונע ביאת מים בינו לבין הכלי החיצוני (אם אינו כבד מאוד). מ"מ יזהר שלא יתן הכלים זה בתוך זה דמחמת זה לא יבואו ביניהם. אבל אם מניח כמה כלים זה בצד זה מותר לכתחילה אפ' יפלו זה ע"ג זה אין לחוש דכיון שמתגלגלים לכאן ולכאן המים באים ביניהם (ש"ך)¹⁹²⁸.

(ז) רבבלי שצר מכאן ומכאן ורחב באמצע אין המים באים לו לכל צד עד שיטהו על צדו:

(ח) רבבלי כלי שפיו צר (יותר משפופרת הנוד) צריך להשהותו במים עד שיתמלא או ימלאנו קודם שיכניסנו למקוה:

- יותר מכשפופרת הנוד – כצ"ל. וקמ"ל דאע"פ שאין בפיו נקב כשפופרת הנוד מהני כשמלאו או משהו במים, אע"ג דבעלמא לא הוי חיבור רק כשיש נקב כשפופרת הנוד [כדלעיל סימן רא סעיף ט]. ומ"מ אפילו אם הנקב רחב יותר משפופרת הנוד אם אין המים נכנסים בו מיד צריך להשהותו עד שיכנסו בו מים ככולו, או שימלאו מים קודם שמתבילו (ש"ך).
- שם – וע' לעיל סימן קכ שנתבארו דיני הטבלת כלים באריכות (ש"ך).

(ט) רבדירות הכלים שהם ארוכות ועתיד לקוצצן מטביל עד מקום שעתיד לקוצצן ודיו¹⁹²⁹:

- שעתיד לקוצצן – ולא נחשב מקום החתך חציצה, לפי שהוא בית הסתרים הלכך אינו חוצץ¹⁹³⁰ (ט"ז).

¹⁹²⁸ ונפק"מ בכ"ז למי שמטביל כלים בתוך סל [כגון כפיות וכיוצא"ב] שיזהר ליתן זה בצד זה ולא זה ע"ג זה כדי שיבואו המים בתוכם.

¹⁹²⁹ אבל אם אינו עתיד לקוצצן צריך להטביל גם כל הידית.

ידות הכלים שצריך טבילה מדין יד הכלי צריך להסיר גם החציצה שבהם קודם הטבילה (חוט שני הלכות טבילת כלים עמוד עג).

וצ"ע איך סגי להטביל עד מקום שעתיד לקוצצו, דאפי' נחשיב מקום זה כבית הסתרים שאין חציצה מעכבת בו, מ"מ צריך שיטביל גם דבר החוצץ דבעינן שיהיה כולו טבול במים א"כ צריך שיטביל את כל היד במקוה כדי שיהיה גם מקום הזה בתוך המים (חז"ר"א מקואות סימן י סק"א, וכבר קדמו המאירי בחולין עג א ד"ה ידות, הביאו בשבט הלוי ח"ב סימן צו).

¹⁹³⁰ ע' בתוס' בחולין (עג ע"א ד"ה מטביל) שהקשו דהוי מיעוט המקפיד עליו. ות' דמיירי בידות הכלים העשויים מחוליות כשלשלות של ברזל העשויין בטבעות. ולפ"ז מיושבת קושיית הערוך השולחן אות יא דאע"פ שבבית הסתרים א"צ ביאת מים מ"מ ראוי לביאת מים בעינן. אמנם הרא"ש בפיה"מ (במקואות פ"י מ"ה) כתב דבתוספתא משמע דבבית הסתרים (של כלים) לא חיישינן לחציצה. ולפ"ז משמע שגם א"צ שיהיה ראוי לביאת מים (ד"ת).

- א ב"מ ע' ע"ב.
 ב שם.
 ג רמב"ם פ"ה ממלוה ולוה ה"ב, ספר התרומות שער מ"ו ח"ג ס"ג.
 ד תוס' ב"מ ע' ע"ב בד"ה תשיך, רא"ש שם פ"ה סי' נ"ב.
 ה תוס' ע"ז כ"ו ע"ב, רמב"ן ב"מ ע"א ע"ב, ר"ן שם, ספר התרומות שער מ"ו ח"א ס"ה בשם ר"ת, נימוק"י ב"מ דף מ"ב ע"א וע"ב מדפי הר"ף בשמו, הגהות מיימוניות פ"ה ממלוה ולוה אות א' ובתשובה סי' ל"ו בשם ר"י, מרדכי ב"מ סי' של"ה בשמו.
 ו שו"ת רש"י סי' קע"ה - קע"ו, הגהות מיימוניות שם ומרדכי שם בשמו, ראב"ה ח"א סוף סימן קנ"א, סמ"ג מצות עשה קס"ב בשם רבינו שמואל, מהר"ל בליקוטים שאחר המנהגים עמ' תרכ"ג.
 ז ירושלמי ע"ז פ"ה ה"ד, הובא בתוס' ע"ז כ"ו ע"ב.
 ח ב"י ע"פ הרמב"ם (בפיה"מ ריש חולין) [פ"ג מהל' ממרים ה"ג].
 ט ב"י כנ"ל.
 י מרדכי יבמות סי' ל"ט בשם אביאסף.
 יא טור.
 יב ב"מ דף ע"ה ע"ב, רמב"ם פ"ד ממלוה ולוה ה"ב, סמ"ג ל"ת קצ"ג.
 יג מ"מ פ"ד ממלוה ולוה ה"ב.
 יד נימוק"י סנהדרין דף ד': מדפי הר"ף, ב"מ דף ל"ט ע"ב מדפי הר"ף בשם חי' הרשב"א ב"מ ס"ח ע"ב, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"א.
 טו ב"מ ע"א ע"א.
 טז ב"מ ס"א ע"ב.
 יז ב"מ ע"א ע"א, ועי' מ"מ פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ז.
 יח ב"מ ס"א ע"ב.
 יט רא"ש ב"מ פ"ה סי' ס"ז.
 כ נימוק"י ב"מ דף מ"ד ע"א בשם תוס' ר"פ דף ע"ג ע"ב, ב"י בשם תלמידי הרשב"א.
 כא רמב"ם פ"ד ממלוה ולוה ה"ג לבי' המ"מ ומהר"ק שורש י"ז, רא"ש ב"מ פ"ה סי' ב'.
 כב ר"ן קדושין דף כ"א ע"א מדפי הר"ף.
 כג ב"מ דף ע"ה ע"ב.
 כד רא"ש ב"מ פ"ה סי' ס"ז, הג' מרדכי סי' תל"ג, סמ"ק סי' רנ"ט, וכ"כ המ"מ פ"ה ממלוה ולוה ה"א בשם רש"י דף ע"ג ע"ב.
 כה סמ"ג סי' קצ"ג.
 כו תוס' ב"מ ס"ד ע"ב, רא"ש שם פ"ה סי' ט"ז י"ז.
 כז ב"מ דף ע"ה ע"א.
 כח ב"מ שם.
 כט מרדכי ב"מ סי' של"ט ש"מ, שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ז.
 ל מרדכי שם בשם מהר"ם, ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' נ'.
 לא רמב"ם פ"ה ממלוה ולוה ה"ב.
 לב ספר התרומות שמ"ו ח"ג סי"ב.
 לג ב"מ דף ע"ה ע"ב.
 לד ב"מ שם.
 לה טור.
 לו קידושין דף ו' ע"ב.
 לז ב"מ דף ס"ט ע"ב.
 לח רא"ש ב"מ פ"ה סי' מ"ז, תוס' קידושין דף ו' ע"ב, סמ"ק סי' רנ"ט, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רמ"ג.
 לט רא"ש שם.
 מ רא"ש שם, תלמידי הרשב"א בשם הראב"ד.
 מא תוס' ב"מ דף ע"א ע"ב, הג' אשר"י פ"ה סי' מ"ז, מרדכי סי' שכ"ז שכ"ח, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"א.
 מב מרדכי סי' שכ"ח.
 מג טור סי' קס"ט.
 מד מרדכי סי' שכ"ז, שו"ת הר"ן סי' כ"ט אות ז', טור שם.
 מה שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רמ"ב.
 מו רבינו ירוחם נתיב ח' ח"א.
 מז ב"מ דף ס"ט ע"ב.

- מח רא"ש ב"מ פ"ה סי' מ"ז, ב"י בשם תלמידי הרשב"א, נימוק"י דף מ"א. מדפי הר"ף, רבינו ירוחם נתיב ח' ה"א.
- מט מגיד משנה פ"ה ממלוה ולוה הי"ד.
- נ שו"ת רש"י סי' קע"ז, מרדכי ב"מ סי' של"ח.
- נא ב"י בשם הפוסקים.
- נב מרדכי שם סי' שכ"ה.
- נג שו"ת מהרי"ק שורש י"ז.
- נד גמ' ב"מ דף ע"ה ע"א.
- נה חי' הרמב"ן ב"מ שם, מ"מ פ"ד ממלוה ולוה ה"ט בשמו, חי' הר"ן שם, נימוק"י דף מ"ה ע"א מדפי הר"ף בשמו, ב"י בשם תלמידי הרשב"א בשם רב עמרם.
- נו משמעות הטור והגהות אשר"י, וכן דעת המ"מ שם.
- נז הגהות מיימוניות פ"ד ממלוה ולוה אות ז'.
- נח רא"ש ב"מ פ"ה סי' נ' בשם הגאונים, רמב"ם סוף פ"ד מהל' מלוה ולוה.
- נט שו"ת הרא"ש כלל י"ג סי' ח' וי' ו"ז, רבינו ירוחם נתיב ח' ה"א, הג' מיימוניות דפוס קושטא פ"ד ממלוה הי"ד ותשו' מיימוניות משפטים סי' י"ד בשם ר"ם ור"י, ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' ח', שו"ת הרשב"א ח"ד סי' ס"ג, ריב"ש סי' תס"ה.
- ס מרדכי ב"מ סי' של"ב, תרומת הדשן סי' ש'.
- סא שו"ת מהרי"ל סי' ל"ז, הובאה בהג' מרדכי קידושין סי' תקס"ג.
- סב תרומת הדשן שם בשם סמ"ק סי' פ"ז בהגה"ה.
- סג שו"ת הרשב"א ח"ב סי' קע"ד.
- סד מרדכי ב"מ סי' של"ב, הג' מרדכי קידושין סי' תקס"ג, שו"ת מהרי"ל סי' ל"ז בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' תתקס"ט.
- סה שו"ת הרשב"א ח"ב סי' קי"ח וח"ד סי' קמ"ז, ריב"ש סי' תס"ה.
- סו שו"ת הרשב"א ח"ב שם.
- סז ריב"ש שם.
- סח ריב"ש שם.
- סט חי' הר"ן ב"מ דף ס' ע"ב, ב"י בשם תלמידי הרשב"א, נימוק"י ב"מ דף ל"ג ע"ב מדפי הר"ף.
- ע תוס' ע"ז דף כ"ו ע"ב.
- עא ב"י ע"פ הרא"ש ב"מ פ"ה סי' ט"ז-י"ז.
- עב שם.
- עג הג' מרדכי ב"מ סי' תמ"א, הג' מיימוניות פ"ה ממלוה ולוה הי"ב.
- עד ב"מ דף ס"א ע"א.
- עה טור בשם הרמ"ה, ר"ן כתובות דף ט"ז ע"ב מדפי הר"ף.
- עו ב"מ דף ס"ג ע"א.
- עז טור.
- עח ב"מ דף ס"א ע"ב.
- עט רמב"ן שם דף ס"ד ע"ב, רא"ש פ"ה סי' ט"ז י"ז, חי' הר"ן דף ס"א ע"ב, נימוק"י דף ל"ד ע"א מדפי הר"ף.
- פ שו"ת הרשב"א ח"ה סי' קפ"ז.
- פא רא"ש ב"מ פ"ה סי' ה', נימוק"י דף ל"ח ע"א מדפי הר"ף בשם חי' הרשב"א דף ס"ח ע"א וחי' הר"ן דף ס"ז ע"ב.
- פב שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ו, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תשל"ו, ח"ה סי' קס"ה, ח"ז סי' ש"ו, ריב"ש סי' ש"ה בשם חי' הרמב"ן דף ס"ז ע"א והרשב"א והראב"ד.
- פג ב"מ דף ס"א ע"ב כר"א.
- פד נימוק"י דף ל"ד ע"א מדפי הר"ף בשם חי' הרשב"א והר"ן דף ס"א ע"ב, ריב"ש סי' תס"ה.
- פה ב"מ דף ס"ב ע"א.
- פו ב"ק דף צ"ד ע"ב, רא"ש שם פ"ט סי' ב', רמב"ם פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ה.
- פז ב"מ דף ס"ה ע"א.
- פח רא"ש פ"ה סי' י"ט, נימוק"י דף ל"ו ע"א מדפי הר"ף.
- פט ב"מ דף ס"ה ע"א.
- צ ב"מ שם.
- צא ב"מ דף ע"ב ע"א, ב"ק דף ל' ע"ב, ב"ב דף צ"ד ע"ב.
- צב רמב"ם פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ו, תוס' ב"מ שם, רא"ש ב"ק פ"ג סי' ח'.
- צג רש"י ותוס' ב"מ שם, רא"ש ב"ק שם והג' אשר"י שם, מרדכי ב"ק סי' ל"ג, תשו' מיימוניות משפטים סי' נ"ט, מגיד משנה פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ו, נימוק"י ב"מ דף מ"ב ע"ב מדפי הר"ף, טור חו"מ סי' נ"ב.
- צד טור.
- צה תוס' ומרדכי והג' אשר"י ותשו' מיימוניות שם בשם התוספתא.

- צו תוס' שם.
 צז ב"מ דף ע"ה ע"א.
 צח רא"ש ב"מ פ"ה סי' ע"ה.
 צט ב"מ דף מ"ד ע"ב ודף מ"ה ע"א.
 ק ר"ף שם דף כ"ו ע"ב מדפי הר"ף, רא"ש פ"ד סי' א'.
 קא ב"מ דף ע"ה ע"א.
 קב תרומת הדשן ח"ב סי' נ"ד.
 קג ב"מ דף ע"ה ע"א ורש"י ותוס' שם, ספר התרומות שער מ"ו ח"ה סי' ג' בשם בעל המאור דף מ"ה ע"א מדפי הר"ף, נימוק"י שם, רבינו ירוחם ח"ב נתיב ח' דף כ"ח ע"א בשם רב האי והראב"ד, טור.
 קד ב"מ דף ע"ה ע"א.
 קה סמ"ק, כל בו סו"ס פ"ד, שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ו, שו"ת הרשב"א מכת"י סי' ע"ה.
 קו ב"י דלא כתלמידי הרשב"א.
 קז ב"י ע"פ משמעות הגמ' ב"מ דף ס"ג ע"ב.
 קח הג' מרדכי ב"מ סי' תל"ט.
 קט הג' מרדכי שם סי' תל"ב בשם ר"ח.
 קי שו"ת הריב"ש סי' י"ט.
 קיא ב"מ דף ע"ב ע"ב לפירש"י בשם בה"ג, ר"ף דף מ"ג ע"א, רמב"ם פ"י מהל' מלוה ולוה ה"א, רא"ש פ"ה סי' ס"א.
 קיב שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ו, סמ"ק סו"ס רנ"ט, כל בו סו"ס פ"ד.
 קיג ב"מ דף ע"ד ע"ב.
 קיד שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ו.
 קטו שם סי' ז'.
 קטז שם סי' ט"ו.
 קיז טור ובעה"ת שער מ"ו ח"ה סי' ז' בשם הראב"ד בפירושו לב"מ בשטמ"ק דף ע"ה ע"א.
 קיח ב"מ דף ס"ג ע"א.
 קיט רמב"ם פ"י מהל' מלוה ולוה ה"ו.
 קכ נימוק"י דף ל"ד ע"א מדפי הר"ף בשם הרמב"ן דף ס"ב ע"ב.
 קכא הג' מרדכי סי' תל"ב בשם רבינו חננאל.
 קכב ב"מ דף ס"ג ע"א, חי' הר"ן דף ס"ב ע"ב, נימוק"י דף ל"ד ע"ב מדפי הר"ף.
 קכג ב"מ דף ס"ב ע"ב.
 קכד מ"מ פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"טו בשם הרמב"ן דף ס"ב ע"ב והרשב"א שם.
 קכה רא"ש ב"מ פ"ה סי' ח'.
 קכו טור בשם הרמב"ם פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"טו, מ"מ בשם הרשב"א דף ס"ב ע"ב.
 קכז טור בשם הרמב"ן דף ס"ב ע"ב והרא"ש פ"ה סי' ח'.
 קכח מ"מ שם בשם הרמב"ן והרשב"א, ובנימוק"י דף ל"ד ע"ב מדפי הר"ף.
 קכט ב"מ דף ס"ח ע"א.
 קל שו"ת הריב"ש סי' של"ה, וכ"כ בסי' ש"ה וסי' תס"ד בשם יש מי שאומר.
 קלא ריב"ש שם סי' ש"ה.
 קלב שו"ת הרשב"א ח"ד סי' רל"ב.
 קלג בדק הבית, ע"פ תלמידי הרשב"א והריטב"א ב"מ דף ס"ח ע"א המתירים כן בכל משכנתא, ובזה הרשב"א בשו"ת ח"ה סי' קס"ה ושו"ת הרא"ש כלל צ"א סי' ג' אוסרים, אך במשכנתא דסורא מותר.
 קלד שו"ת הריב"ש סי' ש"ה וסי' תס"ד.
 קלה ב"מ דף ס"ה ע"ב.
 קלו ב"מ דף ס"ו ע"ב.
 קלז ר"ף דף ל"ח ע"ב, רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ד.
 קלח רא"ש ב"מ פ"ה סי' ל"א ול"ד, וכרש"י דף ס"ב ע"ב וס"ז ע"א.
 קלט ב"ק דף צ"ז ע"ב.
 קמ שם דף צ"ח ע"א.
 קמא ר"ף שם דף ל"ה ע"א, רמב"ם פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"א, רא"ש ב"ק פ"ט סי' י"ב, ספר התרומות שמ"ו ח"ח סי' ג'.
 קמב מרדכי ב"ק סי' ק"י.
 קמג ספר התרומות שם סי' ד'.
 קמד ספר התרומות שם סי' ה' בשם הרמב"ן.
 קמה ב"מ דף ס"ד ע"ב.
 קמו רא"ש פ"ה סי' ט"ז בשם הרמב"ן שם שפי' כן ב דברי הר"ף ב"מ דף ל"ה ע"ב, תלמידי הרשב"א, מ"מ פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ב בשם הרמב"ן והרשב"א שם.
 קמז רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ב, ובהג' מיימונית אות ד' כתבו דכ"כ הסמ"ג לאוין קצ"ג ואביאסף,

- וכן פשטות דברי הר"ף ב"מ דף ל"ה ע"ב.
 קמח ר"ף ב"מ דף ל"ה ע"ב, לב"י הרמב"ן דף ס"ד ע"ב הובא ברא"ש שם.
 קמט טור, וכן משמע בתלמידי הרשב"א, וברשב"א ב"ק דף ע"ה ע"א.
 קנ תלמידי הרשב"א.
 קנא רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ג בשם רבותיו.
 קנב רש"י ב"מ דף ס"ד ע"ב, ראב"ד שם, ובמ"מ שם כתב כן בשם הרמב"ן והרשב"א דף ס"ד ע"ב, נימוק"י דף ל"ה ע"ב.
 קנג ר"ף דף ל"ה ע"ב.
 קנד טור בשם רבינו אפרים, ראב"ד פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ב, רא"ש פ"ה סי' ט"ז, שו"ת הרשב"א ח"ב סי' קע"ד.
 קנה שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס קרימונה סי' רנ"ז הובאה במרדכי סי' שט"ז.
 קנו ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' כ"ו בשם שו"ת הר"ף סי' ק"ב.
 קנז רא"ש ב"מ פ"ה סי' כ", מרדכי ב"מ סי' ש"ט וסי' שכ"ה, תשו' מיימוניות משפטים סי' נ"ב בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' תתקנ"ה.
 קנח ב"י בב"י המרדכי ותשו' מיימוניות.
 קנט בית יוסף.
 קס ב"מ דף ע"א ע"ב.
 קסא תוס' שם, רא"ש פ"ה סי' נ"ג.
 קסב שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' י"ג.
 קסג שו"ת הרא"ש שם, מרדכי ב"מ סי' שכ"ז בשם רבינו מאיר.
 קסד שו"ת הרא"ש שם.
 קסה תוס' ב"מ שם, הרא"ש שם סי' נ"ד, הג' מרדכי ב"מ סי' תל"ט, ב"י בשם תלמידי הרשב"א בשם ח"י הרמב"ן דף ע"א ע"ב.
 קסו ב"מ שם.
 קסז תוס' שם, רא"ש שם סי' נ"ג.
 קסח ב"מ שם.
 קסט ב"י בשם תלמידי הרשב"א בדרך אפשר, נימוק"י ב"מ דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף.
 קע הג' מרדכי ב"מ סי' תל"ט.
 קעא שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רמ"ג.
 קעב משמעות הטור לדעת רש"י ב"מ דף ע"א ע"ב.
 קעג הגהות מיימוניות פ"ה מהל' מלוה ולוה דפוס קושטא ה"ג, תשובות מיימוניות משפטים סי' ל"ג.
 קעד ב"מ דף ע"א ע"ב.
 קעה תוס' שם, רא"ש פ"ה סי' נ"ד.
 קעו תוס' והרא"ש שם בשם רש"י, משמעות הר"ף דף מ"ב ע"א, רמב"ם פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ד, מ"מ בשם הרמב"ן והרשב"א שם, ב"י בדעת הרא"ש סי' נ"ה.
 קעז תוס' שם בשם ר"ת, טור בשם הרא"ש.
 קעח נימוק"י דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף בשם הר"ן שם.
 קעט שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' י"א, הגהות מיימוניות פ"ה מהל' מלוה ולוה דפוס קושטא ה"ג, תשובות מיימוניות משפטים סי' ל"ג.
 קפ רא"ש פ"ה סי' נ"ה לרש"י ור"י, נימוק"י דף מ"ב ע"א בשם הר"ן דף ע"א ע"ב, מרדכי סי' של"ח, שו"ת הרשב"א ח"ז סי' ש"כ.
 קפא טור בשם הרא"ש, וכן משמע ברא"ש סי' נ"ה ובשו"ת שם.
 קפב רא"ש פ"ה סי' נ"ה לר"ת, נימוק"י דף מ"ב ע"א בשם הר"ן דף ע"א ע"ב, מרדכי סי' של"ח, שו"ת הרשב"א ח"ז סי' ש"כ.
 קפג מרדכי סי' של"ז.
 קפד שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' י"א וי"ח וכ"ט, תשובות רש"י סי' רכ"ט.
 קפה רא"ש שם, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"ו בשם רבותיו, מרדכי סי' של"ח, כל בו סי' פ"ד, ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' י'.
 קפו שו"ת הרא"ש שם סי' ד' וח'.
 קפז הג' אשר"י פ"ה סי' מ"ז.
 קפח תוס' ב"מ דף ע"א ע"ב, מרדכי סי' של"ח בשם רבינו שמשון, הג' אשר"י שם.
 קפט שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ח', הג' מרדכי סי' תל"ט.
 קצ סמ"ק סי' רנ"ט, כל בו סי' פ"ד, מרדכי סי' של"ח בשם ריב"א, ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' י'.
 קצא מרדכי וספר התרומות שם.
 קצב ספר התרומות שם.
 קצג מהר"ק שורש ט"ז.
 קצד שו"ת הרשב"א ח"א סימן תשס"ד.

- קצו רא"ש ב"מ פ"ה סי' נ"ה בשם ר"י.
 קצז ספר התרומות שם.
 קצח מרדכי ב"מ סי' של"ח בשם רבינו גרשום, הג' אשר"י ב"מ פ"ה סי' נ"ד.
 קצט מרדכי שם, הג' אשר"י שם.
 ר מרדכי ב"מ סי' של"ז, הג' אשר"י שם, מ"מ פ"ז מהל' לוח ולוח ה"ו.
 רא שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' כ"ה.
 רב ר"ן ב"מ דף ע"א ע"ב, נימוק"י דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף, הג' אשר"י פ"ה סי' נ"ד בשם רבינו גרשום, שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ה' בשם ראב"ן סי' ק"ג, סמ"ק סי' רנ"ט, ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' י' בשם הרמב"ן בדף ע"א ע"ב, מרדכי סי' של"ח בשם רבינו גרשום ושכן נהגו.
 רג רא"ש פ"ה סי' נ"ו ושו"ת כלל ק"ח סי' ה' וי"ב ול"א ול"ב, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"ו דף כ"ט ע"ב בשם רבינו תם.
 רד שו"ת הרא"ש שם.
 רה שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' א' - ג' וי"ב ול"א ול"ב, רבינו ירוחם שם בשם ריב"א.
 רו שו"ת הרא"ש שם סי' ל"ב.
 רז שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתנ"ח, שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' קמ"ב.
 רח שו"ת הרשב"א ח"ג סי' ר"ל, ח"ד סי' רפ"ט, שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' כ"ו וכ"ח.
 רט רבינו ירוחם נתיב ח' ח"ו בשם ריב"א.
 י שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרנ"ג.
 יא מרדכי סי' של"ח.
 יב שם בשם ריב"א.
 יג שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ה' ומרדכי סי' של"ז וטור בשם ראב"ה.
 יד שו"ת הרשב"א ח"ד סי' רפ"ט, שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' כ"ו וכ"ח.
 יטו שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ה' בשם ראב"ן.
 יטז הג' אשר"י (ב"מ פ"ה סי' נ"ד, שו"ת הרא"ש שם בשם ראב"ה.
 יז שו"ת הרשב"א ח"ג סי' מ"ז.
 יח טור בשם הרמ"ה.
 יט רא"ש ב"מ פ"ה סי' נ"ו, נימוק"י דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף בשם ח"י הר"ן דף ע"א ע"ב.
 כ שו"ת הרשב"א ח"ה סי' רנ"ט וח"ז סי' שנ"ג.
 כא רא"ש ב"מ פ"ה סי' נ"ה בשם ר"ת, סמ"ק, כל בו סי' פ"ד, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"ו דף כ"ט ע"ב, נימוק"י ב"מ דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף בשם ח"י הר"ן דף ע"א ע"ב, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' מ"ז.
 כב רא"ש פסחים פ"ב סי' י', שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ב', מרדכי ב"מ פ"ה סו"ס של"ח.
 כג שו"ת הרא"ש שם, מרדכי שם, הג' אשר"י פ"ה סו"ס נ"ד.
 כד משמעות תרומת הדשן סי' ש"ג.
 כה ב"י וכן מבואר בתרוה"ד סי' ש"ג.
 כו ב"י ודרכי משה ממשמעות תשובות מיימוניות משפטים סי' ל"א.
 כז דרכי משה.
 כח ב"י ודרכי משה ממשמעות תשובות מיימוניות שם.
 כט דרכי משה מלעיל סי' קס"ב ס"ב.
 ל מהר"ק שורש קי"ט.
 לא תרוה"ד סימן ש"ג.
 לב ב"י.
 לג תרוה"ד שם.
 לד סמ"ק סי' רנ"ט, כל בו סי' פ"ד, תשובות מיימוניות שם.
 לה שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' כ"ח.
 לו רא"ש פסחים פ"ב סי' י', שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רכ"ט.
 לז בעל העיטור ח"ב הל' ביעור חמץ, ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' י', ח"י הר"ן ב"מ דף ע"א ע"ב בשם הרמב"ן.
 לח רא"ש שם.
 לט שו"ת הריב"ש סי' ש"ה.
 מ תוספתא ב"מ פ"ה ה"ח, הובאה ברא"ש ב"מ פ"ה סי' נ"ו וספר התרומות שמ"ו ח"ז סי' א'.
 מא נימוק"י ב"מ דף ל"ד ע"א מדפי הר"ף בשם הרשב"א בדף ס"א ע"ב, מרדכי סי' שי"ג, ב"י בשם תלמידי הרשב"א.
 מב תוספתא ב"מ פ"ה ה"ח, הובאה ברא"ש ב"מ פ"ה סי' נ"ו וספר התרומות שמ"ו ח"ז סי' א'.
 מג טור.
 מד תוספתא ב"מ פ"ה ה"ח, הובאה ברא"ש ב"מ פ"ה סי' נ"ו וספר התרומות שמ"ו ח"ז סי' א'.
 מה משמעות הטור.

רמו חי' הר'ן ב"מ דף ס"א ע"ב ותלמידי הרשב"א.
 רמו תוספתא ב"מ פ"ה ה"ח, הובאה בנימוק"י ב"מ דף ל"ד ע"א מדפי הר"ף, וספר התרומות שמ"ו ח"ב
 סי' ו' וח"ז סי' א'.
 רמח שו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט', רבינו ירוחם נתיב ח' סוף ח"ו בשם הרמ"ה.
 רמט שם סי' י"ג.
 רנ שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתע"א, מרדכי גיטין סי' שע"ט.
 רנא בית יוסף.
 רנב שו"ת הרא"ש כלל צ' סי' ט', הובא בטור חו"מ סו"ס ע"ג.
 רנג שו"ת הרשב"א ח"ג סי' מ"ז.
 רנד ב"מ דף ע"א ע"ב.
 רנה רא"ש פ"ה סי' נ"ג.
 רנו רא"ש שם בשם הראב"ד, שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' רכ"ג, מגיד משנה פ"ה מהל' מלוה
 ולוה ה"ה בשם הרשב"א דף ע"א ע"ב, נימוק"י דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף בשם הרשב"א והר"ן, רבינו
 ירוחם מישרים נתיב ח' ח"ו דף כ"ט ע"א בשם הרשב"א, מרדכי סי' של"ג בשם ראב"ה.
 רנז טור.
 רנח רא"ש פ"ה סי' נ"ג בשם הראב"ד, נימוק"י דף מ"ב ע"א מדפי הר"ף בשם הר"ן.
 רנט שם ושם.
 רס תרוה"ד סי' ש"א.
 רסא משמעות התרוה"ד שם.
 רסב מרדכי סי' של"ג בשם ראב"ה.
 רסג ב"י, שו"ת בנימין זאב סי' שע"ד בשם האגודה ב"מ סי' ק', ומשמעות תשו' ר"ת במרדכי סי' של"ח
 ובהג' אשר"י סי' מ"ז.
 רסד מרדכי סי' של"ד בשם מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' ל"ח.
 רסה ב"מ דף ע"ב ע"א.
 רסו רמב"ם פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ו, טור בשם הרמ"ה, תלמידי הרשב"א.
 רסז ב"מ דף ס"ז ע"ב, רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ח, מ"מ שם בשם הרמב"ן דף ס"ז ע"א.
 רסח רמב"ם שם, רמב"ן שם, תוס' דף ס"ז ע"ב בד"ה במישלם, רא"ש פ"ה סי' ל"ד.
 רסט מגיד משנה שם.
 רע טור בשם רש"י דף ס"ז ע"א, רא"ש שם.
 רעא רשב"א דף ס"ח ע"א, נימוק"י דף ל"ח ע"ב מדפי הר"ף.
 רעב שו"ת הרשב"א מכת"י סי' פ"ב, ספר התרומות שמ"ו ח"ג סי' כ'.
 רעג רשב"א ונימוק"י שם, ומ"מ פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ז.
 רעד טור בשם ר"י ור"ת בתוס' דף ס"ד ע"ב בד"ה ולא, ורבינו ירוחם מישרים נתיב ח' ח"ה דף כ"ח ע"ג
 בשם הרא"ש.
 רעה מרדכי ב"מ סי' רס"ב ושי"ד, שו"ת הרשב"א מכת"י סי' פ"ג.
 רעו אגודה ב"מ סי' פ"ג, ע"פ שו"ת מהר"ל סי' ל"ז בשם הירושלמי מו"ק פ"ב ה"ג.
 רעז טור.
 רעח ב"מ דף ס"ז ע"א כפירוש רש"י, וכ"כ המ"מ בשם הרשב"א שם ובשו"ת ח"ד סי' שכ"א, רא"ש פ"ה סי'
 ל"ד, טור.
 רעט נימוק"י דף ל"ח ע"א מדפי הר"ף בשם הרשב"א דף ס"ח ע"א ובשו"ת ח"ג סי' מ"ג ובשם הר"ן דף ס"ז
 ע"ב בשם הראב"ד, ושו"ת הריב"ש סי' ש"ה בשם הרמב"ן דף ס"ז ע"ב.
 רפ שו"ת הריב"ש סי' ש"ה וסי' תס"ד בשם הרמב"ן דף ס"ז ע"א.
 רפא שו"ת הריב"ש סי' של"ה, וכ"כ שם ושם בשם יש מי שאומר.
 רפב בדק הבית, ע"פ תלמידי הרשב"א והריטב"א ב"מ דף ס"ח ע"א המתירים כן בכל משכנתא, ובזה
 הרשב"א בשו"ת ח"ה סי' קס"ה ושו"ת הרא"ש כלל צ"א סי' ג' אוסרים, אך במשכנתא דסורא מותר.
 רפג בית יוסף.
 רפד שם לפי המ"מ פ"ו ממלוה ולוה ה"ח בשם הרמב"ן דף ס"ז ע"א.
 רפה שו"ת הרשב"א ח"ד סי' ר"צ.
 רפו העיטור ח"א פותיקי דף ס"ה ע"ג.
 רפז ספר התרומות שמ"ו ח"ג סו"ס כ' בשם איכא מאן דאמר, תשב"ץ ח"א סי' ל"ט בשם בעל העיטור.
 רפח ב"מ דף ס"ה ע"ב.
 רפט ב"מ דף ע"ג ע"ב.
 רצ ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' כ"ו בשם שו"ת הר"ף ח"א סי' רנ"ז.
 רצא ספר התרומות שם סי' י"ח בשם שו"ת הרמב"ן סי' מ"ה.
 רצב שו"ת הרשב"א מכת"י סי' של"ט.
 רצג ב"מ דף ס"ה ע"א.
 רצד שם ובדף ס"ח ע"א.

רצה שם ובתוס' דף ס"ג ע"ב, רא"ש פ"ה סי' כ"ב, מ"מ פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"א בשם הרשב"א דף ס"ה ע"א ובעה"מ דף ל"ו
 ע"א מדפי הר"ף.
 רצו בגמ' שם.
 רצו טור.
 רצח הג' מרדכי ב"מ סו"ס תל"ג.
 רצט רמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ד ע"פ הירושלמי ב"מ פ"ה ה"ו.
 ש תוספתא ב"מ פ"ו ה"ד, הובאה ברי"ף דף ל"ו ע"א ונימוק"י שם, ורא"ש פ"ה סי' כ"א, ומרדכי סי' ש"ז, ורמב"ם פ"ח מהל'
 מלוה ולוה ה"ב.
 שא נימוק"י ומרדכי שם.
 שב ירושלמי ב"מ פ"ה ה"א, הובא ברי"ף דף ל"ו ע"א, ורא"ש פ"ה סי' כ"א, ורמב"ם פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ד.
 שג ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' י"ג.
 שד מגיד משנה שם ורבינו ירוחם נתיב ח' ח"ד בשם הרמב"ן בשו"ת סי' מ"ד, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רס"א, וקרוב לזה בספר
 התרומות שם.
 שה מגיד משנה שם (בשם הרמב"ן).
 שו טור חו"מ סי' ס"ו סעיף כ"ט, ע"פ ספר התרומות שער נ"א ח"ז ס"ג בשם הראב"ד.
 שז ספר התרומות שמ"ו ח"ד סי' י"ג.
 שח טור.
 שט שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרפ"ו.
 שי תוספתא דמאי פ"ו ה"ה.
 שיא שו"ת הרמב"ן סי' מ"ה.
 שיב שו"ת הריב"ש סי' י"ט.
 שיג ב"מ דף מ"ו ע"א.
 שיד תלמידי הרשב"א בשם הרמב"ן בחי' שם.
 שטו טור בשם הרא"ש.
 שטז תוס' שם ד"ה נעשה, רא"ש ב"מ פ"ד סי' ד', טור.
 שיז ב"מ דף ס"ג ע"ב.
 שיח הג' מרדכי ב"מ סי' תל"ב.
 שיי טור בשם רבינו ישעיה בפסקי רי"ד ב"מ דף ס"ה ע"א.
 שכ ב"י ע"פ תוס' בדף ס"ג ע"ב והרא"ש סי' כ"ב.
 שכא ב"מ דף ס"ד ע"א.
 שכב שם.
 שכג שם.
 שכד ב"מ דף ע"ג ע"א.
 שכה מגיד משנה פ"ט מהל' מלוה ה"י, נימוק"י דף מ"ג ע"ב מדפי הר"ף.
 שכו ב"מ שם לפי הרמב"ם פ"ח מהל' מלוה ה"ה והטור.
 שכז ב"מ שם לפי התוס' בשם ר"ח והרמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ו.
 שכח ב"מ שם.
 שכט ב"מ דף ע"ג ע"ב.
 של ב"מ דף ס"ד ע"א ע"פ מגיד משנה פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"י בשם הרמב"ן והרשב"א שם.
 שלא כשיטת הרא"ש פ"ה סי' ט"ו, והרמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"י.
 שלב רמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ג.
 שלג הג' מרדכי ב"מ סי' תל"ד בשם רב האי.
 שלד ב"מ דף ע"ב ע"ב.
 שלה תוס' דף ע"ג ע"א, רא"ש סי' ס"ב.
 שלז ב"מ דף ס"ה ע"א לפי רש"י ותוס' והרא"ש סי' כ"ב.
 שלז ב"מ דף ע"ג ע"א.
 שלח טור.
 שלט תוס' שם, רא"ש סי' ס"ג, רמב"ם פ"ט מהל' מלוה ולוה ה"ז, טור בשם ר"י.
 שמ ב"מ שם.
 שמא מ"מ שם בשם הרמב"ן שם, נימוק"י דף מ"ג ע"א מדפי הר"ף בשם ר"ח.
 שמב ב"מ שם.
 שמג שו"ת הריב"ש סי' ש"ח.
 שמד שו"ת בנימין זאב סי' שס"ד.
 שמה שו"ת הריב"ש שם.
 שמו ב"מ דף ס"ה ע"ב.
 שמו רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ה, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' תל"ה, מכת"י סי' פ"ה.
 שמח שו"ת הרשב"א שם.
 שמט ב"מ שם.
 שנ שו"ת הרשב"א מכת"י שם.
 שנא ב"מ שם.
 שנג שו"ת הרשב"א מכת"י סי' פ"ה.
 שנד ב"מ דף ס"ז ע"א.
 שנז ר"ף דף ל"ח ע"א, רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"א, תלמידי הרשב"א ובשם הרז"ה.
 שנה ב"מ דף ס"ה ע"ב.
 שנו טור.
 שנוז נימוק"י דף ל"ו ע"ב מדפי הר"ף, בשם הרשב"א דף ס"ה ע"ב.
 שנח ב"מ שם.
 שנט רמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ו.

- סס נימוק"י שם בשם הרשב"א.
 שסא ב"י ע"פ הרמב"ם פ"ו מהל' מלוה ולוה ה"ח.
 שסב ר"ף דף מ"ג ע"א, רמב"ם פ"ט מהל' מלוה ולוה ה"ד, רבינו ירוחם נתיב ח' ח"ב.
 שסג ב"מ דף ע"ב ע"ב.
 שסד תוס' ב"מ דף ס"ג ע"ב בד"ה ופוסקין, ר"ת בספר הישר חידושים סי' תר"ט, רא"ש סי' ז', הג' מרדכי סי' תל"ט בשם ר"ח ור"ת, הג' אשר"י סי' ס', הג' מיימוניות פ"ט ממלוה ולוה אות ד' בשם סמ"ג לאוין קצ"א.
 שסה ב"מ דף ע"ב ע"ב.
 שסו ב"מ שם.
 שסז ב"מ דף ע"ב ע"ב.
 שסח רש"י ב"מ שם.
 שסט ב"מ דף ע"ד ע"א, ר"ף דף מ"ד ע"א, רמב"ם פ"ט מהל' מלוה ולוה ה"ב, רא"ש סי' ע"ג.
 שע ב"מ דף ס"ג ע"ב.
 שעא רא"ש ב"מ פ"ה סי' ט'.
 שעב תוס' ב"מ דף ס"ג ע"א בשם רשב"ם, רא"ש סי' ז'.
 שעג תוס' שם בשם ר"ת.
 שעד ב"י סי' קס"ג ע"פ הר"ן דף ס"ב ע"ב והנימוק"י דף ל"ד ע"ב מדפי הר"ף.
 שעה ב"מ דף ע"ב ע"ב.
 שעו שם ע"ד ע"ב.
 שעז רא"ש ב"מ פ"ה סי' י"ט בשם רב האי גאון, שו"ת הריב"ש סי' ש"ה.
 שעח שו"ת התשב"ץ ח"ב סי' רפ"ט בשם הרמב"ן ב"מ דף ס"ה ע"א.
 שעט ב"מ דף ס"ט ע"ב.
 שפ תוס' שם ע"פ התוספתא פ"ד ה"א, רא"ש סי' מ"ו, מגיד משנה פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"ז בדעת הרמב"ם שם, ספר התרומות שמו"ו ח"ד סי' נ"ה.
 שפא ספר התרומות שם ע"פ התוספתא שם.
 שפב תרוה"ד סי' ט"ב בשם גליון התוספות.
 שפג תוס' שם, הגהות מיימוניות פ"ה מהל' מלוה ולוה אות ע' בשם סמ"ג לאוין קצ"א-קצ"ג דף ס"ג ע"ב, ריב"ש סי' ש"ה וסי' ש"ח.
 שפד ריב"ש סי' ש"ה.
 שפה תוס' שם, רא"ש סי' מ"ו.
 שפו ב"מ שם.
 שפז שם דף ע' ע"א.
 שפח ב"י ע"פ תוס' דף ע'. בד"ה דקא, רבינו ירוחם מישרים נתיב ח' דף כ"ז ע"ב, הג' אשר"י סי' מ"ט.
 שפט ב"מ דף ס"ט ע"ב.
 שצ מ"מ פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ג בשם הרמב"ן שם, רבינו ירוחם מישרים נתיב ח' ח"א דף כ"ז ע"ב, טור.
 שצא ב"מ שם.
 שצב ב"מ דף ס"ה ע"א.
 א מגיד משנה פ"ז מהל' מלוה ולוה ה"י.
 ב ב"י בשם תלמידי הרשב"א.
 ג הג' אשר"י פ"ה סי' כ"א, הג' מיימוניות דפוס קושטא פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ג, תשובות מיימוניות משפטים סי' ט"ו.
 ד שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתקפ"ט, שו"ת הריב"ש סי' תק"ב.
 ה ב"מ דף ע"ה ע"א.
 ו ב"ב דף פ"ו ע"ב.
 ז ב"מ דף ע' ע"ב, ע"פ פירוש רש"י והרמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ב.
 ח טור.
 ט ספר התרומות שער מ"ו ח"ג סי' כ"ח בשם חכמי לונל והראב"ד בפירושו בשטמ"ק ב"מ דף ע' ע"ב, שו"ת הר"ן סי' ע"ג.
 י ב"מ דף ס"ח ע"א.
 יא שם ע"א וע"ב.
 יב שם דף ס"ט ע"א.
 יג טור בשם ר"י, ב"י ברמב"ם פ"ח מהל' מלוה ולוה ה"ב, הגהות מיימוניות שם אות ח', סמ"ק סי' רנ"ט, הג' מרדכי סי' תל"ג.
 יד טור בשם ריב"ן בתוס' ב"מ דף ע' ע"א, ספר התרומות שמו"ו ח"ד סי' נ"ב ונ"ד.
 טו ב"י בדעת הרמב"ם פ"ו מהל' שלוחין ה"ד, והר"ף ב"מ דף ל"ט ע"ב, והרא"ש פ"ה סי' ל"ט, וסמ"ק סי' רנ"ט, וספר התרומות שער מ"ו ח"ג סי' ה' בשם הראב"ד בתמים דעים סי' נ"א, ורש"י שם דף ס"ח ע"ב, וסמ"ג עשין פ"ב, וכן נראה מרבינו ירוחם מישרים נתיב ח' ח"ג דף כ"ח ע"א.
 טז ר"ף בשערי שבועות שער ח', סמ"ג עשין פ"ב.
 יז רמב"ם שם ה"ג.
 יח השגות הראב"ד פ"ו מהל' שלוחין ה"ב, הג' אשר"י פ"ט סי' ט' בשם ר"ח ורבינו ברוך, מרדכי סי' ש"צ, העיטור אות כ' דף ל"ט ע"א.
 יט תוס' ב"ק דף ק"ב ע"א, סמ"ג עשין פ"ב.
 כ שו"ת הר"ן סי' ע"ג, מרדכי ב"ק סי' קכ"ב, הג' אשר"י ב"מ פ"ה סי' מ"א.
 כא רבינו ירוחם מישרים נתיב ח' ח"ג דף כ"ח ע"ב.
 כב תשובות מיימוניות משפטים סי' כ"ט.
 כג טור בשם רבינו ישעיה בפסקי ר"ד ב"מ דף ס"ח ע"א.
 כד שו"ת מהר"ק שורש ק"ט, תרוה"ד סי' ש"ב.
 כה הג' מרדכי קידושין סי' תקס"ג.
 כו ספר התרומות שער מ"ו ח"ד סי' י"ז.
 כז שו"ת הרשב"א ח"ב סי' קע"ד.
 כח שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרפ"ו בשם שו"ת הרמב"ן סי' מ"ד.
 כט שו"ת הרשב"א ח"ב סי' רל"א, וחה"ה סי' קנ"ה.

- ל רבינו ירוחם נתיב ח' סוף ח"ו בשם הר"מ.
 לא סמ"ג לאוין קצ"ג.
 לב מרדכי ב"מ סי' שט"ז בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס קרימונה סי' רנ"ז ודפוס ברלין סי' קנ"א, וב"י בשם שו"ת הריב"ש.
 לג שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרנ"א וח"ב סי' ב', ובשו"ת המיוחסות לרמב"ן סי' רכ"א, ורבינו ירוחם מישירים נתיב ט"ז דף מ"ט ע"ג בשם ספר התרומה.
 לד שו"ת הריב"ש סי' של"ה.
 לה שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתקפ"ט וח"ב סי' ב'.
 לו שו"ת הרשב"א ח"ב שם.
 לז הג' מרדכי ב"מ סי' תנ"ה בשם ר"י דאורליינ"ש.
 לח רבינו ירוחם מישירים נתיב ט"ז דף מ"ט ע"ג.
 לט שו"ת הריב"ש סי' של"ה.
 מ מרדכי ב"מ סי' רצ"ה, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתקל"ח.
 מא ב"מ דף ס"ח ע"א.
 מב טור.
 מג טור, שו"ת הרא"ש כלל פ"ח סי' ח'.
 מד מרדכי ב"ק סי' קצ"ב.
 מה ב"מ דף ס"ט ע"א.
 מו שם ע"ב.
 מז שם ע"א, רא"ש פ"ה סי' מ"ג, רמב"ם פ"ח מהל' שלוחין ה"ד.
 מח רש"י שם ד"ה מכאן ואילך.
 מט שם בגמ'.
 נ טור.
 נא ב"מ דף ס"ח ע"א.
 נב רמב"ם פ"ה מהל' מלוה ה"י.
 נג ב"מ דף ס"ח ע"ב.
 נד רמ"ה בטור.
 נה שו"ת הרא"ש כלל פ"ח סימן ח'.
 נו רמ"ה בטור.
 נז רמב"ם פ"ו מהל' שלוחין ושותפין ה"ה.
 נח תמים דעים לראב"ד סי' נ"א בשם שו"ת הר"ף ח"א סי' ע"א, ובר"ף ב"מ דף ס"ב ע"ב.
 נט תוספתא ב"מ פ"ד ה"ז, הובאה ברא"ש פ"ה סי' מ', וברמב"ם פ"ז מהל' שלוחין ה"ז.
 ס ב"מ דף ק"ד ע"ב.
 סא רמב"ם פ"ז מהל' שלוחין ה"ד, ר"ף ב"מ דף ס"ב ע"ב, רבינו ירוחם מישירים ח"ג נ"ח.
 סב ב"מ שם.
 סג נימוקי דף ס"ב ע"ב מדפי הר"ף בשם רב האי גאון, רא"ש פ"ט סי' ט'.
 סד רמב"ם שם ה"ד, ר"ף שם, רא"ש שם.
 סה רמב"ם פ"ה מהל' שלוחין ה"א, דרכי משה חו"מ סי' קע"ו סעיף ל"ה בשם רוב הפוסקים.
 סו רמב"ם פ"ז מהל' שלוחין ה"ד.
 סז ב"מ דף ק"ד ע"ב וק"ה ע"א.
 סח ב"מ דף ק"ה ע"א.
 סט תלמידי הרשב"א, ונימוקי דף ס"ב ע"ב מדפי הר"ף בשמם.
 ע מרדכי ב"מ סי' שצ"א.
 עא ב"מ שם, לפירוש רש"י והרא"ש פ"ט סי' ט' ותלמידי הרשב"א.
 עב תוס' ב"מ דף ק"ה ע"א, הרא"ש שם, סמ"ג עשין פ"ב.
 עג תוספתא ב"מ פ"ד ה"א, הובאה ברא"ש ב"מ פ"ה סי' מ"א, וברמב"ם פ"ה מהל' שלוחין ה"ג.
 עד תוספתא שם, הרא"ש שם.
 עה תוספתא שם, רמב"ם שם.
 עו תוספתא שם.
 עז ר"ן קידושין דף כ"ד ע"א מדפי הר"ף בשם בעל מתיבות, רבינו ירוחם מישירים נתיב כ"ז ח"א, מגיד משנה פ"ז ממכירה ה"א בשם הרמב"ן בקידושין דף נ"ט ע"א והרשב"א שם.
 עח מגיד משנה שם, רבינו ירוחם שם.
 עט ספרא אחרי מות (פרשתא ט' פרק י"ג אות ח'), רמב"ם ע"ז פ"א ה"א, ה"ג.
 פ רמב"ם שם וע"ז דף כט ע"א, וע"י רמב"ם פ"ה"מ ע"ז פ,א מ,ג, ורש"י ע"ז דף ח ע"א ד"ה בלוריתו.
 פא ב,ק דף פג ע"א וסוטה דף מט ע"ב.
 פב שו"ת מהרי"ק שורש פ"ח, וגם בפסקי מהרי"ק סי' רנ"א.
 פג ר"ן ע"ז דף ב ע"ב ד"ה ישראל.
 פד רמב"ם ע"ז פ"א ה"ג, וע"י ע"ז דף פג ע"א וסוטה מט ע"ב.
 פה סנהדרין צב ע"א.
 פו ע"י פסחים ק"ג ע"ב ורש"י שם ותוס' שבת קנו ע"ב ד"ה כלדאי.
 פז רמב"ם ע"ז פ"א ה"ז.
 פח תשובות המיוחסות לרמב"ן סי' רפ"ג.
 פט סמ"ק קלו.
 צ סנהדרין דף סה ע"ב.
 צא שבת סז ע"ב.

- צב שר"ת מהר"ל סי' קיא.
 צג רמב"ם הלכות ע,ז פ"א ה"ה.
 צד ראב"ד הלכות ע"ז פ"א ה"ד, מחולין צה ע"ב.
 צה רמב"ם שם.
 צו סנהדרין סה ע,א.
 צז סנהדרין קא ע"א.
 צח רמב"ם ע"ז פ"א ה"א.
 צט סנהדרין סה ע"א.
 ק סנהדרין צ ע"א ורמב"ם ע"ז פ"א ה"ב.
 קא סנהדרין קא ע"א.
 קב רש"י בסנה' שם.
 קג רמב"ם ע"ז פ"א ה"ב.
 קד שבועות טו ע"ב.
 קה סנהדרין סה ע"ב.
 קו יראים סי' שלד ושלה.
 קז סנהדרין סה ע"ב.
 קח ב"י.
 קט סנהדרין סז ע"ב.
 קי רא"ש סנהדרין פרק ז' סי' ח'.
 קיא ר' ירוחם נ"ז ח"ה קנט ע"ד.
 קיב ר' ירוחם נ"ז ח"ה קנט ע"ד.
 קיג ר' ירוחם נ"ז ח"ה קנט ע"ד.
 קיד סנהדרין סה ע"א.
 קטו מכות כא ע"א.
 קטז רמב"ם ע,ז יב יא.
 קיז מכות כא ע"א.
 קיח תוספת מכות פרק ג ה"ט.
 קיט דרכי משה, דעת עצמו.
 קכ מכות כ ע"ב.
 קכא תרומת הדשן סימן רפו.
 קכב רמב"ן תורת האדם.
 קכג רא"ש בטור שדמ.
 קכד מכות כ ע"ב.
 קכה מכות דף כ ע"א.
 קכו רמב"ם ע"ז פ"ב ה"ו.
 קכז רא"ש מכות פ"ג סי' ב וג'.
 קכח רא"ש מו"ק סי' צג.
 קכט מכות דף כ ע"א.
 קל רמב"ם ע"ז פ"ב ה"ז.
 קלא ירושלמי קידושין פ"א סוף ה"ז ועי' ריט"ף קידושין דף טו ע"א ורא"ש שם סי' ס.
 קלב מכות דף כ ע"א ודף כא ע"א.
 קלג רמב"ם ע"ז פ"ב ה"א.
 קלד רמב"ם ע"ז פ"ב ה"ו.
 קלה רא"ש מכות פ"ג סי' ב ג.
 קלו מכות דף כ ע"ב.
 קלז תוס' שבועות דף ג ע"א ד"ה ועל הזקן, וכן בב"מ דף י ע"ב דף"ה אקפי.
 קלח נזיר דף עז ע"ב ור"ף ד ע"א מכות, ורא"ש שם פ"ג סי' ב וג'.
 קלט שם.
 קמ
 קמא ר"ן מכות דף רצד ע"ב.&
 קמב ר"ף ד ע"א מכות, ורא"ש שם פ"ג סי' ב וג'.
 קמג רמב"ם ע,ז פי, ה"ב.
 קמד ב"י.
 קמה מכות כ ע"א ודף כא ע"א, רמב"ם ע,ז פ"ב ה"ו.
 קמו תרומת הדשן סי' רצ"ה.
 קמז ד"מ.
 קמח רא"ש מכות פ"ג סי' ב ג'.

קמט

- קנ קידושין לה ע"א.
 קנא רא"ש יבמות פרק מצות חליצה סי' ח.
 קנב רמב"ם ע"ז פי"ב ה"ט.
 קנג ר"ן ע"ז ט ע"ב ד"ה רואה.
 קנד רא"ש יבמות פרק מצות חליצה סי' ח.
 קנה נזיר נט ע"א.
 קנו שו"ת הרשב"א ח"ה סי' רעא.
 קנז רמב"ם ע"ז פי"ב ה"י.
- קנח תורת כהנים מצורע פרשת זבים פרשה ד אות ב.
 קנט נדה לו ע"ב.
 קס נדה נז ע"ז.
 קסא מתני' נדה מ ע"א.
 קסב נדה סו ע"א.
 קסג שו"ת הריב"ש סי' תכה.
 קסד טור.
 קסה רש"י נדה טז ע"א.
 קסו תוס נדה יב ע"א.
 קסז מרדכי שבועות סי' תשלה.
 קסח רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ז ע"ב.
 קסט נדה סג ע"ב, ושבועות יח ע"ב.
 קע רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ד ע"ב.
 קעא נדה סג ע"ב.
 קעב שם במתני'.
- קעג ב"י בסוף הסימן בשם הראב"ד בבעה"נ שער תקון הוסתות סי' א ה"ו.
 קעד הגמ"י פ"ח מאסורי ביאה אות א.
 קעה רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג ח ע"ב.
 קעו ראב"ד בבעלי הנפש שער תקון הוסתות סי' א ה"ד במהדו"ב.
 קעז ראב"ד שם ה"ה.
 קעח הרז"ה בהשגות לבעלי הנפש שם סי' א אות יא.
 קעט רא"ש נדה פ"א סי' ד.
- קפ רבינו ירוחם נתיב כו ח"ב דף רכ ע"ג.
 קפא נדה ט ע"א.
 קפב רשב"א בתוה"ב ב"ז ש"ג יב ע"ב.
 קפג טור.
- קפד רן שבועות ה ע"א לדעת הריף שם ד ע"ב והרמב"ם פ"ד מאיסו"ב ה"ט.
 קפה תוס נדה טז ע"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג טו ע"ב.
 קפו יבמות סב ע"ב, ועירובין ק ע"ב.
 קפז רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ד ע"ב.
 קפח סמ"ג לאוין קיא לז ע"ב, לחוש לדעת רת ביבמות שם.
 קפט נימוקי יוסף יבמות יט ע"ב.
 קג גמ נדה טו ע"א.
 קגא רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג טו ע"א.
 קגב גמ שם ע"ב.
 קגג רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג יד ע"ב.

- קאז נדה יב ע"א.
- קאז רא"ש כתובות פ"ז סי' ט.
- קאז קדושין פ ע"א, וכתובות עב ע"א.
- קאז כתובות כב ע"א.
- קאז רבינו ירוחם נתיב כו ח"ד רכד ע"ב.
- קאז ירושלמי כתובות פ"ב ה"ה, רמב"ם איסורי ביאה פ"ד ה"י.
- ל ב"י.
- לא שו"ת מהרי וייל סי' כב.
- לב טור בשם הרמב"ן, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ח ע"א.
- לג רן כתובות לב ע"ב.
- לד משנה שבועות יד ע"ב.
- לה שבועות יח ע"א.
- לו ב"י בדעת הסמ"ג לאוין קיא לז ע"ג.
- לז תרומת הדשן ח"ב סי' ס.
- לח מרדכי שבועות סי' תשלא.
- לט רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ב ו ע"א, ומגיד משנה פ"ד מאיסורי ביאה הטז בשם הראב"ד והרמב"ן.
- לי פ"ד מאיסורי ביאה הלכה יד וטז.
- ליא ריף כתובות ס ע"ב.
- ליב רמב"ם פ"ד מאיסורי ביאה הלכה טז, ורא"ש נדה פ"א סי' ה.
- ליג רמב"ם שם הי"ז.
- ליד תרומת הדשן סי' רמ"ז.
- לטו רמב"ם פ"ד מאיסורי ביאה הי"ד.
- לטז שו"ת הרשב"א מכת"י סי' פ"ז.
- ליו נדה סה ע"ב.
- ליח סמ"ג לת קיא לט ע"א, ספר התרומה סי' קז, וראב"ד בבעלי הנפש שער הספירה סי' ג ה"ה.
- ליט סמ"ג וספר התרומה שם.
- לכ ראב"ד שם.
- לכא ב"י בשם הרשב"א בתשובה (והוא בשו"ת הרשב"א מכת"י סי' פ"ז).
- לכב שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתלט (והוא ממחרם מרוטנבורג), מרדכי שבועות סי' תשלה.
- לכג סמ"ג ספר התרומה וראב"ד שם.
- לכד נדה סו ע"א.
- לכה ב"י עפ"י הרמב"ם פ"ד מאיסורי ביאה הכ"ב.
- לכו רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ו ע"ב, רן שבועות ג ע"א, רא"ש נדה פ"י סי' ג,
- ב"י בדעת הרמב"ם, ושו"ת מהרם פאדווה סי' י.
- לכז תוס נדה סו ע"א.
- לכח רש"י שם, והרמב"ם פ"ד מאיסורי ביאה ה"כ.
- לכט תשובות מיימוניות בסוף הל' איסורי ביאה סי' ג בשם ריצב"א.
- לל רמב"ם פ"ד מאיסורי ביאה ה"כ, רמב"ן בהל' נדה פ"ו הט"ז, ורשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ב ו ע"א.
- ללא נדה סו ע"א.
- ללב מרדכי שבועות סי' תשלה, וכן משמע בתרומת הדשן ח"ב סי' מז, והג' שערי דורא הלכות נדה אות ו'.

- לכג משמעות השערי דורא הל' נדה סי' ו. ו.
- לכד ספר התרומה סי' צב, סמ"ג לאוין קיא לט ע"א, סמ"ק סי' רצג, מרדכי שבועות סי' תשלה, הג' מימוניות פיא אות ח, שערי דורא סי' ו. ו.
- לכה נדה סו ע"א.
- לכו שו"ת מהרי וייל סי' כה.
- לכז שו"ת תרומת הדשן ח"ב סי' מז.
- לכח ספר התרומה סי' קז, סמ"ג לאוין קיא לט ע"ב, סמ"ק סי' רצג.
- לכט הגמ"י (דפוס קושטא) פ"ד מאיסורי ביאה הכא בשם ריצב"א.
- למ רמב"ן בהל' נדה פ"ו הי"ט.
- למא ראב"ד בבעלי הנפש שער הספירה סי' ג ה"ו, רמב"ן שם ה"כ.
- למב הגהות מימוניות פ"ד מאיסורי ביאה אות ל בשם הר"מ.
- למג שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתלט, הובאה בב"י סעי' יב.
- למד הגהות שערי דורא הלכות נדה סי' טז, והוא משו"ת מהריל החדשות סי' ק אות ה.
- למה דרכי משה.
- למו שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתלח, והוא תשובת מהר"ם.
- למז שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתלט וסי' תתמ.
- למח ב"י מהתוספתא נדה פ"ט ה"ז.
- למט שו"ת מהרם פאדוה סי' י.
- לנ שו"ת התשב"ץ ח"א סי' מו.
- לנא רא"ש נדה פ"ב סי' ד.
- לנב טור והוא מהרמב"ן בהל' נדה פ"ג ה"ד.
- לנג מתני' יט ע"א.
- לנד רא"ש שם, ורשב"א בתורת הבית ב"ז ש"א ב ע"א.
- לנה מרדכי שבועות סי' תשלה.
- לנו רמב"ם פ"ה מאיסורי ביאה ה"ו, ורמב"ן בהל' נדה פ"ג ה"ג.
- לנז ב"י.
- לנח תרומת הדשן סי' רמו.
- לנט נדה כ ע"ב.
- לס רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"א ג ע"א.
- לסא נדה כא ע"ב.
- לסב נדה כב ע"א, וכפירוש הרא"ש פ"ג סי' ב בשם רבינו שמשון מקוצי.
- לסג רא"ש שם שכן עשה מעשה הרש מקוצי.
- לסד דרכי משה בביאור הטור ורבינו ירוחם נתיב כו ח"א רכ ע"ג.
- לסה ב"י.
- לסו טור, עפ"י תוס כב ע"א ורשב"א בתורת הבית ב"ז ש"א ג ע"ב ורא"ש פ"ג סי' ג.
- לסז נדה כב ע"א.
- לסח מתני' נדה כא ע"א.
- לסט רמב"ם פ"ה מאיסורי ביאה היד, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"א ג ע"א, רא"ש נדה פ"ג סי' ג.
- לע נדה נו ע"א.
- לעא רא"ש נדה פ"ג סי' ג בשם העיטור ח"ב הל' שחיטה שער ב דף מ ע"ד, הרשב"א בתורת הבית ב"ז ש"א ג ע"א, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ג רכג ע"ב.
- לעב ריטב"א נדה כב ע"ב.

- לעג רמב"ם רשב"א ורא"ש הנל.
- לעל רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"א ג ע"ב, מגיד משנה פ"ה מאיסורי ביאה הי"ד.
- לעה רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"א ג ע"ב.
- לעו תרומת הדשן ח"ב סי' מז.
- לעז ראב"ד בבעלי הנפש שער הפרישה סי' א הי"ז, ורשב"א בתורת הבית ב"ז ש"א ג ע"א.
- לעח הרז"ה בהשגות לבעלי הנפש שם אות ד, ורא"ש נדה פ"ג סי' ג.
- לעט רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג טז ע"א, רן שבועות ד ע"ב, עפ"י גמ' נדה טו ע"א.
- לפ נדה ט ע"ב.
- לפא תוס סד ע"א, ראב"ד בבעלי הנפש שער תיקון הוסתות סי' ג היא, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג ח ע"ב.
- לפב מתני' סג ע"ב.
- לפג ב"י.
- לפל נדה סד ע"א.
- לפה ראב"ד בבעלי הנפש שער תיקון הוסתות סי' א ה"י.
- לפו ראב"ד שם סי' ד ה"ב.
- לפז תוס נדה טז ע"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג טו ע"ב.
- לפח טור עפ"י הרמב"ן בהלכות נדה פ"ה הי"ג.
- לפט נדה לט ע"ב, ראב"ד בבעלי הנפש שער תיקון הוסתות סי' ג ה"ב.
- לצ נדה יא ע"א, רשב"א בתוה"ב ב"ז ש"ג ט ע"א.
- לצא תוס סד ע"א, ראב"ד בבעלי הנפש שער תיקון הוסתות סי' ג ה"ב, רמב"ן בהלכות נדה פ"ה הי"ב, רא"ש פ"ט סי' ג.
- לצב רמב"ם פ"ח מאיסורי ביאה הי"ז, רמב"ן בהלכות נדה פ"ה הי"ב, וטור בדעת הרא"ש נדה פ"ט סי' ג, וכדעת שמואל בנדה סד ע"א.
- לצג נדה סד ע"א.
- לצד רבינו חננאל הובא ברא"ש, רא"ש בבא קמא פ"ד סי' ד, וכדעת רב בנדה שם.
- לצה הראב"ד בבעלי הנפש שער תיקון הוסתות סי' ג הכ"ב, והרשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג יד ע"ג.
- לצו רבינו חננאל הובא בתוס נדה סד ע"א, וכע"ז איתא ברבינו חננאל בבא קמא לז ע"ב.
- לצז טור.
- לצח נדה סד ע"א.
- לצט תוס סד ע"א, ראב"ד בבעלי הנפש שער תיקון הוסתות סי' ג ה"י, רמב"ן בהלכות נדה פ"ה הכב, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג יד ע"ב, רבינו ירוחם נתיב כו סוף ח"א רכא ע"א.
- ש ראב"ד בבעלי הנפש שער תיקון הוסתות סי' ג' ה"ל, רמב"ן בהלכות נדה פ"ה הי"ד.
- שא רמב"ן בהלכות נדה פ"ה הכ"א.
- שב רמ"א בביאור הרמב"ן שם הכ"ב.
- שג רמב"ן בהלכות נדה פ"ה הכ"ב.
- שד ב"י לדעת הרז"ה בהשגות לבעלי הנפש שעת תיקון הוסתות אות יא, ורשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג י"ד ע"ב, ורא"ש נדה פ"ט סי' ג', וכ"ה לדעת הראב"ד בבעלי הנפש שם סי' ג' הכ"ד, הובא בב"ח אות כ' ד"ה כתב.
- שה נדה ס"ד ע"א.
- שו טור.
- שז טור.

- שח** לשון הרמב"ם פ"ח מאיסורי ביאה ה"ה, עפ"י נדה י"א ע"א.
- שט** כדלקמן סעיף י"ח.
- שי** הגהות מיימוניות פ"ח מאיסורי ביאה אות ג'.
- שיא** נדה י"א ע"א.
- שיב** מתני' נדה ס"ג ע"א.
- שיג** רא"ש נדה פ"ט סי' א.
- שיד** טור (והוא מהרמב"ן בהלכות נדה פ"ו ה"ט).
- שטו** נדה ס"ג ע"ב.
- שטז** תוס' נדה ס"ג ע"א, רא"ש פ"ט סי' א'.
- שיו** רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג י"ג ע"ב, ורא"ש שם.
- שיח** סעיף י"ג בהגה.
- שיט** סעיף כ"א כ"ב.
- שכ** רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג י"ד ע"א, ורא"ש פ"ט סי' א.
- שכא** רשב"א ורא"ש שם.
- שכב** רשב"א ורא"ש שם.
- שכג** רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג י"ג ע"ב, ומגיד משנה פ"ח מאיסורי ביאה ה"א בשם המפרשים.
- שכד** ב"י בשם רא"ש נדה פ"ט סוף סי' א', מרדכי שבועות סי' תשל"ג, ורבינו ירוחם נתיב כ"ו ח"א ר"כ ע"ד (עיין טור מכון י-ם בהגהות והערות אות ק"א).
- שכה** ב"י בדעת הרשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג י"ג ע"ב.
- שכו** תוס' ס"ג ע"ב.
- שכז** ראב"ד בבעלי הנפש שערתיקון הוסתות סי' א' ה"ו וסי' ד' ה"ב הדין השביעי, רמב"ן הלכות נדה פ"ו הי"ד, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג י"ג ע"ב, רא"ש נדה פ"ט סי' א'.
- שכח** רמב"ן בהלכות נדה פ"ו ה"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג י"ג ע"ב, רא"ש נדה פ"ט סי' א'.
- שכט** רמב"ן בהלכות נדה פ"ו הי"ד, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג י"ג ע"ב, רא"ש נדה פ"ט סי' א'.
- של** רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג ט' ע"ב.
- שלא** נדה ה' ע"א.
- שלב** ב"י.
- שלג** רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד י"ז ע"א, טור סי' ק"צ עמ' פ"ו.
- שלד** נדה ט' ע"ב.
- שלה** מתני' נדה ז' ע"א.
- שלו** רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג י"ג ע"א.
- שלוז** נדה ט' ע"ב.
- שלח** תוס' נדה ט' ע"ב בשם הירושלמי, ומביאו ב"י.
- שלט** רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה ה"ה ופ"ד ממטמאי משכב ומושב ה"א, רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ג ט' ע"ב.
- שמ** נדה ט' ע"ב.
- שמא** רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג י' ע"ב.
- שמב** רמב"ן בהלכות נדה פ"ה הי"ז.
- שמג** מתני' נדה ז' ע"א, ורשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ג י"ב ע"א.
- שמד** נדה ט' ע"א, רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה ה"ד ופ"ד ממטמאי משכב ומושב ה"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"א י"ג ע"א.
- שמה** ראב"ד בבעלי הנפש שערתיקון הוסתות סי' ב' הי"ב, רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ג י' ע"ב.
- שמו** רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ג י"ב ע"א.
- שמוז** רשב"א שם י"ג ע"א.
- שמח** נדה נ"ז ע"ב.
- שמט** שם ובגמ' נ"ט ע"א.
- שנ** טור.
- שנא** רמב"ן בהלכות נדה פ"ד ה"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ריש ש"ד.
- שנב** סמ"ג לאוין קי"א ל"ז ע"ג, ספר התרומה סי' צ"ה.
- שנג** סעיף י"א.
- שנד** תרומת הדשן סי' רמ"ו.
- שנה** נדה ה' ע"א.

- שנו רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד י"ז ע"א.
- שנו נדה ז' ע"א.
- שנח נדה י' ע"ב.
- שנט רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה ה"ה, רבינו חננאל הובא ברשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד ט"ז ע"ב, רא"ש פ"א סי' ג'.
- שס נדה י' ע"ב.
- שסא רש"י שם.
- שסב כן נראה מרש"י שם, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד ט"ז ע"ב.
- שסג רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה ה"ה.
- שסד רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד הקצר ט"ז ע"ב.
- שסה נדה נ"ח ע"ב.
- שסו רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה ה"ו, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד ט"ו ע"ב, שו"ת מהר"ל החדשות סי' צ"ג אות ו' הובא באגור סי' אלף-שס"ז, עפ"י מתני' נגעים פ"ו מ"א.
- שסז שו"ת מהר"י וייל סי' ס"ב.
- שסח נדה נ"ח ע"ב.
- שסט נדה נ"ט ע"א.
- שע ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ג' הל' כ"א, רמב"ן הל' נדה פ"ד ה"ג, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד ט"ו ע"ב, הגמ"י איסורי ביאה פ"ט אות ג'.
- שעא ראב"ד פ"ט מאיסורי ביאה ה"ו, רמב"ן הל' נדה פ"ד ה"ג, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד ט"ו ע"ב.
- שעב רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה ה"ו, וכן נראה דעת הרא"ש נדה פ"ח סי' ב'.
- שעג רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד ט"ו ע"ב, רא"ש נדה פ"ח סי' ו'.
- שעד נדה נ"ט ע"א.
- שעה תוס' נח ע"א, ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ג' הט"ו, רמב"ן הל' נדה פ"ד ה"ג.
- שעו נדה נ"ח ע"א, רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה ה"ט.
- שעז נדה נ"ט ע"ב, רבינו חננאל הובא ברא"ש נדה פ"ט סי' ב', רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה ה"ז, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ"ג ע"ב, רא"ש שם.
- שעח סמ"ג ל"ת קיא, מרדכי שבועות סי' תשלה, הגמ"י פ"ט מאיסורי ביאה אות ה'.
- שעט מתני' נדה ס"א ע"ב ושם נ"ז ע"ב, רמב"ם רשב"א ורא"ש שם.
- שפ נדה סא ע"ב, רמב"ם שם.
- שפא מתני' נדה נ"ז ע"ב.
- שפב רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה ה"ח.
- שפג רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ד יז ע"א.
- שפד נדה נח ע"א, ומתני' נז ע"ב.
- שפה נדה נז ע"ב, רמב"ן בהל' נדה פ"ד ה"ח, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד יח ע"א, ובקצר ט"ז ע"ב.
- שפו נדה שם, רמב"ן שם הי"ד, רשב"א שם.
- שפז רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה הכ"ב, רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ד יז ע"א.
- שפח נדה נח ע"א.
- שפט מתני' נדה נז ע"ב.
- שצ ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ב' ה"ב.
- שצא טור.
- שצב ראב"ד שם ה"ד, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד יז ע"ב.
- א נדה נז:.
- ב טור.
- ג נדה שם.
- ד מתני' נדה נ"ז ע"ב.
- ה רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד י"ז ע"ב.
- ו מתני' נדה נז ע"ב.
- ז רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ד י"ז ע"ב.
- ח רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה הי"א.
- ט ב"י.
- י רבינו ירוחם נתיב כו ח"ב רכב ע"ב.
- יא רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ"ב ע"א.
- יב נדה נט ע"א לפי' התוס', רא"ש פ"ח סי' ז, וראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים

- סי' ג הי"ח.
 יג מתני' נדה נח ע"ב.
 יד ברייתא שם.
 טו ברייתא שם.
 טז מתני' שם.
 יז רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כא ע"ג, ספר התרומה סי' צב, סמ"ג לאוין קיא ל"ז ע"א, מרדכי שבועות סי' תשלה.
 יח מתני' נח ע"ב.
 יט רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ"א ע"ג.
 כ רשב"א שם, רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה הכ"ד, ספר התרומה סי' צב, סמ"ג לאוין קיא ל"ז ע"א.
 כא רמב"ן בהלכות נדה פ"ד הי"ט.
 כב מרדכי שבועות סי' תשלה, שערי דורא הל' נדה סי' ה.
 כג שו"ת הרשב"א ח"ז סי' קסא.
 כד ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ג ה"ט.
 כה ברייתא נדה נח ע"ב.
 כו רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כב ע"א.
 כז נדה נט ע"א.
 כח ברייתא נח ע"ב, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כא ע"ב, רבינו ירום נתיב כו ח"ב רכב ע"ג.
 כט ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ג ה"י, ריטב"א נדה י"ט ע"ב ד"ה עולא.
 ל נדה נ"ט ע"א.
 לא נדה נח ע"ב.
 לב רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה הכ"ו, רמב"ן הל' נדה פ"ד הכ"ב, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כב ע"א, עפ"י גמ' נדה נט ע"א.
 לג רא"ש פ"ח סי' ח, וטור.
 לד רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כב ע"א.
 לה רמב"ן הל' נדה פ"ד הכ"ב לגירסת הב"י (ועיין בהערה צד על טור מהדו' מכוון י-ס).
 לו רא"ש נדה פ"ח סי' ח. (ועיין ש"ך סקל"ז דכן הוא לכו"ע).
 לז רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כב ע"א.
 לח נדה נט ע"א וכרבי ינאי, רמב"ן בהל' נדה פ"ד הי"ז, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כב ע"א, רא"ש פ"ח סי' ח.
 לט רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ד כ"ב ע"ב.
 מ ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ג ה"י, רמב"ן בהל' נדה פ"ד הכ"ג, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד טז ע"א.
 מא מתני' נדה סא ע"ב, לדעת הרמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה הל"ו, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד ט"ז ע"א, ומגיד משנה שם.
 מב ב"י.
 מג נדה נח ע"א.
 מד רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כג ע"ב, וכדלקמן סעיף לח.
 מה דרכי משה, וכדלעיל סעיף י.
 מו רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ד יח ע"א, עפ"י נדה יד ע"א.
 מז רשב"א הנ"ל, מגיד משנה פ"ד מאיסורי ביאה הי"ח בדעת הרמב"ם.
 מח מתני' נדה נח ע"ב, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד יח ע"ב.
 מט ב"י.
 נ הגה זו נמצאת בדפו"ר, ונשמטה אח"כ בטעות, עיין מהדו' מכוון י-ס הגהות והערות אות מא.
 נא נדה יד ע"ב, רמב"ם פ"ד מאיסורי ביאה הי"ט, ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ג ה"ב, רא"ש נדה פ"ב סי' ב, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ב רכא ע"ג.
 נב דרכי משה, וכן משמע מלשון הרשב"א והריטב"א.
 נג רש"י נדה יד ע"א.
 נד ב"י עמ' קט דיבור ראשון.
 נה רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ד יח ע"ב.
 נו רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ ע"א.
 נז רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ ע"א, עפ"י נדה נח ע"א.
 נח נדה נט ע"ב.

- נט רש"י ס ע"א, רמב"ן בהל' נדה פ"ד הכ"ט, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ ע"ב.
 ס רשב"א שם.
 סא נדה ס ע"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ ע"ב.
 סב ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ג הכ"ג, מגיד משנה פ"ט הכ"ט ורבינו ירוחם נתיב כו ח"ב רכב ע"ד בדעת הרמב"ם.
 סג ראב"ד שם, רמב"ן בהל' נדה פ"ד הל"ב, רא"ש פ"ט סי' ב.
 סד נדה ס ע"א.
 סה רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ ע"ב.
 סו רמב"ן בהל' נדה פ"ד הל"ג, הגהות מיימוניות פ"ט מאיסורי ביאה אות נ.
 סז רמב"ן בהל' נדה פ"ד הל' ל, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ ע"ב, רא"ש נדה פ"ט סי' ב, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ב רכב ע"ג, הגהות מיימוניות פ"ט מאיסורי ביאה אות כ', מגיד משנה שם הכ"ט.
 סח רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ד יט ע"א, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ב רכב ע"ג.
 סט רשב"א ורבינו ירוחם שם, הובא בב"י להלן סעיף נב.
 ע רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ד יט ע"ב, עפ"י נדה נו ע"א.
 עא ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ג הכ"ז, רמב"ן בהל' נדה פ"ד הל' לד.
 עב רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ד כ ע"א.
 עג נדה נח ע"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ ע"א.
 עד מתני' נדה נט ע"ב.
 עה ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ב ה"י, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ ע"א.
 עו ראב"ד שם סי' ג הכ"ה, וכדלקמן סעיף נב.
 עז מתני' נדה ס ע"ב, וכביאור הגמ' סא ע"א.
 עח מתני' נדה סא ע"א.
 עט רא"ש נדה פ"ט סי' ד בשם הראב"ד.
 פ מתני' נדה ס ע"ב ושם סא ע"א, רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ד כ ע"ב.
 פא רמב"ן הל' נדה פ"ד הל' לט, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ ע"א, רמב"ם פ"ט מאיסורי ביאה הל"ב, ורבינו ירוחם נתיב כו ח"ב רכב ע"ד.
 פב נדה ס ע"ב.
 פג ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ב ה"ח, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כא ע"ב, מגיד משנה פ"ט מאיסורי ביאה הל"ב.
 פד נדה ס ע"ב.
 פה ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ב ה"יג, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כ ע"א, מגיד משנה פ"ט מאיסורי ביאה הל"ב.
 פו ראב"ד בבעלי הנפש שער הכתמים סי' ג הכ"ט.
 פז נדה נט ע"ב וכרבי יוסי, רמב"ם פ"ה מאיסורי ביאה ה"ז, רמב"ן בהל' נדה פ"ג ה"ח, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ד כב ע"ב.
 פח נדה נז ע"ב, רמב"ם ורמב"ן שם.
 פט רא"ש נדה פ"ט סי' א.
 צ מהר"ם מרוטנבורג [דפוס ברלין כת"י אמסטרדם ח"ב סי' נא, דפוס פראג סי' תרל], מרדכי שבועות סי' תשלה, אגודה נדה סי' לג, הגהות מיימוניות פ"ה מאיסורי ביאה אות ב, שערי דורא הל' נדה סי' ג, שו"ת בנימין זאב סי' קנ, ושו"ת הר"ן סי' מט.
 צא נדה נט ע"ב.
 צב שו"ת מהרי"ל סי' קעג, הגהות שערי דורא הל' נדה סי' ו, האגור סי' אלף שסח.
 צג שם, ובמהר"י וייל סי' כה.
 צד הגהות מיימונית פ"ה מאיסורי ביאה אות ב, מרדכי סי' תשלה.
 צה מרדכי שבועות סי' תשלה.
 צו ב"י בדעת הרא"ש נדה פ"ט סי' א, שו"ת הר"ן סי' מט.
 צז מרדכי שם.
 צח שו"ת הר"ן סי' מט.
 צט נדה סו ע"א.
 ק רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ה ע"ב.
 קא ראב"ד בבעלי הנפש שער הספירה סי' ג ה"ג, רמב"ן בהל' נדה פ"ג ה"ב, רא"ש נדה פ"י סי' ד.
 קב רא"ש שם.
 קג רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ו ע"א, ר"ן שבועות ד ע"ב.
 קד ר"ן שם.

קה מרדכי שבועות סי' תשמ, הגמ"י פי"א מאיסורי ביאה אות ה בשם רשב"ם (ראה תוס' יומא יח ע"ב), הרוקח רס"י שיז.
 קו ב"י.
 קז שערי דורא הלכות נדה סי' א.
 קח מהר"ם מרוטנבורג דפוס לבוב סי' קטו, מרדכי שבועות סי' תשמ, מהרי"ק שורש קנט ענף ב.
 קט ספר התרומה סי' קט, סמ"ג לאוין קיא לט ע"ב, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ז ע"א.
 קי כתובות ד ע"א.
 קיא שלטי גבורים על הרי"ף כתובות א ע"ב אות ז.
 קיב תרומת הדשן סי' רנג.
 קיג רבינו ירוחם נתיב כו ח"ד רכד ע"ב.
 קיד רא"ש מועד קטן פ"ג סי' לו (ורז"ה בהשגות לראב"ד בבעה"נ שער הפרישה סי' א הכ"ב).
 קטו רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ו ע"ב.
 קטז ראב"ד בבעלי הנפש שער הפרישה סי' א הכ"ב.
 קיז דרכ"מ.
 קיח שו"ת הרשב"ש (מכת"י סי' ב).
 קיט נדה סה ע"ב.
 קכ רש"י שם ד"ה הלכה, ירושלמי ברכות פ"ב ה"ו, ראב"ד פ"ט מאיסורי ביאה, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ה ע"א ובתשובה ח"ז סי' קסא, רא"ש נדה פ"י סי' א, ר"ן שבועות ד ע"ב.
 קכא רשב"א רא"ש ור"ן שם, הגהות מיימוניות פי"א אות ג בשם רש"י, רוקח סי' שיז, רמב"ן בהל' נדה פ"ג הי"א, מרדכי שבועות סי' תשלט.
 קכב ראב"ד בבעלי הנפש סוף שער הפרישה.
 קכג רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ב ה ע"א, רא"ש נדה פ"י סי' ב בשם רב האי, רמב"ם פי"א מאיסורי ביאה ה"ח.
 קכד ספר התרומה סי' צו, סמ"ג לאוין קיא לז ע"ד.
 קכה ראב"ד בבעלי הנפש שער הפרישה סי' ג ה"ב.
 קכו רמב"ם פ"י מאיסורי ביאה ה"א, רש"י נדה כא ע"א.
 קכז ממתני' נדה ל ע"א.
 קכח רמב"ן הל' נדה פ"ז הי"ז-יח, רא"ש נדה פ"ה סי' ב.
 קכט נדה לז ע"א, רא"ש הנ"ל, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ו כט ע"ב, ר"ן שבועות ד ע"ב, רמב"ם פ"ז מאיסורי ביאה הי"א.
 קל רמב"ם שם ה"ה.
 קלא ב"י.
 קלב שו"ת מהרי"ק שורש קמד בשם תניא, האגודה פרק ערבי פסחים סי' צו, מהרי"ל מנהגים הל' נדה עמ' תקצה.
 קלג שו"ת הריב"ש סי' מ.
 קלד תרומת הדשן סי' רנה.
 קלה אגור סי' אלף שעד, ב"י.
 קלו מתני' נדה ל ע"א, רמב"ם פ"י מאיסורי ביאה ה"א, רמב"ן בהל' נדה פ"ז ה"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ו כח ע"ב.
 קלז ראב"ד בבעלי הנפש שער הפרישה סי' א הט"ז, רמב"ן בהל' נדה פ"ז הט"ו, רשב"א בתורת הבית שם.
 קלח מתני' נדה כא ע"א.
 קלט רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ו כ"ז ע"ב.
 קמ מתני' נדה כד ע"ב, רמב"ן הל' נדה פ"ז ה"ב, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ו כ"ז ע"ב, רא"ש נדה פ"ג סי' ד.
 קמא מתני' נדה כד ע"ב כו ע"א, רמב"ן שם ה"ח, רשב"א שם כ"ח ע"א, רא"ש שם.
 קמב נדה כא ע"ב, רמב"ן שם ה"ב, רשב"א בתורת הבית הקצר שם כז ע"ב.
 קמג ראב"ד בבעלי הנפש שער הפרישה סי' א הי"ג, רמב"ן שם ה"ב, רשב"א שם כז ע"א.
 קמד ב"י קמו ד"ה ומ"ש רבינו.
 קמה נדה כז ע"א, רמב"ם פ"י מאיסורי ביאה הי"ד, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ו כח ע"א, רא"ש נדה פ"ג סי' ד, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ג רכג ע"ג.
 קמו נדה כו ע"ב, שאילתות פרשת תזריע סי' פו, רמב"ם פ"י מאיסורי ביאה הי"ד, ראב"ד בבעלי הנפש שער הפרישה סי' א הי"ח, רמב"ן הל' נדה פ"ז ה"ט, רשב"א שם.

- קמז מתני' נדה כד ע"ב.
 קמח נדה כז ע"א.
 קמט מתני' נדה כד ע"ב.
 קנ בבא קמא יא ע"א.
 קנא נדה כו ע"ב.
 קנב מתני' נדה כז ע"א.
 קנג נדה כט ע"א.
 קנד מתני' נדה כז ע"א, ובגמ' כט ע"א, רמב"ם פ"י מאיסורי ביאה ה"ו.
 קנה נדה מב ע"ב, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ו כז ע"ב.
 קנו נדה כז ע"א.
 קנז נדה מב ע"ב.
 קנח רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ו כז ע"ב.
 קנט נדה מ ע"א, רמב"ם פ"י מאיסורי ביאה ה"ה.
 קס תוס' שבת יג ע"ב, רמב"ם פ"א מאיסורי ביאה ה"ח, סמ"ג לאוין קיא לו ע"ד, התרומה סי' צ, ראב"ד בבעלי הנפש שער הפרישה סי' א ה"ד, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ד ע"א, רא"ש כתובות פ"ה סי' כד.
 קסא רמב"ם פ"ד מאיסורי ביאה ה"ג, ב"י.
 קסב רמב"ם פכ"א מאיסורי ביאה ה"ד.
 קסג אבות דרבי נתן פ"ב ה"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ג ע"ב.
 קסד כתובות ד ע"א.
 קסה אליהו רבה פרק טו הובא בתוס' שבת יג ע"ב, רמב"ם פ"א מאיסורי ביאה ה"ח, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ד ע"א.
 קסו תוס' שבת יג ע"ב בשם רש"י, רא"ש נדה פ"ה סי' כד, רשב"א שם ד ע"ב, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ד רכד ע"ב.
 קסז הגהות שערי דורא הל' נדה סי' יח בשם מהר"ם, שו"ת בנימין זאב סי' קנט.
 קסח מתני' נדה יא ע"א.
 קסט ראב"ד בהשגות פ"א מאיסורי ביאה ה"ח, רמב"ן בהל' נדה פ"ח ה"ג, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ג ע"ב, ר"ן שבת ה ע"ב.
 קע ספר התרומה סי' צ, סמ"ג לאוין קיא לו ע"ד, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ד רכד ע"ג.
 קעא רמב"ן ור"ן ורבינו ירוחם שם.
 קעב הגהות אשר"י שבת פ"א סי' לב, שלטי גבורים על המרדכי שבת סט ע"ב אות ה.
 קעג קונטרס הלכות נדה.
 קעד סמ"ק סי' רצג, יראים סי' כו כד ע"א, הגהות מיימוניות פ"א מאיסורי ביאה אות ל, מרדכי שבת סי' רלז.
 קעה סמ"ק שם.
 קעו יראים והגמ"י שם.
 קעז קונטרס הל' נדה.
 קעח טור עפ"י הראב"ד בבעלי הנפש סוף שער הפרישה שאסר לשכב אפילו שלא בפניה.
 קעט מרדכי שבת סי' רלח בשם רש"י.
 קפ ארחות חיים הל' נדה סי' ט אות יא.
 קפא תרומת הדשן סי' רנא.
 קפב האגודה נדה סי' מג, ארחות חיים שם.
 קפג תרומת הדשן שם.
 קפד שבת יג ע"א.
 קפה ב"י.
 קפו מרדכי שבת סי' רלח בשם מהר"ם.
 קפז נדרים כ ע"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ד ע"א.
 קפח רמב"ם פכ"א מאיסורי ביאה ה"ד.
 קפט טור, וכן נראה מרש"י כתובות עב ע"א וקידושין פ ע"א.
 קצ שבת סד ע"ב.
 קצא כתובות סא ע"א.
 קצב ב"י, וכן נראה מהמרדכי שבועות סי' תשמג.
 קצג כתובות סא ע"א.
 קצד תוס' כתובות ד ע"ב, רא"ש כתובות פ"א סי' ט, מרדכי שבועות סי' תשמג, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ד רכד ע"ב, הגהות מיימוניות פ"א מאיסורי ביאה אות נ.

קצח רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ד ע"א.
 קצח סמ"ג לאוין קיא לז ע"א, סמ"ק סי' רצג, הגהות מימוניות פי"א מאיסורי ביאה
 אות מ, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ד ע"א.
 קצח רשב"א שם.
 קצח רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ב ד ע"א.
 קצח ראב"ד בבעלי הנפש שער הפרישה סי' א ה"ח עפ"י שאילתות דרב אחאי פרשת אחרי
 שאילתא צו, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ב ג ע"ב.
 י כמבואר לעיל בריש הסימן.
 יא רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ב ד ע"ב.
 יב שלטי גבורים על המרדכי שבת סי' רלח אות ד.
 יג שו"ת הרא"ש כלל כט דין ג.
 יד תרומת הדשן סי' רנב.
 יה הגהות שערי דורא הל' נדה סי' יח ד"ה כתב, שלטי גבורים על המרדכי שבת פ"א
 אות ה בשם הר"מ.
 יז תרומת הדשן סי' רנב בשם גדול אחד, שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' קכז.
 יח משמעות הרשב"א המיוחסות הנ"ל שם. הנניו
 יח נדה לג ע"א, רא"ש פ"ד סי' א, וכן הסכימו כל הפוסקים.
 יט רא"ש נדה פ"י סי' ה, ושאר פוסקים.
 יי רא"ש בקיצור הלכות נדה.
 ייא ב"י בדעת הרא"ש, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ה כד ע"א.
 ייב רשב"א שם.
 ייג רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ה כד ע"א.
 ייד תרומת הדשן סי' רמח.
 ייט שו"ת מהרי"ל החדשות סי' צה, האגור סי' אלף שעז.
 יכ רמב"ן בהל' נדה פ"ב ה"א, רמב"ם פ"ו מאיסורי ביאה ה"כ, רא"ש בקיצור הל'
 נדה לפי הבנת הפרישה ס"ק ד.
 יכז רמב"ן בהל' נדה פ"ב ה"א בשם י"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ה כ"ד ע"א בשם
 י"א.
 יכח רא"ש בקיצור הל' נדה אות ב, ספר התרומה סי' פז, מרדכי שבועות סי' תשלז.
 יכט הרוקח סי' שיז-שיח, מרדכי שם.
 יל האגור סי' אלף שעא, שערי דורא הל' נדה סי' יט.
 ימ תוס' נדה ז ע"ב, רמב"ן בהל' נדה פ"ב ה"ג, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ה כד
 ע"א, רא"ש פ"י סי' ה.
 ינכ ספר התרומה סי' פז, סמ"ג לאוין קיא לו ע"ד, סמ"ק סי' רצג, מרדכי שבועות
 סי' תשלז בשם הרוקח סי' שיז.
 ינכ נדה סט ע"א, רמב"ם פ"ו מאיסורי ביאה הכ"ב, ראב"ד בבעלי הנפש שער הספירה
 סי' ב ה"ד, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ה כד ע"א, רא"ש פ"י סי' ה.
 ינד ראב"ד ורא"ש שם.
 ינה תוס' נדה ז ע"ב, ספר התרומה סי' פח, סמ"ג לאוין קיא לו ע"ד, מרדכי שבועות
 סי' תשלז, האגור סי' אלף שעו, הגהות מימוניות פ"ו אות ו.
 ינו רבינו ירוחם תולדות אדם וחוה נתיב כו ח"ב רכא ע"ד, רשב"א בתורת הבית הקצר
 ב"ז ש"ה כה ע"ב.
 ינז ב"י.
 ינח מתני' נדה סח ע"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ה כד ע"א.
 ינט נדה יז ע"א
 יל רמב"ם פ"ד מאיסורי ביאה הט"ו, סמ"ג לאוין קיא לו ע"ד, רא"ש בקיצור הלכות
 נדה אות ב.
 ילא סמ"ג לאוין קיא לו ע"ד, סמ"ק סי' רצג, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ה ד ע"ב,
 רא"ש נדה פ"י סי' ה.
 ילב רא"ש שם, הגהות מימוניות פ"ו מאיסורי ביאה ה"ד, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ב
 רכא ע"ד.
 ילג ב"י.
 ילד ב"י.
 ילה כדעת התרומת הדשן סי' ח"ב סי' עז ושאר הראשונים.
 ילו נדה יג ע"ב.
 ילז נדה יג ע"ב.

- רלה רמב"ן בהל' נדה פ"ב הי"ג.
 רלט מתני' נדה יג ע"א.
 רמ טור.
 רמא נדה לז ע"א סז ע"ב.
 רמב ספר התרומה סי' צב, מרדכי שבועות סי' תשלה, הגהות מיימוניות פ"ט מאיסורי ביאה אות ז, רבינו פרץ בתשבץ קטן סי' תעט.
 רמג תרומת הדשן סי' רמט.
 רמד דרכי משה.
 רמה תוס' נדה לג ע"א, ספר התרומה סי' צה, סמ"ג לאוין קיא לז ע"ג, סמ"ק סי' רצג, רא"ש נדה פ"ד ס"א, הגהות מיימוניות פ"ו מאיסורי ביאה אות ב, מהר"י בירב בב"י.
 רמו הגה זו מופיעה בדפוס"ר ואח"כ נשמטה (ראה שו"ע מכו"י הגהות והערות אות מ*).
 רמז שו"ת מהרי"ל החדשות סי' צג אות ב, שערי דורא הל' נדה סי' ב, האגור סי' אלף שעב, תרומת הדשן סי' רמה, מהרי"ק שורש לה.
 רמח רמ"א.
 רמט תרומת הדשן שם בשם אור זרוע, ומהרי"ק שם.
 רנ סמ"ק סי' רצג.
 רנא ספר התרומה סי' צה, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ה כו ע"א, רא"ש נדה פ"ד סי' א.
 רנב סמ"ק סי' רצג, הגהות מיימוניות דפוס קושטא פ"ו מאיסורי ביאה הט"ז.
 רנג רמב"ם פ"ד מאיסורי ביאה ה"ג, והוא עפ"י גמ' שבת סד ע"ב, תוס' יומא עז ע"א ויבמות מז ע"א.
 רנד ב"י, כדעת ר"ת בתוס' יומא ח ע"א דטבילה בזמנה לאו מצוה, עירובין סג ע"ב, זוהר משפטים קיא ע"א.
 רנה תרומת הדשן סי' רנה-רנו.
 רנו שו"ת מהרי"ל סי' קלט ובשו"ת מהרי"ל החדשות סי' צו, תרוה"ד שם, מהר"י וייל דינים והנהגות אות מח ואות נד.
 רנז דרכ"מ.
 רנח שו"ת מהרי"ל החדשות שם, האגור סי' אלף שפג.
 רנט מהרי"ל הל' שבת עמ' רי.
 רס ב"י.
 רסא נדה סז ע"ב, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז ל ע"ב.
 רסב נדה שם, תוס' שם, רמב"ם פי"א מאיסורי ביאה הי"ד, סמ"ג לאוין קיא לח ע"ב, ספר התרומה סי' קא, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז ל ע"ב, ר"ן שבועות ו ע"א, רא"ש הל' מקואות סי' לו, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ה רכא ע"ד.
 רסג מהרי"ל מנהגים הל' נדה עמ' תקצד.
 רסד נדה סז ע"ב.
 רסה ראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' א ה"ה, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז לא ע"א, ר"ן שבועות פ"ב ו ע"א, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ב רכב ע"ד.
 רסו רשב"א ורבינו ירוחם שם, רמב"ם פי"א מאיסורי ביאה הי"ז, רמב"ן הל' נדה פ"א ה"כ, ראבי"ה סי' קצ, רבינו שמחה בהגהות מיימוניות פי"א מאיסורי ביאה אות י.
 רסז ב"י עמ' קעה בדעת האגור סי' אלף שפד.
 רסח תורת כהנים פרשת אמור פרשה ד פ"ד ה"ז, רמב"ם פ"א ממקואות ה"ז.
 רסט נדה סז ע"ב, עירובין ד ע"ב, סוכה ו ע"א, תוס' שם, רא"ש חולין פ"ח סי' טו, רמב"ם פ"א ממקואות הי"ב, וכ"נ דעת הרשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז לא ע"א.
 רע ראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' ב ה"י.
 רעא רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז לב ע"א, רבינו ירוחם נתיב כה רכד ע"ג.
 רעב הגהות שערי דורא הל' נדה סי' יב.
 רעג מתני' מקואות פ"ט מ"א.
 רעד מתני' שבת נז ע"א.
 רעה תוס' שבת נז ע"א, רא"ש שבת פ"ו ס"א.
 רעו שבת נז ע"א, ורש"י שם.
 רעז שבת נז ע"א, ראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' ג הל' א-ב, ר"ן שבת כו ע"א.
 רעה מתני' מקואות פ"ט מ"א, שבת נז ע"ב.
 רעט רא"ש שבת פ"ו ס"ב, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ה רכד ע"ד.
 רפ רש"י שבת נז ע"א, רבינו ירוחם שם.

רפא נדה סז ע"א, רמב"ם פ"ב ממקואות ה"ו, סמ"ג לאוין קיא לח ע"ד.
 רפב רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז לב ע"ב, ב"י בדעת הר"ן שבת כו ע"א.
 רפג נדה סז ע"ב.
 רפד רמב"ם שם.
 רפה רא"ש נדה הל' מקואות סי' כו, רמב"ם שם בשם הגאונים, רבינו ירוחם נתיב כו
 ח"ה רכה ע"א.
 רפז מתני' מקואות פ"ט משנה ב-ג.
 רפו תוספתא הובא בר"ש סוף פ"ח דמקואות, ובהג' הגר"א לתוספתא מקואות פ"ו ה"ד
 הגיה כן בתוספתא.
 רפח ראב"ה סי' תתקצא, מרדכי שבועות סי' תשנא, אגור סי' אלף שצ, הג' שערי
 דורא הל' נדה סי' יב.
 רפט מתני' מקואות פ"ט מ"ב.
 רצ תוס' נדה סז ע"א, וכן נראה ברמב"ם פ"ב ה"א הי"ד וה"כ, סמ"ג לאוין קיא לח
 ע"ד בשם ר"ת.
 רצא מתני' מקואות פ"ט מ"ד.
 רצב נדה סז ע"א.
 רצג נדה סז ע"א.
 רצד רש"י שם.
 רצה תוספתא הובא ברא"ש נדה הל' מקואות סי' כו.
 רצו משנה מקואות פ"ט מ"ב ומ"ד.
 רצז רא"ש נדה פ"י הלכות מקואות סי' כה, עפ"י נדה סז ע"א.
 רצח משנה מקואות פ"ט מ"ב.
 רצט משנה מקואות פ"י מ"ח.
 ש משנה מקואות פ"ט מ"ד.
 שא שם מ"ב.
 שב משנה מקואות פ"ט מ"ב.
 שג משנה מקואות פ"ט מ"ב, וכביאור הרמב"ם פ"ב מהל' מקואות ה"א, וסמ"ג עשין
 רמח דף רמב ע"ב.
 שד רוקח סי' שעה, יראים סי' כו וסי' כח, מרדכי שבועות סי' תשמח.
 שה תוספתא מקואות פ"ו ה"ה, רמב"ם פ"ב מהל' מקואות ה"ב, רבינו ירוחם נתיב כו
 ח"ה רכד ע"ד.
 שו רמב"ם פ"ב מהל' מקואות ה"ב, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ה רכד ע"ד.
 שז רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ז לב ע"א, ובשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן
 סי' קכד, רא"ש נדה הל' מקואות סי' כז, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ה רכה ע"א.
 שח זבחים עז ע"ב, רשב"א רא"ש ורבינו ירוחם הנ"ל.
 שט תוספתא מקואות פ"ו ה"ה, ר"ש מקואות פ"ט מ"ד, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז לג
 ע"א, רא"ש נדה הל' מקואות סי' כו, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ה רכד ע"ד.
 שי משנה מקואות פ"ט מ"ב, תוספתא הנ"ל.
 שיא רשב"א ורבינו ירוחם הנ"ל.
 שיב רשב"א ורבינו ירוחם הנ"ל, ר"ן שבועות ו ע"ב, רא"ש נדה הל' מקואות סי' לה
 ובקיצור הל' נדה סי' ב, התרומה סי' קד, סמ"ג לאוין קיא לט ע"א.
 שיג מרדכי שבועות פ"ב סי' תשמז.
 שיד מרדכי שבועות פ"ב סי' תשנא בשם ראב"ה סי' תתקצ בשם הגאונים.
 שטו הג' שערי דורא הל' נדה סי' טו.
 שטז תוספתא מקואות פ"ו ה"ה, ר"ש מקואות פ"ט מ"ד, רא"ש נדה הל' מקואות סי' כו,
 מרדכי שבועות סי' תשמז.
 שז תוספתא מובא ברא"ש נדה הל' מקואות סי' כו, רמב"ם פ"ב ממקואות ה"ב.
 שח סמ"ג עשין סי' רמח רמב ע"ב בשם ר"י.
 שיט תוספתא מקואות פ"ו ה"ד, ר"ש מקואות פ"ט מ"ד, רמב"ם פ"ב ממקואות ה"ד,
 רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז לג ע"א, רא"ש נדה הל' מקואות סי' כו, רבינו ירוחם
 נתיב כו ח"ה רכה ע"א.
 שכ רמב"ם שם.
 שכא קדושין כה ע"א, נדה סו ע"ב.
 שכב רבינו ירוחם נתיב כו ח"ה רכד ע"ג.
 שכג רא"ש בקיצור הל' נדה סי' ב.
 שכד שערי דורא הל' נדה סי' יב.

שכה ראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' ב הל' א-ב.
שכו ראב"ד שם.
שכו משנה מקואות פ"ח מ"ה.
שכח משנה מקואות פ"ח מ"ה.
שכט רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז לב ע"ב.
של מסכת דרך ארץ רבה פ"י, תוספתא מקואות פ"ה ה"י, רמב"ם מקואות פ"א ה"ט,
לביאור הב"י.
שלא ראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' ג ה"ח, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז לא
ע"ב, רא"ש נדה הל' מקואות סי' כא.
שלב לשון הרשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ז ל ע"א, וכדאיתא בנדה סו ע"ב, ראב"ד
בבעלי הנפש שער הטבילה סי' א ה"ד, רבינו ירוחם נתיב כו ח"ה רכה ע"ד.
שלב שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתכח, ושו"ת מהר"ם פאדו"ה סי' לא.
שלד שו"ת הרא"ש כלל לא דין ג.
שלה נדה סו ע"ב סז ע"א, רש"י שם.
שלו רש"י שם, וראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' ג ה"ז.
שלו תוס' נדה סו ע"ב, רא"ש נדה הל' מקואות סי' לג, רי"ף שבועות ו ע"ב, רמב"ם
פ"א מהל' מקואות הי"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז לב ע"א, רבינו ירוחם נתיב
כו ח"ה רכו ע"ב.
שלה רשב"א ורבינו ירוחם שם.
שלט נדה סז ע"א, רשב"א בתורת הבית ש"ז ב"ז לב ע"ב.
שמ תוס' שם.
שנא תוס' שם, ר"ש נגעים פ"ב מ"ד, רשב"א הנ"ל, ר"ן שבועות ו ע"ב, סמ"ג לאוין
קיא דף לח ע"ג.
שנב הערוך ערך עדר.
שנג ראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' ב ה"ה.
שמד שו"ת הרשב"א סי' תתיט, הרשב"ץ ח"א סי' יז.
שמה נדה סז ע"א.
שמר רבינו ירוחם נתיב כו ח"ה רכה ע"ד בשם הגאונים, שו"ת הר"ן סי' סו.
שמז קידושין כה ע"א.
שמח משנה מקואות פ"ח מ"ה.
שמט רא"ש בקיצור הל' נדה סי' ב.
שנ נדה סז ע"א.
שנא תוס' שם בשם רש"י בתשו', רא"ש נדה הל' מקואות סי' לה ובשו"ת כלל כט סי'
ב, מרדכי שבועות סי' תשמח.
שנב רא"ש נדה סי' כח, רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ז לב ע"ב.
שנג כל בו סי' פו נה ע"א, האגור סי' אלף שפז.
שנד ראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' א ה"ז, שו"ת הרשב"א מכת"י סי' קב.
שנה נדה סז ע"א, תוס' שם בשם ר"ח, רמב"ם פ"ב ממקואות הי"ב.
שנו רמב"ם פ"ב ממקואות ה"ח.
שנו תוספתא מקואות פ"ח ה"ה, רמב"ם פ"ב ממקואות ה"ט.
שנח שערי דורא הל' נדה סי' יד, ראב"ן נדה סי' שכו קלח ע"ב.
שנט תוספתא מקואות פ"ח ה"ה, רמב"ם פ"ב ממקואות ה"ט.
שס משנה מקואות פ"ט מ"ב, תוספתא מקואות פ"ח ה"א, רמב"ם פ"ב ממקואות ה"י.
שסא רמב"ם שם.
שסב ר"ש מקואות פ"י מ"ד.
שסג ביצה יח ע"א, רמב"ם פ"א ממקואות ה"ז, רא"ש נדה הל' מקואות סי' כח.
שסד הרוקח סי' שעו, הג' שערי דורא הל' נדה סי' יב.
שסה חולין לא ע"א, רמב"ם פ"ב ממקואות ה"ח, סמ"ג עשין רמח דף רמב ע"א, ר"ן
חולין ז ע"א.
שסו רשב"א חולין לא ע"ב, הג' אשרי חולין פ"ב סי' ח, הרוקח סו"ס שעט, רבינו
ירוחם נתיב כו רכד ע"ג.
שסז שערי דורא הל' נד סי' כג, כל בו סי' קמה, רוקח סי' שיז, אגודה עירובין
סי' נו.
שסח נדה סו ע"ב.
שסט מהרי"ק שורש קנט ענף א.
שע תקנת עזרא בב"ק פב ע"א, ורש"י שם.

שעא רבינו שמעיה בתוס' נדה סו ע"ב, רא"ש נדה הל' מקואות סי' לז, מרדכי שבועות סי' תשמח, סמ"ג לאוין קיא דף לח ע"ד.
 שעב ר"ן שבועות ו ע"א, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז לא ע"א.
 שעג נדה סו ע"ב,
 שעד רש"י שם, רמב"ם פ"ב ממקואות הי"ח, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז ל ע"ב, רא"ש נדה הל' מקואות סי' כד.
 שעה נדה סו ע"ב.
 שעו רמב"ם בפירוש המשניות כלים פ"ב מ"א.
 שעז שו"ת הריב"ש סי' לה.
 שעח טור.
 שעט שו"ת מהרי"ק שורש קנט ענף א.
 שפ נדה סח ע"א.
 שפא שאילתות פרשת אחרי שאילתא צו.
 שפב ספר התרומה סי' ק, סמ"ג לאוין קיא לח ע"ב, מרדכי שבועות סי' תשמט.
 שפג תוס' סח ע"א, רא"ש נדה הל' מקואות סי' לז.
 שפד רמב"ם פ"ב ממקואות הט"ז.
 שפה נדה סח ע"א, רש"י שם.
 שפו טור.
 שפז טור.
 שפח תוס' נדה סח ע"א.
 שפט שאילתות פרשת אחרי שאילתא צו, ראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' ג ה"ו, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז לא ע"ב, ר"ן שבועות ז ע"א.
 שצ רא"ש נדה הל' מקואות סי' לז, ספר התרומה סי' ק, סמ"ג לאוין קיא לח ע"ב.
 שבא ר"ן שבועות ז ע"א, רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ז לא ע"א.
 שבב רא"ש נדה הל' מקואות סי' לז.
 א ספר התרומה סי' ק, סמ"ג לאוין קיא לח ע"ב.
 ב תוס' נדה סז ע"ב, רא"ש נדה הל' מקואות סי' לז, מרדכי שבועות סי' תשמז, סמ"ג לאוין לח ע"ב, סמ"ק סי' רצג, ספר התרומה סי' קא, רבינו ירוחם נתיב כו
 ח"ה רכה ע"ב.
 ג ראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' ג ה"ד, רשב"א בתורת הבית ב"ז ש"ז לא ע"א.
 ד ראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' ב ה"ב.
 ה נדה סו ע"ב.
 ו רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ז לא ע"א, רז"ה בהשגות לבעלי הנפש שער הטבילה
 אות ד.
 ז רמב"ם פ"ב מהל' מקואות הי"ז.
 ח רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ז לא ע"א.
 ט טור.
 י ראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' ב ה"ב.
 יא נדה סז ע"א.
 יב רשב"א בתורת הבית הקצר ב"ז ש"ז לא ע"א.
 יג הגהות שערי דורא הל' נדה סי' יב, מרדכי שבועות סי' תשמח, רשב"א שם.
 יד הגהות שערי דורא שם.
 טו רמב"ם פ"ב מהל' מקואות הי"ב.
 טז סעיף מא.
 יז ראב"ד בבעלי הנפש שער הטבילה סי' ג ה"ט, רא"ש בקיצור הל' נדה סי' ב.
 יח ראב"ד שם.
 יט בה"ג סי' מא עמ' תלט, רש"י פסחים ז ע"ב.
 כ רמב"ם איסור"ב פ"א הט"ז.
 כא ר"י בתוס' פסחים יז ב ד"ה אלא ורא"ש הלכות מקואות סי' א ורשב"א בתורת הבית בית ז שער ז
 ל,ב.
 כב חגיגה יא ע"א.
 כג ראב"ד בבעלי הנפש שער המים סי' ג אות כד.
 כד ר' ירוחם נכ"ו ח"ה רכה ע"ד.
 כה רמב"ם מקואות פ"א ה"ז. ראב"ד בבעלי הנפש ריש שער הטבילה. רשב"א בתורת הבית בית ז שער ז.
 רא"ש הלכות מקואות סי' כט.
 כו רשב"ץ ח"א סי' ז. ר' יהונתן שבועות ה ע"ב ד"ה או.

- כז מקואות פ"א מ"ז ומ"ח, בכורות נה ע"ב, שבת סה ע"ב.
 כח טור, תוס' שבת סה ב ד"ה שמא, רא"ש הל' מקואות סי' יא (דלא כרא"ה).
 כט תר"כ פרשת שמיני ט'.
 ל לשון הרמב"ם מקואות פ"ט הי"ג.
 לא רי"ף בשבת כט, רמב"ם שם, רא"ש הלכות מקואות סי' י'.
 לב שם וכפירוש הרמב"ם.
 לג ב"י בשם מהרי"ק סי' קטו ותרומת הדשן סי' רנד.
 לד טור בשם ר"ת בכורות נה ע"ב ד"ה אין, ושבת סה ע"ב ד"ה דאמר. ובר"ש מקואות פ"ה מ"ה.
 לה מהרי"ק ותרומת הדשן שם.
 לו ר"ן שבת כט ע"ב ד"ה ולענין.
 לז ב"י בשם המרדכי בשבועות סי' תשמה, והרא"ש בפירושו למקואות פ"ה מ"ה.
 לח תר"כ פרשת שמיני ט'. וע' מקואות פ"ב מ"ג-ד.
 לט ר"ש מקואות פ"ב מ"ג ורא"ש הל' מקואות סי' א'. וע' רשב"ם ותוס' בב"ב סו א.
 מ שו"ת הרא"ש כלל יח אות ח.
 מא תשב"ץ ח"א סי' מט.
 מב מהרי"ק סי' קטו, דלא כתשב"ץ שם.
 מג מקואות פ"ה מ"ד. ופרה פ"ח מ"ח. רמב"ם מקואות פ"ט הי"ב, וברא"ש מקואות סי' יג.
 מד מקואות פ"ה מ"ו.
 מה רמב"ם מקואות פ"ט הי"ח מגמ' בחולין לא ב.
 מו טור וכפרש"י בחולין שם ד"ה נגזור.
 מז מקואות פ"ד מ"ה, ובת"כ שמיני פרשה ט"ו מה מעיין שעיקרו בקרקע".
 מח מקואות שם, ועי' שו"ת מהר"ם.
 מט רמב"ם מקואות פ"ו ה"ג-ד (ב"י).
 נ רא"ש מקואות סי' ח' בשם התוספתא פ"ד ה"ד, ורמב"ם מקואות פ"ו ה"ג - ד.
 נא ר"ש פ"ד מ"ה ורא"ש מקואות סי' ח'.
 נב ביומא לא א. ובמדות פ"ה מ"ג. במקוה שבבית הפרווה.
 נג מקואות פ"ה מ"א ורא"ש הל' מקואות סי' ט'.
 נד חגיגה כב ע"א.
 נה מקואות פ"ה מ"א.
 נו מקואות פ"ה מ"ב בפ"י הרמב"ם והרא"ש.
 נז מקואות פ"ה מ"ה.
 נח רא"ש ורמב"ם שם, וברא"ש הל' מקואות סי' יא.
 נט עדיות פ"ז מ"ד. וברמב"ם מקואות פ"ט הט"ו.
 ס מקואות פ"א מ"ז. פ"ה מ"ג. רמב"ם מקואות פ"ד ה"ו והרא"ש הל' מוקואות סי' א. ואפ' לכתחילה רא"ש בתשו' כלל ל ס"ג.
 סא עדיות פ"א מ"ג, מקואות פ"ב מ"ד.
 סב מקואות פ"ג מ"ג. רמב"ם מקואות פ"ה ה"ב.
 סג רמב"ם פיה"מ פ"ג מ"ג. שו"ת הרמב"ן סי' רל"א.
 סד מקואות פ"ג מ"ד. וע' תוס' בתמורה יב ב ד"ה יוסף.
 סה פ"ג מ"ד.
 סו רא"ש מקואות ב'
 סז ר"ש מקואות פ"ב מ"ח מ"ט.
 סח מקואות פ"ו מ"ד, רמב"ם ורא"ש שם.
 סט רמב"ם מקואות פ"ו הי"א ומשנה מקואות פ"ו מ"י.
 ע רמב"ם שם הי"ב וי"ג, ומשנה פ"ו מ"א.
 עא רמב"ם מקואות פ"ה ה"ה וה"ו, משנה מקואות פ"ג מ"א.
 עב מקואות פ"ג מ"ג. רמב"ם פ"ה ה'
 עג שם, רמב"ם מקואות פ"ה ה"ו
 עד מקואות פ"ג מ"א.
 עה מקואות פ"ב מ"ד.
 עו בעלי הנפש לראב"ד עמ' קא.
 עז מקואות פ"ז מ"ה, ורא"ש הל' מקואות סי' כ. וע' היטב סוגיא דמכות ד ע"א.
 עח מקואות פ"ז מ"ב, רמב"ם מקואות פ"ז ה"ו.
 עט מקואות פ"ז מ"ג.
 פ. מקואות פ"ז מ"ד ובר"ש, רמב"ם מקואות פ"ז ה"ט, ובראב"ד בהשגות. ראש הל' מקואות סי' יט.
 פא פ"ז מ"ג. רמב"ם מקואות פ"ז הי"ב.
 פב ראב"ד סי' ב אות טו. רשב"א שער המים שי"א.

- פג תוספתא פ"ה ה"ח. ובר"ש פ"ז מ"ד.
 פד ב"י מתוספתא שם, וראב"ד בהשגות פ"ז הי"ב.
 פה מקואות פ"ז מ"א. רמב"ם פ"ז ממקואות ה"ג. רא"ש מקואות סי' יח.
 פו תוספתא מקואות פ"ה ה"ו. ראב"ד בעלי הנפש סי' ב אות ב-ג.
 פז רמב"ם ראב"ד ורא"ש שם.
 פח מרדכי שבת סי' שלב בשם רבנו שמריה.
 פט מרדכי שם בשם ר' שמחה ור' אליעזר מבהים.
 צ ב"י.
 צא שו"ת הרא"ש כלל לא סי' ב'.
 צב מקואות פ"ב מ"י.
 צג זבחים כב ע"א. וע' תוס' בסוכה יט ע"ב ד"ה טיט, וברא"ש הלכות מקואות סי' ג.
 צד ע' היטב בסוכה שם ברש"י ובתוס'.
 צה זבחים כב ע"א, וברמב"ם פ"ח ממקואות הי"א.
 צו ב"ב סה ע"ב וב"ק סז ע"א.
 צז מקואות פ"ד מ"א. ופ"ב מ"ז.
 צח תוס' בשבת טז ע"ב ד"ה אחד.
 צט משנה שם בר"ש וברא"ש.
 ק מקואות פ"ד מ"ב.
 קא ר"ש שם. תוס' בב"ק סז ע"א ד"ה צנור. ותוס' בב"ב סה ע"ב ד"ה צנור.
 קב רא"ש הל' מקואות סי' ה'.
 קג רא"ש שם.
 קד מקואות פ"ד מ"ג.
 קה כפי' הרא"ש הל' מקואות סי' ו.
 קו במשנה שם.
 קז מרדכי בקידושין סי' תקס בשם ר' שמריה. תשו' הרא"ש כלל לא ס"ז. ובר"ן הל' מקואות ו ע"א ד"ה ת"ר. וע' רמב"ם פ"ו ממקואות ה"א.
 קח מהרי"ק שורש נו.
 קט מרדכי בשבועות סי' תשמה בשם הרוקח.
 קי ב"י ד"ה ודע, וד"ה ומאחר.
 קיא רשב"א תורת הבית שער המים פ"ה עמוד מח.
 קיב מקואות פ"ו מ"ה ורמב"ם מוקאות פ"ו ה"ח.
 קיג תורת המבית שער המים עמוד מט. ראב"ד בעלי הנפש סי' ג אות ד. רא"ש הל' מקואות ס"ב.
 קיד תוספתא מקואות פ"ד ה"ד, לפי' הר"ש פ"ד מ"ה, והרא"ש שם ובסי' ח.
 קטו טור בשם שו"ת הרא"ש.
 קטז תוספתא שם.
 קיז מוקאות פ"ו מ"ז, וכתב הרמב"ם "ולא באגודל".
 קיח ר"ש טהרות פ"ח מ"ט.
 קיט שם בתוספתא.
 קכ מרדכי שבועות פ"ב סי' תשמ"ו, ורא"ש הל' מקואות סי' ח'.
 קכא רא"ש שם, ובתשו' כלל ל סי' ד. רשב"א תורת הבית שער המים שער יא.
 קכב שו"ת מהרי"ק נה. מרדכי בשבועות סי' תשמה. תרה"ד סי' רנח.
 קכג בשו"ע נרשם בשם מהרי"ק ובאמת מהרי"ק החמיר והקיל במקום ספק רק אם יש טורח בדבר, והרב כתב דבריו ע"פ רוב הפוסקים המקילים. ומש, כ המהרי"ק במקום ספק כתב הרב במקום ודאי. ובספק התיר הרב לגמרי (ש"ך).
 קכד מהרי"ק סי' נו. הגהות סמ"ק רצח סק"ב.
 קכה עמש"כ בס"ק קד.
 קכו מקואות פ"ד מ"א.
 קכז שבת טז ע"ב.
 קכח רא"ש הל' מקואות ס"ה. ובטור.
 קכט מקואות פ"ב מ"ז.
 קל משנה שם. וברמב"ם פ"ד ממקואות ה"ג.
 קלא תורת כהנים פ' שמיני פרשתא ט ילפינן מקרא "מה מעיין בידי שמים".
 קלב מקואות פ"ב מ"ח. רמב"ם שם. וברא"ש הל' מקואות סי' ה'.
 קלג שם.
 קלד תמורה יב ע"א, וע' תוס' שם. וברא"ש הל' מקואות סי' ז.
 קלה תוספתא מקואות פ"ד ה"ב. וברמב"ם פ"ד ממקואות ה"ג.
 קלו ב"י מדברי הרמב"ם.

- קלז כל בו סי' פו (נד א). ריב"ש סי' פג. סמ"ק סי' רצד.
 קלח מקואות פ"ה מ"ה. רמב"ם מקואות פ"ד ה"ח. ראב"ד בבעלי הנפש שער ג סי' ד.
 קלט מרדכי שבועות סי' תשמה.
 קמ רא"ש כלל לא סי' יא. טור.
 קמא רא"ש פיה"מ מקואות פ"ה מ"ה. ובהלכות סי' יא.
 קמב שם. וברשב"א בתשו' המיוחסות סי' רכז. ובמרדכי בשבועות סי' תשמו.
 קמג רא"ש בתשו' כלל לא סי' ז מגמ' בזבחים כה ע"ב.
 קמד שם ברא"ש וברשב"א.
 קמה שם. וע"ע ברשב"א בתשו' ח"ג סי' רכח.
 קמו מקואות פ"ו מ"ח.
 קמז רשב"א בתשו' ח"ג סי' רכח.
 קמח מקואות פ"ה מ"ה. וברא"ש בפיה"מ שם ובהל' סי' יא.
 קמט ר"ש במקואות פ"ה מ"ה. מרדכי בשבועות סי' תשמה.
 קנ אגור סי' אלף תי.
 קנא מהרי"ק סי' קנו.
 קנב ריב"ש סי' רצב.
 קנג רא"ש בתשו' כלל לא סי' ה ממשנה סוף פ"ה.
 קנד רשב"א בתה"ב שער המים שער ב.
 קנה מקואות פ"ו מ"ז.
 קנו ריב"ש סי' רצב בשם רוב המפרשים. וב"י.
 קנז תשו' הרא"ש כלל לא סי' ב. טור.
 קנח שם במשנה וברמב"ם מקואות פ"ח ה"ו. וברא"ש הלכות מקואות סי' טו.
 קנט שם.
 קס מרדכי שבועות סי' תשמו בשם ראביה. ממשנה במקואות פ"ו מ"ה.
 קסא שם.
 קסב חגיגה כב א וכפר"י בתוס' שם כא ב. וע' במרדכי שם.
 קסג רשב"א בתה"ב שער המים שער י.
 קסד ר"ש במקואות פ"ו מ"ז. וברשב"א שם.
 קסה מרדכי שבועות סי' תשמו.
 קסו מקואות פ"ו מ"ט. וברמב"ם פ"ח ממקואות ה"ה.
 קסז במשנה רמב"ם ור"ש שם.
 קסח מרדכי רמז תשמו.
 קסט מקואות פ"ו מ"ג. רא"ש הלכות מקואות סי' יד. ובשו"ת כלל לא ס"ו. ובריב"ש סי' רצה.
 קע תוספתא מקואות פ"ג ה"ה הביאה הר"ש במקואות פ"ו ה"ג.
 קעא משנה מקואות פ"ו מ"א. וברמב"ם פ"ח דמקואות ה"א.
 קעב שם במשנה סוף פ"ה ובר"ש ורא"ש.
 קעג רא"ש הלכות מקואות סי' כג. ובטור בסוף הסימן.
 קעד מקואות פ"ו מ"א. רמב"ם פ"ח ה"ב.
 קעה מקואות פ"ו מ"א. רמב"ם פ"ח ה"ד, ובפיה"מ שם.
 קעו תוספתא מקואות פ"ג ה"ה. וברמב"ם פ"ח ממקואות ה"ח.
 קעז תוספתא פ"ח ה"ט. רמב"ם מקואות פ"א ה"ט. ב"י סוף סימן קצח.
 קעח תוספתא פ"ה ה"י. ר"ש מקואות פ"ז מ"ו. רא"ש הלכות מקואות סי' כא.
 קעט תוספתא שם.
 קפ מקואות פ"ז מ"ג. רמב"ם פ"ח ממקואות ה"ב. ראב"ד בבעלי הנפש שער המים סימן ב אות יב.
 קפא מקואות פ"ז מ"ו. רמב"ם פ"ח ממקואות ה"ב. רא"ש הלכות מקואות סימן כא.
 קפב רא"ש הלכות מקואות סימן כא. טור.
 קפג תוספתא מקואות פ"ה ה"י. רמב"ם פ"ח ממקואות ה"ב.
 קפד תוספתא ורמב"ם שם.
 קפה טור.
 קפו רמב"ם פ"ח ממקואות ה"ב. ב"י.
 קפז מקואות פ"ז מ"ו. רמב"ם פ"ה ממקואות ה"ג.
 קפח מקואות פ"ו מ"ה.
 קפט הר"ן בתשובה סימן סו (כל הסעיף), והביאו הב"י.
 קצ מקואות פ"ז משנה ז. ובפי' הר"ש שם.
 קצא חגיגה כב א וע' בר"ש במשנה שם.
 קצב תשב"ץ ח"ג סימן לד.
 קצג רשב"א בתשו' ח"א סימן תתיט. תשב"ץ ח"א סימן יז. ב"י בסימן קצח לסעיף לו.

- קצד רשב"א בתשו' ה"א סימן תתיח. ר"ן בתשובה סימן סו. תשב"ץ שם.
קצה סעיף לז.
קצו מקואות פ"ב משנה ג. רמב"ם פ"י ממקואות ה"א.
קצז מקואות פ"ב משנה ג.
קצח תוספתא מקואות פ"י ה"ג. רמב"ם פ"י ממקואות ה"ג.
קצט עיי"ש בסעיף ד.
י תוספתא שם. רמב"ם פ"י ממקואות ה"ד.
יא מקואות פ"ב משנה ב. רמב"ם מקואות פ"י הלכה ז.
יב משנה שם.
יג תוספתא מקואות פ"ב ה"ב.
יד תוספתא שם ה"ג.
יה תוספתא מקואות פ"ו ה"א (וע' ברמב"ם פ"י ממקואות ה"ה שחילק בין א"י לארץ העמים).
יו מרדכי הלכות מקואות סימן תשנ בשם ר"ת.
יז הגהות מרדכי סוף פ"ק דשבועות בשם ראביה בתשובה סימן תתקצא. וריב"א.
יח תשובות בנימין זאב סימן קנח בשם האגור סימן אלף תה.
יט מרדכי שפ בשם רשב"ט.
י" מקואות פרק ט משנה ב.
יא עירובין ד ע"ב. סוכה ו ע"א. רמב"ם פ"ג ממקואות ה"י.
יב ב"י סוף סימן קכ, מהרא"ש בפיה"מ שם.
יג מקואות פ"ט משנה א וכפירוש הר"ש והרא"ש.
יד תוספתא מוקואות פרק ז הלכה ג.
טו שם הלכה ד.
טז ר"ש בפרק ט ממקואות מ"א.
יז משנה שם.
יח ב"י.
יט טור.
כ מרדכי בעבודה זרה סימן תתנט, תתס.
כא איסור והיתר כלל נח דין ק.
כב מקואות פ"ט מ"א.
כג רא"ש הלכות מקואות סימן ל. איסור והיתר כלל נח דין צו.
כד מקואות פ"י משנה ה. חולין עב-עג. וברא"ש שם ע"פ התוספתא במקואות פ"ז הלכה ד.

????????????????

- הערה 2 נכתב בפנים
הערה 13 צריך להוסיף תמונה
הערה 27 לא ברור ההערה
הערה 230 לא מצאתי –דין זה מבואר בשו"ע במקום.
הערה 241 –כן היא דעת הגר"ז בספרו, ומה צריך מקור יותר.
הערה 195-הדברים ברורים ומהי ההערה.